هەرێمی کوردستان - عێراق
پەرلەمانی
کوردستان - عێراق

پرۆتۆکۆلەکان

88

ساڵی/ 2013 – بەرگی هەشتاو هەشت

چاپی یەکەم/ ساڵی 2013

له بڵاوكراوەكانی پەرلەمانی كوردستان - عێراق

ناوی كتێب: پرۆتۆكۆڵەكانی ساڵی(2013)ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق
بەرگی: 88
چاپی یەكەم: 2013
تیراژ: 250
پێداچوونەوە: محمد حسن رۆژبەیانی
نەخشەسازی: سنوبر صابر حسن
ئینصات كردن: شەرمین خضر، نەورۆز شێرزاد، گزەنگ ابراهیم، دلێر اكرم، بەختیار جمیل، شوان محمد، نەهلە اسعد. كۆڤان خسرو، مروان ابراهیم.
ژمارەی سپاردنی بە كتێبخانەی نیشتمانیی هەرێمی كوردستان:

پێرِست

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (36) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – چوار شەممە 2013/1/23 ل 5

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (37) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – یەك شەممە 2013/1/27 ل 69

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (38) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – دوو شەممە 2013/1/28 ل 135

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (39) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – سێ شەممە 2013/1/29 ل 227

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (40) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – چوار شەممە 2013/1/30 ل 319

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (41) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – پێنج شەممە 2013/1/31 ل 401

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (36)

چوار شەممە رێکەوتی 23\1\2013

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (36)

چوار شەممە رێكەوتی 2013/1/23

كاتـژمێر (11)ی پـێش نیـوەڕۆی رۆژی چوارشـەممە رێكـەوتی 2013/1/23 پەرلـەمانی كوردسـتان - عێراق بە سەرۆكایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆكی پەرلەمان و، بـە ئامـادەبوونی بـەڕێز د. حسن محمد سورە جێگری سەرۆك و، بـەڕێز فرست أحمد عبـدالله سكرتێری پەرلـەمان, دانیشتنی ژمـارە (36)ی خـولی سێیەم, ساڵی (2013) ی خۆی بەست.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی برگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی نـاوخۆی ژمـارە (1)ی هـەمواركراوی سـاڵی 1992ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیـاری درا دانیشـتنی ژمـارەی (36)ی خـولی سـێیەمی هەڵبـژاردن لـە كـات (11)ی پـێش نیـوەڕۆی رۆژی چـوار شـەممە رێكـەوتی 2013/1/23 دا بـەم شێوەیە بێت:

1- خستنەڕوو و گفتوگۆكردنی پرۆژەو یاسای بودجەی هەرێمی كوردستان – عێراق بۆ ساڵی 2013.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی كوردسـتان، دانیشـتنی ئـەمڕۆمان دەسـت پـێ دەكـەین، پەرلـەمانی كوردسـتان خـولی سـێیەمی هەڵبژاردن، ساڵی چوارەم، خـولی گرێـدانی یەكـەم، ژمـارەی دانیشـتن (36)، ڕۆژی دانیشـتن 2013/1/23، بەرنامەی كار:

بـەپێی حوكمـەكانی برگـە (1)ی مـادده (20) لـە پـەیڕەوی نـاوخۆی ژمـارە (1)ی هـەموار كـراوی سـاڵی 1992ی پەرلەمانی كوردستان ـ عێراق، دەسـتەی سـەرۆكایەتی پەرلـەمانی كوردسـتان بڕیاریـدا، بەرنامـەی كاری دانیشتنی ژمارە (36)ی ئاسایی خولی سـێیەمی هەڵبـژاردن لـە كاتـژمێر (11)ی پـێش نیـوەڕۆ، ڕۆژی چوارشەممە ڕێكەوت 2013/1/23 بەم شێوەیە بێت:

1- خستنەڕوو و گفتوگۆكردنی پرۆژەو یاسای بودجەی هەرێمی كوردستان – عێراق بۆ ساڵی 2013.

بەخێر هاتنی بەڕێزان وەزیری دارایی و ئابووری و وەزیری رۆشنبیری و وەزیری رێكخەری نێوان پەرلەمان و حكومەتی هەرێمی كوردستان و وەفدە یاوەرەكەیان دەكەین بەخێر بێن.

ئێستاش بۆ خستنەڕوو و گفتوگۆكردنی پـرۆژەو یاسـای بودجـەی هـەرێمی كوردسـتان – عێـراق بـۆ سـاڵی 2013، داوا لە جەنابی وەزیری دارایی و ئابووری دەكەین راپۆرتی وەزارەت بخوێنێتەوە، با بفەرموێت.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

راپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری بۆ پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستان – عێراق ساڵی 2013

پێشەکی بودجەی گشتی بریتیە لەو خەملاندنانەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ داهات و خەرجی گشتی بۆ ساڵی دارایی ئایندە بە دراو دەیکات و بە قانون لەلایەن پەرلەمانی کوردستانەوە بڕیاری لەسەر دەدرێت.

لەم روانگەیەوە بودجەی گشتی بەشێکە لە مامەڵە کردن لەگەڵ سامانی گشتی بۆ بەرژەوەندی خەڵك، راگەیاندنی پلانی گەشە پێدانی ستراتیجی سەرانسەری و بەردەوامە بە ژمارەی دراو بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، بە مەبەستی جێ بەجێ کردنی لەسەر بنەمای هاوسەنگی نێوان توانستە داراییەکان کە خۆی لە داهاتی گشتی دەبینێتەوەو پێداویستیە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگا لە بواری بەردەوامبوونی رێڕەوی ئابووری و خەملاندنی پێداویستی خزمەتگوزاری و چالاکی و ئەنجامدانی پرۆژەکان و خەرجیەکان و هەنگاوەکان بۆ بەدیهێنانی پلانی حکومەت بۆ گەشە پێدان، کە ئەمەش لە خەرجی گشتی بەرجەستە دەبێت.

بەم جۆرە بودجە رەنگدانەوەی چالاکی ئایندەی دەوڵەتە بە هەموو دەزگاکانییەوە بەشێوازێکی روون و شەفاف ئامادە دەکرێ و، لە پەرلەمان دوای گفتوگۆ بڕیاری لەسەر دەدرێ و بۆ خەڵك رادەگەیەنرێ، لەبەر رۆشنایی ئەم یاسایەش حکومەت سیستەم و رێنمایی خەرج کردنی دەستنیشان دەکات، بە مەبەستی زیاتر روون کردنەوەی پرۆژە یاسای بودجەی هەرێم بۆ ساڵی 2013، حکومەتی هەرێمی کوردستان وەزارەتی دارایی راسپارد بە هاوکاری کۆمەڵێك پسپۆر، بەم ئەرکە هەستن و راپۆرتێکی روون سەبارەت بە چەمکە سەرەکیەکانی بودجەو پێکهاتەکەی و بوارە سەرەکییەکانی و بنەمای داڕشتن و دیدە بنەڕەتیەکانی و گرفتە سەرەکییەکانی بودجەی هەرێمی کوردستان و کۆمەڵێك پێشنیاز بۆ چارەسەر کردنی ئامادە بکات وەك رەنگدانەوەی زیاتری شەفافیەت و پێدانی زانیاری سەبارەت بە سیاسەتی حکومەت و روون کردنەوەی بوارە جۆراو جۆرەکان بۆ پەرلەمان و هاووڵاتیان.

ستراتیژییەتی دانانی بودجەی 2013

بودجەی گشتی بەڵگە نامەیەکی سیاسی قانونیەو رەنگدانەوەی فەلسەفەو چالاکی ئایندەی دەوڵەتە بە هەموو دەزگاکانییەوەو ئامرازێکی کاریگەرە بۆ جێ بەجێ کردنی سیاسەتەکەی، نە تەنها دۆکۆمێنتێکی ژمێریاری رووتی خەرجی و داهاتی دەوڵەت.

بودجەی هەرێمی کوردستان سنووردارەو بە هیچ شێوەیەك لە ئاستی پێداویستییەکانی وڵاتێکدا نییە، کە ساڵەهای ساڵ وێران کراوەو ژێرخانەکەی لەناوبراوە، لە 96٪ی سەرچاوەی داهاتی بودجەی هەرێمی کوردستان لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دابین دەکرێت و ساڵانە بەگوێرەی رێککەوتنێك لەنێوان هەردوو حکومەتی فیدراڵی و هەرێم لە ساڵی 2006ـەوە رێژەی (17٪)ی داهاتی گشتی عێراق دەدرێت بە هەرێم، کە ئێستا دوای لێ دەرکردنی هەردوو خەرجی سیادی و حاکیمەو خەملاندنی داهاتی هەرێم و پارەی پەرەپێدانی پارێزگاکان و پترۆدۆلار کەم دەکرێتەوە، بۆ ئەمساڵ بەهۆی زۆری خەرجی سیادی بەشی هەرێم دەکاتە (10,4٪)ی کۆی گشتی داهاتی عێراق، واتە ئەمساڵ کەمترە لە ساڵی (2012)، کە رێژەی (10,7٪) بوو لە کاتێکدا بودجە لە عێراقدا زیادی کردووە.

هۆكارەكانی ئەم كۆمبوونەوەیەش دەگەڕێتەوە بۆ خراپ مامەڵە كردنی حكومەتی فیدراڵ لەگەڵ بودجەدا بە گشتی و بەشی هەرێم بەتایبەتی، هەرچەندە ماددەی (110)و بڕگەی چوارەمی ماددەی (114)ی دەستوور دانانی سیاسەتی گەشە پێدان و پلاندانانی گشتی بۆ هەموو عێراق بە دەسەڵاتێكی هاوبەشی نێوان حكومەتی فیدراڵ و حكومەتی هەرێمەكان دادەنێ و، بێگومان دانانی بودجەش بەدەر نییە لە سیاسەتی گەشە پێدان و پلاندانان، بەڵام حكومەتی بەغدا بە پاساوی ئەوەی ماددەی (110) لە دەستووری عێراق داڕشتنی سیاسەتی دارایی بە دەسەڵاتی حكومەتی فیدراڵ دەزانێ، بوار نادات تەنانەت هەرێم ڕۆڵ بنوێنێ لە دیاری كردنی بەشە بودجەی خۆشیدا، ئەمەش بۆتە گرفتێكی گەورەو بەردەوام.

جگە لەمەش حكومەتی بەغدا تا ئێستا كاری پێویستی ئەنجام نەداوە لەسەر بنەماكانی یاسای بودجەو ڕێككەوتننامەكان، پێوەری دیار بۆ پشكی خەرجیەكانی پێشمەرگە ڕێك بخات، هەرێم لەو بڕە بودجە سنووردارەی وەریدەگرێت، خەرجیەكانی پێشمەرگە دابین دەكات، بۆ بەرگری كردن لە عێراق و كوردستان و پاراستنی باری ئاسایش و بەردەوامبوونی سەقامگیری، كە بۆتە مایەی گەشە سەندنی ئابووری و زۆری قەبارەی وەبەرهێنی بیانی لە هەرێمدا، ئەمەش لە كۆتاییدا بە سوودی هاووڵاتیانی هەرێم و دۆخی سیاسی شكاوەتەوە.

سیستەمی كارگێڕی گشتی عێراق بە گشتی، بەهۆی سیاسەتی چەوتی ڕژێمی پێشوو سەرەڕای ئەم گرفتە سیاسییانەش و كەڵەكە بوونی هەڵەكانی لە پەراوێز كردنی پارێزگاكانی كوردستان و كار نەكردن بۆ بنیادنانی دامەزراوەی هاوچەرخ لە رووی تەندروستی، پیشەسازی، شارەوانی و پەرەپێدانی مرۆیی، كە بەهۆی ئەنفال و كیمیاباران كردن و تێكدانی سەرچاوەكانی بژێوی هاووڵاتیان پێویستی بە چەندین ساڵی تره، بۆ ئەوەی بتوانێ بەشێوەیەكی ڕێك و پێك لەسەر پێی خۆی بوەستێ.

لەبەر ڕۆشنایی هاوسەنگی نێوان داهات و توانای خەرج كردن لەلایەك و پێداویستی و جێ بەجێ كردنی ئامانجەكان لەلایەكی دیكەوە، ڕواڵەتی گشتی بودجەی هەرێمی كوردستان لە بەردەوامبوونی بنیاتی ژێرخانی ئابووری و مسۆگەر كردنی پاراستنی كوردستان و دابین كردنی ئاسایشی تاك و كۆمەڵگاو جێ بەجێی پێداویستیەكانی پەرەپێدانی ئابووری و باشتر كردنی باری بژێوی خەڵكی كوردستان و كارا كردنی ڕۆڵی كەرتی تایبەت لە پرۆسەی گەشە پێداندا بەرجەستە دەبێت، كە لە بڕگەكانی ئەم ڕاپۆرتەدا بە خشتەو ژمارەو زانیاری تەواو دەیانخەینەڕوو.

لە دانانی بودجەدا حكومەتی هەرێمی كوردستان كۆمەڵێك ئامانج لەبەرچاو گیراوە وەك كار كردن بۆ جێ بەجێ كردنی ئەو بەڵێنانەی پێش هەڵبژاردنی پەرلەمان بە خەڵكی كوردستان دراو بەرنامەی كابینەی حەوتەمی حكومەتی هەرێمی كوردستان كە پێشكەشی پەرلەمان كرا، هەروەها پرۆژەی پلانی ستیراتیجی هەرێمی كوردستان 2012 – 2016، جگە لەو پلان و نەخشە ستراتیجیانەی تایبەت بە كەرتێكی ئابووری، یان خزمەتگوزاری، یان لە بواری پەرەپێدانی مرۆییدا داڕێژراوە، نەخشەی كاری وەزارەتە جۆراوجۆرەكانی

حکومەت و، ئەو روپێو و ئامارانەی دەزگاکانی نەتەوە یەکگرتووەکان و رێکخراوە ناحکومیەکان سەبارەت بە پێداویستیەکانی پەرەپێدان ئەنجامیانداوە، بە هەند وەرگیراون.

گرنگترین ئەو ستراتیژییانەی کە حکومەتی هەرێم کاریان لەسەر دەکات بۆ چارەسەر کردنی ئەو گرفتانەی کە مۆرکێکی بنیاتنەرانەیان لە هەلومەرجی ئابووری و سیاسەتی ئابووری و دارایی هەرێم دەبێ بریتین لە:

1- بایەخدان بە سەرچاوەی داهاتی ناوخۆیی جۆراوجۆری کوردستان، نە تەنها بە بواری دەرهێنانی نەوت، بەڵکو بە گرنگیدان بە کەرتەکانی کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتیاری و کەرتەکانی تر.

2- کەمکردنەوەی زێدەڕۆیی لە خەرجی گشتیدا.

3- بەردەوامبوون لەسەر هەنگاوەکانی حکومەت بۆ چاکسازی لە سیستەمی تەندروستی بەشێوەیەك کە لە خزمەتی نەخۆش و بەتایبەتی خەڵکی هەژارو کەم دەرامەتدا بێت.

4- گرنگیدانی زیاتر بە بواری پەروەدەو خوێندن و خوێندنی باڵا کە تا ئێستا هەنگاوی گەورەی بڕیوە.

5- دانانی سیستەمێکی گونجاو بۆ وەرگرتنەوەی داهاتی ئاو و کارەبا بە جۆرێك کە بگونجێ لەگەڵ ئەو خەرجیەی حکومەت بۆ ئەم بوارە دەیکات.

6- دانانی میکانیزمێکی گونجاو بۆ پێدانی دەرماڵەکان بە فەرمانبەرانی حکومەت.

7- هەوڵدان بۆ کارا کردنی رۆڵی بانکەکان لە پێدانی قەرزی خانووبەرە، کشتوکاڵی و پیشەسازی.

8- کار کردن بۆ دانانی بنەماکانی سەربەخۆیی ئابووری کوردستان، بەتایبەتی لە بواری پیشەسازی نەوت و گاز، نەك تەنها دەرهێنانی بە جۆرێك کێشە سیاسیەکان کاردانەوەی سلبیان نەبێت لەسەر بارودۆخی ئابووری کوردستان.

بە لەبەرچاو گرتنی ئەم بارودۆخە هەستیارەی هەرێمی کوردستان پێیدا تێپەڕ دەبێت، هاودەنگی پەرلەمان زۆر پێویستە، بۆیە حکومەتی هەرێمی کوردستان هیواداره پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی دارایی 2013 جێگای متمانەی پەرلەمانتاران بێت، بۆ ئەوەی بتوانێت بە زووترین کات دەست بە جێ بەجێ کردنی ئەم بودجەیە بکات.

دابەشبوونی خەرجی خەملێندراو بۆ ساڵی 2013

بە مەبەستی ئامادە کردنی بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی 2013، وەزارەتی دارایی و ئابووری بە نووسراوی ژمارە (485) لە 2012/6/20 داوای لە سەرجەم وەزارەت و فەرمانگەکانی حکومەت کرد کە پرۆژەی بودجەی خۆیان ئامادە بکەن، پاشان بە نووسراوی وەزارەتی دارایی و ئابووری ژمارە (2575) لە 2012/8/26 خشتەیەکی کاتی بۆ تاوتوێ کردنی بودجە لە نێوان (8/29 – 2012/9/30) دیاری کراو، دواتر لیژنەیەکی باڵا پێکهێنرا بۆ گفتوگۆ کردن سەبارەت بە بڕگەکانی بودجەی ئاسایی لەگەڵ وەزارەتەکاندا.

به مەبەستی روون کردنەوەی چۆنێتی دابەش بوونی بودجەی هەرێمی کوردستان لەم بڕگەیەدا پێکهاتەو بەشەکانی بودجە دەخەینەڕوو، سەرەتا بەشێوەیەکی گشتی بودجەی هەرێم لە دوو بەش پێکدێت، کە بریتین لە:

بەشی یەکەم:

بودجەی ئەو کەرتە حکومییانەی کە بە مەرکەزی پارەیان پێ دەدرێت و ئەویش دابەش دەبێت بۆ بودجەی بەکاربردن (الميزانية التشغيلية)و، بودجەی وەبەرهێنان (الميزانية الاستثمارية).

بەشی دووەم:

بودجەیەکی یەکگرتوو بۆ یەکەکانی چالاکی خزمەتگوزاری، یان ئابووری، یان بەرهەمهێنان کە بەشێوەی مەرکەزی پارەیان پێ دەدرێ و رەسیدی حیسابی ئەنجامەکەی لە بودجەی گشتیدا دیاری دەکات.

بودجەی بەکاربردن بەم شێوەیەی خوارەوە دابەش دەبێت:

1- دابەشبەندیی کارگێڕی:

بەسەر ئەو یەکانەدا دابەش دەبێ کە لەسەر ئاستی دەروازە (أبواب) بودجە جێ بەجێی دەکەن، وەك وەزارەتەکان، یان فەرمانگەکانی نەبەستراو بە وەزارەت، پاشان لەسەر ئاستی بەش (الفصل)ی بەڕێوەبەرایەتیە گشتییەکان و پێکهاتە سەرەکییەکانی سەر بە وەزارەت.

2- دابەشبەندیی ئابووری:

لێرەدا خەرجییەکان بەپێی کاریگەریی ئابووری دەبن بە چەند بەشێکەوە، ئەوانیش (قەرەبووی فەرمانبەران، کالاو خزمەتگوزاری و چاککردنەوە، باربوو، بەخشین، سوودی کۆمەلایەتی، خەرجییەکانی تر، هەبووی نادارایی) بۆ ساڵی 2013 دابەش بوونی ئابووری بودجەی هەرێمی کوردستان بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

- قەرەبووی فەرمانبەران: (7113) حەوت ترلیۆن و سەدو سیانزە ملیار دینار.

- شمەك، خزمەتگوزاری و چاککردنەوە: (1906) یەك ترلیۆن و نۆسەدو شەش ملیار دینار.

- باربوو: (115) سەدو پانزە ملیار دینار.

- بەخشین: (672) شەش سەد حەفتاو دوو ملیار دینار.

- سوودە کۆمەلایەتیەکان: (690) شەش سەدو نەوەت ملیار دینار.

- مەوجوداتی نادارایی: (298) دوو سەدو نەوەت و هەشت ملیار دینار.

- تێچووەکانی تر: (815) هەشت سەدو پانزدە ملیار دینار.

3- دابەشبەندیی وەزیفی:

بودجە بەگوێرەی وەزیفە سەرەکییەکانیش دابەش دەکرێ بۆ بودجەی (ئاسایش، بەرگری، تەندروستی، پەروەردەو خوێندن، کشتوکاڵ، بازرگانی، ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێ کردن، وزەو خزمەتگوزاری و کۆمەلأیەتیەکان).

لە بودجەی ئەمساڵدا بڕی 11 ترلیۆن و 608 ملیارو 958 ملیۆن دینار بۆ بودجەی بەکاربردن تەرخانکراوە بەپێی دابەشبەندی وەزیفی بەسەر کەرت و چالاکیەکان بەم شێوەیەی خوارەوە کە وردەکارییەکانی لە (خشتەی ژمارە 28)دا هاتووە:

1- خەرجیەکانی بەرگری و ئاسایش: 3 ترلیۆن و 523 ملیارو 347 ملیۆن دینار.

2- خەرجی کەرتی پەروەردەو خوێندنی باڵا: 2 ترلیۆن و 480 ملیارو 830 ملیۆن دینار.

3- خەرجی وزە (کارەبا + سامانە سروشتیەکان): یەك ترلیۆن و 85 ملیارو 325 ملیۆن دینار.

4- خەرجیەکانی خزمەتگوزاری و کۆمەلأیەتی: یەك ترلیۆن و 75 ملیارو 830 ملیۆن دینار.

5- تەندروستی: 695 ملیارو 165 ملیۆن دینار.

6- خەرجیەکانی ئەو بەڕێوەبەرایەتیانەی کە بەشێوەیەکی مەرکەزی "تەمویل" دەکرێن وەك (بانکە حکومیە بازرگانیەکان، فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتی، شارەوانییەکان): 625 ملیارو 563 ملیۆن دینار. (بۆ زانیاری زیاتر سەیری خشتەی ژمارە 16 بکە).

7- کشتوکاڵ: 228 ملیارو 884 ملیۆن دینار.

8- ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێ کردن: 183 ملیارو 491 ملیۆن دینار.

9- کەرتەکانی دی: یەك ترلیۆن و 710 ملیارو 523 ملیۆن دینار.

وەزارەتی دارایی و ئابووری پاش گفتوگۆ لەگەڵ وەزارەتەکانی هەرێم و هەوڵدان بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانیان بەپێی ئەو توانا داراییەی بودجەی ساڵی 2013 رێگەی پێ دەدات، کە لە لایەن وەزارەتی دارایی حکومەتی فیدراڵییەوە بە 14 ترلیۆن و 406 ملیار دینار خەملێنراوە، بودجەی بە کاربردن بەگوێرەی سیستەمی ژمێریاریی کارپێکراو لە هەرێم دادەنرێت.

بەم شێوەیە بودجەی بەکاربردن بۆ ساڵی 2013 دەکاتە 11 ترلیۆن و 609 ملیار دینار. (بۆ وردەکاری بودجەی بەکاربردن بۆ ساڵی 2013 (بڕوانە خشتەی ژمارە 1).

4- دابەشبەندیی بودجەی وەبەرهێنان:

بودجەی وەبەرهێنان لە پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی 2013 بە بڕی 5 ترلیۆن و 334 ملیار دینار خەملێنراوە، کە بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشکراوە (بڕوانە خشتەی ژمارە 28):

1- وەزارەتی خوێندنی باڵا: بریتیە لە 115 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 569 ملیار دیناری عێراقی و 67 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 9 پرۆژەی پێشنیارکراو.

2- وەزارەتی پەروەردە: بریتیە لە 254 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 579 ملیار دیناری عێراقی و 427 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 33 پرۆژەی پێشنیارکراو.

3- وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە: بریتیە لە 666 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 184 ملیار دیناری عێراقی و 372 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 44 پرۆژەی پێشنیارکراو.

4- وەزارەتی شارەوانی: بریتیە لە 1 ترلیۆن دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 3,154 ملیار دیناری عێراقی و 525 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 78 پرۆژەی پێشنیارکراو.

5- وەزارەتی رۆشنبیری: بریتیە لە 76 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 148 ملیار دیناری عێراقی و 61 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 8 پرۆژەی پێشنیارکراو.

6- وەزارەتی کشتوکاڵ: بریتیە لە 241 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 1,415 ملیار دیناری عێراقی و 377 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 72 پرۆژەی پێشنیارکراو.

7- وەزارەتی شەهیدان: بریتیە لە 44 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 75 ملیار دیناری عێراقی و 17 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 11 پرۆژەی پێشنیارکراو.

8- وەزارەتی کار: بریتیە لە 45 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 136 ملیار دیناری عێراقی و 24 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 22 پرۆژەی پێشنیارکراو.

9- وەزارەتی گواستنەوە: بریتیە لە 113 ملیار دینار عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 326 ملیار دیناری عێراقی و 27 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 8 پرۆژەی پێشنیارکراو.

10- وەزارەتی کاروباری ئاینی: بریتیە لە 28 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 37 ملیار دیناری عێراقی و 37 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 55 پرۆژەی پێشنیارکراو.

11- وەزارەتی ناوخۆ: بریتیە لە 148 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 570 ملیار دیناری عێراقی و 100 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 83 پرۆژەی پێشنیارکراو.

12- وەزارەتی پێشمەرگە: بریتیە لە 17 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 55 ملیار دیناری عێراقی و 8 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

13- وەزارەتی پیشەسازی: بریتیە لە 60 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 230 ملیار دیناری عێراقی و 11 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 9 پرۆژەی پێشنیارکراو.

14- وەزارەتی سەرچاوە سروشتیەکان: بریتیە لە 16 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 57 ملیار دیناری عێراقی و 13 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

15- وەزارەتی کارەبا: بریتیە لە 520 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 1,817 ملیار دیناری عێراقی و 112 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

16- وەزارەتی تەندروستی: بریتیە لە 232 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 929 ملیار دیناری عێراقی و 56 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 4 پرۆژەی پێشنیارکراو.

17- وەزارەتی پلاندانان: بریتیە لە 306 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 356 ملیار دیناری عێراقی و 13 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 11 پرۆژەی پێشنیارکراو.

18- وەزارەتی دارایی: بریتیە لە 3 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 391 ملیار دیناری عێراقی و 78 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 41 پرۆژەی پێشنیارکراو

19- دەستەی وەبەرهێنان: بریتیە لە 87 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 322 ملیار دیناری عێراقی و 104 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 60 پرۆژەی پێشنیارکراو.

20- دەزگای گشتی ئاسایش: بریتیە لە 104 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 253 ملیار دیناری عێراقی و 42 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

21- دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە: بریتیە لە 9,5 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 16 ملیار دیناری عێراقی و 4 پرۆژەی بەردەوامی هەیە لەگەڵ 3 پرۆژەی پێشنیارکراو.

22- ئەنجومەنی دادوەری: بریتیە لە 21,5 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 84 ملیار دیناری عێراقی و هیچ پرۆژەیەکی بەردەوامی نییە، لەگەڵ 24 پرۆژەی پێشنیارکراو.

23- دەستەی مین هەڵگرتنەوە: بریتیە لە 25,5 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 84 ملیار دیناری عێراقی و 38 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

24- فەرمانگەی پەیوەندییەکانی دەرەوە: بریتیە لە 3 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 16 ملیار دیناری عێراقی و 1 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

25- سەرۆکایەتی هەرێم: بریتیە لە 5 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 11 ملیار دیناری عێراقی و 1 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

26- ئەنجومەنی وەزیران: بریتیە لە 23 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 93 ملیار دیناری عێراقی و هیچ پرۆژەیەکی بەردەوامی نییە، لەگەڵ 3 پرۆژەی پێشنیارکراو.

27- دەستەی تەکنەلۆژیا: بریتیە لە 5,5 ملیار دیناری عێراقی، کۆی بودجە گشتیەکەی بریتیە لە 11 ملیار دیناری عێراقی و 3 پرۆژەی بەردەوامی هەیە، هیچ پرۆژەیەکی پێشنیارکراوی نییە.

4- بەشی هەرێم لە بودجەی 2013ی عێراق و هۆکارەکانی کەمبوونەوەی ساڵانەو کاریگەری لەسەر هەرێم

وەکو ئاشکرایە لە 96٪ی سەرچاوەی داهاتی بودجەی هەرێمی کوردستان لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دابین دەکرێت، چونکە بەگوێرەی رێککەوتنێك لەنێوان هەردوو حکومەتی ناوەندی و حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ساڵی 2006 پێویستە (17٪)ی بودجەی گشتی عێراق بە هەرێمی کوردستان بدرێت لە دوای لێدەر کردنی هەردوو خەرجی سیادی و حاکیمە (النفقات السيادية والحاكمة).

بەپێی پرۆژە قانونی بودجەی عێراق بۆ ساڵی (2013) کۆی گشتی بودجەی عێراق بریتیە لە 138 ترلیۆن و 424 ملیارو 608 ملیۆن دینار، بەشی هەرێم بە بڕی 14 ترلیۆن و 406 ملیارو 735 ملیۆن دینار دیاری کراوە، کە بەهۆی زۆری خەرجی سیادی بەشی هەرێم دەکاتە (10,4٪)ی کۆی بودجەی عێراق، نەك (17٪) ئەم رێژەیە ساڵانەش کەم دەکات، بۆ نموونە بەشی ئەمساڵ کەمترە لە ساڵی (2012) کە رێژەی (10,7٪) بوو، وەك نەریتێك وەزارەتی دارایی عێراق لە مانگی (6)ی هەموو ساڵێك داوا لە

وەزارەتی دارایی هەرێم دەكات كە بودجەی خەملێندراوی خۆی پێشكەش بكات، بەڵام بەلایەنی كەمی ئەم خەملآندنەش پابەند نابن كە هەرێم دەینێرێت، بۆ ساڵی 2013 وەزارەتی دارایی عێراق بە نووسراوی ژمارە (33273) لە 2012/6/4، داوای لە حكومەتی هەرێمی كوردستان كردووە كە خەملێنراوی بودجەی 2013 بە پەلە رەوانە بكات، وەزارەتی دارایی هەرێمیش بەنووسراوی ژمارە (981) لە 2012/7/2 بەم شێوەیە وەڵامیان داوەتەوە:

1- تێچووی بەكاربردن بە بڕی 16 ترلیۆن و 635 ملیار دینار.

2- تێچووی وەبەرهێنان بە بڕی 6 ترلیۆن و 900 ملیار دینار.

3- داهاتی ناوخۆی هەرێم بە بڕی 500 ملیار دینار دیاری كراوە.

بەڵام وەزارەتی دارایی عێراق یەكلایەنە بەپێی پرۆژە یاسای بودجەی عێراق بۆ ساڵی (2013) بەشی هەرێمی بە بڕی 14 ترلیۆن و 406 ملیار و 735 ملیۆن دینار دیاریكردووە بۆ هەردوو خەرجی بەكاربردن و وەبەرهێنان و بەشی هەرێم لە پەرەپێدانی پارێزگاكان، بەم شێوەیە ساڵآنە سەرەڕای زیاد بوونی داهاتی عێراق كەچی رێژەی هەرێم لە جیاتی ئەوەی بە هەمان بڕ زیاد بكات، بە پێچەوانەوە كەم دەبێتەوە.

بۆ روون كردنەوەی وردەكاری بەشی هەرێم لە بودجەی عێراق بۆ ساڵی 2013و هۆكارەكانی كەمبوونەوەی ساڵآنەی بودجەو رەنگدانەوەی لەسەر هەرێم، لەم بڕگانەی خوارەوە هەندێ زانیاریی پێویست دەخەینەڕوو.

4 - 1: رێگەنەدان بە بەشداری هەرێم لە داڕشتنی سیاسەتی دارایی و دانانی بودجەی عێراق

بەگوێرەی ماددەی 110 لە دەستووری عێراق، دانانی سیاسەتی دارایی لە دەسەڵاتی حكومەتی فیدراڵە، بەڵام لە بڕگەی چوارەم لە ماددەی (114)ی هەمان دەستووردا هاتووە كە دانانی سیاسەتی گەشە پێدان و پلاندانانی گشتی بۆ هەموو عێراق، دەسەڵاتێكی هاوبەشە لەنێوان حكومەتی فیدراڵ و حكومەتی هەرێمەكاندا، كە بێگومان دانانی بودجەش بەدەر نییە لە سیاسەتی گەشەپێدان و پلاندانان.

بەڕێز د.كاوە محمود شاكر/ وەزیری رۆشنبیری و لاوان وەزیری پلاندانان بە وەكالەت:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

سەرەڕای ئەم مافە دەستوورییەش رێگە بە حكومەتی هەرێم نەدراوە هیچ بەشدارییەك لە دانانی بودجەی گشتی عێراقدا بكات، تەنانەت رۆڵی هەبێت لە دیاری كردنی بەشە بودجەی هەرێمیش، بە پاساوی ئەوەی دەستوور ئەم دەسەڵاتەی بە حكومەتی فیدراڵی داوە، بەم جۆرە یەكلایەنە بەشە بودجەی هەرێم لەلایەن وەزارەتی دارایی عێراقەوە دیاری دەكرێت و بنەما سەرەكییەكانی بودجە تەواو دەكەن و بۆ ئەنجومەنی وەزیرانی عێراقی دەنێرن، دوای ئەوە داوای گفتوگۆ و بیرو بۆچوونی هەرێم دەكەن، لەبەر ئەوە دەستكاری كردنی ئەو خشتانەی كە بێ بەشداری حكومەتی هەرێم ئامادە كراون، كارێكی ئاسان نییەو بەم هۆیەشەوە ساڵآنە تووشی گرفتی گەورە دەبین.

سەرەڕای رێگری کردن لە بەشداری حکومەتی هەرێم لە ئامادە کردنی پرۆژە یاسای بودجەی عێراق چەند مەسەلەیەکی تری گرنگ هەن کە بێ ئاگاداری و هەماهەنگی لەگەڵ هەرێم بڕیاریان لەبارەوە دەدرێت لەوانە:

1- سیاسەتی نەختینەی عێراق.

2- ئامادە کردنی پێداویستیەکان و یەکەکانی بودجەی گشتیی دەوڵەت.

3- دیاری کردنی نرخی یەك بەرمیل نەوتی خاو بە 90 نەوەت دۆلار.

4- خەملاَندنی ناردنە دەرەوەی نەوتی خاو بە 2 ملیۆن و 900 هەزار بەرمیل لە رۆژێکدا کە 250 هەزار بەرمیل بۆ هەرێمی کوردستان دانراوە.

5- حیساب کردنی نرخی هەر دۆلارێکی فرۆشتنی نەوت بە 1166 دینار.

6- قەرزی دەرەکی کە بەشی هەرێمی کوردستانی لێ نادرێ.

7- قەرەبووە نێودەوڵەتیەکان.

بە پێویستی دەزانین روون کردنەوەی زیاتر سەبارەت بە چۆنیەتی حیساب کردنی بەشی هەرێم لەلایەن وەزارەتی دارایی حکومەتی عێراقەوە بخەینەڕوو سەرەڕای ئەوەی لە (خشتەی ژمارە 2) وردەکاری زیاتر هاتووە:

1- کۆی بودجەی عێراق بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە 138 ترلیۆن و 424 ملیارو 608 ملیۆن دینار.

2- کۆی خەرجی سیادی 40 ترلیۆن و 381 ملیارو 584 ملیۆن دینار کە لە 43 بڕگە پێکهاتووەو لە (خشتەی ژمارە 2)دا روون کراوەتەوە.

3- پاش دەرکردنی خەرجی سیادی تەنها بڕی 98 ترلیۆن و 43 ملیارو 24 ملیۆن دینار دەمێنێتەوە.

4- کۆی خەرجی حاکیمە 10 ترلیۆن و 101 ملیارو 945 ملیۆن دینار کە لە 8 بڕگە پێکهاتووەو لە (خشتەی ژمارە 3)دا روون کراوەتەوە.

5- پاش دەرکردنی خەرجی حاکیمە تەنها بڕی 87 ترلیۆن و 941 ملیارو 79 ملیۆن دینار دەمێنێتەوە.

6- کۆی پارەی پەرەپێدانی پارێزگاکانی عێراق، بە پارێزگاکانی هەرێمی کوردستانیشەوە 7 ترلیۆن و 256 ملیار دینارە.

7- بڕی پترۆدۆلار بۆ پارێزگاکان بە هەرێمی کوردستانیشەوە بە 1 ترلیۆن و 317 ملیارو 805 ملیۆن دینار دیاری کراوە.

8- دوای دەرکردنی بڕی پارەی پەرەپێدانی پارێزگاکان و پترۆدۆلار، بودجەی عێراق تەنها بڕی 79 ترلیۆن و 367 ملیارو 274 ملیۆن دینار دەمێنێتەوە.

9- بەشی هەرێمی کوردستان بەم شێوەیە لە کۆی بودجەی عێراق کە 17٪ـە دیاری دەکرێت.

(17٪ × 79 ترلیۆن و 367 ملیارو 274 ملیۆن دینار = 13 ترلیۆن و 492 ملیارو 436 ملیۆن دینار).

10- بەشی هەرێمی کوردستانیش لە پەرەپێدانی پارێزگاکان و پترۆدۆلار 914 ملیارو 298 ملیۆن دینارە.

11- بەم پێیە کۆی گشتی بەشی حکومەتی هەرێمی کوردستان بریتیە لە 14 ترلیۆن و 406 ملیارو 734 ملیۆن دینار بۆ ساڵی 2013.

لێرەوە روون دەبێتەوە کە بەپێی رێککەوتنی هەردوولا هەرێم ماڤی وەرگرتنی 17٪ی کۆی گشتی بودجەی عێراقی هەیە، کە بۆ ساڵی 2013 دەکاتە 23 ترلیۆن و 532 ملیارو 183 ملیۆن دینار، بەڵام تەنها بڕی 14 ترلیۆن و 406 ملیارو 734 ملیۆن دینار وەردەگرێت، بەم شێوەیە بۆ ساڵی 2013 بڕی 9 ترلیۆن و 125 ملیارو 449 ملیۆن دینار لە بەشی هەرێمی کوردستان بۆ خەرجیەکانی سیادی و حاکیمە بڕدراوە وەك لە (خشتەی ژمارە 4) دەردەکەوێ و ساڵ لە دوای ساڵیش خەرجی سیادی بەشێوەیەکی بەرچاو زیاد دەکات.

4 – 2: هەوڵەکانی حکومەتی هەرێم بۆ بەدەستهێنانی مافەکانی لە بەغدا

سەبارەت بە هەوڵەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ داکۆکیکردن لە مافە داراییەکانی هەرێم لەلای حکومەتی ناوەندی لە بەغدا، هەروەك لە ماددەی (37) لە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان ژمارە (8)ی ساڵی 2012 ئاماژەی پێدراوە، ساڵانە لەسەر ئاستی وەزارەتی دارایی و ئابووری و وەزارەتی سامانە سروشتیەکان و لیژنەی باڵا لە ئەنجومەنی وەزیران بە سەرۆکایەتی بەڕێزان سەرۆك وەزیران و جێگری سەرۆك وەزیران سەردانی بەغدا کراوەو گفتوگۆ و دانوستانی زۆر کراوە لەگەڵ وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوتی حکومەتی ناوەندی و دوا کۆبوونەوەش لە هەردوو بەرواری 2012/9/13 و 2012/10/21 بۆ ئەم مەبەستە لەگەڵ ئەم راپۆرتە بە هاوپێچ دۆسیێ بەراییەکانی ئەو کۆبوونەوانەو وێنەیەك لە کۆنووسی کۆبوونەوەکان دەنێرین.

4- 3: خەرجی سیادی (النفقات السيادية)

ساڵانە زیاد بوونی خەرجیی سیادی کاریگەری خراپی لەسەر بەشە بودجەی هەرێم دروستکردووە، بەم هۆیەوە هەرێم تەنها 10,4٪ی بودجەی عێراق وەردەگرێت، نەك 17٪، لە کاتێکدا لە عێراقدا رێنماییەکی دیاریکراو نییە سەبارەت بە پێکهاتەی خەرجی سیادی و پێوەرەکانی و زیاد بوونی بڕگەی تازە تیایدا، کە دانانی هەندێ لەو بڕگانە هیچ پاساوێکی نییە، هەروەك لە (خشتەی ژمارە 4) روونکراوەتەوە، خەرجی سیادی لە 43 بڕگە پێکهاتووەو 29,17٪ی کۆی گشتی بودجەی عێراق پێك دەهێنێت، سەرەڕای ئەمەش ساڵانە تەواوی ئەو پارەیەی بۆ خەرجیە سیادیەکان تەرخان دەکرێت، سەرف ناکرێت و بەگوێرەی یاسا دەبێ لە کۆتایی ساڵدا ئەو بڕە پارەیەی ماوەتەوە بگەڕێتەوە وەزارەتی دارایی عێراق و 17٪ی لێ بدرێت بە هەرێم، بەڵام تا ئێستا هیچ لەو پارانە نەدراوە بە هەرێم و هیچ زانیارییەکی ئەوتۆشمان لەو بارەیەوە نییە.

4 – 4: موستەحەقاتی پێشمەرگە

بەپێی بڕگەی پێنجەم لە ماددەی 13 لە پرۆژە قانونی بودجەی عێراق بۆ ساڵی 2013 ئاماژە دراوە بەوەی کە بەگوێرەی رێککەوتنی نێوان هەردوو سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق و هەرێم،

موستەحەقاتی هێزی پاسەوانی هەرێم (پێشمەرگە) لە مووچەو چەك و راهێنان و پێداویستیەکانی تر کە لە ساڵی 2007ـەوە لەلایەن حکومەتی فیدراڵیەوە بەشێوەی پێشینە (سلفة) خەرج دەکرێت بەو جۆرەی لەگەڵ دەستووری عێراق بگونجێ، تا ئەو کاتەی بە یاسا پشکی خەرجیەکانی پاسەوانی هەرێمی کوردستان رێك دەخرێت.

سەرەڕای ئەوەی باسکردن لە بودجەی پێشمەرگە بەشێوەی جیاجیا لە یاساکانی بودجەی عێراقدا ئاماژەیان پێدراوە وەك لە (خشتەی ژمارە 5) هاتووە، بەلام هیچی لێ جێ بەجێ نەکراوە، لەبەر ئەوە پێویستە لە چوارچێوەی رێککەوتنێکی سیاسی لەسەر بنەمای ماددەکانی یاسای بودجە کار بۆ بەدەستهێنانی موستەحەقاتی هەرێم بکرێت.

پشکی هەرێم لە ساڵی 2007 تاوەکو ساڵی 2013 لە بودجەی گشتی عێراق بۆ موستەحەقاتی پێشمەرگە بریتیە لە 7 ترلیۆن و 696 ملیارو 478 ملیۆن دینار وەك لە (خشتەی ژمارە 5) هاتووە کە لەسەر بودجەی هەرێم بۆ هێزی پێشمەرگە خەرج کراوە، لە کاتێکدا بەگوێرەی یاسای بودجەی عێراق پێویست بوو ئەو پارەیە لەلایەن حکومەتی عێراق بە سولفە بدرایە بە هەرێم، جێ بەجێ نەکردنی ئەو بڕگەیە لە یاسای بودجە لە 2007ـەوە تا ئێستا بارگرانیەکی زۆری لەسەر بودجەی هەرێم و کەرتە خزمەتگوزاریەکان بەشێوەیەکی گشتی دروستکردووە.

4 – 5: خەرجی حاکیمە (النفقات الحاكمة)

وەك لە (خشتەی ژمارە 3) روون کراوەتەوە خەرجی حاکیمە لە بودجەی ساڵی 2013ی عێراق لە 8 بڕگە پێکهاتووەو کۆی پارەکەی دەکاتە 10 ترلیۆن و 101 ملیارو 945 ملیۆن دینار و رێژەکەی لە کۆی بودجەی عێراق (7,3٪)یە.

بەگوێرەی یاسای بودجەی گشتی عێراق دەبێت 17٪ی خەرجیەکانی حاکیمە بۆ هەرێمی کوردستان تەرخان بکرێت، کە دەکاتە 1 ترلیۆن و 717 ملیار دینار بۆ ساڵی 2013، سەرەڕای خەرج نەکردنی ئەو بڕە پارەیە لە ساڵانی رابردووشدا بەشێك لە بڕگەکانی خەرجی حاکیمە بۆ هەرێم خەرج نەکراون کە بەم شێوەیەی خوارەوە روونی دەکەینەوە:

أ- خەرجی داواکانی ناکۆکی موڵکداری (نفقات دعاوى نزاعات الملكية العقارية) کە هیچی بۆ هەرێمی کوردستان خەرج نەکراوە سەرەڕای دەرچوونی بڕیاری لیژنەکانی ناکۆکی موڵکداری لە هەرێم.

ب- خەرجیەکانی هەڵبژاردن (نفقات الانتخابات)، سەرژمێری دانیشتوان (التعداد السكاني)، باربووی جوتیاران (دعم المزارعين)، چاودێری کۆمەلایەتی (الرعاية الاجتماعية)، خەرجیەکانی حەج و عومرە، هەلگرتنەوەی مین (إزالة الألغام)، ئەم خەرجییانەش تەنها 20٪ تا 50٪ بۆ کوردستان خەرج کراون.

ج- دەرمان و کۆبۆنی خۆراك (البطاقة التموينية) بە رێژەی 85٪ بە سەرەوە گەیشتوونەتە هەرێم.

4 – 6: پەرەپێدانی هەرێمەکان (تنمية الاقاليم)

بەگوێرەی فۆرمی خۆراك، ژمارەی دانیشتوانی عێراق بە 34 ملیۆن و 410 هەزارو 560 کەس دانراوە، دانیشتوانی هەرێمی کوردستانیش بە 4 ملیۆن و 320 هەزارو 604 کەس حیساب کراوە، بەم پێیە رێژەی دانیشتوانی هەرێم 12,6٪ی عێراق پێك دەهێنێت.

بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکانی عێراق بە هەرێمی کوردستانیشەوە کە لەسەر بنەمای ژمارەی دانیشتوان دیاری دەکرێت بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە 7 ترلیۆن و 256 ملیار دینار، بەم پێیە 17٪ی بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان دەکاتە 1 ترلیۆن و 233 ملیار دینار، بەڵام لەلایەن حکومەتی عێراقەوە تەنها 914 ملیار دینار بۆ پەرەپێدانی پارێزگاکانی هەرێم تەرخان کراوە.

لێرەوە روون دەبێتەوە کە هەرێم تەنها لە پارەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بڕی 319 ملیار دینار کەمتر لە مافی خۆی وەردەگرێت، وەك لە هەردوو خشتەی ژمارە (6 و 7)دا بە وردی روون کراوەتەوە.

4 – 7: بەشی هەرێم لە پارەی پترۆدۆلار

لە بودجەی ساڵی 2013دا لە سەرجەم پارێزگاکانی عێراق پارەی پترۆدۆلار بە بڕی 1 ترلیۆن و 317 ملیارو 805 ملیۆن دینار دانراوە، لەم بڕە پارەیە بۆ ساڵی 2013 تەنها 42 ملیۆن و 400 هەزار دینار بۆ هەرێمی کوردستان دانراوە.

ئەمە لە کاتێکدا بەگوێرەی رێککەوتنی نێوان حکومەتی عێراق و هەرێم لە بەرواری 2012/9/13 کە بڕیاری هەردوو ئەنجومەنی وەزیران پەسند کراوەو بۆتە بەشێك لە پرۆژە قانونی بودجەی ساڵی 2013، دەبێت هەرێم رۆژانە 250 هەزار بەرمیل نەوتی خاوی هەناردە بکات، واتا بەشی هەرێمی کوردستان لە پترۆدۆلار بەم شێوەیە دیاری دەکرێت (250 هەزار بەرمیل نەوت رۆژانە × 365 رۆژ × 1 دۆلار × 1166 دینار) کە دەکاتە 106 ملیارو 397 ملیۆن دینار.

ئەم بڕە پارەیە تەنها بەشی بەهەرمهێنانی نەوتە، بێ لە پاڵاوتن و دەرهێنانی گاز کە بەشی هەرێمی تێدایە، لێرەوەش روون دەبێتەوە کە ناهەقی بەرانبەر هەرێمی کوردستان کراوە.

4 – 8: بودجەی تەواوکاری (الموازنة التكميلية)

بەگوێرەی ماددەی 23 لە قانونی بودجەی عێراق لە ساڵی 2012، لە شەش مانگی یەکەمەوە بەهۆی زیاد بوونی نرخ، یان زیادەی ناردنە دەرەوەی نەوت، وەزارەتی دارایی عێراق بودجەی تەواوکاری ئامادە دەکات، بەڵام حکومەتی عێراق کورتهێنان (العجز)و چەند بڕێکی تری لێ دەردەکات کە هیچ پەیوەندییەکی بە هەرێمی کوردستانەوە نییە.

بەشی هەرێم لە بودجەی تەواوکاری بە 4,5٪ دیاری کراوە کە دەکاتە 418 ملیار دینار لە کۆی 9 ترلیۆن و 251 ملیار دینار، هەڵبەت حکومەتی هەرێم ئاگای لە ئامادە کردنی بودجەی تەواوکاریش نییەو تەنانەت ئەو رێژەی 4,5٪یشی وەرنەگرتووە بەهۆی یەکلایی نەبوونەوەی رێککەوتن لەسەر چۆنیەتی دابەش کردنەوەی بودجەی تەواوکاری لە عێراق، بۆ ئەم مەبەستەش تێبینی و بۆچوونی هەرێم دراوە بە وەزارەتی دارایی و ئەنجومەنی وەزیران و نوێنەرانی کورد لە ئەنحومەنی نوێنەرانی عێراق لە بەغدا،

لەڕاستیدا دوای لێدەر کردنی خەرجی سیادی و حاکیمە ئەگەر هەبن لەو بودجە تەواوکارییە، دەبێ 17٪ی بدرێتە هەرێم، چونکە:

أ- پێویستە پڕکردنەوەی کورتهێنانی بودجە (العجز) لە کۆتایی ساڵدا بێت.

ب- ئەو پارانەی لە بودجەی تەواوکاری بڕاون، هیچ پەیوەندییەکیان بە هەرێمی کوردستانەوە نییە.

ج- لە مادده (2/ بڕگەی دووەم/ و)ی بودجەی عێراقدا هاتووە کە 25٪ی زیادەی داهاتی ناردنی نەوت بۆ دەرەوە لە 2012، پاش لێ دەرکردنی کورتهێنان، لە سندووقێکدا دادەنرێ و بەکاش بەسەر هەموو دانیشتوانی عێراقدا دابەش دەکرێت، بەڵام بەهۆی یەکلایی نەبوونەوەی رێککەوتن لەسەر چۆنیەتی دابەش کردنەوەی بودجەی تەواوکاری لە عێراق ئەم بابەتە بە هەڵپەسێراوی ماوەتەوە.

4 – 9: داهاتە سنوورییەکانی هەرێم

بەگوێرەی بڕگەی دووەم لە ماددەی 24ی یاسای بودجەی عێراق بۆ ساڵی 2012، دەسەڵات بە وەزیری دارایی دراوە کە لە ساڵی 2011ـەوە داهاتی فیعلیە (بە دەستهاتووەکان)ی دەروازە سنوورییەکان بە داهاتە سیادییەکانیشەوە بگەڕێنێتەوە بۆ سەر بودجەی پارێزگا سنوورییەکان.

ساڵی 2011 داهاتی هەرێم لەو دەروازانە بریتی بوو لە 326 ملیار دینار، بەڵام تەنیا 16 ملیاری لێ درایەوە بە هەرێم، ئەمەش پێچەوانەی مادده (22/بڕگەی شەشەم)ی قانونی ساڵی 2012ی بودجەی عێراقی فیدراڵە کە دەڵێ:

(على وزير المالية الاتحادي بالتنسيق مع وزير التخطيط الاتحادي إعادة تخصيص الايرادات المتحققة فعلاً في المنافذ الحدودية، البرية، البحرية، والجوية، بما فيها الايرادات السيادية خلال سنة 2011 الى موازنة المحافظات الحدودية كلاً حسب الايرادات المتحققة فعلاً في المنافذ الحدودية الموجودة في تلك المحافظة وعلى ان يراعى اعطاء الاولوية بتأهيل وإعادة إعمار المنافذ الحدودية التابعة لكل محافظة).

بەپێی ئەم ماددەیە وەزارەتی دارایی عێراق بۆی نییە رێنوێنی و گشتاندنی وا دەربکات کە پێچەوانەی ئەحکامەکانی ئەم ماددەیەی سەرەوە بن، سەرەڕای ئەوەی حکومەتی هەرێم داوای کردووە وەزارەتی دارایی عێراق ئەم مادده قانونیە جێ بەجێ بکات، بەڵام وەزارەتی دارایی عێراق رێنمایی نوێی دەرکردووە بە نووسراوی ژمارە 10989 لە 2012/2/27 کە تەنها ئەم داهاتانەی خوارەوەی دیاری کردووە کە دەبێ بگەڕێندرێتەوە بۆ پارێزگاکان:

(1- مبالغ رسوم إدخال جثمان العراقي الاصيل المتجنس بجنسية اخرى والمتستحصلة فعلاً خلال عام 2011 من قبل وزارة الخارجية.

2- مبالغ رسوم المسافرين بالطائرات المدنية المستحصلة من قبل المنشاة العامة للطيران المدني مع بيان اسم المحافظة والمطار المستحصل منه فعلاً هذه الرسوم خلال عام 2011.

3- مبالغ اجور خدمات هبوط وايواء الطائرات مع بيان اسم المحافظة والمطار المستحصل منه فعلاً الاجور مدار البحث خلال عام 2011.

4- مبالغ الرسوم المفروضة على السيارات التي ستغادر العراق والمستحصلة فعلاً من قبل الهيئة العامة للكمارك عام 2011.

5- مبالغ رسوم اعادة الاعمار والمستحصلة فعلا عبر المناطق الحدودية وازاء كل منفذ على حدة عام 2011 مع ذكر اسم المحافظة العائد لها المنفذ.

واتە تەنیا ئەم رسوماتانە دەگەڕێندرێنەوە:

1- رسومی هێنانەوەی تەرمی هاوولاتی بە رەگەز عێراقی کە جنسیەی تری وەرگرتووە لە ماوەی ساڵی 2011 لە رێگای وەزارەتی دەرەوە.

2- رسومی گەشتیاران بە فڕۆکەی مەدەنی لە رێگای دامەزراوەکانی فڕۆکەوانی گشتی مەدەنی لەگەڵ دیاری کردنی ناوی پارێزگاو فڕۆکەخانە لە ساڵی 2011.

3- کرێی خزمەتگوزاری نیشتنەوەو حەواندنەوەی فڕۆکە.

4- رسومی ئەو ئۆتۆمبیلانەی لە عێراق دەچنە دەرێ لە رێگای دەستەی گشتی گومرگ ساڵی 2011.

5- رەسمی دووبارە ئاوەدانکردنەوە لە رێگای ناوچە سنووری و بە هەموو دەروازەکان ساڵی 2011 لەگەڵ دیاری کردنی ناوی پارێزگای سەر بە دەروازەکە.

لە ساڵی 2010دا لە کۆی 305 ملیار دیناری داهاتی دەروازە سنوورییەکانی هەرێم، تەنها 8 ملیار دیناری بۆ هەرێم گەڕێنرایەوە کە دەکاتە 2,6٪ لەبەر رۆشنایی ئەو رێنماییانەی سەرەوە.

5- هۆکارەکانی کورتهێنانی بودجەی هەرێم و تەجاوز لەسەر سنووری خەرجی بەکاربردن

وەك ئاشکرایە بودجە بریتیە لە خەملاندنی داهات و خەرجیەکان بۆ ماوەی یەك ساڵی دارایی، بەڵام بەهۆی هەڵاوسان و زیاد بوونی پێداویستی حکومەت و خەڵك خەرجیەکانیش زیاد دەکەن، بۆیە ساڵانە لە پرۆژە قانونی بودجەی هەرێم، کورتهێنانی بودجە جێگیر دەکرێت، بۆیە هەوڵدەدەین هۆکارەکانی کورتهێنانی بودجەی هەرێم لە چەند بڕگەیەکدا روون بکەینەوە.

5 – 1: دابینکردنی بودجەی پێشمەرگە لەلایەن هەرێمەوە

لە ساڵی 2007 تاوەکو ساڵی 2013 بڕی 7 ترلیۆن و 696 ملیارو 478 ملیۆن دینار لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ هێزی پێشمەرگە سەرف کراوە، کە بە گوێرەی قانونی بودجەی عێراق دەبوو ئەو پارەیە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بە سولفە بدرایە، بۆیە پێویستە ئەو پارەیە بە هەرێمی کوردستان بدرێتەوە (سەیری خشتەی ژمارە 5 بکە).

5 – 2: بەردەوامبوون لەسەر پێدانی پێشینەو قەرزەکان

بەردەوامبوون لەسەر خەرج کردنی پێشینەو قەرزەکانی (نیشتەجێ بوون بە گوندەکانیشەوە، هاوسەرگیریی، پیشەسازی، کشتوکاڵی) بە کراوەیی و بەبێ سوودی بانکی و بوونی سەقفی دیاری کراو، سەرەڕای زیاد کردنی بڕی ئەو قەرزانە لەلایەن پەرلەمان بەبێ رەچاو کردنی توانای دارایی حکومەت.

هەروەها پێویست دەکات لێرەدا چەند خاڵێك روون بکەینەوە سەبارەت بە قەرزو پێشینەکان:

أ- له سیستەمە پەیڕەوکراوەکان لەولاّتانی تر، تەنانەت لە حکومەتی عێراقی فیدراڵیش، وەزارەتی دارایی لە تەرخانکراوی بودجەی گشتی قەرز نادات بە هاوولاّتیان، بەڵکو ئەوە کاری بانکە بازرگانییە حکومی و تایبەتییەکانە، رۆڵی حکومەت ئاسانکارییەو دەتوانێت تەنها پشتیوانی سەرمایەی بانك، یان سوودی قەرزەکان بکات.

ب- لە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵانی رابردوو، پێدانی قەرزو پێشینەکان بە هەموو جۆرەکانییەوە سەقفێکی دیاری کراو نەبووە، واتە بە کراوەیی لە بودجەی گشتی بە بەردەوامی ئەم قەرزانە خەرجکراون سەرەڕای هەرێمی کوردستانیش ئەم قەرزانە بە سوودمەندانی دانیشتووی ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێمیش دراوە.

ج- بە جۆرێك کە تاوەکو بەرواری 2012/11/30، وەزارەتی دارایی و ئابووری بڕی 3 ترلیۆن و 824 ملیارو 490 ملیۆن دیناری خەرج کردووە بۆ پێشینەو قەرزەکانی (خانووبەرە، هاوسەرگیریی، سندووقی نیشتەجێ بوونی دەستەی وەبەرهێنان، کشتوکاڵی، پیشەسازی)، کە نزیکەی 410 هەزار کەس سوودمەند بوون، بۆ وردەکاری زیاتر بڕوانە (خشتەی ژمارە 29).

5- 3: دابین کردنی کارەبا

بۆ ساڵی 2013 بەپێی نووسراوی وەزارەتی کارەبای حکومەتی هەرێم ژمارە (8692) لە 2012/7/25 پێویستە بڕی 3 ملیارو 201 ملیۆن لتر گازوایل و بڕی 378 ملیۆن لتر نەوتی رەش (HFO)و، گازی سروشتی بە بڕی 340 مق مق دابین بکرێت بۆ وێستگەکانی بەرهەمهێنانی کارەبا لەلایەن کەرتی تایبەتەوە سەرەڕای دابین کردنی 45 ملیۆن لتر گازوایل وەك یەدەگ بۆ رووبەڕووبوونەوەی حاڵەتی لەناکاو، یان تێکچوونی سیستەمی گازی، کە بەپێی گرێبەستی کارکردنی وێستگەکان، حکومەتی هەرێم بەرپرسە لە دابین کردنی سووتەمەنی بۆیان بەبێ بەرامبەرو نرخی هەر لیترێك 1200 دینارە، ئەم پارەیەش لە فرۆشی بەرهەمی پاڵاوگەکانی هەرێم بە زیاد کردنی ئاشکرا دابین دەکرێ، سەرەڕای تەرخانکراوی پێویست لە بودجەی هەرێم بۆ ئەم مەبەستە.

وەزارەتی کارەبا لە ولاّتانی تری جیهاندا داهاتی لە خەرجی زیاترە، بەلاّم لە هەرێمی کوردستان بەپێچەوانەیەو خەرجی ساڵانە 2 ترلیۆن و 500 ملیار دینارە، کەچی داهاتی وەزارەتی ناوبراو 250 ملیار دینارە، کە رێژەکەی دەکاتە 10٪ و 90٪ـەکەی تر دەبێت حکومەت بیدات، لە کاتێکدا دەبوایە پشتیوانی حکومەت لە 20٪ زیاتر نەبوایە.

جگە لە تەرخان کردنی بودجە بە مەبەستی دابین کردنی سووتەمەنی بۆ وێستگەکانی بەرهەمهێنانی کارەباو سەرەڕای ئەو سووتەمەنیەی لە پاڵاوگەکانی هەرێمی کوردستانەوە تەرخان دەکرێ بۆ ئەم وێستگانە بەپێی گرێبەستی کارکردنیان حکومەتی هەرێم بەرپرسە لە کڕینەوەی وزەی کارەبای بەرهەمهێنراو لەو وێستگانەو فرۆشتنەوەی بە هاوولاّتیان و فەرمانگە حکومیەکان و پرۆژەکانی پیشەسازی و بازرگانی و کشتوکاڵی و گەشتیاری بە نرخێکی رەمزیی پاڵپشتکراو، کە ئەمەش پێویستی بە بودجەیەکی گەورە هەیە،

سیستەمی ئێستای فرۆشتنی وزە لە هەرێمی کوردستان لە 2009/1/1ـەوە کۆی مێگاواتی بەرهەمهێنراو بریتی بووە لە 1,435 حکومەتی هەرێم بڕی 1 ملیار و 993 ملیۆن و 663 هەزارو 267 دۆلاری خەرج کردووە بۆ پاڵپشتی فرۆشتنەوەی کارەبا. بۆ وردەکاری زیاتر بڕوانە هەردوو خشتەی ژمارە (27) و (30).

5 – 4: زۆری ژمارەی فەرمانبەران

جگە لە سیاسەتی حکومەت بۆ کەمکردنەوەی هەژاری و بێکاری لەڕێگای هەموار کردنی یاسای خانەنشین و دەستەبەری کۆمەڵایەتی و بیمەی بێکاری و قەرزی بچووك، لە هەمان کاتدا زیادەڕۆیی لە دامەزراندنی فەرمانبەران زیاد لە پێویستی فەرمانگەکان، هۆکارێکی دیکەن بۆ زیاتر بوونی تێچوو و خەرجیەکان، بەجۆرێك ڕێژەی مووچەی فەرمانبەران بە بەراورد بە کۆی بودجەی بە کاربردن دەکاتە 61,27٪ ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ زیاد بوونی مووچەی فەرمانبەران و خانەنشین و شەهیدان و دامەزراندنی 15000 پلەی وەزیفی تر.

سەرەڕای ئەوەی کە مووچەو دەرماڵە 61,27٪ی بودجەی ئاسایی پێك دەهێنێت، لەگەڵ ئەوەشدا ساڵانە ماددەیەك لەناو یاسای بودجەی هەرێمدا دادەنرێ کە دەڵێ (دەبێت مووچەو دەرماڵەی فەرمانبەرانی حکومەتی هەرێم وەکو مووچەو دەرماڵەی کارمەندانی بەغدای لێ بێت بەمەرجێ هیچ دەرماڵەیەك کەم نەکرێتەوە)، واتە دەرماڵەی بەغدا خەرج بکرێ سەرباری ئەو دەرماڵەیەی لە هەرێم هەیە، چونکە هەندێ دەرماڵە لەهەرێم هەیە لە بەغدا نییە وەك دەرماڵەی مامۆستایانی پلە (7 و 8)، دەرماڵەی دەرچووانی کۆلیژی یاسا، دەرماڵەی دەرچووانی ئامادەیی پیشەسازی، دەرماڵەی ئاسایش و فڕۆکەخانەو ئامارو..............هتد. بۆ زانینی وردەکاری ئەو دەرماڵانەی لە هەرێمی کوردستاندا خەرج دەکرێن و لە حکومەتی عێراقی خەرج ناکرێن.

بۆیە پێویستە تەنیا دەرماڵە بۆ ئەو کارمەندانە خەرج بکرێ کە لە بواری پسپۆڕیی خۆیاندا کار دەکەن، نەك بۆ هەموویان، بۆیە کاتی ئەو هاتووە چاو بە یاسای بودجەدا بخشێنرێتەوە، چونکە:

أ- ڕێژەی فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان لەچاو فەرمانبەرانی تەواوی عێراق لە 23,6٪ زیاترە، لە کاتێکدا بەشی هەرێم لە بودجەی عێراق تەنها 10,4٪ـە، بەڵام حکومەتی عێراق دەرماڵەی توێژێك زیاد دەکات بەبێ ئەوەی تەرخان کراوی بودجەی هەرێم زیاد بکات.

ب- ئێستا (2) پرۆژەی زیاد کردنی مووچەی فەرمانبەران و خانەنشینانی مەدەنی لە پەرلەمانی عێراقدا خوێندنەوەی یەکەمیان بۆ کراوەو بڕیارە لە ساڵی 2013ـەوە کاریان پێ بکرێ، ئەوە لە کاتێکدا هیچ تەخانکراوێکی زیادە بۆ بودجەی هەرێم نانێردرێ، چونکە ژمارەی فەرمانبەرانی هەرێم وەك لە سەرەوە ئاماژەی بۆ کرا، ڕێژەکەی زۆرەو لە 17٪ زیاترە. بۆیە وەزارەتی دارایی و ئابووری پێشنیار دەکات:

أ- تەنها مووچەی بنەڕەتی و دەرماڵەی هاوسەرگیریی و منداڵان و بڕوانامە وەکو بەغدای لێ بێت.

ب- هەرچی دەرماڵەی ترە، ئەوە پێویستە ڕێنوێنی تازەیان بۆ دەربچێ و تەنیا بدرێنە ئەو کارمەندانەی کە شیاون و هەر یەکەیان بە ڕێژەی بڕێکی دیاریکراو.

ج- دوو یاسا لە هەرێم بۆ مووچەی کارمەندانی مەدەنی، کاریان پێ دەکرێ:

یەکەمیان/ یاسای ژمارە (22)ـە بۆ فەرمانبەرانی وەزارەتەکان.

دووەمیان/ یاسای ژمارە (23)ـە بۆ کارمەندانی پەیمانگاو زانکۆکان.

کارمەندی کارگێڕی لە زانکۆ و پەیمانگاکاندا دەرماڵەیان بە ڕێژەی 75٪ هەیەو زیاترە لە دەرماڵە لە وەزارەتەکانی دی، هەروا مامۆستایان 150 هەزار دینار وەردەگرن وەکو دەرماڵە.

5 – 5: چەند هۆکارێکی تر

سەرەڕای هۆکارەکانی سەرەوە چەند هۆکارێکی تریش هەن کە بوونەتە هۆی کورتهێنان و تەجاوز لەسەر بودجەی بەکاربردن لەوانە، خەرجی کرێنی دەرمان، چارەسەر کردنی نەخۆش، دەرماڵەی پزیشکان و کارمەندانی تەندروستی، جگە لە خەرج کردنی مینحەیەکی 20 ملیۆن دینار بۆ خانووبەرە دروست کردن، سەرباری پێشینەی خانووبەرە کە بڕەکەی لەنێوان 20 تا 25 ملیۆن دینار دایە، بەپێی یاسای ژمارە 10ی ساڵی 2012ی ئیمتیازاتی زیندانی کراوی سیاسی لە کوردستان، بۆ خۆی لە رووی داراییەوە بارگرانیەکی لەسەر بودجەی هەرێم دروست کردووە.

5 – 6: کاریگەری سلبی دابەزاندنی 15٪ی بودجەی بەکاربردنی ساڵی 2012

بەپێی برگەی سێیەم و چوارەم لە ماددەی سێیەم لە قانونی بودجەی هەرێمی کوردستان ژمارە (8)ی ساڵی 2012 بڕیاردرا بە کەمکردنەوەی ڕێژەی (15٪) لە بودجەی بەکاربردن کە ئەم بڕیارەش کاریگەری سلبی هەبوو لەسەر کارو چالاکیەکانی وەزارەت و دامەزراوەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، چونکە بودجەی بەکاربردن وەك لە برگەی (6 – 1)ی ئەم راپۆرتەدا هاتووە بواری خەرج کردنی زۆر گرنگ لەخۆ دەگرێت، کە کەمکردنەوەی بودجەکانیان کاری سلبی لەسەر بەرنامەو پلانی وەزارەتەکان کرد، بەتایبەتیش بودجەی بە کاربردنی ئەم وەزارەتانە کاتی خۆی لەسەر بنەمای گفتوگۆ و ڕاگۆڕینەوە لەگەڵ وەزارەتی دارایی و ئابووری بڕیاری لەسەر درا بوو، کە بەهۆی سنوورداری داهاتەکانی هەرێم پێش کەمکردنەوەی ئەم ڕێژەیەش هێشتا لە ئاستی داخوازی و پلان وپرۆژەکانی وەزارەتەکاندا نەبوو.

دەکرێت بۆ مەبەستی دڵنیا بوون سەیری خشتەکانی بودجەی بەکاربردنی وەزارەتەکان بکرێت لە ساڵی 2012، کە چ جیاوازییەکی گەورە لەنێوان پێشنیار کراوی وەزارەت و پەسند کراوی وەزارەتی دارایی و ئابووری هەیە، هەر ئەم بڕیارەش وای کرد کە تەجاوز روو بدات لەسەر بودجەی بەکاربردنی ساڵی 2012و پەککەوتنی چەندین پرۆژەی خزمەتگوزاری گشتی لە وەزارەتە خەدەمیەکانی وەك شارەوانی و گەشتوگوزارو تەندروستی و زانکۆکان.

بۆ نموونە، لە وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزار چەندین پرۆژەی گرنگ لە چوارچێوەی بودجەی بەکاربردنی ئەم وزارەتە پەکیان کەوت بەهۆی داشکاندنی 15٪ لە بودجەی بەکاربردنیان وەك پرۆژەی

پاككردنەوەی ئاو و كڕینی مەوادی پاك كردنەوەی ئاو (كلۆر)و بەڕێوەبردنی پرۆژەكانی ئاو، خاوێن كردنەوەی سەرجەم شارو شارۆچكەكان، كڕینی ئامێرەكان (شۆفڵ و قەلاب و كرێن)، چاك كردنەوەی شەقامەكان.

6- روونكردنەوەی چەند دەستەواژەیەكی بودجە

6 – 1: بودجەی بەكاربردن

بودجەی بەكاربردن بریتیە لە (مووچەو كرێ و دەرماڵە، كاڵاو خزمەتگوزاری و چاككردنەوە، سوود، یارمەتی و هاوكاری، سوودی كۆمەڵایەتی، بوونە نادارایيەكان)، وەك تێبینی دەكرێت بودجەی بەكاربردن بەشی هەرە زۆری بودجە پێك دەهێنێت، شایانی باسە خەرجیەكی زۆر لە چوارچێوەی بودجەی بەكاربردنە، گرنگترینیان پارەی گرێبەستی پاك كردنەوەی شارو شارۆچكەكانی هەرێم لە وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزار، پاك كردنەوەی نەخۆشخانەو فەرمانگەو شوێنە خزمەتگوزارییە گشتیەكان، كڕینی دەرمان و پێداویستی پزیشكی، پارەی كڕینی سووتەمەنی بۆ وێستگەكانی كارەبا، كرێی تاقیكردنەوەو وانە وتنەوەی زانكۆ و خوێندنگاكان و دەرماڵەی خوێندكارانی زانكۆ، دابین كردنی سووتەمەنی بەگشتی، خۆراكی زیندانیان، جلوبەرگی رەسمی پۆلیس و هێزی پێشمەرگەو ئاسایش، چاپ كردنی كتێبەكانی پرۆگرامی خوێندن، گرێبەستی راوێژكاری........هتد.

بۆ زانیاری زیاتر سەبارەت بە خەملێنراوی بودجەی بەكاربردن لە ساڵی 2013و بەراورد كردنی بە ساڵی 2012، (بڕوانە خشتەی ژمارە 21).

6 – 2: سوودە كۆمەڵایەتیەكان (المنافع الاجتماعية)

سوودی كۆمەڵایەتی بریتیە لە پاراستنی كۆمەڵ بەگشتی، یان بەشێكی كۆمەڵ لە مەترسییە كۆمەڵایەتیەكان، وەك خزمەتگوزارییەكانی فێركردن، پزیشكی، قەرەبوو كردنەوەی بێكاری، مووچەی دەستەبەری كۆمەڵایەتی و هاوكاری كەسوكاری مردوو، لەم خاڵانەی خوارەوە چەند زانیارییەك دەخەینەڕوو:

أ- لە وەزارەتی كارو كاروباری كۆمەڵایەتی 418 ملیار دینار بەوانە دەدرێ كە (شلل الدماغ، نابینا، كورتەباڵا، نابیست، تالاسیما، هیموفیلیا، چاودێری خێزان، كەمئەندام، ئۆتیزم...)یان هەیە هەروا بۆ مووچەی خانەنشینی كارو دەستەبەری كۆمەڵایەتی.

ب- لە وەزارەتی رۆشنبیری بڕی 12 ملیار وەك رێزلێنان بۆ (رۆژنامەنووس، وەرزشكار، هونەرمەندان) تەرخان كراوە.

ج- لە وەزارەتی ناوخۆ بڕی 60 ملیار دینار وەك پێشینە بۆ ئاوارەكانی كە لە توركیاو ئێران دەگەڕێنەوە دانراوە، كە لەلایەن پارێزگاو یەكە ئیدارییەكانەوە بە رێگەی لیژنەی هاوبەش خەرج دەكرێ.

د- له وەزارەتی تەندروستی بڕی 70 ملیار دینار بۆ پشتیوانی کردنی چارەسەری نەخۆشی کەم دەرامەت دانراوە.

هـ- له وەزارەتی شەهیدان بڕی 68 ملیار مووچەو پێشینەی خانووبەرەی زیندانی سیاسی لەگەڵ مینحەی هاوسەرگیری کوڕو کچی شەهید دانراوە.

6 – 3: باربوو (الاعانات)

له بڕی 115 ملیار دینار، 65 ملیار دیناری بۆ بواری کشتوکاڵی (پشتگیریی جوتیاران)، له (پەلەوەر، تۆو، پەیین...)و 50 ملیاریش بۆ ناوچە دابڕاوەکان خەرج دەکرێ.

6 – 4: بەخشین (المنح)

بڕی 672 ملیار دینار ئەنجامی کۆتایی له بودجەی گشتی دیار دەکرێت بۆ بەخشین بۆ (بانکە حکومیە بازرگانیەکان، فرۆکەخانە، شارەوانییەکان)، کە داهاتیان له خەرجیان کەمترە.

بۆ نموونە، سەبارەت بە بانکە حکومیە بازرگانیەکان: کە (بڕی 102 ملیار دینار کۆی خەرجییان 54 ملیار دینار کۆی داهاتیان = 48 ملیار دینار) بەم شێوەیە کورتهێنان (عجز)یان هەیەو له ڕێگەی تەرخانکراوی بەخشین (المنح) ئەو کورتهێنانە دادەپۆشرێت.

6 – 5: خەرجیەکانی دی

له بودجەی ئاساییدا، بودجە بۆ بوارەکانی خەرجیەکانی دی دانراوە بۆ نموونە:

(دەرماڵەی قوتابیان، تواناسازی، بەخشین بۆ حزبەکان، سەندیکاکان، یەکێتیەکان، کۆمەڵەکان و سەنتەرەکان....، یەدەگ (احتیاط)، پاداشت بۆ غەیری کارمەندان (واتە ئەو کارمەندانەی کە لەسەر میلاکی وەزارەتێکی ترن و بەڵام خزمەتگوزاری گشتی پێشکەش بە فەرمانگەکانی سەر بە وەزارەتێکی تر دەکەن بەهۆی پسپۆڕی و تایبەتمەندی بەتایبەتی له ڕێگەی لیژنە هاوبەشەکان)، بڕە گەڕاوە جۆراوجۆرەکان، چالاکیی دێدەوانی، وەرزشی قوتابخانەکان، سڕینەوەی قەرز، زەرەری گۆڕینەوەی دراو، قەرەبووی قوربانیان، قەرەبووی جۆراوجۆر).

6 – 6: شاندو پەیوەندی و بۆنە ڕەسمیەکان

شاندو پەیوەندی و بۆنە ڕەسمیەکان بریتیە له خەرجیەکانی پەیوەندییە گشتیەکان، وەفدەکان، بۆنەو ئاهەنگە ڕەسمیەکان وەکو (یادکردنەوەی نەورۆزو ئەنفال و کیمیاباران و یادی له دایك بوونی پێغەمبەر (د. خ)و ئاهەنگی یەکتر ناسینی قوتابیان و خوێندکاران).

7- داهاتی نەوت

سەبارەت بە داهاتەکانی بەدەستهاتوو له بواری نەوت و گاز له هەرێمی کوردستان، ئەنجومەنی وەزیران بە نووسراوی ژمارە (2297) له 2012/10/7 پرۆژە قانونی سندووقی داهاتەکانی نەوت و گاز له هەرێمی کوردستان ناردووە بۆ پەرلەمانی کوردستان، دوای ئەوەی لەلایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە پەسند کرا،

سەرەڕای پرۆژە قانونی کۆمپانیای کوردستان بۆ دۆزینەوەو وەبەرهێنانی نەوت (KEPCO)و، هەردوو پرۆژەکە خوێندنەوەی یەکەمیان بۆ کراوە لە پەرلەمان.

بەپێی پرۆژە قانونی سندووقی داهاتەکان دەستەیەکی سەربەخۆ دادەمەزرێت بەجۆرێك لەلایەن پەرلەمانی کوردستان پەسند بکرێت بە زۆرینەی ئەندامەکانی و ئەو دەستەیە سندووقی داهاتەکان بەڕێوە دەبات، تا دەستەبەکاربوونی ئەو دەستەیەش دوو حیسابی جیاواز لە وەزارەتی دارایی و ئابووری کراوەتەوە بۆ داهاتی فرۆشی بەرهەمە نەوتیەکان و بەخشینی گرێبەستەکان.

حکومەتی هەرێمی کوردستان ئامادەیی و پابەندبوونی خۆی دووپات دەکاتەوە لەگەڵ پەسند کردنی پرۆژە یاسای سندووقی داهاتە نەوتیەکان وخستنە بواری جێ بەجێ کردنی، ئەوا زانیاری دارایی پێویست پەیوەست بە مۆڵەتەکان و گرێبەستەکان و داهاتە نەوتیەکان پێشکەش بە سندووقەکە دەکات، تا دەستەبەکاربوونی ئەم سندووقەش، بەپێی برگەی پێنجەم لە ماددەی پانزدەهەم لە یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستان ژمارە 22ی ساڵی 2007، ئێستا دوو حیسابی جیا بۆ داهاتە نەوتیەکان کراوەتەوە بە بڕیاری ئەنجومەنی هەرێمی بۆ کاروباری نەوت و گاز.

8 – دەرئەنجامەکان

لە ئاکامی تێکڕای ئەو بابەت و زانیارییانەی لەم راپۆرتەدا خراونەتە روو، دەمانەوێت ئاماژە بە کۆمەڵێك دەرئەنجامی گشتی بدەین کە پەیوەندییان بە رواڵەتی بودجەی هەرێمی کوردستانەوەیە بەم شێوەیەی خوارەوە:

1- بودجەی عێراق کە لەم حاڵەتەدا پشکی کوردستانیش دەگرێتەوە لە بواری داهاتدا پشت تەنها بە یەك سەرچاوە دەبەستێتەوە ئەوەش داهاتی نەوتە، واتە بودجە لە چوارچێوەی حاڵەتی دەوڵەتی رەیعیە، ئەمەش گرفت لە دانانی بودجە بۆ ئاییندە دروست دەکات، کارتێ کردنی سەلبی لەسەر چەمکی گەشە پێدان هەیە.

2- پابەند بە خاڵی سەرەوە تێکڕای ئەو گرفتانەی لە سیاسەتی ئابووری و دراوی عێراقدا هەیەو کاری نەگەتیڤانەی لەسەر پرۆسەی گەشە پێدانی مرۆیی ئابووری هەیە، بەجۆرێك لە جۆرەکانی کارتێکردنی نەگەتیڤانەی لەسەر ئابووری کوردستان و دانانی بودجەی هەرێمی کوردستان هەیە، سەرەڕای کار کردنی شێلگیرانەی هەرێم و پلانڕێژی بۆ دەرباز بوون لەو بارە سەلبیە.

3- بەردەوام دۆسێی ماف پشکی هەرێم لە بودجەی عێراق یەکێکە لە دۆسێکانی گیروگرفتی نێوان هەرێم و حکومەتی فیدراڵ.

4- قورسی ئەرکی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە بواری خەرجی گشتیدا، بەتایبەتی خەرجیەکانی مووچەو بواری خزمەتگوزارییە کۆمەلآیەتیەکان و پێدانی قەرزو دابین کردنی کارەبا.

5- زۆر بوونی میلاکاتی وەزیفی لە بواری دامەزراندن بە بەراورد کردن لەگەڵ کەرتی تایبەتدا، هەرچەندە ئاسانکاری زۆر بۆ کەرتی تایبەت کراوە، کە ئەمەش لەخۆیدا لەسەر حیسابی خەرجی حکومەت و کەمی داهات وەرگرتنەوە لەم بوارەدا.

6- کەمی ئەو رسومات و باجەی لە کەرتی تایبەت وەردەگیرێت.

7- زۆر بوونی ئەو خەرجیەی کە بۆ بواری داکۆکی سەربازی لە کوردستان و پاراستنی باری ئەمنی تەرخان دەکرێ، ئەمەش بەهۆی هەلومەرجی سیاسیەوە لە عێراقداو یەکلا نەکردنەوەی کێشەکان لەگەڵ حکومەتی فیدراڵدا.

8- کار کردن بۆ چارەسەر کردنی ئەو گرفتانە کە مۆرکێکی بنیاتنەرانەی لە هەلومەرجی ئابووری و سیاسەتی ئابووری و دارایی هەیە، پێویستی بە پلانی کاری درێژخایەن هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ کار بۆ هەندێ هەنگاوی گرنگ لەم بوارەدا بکرێت، وەك بایەخدان بە سەرچاوەی داهاتی ناوخۆیی جۆراو جۆری کوردستان، نەك تەنها بواری دەرهێنانی نەوت بەم شێوەیە:

أ- کارکردن بۆ کەمکردنەوەی بواری زێدەڕۆیی لە خەرجی گشتی لە بواری کاری ئیداری و مەکتەبی حکومەت.

ب- دانانی سیستەمێکی گونجاو بۆ وەرگرتنەوەی داهات لە بواری خزمەتگوزاری کارەباو ئاو بەجۆرێك بگونجێت لەگەڵ ئەو خەرجییەی حکومەت بۆ ئەم بوارە دەیکات.

ج- قورس نەکردنی باری حکومەت بە ئیلتیزاماتی دارایی نوێ لەلایەن پەرلەمانەوەو وەرگرتنی رای وەزارەتی دارایی لە تێکڕای ئەو پرۆژە قانونیانەی ئەرکی دارایی دەخاتە ئەستۆی حکومەتەوە.

د- راگرتنی ئەو زیاد کردنەی کە پێش توێژینەوە لە بواری دەرماڵەو مووچە بڕیار دەدرێت.

هـ- کار کردن بۆ کارا کردنی رۆڵی کەرتی تایبەت بۆ دۆزینەوەی هەلی کار کردن.

و- کار کردن بۆ دانانی بنەماکانی سەربەخۆیی ئابووری کوردستان بەتایبەتی لە بواری پیشەسازی نەوت و گاز، نەك تەنها دەرهێنانی، بەجۆرێك کێشە سیاسیەکان کاردانەوەی سەلبی لەسەر بارودۆخی ئابووری کوردستان نەبێت.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، تەنها خشتەکان ماوە.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس بۆ وەزیری دارایی و ئابووری، وەزیری رۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کور دستان، کە راپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووریان خوێندەوە لەبارەی بودجەی ساڵی 2013، ئێستاش داوا دەکەین لە سەرۆکی لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمانی کوردستان بفەرموون بۆ خوێندنەوەی راپۆرتی خۆیان، داواش لە پەرلەمانتارە بەڕێزەکان دەکەین هەتا بودجە تەواو دەبێت هەموو ئیجازەیەك دەوەستێت تکایە.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەوە ئێستا لە وەزارەتی پلانـدانان دایـان پێمـان، دەڵێن لـە ئەسـڵی راپۆرتەکـەدا هەیـە، بـەڵام دیـارە لێـرەدا نەهاتووە کە نەقلیان کردووە، وەزارەتی داد بریتیـە لـە (24) ملیـار دینـار، کـە شـەش پـرۆژەی بـەردەوام و (34) پرۆژەی پێشنیار کراوی هەیە، گوژمەی گشتی بریتیە لە (54) ملیار دینار، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو.

بەڕێز د.کاوە محمود شاکر/ وەزیری رۆشنبیری و لاوان/ وەزیری پلاندانان بە وەکاڵەت:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

هەندێك شت هەیە لەوانەیە لە چاپ کردن پـەڕیبێت، یـەکێك لەوانـە ئێمـە هـی تەنمیـەی موحافەزاتـە کـە ئیزافە نەکراوە لەلای ئێمە لە وەزارەتی پلاندانان، بەڵام رێژەکە تەواوەو لە راپۆرتی گشتی داراییدا هاتووە.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دیـارە جـەنابی دکتـۆر کـاوە بـە وەکالـەتی وەزارەتـی پلانـدانان هـاتووە، هـەر بـۆ ئاگـاداری پەرلـەمانتارە بەڕێزەکان، فەرموون لیژنەی دارایی راپۆرتی خۆتان بخوێننەوە.

بەڕێز د.ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان.

بەپێی دوو نووسراوی بەڕێوەبەرایەتی کاروباری پەرلەمان بودجـەی هـەرێمی کوردسـتان بـۆ سـاڵی 2013، حکومەتی هەرێمی کوردستان بە دوو نووسـراوکە گەیشـتووە بـە دەسـتمان، لیژنەکـەشمان بـەپێی پـەیڕەوی نـاوخۆی پەرلـەمان بـەپێی ماددەکـانی (79، 80، 81، 82) مامەڵـەمان لەگـەڵ ئامـادە کردنـی راپۆرتەکـەدا کردووە، کۆبوونەوەی بەردەوامـمان کردووە، لەو کۆبوونەوانەدا بڕیارمانداوە هـەر لەگـەڵ نـەهجی پـەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان ئەو راپۆرتە بکەین بە سێ بەشـەوە، بەشـی یەکـەم پێکهـاتووە لـە ژمـارە سـەرەکییەکانی بودجـەی حکومـەتی هـەرێمی کوردسـتانی خەملێنـدراو بـۆ سـاڵی 2013 بـە هـەردوو بەشـەکەیەوە بەشـی تێچووەکان و بەشی داهاتـەکان، واتـا نەفـەقات و ئیرادات، وا دیـارە ئەگـەر سـەیری بودجەکە بکـەین چـەند هـەزار ژمـارەی تێدایـە، ئێمـە بـەپێی پـەیڕەوی نـاوخۆ تەئکیـد دەکەینـە سـەر ئـەو ژمارانـەی کـە ژمـارەی سەرەکین، پابەندن بە بەشی یەکەم و بەشی دووەمەوە، بەشی یەکـەم داهاتـەکان، بەشـی دووەم تێچـووەکان، واتا نەفەقات، دواتر دابەشمان کردووە بەسەر دوو بواردا، شێوەی دابـەش کردنـی بەسـەر بـواری کارگێڕیـدا، هەروەها شێوەی دابەش کردنی بەسەر بواری محاسیبیدا، هەندێ جاریش بۆ روون کردنەوە ئاماژەمـان داوە بە دابەش کردنی وەزیفی، ئەوە بەشی یەکەم.

بەشی دووەم تەرخانمان کردووە بۆ بۆچوون و تێبـینی و پێشـنیارەکانی لیژنـە هەمیشـەییەکانی پەرلـەمان، هەر یەك بەپێی تایبەتمەندی خـۆی دەربـارەی بودجـەی خەملێنـدراوی حکومـەتی هـەرێمی کوردسـتان بـۆ

ساڵی 2013 ئاماژەمان بە پوختەی راپۆرتەکان داوە، لەو راپۆرتانە چ سەرنجێك هەبووە، چ پێشنیارێکیش هەبووە، چ تێبینیەکیش هەبووە ئاماژەمان پێداوە هەر راپۆرتێك مومکینە هەندێك مولاحەزاتیشمان هەبێت لەسەر راپۆرتەکان و هەندێك دەستەواژەکان و هەندێك لەو بۆچوونانەی کە هەیە روون نەبوو بێت لەلامان، بەپێی توانا ئێمە توانیومانە ریزبەندییەکی بۆ دابنێین، تا رادەیەك روونی بکەینەوە.

دواتر هاتینە سەر بەشی سێیەمی راپۆرتەکە، بەشی سێیەمی راپۆرتەکە تەرخانمان کردووە بەتایبەتی بۆ مادده یاساییەکانی پرۆژە یاسای بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی 2013، ئەمساڵ بەشێوەیەکی تر مامەڵەمان کردووە لەگەڵ ئەو مادده یاساییانە، مادده بە مادده هەر لیژنەیەکی بەڕێز سەرنجی هەبوو بێت، تێبینی هەبوو بێت، پێشنیاری هەبوو بێت، مادده بە مادده تۆمارمان کردووە، هەر ماددەیەکیش لەلایەن لیژنە بەڕێزەکانەوە تێبینی نەبوو بێت، سەرنجی نەبوو بێت، ئێمە ئاماژەمان پێ نەداوەو، بە دەستەواژەی کەوا هیچ لیژنەیەك کۆمێنتی نییە لەسەر ئەو مادده یاساییە تۆمارمان کردووە لەناو راپۆرتەکەدا، هەر لێرەوە ئاماژە بەوە دەدەین بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەپێی ماددەکانی (80، 81، 82) مامەڵەمان کردووە، کە پێشتر ئاماژەمان پێدا، ئەو راپۆرتەی کە ئامادە کراوە تەنها راپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری نییە، بەڵکو راپۆرتێکی گشتییە، هەموو بۆچوون و سەرنج و تێبینیەکانی هەموو لیژنە هەمیشەییە بەڕێزەکانی پەرلەمانی تێدایە، کەواتە ئەو راپۆرتە تەنها راپۆرتی رەنگدانەوەی بۆچوونی لیژنەی دارایی و ئابووری نییە، هەر لێرەوە لەبەر ئەوەی مامەڵەیەکی زۆرمان لەگەڵ ژمارە کردووە، داوا لە ئەندامە بەڕێزەکان دەکەین ئەگەری ئەوە هەیە لە ژمارەکان هەڵەیەکمان کرد بێت، لێمان ببوورن، هەر بۆ نموونە لە لاپەڕە (9) سفرێکمان زیاد نووسیوە لە ژمارەیەك، بەڵام دواتر نووسراوەکەی بەڕاستی نووسراوە لە دەرئەنجامی نەبوونی کات و ئەو فشارەی لەسەرمان بووە ئەگەری ئەوە هەیە کەوا هەڵەیەکمان هەبێت لە ژمارەکاندا، لەڕاستیدا ئەو ژمارانەی کە لێرە ئاماژەی پێ دەدەین، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەمساڵ زۆربەی زۆری بەشێوەیەك لە شێوەکان لە راپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری ئاماژەی پێدراوە، لەبەر ئەوە لێرە تەنها پوختەکەیەتی بە مەبەستی ئیقرار کردنی، ئێستاش بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەگەر رێگامان پێ بدات ئاماژە بدەین بەو کۆنووسەی کە راپۆرتەکەمان پێ ئامادە کردووە، دواتر خوێندنەوەی راپۆرتەکە.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموون.

بەڕێز د.ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

لیژنەی دارایی و کاروباری ئابووری

کۆنووسی ژمارە: (353)

رێکەوتی: 2013/1/17

كۆنووسی ژمارە (353)

1- نووسـراوی بەڕێوەبەرایـەتی كاروبـاری پەرلـەمان ژمـارە (ك/3791) لـە (2012/12/23) هـاوپێچ لەگـەڵ وێنەیـەك لـە بودجـەی هـەرێمی كوردسـتان - عێـراق و، بودجـەی پـڕۆژە (بەردەوامـەكان‌و پێشـنیاركراوەكان) كـە بـە نووسـراوی سـەرۆكایەتی ئەنجومـەنی وەزیـران ژمـارە (13442) لـە (2012/12/20) بە دەستمان گەیشتووە.

2- هـەروەها ئامـاژە بـە نووسـراوی بەڕێوەبەرایـەتی كاروبـاری پەرلـەمان ژمـارە (ك3800) لـە (2012/12/31) هاوپێچ لەگەڵ دەقی نووسراوی سەرۆكایەتی ئەنجومـەنی وەزیرانـی هـەرێمی كوردسـتان ژمـارە (13564) لـە (2013/12/24) سـەبارەت بـەڕاپۆرتی دارایـی پـڕۆژە یاسـای بودجـەی هـەرێمی كوردستان بۆ ساڵی 2013 لەگەڵ وێنەیەك لـە ڕاپـۆرتی (هەوڵـەكانی حكومـەتی هـەرێم بـۆ بەدەسـتهێنانی مستەحەقاتی هەرێم لە بودجەی گشتی عێراق).

بۆ ئەم مەبەستە لیژنەكەمان دواین كۆبوونەوەی نائاسایی خـۆی ئەنجامـدا بـە كۆنووسـی ژمـارە (353) لـە بەرواری (2013/1/17) بۆ لێكۆڵینەوە لەم بابەتەو دراسەتكردنی هاوپێچەكانی ئاماژە پێدراو لەسـەرەوە بە مەبەست ئامادەكردنی ڕاپۆرتی دارایی دەربارەی بودجەی خەملێنراوی حكومەتی هەرێمی كوردستان بـۆ ساڵی 2013 و، بە زۆرینەی دەنگی ئامادە بووان گەیشتنە ئەم بڕیارو خاڵانەی خوارەوە:

یەكەم/ بە مەبەستی ڕوونكردنەوەی وردەكاریەكانی بودجـەی خـەملێنراوی حكومـەتی هـەرێمی كوردسـتان بۆ سـاڵی 2013 بـە باشمـان زانـی پوختەكـەی لـە سێ بەشـی سـەرەكیدا بخەینـەڕوو بـە مەبەسـت گفتوگۆ كردن‌و بڕیاردان بەم شێوەیەی خوارەوە:

أ- بەشی یەكەم بریتیە لە هێڵەگشتیەكان‌و ژمارە سەرەكیەكانی بودجەی خەملێنراوی حكومەتی هەرێم بـۆ ساڵی 2013.

ب- بەشی دووەم بریتیە لە تێبینیەكان‌و پێشنیارەكانی لیژنە هەمیشەییەكانی پەرلەمان دەربارەی بودجەو پڕۆژە یاسای بودجەی خەملێنراوی ساڵی 2013 دەربارەی هەردوو بودجەی وەگەڕخستن‌و وەبەرهێنان.

ج- بەشی سێیەم بریتیە لە تێبینیەكان‌و پێشنیارەكان دەربارەی ماددە یاساییەكانی پـڕۆژە یاسـای بودجـەی خەملێنراوی ساڵی 2013.

دووەم/ لیژنـەی دارایـی هەسـتاوە بـە مامەڵـە كـردن لەگـەڵ ئـەم بابەتـەو ئامـادە كردنـی ڕاپـۆرتی دارایـی دەربارەی بودجـەی خـەملێنراوی سـاڵی 2013 پشت بەسـتوو بـە ماددەكانی (79، 80، 81، 82، 83) لـە بەشـی حەوتـەم لـە پـەیڕەوی نـاوخۆی پەرلـەمانی كوردسـتانی عێـراق ژمـارە (1)ی سـاڵی (1992)ی هەمواركراو.

سێیەم/ لە هەمان کاتدا بەپێی ماددەکانی (80، 81)ی ئاماژە پێدراو لە سەرەوە ڕاپۆرتی دارایی ئامادەکراو لەلایەن لیژنەی داراییەوە ڕاپۆرتێکی گشتگیرە ڕاوبۆچوونو تێبینیو پێشنیارەکانی هەموو لیژنە تایبەتمەندیەکانی پەرلەمان دەگرێتەخۆ، نەك تەنها ڕاو و بۆچوونو تێبینیو پێشنیارەکانی لیژنەی داراییوکاروباری ئابووری. بەم شێوەیە ئێستا دێینە سەر بەشی یەکەمی راپۆرتەکە.

ڕاپۆرتی ئامادەکراو دەربارەی بودجەی

خەملێنراوی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی 2013

بەشـــــــی یەکـــــەم

هێڵە گشتیەکانو ژمارە سەرەکیەکانی

بودجەی خەملێنراوی ساڵی 2013

یەکەم/ بەپێی ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییو ئابووری هەرێم:

1- بودجەی گشتی عێراق بریتیە (138424608000000) سەدو سیوهەشت ترلیۆنو چوارسەدو بیستو چوار ملیارو شەش سەدو هەشت ملیۆن دینار.

2- بودجەی سیادیی لە بودجەی گشتی عێراق بریتیە لە (40381584000000) چل ترلیۆنو سێسەدو هەشتاو یەك ملیارو پێنج سەدو هەشتاوچوار ملیۆن دینار.

3- بودجەی حاکیمە لە بودجەی گشتی عێراق بریتیە لە (10101945000000) دە ترلیۆنو سەدویەك ملیارو نۆسەدو چلو پێنج ملیۆن دینار.

4- بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بە هەرێمی کوردستانیشەوە بریتیە لە (7256000000000) حەوت ترلیۆنو دووسەدو پەنجاو شەش ملیار دینار.

5- بودجەی پترۆ دۆلار بە هەرێمی کوردستانیشەوە بریتیە لە (1317805000000) یەك ترلیۆنو سێسەدو حەڤدە ملیارو هەشت سەدو پێنج ملیۆن دینار.

6- بودجەی ماوە دوای دەرکردنی بودجەکانی سیادیو حاکیمەو پەرەپێدانی پارێزگاکانو پترۆ دۆلار بریتیە لە (79367274000000) حەفتاو نۆ ترلیۆنو سێسەدو شەستو حەوت ملیارو دووسەدو حەوتاو چوار ملیۆن دینار.

7- بڕی بودجەی هەرێم بە ڕێژەی (17٪) بریتیە لە (17٪ × 79367274000000) = (13492436000000) سیانزە ترلیۆن چوار سەدو نەودو دوو ملیارو چوار سەدو سیوشەش ملیۆن دینار.

8- بەشی هەرێمی کوردستان لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکانو پترۆ دۆلار بریتیە لە (914298000000) نۆسەدو چواردە ملیارو دوو سەدو نەوەدو هەشت ملیۆن دینار.

9- بەم شێوەیە بەشە بودجەی هەرێم بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە
13492436000000

914298000000 +

14406734000000 چوارده ترلیۆن‌و چوارسەدو شەش ملیارو حەوت سەدو سی‌وچوار ملیۆن دینار.

دووەم/

أ- بەپێی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی‌و ئابووری بۆ پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان - عێراق بۆ ساڵی (2013) ڕێژەی (96٪)ی سەرچاوەی داهاتی بودجەی هەرێمی کوردستان لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دابین دەکرێت بە گوێرەی ڕێکەوتنێك لە نێوان هەردوو حکومەتی فیدڕاڵی‌و هەرێمدا لە ساڵی (2006) و، بە ڕێژەی (17٪)ی داهاتی گشتی عێراق.

ب- لە کاتی ئێستادا دوای لێدەرکردنی (هەردوو خەرجی سیادی‌و حاکیمەو خەملاندنی داهاتی حکومەتی هەرێم‌و پارەی پەرەپێدانی پارێزگاکان‌و پترۆ دۆلار ڕێژەی لە (17٪) کەم دەکرێتەوە بۆ ڕێژەیەکی نزمتر، بۆ نموونە بۆ ساڵی (2013) ڕێژەی بەشی هەرێم بریتیە لە (10.4٪)ی کۆی گشتی داهاتی عێراق.

ج- حکومەتی هەرێم لەو بڕە سنووردارەی بودجەی هەرێم خەرجییەکانی وەزارەتی پێشمەرگە دابین دەکات.

سێیەم/ داهاتی خەملێنراوی بودجەی حکومەتی هەرێم بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە (15257849000000) پانزە ترلیۆن‌و دووسەدو پەنجاو حەوت ملیارو هەشت سەدو چل‌و نۆ ملیۆن دینار بەم شێوەیەی خوارەوە:-

أ- بەشی هەرێم بەپێی یاسای بودجەی گشتی فیدڕالی کۆماری عێراق بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە (14406735000000) چوارده ترلیۆن‌و چوارسەدو شەش ملیارو حەوت سەدو سی‌وپێنج ملیۆن دینار.

ب- داهاتی ناوخۆ بریتیە لە (651114000000) شەش سەدو پەنجاو یەك ملیارو سەدو چواردە ملیۆن دینار.

ج- بڕی پترۆ دۆلاری بەکارهێنراو لەسەر ئاستی ناوخۆ لە دەرئەنجامی نەوتی خاوی بەرهەمهاتوو لە هەرێم‌و نەوتی پاڵێوراو لە پاڵاوگەکانی هەرێم‌و، بەرهەمی گازی سروشتی لە هەرێم بریتیە لە:

1- (80000000000) هەشتا ملیار دینار بۆ ساڵی 2013.

2- (120000000000) سەدو بیست ملیار دینار موستەحەقاتی حکومەتی هەرێمە بۆ ساڵانی دارایی (2010، 2011، 2012).

چوارەم/ پوختەی دابەشبوونی بودجەی خەملێنراوی ساڵی 2013 بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

أ- بڕی (11608958000000) یانزە ترلیۆن‌و شەش سەدو هەشت ملیارو نۆسەدو پەنجاو هەشت ملیۆن دینار بۆ بودجەی وەگەڕخستن.

ب- بڕی (5333791000000) پێنج ترلیۆن‌و سێ سەدوو سی‌وسێ ملیارو حەوت سەدو نەوەدو یەك ملیۆن دینار بۆ بودجەی وەبەرهێنان.

ج- کۆی گشتی بریتیه له (16942749000000) شانزه ترلیۆن‌و نۆسه‌دو چل‌و دوو ملیارو حه‌وت سه‌دو چل‌و نۆ ملیۆن دینار.

پێنجه‌م/ به‌م شێوه‌یه بڕی کورتهێنان له بودجه‌ی ساڵی 2013 بریتیه له:

(+) کۆی گشتی داهات: (15257849000000) ترلیۆن دینار

(-) کۆی گشتی خه‌رجییه‌کان: (16942749000000) ترلیۆن دینار

کورتهێنان =(1684900000000) یه‌ك ترلیۆن‌و شه‌ش سه‌دو هه‌شتاو چوار ملیارو نۆسه‌د ملیۆن دینار، به ڕێژه‌ی (17.6٪) که‌م بۆته‌وه به به‌راورد له‌گه‌ڵ ساڵی (2012).

به‌ڕێز خورشید احمد سلیم:

به‌ڕێز سه‌رۆکی په‌رله‌مان.

شه‌شه‌م/ تێچووه‌کانی بودجه‌ی وه‌گه‌ڕخستن به‌م شێوه‌یه‌ی خواره‌وه دابه‌شکراوه به‌سه‌ر ژمێره‌کاندا:

أ-

1- قه‌ره‌بووی فه‌رمانبه‌ران = (7113380000000) ترلیۆن دینار.

2- شمه‌ك‌و خزمه‌تگوزاری‌و چاککردنه‌وه = (1905816000000) ترلیۆن دینار.

3- باربوو = (115000000000) ملیار دینار.

4- به‌خشین = (671833000000) ملیار دینار.

5- سووده کۆمه‌لایه‌تیه‌کان = (690303000000) ملیار دینار.

6- خه‌رجیه‌کانی که = (814648000000) ملیار دینار.

7- مه‌وجوداتی نادارایی = (297978000000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (11608958000000) ترلیۆن دینار.

ب- به‌م شێوه‌یه به‌پێی ڕاپۆرتی وه‌زاره‌تی دارایی ڕێژه‌ی ژمێره‌کانی بودجه‌ی وه‌گه‌ڕخستن‌و ڕێژه‌ی گه‌شه کردنی به‌م شێوه‌یه‌ی خواره‌وه‌یه:

تێچووه‌کان	ڕێژه‌که‌ی له بودجه‌ی وه‌گه‌ڕخستن	ڕێژه‌ی گه‌شه کردن
1- قه‌ره‌بووی فه‌رمانبه‌ران	٪61.27	٪2.63
2- شمه‌ك‌وخزمه‌تگوزاری‌و چاکردنه‌وه	٪16.42	٪34.04
3- باربوو	٪0.99	٪0.00
4- به‌خشین	٪5.79	٪25.69
5- سووده کۆمه‌لایه‌تیه‌کان	٪5.94	٪7.07
6- خه‌رجیه‌کانی که	٪7.02	٪14.41

7- مەوجوداتی نادارایی	٪2.57	٪79.14

حەوتەم/ ژمارەی پلەکانی دامەزراندن بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە (15000) پانزە هەزار پلە، بەم شێوەیە کۆی پلە وەزیفیەکانی دامەزراو (میلاکات) بۆ ساڵی 2013 دەبێتە (682849) شەش سەدو هەشتاو دوو هەزاروهەشت سەدو چلو نۆ پلەی دامەزراو.

هەشتەم/ شێوەی دابەشکردنی بودجەی وەگەڕخستنو ڕێژەکەی بەسەر (31) سەرۆکایەتیو وەزارەتو دەزگاو ئەنجومەنو دەستەو دامەزراوەکانی حکومەتی هەرێم بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

1- سەرۆکایەتی هەرێم بریتیە لە (42000000000) چلو دوو ملیار دینار بە ڕێژەی (٪0.36).

2- پەرلەمانی کوردستان بریتیە لە (55000000000) ملیار دینار بە ڕێژەی (٪0.47).

3- ئەنجومەنی دادوەری بریتیە لە (46787000000) چلو شەش ملیارو حەوت سەدو هەشتاو حەوت ملیۆن دینار. بە ڕێژەی (٪0.40).

4- سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران (73407000000) حەفتاو سێ ملیارو چوارسەدو حەوت ملیۆن دینار (٪0.63).

5- وەزارەتی پەروەردە (1860933000000) یەك ترلیۆنو هەشت سەدو شەست ملیارو نۆسەدو سیوسێ ملیۆن دینار بە ڕێژەی (٪16.03).

6- وەزارەتی ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێ کردن بریتیە لە (183491000000) سەدو هەشتاو سێ ملیارو چوارسەدو نەوەدو یەك ملیۆن دینار بە ڕێژەی (٪1.58).

7- وەزارەتی کشتوکاڵو سەرچاوە ئاوییەکان بریتیە لە (228884000000) دوو سەدو بیستو هەشت ملیارو هەشت سەدو هەشتاو چوار ملیۆن دینار بە ڕێژەی (٪1.97).

8- وەزارەتی ناوخۆ بریتیە لە (1357970000000) یەك ترلیۆنو سێ سەدو پەنجاو حەوت ملیارو نۆسەدو حەفتا ملیۆن دینار بە ڕێژەی (٪11.70).

9- وەزارەتی شارەوانیەکانو گەشتوگوزار بریتیە لە (558993000000) پێنج سەدو پەنجاو هەشت ملیارو نۆسەدو نەوەدو سێ ملیۆن دینار بە ڕێژەی (٪5.07).

10- وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن بریتیە لە (91664000000) نەوەدو یەك ملیارو شەش سەدو شەستو چوار ملیۆن دینار، بەڕێژەی (٪0.19).

11- وەزارەتی ڕۆشنبیریو لاوان بریتیە لە (120005000000) سەدو بیست ملیارو پێنج ملیۆن دینار بە بڕی (٪1.03).

12- وەزارەتی تەندروستی بریتیە لە (695165000000) شەش سەدو نەوەدو پێنج ملیارو سەدو شەستوپێنج ملیۆن دینار بە بڕی (٪5.99).

13- وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی بریتیە لە (486837000000) چوار سەدو هەشتاو شەش ملیارو هەشت سەدو سی‌وحەوت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.19٪).

14- وەزارەتی شەهیدانو ئەنفالکراوەکان بریتیە لە (482971000000) چوارسەدو هەشتاو دوو ملیارو نۆسەدو حەفتاو یەك ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.16٪).

15- وەزارەتی ئەوقافو کاروباری ئاینی بریتیە لە (118022000000) سەدو هەژدە ملیارو بیستو دوو ملیۆن دینار بە ڕێژەی (1.02٪).

16- وەزارەتی پێشمەرگە بریتیە لە (1333304000000)یەك ترلیۆنو سێ سەدو سی‌و سێ ملیارو سێ‌سەدو چوار ملیۆن دینار بە ڕێژەی (11.49٪).

17- وەزارەتی دارایی بریتیە لە (1045375000000) یەك ترلیۆنو چل‌وپێنج ملیارو سێ‌سەدو حەفتاو پێنج ملیۆن دینار بە ڕێژەی (9.01٪).

18- وەزارەتی بازرگانی‌و پیشەسازی بریتیە لە (66140000000) شەست‌وشەش ملیارو سەدو چل ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.57٪).

19- وەزارەتی داد بریتیە لە (48840000000) چل‌و هەشت ملیارو هەشت سەدو چل ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.42٪).

بەڕێز محمد دلێر محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

20- دیوانی چاودێری دارایی بریتیە لە (13432000000) سیانزە ملیارو چوارسەدو سی‌ودوو ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.12٪).

21- وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی بریتیە لە (619897000000)شەش سەدو نۆزدە ملیارو هەشت سەدو نەوەدو حەوت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (5.34٪).

22- وەزارەتی کارەبا بریتیە لە (573525000000) پێنج سەدو حەفتاو سێ ملیارو پێنج سەدو بیستو پێنج ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.94٪).

23- وەزارەتی پلاندانان بریتیە لە (24511000000) بیستو چوار ملیارو پێنج سەدو یانزە ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.21٪).

24- وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بریتیە لە (511800000000) پێنج سەدو یانزە ملیارو هەشت سەد ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.41٪).

25- دەستەی وەبەرهێنان بریتیە لە (25342000000) بیستو پێنج ملیارو سێ سەدو چل‌و دوو ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.22٪).

26- دەزگای ئاسایشی هەرێمی کوردستان بریتیە لە (487443000000)چوار سەدو هەشتاو حەوت ملیارو چوارسەدو چل‌و سێ ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.20٪).

27- ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان بریتیە لە (344630000000) سێ سەدو چلو چوار ملیارو شەش سەدو سی ملیۆن دینار بە ڕێژەی (2.97٪).

28- دەستەی سەربەخۆی مافی مرۆڤ بریتیە لە (5390000000) پێنج ملیارو سێ سەدو نەوەد ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.05٪).

29- دەستەی گشتی ناوچە ناکۆکی لەسەرەکان (ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان) بریتیە لە (53645000000) پەنجاو سێ ملیارو شەش سەدو چلو پێنج ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.46٪).

30- دەستەی پاراستنو چاککردنەوی ژینگە بریتیە لە (7100000000) حەوت ملیارو سەد ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.06٪).

31- دەزگای مین (هەولێر، سلێمانی) بریتیە لە (16455000000) شانزە ملیارو چوارسەدو پەنجاو پێنج ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.14٪).

نۆیەم/ بڕی ژمێرەی (باربوو)ی خەملێنراو لە بودجەی خەملێنراوی ساڵی 2013 بەم شێوەی خوارەوە دابەش کراوە:

- وەزارەتی کشتوکاڵو سەرچاوە ئاوییەکان: (65000000000) ملیار دینار.

- دەستەی گشتی ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان: (50000000000)ملیار دینار.

کۆی گشتی = (115000000000) سەدو پانزە ملیار دینار.

دەیەم/ بڕی (بەخشینی) خەملێنراو لە بودجەی خەملێنراوی ساڵی 2013 بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشکراوە بەپێی گرنگی بڕو ڕێژەکەی:

1- وەزارەتی شارەوانیەکانو گەشتوگوزار: (543043000000) ملیار دینار.

2- وەزارەتی داراییوئابووری: (87381000000) ملیار دینار.

3- وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن: (34559000000) ملیار دینار.

4- وەزارەتی ڕۆشنبیریو لاوان: (3000000000) ملیار دینار.

5- سەرۆکایەتی هەرێم: (2500000000) ملیار دینار.

6- سەرۆکایەتی پەرلەمان: (1350000000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (671833000000) ملیار دینار.

یانزەیەم/ بڕی ژمێرەی (قەرەبووی فەرمانبەران) بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشکراوە:

1- مووچەو دەرماڵە: (5695158000000) ترلیۆن دینار.

2- مووچەو پاداشتی خانەنشینی: (1418222000000) ترلیۆن دینار.

کۆی گشتی = (7113380000000) ترلیۆن دینار.

دوانزەیەم/ بڕی ژمێرەی (شمەك‌و خزمەتگوزاری‌و چاكردنەوە) بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشكراوە:

1- پێداویستی ماددیی: (1322566000000) ترلیۆن دینار.

2- پێداویستی خزمەتگوزاری: (333351000000) ملیار دینار.

3- چاككردنەوە: (249899000000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (1905816000000) ترلیۆن دینار.

سیانزەیەم/ ژمێرەی (باربو) بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشكراوە:

1- پشتگیری جوتیاران: (65000000000) ملیار دینار.

2- ناوچە كوردستانیەكانی دەرەوەی هەرێمی كوردستان: (50000000000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (115000000000) ملیار دینار.

چواردەیەم/ ژمێرەی (بەخشین) بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشكراوە:

1- لیژنەی ئۆلۆمپی: (22400000000) ملیار دینار.

2- ڕێكخراوە زانستیەكان‌و ڕۆشنبیریەكان: (23150000000) ملیار دینار.

3- دامەزراوە شارەوانیەكان: (376021000000) ملیار دینار.

4- لیژنەی پارائۆلۆمپی: (720000000) ملیۆن دینار.

5- فڕۆكەخانەكانی هەولێرو سلێمانی: (34559000000) ملیار دینار.

6- بەڕێوەبەرایەتی ئاوەڕۆی گشتی: (167022000000) ملیار دینار.

7- بانكە بازرگانیەكان: (47961000000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (671833000000) ملیار دینار.

پانزەیەم/ بڕی ژمێرەی (سوودە كۆمەڵایەتیەكان) بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشكراوە:

1- التبرعات والاغاثة (نەختینە): (334103000000) ملیار دینار.

2- تۆڕی پاراستنی كۆمەڵایەتی (نەختینە): (306200000000) ملیار دینار.

3-هاریكاری هجرە پێكراوەكان (كاڵا): (50000000000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (690303000000) ملیار دینار.

شانزەیەم/ بڕی ژمێرەی (تێچووەكانی كە) بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشكراوە بەشێوەیەكی سەرەكی:

1- مكافئات لغير المنتسبين: (106972000000) ملیار دینار.

2- مخصصات وبعثات الطلاب: (167835000000) ملیار دینار.

3- تعويضات وغرامات: (25120000000) ملیار دینار.

4- مصاريف آخرى: (514593000000) مليار دينار.

تێبینی/ لیژنەی دارایی کۆمێنتی هەیە لەسەر ژمێرەی (تێچووەکانی کە) لە بەشی دووهەمی ئەم ڕاپۆرتە.

حەڤدەیەم/ ژمێرەی (مەوجوداتی نادارایی) کە بڕەکەی بریتیە لە (297978000000) دووسەدو نەوەدو حەوت مليارو نۆسەدو حەفتاو هەشت مليۆن دينارە بە شێوەیەکی سەرەکی دابەشکراوە بۆ کڕینی (بینای نیشتەجێبوونو نانیشتەجێبوونو ئامێرو هۆکارەکانی گواستنەوەو کەرەسەو ئامێری جۆراوجۆری تەختەییو کانزایی...هتد.

بەڕێز عمر صديق محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

هەژدەیەم/ پێکهاتەی ژمێرەی (داهاتەکانی یەکگرتووی) خەملێنراوی حکومەتی هەرێم بۆ ساڵی (2013) بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

1- باجەکان: (183107000000) مليار دينار.

2- داهاتەکانی کە: (467379000000) مليار دينار.

3- فرۆشتنی مەوجوداتی نادارایی: (628000000) مليۆن دينار.

کۆی گشتی = (651114000000) مليار دينار.

تێبینی/ لیژنەی دارایی کۆمێنتی هەیە لەسەر ژمێرەی داهاتەکانی هەرێم لە بەشی دووهەمی ئەم ڕاپۆرتە.

نۆزدەیەم/خشتەی پلە وەزيفيەکان بۆ ساڵی 2013 بەم شێوەیەی خوارەوە:

1- ژمارەی وەزيفەکانی ساڵی 2012= (667849) پلە.

2- ژمارەی پێشنيارکراو بۆ پلە بەرزکردنەوە= (84289) پلە.

3- ژمارەی پێشنيارکراو بۆ دامەزراندن= (15000) پلە.

4- ژمارەی پێشنيارکراو بۆ کوژانەوە بۆ مەبەستی پلە بەرز کردنەوە = (84289) پلە.

کۆی ميلاکی پلە وەزيفيەکان بۆ ساڵی 2013= (682849) پلە.

بيستەم/ پێکهاتەی خشتەی ژمارەی هێزی کار بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

1- فەرمانبەر = (651605) پلە.

2- ميلاکی کاتی= (1049) پلە.

3- فەرمانبەرانی پەیوەست = (19400) پلە.

4- فەرمانبەرانی ناوخۆ لە دەرەوە = (60) پلە.

کۆی گشتی = (672114)پلە

بیستویەك/ بەپێی هەردوو ژمێرەی (تێچووەکانی وەگەڕخستنو تێچووەکانی وەبەرهێنان) ڕێژەی تێچووەکانی وەگەڕخستن لە بودجەی گشتی خەملێنراوی ساڵی 2013 بریتیە لە (68.52٪)و ڕێژەی تێچووەکانی وەبەرهێنان بریتیە لە (31.48٪).

بیستودوو/ دەربارەی ڕێژەی ژمێرەکانی خەملێنراوی هەردوو بودجەی وەگەڕخستنو وەبەرهێنان لە بودجەی گشتی بەم شێوەیەی خوارەوەیە بۆ ساڵی 2013:

1- قەرەبووی فەرمانبەران= 41.98٪

2- شمەكو خزمەتگوزاریو چاككردنەوە= 11.25٪

3- باربوو= 0.68٪

4- بەخشین= 3.97٪

5- سوودە كۆمەڵایەتیەكان = 4.07٪

6- تێچووەكانی كە= 4.81٪

7- مەوجوداتی نادارایی= 1.76٪

8- بودجەی وەبەرهێنان = 31.48٪

كۆی گشتی = 100٪

بیستوسێ/ دەربارەی شێوەی دابەشكردنی تێچووەكانی وەبەرهێنان كە بریتیە لە (5333791000000) ترلیۆن بەم شێوەیەی خوارەوە دابەشكراوە بەسەر (31) سەرۆكایەتیو پەرلەمانو ئەنجومەنو وەزارەتەكانو پەرەپێدانی پارێزگاكان كە هەردوو پرۆژە بەردەوامەكانو پێشنیارەكان دەگرێتەوە:

1- سەرۆكایەتی هەرێم بە بڕی (5000000000) پێنج ملیار دینار بە ڕێژەی (0.09٪).

2- پەرلەمانی كوردستان بەبڕی (زیرۆ) بەڕێژەی (زیرۆ).

3- ئەنجومەنی داد بە بڕی (21500000000) بیستویەك ملیارو پێنج سەد ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.4٪).

4- سەرۆكایەتی ئەنجومەنی وەزیران بەبڕی (28500000000) بیستو هەشت ملیارو پێنج سەد ملیۆن دینار بە ڕێژەی (53,٪).

5- وەزارەتی پەروەردە بە بڕی (254034000000) دووسەدو پەنجاو چوار ملیارو سیوچوار ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.76٪).

6- وەزارەتی ئاوەدانكردنەوەو نیشتەجێكردن بە بڕی (666398000000) شەش سەدو شەستو شەش ملیارو سێسەدو نەوەدو هەشت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (12.49)٪).

7- وەزارەتی كشتوكاڵو سەرچاوە ئاوییەكان بە بڕی (241772000000) دووسەدو چلو یەك ملیارو حەوت سەدو حەفتاو دوو ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.53٪).

8- وەزارەتی ناوخۆ بە بڕی (148978000000) سەدو چلو هەشت ملیارو نۆسەدو حەفتاو هەشت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (2.79٪).

9- وەزارەتی شارەوانییەکانو گەشتوگوزار بە بڕی (1038874000000) یەك ترلیۆنو سیوهەشت ملیارو هەشت سەدو حەفتاو چوار ملیۆن دینار بە ڕێژەی (19.48٪).

10- وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن بە بڕی (113457000000) سەدو سیانزە ملیارو چوارسەدو پەنجاو حەوت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (2.13٪).

11- وەزارەتی ڕۆشنبیریو لاوان بەبڕی (76250000000) حەفتاو شەش ملیارو دووسەدو پەنجا ملیۆن دینار بە ڕێژەی (1.43٪).

12- وەزارەتی تەندروستی بە بڕی (232417000000) دووسەدو سیودوو ملیارو چوارسەدو حەڤدە ملیۆن دینار بە ڕێژەی (4.36٪).

13- وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی بە بڕی (45849000000) چلوپێنج ملیارو هەشت سەدو چلو نۆ ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.86٪).

14- وەزارەتی شەهیدانو ئەنفالکراوەکان بە بڕی (44486000000) چلوچوار ملیارو چوارسەدو هەشتاو شەش ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.83٪).

15- وەزارەتی ئەوقافو کاروباری ئاینی بە بڕی (28240000000) بیستوهەشت ملیارو دووسەدو چل ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.53٪).

16- وەزارەتی پێشمەرگە بە بڕی (17708000000) حەڤدە ملیارو حەوت سەدو هەشت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.33٪).

17- وەزارەتی داراییو ئابووری بە بڕی (182982000000) سەدو هەشتاو دوو ملیارو نۆسەدو هەشتاو دوو ملیۆن دینار بە ڕێژەی (3.43٪).

18- وەزارەتی بازرگانیو پیشەسازی بە بڕی (60357000000) شەست ملیارو سێسەدو پەنجاو حەوت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (1.13٪).

19- وەزارەتی داد بە بڕی (24372000000) بیستوچوار ملیارو سێسەدو حەفتاو دوو ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.46٪).

20- دیوانی چاودێری دارایی بە بڕی (زیرۆ) بە ڕێژەی (زیرۆ).

21- وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی بە بڕی (115069000000) سەدو پانزە ملیارو شەستو نۆ ملیۆن دینار بە ڕێژەی (2.16٪).

22- وەزارەتی کارەبا بە بڕی (520829000000) پێنج سەدو بیست ملیارو هەشت سەدو بیستونۆ ملیۆن دینار بە ڕێژەی (9.77٪).

23- وەزارەتی پلاندانان بە بڕی (307480000000) سێ سەدو حەوت ملیارو چوارسەدو هەشتا ملیۆن دینار بە ڕێژەی (5.77٪).

24- وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بە بڕی (16000000000) شانزە ملیار دینار بە ڕێژەی (0.3٪).

25- دەستەی وەبەرهێنان بە بڕی (86945000000) هەشتاو شەش ملیارو نۆسەدو چلو پێنج ملیۆن دینار بە ڕێژەی (1.63٪).

26- دەزگای ئاسایشی هەرێمی کوردستان بە بڕی (103997000000) سەدو سێ ملیارو نۆسەدو نەوەدو حەوت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (1.95٪).

27- ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان بە بڕی (زیرۆ) بە ڕێژەی (زیرۆ).

بەڕێز جلال علی عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

28- دەستەی سەربەخۆی مافی مرۆڤ بە بڕی (زیرۆ) بە ڕێژەی (زیرۆ).

29- دەستەی گشتی ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان بە بڕی (3000000000)سێ ملیار بە ڕێژەی (0.06٪).

30- دەزگای پاراستنو چاکردنەوەی ژینگە بە بڕی (9488000000) نۆ ملیارو چوارسەدو هەشتاو هەشت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.18٪).

31- دامەزراوەی مین (هەولێرو سلێمانی)بە بڕی (25511000000) بیستو پێنج ملیارو پێنج سەدو یانزە ملیۆن دینار بە ڕێژەی (0.48٪).

32- پەرەپێدانی پارێزگاکان بەبڕی (914298000000) نۆسەدو چواردە ملیارو دووسەدو نەوەدو هەشت ملیۆن دینار بە ڕێژەی (17.14٪).

بیستوچوار/ بڕی داهاتەکانی خەملێنراو لە ساڵی 2013 بەم شێوەیەی خوارەوە بەسەر (31) سەرۆکایەتیو پەرلەمانو وەزارەتەکانو دەستەکانو ئەنجومەنەکانو دەزگاکانی هەرێمی کوردستان دابەشکراوە، کە بڕەکەی بریتیە لە (651114000000) ملیار دینار:

1- سەرۆکایەتی هەرێم بە بڕی (250000000) دووسەدو پەنجا ملیۆن دینار.

2- پەرلەمانی کوردستان بەبڕی (850000000) هەشت سەدو پەنجا ملیۆن دینار.

3- ئەنجومەنی دادوەری بە بڕی (6133000000) شەش ملیارو سەدو سیوسێ ملیۆن دینار.

4- سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران بەبڕی (415000000) چوارسەدو پانزە ملیۆن دینار.

5- وەزارەتی پەروەردە بە بڕی (5126000000) پێنج ملیارو سەدو بیستو شەش ملیۆن دینار.

6- وەزارەتی ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێکردن بە بڕی (15625000000) پانزە ملیارو شەش سەدو بیستو پێنج ملیۆن دینار.

7- وەزارەتی کشتوکاڵو سەرچاوە ئاوییەکان بە بڕی (8776000000) هەشت ملیارو حەوت سەدو حەفتاو شەش ملیۆن دینار.

8- وەزارەتی ناوخۆ بە بڕی (200508000000) دووسەد ملیارو پێنج سەدو هەشت ملیۆن دینار.

9- وەزارەتی شارەوانییەکانو گەشتوگوزار بە بڕی (400000000) چوار سەد ملیۆن دینار.

10- وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن بە بڕی (6095000000) شەش ملیارو نەوەدو پێنج ملیۆن دینار.

11- وەزارەتی ڕۆشنبیریو لاوان بەبڕی (273000000) دووسەدو حەفتاو سێ ملیۆن دینار.

12- وەزارەتی تەندروستی بە بڕی (زیرۆ).

13- وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی بە بڕی (721000000) حەوت سەدو بیستو یەك ملیۆن دینار.

14- وەزارەتی شەهیدانو ئەنفالکراوەکان بە بڕی (175000000) سەدو حەفتاو پێنج ملیۆن دینار.

15- وەزارەتی ئەوقافو کاروباری ئاینی بە بڕی (850000000) هەشت سەدو پەنجا ملیۆن دینار.

16- وەزارەتی پێشمەرگە بە بڕی (550000000) پێنج سەدو پەنجا ملیۆن دینار.

17- وەزارەتی داراییو ئابووری بە بڕی (270412000000) دووسەدو حەفتا ملیارو چوارسەدو دوانزە ملیۆن دینار.

18- وەزارەتی بازرگانیو پیشەسازی بە بڕی (23973000000) بیستوسێ ملیارو نۆسەدو حەفتاو سێ ملیۆن دینار.

19- وەزارەتی داد بە بڕی (49481000000) چلو نۆ ملیارو چوارسەدو هەشتاو یەك ملیۆن دینار.

20- دیوانی چاودێری دارایی بە بڕی (18000000) هەژدە ملیۆن دینار.

21- وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی بە بڕی (1209000000) یەك ملیارو دووسەدو نۆ ملیۆن دینار.

22- وەزارەتی کارەبا بە بڕی (زیرۆ).

23- وەزارەتی پلاندانان بە بڕی (3214000000) سێ ملیارو دووسەدو چواردە ملیۆن دینار.

24- وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بە بڕی (55166000000) پەنجاوپێنج ملیارو سەدو شەستو شەش ملیۆن دینار.

25- دەستەی وەبەرهێنان بە بڕی (57000000) پەنجاو حەوت ملیۆن دینار.

26- دەزگای ئاسایشی هەرێمی کوردستان بە بڕی (365000000) سێسەدو شەستو پێنج ملیۆن دینار.

27- ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان بە بڕی (150000000) سەدو پەنجا ملیۆن دینار.

28- دەستەی سەربەخۆی مافی مرۆڤ بە بڕی (65000000) شەست و پێنج ملیۆن دینار.

29- دەستەی گشتی ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان لە هەرێمی کوردستان بە بڕی (30000000) سی ملیۆن دینار.

30- دەزگای پاراستنو چاككردنەوەی ژینگە بە بڕی (32000000) سیودوو ملیۆن دینار.

31- دەزگای مین (هەولێرو سلێمانی)بە بڕی (300000000) سێسەد ملیۆن دینار.

بیستوپێنج/ بەپێی فۆرمی وەزارەتی پلاندانان كۆی گشتی پرۆژە بەردەوامەكان لەسەر ئاستی سەرۆكایەتی هەرێمو ئەنجومەنی وەزیرانو وەزارەتەكان بریتیە لە (2524) پرۆژە، وردەكاریەكانی بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

1- گوژمەی پێویست بۆ ئەم پڕۆژانە بریتیە لە (12782199000000) دوانزە ترلیۆنو حەوت سەدو هەشتاو دوو ملیارو سەدو نەوەدو نۆ ملیۆن دینار.

2- تێچووەكانی ئەم پڕۆژانە تاكو بەرواری (2012/12/31) بریتیە لە (4789115000000) چوار ترلیۆنو حەوت سەدو هەشتاو نۆ ملیارو سەدو پانزە ملیۆن دینار.

3- بودجەی تەرخانكراو بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە (3252451000000) سێ ترلیۆنو دووسەدو پەنجاو دوو ملیارو چوارسەدو پەنجاو یەك ملیۆن دینار.

بیستوشەش/ بەهەمان شێوە بەپێی فۆرمی وەزارەتی پلاندانان وردەكاریەكانی پرۆژە پێشنیار كراوەكانی ساڵی 2013 لەم خاڵانەی خوارەوە پیشاندەدرێ:

1- كۆی ژمارەی پرۆژەكان كۆنەكراوەتەوە لە فۆرمی كەدا.

2- گوژمەی پێویست بۆ ئەم پڕۆژانە بریتیە لە (3197458000000) سێ ترلیۆنو سەدو نەوەدو حەوت ملیارو چوارسەدو پەنجاو هەشت ملیۆن دینار.

3- گوژمەی پێویستی خەملێنراو بۆ ئەم پڕۆژانە بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە (1166850000000) یەك ترلیۆنو سەدو شەستو شەش ملیارو هەشت سەدو پەنجا ملیۆن دینار.

بیستو حەوت/ بەم شێوەیە بەپێی فۆرمی وەزارەتی پلاندانان كۆی بودجەی خەملێنراو بۆ پرۆژە بەردەوامەكانو پێشنیاركراوەكان بۆ ساڵی 2013 بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

- بودجەی پرۆژە بەردەوامەكان = (3252451000000) ترلیۆن دینار.

- بودجەی پرۆژە پێشنیاركراوەكان = (1166850000000) ترلیۆن دینار.

كۆی گشتی = (4419301000000) چوار ترلیۆنو چوارسەدو نۆزدە ملیارو سێ سەدو یەك ملیۆن دینار تەرخانكراوە بۆ پڕۆژەكان.

بیستوهەشت/ بەم شێوەیە بەپێی هەردوو فۆرمی وەزارەتی پلاندانان، هەروەها (اولاً، 2ب، ماددەی پێنجەم) لە پڕۆژە یاسای بودجەی 2013 بڕی بودجەی وەبەرهێنان لەگەڵ بڕی بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاكان بریتیە لە:

- بودجەی پرۆژە بەردەوامەكان = (3252451000000) ترلیۆن دینار.

- بودجەی پرۆژە پێشنیاركراوەكان= (1166850000000) ترلیۆن دینار.

- بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاكان = (914298400000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (5333599400000) ترلیۆن دینار.

تێبینی/ لە هەمان کاتدا بەپێی ماددەی پێنجەم لە پڕۆژە یاسای ساڵی 2013 کۆی بودجەی (تێچووەکانی) وەبەرهێنان بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە:

- تێچووی پرۆژەکان = (4419492600000) ترلیۆن دینار.

- پەرەپێدانی پارێزگاکان = (914298400000) ملیار دینار.

کۆی گشتی = (5333971000000) ترلیۆن دینار.

تێبینی/ بەڕێز نوێنەری حکومەت ئەم خاڵەمان بۆ ڕوون بکاتەوە دەربارەی ئەم جیاوازیە لەو دوو ژمارەیەدا بە بڕی (191.6) ملیۆن دینار.

بەڕێز د.ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئێستاش دێینە سەر بەشی دووەم کە بریتیە لە تێبینیەکانو پێشنیارەکانی لیژنە هەمیشەییەکانی پەرلەمان، بەم شێوەیە:

بەشی دووەم

تێبینیەکانو پێشنیارەکانی لیژنە هەمیشەییەکانی پەرلەمان

یەکەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی‌و کاروباری ئابووری:

1- داوای ڕوونکردنەوە دەکەین لە نوێنەری حکومەت دەربارەی بڕی (120000000000) سەدو بیست ملیار دینار کە موستەحەقاتی حکومەتی هەرێمە لە بڕی پترۆ دۆلار بۆ ساڵەکانی (2010، 2011،2012)، ئەم ساڵانە پەیوەندی چیە بە بودجەی ساڵی (2013).

2- دەربارەی ستوونی ڕێژەکانی گەشە کردنی ژمێرەکانی بودجەی وەگەڕخستن، ئەم حاڵەتە گەشە کردن نییە، بەڵکو زیاد بوونی بڕی ئەو ژمێرانەیە بەهۆی زیاد بوونی بودجەی عێراقی فیدراڵو دواتر زیاد بوونی بڕی ڕێژەی (17٪) لە بەشی هەرێمی کوردستان بۆ ڕەچاوکردنی ئەم خاڵە لە داهاتوودا.

3- دەربارەی پلەکانی دامەزراندن هەرچەندە ئەم خاڵە لە بەرژەوەندی هێزی کارەو دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی دیاردەی بێکاری، بەڵام ساڵانە تێبینی دەکرێ کە ژمارەیەکی زیاتر دامەزراندن هەیە، پێشنیار دەکەین کە ئەم خاڵە بەهەند وەربگیرێ لەساڵانی داهاتووداو، پەیڕەوی کردنی مەرجی دامەزراندن لەسەر بنەمای یاسایی‌و زانستی بێت و، یەکسانی کۆمەڵایەتی بهێنێتەدی.

4- تێبینی دەکرێ کە ڕێژەی (70.57٪) لە بودجەی خەملێنراوی ساڵی (2013) ئاڕاستەی هەشت وەزارەت کراوە کە بەپێی گرنگی ڕیزبەندی ڕێژەکان بریتین لە وەزارەتەکانی (پەروەردە، ناوخۆ، پێشمەرگە، دارایی، تەندروستی، خوێندنی باڵا، شارەوانیەکان، کارەبا) یەك لە دوای یەك، واتە ئەم ڕێژەیە ئاڕاستەی سێ بواری گرنگ کراوە کە بریتین لە بەرگری‌و ئاسایش‌و ناوخۆو خزمەتگوزاری، بەڵام لەهەمان

کاتدا تاکو ئێستا گرنگیدان بە هەردوو کەرتی خوێندنی باڵاو تەندروستی وەکو پێویست گرنگی پێنەدراوە، بۆیە لیژنەکەمان پێشنیار دەکات کە ئەم خاڵە بەهەند وەربگیری لە ساڵانی داهاتوودا.

5- تاکو ئێستا دیاردەی دوو ئیدارەیی تێبینی دەکرێ دەربارەی دەزگای مین (هەولێر، سلێمانی)، بەڕێز نوێنەری حکومەت ڕوونکردنەوە بدات دەربارەی ڕێژەی جێبەجێکردنی کارەکانی تاکو ئێستا.

6- لیژنەکەمان داوا لە بەڕێز نوێنەری حکومەت دەکات کە ڕوونکردنەوە بدات دەربارەی ئەوەی ئایا لە دەرەوەی کۆی میلاکی (2013) کە بریتیە لە (667849) پلە، پلەی زیادە هەیە لە سەرووی ئەم ژمارەیەوە؟ ئایا میلاکی وەزارەتی پێشمەرگە کە بریتیە لە (118642) پلە، ژمارەی زیاد هەیە لە دەرەوەی ئەم ژمارەیەوە؟ مووچە چۆن وەردەگرن؟

7- بەهۆی زۆری ژمارەی میلاکەوە تێبینی دەکرێ کەوا ڕێژەی (55.3٪) لە بڕی ژمێرەی قەرەبووی فەرمانبەران تەرخانکراوە بۆ سێ وەزارەت کە بەپێی گرنگی ڕیزبەندی بریتین لە وەزارەتەکانی (پەروەردە، ناوخۆ، پێشمەرگە) یەك لە دوای یەك.

8- بڕی سەرەکی ژمێرەی سوودەکانی کۆمەڵایەتی ئاراستەی هەردوو وەزارەتی کارو شەهیدان کراوە بە ڕێژەی (70.4٪)، وەزارەتی کار بە ڕێژەی (60.6٪)، وەزارەتی شەهیدان بە ڕێژەی (9.8٪)، ئەم ڕێژەیە ڕێڕەوێکی ئەرێنیە لە ئاراستە کردنی بڕی ئەم ژمێرەیەو، پێشنیار دەکەین بۆ ساڵانی داهاتوو ڕێژەی وەزارەتی شەهیدانو ئەنفالکراوەکان بەرزتر بێتەوە لەم ڕێژەیەی ئێستا.

9- بڕی سەرەکی ژمێرەی (تێچووەکانی کە) بە ڕێژەی (79٪) ئاراستەی هەردوو وەزارەتی دارایی‌و خوێندنی باڵا کراوە، بەپێی گرنگی ریزبەندی ڕێژەی وەزارەتی دارایی بریتیە لە (59.3٪)و، ڕێژەی خوێندنی باڵا بریتیە لە (19.7٪)، لیژنەکەمان داوای ڕوونکردنەوە دەکات لە بەڕێز نوێنەری حکومەت دەربارەی ئەو ڕێژە بەرزەی وەزاەرتی دارایی و، چۆن ئاراستە دەکرێ؟

10- لە هەمان کاتدا لیژنەکەمان پێویستی بە ڕوونکردنەوەی زیاتر هەیە دەربارەی ژمێرەیی (تێچووەکانی کە)و، چۆنیەتی ئاراستە کردنی بڕەکەی کە بریتیە لە (814648000000) ملیار دینارو، شێوەی کۆکردنەوەی ژمێرە سەرەکیەکانی لە فۆرمی ئامادە کردنی بودجەدا بۆ ساڵی (2013) شێوەیەك لە ناڕوونی هەیە لە ئامادە کردنیداو کۆکردنەوەی ژمارەکانیدا.

11- لیژنەکەمان تێبینیەکی تایبەتی هەیە بۆ بەڕێز نوێنەری حکومەت کەوا ساڵانە جیاوازی هەیە لەنێوان داهاتی خەملێنراوی ناوخۆی هەرێم و، دواتر بەرامبەر بە داهاتی (فعلی) بەدەست هاتوو.

ئەم پرسیارانەی خوارەوە ئاراستەی بەڕێز نوێنەری حکومەت دەکەین:

پ1/ ئایا گشت ئەم داهاتانە دەگەڕێنەوە بۆ حکومەتی ناوەند یان نا؟

پ2/ ئایا بە بڕی داهاتی بەدەست هاتوو (فعلی) حکومەتی هەرێم، حکومەتی ناوەند ئەو بڕە لە بەشە بودجەی هەرێم دادەگرێ، یان نا؟

ئەگەر بەپێی بڕی داهاتی فعلی ناوخۆی هەرێم بەشی بودجەی هەرێم لەلایەن حکومەتی ناوەندەوە بەبڕی داهاتی فعلی دادەگیرێ، ئەو کاتە ئەم حاڵەتە ئەم دەرئەنجامە نێگەتیڤانەی دەبێ لەسەر دانیشتوان و ئابووری هەرێمی کوردستان:

أ- بڕێك لە داهاتی نەتەوایەتی کە لە ڕێگەی (باج و ڕەسمەوە) وەردەگیرێت لە دانیشتوانی هەرێمی کوردستان دەڕواتە دەرەوەی هەرێم.

ب- ئەم کارەش دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی داهاتی دانیشتوانی هەرێم و پووکانەوەی چالاکیە ئابووریەکان.

ج- لە هەمان کاتدا دانانی ڕێژەیەك لە (باج و ڕەسم) بەتایبەتی ئەگەر ڕێژەکەی بەرزبێت لەسەر چالاکیە ئابووریەکان لە هەرێمی کوردستان لەلایەکەوە دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی (نرخەکان) و، لە لایەکیکەوە دەبێتە هۆی بەربەست لە پێش کاری بازرگانی و پیشەسازی و بیناسازی.......هتد.

بۆیە لیژنەکەمان ڕوونی دەکاتەوە بۆ بەڕێز نوێنەری حکومەت دانانی ڕێژەی بەرز لە (باج و رسم) کە لە هەمان کاتدا دەینێرێت بۆ خەزێنەی حکومەتی ناوەندی، (لە کاتێکدا کە سەرتاسەری عێراق لەسەر ئابووری رەیعی گوزەران دەکات و، ڕێژەی سەرووی (95٪) لە داهاتی گشتی لە ڕێگەی بەرهەمهێنان و بازرگانی بەکاڵای نەوتەوە بەدەست دێت.

بۆیە لیژنەکەمان لە دۆخی ئابووری ئێستای هەرێم و عێراقدا پێشنیار دەکات کە بە جدی لەبەر ئەو هۆیانەی سەرەوە حکومەتی هەرێم ڕێکاری یاسایی و ئیداریی بگرێتەبەر بۆ کەمکردنەوەی ڕێژەی باجەکان و ڕەسمەکان لەسەر دانیشتوانی هەرێم، یان هەر ڕێگایەکی کە بگرێتەبەر لەوبارەیەوە بەهاریکاری پەرلەمان.

12- لیژنەکەمان داوای ڕوونکردنەوە دەکات لە بەڕێز نوێنەری حکومەت دەربارەی ئەو (60) شەست فەرمانبەرەی ناوخۆی هەرێم کە لەدەرەوەی هەرێم کار دەکەن، بەڵام مووچە لەسەر بودجەی هەرێم وەردەگرن.

13- لە بودجەی ساڵی (2013)، بەهەمان شێوەی ساڵانی پێشوو ڕێژەی تەرخانکراو لە بودجەی وەگەڕخستن بریتیە لە (68.52٪) بەرزترە لە ڕێژەی وەبەرهێنان کە بریتیە لە (31.48٪) کە لە ڕووی زانستی ئابووریەوە بەلایەنێکی لاواز دادەنرێ لە ئابووری هەر وڵاتێك، هەرچەندە بارودۆخی ئابووری هەرێمی کوردستان ئەم دیاردەیە دەسەپێنێ، بۆیە پێشنیار دەکەین بۆ چارەسەرکردنی ئەم دیاردەیە لە داهاتوودا.

14- لە هەمان کاتدا تێبینی دەکرێ کەوا بڕی هەردوو ژمێرەی (قەرەبووی فەرمانبەران و شمەك و خزمەتگوزاری و چاککردنەوە) ڕێژەیەکی بەرز پێکدەهێنێت لە بودجەی خەملێنراوی ساڵی (2013) کە بریتیە لە (53.23٪) ئەم ڕێژەیەش کاریگەری بۆ سەر کەمبوونەوەی تێچووەکانی وەبەرهێنان لە بودجەی گشتی هەیە کە بریتیە لە (31.48٪) بۆیە لیژنەکەمان پێشنیار دەکات کە ئەم خاڵە بە هەند وەربگیرێ لە ساڵانی داهاتوودا.

15- دەربارەی بودجەی خەملێنراوی وەبەرهێنان بۆ ساڵی 2013 ڕێژەی (58.8٪) ئاڕاستەی چوار لایەنی سەرەکی کراوە بەپێی گرنگی ڕیزبەندی ڕێژەکە بریتیە لە وەزارەتەکانی ئاوەدانکردنەوەو شارەوانیەکانو کارەباو پەرەپێدانی پارێزگاکان، کە بە نیشانەدەرێکی ئەرێنی دادەنرێ و، لە هەمان کاتدا تێبینی دەکرێ کە ڕێژەی هەردوو وەزارەتی تەندروستیو خوێندنی باڵا بریتیە لە (6.5٪) بەپێی گرنگی ڕیزبەندی یەک لە دوای یەك، کە ڕێژەیەکی نزمە بەرامبەر ڕۆڵی هەردوو وەزارەت لە دروستکردنو گەشەپێدانی مرۆڤ، بۆیە پێشنیار دەکەین کە ئەم خاڵە بەهەند وەربگیرێ لەساڵانی داهاتوودا.

16- بڕی سەرەکی داهاتەکانی حکومەتی هەرێم بۆ ساڵی 2013 لە ڕێگەی (5) پێنج وەزارەتەوە بەدەست دێت، کە بەپێی گرنگی ریزبەندی بریتیە لە وەزارەتەکانی (دارایی‌و ناوخۆو سامانە سروشتیەکانو دادو بازرگانی) یەك لە دوای یەك، کە بریتیە لە ڕێژەی (92٪) لە کۆی داهاتی گشتی هەرێم.

ئەوەی تێبینی دەکرێ ڕێژەی داهاتی خەملێنراوی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بریتیە لە (8.4٪) کە ڕێژەیەکی نزمە بەرامبەر بەکاروچالاکیەکانی وەزارەتی ناوبراو، بۆیە داوا لە بەڕێز نوێنەری حکومەت دەکەین کە ڕوونکردنەوە بدات لەسەر ئەم خاڵە بۆ ئەندامانی پەرلەمان.

17- لیژنەکەمان پێشنیار دەکات بۆ بەڕێز وەزارەتی دارایی‌و حکومەتی هەرێم، کە پێویستە ساڵانە پەرلەمانی کوردستان ئاگادار بکرێتەوە لەو بڕە خەملێنراوەی لە ڕێژەی نەفەقاتی حاکیمەو سیادی کە تەرخان دەکرێ بۆ هەرێمی کوردستان بە مەبەست بەرچاو ڕوونی ئەندامانی پەرلەمان چ بەشێوەیەکی کالآیی بێت، یان بەشێوەیەکی نەقدینە بێت هەرچەندە بڕی ئەم پارەیە دواتر بە فیعلی لە حساباتی خیتامیدا دەردەکەوێ، بەڵام پێویستە بە شێوەیەکی خەملێنراو لە ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییدا ئاماژەی پێبدرێ.

بەڕێز خورشید احمد سلیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دووەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی پەیوەندییەکانو کاروباری ڕۆشنبیری‌و ڕاگەیاندنو شوێنەوارەکان:

بە نووسراویان ژمارە (144) لە بەرواری (2013/1/9) ئەم خاڵانە دەخەنە ڕوو:

1- سەرجەم بەڕێوەبەرایەتیە گشتیەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری گرفتیان هەیە لەگەڵ گەنجینەدا، نەشیاون بۆ بەڕێوەبردنی چالاکیەکانی خۆیان (الاعتمادات المصدقة) خەرج بکەن.

2- هەرچەندە بودجەی وەگەڕخستنی وەزارەتی ڕۆشنبیری‌و لاوان زیادی کردووە، لەگەڵ ئەوەشدا کەمە بۆ ڕاپەڕاندنی چالاکیەکانیان.

3- بە باشی دەزانن بڕی (3) ملیار کە تەرخانکراوە بۆ بەخشین بۆ کۆمەك کردنی ڕۆشنبیران، پێویستی بە میکانزمێکی گونجاوتر هەیە (ئاماژە نەدراوە بەو میکانزمە).

4- لیژنـەی ڕۆشـنبیری پێـی وایـە کـە دەبێـت وەزارەت یـەك ڕێنمـایی یـەکگرتووی هـەبێت لەسەرتاسـەری هەرێمدا بۆ جێبەجێکردنو خـەرجکردنی بـڕی سوودەکانی کۆمەڵایـەتی لـە بودجـەی وەزارەت، پێویسـتە بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیریو هونەرو وەرزش لە هەر پارێزگایەك ئەم کارە ئەنجام بدەن.

5- لیژنە پێشنیار دەکات کە پرسی ڕێزلێنان پێویستە یەك ڕێنمایی یەکگرتووی هەبێت.

6- لیژنـە پێشـنیار دەکـات کـە منحـەی یـەکێتی نووسـەران لـە وەزارەتـی دارایـی بخرێتـە سـەر وەزارەتـی ڕۆشـنبیریو لاوان، جیـاوازیش لەسـەر بنـەمای نەتـەوەیی نـەکرێت، چـونکە یـەکێتی نووسـەرانی تورکمـان گلەییان لە وەزارەتی دارایی هەیە.

7- پێشـنیار دەکـەن وەزارەتـی ڕۆشـنبیری خـانوو بـەکرێ نـەگرێتو، داوا لـە حکومـەتی هـەرێم دەکـەن بیناکانیان بۆ وەرگرێتەوە کە لەژێر دەستی لایەنەکانی تردایە.

8- سـەبارەت بـە گرێبەسـتی فەرمانبـەران گلـەیی ئـەوە هەیـە کـە گرێبەسـتی ئـەو کەسـانەی لـە تیپـەکانی هەڵپەڕکێو میوزیك سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیری تورکمان بۆیان تازە نەکراوەتەوە.

9- پێویستە وەزارەتی ڕۆشنبیری گرنگی بـدات بـە هـەنگاوەکانی سـەبارەت بـە پایتـەخت بـوونی ڕۆشـنبیری شاری سلێمانی.

10- داتاکـان لەسـەر پڕۆژەکـان ورد نـین، بـۆ نموونـە پـڕۆژەی ژمـارە (15) لـە نـاو پـڕۆژە بەردەوامـەکانی پارێزگای هەولێر دەربارەی دروست کردنی کۆمەڵگەی ڕۆشنبیری لە کۆیە، تا کۆتایی سـاڵی (2012) ڕێـژەی (21٪)ی تەواو بووە، بەڵام وەزارەتی پلاندانان ئاماژە بەوە دەدات کە لە تەندەرین دایە.

11- هەندێ پڕۆژە هەن لەساڵی (2010) بڕیاریان لەسەر دراوە، بـەڵام تـا ئێسـتا لـە بـواری دیزاینـدان، بـۆ نموونە دروستکردنی شاری ڕۆشنبیریو هونەری لە سلێمانی.

12- پێشنیار دەکەن ئەمساڵ جێگـە بـۆ پـڕۆژەی دروسـتکردنی بینـا بـۆ بەڕێوەبەرایـەتی گشـتی ڕۆشـنبیری سریانی بکرێتەوە، هەروەها بینای بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیری تورکمانیش نۆژەن بکرێتەوە.

13- پێشنیار دەکەن لـە بودجـەی پەرەپێـدانی هـەرێمو پارێزگاکـان ئـاوڕ لـە بـواری ڕۆشـنبیریو شـوێنەوار بدرێتەوە.

14- ماسـتەر پلانـی شـوێنەوار کـە لـەناو پـڕۆژە بەردەوامـەکانی وەزارەتـی شـارەوانیو گەشـتوگوزار دایـە، پڕۆژەی ساڵی (2010)یەو، تازە ڕاگەیاندنی بۆ کراوە.

15- ئەمساڵ (8) پڕۆژەی پێشنیار کراوی شوێنەوار هەیە، ئەمەش جێگای خۆشحاڵیە.

16- پڕۆژەکـانی پـردی دەلال لـە زاخـۆ، قشـڵەی ئـاکرێ، قوتابخانـەی قوبـەهان لـە ئامێـدی لـەناو پـڕۆژە تەواوبووەکانی وەزارەتی شارەوانیو گەشـتوگوزار دایـە لـە پارێزگـای دهـۆك، لەکاتێکـدا پـردی دەلال تـەنها دۆکیومێنت کراوە، قشڵەی ئاکرێو قوتابخانەی قوبەهان نزیکـەی (40٪) جێبـەجێکراوە، لـە ڕاسـتیدا ئـەم پڕۆژانە تەواو نەبوون، بەڵکو گرێبەستەکانیان هەڵوەشاوەتەوە.

17- پێشنیار دەكەن حكومەتی هەرێم پەلە بكات لە گەلاڵەكردنی پرۆژە یاسایەك بۆ دامەزراندنی دەستەی شوێنەوار لە هەرێمی كوردستان.

18- پێشنیار دەكەن ماددەی (35) لە پرۆژە یاسای بودجەی هەرێم بۆ ساڵی (2013) لابرێت، چونكە بەپێچەوانەی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانی كوردستانە.

سێیەم/ راپۆرتی لیژنەی كشتوكاڵو ئاودێری:

بە نووسراویان ژمارە (3) لە (2013/1/9) لەسەر بودجەی ساڵی 2013 ئەم خاڵانەی گرتۆتەخۆ:-

1- ڕیزبەندی وەزارەتی كشتوكاڵ بەپێی گرنگی لە بودجەی وەگەڕخستن بۆتە زنجیرەی دوانزیەم و، ڕێژەی سەدیەكەی بۆتە (1.97٪) كە دەبوایە ڕیزبەندیەكەی دەیەم بوایە.

2- بە بەراورد لەگەڵ بودجەی وەگەڕخستنی سالی 2012 نزیكەی (4) چوار ملیار زیادی كردووە، ئەمەش تەنها بۆ مووچەی دامەزراندنی نوێو زیادەی ساڵانەیە.

3- (65) شەستو پێنج ملیار دینار دانراوە بۆ پاڵپشتی كشتوكاڵی (إعانات زراعیە) بۆ چەندین بواری جیاواز.

4- لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاكان ڕێژەیەكی زۆر كەم تەرخان دەكرێت بۆ بواری كشتوكاڵی، بۆ نموونە لە نێوان ساڵانی (2007 بۆ 2012) بۆ هەرسێ پارێزگاكەی هەرێم تەنها بڕی (5) پێنج ملیار تەرخانكراوە بۆ بواری كشتوكاڵی كە ڕێژەكەی بریتیە (0.01٪).

5- هیچ بودجەیەك دابین نەكراوە بۆ ئەگەری ڕوودانی كارەساتە كشتوكاڵیەكانو جێبەجێكردنی یاسای (تسویە وتملیك) و قەرەبووكردنەوە.

6- لە حساباتی ختامی ساڵی (2012) ڕێژەكەی لە (4٪)ی بودجە دەكات، نزیكەی ڕێژەی لە (95٪) قەرزەكان بۆ بوارەكانی (خانووبەرەو هاوسەرگیری) خەرج كراون (لیژنەی دارایی تێبینی هەیە لەسەر ناڕوونی ئەم خاڵە).

7- لە بودجەی وەبەرهێنان بۆ پرۆژە بەردەوامەكان بڕی (191372) سەدو نەوەدو یەك ملیارو سێسەدو حەفتاو دوو ملیۆن دینار تەرخان كراوە، بۆ پرۆژە پێشنیاركراوەكان بڕی تەنها (50) پەنجا ملیار دینار تەرخانكراوە ئەم پارەیە تەنانەت بەشی ئیحالە كردنی پرۆژەی ئاوی شەمامك ناكات، نەك پرۆژە ستراتیجیەكانی وەك بەنداوەكانی (تەقتەق، مەنداوە ،دێرەلوك...هتد).

8- لیژنە داوا دەكات بە گەڕانەوەی داهاتی وەزارەت بۆ خۆیان بۆ خەرجكردنی لە بواری دابینكردنی پێداویستیە كشتوكاڵیەكان.

9- لیژنەی كشتوكاڵی داوا دەكەن بە پۆلین كردنی قەرزی كشتوكاڵی و جیاكردنەوەی، كە بكرێتە خاڵێكی جیاواز لە یاسای بودجەدا بەم شێوەیە:

أ- قەرزی پرۆژە ئاساییەكان (150) ملیۆن دینار.

ب- قەرزی پرۆژە ستراتیجیەكان (500) ملیۆن دینار.

ج- دابینكردنی ڕێژەی لە (3٪) لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاكان بۆ كشتوكاڵو ئاودێری.

10- جەخت دەكەنەوە لە بواری پرۆژەكانی بەرهەم هێنان كە بودجەی پێویست دابین بكرێت بۆ جێبەجێكردنی پرۆژە گەورەكانی ئاودێری، بەربەستە گەورەكان، لە ڕێگەی قەرزی نێودەوڵەتی ودرێژ خایەن یان وەبەرهێنان، یان هەر داهاتێكی تر.

11- داوا دەكەن بە دروستكردنی سایلۆكان لەسەر وەزارەتی كشتوكاڵو، كە نزیكەی چوار ساڵە هەندێكیان لە بودجەدا پارەیان بۆ تەرخان دەكرێت، بەڵام نەچوونەتە بواری جێبەجێكردنەوە.

بەڕێز محمد دلێر محمود:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

چوارەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی كاروباری كۆمەڵی مەدەنی:

بە نووسراویان ژمارە (3) لە (2013/1/10) لەسەر بودجەی ساڵی 2013:

1- لیژنەی ناوبراو پشتگیری لە ماددەی (18) لە پرۆژە یاسای بودجەی ساڵی 2013 دەكات دەربارەی تەرخانكردنی (185) سەدو هەشتاو پێنج ملیار دینار بۆ حزبەكان و (15) پانزە ملیار دینار بۆ ڕێكخراوە ناحكومیەكان، ئەم پرسیارانە ئاڕاستەی بەڕێز نوێنەری حكومەت دەكەن:-

پ1/ لە ساڵی 2012 پارە چەند خەرجكراوە بۆ پاڵپشتی ڕێكخراوە ناحكومیەكان؟ لەسەر چ بنەمایەك بووە؟ ئەگەر پارە ماوەتەوە بڕەكەی چەندە؟ ئایا مناقەلەی پێكراوە؟.

پ2/ پلان هەیە بۆ گۆڕینی شێوازی پاڵپشتی ڕێكخراوە ناحكومیەكان بۆ ساڵی (2013)؟

پ3/ چەند حزب سوودمەند بووە لە بڕی پاڵپشتی حزبەكان؟ لەسەر چ بنەمایەك پاڵپشتی هەر حزبێك دەكرێت.

پێنجەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی ئەوقافو كاروباری ئاینی:

بە نووسراویان ژمارە (2) لە (2013/1/10) لەسەر بودجەی ساڵی 2013:

1- لیژنەی ناوبراو ئاماژە بە لایەنی ئەرێنیو خاڵە ئیجابیەكانی بودجەی هەرێم دەكات كە بودجەی ساڵی 2013 زووتر گەیشتۆتە پەرلەمان، ڕێژەی بودجەی وەبەرهێنان لە بودجەی گشتیدا زیادی كردووە، پێویستە بەردەوام ڕێژەی وەبەرهێنان زیاد بكرێت، كورتهێنان ڕێژەكەی دابەزیوە.

2- لایەنی نەرێنیو خاڵە لاوازەكانی بودجە بریتیە لە كەمبوونەوەی بودجەی هەرێمی كوردستان بەهۆی زیاد بوونی تێچووەكانی سیادی عێراق، ڕێژەی بابەتەكانی (شمەكو خزمەتگوزاریو چاككردن، سوودە كۆمەڵایەتیەكان، خەرجیەكانی تر، مەوجوداتی نادارایی) بە بەراورد ساڵانی (2011و 2012) زیادیكردووە، زیادەڕەوی لە دامەزراندنی فەرمانبەرانو، پێدانی دەرماڵە بۆتە هۆی بەرزبوونەوەی ڕێژەی خەرجیەكانو كورتهێنان، كەمی بڕی بودجەی تەواوكاری بۆ ساڵی (2012) كە (418) ملیار دینارە، كەمی ئەم بڕە پارەیە جێگەی پرسیارە، (96٪) سەرچاوەی داهاتی بودجەی هەرێمی كوردستان لەلایەن حكومەتی فیدڕاڵەوە دێت، بەپێی ماددەی (114) بڕگەی (4) لە دەستوری عێراق دانانی سیاسەتی

گەشـەپێدانو پلانـدانانی گشـتی بـۆ هـەموو عێـراق دەسـەڵاتێکی هاوبەشـە لـەنێوان حکومـەتی فیـدراڵو حکومەتی هەرێم.

3- ڕاسپاردەو پێشنیازو داواکاریەکان بریتین لە مانەی خوارەوە:

أ- پێویستە حکومەتی هەرێم زیاد بوونی بڕی خەرجیە سیادیەکان لەگەڵ بەغدا چارەسەر بکات.

ب- پێشنیار دەکەن بڕی (شمەك، خزمـەتگوزاریو چاکردنەوە، سوودە کۆمەڵایەتیـەکان، خەرجیـەکانی تـر، مەوجوداتی نادارایی) کەمبکرێتەوە و زیادەڕەوی تێدا نەکرێ.

ج- پێویستە دامەزراندنو مووچەو دەرماڵە بەسیستەمێکی باشتر ڕێکبخرێتەوە، پەلەبکرێت لە دامەزراندنی ئەنجومەنی ڕاژە، شێوازی دامەزراندن بگۆڕدرێت لە لیژنەکانی پارێزگاکانەوە بۆ هەر وەزارەتێك ڕاستـەوخۆ پلەکانی دابمەزرێندرێت، پێویستە حکومـەتی هـەرێم کـار بکات بـۆ وەرگرتنـی بەشـی هـەرێم لـە بودجـەی تەواوکاری، گرنگیدان بە بووژاندنەوەی کەرتی کشتوکاڵو پیشەسازیو گەشتوگوزارو هاندانی وەبـەرهێنان، هەوڵی زیاد بوونی داهاتی ناوخۆ بدرێن، کار بکرێت بەرەو سەربەخۆیی ئابووری، سەرچـاوەکانی داهـات بـە یاسا ڕێك بخرێت، ڕیزبەندی وەزارەتی ئەوقاف لە بودجەی هەرێمدا بەپلـەی (19) دێـت ناگونجێـت لەگـەڵ گرنگی ئەو وەزارەتە، نابێ بەبێ ڕەزامەندی وەزارەتـەکان وەزارەتـی دارایـی بـڕی بودجەکـەیان کەمبکاتـەوە دوای ڕەزامەنـدی کۆتایی، پێویستە حکومەت کێشـەی قـەرزاری کرێـی کارەبـای وەزارەتـی ئـەوقاف چارەسـەر بکـات، داوا دەکـەن (کرێـی کاتـژمێری زیـادە بـۆ مامۆسـتایانی ئـاینی زیـاد بکرێـت، چـونکە لـە هەفتەیەکـدا (100) سەعات دەوام دەکەن لە مزگەوتەکان و، لە بەغدا دەرماڵەیان بۆ خەرج دەکرێن بەڕێژەی لە (20٪) لە مووچەکانیان، داوا دەکەن بە زیـاد کردنـی پـڕۆژەکـانی وەزارەتـی ئـەوقاف بـۆ هەرسـێ ئاینەکـە (ئیسـلام، مەسیحی، ئێزیدی)، هەر وەزارەتێك دەسەڵاتی هەبێ بۆ خەرجکردنی بودجـەی تـەرخانکراو بـەبێ ڕۆتینـی دارایی، پێشنیار دەکـەن پـڕۆژە بچووکەکان ڕاسـتەوخۆ لەلایـەن وەزارەتەکانـەوە جێبـەجێ بکرێـت بـەهۆی ئەوەی هیچ بەڵێندەرێك وەریان ناگرێت.

شەشەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی وەرزشولاوان:

بە نووسراویان ژمارە (2) لە (2013/1/9) پێشنیارو تێبینی لەسەر بودجەیساڵی 2013:

1- پێشنیار دەکەن بۆ سـاڵی 2013 بـە دابینکردنـی بـڕە پارەیـەك بـۆ دروسـتکردنی پرۆژەکانی ژێرخـانی وەرزشـی هەمـەجۆر لـە پارێزگاکـان، گرنگـی بـدرێت بـە دامەزرانـدن بـۆ (کۆمەڵگـەی ڕۆشـنبیری، بنکـە وەرزشـیەکان)، ڕەچـاوی ڕێـژەی دانیشـتوانی پارێزگاکـان بکـرێ لـە پـڕۆژە پێشـنیارکراوەکانی وەزارەتـی ڕۆشنبیریو لاوان، چونکە جیاوازی هەیە لە چۆنیەتی دابەشکردنیان.

2- بەپێی زانیاری لیژنە وەزارەتی دارایی بودجەی لیژنەی ئۆلۆمپی (2400) دوو ملیارو چوارسـەد ملیـۆن دینـارە نـەك (22400) بیسـتو دوو ملیـارو چوارسـەد ملیـۆن دینـارە (واتـە (20) بیسـت ملیـار دینـار زیادەیـە)و، پێشـنیار دەکـەن منحـەی لیژنـەی ئۆلـۆمپی زیـاد بکرێـت لەبـەر کـەمی بودجەکـەیان بـۆ بـڕی

(3600) سێ مليارو شەش سەد مليۆن دينارو، ئەو بڕەی دەمێنێتەوە بريتيە لە (18800) هەژدە مليارو هەشت سەد مليۆن دينار.

3- پێشنيار دەكەين بە پێداچوونەوە بۆ دابەشكردنی ميلاكات و، پێشنيار دەكەن بە دروست كردنی {شارێكی وەرزشی ئۆلۆمپی لە بودجەی ساڵی (2014)}و، دروست كردنی ژێرخانی وەرزشی بۆ وەزارەتی پەروەردە لە پارێزگاو قەزاكان و، گرنگيدان بە پەيمانگای وەرزشی سەر بە وەزارەتی پەروەردەو، گرنگيدان بە كۆليژەكانی پەروەردەی وەرزش.

حەوتەم/ ڕاپۆرتی ليژنەی كاروباری پەروەردەو خوێندنی باڵاو توێژينەوەی زانستی:

بە نووسراويان ژمارە(10) لە (2013/1/13)، سەرنج و تێبينيەكان و پێشنيارەكانيان بريتيە لە:

1- پشتگيری لە ماددەی (6) لە پرۆژە ياسای بودجە دەكات بە تەرخانكردنی بڕی (120) سەدوبيست مليار دينار بۆ بەرنامەی تواناسازی، تێبينيان ئەوەيە تەنها بڕگەی ناردنە دەرەوەی خوێندكاران جێبەجێدەكرێ لەو بەرنامەيە بەبێ (ڕاهێنان وتوێژينەوە)، بۆيە پێشنيار دەكەن بڕێك لەو پارە تەرخانكراوە ئاڕاستەی توێژينەوەی زانستی بكرێ و پلانێك دابنرێ بۆ پرۆسەی ڕاهێنانی فەرمانبەران و مامۆستايان و، پێويستە لە پرۆسەی تواناسازی ڕەچاوی پسپۆڕيەتی بكەن و، پێداويستيەكانی وەزارەتەكان و حكومەتی هەرێم ڕەچاو بكرێ، بەپێی ژمارەی دانيشتوانی هەر پارێزگايەك، تێبينی ليژنە ئەوەيە كە ڕێژەی پارێزگای دهۆك كەمتر بووەو، پێويستە بۆردی باڵا ڕاپۆرتی ساڵانە لەسەر جێبەجێكردنی بەرنامەی تواناسازی ئامادە بكات، پێشنيار دەكەن حكومەتی هەرێم كۆمەكی دارايی قوتابيان و خوێندكاران بكات بۆ درێژەدان بە خوێندنی باڵا بەشێوەی (بەخشين، پێشينە و، قەرزی خوێندن)و، بە ڕێنمايی ڕێكبخرێت.

2- سەرنج و تێبينی ليژنە دەربارەی ماددەی (7) بڕگەی (1) بەردەوام بوونی حكومەت لەسەر هەڵمەتی دروستكردنی بينای قوتابخانەكان، پشتگيری لە ناوەڕۆكی ئەم ماددەيە دەكەن، لەم بارەيەوە دوو ڕا هەيە:

أ- بڕی (120) سەدو بيست مليار دينار تەرخان بكرێت.

ب- بە مەبەست بەردەوامی هەڵمەتەكە پێويستە پلانێكی ئيستراتيجی هەبێت و، بەڕێز وەزيری پەروەردە ئاماژەی بەوەداوە پلانێكی ئيستراتيجی (10) ساڵە هەيە بۆ دروستكردنی (2000) دوو هەزار قوتابخانە بە ژمارەی (200) قوتابخانە بۆ هەر ساڵێك.

ليژنە پێشنيار دەكات كە ئەركی وەزارەتی پەروەردە تەنها لە چوارچێوەی نۆژەنكردنەوەی بينای قوتابخانەكان بمێنێتەوەو، پێويستە حكومەتی هەرێم بە ميكانزمێكی تايبەت سەرپەرشتی و بەدواچوون بكات بۆ ئەم هەڵمەتەو، ئەم پرۆسەيە بەرەنگاری چەندين ڕۆتينی سلبيی دەبێتەوە لە قۆناغی پەسندكردن و ديزاين و ڕەوانەكردنی و تا وەرگرتنی بيناكە، ئەم پرۆسەيە پێويستی بە چالاك كردن هەيە.

3-دەربارەی ماددەی (19) كە تايبەت بە دامەزراندنی (15000) پلەی وەزيفی سەرنج و تێبينی و پێشنياری ليژنە بريتيە لە، پێشنيار دەكەن ژمارەی پلەكانی وەزارەتی پەروەردە زياد بكرێ لە (3350) پلە بۆ (5000) پلە، پێشنيار دەكەن كە پرۆسەی دامەزراندنی مامۆستايان لەلايەن خودی وەزارەتی

پەروەردەوە ئەنجام بدرێ، پێشنیار دەکەن کەوا پێویستە پرۆسەی دامەزراندنی مامۆستایان لە مانگی (7، 8)ی هەر ساڵێك تەواو بکرێت.

4- پشتگیری لەو ڕێژەیە دەکەن لە بودجەی ساڵی (2013) کە تەرخانکراوە بۆ بواری پەروەردەو خوێندنی باڵاو، پێیان باشە لە ئایندەدا ئەم ڕێژەیە بەرزبکرێتەوە بۆ ڕێژەی (25٪).

5- ئەم پێشنیارانە دەخەنە ڕوو:

بڕی (25) بیستو پێنج ملیار دینار کە لە بودجەی تەواوکاری بخرێتە سەر بودجەی وەزارەتی پەروەردەو خوێندنی باڵا بەم شێوەیەی خوارەوە:

أ- بڕی (20) بیست ملیار دینار بۆ وەزارەتی پەروەردە بۆ نۆژەنکردنەوەی قوتابخانەکان.

ب- بڕی (5) پێنج ملیار دینار بۆ وەزارەتی خوێندنی باڵا بۆ پەرەپێدانی توێژینەوەی زانستی.

6- سەبارەت بە پڕۆژەکانی هەردوو وەزارەتی پەروەردەو خوێندنی باڵا، پێیان باشە هەردوو وەزارەتو دەزگا پەیوەندیدارەکان پابەندبن بەتەواو کردنیان لەکاتی یاسایی دیاریکراودا، هەردوو وەزارەت لێپێچینەوە بکەن لەگەڵ لایەنی جێبەجێکارو لەڕووی مەرجەکانی ئەندازیاریو هونەریدا لە گرێبەستەکاندا.

7- سەبارەت بە خاوەن پێداویستیە تایبەتیەکان داواکارن بڕێکی گونجاو لە بودجەی هەردوو وەزارەتی پەروەردەو کاروکاروباری کۆمەڵایەتی تەرخان بکرێت بۆ بەرنامەی پەروەردەیی تایبەت بۆ مامۆستایانو قوتابیانی ئەم بوارەو، خزمەت بە پەیمانگاکانی نابینایانو نابیستانو بیرکۆلان و، سەنتەری ئۆتیزمو پەرەپێدان و، گرنگیدان بە کۆمەڵەکانی چالاك لە بواری خزمەتگوزاری خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان و، پێشنیار دەکەن کە بەشی پسپۆڕی بۆ پەروەردەی خاوەن پێداویستی تایبەت بکاتەوە لە زانکۆکانو بودجەی پێویستی بۆ دابین بکات.

هەشتەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی پاراستنی مافی بەکاربەر:

بە نووسراویان ژمارە (2) لە (2013/1/13)، تێبینیو سەرنجو پێشنیارەکانی بریتیە لە:

1- ئەمساڵ بودجەکە پێش وادەی یاسایی پێشکەش بە پەرلەمان کراوە، ڕاپۆرتێکی ڕێكوپێکی دارایی ئامادە کراوە.

2- لیژنە پێیوایە پێکهێنانی (ئەنجومەنی پاراستنی بەکاربەر) لە هەرێمی کوردستان کە بەستراوە بە سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانەوەو، بەپێی حوکمەکانی یاسایی ژمارە (1)ی ساڵی (2010)ی یاسایی پاراستنی بەکاربەری فیدڕاڵی کارپێکراو لە هەرێمی کوردستان یەکێکە لە هەنگاوەکانی حکومەتی هەرێم بۆ جێبەجێکردنی یاساکە، بەپێی ماددەی (5) بڕگەی (9) لە یاسای ناوبراو دەبێت بودجەیەکی تایبەت تەرخانبکرێت بۆ ئەنجومەنی ناوبراو لە بودجەی گشتی، بۆیە پێشنیار دەکەن بڕێك پارە تەرخان بکرێت لە بودجەی ساڵی 2013ی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران بۆ ئەنجومەنی پاراستنی بەکاربەر لە هەرێمی کوردستان.

3- تەنها بڕی (1500) یەك ملیارو پێنج سەد ملیۆن دینار تەرخانكراوە بۆ پرۆژە پێشنیارەكانی بۆ دەستەی پێوانسازیو كۆنترۆڵی جۆری، بۆیە پێشنیار دەكەن بۆ وەزارەتی پلاندانان زیاتر گرنگی بە پرۆژەكانی ئەم دەستەیە بدات بۆ ساڵانی داهاتوو.

4- سەبارەت بە ماددەی (یەكەم) بڕگەی (دووەم)، ئەو بڕە پارەیەی خەمڵێنراوە بۆ داهاتی ناوخۆ كەمەو، پێویستی بە ڕوونكردنەوەی زیاتر هەیە لە لایەن نوێنەری حكومەتەوەو، دەربارەی ماددە یاساییەكانی كە لیژنە هیچ تێبینیو سەرنجیان نییە.

نۆیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی خزمەتگوزارییەكانی شارەوانیو گواستنەوەو گەیاندنو گەشتوگوزار:

بەپێی نووسراویان ژمارە (9) لە (2013/1/14) ئەم سەرنجو داواكاریانەیان هەیە:

1- لیژنە پشتگیری لە پێشنیاری بەڕێز وەزیری شارەوانی دەكات دەربارەی پرۆژە پێشنیار كراوەكان بەڕێز بەندی (1، 2، 3) كە بڕی پارەكەی (5010) پێنج ملیارو دە ملیۆن دینارە تەرخان بكرێت بۆ قیرتاو كردنی كۆڵانەكانی ئوردوگای (كەلەكچی)و، هەروەها لیژنە پشتگیری لە داواكاری بەڕێز وەزیری شارەوانی دەكات كە هیچ بەشێكی بودجەی وەزارەت كەم نەكرێتەوە.

2- دەربارەی وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن، وەزارەت گلەیی لە حكومەت هەیە كە گرنگی بە گواستنەوەو گەیاندن نادات بە فڕۆكەخانەكانیشەوە، وەزارەت پێویستی بە (97) ملیار هەبووە بۆ پڕۆژەكان، بەڵام تەنها بڕی (21) ملیار تەرخانكراوە بۆی و، لەبەر كەمی بودجە چەند ساڵێكە نەتوانراوە هیچ پرۆژەیەك لە بواری گەیاندن لەسنووری پارێزگای سلێمانی جێبەجێ بكرێت.

3- بەڕێوەبەری گشتی فڕۆكەخانەی سلێمانی جەخت دەكات كە پێویستی بە سیستمی ڕادار هەیە كە لە پرۆژە پێشنیار كراوەكانی ساڵی 2013 هاتووە بڕی (2) دوو ملیاری بۆ تەرخانكراوە وەكو كوژمەی یەكەم، بەڵام بڕی تەواوی تێچووی پرۆژەكە بریتیە لە (22) بیستودوو ملیار دینار، لەبەر گرنگی پرۆژەكە بۆ سەلامەتی هەستانو نیشتنەوەی فڕۆكە، لیژنەكە بەكۆی دەنگ پشتگیری لەم داوایە دەكات.

4- لیژنە بۆی ڕوون بۆتەوە كە جیاوازی هەیە لە داهاتی خەمڵێنراوی ساڵی (2013)ی وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندنو هەردوو فڕۆكەخانەی هەولێرو سلێمانی و، داهاتی خەمڵێنراو لەلایەن وەزارەتی داراییەوە....لیژنە داوای ڕوونكردنەوە دەكات لە وەزارەتی دارایی لەم بارەیەوە.

بەڕێز عمر صدیق محمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی كاروباری پێشمەرگەو شەهیدانو قوربانیانی جینۆساید:

بە نووسراویان ژمارە (4) لە (2013/1/14)، ئەم سەرنجو تێبینیو پێشنیارانە دەخەنەڕوو:

1- ژیانو گوزەرانی كەسوكاری سەربەرزی شەهیدان زۆر خراپە، مووچەكانیان زۆر كەمە، لیژنە داواكارە مووچەكانیان زیاد بكرێ لە بودجەی ساڵی (2013) جێگای بكرێتەوەو، هەروەها پێشنیار دەكەن بۆ دروستكردنی خانوو لە بودجەی ساڵی (2013) بۆ وارسی شەهیدان، كە بەبێ خانوو ماونەتەوەو،

زیادکردنی ژمارەی خانووەکان و، داواکارن پلە بەندی بکرێ بۆ شەهیدانی سەنگەرو ساڵی شەهید بوونو بوون بە پێشمەرگە بکرێتە پێوەر لە پلەبەندیەکەداو، پێشنیار دەکەن کە ڕێژەیەك لەو خانوو و شووقانەی دروست دەکرێ بدەنە وارسی ئەو شەهیدانەی سوودمەند نەبوونو، خانوو یان زەویان وەرنەگرتووە، ژمارەیەك لە وارسی شەهیدان ئەمری وەرگرتنی زەویان هەیە لە ساڵی (2009)وە، تا ئێستا جێبەجێ نەکراوە بەهۆی نەبوونی زەوی ئیفرازکراو، ژمارەی ئەمرەکان نزیکەی (18) هەژدە هەزار ئەمرە.

2- ژمارەیەك لە وارسی شەهیدان لەکاتی خۆیدا بەهۆی نەبوونییەوە، زەوییەکانیان فرۆشتووە، بۆیە ئەمانیش داواکارن لەپێناو دروستکردنی خانووی خۆکردی نیشتەجێبوون، داواکارن بڕیاری حکومەتی هەرێم بیانگرێتەوە بۆ پێدانی هەر وارسێکی شەهید بڕی (27500) بیستوحەوت ملیۆنو پێنج سەد هەزار دینارە.

3- لیژنە داوای دابینکردنی کرێیی تێچوونی خوێندن لە زانکۆ ئەهلیەکانو دابینکردنی بەشی ناوخۆیی بۆیان و، هەروەها دابینکردنی ڕێژەیەك لە پڕۆسەی تواناسازی بۆ منداڵانی شەهید لە دەرەوەو ناوەوەی هەرێم کە پێشبڕکێ بکەن تەنها لەناو خۆیاندا و، ئەم پێشنیارە لەیاسای ژمارە (9)ی ساڵی (2007) مافوئیمتیازاتی کەسوکاری شەهیدو ئەنفالکراوان هاتووە، کەوا وەزارەتی خوێندنی باڵا پابەند دەکات بەجێبەجێکردنی و، هەروەها بەپێی هەمان یاسای سەرەوە کرێی تێچووی چارەسەری نەخۆشی کەسوکاری شەهید دەگرێتە ئەستۆ، بەڵام تا ئێستا ئەم مادەیە جێبەجێ نەکراوە.

تاکو ئێستا ڕێژەی (25٪)ی ئەو پارەیەیان پێ دەدەن، لیژنە پێشنیار دەکات کە ڕێژەی (5٪)ی دامەزراندن لەهەر وەزارەتێك بۆ کوڕو کچی شەهید بێت بەپێی مەرجەکانی دامەزراندن و، هەروەها لیژنە پێشنیار دەکات بە کردنەوەی (2) دوو نەخۆشخانە لە پارێزگای هەولێرو دهۆك بۆ چارەسەری نەخۆشی کەسوکاری شەهیدان بێ بەرامبەر وەك نەخۆشخانەی شۆڕش لە سلێمانی و، پێشنیار دەکەن بۆ وەزارەتی پلاندانان بەیەك وەجبە خەرجی پڕۆژەکانی خانووی وەزارەتی شەهیدان لەیەك ساڵدا بدات، نەك دوو ساڵو سێ ساڵ بەپێی توانا.

4- داوای زیاد کردنی بڕی تەرخانکراو لە ژمێرەی سوودەکانی کۆمەڵایەتی دەکەن بۆ وەزارەتی شەهیدان، داوا دەکەن بە زوویی پاڵپشتی دارایی دەربچێت بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری باشکردنی ژیانی کەسوکاری شەهیدانو زیندانیانی سیاسی.

5- داوا دەکەن حکومەتی هەرێم داوای یاسایی تۆمار بکات لە دادگای فیدڕاڵی بۆ گەڕانەوەی موستەحەقاتی وەزارەتی پێشمەرگە لەساڵی (2007)ەوە، داواکارن بودجەی وەزارەتی پێشمەرگە زیاد بکرێ و، هەروەها حکومەتی هەرێم (بودجەیەکی تایبەت) دابین بکات بۆ وەزارەتی پێشمەرگە بۆ حاڵەتی نائاسایی، داواکارن کە حکومەتی هەرێم هاوکاری وەزارەتی پێشمەرگە بکات بۆ دروستکردنی سەربازگەو شوێنی مانەوەو، هەروەها داواکارن بە دابینکردنی بودجە بۆ یەکخستنەوەی هەردوو یەکەکانی (70)و(80) لەژێر دەسەڵاتی

وەزارەتی پێشمەرگە، هەروەها داواکارن لە وەزارەتی دارایی لەگەڵ خەرجیەکانی وەزارەتی پێشمەرگە پێویستە تەمویلی مووچەی پێشمەرگەش بکەن بەمەبەستی دوا نەکەوتنی.

پانزەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێکردنو هاوچەرخکردنی لادێکان:

بە نووسراوی ژمارە (4) لە (2013/1/14)، ئەم سەرنجو تێبینیانە دەخەنەڕوو:

1- جەخت دەکەنەوە لەسەر جێبەجێکردنی تەواوی یاسای ژمارە (3)ی ساڵی (2012) تایبەت بە ڕێگا گشتیەکان لەو داهاتەی بەهۆی جێبەجێکردنی ئەم یاساییەوە دەست دەکەوێت.

2- پێویستە پێشینەکانی (خانووبەرەو، پیشەسازی، گەشتیاری، هاوسەرگیری، پڕۆژە بچووکەکان، سندووقی نیشتەجێبوون) لە وەزارەتی ئاوەدانکردنەوەو دەستەی وەبەرهێنان دیاری بکرێت.

3- پێویستە لە ماددەی (16)دا دەسەڵاتەکانی وەزیری دارایی ڕێگر نەبێ لەبەردەم جێبەجێکردنی بودجەی وەبەرهێنانداا.

4- بۆ جێبەجێکردنی ماددەی (19)ی پڕۆژە یاسایی بودجە، جەخت لەسەر جێبەجێکردنی یاسای پێکهێنانی ئەنجومەنی ڕاژە دەکەن.

5- لە ماددەی (26) بڕگەی (6) داواکارن سەرۆکی دیوانی چاودێری دارایی لە زووترین کاتدا دابنرێت.

6- سەبارەت بە بڕگەی (1)ی ماددەی (32) تێبینی کراوە بەپێی خشتەی پڕۆژەکان ڕەچاوی ئەم ماددەیە نەکراوەو جێبەجێ نەکراوەو، هەروەها سەبارەت بە بڕگەی (2)ی ماددەی (32) دەبێ ڕاپۆرتەکانی وەزارەتی پلاندانان یەکچوون بێت لەگەڵ خشتەی ڕاپۆرتی وەزارەتەکان.

7- پێویستە ڕێگای یاسایی بگرێتەبەر بەرامبەر بەو کەسو لایەنانەی بوونەتە هۆی دواکەوتنیو جێبەجێ نەکردنی پڕۆژەکان.

8- پێشنیار دەکەن (اعلان و فتح وتحليل وإحاله وعقد) لە لای بەڕێوەبەرایەتیە گشتیەکانی سەر بە وەزارەتەکان ئەنجام بدرێت و، تەنها پڕۆژەکانی بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان لە پارێزگا ئەنجام بدرێت.

دوانزەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری یاسایی:

بە نووسراویان ژمارە (6) لە (2013/1/14)، ئەم تێبینیو پێشنیارانەیان هەیە:

1- بەپێی ماددەی (38) لە یاسای بودجەی ژمارە (8) بۆ ساڵی (2012) حکومەتی هەرێم پێش کاتی یاسایی بودجەی ڕەوانەی پەرلەمان کردووەو، پێویستە بەپێی یاسای (حساباتی کۆتایی ساڵی 2012) لەکاتی یاساییدا بگات بە پەرلەمان تاکو (2013/4/15) و، پێویستە پابەندی ماددەی (83)ی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان بین دەربارەی هەر گۆڕانکاریەك لە ژمێرەی زیاد کردنی (تێچووەکان)و (کەم کردنەوەی داهاتەکان) و، پێویستە بەپێی یاسای دیوانی چاودێری دارایی دەبێ (دەستە چاودێریەکان) ڕاپۆرتی ساڵانەیان بەرزبکرێتەوە بۆ پەرلەمان و، ئاماژە بەوە دەکەن بەپێی ماددەی (40) لە یاسای بودجەی ژمارە (8)ی یاسای ساڵی (2012) پێشنیار دەکەن کە پەلە بکرێ لە دەرکردنی سیستمێکی تایبەت بۆ ڕێکخستنەوەی (دەرماڵەکان) لە هەرێم و، پێویست دەکات پەلە بکرێ لە پێکهێنانی (ئەنجومەنی ڕاژەی

گشتی بەپێی یاسای ئەنجومەنی ڕاژەی گشتی ژمارە (7)ساڵی (2011)و، پێویستە لەسەر حکومەتی هەرێم پابەندی ماددەی (چوار)ی هەموارکراو لە یاسای ژمارە (16) ساڵی 2011 بێت بۆ دابینکردنی بڕێك پارە لە بودجەی ساڵانەی هەرێم بۆ دابینکردنی یەکەی نیشتەجێبوون بۆ هاووڵاتیانی کەمدەرامەت.

2- دەربارەی وەزارەتی داد پێشنیار دەکەن ئەو (ڕەسمو داهاتەی) کە دەستی دەکەوێ ئاراستە بکرێ بۆ دروستکردنی بینای فەرمانگەکانی ئەم وەزارەتەو کڕینی (ئۆتۆمبیل)، چونکە بڕێکی زۆر لە بودجەکەی دەڕوات بۆ بەکرێگرتنی (بیناو ئۆتۆمبیل).

3- لیژنە تێبینی کردووە کەوا دروستکردنی بینای (پەیمانگەی دادوەری) لە چوارچێوەی پرۆژە پێشنیارکراوەکانی ساڵانی (2010، 2011) هاتووەو، لە چوارچێوەی پرۆژە بەردەوامەکانی ساڵی (2012) هاتووەو، تاکو ئێستا کاری لەسەر نەکراوەو، گواستراوەتەوە بۆ وەزارەتی (ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێ کردن) بە ڕەزامەندی وەزارەتی پلاندانان، لە کاتی ئێستادا کاری ئەم پرۆژەیە لە قۆناغی ئیحالە کردنە، بۆیە تاکو ئێستا بیناکە تەواو نەبووەو، هەروەها لیژنە تێبینی کردووە تاکو ئێستا دوو پرۆژە لە پرۆژەکانی ساڵی (2012) دەستی پێ نەکردووە، بەڵام لە پرۆژە بەردەوامەکانی ساڵی (2013)دا هاتووە کە بریتین لە پرۆژەی (بەڕێوەبەرایەتی گشتی فەرمانگە دادوەریەکان) لە هەولێر و، پرۆژەی (فەرمانگەی تۆماری خانووبەرە) لە قەزای ئاکرێ.

4- دەربارەی (ئەنجومەنی دادوەری) لیژنە پێشنیار دەکات بەپێی یاسای دەسەڵاتی دادوەری ژمارە (23)ی ساڵی 2007 دەربارەی تەمویلی بودجەی ئەنجومەنی دادوەری لە (ڕەسمو غەرامەی دادگاکانو بڕی تەرخانکراو بێت لەلایەن حکومەتی هەرێمەوە).

5- پێویستە لەسەر حکومەت بەپێی یاسای ژمارە (11)ی ساڵی (2012) مسۆگەری سەرچاوە مالیەکانی سندووقی هاریکاری نەخۆشی شێرپەنجە بکات لەم سەرچاوانەی خوارەوە (بڕی تەرخانکراوی حکومەت، بڕی تەرخانکراوی وەزارەتی تەندروستی، داهاتەکان بەپێی ماددەی چوار لە یاساکە).

6- داوا دەکەن بە دامەزراندنی سەرۆکی دیوانی چاودێری دارایی بەپێی ماددەی (35) لە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان ژمارە (8) بۆ ساڵی (2012)و، هەروەها پێکهێنانی دەستەی نەزاهە بەپێی یاسای ژمارە (3)ی ساڵی 2011.

هەروەها لیژنە داوا لە حکومەت دەکات کە پابەندبێت بە ماددەی (42) لە یاسای بودجەی ژمارە (8)ی ساڵی 2012 بۆ جێبەجێکردنی پێشنیارەکانی پەرلەمان کە هاوپێچە لەگەڵ یاساکە.

7- لیژنە پێشنیار دەکات کە سەرلەنوێ کار بکرێتەوە بە یاسای تەئمینی ژمارە (815)ی ساڵی (1982) یان داڕشتنی یاسایەکی تایبەت بە تەئمین لە هەرێمی کوردستان، یان کارا کردنی کۆمپانیا تایبەتمەندەکانی بواری تەئمین.

8- لیژنە داوای ڕوونکردنەوە دەکات لە نوێنەری حکومەت دەربارەی بابەتی داهاتی (باجەکانو ڕەسمەکانی ناوخۆی) هەرێم، ئایا دەچێتە چوارچێوەی بودجەی گشتی عێراق و، دەبێ بە بەشێ لە بودجەی فیدراڵی؟

یان دەگەڕێتەوە بۆ حکومەتی هەرێم؟ بەپێی ڕای لیژنە تەنها (داهاتەکانی گومرگ) دەچێتە چوارچێوەی بودجەی گشتی حکومەتی فیدراڵی، نەك باجەکانی ناوخۆ، ئەمەش بەپێی حوکمەکانی دەستووری عێراق.

سیانزەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی مافی مرۆڤ:

بە نووسراویان ژمارە (3) لە (2013/1/13) ئەم سەرنجو تێبینیو پێشنیارانە دەخەنەڕوو:

1- سەبارەت بە دەستەی مافی مرۆڤ بڕی تەرخانکراو کە بریتیە لە (5) پێنج ملیار دینار کەمەو، پێویستیان بە (11) ملیار دینارەو، بەپێی خشتەی ژمارە (4) لە بودجەی پێشنیارکراو دەستەی مافی مرۆڤ کەمترین ڕێژەی تەرخانکراوی بۆ دانراوە کە دەکاتە (0.03٪).

2- سەبارەت بە ڕەوشی ئاوارەکانی ڕۆژئاوای کوردستان لیژنە پێشنیار دەکات (گوژمەیەکی تایبەت) تەرخان بکرێ بۆیان و، هەروەها ئاوارەکانی ڕۆژهەلأتی کوردستان لە هەرسێ کەمپی (شێرەوەنو باریکەو هەولێر) لە ڕۆڵێکی نالەباردا گوزەران دەکەن، پێشنیار دەکەن لە چوارچێوەی تۆڕی پاراستنی کۆمەلأیەتی مانگانەیان پێبدرێ بە پێوەرێکی دادپەروەرانە.

3- پێشنیار دەکەن گوژمەی تەرخانکراو بۆ سێکتەری تەندروستی زیاد بکرێ کە بەپێی ستاندەری نێودەوڵەتی پێویستە ڕێژەکەی (7٪) بێت بۆ ڕێژەی نزیکەی (10٪) بەپێی ڕاسپاردەکانی کۆنگرەی نێودەوڵەتی کە لە هەولێر سازدراوە لە ساڵی 2011، پێشنیار دەکەن (بودجەیەکی تایبەت) بۆ سندووقی نەخۆشی شێرپەنجە.

4- پێویستە مافی کرێکارو دەستەبەرکردنی ئەو مافە لەناو سیاسەتی ئابووری هەرێمدا ڕەنگدانەوەی هەبێت ژیانیان پارێزراو بێت بەتایبەتی لە یاسای کارداو، پێشنیار دەکەن پێداچوونەوە بەمافو پێداویستی خانەنشینی کوردستان بکرێت بەشێوەیەك دادپەروەری بەدیبهێنێت، لیژنە ئاماژە بەوە دەدات ژمارەی خانەنشینی پێشمەرگە بریتیە لە (103) هەزار، (50) پەنجا هەزار مووچەی (37) هەزار دینار وەردەگرن لەسەر تۆڕی پاراستنی کۆمەلأیەتی و خراونەتە ناو لیستی مووچەخۆرانی حکومەت.

5- پرسیار دەکەن لە بەڕێز نوێنەری حکومەت بڕی تەرخانکراو بۆ ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێم بە بڕی (50) پەنجا ملیار دینار تەرخانکراوە بۆ پڕۆژەی دروستکردنی نەخۆشخانەو، لە ساڵی (2011)ەوە ئەم پرۆژانە جێبەجێ نەکراوەو، لیژنە جەخت دەکاتەوە موناقەلە نەکرێت لەو گوژمەیە.

6- پێشنیار دەکەن بەجێگیرکردنی ماددەیەکی نوێ لە یاسای بودجەی ساڵی 2013دا تایبەت بە خاوەن پێداویستیە تایبەتیەکان دەربارەی چارەسەرکردنیان لە نەخۆشی بەبێ بەرامبەر، بەخشین لە باجی خانووبەرە، پارەی بلیتی فرۆکەیان بۆ کەمبکرێتەوە، بەخشینیان لە کرێی وەستانی ئوتومبێلٚ لە پاڕکەکان، کوروکچی خاوەن پێداویستیە تایبەتیەکان بە ڕێژەی (20٪) لە کرێی خوێندن ببەخشرێن.

7- پێویستە بە میکانزمێکی خێرا بەکرێگرتنی بینا حکومیەکان کەم بکرێتەوە مولکە گشتیەکان بگەڕێتەوە بۆ حکومەت.

8- پرسیار دەکەن لە پێشینەی کشتوکاڵو پیشەسازی لە ساڵانی 2011و 2012 کەمتر لە (50٪)ی تەرخانکراو خەرجکراوەو، پێشنیار دەکەن بە دامەزراندنی فەرمانبەرانی گرێبەست، هەروەها پێشنیار دەکەن کەوا قەرزی خانووبەرەو هاوسەرگیری بسپێرێت بە بانکە ئەهلیەکانو حکومەت خۆی (سوودەکەی) بدات بە بانکەکان.

هەروەها پێشنیار دەکەن بەتەرخانکردنی بڕی (100) ملیار دینار بۆ پرۆژە خزمەتگوزاریەکانی ناوچە سنووریەکان و، هەروەها پێشنیار دەکەن بۆ حکومەت کە پێشبڕکێ بکات لەگەڵ کۆمپانیاکانی کەرتی تایبەت لە بواری سووتەمەنیو پاڵاوگەی زیاتر دابمەزرێنێت بە مەبەست کەم کردنەوەی نرخی سووتەمەنی بۆ هاووڵاتیان و، هەروەها داواکارن گوژمەیەکی تایبەت تەرخانبکرێ بۆ پرۆژەی ڕۆشنبیری بۆ پایتەختی ڕۆشنبیری (سلێمانی)، پێشنیار دەکەن بۆ حکومەتی هەرێم کەوا پرۆژەی (بیمەی کۆمەڵایەتی) بخاتە ئەستۆی کۆمپانیاکان.

9- لیژنە ئاماژە بەوە دەدات پرۆژە بودجەی ئەمساڵ لە ڕووی هونەریو بوونی پاشکۆو خشتەوە باشتر لە ڕابردوو ئامادە کراوە، هەروەها کورتهێنان بە بەراوورد لەگەڵ ساڵی 2012 کەمی کردووە، بەڵام پێویستە نوێنەری حکومەت ئەوە ڕوون بکاتەوە ئەم کەمکردنەوەیە چۆن ڕوویداوە؟ پلانی حکومەت چیە بۆ کەمکردنەوەی کورتهێنان و، لیژنە جەخت دەکاتەوە لەسەر بەرزکردنەوەی بودجەی وەبەرهێنان بەرامبەر بە کەمکردنەوەی بودجەی وەگەڕخستن.

بەڕێز جلال علی عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

چواردەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری تەندروستیو ژینگە:

به نووسراویان ژمارە (7) لە (2013/1/15)، ئەم سەرنجو تێبینیو پێشنیارانە دەخەنەڕوو:

1- ئاماژە بەوە دەکەن ڕێژەی کەرتی تەندروستی لە بودجە بۆ ئەمساڵ زیادی کردووە بۆ (5.48٪)، بەریزبەندی حەوتەم، لیژنە داواکارە ڕێژەکەی بەرزبکرێتەوە بۆ زیاتر لە (7.5٪)و، لیژنە پێشنیار دەکات حکومەتی هەرێم هەوڵبدات بڕیاری خەرجکردنی کڕینی دەرمان لە بودجەی حاکیمە بگەڕێتەوە بۆ حکومەتی هەرێم و، پێشنیار دەکەن سەبارەت بە خاڵی یەکەم، بڕگەی دووەم لە ماددەی دووەم لە پرۆژە یاسای بودجەی تایبەت بە داهاتی وەزارەتی تەندروستی شێوەی خەرجکردنی دیاری بکرێت و، هەروەها لیژنە ئاماژە بەوە دەدات کەوا ژمارەی دامەزراندن تایبەت بە وەزارەتی تەندروستی کە (1500) پلەیە ژمارەیەکی کەمەو، داوا دەکەن پێداچوونەوە بکرێت بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی کارمەندانو پزیشکان بە گوێرەی ژمارەی دانیشتوان، لیژنە داوای هاوتا کردنی دەرماڵەکان دەکات لە پارێزگاکانی هەرێم.

2- دەربارەی سندووق بۆ تووشبوانی نەخۆشی شێرپەنجە، داوا دەکەن بە زیاد کردنی ماددەیەك لە بەشی دووەمی یاساکە بە دانانی بڕی (15) ملیار دینارو، هەروەها پێشنیار دەکەن بە زیاد بوونی ماددەیەکی نوێ بەمەبەستی دانانی (5٪) لە داهاتی ڕەسمی تۆمار کردنی ئۆتۆمبێلو گواستنەوەی خاوەنداریێتی وە

نوێکردنەوەی ساڵانەو سەرپێچیەکانی هاتوچۆ بۆ سندووقی کۆمەك بە تووش بووانی نەخۆشی شێرپەنجە بە گوێرەی یاسای ژمارە (11)ی ساڵی 2012، هەروەها داوای ئەوە دەکەن کە بڕی (دوو) ملیار لە سوودەکانی کۆمەڵایەتی بخرێتە سەر سندووقی ناوبراو.

3- لیژنە ئاماژە بەوە دەدات کەوا لە (ماددەی شەش) تایبەت بە تواناسازی لە ساڵانی ڕابردوودا لەسەر ئاستی داخوازی کەرتی تەندروستی نەبووە، بۆیە پێشنیار دەکەن بڕی (20) ملیار دینار لە بودجەی تواناسازی بۆ پێداویستی وەزارەتی تەندروستی دابین بکرێ.

4- بڕی (70) ملیار دینار وەك سوودی کۆمەڵایەتی دانراوە بۆ وەزارەتی تەندروستی بۆ ئەنجامدانی نەشتەرگەریو هاوکاریکردنی نەخۆشیەکانی (دڵ، مێشك، خوێن، شێرپەنجە)و ناردنە دەرەوەی نەخۆش.

5- سەبارەت بە ماددەی (17) حەڤدە پێشنیار دەکەن:

أ- زیاد کردنی بڕگەیەك بۆ پێدانی دەسەڵاتی تەندەریو گرێبەست بە بەڕێوەبەری فەرمانگەکانی وەزارەتی تەندروستی.

ب- ڕێگە نەدات بە خەرجکردنی پارە بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشو ناردنە دەرەوەی لەلایەن دامودەزگا جیاوازەکانەوەو، پێدانی ئەم دەسەڵاتە بە لیژنەی تایبەتی وەزارەتی تەندروستی بە گوێرەی ڕاپۆرتی پزیشکی.

6- لیژنە ئاماژە بەوە دەدات کەوا ڕێژەی تەرخانکراو لە بودجەی وەبەرهێنان بۆ وەزارەتی تەندروستی ڕێژەیەکی زۆر کەمە.

7- لیژنە پێشنیار دەکات بۆ بەڕێوەبردنی نەخۆشخانەی زاخۆو هەروەها ئەو (400) قەرەوێڵەیەی سلێمانی نەدرێتە کۆمپانیاکان، بەڵکو لەهەمان کاتدا سوود وەربگرن لە ڕاوێژکاری تایبەتی بەڕێوەبردن.

8- لیژنە ئاماژە بەوە دەدات کەوا ئەو بڕە پارەیەی تەرخانکراوە بۆ هەردوو نەخۆشخانەی شێرپەنجەو لەدایکبوون لە پارێزگای هەولێر لە ئاستی پێویست نییە، هەروەها نەخۆشخانەی کۆماری لە پارێزگای هەولێر پێویستی بە نۆژەنکردنەوە هەیە، لە ساڵی 2011 پارەی بۆ تەرخانکراوە بۆ دروستکردنەوەی، بەڵام لە پڕۆژە بەردەوامەکاندا ناوی نەهاتووەو، لە هەمان کاتدا کەمترین ڕێژە لە پڕۆژە تەرخانکراوە بۆ ئیدارەی گەرمیان.

9- ڕێژەی بودجەی تەرخانکراو بۆ دەستەی پاراستنو چاککردنەوەی ژینگە لەسەر ئاستی پێویست نییەو، پێشنیار دەکەن دامەزراندن لەو دەستەیە گرنگی بدرێت بە دەرچووانی بەشی زانستەکانی ژینگە، هەروەها پێشنیار دەکەن بە تەرخانکردنی بڕی (1) یەك ملیار دینار بۆ سندووقی ژینگەو، داواکارن داهاتی سەرپێچیە ژینگەییەکان بگەڕێتەوە بۆ سندووقی ژینگەو، هەروەها زیاد کردنی بڕی داهاتی فرۆشتنی نەوتو بەرهەمەکان لە هەرێم تایبەت بە پاراستنی ژینگە بگەڕێتەوە بۆ سندووقی ژینگەو، هەروەها پێشنیار دەکەن بۆ زیاد کردنی داهاتی مانگانەی دەستەی ژینگە بۆ سەر بودجەی دەستەی ژینگە.

پانزەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی پیشەسازیو وزەو سەرچاوە سروشتیەکان:

به نووسراویان ژماره (2) له (2013/1/15)، ئەم سەرنجو تێبینیو پێشنیارانه دەخەنه ڕوو:
1- دەربارەی وەزارەتی کارەبا، لیژنه داوا دەکات ڕاستەوخۆ وەزارەتی دارایی ئەو بڕە بودجەیەی تەرخانی دەکات بۆ کرێی کارەبای دامودەزگاکانی حکومەتو پەرلەمان ڕاستەوخۆ بیخاتە سەر حسابی وەزارەتی کارەباو، هەروەها داوا دەکەن بڕی بودجەی وەبەرهێنان کە لە ساڵی (2012) پەسند کراوەو پارەکەی خەرج نەکراوە بۆیان بخرێتە سەر بودجەی ساڵی 2013.
2- دەربارەی وەزارەتی بازرگانیو پیشەسازی، لیژنه ئاماژە بەوە دەکات کە پێویستە ڕێنماییەکانی قەرزی پیشەسازی وەك خۆی جێبەجێ بکرێت، تا ئێستا ژمارەیەکی کەم کە بریتیە لە (36) کەس سوودیان لەم قەرزە وەرگرتووەو، هەروەها سایلۆکانی (کەلارو حەریرو شارەزوورو سلێمانیو بەردەڕەش کە سێ ساڵە لەناو پرۆژەکانی وەزارەتی بازرگانیو پیشەسازیدایە تا ئێستا هیچیان بۆ نەکراوەو، لە کاتی ئێستادا تەنها (5) پێنج سایلۆ له هەرێمی کوردستان هەیە کە توانای هەڵگرتنی (265000) دووسەدو شەستو پێنج هەزار تەنەو کە تەنها بەشی (20) بیست ڕۆژ دەکات، لە کاتێکدا پێویستی فیعلی هەرێم بۆ هەڵگرتنی دانەوێڵە لە هەرێمی کوردستان بە وتەی وەزارەت (600000) شەش سەد هەزار تەنە.
3- دەربارەی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان، لیژنه تێبینی دەکات کەوا وەزارەت پاساوی نەبوونی بودجەو زەوی دەهێنێتەوە بۆ دواکەوتنی دروستکردنی عەمبارەکانی سووتەمەنی کە ژمارەیان (6) شەش عەمبارە لە (هەڵەبجەو کۆیەو کەلارو سۆرانو عەربەتو ئاکرێ) کە سێ ساڵە لە لیستی پرۆژەکاندا بودجەیان بۆ تەرخان دەکرێ و، لەهەمان کاتدا لیژنه ئاماژە بەوە دەدات کە بڕی بودجەی تەرخانکراو بۆ ئەم وەزارەتە کەمترە لەسەر ئاستی پێداویستیەکانی بواری کڕینی سووتەمەنی بۆ وێستگەکانی کارەباو کڕینی کەلوپەلو ڕووپێوی جیۆلۆجی.
4- لیژنه داوا دەکات کە وەزارەتی سامانە سروشتیەکان پەلە بکات لە دابینکردنی (غاز) بۆ ئەوەی ئەو بڕە پارە زۆرەی کە بۆ کڕینی (گازوایل) خەرج دەکرێت بۆ پرۆژەی خزمەتگوزاری تەرخان بکرێت.
شانزەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتیو خێزان:
به نووسراویان ژماره (2) له ڕۆژی (2013/1/13)، ئەم تێبینیو پێشنیارانەی خوارەوە دەخەنەڕوو:
1- لیژنە تێبینی دەکات پرۆژە بچووکەکان ماوەیەکە وەستاون، داوا دەکەن بە بەردەوامی پرۆژە بچووکەکان.
2- لەئەنجامی بەدواچوون بۆ پرۆژەکان دەرکەوتووە بۆ لیژنە کەوا (12) پرۆژە ئەنجامدراوە لە هەرسێ پارێزگاکە، ژمارەی (24) پرۆژەی بەردەوام هەیەو، ئەم تێبینیانە دەخەنەڕوو، بنکەی گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی لە مێرگەسوور ڕێژەی (55٪) ئەنجاندراوە لەناو خشتەکەدا نە نووسراوە، هەروەها بنکەی کۆمەڵایەتی لە چۆمان ڕێژەی (52٪) ئەنجامدراوە، بەڵام لەناو خشتەکەدا تۆمار نەکراوە، سەنتەری پێداویستی خاوەن پێداویستی تایبەت لە هەڵەبجە بە ڕێژەی (9٪) ئەنجام دراوە، پەیمانگای ئاوات بۆ بیرکۆلان بە ڕێژەی (20٪) ئەنجامدراوە، بنکەی مەشقی پیشەیی لە زاخۆ بە ڕێژەی (99٪) ئەنجامدراوە،

دروستکردنی کۆمەڵگای کەمئەندامان لە دهۆك بە ڕێژەی (97٪) ئەنجامدراوە، بینای بەڕێوەبەرایەتی چاودێری کۆمەڵایەتی لە دهۆك بە ڕێژەی (35٪) ئەنجامدراوە.

3- پێشنیار دەکەن بڕی ژمێرەی (سوودەکانی کۆمەڵایەتی)و ژمێرەی (سلع) وەکو خۆی بمێنێتەوە.

4- تێبینی دەکەن لەناو بودجەی وەزارەت هیچ تەرخانکراوی پارە نییە بۆ بواری (ڕاهێنانو مەشقکردن)و، داوا دەکەن ژمارەیەك لە تواناسازی ئاراستەی خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان بکرێت و، داوا دەکەن گرنگی بدرێت بە دامەزراندنی گرێبەستەکان لە وەزارەتەکان، توێژەری دەروونیو کۆمەڵایەتی زیاتر بکرێت و، داوای زیادکردنی ئەو دەرماڵەی ترسناکیە دەکەن بۆ ئەو کارمەندانەی کە لە بەڕێوەبەرایەتی چاکسازیەکانی کۆمەڵایەتی کار دەکەن.

حەڤدەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی ناوخۆو ئاسایشو ئەنجومەنی خۆجێییەکان:

بە نووسراویان ژمارە (7) لە (2013/1/16)، ئەم سەرنجو تێبینیانە دەخەنەڕوو:

1- بە گشتی بودجەی وەگەڕخستن کەمکراوەتەوە لە بودجەی ساڵی 2013و، لیژنە ئاماژە بەوە دەکات کەوا ژمێرەی (قەرەبووی فەرمانبەران) بۆ ساڵی (2013) نابێت کەمبکات لەو کاتەی ژمارەی میلاك زیادی کردووە، ئەم خاڵە جیگای پرسیارە بۆ نوێنەری حکومەت و، بەهۆی گواستنەوەی پۆلیس لە وەزارەتی کارەباو کشتوکاڵەوە بۆ وەزارەتی ناوخۆ (6917) میلاکیان زیادی کردووە.

2- لیژنە داوای ڕاستکردنەوەی ژمێرەی (قەرەبووی فەرمانبەران) دەکاتەوەو، پێویستە دەرماڵەی هاوسەرگیری بیانگرێتەوەو، داوا دەکەن یاسای هەڵگرانی بڕوانامەی باڵا (ماستەرو دکتۆرا) لە وەزارەتی ناوخۆ جێبەجێ بکرێت بۆ پلە تایبەتەکان و، داوا دەکەن ڕێژەی (80٪)ی کۆی مووچە ئەژمار بکرێت بۆ مەبەستی خانەنشینی نەك مووچەی (بنەڕەت).

3- تێبینی دەکەن بودجەی دەزگا کەمکراوەتەوە لەلایەن وەزارەتی دارییەوە کە بەشی (قەرەبووی فەرمانبەران) ناکات، بۆیە داوای ڕاستکردنەوەی بودجەکەیان دەکەن بۆ مەبەستی قەرەبووی فەرمانبەران.

4- ئەنجومەنی ئاژانسی هەرێمی کوردستان (1332) فەرمانبەریان هەیە لەسەر بودجەی حزب مووچە وەردەگرن و، داوا دەکەن ئەم کێشەیەیان بۆ چارەسەر بکەن.

هەژدەیەم/ ڕاپۆرتی لیژنەی بەرگری لە مافی ئافرەت:

بە نووسراویان ژمارە (1) لە (2013/1/16)، ئەم سەرنجو تێبینیو پێشنیارانە دەخەنەڕوو:

1- داوا دەکەن بە تەرخانکردنی بودجەیەکی تایبەت بە مەبەستی جێبەجێکردنی یاسای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزان ژمارە (8)ی ساڵی 2011.

2- داوا دەکەن بە دابینکردنی بودجەیەکی تایبەت بۆ جێبەجێکردنی پلانی بەڕێوەبەرایەتی گشتی بەدواچوونی توندوتیژی دژی ئافرەتان بە هۆی زیادبوونی ژمارەی نووسینگەکان لە (16) نوسینگە بۆ (30) نووسینگە.

3- داوای دابینکردنی بودجەیەکی تایبەت دەکەن بۆ جێبەجێکردنی یاسای باری کەسێتی هەموار کراوی ژمارە (15)ی ساڵی (2008) و، هەروەها داوای پێکهێنانی سندووقی چاودێری کۆمەڵایەتی دەکەن بۆ چاودێری ئەو ژنانەی کە جیابوونەتەوەو هیچ داهاتێکیان نییەو، هەروەها دابینکردنی بودجەیەکی تایبەت لە بودجەی وەبەرهێنان لە وەزارەتی کار بۆ دروستکردنی لانەی پاراستنی قوربانیانی توندوتیژی.

4- داوا دەکەن لە وەزارەتی داد کە سندووقێکی تایبەتی چاودێری خێزان پێك بهێنێت لە دادگاکان بە مەبەستی جێبەجێکردنی یاسای باری کەسێتی هەموارکراو ژمارە (15)ی ساڵی 2008، ماددەی (39) بڕگەی (2)و، هەروەها لیژنە داوای دیاریکردنی بودجە دەکات بۆ ئەنجومەنی خانمان بە بڕی (250) دوو سەدو پەنجا ملیۆن دینار لە بڕی پێدانی پێشینە.

5- لیژنە ئەم پێشنیارانەی هەیە:

أ- پێدانی بەخشینێکی ساڵانەی دیاریکراو بۆ ئەو کچانەی کە تەمەنیان سەرکەوتووەو هیچ داهێنانێکیان نییە.

ب- پەلە بکرێ لە ناردنی پڕۆژە یاسای ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان بۆ پەرلەمانی کوردستان.

بەڕێز د.ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئێستاش دەچینە سەر بەشی سێیەمی راپۆرتەکە، کە دەربارەی تێبینی و پێشنیارەکانی لیژنە بەڕێزەکانە لە بارەی هەر ماددەیەکی یاسایی، بێگومان مادده یاساییەکان لەبەردەم بەڕێزانە، هەموو لایانە، بەس ئەو کاتەی کە هاتە گفتوگۆ کردن، ئەو کاتە دەتوانین مادده یاساییەکان بخوێنینەوە، تەنها ئێستا ئاماژە بە تێبینیەکانی لیژنەکان دەدەین دەربارەی ئەو مادده یاساییانە.

بەشی سێیەم

تێبینیەکانو پێشنیارەکان دەربارەی مادده یاساییەکانی

پڕۆژە یاسای بودجەی خەملێنراوی ساڵی 2013

یەکەم/ دەربارەی (دیباجەی) پڕۆژە یاساکە، هیچ لیژنەیەك تێبینی نییە.

دووەم/ دەربارەی ناوی پڕۆژەکە:

- لیژنەی یاسایی پێشنیار دەکات کە وشەی (العامة) زیاد بکرێ بۆ ناوی پڕۆژە یاساکەو، ببێت بە (قانون الموازنة العامة لإقليم كوردستان – العراق للسنة المالية 2013).

سێیەم/ دەربارەی (ماددەی یەکەم) هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەکردووە.

چوارەم/ دەربارەی (ماددەی دووەم):

تەنها لیژنەی کاروباری یاسایی پێشنیار دەکات کە وشەی (تقيد) لە سەرەتای (اولاً) بکرێت بە (يقيد)و، هەروەها لابردنی بڕگەی (4)، چونکە پێویست ناکات لە یاسای بودجەدا ئاماژە بە یاسایەکی کارپێکراو (نافذ) بکرێت.

پێنجەم/ دەربارەی ماددەی (سێیەم): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

شەشەم/ دەربارەی ماددەی (چوارەم): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

حەوتەم/ دەربارەی ماددەی (پێنجەم):

1- لیژنەی كاروباری یاسایی پێشنیاری لابردنی (ثانیا/2) دەكات دەربارەی (ترشيد الانفاق وزيادة جبايه الايرادات). چونكه پێویسته لەسەر حكومەت پلانی ئابووری هەبێ بۆ ئەو مەبەسته.

2- لیژنەی ئاوەدانكردنەوە پێشنیار دەكات كه بڕگەی (اولاً/2ب) بەم شێوەیەی خوارە دابڕێژرێتەوە:

{ب- مبلغ قدره.......لأعمار وتنمية مشاريع المحافظات والاقضية والنواحي وعلى المحافظ تقديم خطة اعمار المحافظة والاقضية والنواحي التابعة لها للمصادقة عليها من قبل مجلس المحافظة الى وزارة التخطيط لغرض دراستها والمصادقة عليها، على ان تراعى المناطق الاكثر تضرراً داخل المحافظة وعدد سكانها، مع الاخذ بنظر الاعتبار انشاء وصيانة الطرق الريفية واعطائها الاولوية عند تنفيذ مشاريعها، ويخصص مبلغ (150.000.000.000) مائة وخمسون مليار دينار لدعم وصيانة المشاريع الكهربائية من تخصيصات تنمية المحافظات وتحدد حصة كل محافظة حسب كثافة السُكان}.

هەشتەم/ دەربارەی ماددەی (شەشەم): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

نۆیەم/ دەربارەی ماددەی (حەوتەم):

1- لیژنەی كاروباری یاسایی پێشنیار دەكات بەم شێوەیەی خوارەوە دابڕێژرێتەوە:

أولاً: الاستمرار في الحملة الوطنية لبناء المدارس.

ثانياً: الاستمرار في دعم صندوق الاسكان للمواطنين من ذوي الدخل المحدود في وزارة الاعمار والاسكان بالشكل الذي يؤدي الى ديمومه بناء الوحدات السكنية بموجب قانون تأمين السكن للمواطنين في اقليم كوردستان المرقم (7) لسنة 2008 المعدل بالقانون رقم (16) لسنة 2011.

2- لیژنەی پەروەردەو خوێندنی بالاَ:

بەپێی ڕاپۆرتیان دوو ڕا هەیە دەربارەی ماددەی (حەوت) بەم شێوەیەی خوارەوە:

أ- ڕای یەكەم دابینكردنی بڕی (120) ملیار دینار بۆ جێبەجێكردنی هەڵمەتی دروستكردنی قوتابخانەكان.

ب- ڕای دووەم كە ڕای وەزارەته بۆ بەردەوام بوون لەسەر پڕۆسەی دروستكردنی قوتابخانەكان پێویستی بە پلانێكی ئیستراتیجی هەیە بۆ دروستكردنی (2000) دوو هەزار قوتابخانە لە ماوەی (10) ساڵدا بە ژمارەی (200) دووسەد قوتابخانە بۆ هەر ساڵێك.

دەیەم/ دەربارەی ماددەی (هەشت) لیژنەی كاروباری یاسایی پێشنیار دەكات بە گۆڕینی (هذه) بە (هذا) لە (اولاً).

یانزەیەم/ دەربارەی ماددەی (نۆ):

لیژنەی كاروباری یاسایی پێشنیار دەكات بە زیاد كردنی ئامرازی (التي) لە دوای وشەی (والتعليمات).

1- لیژنەی مافی مرۆڤ پێشنیار دەکەن ئەم دوو بڕگەیە بۆ ماددەی (نۆ) زیاد بکرێ:
أ- بۆ گوندەکان بڕی پێشینەی خانووبەرە بەبڕی (25) بیستوپێنج ملیۆن دینار.
ب- بۆ شارو قەزاو ناحیەکان بڕی (20) بیست ملیۆن دینار.
2- لیژنەی کشتوکاڵو ئاودێری پێشنیار دەکەن شێوەی پێشینەی کشتوکاڵی بەم شێوەیەی خوارەوە بێت:
أ- بۆ پرۆژە ئاساییەکان (150) سەدو پەنجا ملیۆن دینار.
ب- بۆ پرۆژە ئیستراتیجیەکان بە بڕی (500) پێنج سەد ملیۆن دینار.
ج- دابینکردنی ڕێژەی (3٪) لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بۆ بواری کشتوکاڵی.
دوانزیەم/دەربارەی ماددەی (دە): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەکردووە.
سیانزەیەم/ دەربارەی ماددەی (یانزە) لیژنەی مافی مرۆڤ پێشنیار دەکات بڕەکە بکرێت بە (100) سەد ملیار دینار.
چواردەیەم/ دەربارەی ماددەی (دوانزە): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەکردووە.
پانزەیەم/ دەربارەی ماددەی (سیانزە): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەکردووە.
شانزەیەم/ دەربارەی ماددەی (چواردە): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەکردووە.
حەڤدەیەم/ دەربارەی ماددەی (پانزە): لیژنەی ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێکردن پێشنیار دەکات بڕگەیەك زیاد بکرێ بە زنجیرەی (سادسا) بەم شێوەیەی خوارەوە:
{سادساً: لوزيري الاعمار والاسكان والبلديات اجراء المناقلة اللازمة للمشاريع الخاصة بهم ومن ضمن الموازنة وفي حدود المحافظة الواحدة واعلام وزارتي المالية والتخطيط بذلك}.
هەژدەیەم/ دەربارەی ماددەی (شانزە): لیژنەی ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێکردن پێشنیار دەکات کەوا پێویستە دەسەڵاتەکانی وەزیری دارایی ڕێگر نەبن لەبەردەم جێبەجێکردنی بودجەی وەبەرهێناندا.
نۆزدەیەم/ دەربارەی ماددەی (حەڤدە) لیژنەی تەندروستیو ژینگە پێشنیار دەکەن کەوا:
أ- بڕگەیەك زیاد بکرێت بۆ پێدانی دەسەلاتی تەندەرینو گرێبەست بە بەڕێوەبەری فەرمانگەکانی وەزارەتی تەندروستی بۆ کڕینی دەرمانو ئامێری پزیشکی.
ب- ڕێگە نەدات بە خەرجکردنی پارە بۆ چارەسەرکردنی نەخۆش و، ناردنە دەرەوەی تاکو لە ڕێگەی لیژنەی تایبەتی وەزارەتی تەندروستی نەبێ بە گوێرەی ڕاپۆرتی پزیشکی.
بیستەیەم/ دەربارەی ماددەی (هەژدە): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەکردووە.
بیستویەك/ دەربارەی ماددەی (نۆزدە) لیژنەی ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێکردن جەخت دەکاتەوە لەسەر جێبەجێکردنی یاسای پێکهێنانی ئەنجومەنی ڕاژە ژمارە (7)ی ساڵی 2011.
بیستودوو/ دەربارەی ماددەی (بیست) لیژنەی ئاوەدانکردنەوە پێشنیار دەکات کە بڕگەیەك بۆ ئەم ماددەیە زیاد بکرێت بەم شێوەیە:
{بڕگە: مۆڵەتی بێ مووچە بدرێ بە ئەندازیاران وە کراوە بێت بۆیان}.

بیستوسێ/ دەربارەی ماددەی (بیستویەك): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

بیستوچوار/ دەربارەی ماددەی (بیستودوو): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

بیستوپێنج/ دەربارەی ماددەی (بیستوسێ): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

بیستوشەش/ دەربارەی ماددەی (بیستوچوار)و ماددەی (بیستوپێنج): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

بیستوحەوت/ دەربارەی ماددەی (بیستوشەش):

أ- لیژنەی كاروباری یاسایی پێشنیار دەكات لە بڕگەی (ثالثاً) وشەی (تكلیف) لە دێری یەكەم بگۆڕدرێت بۆ (بطلب من).

ب- لیژنەی ئاوەدانكردنەوەو نیشتەجێكردن داوا دەكات لە ماددەی (26) بڕگەی (6) سەرۆكی دیوانی چاودێری دارایی لە زووترین كاتدا دابنرێت.

تێبینی/ بڕگەی ژمارە (6) لەو ماددەیەدا نییە.

بیستوهەشت/ دەربارەی ماددەكانی (27، 28، 29): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

بیستونۆ/ دەربارەی ماددەی (سی): لیژنەی كاروباری یاسایی پێشنیار دەكات بە لابردنی ئەم ماددەیە، چونكە یاسای ژمارە (11)ی ساڵی (2012) حكومەت ئیلزام دەكات بە دابینكردنی بڕی پارەی پێویست بۆ چارەسەركردنی تووشبوان بە نەخۆشی شێرپەنجە.

سییەم/ دەربارەی ماددەی (سیویەك) لیژنەی ئاوەدانكردنەوە پێشنیار دەكات بە زیادكردنی بڕگەیەك بە زنجیرە (2) دوو بەم شێوەیە:

{2- تبني فتح دورات تدريبية للكوادر الفنية في وزارتي الاعمار والاسكان والبلديات حسب الحاجة}.

سیویەك/ دەربارەی ماددەی (سیودوو) لیژنەی ئاوەدانكردنەوە ئاماژە بەم دوو تێبینیە دەكات:

1- سەبارەت بە بڕگەی (1) یەك بەپێی خشتەی پرۆژەكان ڕەچاوی جێبەجێكردنی ئەم ماددەیە نەكراوە.

2- سەبارەت بە بڕگەی (2) دوو دەبێ ڕاپۆرتی وەزارەتی پلاندانان (چوون یەك) بێت لەگەڵ ڕاپۆرتی وەزارەتەكان.

سیودوو/ دەربارەی هەردوو ماددەی (33، 34): هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

سیوسێ/ دەربارەی ماددەی (سیوپێنج):

- هەردوو لیژنەی پەیوەندیەكانو یاسایی پێشنیار دەكەن بەلابردنی ئەم ماددەیە، چونكە بە پێچەوانەی یاسا كارپێكراوەكانو پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانە، چونكە خودی پەرلەمان پرۆژە یاساكان كە دەرئەنجامی دارایی هەیە ئاڕاستەی حكومەت دەكات بۆ ڕا وەرگرتن.

سیوچوار/ دەربارەی ماددەكانی (36، 37، 38، 39، 40، 41) هیچ لیژنەیەك تێبینی تۆمار نەكردووە.

سیوپێنج/ دەربارەی (الاسباب الموجبة) لیژنەی كاروباری یاسایی پێشنیار دەكات بەم شێوەیە بێت:

{بغية اقرار موازنة اقليم كوردستان - العراق للسنة المالية 2013، شرع هذا القانون}.

سی‌وشه‌ش/ لیژنه‌ی ته‌ندروستی‌و كاروباری ژینگه‌ ئه‌م پێشنیارانه‌ ده‌خاته‌ڕوو:

أ- زیادكردنی مادده‌یه‌كی نوێ بۆ به‌شی یه‌كه‌می پرۆژه‌ یاساكه‌ تایبه‌ت به‌ داهاته‌كان به‌ مه‌به‌ستی دانانی ڕێژه‌ی (5٪) له‌ داهاتی ڕه‌سمی تۆماركردنی ئۆتومبێل‌و گواستنه‌وه‌ی خاوه‌نداریه‌تی‌و نوێكردنه‌وه‌ی سالآنه‌و غه‌رامه‌ی سه‌ر پێچیه‌كانی هاتوچۆ بۆ سندووقی كۆمه‌ك به‌ تووشبوانی نه‌خۆشی شێرپه‌نجه‌ به‌ گوێره‌ی یاسای ژماره‌ (11)ی ساڵی 2012.

ب- زیاد كردنی مادده‌یه‌ك له‌به‌شی دووه‌می پرۆژه‌ یاساكه‌ به‌ دانانی بڕی (15) ملیار دینار له‌ بودجه‌ی گشتی بۆ سندووقی كۆمه‌ك به‌ تووشبوان به‌نه‌خۆشی شێرپه‌نجه‌ به‌ گوێره‌ی یاسای ئاماژه‌ پێدراو له‌سه‌ره‌وه‌، ئه‌مه‌ش پاش بڕینی له‌ ژمێره‌ی سووده‌كانی كۆمه‌لآیه‌تی سه‌رۆكایه‌تیه‌كان‌و وه‌زاره‌ته‌كان جگه‌ له‌ هه‌ردوو وه‌زاره‌تی ته‌ندروستی‌و كاروباری كۆمه‌لآیه‌تی.

سی‌وحه‌وت/ لیژنه‌ی كشتوكاڵ‌و ئاودێری پێشنیاری زیادكردنی دوو مادده‌ی یاسایی ده‌كات به‌م شێوه‌یه‌:

مادده‌ ( ): گه‌ڕانه‌وه‌ی داهاتی وه‌زاره‌تی كشتوكاڵ‌و سه‌رچاوه‌ ئاوییه‌كان بۆ خۆیان بۆ خه‌رجكردنی له‌بواری كڕینی ده‌رمان‌و فاكسین‌و كه‌ره‌سه‌ی تاقیگه‌كان بۆ به‌شی ڤیته‌رنه‌ری سامانی ئاژه‌ڵ‌و په‌ره‌پێدانی دارستان‌و باخ.

مادده‌ ( ): ته‌رخان كردنی ڕێژه‌ی (3٪) له‌ بودجه‌ی په‌ره‌پێدانی پارێزگاكان بۆ بواری كشتوكاڵی.

به‌ڕێز سه‌رۆكی په‌رله‌مان، به‌م جۆره‌ كۆتایی به‌ هه‌رسێ به‌شه‌كه‌ی ڕاپۆرتی لیژنه‌ی دارایی و ئابووری هات، سوپاس.

به‌ڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سه‌رۆكی په‌رله‌مان:

ده‌ستخۆشی له‌ لیژنه‌ی دارایی و كاروباری ئابووری ده‌كه‌ین كه‌ ڕاپۆرته‌كه‌ی خۆیان خوێنده‌وه‌، دوای ڕاوێژ كردن و ته‌نسیق له‌گه‌ڵ وه‌زیره‌ به‌ڕێزه‌كانی حكومه‌تی هه‌رێمی كوردستان وا به‌چاك زانرا كه‌ دانیشتنی ئه‌مڕۆ كۆتایی پێ بهێنین تا سه‌عات (11)ی به‌یانی ڕۆژی یه‌ك شه‌ممه‌ی داهاتوو به‌خواتان ده‌سپێرین هه‌ر بژین.

فرست احمد عبدالله	د.حسن محمد سوره	د. ارسلان بایز اسماعیل
سكرتێری په‌رله‌مانی	جێگری سه‌رۆكی په‌رله‌مانی	سه‌رۆكی په‌رله‌مانی

پەرلەمانی كوردستان - عێراق

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (37)

یەك شەممە رێكەوتی 27\1\2013

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (37)

یەك شەممە ڕێکەوتی 2013/1/27

کاتژمێر (11)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی یەك شەممە ڕێکەوتی 2013/1/27 پەرلەمانی کوردستان - عێراق بە سەرۆکایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆکی پەرلەمان و، بە ئامادەبوونی بەڕێز د. حسن محمد سورە جێگری سەرۆك و، بەڕێز فرست أحمد عبدالله سکرتێری پەرلەمان, دانیشتنی ژمارە (37)ی خولی سێیەم, ساڵی (2013) ی خۆی بەست.

بەرنامەی کار:

بەپێی حوکمەکانی بڕگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەموارکراوی ساڵی 1992ی پەرلەمانی کوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیاری درا دانیشتنی ژمارەی (37)ی خولی سێیەمی هەڵبژاردن لە کات (11)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی یەك شەممە ڕێکەوتی 2013/1/27 دا بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنە ڕوو و گفتوگۆکردنی پڕۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی کوردستانی عێراق بۆ ساڵی 2013

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی کوردستان، دانیشتنی ئەمڕۆمان دەست پێ دەکەین، پەرلەمانی کوردستان، خولی سێیەمی هەڵبژاردن، ساڵی چوارەم، خولی گرێدانی یەکەم، ژمارەی دانیشتن (37)، ڕۆژی دانیشتن 2013/1/27، بەرنامەی کار، بە پێی حوکمەکانی بڕگە یەکی مادده (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەموار کراوی ساڵی 1992 ی پەرلەمانی کوردستانی عێراق، دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیاری دا بەرنامەی

كاری دانیشتنی ژمارە (37)ی ئاسایی خولی سێیەمی هەڵبژاردن لەکات (11)ی پێش نیوەرۆی ڕۆژی یەکشەممە، ڕێکەووتی 2013/1/27 بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنە ڕوو و گفتوگۆکردنی پڕۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی کوردستانی عێراق بۆ ساڵی 2013

بەخێرهاتنی بەرێزان وەزیری دارایی و وەزیری ڕۆشنبیری ئەکەین کە لە بری وەزیری تەختیت هاتووە، هەروەها بەخێرهاتنی مونەسیقی نێوانی حکومەتی هەرێمی کوردستان و پەرلەمان و وەفدە یاوەرەکەیان ئەکەین و بەخێربێن، ئێستاش بەردەم ئەبین لەسەر گفتوگۆکان، وەزیرە بەرێزەکان وایان پێ باش بوو کە دوای خوێندنەوەی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری و لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان کە کۆمەڵێك پرسیاری لە خۆ گرتووە، پەرلەمانتارە بەرێزەکانیش قسەی خۆیان بکەن، بۆ ئەوەی هەندێك شت دووبارە نەبێتەوە، بۆ ئەوەی دوایی هەمووی بە یەکەوە وەڵام بدەنەوە، ئێمە خۆشمان وەکو سەرۆکایەتی پەرلەمان ئەو کارەمان پێ باش بوو، بۆیە ئێستا ڕێگە ئەدەین بە پەرلەمانتاران بۆ ئەوەی قسەی خۆیان بکەن، فەرموو کوێستان خان

بەرێز کوێستان محمد

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

ئایا ئێمە سەرەتا گفتوگۆ لەسەر ڕاپۆرتەکە ئەکەین و دواتر قسە لەسەر داهات و خەرجیەکان ئەکەین؟ دواتر دەچینە سەر پرۆژە یاساکە؟ واتە سێ جار مافمان هەیە قسە بکەین؟ یان وەك ساڵی پار لە بودجەی 2012 دا تەنیا دووجار قسە ئەکەین؟ چونکە پار چەند ئەندام پەرلەمانێك تەنیا قسەیان لەسەر ڕاپۆرتەکە کرد، مافمان فەوتا، بۆیە وەڵاممان بدەنەوە، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

پەرلەمانتار دووجار بۆی هەیە قسە بکە، یەکەمیان لەسەر ڕاپۆرتەکە، دووەمیش لەسەر یاساکە، فەرموو کاك برهان

بەرێز برهان رشید

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

بە پێی حوکمەکانی پەیڕەوی ناوخۆ ئەگەر سەیر بکەین لە ماددەی 79 باسی بودجە ئەکات، ئێمە لە دوای خوێندنەوەی تەقریری لیژنەی مالیە بۆمان هەیە تەنها تەقریری لیژنەکان جارێ موناقەشە بکەین، نەك ماددەی یەك و ماددەی دووی یاسای بودجە، تەنها ئەو تەقریرانەی خوێندراوەتەوە کە عیبارەتە لە تەقریری دارایی و لیژنەی دارایی، ئەندامان تەها ئەوەیان بۆ هەیە موناقەشە بکەن، ئەوە پەیڕەوی ناوخۆیە، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

باشه خۆ هیچ ئیشکالیەتێك نیە، بە پێی ئەو دوو ڕاپۆرتەی کە خوێندراوەتەوە ئێستا ئەندامان بەس لەسەر ڕاپۆرتەکان قسە ئەکەن، کەی قانونەکەش هات ئەو وەختە ئەندامانیش قسەی لەسەر ئەکەن، فەرموو کاك دکتۆر

بەرێز د. احمد وەرتێ:

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

من پێم وایە کۆمەڵێك شت لەناو ڕاپۆرتەکە هاتووە، هەم ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و هەم ڕاپۆرتی لیژنەکانی تر، ئەگەر وەزارەتی دارایی وەڵامی ئەو پرسیارانە یان ئەو مەسلانە بداتەوە لەوانەیە ئاسانکاری بێت، یان لەوانەیە زۆر بابەت هەبێ دووبارەی بکەیتەوە ئەگەر ئەو وەڵامی بداتەوە پێویست نەکات بیڵێمەوە، یەعنی باشترە یەکەمجار وەڵامی ئەو ڕاپۆرتە بدرێتەوە دواتر ئەندامان قسە بکەن،

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك سالار.

بەرێز سالار محمود

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

بەدیدی من ڕاپۆرتی لیژنەکان کۆمەڵێك پرسیار و سەرنج و تێڕوانینی لەسەر ڕاپۆرتی حکومەتی کوردستان هەیە، بۆ ئەوەی بە پێی پەیڕەوی ناوخۆ دووبارە نەبێتەوە، ئەو وەڵامانە گوێبیست بین لە ڕێگەی حکومەتەوە، لە ڕێگەی وەڵامەکانی حکومەتەوە، ئەو کاتە پەرلەمان بۆی هەیە، و ئەتوانێ باشتر ڕاپۆرتی حکومەت و لیژنەی دارایش دەوڵەمەند بکات، من تەئیدی بۆچوونی برای بەرێزم دکتۆر ڕێباز ئەکەم

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك اسماعیل

بەرێز اسماعیل محمود

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

من پشتیوانی لە پێشنیارەکەی کاك (ڕێباز و سالار) ئەکەم لەبەر ئەوەی ئێمە ڕاپۆرتمان پێشکەش کردووە، هەموو ڕاپۆرتەکانمان داوەتە سەرۆکایەتی لە لیژنەی دارایی، ڕاپۆرتی هەموو لیژنەکان، ڕاپۆرتی لیژنەکان واتە گفتوگۆی هەموو ئەندامانی پەرلەمان، پێشکەش کراوە بە جەنابی وەزیری دارایی بۆ ئەوەی وەڵاممان بداتەوە

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك خورشید

بەرێز خورشید احمد

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

بیرۆکەکە باشە، بەلاّم پرسیار ئەوەیە جەنابی وەزیر ئێستا ئامادەیە ئەو وەلاّمە بداتەوە؟ ئەگەر ئامادەیە باشە، ئەگەرنا ئێمە ناچارین بچینە خالّی دووەم، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو دکتۆر ئاراس

بەرێز د.ئاراس حسین

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

ئەگەر هاتو ئێستا جەنابی وەزیر وەلاّمی ئەو پرسیارانەی دایەوە، چونکە ئەو پرسیارانەی کە لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە، ئەوکات ئەبێ ئەندامە بەرێزەکان تەنها تێبینی تۆمار بکەن، نەك جارێکی تر ئەو پرسیارانە بکەنەوە کە لە ڕاپۆرتەکە هاتووە، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو پەیمان خان

بەرێز پەیمان عزالدین

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

نوقتەی نیزامیم لەسەر ئەو پێشنیارەیە کە بەرێز وەزیری دارایی وەلاّمم بداتەوە یان پەرلەمانتارەکان قسە بکەن، لە ڕووی مەنتیقیەوە ئەو پێشنیارە دروستە، بەلاّم پار ئەم ئەزموونەمان هەبوو کە سەرەتا بەرێز وەزیری دارایی وەلاّمی دایەوە، بەلاّم سوودی نەبوو، چونکە قسەکانی پەرلەمانتاران وەکو خۆی کرا، کەواتە باشترە ئەمسالّ ئێمەش پرسیار و بیروڕاکانمان بخەینە ڕوو، ئینجا جەنابی وەزیر وەلاّمەکان بداتەوە، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو دکتۆر عومەر

بەرێز د.عمر نورەدینی

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

لە راستیدا باشترە ئەگەر ئێستا حکومەت بتوانێ وەلاّمی ئەو سەرنج و پێشنیارانە بداتەوە کە لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و لە ڕاپۆرتی لیژنەکاندا خراونەتە ڕوو، بەلاّم ئەوە ئەمێنێتەوە سەر ئەوەی کە ئایا ئەگەر ئەوان وەلاّمیان دایەوە ئەو پرسیار و تێبینیانە کە ئەوان وەلاّمی ئەدەنەوە، ئێمەی ئەندامان لە قسەکانی خۆمان هەمان پرسیار و تێبینی دووبارە ناکەینەوە و جارێکی تریش حکومەت ناچار بکەین کە دووبارە وەلاّممان بداتەوە، لە جیاتی ئەوە کە ئەوان یەکجار وەلاّم بدەنەوە، ببێتە دووجار وەلاّم دانەوە، ئەگەر وایە ئەو تەئسیرە ئیجابیەی هەیە، باشترە ئێستا وەلاّم بدەنەوە، بۆیە ئەکەوێتە سەر ئێمە کە گوێمان لە وەلاّمەکان ئەبێ، بەراستی پرسیار و سەرنجەکان دووبارە نەکەینەوە و سوود لە وەقت وەرگرین، خالّی تر ئەوەیە سەبارەت بە موناقشە و گفتوگۆ ئەوەیە کە ئەوەی کە لەڕاپۆرتی لیژنەی دارایدا هاتووە، ئەوەی لە

ڕاپۆرتی لیژنەکان هاتووە، سەبارەت بە کۆی بودجەیە، بە بوارە جیاجیاکانی، بە ژمارەکان، بە دابەش کردن، بۆیە ئەگەر قسە لەسەر ڕاپۆرت ئەکەین قسە لەسەر بودجە ئەکەین بە تەفاصیلی، چونکە پرۆژەکانی تێدایە، ژمارەکانی تێدایە، چۆنیەتی دابەش کردنی تێدایە، بۆیە جارێکی لەسەر ڕاپۆرت قسە ئەکەین کە کۆی بودجەی تێدایە، جارێکیش دێینە سەر پرۆژە یاساکە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

خۆی لە ڕاستیدا جەنابی وەزیر وەڵامەکانی ئامادە نەکردووە، چونکە هەم بۆی تەواو نەکراوە، وەقتی زیاتری پێویستووە، هەمیش ئەوان پێیان وابوو، هەم ئەو پرسیارانەی لە ڕاپۆرتی لیژنەکان و لیژنەی دارایی و ئابووریش هاتووە لەگەڵ قسەکانی ئەندامان پێکەوە وەڵام بدەنەوە، بەڵام ئەگەر بتانەوێ ئیجازە بدەن، ئەگەر بتانەوێ یەکەمجار جەنابی وەزیر وەڵام بداتەوە ئەبێ بیخەینە بەیانی،ئەوەی قسە ئەکات بێتە لای مایکرۆفۆنەکە ئەگەرنا تۆمار نابێ، فەرموو سۆزان خان.

بەڕێز سۆزان شهاب

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

من سەیرم لێ دێت، ئێمە دوو ڕاپۆرت خوێندراوەتەوە لە جەلسەی پێشوو، بە تایبەتی ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی لەگەڵ ڕاپۆرتی لیژنەکان، کاری لیژنەکان و ئەندامانی پەرلەمانە لەو ماوەی پێشوودا کە مولاحەزاتیان هەبووە لەسەر بودجەکە، ناکرێ ئێمە قسەی ئەندامانی پەرلەمان لەناو هۆڵەکەدا دەمج بکەین لەگەڵ ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی کە کۆی قسەی هەموو ئەندامانە، بۆیە ئێمە ئەو جەلسەیە جاری پێشوو تەئجیل کرا بۆ ڕۆژی یەکشەممە بۆ ئەوەی حکومەت و وەزارەتی دارایی خۆی ئامادە بکات و وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە، ئەو ڕوون کردنەوانە بداتەوە لەسەر کاری لیژنەکان کە ئەوە بابەتێکی زۆر زۆر گرنگە، دوای ئەوە ئەندامان کە هەڵئەستن قسە ئەکەن زیاتر تێبینیان هەیە لەسەر ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی کە هی حکومەتە لەگەڵ هەندێ تێبینی تر، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاک کاردۆ

بەڕێز کاردۆ محمد پیرداود

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

سەبارەت بە ڕەنگە واقیعی بێت کە بەڕێزان ئەندامانیش قسە بکەن، وەزیرە بەڕێزەکان وەڵام بدەنەوە، بەڵام لە تەجروبەی ساڵانی ڕابردوو و کارکردنی خۆمان دەرکەوتووە کە پێمان وایە ئەمە شتێکی عەمەلی نیە، چونکە تووشی دووبارە بوونەوە ئەبین، ئەمە یەك، دوو، سەرەرای لیژنەی دارایی کە هەندێك ڕوون کردنەوەی داوە و پرسیاری هەیە، یان تێبینی لیژنەکانی هەیە، ئێمە قسە لەسەر ڕاپۆرتی حکومەتیش

ئەکەین، یەعنی تایبەت ڕاپۆرتی حکومەت ستراتیجی خۆی دەرخستووە سەبارەت بە بودجە، ئەگەر نەقد هەبێ لە ڕاپۆرتی حکومەت تێکەڵ ئەبێ لەگەڵ سەرنج و تێبینیەکانی لیژنەکان و لیژنەی ڕاپۆرتی دارایی کەوا حکومەت ئەبێ جوابی بداتەوە، ئەوە باشترین دەرفەتە بۆ ئەوەی ئێمە موناقەشەیەکی باش بکەین، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك عومەر

بەڕێز عمر صدیق هەورامی

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

لەبەر ئەوەی ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری پێکهاتووە لە کۆی ڕاپۆرتی لیژنەکانی پەرلەمان، ئەوانە هەمووی تێبینی و پێشنیاری هەموو ئەندامان بوون لە چوارچێوەی لیژنەکانی خۆیان، پاش ئەوە هەر پەرلەمانتارێك ئازادە بۆخۆی چ پرسیارێك، یان چ تێبینیەك، چۆن ڕا لەسەر پرۆژەکە ئەدات، بە بڕوای من هەردووکی پێکەوە تەکمیلە بکرێت، پاش ئەوە بەڕێزان نوێنەری حکومەت جەلسەی دواتر وەڵام بدەنەوە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

زۆر قسەمان کرد، داوای لێبوردن ئەکەین، هەموو مەوزوعەکان یەکن، فەرموو کاك عومەر

بەڕێز عمر عبدالرحمن

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

ئەو ڕاپۆرتەی کە پێشکەش کراوە لە لایەن لیژنەی دارایی و ئابووریەوە کۆی ڕاپۆرتی هەموو لیژنەکانە بە سەرنج و تێبینی و کەموکوری ئەو بودجەیەی کە هاتۆتە پەرلەمانی کوردستان، ئەگەر ئێمە پەیڕەوی ناوخۆ جێ بەجێ بکەین، و نابێ لە پەیڕەوەکەشمان لابدەین، بە گوێرەی ماددەی 84 ئەڵێ موناقەشەی تەقریرەکە ئەکرێ بەشێوەیەکی گشتی، کە موناقەشەی تەقریرەکە ئەکرێ بەشێوەیەکی گشتی واتە ئێستا ئەبێ ئەندامان پرسیار و جوابی خۆیان ئاراستەی وەزیر و لیژنەی مالیە بکەن لەسەر ئەو ڕاپۆرتەی کە پێشکەش کراوە، دواتر لە پەرلەمان مەجال ئەدرێ بە وەزیر، بە لیژنەی تایبەت، جوابی ئەو پرسیارانە بدەنەوە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو عەزیمە خان

بەڕێز عظیمة نجم الدین

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

دیارە ئەو ڕاپۆرتەی کە لیژنەی دارایی ئامادەی کردووە لەو بڕوایەم کە زۆربەی ئەندامانی پەرلەمان، من بەش بەحاڵی خۆم لە دوو لیژنەم، لیژنەی پەروەردە و لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتی، هەموو ئەو پێشنیار

و پرسیارانەی کە من هەبووە لە ناو ڕاپۆرتەکە دا نەبێ و ئیمزاشم نەکردووە، چۆن لێرە حەقی من ئەدرێ کە بتوانم ئەو پرسیار و پێشنیارنەی کە لە ڕاپۆرتەکە هاتووە حەقی ئەوەم نەبێ پرسیار لە جەنابی وەزیر بکەم؟ سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

حقت هەیە قسە بکەی، بەڵام وتوومانە ئێستا قسە بکەی یان جارێ وەڵامی ڕاپۆرتەکان بدرێتەوە؟ جەنابی وەزیر فەرموو

بەڕێز د.کاوە محمود/ وەزیری رۆشنبیری و لاوان و وەزیری پلاندانان بە وەکالەت:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

ئێمە ئیفتیرازی ئەوە ئەکەین کە ئەو موداخەلانەی کە ئەکرێ بەرێزان ئەندامانی پەرلەمان پێشکەشی ئەکەن، ئەو موداخەلانەن کە لە ڕاپۆرتەکەدا نەهاتووە، چونکە ئەوەی لە رپۆرتەکە هاتووە چاوەڕێی ئەوەین کە دووبارە نەبێتەوە جارێکی تر لە لایەن بەرێزان ئەندامانی پەرلەمان، جگە لەو تێبینیانەی کە لە ڕاپۆرتەکە هاتووە برادەرانی ئەندامانی پەرلەمان لەوانەیە تێبینی خۆیان هەبێ کە لەوێ تۆمار نەکراوە، وەڵامەکە ئەبێتە دوو بەشەوە، وەڵامێك بۆ ڕاپۆرتەکە هاتووە، ڕوونم کردەوە، دووەم هی ئەو موداخەلانەیە کە کراوە، لەبەر ئەوە کاتمان بۆ ئەگەڕێتەوە، و تێکرای تێبینیەکانیش پێکەوە کۆ ئەکرێتەوە، ئەگەرنا کار کراوە لەسەر ئەوانەی تر واتە لەسەر ئەو ڕاپۆرتەی کە هاتووە

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

ئێستا دوو ڕەئی جیاواز هەیە، پێتان باشە بیخەینە دەنگەوە؟ کاك بورهان گیان تەواو تکایە، فەرموو بزانم چیە؟

بەڕێز برهان رشید

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

ئیقتیراحی ئەو برادەرانە ڕەنگە زۆر باش بێ، وەڵامی لیژنەی دارایی بداتەوە وەزارەت، بەڵام ئێمە لەکاتێکدا بۆمان هەیە پێشنیار وەرگرین و بیخەینە دەنگدانەوە کە نەصێکی قانونیمان نەبێ، لەبەر ئەوەی قاعیدەیەکی قانونی زۆر وازیح هەیە، ئەوە کاك (فرست، عومەر، عەونی) قانونین، (لا اجتهاد في مورد النص) کە نەص هەبێ ناکرێ ئیجتیهاد هەبێ و پێشنیار و شتیش بمێنێ، نەصی سەریحی قانون لە بابی بودجەدا کە هاتووە کاك عومەریش ڕوونی کردەوە، ئەوەیە موناقشەی ڕاپۆرت ئەکرێ، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی، ئیتر نازانم چی ئەخرێتە دەنگدانەوە؟ کە نەصی قانونی هەبێ ئەکرێ ئێمە وەکو پەرلەمانتار، وەکو سەرۆکایەتی پەرلەمان و عمومی پەرلەمان، موخالەفەی نەصێکی قانونی بکەین کە لە پەیڕەوی ناوخۆ هاتووە؟ پەیڕەوی ناوخۆ یاسا نیە؟ سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

کاك بورهان (اختلف الفقهاء)، فەرموو کاك عەونی

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

بابەتەکە پێویست ناکات بخرێتە دەنگدانەوە، لەبەر ئەوەی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان بە وازیحی موعالەجەی کردووە، واتە گفتوگۆ لەسەر راپۆرتەکان ئەکرێ و ئەندامانی پەرلەمان مافی خۆیانە ئێستا قسەی لەسەر بکەن، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرمووو کاك خەلیل

بەڕێز خلیل عثمان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

من پێم باشە برادەرانی وەزارەتی دارایی و وەزارەتی پلاندانان ئەو پرسیارانەی کە ئێستا ئەیزانن با ئێستا جوابی بدەنەوە، قەینا مەجالی تەرکیان ئەدەینێ، و من داوا لەسەرۆکایەتی پەرلەمانیش ئەکەم و لە ئەندامانیش ئەکەم مەسەلەی دووبارە بوونەوە ئەوەندە لە هەڵسانی ئەندامانی پەرلەمان ڕێگەی پێ نەدرێ، ئەوە باشترین حەلە، ئەوەی کە ئەزانن با جواب بدەنەوە، چونکە پێم وایە بایی موناقەشەکانی ئەمڕۆ جوابیان پێیە و ئەوەی تریش با بمێنێ بۆ بەیانی، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

لە راستیدا ئێستا وەڵامەکانیان هەر نەهێناوە، حازر نیە، چونکە بەرنامەکە ئەوە بووە کە پەرلەمانتارەکانیش قسەی خۆیان بکەن دوایی ئەوان هەر خۆیان، ئێستا بەڕێز کاك فرست سکرتێری پەرلەمان هەندێ تێبینی هەیە، فەرمووو

بەڕێز فرست احمد-سکرتێری پەرلەمان

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

بە ڕەئی من ئەو بابەتە نابێت بە ڕەغبەتی ئەندامان بێت، لازمە بە ڕەغبەتی نەصەکە بێت، مادده 84 دیار و وازیحە و هیچ ئیجتیهادی تێدا نیە، ئەڵێ (یناقش التقریر بوجه عام قبل الانتقال الی مناقشة ابواب الموازنة)، دوو: قسەکانی ئەندامان شەرت نیە پرسیاری تێدابێت، دوورنیە تەعقید بێ، دوور نیە موقتەرەحێك بێ، با ئێمە تەوەقوع نەکەین هەر ئەندامێك قسەی کرد مەجموعەیەك پرسیاری هەبێ، نەصەکەش وازیحە، بۆ لێی دەربچین؟ پێویستی بەو موناقەشەش ناکات، بە ڕەئی من ئەندامان با ناوی خۆیان پێشکەش بکەن و داخیلی مەوزوع ببین، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

ئێمەش لە سەرۆکایەتی پەرلەمان پێمان باشە موناقەشەکان بەردەوام بێت بەراستی، ئێستا ناو ئەنووسین، تکایە ناوەکانی خۆتان بڵێن (عبدالله حاجی محمود، فاضل بەشارتی، عمر عبدالعزیز، احمد وەرتی، عبدالقادر اکرام، ئارام شاهین، هاژە سلیمان، کاروان صالح، سۆزان شهاب، عمر نورەدینی، بەشیر خلیل، برهان

رشيد، كاردۆ محمد پیرداود، کوێستان محمد، ئاشتی عزیز، شێرزاد، پەیمان عزالدین، پەیام احمد، پێشەوا توفیق، ڤیان عبدالرحیم، دڵشاد حسین، عبدالله محمد، بێریڤان اسماعیل، پەروین عبدالرحمن، تارا ئەسعەدی، تارا عبدالرزاق، جلال علی، ئاواز عبدالواحد خلیل عثمان، بلال سلیمان، جهان اسماعیل، گوڵیزار قادر، بەیان احمد، سەرگوڵ رضا، حەمە سعید، زکیە صالح، ژیان عمر، سالار محمود، قادر احمد، سمیرە عبدالله، دکتۆر سەروەر، شلێر محی الدین، شلێر محمد، شڤان احمد، شۆڕش مجید، شڤان عبدالقادر، سەرهەنگ فرج، سیوەیل عثمان، پەیمان عبدالکریم، عدنان عثمان، عبدالله مەلا نوری، عظیمة نجم الدین، فرمان عزالدین، لقمان سلیمان، نەسرین جمال، کاوە محمدامین، عونی کمال، صباح بیت الله، ڕازاو محمود، علی حسین، ثائر عبدالاحد، سۆزان یوسف، سمیر سلیم، صباح محمد نجیب، ناسك توفیق، هاوڕاز خۆشناو، حەمە شارەزوری، عبدالرحمن حسین، لانە احمد، اسماعیل محمود، ئەڤین عمر، گۆران ئازاد، قادر حسن، فاضل حسن، عمر هەورامی، عمر عبالرحمن، نەژاد عزیز، عماد محمد، شێردڵ تحسین، ڕێباز فتاح، ڕۆژان دزەیی، امنە زکری، جمال طاهر، نەریمان عبدالله، کەیلی اکرم)، خۆتان ئەزانن ناوەکان زۆر زۆرن، لەبەر ئەوە پێمان باشە هەریەکە چوار دەقە قسە بکات، تکایە تیکراری تێدا نەبێ، داوا لە لیژنەی دارایی و ئابووریش ئەکەین بفەرموون بۆ سەر سەکۆی لیژنەکان، فەرموو کاك عبدالله

بەڕێز عبدالله حاجی محمود

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

ڕاو بۆچوونی ئێمە لە حیزبی دیموکرات سۆسیالی کوردستان سەبارەت بە ڕاپۆرتی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستان و کۆنووسی لیژنەی دارایی و ئابووری لە پەرلەمانی کوردستان، سەبارەت بە ڕاپۆرتی دارایی کورتهێنان بەتایبەتی گوژمەی تەرخان کراو بۆ وەزارەتی پێشمەرگە وێرای دەست خۆشیمان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ پشتیوانی کردنیان لە هێزی پێشمەرگەی کوردستان داواکارین لە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕێگەی نوێنەرەکانیەوە لە حکومەتی عێراقی فیدراڵ داوای یاسایی تۆمار بکات لە دادگای فیدراڵی بۆ گەڕانەوەی موستەحەقاتی پێشمەرگە، چونکە لە ساڵی 2007 ەوە ئەو پارەیە خەرج نەکراوە وەکو لەماددەی 33 ی یاساکەش دا هاتووە، هەروەها هەوڵ بدات بۆ دروست کردنی سوپایەکی یەکگرتوو و دانانی بودجەیەکی تایبەت بۆ حاڵەتی نائاسایی و پڕچەك کردنی مووچەی شایستە بۆیان، پێشنیاز ئەکەین بۆ حکومەتی هەرێکی کوردستان بە مەبەستی پشتگیری کردنی زیاتری سندوقی کۆمەکی تووشبوانی شێرپەنجە لە داهاتی تایبەت ئەو سندوقە فراوان بکرێ لە پێناو خزمەت کردنی زیاتری هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان، هەروەها پێشنیاز ئەکەین حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ نیشتەجێ کردن هەوڵ بدات یەکەی نیشتەجێ بوون بۆ تەواوی واریسانی شەهیدان جێ بەجێ بکات، بەتایبەت واریسی ئەنفال کراوان و کیمیا باران، هەوڵ بدات بۆ دادپەروەری لە مووچەدا بە پلە بەندی بۆ شەهیدانی سەنگەر و زەوی و زار بۆ وەریسی ئەو شەهیدانەی کە تائێستا زەویان وەرنەگرتووە، کردنەوەی نەخۆشخانەی تایبەت بۆ کەس و کاری شەهیدان لە هەولێر و دهۆك وەك نەخۆشخانەی (شۆڕش) لە

سلێمانی، سەبارەت بە کشتوکاڵ و ئاودێری لە هەرێمی کوردستان داواکارین پاڵپشتی زیاتر بکرێ هەر لە بنە تۆ و گەنم و پەینی کیمیایی بودجەی زیاتری بۆ دابنرێ، هەروەها پرۆژەی ستراتیجی و گەورەی تایبەت بە بەنداوەکان کاری لەسەر بکرێ، وەکو (تەقتەق، دێرەلووك) سوودی ئەبێ بۆ بووژانەوەی هەرێم لە زۆر ڕووەوە، گرنگە پەلە بکرێ لە دروست کردنی سایلۆکان کە نزیکەی چوارساڵە لە بەرنامەدا دانراون، پێشنیاز ئەکەین گرنگی بدرێ بە لایەنی وەرزشی کە هەرێم لەو ڕووەوە دوا کەوتووە، پێشنیاز ئەکەین ئاوڕی جیدی بدرێتەوە لە سەرجەم ئاوارەکانی هەرێمی کوردستان وەکو لایەنی ئینسانی، پشتگیری و پشتیوانی خۆمان بۆ حکومەتەکەی خۆمان دەرئەبڕین، بۆ وەزارەتی دارایی و ئابووری، سوپاسی وەزارەتی پلاندانانیش ئەکەین بۆ ئامادە کردن و داڕشتنی سیاسەتی بودجەی ئەمساڵ کە دوور لە موجامەلە و بە شێوازێکی گونجاو داڕێژراوە، دەست خۆشی لە کۆنووسەکەی لیژنەی داراییش ئەکەین لە پەرلەمانی کودستان، ئومێدەوارین بودجەی ساڵی 2013 ببێتە مایەی خۆشگوزەرانی بۆ خەڵکی کوردستان، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك فازل

بەڕێز فاضل بەشارەتی

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

سەرەتا لە ڕاپۆرتی حکومەت کە باس لەوە ئەکات کە بودجەکە سنووردارە...

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

یەك دەقە توخوا کاك فازل، بزانین پەیمان خان نوقتەی نیزامی هەیە، فەرموو

بەڕێز پەیمان عزالدین

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

لەراستیدا نوقتەی نیزامیەکەم لەسەر قسەیەکی جەنابتە کە پێشتر کردت و بەبێ دەنگی تەواو بوو، ئینجا ئەو بێدەنگیە مەعنای ڕازی بوونی ئێمەیە، بۆیە من ویستم قسە بکەم، چونکە بێدەنگیەکە مەعنای ڕازی بوونی من نیە، لەسەر چوار دەقەکە، دەستی کاك عبداللە خۆش بێ بە کەمتر لە چوار دەقە تەواوی کرد، ڕەنگە ئەندامی تریش هەبێ، بەڵام من بەش بەحاڵی خۆم ناتوانم لە چوار دەقە تەواوی بکەم، و حەقی خۆمە وەکو ئەندام پەرلەمانێك، وەکو نوێنەرایەتی خەڵك ئەو پرسیارانەی هەمە بیخەمە ڕوو، بۆیە حەقە ئەو مەسەلەی چوار دەقەیە یەکلایی بکرێتەوە، چونکە من ناتوانم ئیلتیزامی پێوەبکەم، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

کوێستان خان

بەڕێز کوێستان محمد

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

منیش تەئیدی قسەی هاوڕێم پەیمان خان ئەکەم، بە پێی پەیڕەو و بە پێی عورفی ساڵانی ڕابـردوو و جگـە لە پار، سێجار قسەمان کردووە، جارێك موناقەشەی ڕاپۆرتەکانمان کردووە، جارێك قسەمان لەسەر داهـات و خەرجیەکان کردووە، دوایی چووینەتە سەر پرۆژە یاساکە، ئێوە ئێستا بڕیارتان داوە ڕاپۆرتەکەش و داهـات و خەرجیەکانیش بکەن بە یەك، و کاتەکەش بکەن بـە چوار دەقـە، پـێم وانیـە بـە هـیچ شـێوەیەك ئێمـە بتوانین موناقەشەی ڕاپۆرتیش و داهات و خەرجیش لە چوار دەقە تەواو بکەین، بۆیە بەش بە حاڵی خـۆم مومکین نیە بە چوار دەقە یان بە پێنج دەقە، یان بە دە دەقـەش تـەواوی بکـەم، لەبـەر ئـەوەی دووبابـەتی زۆر دوور و درێـژە، و قسـەی زۆر ئـەهێنێ، و پرسـیاری زۆرم هەیـە، و ڕوون کردنـەوەی زۆرم ئـەوێ، بۆیـە پێویستە یەکەم، سێجار قسە بکەین، دوو، کات تەحدید نەکرێ وەکو ساڵانی ڕابردوو، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو سۆزان خان

بەرێز سۆزان شهاب

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

هەرچەندە من لـەو دانیشـتنە حـازر نـەبووم کـە سـەرۆکی فراکسـیۆنەکانی تێـدا حـازر بـووە، بـەڵام ئـەوەی ئاگادار بووم ئیتیفاق کراوە لەسـەر ئـەوەی پێـنج دەقیقـە قسـە بکـرێ هـەموو ئەنـدام پەرلـەمانێك، لەسـەر ڕاپۆرتەکە، کەس باسی داهات و خەرجیەکان و ئەوانەی نـەکردووە، ئـەوە بابـەتێکی تـرە، بـەس تـەنها قسـە لەسەر ڕاپۆرتەکەی لیژنەی دارایی و ڕاپۆرتی حکومـەت ئەکـەین، دوای ئـەوە دێینـە سـەر بـابی نەفـەقات و خەرجیەکان، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك کاردۆ

بەرێز کاردۆ محمد پیرداود

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

بە پێـی پـەیڕەو پێویسـتە سـێجار قسـە بکـرێ، یەکـەمجار لەسـەر ڕاپـۆرت، دوایـی پرۆژەکـان، ئینجا لەسـەر یاساکە، بەڵام ئەگەر قسە کردن لەسەر ئەوە بێ کـە دووجـار قسـە بکـەین پێویسـتە کـات دانـەنرێ، کـات لـە کاتێکدا دائەنرێت کە قسەکان دووبارە بێ، لەکاتێك کـە زەروورەتـی نـەبێ، لـە کاتێکـدا مـن ڕەخنـەم هـەبێ، پرسیارم هەبێ، وەڵامم نەدرابێتەوە، ناکرێ تۆ بڵێی چوار دەقە قسە بکە و ئیتر بۆت نیە قسە بکەی، لەبەر ئەوە مادام دووجار قسە ئەکەین، نایکەینە سێجار، پێویستە برادەران و پەرلـەمانتارە بـەرێزەکان موراعـاتی کات بکەن، بەڵام بەهیچ شێوەیەك کات تەحدید نەکرێ کە زەروورین، سوپاس

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

خوشـك و براینـه ئیجـازه بـدەن، ئێـوه داوا ئەكـەن بەتـەوافق، ئێمـه دانیشـتووین لەگـەڵ فراكسـیۆنەكان، نەمویست باسی بكەم، دوو تەرح هاتە پێشەوه، یەكێكیان ئەوه بـوو كـه سـەرۆكی فراكسۆنەكان هەسـتێ بـه ناوی هەموو فراكسیۆنەكانی خۆیان ڕاپۆرت بخوێننەوه، جا نیو سـەعات بـێ، سـیو پێـنج دەقـه بـێ، گوتیـان ئەوه باش نیه، چونكه پەرلەمانتاران حەقی خۆیانه پرسیار بكەن، ئێ باشه وتمان بـا قسـەی خۆیـان بكـەن، ئێستا ئێمه دانیشتووین به شێوەیەكی بلێین (جەنتلمانانه) سووكه ئیتیفاقێكمان كردووه لەسەر ئەوەی كـه پەرلـەمانتارەكان بتـوانن چـوار دەقـه تـا پێـنج دەقه بتـوانن قسـه بكـەن، ئـێ باشـه تـەوافق چـۆن ئـەكرێ، دائەنیشین و قسـه ئەكـەین و دوایـی خۆتـان پەشـیمان ئەبنـەوه، چـۆن ئـەبێ؟ حەقـه ئـەوەی داوای تـەوافق ئەكات ئیلتیزامیشی پێوه بكات، فەرموو كاك عبدالله

بەڕێز عبدالله مەلا نوری

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

دیـاره یەكـەم نوقتـه ئـەوەی كـه لـه ڕێگـەی ڕاگەیاندنـەكانـەوه ئاگـام لـه لیـدوانێكی بـەڕێزتان هـەبوو باسـی ئەوەتان كرد كه دەرفەت بدەن به پەرلەمانتاران بەو پێیەی بودجه بابەتێكه پەیوەنـدی بـه ژیـانی خـەڵك هەیه قسەی لەسەر بكەن به تەواوی، ئەمه یەك، دووەم، من هیوادارم، تكا له جـەنابتان ئەكـەم مـن بۆخـۆم ڕەنگه كەمترین قسه بكەم، بەلاَم دەرفەت بدەن به پەرلەمانتاران، ڕەنگـه پەرلـەمانتارێك بـه ده دەقـه قسـه بكات، یەكێكی تر به چوار دەقه، یەكێكی تر به 20 دەقه قسه بكات، نەتیجه، ئەگەر تەواوی كاتەكـه فـەرق بكات چەند سەعاتێكه یان ڕۆژێكه، ڕۆژێك لـه پێنـاو بەرژەوەنـدی گشـتی بـه قەناعـەتی مـن شـتێكی باشـه، هەروەها ئەوەی كه پێویسته بیلێم پەرلەمانتار نوێنەرایەتی خەڵك ئەكات، قسەی هەیـه لەسـەر پرۆژەكـان، لەسەر داهات، لەسەر خەرجی، لەسەر ستراتیجی حكومەت، به بڕوای مـن سـەرۆكایەتی فراكسـیۆنەكانیش و سەرۆكایەتی پەرلەمانیش ئەو مافەیان نیه بێن ڕێكەوتنێك لەسەر حەقی پەرلەمانتارەكان و لەسەر حـەقی خەڵك قسه بكەن و ڕێككەون لەسـەر ئـەوەی چـەند قسـه بكـەن و چـەند قسـه نەكـەن، بۆیـه مـن تكایـەكی برایانـه لـه بـەڕێزتان ئەكـەم دەرفـەت بدەنـه پەرلـەمانتاران بـه كـەیفی خۆیـان قسـه بكـەن، و دڵنیاشـت ئەكەمەوه له نەتیجەدا به دڵی ئێوه و هەموو لایەكیش ئەبێ،

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆكی پەرلەمان

ئێ كەواته تەوافق قەتعەن ناكرێ، چونكه ئەگەر سەرۆكی فراكسیۆن تەمسیلی فراكسیۆنەكەی خۆی نـەكات هەر پەرلەمانتارێك حـەقی هـەبێ قسـه بكات كەواتـه تـەوافق چـۆن ئـەكرێ؟ تـەوافق لەسـەر ئـەو ئەساسـه ئەكرێ ئەبێ هەر گروپێك نوێنەری خۆی هەبێ بۆ كۆبوونەوەكان، لەوێ تەوافق ئەكرێ، فەرموو كاك سالار

بەڕێز سالار محمود

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

من دەست خۆشی له سەرۆكایەتی ئەكەم كه له پار ساڵ كاتی تەحدید نەكرد بـۆ پەرلـەمانتاران بـۆ هـەموو ئەو تێڕوانینانەی لەسەر بودجـه و ڕاپـۆرتی حكومـەتی هـەرێم ئامـاژەی پێبكـەن، و هیـوادارین ئەمساڵیش

بەهەمان شێوە بەو نەفەسەوە بەردەوام بن، بەڵام دواجار ئەوە نەبێتە ڕەخنە لەسەر سەرۆکایەتی پەرلەمان و بڵێن ئەوە سەرۆکایەتی پەرلەمان خۆیەتی کاتی کردۆتەوە کە تیکرار بێ و پەرلەمانتار پەنجا دەقە یان پەنجاو هەشت دەقە قسە بکات، واتە لە تەحدید کردنی کات ئۆباڵەکە نەخرێتە سەر سەرۆکایەتی کاتێك کە فراکسیۆنەکان ناگەنە نەتیجەیەك، لە کردنەوەی دەرگا بۆ هەموو کاتەکانیش نەخرێتە سەر سەرۆکایەتی و بڵێن ئەوە سەرۆکایەتیە مولزەمە کۆنترۆڵی جەلسەکان و بەرنامەکان بەڕێوەببات، بەڵام منیش تەئیدی ئەوە ئەکەم کە پەرلەمانتار ئازاد بێ لە قسە کردن، سوپاس

مریز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو دکتۆر عومەر

بەرێز د.عمر نورەدینی

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

ئێمە کۆبوونەوەی سەرۆکی فراکسۆنەکانمان کرد، دەرگای گفتوگۆ و پیشنیاریش بۆ ئێمە وەکو سەرۆکی فراکسیۆنەکان خرایە سەر پشت، نەك ئێوە ناچارمان بکەن، ئێمە هەموو سەرۆکی فراکسیۆنەکان ڕازی بووین لەسەر ئەوەی کە پێنج دەقە قسە بکرێ و ئێوەش ناچارتان نەکردووین، ئێستا تەرحێکی تر هەیە یان ئیلتیزامی پێوە ناکرێ ئێمە ئەو راستیە ئەخەینە ڕوو، بۆ پێمان وابوو کە پێنج دەقە قسە بکرێ؟ یەکەم، لەراستیدا مانگێکە ئەو پرۆژەیە لە لیژنەکانە، کە لیژنەکان شوێنی سەرەکی قانونیانە و گفتوگۆ کردن و خستنە ڕووی پرسیار و مولاحەزاتن و پاشان ناردنیەتی لە شێوەی ڕاپۆرتدا چۆن خوێندراوەتەوە، دوو: لەسەر ئەوەش ڕازی بووین کە تیکراری تێدا نەبێ، هەروەها هەوڵ بدرێ ئیلتیزام بەوە بکرێ کە شتی جەوهەری باس بکەین، ئێستاش ئەگەر وەقت پێویستە بۆ ئەوەی کە لە ڕاپۆرتی لیژنەکان دا هاتووە لەوەی کە قسەمان لە میدیا لەسەر کردووە شت بڵێین با هێشتان کراوە بێ، بەڵام ئەپرسم چ ماوە بیڵێین؟

بەرێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك فازڵ

بەرێز فاضل حسن

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان

لەسەر ڕاپۆرتی حکومەت کە باس لەوە ئەکات هەر لە سەرەتا ئەڵێ بودجەکە سنووردارە، من ئەو تێبینیەی کە لەسەر ئەوە هەمە، بودجەکە بە بەراورد لەگەڵ بودجەی هەندێ لە ولاتی تر کەم نیە، بەڵام ئەوە کە ئێمە تێبینیمان لەسەری هەیە یەعنی هەر خۆی ئەو بودجەیە کە ئێستا هەیە نارێکی لە دابەش کردنەکەی هەیە، ئەگەرنا هیوادارین کە زیاتریش بێ، و یەکێ لەو شتانەی تر کە باس ئەکات کە بودجەی هەرێم کەم بۆتەوە وەکو ڕێژە نەك وەکو ئەوە، کە ساڵی پار 10,7٪ بووە ئەبێتە 10,4٪، لێرەدا پرسیار ئەوەیە کە حکومەتی هەرێم کە لە ڕاپۆرتەکەش ئیشارەت بەوە ئەدات کە بەردەوام کەم دەبێتەوە و هۆکاری تریشی باس کردووە، یەعنی تا کەی بەردەوام ئەبێ لەسەر ئەوەی کە ئەڵێ هۆکاری ئەساسی ئەوەیە

كه ئەڵێ ئێمە بەشدار نابین لە دانانی سیاسەتی بودجەی حكومەتی عێراق، یەعنی تاكەی ئەمە بەو شێوەیە بەردەوام ئەبێ، چونكە ئەوەی لێرەدا گرنگە ئێمە قسەی لەسەر بكەین سیاسەتی دارایی و ئابووری هەرێمە، یەعنی ئەگەر تۆ لە سیاسەتەكەی خۆت نەتوانی سەركەوتووبی لەبەرامبەر حكومەتی ناوەند، یەعنی ئەگەر ئەو بەردەوام كەمی بكاتەوە و تۆش بۆ خەڵك وەڵامەكەت ئەوە بێ بڵێی كەم بۆتەوە، ئەمە تا كەی بەردەوام ئەبێ؟ و كە باس لە كۆمەڵێك گرفت كراوە لەسەر سیاسەتی دارایی و ئابووری هەرێم؟ ئێمە پێمان وایە ئەو گرفتانە بەشی هەرە زۆری حكومەتی هەرێم خۆی لێی بەرپرسیارە، بۆ نموونە كە باس لە كەمی داهات ئەكات، هەرچەندە پێم وایە كە داهاتی ناوخۆ سابتە ئەویش وەك باسم كرد كە ساڵ بە ساڵ كەم ئەبێتەوە، بەڵام داهاتی ناوخۆ وەك ئەوە نیە كە كەم بێ وەك باس ئەكرێ، بەڵام وەكو ساڵانی پێشتریش بەداخەوە كە ڕێژەیەكی زۆر كەم دیاری ئەكرێ، یەعنی بەشێكی زۆری دیار نیە لە داهات، و گرفتەكەی بەوە لێكداوەتەوە كە زیاتر هەوڵ بدرێ لە ساڵانی تر، باشە حكومەت ئەوە چەند ساڵە، یان بە تایبەتیش لەم دەورەیەی كە بۆ چوار ساڵ ئەچێ یەعنی داهات ڕۆژ بە ڕۆژ كەم ئەبێتەوە، یەعنی ئایا توانای ئەوە هەیە هەر وەكو خۆی بمێنێ نەك زیاد بكرێ؟ بۆیە لە مەسەلەی داهات كە نموونە لە ڕاپۆرتەكەی كە باس لە داهاتی نەوت ئەكات، تەنها بە یەك لاپەڕە باسی ئەكات، زۆر بە كەمی، هیچ تەفاصیلەك و وردە كاریەكی تێدا نیە، ئەوە دیارە بەشی زۆریشی ئێمە كە وەك پەرلەمانتار ئاگادار نین كە قسەی لەسەر بكەین، هەر ئەوەندەیە كە لاپەڕەیەكی لەسەر نووسراوە و كە شتەكانی تری بەو شێوەیە دیار نیە، گرفتێكی تر هەر لە سیاسەتی حكومەت، لەسەر مەسەلەی زێدەڕۆیی لە خەرجیەكان، ئەوە چەندین ساڵە چەندبارە ئەبێتەوە، نەك هەر دووبارە، یەعنی خەرجیەكان ئەو بڕە پارەیەیە كە باسم كرد تەنانەت ناعەدالەتی لە دابەش كردنیشی هەیە بەسەر سێكتەرەكان، لەگەڵ ئەوەی هێشتان مەسەلەن ئەوەی كە هەشە، ئەوەی لە پرۆژە یاساكەش دواتر ئیقراریش ئەكرێ دواتر ئیلتیزام ئەوەش ناكرێ، بۆ نموونە ساڵی پار بەهۆی خەرجی زۆر 50٪ ی پارەی پرۆژە خزمەتگوزاریەكانی وەبەرهێنان گواستراوەتەوە بۆ تەشغیلی، حكومەت خۆشی ئەوە بە گرفت ئەزانێ، بەڵام هەر خۆی ئەو یاسایە پێشێل ئەكات كە بڕیاری لەسەر داوە، ئەوە جگە لە مەسەلەی خراپی سیستەمی تەندروستی و پەروەردە و خوێندن كە ساڵانە ئەو بڕە پارە پێویستەی بۆ دیاری ناكرێ، تەنانەت ئەمساڵیش بۆ تەندروستی و بۆ پەروەردە كەمترە، یەعنی كە ئەڵێم ڕێژەكە بە نسیبەت ئەو بودجەیە كە هەیە، مەسەلەی كەمی مووچەی فەرمانبەران ئەوەش بەراستی گرفتێكی زۆر گەورەیە لە هەرێمی كوردستان، بەتایبەتی بۆ ئەو فەرمانبەرانەی كە مووچەكانیان كەمە، یەعنی نیسبەتەن بەو بودجەیەی كە ساڵ بەساڵ بڕی پارەكە زیاد ئەبێ، بەڵام بەهۆی گرانی بازاڕ ئەو مووچەی كە هەیە یەعنی قوەتی كڕینی كەم ئەبێتەوە، بۆیە ئەوە گرفتێكی گەورەیە، ناكرێ حكومەت لە بودجەیەكی ئاوا ئەم مەسەلەیە نادیدە بكات، ئەگەر مەسەلەكە ئەوەشە مەسەلەن بەشێكی زۆر لەوانەی كە مووچەیان زۆرە ئەكرێ لەوان كەم بكرێتەوە، بەڵام من پێم وایە كە كێشەكە لەوەیە كەتەنها نادادپەروەریە، دواكەوتنی پرۆژە خزمەتگوزاریەكان، ئەوە دیارە ئەگەڕێتەوە سەر ئەوەی خەرج نەكردنی

ئەو پارەی کە سالانە بۆی دائەنرێ، ئەوە کاریگەری لەسەر ئەو پڕۆژە خزمەتگوزاریانە ئەبێ، لەسەر مەسەلەی کورتهێنان، ئەوە دیارە وەڵامەکە هەموو ساڵێك هەر وەکو یەکە، موخەتەتە، دواتر چارەسەر ئەکرێ لەسەر ئەساسی بەشەکانی تر، بۆیە من بەڕاستی بە نیسبەت کورتهێنان چەند بەشێك هەیە کە باس ئەکات، خەرجی کارەبا، بەهۆی کڕینی گاز و ئەو بڕە پارەیەی کە سەرف ئەکرێ، کاتی خۆی پرسیار کرا لە وەزیری سامانە سروشتیەکان، داهاتی ئەو نەوتە خاوەی پاڵاوگە ناوخۆیەکان چەندە؟، ئایا نەوتەکە بە پارە ئەفرۆشرێ؟ یان چۆنە؟ لەوەڵامدا گوتی ئێمە نەوتی خاو ئەدەینە پاڵاوگەکان لەبەرامبەر بەرهەمەکاینان لێ وەرئەگرین، بەڵام لەبەدواداچوونمان دەرکەوت هەم پاڵاوگەکان ئەوانەی کە ئێمە پرسیارمان لێکردن و بینیمان کە خۆیان نەوتەکەی ئەکڕن، دووەمیش ئەگەر بەرهەمەکە بۆ نموونە گازەکە وەرئەگرێ، ئەی کڕینەکە چیە؟ جگە لەوەی بەڕاستی پارەیەکی یەکجار زۆرە بۆ کارەبا ئەمەش کە بەشێکە لە شکستی سیاسەتی حکومەتی هەرێم لە مەسەلەی دابین کردنی کارەبا، خۆ باشە ئێستا لەماوەی دوایی کارەبا باش بوو، بەڵام دیارە جارێکی تریش بەهۆی هاتنی سەرماو سۆڵە، بڕێك لە کارەبایەکە کەمبۆوە، بەڵام بە بەراورد لەگەڵ ئەو هەموو پارەی بۆی سەرف ئەکرێ هێشتان هەر کەمە، هەم باسی بودجەی پێشمەرگە ئەکرێ کە ئەمە وەکو کورتهێنان لە پێشەوە باسمان کرد پێشینەکان خۆ دووبارە ئەو پارە ئەگەڕێتەوە بۆ حکومەت، ئەوە ساڵانی تریش باسمان کردووە ئەوەی ئەگەڕێتەوە چەندە و چۆنە؟ بە نیسبەت حکومەت تەنها ئەو ئیزافەیە ئەیدات، بەس ئەو کاریگەرە زۆرەی نیە کە کورتهێنان بەو ڕێژە زۆرە بێ، زۆری ژمارەی فەرمانبەران، ئەوە مەزوعێکی زۆر گرنگە، ئاسان نیە کە باس بکرێ کەمبکرێتەوە لەبەر ئەوەی ئەبێتە هۆی نانبڕینی خەڵك، نانبڕینی خەڵك ئەگەر مووچەیەکی کەمی بدەیتێ هیچ جیاوازی نیە لەگەڵ نانبڕین، کە کابرا مووچەیەکی هەبێ بەشی نەکات ، بۆیە ئەوە سیاسەتێکی هەڵەیە کە حکومەت هەموو ئیعتیمادی زیاتر لەسەر دامەزراندنە، بە مووچەیەکی کەم، بۆیە ئەکرێ حکومەت هەوڵ بدات لە کەرتی تایبەت بۆ ئەوەی خەڵك بێ ئیش نەبێ، یان ئیشێکی وای هەبێ کە داهاتەکەی زۆر زیاتر بێ لەو مووچە کەمەی کە هەیە، بۆیە ئەو ڕێژە زۆرە کاری کردۆتە سەر ئەوەی کە ڕێژەکە زۆرە و مووچەکانیان کەم بێ، ئەکرێ ڕێژەکە ئەگەر نموونەیەك بێنمەوە باس لەوە نەکەین، مەسەلەن بۆ نموونە فەرمانبەرانی حکومەتی هەرێم لە چاو حکومەتی ناوەند ڕێژەی زۆر زۆرە، تەنانەت لە ناوخۆی هەرێمیش کە ئەوەی بۆتە بار بەسەر هەرێمی کوردستان، یەك لەوانە کە ئەڵێن پێشمەرگەیە، پێشمەرگە کە ژمارەیەکی زۆری بۆ دانراوە، ئەو ژمارە زۆرە وای کردووە کە نەتوانرێ مووچەیەکی پێویستی پێ بدرێت کە بەشی ژیانی بکات، بۆ نموونە موعەدەلەکە باس ئەکرێ 18000 هەزار پێشمەرگە هەیە، بەڵام لەوانەیە بە فیعلی یان ڕاستەوخۆ ئێمە لەگەڵ وەزارەتیش دانیشتین و باسمان کرد، ئایا 50000 هەزاری فیعلی هەیە؟ خۆ ئەگەر پەنجا هەزار پێشمەرگە بێ ئەتوانی ڕاتبی زیاد بکەی و ئەو قورساییەشی نابێ، لەسەر مەسەلەی دابەزاندنی بودجەی تەشغیلی لە ساڵی پار، ئەمە نەك دابەزاندن، بەڕاستی ئەگەر ئێمە بتوانین لەوەی کە بڕیار ئەدرێ لێنەگەڕێین حکومەت زیادە ڕەوی تێدا بکات، و من پێشنیار ئەکەم بۆ ئەمساڵ ئەگەر ئەوە ئەکرێ، لە

ئێستاوە ئەو پێنج ترلیۆن و کەسرەی کە بۆ پرۆژەکانی وەبەرهێنان دانراوە، با لێرە بە بڕیار چەندی دواتر کە نەقڵ ئەکرێ بۆ تەشغیلەیەکە، بۆ ئەوەی حکومەتیش دواتر ئیحراج نەبێ لەوەی کە یاسایەکەی پێشێل بکات، بەڵام ئەوە بۆ ئەوە نەبێ کە وەڵا ئێمە کە مەبلەغێکی ئاوا زۆر بۆ پرۆژەکانی وەبەرهێنان سسەرف ئەکەین و دواتریش 50٪ شی سەرف ناکرێ، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

تکایە ئەو پەرلەمانتارانەی قسە ئەکەن ئەگەر بە نووسین هەیان بێت بیدەن بە جەنابی وەزیر بۆ ئەوەی شتەکان لەبەر دەستیان بێت باشترە، فەرموو مامۆستا عومەر

بەڕێز عمر عبدالعزیز

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

سەرەتا هیوادارم وەختێکی ئیزافی بە بەندە بدەن، لەبەر ئەوەی جەنابت ئەزانی ئەو ڕۆژەش ڕای جیاواز هەبوو لەسەر ئەوەی کە چۆنیەتی پێشکەش کردنی ڕاپۆرت یان موداخەلە، چونکە هەموومان هاودەنگ نەبووین، من بەش بەحاڵی خۆم پێشنیاری ئەوەم کرد کە سەرۆك کوتلەکان بە کراوەیی وەختێکیان بدرێتێ، دوایی بەڕێزتان داوا بکەن لە پەرلەمانتاران کێ ئیزافەی هەیە لەم کوتلەیە بۆ سەر ڕاپۆرتی سەرۆك فراکسیۆنەکەیان، ئیزافەکانیان تەقدیم بکەن، وا ئەزانم باشترین میکانیزم بوو، بەداخەوە پەسند نەکرا، سەبارەت بە....

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

من یەك پرسیار لە جەنابت ئەکەم مامۆستا، تەبعەن هەموو خوشك و برای منن، ئیحتیرامی زۆر زۆرمان هەیە بۆ هەمووان، ئەگەر سەرۆکی فراکسیۆنەکانیش دوو سەعات قسە بکەن پەرلەمانتارانیش هەر قسە ناکەن دواتر، ئێستا پەرلەمانتار ئەڵێ من ڕەئی خۆم هەیە، حەقم لەسەر سەرۆکی فراکسیۆنەکەم نیە، بەڵێ فەرموو

بەڕێز عمر عبدالعزیز :

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

عەرزم کردی داوا بکەی بەڕێزت کە ئەوەی لەناو ڕاپۆرتی فراکسیۆنەکان نیە کێ ئەیەوێ ئیزافەی بکات؟ چونکە مافی پەرلەمانتارە لەوێش عەینی قسەم عەرز کردی کە مافی پەرلەمانتارانە، و سەرۆك کوتلە ناتوانێ ئیلزامی ئەندامانی بکات، چونکە مافێکی خۆیەتی، موهیم من داوای چەند دەقەیەك ئیزافی ئەکەم، جەنابتان دەستەڵاتی خۆتانە ئەیدەن یانا سوپاستان ئەکەم، سەبارەت بە ستراتیجی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەمەوێ ئەوە عەرز بکەم کە ئەمساڵ حکومەت شتێکی نووسیوە گوایە ستراتیجە، باسی داهاتی کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتیاری و وەرگرتنی پارەی ئاو و کارەبا و چاکسازی لە سیستەمی تەندروستی و پەروەردە و خوێندنی باڵا و باسی ئەوانی کردووە، کە ئەمانە هەمووی ئەرکی سەرەکی و سەرەتایی حکومەتن، ئەمە ناچنە خانەی ستراتیجی دارایی، کە دوو بابەتە تێکەڵ کراوە، تەنها خاڵێك بۆنی

ستراتیجی لێوە دێت کە باسی کار کردنە بۆ دانانی بنەماکانی سەربەخۆیی ئابووری کوردستان، بەڵام بە چ پلانێك؟ بە چ میکانیزمێك؟ هیچ باسێك لەو بارەوە نەکراوە، ئەبوایە لە ستراتیجی دارایی هەرێم باس لە چارەسەری گرفتی بەردەوامی کورتهێنان بکرایە، نەك تەنها باسی گیروگرفتەك بکرێ بێ ئەوەی باسی چارەسەر بکرێ، باسی چارەسەری گرفتی زۆری بودجەی بەکاربردن و ناهاوسەنگی لەگەڵ وەگەرخستن، باسی چارەسەری دیاردەی زۆر مووچە خۆر کە 61٪ زیاتری بودجەی بردووە، باسی ئاماژە و پلاندانان بۆ بنبڕکردنی گەندەڵی دارایی، ڕۆتینی دارایی، ناعەدالەتی کە لە کوردستان هەستی پێ ئەکرێ، مسەلەن پلان دانراوە بۆ سەربەخۆیی ئابووری کوردستان کە قسەی لەسەر ئەکەین، باسی پێوەردانان، پێوەری زانستی بۆ دابەش کردنی بودجە لە چەندین سێکتەر و مەجالی جیاجیا، مەسەلەن هاوکاری ڕۆشنبیران باس ئەکەین، بەخشش بۆ یەکێتی نووسەران، سوودە کۆمەڵایەتیەکان، ڕێزلێنان، دەرماڵەی فەرمانبەران، پلەبەندی شەهیدان، دیاری کردنی پلەی خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان، مەعایر و پێوەر چیە بۆ ئەوانە؟ گوایە هەرساڵێك چارەسەری یەکێك لەم گرفتانە بکرایە بەو شتانە ئەوترێ ستراتیج، و شتی تریش هەیە ئێستا کاتمان نیە باسی بکەین، سەبارەت بە تەوەری دووەمم، باسی داهاتی هەرێم ئەکەم کە بەراستی ئەمە کارەساتە کە لیژنەی داراییش بە سوپاسەوە ئاماژەی پێکرد، حکومەت دان بەوە دەنێ کە لە 96٪ ی سەرچاوەی داهاتی هەرێم بەغدایە، پرسیار ئەوەیە تاکەی ئەوە وائەبێ؟ بەو حاڵەوە چۆن بتوانین باس لە سەربەخۆیی دارایی هەرێم بکەین؟ مەسەلەی داهاتی ناوخۆ کە ئەمساڵ شەسەد و پەنجا و یەك ملیارە، بەڵام لە 2011 ترلیۆنێك و سی و یەك ملیار زیاتر بووە، قسە ئەوەیە کە نابێ بپرسین پاش دوو ساڵ یەعنی چی داهات لەجێی زیاد بوون بەو ڕێژەیە کەم ئەکات؟ داهاتی نەوت کە هۆی دیار نەبوونیشی باس ناکرێ و لیژنەی دارایی ئاماژەی پێ کردووە باسی دووسەد ملیاری پترۆ دۆلار نابێ بزانین چەندی هێ ئینتاجە؟ مەسەلەی داهاتی فرۆکەخانەی سلێمانی و هەولێر، مەسەلەی داهاتی نەوت کە چەندین بەڵگە و نموونە هەیە کە بەرپرسان بەڵێن ئەدەن بەملاو بەولا بێ گەڕانەوە بۆ بودجە و پەرلەمان لەسەر داهاتی نەوت پارە بۆ پرۆژە تەرخان ئەکرێ و چەندین نموونە لەبەردەمی لیژنەکانیش وابزانم هەیە، من خاڵی سێیەمم لەسەر ئەوەیە کە بودجەی 2012 ئێستا پەلە ئەکەین و کاتی پەرلەمانتاران تەحدید ئەکەین، مەگەر بودجەی 2010 و 2011 و 2012 مان پەسند نەکردووە؟ چەندە لەو خاڵانە جێ بەجێ کراون کە ئەوەی لە لیژنەکان دەستنیشان کراوە کە هەشت، نۆ ماددەی 2012 کە قانونە و ڕیشتووە و لەبەر دەستی حکومەتە جێ بەجێ نەکراوە، عەجەبە لێرە بە دەقە و سانیە قسە لەگەڵ یەکتر ئەکەین، چەندە لەو یاسایانە یەعنی ئەگەر دوو ڕۆژ دواکەوین چ زەرەرێك ئەدەین وەختێك یاسایەك دووساڵ دوائەکەوێ و هێشتان زۆربەی خاڵەکانی جێ بەجێ نەکراوە؟ مەسەلەی چاودێری دارایی، دەستەی نەزاهە، قەرزەکان، ئاگادار کردنەوەی پەرلەمان لە تەغیرات، حیسابی مەسرەفی عائیداتی نەوت، بڕی لە 5٪ ی داهاتی ڕسومات بۆ نەخۆشی شێرپەنجە، بڕی بودجەی کارەبا لە بودجەی 2012، خەرج نەکراوە بۆ کارەبا، پێشنیارە هاوپێچەکانی پەرلەمان بۆ بودجەی 2012، ئەمانە جێ بەجێ نەکراون، ئێستا بۆ لێرە پەلە بکەین لەبەر

خاتری سەعاتێك یان دووسەعات كات؟ خاڵێكی ترم باسی میلاكاتـە لـە سیاسـەتی حكومـەت كـە ڕوون نیـە، ڕاستە گرنگی دان بە هێزی كار ئەركی حكومەتە، بەڵام ئەبێ خۆ بۆ ژمارەی پلەكانی دامەزراندن سیاسەتی ڕوون و هەمەجۆرانە هەبێ، بنەمای زانستی هەبێ، لیژنەی دامەزراندن ئاگای لێبێ، دەستی ئەنجومەنی ڕاژە كارابكرێ لەو مەجالە، ئەبێ دەرفەتی كار و دامەزراندن بۆ هاووڵاتی یەكسان بێ، تـەنها زۆر كردنـی ڕێـژەی دامەزراندن بەڵگە نیە لەسەر گرنگی دان بە هاووڵاتی، خاڵێكی ترم باسی ئەوەیە كە حكومەت بۆچی باسـی داهاتی خەمڵێنراو لە نەفەقاتی سیادی و حاكیمە بـۆ هـەرێم ڕوون ناكاتـەوە، راسـتە گلـەیی لـە حكومـەتی ئیتیحادی هەیە لەسەر بڕ و ڕێژەكە، بەڵام نابێ ئێمە ئاگادار بین لە تەفصیلاتی ئەو بڕەی كە سەرف كراوە بۆ هەرێم؟ نزیكەی دە ترلیۆن لە بەشی هەرێم بۆ خەرجی سیادی و حاكیمە بـڕاوە، تاكـەی ئەمـە دووبـارە ئەبێتەوە؟ سیاسەتی حكومەت چیە بـۆ چارەسـەر كردنـی ئـەم زوڵمـە كـە لـە هاووڵاتیـانی هـەرێم ئـەكرێ؟ خاڵێكی ترم سەریع ئەیڵێم كە باسی ناهاوسەنگی ئەكات لـەو تەفصـیلاتەی كـە لەبـەر دەسـتمان دایـە دیـارە وەزارەتەكان گلـەییان هەیـە، مـن بـەس لـە ڕاپـۆرتی لیژنەكانـەوە عـەرزتان ئەكـەم، وەزارەتـی گواسـتنەوە و گەیاندن، وەزارەتی تەندروستی، وەزارەتی كشتوكاڵ، پەروەردە، فڕۆكەخانەی سلێمانی، پێشـمەرگە، دەسـتەی مافی مرۆڤ، هەمووی بڕی دیـاری كـردووە، بڕێكـی بـۆ دانـراوە، هەماهـەنگی لـە نێوانیـادا نـەبووە، وەزارەتـی ڕۆشنبیری هەموو بەڕێوەبەرایەتیەكان گلەییان هەیە، باشە ئەی حكومـەت كێـی ڕازی كـردووە؟ نـە جوتیـار ڕازیە، نە ڕۆشنبیر ڕازیە، نە مەلا و قەشە و شێخ ڕازین، نە ڕۆشنبیر ڕازیە، كێ ڕازیە؟ نە مامۆسـتای زانكـۆ ڕازیە، ئەی كێ ڕازیە؟ بودجە موراعاتی كام مەجالی كردووە؟ و ئەو فورمسانەی دروستی كردوون بـۆ كـێن؟ من وا ئەزانم هۆیەكە ناعەدالەتیە، ناهاوسەنگیە، زۆر تەرخان كراوە بۆ هەنـدێ بـوار، وەك پۆسـتە باڵاكـان، بواری كڕینی شمەك و خزمـەتگوزاری چاك كردنـەوە، هیـوادارم تـەعقیب دوایـی بـدرێ بـەرێزان، مـن قسـە ئەكەم، كە تەواو بووم ئەوكات كێ تەعقیبی هەبوو ئـەتوانێ بیـدات، سـەبارەت بـە ڕاپـۆرتی لیژنـەی دارایـی لەگەڵ دەست خۆشی كە تاحەدێك هەندێ بواری دەستنیشان كردووە، بەس پرسـیاری مـن ئەوەیـە بـەرێزان لە لیژنەی دارایی، ئێوە ئەڵێن لە شەش خاڵ دیاری كردووە، ئەمە ڕەچاو بكرێ بۆ ساڵی داهاتوو ئێوە ئـەبێ بودجەی ئەمساڵ بنێرنەوە بۆ حكومەت، یان بۆچی دوو مانگ دیاری ئەكرێ بـە پێـی ئـەو سـتاندارد و بـە پێـی ئـەو تەعلیماتـەی كـە هەیـە و پـەیڕەوی نـاوخۆی پەرلـەمانیش ئـەڵێ لـە مـانگی 10 هـەر سـاڵێك دا بنێردرێ؟ بۆ ئەوەی لەو دوو مانگە هاتووچۆ بكات، پێشنیار بنێردرێ، ڕەخنـە بنێـردرێ، چاكسازی بكـرێ، ڕێـژەی گەشـە كردنـی ژمێرەكـانی بودجـەی وەگەرخسـتن ئـەڵێ ڕەچـاو بكـرێ بـۆ داهـات، ژمـارەی پلـە وەزیفیەكان و دامزراندن بكات، یاسای پلـەی زانسـتی ڕەچـاو بكـرێ بـۆ سـاڵی داهـاتوو، ناهاوسـەنگی دابـەش كردنی بڕی بودجەی خەمڵێنراو تەندروستی و خوێندنی باڵا بە نموونە ئەهێنێتەوە، ڕەچاو بكرێ لە ساڵی داهاتوو، جیاوازی بڕی وەگەرخستن و وەبـەرهێنان كـە 68 بـە 31 ە ڕەچـاو بكـرێ لـە داهـاتوو، داهـاتووی كەی؟ تـۆ باسـی بودجـەی ئەمسـاڵ ئەكـەی، بۆچـی نایـنێریتـەوە بـۆ حكومـەت و بڵێـی ئـەم ناهاوسـەنگیانە چارەسەر بكە؟ ناهاوسەنگی بڕی بودجەی تـەرخان كـراو بـۆ وەزرەتـەكانی ئـاوەدان كردنـەوە و شـارەوانی و

کارەبا کە هەمووی گلەییان هەیە، بە ڕێژەی 66٪ چووە، بەلاّم تەندروستی 6 و شتێکی هەیە، ئەڵێی ڕەچاو بکرێ بۆ ساڵی داهاتوو، هەتا نووسیویەتی لە بودجەی 2014 لە شوێنێك، ئەمە چۆن وائەکرێ؟ تەصحیحی ئەکەم کاك دکتۆر ئاراس، ئەوەی 2014 ەکە هی دارایی نیە، هی لیژنەکانە، ببوورە کاك دکتۆر، خاڵی ئاخیرم ئەوەیە مەسەلەی نەپرسینەوەی پەرلەمانە لە حکومەت لە مەسەلەی جێ بەجێ کردنی یاسای ساڵانی ڕابردووی بودجە، کە ئەوە ئەبێ لێرەوە بیڵێم، چونکە مەقتەعێکی تر نیە بیڵێم، من دەقیقەیەکی ترم ئەوێ بەرێز سەرۆکی پەرلەمان، دەست نەکردن بە دەیان پرۆژەی 2011 و 2012 تەنانەت پرۆژەی 2010 هەیە لە قۆناغی دیزاینیایە، ئەمە کارەساتە کە ئێمە هەر بڕیار دەربکەین و هەر قەوانینی بودجە کەڵەکە بکەین لەسەر یەك، تا ئێستا چوار پێنج قانون ئەتوانین بڵێین کەڵەکە بووە و زۆربەی زۆری جێ بەجێ ناکرێ، تەواو نەکردنی دەیان پرۆژەی 2011 و 2012، دووبارە بوونەوەی چەندین پرۆژە، پرۆژە هەیە لە 2010 دانراوە، ئەوە ئیعتیراڧ لیژنەکانە، لەم پرۆژە یاسایەی 2013 ڕاگەیاندنی بۆ کراوە وەکو شتێکی نوێ، بە نیسبەت پەیوەندی هەرێم و بەغدا لە بواری موستەحەقاتدا، بەردەوام هەرێم حیسابی بۆ ناکرێ لەکاتی سیاسەتی گەشە پێدان و پلاندانانی عێراق کە بەشێکی تایبەتە بە بواری دارایی، ئەم بە پێی ماددەی 114 ی دەستوور کە هەموومان ئەیزانین ماڧێکی هەرێمە، دەستەڵاتی هەرێم چی کردووە بۆ ئەم خاڵە، غەیری کۆبوونەوەی بێ ئاکام و بێ ئەنجام؟ کەم بوونەوەی داهاتی سیادی و حاکیمە کە ساڵانەش مەم ئەکات، پار 10,7 بوو ئەمساڵ بۆتە 10,4 ، چی کراوە؟ ئەمە مەترسیەکی گەورەیە، هەڕەشە لە داهاتووی کوردستان و بڕی بودجەی هەرێم ئەکات، بێئاگایی هەرێم لە وەردەکاریەکانی قەرزە دەرەکیەکانی عێراق و قەرەبووی نێودەوڵەتی، کێ لێی بەرپرسیارە؟ حکومەت سکاڵا بۆ ئێمە ئەنووسێ ئەڵێ ئەمە گرفتە، ئەی ئێمە بە کێ بڵێین ئەمە گرفتە؟ لە 2007 ەوە تا ئێستا حەفت ترلیۆن و نیو موستەحەقاتی وەزارەتی پێشمەرگە لە بەغدا زەوت ئەکرێت، ئیکتیفا ئەکرێ بە کۆبوونەوە، مەحزەری کۆبوونەوەکانمان لە لیژنەکان بە سوپاسەوە کە ماندوو ئەبن، بەلاّم ئەمە نابێتە چارەسەر بۆ ئەوەی بڵێی ئەوەندە کۆبوونەوە کراوە، وامان وت و وایان وت، هەڵوێستی ئێمە چیە؟ ئەمە موستەحەقاتی دەستوورین، بە ئیتیفاقاتی سیاسی چارەسەر ناکرێ، ئەبێ بگەڕێینەوە بۆ دەستوور و کارتە دەستووریەکان بەکاربێنین، سێ سەد و نۆزدە ملیاری هەرێم لە پەرەپێدان بە هەرێم نەدراوە، نزیکەی یەك ترلیۆن و نیو لە پارەی پترۆ دۆلار تەنها 42 ملیۆنی بۆ کوردستان دانراوە، لەکاتێك دا هەرێم ماڧ ئەوەی هەیە 250000 هەزار بەرمیل نەوتی خاو بنێرێ، لە سێ سەد و بیست و شەش ملیاری داهاتە سنووریەکانی هەرێم تەنها شانزە ملیاری گەڕاوەتەوە، حکومەتی هەرێم بەشدار ناکرێ لە موازەنەی تەکمیلی، لە دانانی پلانی ستراتیجی ئابووری عێراق، ئەمانە هەموو مەسئولیەتی یاسایی و ئەخلاقی لەسەر حکومەت و لەسەر هەمووماندروست ئەکات، بۆیە بەکورتی ئەڵێم، ئەم ڕاپۆرتەی حکومەت نازانستیە لە ڕووی دانانی ستراتیجی داراییەوە، نا شەفافە لە ڕووی دیاری کردنی بڕە حەقیقیەکانی داهاتەوە، ناهاوسەنگە لە ڕووی دابەش کردنیەوە بەسەر وەگەڕخستن و وەبەرهێنان، نادادپەروەرە لە ڕووی دابەش بوونیەوە چ بەسەر

سێکتەر و بوارەکان، چ بەسەر ناوچەکان، هاماهەنگە لەگەڵ داواو پلان و ئەولەویات و دامودەزگاکانی حکومەت، یەك، دوو خاڵی ئیجابی تێدایە، یەکەمیان دانپێنانی تیایە کە حکومەت سەرەڕای ئەوە هەوڵی داوە بۆ گێڕانەوەی موستەحەقاتی دەستووری، بەلاّم بێ توانایە لە گوشار دروست کردن و سەندنەوەی ئەو مافانەی هەرێم لە بەغدا ، ئەم ئیعتیرافە جێگەی ڕێزە، بەلاّم ئیعتیرافێکە هەرچەند دروستە، بەلاّم مەسئولیەتی ئەخلاقی بە پلەی یەك ئەخاتە سەر حکومەتی هەرێمی کوردستان، دانپێنانی حکومەت بە هەندێ هەڵەی گەورە و هەندێ بڕیار کە بەبێ پلان و بەرنامە کراوە، وەکو پێدانی پێشینە و قەرزەکان، زۆری ژمارەی فەرمانبەران، زیادە ڕۆیی لە بەبێ بەرنامە، بەگشتی کورتهێنان تجاوز لەسەر بودجەی بەکاربردن ئەمانە هەمووی ئیعتیرافی باشن، بەلاّم لە یەکەم و لە کۆتاییش حکومەتی کوردستان بەرپرسیارە لە جێ بەجێ کردن و چارەسەر کردنی ئەم گرفتانە، و پەرلەمانی کوردستانیش بەرپرسیارە لە بەدواداچوون و چاودێری کردنی، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان:

دکتۆر ئەحمەد، دکتۆر ئاراس یەك مولاحەزەی هەیە، با بفەرمووێ.

بەڕێز د.ئاراس حسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

بە داوای لیبووردنەوە، ئێمە لە جەلسەی یەکەم ئاماژەمان بەوەدا کە ئەو ڕاپۆرتە تەنها ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی نیە، ڕاپۆرتی هەموو لیژنەکانە، زۆر بیرو بۆچوونی لیژنە هەیە کە ئێستا مامۆستا عومەر ئیشارەی پێدا دەربارەی ساڵی 2014، ئەوە بۆچوونی ئێمە نیە، ئەوەندەی من بیرم بێ بۆچوونی لیژنەی لاوان و وەرزشە، ئەمە یەك/ دوو، ئێمە وەکو لیژنەی دارایی بەشێکین لەو 19 لیژنەیە، هەر لەو پەرلەمانەش ئاماژەمان بە هەندێ شت داوە ئێمە وەکو لیژنەی دارایی لەوانەیە بۆچوونێکمان هەبێ لەسەری، بۆ نموونە لەسەر ڕێژەکان کە ئێستا مامۆستا عومەر باسی کرد، لەوانەیە لیژنە پەروەردە و خوێندنی بالاّ لەگەڵ لیژنەی پێشمەرگە و لیژنەی ناوخۆ لەگەڵ بۆچوونی ئێمە نەبن، چونکە ڕێژەکانیان بەرزە، تەنها ئاماژەیەکە ئێمە ئەیدەین وەکو لیژنەی دارایی، دوایی بڕیار دان لەسەر ئەو ڕێژانە ئەگەڕێتەوە بۆ ئەندامە بەڕێزەکان، دەربارەی گەڕانەوەی بودجە، لە ڕاستیدا گەڕانەوەی بودجە لە دەستەڵاتی ئێمە نیە، لە دەستەلاّتی ئەندامانی بەڕێزە، بڕیار ئەدەن بمێنێتەوە، پەسند بکرێ، بگەڕێتەوە، گۆڕینی تێدا بکرێ؟ ئەوە دەستەلاّتی لیژنەی دارایی نیە، هەر تێبینیەکی تر، دەربارەی لیژنەی دارایی کە ئاماژەی داوە بە ژمارە سەرەکیەکان وەکو پێشتر لە جەلسەی یەکەم ئاماژەمان پێدا، دەربارەی ژمارەکانی داهات، چۆنیەتی بەدەست هاتنی، چۆنیەتی دابەش کردنی لە ڕووی ئیداری و لە ڕووی محاسیبیەوە، نەفەقاتیش بە هەمان شێوە، ئێمە کەواتە تۆ نایەی موناقەشەی ڕاپۆرتی من بکەی، موناقەشەی ئەو ڕەقەمانە ئەکەی کە لەناو چەند

هەزار ڕەقەمێكدا هێناومانە، ئەویش ئەگەڕێتەوە بۆ ئەندامە بەرێزەكان، ڕەزامەندن لەسەری یان نا؟ كەمی ئەكەنەوە یان زیادی ئەكەن، یان موناقەلەی پێ ئەكەن؟ سوپاس

بەڕێز عمر عبدالعزیز:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ببوورە بەرێز سەرۆكی پەرلەمان نامەوێ جوابی كاك دكتۆر بدەمەوە، بەس یەك ڕاپۆرتمان هەیە بەناوی ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی، موتەزەمینە، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی موتەزەمینە، ڕاپۆرتی لیژنەكانیش شتی تری تێدایە، لەبەر ئەوە ئەڵێین ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی لەبەر ئەوەی لەبەر دەستی پەرلەمانتارن دایە بە سەرنجەكانی خۆیان و بە سەرنجەكانی ترەوە، پێویست ناكات هەمووجار بڵێین، و من داوای لێبووردنیشم لێكرد، وابزانم ئەوە كافی بوو، بەڵام ئەو ڕاپۆرتە ناوی ڕاپۆرتی لیژنەی داراییە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆكی پەرلەمان

فەرموو دكتۆر ئەحمەد.

بەڕێز د.احمد وەرتی

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

سەبارەت بە پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستان، دیارە ئەمساڵ زووتر لە ساڵانی پێشوو بودجە گەیشتۆتە پەرلەمان و وردەكاری و پاشكۆی زیاتری لەگەڵ دایە، و لە ڕووی هونەریەوە باشترە، لەو ڕووەوە دەست خۆشی لە حكومەت ئەكەین، لیژنەی دارایی و لیژنە هەمیشەیەكانی پەرلەمان زۆر سەرنج و تێبینی گرنگیان خستۆتە ڕوو، و دەست نیشانی گەلێك لە خەلەل و كەموكوریەكانی بودجەیان كردووە و زۆر پێشنیاری باشیشیان خستۆتە ڕوو، دەست خۆشیان لێ ئەكەم، بە پێی ڕاپۆرتی وەزارتی دارایی و ئابووری بۆ پرۆژە یاسای بودجەی ساڵی 2013 ی هەرێمی كوردستان، ڕێژەی 96٪ ی سەرچاوەی داهاتی بودجەی هەرێمی كوردستان لە لایەن حكومەتی ئیتیحادیەوە دابین ئەكرێ، دیارە ڕێژەی زۆرینەشی لە داهاتی نەوتە، بۆیە هەموو ساڵێك بودجە لەسەر یەك شێوازی سیاسەتی ئابووری ئەڕوات، گەرچی بودجە بە خەملاندن و پێشبینی كردنی داهات و خەرجیەكان ئەبێ، بەڵام لە هەمان كات پێویستە پشت ببەسترێ بە داتاو زانیاری مێژوویی و زانستی و واقیعی، وەك ڕەنگدانەوە و فەلسەفە و چالاكی داهاتووی حكومەت و وڵات، ڕێژەی بودجەی بەكاربردن لە 68,52٪ بەرامبەر بە 31,48٪ بۆ بواری وەبەرهێنان ناهاوسەنگی پێوە دیارە، پێویستە هاوسەنگی بەلایەنی كەمەوە ڕێژەیی بێ، ئیتر پاساوەكان هەرچی بن بۆ بەرزی ڕێژەی تەشغیلی بەرامبەر ڕێژەی پرۆژەكان، سەرنج و پێشنیارەكانمان بۆ پرۆژە یاسای بودجەی 2013، یەكەم، گەرچی بە پێی یاسای بودجەی 2012 پێویست بوو سەرۆكی دیوانی چاودێری دارایی دابمەزرێ و دەستەی

نەزاهەش تەشكیل بكرێ لە ماوەی سێ مانگ دوای پەسند كردنی یاساكە، و یاسای بودجەی حیزبەكانیش لە پەرلەمان دەربچێ، ئەمانە ئەركی پەرلەمان بوون كە نەكرا، بۆیە بە پێویستی ئەزانم لە زووترین كاتدا ئەوانە جێ بەجێ بكرێن، دووەم، پەلە كردن لە پێكهێنانی ئەنجومەنی ڕاژەی گشتی بە پێی یاسای ژمارە 7 ی ساڵی 2011، گەیشتنی ڕاپۆرتی دیوانی چاودێری دارایی بۆ پەرلەمان و ئەندامانی پەرلەمان گرنگی زۆری هەیە كە تا ئێستا ئەوە جێ بەجێ نەكراوە گەرچی ئەوان ڕاپۆرتی خۆیان ئەنێرن، بەڵاَن ناگاتە دەستی ئەندامان و لیژنە هەمیشەیەكان، تەنانەت بە پێی بڕگەی دووەمی ماددەی 34 لە یاسای بودجەی 2012 ڕاپۆرتی بەدواداچوونی وەرزی یان هەر چوار مانگ جارێك لە لایەن وەزارەتی پلاندانانەوە ئەدرێتە پەرلەمان، دیارە بە پێی وەڵامدانەوەمان بۆ پرسیارێك كە لە لایەن بەرێز وەزیری پلاندانان ئەڵێن لە 2012 دا چوار ڕاپۆرتیان ناردووە بۆ ئەندامان و پەرلەمان، بەڵام لیژنەكان نەیان بینیوە، هەر بە پێی ماددەی 25 ی یاسای بودجەی 2012 حكومەت پەرلەمان لە هەر گۆڕانكاریەك ئاگادار ئەكاتەوە كە لە بودجەی هەرێم ڕوودەدات بە مەبەستی پەسند كردنی، بەڵام ئایا دامەزارندنی دوو هەزار پلەی وەزیفی تر بە بێ گەڕانەوە بۆ پەرلەمان چۆن ئەنجام درا؟ زۆر لە ماددەكانی یاسای بودجەی 2012 و ڕاسپاردەكانیش جێ بەجێ نەكران كە هاوپێچی ڕاپۆرتەكە كرابوون، بە پێی ماددەی 42 لە یاسای ناوبراو ئەبێ حكومەت كار بكات لەسەری، بۆیە داوا ئەكەم ئەمساڵ جێ بەجێ بكرێن و بە ماددەی یاسایی لە یاساكەدا جێیان بۆ بكرێتەوە، وەكو پێدانی ئەولەویەت بە وەزارەتی تەندروستی و كشتوكاڵ و ئاودێری، دابین كردنی چارەسەری پێویست بۆ بەركەوتوانی چەكی كیمیای و پێدانی دەرماڵە بە زانایانی ئاینی و ژمێریار و توێژەرەوانی كۆمەڵایەتی و دەروونی، گرنگی دان بە ناوچە شوێنەواریەكان، پێدانی قەرز بەو قوتابیانەی كە لە دەرەوەی هەرێم و لەسەر حیسابی خۆیان ئەخوێنن لەوانەی بەرنامەی تواناسسازی نایانگرێتەوە، ماددەی 39 لە یاسای بودجەی 2012 پێویست كردووە لەسەر حكومەت كە ئەبێ بەردەوام بێ لەسەر سەرف كردنی پارەی سولفە و بەخشینی هاوسەرگیری و قەرزەكانی عەقار و كشتوكاڵ و پیشەسازی و پرۆژە بچووكەكان، تا ئەوكاتەی بودجەی ساڵی داهاتوو بڕیاری لێ ئەدرێت لە پەرلەمان، بەڵام چەند مانگێكە پێشینەكان وەستاون و مامەڵەی هاوڵاَتیان ڕایی ناكرێ، پێشنیار ئەكەم سولفەكان نەوەستێنرێ، چونكە كاریگەری سلبی ئەكاتە سەر ڕێڕەوی ئاوەدان كردنەوەی كوردستان و كاروباری هاووڵاَتیان، و سولفەی عەقار بكرێتە 25 ملیۆن بۆ سەنتەری شارەكان و قەزاو ناحیەكان، و 30 ملیۆن بۆ گوندەكان، و ئەو ڕسووماتە زۆرەش لەسەر سولفەی خانووبەرەش هەیە كەم بكرێتەوە بۆ 50 هەزار دینار كە پاریش داواكرا، بەڵام جێ بەجێ نەكرا، جێ بەجێ كردنی سەرنج و تێبینی لیژنەكانی یاسایی سەبارەت بە پابەند بوونی حكومەتی هەرێم بە ماددەی چواری هەموار كراو لە یاسای ساڵی 2011 بۆ دابین كردنی بڕێك پارە لە بودجەی ساڵانەی هەرێم بۆ دابین كردنی یەكەی نیشتەجێ بوون بۆ هاووڵاَتیانی كەم دەرامەت، و سەرچاوەی دارایی سندوقی هاریكاری نەخۆشی شێرپەنجە دابین بكرێت بە پێی یاسای ژمارە 11 ی ساڵی 2012، هەروەها پێشنیارەكانی لیژنە سەبارەت بە ئەنجومەنی چاودێری كە لە ڕاپۆرتەكەدا ئاماژەیان پێدراوە جێ بەجێ

بکرێن، هاوتا کردنی مووچە و دەرماڵە و پەلە کردن لە دەرکردنی سیستەمێکی تایبەت بۆ ڕێکخستنەوەی دەرماڵەکان لە هەرێم لە یاسای بودجەی 2011 و 2012 دا بە ماددەیەك هەبوو بۆ مووچە و دەرماڵەی فەرمانبەران و پێشمەرگە و خانەنشینان، هەرەچەند حکومەت ئەڵێ مووچە و دەرماڵەکان وەکو بەغدای لێ هاتووە، بەڵام هێشتان هەست ئەکرێ جیاوازی زۆر هەیە لە نێوان مووچە و دەرماڵەی ئێرە لەگەڵ بەغدا، بۆ نموونە وەزارەتی ناوخۆ مووچەی بەشی سەربازی هاوتا کردووە، بەڵام بەشی مەدەنی تا ئێستا هەموار نەکراوە کە هەندێکیان 200 هەزار دینار و شتێك مووچەیانە، کە ئەمە زۆر کەمە، ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووریش باس لەوە ئەکات کە تەنیا مووچەی بنەڕەتی و دەرماڵەی هاوسەرگیری و دەرماڵە وەکو بەغدای لێبێت و هەرچی دەرماڵەی تره پێویستە ڕێنمایی تازەیان بۆ دەربچێ، تەنیا بدرێتە ئەو فەرمانبەرانەی کە شیاون و هەریەکەیان بە ڕێژەی بڕیکی دیاری کراو، واتە بەم پێیە بێت هاوتا کردنەکە ناچێتە بواری جێ بەجێ کردنەکەوە بەتەواوی، جگە لەوە هەندێ فەرمانبەر کە لە ساڵی 2003 فەرمانی دامەزراندنیان دەرچووە، بەڵام موباشەرەیان چۆتە ساڵی 2004، مووچەکەیان هەموار ناکرێت و گرفتیان هەیە، بڕیاری حکومەت ئەوەیە کە ئەوانەی لە 2003 لە سلێمانی دامەزراون مووچەکەیان وەکو ئەوانەی هەولێری لێ بێت، بەهەر هۆکارێك بووە مامەڵەکانیان دواکەوتووە و کەوتۆتە 2004، بۆیە ئەوانەش هەموار کردنی مووچەکە بیان گرێتەوە و بێ بەش نەکرێن، دیاردەی دوو ئیدارەیی هێشتان هەر هەستی پێ ئەکرێ، بۆ نموونە دائیرەی مین هێشتان هەولێر وسلێمانی نووسراوە، لەکاتێکدا ئەوتری هەموو دەزگاکان یەکیان گرتۆتەوە، وەزارەت و دەستە سەربەخۆکان ڕاستەخۆ دەستەڵاتی خەرج کردنیان پێ بدرێت لە چوارچێوەی بودجەی ساڵانەی خۆیان بە هەماهەنگێ لەگەڵ وەزارەتی دارایی و ئابووری، ئەولەویەت بدرێ بە دامەزراندنی گرێبەستەکان و مەرجی تەمەنیش بۆ ئەوانەی لە ساڵانی ڕابردوو بە گرێبەست دامەزراون لابدرێت، و ماوەی گرێبەستیان بە مەبەستی خانەنشینی هەژمار بکرێ، ئایا تا چەند ئەمە کراوە لە ساڵانی ڕابردوو؟ پێویستە لە لایەن نوێنەری حکومەت وەڵام بدرێتەوە، بودجەی سەرۆکایەتیەکان جگە لە قەرەبووی فەرمانبەران پێشنیار ئەکەم بە ڕێژەی لە 10٪ کەم بکرێتەوە، هەروەها پێنشیار ئەکەین تەرخان کراوی سوودە کۆمەڵایەتیەکانی هەر سێ سەرۆکایەتیەکە جگە لە وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی لابرێ و بڕی لە 10٪ لە کۆی بودجەی وەگەڕخستن جگە لە قەرەبووی فەرمانبەران و پارەی پرۆژەکان دابشکێنرێن، و ئەوە کەم نەکرێتەوە بۆ ئەو لایەنانە بگوازرێتەوە و تەرخان بکرێ، پێشینەی خانووبەرە وەکو پێشوو باسمان کرد، بۆ گوندەکان 30 ملیۆن و بۆ شارو قەزاکان 25 ملیۆن زیاد بکرێ، و سلفەی زەواج بۆ 7 ملیۆن دینار زیاد بکرێ، تەرخان کردنی 100 ملیار دینار بۆ ئەو قەزا و ناحیانەی کە زەرەرمەند بوون لە سەردەمی ڕژێمی بەعس و ڕووبەڕووی وێرانکاری بوونەتەوە، وەکو هەڵەبجە و شارەزوور و هەوەرامان و پێنجوێن و پشدەر و چۆمان و ڕواندز، داواش لە نوێنەری حکومەت ئەکەم ڕوون کردنەوە بدات لەسەر شێوازی پێدانی ئەو پارەیە لە ڕابردوودا بۆ ئەو ناوچە زیان لێکەوتوانە، 100 ملیار دینار بۆ ئاوارە گەڕاوەکان لە تورکیا و ئێران کە ئەمساڵ 60 ملیاری بۆ تەرخان

کراوە، و داوا ئەکەم میکانیزمی دابەش کردنی پێشوو و سوودمەندبووان لەو 100 ملیارەی ساڵی ڕابردوو و 10 ملیارەکەی کە لە بودجەی ساڵی 2011 دا بۆ ئاوارە گەڕاوەکانی تورکیا و ئێران تەرخان کرابوو بۆمان ڕوون بکرێتەوە لەلایەن نوێنەری حکومەتەوە کە چۆن سەرف کراوە، و چەند خێزان سوود مەندبوون لێیەوە؟ بڕی تەرخان کراویش بۆ ئەمساڵ لەسەر چ بنەمایەکە کە کەم کراوەتەوە؟ لەکاتێکدا تێبنی زۆر هەیە لەسەر میکانیزمی پێدانی پارەکە بە ئاوارەکان، چونکە ئەگەر بەم شێوەیە بڕوات ئەوا بە 10 ساڵی تر ئاوارەکان ئەو بڕە پارەیان پێنادرێت کە بۆیان دیاری کراوە، چەند خاڵێکی کەمم ماوە و کۆتایی پێ دێنم، چونکە تا ئێستا حکومەت ئەڵێ ئەوانەی ساڵی 91 هەموو پارەکەیان پێنەدراوە، ئەگەر وابێ بەراستی ئاوارەکان بەو شێوەیە بێت قەرەبوو ناکرێنەوە، هەروەها پشتگیری لە پێشنیاری ماڤ مرۆڤ ئەکەم کە گوژمەیەك بۆ ئاوارەکانی ڕۆژئاوای کوردستان تەرخان بکرێ کە ئاوارەی ناو هەرێم بوونە و لە باروگوزەرانی خراپن، بودجەیەك بۆ کارەساتە کشتوکاڵیەکان دابین بکرێ بۆ قەرەبوو کردنەوەی هاووڵاتیە جوتیارەکان، بودجەیەك بۆ ئەندامانی هەڵبژاردنەکان تەرخان بکرێ، زیاد کردنی مووچەی کەمئەندامان بۆ 300 هەزار دینار واتە لەو بڕە کەمتر نەبێ کە ماوەیەك لەمەو پێش ئەوان خۆپێشاندانیان کرد، و نوێنەری حکومەتیش بڕیاری دا کە کێشەکەیان بۆ چارەسەر بکرێ، زیاد کردنی مووچەی خانەنشینان بە شێوەیەك هیچ مووچەیەك لە 400 هەزار دینار کەمتر نەبێ، بەردەوام بوونی پێدانی قەرزی کشتوکالی و پیشەسازی و پشتگیری لە پێشنیاری لیژنەی کشتوکال و ئاودێری ئەکەم کە قەرزی کشتوکالی بەم شێوەیە پۆلێن بکرێن، قەرزی پرۆژە ئاساییەکان 150 ملیۆن دینار بێ، قەرزی پرۆژە ستراتیجیەکان 500 ملیۆن دینار بێ، ئەو سێ ملیارەی تەرخان کراوە بۆ بەخشین بە ڕۆشنبیران پێویستی بە میکانیزمێکی گونجاوتر و ڕۆشنبیر تر هەیە وەك لە ڕاپۆرتی لیژنەی ڕۆشنبیریدا هاتووە، و ڕێکبخرێتەوە ئینجا سەرف بکرێ، بە تایبەت پێویستە ناوی سندوقەکە لە سندوقی داهێنانەوە بگۆڕێت، و پەیڕەوێکی بۆ دەربچێ لە ئەنجومەنی وەزیران، ئەمەش لە یاسای بودجەی ئەمساڵ بە ڕوونی ئاماژەی پێ بدرێت، ژمارەیەك لە واریسی شەهیدان فەرمانی وەرگرتنی زەویان هەیە لە ساڵی 2009 ەوە، بەڵام بەهۆی نەبوونی زەوی ئیفراز کراو جێ بەجێ نەکراوە، کە ژمارەی ئەو خێزانانە نزیکەی 18 هەزار خێزانە، وەك لە ڕاپۆرتی لیژنەی پێشمەرگە و شەهیدان هاتووە، پێویستە ئەوانە زەویان پێبدرێت و چیتر لەو چاوەڕوانیە دا نەمێننەوە، داهاتی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بریتیە لە 8,4٪ کە ڕێژەیەکی نزمە بەرامبەر بە کاروچالاکیەکانی وەزارەتی ناوبراو، بۆیە داوا ئەکەم ڕوون کردنەوەی پێویست لەو بارەوە بدرێت، دوا خاڵم، ساڵانە جیاوازی هەیە لە نێوان داهاتی خەمڵێنراوی ناوخۆی هەرێم و دواتر بەرامبەر داهاتی فیعلی بەدەست هاتوو، ئایا داهاتەکان هەر ئەوەندەن کە ڕاگەیەندراوە؟ و هەموویان ئەگەڕێنەوە بۆ حکومەتی ئیتحادی یا نا؟ لە کۆتاییدا داوا ئەکەم کە موناقەشە و گفتوگۆیەکی میهەنی و مەزوعیانەی پرۆژە یاسای ئەمساڵ بکەین بە مەبەستی پێشکەش کردنی بە شێوەیەك لە خزمەتی خەڵکی کوردستان دا بێ، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

كاك دكتۆر پرسیارێكی برایانە، حیسابت كردووە ئەو زیادەی داوات كردووە ئەكاتە چەند؟ فەرموو كاك عبدالقادر

بەرێز عبدالقادر اكرام

بەرێز سەرۆكی پەرلەمان

سەبارەت بە بودجەی گشتی دارایی ساڵی 2013 هەموومان ئەزانین كە بودجەی گشتی هەر وڵاتێك تەعامول كردنە لەگەڵ سامانی ئەو وڵاتە یان ئەو هەرێمە بۆ خزمەت كردنی هاووڵاتیانی، سەبارەت بە بودجەی ساڵی دارایی 2013 هەروەكو بزووتنەوەی چاكسازی توركمان و فراكسیۆنی چاكسازی توركمان ئەم تێبینیانەمان هەیە، یەكەم، پێشنیار ئەكەم كە ساڵی داهاتوو حكومەت هەڵبستێ بە كەم كردنەوەی عیجزی موخەتەت، كە لە ئێستادا بڕەكەی یەك ترلیۆن و شەسەد و هەشتا و چوار ملیار و نۆسەد ملیۆنە، ئەویش بە كەم كردنەوەی بڕی تێچوو بۆ شمەك و چاك كردنەوە و سوودە كۆمەڵایەتیەكان، و زیادە ڕەوی تێدا نەكرێ، چونكە نازانین پێشهاتە سیاسیەكانی هەرێمی كوردستان چۆن ئەبێ، و ئەبێ حكومەت پارەی مەدەوەری هەبێ، بەڵام حكومەت 105 ملیار دیناری زیادە ڕۆیی كردووە لە ساڵی 2013 بۆ سلەع و خەدەمات و سیانە و مینەح و مەسروفات ئوخرا، خۆی ئەمە چیە؟ ئەوەی دووەم، داوا ئەكەم مووچەی فەرمانبەرانی هەرێمی كوردستان هەروەكو حكومەتی عێراقی فیدرال بێ، چونكە ئێستا لەناو هەرێمی كوردستان قانونی بودجە بە دوو قانونە، یەكەم قانونی ژمارە 22 كە بۆ وەزارەتەكانە، دووەمیان قانونی 23 بۆ كارمەندانی پەیمانگاو زانكۆكانە، سێیەم، پێشنیار ئەمەم بۆ حكومەتی هەرێمی كوردستان و وەزارەتی تەندروستی بە دروست كردنی نەخۆشخانەیەكی مۆدێرن لە پایتەختی هەرێمی كوردستان، هەروەها داوا لە وزارەتی تەندروستی ئەكەم بە موراقەبە و تەقیم كردنی نەخۆشخانە ئەهلیەكان لە ڕووی سیعر و خزمەتەوە، هەروەها پێشنیار ئەكەم بە زیاد كردنی ڕێژەی كەرتی تەندروستی لە بودجەی ئەمساڵ، هەروەها زیاد كردنی ڕێژەی وەبەرهێنان بۆ وەزارەتی تەندروستی، چوارەم، پێشنیاری حكومەتی هەرێم و وەزارەتی ناوخۆ ئەكەم بە كەمكردنەوەی باجی تۆمار كردنی ئۆتۆمبێل و باجی موخالەفاتی كامێرای مروری كە بڕی پارەكەیان زۆرە و هاووڵاتیانی هەرێمی كوردستانی تووشی بار گرانی كردووە، پێنجەم، پێشنیار حكومەتی هەرێم و وزارەتی كشتوكال ئەكەم بە زیاد كردنی بڕی تەرخان كراو بۆ پرۆژە پێشنیار كراوەكانی وەزارەتی كشتوكال و ئاودێری، چونكە بڕەكەی كەمە، ئەویش 50 ملیارە، ئەمەش بەشی هیچ پرۆژەیەكی ستراتیجی ئەوە ناكات، هەروەكو ئێمە ئەزانین ئەوە تەقریبەن دوو ساڵە چەند بەنداوێكمان هەیە، وەكو بەنداوی ڕواندز و باوەنوور و گۆمەسپان، ئەوانە كولفەیان پێنج سەدو چل ملیارە، حكومەتی هەرێم ئەمساڵ فەقەت 50 ملیاری داناوە، ئایا ئەمە چۆن حەل ئەكرێ؟ یەعنی هەتا پێشنیاری ئەوەش ئەكەم حكومەتی هەرێم هەڵبستێ داوای قەرز بكات لە بانكە نێودەوڵەتیەكان، لە هەرێم كوردستان دا پێویستمان بە سایلۆی تر هەیە بۆ خەزن كردنی دانەوێڵە، چونكە داهاتی هەرێم لە دانەوێلە لە گەنم و جۆ لەوانەیە بگاتە 500 هەزار تەن، بەڵام سایلۆكانی هەرێمی كوردستان تەنها ئەتوانن خەزنی

250 هەزار تـەن بكـەن، يـەعنى بۆيـە داوا ئەكـەم پـرۆژە ڕاوەسـتاوەكانى سـايلۆكانى حـەرير و شـارەزوور و سلێمانى و بـەردەڕەش كـە لـەناو پرۆژەكانى وەزارەتـى پيشەسـازى و بازرگـانى دايـە سـێ سـاڵە هيچيان بـۆ نەكردووە، ئەمانە تەحويل بكرێن بۆ وەزارەتى كشتوكال و ئاودێرى، و هەروەها پاڵپشتى ڕاپۆرتى كشتوكال و ئاودێرى ئەكەم بۆ ئـەم مەبەسـتە، چونكە ئـەم وەزارەتـە لـە موعانـاتى خـەزن كردنـى دانەوێلـە ئـەزانن، حەفتەم، پێشنيارى حكومەتى هەرێم و وەزيرى پلاندانان ئەكەم هەستێ بە تەقيم كردنـى ڕێـژەى تـەنفيز كراو لە پرۆژەكان، يان دەست پێ نەكردنى پرۆژەكان، يان تا ئێستاكە لە ديزاينە، يان ئەو پرۆژانانەى كە تا ئێستا دەستيان پێ نەكردووە كە لە پاش ئەوەى دەستى پێ كـردووە، بـەڵام لـە فـەترەى شـەش مانگـدا 25٪ ئيش و كارەكانى نەكردووە، يەعنى ئەم پارەى ئەم پرۆژانە يان بدرێتە پرۆژەيەكى تـر، يـان بگەڕێتـەوە بـۆ خەزينەى دەوڵەت، بۆ پڕكردنەوەى عيجزى موخەتەت، هەشتەم، پێشنيارى حكومـەتى هـەرێم و وەزارەتـى كاروبارى كۆمەڵايەتى ئەكەم بە دۆزينەوەى هەلى كار بۆ هاووڵاتيانى هەرێم، بە نيسەبەت دامەزرانـدنى 15 هـەزار كـەس لـە هـەرێمى كوردسـتان پێشـنيارى دامەزرانـدنى ئەنجومـەنى ڕاژە لـە حكومـەت و پەرلـەمانى كوردستان ئەكەم، هەروەها ئەبێ شێوەى دامەزاندن بگۆڕدرێت بەو شوێنانەى پەيوەنـديان بـەو وەزارەتـەوە هەيـە، يـەعنى ئيحتياجـاتى ميلاكاتيـان بنێـرن بـۆ ئۆرگانێـك، ئينجـا خەڵكەكـەش يـەعنى تـەعيناتى خـۆى تەقـديم بكـات بـۆ ئـەو ئۆرگانـە، و پێشـنيارى ئـەوەش ئەكـەم يەكـەمجار عەقـدەكان دابمەزرێنـدرێن، ئينجا لەپاشان ئەوانى تر بە گوێرەى ساڵى خدمـە، سـاڵى 2013 دووسـەد و چـل و دوو مليـار دينـار دانـراوە بـۆ ئيحتيات، ئايا لە ساڵى 2010 ەوە تا ئێستا يـەدەگى حكومـەتى هـەرێم چـەندە؟ و ئايـا چـەندى لـێ سـەرف كراوە؟ لە ساڵى دارايى 2013 (515) پرۆژەى پێشنيار كراومان هەيە، داوا لە حكومەتى هەرێم ئەكەم ئەو پرۆژانەى كە گرنگيان پێوە ديـارە يەكـەمجار ئـەوان ئـەوە بكـرێ، و هـەر پرۆژەيـەكيش هـەتا سـاڵێك لـەناو تەنـدەرين دايـە ئـەو پرۆژانـە بگەڕێندرێنـەوە بـۆ نـاو خـەرجى حكومـەت، پرسـيار لـە نوێنـەرى حكومـەت ئەكەم، خەملێنراوى داهاتى باجەكانى حكومەتى هەرێم بۆ ساڵى 2013 كـەمى كـردووە، 183 مليـارە، بـە بەراورد بە پەسـند كـراوى سـاڵى 2012 كـە 233 مليـارە، هـۆى چيـە؟ هـەروەها بـە داهـاتى خـەملێنراوى 2013 زيادى كردووە، كە(476) ە بە بەراورد لەگەڵ پەسند كـراوى كـە(243)يـە، هـۆى ئەمـەش چيـە؟ داوا لە حكومەتى هەرێم ئەكەم پێش كۆتايى هاتنى ساڵى دارايى 2013 لەگەڵ لايـەنى حكومـەتى فيـدراڵى كۆ ببێتەوە لەسەر چەند پرسێك، يەكەميان، لەسەر بودجەى پێشمەرگە كە لەساڵێ 2007 ەوە هەتا ئێستا كە بڕەكەى زياترە لـە حـەوت ترليـۆن، دوو: زێـدە بـوونى خەرجـە سياديەكان كـە لـە سـاڵى 2007ەوە كـە بڕەكەى 15 مليار بووە، بـەڵام ئەمسـاڵ بۆتـە 40 مليـار، يـەعنى ئەمـەش زيـادە ڕەويـەكى بەرچـاوە، ئـەبێ حكومەتى هەرێم داوا لە حكومەتى فيدراڵى بكات بۆ ئەم شتانە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بايز-سەرۆكى پەرلەمان

فەرموو كاك ئارام

بەڕێز ايوب نعمت(ئارام)

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لە لاپەڕە 6 ئاماژە بەوە کراوە کە بودجەی گشتی بەڵگە نامەیەکی سیاسی و قانونیە و ڕەنگدانەوەی فەلسەفە و چالاکی ئایندەی دەوڵەتە، لەم ڕوانگەوە بودجەی ساڵی 2013 هەڵدەسەنگێنین کە ئاراستەی بودجەی هەرێمی کوردستان ئاراستەی بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ کوێ ئەبات؟ خاڵی یەکەم، سیستەمی بەڕێوەبردنی ئابووری هەرێمی کوردستان جێگر نیە و تووشی قەیران بووە و سیستەمێکی تێکەڵە، ئەمەش لە داهاتوو زیان بە سیستەمی ئابووری ئەگەیەنێ، بۆ نموونە بۆ هەندێ وەزارەت بوار دراوە کە داهاتی وەزارەتەکان بۆ خۆیان بێت، ئەم سیستەمە لە پێش 100 ساڵ لە فەرنسا و تورکیا و مصر کاری پێکراوە، ئەم جۆرە سیستەمە قەبارەی خەرجیەکان زیاد ئەکات، ڕێژەی داهات و خەرجیەکان بۆ پەرلەمان ڕوون نابێت، بوار بۆ گەندەڵی ئاسان ئەکات، زیادە ڕەووی کردن کە سوودی ئابووری ئەوتۆی نەبێت وەك لە ماددەی 2 ی بودجەی 2013 دا کە چوار وەزارەت بەم ئاراستە کار ئەکەن، چونکە تەواوی داهات بۆخۆیانە، و لە 50٪ وەزارەتی ناوخۆ بەڕێوەبەرایەتی شارەوانیەکان داهات بۆخۆیان ئەبێت، بەم شێوەیە بڕوات زۆربەی وەزارەتەکان داوا ئەکەن کە داهات بۆ خۆیان بێت و دەستەڵاتی سەرفیان هەبێت، کە ئەمەش سیستەمێکی سەرکەوتوو نیە، پاشان لە ماددەی 14 بڕگەی 2 و هەروەها ماددەی 37 جەخت ئەکاتەوە لە بنەمای جێ بەجێ کردنی بنەمای لامەرکەزیەت، بەڵام بە کرداری بنەمای لامەرکەزیەت بوار نادات ئەو بنەمایە جێ بەجێ ببێت، و صلاحیەتی سەرف ناداتە وەزارەتەکان و ئەمەش کاری وەزارەتەکانی پەکخستووە، خاڵی دوو، حکومەت لەکاتێکدا بودجە ئەنێرێ بۆ پەرلەمان، جگە لەو خشتانەی ئەینێرێ پێویستە کۆمەڵێك هاوپێچ پێشکەش بکات، هەروەك ئەوەی لە ئەنجومەنی وەزارەتی عێراق ئەکرێت، بۆ نموونە خشتەی ڕێژەی ناردنە دەرەوەی نەوت و گرێبەستەکان لەگەڵ کۆمپانیاکان، چونکە یەکێ لە سەرچاوە گرنگەکانی کوردستان نەوتە و لەو ڕێگەیەوە لیژنەکان بۆیان ڕوون ئەبێتەوە ئاستی ناردنە دەرەوەی نەوت و داهاتەکەی چەندە؟ خشتەی یەدەگی کاش کە چەند لە بانکەکانی هەرێمی کوردستان هەیە، و هەروەها وردبینی چالاکی وەزارەتەکان، و ڕاپۆرت سەبارەت بەو یاسایانەی لە ساڵی 2012 دەرکراوە و کاریگەری لەسەر بودجەی ساڵی 2012 چەند بووە؟ خاڵی سێ، ئاراستەی بودجەی هەرێمی کوردستان ئاراستەی بە سەربازی کردنی کۆمەڵگایە، بۆ نموونە ڕێژەی بودجەی وەزارەتی پێشمەرگە و ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش و وەزارەتی ناوخۆ زیاترە لە 30,36٪، کام ڕێژەیە زیاترە لە وەزارەت و دەستە خزمەت گوزاریەکانی هەرێمی کوردستان؟ وەزارەتی کارەبا، شەهیدان، کاروباری کۆمەڵایەتی، خوێندنی باڵا، کشتوکاڵ، دەستەی مین، ژینگە و مافی مرۆڤ کە ڕێژەکەیان بە هەموویانەوە 27,3٪یە، و ئەگەر هەڵسەنگاندنێك بکەین بۆ ڕێژەی میلاکاتی پێشمەرگە و پۆلیس و ئاسایش لە هەرێمدا 278380 میلاکاتی ئەو وەزارەتانەیە، کە نزیکەی یەك لەسەر سێی کۆی میلاکاتی فەرمانبەرانی هەرێم ئەگرێتەوە، و بە پێی ڕێژەی دانیشتوانی هەرێمی کوردستان بە پێی وەزارەتی بازرگانی حکومەتی ناوەندی چوار ملیۆن و سێ سەد و چوار کەسە، لە هەر 15 هاووڵاتی کوردستان یەکێك یا ئاسایشە یان پۆلیس، خاڵی

چوارەم، لە هەموو حکومەتێکدا کۆمەڵێك وەزارەتی بەرهەمهێن هەیە و ئەبنە هۆی داهات لەو حکومەتەدا، بەلأم لە هەرێمی کوردستان دا تەواو پێچەوانە بۆتەوە، وەزارەتە بەرهەم هێنەکان ئەبێت حکومەت پارەیان بۆ دابین بکات، بۆ نموونە وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی، خەرجیەکەی یەك ملیار و دوو سەد و بیست و شەش ملیار و چوار سەدو بیست و حەوت ملیۆنە، بەلأم داهاتەکەی بیست و سێ ملیار و نۆسەد و حەفتا و سێ ملیۆنە، وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن، خەرجیەکەی دووسەد و پێنج ملیارە و سەدو بیست و یەك ملیۆنە، بەلأم داهاتەکەی شەش ملیار و نەوەد و پێنج ملیۆنە، خاڵی پێنج، حکومەتی بەعس تا ئێستاش خەڵکی کوردستان ئەکوژێت، بەلأم بە بێ ئەوەی حکومەتی هەرێم پلانی هەبێ بۆ ڕوو بە ڕوو بوونەوەی ئەم کارەساتە، ژمارەی قوربانیانی مین گەیشتۆتە چوارده هەزار و پێنج سەد کەس، و سی هەزار ئاژەلیش زیانی تەقینەوەی مین بووە لە کوردستان، بەلأم لە بودجەی هەرێم کەمترین بایەخ دراوە بەم بوارە، کە ڕۆژانە ڕوو بەڕووی خەڵکی گوند و دێهاتەکانی کوردستان ئەبێتەوە، بودجەی تەرخان کراو بۆ دەزگاکانی مین تەنها لە(0,25٪) ە، خاڵی شەش، کار نەکردن بە ڕاسپاردەی ساڵی ڕابردوو، بۆ نموونە یەکەم ڕاسپاردەی ساڵی 2012 پێویستە حکومەت لە بودجەی ساڵی 2013 بایەخ بە وەزارەتی تەندروستی و کشتوکاڵ بدات، بەلأم بودجەی هەردوو وەزارەتەکە لە 7,96٪ لە هەمانکاتدا بە تەنها بودجەی وەزارەتی ناوخۆ لە 11,70٪ یە، کۆی ڕاسپاردەکانیش 27 ڕاسپاردەیە، ئەمە ڕوونی ئەکاتەوە حکومەت بایەخ نادات بەو ڕاسپاردانەی کە لە لایەن پەرلەمانەوە پێشنیار کراوە، لە کاتێکدا لە یاسای بودجەی ساڵی 2012 بە پێی ماددەی 42 حکومەتی پابەند کردووە کە کار بکات بۆ جێ بەجێ کردنیان، بەلأم حکومەت بە پێچەوانەی ڕاسپاردەکان بودجەی 2013 ی داڕشتووە، خاڵی حەوت، بە پێی ماددەی 30 دەستووری عێراق پێویستە بیمەی کۆمەلأیەتی دابین بکرێت بۆ هەموو خێزانێك، بە جۆرێك کە داهاتێکی گونجاوی هەبێت، هەروەها یەکێ لە بڕگەکانی بودجە بریتیە لە داد گەری کۆمەلأیەتی، بەلأم بودجەی 2013 بایەخی بەم بوارە نەداوە، بۆ نموونە نەبوونی سندوقی دەستەی کۆمەلأیەتی پێك نەهێنراوە، هەروەها کار نەکردن بە یاسای ساڵی 2004 ی هەرێمی کوردستان، کە بیمە تەرخان ئەکات بۆ کرێکاران و کارگوزاران لە کەرتی تایبەت، لە کاتێکدا کە سێ سەدو شەشت ملیار و نۆسەدو نۆ ملیۆن دینار تەرخان کراوە بۆ موساهەماتی ئیجتیماعیە، ئایا کە سندوقی بیمە دروست نەکراوە چۆن مامەڵە بەم پارەیە ئەکرێ؟ و کۆمەڵێك داهاتی تر هەیە بۆ سندوقی بیمەی کۆمەلأیەتی، هەر لە یاسای بودجەی 2012 لە ماددەی 2 دەم ئەبێ حکومەت بە لە 30٪ لە داهاتی ئەم سندوقە بەشدار بێت، و هەروەها داهاتی کارگوزار و کرێکار لە داهاتی لە 5٪ و خاوەن کار لە 12٪، ئایا ئەو هەموو داهاتە چۆن مامەڵەی لەگەڵ ئەکری کە سندوقی بیمە تا ئێستا پێك نەهێنراوە؟ هەروەها ئەم داهاتە پێویستە بڕیار بدات بە زیاد کردنی مووچەی بیمەی کۆمەلأیەتی، بەلأم ئێستا حکومەت بڕیار ئەدات مووچەکان زیاد بکات، و خۆی مامەڵە بە پارەکانەوە ئەکات کە ئەمەش پێچەوانەی یاساکانە، خاڵی هەشت، لە ساڵی 2010دەوە پرۆسەی تواناسازی جێ بەجێ ئەکرێ، و ساڵانە 120 ملیاری بۆ تەرخان ئەکرێ، هەرچەندە چەندین سکاڵای قوتابیان سەبارەت بەم پرۆسەیە خراونەتە

ڕوو، هەروەها لە ڕاسپاردەکانی 2012 خاڵی (9، 10) داوا کراوە لە حکومەت گۆڕانکاری بکات لە شێوەی جێ بەجێ کردنی ئەم پرۆسەیە، بەڵام دەقی ماددەکە هەمووساڵ وەکو خۆی ئەنووسرێتەوە، و هیچ گۆڕانکاریەکی تێدا ناکرێ، و ڕۆژ بە ڕۆژ کێشە بۆ قوتابیان زیاد ئەکرێ، بۆ نموونە پارە گەیاندن بە خوێندکاران، هەندێ لە خوێندکاران خوێندنەکەیان هەڵوەشێندراوەتەوە لە ئەنجامی ئەوەی پارەکەیان نەگەیشتۆتە زانکۆکان، و کەمی پارەی دیاری کراو بۆ قوتابیان، نەبوونی ڕێنمایی بۆ ئەو قوتابیانەی لەسەر خەرجی خۆیان ئەخوێنن، خاڵی نۆ، پلانی دەستەی نیشتەجێ بوون نەیتوانیوە کێشەی نیشتەجێ بوون چارەسەر بکات، بەڵکو کۆمەڵێك خەڵکی کردۆتە سەرمایەدار، ساڵانە بڕێك تەرخان ئەکرێت بۆ دەستەی وەبەرهێنان کە لە 100 ملیار کەمتر نەبووە، و ئەمساڵیش لە ماددەی نۆ لەو 600 ملیارەی دیاری کراوە پشکێك بۆ دەستەی وەبەرهێنان تەرخان ئەکرێ بۆ پرۆسەی نیشتەجێ بوون، بەڵام ئەم پلانە نەبۆتە هۆی ئەوەی کێشەی نیشتەجێ بوونی کرێ نشینان چارەسەر بکات، چونکە بەهای خانووەکان بەرزە و تەنها دەوڵەمەندەکان ئەتوانن بیکڕن و بازرگانی پێوە بکەن، و پێشێلکاری یاسایی ئەکرێ لەو بوارەدا، بۆ نموونە پاش ئیفراز کردنی زەویەکان ڕاستەوخۆ زەویەکان ئەفرۆشرێن کە هێشتا زەوین و بینایەی لەسەر دروست نەکراوە، خاڵی دە، ئەو پلانەی کە ساڵانە حکومەت دایناوە بۆ ئەوەی کە هاووڵاتیان ڕوو ل کەرتی تایبەت بکەن بۆ دامەزراندنیان، لە ڕێگەی دابین کردنی مووچە بۆ ماوەی پێنج ساڵ، و هاندانی فەرمانبەران بەوەی کە پاش پانزە ساڵ خزمەت کردن ئەتوانن خۆیان خانە نشین بکەن، ئەم پلان و ڕێنمایانە هەموویان شکستیان هێناوە و نەیانتوانیوە ئەو فشارە زۆرەی سەر حکومەت کەم بکاتەوە، بۆ نموونە لە وەزارەتی داد تەنها یەك فەرمانبەر داوای خانە نشینی کردووە و سێ فەرمانبەر داوای گواستنەوەی کردووە، و ساڵ بەساڵ داخوازی دامەزراندن لە زۆربوون دایە و ئەم سیاسەتەش وا لە خەڵك ئەکات ببێتە کۆمەڵگایەکی بەکاربەر نەك بەرهەمهێن، بەشێك لە چارەسەر کردنی ئەم کێشەیە بە جێ بەجێ کردنی یاسای ژمارە 4 ی ساڵی 2012 یاسای خانەنشینی و بیمەی کۆمەڵایەتی ئەکرێ، بەڵام تا ئیستا جێ بەجێ نەکراوە، بە تایبەت لە ماددەی 9 جەخت ئەکاتەوە لەوەی ئەنجومەنی وەزیران پەیڕەوێك ڕێکبخات لەو بوارە. بەڵام تا ئێستا ئەنجام نەدراوە، چونکە گەر هاووڵاتیان دڵنیا بن لەوەی فەرمانبەر و کرێکارن لە کەرتی تایبەت ئەتوانن بەشداری لە سندوقی بیمەی کۆمەڵایەتی بکەن و خزمەتیان بۆ حیساب ئەکرێت ئەو کات هاووڵاتیان ڕوو لە حکومەت ناکەن بۆ داخوازی دامەزراندن و کەرتی تایبەتیش ئەبووژێتەوە و بەشێك لە کێشەی دامەزراندنیش چارەسەر ئەبێ، خاڵی یانزە، لە ساڵی ڕابردوودا جەخت کرایەوە کە داهاتی نەوت بخرێتە ڕوو بۆ پەرلەمان، بەڵام ئەو داواکاریە جێ بەجێ نەکراو ئێستاش شێوەی خەرج کردنی ئەو داهاتە بێ ئاگاداری پەرلەمان جێ بەجێ ئەکرێ، لە کاتێکدا بە پێی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان یەکێ لە ئەرکەکانی پەسند کردنی بودجەیە، هەروەها لە لاپەڕە 2 ی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی ئاماژە بەوە کراوە کە حکومەت لە پاش پەسند کردنی بودجە سیستەم و ڕێنمایی خەرج کردن دەستنیشان ئەکات، بەڵام ساڵانە پارەی داهاتی نەوت لە لایەن حکومەتەوە خەرج ئەکرێت و بێ گەڕانەوە بۆ پەرلەمان،

ئەمەش پێشێل کارییەکی دیارە لە دەستووری پەرلەمان، بە پاساوی ئەوەی حکومەتی ناوەند ئەو بڕە بودجەیە لە ڕێژەی لە 17٪ ەکە نەبڕێ، بەڵام ئەمش پاساو نیە بۆ ئەوەی حکومەت بێ گەڕانەوەی بۆ پەرلەمان ئەو داهاتە خەرج بکات،گەر پاساوەکەش ئەوە بێ سندوقی نەوت وگاز دروست نەبووە ئەوەش کارەساتێکی ترە، بۆچی ئەو سندوقە دروست نەکرا لە پاش 6 ساڵ لە دەرچوونی یاساکە؟ لە هەمان کاتدا حیسابێکی تایبەت هەیە بۆ ئەو داهاتانە، بەڵام خەرج کردنی بێ گەڕانەوەیە بۆ پەرلەمان، کە ئەمەش ڕۆڵی پەرلەمان ئەخاتە ژێر پرسیارەوە، بۆ نموونە پێش ئەوەی بودجەی ساڵی 2013 پەسند بکرێ ئەنجومەنی وەزیران بڕیاری زیاد کردنی بودجە ئەدات بە بڕی 110 ملیار لە پارەی داهاتی نەوت، کە ئەمەش لە دەستەڵاتی پەرلەمانە نەك ئەنجومەنی هەرێم بۆ نەوت و گاز، دوانزە، حکومەت نەیتوانیوە سیستەمی خانەنشینی لە هەرێمی کوردستان ڕێکبخات، بۆتە بارێکی گران بەسر بودجەوە، تا ئێستا سندوقی خانەنشینی دەستەیەکی سەربەخۆی بۆ بەڕێوەبردنی ئەم سندوقە و یاسایەکی تایبەت بۆ ئەو سندوقە دیار نەکراوە، و ئەو سندوقە مووچەی خانەنشینی دیاری ئەکات و بڕیار ئەدات بۆ زیاد کردنی مووچەیان، و نابێ مووچەی خانەنشینی لە لایەن حومەت دابین بکرێ، ئەم بنەمایانە هەمووی لە کوردستان دا پێچەوانەی بنەما و یاساوە کاری پێ ئەکرێ، بۆ نموونە مانگانە ڕێژەی 7٪ لە فەرمانبەرانی کوردستان ئەبڕێت، کە لە ساڵی 2013 دا ڕێژەی فەرمانبەران گەیشتۆتە شەسەد و هەشتاو دوو هەزار و هەست سەد و چل و نۆ، ئەو پارەیە چۆن مامەڵەی لەگەڵ ئەکرێ؟ حکومەت بەشدارە لە موساهەمەی تەقاعودی بە ڕێژەی لە 12٪ ە، بۆ ساڵی 2013 ڕێژەی ئەو موساهەمەیە سێ سەدو شەش ملیار و نۆسەد و چل و پێنج دینار دیاری کراوە، ئایا ئەو پارەیە چۆن مامەڵەی لەگەڵ دا ئەکرێ ؟ لە کوێ دانراوە؟ و بەدەیان هەزار هاووڵاتی خانەنشین کراوە بەعەسکەری و مەدەنیەوە بێ ئەوەی بە پلەی وەزیفی یان عەسکەری تێپەڕ ببن، کە پێویستە مانگانە لە 7٪ بداتە ئەو سندوقە، بەڵام حکومەت هاتووە بە بێ جێ بەجێ کردنی ئەم پرەنسیپە خانەنشین ئەکات و مووچەی خانەنشینیش وەرەئەگرن، بۆیە حکومەت قەرزاری ئەم سندوقەیە، ئەبێ قەرەبووی ئەم سندوقە بکاتەوە، بۆ نموونە فەرمانبەرێك تا 15 ساڵ تەواو نەکات ناتوانێ ببێتە ئەندامی ئەو سندوقە، یان لیوایەك تا 45 ساڵ تەواو نەکات ئەو کات ئەتوانێ ببێتە ئەندامی ئەو سندوقە، سیستەمی خانەنشینی ئێستای حکومەت کەوتۆتە ژێربارێکی قورس و ئەبێ خۆشی تەحەمولی ئەو وەزعە بکات، خاڵی سیانزە، حکومەت لە بڕی ئەوەی سوود لە کۆمپانیاکان وەرگرێ بۆ خزمەت گوزاری بۆ خەڵك و بەهێز کردنی ئابووری کوردستان، بە پێچەوانەوە خزمەت بە کۆمپانیاکان ئەکات، بە ناوی ئەوەی گوایە یاسای وەبەرهێنان بەو شێوەیە، واتە پاساوەکەی بوونی یاسایەکە، لە کاتێکدا حکومەت زۆر بە ئاسانی ئەتوانێ داوای هەموار کردنی ئەم یاسایە بکات، بە جۆرێك بێت کە سوود بە سامانی گشتی و خەڵك بگەیەنێ، نەك بە سەرمایە دارەکان، بۆ نموونە زۆربەی پرۆژەکانی دەستەی وەبەرهێنان بۆ پێشکەش کردنی پرۆژە بازرگانیەکان کە سەربەکەرتی تایبەتن هەمووی، لە ساڵی 2013 بڕەکەی سەد و شەست و نۆ ملیار و پێنج سەدو بیست و نۆ ملیۆن دینار تەرخان کراوە، لە کاتێکدا ئەو

بڕە پارەیە ئەتوانرێ تەرخان بکرێ بۆ کۆمەڵە پرۆژەیەك بۆ کەرتی گشتی، خاڵی چوارده، لە ماددەی 10 یەمی بودجەی حکومەتی ناوەندی دا هاتووە، کە حکومەتی ئیتیحادی بڕێك پارە لە حکومەتی هەرێم ئەبڕێ بە هۆی ئەو زیانەی لە حکومەتی ناوەندی ئەکەوێت لە کۆمپانیاکانی تەلەفۆن و ئینتەرنێت کە لە کوردستان دا کار ئەکەن، بوار نەدان بە کۆمپانیاکان کەبێنە کوردستان زیانێکی زۆر بە هاووڵاتیان ئەگات لە بەرزی نرخی تێچوونی تەلەفۆن و ئینتەرنێت، لاوازی هێڵەکانی تەلەفۆن و ئینتەرنێت، چونکە زۆربوونی کۆمپانیاکانی ئینتەرنێت مونافەسە دروست ئەکات، ئەمەش ئەبێتە کۆمەڵێك ئیمتیازات بۆ هاووڵاتیان و کوالێتی هێڵەکانیش باشتر ئەبێت، خاڵی پانزە، ناهاوسەنگی لە بودجەی وەگەڕخستن و وەبەرهێنان لە هەرێمی کوردستان دا کە لە زۆربەی ساڵەکان لە ئاستێکدایەو پلان نیە بۆ دروست کردنی هاوسەنگی، بودجەی وەگەڕخستن بەردەوام لە ئاستێکی بەرز دایە و بودجەی وەبەرهێنان لە ئاستێك نزم دایە، بەلاّم بە پێچەوانەوە لە حکومەتی ناوەندی هەمیشە کار کراوە بودجەی بەگەڕخستن کەم بکرێتەوە و بودجەی وەبەرهێنان زیاد بکرێ، کە ئەمەش هاوسەنگی لە بودجەدا دروست ئەکات، بۆ نموونە بەگەڕ خستن لە هەرێم لە 68,52٪ ە، بەلاّم وەبەرهێنان لە 31,58 ە، بەلاّم لە حکومەتی عێراقی دا بودجەی بەگەڕخستن لە 60,19 یە، وەبەرهێنان لە39,81٪ ە ، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو هاژە خان ،تکایە نووسینەکانتان ئەگەر بەر دەستە بیدەن بە وەزیرە بەڕێزەکان، چونکە کارئاسانی زیاترە بۆ ئەوان

بەڕێز هاژە سلیمان

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

دیارە من بە دوو خاڵی ئیجابی دەست پێ ئەکەم، یەکەم، بودجە زووتر لە ساڵانی پێشوو هاتۆتە پەرلەمان بۆ ئەوەی کە پەسند بکرێ و خەڵك لە ڕێگەی ئەو پرۆژانە سوودی لێ وەرگرن، خاڵێکی تر ئەوەیە، بەراستی ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی ئەمساڵ زۆر بە وردی هاتووە، و زۆر شت لە ناو ڕاپۆرتەکەدا شی کراوەتەوە، دەربارەی تێبینیەکانم لەسەر هەردوو ڕاپۆرتەکە، لە ڕاستیدا لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی تێبینیەکم هەیە ئەوەیە ئەوان وەکو لیژنەیەکی تایبەتمەند لە بودجە دیارە ساڵانە ڕایان هەیە لەسەر ڕاپۆرتی هەموو لیژنەکان، بەلاّم ئەمساڵ ڕایان نەبووە لەسەری، بۆ نموونە ئێمە پار چەند تێبینیەکمان دابوو لە تێبینیەکان نوسرابوو ئەمە پەسندە یان پەسند نیە، یان پێویست ئەکات کە حکومەت وەلاّمی بداتەوە، بەلاّم ئەمساڵ دیارە لەناو ڕاپۆرتەکەی ئەوان ئەو شتە بەدی ئەکرێ کە ڕایان نەداوە لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەکانی تر، و هەروەها پشتگیری لە هەردوو ڕاپۆرتی لیژنەی مافی مرۆڤ و لیژنەی بەرگری لە مافی ئافرەتان ئەکەم کە لەگەڵ ڕاپۆرتەکان هاتبوو، و هەموو ئەو تێبینیانە و پێشنیارانەی کە کردوومانە لە هەردوو لیژنەکە، دێمە سەر خاڵەکانی تر ئەوانەی کە تێبینی لەسەر بودجەی ئەمساڵ، دەربارەی مەسەلەی داهات بە شێوەیەکی گشتی دیارە تەئیدی لیژنەی دارایی ئەکەم کە دیارە ئەوانیش داوایان

کردووە لە ڕاپۆرتەکەیان کە دیارە ئەو داهاتەی گشتی کە هەمووی بە شێوەیەکی گشتی ئەگەڕێتەوە بۆ بەغدا ئینجا لەوێ 17٪ لێ ئەبڕێ، و تا ئێستا ئەوە ڕوون نیە بە شێوەیەکی بەرچاو، بۆیە واپێویست ئەکات حکومەت ئەوە ڕوون بکاتەوە کە داهاتی هەرێم بە داهاتی نەوتیشەوە چۆن ئەچێتە بەغدا دوایی ئەگەڕێتەوە؟ دەربارەی مەسەلەی کورتهێنان، دیارە ئەمساڵ بە بەراورد لەگەڵ ساڵی پار کورتهێنانەکە کەمترە، بەڵام کورتهێنان هەر کورتهێنانە، و کورتهێنانیش مەترسیدارە لەسەر بودجە، بۆیە پێویستە کار بکەین بۆ چارەسەر کردنی، و لەناو مەسەلەی کورتهێنانەکە وەکو وتم هەرچەندە بڕەکەی کەمترە لە پارە، بەڵام میکانیزمەکەی دیاری نەکراوە کە چۆن ئەو بڕە چارەسەر کراوە؟ دەربارەی مووچەی فەرمانبەران دیارە باس لە مووچەی فەرمانبەران ئەکەین کە مووچەی فەرمانبەران چۆنە لە هەرێمی کوردستان، و قورسایی خستۆتە سەر بودجە، بەڵام لێرە بەرێزان کێشەیەك هەیە ئەویش پلە نزمەکان زۆر گلەییان هەیە کە لە مووچەکان، هەرچەندە جیاوازی هەیە لە هەموو عێراقدا، بەڵام ئەکرێ حکومەتی هەرێم کار بۆ ئەوە بکات، چونکە بەراستی پلە نزمەکان مووچەکانیان زۆر کەمن، و ئەکرێ ئێمە وەکو حکومەتی هەرێم چارەسەرێك بۆ ئەم کێشەیە بدۆزینەوە، و دەربارەی مەسەلەی تەرفیع و عەلاوە، دیارە ئەوەش کێشەیەکی زۆر هەیە لە نێوان هەموو دەزگاکانی حکومەتی هەرێم، و هەندێ کەس هەیە پێنج، شەش ساڵە دامەزارەوە و پلەیەکی زۆر بەرزی پێدراوە، کە بەراستی ئەمە ناداد پەروەریە لە نێوان فەرمانبەران هەیە، پێویستە بە شێوەیەکی کۆتایی چارەسەر بکرێ لە لایەن حکومەتەوە، لەسەر ئاستی وەزارەتەکان دیارە چەند وەزارەتێك ئەمساڵ ئەولەویەتی پێدراوە و بڕێکی باش تەرخان کراوە وەکو بودجە بۆی، بەڵام ئەوەی کە تێبینی ئەکرێ و ساڵانەش قسەی لێ ئەکەین دیارە بە پێی ئەو بارودۆخەی هەرێمی کوردستانی پێدا تێپەڕیوە چەندین نەخۆشی تووش بووە، بۆیە ئەبێ گرنگی بە سێکتەرەکانی تەندروستی بدرێ، بۆیە ئێمە ساڵانە داوا ئەکەین کە ستانداردی جیهانی بۆ مەسەلەی تەندروستی دابنرێ، بۆ وەزارەتی تەندروستی کە 7٪ ە، بەڵام ئەمساڵ نەگەیشتۆتە ئەم ڕادەیە، و هیواداریین حکومەت بۆ ساڵی داهاتوو کار لەسەر ئەمە بکات، دەربارەی جێ بەجێ نەکردنی هەندێ ماددە کە پار لە یاسای بودجەدا هاتبوو، وەکو ماددەی 35، 36 بەراستی ئەبێ کار لەسەر ئەوانەش بکەین، وەکو پێکهێنانی دەستەی دەست پاکی و دامەزراندنی سەرۆکی دیوانی چاودێری دارایی، دەربارەی ئەو پلە وەزیفیانەی ئەمساڵ دانراوە کە 15 هەزار پلەیە، بێگومان پار 17 هەزار بوو، بەڵام دیارە ئەو میکانیزمەی ئێستا بۆ دامەزراندن بەکاردێ پێم وایە باش نیە و خەڵك گلەیی زۆرە لەسەر ئەو بابەتە، لەبەر ئەوەی هەندێ کەس هەیە تەقدیمی کردووە پێنج، شەش ساڵە دانەمەزراوە، هەندێکیش ئەمساڵ تەخەروجی کردووە وەرگیراوە، بۆیە ئەمە چارەسەر ناکرێ تاکو یاسای ئەنجومەنی ڕاژە بە یاسای ژمارە 7 ی ساڵی 2011 لە پەرلەمان دەرچووە دەست بە ئیش و کارەکانی بکات ئەم مەسەلەیە چارەسەر بکرێ، لەسەر مەسەلەی ئەوەی هەندێ لە سێکتەرەکان پارەی بۆ تەرخان نەکراوە، پێشنیار ئەکەم کە هەولێر وەکو پایتەختی گەشتیاری 2014 دەستنیشان کراوە، پێویست ئەکات لە 2013 دوە کار بۆ ئەوە بکەین کە لەسەر ئەو سێکتەرە ئیش بکەین، بەڵام دیارە هیچ مەبلەغێك دیار

نیە لە بودجەی 2013 تەرخان کرابێ بۆ ئەوە، و بە تایبەت گرنگی دان بە شوێنە گەشتوگوزاریەکان، ئەوانەی لە هەولێرە، لە هەرسێ پارێزگاکەی هەرێم هەیە، بەراستی زۆر ئیهمال کراون، دەربارەی بودجەی وەبەرهێنان، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی هاتووە لە لاپەڕەی 15، 16 ، 17، هەندێ وەزارەت هەیە پرۆژەی پێشنیار کراویان نیە، من پرسیار ئەکەم، ئایا ئەو دەستە و وەزارەتانە خۆیان داوایان نەکردووە یان بۆیان دانەنراوە، هەر بۆ هەمان مەبەست بەراستی ئەگەر بە نموونە بیهێنمەوە، دەستەی مین هەڵگرتنەوە، دیارە بە هۆی ئەو زروف و بارودۆخەی کە هەرێمی کوردستانی پێدا تێپەڕیوە مینێکی زۆر هەیە لە هەرێم، بۆ نموونە قەزای چۆمان دیارە من پەیوەندیم کردووە لەگەڵ قایمقام، داوایان کردووە کە پرۆژەیان بۆ دابین بکرێ بۆ هەڵگرتنەوەی مین، بەڵام پرۆژەکەیان لەبەر چاو نەگیراوە، بۆیە پێویستە ئەو پرسیارە وەڵام بدرێتەوە، دەربارەی کێشەی کارەبا بەراستی ساڵانە بە تایبەتی لە وەرزی زستان ئەبینین کێشەی کارەبا کەموکوڕی زۆری هەیە، ئەویش گرفت ئەوەیە تا ئێستا پێوەری زیرەك کە مەفروز بوو ئێستا دابمەزرێ، و ئەو سەرپێچیانەی کارەبا هەیە کۆنترۆڵ بکرێ، دیارە نەکراوە، بۆی بەراستی زۆر پێویستە ئەو پێوەرە دابنرێ بۆ ڕوو بەڕوو بوونەوەی ئەو مەترسیە، دەربارەی ئەو بڕە پارەی پار تەرخان کرابوو 100 ملیار دینار بۆ قەزاو ناحیە و ئەو گوندانەی کە زیانیان لێ کەوتبوو لە سەر سنوورەکان، واتە میکانیزمی دابەش کردنی ئەو پارەیە دیارە پەیوەندی کردنم بەو قەزایانەی کە زۆر ڕوون و ئاشکرا نیە هەندێکیان 10 ملیاریان وەرگرتووە، هەندێك 7، بۆیە پێویست ئەکات ڕوون کردنەوەیەك لەسەر ئەو بابەتە هەبێت کە بە چ پێوەرێك ئەو پارەیە لەسەر ئەو قەزایانە دابەش کراوە، دەربارەی هەندێ لەو پرۆژە پێشنیار کراوانەی کە هەیە بەراستی هەندێ لەو پرۆژانە ئەوە ساڵی چوارەمە لێرە گفتوگۆ لەسەر بودجە ئەکەین، ئەبینین هەندێ لەو پرۆژانە تەسلیم کراوە و هیچ ئیلتیزامێکی نەماوە، ئەبینین هەموو ساڵێك مەبلەغێك تەرخان ئەکرێ بۆ ئەو پرۆژە پێشنیار کراوانە، یان پرۆژە بەردەوامەکان، ئێمە بە پێویستی ئەزانین حکومەت ئەمساڵ لە ئیحتیاتی وەزارەتی دارایی کە بۆ حاڵەتی ناکاو دائەنرێت بڕێك تەرخان بکرێ بۆ ئاوارەکانی ڕۆژ ئاوا بە تایبەتی ئەوانەی کەمپی دووەم، بەراستی لە بارودۆخێکی زۆر خراپ ژیان بەسەر ئەبەن، لەسەر پاراستنی مافی کرێکار بەراستی ئەمەوێ قسە لەسەر ئەو بابەتە بکەم، هەرچەندە پرۆژەیەکمان لە پەرلەمان هەموار کرد، پرۆژەی ژمارە 39 ی ساڵی 71، بەڵام دیارە بە پێی ئەو ئامارانەی کە لەبەر دەستن ئەو کرێکارانەی کە لە 2012 گیانیان لەدەست داوە ژمارەیان 58 کرێکارە، ئەمەش ئەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لەناو یاساکە جێگایان بۆ نەکراوەتەوە، و ئەو کۆمپانیایانە ئەو هۆیانەی بۆ پێویستی سەلامەتی ئەو کرێکارانە بە باشی بەکاری ناهێنن، بۆیە پێویست ئەکات لە ڕێگەی وەزارەتی داراییەوە ئەو کێشەیە چارەسەر بکرێ، و داوا لە حکومەتی هەرێم ئەکەم کە زۆر بە باشی چاودێری پرۆژەکانی ئیستیسمار بکرێ، چونکە بەراستی ئەو پرۆژانە ئەبینین کەموکوڕی زۆریان تێدایە، پارەیەکی زۆر لە خەڵك وەرئەگیرێ، بەڵام ساڵێك نابات کەموکوڕییەکانیان زۆر بە باشی بەدەر ئەکەوێ، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو كاك كاروان

بەڕێز كاروان صالح

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

بە خۆشحاڵیەوە ئەمساڵ ئەبینم بودجەكە جیاواز لە بودجەی ساڵی پار و پێرار هەندێك ماندووبوونی بۆ كراوە، هیوادارین ئەو كەموكورتیانەی كە ماوە ئەویش چاك بكرێ، چونكە بەراستی زۆر ماوە بڵێین ئەو بودجە زۆر باشە، و هێشتان زۆر ماوە بڵێین عەدالەت گەیشتۆتە ئاستێك كە بتوانین هەموو خەڵكی هەرێمی كوردستان لەو بودجەیە سوود مەند بێ، هەندێ لە هاوكارانم باسی زۆر شتیان كرد، من دووبارەی ناكەمەوە، بەلام ئەوەی زۆر لام مەبەستە بەراستی ئەو بودجەیە كە دیاری كراوە، 65 ملیارەكە بۆ وەزارەتی كشتوكاڵ، بەراستی ئەوەیان پێم وایە لە ساڵی پاریش پرۆژەی زۆر گرنگ ناوی هێندرا، وەزارەتی پلاندانان باسی 31 بەنداوی كرد كە هەندێكیان لە بواری جێ بەجێ كردنن، هەندێكیان لە بواری دیزاین دان، لەو بودجەیە نابینین لەسەر ئەم مەسەلەیە زۆر وەستابین، چونكە خۆتان ئەزانن ئێمە لە هەرێمی كوردستان ئەگەر ئەهمیەت نەدەینە بەنداوەكان كۆمەڵێك سەرچاوەی ئاوی سەر زەویمان ڕۆژانە بە هەدەر ئەڕوات، كە لە كۆمەڵێك ڕووبار و زێی بچووك، لە خابوورەوە بگرە كە 160 كیلۆمەتر بە ناو خاكی هەرێمدا ئەڕوات، لە زێی گەورە 473 كیلۆمەتر بە ناو خاكی هەرێم ئەڕوات، لە زێی بچووك 456 كیلۆمەتر بە ناو خاكی هەرێم ئەڕوات، هەروەها سیروان 386 كیلۆمەتر بە ناو خاكی هەرێم ئەروات، كەچی بەداخەوە تا ئێستا گلدانەوەی ئەو ئاوانە تەنها لە دوكان و دەربەندیخانە، ئەوانەی تا ئێستا وەكو پرۆژەی ستراتیجی ئەهمیەتێكی بەرچاوی پێ نەدراوە، و پێم وایە ئەو سەروەت و سامانە زۆر لە نەوت گرنگترە ئەگەر بە خەم وپلان و دڵسۆزی حیساب بۆ ئەم سەرچاوانە بكرێ، پێشم وانیە كە بەڕێزتان ماوە ماوە باسی بەنداوەكان ئەكەن، بەلام هیچیش دیار نیە گەیشتۆتە كوێ؟ و ئەوانەی كراویشن بەراستی بەنداوی ستراتیجی نین، بۆیە گلدانەوەی ئەو سەروەت و سامانە باشە بۆ ئێمە لە هەرێم پێشكەوتنێكی گەورە و گەشە پێدانێكی گەورە بۆ هەرێم لە بواری جیا جیا فەراهەم ئەكات، هیوادارم ئەو بودجەیەی ئەمساڵ دانراوە بۆ وەزارەتی كشتوكال، پێم وایە كەمە، ئەبوایە ئاوەڕۆی ستراتیجیمان هەبوایە، دوو، سێ ساڵە باسی ئاوەڕۆی شەمامك ئەكەین، هەر ئەڵێین لە دیزاینە و هەر تەواو نەبووە، تا ئێستاش ساڵانە جەرگمان ژان ئەكات كە ئەو هەموو ئاوە كە مەزندە ئەكرێ بە زیاتر لە 30 ملیار مەتر سێجا ئاو بە هەدەر ئەڕوات، لەبەر چی؟ دەیان دەشتی وەكو شەمامك و حەریر و شارەزوورمان هەیە، با بەرهەمی بێنین، با چیتر چاومان لە تەماتە و خەیار و شتی وڵاتانی دەرەوە نەبێ، ئێ خۆ ناكرێ لە بودجەیەكی ئاوا پرۆژەیەكی ستراتیجی ئاودێری نەكەین؟ بەنداوێكی ستراتیجی نەكەن، ئاخر ناكرێ ئێمە خۆمان خەرێك كردووە بەوەی كە بەراستی ئەبێ بودجەكە ساڵانە پرۆژەی ستراتیجی تێدا بێ، بۆ ئەوەی بتوانین ژیان بگۆڕین، بتوانین باری گوزەران لەو وڵاتە بگۆڕین، بتوانین بەروبوومی خۆماڵی والێ بكەین لە جیاتی ئەوەی هاوردەی بكەین، هەناردەی بكەین، من زۆر باس لە ژمارە ناكەم تەنها ئەوەندە ئەڵێم هەندێك لە

فەرمانگەکان مووچەکانیان دوا ئەکەوێ، لەگەڵ ئەو وەزارەتانە کۆ بووینەتەوە و دانیشتووینە، بەراستی ئۆباڵەکە ئەخەینە ئەستۆی وەزارەتی بەڕێزت، چونکە بە هەموو لایەك چاودێری ئەو دواکەوتنەمان کرد هی زێرەڤانی و پێشمەرگە، هی فەرمانگە جیاجیاکان، لە هەموو شوێنەکان ئۆباڵەکە لەسەر ئێوەیە، بەشی پاسەوانی لە زێرەڤانی ئێستا مانگی یەکە، دوو مانگ مووچەیان وەرنەگرتووە، هی ساڵی 2012، ئەگەر هەر خەلەلێك هەیە حەز ئەکەین بۆمان ڕوون بکەنەوە، چونکە بەراستی ئێمە لەگەڵ وەزارەتی ناوخۆ و لەگەڵ فەرمانگەکان زۆر بەدوا داچوونمان کردووە، ئەم مەسەلە حەقیقەتە، دووساڵە ڕوودەدات، مووچە دوا ئەکەوێ، دێمەوە سەر ئەو دواکەوتنە، ئەویش تایبەتە بە وەزارەتەکەی بەڕێزتان، مەسەلەی پێشینەی خانووبەرە و پێشینەکانی تریش، بەڕێزان ئێمە لە ساڵی پار حکومەت و وەزارەتی داراییمان مولزەم کرد کە ئەو پێشینانە ڕانەگرێ، هیچ پاساوێك نیە، لەبەر ئەوەی ئەو پێشینەیە پارەیەکی مودەوەری هەیە، تۆ کۆمەڵێك ئیستیحقاقاتی ڕۆژانە و مانگانە و هەفتانە و ساڵانە خەڵك ئەو پارەیە ئەگێڕێتەوە بۆ خەزێنەی بەڕێزتان، ئەو پرسە بۆ ڕائەگیرێ کە لە لایەك تۆ مولزەم کراوی بە فەقەرەیەك لە فەقەرەکان لە یاسای بودجەی ساڵی 2012، بە چ پاساوێك ئەو پارە ڕائەگری؟ هەفتەیەك ڕاتگرت لەبەر ئەوەی حیساباتت هەیە، دووەت ڕاتگرت، ئەوە دوو مانگە ڕاتگرتووە، هاووڵاتی، دوایی لە لایەکی تر تۆ ئیلزام کراوی، بۆ ڕای ئەگری؟ کێ ئەو ڕێگایەی بە تۆ دایە؟ حەز ئەکەم لەو مەسەلەیە ڕوون کردنەوە هەبێ، لەبەر ئەوەی ڕۆژانە تەماسی گەورەمان هەیە لەگەڵ ئەو بانکانە و هاووڵاتیان، ناکرێ هاووڵاتی دوو مانگ لەبەر دەمی بانکێك ڕاوەستاوە کە ئیستیحقاقێکی خۆی هەبێ، ئەیەوێ خانوویەك دروست بکا، ئەیەوێ سوودمەند بێ بە پێشینەیەك، جوتیارێك، هەژارێك، ئەیەوێ سوودمەند بێ، بۆ ڕاتگرتووە؟ هیوادارم وەڵامێکمان بدەنەوە، و حەز ئەکەم وەڵامم بدەنەوە،

بەڕێزان لە ساڵی پار باسی پێداویستیەکانی قوتابخانەکانمان کرد لە هەرێمی کوردستان، و بڕیار وابوو کە 500 قوتابخانە بکەوێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، دڵنیام قوتابخانەیەکی زۆر لە بواری جێ بەجێ کردنن، و هەنگاوێکی زۆر باش نراوە، بەڵام ئێمە هێشتان پێویستیمان بەو بوارە هەیە کە بە شێوەیەکی زاستیانە درێژە بە نۆژەنکردنەوە و دروست کردنی قوتابخانەی نوێ بدەین، لەبەر ئەوەی تا ئێستا هەندێ لەو دێهات و شارۆچکانەمان لە دوو دەوامی و هەندێکیش لە سێ دەوامی هەندێکیشیان لە دووری ڕێگا لە گوندێك بۆ گوندێکی تر، هیواداریین ئەوەش بە هەند وەرگیرابێ، ئەوەی کە لە ساڵی پار بگەڕێمەوە سەری کە لە 2011 هەشتا و چوار هەزار هاووڵاتی موستەفیدبون لە پێشینەی خانووبەرە، بڕیار بوو بۆ 2012 نەوەد و شەش هەزار سوودمەند بن، پرسیارم ئاراستەی جەنابی وەزیر و وەزارەتە بەڕێزەکەتان ئەوەیە ئایا ئەو نەوەد و شەش هەزارە سوودمەند بوون؟ بەڕێزان ئەوەی کە گرنگە زۆر هەرچەندە ئۆتۆبان دەستی پێکردووە، بەڵام بەداخەوە زیاتر لە 50 هەزار کیلۆمەتر یەك ئۆتۆبانی لەو هەرێمە نابینی، ئەگەر دەست پێکەکانیش تا ئێستا بە سارد و سڕی هاتبێ، موتابەعەمان کردووە خوشك و براکان لە لیژنەی ئاوەدان کردنەوە، جار جار گرفتی وا هەیە کە پێویست ئەکات حکومەت چارەسەری بکات، بە تایبەتی وەزارەتی

دارایی بەشێك لەو ئەرکەی ئەکەوێتە سەر شانی خۆیان لە دواخستنی ئەو پرۆژانە، بەتایبەتی ئۆتۆبان و جووت سایدی ڕێگەی کۆیە، کە ئەبوایە قۆناغی دووەمیش ئێستا لە بواری جێ بە جێ کردن بوایە، و قۆناغی سێیەمیش هێشتا ماوە، و پێم وابێ زۆر دوا ئەکەوێ، نەخشەیەك و سیستەمێکی تازە، ئێمە زۆر گفتوگۆمان لەسەری کردووە، هەمووی هەر پارە نیە، کێشە لایەنی تر و فەنیاتی تری تێدایە لە قەرەبوو کردنەوەی جوتیار، لە قەرەبوو کردنەوەی ئەو هاووڵاتیانەیە کە ئەو ڕێگا گشتیانەیان بەناو زەوی و زارەکانیان ئەڕوات، جار جار دوا ئەکەوێ، ئەوانە هەمووی کاری ئەوەن بەراستی ئەو کارانە بکەونە ئەوەی خۆیان، شتێك ماوە باسی بکەم ئەویش لە لایەن هەندێ خوێندکار کە زەمالە وەرئەگرن، ماوەی ساڵێکە نووسراو لەسەر وەزارەتی بەرێزتان و وەزارەتی خوێندنی باڵا بۆ ڕێنمایی ژمارە 11 بۆ مەسەلەی سوودمەند بوونی ئەو خوێندکارانەی کە زەماڵەیان هەیە لەو موستەحەقاتەی خۆیان سوودمەند بن، بە داخەوە تا ئێستا کێشەیەکی زۆر هەیە، ئەمەوێ بە ڕاشکاوی بڵێم حەق وایە بە ڕوونی وەزارەتی دارایی، ئایا ئەوانەی کە زەماڵەیان هەیە، یان زەماڵەیان وەرگرتووە، یان بە جۆرێك لە جۆرەکان چوونەتە شوێنێك بۆ وڵاتێك لە وڵاتەکان، شمولیان ئەکات ئەو موستەحەقاتە یا نا؟ ئەگەر شمولیان ئەکات بۆ تاخیر کراون؟ بۆ ئەو مافەیان بۆ دابین ناکرێ؟ ئەزانن خەڵکێك هەیە بواری ئەوەی نیە کە ئیحتیاجاتی خۆی جێ بەجێ بکات، لە ماددەی 40 لە یاسای بودجەی هەرێم بۆ ساڵی دارایی 2012 بەرێزتان ئیشارەتان بە خاڵێك داوە کە وەزارەت پێوە پەیوەست دارە، دەرکردنی پەیڕەوێکی یەکگرتوو بۆ دەرماڵەی فەرمانبەران، ئەوانەی لە فەرمانگەکانی هەرێم کار ئەکەن بە ئامانجی بەدیهێنانی عەدالەت و یەکسانی، نازانم ئەو پەیڕەوە و ئەو لیژنەی بەرێزتان کە جارێکی تریش ئێمە لەگەڵ جەنابی وەزیر باسمان کرد، گەیشت بە کوێ؟ بۆ ئەوەی عەدالەتێك بەرپا بکەین لە ماف و لە دەرماڵە و لە مووچە و موستەحەقاتی کارمەندان لەو هەرێمە، بەدیهێنانی یەکسانی لە نێوان دەرماڵەی فەرمانبەران ئەوانەی ئێرە و هەرێم زۆر باس کرا، بەڵام ئەمەوێ بچمە سەر خاڵێك کە باس نەکراوە، ئەویش کورتهێنان و ئەوەی کە مووچەی هێزی پێشمەرگە هاوتا ناکرێ، ئەگەڕێینەوە سەر بەغدا، لە ساڵی 2007 ەوە تا 2012 ئۆباڵەکەی لەسەر بەغدا هەژمار ئەکرێ، پێم وایە با واز لەوە بێنین، ئەوە خەونە، قەت چاوتان بەوە ناکەوێ بەغدا ئەو پارە بدات، بۆیە ئەڵێم ئەبێ بەرنامەیەك و پلانێکی ترمان هەبێ، و ناکرێ هێزی پێشمەرگە باجی ئەو ململانێیە بدات، یان ئەو موستەحەقاتەی هەرێم هەیتی بەغدا نایدات، ئەوڕۆ لە هەموو ڕۆژێك زیاتر پێویستت بە دامەزراندنی هێزی پێشمەرگە هەیە، هێزی پێشمەرگە یەکبخەین، کۆمەڵێك کاری ترمان هەیە تا ئێستا لە کەمی مووچە، کەمی جل و بەرگ، کەمی خواردن، هۆکاری ئەوەن چاوی پێدابخشێنینەوە، پێشنیار ئەکەم بۆ وەزارەتی دارایی و هەموو ئەو بەرێزانەش لێرە دانیشتوون، بەراستی ئێمە هەموو ساڵێك دیار ئەکەین بۆ بەخشیشە حیزبەکان، زۆرینەی ئەو بەرێزانە حیزبەکانیان موستەفیدن لەو پارەیە، و یاساشی نیە، پێم وایە ئەگەر بەشەرعی لێکی بدەینەوە حەرامە، مامۆستا بەشیر لە کوێیە؟ ئەگەر بە قانون نەبێ، ئەگەر بە قانونیش حەلاڵ بێ ئەوە قانونی نیە، بۆ وەری ئەگرن؟ با ئەو پارەیە ئەو ساڵ بلۆك بکەن، مەهێڵن بۆ ئەو

حیزبانە بڕوات، لەبەر ئەوەی زۆربەی ئەو حیزبانە داهات و وەبەرهێنان و پرۆژە و مۆڵ و دوکان و بازاڕ و شەریکات و مقاوەلاتی هەیە، خۆی خۆی ئەژیەنێ، پێویستی بەو بودجەی تۆ نیە، پارەت نیە بۆ پێشمەرگە مووچەکەی چاك بکەی، پارەت نیە نەخۆشخانەی پێ دروست بکەی، حەق وا نیە چیتر باس لە شەفافیەت بکەین، کەس ڕێگا بەخۆی نەدا، لە قوتی ئەو خەڵکە ئەبەن بە بێ یاسا؟ دابەشی ئەکەن بە بێ یاسا؟ یان بلۆکی بکەن تا یاساکە دەرئەچێ، یان ئەوانە بۆ بوارێکی خزمەتگوزاری، بۆ پرۆژەیەکی خزمەتگوزاری گرنگ سەرفی بکەن، چیتر لەو مقۆ و مقۆیە نەمێنینەوە، هەمووومان وەری ئەگرین، بەلام ناشەفافیشە، زۆریشە، کەمیش ئەڕوات، ئێ باشە وەرمەگرە، کەمە، زۆرە، خراپە، باشە، با وەرینەگرین تا یاساکە دەرئەچێ، ئەوکات بە پێی پێوەر هەر لایەك موستەحەقاتی خۆی وەرئەگرێ، ئێستا خەڵکێك وەریئەگرێ زۆر وەرئەگرێ، لە خۆی زیاتر، خەڵکێکی کەم وەرئەگرێ، پێشنیار ئەکەم بۆ ویژدانی هەموو پەرلەمانتاران ڕێگایەك هەڵبژێرن بۆ سەرف نەکرنی ئەو 200 ملیارە، بە هیچ شێوەیەك نە قانونیە و نە شەرعیە، و نەویژدانی کەسیش قبولی ئەکات، ئەو پارەیە بخرێتە پرۆژەیەکی ستراتیجی زۆر گەورە و بۆ ژیان و گوزەرانی پێشمەرگە، بۆ هەرچ موستەحەقات هەیە لەو هەرێمە بۆ هاوولاتیان سەرف بکرێ باشترە لەوەی حیزبەکان بیخۆن و بە حەلال کە حەرامە لە ئەصلدا، بەرێزان خاڵێکی تر هەیە هاوولاتیانی بەرێز زۆر سەردانی پەرلەمان ئەکەن و پەیوەندیمان پێ ئەکەن لەسەر ئەوەی هەندێ هاوولاتی هەیە زیاتر لە 30 ساڵە سوودمەند بووە لە پێشینەی خانووبەرە، هیچ ڕەوا نیە پاش 30 ساڵ پیاووەکو مردووە و ژنەکە ماوە، بەعەکسەوە، من لە بەرێز دکتۆرە ڕۆژانیشم پرسی و وابزانم لە یاساکە ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی بەرێزتان مخەوەل کراوە بە تەعلیمات، هەندێ تەعلیمات هەیە کە چاو بخشێنێتەوە کە هەندێ خەڵك هەیە سوودمەند بێ، برادەرینە پێشی 92 و 93 خەڵك هەیە زەوی وەرگرتووە بە 5 وەرەقەی فرۆشتووە، بۆ موستەفیدە؟ بە تایبەتی کەس و کاری شەهیدان؟ لە بواری ململانێ سیاسیەکان خەڵك خوا خوای بوو بگاتە وەرەقەیەك بۆ ئەوەی ژیان و گوزەرانی خۆی پێ دابین بکات، زۆرینەی ئەو خەڵکانەی موستەفید بوون بە 5 وەرەقە و 10 وەرەقە و کەس نەیگەیاندۆتە 20 وەرەقە زەویەکانی فرۆشتووە، ئێستا تۆ بە موستەفیدی ئەزانی، پێشینەی خانووبەرەی وەرگرتووە هی زەمانی صەدام حسین، دایکی یان باوکی وەریگرتووە، ئێستا تۆ بە موستەفیدی ئەزانی، پێم وایە ئەوانە پێویستی بەوە هەیە بۆ ئەو مەزوعە و عەدالیەتەی بەرێزاتان باستان کرد، بۆ ئەوەی بمانەوێ جارێکی تر یاسا سەروەر بێ هەموو لایەك لەو بودجەیە و خێر و بێری ئەو بودجەی سوودمەند بن ئەتوانین بە یەکەوە چاوێك بە هاوولاتیە هەژارەکانی ولاتەکان دا بخشێنینەوە، و ئەوەی کە گرنگیشە لێرە من دووپاتی ئەکەمەوە لەسەر ئەو 200 ملیارەی کە بۆ بەخشیشی حیزبەکان ئەڕوات، ئەو ساڵ ئێمە ڕای تایبەتمان هەیە، کۆمەڵێك پەرلەمانتاریش قسەمان لەسەر ئەو مەسەلەی کردووە، یان بلۆك بکرێ تا یاساکەی دەرئەچێ، یان هەر لەو پەرلەمانە بکرێ بە پرۆژەیەکی باش، بکرێ بە خێر و بێر بۆ ئەو میللەتە، بکرێ بە بودجەیەکی تایبەت بۆ بارێکی نا ئاسایی

نێوان ئێمە و هەرێم کە ئێستاکە پێم وایە ڕۆژێ لە ڕۆژان ناتوانین ئەو موستەحەقاتە جێ بەجێ بکەین ئەگەر لە ئێستاوە خەمی بۆ نەخۆین، سوپاس

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو سۆزان خان

بەڕێز سۆزان شهاب

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

پێشەکی ئێمە وەکو فراکسیۆنی کوردستانی پشتگیری لە هەردوو ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و ڕاپۆرتی لیژنەکان ئەکەین بەراستی ماندووبوونێکی زۆری لیژنەکانی پێوە دیارە، هەوڵیان داوە ئەو خاڵانە بخەنە بەرنامەی کارکردنیان لە ناو لیژنەکان دا، هەستیان پێ کردووە و درکیان پێ کردووە و ئەیانەوێ چ وەکو پرسیار، چ وەکو پێشنیار وەڵامیان دەست کەوێ، هەروەها ئەمساڵ ڕاپۆرتی حکومەتی هەرێمی کوردستان خۆش بەختانە لە چاو ڕاپۆرتی ساڵانی پێشوو زۆر بابەتیانە، زۆر بە ئەرقام، زۆر بە داتە، باسی بودجەکەی کردووە و دەستنیشانی گیروگرفتەکانی کردووە، کە پێم وایە زۆربەی زۆرمان ئەزانین گیروگرفتە سەرەکیەکە لەوە سەرچاوەی گرتووە کە ئێمە ناتوانین ئەو کێشەیەی هەمانە چارەسەری بکەین، دەست خۆشیتان لێ ئەکەم بۆ ئەم ڕاپۆرتە بە تایبەتی کە بە ژمارە، هەموو ئەو بابەتانەی تێدایە کە بودجە چ لە ساڵانی پێشوو و چ لە ئەمساڵیش چۆن ئاراستە کراوە، کۆمەڵێك پرسیار کە لە لای ورووژاو ئەتوانێ وەڵامەکانی وەربگرێ، دەست خۆشیتان لی ئەکەم، ئەمە شتێکی تازە بوو بۆ ئێمە، هاوکاریشی کردین بەراستی، بۆ وڵاتێك وەکو ئێمە، وڵاتێك وێران، کە بە دەستی ئەنقەست وێران کرا چەندین ساڵە، لە 2003 ەوە ئێمە باسی تەئریخەکە بکەین کە ئیتر بودجەیەکی ئەوتۆمان هەبووەکە بتوانین وڵاتەکەمانی پێ ئاوەدان بکەینەوە تۆزێك، ئەوانەی ساڵانی پێشوو پێم وانیە ئەو بودجەیە بێت کە بتوانین ئەو خەونەی بۆ ئاوەدان کردنەوە هەمانە جێ بەجێی بکەین، بە پێی ئەو دیراساتانەی کە کراوە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ بنیاتنانی ژێرخانێکی ئابووری پتەو و هەمەلایەنە لە هەموو بوارەکان پێویستی بە 33 ملیار دۆلار هەیە، بەس بۆ ئەوەی وەکو بناغەیەك دابنرێ، بۆیە ئەڵێین بەڵی بودجەکەمان سنووردارە، سنوورداری کردنەکەشی ساڵ بە ساڵیش ئێستا تەعەدا لە خەڵکی کوردستان ئەکرێ بەوەی ساڵانە بە ئەنقەست، بە دەستی ئەنقەست نەفەقاتی سیادی و حاکیمە زیاد ئەکرێ، ئەمە مەفروزە حیسابی ئەو ئیتیفاقیانەی کە ئەکرێ لە 17٪ بودجەکە وەرگرین کامیلەن، بەڵام نەفەقاتی سیادی و حاکیمەت لێ ئەبڕن بێ ئەوەی پارەی پێشمەرگە بدەن، نەفەقاتی سیادی و حاکیمەت لێ ئەبڕن بێ ئەوەی بڕە پارەکانی کە پێویستە بدرێتێ 100٪ وەك لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دا هاتووە کە لە هەندێ بواردا نەگەیشتۆتە لە 20٪، بۆ ئێمە قبوڵ بکەین؟ بۆ نوێنەرانی ئێمە لە ئەنجومەنی نوێنەران قبوڵی ئەوە بکەن ساڵانە ئەم بڕانە زیاد بکات و نەدرێ بە هەرێم؟ وەکو لێمان ئەبڕن لە کۆی گشتی بودجەکە مەفروزە لە 100٪ پارەکە بدەن، بۆیە لەسەر ئەنجامی ئەوە داوا لە حکومەت ئەکەم کە بەراستی پلانێکی ڕوون و ئاشکرای

هەبێ بۆ ئـەوەی ئێمـە سـەربەخۆیی ئـابووری بەدەسـت بێـنین، بـە بـێ بـوونی ئـەم سـەربەخۆیی ئابووریـە هەموو ڕۆژ ئەکەوینە ژێر هەڕەشە، جگە لەوەی کە لە بڕی 17٪ لە 10,3٪ وەرئەگرین، کە ئەمساڵ وابوو، هەموو ڕۆژێکیش ئیمـزا کـۆ ئەکرێتـەوە بـۆ ئـەوەی ئـەوەش کـەم بکرێتـەوە، چاویان هەڵنایـە بـەو ئـاوەدان کردنەوەی لە هەرێم هەیە، چاویان بەو ئاستە ئابووریەی هەرێم هەڵنایە، بۆیە ڕۆژانە هەوڵی ئەوەیانە کـە نووێنەرانی هەندێ حیزب و لایەن لە عێراق دێن باسی کەمکردنەوەی بودجە ئەکەن، ئێمە لەم پەرلەمانـە ئەبێ داوا لەحکەمەتی خۆمان بکەین و پشتگیری لـە حکومـەت بکـەین کـە ئـەبێ ئـەو لـە 17٪ یـە خۆمـان بەدەستی بێـنین، بـەو پلانـەی کـە حکومـەت ئـەبێ دایبڕێـژێت، زیـاد کردنـی داهاتـەکانی نـاوخۆیی ئـەویش پاڵپشت ئەبێ بۆ ئەم بودجەیە، و داوا ئەکەم لە وەزارەتی دارایی بە تایبەتی ساڵانە خەملانەکـەتان راسـتە خەملاندنە، من تێ ئەگەم کە خەملاندنە، و ڕەقەمە راستەکان لە ناو ژمێـرەی کۆتاییـدا دیـار ئەکـەوێ کـە چەندتان داهات بە دەست هێناوە، بەڵام داوا ئەکەم بۆ ساڵانی ئاییندە ئەو ژمارەی خەملاندنەی کە ئەینێرن نزیك بێ لەوەی کە بەدەسـتان هێنـاوە لـە ساڵانی پێشـوو، نزیـك بێـت، واقیعیـەتێك هـەبێ لـە نێـوان ئـەو خەملاندنە و ئەوەی بە دەست هاتووە لە ساڵانی پێشوو، لێرەوە داوا لە حکومەت ئەکەم پابەند بێ بە جێ بەجێ کردنی بڕیاری پایتەخت کردنی سلێمانی وەکو پایتەختی ڕۆشنبیری، ئـەوەی کـە سـەیرم کـردووە لـە ناو بودجەی وەزارەتی ڕۆشنبیری بیگومان حیسابی ئەوە کراوە، بەڵام بە پایتەخت بوونی ڕۆشـنبیری شـاری سلێمانی پێویستی بە ژێرخانێکی ڕۆشنبیریش هەیە، داوا لـە حکومـەت ئەکـەین لـەو داهاتانـەی هەمانـە لـە ناوخۆ، بڕە پارەیەکی زۆر باش تەرخان بکات، هەوڵ بدات ساڵانە بە پێی زۆر بوونی پێداویستیەکە و تەواو بوونی ژێرخانە ئابووریەکە ئەم کارەش بکات کە هەندێ کاری جدی ئەوێ بۆ ئەم بابەتە، بـۆ سـاڵی سـێیەم خۆشبەختانە دەست خۆشـی لـە حکومـەتی هـەرێم ئەکـەین کـە ئەمسـاڵیش لـە نـاو بودجـە کـە دانـراوە لـە وەبـەرهێنان شەسـەد و سـی و پێـنج ملیـار بـۆ وەزارەتـی ئـاوەدان کردنـەوە کـە ڕێگاوبـان ئەگرێتـە خـۆی، هەروەها دووسەد ملیاری دروست کردنی خانووەکانی نیشتەجێ بـوون بـۆ خـەڵکی کەمدەرامـەت، کـە ئەمـە بەراسـتی زۆر زۆر ڕەنگدانـەوەی باشـی ئـەبێ بـۆ ئـەو خەڵکانـەی کـە کرێچـین و کەمدەرامـەتن، بەراسـتی پرۆژەکانی نیشتەجێ بوونی ئێستا هەیە لە ئاست تواناکانی ئەوان نیە، ئەم زیاد کردنە لە بوارەکانی تـەنها ئاوەدان کردنەوە نیە، بە پێی ئەو ڕێژانەی کە لەبەر دەستی ئێمەی ئەندام پەرلەمانان دایە منـیش پابەنـد نابن، داوای لێبوردن ئەکەم، منیش وەکو ئەندامانی تر پابەند نابم، چونکە کـاتێ ئیتیفـاقی جەنتلمانـەمان کردبوو بۆ پێنج دەقیقە پابەند ئەبووم، بەڵام کە ئەوانەی پێشتر لە من ئیتیفاق نەکرابوو، من قسەی خۆم ئەکـەم، ئـاخر بـۆ هەنـدێ دەنگـم گـوێ لێیـە، پرۆژەکـانی وەبـەرهێنان ئەوانـەی کـە تـەرخان کـراوە ئێمـە پشتگیری لێ ئەکەین، بە تایبەتی بـۆ خزمـەتگوزاری شارەوانی کـە ئـاوی پـاك و ئـاوەڕۆ لـە خـۆ ئـەگرێ بـۆ هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان کە یەك ترلیۆن دینارە، کە لە 19,48٪ ی ئەو بودجەیە لـە خـۆی ئـەگرێ، ئاوەدان کردنەوە وەکو باسم کرد ڕێگاوبان و کەرتی نیشتـەجێ بوون بۆ خەڵکی کەم دەرامەت کـە شەسـەد و سی و پێنج ملیارە کە لە 12٪ ی ئەو بڕە پـارەی کـە بـۆ وەبەرهێنانـە، کارەبـا پێـنج سـەد و بیسـت ملیـار

دینار کە لە 9,77٪ ە، پەروەردە دووسەد و پەنجا و چوار ملیار دینار کە 4,76٪ ە، ئاوا ژمارەکان هەمووی هاتووە لە ناو ڕاپۆرتی لیژنی دارایی، و وەزارەتی داراییش باس کراوە، بۆیە ئاراستە کردن و سیاسەتی ئاراستە کردنی بودجەی هەرێمی کوردستان ئەمساڵ لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی کرایە ئەولەویاتی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ بەردەوام بوون لەو سەقام گیرییەی کە هەیە لە هەرێمی کوردستان، ئەگەر لای هەندێك وایە ئەمە کارێکی خراپە من دەست خۆشیان لێ ئەکەم لەبەر ئەوەی ئەو سەقام گیرییە وای کردووە کە ژیانی هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان لەو مەترسیانە دووربێ کە ڕۆژانە چاومان لێیەتی، و داوا ئەکەین لە حکومەتی هەرێم ئەو ئیهتیمامەی ئەیدات بە هەرێمی کوردستان هەمان ئیهتیمامیش لە ڕووی ئاسایش و سەقام گیری و بۆ ناوچەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان فەراهەم بکات بۆ ئەوەی خەڵکی ئەو ناوچانەش چیتر ڕۆژانە ڕووبەڕووی ئەو تەقینەوانە نەبن، ئاسایش زۆر گرنگە بۆ هەموو بوارەکانی ژیان، ئەگەر هیچ کەسێك هەست بە ئارامی و سەقامگیری و ئاسایش نەکات لە ماڵەکەی خۆشی نایەتە دەرەوە، ولاتیش ئاوەدان نابێتەوە، گلەییەك هەیە پێم وایە لە لایەن لیژنەی تەندروستیشەوە باس کراوە کە من دەنگم ئەخەمە پاڵ دەنگیان و داوا لە حکومەت ئەکەم لە هەرچ بڕە پارەیەك کە لەبەر دەستیدایە، ناوی ئەنێن بودجەی تەکمیلی، ناوی ئەنێن داهاتی تر، دەعمی کەرتی تەندروستی بکات، بە تایبەت کە ئەوان بڕیاریان داوە کۆمەڵێك نەخۆشخانەی تایبەتمەند بۆ نەخۆشی تەلاسیمیا و نەخۆشیەکانی شێرپەنجە و ئەم سەنتەرانەی کە زۆر تایبەتمەندن، خەڵکێك هەن بە دەستیەوە ئەناڵێنن، بۆیان تەرخان بکەن، بۆ ئەوەی ئەو خەڵکە نەخۆشە چیتر لە دەرگای هیچ کەسێك نەدات بۆ عیلاج، من داوا ئەکەم حکومەت راستەی ئەو پارەی خەملاندوویەتی و ناردوویەتی باس لە خەرجیەکان ئەکات، داوا کارم هەوڵێکی زۆر بدەن بۆ ئەوەی ئەو خەرجیانەی ئەزانن زیادە ڕەویە کەمی بکەنەوە، حاڵەتێکی تەقەشوف لە ناو خەرجیەکاندا دروست بکەن، راستە هەموو کورتهێنانەکی ناتوانین پێ پڕبکەینەوە، بەلام بەشێك لە کورتهێنانەکەی ئەتوانین پڕ بکەینەوە، ئێمە کۆمەڵێك موستەحەقاتمان هەیە، بە تایبەتی هی پێشمەرگە، ئەگەر ئێمە ئەو موستەحەقاتانە بەدەست نەهێنین پێویستە حکومەتی هەرێم لە بودجەی تەکمیلی ناو دەنێن هەرچی ناوێکی هەیە بار و گوزەرانی هێزی پێشمەرگە بە تایبەتی ئێستا، ئەمڕۆ ئەوان لە سەنگەرێك دان دیفاع لە ئێمە ئەکەن بەرامبەر ئەو هێزانەی کە ئەیانەوێ ئارامی و سەقامگیری ئەم ولاتەمان لێ تێك بدەن، هەروەها پشتگیری لەو هەموو قەرزانە ئەکەم/ چونکە کاتێ سەیری ئەمانە ئەکەم، ئینجا ئەزانم ئەو بڕە پارانە لە کوێدایە، ئەگەر لە ساڵێك دا پەنجا و یەك هەزار کەس سوودمەند بووبێ لە خانوو دروست کردن یەعنی 51 هەزار خانوو دروست بووە، ئینجا حیسابی خۆت بکە چەند پارە چۆتە ناو بازاڕەوە، چەندی کەوتۆتە کار، ئەوەیە لەسەر ئەساسی داتا ئەبێ قسە بکەین لەوەی پارەکان لە کوێیە و چۆتە کوێ؟ دووپاتی ئەکەمەوە پشتگیری تەواوی لیژنە کشتوکاڵ ئەکەم، لیژنەی کشتوکاڵ ئاماژەی بە بابەتێك داوە کە ئایندەی هەرێمی کوردستانی لەسەر بەندە، گرنگی دان بە بواری کشتوکاڵ، من ناڵێم بە ساڵێك و دوو ئەبێ، بەلام حکومەت جارێکی تر ئەیلێمەوە ئەو داهاتانەی کە هەیە، یان تەقەشوف ئەکات لەخرجیەکان، یان هەرچی

بڕە پارەیەك دێتە دەستی ئەمجارە بۆ ئەو پرۆژە ستراتیجیەی بەنداوەکان تەرخانی بکات، گلەیەکم هەیە ئەوەشم لی قبوڵ بکەن، وەجبەی دووەمی زیندانیانی سیاسی هێشتان فەرمانیان بۆ دەرنەچووە لە ئەنجومەنی وەزیرانەوە، هەموو پشتڕاستکردنەوەیەکیان بۆ کردووە لە لایەن فەرمانگەی زیندانیانی سیاسی، بەلاً/ تا ئێستا ئەو وەجبەی دووەمە قائیمەکەیان ئیمزا نەکراوە، من داوا ئەکەم لە حکومەت ئەوە یاسایە لە پەرلەمان دەرچووە، ئەبێ پابەند بێ پێوەی، و وەجبەی دووەم ئەوانەی پشت ڕاست کراونەتەوە فەرمانیان بۆ دەرچێ، من جارێکی تر ئەیلێمەوە، چونکە ئەوەی ئەیبینم ئەیلێم، من دەست خۆشی لە حکومەت ئەکەم بە زیاد کردنی سەر مووچە، لەسەر مووچەکەیان، ئەو بڕە پارەیەی کە تەرخان کراوە 110 ملیار دینارەکە بۆ کەس و کاری شەهیدان و ئەنفال کراوان، دەست خۆشیتان لێ ئەکەم حکومەتی هەرێم، و ئەوەی من ئاگادارم پێم وایە هەمان بڕە پارە دانراوە بۆ ئەو سندوقەی ئەمساڵ لە پەرلەمانی کوردستان بڕیارمان لەسەر دا (سندوقی شێرپەنجە و تالاسیمیا) کە هەموو منالێکی تالاسیمیا عیلاجی 100 هەزار دۆلارە، دەست خۆشیتان لێ ئەکەم، بودجەکە بۆ خێری ئەو کەسانەیە کە بەراستی پێویستیان پێی هەیە، کاتێك کە بودجەی دەستەی مافی مرۆڤ دانراوە هێشتان سەرۆکی ئەم دەستەیە دەست نیشان نەکرابوو لە پەرلەمان، سوێندنی نەخواردووە، بەلاًم دەست نیشان نەکرابوو پاش ئەوە ئیقرار کرا، بودجەیان دانرابوو، بەلاًم زۆر کەمە، بوارەکانی مافی مرۆڤ یەکێکە لەوانەی کە زۆر زۆر گرنگە، ئەبێ گرنگی پێ بدرێ لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە، ئەو بڕە بودجەی بۆ ئەوان دانراوە بەس بەشی ئەو خەرجی ڕۆژانەیان ئەکات، وەکو مەعاشی موەزەفەکانیان، بەلاًم ئەوان پێویستیان بە بودجەی زیاتر هەیە بۆ ئەوەی کارەکانیان بە تایبەتی لە بەدوا داچوون بۆ ڕاپۆرتی مافی مرۆڤ و ئەوانە زۆر پێویستە، لێرەوە هیوادارم بودجەی هەرێم کە ئەوە دواین بودجەیە لەم خولەدا پەسندی ئەکەین، ساڵانە وە زیاتر بۆ خزمەتی هاووڵاتیانی هەرێم و بۆ ئاوەدان کردنەوەی وڵات بێ، زۆر سوپاس

بەڕێز د. ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو دکتۆر عومەر.

بەڕێز د.عمر نورەدینی

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

ئەگەر بە چاوێکی وردبینانە و واقیعیانە سەیری ئامادە کردنی بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ ئەمساڵ بکەین چەند راستەیەکمان بۆ ڕوون ئەبێتەوە، یەکێکیان ئەوەیە کە حکومەت پێش ماوەی یاسایی خۆی پرۆژەی بودجەی ناردە پەرلەمان، چونکە بە گوێرەی ماددەی 38 لە یاسای بودجەی ساڵی 2012 حکومەتی هەرێم ئەبێ لە دوو هەفتە تێنەپەڕێ، دوای ئەوەی بودجەی حکومەتی عێراقی پەسند ئەکرێ بودجە ڕەوانەی پەرلەمان بکات، ئەمەش وەختێکی زۆر ئەخاتە ژێر دەستی حکومەتی هەرێم و دامودەزگا پەیوەندیدارەکان و وەزارەتەکان کە لە جێ بەجێ کردنی پرۆژەکاندا، لە وەگەر خستن و بەکارهێنانی بودجە دەستیان کراوە ترو، پەراوێزی کات زیاتر بێ، چونکە ساڵانی ڕابردوو بودجە لە مانگی شەش پەسند

ئەكرا، جێ بەجێ كردنی پرۆژەكان ئەچوو بۆ مانگی 10 و 11، بۆیە هەمیشە حكومەت گرفتی وەقتی هەبوو، ئەمساڵ پێشكەش كردنی ئەم گرفتەی چارەسەر كردووە، هەروەها ئەگەر سەیری ڕاپۆرتی حكومەت بكەین لە راستی ئەبینین لە ئامادە كردنی دا ، لە ڕوون كردنەوەی راستیەكان جۆرێك لە مەنهەجیەتی تێدایە، بۆ نموونە برگەكانی ڕاپۆرتەكە ئەوەی تێدا خراوتە ڕوو كە ئامانجەكانی بودجە چین؟ ستراتیجیەتی پەیڕەو كراو لە بودجەدا بە تایبەتی هەنگاونان لەوەی لە ئایندەدا ئێمە سەربەخۆیی ئابووریمان هەبێ، یاداشت كراوە، راستە ئەو پارەیەی بۆ ئێمە دێت لە بەغداوەیە، بەڵام حكومەتی عێراقی خێر نیە بە ئێمە ئەكات، ئەمە بەشێكی زۆر لەو داهاتەی كە خزمەتی عێراقیشی پێ ئەكرێ سامانی سروشتی خۆمان و داهاتی نەوتی خۆمانە كە ڕۆژانە بەڕێ ئەكەوێ بۆ عێراق و پاشان ئێمە وەری ئەگرینەوە، هەروەها جۆرێك لە دابەش كردنی بودجە خراوەتە ڕوو كە لە ڕووی وەزیفیەوە، لە ڕووی كارگێڕی و ئابووریەوە، كە ئەیخوێنێتەوە بەرچاوی هەموو لایەك ڕۆشن ئەكاتەوە، هەروەها ئاماژە بەوە دراوە كە هۆكارەكانی كورتهێنانی بودجە چین؟ لەگەڵ ئەوەش كە لە 17٪ كورتهێنانی بودجە چارەسەری بۆ كراوە، بەراستی ئەمە هەنگاوێكی باشە كە جەختیشیان لەسەر ئەوە كردووە لە ئایندەدا هەوڵ دان بۆ كورتهێنانی بودجە ئەبێ ڕێژەكەی كەمتر بكرێتەوە، بۆ نموونە ئاماژە بەوە دراوە كە دوو ترلیۆن و نیو تەنها بۆ كارەبا تەرخان ئەكرێ، ئەمە سەبەبێكە لەو سەبەبانەی كە بۆتە هۆی ئەوەی كە كورتهێنان هەبێ، هەروەها بەشێك لە هۆكارەكان لە سەرووی دەستەڵاتی ئێمەن، لەسەرووی دەستەڵاتی حكومەتی هەرێمن، بۆ نموونە بودجەی حكومەتی هەرێمی كوردستان ئەبوو 23 ترلیۆن بوایە، واتە نزیكی نۆ ترلیۆن دینار لە لایەن حكومەتی ئیتیحادی بەشی ئێمە نادات، بۆ نادات؟ كێ نایدات؟ ئەمە لە سەرووی دەستەڵاتی حكومەتی هەرێمە، باسی ئەوەش كراوە ڕاپۆرتی پیشكەش كردووە چۆن هەوڵی داوە بۆ ئەوەی ئەم بەشە وەرگرێتەوە؟ دیالۆگی كردووە، وەفدی ڕەوانەی بەغدا كردووە، ڕێكەوتننامەی ئیمزا كردووە، بەڵام دیسان حكومەتی عێراقی پابەند نابێ، ئەوە هەموو ڕێگایەكی دیموكراسی و دیالۆگ پەیڕەو كراوە، ماوەتەوە ئەوەی كە ئەبێ بپرسین چیتر بكەین؟ خاڵێكی تر ئەوەیە كە دیسان شی كردنەوەی چەمكەكان، لە راستیدا لە ڕابردووش هەم بۆ ئێمەش هەندێ مەفاهیم و چەمك ناڕۆشن بوو، هەمیش لە بەكارهێنانی میدیایدا بەراستی وەكو خۆی بەكارنەدەهێنرا، بۆ نموونە سوودە كۆمەڵایەتیەكان، بۆنە نیشتیمانیەكان، چەندین چەمكی تر كە لە ڕاپۆرتی حكومەتدا ڕوون كراوەتەوە، سەرەنجام لە كۆتایشدا دەرەنجامەكانی خستۆتە ڕوو، هەروەها ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووریش كە هەوڵیان داوە هەم بیرو بۆچوونی خۆیان بخەنە ڕوو، جۆرێك لە ڕێكخستنەوەی تازە بۆ ژمارەكان بكەن و بیخەنە ڕوو كە دیسان ئەبێتە مایەی ئەوەی كە ڕاستیەكان ڕوونتر بێتەوە بۆ هەموو لایەك، هەروەها لە چڕ كردنەوە و پوخت كردنەوەی بیروبۆچوون و پێشنیاری لیژنەكانیش دیسان گۆڕانی ئیجابی لە ڕاپۆرتی ئەوانیش پەیڕەو ئەكرێ، مولاحەزاتی جدیان هەیە، پێشنیاری باشیان هەیە، پرسیاری مەنتقیشیان خراوەتە بەردەم كە پێویستە حكومەت لە ئایندەدا هەوڵ بدات وەڵامی ئەم پرسیارانە بداتەوە، دەست خۆشی لە وانیش ئەكەم، بۆیە من بە كورتی و پوختی

پشتیوانی لە ڕاپۆرتەکەی حکومەت ئەکەم، لەو گۆڕانکاریە باشە ئەکەم کە لە ڕاپۆرتی بودجە دایە، دەست خۆشی لە لیژنەکانیش ئەکەم، بەتایبەتیش لیژنەی دارایی و ئابووری، پرسیارێك بخەینە ڕوو، ئایا بودجەی هەرێم چۆن ئاراستە ئەکرێ؟ دوو جۆر ئاراستە کردن هەیە، یەکەم بە شێوەی راستەوخۆ، دووەمیش بە شێوەی ناراستەوخۆ، بە شێوەی راستەوخۆ بەشێکی زۆری بودجەی تەشغیلی کە نزیکەی 65٪ ئەچێت بۆ لای هاوولاَتیانی هەرێم، سوودی لێ وەرئەگرن، هەر زیاتر لە 600 هەزار فەرمانبەرەوە، تا ئەگاتە 200 هەزار خاوەن پێداویستی تایبەتی و چاودێری خێزان و ئەوانەی نەخۆشی درێژخایەنیان هەیە، تا ئەگاتە زیاتر لە 30 هەزار بیمەی بێ کاری، زیاتر لە 3 هەزار قەرزی بچووك، زیاتر لە 55288 کەس کە سوودیان لە پێشینەی هاوسەرگیری وەرگرتووە، کە ئەمە ئەگەر جارانی دووی بکەی ئەبێتە 110 هەزار کوڕ و کچی ئەم ولاَتە سوودیان لە پێشینەی هاوسەرگیری وەرگرتووە، لە ساڵی ڕابردوودا 52157 سوودمەند لە پێشینەی خانووبەرە هەیە، ئەمە خێزانە، نەك ژمارەی هاوولاَتی، ئەگەر جارانی ژمارەی 5 کەسی بکەی، نزیکی 300 هەزار کەس سوودیان وەرگرتووە، هەروەها ئەبینین لە راستیدا ئێمە بەشێك ڕاستەوخۆ بۆ هێزی پێشمەرگە ئەچێ، بۆ مووچەی کەس و کاری شەهیدان ئەنفال کراوان ئەچێ، کە ئەمە منەت نیە لەسەر کەس و حەقی خۆیانە، لە ئێستاو ئایندەش ئەبێ زیاتر بایەخیان پێ بدرێت، بەلاَم ئەوە نیشانەی ئەوەیە ئێمە وەکو هەرێمی کوردستان کۆمەڵگای دوای جەنگین، کۆمەڵگای ولاَت کاولکراوین، کۆمەڵگای جینۆساید کراوین، ناچارین بایەخ بەم بەرێزانە بدەین، هەروەها 6372 یەکەی نیشتەجێ بوون لە ژێر دروست کردندایە، حکومەت پارەی بۆ داناوەتەوە ئەمساڵیش، ئەمە تایبەتە بە ئەو کەسانەی خاوەن داهاتی سنووردارن، جگە لە 1465 کەس لە قەرزی وەبەرهێنان بە جیاوازی جۆرەکانی قەرزی وەبەرهێنان سوودمەند بوون، جۆرێك لە ئاراستە کردنی تری بودجە بە شێوەی ناراستەوخۆیە، وەك ئەماژەی پێدرا 2975 پرۆژەی جیاواز بە پێشنیارکراو و بەردەوامەکان پارەیان بۆ تەرخان کراوە، ئەم پرۆژانە پرۆژەی کارەبان، پرۆژەی ئاوە، کشتوکاڵیە، ڕێگاوبانە، دروست کردنی قوتابخانە، هەموو ئەمانە بە شێوەی ناراستەوخۆ دیسان هاوولاَتیان بە یەکسانی سوودی لێ وەردەگرن، ئەگەر بێین لە گۆشەیەکی ترەوە سەیری بودجە بکەین، ئەویش ئەوەیە کە بودجە و پەیوەندی بە بوارە جیاجیاکانەوە، ئەبینین بە ڕێژەی 21,37٪ بۆ پەروەردە و خوێندنی بالاَ دانراوە، هێشتان پێویستە وەکو لیژنەی پەروەردە و خوێندنی بالاَش داوامان کردووە زیاد بکرێ، چونکە هەرچەند لە ڕووی سامانی سروشتیەوە دەوڵەمەند بین، نەوتمان هەبێ، ولاَتەکەمان موئەهەل بێ لە ڕووی کشتوکاڵیەوە، ئەگەر تەنمیەی بەشەری لەگەڵ نەبێ ناتوانین سوودیان لێ وەرگرین، بۆیە تەرخان کردنی ئەم بڕە پارەیە کە لە ناویدا مەسەلەی تواناسازی و خوێندنی بالاَ دیسان پارەی بۆ تەرخان کراوەتەوە بە ئاراستەی ئەوەی کە ڕەوتی تەنمیەی بەشەری هەنگاو بە هەنگاو، وردە وردە بەردەوام بێ، ئاراستەیەکی گرنگ و خاوەن بوعدی ستراتیجیە، خاڵێکی تر ئەوەیە لە بودجەی هەرێم بایەخ بە ئاسایش و دیفاع دراوە، لە هەر ولاَتێك بپرسی ئامانجی سەرەکی هەر ولاَتێك چیە؟ ئەڵێ دابین کردنی سەقامگیری ئاسایش و دیفاعێکی بەهێز بۆ ولاَتەکەم، ئەگەر بێین لە ڕابردوو

سەیری ئەم پرسە بکەین ئەبینین حکومەتی هەرێم لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراستی پڕ لە توندوتیژی و دیاردەی تیرۆر، بە بەراورد لەگەڵ وڵاتانی دەوروپشت ئەبینین حکومەتی هەرێم لەجێ بەجێ کردنی ئەم ئامانجە، واتە تەئمین کردنی ئاسایش سەرکەوتوو بووە، ڕێژەی 7٪ بۆ دەزگای ئاسایش دانراوە، لە 11٪ بۆ وەزارەتی ناوخۆ دانراوە، تێبینی ئەوەم هەیە نابێ ئەوەی بۆ وەزارەتی ناوخۆ دانراوە پێمان وابێ بەمانا ستراتیجیەکەی بۆ ئاسایش دانراوە، چونکە لە ناو وەزارەتی ناوخۆ دامودەزگای مەدەنیمان هەیە، مودیر ناحیە و فەرمانبەرەکانی، قایمقامیەت و فەرمانبەرەکانی، پارێزگاو قایمقامیەتەکانی، بەرێوەبەرایەتی توندوتیژی، پۆلیسی هاتوچۆ، ئەمانە هیچی بە مانا ستراتیجیەکەی ناچێتە قالبی ئەوەی بایەخ بە ئاسایش بدەین، سەبارەت بە هێزی پێشمەرگە 11٪ بۆ دانراوە، ئەمە بۆ؟ چونکە حکومەتی ناوەند پابەند نیە بە دەستووری عێراق، بە یاسای بودجەی عێراقی لە ساڵانی ڕابردوو، بۆیە ناچاربووین لە بودجەی خۆمان ئەو بڕە پارەی بۆ تەرخان بکرێ، کە هێشتان بۆ بایەخ دانی زیاتر بە وەزارەتی پێشمەرگە و پێداویستیە لۆجیستیەکانی پێشمەرگە، ڕەنگە ئەم بڕە پارەیە کەم بێ، چونکە ئەبینین کە ئەمە هێزی پێشمەرگەیە کە قەڵغانی دیفاعی دروست کردووە، لە عێراق بۆ ئاسایش 20 ترلیۆن دینار تەرخان کراوە، لە ساڵی 2003 ەوە تا ئێستا عێراق 65 ملیار دۆلاری بۆ چەك کڕین بۆ سوپا تەرخان کردووە، ئاسایش و دیفاع لەوێ لەکوێێ و لێرە لە کوێ؟ ئەگەر نموونەش لە وڵاتانی تر بێنینەوە، ئەبینین وڵاتێکی وەك ئیسپانیا نە تەهدیدی لەسەرە، نە تەحدیاتی خاریجی، پلانێکی هەیە لە 2010 بۆ 2015 (60) ملیاری بۆ ئاسایش داناوە، نموونەی تر ناهێنمەوە، لە کۆتاییدا ئەمەوێ ئەوە بڵێم کە خاڵێکی زۆر گرنگ لە بودجە بریتیە لەوەی بایەخی زیاتر بە جێ بەجێ کردنی پرۆژەکان بدرێ، تێبینی هەیە، بەدوا داچوونیش هەیە، حکومەتیش هەوڵی داوە موئەسەساتی تریش دروست بکات بۆ بەدواداچوونی ئەوە، بەڵام لەبەردەم جێ بەجێ کردنی پرۆژەکان ڕۆتینێکی سلبی هەیە، نوێنەری حکومەت لێرەیە، بۆ نموونە بودجەمان لە مانگی شەش پەسند کرد، تا ئەو ڕادەیەی من چاودێری جێ بەجێ کردنی پرۆژەکانی وەزارەتی پەروەردەم کردووە لە مانگی 10 ئیجازە دراو پارێزگاکان هەوڵی تەندەرین بدەن، پێویستە تەجاوزی ئەم ڕۆتینە بکرێ، هەوڵی ئەوە بدرێ پارە تەحویل بکرێ، ئیعلان بکرێ، تەندەرین بکرێ، بۆ ئەمە پێویستە حکومەت ئیعادە نەزەر بکات، پێشنیاری ئەوە ئەکەم کە حکومەت کۆنفرانسێك بکات بۆ هەڵسەنگاندنی پرۆژەکان و چۆنیەتی پیداچوونەوە و باشتر کردنی میکانیزمەکانی جێ بەجێ کردن، پێشنیارێکی تریشم هەیە کە حکومەت پرۆژە یاسای سندوقی داهاتە نەوتیەکانی ناردووە بۆ پەرلەمان ئێمەش لە پەرلەمان لە فەصلی تەشریعی تازە هەوڵ بدەین ئەم یاسایە دەربکەین، چونکە هەم لە پرسی بودجە داهات، و بودجە خاڵێکی گرنگە، سەبارەت بە پەروەردە و خوێندنی باڵا حکومەت لە بوجە ئەوەی نیشان داوە کە ئەم پاریەی تەرخان کردووە بۆ بەرنامەی تواناسازی کە خاڵێکی زۆر گرنکە، ئێمە لە لیژنە پشتیوانیمان لێ کردووە، بەڵام پێمان وایە حکومەت ئەم سەرنجی ساڵانەی لیژنەی پەروەردە و خوێندنی باڵا بە نەزەری ئیعتیبار وەرگرێ کە پارەکە تەنها بۆ ناردنە دەرەوە بۆ خوێندنی باڵا نییە، بۆ ڕاهێنان و توێژینەوەی زانستیش، تکا ئەکەین

ئەمساڵ لەم پارەیە بڕێکی بۆ ڕاهێنانی مامۆستایان و فەرمانبەران تەرخان بکرێ، بۆ توێژینەوەی زانستیش پلانێکی بۆ دابنرێ، سەبارەت بە مەسەلەی بەردەوامی حکومەتیش لە دروست کردنی قوتابخانەکان و هەڵمەتی نیشتیمانی دیسان ئێمە پشتیوانی لێ ئەکەین، لەگەڵ ئەوەش ئاگامان لەوەیە کە حکومەتی هەرێم پلانێکی گەورەتری بۆ دروست کردنی قوتابخانە هەیە کە لە ئاییندەدا بەسەر یەکەوە لە هەموو هەرێمی کوردستان ناوچە کێشە لەسەرەکانیش 500 قوتابخانە، بەڵام لەسەر بنەمای تازە دروست بکا، تا ئەو ڕادەیەی ئاگامان لێیە سەرۆکایەتی حکومەت ئەم پرۆژەشی پەسند کردووە، بەڵام پێویستە میکانیزمی ئەوتۆ بگیرێتە بەر کە لە شێوازی دروست کردنی قوتابخانەکانی ئێستا نەبێ، بەڵکو هەم لە ڕووی زەمەنەوە، هەم کوالێتیەوە جۆرێك لە زەمانەتی ئەوە هەبێ ئەم پلانەی حکومەت وا جێ بەجێ بکرێ کە فیعلەن ئیشکالیەتی گەورەی پەروەردە کە کەمی قوتابخانەیە بچێتە قۆناغێکی ترەوە و چارەسەر بکرێ، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

دانیشتنی ئێستا کۆتایی پێدێنین، تا سەعات 5 ی ئیوارە بە خواتان ئەسپێرین

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو پەیام خان

بەڕێز پەیام احمد محمد امین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

ئیمزای لە سەری کردووە، هەرێمیش بەشێکە لە عێراق، ئەبێ هەرێمی کوردستان پابەند بوایە بەو ئیتیفاقە و ڕۆڵی ژنان هەبوایە لە بودجەکەدا، نموونە زۆرە لە سەر ئەوە، بۆ نموونە فەرمانبەران لە هەرێمی کوردستان دا،(513921)کەسن، کە (158193) کەسیان ژنن، کەواتە 3/1ی کەمتر ژنە، جگە لەوە، زۆربەی مووچەی فەرمانبەران دەڕوا بۆ پیاوان لەبەر ئەوەی خۆمان باش دەزانین ئەو پلە بەرزانەی، ئەو خانەنشینانە و ئەو پلە تایبەتیانە زۆری بۆ پیاوان دەگەڕێتەوە، ژنان لە پلەکانی خوارەوەن، بۆیە ئەو مووچە کە بەریان دەکەوێ زیاتر بۆ پیاوانە ژن لێرەدا بێ بەشە، بۆ جێبەجێکردنی جۆری کۆمەڵایەتی نەوعی ئیجتیماعی جگە لە مووچە دەبێت خزمەتگوزاریە گشتیەکان دابین بکرێ بۆ ژنان، کە لە نزیکەی

له 5٪ی بودجه دەبێ تەرخان بکرێ، بۆ ئەو خزمەتگوزاریانە، بۆ ئەوەی پاڵ پشتێك بێ، بۆ ژنان له بوارەکانی تەندروستی، پەروەردە، کۆمەڵایەتی هەتا دوایی بۆ نموونە کەرتی تەندروستی ژنان پێویستیان بە چارەسەرکردنێکی تایبەت هەیە، کە دەبێت وەزارەتی تەندروستی بودجەیەکی تایبەتی دابنایە بۆ خەستەخانەی منداڵ بوون، هەروەها بۆ ئەو ژنانەی کە دوو گیانن و پێویستیان بە پشکنینی پێش وەخت هەیە، کە بە داخەوە ئەمە لە هەرێم زۆر بە کەمی دەیبینین و تەنانەت دەگەمەنە، بۆیە پێویست بوو لە سەر وەزارەتی دارایی ئەو بودجەیەی دیاری بکردایە، و هەروەها وەزارەتی تەندروستی گرنگیەکی تایبەت بدایە بە ژنان، جگە لەوە کردنەوەی دایانگا دیارە ژنان لە فەرمانگەکاندا، لە خوێندنگادا ئەگەر مامۆستا بن ئەگەر فەرمانبەر بن پێویستیان بەوە هەبوو کە دایانگایان بۆ دروست بکرێ، ئەمە پێویست بوو لە بودجەدا جێگەی بۆ بکرابایەوە و ئەو دایانگانە دروست بکردبایە، هەروەها کەمئەندامان جیاوازی بکرێت لە مووچەی کەمئەندامێکی ژن و کەمئەندامێکی پیاو دا، چونکە خۆمان باش دەزانین کەمئەندامێکی ژن وەزعەکەی زۆر زۆر تایبەت ترە لە کەمئەندامێکی پیاوان، ئێمە ناڵێین ئەو مووچەیەی کە وەری دەگرێ، کەمئەندام زۆرە، بەڵام سەرەڕای ئەوە کە هەموو کەمئەندامەکان مووچەکانیان زیاد بکرێ، بەڵام پێویستە ڕەچاوی ژنان بکرابایە لێرەدا، لە زانکۆکاندا دەبێت ئەو یارمەتیەی کە بۆ خوێندکاران خەرج دەکرێ، بۆ سەرجەم خوێندکارانی زانکۆ و پەیمانگاکان زیاد بکرێ، چونکە لە هەستیارترین و ناسکترین قۆناغی تەمەنی گەنجێتی دایە، بەڵام دەبێت بۆ کچان زیاتر بێ بۆ ئەوەی تەمیزێکی ئیجابی بسەلمێنین، و فرسەتەکی زیاتر بدرێ بە کچان بۆ تەواوکردنی خوێندن، و ببێتە هۆکارێك بۆ هاندانی کەس و کاریان بۆ ئەوەی کچەکانیان خوێندن تەواو بکەن، دیارە نموونە زۆرە لەو بوارەدا لە وڵاتانی دونیا بودجەیەکی زۆر باش تەرخان دەکرێ، بۆ تەمیزی ئیجابی، نموونەیەکی زۆر بەسیت دەهێنمەوە لە وڵاتی ئۆکرانیا لە 30٪ ژنان سوودمەندن لە ئەنجومەنی شارەوانی کە نزیکەی 30٪ی عەقدەکان دەدرێت بە ژنان، بۆ ئەوەی ژنان هان بدرێ لە کۆمپانیاکان و لە بازاڕەکان دا ئیش بکەن، لە 30٪ بودجەی هەرێم بۆ هێزە سەربازیەکان و ناوخۆییەکان خەرج دەکرێت، ڕاستە ئەم هێزانە زۆر گرنگن، بەڵام تا چەند ژنان بەشدارن لەو هێزانە، تا چەند سوودمەندن لەو بودجەیە، و کەمترین ژنان بەشدارن لەم هێزانە کە دیسان ژن لەو بودجەیە بێ بەشە، لە هەمووی گرنگتر حکومەتی هەرێمی کوردستان ستراتیجێکی بەرەنگاربوونەوەی توندو تیژی لە 2012/11/26ی ڕاگەیاندووە، بۆ ئەم مەبەستە وەزارەتەکان جێبەجێ بکەن کە ئەوە ستراتیجەتەکەیە لەبەردەمان دایە بڵاوکراوەتەوە، دەبێ وەزارەتەکان جێبەجێی بکەن کە ئیشێکی زۆر زۆر باشە پارەیەکی زۆر تەرخان کراوە، بۆ ئەوەی ئەم بەرنامەیە داڕێژن بەشێوەیەکی جوان بکەوێتە دەستی هەموو خەڵکی هەرێم، ئایا ئەم ستراتیجە تەنها بۆ ڕاگەیاندنە؟ بۆ ئەوەی ڕوویەکی پێشکەوتوو پیشان بدات، یان ڕاستی مەبەستیتی جێبەجێ بکات، ئەگەر مەبەستییێتی ئەم بەرنامەیە جێبەجێ بکات، باشە بۆ لە بودجەدا بە هیچ شێوەیەك ئاماژەی پێ نەکراوە، و هیچ وەزارەتێك پارەی بۆ تەرخان نەکردووە، هەرچەندە بەپێی ئەم نووسراوانە، ئەمە نووسراوی وەزارەتی ئەوقاف و نووسراوی وەزارەتی ناوخۆ و نووسراوی وەزارەتی

خوێندنی باڵایە، کە هەر یەکێ لەم وەزارەتانە بۆ نموونە وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی پێویستی بە سێ سەدو نەوەت و نۆ ملیۆن دینارە، وەزارەتی خوێندتی باڵا پێویستی بە سەد ملیۆن دینارە، وەزارەتی ئەوقاف پێویستی بە نەوەت ملیۆن دینارە، بۆ ئەوەی ئەم ستراتیجیە جێبەجێ بکات، دەپرسم ئەم پارەیە چۆن خەرج دەکرێ؟ ئەگەر هیچ ئاماژەیەکی پێ نەکراوە لەو بودجەیە دا، کەواتە ئەمە هەر بۆ ڕاگەیاندن نیە، من ئەو پرسیارە دەکەم، بۆیە زۆر پێویستە بۆ ئەم مەبەستە بۆ جێبەجێکردنی ئەم ستراجیەتە بودجەیەکی بۆ دیاری بکرێ، بۆ بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی مافەکانی ژنان، دیارە یاسای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی لەم پەرلەمانەدا پەسەند کرا، هەر بە هۆی ئەوەوە ناوی بەڕێوبەرایەتی بەدواداچوونی توندوتیژی گۆڕا بۆ بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی کە ئەم ناوە وای کرد ئەم بەڕێوبەرایەتیە پێویستیەکی زۆری هەبێ بە بودجە، کە (16) نوسینگەی هەبوو، دیارە ئێستا بوو بە (30)نووسینگە، و لە هەموو ناحیەکان دا هۆبەی کردۆتەوە، ئایا وەزارەتی ناوخۆ و وەزارەتی دارایی بۆ هیچ ئاماژەیەکیان بەوە نەکردووە، و بودجەی زیاتریان بۆ تەرخان نەکردووە، دانانی بودجەیەکی تایبەت لە بودجەی وەبەرهێنان وەزارەتی کار بۆ دروستکردنی لانەی پاراستنی قوربانیانی توندو تیژی، چونکە ئێمە ئەو یاسایەمان پەسەند کردووە، دیارە ئەم یاسایە ئەگەر منداڵ بگرێتەوە یان پیاو بگرێتەوە یان ژن بگرێتەوە هەر یەکە لەمانە قوربانی توندو تیژین، دەبێ لانەیەکیان لە سەر وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی دەبێ لانەیەکیان بۆ دروست بکردبایە، بەڵام بەداخەوە نەکراوە، بەمەبەستی جێبەجێکردنی یاسای باری کەسێتی هەموارکراو ژمارە (15)ساڵ 2008 ماددەی (39) بڕگەی (4) لە سەر وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی کە سندوقێکی چاودێری کۆمەڵایەتی پێك بهێنێ بۆ ئەو چاودێری کردنی ئەو ژنانەی کە جیا بوونەتەوە و هیچ دەسکەوتێکیان نیە، بەڵام تا ئێستا نەکراوە کە ئەو یاسایە لە ساڵی 2008ەوە لەم پەرلەمانەدا پەسەند کراوە، لە سەر وەزارەتی داد کە سندوقێکی تایبەتی چاودێری خێزانی دابنێ لە دادگاکان، بەمەبەستی جێبەجێکردنی یاسای باری کەسێتی هەموار کراو ژمارە (15)ی ساڵی 2008ی ماددە (39)ی بڕگە (2)، بۆیە پێویستە ئیتر لەم پەرلەمانەدا کە یاسا دەردەچێت، دەبێت ڕێو شوێنێکی بۆ بگیرێتەبەر بۆ ئەوەی جێبەجێ بکرێت، نەك هەر تەنها بۆ یاسا دەرکردن بێ، هەروەها بۆ ئەنجومەنی خانمان بودجەیەك دیاری بکرێت ساڵانە بۆ ڕاپەڕاندنی ئیش و کار و چالاکیەکان، کە ئەم ئەنجومەنە موئەسەسەیەکی زۆر گرنگە بۆ ژنان کە جێگای وەزارەتێکی گرتۆتەوە دەبوو زیاتر گرنگی پێ بدرابایە، بۆیە پێویستە لە سەر حکومەت بە تایبەتی وەزارەتی دارایی و پلاندانان ئاوڕێکی جدی بداتەوە لە بارودۆخی ژنان لە هەرێمی کوردستاندا، و نموونەیەکی جوان پێشکەش بکات، دیارە پەرلەمان و حکومەت بۆ ئەم مەبەستە چەندین خولیان کردۆتەوە بۆ ئەوەی بودجە بە شێوەیەکە تەمیزی ئیجابی لەگەڵ نەوعی ئیجماعی دا جێبەجێ بکرێ لە بودجەی هەرێمی کوردستاندا، کە چەندین ئیفاد کراوە لە پەرلەمان و لە حکومەت دا، چەندین ورکشۆپ کراوەتەوە، هەر بۆ نموونە مانگێك نابێ لەم پەرلەمانەداو ۆرکشۆپێك کراوەتەوە ماوەی سێ ڕۆژ بوو پارەیەکی زۆر لەم وۆرکشۆپ و ئیفادانە و خولانە خەرج دەکرێ، بەڵام

ئەنجامەکەی بۆ ناخرێتە سەر کاغەز و بۆ لە سەر ئەرزی واقیع ئێمە هیچ شتێك نابینین جێبەجی بکرێ؟ ئایا ئەوە هەر بۆ ئەوەیە بڵێین هەرێمێکمان هەیە و وۆرکشۆپ دەکاتەوە؟ مامۆستا لە دەرەوە دەهێنین و دەوراتمان بۆ دەکاتەوە، ئێمە سوودمەند دەبین، کەواتە ئەنجامەکەی چییە؟ دەبێ دەرئەنجامێکی هەبێ، بۆیە پێویستە لە سەر حکومەت بەتایبەتی وەکو وتم ئەو دوو وەزارەتە گرنگیەکی زیاتر بدەن بە ژنان کە بێگومان باشکردنی باری دارایی و ئابووری ژنان دەبێتە هۆیەکی گرنگ بۆ ئازادی و سەربەخۆیی ژنان و بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاری ژنان، کەواتە بە دیوێکی تر بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاری کۆمەڵگا بەگشتی، بۆیە پێویستە من دووبارەی دەکەمەوە ئەم بودجەیە بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ڕەچاوی ئەم خاڵانەی پێشتر کە باسیان کردووە، ڕەچاوی ئەم خاڵە گرنگە بکەن، چونکە بەڕاستی نیوەی کۆمەڵگاکەمان ژنە، پێویستە گرنگیەکی زیاتر بە ژنان بدەین، بەڵام بەداخەوە تا ئێستا حکومەتی هەرێم بە جدی ئاوڕێکی جدی نەداوەتەوە لە کێشەی ژنان، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك پێشەوا.

بەڕێز پێشەوا توفیق مغدید:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

دیارە من زۆربەی قسەکانم ئاڕاستەی وەزارەتی داراییە، و لە سەر ڕاپۆرتەکەی ئەوان قسە دەکەم، تەنها یەك پرسیار ئاڕاستەی لیژنەی دارایی و ئابووری دەکەم؟ حەز دەکەم دوایی بەڕێزیان وەڵامم بدەنەوە، بۆچی ئەوان وەکو لیژنەی دارایی و ئابووری ئەمساڵ بڕیاریان دا کە لە کاتی گفتوگۆکردنی پڕۆژە یاسای بودجەی 2013 کاتێك کە ستافی وەزارەت بانگهێشتی لیژنە کرا، بە باشیان زانی، و بڕیاریشیان داوە کە هیچ پەرلەمانتارێکی جگە لە لیژنەکەی خۆیان بەشدار نەبن، نازانم لە سەر چ ئەساسێك بووە، چونکە ڕەنگە ئەگەر من وەکو ئەندامێکی پەرلەمان کە لەو لیژنەیە ئەندام نیمە، بەڵام کۆمەڵێ پرسیارم هەیە لە سەر وەزارەتەکانی تر ئەگەر لەوێ ئامادەبوومایە ئاڕاستەی نوێنەری حکومەتم بکردایە کە بەڕێز وەزیری داراییە پێویستی نەدەکرد لێرە دووبارەی کەمەوە، حەز دەکەم دوایی وەڵامی ئەوەم بدەنەوە، دیارە من زۆربەی قسەکانم وەکو ئاماژەم پێ دا، ئاڕاستەی نوێنەری حکومەت دەکەم کە وەزیری دارایی و وەزیری پلاندنانانە لە ڕاپۆرتەکەی بەڕێزتان کۆمەڵێ ڕستە دووبارە بۆتەوە دیارە بەنیسبەت من، من چوار ساڵە گوێبیستی ئەو ڕستانە دەبم، و پێشم وایە کە کاتی ئەوە هاتووە، کە ئێوە لە ڕاپۆرتەکەتان دا ئاماژەی پێ نەدەن، چونکە ئەگەر وەکو ڕوونکردنەوە بێ، ئەوە من وەکو ئەندامێکی پەرلەمان چوار ساڵە گوێبیستیانم، و ڕەنگە خەڵکیش لەلایەن خۆیانەوە گوێبیستی ئەوە بێ پێویست ناکا، چونکە لەگەڵ ئەوەی کە هەوڵیشتان داوە، بەڵام هیچ ئەنجامێکی نەبووە، باستان کرد بودجەی هەرێم سنووردارە، و بەهیچ شێوەیەك لە ئاستی پێداویستیەکانی هەرێم دا نیە، بەشی هەرێم لە کۆی داهاتی عێراق بۆ ئەمساڵ لە چاو پار ساڵ لەگەڵ ئەوەی بودجەی گشتی عێراق زیادی کردووە، ئەمساڵ حکومەتی عێراق خراپ مامەڵەی لەگەڵ بەشە

بودجەی هەرێمی کوردستان کردووە، حکومەتی عێراق رێگە نادات هەرێمی کوردستان بەشداری لە دارشتنی سیاسەتی دارایی بکات، حکومەتی عێراق خەرجیەکانی پێشمەرگە نادات، بۆیە هەرێم لەو بودجەیەی کە وەری دەگرێت دەیدات بە پێشمەرگە، بەشی زۆری بودجەی هەرێم بۆ بەکاربردنە، بەشی کەمی بۆ وەبەرهێنانە، ڕاستە باسی ئەو هەوڵانەشتان کردووە کە ئێوە وەکو حکومەتی هەرێم داوتانە، بەڵام هیچ ئەنجامێکی نەبووە، بۆیە من پێشنیار بۆ ئێوە دەکەم کە ساڵێکی تر ئەم ڕستانە دووبارە نەبنەوە باشە، لەلاپەڕە (38 و 39) باسی ئەو (15٪) تان کردووە، کە پار پەرلەمانی کوردستان بە زۆرینەی دەنگ بڕیاری دا داشکێنرێ، جگە لە مووچەی فەرمانبەران و کۆمەك و سوودی کۆمەڵایەتی، و بابەکانی تری گرتەوە، ئەم سێ بابەی لێ بەدەر بێ باستان لەوە کردووە، کە گرفتێکی زۆری بۆ حکومەت دروستکردووە بە گشتی، من حەز دەکەم وەکو ئەندامێکی پەرلەمان کە دەنگم داوە بۆ ئەو(15٪)یە داشکێنرێ، بە وردی بۆم ڕوونکەنەوە ئەو زەرەرەی یان ئەو گرفتەی کە بۆ ئێوەی حکومەتی دروستکردووە بە گشتی چییە؟ چونکە ئێوە تەنها دوو نموونەتان هێناوەتەوە، بۆ نموونە باسی کڕینی کلۆرتان کردووە، کە پێشتر کوێستان خان باسی کرد، و من دووبارەی دەکەمەوە، کاتێك کە نەخۆشی کۆلێرا بڵاوبۆوە یەکێك لە کە هۆکارەکانی ئەوە بووە کە کلۆر نەبووە لە ئاوی خواردنەوە کە هاووڵاتیان بەکاری دێنن، کە ئەمە دەرخەری ئەمەیە کە پێچەوانەیە لەگەڵ ئەو بەڵگەیەی کە هێناوتانە، زائیدەن بۆ شۆفەڵ و ئالیات و کۆمەڵێ شتی تر، من پێم وایە لە بودجەی وەبەرهێنانیش کڕینی کلۆر، و شۆفەڵ و ئالیات دووبارە لە بودجەی وەبەرهێنان پارەی بۆ تەرخان دەکرێتەوە، حەز دەکەم ڕوونکردنەوەی زیاترم بدەنێ بۆ ئەوەی من وەکو ئەندامێکی پەرلەمان قەناعەت بەوە بکەم کە ئایا چ زیانێکی هەبوو بۆ حکومەت؟ من لە داهات مەبەستم داهاتی ناوخۆی هەرێمی کوردستانە، پرسیار ناکەم لەبەر ئەوەی هیچ وەڵامێکم دەست ناکەوێ کە بۆچی داهات بە دوو شێوە هاتووە، جارێك شەش سەد و پەنجا و یەك ملیارە، دوایی بە پاشکۆیەك ئێوە باستان کردووە کە دوو تریلۆن و شەش سەد و حەفتا و نۆ ملیار دینارە، دیارە من بۆیە چاوەڕێی وەڵام ناکەم لەوە دڵنیام کە ئێوە ماوەی سێ ساڵە ئەوە چۆتە سەر بۆ حکومەت کە بەو شێوەیە بە پاشکۆیەك داهات بنێرێ، و ئەوەی کە لە ناو بودجەی داهاتێکە ئاماژەی پێ بدا، و هیچ لایەنێك نیە موحاسەبەی حکومەت بکا، بۆچی هۆکارەکەی چییە پێمان بڵێن کە وەکو پاشکۆ ئێوە ئەم داهاتەی ناوخۆییە لێرە ناهێننە ناو قانونی بودجە بۆ ئەوەی هەم ئێمەی پەرلەمانتار، هەم خەڵکیش بەرچاو ڕوون بن کە هۆکارەکەی چییە؟ من ناپرسم بۆچی داهاتی وەزارەتی پێشمەرگە پێنج سەد و پەنجا ملیۆن دینارە، و زیاترە لە داهاتی وەزارەتەکانی 1. شارەوانی 2. ڕۆشنبیری 3. وەزارەتی شەهیدان، دەستەی وەبەرهێنان، دەزگای مین، دەزگای ئاسایش، ئەنجومەنی ئاسایش، سەرۆکایەتی هەرێم، سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران، دیوانی چاودێری دارایی، ئەمە چییە؟ یەعنی بەڕاستی وەکو مەتەڵی لێ هاتووە، پێم بڵێین هۆکاری چییە؟ داهاتی وەزارەتی پێشمەرگە لە هەموو ئەم وەزارەت و دامەزراوانە زیاترە؟ من ناپرسم بۆچی وەزارەتی دارایی داهاتەکەی دوو سەد و حەفتا ملیار دینارە، داهاتی وەزارەتی ناوخۆ دوو سەد ملیارە، بەڵام داهاتی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان پەنجا و پێنج

ملیار دیناره، حەز دەکەم ئەو پرسیارانە ئەگەر چی وەڵامم دەست ناکەوێتەوە، بەڵام هەر بیکەم، لە خەرجی وەبەهێنان نا عەدالەتیەکی زۆر زۆر هەیە، دیارە من مەبەستم ئەوە نیە کە بۆچی بۆ فلان وەزارەت دامەزراوە ئەوەندەتان دابین کردووە، بەڵام بۆ ئەوەی تر ئەوەندەتان دابین نەکردووە، من دڵنیام لەوەی کە هیچ پێوەرێك نیە، بەڵگەش بۆ ئەمە ئێستا بۆتان دەخەمە ڕوو، دیارە وەزارەتی بازرگانی مەبەستم لە بودجەی وەبەرهێنانە (60) ملیار دیناره، ڕۆشنبیری (76) ملیار دیناره، وەزارەتی شەهیدلن (44) ملیار دیناره، وەزارەتی کار (45) ملیار دینار، ئەگەر هەر چوار وەزارەت کۆ کەیەوە (225) ملیار دینار، دەکا بە چوار وەزارەت لە بودجەی وەبەرهێنان، بەڵام لەولاوە وەزارەتی ناوخۆ (148) ملیار، ئاسایش (103) ملیار، کە هەردووکیان کۆ کەیەوە (251) ملیار دینار، واتە بە دوو وەزارەت موقابیلی چوار وەزارەت کە ئەو وەزارەتانە لەگەڵ ئەو وەزارەتانە ئیشەکانیان جیاوازە، ئەم دوو وەزارەتە زیاتر لە وەزارەتی کشتوکاڵ کە (241) ملیارە، وەزارەتی کشتوکاڵ زیاترە لە وەزارەتی خوێندنی باڵا کە (115) ملیار دیناره، بودجەی وەبەرهێنانی پڕۆژەکانیان، من باسی ئەوە ناکەم کە وەزارەتەکانی پەروەردە، و خوێندنی باڵا، و کارەبا لە چاو هەموو وەزارەت و دامەزراوەکانی تر لەگەڵ ئەوەی کە ئەمساڵ بودجە بەگشتی زیادی کردووە، بۆچی تەنیا ئەم سێ وەزارەتە بودجەکەیان بە بەراورد بە پار ساڵ بۆ 2012 کەمی کردووە، حەز دەکەم ئەوەم بۆ ڕوون کەنەوە، بۆ نموونە پەروەردە پار (261) ملیار بووە، ئەو ساڵ (254) ملیارە، حەوت ملیار کەمی کردووە، وەزارەتی خوێندنی باڵا (168) ملیار بووە، ئەمساڵ (115) ملیار، (53) ملیار کەمی کردووە، کارەبا (775) ملیار بووە، ئەمساڵ (520) ملیار کەمی کردووە، بەو پێیە بێ، باسی ئەوە ناکەم کە ناعەدالەتیەکی زۆر هەیە لە دابەشکردنی بودجەی وەبەرهێنان لە سەر وزارەتەکان بۆ نموونە ئەمانەی خوارەوە، کە گرنگن من باسیان دەکەم ڕەنگە مەبەستەکەم ئەوە نیە کە بۆچی فڵان وەزارەت ئەوەندەیە، فڵان وەزارەت ئەوەندە نیە، بەڵام نا عەدالەتی هەیە لە دابەشکردنی بودجە بە سەر پڕۆژەی وەزارەتەکان، بۆ نموونە وەزارەتی شارەوانی نازانم هۆکارەکەی چییە؟ حەتمیەن دەبێ حکومەت داتایەکی هەبێ بۆ نموونە وەکو ئەندامێکی پەرلەمان پێم بڵێ سیاسەتی حکومەت ئەوە بووە کە پار بۆ نموووونە گرنگی داوە بە سێکتەری کارەبا، زۆرترین بودجەی حکومەت تریلۆنێك دینار بووە، بۆ کارەبا تەرخان کراوە، وەزعی کارەبا زۆر چاك بووە، من دەست خۆشیتان لێ دەکەم، ئەگەر بەو شێوەیەی لێ بێ، بۆ نموونە، بەڵام ئەمساڵ کارەبا ئەو ئەولەویەتیەی پێ نادرێ دەیدەین بە کشتوکاڵ، دەیدەین بە پیشەسازی بۆ نموونە، بەڵام ئەوەش نیە، وەزارەتی شارەوانی یەك تریلۆن و سێ و هەشت ملیار دیناری بۆ دانراوە، لە کۆی گشتی بودجەی وەبەرهێنان بە پڕۆژەی بەردەوام پێشنیار کراوە، بەڵام وەزارەتی تەندروستی کە وەزعی زۆر زۆر خراپە هەموو باس لەوە دەکەن (232) ملیار دیناره، سەیری ئەو فەرقە کەن، وەزارەتی پلاندانان کە نازانم یەعنی ئەو پارەیە بۆ پڕۆژەکانی وەزارەتی پلاندانان چییە؟ (307)ملیار، بەڵام وەزارەتێکی وەکو کشتوکاڵ خۆمان دەزانین وەزعی چۆنە (241) ملیار دیناره، وەزارەتی دارایی (182) ملیار، بەڵام وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی (60) ملیار، وەزارەتی ناوەخۆ (148) ملیار،

بەڵام وەزارەتی پێشمەرگە (17) ملیار دینار، سەیری ئەو فەرقە کەن، ئاسایش کە نازانم ئەنجومەنی ئاسایشە، دەزگای ئاسایشە بەس بە ئاسایش هاتووە (103) ملیار، بەڵام وەزارەتێکی وەکو شەهیدان (44) ملیار دینار، باسی ئەوە ناکەم کە بۆچی وەزارەتەکانی کارەبا و پێشمەرگە پڕۆژەی پێشنیارکراویان نیە، یەعنی حیکمەتی ئەوە چییە؟ سەبەب چییە؟ ئەوانەش وەزارەتن، و ڕەنگە پێویستیان بەوە هەبێ بۆ نموونە وەزارەتێکی وەکو پێشمەرگە پێویستی بەوەیە بینای بۆ دروست بکەی بۆ لیواکانی، بۆ فەوجەکانی، بۆ یەکەکانی، بەڵام بۆچی پڕۆژەی پێشنیارکراویان نیە؟ ئەم دوو وەزارەتە، بۆچی وەزارەتی کشتوکاڵ و خوێندنی باڵا زیاد لە هەموو وەزارەتەکانی تر بودجەی پێشنیار کراو بە بەراورد بە پار ساڵ ئەم دوو وەزارەتە کەمی کردووە؟ جگە لە دامەزراوەی وەزارەتەکانی تر، کشتوکاڵ (5) ملیار دینار کەمی کردووە، وەزارەتی خوێندنی باڵا (22) ملیار کەمی کردووە، هەروەها نا یەکسانی لە دابەشکردنی بودجەی پڕۆژەکان بە سەر شار و قەزاو ناحیەو گوندەکان هەیە، تەنها من وەزاەتی شارەوانی دێنمەوە بەو حوکمەی کە یەکەم وەزارەتە یەك تریلون و سی و هەشت ملیاری بۆ تەخسیس کراوە، دانراوە، کە ئەگەر پەرلەمان موافەقەتی لە سەر بکا ئەوە وەزارەت دەتوانێ ئیشی خۆی لە سەر بکا، قەزای ڕانیە کە ژمارەی دانیشتوانی (205) هەزار کەسە چوار ناحیە لە خۆ دەگرێ، و یەکێکە لە قەزا گەورەکان لە کوردستان، ئێستا بۆتە ئیدارەی ڕاپەرین وەکو ئیدارەیەك مامەلەی لەگەڵ دەکرێ بە ناحیەکانیشەوە تەبعەن لە سەر وەزارەتی شارەوانی بەبەردەوامی و پێشنیار کراو، هەژدە ملیارو نۆ سەد و پەنجا و نۆ ملیۆن دیناری بۆ دانراوە، بەڵام لەم لاوە من دیارە کە باسی ئەوە دەکەم باس لە نا عەدالەتی دەکەم، باس لەوە ناکەم بۆچی بۆ فلان شوێن ئەوەندە؟ بۆ فلان شوێن ئەوەندە؟ بەڵام قەزای زاخۆ کە ڕێزم هەیە بۆ قەزای زاخۆ، و بۆ خەڵکی زاخۆش، مەبەستەکەم ڕوونکردەوەیە، سی و هەشت ملیار و چوار سەد و دوانزە ملیار دیناری بۆ دانراوە، قەزای کۆیە کە پێنج ناحیەی لە سەرە ئەویش قەزایەکی گەورەیە ڕێژەی دانراو سیانزە ملیار و شەست سەدو هەشتا ملیۆن دینارە، لە وەزارەتی شارەوانی بە بەردەوام پێشنیار، بەڵام ناحیەی عینکاوە کە پێشتر ڕاستەوخۆ سەر بە ئەنجومەنی وەزیران بوو، و ناحیەکیشە، ئێستا ئەگەر هەڵە نەبم ڕاستەوخۆ سەر بە وەزارەتی شارەوانیە، عینکاوە (32) ملیار و (720) ملیۆن دیناری بۆ دانراوە، یەعنی ئەمە جیاوازیەکی زۆر زۆرە، نا عەدالیەتێکی زۆر زۆر هەیە، نازانم چ پێوەرێك بووە، ئەگەر ژمارەی دانیشتوان پێوەر بێ، من تەسەور دەکەم ئەوەی بە عەقل دا نەچێ ئەو ژمارەی دانیشتوان بێ، هەر لە گۆترە دانراوە بە تەسەوڕی من وەکو پێشەوا، ناحیەی پیرە مەگروون کە ژمارەی دانیشتوانی زیاد لە (35) هەزار کەسە، و هەمووو کەس و کاری پاشماوەی دۆڵی جافایەتین، و ئەوانەن کە ڕاگوێزراون لە شاڵاوە بەدناوەکانی ڕژێمی بەعس لەو کۆمەڵاگایە نیشتەجێ بوونە دوو پڕۆژەی بەردەوامی هەیە لە سەر وەزارەتی شارەوانی بایی یەك ملیار و (926) ملیۆن دینارە، بەڵام سەری بڵند کە من نازانم ژمارەی دانیشتوانی چەندە، و کێش تێدا نیشتەجێ بووە، وەکو ئەندامێکی پەرلەمان حەز دەکەم ئەگەر کەسێکیش دەزانێ پێم بڵێ بۆ ئەوەی موقارەنەی پێ بکەم لەگەڵ ئەوە، ڕێژەی ئەوە (6) ملیار و (360) ملیۆن دیناری دانراوە، کە زۆربەی پڕۆژەکانیشی

کەمالیاتە، سەیری ئەم نا عەدالەتییە بکە لە بەینی ئەم دوو شوێنە، و هەروەها وەزارەتی شارەوانی کۆمەڵێك ناحیە هەیە کە پڕۆژەی پێشنیار کراوی هەر نیە، وەکو ئەو ناحیانە، نازانم هیچ حیسابێکی بۆ نەکردوون، و ئەگەر وا بێت دەبێ دوو، سێ ساڵی دیکە بەڕاستی خەڵك دەبێ بەس ستایشی پارێزگاکان بکا، ئەو پارەیەی کە لە پەرە پێدانی پارێزگاکان دێ، چونکە ئەگەر وابێ وەزارەتەکان هیچ ئیشیان نیە، جگە لە مووچەی فەرمانبەران نەبێ، ئەو وەزارەتانەی کە بۆ نموونە ناحیەی پیرەمەگروون، ناحیەی بنگرد، ناحیە خدران، ناحیەی خەلەکان، لە قەزای دوکان یەك پڕۆژەیان نیە لە وەزارەتی شارەوانی کە بۆیان پێشنیار کراوە لە ساڵی 2013، یەعنی ئەوە بۆ چێ دەگەڕێتەوە، من پێم وایە موقارەنەیەك دەکەم لە بەینی ، 2011 و 2012و 2013 بۆ حکومەت کە هیچ فەلسەفە و ستراتیژ و پلانێکی زانستی نیە، لە کاتی دانانی بودجە، بەڵگە بۆ ئەوە چییە؟ ئەگەر مووچەی فەرمانبەران لە 2011 سەیر کەی (5) تریلۆن و (959) ملیار بووە، لە 2012 بۆتە (6) تریلون و (931) ملیار، لە 2013 بۆتە (7) تریلۆن و(113) ملیار، شمەك و خزمەتگوزاری لە 2011 (1) تریلۆن و (511) ملیار بووە، لە 2012 (1) تریلۆن و(422) ملیار بووە، لە 2013 (1) تریلۆن و (906) ملیار بووە، باربوو کە ئەوە گرنگە پەیوەندی بە پاڵ پشتی جوتیارانەوە هەیە، بەشێکی بۆ ناوچە کێشە لە سەرەکان دەگەڕێتەوە بۆ ئەو پڕۆژانەی کە حکومەت لەوێ جێبەجێان دەکا ئەمە زۆر زۆر گرنگە، بەڵام سەیر کەن (145) بووە لە 2011، لە 2012 (115) بووە، لە 2013 (115) بووە، یەعنی بیدایەت زۆر بوو، بەڵام کەمیان کردۆتەوە لە 2012 و 2013 هەر وەکو خۆیەتی نازانم بۆچی؟یەعنی ئەمە بەلای حکومەت گرنگ نیە، بەخشین (636) بووە، لە 2011، لە 2012 بۆتە (535) کەمی کردووە، بەڵام ئەمساڵ بۆتە (672)، سوودی کۆمەڵایەتی (345) بووە 2011، 2012 (645) ملیار، ئەمساڵ بۆتە (690) ملیار، تێچووی تر (505) ملیار لە 2011، بەڵام لە 2012 (712) ملیار زیادی کردووە، ئەم ساڵ بۆتە (815) ملیار، مەوجوداتی نا دارایی (148) ملیار، لە 2011، لە 2012 (166) ملیار لە 2013 (298) ملیار، جگە لە مانە ئەگەر سەیری بودجەی وەبەرهێنان بکەی بە چ پێوەرێك زیادی کردووە؟ ئەمانە کە باسم کرد چۆن زیادی کردووە؟ بودجەی وەبەرهێنان (4) تریلۆن و (170) ملیار بووە، لە 2011ی ئەوەی کە لە بەردەستی منەوە هاتۆتە پەرلەمان باوەڕ پێکراوی، بەڵام لە 2012 بۆتە (4) تریلۆن و (700) ئەمساڵ بۆتە (5) تریلۆن و (330)، ئەمە دەرخەری ئەوەیە کە نازانین لە سەر چ ئەساسێك بودجە دادەڕێژرێ لەلایەن حکومەتەوە ئەم پلانە چییە؟ ئەو فەلسەفە چییە ئەو ستراتیجە چییە کە ئەوان ئیشی لە سەر دەکەن؟ من بەو پێیەی ئەندامی لیژنەی کشتوکاڵ و ئاودێریم لە سەر وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاو قسە دەکەم ئەوەندەی پەیوەندی بە وەزارەتەوە هەبووە پرسیارەکانم ئاڕاستەی ئەوان کردووە، وەڵامی خۆم وەرگرتۆتەوە، بۆیەش بیدایەت پرسیار دەکەم لە لیژنەی دارایی و ئابووری کرد، ئەگەر بمتوانیبایە بێمە لیژنەی دارایی و ئابووری ڕەنگە لەوێ کۆمەڵێ پرسیار هەبوو ئێستا دووبارەم نەدەکردەوەو لێرە ئاڕاستەتانی بکەم، کاتێك لەم وەزارەتە پرسیار دەکەی ئەوان دەڵێن ئێمە خۆمان پێداویستیەکانی خۆمان دەزانین لە کاتی دانانی بودجە، بەڵام وەزارەتی دارایی

يەعنی بە گۆترە مامەڵەی لەگەڵ وەزارەتەکەی ئێمە دەکات، ئەگەر هەڵە بم هیوادارم برادەرانی لیژنە لێرە بۆم ڕاست کەنەوە، بودجەی گشتی ئەم وەزارەتە بریتیە لە (470) ملیار (656) ملیۆن لە کۆی گشتی کە بە بودجەی تەشغیلی و وەبەرهێنان بودجەی تەشغیلیەکەی (228)ملیار و (884) ملیۆن، وەبەرهێنانیشی (241) ملیار (772) ملیۆن، ڕێژەی ئەم وەزارەتە لە کۆی وەزارەتەکانی حکومەتی هەرێم (2،78٪) ئەوە کارەساتە، تۆ بتەوێ کەرتی کشتوکاڵ گرنگی پێ بدەی، بەڵام ئەوە ڕێژەی بودجەکەشی بێ، لە کۆی گشتی بودجەیەکی زەبەلاحی هەرێمی کوردستان پانزەمین وەزارەتە لەو وەزارەتانەی کە بودجەی بەرکەوتووە لە حکومەتی هەرێم، لە بەکاربردن پرسیارەکان ئاڕاستەی ئێوە دەکەم، لە مووچە ئەوەی کە وەزارەت داوای کردووە، (223) ملیار و (141) ملیۆن دینار، بۆ مووچەی فەرمانبەرانی وەزارەت، بەڵام ئێوە (142) ملیار و (878) ملیۆن دینار ڕەزامەند بوونە، جیاوازیەکەی (80)ملیار و (263) ملیۆن دینارە، من دەپرسم ڕاستیەکە لای بەڕێزتانە، یان لای وەزارەتی کشتوکاڵە، چونکە ناکرێ ئەوان ئەگەر پێویستی خۆیان بزانن، ئێوە لە سەر چ داتایەك مەسەلەن ئەو پارەیان بۆ دادەنێن بۆ مووچەی فەرمانبەران، شمەك (65) ملیار و (650)یان داوا کردووە، ئێوە (16) ملیار و (806) ملیۆنتان بۆ پەسەند کردووە، (48) جیاوەزیەکەیتی، باربوو (219) ملیاریان داوا کردووە، ئێوە (65) ملیارتان پەسەند کردووە، (154) ملیار جیاوەزیەکەیتی، سوودی کۆمەڵایەتی (1) ملیار و (234) داوا کردووە، ئێوە (400) ملیۆنتان ڕەزامەند دەربڕیوە، (834) ملیۆن جیاوەزیەکەیتی، تێچووی تر (2) ملیار و (747) ملیۆن داواکراوە، ئێوە (500) تان ڕەزامەند دەربڕیوە، مەوجوداتی نا دارایی (34) ملیاریان داواکردووە، ئێوە (3) ملیارتان ڕەزامەند دەربڕیوە، واتا ئەگەر جیاوازیەکە حیساب بکەم، (318) ملیار جیاوازە ئەوەی کە ئەوان داوایان کردووە، و ئەوەی کە ئێوە ڕەزامەندیتان لە سەر دەربڕیوە، بۆیە پێم خۆشە بزانم ئایا ئەوان ڕاستن یان ئێوە؟ ئەگەر ئەوان ڕاستن ئێوە چۆن مامەلە لەگەڵ ئەو وەزارەتە دەکەن؟ ئەگەر ئێوە ڕاستن چۆن موحاسەبەی ئەوان ناکەن ئەو ژمارە زۆرە لێ دەدەن؟ هەندێك شت هەیە کە لاوەکین و هەندێ شت هەیە کە گرنگن لە وەزارەتی کشتوکاڵ من حەز دەکەم ئاماژەی پێ بدەم، و وەڵامیشم دەستکەوێ لە ئێوەی بەڕێز، وەزارەتی کشتوکاڵ بۆ چاپەمەنیەکان (297) ملیۆنی داواکردووە، ئێوە (150) ملیۆنتان ڕەزامەند دەربڕیوە، بۆ ئیحتیفالات کاتێ کە من لێم پرسین ئیحتیفالات چییە؟ ئەوان وتیان پێشانگامان هەیە سەبارەت بە بەرووبوومی کشتوکاڵی ساڵانە دەکرێتەوە، بە هەر حاڵ من قسەم لە سەر ئەوە نیە، ئیحتیفالات ئاهەنگە، پێشانگایە، هەر چییەکە داوای (270) ملیۆنیان کردووە، (100) ملیۆنتان ڕەزامەند دەربڕیوە، بۆ پاککردنەوەی دائیرە داوای (480) ملیۆنیان کردووە، (275)ملیۆنیتان ڕەزامەندی دەربڕیوە، بۆ سەیاراتی عەمەل، کە نازانم سەیاراتی عەمەل، کڕینە، بەکرێ گرتنە، هەر وا نووسراوە، (4) ملیار و (852) ملیۆن داواکراوە، ئێوە (445) ڕەزامەندیتان دەربڕیوە، بۆ ئەساسی ئوخرا ئەویش نازانم چییە؟ (1) ملیار و (390) ملیۆن داواکراوە (200) ملیۆن ڕەزامەندیتان دەربڕیوە، واتا ئەگەر ئەمانە هەمووی کۆ بکەمەوە لاوەکین (1) ملیار و (170) ملیۆن دینار ڕەزامەندیتان دەربڕیوە بۆ ئەم وەزارەتە، بەڵام لە بەرامبەری ئەمە عەلەف هەیە،

عەلەف بۆ ئەوەیە کە تۆ پاڵ پشتی سامانی ئاژەڵی بکەی بۆ ئەوانەی کە ئاژەڵدارن لە هەرێمی کوردستان، چۆن دەتەوێ ئەو کەرتە ببووژێنیەوە لە وەزارەتدا، ئەوان داوای (1) ملیار و (238) ملیۆن دیناریان کردووە، (20) ملیۆن دینارتان ڕەزامەند دەربڕیوە، (20) ملیۆن دینار بەشی چ دەکا؟ بۆ قەرەبووی جوتیاران دەڵێ ئێمە نەمانتوانیوە داوای هیچ بکەین سفرە لەبەر ئەوەی هیچتان ڕەزامەندیتان دەرنەبڕیوە کە قەرەبووی جوتیاران ئەوەیە کە پاڵ پشتی جوتیارە، دەعمێکیشە، بۆ پاڵ پشتی سامانی ئاژەڵی هیچتان دابین نەکردووە، بۆ جێبەجێکردنی یاسای تەسویە و تەملیك و قەرەبووکرنەوە سفر کە ئەمانە گرنگن، بڕبڕەی بووژاندنەوەی کەرتی کشتوکاڵن، نەك ئەوەی سەروە تۆ بۆ ئیحتیفالات و نازانم بۆ چاپەمەنی و بۆ پاککردنەوەی دائیرە ئەمانە گرنگ نین، بەڕاستی بۆیە دەپرسم یەعنی ئایا ئێوە ئاگاداری ئەوە نین، ئەگەر ئاگادارن مەسەلەن بۆ پێچەوانەی ناکەنەوە ئەوانەی سەرەوە بۆ خوارەوە بێ، و هی خوارەوە بۆ سەرەوە بێ، بۆ ئەوەی بیر لە بووژانەوەی ئەم کەرتە بکەینەوە هەر وەکو لە ڕاپۆرتەکەتان ئێوە دەڵێن هەنگاوی حکومەت ئەوەیە گرنگی بەو کەرتە بدات ببووژێنێتەوە، ساڵی 2012 ئەم وەزارەتە، وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاو (216) ملیار و (198)ملیۆن دیناری بۆ پەسەندکراوە، لەلایەن پەرلەمانەوە، بۆ بودجەی بەردەوام و پێشنیار کراو، بەڵام کاتێك کە خەرجی دێتە بەر دەستی ئێمە لە 2012 (100) ملیار و (621) ملیۆن دینارە، بەم پێیەش بێ (115) ملیار و (577) ملیۆن دینار ماوەتەوە سەرف نەکراوە، بۆیە من دەپرسم خۆ دەبێ ئەو پارەیە تەدویر بێ، سووڕابێتەوە بۆ 2013 ئەگەر نەسووڕاوەتەوە چیتان لێکردووە وەکو وەزارەتی دارایی، چونکە خەرج نەکراوە، خۆشیان لە بەردەمی لیژنەکەی ئێمە وتیان لە (48٪) جێبەجێکراوە، چوار ساڵ دێنمەوە بۆ ئەو وەزارەتە حکومەت چۆن مامەڵەی لەگەڵ ئەم وەزارەتە کردووە، ئەگەر بەم شێوەیە بەردەوام بێ، ئێمە دەبێ بەڕاستی دەست لەم وەزارەتە بشۆین ئیشی ئەوەیە بەس مووچە تەوزیع بکات، یەعنی وازی لێ بێنین دەبێ هەر چاوەڕێ بکەین لە دەرەوە بەروبوومی کشتوکاڵی بێ، ساڵی 2010 (117) ملیار 2011 (28) ملیار 2012 (55) ملیار 2013(50) ملیار پێشنیارتان کردووە، بۆ پرۆژەی تازەی ئەم وەزارەتە، بەڵام وەزارەتی پلاندانان تەنها بۆ یەك ساڵ ئەوەی من کە وتم بۆ چوار ساڵ ئەوەندەیە (251) ملیارتان پێشنیار کردووە، بۆ وەزارەتێکی گەورە و گران کە پەیوەندی بە ژیانی خەڵکە بۆ پرۆژەی وەبەرهێنان، بەڵام وەزارەتی پلاندانان تەنها بۆ ئەمساڵی 2013 (288) ملیاری بۆ دانراوە، (251) بە (288) سەیر کەن، یەعنی ئەمە پێداچوونەوەی ناوێ حکومەت بیکا، وەزارەتەکی تر هەیە کە من دەمەوێ قسەی لە سەر بکەم ئەویش بەشێکی پەیوەندی بە وەزارەتی کشتوکاڵ هەیە ئەویش پیشەسازیە ڕێژەکەی سفر و (75٪) کە بیست و یەکەمین وەزارەتە بودجەی ئەم وەزارەتە بەکاربردنی (66) ملیار و (140) ملیۆنە، زائیدەن بودجەی وەبەرهێنان (60) ملیار و (357) ملیۆنە، کۆی کەیەوە (126) ملیار و (497) ملیۆن دەکا، دانراوی ئەم وەزارەتە بۆ ساڵی 2012 (41) ملیار و (43) ملیۆن بووە، بەڵام خەرجیەکەی (20) ملیار بووە، بەم پێیەش بێ (21) ملیاری ماوەتەوە، تەدویر نەبووە بۆ 2013، ئەوە دەبێ ئێوە وەڵام بدەنەوە، (15) ملیار و (500) ملیۆن بۆ سایلۆکانی

کەلار، بەردەڕەش، حەریر، سەید سادق دانراوە، لە 2011 و 2012 تا ئەو لەحزەیەی کە قسەی لە سەر دەکەین هیچ ئیشێك لە سەر سایلۆکان نەکراوە، ئەو پارەیە بۆ تەدویر نەبووە چی لێهاتووە؟ چوار ناوچەی پیشەسازی گرنگ هەبوو لە سلێمانی، هەولێر دهۆك، کەلار لە 2011 ەوە بڕیار دراوە جێبەجێ بکرێ، نە پڕۆژەکان ماون، و نە پارەکەشیان تەدویر بووە، کە (16) ملیار دینارە، یەعنی خۆ دەبێ پارەکە دیار بێ، ئەگەر پڕۆژەکان ئەمساڵ تێدا نیە، یەعنی ئەو چوار ناوچەیە چی لێهات، ئەگەر حکومەت ئیلغای کردۆتەوە دەبێ پارەکە شوێنی دیار بێ، ئەم وەزارەتەش ئەگەر بە چوار ساڵ موقارەنەی بکەی کۆی چوار ساڵ پێشنارکراوی هەیە (31) ملیار دینارە، (31) ملیار دینار کە لە خیلالی ئەو چوار ساڵە جگە لەو سایلۆیانە تەنها ئیش کە وەزارەت هەیبوو بێ نۆژەنکردنەوەو فراوانکردنی بینایەی وەزارەتی پیشەسازی و بازرگانی بووە، ئێ چۆن ئەم کەرتە دەبووژێتەوە، کەچی وەزارەتی ناوەخۆ تەنها لە ساڵی 2013 (47) ملیاری بۆ دانراوە، یەعنی بە یەك ساڵی وەزارەتی ناوەخۆ زیاتر لە چوار ساڵی وەزارەتی پیشەسازی بەرکەوتووە، بەپێی ئەو ئیستیمارانەی کە لەبەر دەستی من دایە، و ڕەنگە درێژەم پێ دابێ، بەڵام چارم نیە، ڕەنگە ئەوە دوو ئیستیمارەن یەکێکیان هی 2012یە، ئەوەی تریان هی 2013یە، هەندێ شوێن هەیە وەزارەت و دامەزراوەیە، هەمووی نا، یەعنی جیاوازی هەیە لە عەدەدی میلاکاتی ئەم شوێنانە، حەز دەکەم ئەگەر نەقلە، پێم بڵێن نەقل بوون لە فلان شوێن بۆ فلان شوێن، و ئەگەر کارەساتێکی سروشتی زۆر گەورە ڕووی دابێ خوا نەخواستە کە ڕووی نەداوە، ئەوانە کارە سروشتیە نەمابن ئەوشم هەر پێ بڵێن بۆ ئەوەی قەناعەت بکەم، سەرۆکایەتی هەرێم لە 2012 عەدەدی میلاکات بەپێی ئەو ئیستیمارەی کە ناردووتانە (606) کەس بووە، بەڵام ئەمساڵ کە ناردووتانە پێش ئەوەی (15)هەزار کەسەکە عەدەدی خۆی بەرکەوێ (380) عەدەد بووە، واتا جیاوازیەکەی (226) کەسە، کەمی کردووە، سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران پار 2012 (3067) عەدەد بووە، ئەمساڵ بۆتە (2172)، (895) کەس کەمی کردووە، وەزارەتی پەروەردو (161696) عەدەد بووە، ئەمساڵ بۆتە (164216)، (2520) کەس زیاد بووە، یەعنی ئێستا پەرلەمان هیچ موافەقەتی نەکرددووە، ئەوەی من دەڵێم وەزارەتی پەروەردە (161696) ئەمساڵ کە هێناوتانە بەر دەستی ئێمە دەڵێن عەدەدی میلاکاتی 2012 (164216) کەسە، واتا (2520) کەسی زیادکردووە، وەزارەتی کشتوکاڵ من پرسیارم کرد، دیارە بەڕێز وەزیر باسی لەوە کرد کە وەزارەتی کشتوکاڵ وا دەیخوێنمەوە ئینجا (17973) میلاك بووە عەدەدی، بووە بە (14607) باسی لەوە کرد کە (3366) کەس کەمی کردووە، دەڵێ ئەو سێ هەزار کەسە پۆلیسی دارستان بوون، چوونەتە سەر وەزارەتی ناوەخۆ، ئەمەش پرسیارە لێرە، پۆلیسی دارستان لە سلێمانی سەر بە وەزارەتی ناوەخۆ بووە، و مووچەشیان لەوێ وەرگرتووە، بەڵام ئەم سێ هەزارە هەتا پار سەر بە وەزارەتی کشتوکاڵ بووە، ئەگەر لە سنووری دهۆك و هەولێر وابووبێ ئەمانە چین؟ کام پۆلیسی غاباتن، بەڕاستی من ئەو ڕۆژە نەگەیشتوومە قەناعات، چونکە ئەگەر وا بێ من نازانم حەز دەکەم ئێوە بۆم ڕوون کەنەوە دوایی وەزارەتی ناوەخۆ (113200) کەسە پار، ئەمساڵ بۆتە (119341) کەس، خۆ ئەگەر پۆلیسی کارەبای چووبێتە سەر وەزارەتی ناوەخۆ، خۆ دەبێ

وەزارەتی کارەبا عەدەدەکەی کەمی کردبێ، کەمی نەکردووە وەکو خۆیەتی، ئەگەر وەزارەتی کشتوکاڵیش چووبێتە سەر ئەوەی کە باس دەکەم پۆلیسی غاباتە، سێ هەزار هەر دیار نیە، واتا (6141) کەس لە وەزارەتی ناوەخۆ زیادی کردووە، شارەوانی (32305) بووە، بە (29357) کەس، (2948) کەس کەمی کردووە، تەندروستی (1959) کەس کەمی کردووە، با تۆزێ کەمی کەمەوە، وەزارتی کار (326) کەس کەمی کردووە، وەزارەتی دارایی (3955) کەس کەمی کردووە، بازرگانی و پیشەسازی کەمی کردووە (1653)، وەزارەتی داد (370) میلاکی زیادکردووە، دیوانی چاودێری (103) میلاکی کەم کردووە، خوێندنی باڵا (22988) میلاکی زیادکردووە، سامانی سروشتی (238) عەدەدی میلاك کەمی کردووە، دەزگای ئاسایش (1789) عەدەدی میلاك زیادی کردووە، من حەز دەکەم پێم بڵێین ئەمانە ئەگەر نەقل بوون فیعلەن بۆ کوێ چوون، ئەو تەنەقولاتە ئاگاتان لێیە ئەگەر نەقلیش نەبوونە؟ چۆن چۆنی بووە؟ ئاخر شت کە من دەمەوێ باسی بکەم، من قسە لە سەر مووچەی پێشمەرگە دەکەم بە گشتی بۆ ئەمەش لە خۆوە ڕەقەم لێ نادەم دڵنیام ئەگەر وەزارەت، و حکومەت کورت هێنانی هەبووبێ یان زیادە ڕەوی هەبووبێ من دڵنیام 100٪ چونکە وەکو پار و پێرار لە پارەی پڕۆژەکان، چونکە هەموو پڕۆژەکان جێبەجێ ناکرێ، ئەوە چارەسەر دەکەن، وەڵلا دوو، سێ شت هەیە من حەز دەکەم لەو شتانە کە بە بەراورد پار زیادەیەکی زۆرتان خستۆتە سەر ئەم زیادانە ببڕن، پێشنیار دەکەم و داواش دەکەم، ئەوانە چینە شمەك و خزمەتگوزاری تێ چووی مەوجوداتی نادارایی، من ناڵێم ماربوو ببڕن، پەیوەندی بە جێ ناکۆکەکانی پاڵپشتیە کشتوکاڵیە، ناڵێم بەخشین ببڕن، ناڵێم سوودی کۆمەڵایەتی ببڕن، کە ئەمانە گرنگن، بەڵام دەڵێم شمەك وخزمەتگوزاری چاکردنەوە تێچووی تر مەوجوداتی نادارایی کە بڕەکەیان، هی هەر سێکیان (719) ملیار دینارە، ئەگەر تەنها بەس ئەو زیادەکە دەرهێنین بە بەراورد بە پار، ئەمە ببڕن بیخەنە سەر مووچەی وەزارەتی پێشمەرگە، چۆن دەخرێتە سەر وەزارەتی پێشمەرگە، دیارە بەپێی ئەو ئیستیمارەی کە لەلای منە وەزارەتی پێشمەرگە (118642) مووچە خۆری هەیە بەپێی ئیستیمارەکە، ئەگەر هەر یەکێك لەو مووچە خۆرانە لەو (719) ملیارە هەر یەکێك (500) هەزار دیناری بۆ بخەیتە سەر مووچەکەی لە دوای ئەوەوە ئیشی وەزارەتی پێشمەرگەوە، و لیژنەی پێشمەرگە و شەهیدانە ئەوە چۆن چارەسەر دەکەن، چونکە من عەدەدەکەی نازانم بەس ئەوەندەی کە لای منە (118642)، بۆ یەك مانگ (59) ملیار و (321) ملیۆن دینارە پێویستە، ئەگەر هەر یەکێك (500) هەزار دیناری بۆ بخرێتە سەر مووچەکەی هەر لە کار گوزارەکەوە بگرە هەتا دەگاتە پلەدارەك لە وەزارەتی پێشمەرگە لەو (118) هەزارەی وەری دەگرێ، بۆ کۆی ساڵاکە پێویستی بە (711) ملیار دینار دەبێ، بە ڕەئی من ئەوە گرنگترە وەك لەوەی تۆ شمەك و نازانم چاکردنەوەو تێ چووی تر کە بەشێکی لە پارەی حزبەکان و بۆ ڕێکخراوەکان و نازانم بۆ یەکێتیەکان و بۆ چییە؟ مەوجوداتی نادارایی نازانم بۆ چییە؟ بۆیە من پێشنیار دەکەم دوای دیراسەکردنی ئەمە، تەبعەن من ئەمە لە خۆوە ناڵێم ئەو پارەیەی کە زیادە بووە، ناڵێم هەموو پارەکەی بڕیوە تەنها ئەو پارەیەی کە ئێوە زیادتان کردووە، ئەگەر ئەوە موافەقەتی لە سەر بکرێ، با ئەمساڵ چییە وەزارەتی

پێشمەرگە بەم شێوەیە بێ، با حکومەت دەست بەوەوە بگرێ، شت چاك نەكاتەوە، شت سیانە نەكات ئەوەی كە پێویست نیە، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو د. ئاراس.

بەڕێز د. ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

پرسیارێك ئاڕاستەی لیژنەكەی ئێمە كرا، بۆچی لە كاتی میوانداری بەڕێزان وەزیری دارایی و وەزیری پلاندانان ڕێگەمان نەدا بە ئەندامانی دیكە، بێن ئامادەبن لەو میوانداریە، لە ڕاستیدا ڕێگامان دا بێن ئامادەبن، بەڵام بەهۆی ئەوەی كە ژمارەی ئێمە زۆرە لە لیژنەكە وتمان مافی ئەوەتان نیە پرسیار ئاڕاستەی ئەو بەڕێزانە بكەن خۆتان دوایی دەتوانن بەشێوەیەكی دیكە میوانداریان بكەن، چونكە ژمارەی ئێمە (10) ئەندامە كاتەكە (2) سەعات بوو، تەنها ئەوە بوو، وا تێ دەگەم ئەوە لە پەیڕەوی ناوەخۆش هەر لیژنەیەك بچێتە لیژنەیەكی دیكە تەنها وەكو گوێگر دەچێ نەك تەوجیهی پرسیار، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو ڤیان خان

بەڕێز ڤیان عبدالرحیم عبدالله:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

دیارە من لێرە دەمەوێ باس لە سیاسەتی دارایی بكەم لە بودجەی هەرێمی كوردستاندا، و ئەگەر بێتو من سێ ساڵی ڕابوردوو بكەم بە پێوەر لە سەر چۆنیەتی داڕشتنی ئەم بودجەیە، دیارە ئەوی تێبینی دەكرێ بەشێوەیەكی گشتی ناڕوونی لە ستراتیژیەتی ئابووری لە هەرێمی كوردستاندا بەدی دەكرێت كە بنەما سەرەكیەكان و گەشەكردن و پێشكەوتن و شارستانیەتی پێویستە لە داڕشتنی بودجەدا لە بەرچاو بگیرێ، بەڵام ئەوەی تێبینی دەكرێ ستراتیژیەتی ئابووری لە هەرێمی كوردستان دا ڕوون نیە، چونكە پێوەری گەشەكردن لە هەر وڵاتێكدا نەبوونی تەزەخومە، یاخود بەر قەراربوونی عەدالەتە لە بودجەدا لە بەرامبەر هاووڵاتیان، كە ئەمە ئەركی دەوڵەتە باشترین ژیان لە ڕێگەی بودجەوە بۆ هاووڵاتیان دابین بكات، نەبوونی بێكاریە و قەڵاچۆكردنی گرانیە لە هەر هەرێمێكدا كە تۆ بتەوێ ئیدارەی بدەی لاواز بوونی ژێرخانی ئابووری هەرێمە، دیارە ئەگەر باس لە كۆمەڵێك ڕێكار یاخود پرەنسیپی زانستی تر بكەی كە پێویستە لە بودجەدا لە بەر چاو بگیرێت پێویستە پێنج پرەنسیپی زانستی لە بودجەی هەرێمی كوردستاندا لە بەرچاو بگیرابایە، یەكێك لەوانە شەفافیەت، دیارە ئەمە لە خستنە ڕووی تەواوی سەرجەم وردەكاریەكانی داهات، خەرجی، فازانج، میزانیەی مدەوەردا دەبینێتەوە كە پێویستە بخرێتە بەردەم ئەندامانی پەرلەمان، دووەم بریتیە لە گشتگیری كە ئەمە خەرجی و داهاتی سەرجەم ساڵەكان، پێویست بوو بە ڕوونی باس بكرابایە، یاخود بەردەوام لە كاتی موناقەشەكردنی بودجەدا لەبەر دەستی ئەندامانی

پەرلەمان بوایە، دیاریکردنی کات کە ئەمە خۆی لە چۆنیەتی جێبەجێکردنی ماوەی پڕۆژەکان دا دەبینێتەوە، کە تایبەتە بە بودجەی وەبەرهێنان ئەوەی ئێمە تێبینیمان کردووە ساڵانە حکومەت لە ڕێگەی یاری کردن بە کاتەوە بودجەیەکی زۆری پڕۆژەکان بە هەدەر دەدرێت، هاوسەنگی ڕاگرتن دیارە ئەمە یەکێکە لە پرەنسیپە گرنگەکانی بودجە لە هەر وڵاتێکدا کە پێویستە هاوسەنگی هەبێت لە نیوان بودجەی بەکاربردن و بودجەی وەبەرهێنان دا، بەڵام لە هەرێمی کوردستاندا وەك تێبینی دەکرێ ئاراستەی پێچەوانەی وەرگرتووە، کەمترین موناقەلە پێویستە لە بودجەی هەر وڵاتێکدا بکرێت کە تۆ بتەوێت ستراتیژێکی ڕوونی ئابووری پێشکەش بکەیت یاخود باشترین خزمەت پێشکەش بە هاووڵاتیان بکەی پێویستە تۆ لە ڕێگەی بودجەوە بێت، بۆ هەڵسەنگاندنی ئاستی بەرەو پێش چوونی ئابووری لە هەر وڵاتێکدا پێویستمان بە دەرکردنی فاکتەرە سەرەکیەکانی ئابووری هەیە بۆ بنیات نانی دەوڵەت، یەکێك لەوانە سیستەم، سیاسەت، ستراتیژ، بەرنامە و پلانی ئابووریە، بەڵام ئەوەی ئێمە تێبینیمان کردووە، سەرجەمی ئەو فاکتەرە سەرەکیانەی کە من باسم کرد لە بودجەی هەرێمی کوردستاندا لە بازنەیەکی ون دا دەخولێتەوە، بۆ لەبەر ئەوەی تا ئێستا خەرجی و داهاتی تاکە کەس و دەوڵەت لە ئاستێکی سەقامگیری دا نابینیٚ، هۆکاری ئەمەش نەمانتوانیوە هیچ ئامانجێك لە موناقەشەکردنی بودجەی ساڵانەدا بکەین بە پلانی ستراتیژی کاری داهاتوومان و کاری لە سەر بکەین، بۆ نموونە ئەگەر بێتو ئێمە لە هەر یەکێك لە ساڵەکان دا چارەسەری کۆمەڵێك کێشەی موزمنی کۆمەڵگاکەمان پیٚ بکردایە، لەوانە چارەسەری کێشەی بێکاری و هەژاری یاخود چارەسەرکردنی قەیرانی نیشتەجێبوون، یاخود زیادکردنی بەروبوومی خۆماڵی دیارە حکومەت لە بەرامبەر بودجەدا ئەوەی من تێبینیم کردووە، هیچ بەرنامەیەکی زانستی و شیکارێکی ئابووریانەی نەبووە لە داڕشتنی بودجە، چونکە ئەمە لە کاتێك دایە هەموو لایەك دەزانیٚ کە بودجەی گشتی بریتیە لە مامەڵەکردن لەگەڵ داهاتی گشتی دواجاریش لە خزمەتی گشتی دا جێبەجیٚ دەکریٚ، بنەمای هاوسەنگی لێرەدا بۆمان دەردەکەویٚ کە بنەمای هاوسەنگی نێوان توانستە داراییەکان لە بودجەدا لەو خەملاندنانە پێك دێت کە لە داهات و خەرجی گشتی دا دەکرێت، کە پێویستە لە هەر وڵاتێکدا یاخود لە هەرێمی کوردستاندا، داهاتی گشتی کە موڵکی تاك بە تاکی هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستانە، بخرێتە خزمەتی پێداویستیە جۆرا و جۆرەکانی هەرێمی کوردستانەوە، یاخود کۆمەڵێك ڕێکاری گرنگ هەیە دەتوانین لە ڕێگەی ئەم داهاتەوە چارەسەری پیٚ بدۆزینەوە، لەوانە بەرزکردنەوەی ئاستی ئابووری وڵات، یاخود دابینکردنی پێداویستیە خزمەتگوزاریەکانی کۆمەڵگا لە سەرجەم ئاستەکان، سێیەم ئەنجامدانی ساڵانە لە بودجەدا ئەنجامدانی کۆمەڵێك پڕۆژەی ستراتیژی بنیات نەر کە ئێمە بتوانین لە ئایندەدا پشتی پیٚ ببەستین، سستەمی کارگێڕی لە هەرێمدا ئەوەی ئێمە تێبینیمان کردبیٚ تا ئێستا بەشێوازێکی سستەماتیك و دامەزراوەیی کاری نەکردووە، چونکە کاری نەکردووە بۆ بنیات نانی کۆمەڵێك دامەزراوەی هاوچەرخ کە پشتی پیٚ ببەسترێت، لەوانە نەمانتوانیوە لە بوارەکانی کشتوکاڵی، پیشەسازی، ئاودێری، تەندروستی، گەشت و گوزاری یاخود پەرپێدانی مرۆیی کارمان پێیە، یاخود جێگە دەستی حکومەتی

هەرێمی کوردستان دیار بوو بێت، دیارە من ئەگەر تێبینی و سەرنجەکانم لە سەر ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی بخەمە ڕوو، یەکێك لەوانە بە بڕوای من لیژنەی دارایی تەنها ئەرکی ئەوە بووە لەم ڕاپۆرتە دا خستنە ڕووی ژمارەکان و کۆکرنەوەی ڕاپۆرتەکان و سەرجەم لیژنەکان بووە، بەڵام ئەوەی وەك ئەرکی خۆیان پێویست بوو ڕۆڵی تێدا ببینن، بریتیە لەوەی کە دەبوایە هەڵسابان تێبینی و سەرنجی خۆیان لە سەر وردەکاری سەرجەم کارەکانی وەزارەتی دارایی بە وردەکاریەکەوە بخستبایە ڕوو یاخود دیوانی چاودێری دارایی یاخود هەیئەی ئیستیسمار، و ئەمانە یەکێکن لە ئیشەکان یاخود بودجەی سێ سەرۆکایەتیەکەی هەرێمی کوردستان، ئەمانە یەکێك بووە، لە ئەرکەکانی لیژنەی دارایی کە دەبوایە لایەنی کەم بیانوتبایە کە ئایا ڕەخنەیان هەیە، یاخود نا؟ و یاخود سەرجەمی سیاسەتی دارایی حکومەت لە ساڵانی ڕابوردوودا، ئەمان هەڵیانبسەنگابایە بیانزانیبایە بۆ پەرلەمانتارانیان ڕوون بکرادابایە، ئایاسیاسەتی حکومەت لە بەرامبەری بودجەدا لە کوێ دا شکستی خواردووە، و لە کوێ دا پێویست بەوەیە کە تۆ برەوی پێ بدەی یاخود بودجە لە سەرجەم کەرتەکاندا بۆی دابین بکەی، بەنیسبەت وەزارەتی داراییەوە، بە هەمان شێوە وەزارەتی دارایی تەنها خوێندنەوەیەك بۆ ئەو ژمارانەی کە لە حکومەتی عێراقیەوە هێنراوە دواتر بە هەمان فۆڕمی ساڵانی ڕابوردوو دووبارە بۆتەوە، بەڵام ئەوەی دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم وەزارەتی دارایی وەکو پێشتر هاوڕێکانم ئاماژەیان بەوە دا کۆمەڵێك دەستەواژە دووبارە دەکرێتەوە، بەڵام لە ئێستادا کە ماوەی پێنج ساڵ بە سەر ئەوە دا ڕۆیشتووە کە ئێمە پێویستە هیچیی تر یەعنی ڕێگەیەك دابنێین لەوەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان نابێ لەمەودوا بوترێت هەوڵمان دا یاخود لە هەوڵ داین بۆ چارەسەرکردنی ئەم مافە دەستورییە و بەدی هێنانی مافە دەستوری و یاساییەکان، چونکە ئێمە گەیشتووینەتە ئەوەی کە پێویستە هەوڵەکە ببێت بە دەرئەنجام، دەرئەنجامەکانمان پیشان بدرێ لەمەودوا لە ساڵانی داهاتوودا بوترێ ئێمە بەدی هێنەری مافە دەستوری و یاساییەکانمان بووین، یاخود وەزارەتی دارایی ڕوونکردنەوەی تەواوی نیە لە سەر سەرجەم ئەو کەم و کورتی و دژ بەیەکی و نا هاوتاییانەی کە لە بودجەدا ڕوو دەدات ساڵانە، یاخود شیکارێکی ئابووریان بۆ نەکردووە، تا ئێمەی ئەندامانی پەرلەمان دڵنیا بین لەوەی کە ئایا ئەو کەم و کوڕی و زیادە ڕۆیانەی لە بودجەدا دەکرێ بە فیعلی ئەمانە ڕوو دەدەن، و بە بەڵگەوە بیهێنە بەردەمی پەرلەمانتاران کە ئەمانە ڕوویان داوە یان تەنها تەبریرێکە ساڵانە دەخرێتە بەردەمی ئەندامانی پەرلەمان، یەکێك لەو شتانەی کە پێویستم بە ڕوونکردنەوەی بەڕێز وەزیری دارایی هەیە لە سەر هۆکاری نادروستی ئەو خەمڵاندنانەی بودجەی هەرێم کە لە بەرامبەر ئەو بودجەیە دەکرێت، یاخود دەتوانم بڵێم کە وەزارەتی دارایی عێراقی داوای بودجە لە هەرێم دەکات هۆکار چییە بۆ هەردوو سێکتەرەکەی بەکاربردن و وەبەرهێنان وەزارەتی دارایی هەرێم داوای (22) ترلیۆن و (353) ملیار و (5) ملیۆنی کردووە، بەڵام حکومەتی عێراقی ئەوەی کە موافەقەتی کردووە، بۆ وەزارەتی دارایی هەرێمی کورستان (14) ترلیۆن و (406) ملیار و (732) ملیۆن بووە، دیارە هەمان ستراتیجی داواکردن و موافەقەتکردن لە سەر ئەو بڕە پارەیە، لە ناوخۆی هەرێمی کوردستان لە نێوان وەزارەتەکانی حکومەتی

هەرێمی كوردستان و وەزارەتی دارایی دا دووبارە دەبێتەوە، لێرە دا دەبێ ئەوەمان بۆ ڕوون بكرێتەوە، ئایا حكومەتی عێراقی هۆكاری ڕاستەقینە و باوەڕ پێكراوی لایە كە لەو (22) ترلیۆنەی كە حكومەتی هەرێم داوای دەكا، ئەو كردوویەتی بە (14) ئایا هۆكارەكانی موقنیع كەرن كە ئەو لە (22) كردوویەتی بە (14)، و بە هەمان شێوە بۆ حكومەتی هەرێمی كوردستان ئەمە دووبارە دەبێتەوە، بۆ نموونە سەرجەم وەزارەتەكانی حكومەتی هەرێمی كوردستان لە ساڵی 2013 دا سەرجەمیان داوای (22) تریلۆن و (15) ملیار و (120) ملیۆنیان كردووە، بۆ نەفەقاتی وەزارەتەكەیان، بەڵام موافەقەتی وەزارەتی دارایی لە سەر (11) تریلۆن و (68) ملیار و (958) ملیۆن دینار بووە، كە جیاوازیەكەی (10) تریلۆن و (406) ملیار و (162) ملیۆنە، كەواتە لێرەدا دەبێت هۆكارێك هەیە، ئایا دەتوانم بڵێم تەخمینی وەزارەتەكانی هەرێم نادروستە، دەیانەوێ لە ڕێگەی ئەم داواكردنەوە، داوای بودجەی دووقات بكەن، یاخود وەزارەتی دارایی نا بەرپرسانە مامەلە دەكات و دەیەوێ لە ڕێگەی ئەم كەم كردنەوەیە ئەو بودجەیە بۆ شوێنی تر ببات، چونكە من ئەگەر هی هەر چوار ساڵەكە، كە لە ساڵی 2010 ەوە تا 2013 كۆ بكەمەوە ئەوەی كە سەرجەمی وەزارەتەكان داوایان كردووە، (76) تریلۆن و (485) ملیار و (523) ملیۆن بوو، بەڵام وەزارەتی دارایی لەماوەی ئەو چوار ساڵەدا تەنها موافەقەتی لە سەر (38) ترلیۆن و (626) ملیار و (185) ملیۆن كردووە، كە جیاوازی نێوانیان (37) ترلیۆن و (859) ملیار و (338) ملیۆنە، دیارە ئەمە پێویستی بە ڕوونكردنەوەی تەواو هەیە، ئەم هۆكارە چییە؟ چونكە لەم نێوەندەدا یان تەخمینی وەزارەتەكان نادروستە، یان موافەقەتی وەزارەتی نا دارایی دروستە، دیارە یەكێك لە سێكتەرە سەرەكیەكانی بودجە بریتیە لە بودجەی بەكاربردن كە ئەمە هەموو لایەكمان دەزانین كە ساڵ بە ساڵ لە زیادبوون دایە، بەڵام كە دەرئەنجامەكانی دەبینین بەو شێوەیەی كە ساڵ بە ساڵ ئاستی زیادبوون بە خۆیەوە دەبینێ نەیتوانیوە لە هەرێمی كوردستاندا جێگەی دەستی دیار بێت، بە بڕوای من دامەزراندن لە هەرێمی كوردستان دا نابێ بكرێ بە بیانوویەك بۆ زیاد بوونی بودجەی بەكاربردن، چونكە هەموو لایەكمان دەزانین ساڵانە كە ئەو ڕێژەیەی لە پەرلەمانی كوردستان دا موافەقەتی لە سەر دەكرێت، پەرلەمانتاران دەنگی لە سەر دەدەن، نا یاسایی، یاخود پێشێلكاری بەرامبەر ئەو مادده یاساییە دەكرێت، و لە سەرووی ئەوەوە چەندین خەڵكی تر بەدەر لە یاسا یاخود لە زمنی ئەوە دا نیە كە پەرلەمان موافەقەتی لە سەر كردووە، چەندین هەزاری تر دادەمەزرێت، ئەمە ناكرێت، چونكە ئێمە هەموو لایەك دەزانین تۆ هاتووی لە ڕێگەی ئەم كارە نا یاساییەوە، مافی كۆمەڵێك هاووڵاتی تر پێشێڵ دەكەی، كە ماوەی ساڵانێكی زۆرە لە ماڵەوە دانیشتووە چاوەڕێی حكومەتە دایبمەزرێنێ، هەموو لایەكیش ئەوە دەزانین كە دامەزراندن كێشەی بێكاری لە هەرێمی كوردستان دا چارەسەر ناكات، لەبەر ئەوەی دامەزراندن بە بڕوای من لە هەرێمی كوردستان دا لە سەر پێداویستی دەوڵەت نیە، لە سەر ناوەندێتیە، بۆ نموونە ئەگەر من باسی كۆمەڵێك لەو شوێنانە بكەم كە سەردانم كردووە، و چووم سەردانی قوتابخانەكانم كردووە، لە زۆربەی هەرە زۆریان دا ئەگەر لە سەر پێداویستی دەوڵەت بێت، ئەبوایە لە ماوەی ئەم چوار ساڵەدا ئەم قوتابخانانەی كە من سەردانم كردووە،

لایەنی کەم لە چەندین شوێن لایەنی کەم سێ، چوار مامۆستا بۆ ئەو قوتابخانانە تەرخان بکرابایە، قوتابخانەی وا هەیە یەك مامۆستا مودیریشە و پێنج پۆل وانە دەڵێتەوە، ئایا ئەم دامەزراندنانەی کە پێشتر ڕووی داوە لە هەرێمی کوردستان لە سەر پێداویستی دەوڵەت بووە، کەواتە هەموو ئەوانە ئەم کەلێنانە شاهێدە بۆ ئەوەی کە لە سەر پێداویستی دەوڵەت نیە، ئەوەی تێبینی دەکرێ بودجەی 2013 بە بەراورد لەگەڵ بودجەی 2012 بڕی (1) ترلیۆن و (83) ملیار و (161) ملیۆن زیادی کردووە، ئەگەر بەراوردی ساڵانی ڕابوردوو بکەین، ساڵی 2010 بە بەراورد بە ساڵی 2009 بودجەی بەکاربردن لە (31,99٪) و هەڵکشاوە 2011 بە 2010، (24,9٪) هەڵکشاوە، 2012 بە هەمان شێوەی 2013 (1) ترلیۆن زیادی کردووە، واتە لە 2008 ەوە تا 2013 کە پێنج ساڵ دەکات، بودجەی هەرێمی کوردستان لە (100,25٪) زیادی کردووە، کەواتە ئەمە ڕێژەیەکی زۆرە دەتوانم بڵێم ڕێژەیەکی خەیاڵیە، کە تۆ لە هەرێمێك دا دەژی بەم شێوە خەیاڵیە بودجەکەت زیاد دەکات، بەڵام ناتوانی دەست بخەیتە سەرجەم ئەو کەلێن و کەم و کورتیانەی کە لە هەرێمەکەتدا هەیە بتوانی پڕی بکەیتەوە، پێویستە لە دانانی بنەماکانی ئابووری دا سەربەخۆیی بدرێت بە کۆمەڵێك وەزارەت کە دەتوانم بڵێم کاریگەری ڕاستەوخۆیان هەیە لە سەر بووژاندنەوەی ژێرخانی ئابووری وڵات و دواتر دەتوانی پایەکانی دەوڵەتی لە سەر بونیات بنێی، بۆ نموونە ئەو وەزارەتانەی کە ڕوولێکی گرنگ دەبینن لە بووژاندنەوەی ژێرخانی ئابووری وڵات دا وەزارەتەکانی کستوکاڵ، پیشەسازی، ئاوەدانکرنەوە، بازرگانی کە هەر چوار وەزارەتەکە، کە وەزارەتی زۆر گرنگن لە (4,91٪ی) کۆی گشتی بودجەی بردووە، دوو وەزارەتی تری زۆر گرنگمان هەیە کە ئەتوانین بڵێین کە زۆرترین چین وتوێژەکان لە ژێر چەتری یاسایی ئەم وەزارەتانەدا مافەکانیان بۆ دەستەبەر دەکرێت، یەکێك لەوانە وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتیە کە هەموو لایەکمان لەوە دڵنیان، کە یەکێکە لە وەزارەتە گرنگەکانی هەرێمی کوردستان کە توانیویەتی لە ڕێگەی ئەم وەزارەتەوە ئەگەر تا ڕادەیەك مافێکی کەم بێ بدرێت بە سەرجەم ئەو چین و توێژانەی کە لەو وەزارەتە دا جێگەیان دەبێتەوە، وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی لە (4,19٪)بۆ تەرخان کراوە، و وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفال کراوان یەکێکە لە وەزارەتە گرنگەکان بە هەمان شێوە، بەڵام بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، من دەمەوێ لێرەوە ئاماژە بەیەك شت بدەم، زیادبوونی مووچەی شەهیدان لە هەرێمی کوردستان دا ئەتوانم بڵێم بەو شێوازەی کە لە ساڵانی ڕابوردوو دا لەم ساڵیش دا پەیڕەو دەکرێ، کە بریتیە لە زیادکردنی نسبی، واتە تۆ بەنسبەت مووچەی شەهیدان زیاد دەکەی کە تۆ دوو چینی زۆر گرنگ لە هەرێمی کوردستان دا دەبێت مافیان بۆ دابین بکەی کە شەهیدان و قوربانیانی جینۆسایدە، بەڵام ئەوەی کە ئێمە تەجروبەیەکمان هەبێ لە ساڵانی ڕابوردوودا ئەم زیادکردنانە نەیتوانیوە ئاستی بژێوی ژیانی ئەم دوو چینە بەرەو باشتر ببات، بۆ؟ چونکە بۆ نموونە خێزانی پێنج کەسی لە هەرێمی کوردستان دا دەتوانێ گوزەرانی بە (450) هەزار دینار یاخود (500) هەزار دینار بباتە سەر، نەخێر بێگومان ئەمە شتێکی حاشا هەڵ نەگرە ناتوانێ، کەواتە دەبوایە هەرێمی کوردستان لەمساڵ دا ڕێگەیەکی تری چارەسەرکردنی ئەوەی بدۆزی بایەتەوە، بەتایبەتی وەزارەتی

دارایی و وەزارەتی پلاندانان، ئەمە دەبوایە دیراسەتێکی ورد بکرابایە لە سەر ژیانی شەهیدان و قوربانیانی جینۆساید، کەواتە دەبوایە ئەو دیراسەتە لە سەر ئەو بنەمایە بوایە کە لە هەرێمی کوردستاندا، بۆ نموونە کەمترین خێزان کە پێنج کەسیە، ڕۆژانە یاخود مانگانە بە بڕی چەند دەتوانێ بژێوی ژیانی خۆی و ئەندامانی خێزانەکەی دابین بکات، کۆمەڵێك وەزارەتی ترمان هەیە کە دەتوانم بڵێم پشکی شێریان لە بودجەی هەرێمی کوردستاندا بردووە، وەزارەتی ناوەخۆ، پێشمەرگە، دارایی، دەزگای ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش، لە(39,38٪)ی کۆی گشتی بودجەیان بردووە، ئەم پێنج وەزارەتە، بەلام ئەو شەش وەزارەتەی تر کە من لە سەرەتاوە باسم کرد (13,26) یان بردووە، کە ئەمە ئەگەر تۆ بێی جیاوازیان وەربگری لە نێوان ئەم شەش وەزارەتەی کە باسم کرد یەکێکن لە کۆڵەکەکانی هەر کۆمەڵگەیەك کە تۆ بتەوێت کاری جدی لە سەر بکەی لە ڕێگەی پێشکەشکردنی بودجەوە، جیاوازی نێوانیان (26,12٪) یە، کە ئەمە ڕێژەیەکە زۆر زۆرە لە نێوانی چینەی ئەم دوو وەزارەتانەی کە من باسم کرد، کە ئەمە لێرەوە ئەوەمان بۆ دەردەخات کە نا هاوسەنگی ئابوورییە، ئەم نا هاوسەنگی ئابوورییە لە ولاتێك دا بەدی دێت، کە هیچ پلانێکی ستراتیجی بۆ داڕشتنی بودجەو دابەشکردنی بە سەر سێکتەرەکاندا نەبوو بێ، کەواتە هەموو ئەوانە دەرئەنجامی نەرێنیان دەبێ لە سەر گەشە کردنی ئابووری ولات، گەشەکردنی هەژاری و بێکاری، گەشەکردنی خزمەتگوزاریە کۆمەلایەتیەکان، دروست بوونی پایەکانی دەوڵەت، بەروبوومی خۆماڵی کەواتە دەبێت لە ساڵانی ڕابوردوودا یاخود دەبوایە لەم ساڵیش دا ستراتیجیەتی کاری حکومەت بگۆڕابایە بەو ئاڕاستەی کە بمانتوانیبایە هەرێمی کوردستان ببێت بە هەرێمێکی بنیات نەر بۆ ئایندە کە بتوانێت بە شێوازێکی تر مامەلە لەگەڵ بودجە دا بکات، دەتوانم بڵێم کێشەکانی تر کە لە بودجەی هەرێمی کوردستان ساڵانە دووبارە دەبێتەوە، و بریتیە لەوەی ئەو بڕە بودجەیەی کە ساڵانە لە پەرلەمانی کوردستان پەسەند دەکرێت، و دواتریش کە نەفەقاتی فیعلی هەمان ساڵ دەبینینەوە زۆر زیادە ڕۆیی تێدا کراوە، واتا حکومەت پابەند نابێ بەو بڕەی کە لە پەرلەمانی کوردستان دا پەسەند دەکرێت لە ساڵی 2010 دا پەرلەمانی کوردستان موسادەقەی لە سەر (7) ترلیۆن و (240) ملیار و (760) ملیۆن کردووە، بەلام نەفەقاتی فیعلی ساڵی 2010 لە (7) ترلیۆنەکەوە، بوو بە (8) ترلیۆن، واتە یەك ترلیۆن زیادە ڕۆیی کردووە،(8) ترلیۆن (34) ملیار و (847) ملیۆن، لە ساڵی 2011 دا ئێمە موسادەقەمان لە سەر (9) ترلیۆن و (250) ملیار و (670) ملیۆن کردووە، بووە بە (10) ترلیۆن، لە ساڵی 2012 دا (10) ترلیۆن بووە، تا شەش مانگی یەکەم (6) ترلیۆن و (246) ملیار و (663) ملیۆن بووە، کەواتە ئەمانە لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت کە حکومەتی هەرێم پابەند نابێت بەو بودجەیەی کە لە پەرلەمانی کوردستان دا پەسەند دەکرێت، و زیادە ڕۆیی تێدا دەکرێت، یەکێك لەو شتانەی تر کە دەمەوێ باسی بکەم، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان دەستەی سەربەخۆی مافەکانی مرۆڤە، (4) ملیار و (184) ملیۆنی بۆ پەسەند کراوە، بەلام نەفەقاتی فیعلی ئەم دەستەیە (4) ملیار و (546) بووە، واتا ئەمە زیادە ڕۆییەکی تەواوە هەر لە کاتێك دا هەموومان دەزانین دەستەی مافی مرۆڤ لە ساڵی 2011 دا هیچ ئەرکێك، هیچ چالاکیەك، هیچ مەهامێکی نەبووە، کەواتە ئەمە

یەکێکە لە هەرە نموونە زەقەکان کە ئێمە ئەتوانین بیهێنینەوە، کە ئەمە یەکێکە لەو دەستانەی زۆرترین زیادە ڕۆیی تێدا کراوە، بەنیسبەت بودجەی وەبەرهێنان ئەوەی ئێمە تێبینیمان کردووە، دیراساتی وردی بۆ کرابێ ساڵانە لە (15٪) زیاتر پڕۆژەکانی ناچێتە بواری جێبەجێکرنەوە، یاخود لە (16٪) زیاتر ئەو بودجەیەی کە بۆ وەبەرهێنان تەرخان دەکرێت جێبەجێ ناکرێت لە ساڵی 2013 دا لە (31,48٪) بودجەی وەبەرهێنانە کە لە (26٪)ی بودجەی وەبەرهێنان بۆ پڕۆژە پێشنیازکراوەکان دانراوە، لە بەرامبەر دا پڕۆژەی بەردەوام دوو هەزار و پێنج سەد و بیست و چوار پڕۆژەی بەردەوامەمان هەیە کە بایی (12) ترلیۆن و (782) ملیار و (199) ملیۆنە، کە لە (74٪)ی پڕۆژەکانی هەرێمی کوردستان لە ساڵانی رابوردوودا بوو بە پڕۆژەی بەردەوام، و لەو نێوەندەدا کە تێبینیمان کردبێ لەو دوو هەزار و پێنج سەد و بیست و چوارە نزیکەی (750) پڕۆژەی تەرخانکراوی ساڵی پار سفرە، ئەگەر بێت و بودجەی وەبەرهێنان تەنها بەراوردێك بکەم لەنێوان سێ سێکتەری بودجەی بەکاربردندا بۆمان دەردەکەوێت کە بودجەی بەکاربردن بە چ ئاڕاستەیەك ساڵانە بۆ سێکتەرەکانی چۆن بودجە تەرخان دەکرێت، لە سیلەع و خەدەمات، و منح و مەنافعی ئیجتیماعی بە هەر سێ دەروازەکە لە (28,15)ی بەرکەوتووە بە هەر سێ دەروازەکە کە ئەمە ڕێك نزیك دەبێتەوە لە بودجەی وەبەرهێنان، پرسیارەکەم ئەمەیە کە سێ دەروازەی بودجەی بەکاربردن نزیك دەبێتەوە لە بودجەی وەبەرهێنان، ئەمە سیاسەتێکی ئابووری تەندروستە لە هەرێمی کوردستاندا پەیڕەو دەکرێت، ئەمە جێگای سەرسوڕمان نیە کە بوترێ حکومەتی هەرێمی کوردستان لە دوای ئەم بیست و یەك ساڵەی کە ئێمە گوزەرانمان کردووە تیایدا پێویستی بە چەندین ساڵی تر هەیە، بۆ ئەوەی بتوانێ بەشێوەیەکی ڕێك و پێکتر لە سەر پێی خۆی بوەستێت، بۆ بنیاتی ژێرخانی ئابووری یاخود باشترکردنی ئاستی بژێوی ژیانی هاووڵاتیان، یاخود جێبەجێکردنی پێداویستیەکانی پەرەپێدان، یاخود کارکردنی ڕۆڵی کەرتی تایبەت بۆ خزمەتی گشتی، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، کۆتا ڕوونکردنەوەم ئەوەیە کە دیارە مەسەلەی کورت هێنان ئەم ساڵانە بۆمان دووبارە دەبێتەوە بەبێ ئەوەی بتوانرێ تا ئێستا هیچ هەنگاوێك بنرێ لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە کە حەلێکی یەکلاکەرەوە بۆ ئەم کورت هێنانە دابنرێ، ئەوەی لێرەدا زۆر ئەتوانین بڵێین جێگای سەرنج ڕاکیشانە دەڵێت حکومەتی عێراقی ئەم پارەیە لە کاتێکدا سەرف دەکا، لەو کاتەدا کە هێزەکانی پێشمەرگە لەگەڵ دەستوری عێراقدا بگونجێت، کەواتە لێرەدا دان پێنانی زۆر زۆر ڕاستەوخۆ هەیە کە تا ئێستا هێزەکانی پێشمەرگە لە هەرێمی کوردستان دا بەپێی دەستوری عێراقی ڕێك نەخراون، ئەمەش دیارە خۆی دەبینێتەوە لەوەی کە تا ئێستا ژمارەیەکی تەندروست لە هێزی پێشمەرگە نەدراوە بە حکومەتی عێراقی، یاخود ئەو مەهامانە، و ئەو ئەرکانەی کە پێویستە بەپێی دەستوری عێراقی هەبێت لە هێزەکانی پێشمەرگە دانیە، لە ناو ئەوەدا لە یەکێك لە دەروازەکانی بودجەدا باس لە کڕینی کەل و پەلی سەربازی دەکرێت لە بودجەی بەکاربردندا کە بڕی (25)ملیار و (202) ملیۆن دیناری بۆ خەرج کراوە، من لێرەدا بۆیە باسی کڕینی کەل و پەلی سەربازی دەکەم، دیارە ئێمە لە لیژنەی کاروباری پێشمەرگەین و ڕۆژانە پێشمەرگە پەیوەندیمان پێوە دەکات، یاخود

چووین لەگەڵ ئەندامانی لیژنەی بەڕێز سەردانی وەزیری پێشمەرگەمان کردووە، یەکێك لەوانەی کە هێزەکانی پێشمەرگە بە دەستیەوە دەناڵێنن، بریتیە لە کڕینی چەك و جل و بەرگ و تەقەمەنی بە هێزەکانی پێشمەرگە خۆی، لێرەدا وەزیری پێشمەرگە خۆی وتی بەڵێ ئێمە لەبەر ئەوەی بودجەمان نیە فیشەك و تەقەمەنی و جل و بەرگ بە هێزەکانی پێشمەرگە خۆیان دەکڕین کەواتە لێرەدا پرسیارەکە ئەوەیە، ئایا ئەم بڕە پارەیەی کە لێرەدا (25) ملیار و (202) ملیۆنە تەرخان کراوە، ئەمە بۆ کێیە؟ ئەخرێتە خزمەتی کێ؟ ئەمە نابێت ئێمە ئەوە تەتبیق بکەین وەزارەتی دارایی بەو شێوەیە مامەڵەمان لەگەڵ دا بکات، کە بڵێ بەشی خۆم بۆ خۆم و بەشەکەی تۆش دەخۆم، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/سەرۆکی پەرلەمان:

دانیشتنی ئەمڕۆمان کۆتایی پێ دەهێنین، تا بەیانی سەعات (11)ی پێش نیوەڕۆ بە خواتان دەسپێرین.

فرست احمد عبدالله	**د.حسن محمد سورە**	**د. ارسلان بایز اسماعیل**
سکرتێری پەرلەمانی	**جێگری سەرۆکی پەرلەمانی**	**سەرۆکی پەرلەمانی**
کوردستان – عێراق	**کوردستان – عێراق**	**کوردستان - عێراق**

پەرلەمانی كوردستان - عێراق

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (38)

دوو شەممە رێكەوتی 28\1\2013

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (38)

دوو شەممە ڕێكەوتی 2013/1/28

کاتژمێر (11)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی دووشەممە ریکەوتی 2013/1/28 پەرلەمانی کوردستان - عێراق بە سەرۆکایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆکی پەرلەمان و، بە ئامادەبوونی بەڕێز د. حسن محمد سورە جێگری سەرۆك و، بەڕێز فرست أحمد عبدالله سکرتێری پەرلەمان, دانیشتنی ژمارە (38)ی خولی سێیەم, سالی (2013) ی خۆی بەست.

بەرنامەی کار:

بەپێی حوکمەکانی برگە (1)ی ماددە (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەموارکراوی سالی 1992ی پەرلەمانی کوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیاری درا دانیشتنی ژمارەی (38)ی خولی سێیەمی هەلبژاردن لە کات (11)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی دوو شەممە ریکەوتی 2013/1/28 دا بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ کردنی پرۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان - عێراق بۆ سالی 2013.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی کوردستان، دانیشتنی ئەمڕۆمان دەست پێ دەکەین، پەرلەمانی کوردستان، خولی سێیەمی هەلبژاردن، سالی چوارەم، خولی گرێدانی یەکەم، ژمارەی دانیشتن (38) رۆژی دانیشتن (2013/1/28)

بەرنامەی کار:

بەپێی حوکمەکانی برگەی (1)ی ماددەی (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەموارکراوی سالی 1992ی پەرلەمانی کوردستان - عێراق، دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیاریدا بەرنامەی کاری دانیشتنی ژمارە (38)ی ئاسایی خولی سێیەمی هەلبژاردن لە کاتژمێر (11)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی دووشەممە ریکەوتی 2013/1/28 بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ کردنی پرۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان - عێراق بۆ سالی 2013.

داوا لەلیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمانی کوردستان دەکەین فەرموون بۆ سەکۆی لیژنەکان، بەخێرهاتنی وەزیرە بەڕێزەکان ، وەزیری دارایی و ئابووری، وەزیری پلان دانان، وەزیری هەرێم بۆ کاروباری پەرلەمان دەکەین، لەگەل وەفدە یاوەرەکانیان بەخێر بێن، فەرموو کاك دلشاد.

بەڕێز دلشاد حسن قادر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەبارەت بە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لەسەر پرۆژە یاسای بودجەی 2013، سەبارەت بەو ڕاپۆرتەی لەگەڵ ئەو بەڵگەنامانەی کە وەزارەتی دارایی پێشکەشی پەرلەمانی کردووە، من حەز دەکەم سەرەتا لەهەندێ مەبادئی گشتییەوە دەست پێ بکەم، کە کۆمەڵێك مەبادئ هەیە بودجەی لەسەر دادەڕێژرێ، ڕاپۆرتەکە خۆی بەپێی لاپەڕەکان بەو فۆنتە گەورەیەی نووسراوە، نزیکەی (94) لاپەڕەیە، بۆ نووسین وەکو دارشتن دارشتنێکی جوانە، بەڵام لەهەمان کات، لەعەمەلدا دێیت سەیری پلانی ستراتیجی و دەرئەنجامەکانی دەکەی دەر دەکەوێ هەر بەپێی ڕاپۆرتەکە کەسیاسەتی دارایی حکومەتی هەرێم بۆ خەملاندنی بودجە لەهەرێمی کوردستان خەملاندێکی شکست خواردووە، خەملاندنێکە ناتوانێ پێداویستییەکانی خەڵکی کوردستان، یەکسانی لەنێوان داهات و عەدالەت لە خەرج کردندا جێ بەجێ بکا، کۆمەڵێك بنەمای سەرەکی هەن لە بودجە کە بەداخەوە ئەگەر بێی خەملاندنی بودجەی هەرێمی کوردستانی تێدا پێوەر بکەی زۆرێك لەو بنەمایانە تێدا جێ نابێتەوە، بۆ نموونە یەکێك لەبنەماکان وەعدەیە، یەعنی یەکە، بەیەك بەڵگەنامە بێ، یەك بەڵگەنامەی داهات، خەرجی هەمووی لەیەك بەڵگەنامەدا بێ، بەداخەوە لەهەرێمی کوردستان ئێمە بەڵگەنامەیەکمان هەیە ناوی بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان (2013)یە، بەڵام بەپێی ڕاپۆرتەکە دوو حیسابی تایبەت هەیە لەدەرەوەی بودجە کە پارەی تێدایە ئەویش پارەی عقودی نەوتە، شەراکەتی حکومەتی هەرێمە لەنەوتدا، بەپێی زانیارییەکان لەو عەقدانەشدا حکومەتی هەرێم پشکی لە (25) شریکە لەگەڵ ئەو کۆمپانیایانە، ئەمانە هیچی لەناو داهاتی گشتیدا نییە، ئەمە دژی بنەمای وەعدەی حیسابییەکەیە، دەبێ یەك بەڵگەنامەبێ، هەموو داهاتەکانی تێدابێ، لەهەمان کاتدا لەداهاتەکاندا حکومەتی هەرێم کۆمەڵێ دەزگای جیا کردۆتەوە لەداهات، کە داهاتەکانیان بۆ خۆیان خەرج دەکەنەوە، بەپێی بنەمای وەعدات بڵێین ئەو یەکە بەڵگەنامەیە دەبێ هەموو داهات بەیەکەوە کۆبکرێتەوە، پێکەوە پاشان تەوزیع بکرێتەوە، هەروەزارەتێك ئەگەر دەستەڵاتی هەیە ئەو داهاتانە بۆ خۆی خەرج بکاتەوە دەبێ بێتەوە ناو دەستەڵاتی گشتی پاشان بدرێتەوە پێیان، بۆ ئەوەی ئێمە لامان روون بێت داهاتەکانیان چەندە؟ بۆ چی سەرفی دەکەن؟ لەچی دا سەرفی دەکەن؟ بەپێی ئەو یاسایەی کە دەرچووە، بەپێی ئەو یاسایە سەرفی دەکەن؟ زۆر بەداخەوە هەندێك شتی تر دەبینین بەپێی بەڵگەنامەکان ئەویش ئەوەیە کۆمەڵێك جێگا هەیە وەکو پاڵاوگە نەوتییەکان، وەکو شارەوانییەکان، وەکو ئەمانە هەست دەکەی حکومەتێکی بچووك لەناو حکومەتدا، ئەمانە داهاتەکانیان بۆ خۆیان خەرج دەکەنەوە، لەهەمان کاتدا لەبودجە پارەیان بۆ تەرخان دەکرێ، بۆ ئەوەی ئەمانە بڵێین کورتهێنانەکانیان پڕبکرێنەوە، داهاتەکانیان بەڕەقەم نایەتە ناو داهاتی گشتی پاشان تەوزیع بکرێتەوە، لەکاتێکدا سەیرم لێ دێ ئەمانە سەر بەوەزارەت بن، لەمینەح پارەی تەعویزاتی موزەفینینان بۆ داندراوە، باشە ئەمانە سەر بەو وەزارەتە نین؟ لەم وەزارەتە بودجەیان بۆ دانەندراوە؟ مەسروفیان لەسەر ئەم وەزارەتە نییە؟ بۆیە ئەم جیا کردنەوەیە ئەمە تەنها بۆ دژی وزوحیە، روون نییە، کە دەبێ بودجە روونی تێدا بێ، یەکێك لەمەبدەئەکانی کە بودجەی هەرێمی کوردستان ئەگەر ئەو بابانە لێك بدەیتەوە ناروونی تێدایە، تێکەڵاوی تێدایە، هەست دەکەی

زۆرجار لەمەتەڵ دەچێ، دەبێ مێشکت ماندوو بکەی تا چارەسەری دەکەی، تا ئەوانە پێك دەهێنێ، چونکە دەبێ وزوحی تێدابێ، یەکێك لە کێشەکانی مەبدەئی لەبودجەدا مروونەتە، بەپێی ئەو مەرکەزیتە دارایانەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەیەتی مروونەت نییە لەجێ بەجێکردنی بودجە، یا مروونەت نییە لە جێ بەجێکردنی پڕۆژەکاندا، بۆیە پڕۆژەکان دەبینی چەند فۆلتەی کارەبا کە دەردەچێ تا دەگاتە مالان، دەڵێن تا کارەبا دەگاتە مالان چەند فۆلتەیەکی لێ کەم دەبێ، رۆتینات لەحکومەتی هەرێمی کوردستاندا کۆمەڵێك بەهەدەردانی مالی تێدا روودەدات بەهۆی رۆتیناتەوە، پڕۆژە هەیە بەشەش مانگ دەنێردرێ بۆ وەزارەتی تەختیت تا موافەقەی بۆ دەکرێ، چوار، پێنج مانگی پێدەچێ تاموافەقەکەی بۆ دەکرێ، دەگەڕێتەوە، ئەگەر لەئاستی پارێزگاکاندا بێ، بۆیە ئەو مەرکەزیەتە وای کردووە شەلەل لەئەدائی حکومەت لەخەرەج کردندا بکرێ لەبوارەکانی بەکاربردنیش، لەبوارەکانی پڕۆژەکانیشدا، من هاوڕێیەك پێی وتم مەحاسیبێك بۆ موناقەلەکردنی (100) هەزار لەفەصڵێکەوە بۆ فەصڵێك هاتووە بۆ هەولێر، ئیفاد و مەسروف و هاتووچۆیەکەی (100)هەزار دیناری تێ چووە، بۆ ئەوەی (100) هەزار لەفەصڵێکەوە نەقڵ بکا بۆ فەصڵێکی تر، بۆ ئەو دەستەڵاتانە دانابەزرێندرێ بۆ وەزارەتەکان، بۆ ئەوەی مروونەت هەبێ لەجێ بەجێکردندا، شتێکی تر هەیە کە پێی دەوترێ ئیستیحقاق، یەعنی عەدالەتی ئیستیحقاقی تێدابێ، وەزیفەیەك هەیە زۆر گرینگە ئەویش ئەوەیە لەبودجە لەخەرجی کێ چی دەست دەکەوێ؟ کێ بەرپرسیارەتیەکەی هەڵدەگرێ؟ لەبودجەی هەرێمی کوردستاندا ئەم دوو وەزیفەیە ونە، ئەوانەی کە چیان دەست دەکەوێ لەئاستی بەرزەوە وازحە، بەڵام ئێمە دەپرسین خەڵکی هەرێمی کوردستان ئەوانە چیان دەست دەکەوێ؟ مەسەلەن بۆ بەساڵاچووان چیان لەبودجە دەست دەکەوێ؟ ئەوانەی کە فەرمانبەری دەوڵەت نەبوون، عومریان گەیشتۆتە سەروی (63) ساڵ لەم وڵاتە، لەم بودجە چیان دەست دەکەوێ؟ دەپرسین مندالان چیان دەست دەکەوێ لە بودجە؟ ئەو پارەی کە دادەندرێ بۆ مندالان لەم وڵاتە هیچ پێوەرێك لەچاو وڵاتان ئەگەر موقارەنە بکەی هیچ پێوەرێك نییە بۆ خەرجی مندالان کە لەحکومەتی هەرێم بەپێی ئەو پرەنسیپەی دادەندرێ تەنها بۆ مۆزەفین دادەنێ، ئەی ئەو مندالانەی باوك و کەس و کاریان مۆزەف نین چییان دەست دەکەوێ؟ بێکاران چییان دەست دەکەوێ؟ نیسبەتێك بێکاری لەخەریجی مەعهد و جامیعایەکان (150) سەد و پەنجا هەزاریان دەدەنێ، (150) سەد و پەنجا هەزار بۆ بێکاری نییە، بێ کاری ئەوەیە ژیان دابین بکەی، بێکاری ئەوەیە کە ئێمە بزانین حکومەتی هەرێمی کوردستان پلانی هەبێ، لایەنی کەسێك بەتەنیا ئەگەر خێزانی نەبێ بەچەند دەژی لەم وڵاتە؟ دەبێ لایەنی کەمی ژیانی کەسەکان تەمین بکەی، ئەمە پێدانی بێکارییە، ئەمە ڕێکخستنی بێکارییە، دروستکردنی تۆڕی کۆمەلایەتی سۆسیال ئەمە دروستکردنی عەدالەتە بۆ ئەوەی خەڵك بزانێ کێ چی دەست دەکەوێ و چەندی دەست دەکەوێ؟ بۆیە هەموو ئەمانە کاتێك کۆ دەکەینەوە چینێکی زۆر لە خەڵکی هەرێمی کوردستان لەبودجە ئەوی حەقیەتی دەستی ناکەوێ، ڕاستە کۆمەڵێك خەڵك دوو چینی گەورە دروست بووە، چینێکی بەرزی بالای پارەدار، چینێکیش دروست بووە لەئاستی خوارەوەدایە، کە بژێوی ژیانیان لەئاستی بژێوی ژیانی

ئینسانێکدا نییە کە بەپێی ژیان شایستەی ئەم سەردەمە بێ، شتێك هەیە پێی دەوترێ پەرەپێدانی ئابووری، کە لەڕاپۆرتەکەدا ئەوەندەی گرینگی داوە من حەز دەکەم لەڕاپۆرتەکە ئەگەر سەیرێکی بکەین حکومەت دەڵێ لەبەردەوام بوونی ژێرخانی ئابووری مسۆگەرکردنی پاراستنی هەرێمی کوردستان، دابینکردنی ئاسایشی تاك و کۆمەڵگە و هەتا دوایی.....، باشە پەرەپێدانی مرۆیی، یەعنی پەرەپێدانی مرۆیی یەکێك لەئەرکەکانی بودجەیە، پەرەپێدانی مرۆیی هەرئەوە نییە تۆ هەمووت کۆکردۆتەوە لەنێوان ئەوەی کە یارمەتی خوێندکار دەدەی بۆ ئەوەی بچێ لەدەرەوە شەهادە بهێنێ، پەرەپێدانی مرۆیی لەهەموو بوارەکاندایە، بواری پەروەردە، تەندروستی ئێمە ئاستی پەروەردەمان لێرە ئیشارەتی پێدا کە گەیشتۆتە ئاستێکی باش، ئێمە قوتابخانەکانمان ئێستا لەئاستی شیاوی خوێنددایە؟ قوتابخانەمان هەیە هەتا ئێستا سێ دەوامی تێدایە، دوو دەوامی تێدایە، ئاستی خوێندن نهێنی ئاستی خوێندکار لەوەسەتی نهێنیدا نەك دارووخاوە، بەڵکو لەئاستێکی زۆر خواردایە، ئاستی تەندروستیش هەموومان دەیبینین کە ئاستی تەندروستی لە چ ئاستێکدایە، بۆیە لەپەرەپێدانی مرۆییدا حکومەتی هەرێم نەیتوانیوە هیچ بەرنامەیەك جێ بەجێ بکا، ئەوانەی ڕۆڵی کاراکردنی کەرتی تایبەت لەپرۆسەی گەشە پێدانە، کامە کارا کردنی ڕۆڵی کەرتی تایبەتە؟ پەرەپێدان ئەوەیە ئینتاجی هەبێ بۆ تاك، بۆ دەوڵەتیش، یەعنی ئەو پارانەی کە لەپەرەپێدان سەرف دەکرێ، چەند ئینتاجی هەبووە بۆ تاك، بۆ داهاتی گشتی؟ پەرەپێدان توانیویەتی ئەمانە بە دەست بهێنێ؟ کە نەیتوانی ئەمانە بەدەست بهێنێ کەواتە تەختیتی پەرەپێدان تەختیتێکی شکست خواردووە، ئێمە هەمووجارێك دەپرسین کاتێك سەیری پرۆژەکان دەکەین ناوی نراوە پرۆژەی پلانی ستراتیجی هەرێمی کوردستان 2012، پلانی ستراتیجی چییە؟ کامە پرۆژەی ستراتیجی لەهەرێمی کوردستان دەکرێ؟ مەشروعی گاپە، تونێلی ژێر ئاوە؟ کامەیە ئەساسی پرۆژەی ستراتیجی؟ یان هەموو پرۆژەکان پرۆژەی کورت خایەنن، ناتوانن ئەنجامی خۆی بپێکن، یەعنی لەکاتێکدا تۆ پرۆژەی ستراتیجی دەکەی هەولێر ئەگەر بەبەردەوامی باران ببارێ لافاو هەڵدەستێ، ئەگەر پرۆژەی ستراتیجی چارەسەری ئاوەڕۆی هەولێر نەکا کە لافاوی تێدا هەڵدەستێ، پرۆژەی ستراتیجی لەکوێدایە؟ لەکاتێکدا شارێکی وەك دەربەندیخان (7)ساڵە ئاوی خواردنەوەی نییە، حکومەت نەیتوانی بە شەش ساڵ پاڵاوگەیەکی بۆ دروست بکا، ئاوی بۆ بپاڵێوێ، لەکوێ پرۆژەی ستراتیجییە؟ نێوان ڕێگەی سلێمانی- دەربەندیخان ڕۆژانە بەقەدەر تیرۆری نێوان شارەکانی جنوب خەڵك بە ڕووداوی هاتووچۆی سەیارە تێدا دەچێ، حکومەت یەك پرۆژەی ستراتیجی نەبێ بۆ دروستکردنی ڕێگا و بانێکی شایستە بەهاووڵاتیان لەکوێدا پرۆژەی ستراتیجی دەبینی؟ بۆیە ئەو پرۆژانە کاتێك دەیبینی، ئەو پلانانەی کە دەیبینی، هیچ ڕەچاوی کاری پرۆژەی ستراتیجی نەکردووە لەموقارەنە کردن بە پێداویستییەکانی هاووڵاتی خەڵکی کوردستان، ئەو یاسایەی کە بۆ ڕێگاوبان، بۆ خەتی سەریع دەرچووە، کوا لەپرۆژەی ستراتیجیدا لەحکومەتی هەرێم داینـاوە چی بۆ کردووە؟ چ هەنگاوێکی بۆ ناوە، بۆیە من لەپرۆژەکاندا دەیبینم کە دەگمەن پرۆژەی ستراتیجی تێدا دەبینم، هەمووی پرۆژەی کورت خایەنن، بەکاتێکی کورتن، زۆرجار پرۆژەکان دووبارە دەبنەوە، لەبەر ئەوەی

هەدەف و ئامانجی خۆی ناپێکێ، لەبەر ئەوە زۆرجار دەبینن پڕۆژەکان لەکاتی خۆیدا شکست دەهێنن، کێ بەرپرسیارەتی لە وەزیفەی خەرج کردن هەڵدەگرێ؟ ئێمە نازانین ئێستاش کێ بەرپرسیارە؟ کێ بەرپرسیارە لەوەی پڕۆژەیەك جێ بەجێ ناکرێ؟ کێ بەرپرسیارە لەوەی پرۆژەیەك دوا دەکەوێ؟ کێ بەرپرسیارە لەوەی زیادە ڕۆیی دەکرێ؟ دەبێ بەرپرسیارەتی دیاری بکرێ لە بودجە، دەبێ حکومەت بۆ ئەوەی کاتێك مەسئولیەت هەبوو دەبێ مەحاسەبەش هەبێ، لە بەودجە لەئەدائی حکومەتدا مەسئولیەت دیار نییە، یەعنی هەموو کاتێك دەڵێی کاکە زیادەڕۆیی بۆ کراوە؟ دەڵێ ئەمن نەبووم ئەنجومەنی وەزیران کردی، ئەڵێی کاکە مۆزەف بۆ لە حەدی قانونی خۆی دامەزراوە؟ دەڵێ ئەمن نەبووم ئەو کردی، دەڵێی کاکە بۆ پڕۆژەکان جێ بەجێ نەکراوە؟ دەڵێ ئەوە خەتای وەزارەتی تەختیت نییە، خەتای فلأن شوێنە، یەعنی بەرپرسیارەتی دیاری نییە، کە بەرپرسیارەتیش دیار نەبوو موحاسەبەش نییە، کە موحاسەبەش نەبوو بە دوا داچوون بۆ جێ بەجێکردنی خەرج کردن نییە، کە ئەمە لە بودجەی هەرێمی کوردستاندا ونە، وجوودی نییە، کورتهێنان، حکومەت کۆمەڵێك بیانووی هێناوەتەوە بۆ کورتهێنان، ئەو بیانووە جگە لەبیانووە باوەکان کە لەپەیوەندی نێوان بە حکومەتی هەرێم و بەغدا کە چەندجارێك ئەو بیانووانە دووبارە دەبنەوە، هاوڕێیانم قسەیان لەسەر کرد دووبارەی ناکەمەوە، دوو بیانووی هێناوە کە بیانووێکن لەڕاستیدا موتەناقیزن، لەکاتێکدا خەرجی کارەبا، دابینکردنی گاز و گازوایل بۆ کارەبا ئەمەی کردووە بە گرفتێك کە بڵێین کورتهێنان دروست دەبێ، ئەگەر ئێمە سەیری بکەین لەکارەبا حکومەتی هەرێم نووسیویەتی ئێمە ئەو هەموو لتر گازەی کە دابینی دەکەین بۆ وێستگەکانی کارەبا خەرجییەکەی نزیکەی (2,5) دوو ترلیۆن و نیو دەبێ لەکاتێکدا داهاتی کارەبا (250) دوو سەد و پەنجا ملیار دەبێ، بۆ کڕینەوەی کارەبا (1,933) ملیارێك و نۆسەد و سی و سێ ملیۆن ئێمە خەرج دەکەین بۆ کڕینەوەی کارەبا، من یەك پرسیار دەکەم لێرە، لێرە یەك نوقتە کە لەڕاپۆرتەکەدا خۆی هاتووە، بەڕێزینە لیتری گاز لەهەرێمی کوردستاندا بە(1200) بە هەزار و دوو سەد دینارە؟ حکومەتی هەرێم ئەو گرێبەستە گوماناوییە چییە کردوویەتی بۆ نزیکەی (103) سەد و سێ ترلیۆن لیتر گاز بۆ دابینکردنی مەحەتەکانی کارەبا بە (1200) دینار، تێیدا دەڵێ بە موزایدە ئاشکرا کراوە، لیتری گاز لەبازاڕی ڕەشدا ئێستا (800، 900) هەشت سەد، نۆ سەد دینارە، ئەم گرێبەستە گوماناوییە ئەگەر خەڵکی گەورە لەپشتییەوە نەبێ عەقدی گوماناوی بۆ ئەو هەموو حەجمە گازە ناکرێ بۆ پێکهێنانی سووتەمەنی بە (1200) دینار، لەکاتێکدا هەمووومان دەزانین لیتری گاز لەدەرەوە بە (800) دینار تا (900) دینارە، خۆ ئەگەر بە جوملە بکڕیت کەمتریشە، ئەمەمان بۆ روون بکاتەوە ئەم گرێبەستە گوماناوییە چییە؟ لەهەمان کاتدا لەو عیجزانەی کە دایناوە، لەکاتێکی تردا بۆ پێنج ساڵ (3,673) سێ ترلیۆن و شەش سەد و حەفتا و سێ ملیاری داناوە، موتەناقیزە لەوەی کە دەڵێ من ساڵانە (2,5) دوو ملیاری پێنج سەد سەرف دەکەم، یەعنی لەوێ بۆ پێنج ساڵ ئەوەندەی داناوە لەوێ...، من یەك پرسیار دەکەم ستراتیجیەتی حکومەت لێرەدا لەکوێدایە؟ کە کارەبا ببێتە قورسایەکی گەورە، هەمووشمان وەزعی کارەباش دەزانین، خەڵکان لەوڵاتان کارەبا دەفرۆشن،

ئیستیرادی دەکەن، کارەبا دەستکەوت بەدەست دەهێنێ، لەکاتێکدا بیانووەکەی ئێمە ناتوانین ڕسومی کارەبا وەر بگرینەوە، ئێمە دەزانین ماڵان بەبێ کارەبای مۆلیدە، ماڵان چەند وەصڵیان بۆ دێتەوە؟ ئەو وەصلانە ئەگەر موقارەنە بکەی لەسەر ئاستی دەوڵەتێکی تر کە ئەصڵەن حکومەت واجبیەتی کە بودجەیەك لەبودجەدا تەرخان بکات بۆ کەم کردنەوەی گرانی مەعیشەت، یەکێ لەوانەدا دەعمی کرێی کارەبایە بۆ هاووڵاتیانی هەژار یان هاوڵاتیانی کەم درامەت، بەڵام ئێمە وەصڵەکان دەبینین کە بۆ ماڵان دێتەوە، ئەشبینین ئەوانەی کە کارەبای تیجاریان هەیە پارەکەیان چەندە، بۆیە لەڕاستیدا ئەو داهاتەی کە لە کرینەوەی کارەبادا دێتەوە ئەگەربەبەردەوام وابێت ئێمە وەزعی کارەبایەکەش دەبینین کە چۆنە کەواتە ستراتیجییەت لەپشتی ئەم پرۆژەوە نییە، کارەبا نەبۆتە هۆی خۆشگوزەرانی خەڵك، نەبۆتە هۆی داهات بۆ داهاتی گشتی، نەبۆتە هۆی ئەوەی ئێمە بتوانین بودجەی هەرێمی کوردستان لەبار قورسی کورتهێنان، بۆیە بیانووەکەی بۆ کارەبا بیانووێکە پەیوەندی بە سووئی تەختیتی ئیداری مالی هەرێمی کوردستانەوە هەیە، خراپی تەختیت و خراپی ئیداری لەهەرێمی کوردستانەوە هەیە، ئەگینا ناکرێ گاز بە هەشت سەد و نۆ سەد دینارەوە بێ تۆ بە (1200) دینار بۆ مەحەتەی کارەباوە بیکڕی، پرسیارێکی تر چەند داهاتێکی تر هەیە من پرسیارێك دەکەم، شتێك هەیە باسی ئاسایش کراوە، ئاسایشی گشتی باسکرا، لەمە من شتێکم ڕەچاوکرد کە لەهەرێمی کوردستان دەیبینم ئەویش ئەوەیە ئاسایشی شارێك، ئاسایشی وڵاتێك نادرێ بە کۆمپانیای تایبەتەوە، ئەوە ئەرکی حکومەتە، من پرسیارەك دەکەم، ئەو سۆنەرەی داندراوە کە دێتە ناو هولێر بۆ هەر سەیارەیەك سی هەزار دینار وەردەگرێ، کە دراوە بەکۆمپانیایەك ناوی کۆمپانیایەکەشم لایە، هەرسەیارەیەك دێتە ناو هەولێر کە دێت سی هەزار دیناری لێ وەردەگرێت، وە سۆنەرەکەش ئەجیزەی سۆنەرەکەش هەمووی وابزانم بەپێی زانیاریەکان هی سەردەمی ئەمەریکییەکان بوو بەجێیان هێشت، ئەم کۆمپانیایە سی هەزار دینار لەهەر بارهەڵگرێك وەردەگرێ، نەك سەیارە، هەر بارهەڵگرێك کە دێتە ناو هەولێر، زەحمەت نەبێ ئەگەر تەخمینی بکەی ڕۆژانە بڵێی سێ هەزار سەیارە بێتە ناو هەولێر داهاتی ئەم داهاتە بۆ حکومەت دەگەڕێتەوە، ئەمە ئەرکی حکومەتە ئەمە جێ بەجێ بکا یا ئەرکی کۆمپانیای تایبەتە؟ ئەم عەقدەی کۆمپانیای تایبەتە جێگای گومان نییە؟ کێ لەپشتی ئەم عەقدەوەیە؟ چۆن دەبێ ئاسایشی شارێك بدرێتە دەست کۆمپانیای تایبەت؟ ئەمەمان بۆ روون بکەنەوە زەحمەت نەبێ، سۆنەرەکە، ناوی کۆمپانیایەکەشم لایە دەتوانم دوایی ناوەکەتان بدەمێ، بەپێی قسەی وەزارەتی بازرگانی عێراق دەڵێ تەنانەت ئەو سەیارانەشی کە ئازوقە بۆ هەرێمی کوردستان دێنن لەو چوارچێوەی کە بۆ خەڵکی دابین دەکەن، لەهەرێمی کوردستاندا ئەو سەیارانەی کە داخیل دەبن تاوەکو دەردەچن هەر لۆرییەك نزیکەی (110)دۆلاری لەهەرێمی کوردستاندا لێ وەردەگیرێ، هەر لۆرییەك، یەعنی کە ئازوقە بۆ خەڵك دێ، کە ئازوقەیە لەچوارچێوەی نەفەقاتی سیادی داندراوە، کە لە(85٪)ی بەری خۆمان دەکەوێ، ئەم پارەش وەردەگرێ، کە ئەمە قسەی وەزارەتی بازرگانی عێراقە، ئەم پارانە هەمووی تەبعەن بەرێگەی داخیل بوون و خروج بوون بەو سۆنەرەش وەردەگیرێ، ئەم داهاتانە لەکوێن؟ من پرسیارێکم هەیە یەکێکی

تر له بنەماكانى بودجەدا خەملاندنە، هەموو جارێ ئێمە حكومەتى هەرێم لەبەردەم شتێكدا دەبينين كە زۆر وازحە، پێويست ناكا، ئەمە علمى ناوێ، ئەمە زۆر شتێكى سادەيە ئەويش خەملاندنە، هەموو كەسێك لەماڵەكەى خۆيدا دەتوانێ خەملاندن بۆ ساڵى داهاتووى خۆى بكا، چەند خەرج دەكا، چەند دەهێنێ، بێگومان لەخەملاندا حكومەتى هەرێمى كوردستان داهات بە ميزاجى خۆى دەنووسێ، ڕەقەمە پڕى دەكاتەوە لەنێوان وەزارەتەكاندا تەوزيعى دەكا بۆ خوارەوە، چونكە داهاتەكە نزيك نييە لە حەقيقەتەوە هەمووومان دەزانين، ئەمە يەكەم، بەڵام لەخەملاندندا من تەنها يەك بڕگە وەردەگرم، مووچەى فەرمانبەران، تەعويزاتى مۆزەفين، لەهەموو خەملاندنێكدا كە حكومەتى هەرێم تەعويزاتى مۆزەفين دادەنێ لە حيسابى خەرجى فيعلى سەير دەكەى لەوە زياترى خەرج كردووە، كەواتە حكومەتى هەرێم ساڵ بەساڵ خەملاندن لاوازە، ناتوانێ خەملاندن دابنێ، ئەمە مەبەستت چييە، من نازانم حكومەتى هەرێم وەزارەتى دارايى مەبەستى ئەوەيە بەرچاوى ئێمە ڕۆشن نەبێ لەوەى كە بڵێين وەڵڵا پارە كەم بۆ مۆزەف سەرف دەكرێ و دوايى لە حيسابى فيعلى زياتر سەرف بكرێ؟ بۆ نموونە لە (2010) جگە لەو خەملاندنەى بۆ تەعويزاتى مۆزەفين داندراوە، (784) حەوت سەد و هەشتا و چوار مليار زيادەڕۆيى سەرفكراوە، بەسە بە تەعويزاتى مۆزەفين، (2011) نزيكەى ترليۆنێك، (2012) ئەو (6,931)ترليۆن و نۆسەد و سى و يەك مليارەى كە داندراوە بۆ تەعويزاتى مۆزەفين لەشەش مانگى يەكەم چوار ترليۆنى خەرج كراوە، يەعنى (60٪)ى خەرج كراوە، (40٪)ى ماوەتەوە، ئێمەش دەزانين كە دەرماڵە تەرفيعات ئەمانە لەسەرى ساڵ روودەدا، چۆن بە (40٪) تۆ دەتوانى تەعويزاتى مۆزەفين دابين بكەى كە لە (60٪)ى لەشەش مانگدا خەرج كردووە، كەواتە تۆ لەخەملاندنى مۆزەفيندا خەملاندێكى دروستت نييە، خەملاندنێكى زانستى نييە، چەند ساڵێكە ناتوانى ئەم پرسەيە عيلاج بكەى، ئەوە چەندەمين ساڵە دووبارە دەبێتەوە، لەداهاتووش دووبارە دەبێتەوە، نەوەى داهاتوو تاوانى چييە باجى ئەم نەوەى دەستەڵاتدارەى ئێستا بدا لەكورتهێناندا كورتهێنانى بۆ بگەڕێتەوە، لەحيسابى خيتامى 2011،دوو ترليۆن بە نەقس سووڕاوەتەوە بۆ (2012)ە، 2012 دوو ترليۆن بە موخەتەت پەسەندكراوە، ئەگەر زيادەڕۆيى تێدا بكرێتن، دڵنيام تێيدا دەكرێتن، چونكە ئەوە ئيشى حكومەتە و بەردەوامە لەو زيادەڕۆييانە، نزيكەى ترليۆنێك زيادەڕۆيى، سێ ترليۆن، پێنج ترليۆن دەسووڕێتەوە بەناقس بۆ (2013)ە، 2013 بە مليارێك و شەشە سەد مليار موخەتەت پێش بينى كراوە، يەعنى ساڵ بەساڵ ئەم قورسايى عجزە، ئەم قورسايى كورتهێنانە بەردەوام دەبێ، دەگوازرێتەوە بۆ جيلى داهاتوو، جيلى داهاتوو ئامادە نييە، جيلى داهاتوو تاوانى نييە هەڵەى سوئى ئيدارى، سوئى مالى دەستەڵاتى حكومەتى هەرێم بكەوێتە سەرشانى، ئێمە بۆ نەوەى داهاتوو ئەو هەموو قەرزە جێ بێڵين، نەوەى داهاتوو جێ بەجێى بكا، شتێكى تر هەيە، بەشێك هەيە پێى دەوترێت خەرجييەكانى ديكە، تەبعەن خەرجييەكانى ديكە لەناو خەرجييەكانى ديكە جگە لەو بابانەى كە بۆى سەرف كراوە، هەر لەناو خەرجييەكانى ديكە خەرجييەكانى ديكەش هەيە، كۆى خەرجييەكانى ديكە (770) حەوت سەد و حەفتا مليارە، خەرجييەكانى ديكە تەبعەن من موتابەعەم كرد

بۆ وەزارەتەکان، بزانم ئەو وەزارەتانە زۆر گرینگن بۆ ئەو خەرجییانەی دیکە، موقارەنەیەکم کرد زۆرینەی خەرجییەکانی دیکە کێ دەیبا؟ تەبعەن وەزارەتی داراییە، (483) چوار سەد و هەشتا و سێ ملیار دەبا لە (770) حەوت سەد و حەفتا ملیار، ساف دەکا، بۆ ئەو داندراوە، (10) ملیار بۆ سەرۆکی هەرێم داندراوە، (13) ملیار بۆ پەروەردە داندراوە، ئەنجومەنی ئاسایش (85) ملیاری بۆ داندراوە، کەواتە خەرجییەکانی دیکە لەم فەقەرانە داندراوە، ئەم خەرجییانەی دیکە کاتێك سەیری وەزارەتەکانی دی دەکەین لەچاو ئەمانە زۆر کەمی بۆ داندراوە کەواتە خەرجییەکانی دیکە بۆ مەسروفاتی تر بەکاردێت، خەرجییەکانی دیکە بابی دیکەی تێدا جێ دەکرێتەوە، مەسروفەکەی جیایە، چونکە لەخەرجییەکانی دیکە خۆی دە باب هەیە، لەناو دە بابەکە خەرجییەکانی دیکەشت داناوە، بۆیە من پێشنیار دەکەم ئەو (770) حەوت سەد و حەفتا ملیارە لەناو خەرجییەکانی دیکە ببڕدرێت، تێکەڵ بەو پارەیە بکرێ کە زیادەکان، کاك پێشەوا باسی کرد، ئێمە ئەمساڵ لەبەر ئەوەی خۆتان دەزانن هێزی پێشمەرگە لەسنوورەکانە، هێزی پێشمەرگە لەوەزعێك دایە، هێزی پێشمەرگە چەند ساڵە داوای دەکەین بەهۆی بیانووی ئەوەی کە لەگەڵ حکومەتی عێراقی نەمانتوانیوە کێشەکان چارەسەر بکەین، نابی ژیانی هێزی پێشمەرگە ببەسترێتەوە بە ئیتیفاقییەکەی نێوان حکومەتی هەرێم و بەغدا کە دەوامە دەکێشێ وەکو بەردەکەی سیزیف دەچێتە سەرەوە و دێتە خوارێ، نابێ ژیانیان لەسەر ئەوە پەیوەست بێ، بۆیە پێویستە ئەو پارەش لەگەڵ ئەو پارە کۆبکرێتەوە، ئەمساڵ ئێمە ساڵی ئەوە بێ مووچەی پێشمەرگە بکەینە ئاستێکی پێویست بتوانین بژێوی ژیانی پێ دابین بکا، ئاسایش و پۆلیس و هێزە چەکدارەکان، زۆرجار باس لەچەندایەتی کرا، بەڕێزان، بڕوام وایە چەندایەتی بەتەنیا ناتوانی ئاسایشی کۆمەڵگە دابین بکا، چۆنایەتیش دەتوانێ، حکومەتی هەرێم لەبواری دابینکردنی ئاسایشی گشتیدا، لەبواری چۆنایەتی چی کردووە؟ چەند ئەجیزەی کڕیوە بۆ ئەوەی کەمترین بواری فەرد، یەعنی چەند بەکاربهێنێ بۆ دابینکردنی ئەجیزە، بۆ نموونە وڵاتان لەژمارە کەم دەکەنەوە لەتەقەنیدا زیاد دەکەن، بۆ ئەوەی تەقەنی ئەرکێکی زۆرتر دەبینێ، مروونەترە بۆ سەیتەرە کردن، حکومەتی هەرێم لەم بوارانەدا چی کردووە؟ بۆ ئەجیزەی موراقەبە، بۆ کامیرە، بۆ ئەو وەسائیلانەی کە دەتوانێ ئاسایشی گشتی بپارێزێ؟ لەباتی ئەوەی پەنابردرێ بۆ کەسەکان، فەردەکان زیاد بکا، کە زیاد کردنی فەردەکان بێگومان پەیوەندیشی بە..... لەبەر ئەوەی دامەزراندن لەم دەزگایانە لەدەرەوەی وەزارەتی تەختیت یا بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەختیتە بۆ دامەزراندن بە ئارەزووی خۆیان دادەمەزرێنن، خۆشتان دەزانن هەمووی بەتەزکییەی حزبیش دادەمەزرێن، لەخەملاندن هەر لەتەختیت لەتەوزیعاتی میلاکات، تەوزیعاتی میلاکات ئەگەر تەنها خانە پڕکردنەوە نەبێ، پێویستی بێ، من دوو پرسیار دەکەم، وەزارەتی پەروەردە داوای نزیکەی (20) هەزار کارمەندی کردووە، پێویستی پێیەتی، تۆ (3350)ت بۆ داناوە، وەزارەتی رۆشنبیری داوای (150)ی کردووە، تۆ (250)ت بۆ داناوە، یەعنی پرسیار دەکەم، بە چ پێوەرێك تۆ ئەمەت داناوە؟ ئەو خۆی داوای (150) کردووە، تۆ (250)ت بۆ داناوە، پەروەردە داوای (20) هەزاری کردووە، (3)ت هەزارت بۆ داناوە، ئەنجومەنی ئاسایش داوای (400) کردووە، موحتەرەمانە

(400)ت بۆ داناوەتەوە، پاشان پرسیارێك تۆ لەمانە هەمووی کەم دەکەیتەوە، لەمە زیاد دەکەی، ئەمە تەختیتە؟ ئەمە تەختیتی تەوزیعی پلەی وەزیفییە؟ بێگومان ئەمە تەختیتی پلەی وەزیفی نییە، تەختیتی تەوزیعی پلەی وەزیفی بەپێی پێویستیاتە، من پرسیارێکی ترم هەیە، هەر لەچوارچێوەی مووچەو ئەو تەوزیعانە، خانەنیشینی، خانەنیشینی بەپێی ڕاپۆرتەکەی بەڕێزتان تا ئێستا نزیکەی (3,824) سێ ترلیۆن و هەشت سەد و بیست و چوار هەزارتان تا 30/ 2012/12 داوە بە سلفەکان، کە نزیکەی (410) چوار سەد و دە هەزار کەس لێی سوودمەند بووە، من ئەو پرسیارەم هەیە، تەنها پرسیارە وەڵامم بدەنەوە، ئەمانە مانگانە کە پارە دەگێڕنەوە، پارەکانیان دەچن بۆ کوێ؟ لەچیدا خەرج دەکرێتەوە؟ ئەگەر بەپێی ئەمە بێ دەبێ ئەم پارانە کە دێتەوە دەبێ ساڵانە دانەوەی سلفە کەمتر بکرێتەوە، بەڵام ئێمە دەبینین دانەوەی سلفە زیاتر دەکرێ ساڵانە، هۆکارەکەی چییە؟ ئەو پارانە نەیتوانیوە دەعمی ئەو سندوقە بکا، بۆ ئەوەی ئەو پارانە بتوانێ خۆی سلفە بەردەوام بکا، لەناو خۆی بسووڕێتەوە یان ئەو پارانە دێتەوە بۆ شتێکی دیکە بەکاردێت یان ئەوەتا دەبوایە پێدانی سلفە کەمتر بکرابایەوە، یەك پرسیارم هەیە کە شتێکی موتەناقیزە لە نێوان (2011، 2012، 2013)دا، ئەویش ئەوەیە لە (2011)دا مووچەی خانەنیشینی مەدەنی (645) ملیار بووە، (2012) لەپڕێکدا بووەتە (296) ملیار، دوایی لە (2013) بووەتە (322) ملیار، ئەم فەرقە چییە؟ خانەنیشینەکان چییان لێهات؟ یەعنی بۆچی کەم بوو؟ بۆچی لەوێدا زیاد بوو؟ بۆچی لەوێدا کەم بوو؟ حەزدەکەم تەوزیحاتێکم بدەنێ، ئەوە ژمارەی خۆتانە کە داوتانە، دێمە سەر ئەنجامەکان، بەپێی سەرئەنجامەکان کە بەڕێزتان لەڕاپۆرتەکەدا ئاماژەتان پێداوە، سەرئەنجامەکان ئێوە گەیشتوون بەو ڕادەیە، بەپێی دەرئەنجامەکان ئاخیر خوێندنەوەی خۆم، یەکەم، ئەو دەرئەنجامانەی کە ئێوە پێی گەیشتوون جگە لە یەکەم کە پەیوەستە بەعێراقەوە، دووەم خاڵی سەرەوەی گرفتی سیاسی لەنێوان هەرێم و بەغدایە، بەردەوام دۆسییەی ماڤ پشکی هەرێم ئەمانە هەمووی پەیوەندی بە وانەوە هەیە، ئەرکی قورسی حکومەتی هەرێم لەبواری خەرجکردنی گشتیدا بەتایبەتی خەرجییەکانی مووچە و بواری خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتییەکان و پێدانی قەرز و دابینکردنی کارەبا، ئەمە بەدەرئەنجامە، تەبعەن ئەمە گرفتە، گرفتەکە ئیستیغلالتان کردووە کە گرفتان هەیە لەمە، زۆربوونی میلاکاتی وەزیفی لەبواری دامەزراندن بەراوورد کردن لەگەڵ کەرتی تایبەتدا، هەرچەند ئاسانکاری بۆ کەرتی تایبەت کراوە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا لەسەر حیسابی چ ئاسانکاری بۆ کەرتی تایبەت کراوە؟ ئێوە یاسایەکتان داناوە لەکەرتی تایبەتدا دەبێ هیچ فەرمانبەرێك، هیچ کەسێك لەکەرتی تایبەتدا کە کاردەکا لەوە نابێ مووچەی کەمتربێ؟ یا لەکەرتی تایبەتدا مووچەکە ئەوەندەی کەمە خەڵکەکە پەنا نابا بۆ کەرتی تایبەت، ئەو ئیمتیازاتانەی کە لەوەزیفەی حکومەت و گشتیدا هەیە، نادرێ بەکەرتی تایبەت، بۆیە خەڵك پەنا بۆ کەرتی تایبەت نابا، ئەو پێشنیارەشی ئێوە کردووتانە بۆ ئەوەی خەڵك لەفەرمانبەرییەوە بڕوا بۆ کەرتی تایبەت پێشنیارەکە بەپێی نەتائیج ئێوە پێتان خۆشە هەر بمینێتەوە، بەردەوام بێ، بەڵام ئەوە نەیتوانیوە هیچ نەتیجەیەك بەدەست بهێنێ، لەو پێشنیارە، لەو ئاسانکارییە ئێوە کردووتانە وەزارەتی دارایی ئاسانکاری دەکا

نەیتوانیوە ئامانجی خۆی بپێکێ، دووەم کەمی ئەو ڕسوومات و باجانەی لەکەرتی تایبەت وەردەگیرێن، نازانم ئەو ڕسوومات و باجانەی کە لەکەرتی تایبەت وەردەگیرێن لەکوێدا کەمە، لەکوێدا زۆرە، حەزدەکەم بۆمان تەوزیح بکەن، زۆربوونی ئەو خەرجییانەی کە لەبواری داکۆکی سەربازی لەهەرێمی کوردستان و پاراستنی ئەمنی تەرخان دەکرێ، ئەمەش بەهۆی هەلومەرجی سیاسی و یەکلا کردنەوەی لەگەڵ حکومەتی....، یەکێك لەوانەی کە پێشنیارتان پێداوە بایەخدان بەسەرچاوەی داهاتی ناوخۆیی جۆرا و جۆری کوردستان نەك تەنها بواری دەرهێنانی نەوت، بەم شێوەیە، کاراکردنی کەم کردنەوەی زیادەڕۆیی لەخەرجی گشتیدا، تەبعەن ئێوە عەکسەکەی دەکەن، دانانی سیستەمێکی گونجاو بۆ وەرگرتنەوەی داهات لەبواری خزمەتگوزاری کارەبا و ئاو بەجۆرێك بگونجێت لەگەڵ ئەو خەرجییەی حکومەت بۆ ئەو بوارە دابینی دەکا، کێ دەستی گرتوون، خۆ ئێوە حکومەتن، ئێوە ئالیەتی تەنفیزین، ئێوە داوا لەئێمە دەکەن داوا کارییەکە بکەین، دەرئەنجام خۆتان پێی گەیشتوون بۆ نایکەن، ئێستا ئاو نازانم خانوو بە (100) مەتر و (200) مەتر پارەیان لێ وەردەگیرێ، (100)مەتربێ ئەوەندەیە، (200) مەتر بێ ئەوەندە، ئەم پێوەرە لەکوێی دونیادا ماوە؟ لێرە لەکوردستاندا پەیڕەو دەکرێ، قورس نەکردنی باری حکومەت بە ئیلتیزاماتی دارایی نوێ لەلایەن پەرلەمانەوە، وەرگرتنی ڕای وەزارەتی دارایی، بێگومان لەهەموو ئەو پرۆژانە ڕای وەزارەتی دارایی وەرگیراوە، ڕاگرتنی ئەو زیادکردنەی کە پێش توێژینەوە لەبواری دەرماڵە و مووچە بڕیاردەدرێت، مووچەو دەرماڵە بەڕاستی لەئاستێکدا نیە ئێمە بەخیلی پێ ببەین، ئێمە بێین ڕاگرتنی ئەوانە بکەین لەبواری مووچە و دەرماڵە، لەبەر ئەوەی مووچە، سیستەمی مووچە ئێوە دەڵێن کە مەرکەزییە لە ئاستی عێراقدایە، بۆیە من پێشنیار دەکەم، ئێوەش داواتان کردووە لیژنەیەك پێك بێ لەوەزارەتی دارایی لەکۆمەڵێك شارەزا بەهاوکاری پەرلەمان پێداچوونەوە بەکۆی سیستەمی مووچەدا بکرێ، چونکە ئەو (7) ترلیۆنەی داندراوە بۆ مووچە، بۆ تەعویزاتی مۆزەفین کە شەش سەد و چەندێك داندراوە، ئەگەر تەوزیعی بکەی، بەعەدالەت تەوزیع بکرێ، بەبێ پلەکان، یەعنی دەبێ کەمترین مووچە لایەنی کەم پێنج سەد هەزار بەرەو سەربێ، یەعنی ئەم نارێکخستنە، ئەم ناعەدالەتییە، لەتەوزیعی مووچە، لەتەوزیعی وەزیفیدا، ئەصڵەن حکومەتی هەرێم لەسیاسەتی دارایی، لەبواری وەزیفیدا وایکردووە قیەمی وەزیفی، وەسفی وەزیفی، مانای وەزیفی، داهێنان لەوەزیفە، خەونی مۆزەف ئەوەی نەماوە، چونکە لەکاتێکدا ئەو مۆزەفە بەیانی تا ئێوارە دەوام دەکا، من نموونەیەکتان دەدەمێ، ئەو لەبەیانی تا ئێوارە دەوام دەکا، بەڵام دێت لەولاوە بە ئەمری ئەنجومەنی وەزیران، لەدەرەوەی یاسای دامەزراندن، تێشیدا نووسراوە چی، بڕگەیەك ژمارە (9811) ئەنجومەنی وەزیران، ژمارە (6979) بە دوولیست خەڵك دامەزراوە، لەدەرەوەی یاسای بودجە، تێشیدا نووسراوە ئەمانە یەکێکیان (177) کەس، یەکیان (410) کەس، تێشیدا نووسراوە ئەمانە بۆیان هیە خانەنشین بن، ئەنجومەنی وەزیران دەڵێ ئەمانە بۆیان هەیە خانەنشین بن، خانەنشین بەیاسا دەکرێ، یەعنی چی ئەمانە بۆیان هەیە خانەنشین بن؟ خەڵکی دیکە بۆی نەبێ خانەنشین بن؟ نووسراوە هەموو خزمەتەکانیان بۆ سەرە مووچە، بۆ زیادکردن، بۆ دەرماڵە هەموو حیساب

دەكرێ، تیدایەتی لە (980) وازی لەوەزیفە هێناوە، تێدایە لە (2006) وازی لـە وەزیفـە هێنـاوە، تەبعـەن ئەمانە بەڕێگای تر دەكرێ، ئەمـە دوو دیكـۆمێنتی حكومـەتی هـەرێم خۆیـەتی، لەبـەر ئـەوە كاتێـك دەڵێن بودجە یان ئەو ڕەقەمانەی ئێوە بۆ بودجە دەیدەن لەكاتێكدا ڕەقـەمی بودجـەی (2012) یـەك دانـەی لـێ نەگۆڕاوە، لەكاتێكدا ئێمە دەزانین لـە (2012)وە لـەكۆتایی سـاڵدا خـەڵك دامـەزرا، ئـەو ڕەقەمـەتان بەچـی پڕكردەوە؟ چۆن ئەو ڕەقەمانە وەك خـۆی مـاوە؟ ئـەی كـەس خانەنشـین نـەكرا؟ كەسـێ وازی نـەهێنا، یـان ئەوە دووبارەمان كردەوە پێویست ناكا من دووبارەی بكەمەوە بە نموونەیەك، بـەپێی ئەنجامـەكان كـاركردن بۆ دانانی بنەمای سەربەخۆیی ئابووری كوردستان هـیچ بنەمایـەك نـابینم ئێـوە چ كارێـك بـۆ بنـەمای....، ئێوە داهاتی ناوخۆی هـەرێمی كوردسـتان لـە دەزگایـەكی تەشـریعی چـاودێری نـاڵێم هـەر شـاردنەوە، بـەڵام پیشانی نادەن، بەروونی پیشانی نادەن، ئێوە كە داهاتەك پیشان نـادەن چـۆن دەتـوانن داهـاتی سـەربەخۆیی ئەگەر دەزگایەكی تەشریعی ڕەقابی، سیفەی ڕەقابی بەسەرتانەوە، ئەوە مەرحەلەی ڕەقابە وەزارەتی دارایـی بەو ڕۆتینەتە داراییەی كە هەیەتی وەكو وتم وەكو فۆڵتـەی كارەبایەكـە لـەڕۆتیناتی دارایـی زۆرتـرین پـارە بەهەدەردەچـێ، چـونكە ئەوەنــدە ڕۆتینــات دەكــرێ جــاری وایــە بەعــەریزەیك وابــزانم لەبەرێوەبــەری زاتییەكەوە ئیمزای لەسەر دەكا بۆ ئەوەی پارەیەكی بـۆ سـەرف بكـرێ، بـەپێی مەركەزییـەتی دارایـی، بۆیـە پێشـنیار دەكـەم لامەزكـەزی دارایـی پیـادە بكـرێ، بەتایبـەتی بـۆ وەزارەتـەكان، بـۆ بەڕێوەبەرایەتییـە گشتییەكان، لەكۆی دەرئەنجامەكان دەگەینە ئـەو ئەنجامـەی ئـەم ڕاپۆرتـەی حكومـەتی هـەرێم ناردوویـەتی لەرووی داڕشتن نووسراوە شتێكی جوانە، بەڵام دەری دەخا سیاسەتی دارایی حكومـەتی هـەرێمی كوردسـتان سیاسەتێكی شكست خواردووە، حكومەتی هەرێم هیچ پلانێكی سـتراتیجی نییـە، بـۆ چاكسازی لەسیسـتەمی دارایی هەرێمی كوردستاندا، بۆیـە مـن داواكـارم ئـەم بودجەیـە كـە هـیچ بنەمایـەكی علمـی ئەمانـەی نییـە، بەپێی ئەو هە ڵسوكەوتە دەگەمە ئەو ئەنجامـەی حكومـەتی هـەرێم دەیـەوێ بەوەرەقـە ئێمـە بخەڵـەتێنێ، بەڵام لەفیعلا بودجە بودجەیەكی شكست خواردووە، سیاسـەتی حكومـەتی هـەرێم لـەبواری دارایـدا شكسـت خواردووە، ستراتیجیەتی نییە، بۆیە ئەم بودجەیەو بودجەكانی داهاتووش دەری دەخا حكومـەت دەسـتەڵات و دەسـتێكی ئـەمین نییـە بـۆ داهـات و خـەرجی لـەم وڵاتـە، نـاتوانێ عەدالـەت جـێ بـەجێ بكـا، بۆیـە بـا بگەڕێتەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو كاك ئاسۆ.

بەڕێز بكر كریم محمد (ئاسۆ):

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

پێشەكی دەبێ بە ئینسافەوە بڵێین كە حكومەت لەڕاپۆرتی خۆیدا بودجەی خەملێندراوی ئەمساڵ بە ئامار، ژمارە، خشتە و داتاوە خستۆتە بەردەستی ئێمـە، بەمـەش ئێمـەی پەرلـەمانتاران بەرچاومان روونـتر بـووە، لەڕێگەی ئێمەشەوە كۆمەڵانی خەڵكی كوردستان ئاگادار دەبنەوە كە تاچەند پڕۆژەیەكە بـۆ خزمـەتگوزاری

و خۆشگوزەرانی باشتری خەڵك، هەروەها حكومەت ئەمساڵ شەفافانە تیشكی خستۆتە سەر گیروگرفتـەكانی بەشە بودجەی هەرێم لە بودجەی عێراقدا و پێشنیاریشی هەیـە بـۆ چارەسـەركردنیان لـە یاسـای بودجـەی فیدراڵیدا، دووەم، هەروەها دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی پەرلەمانیش دەكەم كە ئەمساڵ بـە وردی سـەرەنج و تێبینی و پێشنیار و ڕاسپاردەی یەكە، یەكەی لیژنەكانی پەرلەمانی لەناو ڕاپۆرتی خۆیدا جێكردۆتـەوە و پشتیوانی لە زۆرینەی هەرە زۆری پێشنیار و ڕاسپاردەكان دەكـەم و سـەبارەت بـەخۆم وەك ئاسـۆ ڕای خـۆم لـەناو لیژنـەی پەیوەندییـەكان و رۆشـنبیری و لەلیژنـەی كاروبـاری یاسایی داوە و نامـەویٚ ئـەو سـەرەنج و تێبینیانەم كە لەوێ دەرم بڕیون لێرەدا دووبارەیان بكەمەوە، سێیەم، بـەڕێزان، وەك لـەڕاپۆرتی حكومەتـدا هاتووە (96٪)ی داهاتی بودجەی هەرێمی كوردستان لەبودجەی حكومەتی ئیتیحادیەوە دێت، ئەوەش وەكو بەشێك لەخوشك و برایانم گوتیان ئەوەش خێـرو سـەدەقە نییـە كـە حكومـەتی بەغـدا پێمـانی بكـا، بـەڵكو عێراق وەك وڵاتێك كە لەسەر ڕەیعی نەوت دەژی، بەگوێرەی ماددەی (111) دەستووری عێراق نەوت و گاز موڵكی سەرجەم گەلانی عێراقە و بەگوێرەی ماددەی (121) بڕگەی سێیەمی دەستوور و ڕێككەوتنی نێـوان هەردوو وەزارەتـی دارایـی فیـدڕاڵی و هـەرێمیش لـە (2005)ەوە بڕیـاردراوە تـا سـەرژمێری گشـتی دەكـرێ (17٪)ی كـۆی بودجـەی عێـراق پـاش لـێ دەركردنـی نەفـەقاتی حاكیمـە و سیادی و حاكیمـە بـە هـەرێمی كوردستان بدرێ، هەڵبەت وەك لەڕاپۆرتی حكومەتدا روونكراوەتەوە بەهۆی بەسەرچوونی نەفەقاتی سیادی ساڵانە ڕێژەی فیعلی بودجەی هەرێمی كوردسـتان كـەم دەبێتـەوە، پێویسـتە حكومـەتی هـەرێمی كوردسـتان هەموو میكانیزمێـك بگرێتـە بـەر، بـۆ وەرگرتنـەوەی موسـتەحەقاتی خـۆی وەك لەڕاپۆرتەكـەدا هـاتووە، چ لەڕێگەی وتووێژ و ڕێككەوتنی سیاسیەوە بێت یان گرتنە بەری ڕێ و شوێنی قانوونی و دەستووری، بە پەنا بردن بۆ دادگای باڵای فیدڕالیشەوە، لەهەمانكاتدا پێوستە نوێنەرانی كورد لەپەرلەمانی عێراق كار بكەن بۆ دامەزراندنی دەستەی گشتی چاودێری و تەرخانكردنی داهاتی فیدڕاڵی بەگوێرەی مادده (106)ی دەستوور كە ئەرك و لێپرسراوەتییەكەی دیاری كراوە، بە دامەزراندنی ئەم دەستەیە دەكـرێ ئـەو غوبنـەی تـا ئێسـتا دەرحەق بە هەرێمی كوردستاندا كراوە بەلایەنی كەمەوە بەشێكی لەسەر ئێمە لابچێ، چوارەم وەك چـەند خوشك و برایەكم لەموداخەلەكانی خۆیاندا ئاماژەیان بـەو ڕاسـتییەدا كـە خـەڵكێكی زۆر ڕاسـتەوخۆ سـوود لەبودجە وەردەگرن، ڕاستەوخۆ، موباشەرەتەن، كـاش پارەیـان دەچێتە گیرفانـەوە، كـاش نـەك ناڕاسـتەوخۆ، بەگوێرەی ئامارێكی بەردەستی من كۆی فەرمانبـەرانی هەمیشـەیی و فەرمانبـەرانی كـاتی و خانەنیشـینانی مـەدەنی و سـەربازی و خانـەوادەی سـەربەرزی شـەهیدان و ئـەنفال كـراوان كـە لەقـەرەبووی فەرمانبـەران مووچـە وەردەگـرن، لەگـەڵ كەمئەنـدامان و خـاوەن پێداویسـتیە تایبەتـەكان و ئەوانـەی بـەناوی چاودێری خێـزان و زینـدانیانی سیاسـی و ئەوانـەی ڕێزلێنـان دەیـان گرێتـەوە مووچـە لەسـووده كۆمەڵایەتیـەكان وەردەگرن لەگەڵ ئـەو قوتـابی و خـەڵكێكی دیكـەش دەرماڵە وەردەگرن لەمەسارفی دیكە، ژمـارەی هـەموو ئەوانە (1,341,558) ملیۆنێك و سێ سەد و چل و یەك هەزار و پێنج سەد و پەنجاو هەشت كەسە، كۆی ئەو پارەیەی كە بەوانە دەدرێ لەساڵێكدا زیاترە لە (7,600) حەوت ترلیۆن و شەسەد ملیار دینار، مانگانە

زیاتر له (630)ملیار دینار دەڕژێته بازار، ئەمەش بۆ خۆی جۆرێکه لەدابەشکردنەوەی داهات لەهەرێمی کوردستاندا، لەم ڕێگەیەشەوە ڕێژەی بێکاری و هەژاری کەم دەبێتەوە، وەکو دەبینن لەو ئامارانەی، خشتانەی لەبەر دەستی ئێمەن وەکو لەناو ڕاپۆرتەکەدا هاتووە، ئەگەر بەراوردی بکەین لەگەڵ باقی ناوچەکانی دیکەی عێراقدا، ئەوە بێ لەوانەی سوود لەقەرزی بچووك و خانوو بەرەو کشتوکاڵ و پیشەسازی و هیتر وەردەگرن که برەکەی بۆ ئەمساڵ (600)ملیار دیناری بۆ تەرخانکراوە، بەرێزان، وەك دیاره (4٪)ی داهات، داهاتی ناوەخۆی هەرێمە، بەپێی ڕاپۆرتەکه، چۆن دەکرێ ئەو داهاته زێده بکرێ؟ سەرچاوەی تری بۆ پەیدا بکرێ، جۆرێ لەسەربەخۆیی ئابووری لەچوارچێوەی عێراقدا بۆ دابین بکا، هەڵبەته ئەمە کاری حکومەته، که پلانی پێویستی بۆ دابنێ، ئێمەی پەرلەمانتارانیش پشتیوانی لێ بکەین، بەتایبەتی لەبواری نەوتدا، بەڵام وەك دەبیندرێ هەروەزارەتەو دەسته و لایەنێك داوای بەشه بودجەی زیاد دەکات، یان هەر توێژەك داوای زیادکردنی مووچه و دەرماڵه دەکەن، هەندێکجار ڕەنگه ئێمەی پەرلەمانتاریش جا لەبەر هەر هۆیەك بێتن بکەوینه ژێر فشارو داوای زیادکردن بۆ ئەم یان بۆ ئەو بکەین، بەکوردی و کورتی هەمووی هەر دەڵێ بێنه، کەمجار هەوڵ بۆ زیادکردنی واریداتی حکومەت دەدەین، من لەپرسیارێکمدا لەکاك رشید تاهیرم پرسی که داخۆ چەند کۆمپانیا لەکوردستاندا هەن؟ به سوپاسەوه وەڵامی دامەوه که(14,376) کۆمپانیا هەن، که (2,028)یان بێگانەو (12,348)یان خۆماڵین کوردستانی و عێراقین، که لەبواری جیا جیادا کاردەکەن، بەپێی هەندێ ئاماری دیکه ژمارەی ملیاردێران تەبعەن به دینار نەك به دۆلار، چەند هەزارێکه، پرسیار ئەوەیه که داخۆ ئەو خاوەن کارانه ئەو کۆمپانیایانه، ئەو ملیاردێرانه که لەسایەی ئەو هەلومەرجەدا ئازاد و ئەمین و لەو بارەی بۆیان هەڵکەوتووە لەرێگەی باج دانەوه چەنده بەشداری لەزیادکردنی داهاتی هەرێمدا دەکەن؟ وەك دەزانین باجدان سەرچاوەی سەرەکی داهاته لەهەندێ وڵاتی دونیادا، پێموایه و دەکرێ لەهەرێمی کوردستانیش سیاسەتی باجدانی سەربەخۆی خۆی هەبێت و دەستووری عێراقی ڕێگەی لێناگرێ، من گرفتێکم نییه لەگەڵ ئەو ژمارانەی لەناو ڕاپۆرتی حکومەتدا هاتووە، حکومەت پێمان دەڵێ ڕەنگه ئەمساڵ ئەوەنده پارەیەم دەست بکەوێ و ئەوها و ئەوها بەسەر سێکتەرەکاندا دابەشی دەکەم، ئاواش خەرجی دەکەم، بەڵکو ئەگەر گرفتێکیش هەبێ، هەڵبەت گرفت هەیه و دەشبێ له جێ بەجێکردنی بودجه وەك ئەوەی لەپەرلەماندا پەسەند دەکرێ، جێ بەجێکردنی بودجه وەك خۆی بەر پرسیارەتی حکومەته، بەڵام که دەڵێم ئێمه مەبەستم پەرلەمانتارانه، دەستەی تریش بێ بەرپرسیارەتی نین، پەرلەمان، دیوانی چاودێری دارایی، دەستەی نەزاهە، داواکاری گشتی هەریەکەیان لەچاودێری و باش بەڕێوەبردنی بودجەدا بەرپرسن، حەقه چیتر خەم سارد نەبین، هیچ پاساوێکمان نییه بۆ فەرامۆشکردنی دیوی دووەمی جێ بەجێکردن، ئەویش چاودێرییه، سەبارەت بەپرۆژەکانی وەبەرهێنان بەخۆشحاڵییەوه بۆ ئەمساڵ بڕی (5,334,791) پێنج ترلیۆن و سێ سەد و سی و چوار ملیار و حەوت سەد و نەوەد و یەك ملیۆن دینار، بۆ (2975) پرۆژه تەرخانکراوە، که (2357) پرۆژەی بەردەوام و (618) پرۆژەی پێشنیار کراون، هەڵبەت لەو پارەیه (914,298) نۆسەد و چوارده ملیار و نۆسەد و

نەوەد و هەشتی بۆ پەرەپێدانی پارێزگاکانە کە دیسان ئەمساڵ بەسەدان پـرۆژەی پـێ جـێ بـەجـێ دەکرێـت، دیسان ئەمەش بۆخۆی کاریگەری ئیجابی دەبێ لەسەر بووژانەوەی بازاڕ، هەم لەسەر ڕەخساندنی دەرفـەتی کـار، هـەروەکو بـرای بـەڕێزم د. نـورەدینی باسـیکرد، باسـی لەهەنـدێ ڕۆتینـات کـرد لـەجێ بـەجێکردنی پڕۆژەکانی وەبەرهێنان، پێشنیاریشی کرد کۆنفراسێك ساز بکرێ، من پشتیوانی لەو پێشنیارەی دەکەم، پێم وایە پێشنیارێکی بەجێیە، چونکە هەر بۆ نموونە پڕۆژە هەن لەبەر هۆی جۆراو جۆر من باسی هۆیەکانیان ناکەم، لەساڵی (2010)ەوە بڕیاریان لێ دراوە هێشتا لەبواری دیزاین یـان لـەبواری تەنـدەری دان، هـەروەها لەڕاپۆرتی ئەو سێ مانگەی بەدوا داچوونی پڕۆژەکانی بەدوا داچوونی ڕۆشنبیری و لاوان بۆم دەرکـەوت کـە هەندێ پڕۆژە لەرووی جێ بەجێکردنەوە واتـە لـەرووی کوالێتی کەرەسـتە و ئیلتیـزام کـردن بەسـتاندارتی پەیرەو کراو نەخشەو مەرجەکانی کۆنتـراك (20٪) وا نووسراوە لـەناو ڕاپۆرتەکـە، (20٪) یـان (30٪) یـان (40٪)یان بـەپێی سـتانداردن، بەڕاستی ئەمـە بەدواداچوونی دەوێ، ئەمـە لـێ پێچانەوەی دەوێ، بەڕاسـتی ئێمە دەبێ لەڕاسـت ئـەو بەهـەدەردانی سـامانی گشـتییە....، پێویسـتە جێگـای خۆیـان بگـرن، چـونکە ئـەوە پارەی گشتی تێدا سەرف دەکرێ، ئیتر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بايز أسماعيل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو بێریڤان خان.

بەڕێز بێریڤان اسماعیل سەرهەنگ:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

مـن تـەنها باسـی تەندروسـتی و ژینگـە و مـاڤی بەکاربـەر دەکـەم، چـونکە خـۆم ئەنـدامم لـەو دوو لیژنەیـە، بەنیسبەت بودجەی هەرێمی کوردستان خوێندمەوە دە سەعاتی خایاند هەتا لەبودجەکە گەیشتم بـەوردی، هەروەها ڕاپۆرتی لیژنەی دارایشم بەتەواوی خوێندیتەوە، بەڵام تەرکیز دەکەمە سەر تەندروسـتی و ژینگـە و پاراستنی ماڤی بەکاربەر، پێشەکی دەستخۆشی لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بۆ ئـەو بودجەیـەی کـە پێشکەشـیان کـردووە، بـەڕای مـن شـەفافیەتی تێدایـە و روونـەو وردتـرەو باشـترە زۆر لەسـاڵی پـار، دەستخۆشیان لێ دەکەم دووبارە، هەروەها سوپاسی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بـەوەی کـە دەرگـای حکومەت کراوە بوو بۆ ئامـادەکردنی بودجـە، یـەعنی بۆمـان هـەبوو بچین ڕای خۆمـان، پێشـنیاری خۆمـان پێشکەش بکەین، ڕێگامان پێدرابوو، گوێیان لێ گرتین ئەوجا ئەگەر وەریان گرت یان وەریـان نـەگرت ئەمـە هەر سوپاسیان دەکەم و دەستخۆشـیان لـێ دەکەم، بەنیسـبەت ڕاپـۆرتی لیژنـەی دارایـی ڕەخنەیـەکم هەیـە لەڕاپۆرتی لیژنەی دارایی هەرچەندە لەسەرەتا ئاگادار کراینەوە ئەو ڕاپۆرتە تەنها هی لیژنەی دارایی نییە، ڕاستە، بەڵام لیژنەی دارایی جێ بەجێکردییە، وەری گرتییە ڕاپۆرتەکان، ڕەخنەکەی من گەورە نییە، بەڵام تێبینییەکم هەیە دەبوایـە لەدابەشکردنی بودجەکە دیاری کرابـا، ڕێزبەنـدی کرابایـە، کـام وەزارەت زۆری وەرگرتـووە، کامیـان کـەمی وەرگرتـووە، چـونکە ماوەیـەکی زۆر کـە لـەکاتی خوێندنـەوەی بودجـە ئـەوە وەختمـانی کوشـت، ئـەوە لەلایـەك، بەنیسـبەت ئـەوەش ئاسـانتر دەبـوو بـۆ ئەنـدامان کـە یەکسـەر ئـەو

ڕیزبەندییە دیاری کرابایە، بێم سەر تەندروستی بەنیسبەت تەندروستی من پشتگیری تەواو لەڕاپۆرتی لیژنەی تەندروستی دەکەم کە داوا دەکەن ڕێژەی بودجەی تەندروستی زیاد بکرێت، ئەوە چوارەمین بودجەیە لەو بینایەی پەرلەمان داوا دەکەین کە ڕێژەی تەندروستی کەمە، ڕێژەکەی لەژێر ستاندەری جیهانییە کە (7٪)ە، ئەوەش مەقبوولە، باش نییە، بەڵام ئێمە (5,99) پێنج کۆما نەوەد و نۆیە، لەبەر ئەوە داوا دەکەم ئەو ڕێژەیە زیاد بکرێ و ئەندامانی پەرلەمانیش زۆریان پشتگیری لەوە دەکەن، دڵنیام لەوەی، بەنیسبەت ئەوەش سوپاسی لیژنەی پاراستنی مافی مرۆڤ دەکەم، کە داوایان کردییە ڕێژەی تەندروستی زیاد بکرێ، چونکە بەڕای ئەوانیش کەمە و داواشیان کردییە کە ڕێژەکە ببێتە (10٪)، حکومەتی هەرێمی کوردستان چۆن توانی ڕێژەی بودجە بکاتە (16٪) بۆ وەزارەتی پەروەردە، بۆ بۆتەندروستی ناکا؟ کە ئێمە هەموومان دەزانین تەندروستی پێویستی بە بودجەی زیادە بۆ جێ بەجێکردنی ئەو کەم و کوڕیانەو ئەو خزمەتگوزاریانەی تەندروستی کە هەمانە و کوێمان لێیە ڕۆژانە لەلایەن هاووڵاتیان و خۆمان، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا من حەزدەکەم هەندێك ئیجابیاتی وەزارەتی تەندروستی باس بکەم، لەگەڵ ئەوەی ڕێژەی تەندروستی کە زۆر کەمە لەچاو وڵاتانی دەرەوە و لەچاو وڵاتە پێشکەوتووەکان توانیتی وەزارەتی تەندروستی بەو بودجە کەمە خزمەتگوزاریەکی تەندروستی پێشکەشی هەوڵاتیان بکا، چەند خاڵێکم دیاری کردووە، کە ئەوە ئیجابیاتە بۆ وەزارەتی تەندروستی، بەتایبەتی بۆ بودجەی (2013)، کە (50) ملیاری بۆ زیادکراوە لەچاو بودجەی پار، هەروەها (70)ملیار داندراوە بۆ نەخۆشییەکانی کەم دەرامەت کە وەکو نەخۆشی دڵ و مێشك و خوێنە، جاران شێرپەنجەشی لەگەڵ بوو، بەڵام ئێستا ئەو (70) ملیارە تەنها بۆ ئەو نەخۆشییە دەبێ، چونکە نەخۆشی سەرەتان (کانسەر) ئەوە سندوقەکی بۆ داندرایە، ئەو سندوقە پارەکە دەبێ لەوێوە بۆ ئەو نەخۆشانە بچێتن، خۆی بەڕای من ئەو (70) ملیارەی کە داندراوە بۆ نەخۆشی کەم دەرامەت ناوی وانەبێتن یەکسەر بچێتە سەر بودجەی وەزارەتی تەندروستی و بودجەکەی زیاد بێت، جیانەکرێتەوە، چونکە وەزارەتی تەندروستی خۆی بەرپرسە، ئەرکێتی کە خزمەتگوزاری پێشکەشی هەموو هاووڵاتییەکی نەخۆش بکا، ئەگەر کەم دەرامەت بێ یان دەوڵەمەند بێ، مرۆڤ جیاوازی نییە لە نەخۆشی، بۆیە جوان نییە جیا بکرێتەوە بەڕای من، دەبی هەموو کەس خزمەتی تەندروستی پێشکەش بکرێتن، ئەوە لەلایەك، لەلایەکی تریش ئەگەر هاتوو داهاتی وەزارەتی تەندروستی کە بۆ خۆی دەگەڕێتەوە ئەوەش ئیجابیاتێکی زۆرە لە بودجەکە، پاریش وابوو، ئەمساڵیش هیوادارم بەردەوام بێ، ئەو داهاتە بەشێکە کە دەتوانێ سوودی لێ وەربگرێتن بۆ کەم و کوڕییەکانی تەندروستی، لەگەڵ کەمی بودجەی وەزارەتی تەندروستی دەستخۆشی لە حکومەتی هەرێم و وەزیری تەندروستی دەکەم، هەروەها بەڕێوەبەرایەتییە تەندروستیەکانی هەموو هەرێمی کوردستان، بۆ؟ ئەگەر هاتو نەخۆشییەك، پەتایەك، هاتە هەرێمی کورستان هەموو حکومەت دێتە سەر خەت بە دواداچوونی بۆ دەکا، هۆی بڵاوبوونەوەی بزانێ چییە، ڕۆشنبیری بۆ هاووڵاتیان بڵاودەکاتەوە، خۆم بەشداربووم لەوەی کە کۆلێرا هات زۆر بەسەریعی چارەسەری کراو هەموو هاتنە سەرخەت، لەسەرۆکی حکومەتەوە و جێگیری

حکومەتەوە و جەنابی وەزیر و بەڕێوەبەرایەتییەکان، هەمووو ئامادە باشییەکیان پێشکەشکرد، بەهۆی ئەوەی کە من لەدەرەوە ژیایمە، لە وڵاتانی تریش بەم شێوەیە، یەعنی ئەتۆ مادام بۆت دەکەن و چاك دەکەن و بە دوایـنە، ئـەوە ئیجابییـە، ئـەوە شـتەکی باشـە، بـەڵام لەگـەڵ ئەوەشـدا دەمانـەوێ بودجـەی وەزارەتـی تەندروستی زیاد بکرێ، هەروەها نەخۆشی ئەنفلۆزیای بەراز کە بڵاوبووەوە لەوڵاتانی تریش هەموو وڵاتێك موعەڕەزە بۆ نەخۆشی، بەدواداچوونی بۆ دەکرێ، ئامادە باشی بۆ دەکرێ، داتاکان تەسجیل دەکرێ کە چەند کراوە، ئەگەر بودجەی پێویست بوو وەزارەتی دارایی بڕواناکەم ڕێی لێ بگرێتن، وەزارەتەکانی تر هاوکاری دەکەن، گرینگ ئەوەیە دەست دەگرن بەسەر ئەوەی نەخۆشییەکە بڵاو نەبێتەوە، بەنیسبەت بەراوورد کردنی بودجەی ساڵی (2013) لەگەڵ هی پار، لەگەڵ هی ساڵی (2010) زیادبوونێکی تێدایە، هەرچەندە بەدڵی خۆمان نییە، بەڵام باشە، بۆ نموونە خەرجییەکانی ئی ساڵی (2010) (184,589) سەد و هەشتا و چوار ملیار و پێنج سەد و هەشتا و نۆ ملیۆن بووە، بەڵام هی ئەمساڵ زیادی کردووە کە بوویتە (837,941) هەشت سەد و سی و حەوت ملیار و نۆ سەد و چل و یەك ملیۆن دینار، ئەوە شتێکی ئیجابییە، ئەوە ئیجابیاتەکانی وەزارەتی تەندروستی، بەڵام حەزم لێ بوو هەندێك داواکاریشم هەبێ بۆ ئەوە، دووبارە دەڵێم بودجەی تەندروستی کەمە لەئاستی پێویست نییە، داوا دەکەین زیاد بکرێ، هیوادارم دەنگیشی پێ بدەن، وەکو وەزارەتی ڕۆشنبیری بووە دەبڵ لەچاو ئەوەی تەندروستی، تەندروستی کەم زیادی کردووە، هەروەها داوا دەکەم کە ئەو ڕەسم و باجانەی کە داندراوە بۆ (5٪) بدرێ بۆ سندوقی سەرەتان، لیژنەی دارایی داوای کردووە ئەو ڕەسم و باجانە کەم بکرێنەوە، بەپێچەوانەوە من دەڵێم زیاد بکرێ، یان وەکو خۆی بمینێ، چۆن کەمی بکەینەوە؟ ئێمە دەمانەوێ سوودی لێ وەربگرین بۆ سندوقەکەمان بەشێك بڕوا، لەسەدا پێنج (5٪)، ئەگەر کەمبکرێتەوە کاردەکاتە سەر سندوقی سەرەتانیش لەبەر ئەوە دەمەوێ وەکو خۆی بمینێتەوە، بۆ ئەوەی سندوقەکەمان بەتاڵ نەبی، لەلایەکی تریشەوە ئێمە یاسایەکمان دەرکرد هەتا وەکو ئەو سندوقە بودجەی بۆ تەرخان بکرێ، بودجەیەکی دیاریکراو لەحکومەتی هەرێم، بەڵام بودجە دیاری نەکراوە بۆ ئەو سندوقە، داوا دەکەین وەکو لیژنەی تەندروستی کە (15) ملیار دابندرێ بۆ ئەو سندوقە، ئەوجا لەکوێ دەهێنن ئەمن نازانم موهیم ئەو سندوقە پێویستیتی بۆی دابندرێ، بەنیسبەت پلەی دامەزراندن لەوەزارەتی تەندروستی (1500) پلەی بۆ داندرایە، بەڕای من ئەوە کەمە، پێویستی لەوە زیاترە، چونکە بنکەی تەندروستی زیاتر کراوەتەوە، نەخۆشخانە زۆر کراوەتەوە (400) قەرەوێڵەیی، (200) قەرەوێڵەیی هەیە، ئەمانە پێویستیان بە دامەزراندنە و پێویستیان بە کارگێڕییە، هەروەها بەنیسبەت ژینگە، ئێمە لەلیژنەی تەندروستی و ژینگە زۆر پەیوەندیمان هەیە لەگەڵ دەستەی ژینگەدا، دەستەی ژینگە دەچین داوایان لێ دەکەین چالاکی بکەن و ئیش بکەن و ژینگە سیاسەتێکی تازەیە و خەڵك نایناسی ڕۆشنبیری بڵاو بکەنەوە، ئیش بکەن لەبارەی ژینگە، بەڵام کە تەماشا بودجەیان دەکەین بودجەکەیان زۆر کەمە، ئەو داواکاریانەی خەڵك و پەرلەمانیان پێ جێ بەجێ ناکرێ، بۆیە داوا دەکەم سندوقێکیان هەیە ئەوانیش، سندوقی ژینگە، کە بودجەیان بۆ تەرخان بکرێتن، هەروەها ئەو کەسانەی کە

ژینگـه تـەواو دەکـەن، بڕوانامـەی ژینگـە بەدەسـت هێـنن، مـن داوا دەکـەم یەکسـەر دابمـەزرێن، چـونکە وڵاتەکەمان پێویستی بە ژینگەیە، دەزگای مینمـان هەیـە، ئـەوەی هـەولێر و سلێمانی ئـەوە چـەندین سـاڵە کوردسـتان پـاك دەکەنـەوە لـەمین، بـەڕای مـن ئەوانـە حـەق وایـە بەشـێك بـن لەژینگـە، چـونکە ئیشـیان خاوێنکردنەوەی زەوییە و ژینگەیە، بۆیە ئەگەر بودجەی ئەوانە دەگازی مـین لەگـەڵ ژینگـە ببتـەوە یـەك، یەك بودجەیان هەبێ، ئەو کاتە دەتوانن بەرێك و پێکی بەکاری بهێنن، من پێشنیار دەکەم یەك بودجـەیان هەبێ و زۆرترین بودجەش بـۆ دەزگای ژینگـەبێ، نـەك بـۆ دەزگای مـین، هـەروەها ئەوانـەی ئـیش دەکـەن لەژینگـە ئـەو فەرمانبەرانـەی ئـیش دەکـەن لەژینگـە لەبەغـدا دەرماڵـەیان هەیـە، لـە (30٪)ی وەردەگـرن، داوایان کردووە، پەیوەندییان بەئێمە کردووە کە دەرماڵەکەیان بۆ زیاد بکرێ، نەك زیاد بکرێ، بکـرێ، هـەر نیتیان، (30٪) ئەوانیش ماڤ خۆیانە کە ئەو دەرماڵەیە وەر بگرن، مادام ئێمە هەر دەڵێین هەرێم بەشـێکە لەعێراق، بەنیسبەت ئەو پڕۆژانەی، ئەو ڕێژەیەی کە داندراوە بـۆ وەزارەتـی تەندروسـتی وەبـەرهێنان، ئـەو ڕێژەیـە کەمـە کـە (233,417) دوو سـەد و سـی وسـێ ملیـار و چـوار سـەد و حەڤـدە ملیۆنـە، چـونکە وەبـەرهێنان لەتەندروسـتی بەردەوامـە، ئێمـە دەزانـین صحە موسـتەدامە، یـەعنی ئـەتۆ دەبـێ بـەردەوام لەتەندروستییەوە بکەی، ماوەیەك نییە کە ئەتۆ ڕایبگری و بڵێی پێویستم پێ نییە، تەندروسـتی بـەردەوام نەخۆشی تازە دێتە جیهانەوە، نەخۆشی تازە دێتـە نـاو هەرێمـەوە، پێویسـتمان بەوەیـە کـە ئێمـە بـەردەوام لەوەبەرهێنان حسەیەکی باشمـان هـەبێتن، بۆیـە داوا دەکـەم ئـەوەی بـۆ وەبـەرهێنان داندرایـە زیـاد بکـرێ، چونکە پێویستمان بە نەخۆشخانەی زیاترە، پێویسـتمان بـە سـەنتەری دەروونییـە بـۆ هـەرێمی کوردسـتان، پێویستمان بە نوێکردنەوەی نەخۆشخانەکانە و بنکە تەندروستییەکانە، ئەوانە زۆر سـوودی لـێ وەردەگـرن ئەگەر وەبەرهێنان زیاد بی، ئەگەر هاتو ئێمە تەندروستیمان باش بوو، گرینگی پێ بـدەین، ئـەو حکومەتـە سیاسەتێکی زۆر سەرکەوتوو دەبیت، زۆر دڵی هاووڵاتیان و کۆمەڵگای پێ خۆش دەبێ، ئەگەر من ئەندام بام لەلیژنەی پەروەردە نەدەهاتم گفتوگۆ بکەم، چونکە زۆرترین بودجەیان وەرگرتووە، حەسوودیان پێ نابـەم، دڵم خۆشە پێی، بەڵام حەزم دەکرد تەندروستیش وەك پەروەردەبایە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو د. ئاراس.

بەڕێز د. ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

چەندجارێك ئاماژە بەو خاڵە دەدرێ کە ئێمە داوامـان کـردووە بـاج و ڕسـم نـەمێنێ، ئێمـە پێشـنیارەکەمان وابووە، ئەگەر هاتو شێوەیەك لەباج هەیە، جۆرێك لەباج هەیە، هەتا ئەگەر ڕسمیش هەبێت، دەڕواتـەوە بـۆ بەغدا، دەڕواتەوە بۆ حکومەتی ناوەند، دوایی کە لەحکومەتی ناوەندەوە بودجەکەمان بـۆ تـەرخان دەکـرێ، بڕی ئەو داهاتەیان بڕی بێ، باشتروایە پێشنیار دەکەین ئەگەر ئـەو باجانـە ڕێـژەیان بـەرزە، نـەك لابچێت، ئەگەر ڕێژەیان بەرزە لەرووی مەنتیقی ئابوورییەوە کە دەڕوا بۆ بەغدا، بەشێك لەسـەروەتی ئێمـە دەڕوا بـۆ

بەغدا بەبێ هیچ بەرامبەرێك، باشتروایە باجەکان لەکاتی ئێستا مەبەستمە، لەکاتی ئێستا رێژەی ئەو باجانە نزم بکرێتەوە ئەگەر حکومەت بەباشی دەزانێ، ئەوە مەنتقێکی سەلیمیشە بەپێی بۆچوونی ئێمە، موجەرەد ئەوە بۆ بەرچاورروونی ئەندام پەرلەمانی بەڕێز، خاڵێکی تریش هەبوو بەڕاستیش گلەییان لێ کردین ریزبەندیمان ئاماژە پێنەداوە، وەڵلا ریزبەندییەکە لە بودجەکەدا لەخشتەی سێدا هەیە، لەموازەنەی ئیقلیم، نەمانویستوە جارێکی دیکە تیکراری بکەینەوە، ئێمە بەشێوەی مەبدەئی کارگێڕی ڕاپۆرتەکەمان ئامادەکردووە، کە دەبێ سەرۆکایەتییەکان لەسەرووی وەزارەتەکانەوە بن، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك عبدالله.

بەڕێز عبدالله محمد امین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ڕاپۆرتی بودجەی (2013) وەکو ڕاپۆرتەکانی تر تەبعەن جێگەی سەرەنج و ڕەخنە و تێبینییە، بەپێی پێویست هەوڵدەدەم بیکەمە دەرفەتێك بۆ ئەوەی کە هەموو ئەو پرسیارانەی کە هەمانە دەربارەی سیاسەتی دارایی و ئابووری هەرێمی کوردستان، ڕادەی پابەندبوون بە یاسا، ئاستی دروستکردنی هاوسەنگی ئابووری و کۆمەڵایەتی لەهەرێمی کوردستان، لەرێگەی ئەو ئەداتە ئابووری و داراییانەی کە لەبەر دەستیانەوەیە بتوانین سەرەنج و تێبینییەکانی خۆمانی بخەینە سەر، بەر لەوەی من بێمە ناو ڕاپۆرتەکەوە دەمەوێ ئاماژە بەوە بکەم یەکێ لەگەورەترین کێشەکانی ئەم هەرێمەی ئێمە بریتییە لە مەسەلەی سەروەری یاسا، ئێستا ئێمە نە دیوانی چاودێری دارایی سەرۆکی هەیە، نە دەستەی نەزاهە سەرۆکی هەیە، نە ئەنجومەنی ڕاژە و قانونەکەی جێ بەجێکراوە، حیکمەت لەقانون ئەوەیە کە جێ بەجێ بکرێ، کە لەوەقایعی ڕەسمی بڵاوکرایەوە پێویستە ئەو قانونە جێ بەجێ بکرێ، کە جێ بەجێ نەکرا بە دڵنیاییەوە حیکمەتێکی تێدا هەیە و هیچ شتێك بەبێ حیکمەت نابێ، بۆیە من داوا لەسەرۆکایەتی پەرلەمان دەکەم وەکو چۆن لەقانونی بودجەی پاردا ئەوە تەسبیتکرا کە دەبێ ئەم سەرۆکایەتییانە دابندرێ، ئەمە یەکلایی بکرێتەوە، بۆ ئەوەی کە بەشێوەیەکی پیشەیی تر، زیاتر لەرێگەی میکانیزمی پیشەییەوە رۆشنایی بخرێتە سەر مەسەلەی بودجە، ئەم حاڵەتانەی کە وەکو جۆرێك لەتەشەنوجاتی سیاسی دروست دەکات و لەرێگەی مەحاوەلاتی شەخسی و مەحاوەلاتی فەردی پەرلەمانتارانەوە دەکرێ بۆ دیاریکردنی خەلەل و کەم و کورتییەکانی بودجە ئەو کات لەرێگەی دەزگای فەرمییەوە بەشێوەیەکی زانستی پیشەیی تر ئەم خەلەل و کەم و کورتیانە دیاری بکرێ، مەوسوفتربێ، دەربارەی ڕاپۆرتەکە تەبعەن سێ ڕەخنەم هەیە لەڕاپۆرتەکە، یەکەمیان ئەوەیە ئەم ڕاپۆرتە کە دەوترێ ستراتیجی دیاریکردووە بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان بێگومان ستراتیج بەپێی زانست دیاری دەکرێ، میتۆدی خۆی هەیە، بەڵام ئەوەی کە دەبیندرێ زیاتر شێوەیەکی ئەدەبی هەیە و بەزمانێکی ئینشائی نووسراوە، من پرسیار دەکەم، ئەگەر ئەم ستراتیجە بەشێوەیەکی زانستی نووسراوە بەپێی چ میتۆدێکی علمی، ئیقتیسادی، دارایی نووسراوە؟ لەدونیادا زۆر

میتۆدمان هەیە، پشتیان بەچی بەستووە؟ دووەمیان کاتێك کە ڕووداوێك دەبێ، ئیعلام ڕووداوەکە دەکا بەخەبەر، ئیدارە دەیکا بەئیجرائات، بەڵام ئەوەی کە ئێمە دەیبینین وەزارەتی دارایی گەورەترین ڕووداو لەمەسەلەی بودجەدا بۆ ئێمەی کردووە بە خەبەر، کە بریتییە لە بەجێمانی لە (40٪)ی داهاتی هەرێمی کوردستان لەبەغدا، لەجیاتی ئەوەی ئیجرائات بکاو پلان دابنێ بڵێ ئەگەر ئەو پارانەم لێ بگەڕێتەوە من ئەم خوتەیە دەگرمە بەر، ئەم خوتەیە سەری نەگرت، خوتەی بەدیلی من ئەوەیە دەچم بەپێی دەستووری عێراقی شکایەت دەکەم، ئەم ئیجرائاتانە لەلایەن وەزارەتی داراییەوە نەگیراونەتە بەر، بۆیە زیاتر قاڵبێکی ئینشائی و ئەدەبی نووسراوە، سێ، ئەوانەی کە ڕپۆرتەکەیان نووسیوە، ڕاپۆرتی بودجە لەگەڵ ئەوانەی تەخسیسی بودجەکەیان کردووە، دەڵێی ئاگایان لەیەکتر نەبووە، لەستراتیجییەکاندا، لەڕاپۆرت نووسینەکەدا خاڵی یەکەمی ستراتیجییەتەکە بریتییە لە گرینگیدان بەکشتوکاڵ، بەڵام لەدانانی بودجەکەدا و ژمارەی بودجە بۆ وەزارەتەکان و سێکتەرەکان کشتوکاڵ لە حەوتەم وهەشتەم دایە، بەم جۆرە تیشکی دەخەمە سەر:

یەکەم/ ستراتیجی حکومەت بریتییە لە بایەخدان بەسەرچاوە جۆربەجۆرەکانی داهاتی ناوەخۆی کوردستان، نەك تەنها دەرهێنانی نەوت، بەڵکو گرینگیدان بە کەرتەکانی کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتیاری، تەبعەن ئەوە وەکو جوملە، جوملەیەکی زۆر جوانە، تەوزیفکردنی سێکتەرەکانی سەرچاوەی داهات بۆ ئەوەی تۆ ئیعتیماد نەخەیە سەر نەوت، نەوت سبەینێ بەدیلی دروست بوو، ئەو قیمەتەی نەما، تۆ کیشەی ترت بۆ دروست بوو، ئەمە چەند خەلەلێکی هەیە کاتێك کە تۆ ئیعتیماد دەکەیە سەر نەوت کۆمەڵێك سێکتەر دەمرێ، خەڵکێك لە خەڵکێکی مونتیجەوە دەبێتە خەڵکێکی بەکاربەر، یەعنی سەرەڕای ئەوەی کە کۆمەڵێك لایەنی سەرچاوەی داهاتی تر لە کۆمەڵگادا دەمرێنی، تەسەوراتی خەڵکیش دەگۆڕی، ئەخلاقیات و ئایدیۆلۆجاتی خەڵکیش دەگۆڕی، لەخەڵکێکی مونتیجەوە دەیکەیتە خەڵکێکی بەکاربەر، بۆیە زۆر خەتەرە ئیعتیماد کردنی دەرەجەیەکی حکومەت، هەر حکومەتێك بۆ یەك سەرچاوە، کە سەرچاوەکەشی نەوت بێ، خەڵك پێیەوە مەشغول بێ، ئەمە کاریگەریەکی زۆر سلبی هەیە، من لەئەنجامی سەردانی مەیدانیم دا چەند شتێکم بەرچاوکەوتووە لێرە دەیخەمە بەردەم بەڕێزانی وەزارەتی دارایی، لە دوورە لادێی ئەم وڵاتە پرسیارم کردووە کاکە ئیشتان چییە؟ دەڵێ من چەکدارم، وتوومە بۆ کشتوکاڵ ناکەی؟ دەڵێ لەبەر ئەوەی سندوقێك تەماتە لە ئاواییەکەی من گرانتر دەگاتە بازاڕ وەکو لەسوریا و لەئێران، لەبەر ئەوەی کە تۆ ڕێگا و بانت نییە، هاتوچۆ گرانە، خزمەتگوزاری و دەعمی جوتیاران زۆر کەمە، ئەمە وای کردووە کە جوتیار ساحەکەی خۆی بەجێ بهێڵێ ڕووبکاتە ڕێگەیەکی تر، پرسیارم کردووە، باشە بۆ شوانکاری ناکەن؟ دەڵێ لەبەر ئەوەی لە وەرگا لەو وڵاتە نەماوە، هەموو داگیر کراوە، هەموو سیاج کرا، ئەوەی کە هەشە مەڕی عەرەب هاتووە بۆ کوردستان زۆر بەگرانتر منافەسەمان دەکات و لەوەرگاکان دەکڕێ، ئێمە ناچارین ساحەکەمان چۆڵکردووە، خاوەن کارگەکان هەموو ڕۆژێك کێشەیان هەیە و دێن بۆ لای پەرلەمانتاران، یەکێك لەخاوەن کارگەکان وتی خشتی سووری عێراقی باشترین مواسەفاتی

عالەمی هەیە، بەڵام لەبەر ئەوەی بازاڕ کراوەتەوە بۆ خشتی سووری ئێرانی، زۆر بەهەرزانتر و ئاسانی دەگاتە دەست هەرێمی کوردستان، خەڵکی هەرێمی کوردستان، بۆیە ئێمە هاوکاری ناکرێین لەنەوتی ڕەش و لەو جۆرە شتانە، ئێمە لەبازاڕ وردە، وردە پاشەکشە دەکەین، تا دەگاتە ئەوەی کارگەکانمان دابخەین، ئەمە یەکێك لەوێنەکانە کە لە گوندەکاندا گفتووگۆمان لەگەڵ خەڵکەکاندا کردووە، کا کە بۆ چی شوانکاری ناکەن؟ بۆچی کشتوکاڵ ناکەن؟ خەڵك بە ئاشکرا دەڵێ کاکە ئێمە ساحەکەمان پێ چۆڵکراوە، نەك ئەوەیە کە چۆڵمان کردبێ، دەنا ئێمەش حەزمان لێیە ئیش وکاری خۆمان بکەین، لەڕاپۆرتی لیژنەی کشتوکاڵیدا زۆر بەجوانی هاتووە دەڵێ بودجەی ئەمساڵی کشتوکاڵ هیچ زیادی نەکردووە و ئەو بەشەی پەیوەندی بە بەکاربردنەوە هەیە، لەبودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکانیشدا ڕێژەی (0,01) بۆ بواری کشتوکاڵی داندراوە، بەم ڕەقەمانە یەعنی دەتوانی کشتوکاڵی بکەیڕەقەم یەکی ستراتیجی خۆت؟ ئێ ستراتیج بودجەی دەوێ، ئالیەتی دەوێ، ختواتی دەوێ، ختواتی عەمەلی دەوێ، خۆ جوملەیەکی ئینشائی نییە، تۆ بڵێی شتێکی جوان نووسراوە، ئیتر ئەمە ئینجازاتەکەیەتی، ئینجازاتی ستراتیج ئەوەیە تۆ ختواتی عەمەلی دابنێی، چۆن ئەم نووسراوە تەرجەمە دەکەی بۆ واقعی عەمەلی، لەبواری پیشەسازیدا زۆر بەڕێز باسیان کرد تا ئێستا کەمتر لە (40) کەس قەرزی پیشەسازی وەرگرتووە، یەعنی تۆ سندوقێك دابین دەکەی بۆ پێدانی قەرز، بەڵام ئەوەندە ڕۆتینات دروست دەکەی وادەکەی خەڵك ڕابکا، یەعنی بە ئاشکرا ناڵێی پێت نادەم، بەڕەسمی دەڵێی ئەمن قەرزی پیشەسازی دەدەم، بەڵام ئەو ڕۆتیناتە وای کردووە خەڵك نەتوانێ سوودمەندبێ لە قەرزەکە، ستراتیجی دووەم بریتییە لە کەم کردنەوەی زێدەڕۆیی لەخەرجی گشتیدا، ئەمەش ڕستەیەکە زۆر مەسئولیەت تێدا بڵاوە، دیار نییە چۆن چۆنی دەیکا، بەچ پلانێك دەیکا، تەماشا دەکەی خەرجییەکان کە تەوزیع بوون لەم ساڵ وەکو ساڵانی پێشوو کۆمەڵێك خەرجی زیادی تێدایە، کۆمەڵێك باب هەیە کە پێویست بەوە ناکا ئەو هەموو پارە زۆرەی بۆ دابندرێ، کۆمەڵێك ئیش هەیە پێویست ناکا ئەو هەموو پارە زۆرەی بۆ دابندرێ، من پێشتنیار دەکەم وەزارەتی دارایی چەندین مۆدێل هەیە بۆ تەرجومەکردنی ئەم ستراتیجییە، یەکێك لەمۆدێلەکان بریتییە لەموازەنەی سفری، تۆ هێندێ خەرجی هەیە کە پێشوو کردووتە ئێستا پێویست ناکا بیکەی سفری دەکەیەوە، یەعنی لەسەر ئاستی ژیانی تاکەکەسدا، یەعنی کەسێك کە هەندێك سەرفیاتی کرد زەروور نەبوو جاری دووەم ئەو سەرفیاتە ناکاتەوە، بەڵام ئەوەی کە ئێمە دەیبینین ئەم حاڵەتانە زۆر دووبارەن، بۆ نموونە ئێمە یەکێ لەکێشەکانمان کە زۆرجار باسی دەکەین لەگەڵ وەزارەتەکاندا، زۆری ئەو هەموو ڕاوێژکارەیە، یەعنی نازانن چیان لێ بکەن، تە قاعودیان بکەن، ئیشیان بدەنێ، بەڵام لەساڵی (2012) لەشەش مانگی یەکەمیدا (1,041) یەك ملیار و چل و یەك ملیۆن دیناری خەرجکردووە بۆ پاداشتی ڕاوێژکاران، بۆ ئەم ساڵ (3,274) سێ ملیار و دوو سەد و حەفتا و چوار ملیۆنی دابینکردووە، یەعنی تۆ ئەو هەموو ڕاوێژکارەت هەیە، ئەی بۆ چیتە؟ بۆ عەقد دەکەی؟ چ پێویست دەکا؟ پێشنیار دەکەم ئەم مەسروفاتە سفر بکرێتەوە، دە کارگەمان هەیە لەکوردستاندا، ئەم کارگانە ناتوانن خەرجییەکانی خۆیان دەربێنن، یەعنی من پرسیار دەکەم لەوەزارەتی دارایی و وەزارەتی موختەسیش کە

حەقی خۆیەتی وەزارەتی دارایی گفتوگۆی لەگەڵ بکا، ئەگەر تۆ کارگەیەکت هەیە نەتوانێ خەرجی خۆی دەربکا لایەنی کەم یەعنی پلانت چییە بۆ ئەم کارگانە؟ چی لێ دەکەی؟ بەس خەرجی دەکەی؟ ئەتۆ نەتوانی کارگەکانی خۆت مایەی خۆی دەربکاتەوە،چۆن من قەناعەت بکەم کە تۆ دەتوانی بواری پیشەسازی لەوڵاتەکەماندا گەشە پێ بدەی؟ وای لێبکەی کە وا بکەی خەڵکی کوردستان دەرفەتی کاری بۆ دروست بێت و لەسەر پێی خۆی بوەستێ؟ یەکێك لەو بابانەی کە زۆر گومانی لەسەرە لەمەسەلەی خەرجییەکاندا بابی مەسروفاتی ئوخرا و خەرجی مەوجوداتی نادارایییە، لەخەرجی دیکەدا ساڵی (2011) و (2012) و (2013) چەند ڕەقەمێك دانراوە بۆ چەند وەزارەت و چەند شوێنێك، یەعنی ئەو پارانە بەشی ئەوە دەکات پانزە، بیست ساڵ ئەم دەزگایە ئیش و کاری خۆی پێ بکا، بەڵام ساڵ بۆ ساڵ تەرخانکردنەکان زیاتر دەبێ، بۆنموونە سەرۆکایەتی هەرێم لە (2011)دا (500) ملیۆنی لەمەسروفاتی ئوخرا بۆ دانراوە، لەشەش مانگی یەکەمی (2012) (3,640) سێ ملیار و شەش سەد و چل ملیۆنی سەرفکردووە، لە (2013)دا (10,150) دە ملیار و سەد و پەنجا ملیۆنی بۆ تەرخانکراوەتەوە، دەپرسم ئەوە بەپێی ئەو وەسفەی خۆتان بێ کە لە موستەڵەحاتەکاندا، لەڕاپۆرتەکەدا شیتان کردۆتەوە مەسروفاتی ئوخرا چ ئیشێك مەسەلەن دەکەوێتە زمنی سەرۆکایەتی هەرێم کە پێویستە مەسروفاتی ئوخرا پارەی بۆ دابندرێ؟ مەسروفاتی ئوخرا لەشیکردنەوەی ڕاپۆرتەکەی ئێوە دەڵێ مەسەلەی دێدەوانی وەرزشە، مەسەلەی تواناسازییە، ئەم بابەتانە چ ڕەبتی هەیە بەسەرۆکایەتی هەرێمەوە؟ داوا دەکەم بۆم روون بکەنەوە، ئەنجومەنی دادوەری لە (2011) (28) ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، لە (2012)دا لەشەش مانگی یەکەمدا (10) ملیۆن خەرجی کردووە، لە (2013) (200) ملیۆنت بۆ سەرفکردووە، ئەنجومەنی دادوەری چ پەیوەندی بە چالاکی وەرزشی و دێدەوانییەوە هەیە؟ وەزارەتی مالییە، وەزارەتی عەدل، وەزارەتی تەختیت ئەمانە هەر هەموویان پارەیەکی زۆریان بۆ تەرخانکراوە ڕەبتان نییە بەویشەوە، هەبووە نادارایەکان پارەیەکی زۆر داندراوە، لە (2011) سەرۆکایەتی هەرێم (5,460) پێنج ملیار و چوارسەد و شەست ملیۆنی بۆ داندراوە، خەرجی شەش مانگی یەکەمی (2012) (2,498) دوو ملیار و چوار سەد و نەوەت و هەشت ملیۆن بووە، لە (2013) (3,700) سێ ملیار و حەوت سەدی بۆ تەرخانکراوە، یەعنی ئەم پارانە، ئەم تەرخانکردنانە لەم سێکتەرانەدا من داوا دەکەم کەم بکرێتەوە بەڕادەیەك کە بتوانین ئێمە سەیارە دابین بکەین بۆ ئەو لادێیانەی کە خوێندکارەکانیان چەند کیلۆمەترێك بەپێ دەڕۆن، ئەمە وێنەی یەکێك لەگوندەکانە لە دەڤەری پشدەر و بتوێن کە منداڵە تەڵەبەکان سێ کیلۆمەتر، چوار کیلۆمەتر بەپێ دەڕۆن بۆ مەکتەبەکانیان بە بەفرو باران، لەو گوندە پرسیارم کرد وتی زۆربەی کچەکان وازیان لەخوێندن هێناوە لەبەر ئەوەی ناتوانن بەپێ بڕۆن، ماڵەوەشیان فەقیرن ناتوانن سەیارەیان بۆ بگرن، داوا دەکەم ئەو پارەیە لەمەسروفات ئوخراو هەبووە نادارایییەکان کەم بکرێتەوە بدرێ بەسەیارە بۆ هاتوچۆی ئەو خوێندکارانەی دوورە دێیانە، حکومەتی فیدراڵی عێراق مەسروفاتی ئوخرای (205,863) دوو سەد و پێنج ملیار و هەشت سەد و شەست و سێ ملیۆن داناوە، بەڵام لەحکومەتی هەرێم (815) هەشت سەد و پانزە ملیار

داندراوە، ئەم بەراوردە بەو هەمموو گەورەیەی عێراق لەگەڵ هەرێمی کوردستاندا لەچ مەنتقێکی ئابووریدا جێی دەبێتەوە؟ تکایە وەڵامم بدەنەوە، (249) دوو سەد و چل و نۆ ملیۆن داندراوە بۆ چاککردنەوە، پارەیەکی زۆر داندراوە بۆ ناردنە دەرەوەی نەخۆش و دروستکردنی خانوو بۆ هەژاران، باشە من پرسیار دەکەم نەخۆشەکانی هەرێمی کوردستان کە دەچن بۆ دەرەوە بەرەو هیندستان بەرێدەکەون یان ئەوەتا کابرا خانووی دەفرۆشێ یان پارەی بۆ کۆ دەکرێتەوە، ئەگەر خەڵکی نەخۆش دەنێردرێتە دەرەوە، بۆچی هەمموو خەڵك ناگرێتەوە؟ بەپێی چ قانونێك ئەو پارەیە خەرج کراوە؟ یەکێ لەستراتیجەکانی تر بریتییە لە گرینگیدان بە چاکسازی لەسیستەمی تەندروستی بەشێوەیەك کە لەخزمەتی خەڵکی هەژار دابێت و گرینگی بە پەروەردە و خوێندن بدات، یەکێك لەگوندەکان پرسیارم کرد بنکەی تەندروستیتان هەیە؟ ئەوە دەربارەی ئەوەیە کە حکومەت گرینگی بە سێکتەری تەندروستی دەدا، گەنجێك وەڵامی دامەوە فزولیەکی کرد وتی نەخێر حەبی پاراستۆڵمان هەیە، وتم بۆ؟ ئەی ئەوە چییە ئەو بینایە؟ وتی بەس حەبی پاراستۆڵی لێیە، ئەوەش لەماڵەوە هەمانە، یەعنی یەکێك لە گەورەترین کێشەکانی ئەم وڵاتە بریتیە لە نەبوونی دەرمان، جارێ لەلادێیەکان وەکو گوتم هەرهیچی لێ نییە، دەربارەی پەروەردەش زۆربەی خوێندنگاکان سێ دەوامین، لە دەڤەری پشدەر و بیتوێن حاڵی خوێندکار هەر زۆر وێرانە لە باخچەی ساوایان (50) منداڵ دەکرێتە ناوپاسێکی بچووکەوە، (50) منداڵ، دائیرەی مروور چەندین جار ئاگاداری کردوونەوە ئەم منداڵانە دوایی هەرشتێکیان لێ بێ کارەساتێك رووبدا ئێمە لێیان بەر پرس نین، ئەمە وێنەکەیانە، (50) منداڵ دەخرێتە ناو پاسێکی بچووکەوە، (90) منداڵ دەخرێتە ناو پاسێکی گەورەی (21) نەفەرییەوە، ئەم پاسە هی (10) نەفەرە بەپێی قانونی مروور، (50) کەسی دەخرێتە ناوەوە، تکا دەکەم ئەم پارانە بۆ ئەو شوێنانە زەرووترە، نەك بۆ ئەوەی کەس نازانێ بۆ کوێ دەچن، یەکێك لەستراتیجەکانی تری حکومەت بریتییە لەکاراکردنی رۆڵی بانکەکان، بانك لە دونیادا سەرچاوەیەکی داهاتە بۆ وڵاتەکەی، زۆرجار پێی دەوترێت کارگەیەك کات دەگۆڕێت بۆ پارە، بەڵام لەوڵاتی ئێمەدا عجزی لە (50٪)یە، باشە من پرسیار دەکەم لەحکومەتی هەرێم کە دەڵێ ئێمە یەکێك لەستراتیجییەکانمان بریتییە لە کاراکردنی رۆڵی بانکەکان، بۆ ئەوەی بتوانن قەرزەکان بدەن و ئەم قورساییە لەسەر حکومەت نەمێنێ، باشە حکومەت نەتوانێ بانکەکانی خۆی کە مایەی خۆیان دەربکەن، بە چ رێگەیەك دەتوانێ ئەوەندە کاروباری بانکی لەهەرێمی کوردستاندا گەشە پێ بدا، کە بتوانن قورسایی قەرزەکانی لەسەر لابدەن، کە یەکێکە لەو قورسایانەی لەسەر حکومەت و دەڵێ یەکێکە لەسەبەبەکانی عجزی میزانیە، یەعنی تۆ جارێ وەرە هەنگاوی یەکەم جێ بەجێ بکە، ئینجا بازەکەی تر بدە، خاڵی پێنجەم دابەشکردنی بودجە بۆ شوێنەکان، تەبعەن دوو تەریقە هەیە لەحکومەتی هەرێمی کوردستان گیراوەتە بەر بریتییە لە رێژەی دانیشتووان لەگەڵ زیانمەندبوونی ناوچەکان، من پرۆژەکانی شاری قەڵادزێ و شاری پشدەرم لە فەیسبووك بڵاو کردبووەوە، گەنجێك نامەیەکی بۆ ناردووم دەڵێ کاك عبداللە ئەم پرۆژانە دوودانەی لێ دەربچێ بەرماڵمان ڕاختستبایە لەمزگەوتی گەورە پارەکەیمان پەیدا دەکرد، یەعنی موقارەنەی بکەین تەبعەن هەر

یەکێك لە ئێمە تەمەنا دەکا هەر گەڕەکێك، هەر ناحییەکی ئـەم وڵاتـە پارەیـەکی زۆری بـۆ تـەرخان بکـرێ، بەڵام بـەراوردی بکـە قـەزای پشـدەر (100) سـەد هـەزار کەسـە، (عینکـاوە (32,720) سـی و دوو ملیـار و حـەوت سـەد و بیسـت ملیـۆنی بـۆ دانـدراوە، قـەزای پشـدەر (17) ملیـاری بـۆ دانـدراوە، لەکاتێکـدا تایبەتمەندترین شوێن لە هەموو هەرێمی کوردستان قەزای پشدەرە، سنوورێکی هەیە داخـراوە، سـنوورێکی هەیە هەموو رۆژێك تۆپبارانە، ئێستاش زیانەکانی بەبەردەوام هەیە، ئەمە ڕەسمی قەڵادزێیە لە (89) (کـە سـۆزا میسـی لاز) گـرتیتی وێنـەگرێکی فەرەنسـییە، دەڵـێ قـەڵادزێ تـەختکراو داری بەردەرگاکانیشـی دەرهێنـدرا، ئێسـتا ئـا بـەم بودجەیـە ئـاوەدان دەکرێتـەوە؟ یـەعنی خـەڵك لـە دەڤەرەکـەدا لەبـەر ئـەوەی دوورتـرین شـوێنە، دوورتـرین قەزایـە لـە هـەرێمی کوردسـتان لەسـەنتەری پارێزگـا، سـنوورەکەی داخـراوە، ناوچە گەشتیاریەکانی هەموو لەبەر تۆپباران کەس ناوێرێ رووی تێ بکا، دەرفەتی کـار لـەم ناوچـەیە هـەر نییە، بەهیچ جۆرێـك، یـەعنی کۆمـەڵێك پـرۆژە هەیـە زەروورە بـۆ ئـەم دەڤـەرە بکـرێ تـا ئێسـتا لـە زمنـی پڕۆژەکـانی حکومـەتی هـەرێمی کوردسـتاندا نەبینـدراوە، لەکاتێکـدا ئێمـە بـەڕێز سـەرۆکایەتی پەرلـەمان ئاگـادارە بەشـێوەیەکی ڕەسمـی لـە 4/24/سـاڵی پـاردا هەرچـی پـڕۆژە پێویسـتیەکان هەیـە بـەڕاپۆرتێك داومانەتە حکومەت، پێشمان گوتـوە ئـەم پڕۆژەیـە سـەر بـە چ وەزارەتێکـە و زەرووورەتیشـی لەکوێدایـە؟ تـا ئێستا ناوەندێکی ڕاهێنانی پیشـەیی بـۆ ئـەوەی خـەڵك فێـری کـار بکرێـت و فێـری پیشـەیەك بکـرێ نییـە، پڕۆژەی ئاوی خاسەمان هەیە لەقەڵادزێ کە ئاوی خواردنەوە بـۆ خـەڵك دابـین دەکـا مـن منـداڵ بـووم ئـەو پڕۆژەیـە قسـەی لێکـرا وەو باسـی لێکـراوە بـۆ دەڤـەری پشـدەر و بـۆ قـەڵادزێ، هێشـتا ئـەم پڕۆژەیـە تـەواو نەبووە، لە ساڵی (2006) نووسراو هەیە کە حکومەت ئیدارەی مەحەلی داوایانکردووە لەجێگیری سەرۆکی حکومەت و وتوویانە ئەو پڕۆژەیە بۆ تەواو نابێ؟ نووسیویەتی تکایە بەدواداچوون بکەن ئەم پڕۆژەیـە بـۆ تەواو نەبووە؟ لە (2006) بۆ خۆم وەفدبووم لەگەڵ وەفدەکە بووم بەنوێنەرایـەتی گـەنجان، یـەعنی ئەمـە (2013)یە ئیستاش تەواو نەبووە، ئەمە بۆتە سەبەبی گەورەی بەهەدەردانی مـالی، رۆژانـە (750) هـەزار لیتر ئاو دەکڕێ بەتانکەر بە ماڵان تەوزیع دەکـرێ، سـەرەڕای ئـەوەش بـەش ناکـا، خـەڵك بـە شـان ئـاودێنن، کۆمەڵێك کێشە هەیە ڕەپتی هەیە بەسیاسەتی ئابووری و دارایی لەحکومەتی هەرێمی کوردستان مەسـەلەن یەکێك لەو کێشانە کێشەی سیولەیە، کێشەی سیولە لەئێستادا ڕەپتی دەکەمەوە بە کات، لەماوەی سـێ سـاڵی ڕابردوودا لەناوەڕاستی ساڵدا بودجە پەسەند کراوە نیوەی یەکەمی ساڵی دارایـی بـە یـەك لەسـەر دوانـزەی ساڵی دارایی پار بەڕێکراوە، کە من پرسیار دەکەم گومـانم هەیـە داخـوا چـۆن بـزانم بەیـەك لەسـەر دوانـزە ئیدارە کراوە؟ لەکۆتایی ساڵیشدا ئیـدارات قوفڵ دەکرێـت و بەبۆنـەی ئـەوەی کـە کۆتـایی سـاڵ و ئەمانەیـە، کۆمەڵێك ئیلتیزامات دەفع ناکرێ، سەرەڕای ئەوەش کێشەی سیولە هەیـە زۆرجـار دائیـرە هەیـە دوادەکـەوێ مووچەکەی، مووچەی مامۆستایانە، مووچەی شوێنی ترە دوا دەکەوێ، یەعنی ئێمە پرسـیار دەکـەین جـارێ پرسیاری من ئەوەیە لە چ کاتێکدا ئەم پارەیـە سـەرف دەکـرێ؟ تـۆ نیـوەی ساڵەکە بـە یـەك لەسـەر دوانـزە سەرف بکەی لەم سەریشەوە ساڵێك ئیدارەتەکەت قورس بکەیتەوە بەوەی ساڵی دارایی کۆتاییەتی، ئەی ئـەم

پارەیە لەكوێدا سەرف دەكرێ؟ كاتی سەرفكردنی ئەم پارەیە لەكوێدایە؟ من ساڵی پار پرسیارێكم كرد لەبەڕێز جەنابی وەزیری دارایی وتم پرسیار دەكەم ئایا تەداول بە پارەی هەرێمی كوردستانەوە دەكرێ؟ پێی وتین نەخێر ئەمە ناكرێ و نییە و هەر زۆر عەیبیشە ئەم پرسیارە، بەڵام ئێستا قەزیەك هەیە لەمەحكەمە یەكێك لەبانكەكانی ئەم كوردستانە لەسەر مەسەلەی تەداول كردن بەپارەوە، من ئەمساڵ دەڵێم هێزێك هەیە تەحەكوم بە پارەوە دەكا، نەك تەداولی پێوە دەكا لەم هەرێمی كوردستانە، بۆیە تكا دەكەم كاتێك كە ئێمە پرسیار دەكەین بەتەشەنوجاتەوە وەری مەگرن، ئەگەر وانەبێ ئێمەش پێمان خۆشە وانەبێ، ئەگەر وابوو بە دواداچوونی بۆ بكرێ و چارەسەرێكی بۆ بكرێ، خاڵی هەشتەم، ناڕێكی، نا عەدالەتی لە دابەشكردنی داهات، ئەم بودجەیە پلانێكی پێ نییە بۆ ئەوەی چۆن ئەو داهاتە جارێكی تر ئیعادەی تەوزیعی تەوجیه بكرێتەوە، بۆ ئەوەی خەڵكی كوردستان یاخود هەموو سێكتەرەكان بەشێوەیەكی یەكسان بەقەدەر ئەوەی كە پێی بژی ئیستیفادەی لێ بكەن، كەمئەندامێك (150) هەزار وەردەگرێ بەس بەشی عیلاجەكەی دەكا، مووچەی (37)هەزاری هەیە لەم وڵاتەدا، فەرمانبەر بەشێوەیەكی گشتی پێشمەرگە مووچەكانیان بەشی ئەوە ناكا كە كرێیەكی قاتێكی خانووی پێبدەی، لەشارەكاندا قاتێكی خانوو كرێیەكەی (600) هەزارە، من پرسیار دەكەم لەحكومەتی هەرێمی كوردستان ئەگەر داهاتی كەمە بۆچی وەفدەكان كاتێك كە سەفەر دەكەن ئەوانەی كە وەزیرن و لەپلەی وەزیردان، بۆ یەك شەو (600) دۆلار دەتواندرێ سەرف بكرێ، بەڵام بۆچی ناتواندرێ بۆ مۆزەفێك، پێشمەرگەیەك كە دیفاعكەری ئەم وڵاتەیە (500) دۆلار تەرخان بكرێ؟ خاڵێكی تر بریتییە لە نرخی كاڵاو شمەك و خزمەتگوزاری، نرخ یەكێكە لە ئەداتەكان لەبەر دەستی هەر حكومەتێكدا بۆ ئەوەی بتوانێ لەرێگایەوە هاوسەنگی ئابووری وڵاتەكەی بپارێزێ، خەڵكی كوردستان سێ جار باج دەدا لەمەسەلەی نرخدا، جارێكیان كاڵاكان خراپن و كوالێتیان باش نییە، جارێكیان گرانە، جارێكی تریشیان بە عوملەی نیشتیمانی نییە بە دۆلارە، لەگۆڕینەوەكەشدا خەڵك باج دەدا، من پرسیار دەكەم ئەگەر حكومەت دەڵێ من دەسەڵاتی ئەوەم نییە لەگۆڕینەوەی دراو لەعێراقدا دانانی (116) سەد و شازدە هەزار بۆ بەرمیلێك نەوت، ئێ خۆ دەسەڵاتی ئەوەت هەیە لەمۆڵەكانیش بە (117) سەد و حەفدە دەگۆڕدرێتەوە، ئەی من چۆن بزانم خەلەلەكە لەوەدایە عێراق موشارەكەت پێناكا؟ خۆ تۆ مۆڵەكانی خۆت و سوپەرماركێتەكان لەبەر دەستت دایە، لەوێش بە (117) سەد و حەفدە دەگۆڕدرێتەوە، میللەتەكە باجی دەدا، ئەمە لەزانستی ئابووری زۆرجار پێی دەڵێن كێشەی نەخۆشی (دۆلاریزەیشن)، خاڵی دەیەم نەبوونی ئەولەویەت بۆ زەروریات، یەعنی پرسیار ئەوەیە كاتێك كە كەسێك بودجە دادەنێ لەماڵەكەی خۆیدا دەڵێ بزانم چیم پێویستە، تۆ زەروریات دەكەی ئینجا دەچی بۆ كەمالیات، حكومەتیش حەقی خۆیەتی كاتێك كە بودجە دادەنێ سیاسەتی بودجە پرسیار لەو بكا زەروریاتی خەڵك چییە؟ زەروریاتی هەموو وڵاتانێك بەپێی هەموو لێكۆڵینەوەكانی زانستی، ئابووری مەسەلەی بێكاری و هەژارییە، یەعنی بێكار و هەژاری زۆرجار لە ئاستێكدایە ناتوانێ ئیستیفادە بكا لەو چەند ساڵەی هەیە، بۆ نموونە سلفەی عەقار ناتوانێ وەربگرێ، ئەوانەی كە لەچینی هەژاریدانە، لەبەر

ئەوەی زەوی نییە، ناتوانی ئیستیفادە بکا لەهەندێ قەرز و لەهەندێك تەسهیلاتی تر کە حکومەت دەیکا، لەبەر ئەوەی زۆر لەوە سەرەتایی ترە، بێکاری لەم وڵاتەدا بێکاری ئەگەر بێت و داتایەکی ورد و دروست بکرێ، بێکاری لەم وڵاتەدا لە (50٪) بەرەو سەرترە، لەبەر ئەوەی بێکاری شاراوە مەترسیدارتر و زۆرترە لە ئاشکرا، بێکاری شاراوە لەم وڵاتەی ئێمەدا زۆربەی بێکاری شاراوەیە، دائیرە هەیە، خوێندنگا هەیە (20) کاتبی هەیە، چەندین مۆزەف هەیە لەگەڵ وەزارەتەکان لەلیژنەکاندا گفتوگۆمان کردووە و گوتوومانە ئێوە فایزتان چۆنە؟ وتوویەتی فایزمان زۆرە، بەڵام ئەو فایزەی هەمانە ناکارایە، بڕوانامە و شتەکانیمان پێویست نیە، یەعنی ئەگەر بێت و دراسەیەکی دەقیق بکرێ، بێکارییەکی گەورە لەم وڵاتەدا هەیە، بەڵام زۆربەی شاراوەیە، پرسیاری من ئەوەیە حکومەت پلانی چییە بۆ مەسەلەی بێکاری و مەسەلەی هەژاری چارەسەر بکا؟ بەو پلانەی تێیدایتی لەناو ناتوانم قەناعەت بەوە بکەم هیچ کەم دەبێتەوە، یەکێك لەگەنجەکان لەشاری ڕانییە تەلەفۆنی بۆ کردم وتی کاك عبداللە قەرزی بچووك وەردەگرم (6) مانگە دوکانم بەکرێ گرتووە تائیستا چاوەڕێم وەرم نەگرتووە، پرسیارم کرد لەوەزیری پەیوەندیدار وتی بودجە تەسدیق نەکراوە لەبەر ئەوە ناتوانین قەرزەکە بدەین، یەعنی تۆ ئەگەر تەسهیلاتێکیش دەکەی بۆ ئەوەی دەرفەتی کار بۆ خەڵکی بڕەخسێ زەروورەت لەوەدایە ڕۆتینات ئەوەندە کەم بکرێتەوە کە کەسەکە بەئاسانی بتوانێ ئیستیفادە لەم قەرزانە بکا، ئەگەر ئەو ڕۆتیناتانەی ئەو وڵاتەی ئێمە ڕێگە بدەن ئیستیفادە لەو تەسهیلاتانە بکەن کە بەشێوەیەکی نووسراو لەسەر ئەوراق هەیە، بەشێك لەو کێشانەو بەشێك لەو ڕەخنانەی ئێمەش کەم دەبێتەوە، بەڵام بەداخەوە ڕۆتیناتی ئەم وڵاتە وایکردووە کەس ئیستیفادە لە حەقی مەشروعی خۆی نەکا، زۆربەی ئەو مافانەی کە بەشێوەیەکی سەرەکی مافن، بوون بەخەون، خاڵی یانزدە، نەبوونی تەکامولی ئابووری، یەکێ: لە گرفتەکانی تری حکومەتی هەرێمی کوردستان بریتیە لە نەبوونی تەکامولی ئابووری، تەکامولی ئابووری کە وەعدەیەکی ئیقتیسادی هەیە چەند شتێك بەیەکەوەیە، حەقی خۆیەتی لەنزیك یەکەوە بن، بۆ ئەوەی تەکلیفیش کەم ببێتەوە لەسەر حکومەت، مەسەلەن ئێستا ئێمە لەهەرێمی کوردستان شتێکمان نییە بەناوی تەکامولیەتی ئابوورییەوە، وێستگەی بەرهەمهێنانی کارەبا لەشوێنێکە، مەسفا لەشوێنێکی ترە، بەرهەمهێنانی نەوت لەشوێنێکی ترە، بەس ئەو نەقڵەی کە دەکەوێتە سەر حکومەت بەهۆی هەم مەسروفات و هاتوچۆوە، پارەیەکی زۆر گەورەیە ئەگەر تەکامولی ئابووری هەبێ بەسەر سێکتەرەکانی تریش ئەمە تەتبیق دەبێت، پارەیەکی گەورە دەگەڕێتەوە، چەند پێوەرێك هەیە دەتوانین ئێمە لەهەرشوێنێکدا هەڵسەنگاندنی پێ بکەین بۆ حکومەت بۆ ئەوەی بزانین کە ئایا قیاسی ئەدائی حکومەتی ئەمە تەتبیق دەبێت، پارەیەکی گەورە دەگەڕێتەوە، چەند پێوەرێك هەیە دەتوانین ئێمە لەهەرشوێنێکدا هەڵسەنگاندنی پێ بکەین بۆ حکومەت قیاسی ئەدائی حکومەتی پێ بکەین بزانین داخوا ئەدای ئەو حکومەتە چۆن بووە؟ یەکێك لەوانە پێوەری کەرتەکانە، ئایا چەند توانیویەتی کەرتەکان تەوزیف بکا، موشارەکە بکەن لەسەرچاوەی داهات لە وڵاتدا، پێشتر باسم کرد نە کەرتی کشتوکاڵ، نە کەرتی پیشەسازی، نە گەشتیاری نەیتوانیوە بەشداری بکا لەسەرچاوەی داهات لەم

وڵاته، بهڵکو بهپێچهوانهوه بۆته بارگرانی و قورسییهکی زۆر بهسهر ئهم وڵاته، پێوهرێکی تر بریتییه له پێوهری مێژوویی حکومهتی ههرێمی کوردستان نهیتوانیووه ئیستیفاده لهکاتدا بکات، بۆ ئهوهی ببێته سهرچاوهیهك لهداهاتی، پرۆژه ههیه به دوو ساڵ دهبێ تهواو بێ کهچی تهماشا دهکهین به ده ساڵ تهواو دهبێ، یهعنی ئهمه یهکێکه لهکهم و کورتییه گهورهکان له ئهداء لهحکومهتی ههرێمی کوردستاندا، قاعیدهیهکی مهنتیقی ههیه که دهڵێ دهزگایهك چوار، پێنج جار ئینتاجێکی خراپی دهرکرد یهعنی خهلهل ههیه، خهلهل ههیه دهبێ تهحدید بکرێ، که خهلهل تهحدید نهکرا زیان دهگهیهنێ، لهوڵاتی ئێمهدا پرۆژهکان تهوزیع دهبن بهساڵهکاندا دووباره و سێ باره دهبنهوه بهبێ ئهوهی هیچ شتێك بکرێ، بهپێی پێوهری رێژهی کارکردن، پرۆژهکان لهههرێمی کوردستاندا پرۆژهی پێشنیارن، ساڵی ئاینده ئۆتۆماتیکی دهبن به پرۆژهی بهردهوام، پرۆژه بهردهوامهکانیش لهبهردهوامی خۆیان ناوهستن، بهپێی پێوهری جۆرایهتی کارهکان، کوالێتی ئیشهکان لهههرێمی کوردستاندا، یهعنی ئێمه ناسراوین بهوهی که کوالێتی لهم وڵاتهدا ههر مهوزوع نییه، جاده ئهمرۆ دروست دهکرێ، سبهی ههڵدهتهکێ، پرد دروست دهکرێ کهس ناوێرێ بهسهریدا بپهڕێتهوه، تونێڵ دروستکراوه خهڵك ناوێرێ به ناویدا بڕوا، یهعنی کوالێتی ئهوهنده نزمه، نوکتهیهکیان دهگێڕایهوه دهیان گوت کابرایهکی کۆری هاتووه فۆتۆگرافهر بووه، وێنهی پردێکی گرتووه وتوویهتی بهڕاستی پردێکی ئهسهری و جوانه، خهڵکهکهش وتوویتیان هێشتا ئیستیلام نهکراوه، چهند نموونهیهك ههیه لهو بارهیهوه، پردی دهربهندی ڕانییه (26) ملیۆن دۆلاری تێچووه، لیژنهی ئاوهدان کردنهوه سهردانی کردووه که خهڵك ناوێرێ بهسهریدا بپهڕێتهوه، ناو بهناو دهوهستێندرێ، دهچێته لای پردهکه، لهلای پردهکه دهوهستێ، ئهمه لیژنهی ئاوهدانکردنهوهیه لهههموو لایهنه سیاسیهکانی تێدایه، سهردانیان کردووه، ئهگهر وانییه با وهڵام بدهنهوه، پرۆژهی (400) چوارسهد قهرهوێڵییهکهی سلێمانی، ئهمه یهکێکه لهلۆگۆکانی پرۆژهی ئاوهدانکردنهوه لهم کوردستانه، ئاوی خاس لهقهڵادزێ، تونێڵهکهی کۆیه، پێوهر زۆره، بهڵام با ئهم چواره لێره بهس بێ، خاڵی چوارده پرۆژهی بودجه نه لهڕابردوو نه لهئێستادا هیچ پلان و بهرههمێکی نهبووه بۆ یهدهگی چهند بوارێکی گرینگی ژیانی ئابووری لهم ههرێمه، وهکو ئاو، خۆراك، سووتهمهنی، نهختین، کۆمهڵێك شتی تر، ئهو ههموو ئاوه جوانهی لهههرێمی کوردستاندا ههیه تا ئێستا نهتواندراوه بهشێوهیهکی زانستی گل بدرێتهوه و دوایی دووباره ئیستیسمار بکرێتهوه، بهڵکو بهپێچهوانهوه ئاوهکان بهفیڕۆ دهڕۆن، ئاوی ژێر زهویش ههموو دهرهێندراوه ئهویش خهسار بوو، ههتا ئێستا حکومهت بهم بودجهیه نهیتوانیوه عهمباری پێویستی وا دروست بکا کهئێمه بتوانین یهدهکی سووتهمهنیمان بایی ئهوهمان ههبێ تهنانهت بهشی خۆمان بکات، سێ عهمبارمان ههیه نزیکهی (80) ملیۆن لیتر خهزنیان ههیه، که پێویستی ئێره زۆر لهوه زیاتره، ئهگهر بێت و به حاڵهتێکی سروشتی سنوورهکانی کوردستان بگیرێن و بهفر بباری، نهك ئهوهی که به حاڵهتی سیاسی که زۆر موتهوهقعه ههرێمی کوردستان ڕووداوی.....، تووشی قهیرانێکی گهوره دهبێ، لهکوردستان پێنج سایلۆ ههیه توانی (265) ههزار خهزنی ههیه، پێویستی ئێمه (600) ههزار تهنه، کامانه پرۆژهکانی سایلۆن

لەهەرێمی کوردستان؟ یەك قەرار دەرچوو لەوەزارەتی بازرگانی لەحکومەتی عێراق وتی کۆبۆنی خۆراك دەبێ بە پارە، لە بازاڕ گەنم دەست نەدەکەوت نرخەکەی رێك بوو بە دوو ئەوەندە، یەدەگی پارە، حکومەتی هەرێم بەس مووچە دەدا، بەشی زۆری مووچە دەدا، مووچەکەش زۆرجار تاخیر دەبێ، خاڵی پانزدەهەم، موڵك و ماڵی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئێمە دەزانین حکومەتی هەرێمی کوردستان چەندین گرفتی گرێ بەستی هەیە لەگەڵ خەڵك بۆ پێشکەشکردنی ئیشێك، بۆ پێشکەشکردنی خزمەتگوزارییەك یان بۆ بەڕێوەبردنی لایەنێك لەلایەنەکانی ژیانی حکومی، ئەصڵ لەقانوندا ئەوەیە کە حکومەت لەهەر مامەڵەیەکدا بێ، حکومەت حەقی ئیمتیازە، تەرەفی بەقوەتە، بەڵام بەپێی ئەو زانیاریانەی کە ئێمە هەمانە لە زۆر شوێندا حکومەت لەبەرژەوەندی کۆمەڵێك خەڵکدا عقود دەکا، عقودەکان لەبەرژەوەندی خەڵکەکانە، زۆر برادەر باسی ئەوەیان کرد فەرمانبەری زۆر شوێن هەیە ئەهلی بەڕێوەی دەبا، فەرمانبەرەکان مووچەکانیان لەسەر حکومەتە، لە عقودەکاندا تەماشا دەکەی بەپارەیەکی زۆر کەم کراون، بەشێکی تری باسەکەم بریتییە لەمەسەلەی کورتهێنان و ئەو هەوڵانەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان کردوویەتی بۆ وەدەست خستنەوەی ئەو بەشانەی کە لەبەغدا جێماون، تەبعەن گەورەترین کێشەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بریتییە لەو پارانەی کە لەبەغداوە کە دێ بۆ ئێرە لە (40٪)ی بەشی هەرێمی کوردستان لەبەغداوە نایێ بۆ هەرێمی کوردستان، ئەمەش هۆکارەکانی زۆر وازحە، دەمەوێ بیبەستمەوە بە مەسەلەی کورتهێنان، لەڕاپۆرتەکەدا ئاماژە بەوە کراوە سەبەبی کورتهێنان لەو وڵاتەدا هۆکارەکەی ئەوەیە کە پارەی کارەبایە، مۆزەفمان زۆرە، پارەی پێشمەرگە نادرێ، ئەم سەبەبانە نووسراوە، بەڵام لەواقعدا، لەحەقیقەتدا ئەمە سەبەب نییە، سەبەبی ڕەئیسی بریتییە لە:

یەکەم/ لەپڕۆژە یاسای بودجەی عێراقیدا لەماددەی (10) بڕگەی دوو دەڵێ (ئەگەر هەرێمی کوردستان داهاتە فیدڕاڵییەکان کە لەهەرێمی کوردستانەوە بەدەست هاتوون، نەیگەڕاندەوە بۆ خەزێنەی گشتی فیدڕاڵی ئەوە حکومەتی فیدڕاڵی بە ئەندازەی ئەو بڕە پارەیە کە وەدەست هاتووە لەبودجەی هەرێمی کوردستان دەبڕێت، لێرە ئەو داهاتانەی دەنێردرێت بۆ عێراق ئەو داهاتانە دەقیق نین بەتایبەتی پارەی خاڵە سنوورییەکان زۆر دوورن لە ژمارەی دەقیقەوە.

دووەم/ لەماددەی (10) خاڵی سێیەمدا هاتووە هەرکاتێك حکومەتی هەرێم یان پارێزگایەك ببێتە هۆکاری زیان گەیاندن بە هۆکاری رێگریکردن لەبەکارهێنانی فەزای ئاسمان، یان ڕازی نەبوون بەڕاکێشانی کێبلاتی زەوی بۆ خزمەتگوزاری ئەنتەرنێت و گەیاندنی فیدڕاڵی و جیهانی رێگا پێدراو لەلایەن حکومەتی عێراقی بۆ بەرژەوەندی کۆمپانیای تەلەفۆنی و مۆبایل و خزمەتگوزاری ئەنتەرنێت، بەبڕی ئەو زیانانەی کە دەدرێت پارە لەپشکی هەرێمەوە یان پارێزگاکە کەم دەکرێتەوە لە پێدانی مۆڵەتی دەستکەوتوو لە ئینجازە و ڕەسمی کۆمپانیای تەلەفۆنی مۆبایلەوە بەدەست دەهێت، وەزارەتی دارایی ئەو بڕە پارەیە دەبڕێت، دوای ئەوەی وەزارەتی پەیوەندی عێراقی بڕی ئەو زەرەرە دیاری دەکا، دەیخاتە بەردەم ئەنجومەنی وەزیران بۆ وەرگرتنی بڕیاری گونجاو لەکاتی بوونی ناڕەزایی لەلایەن حکومەتی هەرێمەوە یان پارێزگا لەسەر بڕیاری

ئەنجومەنی وەزیرانی فیدراڵ ئەو پرسە ڕەوانەی دادگای فیدراڵی دەكرێت بۆ یەكلایی كردنەوە، ئەمە سەبەبی دووەمە.

سێیەم/ لەماددەی (9) بڕگەی پێنجەمدا هاتووە رێككەوتنێك لەنێوان سەرۆكایەتی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق و سەرۆكایەتی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی كوردستان خەرجیەكانی هێزەكانی پاسەوانی هەرێمی كوردستان پێشمەرگە لەدابینكردنی مووچەو چەك و پێداویستییەكانی لەلایەن حكومەتی ناوەندییەوە خەرج دەكرێ، بەمەرجێك لەگەڵ دەستووردا بگونجێت، چوارەم مامەڵەكردن بەنەوتەوە لەهەرێمی كوردستان بەو شێوازەی كە دەكرێت و حكومەتی عێراقی ڕەخنەی لێیەتی، ئێستا حكومەتی هەرێم خەریكە تەنسیقی لەگەڵدا بكا، ئەم چوار حاڵەتە سەبەبی ئەوەن كە ئەو پارانە لەهەرێمی كوردستان بگەڕێندرێتەوە، بۆچی خەڵكی كوردستان باجی كۆمپانیای تەلەفۆنی و ئەنتەرنێتی بدا؟ چ خوا قبول دەكا كابرایەك شەریكاتێكی تەلەفۆنی هەیە بەهۆی ئەوەوە پارەیەكی گەورە لەحكومەتی عێراقی بگەڕێتەوە و خەڵك باجەكەی بدا، لێرە كورتهێنان دروست بێت و تۆش لێرە بڵێی سەبەبی ئەوەیە من كارەبا بۆ خەڵك دابین دەكەم، ئێ حكومەتێك كارەبا دابین نەكا و خەستەخانە و تەندروستی و پەروەردەی نەبێ ئەی كەواتە بودجە بۆ چییە؟ بودجە بۆ ئەو شتانەیە، یەكەم، ئەو مەحاوەلاتانەی كە وەزارەتی دارایی و نوێنەرانی حكومەتی هەرێم كردوویانە لەگەڵ بەغدا ئەمە مەحزەرەكەیانە واژوو نەكرایە تەرەفی بەرامبەر، كە ئەمە هیچ ئێعتیبارێكی قانونی نییە، ئەم مەحاوەلاتانە كراون بۆیە پارە لەبەغداوە نایەتەوە بۆ ئێرە، بۆ هەرێمی كوردستان، لەبەر ئەوە من داوا دەكەم سلفەكان بەهیچ جۆرێك بەهۆی دواكەوتنی موناقەشەكردنی بودجەوە دوا نەكەوێ.

دووەم، ئەم بودجەیە ڕابگیرێت و ئەو كەم و كوڕیانەو كەلێلانەی كە تێدایتی چارەسەر بكرێ.

سێیەم، لەڕاپۆرتەكەی وەزارەتی دارایدا تەبعەن بەڕێز وەزیری دارایی و وەزیری تەختیتیش لێرە ئامادەیە ڕاپۆرتەكە كەنووسراوە دەڵێ زانیاریان نییە لەبارەی داهاتی نەوتەوە ئەنجومەنی هەرێمی بۆ كاروباری نەوت دەیزانێ، لەدانیشتنی لیژنەی سامانە سروشتییەكان بەشداریم كرد، وەزارەتی سامانە سروشتییەكان وتیان ئێمە مەعلوماتمان نییە، ئەنجومەنی هەرێم بۆ كاروباری نەوت دەیزانێ، لەبەر ئەوە من داوا دەكەم سەرۆكی ئەنجومەنی كاروباری هەرێمی بۆ كاروباری نەوت بهێندرێتە پەرلەمان، بانگهێشت بكرێ بۆ ئەوەی ئەو زانیاریانەی لەبارەی داهاتی نەوت بدا بە پەرلەمانتاران پێش موسادەقە كردن لەسەر بودجە، بزانین ئەم داهاتە چەندە و چۆن مامەڵەی لەكەڵدا كراوە لەڕابردوودا؟ لەبەر ئەوە بەبێ ئەو پرسە، بەبێ ئەوەی یەكلایی ببێتەوە مادام ئێمە باسی شەفافییەت دەكەن زانیارییەكە لەلای كێیە بابێ پێمان بڵێ، یەعنی مەعقوڵە وەزارەتی تەختیت، وەزارەتی دارایی، وەزارەتی سامانە سروشتییەكان زانیارییان لەبارەی هەستیارترین و زەروورترین سەرچاوەی داهاتی ئەو وڵاتە نەبێ؟ كە پارەی نەوتە، كەس نازانێ، كێ دەیزانی؟ ئێستا من بڵێم (20) ملیۆن دۆلارە تۆ چۆن دەتوانی پێم بڵێی وانییە؟ خۆ تۆ زانیاریت لەبارەیەوە نییە، بابەرپرسی ئەنجومەنی هەرێم بۆ كاروباری نەوت بێ بۆ پەرلەمان ئەو ڕوونكردنەوەیە

بدا، دوای ئەوە من یەك حەقیقەت دەخەمە روو ئاخیر قسەمە، ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی خۆیەتی ئەوە دەرئەنجامەکانن، چواردە موئەشیراتی دیاریکردووە، هەر چواردە موئەشیراتەکەی سلبییە، ئیتر گوناحی من چییە کە دەڵێم دەرکەوتنی تۆ سلبییە؟ هەشت خاڵە لەگەڵ شەش بڕگە، من نایخوێنمەوە، خۆتان بی خوێننەوە، هەر چواردە خاڵەکەی موئەشیراتەکەی سلبییە، لەبەر ئەوە ئەمە دەلیلە لەسەر ئەوەی کە سیاسەتی ئابووری و دارایی لەهەرێمی کوردستان لەقەیران دایە، ئیتر کە کەسێك نەخۆش بێ عەیبەکە لەوە دانییە بڵێ نەخۆشم، ئصول وایە ئەصڵوایە نەخۆشییەکە دیاری بکرێ، خەڵك دەچێتە لای دکتۆر پارەیەکی زۆر دەدا بۆ ئەوەی تەشخیسی خۆی بکات و نەخۆشییەکەی دیاری بکا، ئێستا ئەم سیاسەتی دارایی و ئابوورییە لەهەرێمی کوردستان لە قەیرانێکی گەورەدایە، ئەگەر بێت و بەم شێوەیە تێ بپەڕێت ئێمە زەمانەتی لە (40٪)ی شکستی کابینەکەی دوای ئەمەش مسۆگەر دەکەین، لەبەر ئەوە من تکا دەکەم زۆر بەسینگێکی فراوانەوە ئەم کەم و کورتیانە وەربگیرێ، لیژنەی بۆ پێك بهێندرێ و چارەسەر بکرێ، بەبێ ئەوەی کە ئەم چارەسەری و ئەم کەم و کوڕیانە چارەسەر بکرێ، ئەم بودجەیە تێنەپەڕێندرێ، چونکە تەپەڕێندرێ من بە کارێکی زۆر خراپی دەزانم، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو پەروین خان.

بەڕێز پەروین عبدالرحمن عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا دەستخۆشی لە حکومەت دەکەم کە لەوادەی پێش یاسایی خۆی بودجە پێشکەش بەپەرلەمانی کوردستان کراوە، هەروەها دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی و حکومەت دەکەم، بەهۆی ئەو هەموو وردەکاری و روونکردنەوانەی کە لەڕاپۆرتەکانیاندا سەبارەت بە بودجە دایاننـاوە، هەروەها جێگای دەستخۆشی و پێزانینە بە دانانی (100) ملیار بۆ زیادەی سەرمووچەی خانەوادەی شەهیدان، دیارە ئەوە جێگەی دەستخۆشییە کە دەبێتە هۆی زیادبوون لەخانەوادەی شەهیدان، هەروەها دانانی (200) ملیار دینار بۆ دروستکردنی خانووبەرە بۆ هاووڵاتیانی کەمدەرامەت، دیارە ئێمە ڕێژەیەکی زۆر هاووڵاتیمان هەیە کە کەمدەرامەتن، توانای دروستکردنی یەکەی نیشتەجێ بوونیان نییە، ئەوەش جێگای دەستخۆشییە لەحکومەت کە هەڵستاوە بەم کارە، هەروەها دانانی (2,5) دوو ملیار و نیو بۆ دابینکردنی سووتەمەنی بۆ کارەبا، دیارە ئەمەش جێگای دەستخۆشییە، بەڵام پێویستە حکومەت زیاتر هەوڵبدات و گرینگی بدا بەو بوارە بۆ دابینکردنی کارەبا بە تەواوەتی، لەبەر ئەوەی بە پلەی دووەم دێ لەپاش ئەو ئەمن و ئاسایشەی کە لەهەرێم بەرقەرار دەبێ، دیارە ئەمرێك هەیە بۆ پێدانی زەوی بەکەسوکاری ئەنفال لە دەڤەری بالیسان کە ژمارەیان (73) کەسە، بەڵام ئەمە پێویستی بە ئیفرازکردنە لەلایەن وەزارەتی شارەوانییەوە پێویستە وەزارەتی شارەوانی پەلە بکا بۆ جێ بەجێکردنی، هەندێ لەگوندەکانی دەشتی کەندیناوە و ئەو گوندانەی کە سەر بە ناحییەی کەسنەزانن دیارە کێشەی ڕێگاوبان و قوتابخانەیان هەیە، بۆ نموونە گوندەکانی دەشتی

کەندیناوە دێمەکاری نویێ و کۆن و چەغەمیرە و کەندارەقەل و بیرەبات، دیارە ئەوانە هەتا دێمەکاری نویێ ڕێگایەکە بۆی چەو ڕێژکراوە، بەڵام قیرتاو نەکراوە، بەڵام هەتا دەگاتە بیرەبات دیارە ئەو ڕێگایانە پێویستیان بە قیرتاوکردن و چەو ڕێژکردن هەیە، بەڵام کە دەبینین لەپڕۆژە بەردەوامەکان و پێشنیارەکان هیچ ئاماژەیەکی پێنەدراوە، بۆیە پێویستە ئاماژەی پێ بدرێت، هەروەها گوندی چەغەمیرە دیارە هەتا ئێستاکە سەرچاوەیەکی ئاوی خواردنەوەی نییە، پشت بەو ئاوە دەبەستێت کە بەتانکەر بۆی دەچێ، بۆیە پێویستە ئاوڕێکی لێ بدرێتەوە، کە ژمارەی خێزانەکانیش کە لەو گوندەدا جێ نشینن (35 تا 40) ماڵ دەبن، هەروەها گوندی مام چۆغان کە سەر بەناحییەی کەسنەزانە، دیارە ئەوە (50) ماڵی لێیە، بەڵام دیارە کێشەی بینایەی خوێندنیان هەیە، ژمارەی خوێندکارانی زۆرە، کەچی بۆ خوێندن روودەکەنە گوندی باخچەی گچکە، کەچی ئەو گوندە بچوکتریشە لەگوندی مام چۆغان، ئینجا بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە یان ئەوەتا بینایەکییان بۆ دروست بکرێ، یاخود قوابخانەیەکی سەرەتایی لێیە، دروستکردنی تابقێك بەسەر ئەوەدا بۆ ئەوەی کێشەکەیان چارەسەر بکرێ، من بەهۆی ئەوەی کە ئەندامم لەلیژنەی پێشمەرگە و شەهیدان چەند پێشنیارێکم هەیە بۆ خزمەتکردنی کەسوکاری شەهیدان، یەك لەوانە زیادکردنی مووچەی شەهیدانە، بێگومان ئێمە دەزانین کە ئەوان بوون بۆ دروستکردنی ئەم واقعەی ئەمڕۆی کوردستان، بۆیە پێویستە بە هەموو شێوەیەك ئاوەڕیان لێ بدرێتەوە و خزمەتیان بکرێ، بەڵام ئەو مووچەیەی کە ئێستا وەری دەگرن ڕاستە جێگای دەستخۆشییە کە حکومەت (100) ملیارێکی داناوە بۆ زیادکردنی سەرمووچەی شەهیدان، بەڵام دیارە ئەو مووچەیەش هێشتا کیفایەت نییە بۆ خۆسگوزەرانییان، بۆیە داواکارم کە مووچەکەیان زیاد بکرێ، هەروەها زیادکردنی ئەو خانووانەی بۆ کەسوکاری شەهیدانە، دیارە هەتاوەکو ئێستا کەسوکاری شەهیدانمان ماوە، لەکرێچیدان، پیویستیان بە خانووە، بۆیە داوا دەکەم کە ژمارەی ئەو خانووانە زیاد بکرێ، هەروەها بۆ نەهێشتنی جیاوازی لەمووچە داواکارم کە پلە بەندی بکرێ بۆ خاوەن شەهیدانی سەنگەر، بۆ ئەمەش ساڵی شەهیدبوون و بەپێشمەرگە بوون بکرێتە پێوەر بۆ ئەم بابەتە، هەروەها حکومەت هەوڵبدات لەرێگای پڕۆژە ئیستیسمارییەکان کە لە هەرێمی کوردستاندا دەکرێت، بۆ شوقە و خانووبەرە ڕێژەیەك بۆ بنەماڵەی شەهیدان دابندرێ، ئەمەش بکاتە مەرج لەسەر ئەو خاوەن پڕۆژە ئیستیسمارییانە کاتێك کە زەوییان پێدەدەن، دیارە ژمارەیەکی زۆر لە وارسی شەهیدان ئەمری وەرگرتنی زەوییان هەیە لە (2009)یەوە، کە ژمارەیان (18) هەزار ئەمرە، بەڵام لەلایەن وەزارەتی شارەوانییەوە جێ بەجێ نەکراوە، ئەمەش بەهۆی نەبوونی زەوی ئیفرازکراو لەهەرسێ پارێزگایەکە، بۆیە داواکارم پەلە بکرێ لە جێ بەجێکردنی، هەروەها یەك لە کارە گرینگەکانی تری حکومەت بۆ خزمەتکردنی کەسوکاری شەهیدانە دیارە پێدانی (27,5) ملیۆن و نیوە وەکو مینحەیە بۆ کەسوکاری شەهیدان بۆ دروستکردنی خانووی خۆ کرد، بەمەش دەبێ زەوی هەبێ، بەڵام زۆربەی خانەوادە شەهیدەکانمان دیارە بەهۆی نەبوونی ئەو کاتە و دەست کورتیان، لەبەر ئەوەی ژیانیان ناخۆش بووە، ئەمە رۆژێك ناچار بوونە ئەم زەوییە بفرۆشنەوە، یەك لەمەرجەکانی پێدانی ئەم (27,5) بیست و حەوت

ملیۆن و نیوەش دیارە دەبێ زەوی هەبێ، بەڵام کە ئەوانە وەزعیان خراپ بووە زەوییەکەیان فرۆشتییە ئێستا ئەم مینحەیان پێنادرێ، بۆیە داواکارم ئەو بیست و حەوت ملیۆنە ئەگەر زەویشیان نەبێ پێیان بدرێ، بۆ ئەوەی بتوانێ ئیستیفادەی لێ بکەن، شتێکی تریش کە جێگای دەستخۆشییە بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەوەیە دابینکردنی تێچووی تەواوی خوێندنە بۆ کوڕ و کچی شەهید، لەقۆناغی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی و زانکۆ و هەموو قۆناغەکان، بەڵام ئەوەی تێبینی دەکرێ دیارە ئەوەی کە خوێندکارە لەزانکۆ حکومییەکان دەخوێنن دەرماڵەیەکی مانگانەیان پێدەدرێ، بەڵام ئەوانەی کە کوڕ و کچی شەهیدن لە کۆلێژە ئەهلییەکانن ئەو دەرماڵەیە نایانگرێتەوە، ئێمە ئەگەر داتایەك بکەین بۆ ئەو کوڕ و کچی شەهیدانەی کە لە زانکۆ ئەهلییەکاندا دەخوێنن دیارە ژمارەیان زۆر نییە، هەر (100 تا 150) خوێندکار دەبێتن، بۆیە من داواکارم لەحکومەت کە دەرماڵەیەکی مانگانە بۆ ئەوانە دابین بکات، من بۆ خۆم سەردانی ئەوانەم کردییە دیارە وەزعیان زۆر خراپ بووە، داخیلیان نەبووە، شتی پێویست بەداخیلییەکە نەبووە، بەڵام سوپاس بۆ سەرۆکی پەرلەمان کە بەدەم هاوکاریەکانیانەوە هات و شتی بۆ دابینکردن، بەڵام من رووم لە حکومەتە بۆ ئەوەی بە هانایانەوە بێ، هەشتەم شت دابینکردنی رێژەیەکی تواناسازی بۆ کوڕ و کچی شەهید، من ئەوەی ئاگاداربم و قسەشم لەگەڵ وەزیری خوێندنی باڵا کردووە، دیارە هەتا ئێستا هیچ شتێك نەبووە بەو ناوە کە بۆ کوڕ و کچی شەهید رێژەیەك دابندرێ بۆ ئەم شتە، هەروەها داواکارین دوو نەخۆشخانە بۆ کەسوکاری شەهیدان لەهەریەکە لەپارێزگای دهۆك و هەولێر دابندرێ، هەروەها داواکارین رێژەی لە (5٪) لەهەر وەزارەتێك بۆ دامەزراندنی کوڕ و کچی شەهید لەوەزارەتەکان دابندرێ، دیارە بۆ کەسوکاری نەخۆشی شەهید حکومەت لە (30٪)ی پارەکەی بۆ سەرف کردوون، بەڵام ئێمە داواکارین کە تێچووی تەواوی چارەسەری نەخۆشییەکانیان بۆ سەرف بکا، هەروەها ئەو پارەی کە بۆ ئەو خانووانەی و پڕۆژانەی کە وەزارەتی شەهیدان بۆ خۆی هەڵدەستێ دەتوانێت لەماوەی ساڵێکدا تەواوی بکات، داواکارین کە وەزارەتی پلاندانان ئەو پارە بەیەك وەجبە بۆیان سەرف بکات، نەك بە دوو ساڵ و سێ ساڵ، ئەو بڕەی کە مەنافعی ئیجتیماعی داندراوە بۆ وەزارەتی شەهیدان داواکارین کە بڕەکەی زیاد بکرێ، چونکە مینحەی زیندانیانی سیاسی و چارەسەری کەسوکاری شەهیدانی لەسەرە، چونکە ئەم بڕەیە بەشی ناکا، داواکارین هەر بڕیارێك کە لەپەرلەمانەوە دەردەچێت بۆ خزمەتکردنی کەسوکاری شەهیدان کە پەیوەندی بە پارەوە هەیە پێویستی بە پاڵپشتی دارایی هەیە، داواکارم لەوەزارەتی دارایی کە دوانەکەون و بە زووی ئەم بڕیارە دەربچوێنن، ئێمە دیارە بێجگە لەشەهیدی سەنگەر شەهیدی هاووڵاتیمان هەیە، ڕاستە مووچەی هەیە، مووچەکەی کەمە، ئێمە ئەگەر ناتوانین دەست لەمووچەکەشی بدەین، بەڵام دیارە هەندێك ماف و ئیمتیازات هەیە کە کوڕو کچی شەهیدی سەنگەر دەگرێتەوە، بەڵام بەنیسبەت شەهیدی هاووڵاتی ئەو ماف و ئیمتیازاتە نایگرێتەوە، داواکارین ئەگەر هەر هەمووشی نەگرێتەوە تۆزێك لەو ماف و ئیمتیازاتانەی پێ بدرێ، بۆ نموونە وەکو مینحەی زەواج، سلفەی عەقار، تواناسازی و ....هەتا دوایی، بەنیسبەت وەزارەتی پێشمەرگە دیارە پێشمەرگەش ئەو مووچەی کە پێی

دەدرێ بەشی خۆش گوزەرانی و بەڕێوەبردنی ژیانی ناکاتن، بۆیە ئێمە سەردانی هەرشوێنێك دەکەین رووبەرووی ئەوانە دەبنەوە کە پێشمەرگەن، دیارە ئەگەر (500)هەزار دینار ڕاتبی بێ، خانووشی بەکرێ بێ، چوار منداڵیشی هەبێ، بزانن بەو (500) هەزارە دەگاتە کێندەر؟ کرێی خانووی پێ بدا؟ منداڵەکانی پێ بەڕێوە ببا؟ بۆیە داواکارم مووچەکانیان زیاد بکرێ، هەروەها ئەو بودجەیە خەملێندراوەی وەزارەتی پێشمەرگە پێویستە زیاد بکرێ، چونکە بۆ ئەمەش دەتوانین سوپایەکی یەکگرتوو پێ بکەین و هەروەها هێزی پێشمەرگەش کۆبکەینەوە لەژێر دەستی وەزارەتی پێشمەرگە، بۆ بەسیستەم کردنی هێزی پێشمەرگە پێویستمان بە دروستکردنی سەربازگە و شوێنی حەوانەوەی پێشمەرگە هەیە، بۆیە داواکارین دەست بکرێ بە دروستکردنی سەربازگە و شوێنی حەوانەوەیان بۆیان، هەروەها ڕێکخستنی یەکەی حەفتا و هەشتا، دیارە بڕیاری سەرۆکایەتی هەرێمی لەسەرە بۆ یەکخستنەوەی ئەم دوو هێزە، بەڵام هەتا ئێستا ئەم بڕیارە جێ بەجێ نەکراوە، بۆیە داواکارین بۆچارەسەری ئەم کێشەیە هەوڵبدرێ بەزوویی ئەم دوو هێزە یەکبگرێتەوە، داواکارم لەوەزارەتی دارایی کە چۆن تەمویلی پارەی خەرجییەکانی وەزارەت دەکات بڕی پارەی مووچەش تەمویل بکاتن، ئەمەش بۆ دوانەکەوتنی مووچەی پێشمەرگە، هەروەها داواکارین کە حکومەتی هەرێم بودجەیەکی تایبەت دابنێ بۆ وەزارەتی پێشمەرگە بۆ حاڵەتی تایبەت، داواکارم لەحکومەتی هەرێم کە داوای دادگایی تۆمار بکات لەسەر حکومەتی مەرکەزی سەبارەت بە موستەحەقاتی پێشمەرگە، سەبارەت بەوەی کە من لەلیژنەی تەندروستیش ئەندامم، دیارە ئەگەر ئێمە سەیری نەخۆشخانەکانی خۆمان بکەین لەحاڵەتێکی زۆر، زۆر خراپدانە، هەم لە رووی خزمەتگوزاری، هەم لەرووی داو و دەرمان، هەم لەرووی تاقیگەکان، بۆیە داواکارین لەحکومەتی هەرێم ئاوەڕێکی جدی لە نەخۆشخانە حکومییەکان بداتەوە، بەچاکترین شێوە خزمەت بکرێن و پیش بخرێن، لەبەر ئەوەی خەڵکی ئێمە هەموو وەکو یەك نەفسی دارایی نییە، خەڵك هەیە بەباشی دەژی، توانای هەیە ئەگەر نەچێتە نەخۆشخانە حکومییەکان نەتوانێ چارەسەریش لەوێ بکات، دەتوانی بچێتە نەخۆشخانە ئەهلییەکان، بەڵام ئەدی ئەوەی کە کەمدرامەتە و توانای چارەسەرکردنی نییە، بۆیە داواکارین کە حکومەتی هەرێم گرینگی زیاتر بە نەخۆشخانە حکومییەکان بداتن، بۆ ئەوەی خەڵکی ئێمە بتوانێت ئیستیفادە لێ بکات، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو تارا خان.

بەڕێز تارا تحسین یاسین (ئەسعەدی):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەناوی خوای گەورە و میهرەبان.

بەڕاستی جێگای دڵخۆشییە، مایەی خۆشحاڵی خۆمە، کە ساڵ بەساڵ بودجەی هەرێمی کوردستان بەرەو باشتر دەڕوا، بەرەو چاکترو بەسیستەمکردنی زیاتر، بە نیشاندانی وردەکاری زیاتر، کە ئەوە جێگای دڵخۆشییە، بە ڕاستی بۆ هەمووان، ئاسانکارییە بۆ ئەندامانی پەرلەمان و بۆ ئەو کەسانەی دەیانەوێ لەو

بودجەیەی هەرێمی کوردستان و قووتی خەڵك کە بزانن چۆن دابەشکراوە، کە لێرەدا لەناو ئەو پەرلەمانە پیرۆزەدا بە دوای گفتوگۆکردن و وەرگرتنی ئێعتیمادات لە پەرلەمان بودجەکە بەرقەرار ببێت و بتواندرێ سوودی لێ وەربگیرێ، دووەم شت کە خۆشحاڵم پێی بەڕاستی ئەمجارە بۆ بودجەی ئەمساڵ هەموو لایەنەکان ئامادەن، بەشێوەیەکی وا هەریەکە بە دڵسۆزانە و بەدیدی خۆی رۆڵێك ببینێ، بۆ ئەوەی گفتوگۆی زیاتر بۆ بودجەکە بکرێت، ئەگەر تەماشا بکەین لەناو ئەو بودجەیەدا وێڕای دەستخۆشی خۆم و پشتگیریم بۆ وەزارەتی دارایی و بۆ پیشاندانی خاڵەکانی کە زۆرجار نامۆ بووە، زۆرجار پێی دەڵێین دیارنییە، ئەمساڵ زۆر دیارە، زۆر خاڵ هەیە کە پێویستی بەپشکنینی زیاتر بووە، ئەمساڵ ئاسانکاریەکی بۆ کراوە، سیاسەتی حکومەت نیشان دەدا چۆن ئەم بودجەیەی داناوە بەڕاستی، یەکێك لەشتەکانی کە هەیە هەر لەگەڵ دەستپێکی ئەم خولەدا ئەوەبوو کە بەردەوام بوون لەسەر ئەو سێکتەرانەی کە دەبێتە هۆی ئاوەدانکردنەوە و نوێ بوونەوە، بۆ خۆشگوزەرانی خەڵك بەکارهاتووە، دووەم شت کە بەڕاستی جەختی لەسەر دەکا حکومەت و سیاسەتەکەی بۆ پیشان دەدات کە بایەخدان بە پەروەردە و کە پەروەردە پێش هەموو شتێك بناغەی دروستکردنی هەر هەرێمێکی پێشکەوتووە کە بەپەروەردە و دوایش بۆ تواناسازی و خوێندنی باڵا کە هەوڵێکی تەواوی داوە بۆ تەحمیل کردن و نۆژەنکردنی ئەو مێشکانەی کە کاردەکا بۆ ئاوەدانی ئەم وڵاتە، بەڵام لێرەدا پرسیارێکم هەیە لەوەدا کە تا چەند بۆ توانا مرۆیەکان کارکراوە لە وەزارەتی پلاندانان، ئەو کەسانەی کە دەنێردرێن بۆ توانای مرۆیی هەوڵدانێك هەبێ کە زیاتر بکرێ بۆ وەرگرتنی بڕوانامەی بەرز، سێیەم شت لەسیاسەتی ئەو حکومەتە ئەوەیە کەم کردنەوەی خەرجییەکان و بەردەوام بوون لەسەر ئەو هەنگاوانەی کە بۆ چاکسازییە، چوارەم خاڵ کە زۆر گرینگە دانانی بنەمای سەربەخۆی ئابوورییە، ئەم چوار بنەمایە کە سیاسەت و ستراتیجیەتی حکومەتمان نیشان دەدا بەتەواوی ڕەنگدانەوەی هەیە لەناو بودجەکەدا، من دوای ئەم حەرزە بچووکە و دەستخۆشیم لە لیژنەی دارایی کە لەناو پەرلەمان سێ تەوەری وەرگرتووە، یەکەم هێڵە گشتییەکانە، دووەم حازرکردنی هەرچی ڕاوبۆچوونەکانە کە لەناو هەموو لیژنەکاندا پیشان دراوە، بەخۆشحاڵییەوە من بەخۆم لە (7) لیژنەدا ئامادەبووم کاتی ئامادەکردنی ئەم پرۆسەی بودجە، سێیەم شت لەسەر یاسایەکەیە، لەبەر ئەوە ئەوەش گۆڕانکارییەك بووە بەنیسبەت لیژنەی دارایی کە من دەستخۆشیان لێ دەکەم، وامان لێ دەکا دەزانین چی دەڵێین، تۆزێك یەعنی بەسیستەمتر یان با بڵێین بە نیزامتر دەتوانین باس بکەین، ئەمن ئێستا کە دێم قسە دەکەم لەسەر سیاسەتی حکومەت و لەسەر ئەوەی کە لەناو پەرلەمان هێڵە گشتییەکان من چی دەبینم، داوای چی دەکەم، پرسیارم چییە، ئەوەی من داوای دەکەم لە زۆری بڵێین ناو ئەو وەزارەتانە و ئەو لیژنانەی کە کارمان کردووە، بەڵام جەخت دەخەمە سەر دوو لیژنە کە خۆم لەناویم، ئەویش کاروباری کۆمەڵایەتی و تەندروستییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەندێ خاڵی تر هەیە لەوانی تر، یەکەم شت داوا دەکەم پەلەکردن لە دانانی بودجەیەکی تایبەت بۆ سندوقی کەمئەندامان کە بەیاسا لەناو ئەم پەرلەمانەدا دەرچووە، مایەی خۆشحاڵی ئەو پەرلەمانە بوو کە توانیمان دوای ئەوەی نۆ ساڵ فیئەی موهەمەشە بوو، کەمئەندامان بەیاسا بکەین، بەڵام

بوونی هەندێ تەگەرە بۆ دواخستنی ئەو یاسایە بەڕاستی چیتر ئیتر مەفروزە قبوول نەکرێت و هەوڵ بدرێت ئەوە بە زووترین کات ئەم بودجەیەی بۆ تەرخان بکرێ، تاوەکو ئیشی لەسەر بکرێ، بەردەوام بوون داوا دەکەم لەدانانی هەر قەرزێك کە بۆ پرۆژەی بچووکە هەر لەکاروباری کۆمەڵایەتی بەڕاستی ئایا جێگای خۆشحاڵی نییە کە (3821) کەس سوودمەند بووە لەو قەرزە بچووکانەی کە داندراوە بۆ ئەو وەزارەتە، سێیەم شت داوا دەکەم دانانی بودجەیەك بۆ سندوقی کۆمەکی شێرپەنجە کە لەلێژنەکەی خۆمان پشتگیری دەکەم کە لەناو ڕاپۆرتەکەشماندا هەیە، بەس بۆ تەئکیدکردن کە ئەمە کاری حکومەتە لەهەموو وڵاتێکی دونیادا بەخێرو بەسواڵکردنی بەرپرسان و خەڵکانی تر کە برێ لە پارە دابنێن وابزانم چارە نییە بۆ ئەوەی کۆمەکێکی تایبەت بۆ شێرپەنجە بکرێ، ئەمە ئیشی حکومەتە، ئیشی وەزارەتی تەندروستییە، لەبەر ئەوە داوا دەکەم بۆ سەندوقەکەی کە داندراوە کۆمەکی تایبەت بۆیان دابندرێت لەبودجەی ئەمساڵدا، سێیەم دانانی بودجەیەك بۆ ئەو ستراتیجیەتەی کە بە خۆشحاڵییەوە لە زۆر وەزارەتەکاندا دەستی پێکردووە و بودجەی تایبەتی بۆ داندراوە، نازانم خێرە بۆ ئەنجومەنی خانمان هیچ نابینم کە بۆ ئەو ستراتیجیەتە بودجەیەك دابندرێ کە بۆ خزمەتکردنی ئەم لایەنەیە، بەڕاستی پشتگیری خۆم دەکەم لەهەر کەسێك و لە هەر دەنگێگ کە داوا دەکات بۆ بەرزکردنەوەی توانای ئەو ئافرەتانەی بەتایبەتی لەلایەنی ئابوورییەوە کە ئێمە بتوانین ئیش بکەین بۆ ژنان نەك بۆ جیاکردنەوەیان، بەڵکو بۆ بەتوانا کردنیان لەرووی ئابووریەوە، بۆ ئەوەی جارێکی تر من نەگەمە پەنای ئەو پرۆژانەی کە من پارەی وەکو خێر لەماڵەوە بدەمێ، بەپێچەوانەوە من شتی بۆ بکەم و پرۆژەی بۆ بکەم و کاری بۆ بکەم، کە بەتوانای کەم ئیش بکات، بتوانێ بژێوی خۆی دەربهێنێت و بتوانێت ئەو مافەی خۆی دەستەبەر بکا، چوارەم داوا دەکەم کە بەخۆشحاڵییەوە یاسایەك دەرچوو دیسانەوە لەپەرلەمانی کوردستان بۆ توندوتیژی خێزانی کە وای لێکرد چەند نووسینگەیەك بۆ بەدواداچوونی ئەو توندوتیژیانە ببێ، بەڵام لەبەر بە پەرۆشی حکومەت و زۆری سکاڵاکان کە جێگای خۆشحاڵییە وای لێهاتووە دەتوانن بە ئازادی و بەکەش و هەوایەکی زۆر فراوان بتوانن سکاڵایەکانی خۆیان تەسجیل بکەن، لەبەر ئەوە بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی وای بڕیاردا بۆ بەدوا داچوونی ئەم کەیسانە لە (16)وە ببێتە (30) نووسینگە، لەبەر ئەوەی زۆری کردووە پێویستی بە بودجەیەکی تایبەتە، پشتگیری خۆم دەکەم بۆ هەرکەسێك لەگەڵە کە لەوەزارەتی ناوەخۆ، ئەو لایەنەی کە بەرپرسن بۆ دانانی بودجەیەك بۆ زیادبوونی ئەو نووسینگانە، داواکارم لەگەڵ لیژنەی شەهیدانیش کە وابزانم ئەوانیش هەرلەدوان بۆ زیاتر ڕەچاوکردنی پرۆژەی تایبەت بۆ کەسوکاری شەهیدان، من نازانم قەرزاری ئێمە، وەستانمان لێرە بەو کەش و هەوا ئازادە هەر دەگەڕێتەوە بۆ پێشمەرگەکانمانەوە، بۆ شەهیدەکانمان و بۆ کەسوکارییان، شتی زۆر کراوە، بەڕاستی ئەگەر ئێمە ژمارەکانیان بکەین و وابزانم بە دەست خۆشییەوە زۆر بەروونی لەناو ڕاپۆرتەکاندا هەیە، چەند سوودمەندبوون تاوەکو ئێستا، بەڵام هەندێك هەیە لەئەنجومەنی وەزیران ماوە، تەقریبەن حەفتا و قسوور کەسە بۆ کەسوکاری شەهیدان، وابزانم ئیمزاش کراوە، بەڵام نازانم بۆ هەتا ئێستا وەریان نەگرتووە، داوادەکەم ئەو پرۆژانەی کە بڵێین

یاساکان دەرچوون، بەڵام تەنفیز کردنیان نییە، وەکو ئەو پڕۆژانەی بەڕاستی کە لە وەزارەتی تەندروستییە، بەداخەوە هەندێك لە پڕۆژەکانیان تاخیری پێوەیە، ڕاستە ئیشی ئێمەیە وەکو پەرلەمانتار کە ئێمە بەدواداچوونی بۆ بکەین، بەڵام لەرووی تەنفیزییەوە زۆر پێویستی بە هاریکاری لایەنی ئابوورییەوە هەیە و لایەنی داراییەوە هەیە، داواکارم کە لەوەزارەتی شەهیدان جگە لەوەی کە کردوویەتی بە دەستخۆشییەوە ئاوەڕێك لە دۆسیە و کەیسی فەیلییەکانیش بداتەوە، بەڕاستی ئەوە ساڵانە باس دەکرێت، بەڵام هەتاوەکو ئێستا هیچ کارێکی وا نەکراوە کە نامانەوێ جیاکردنەوە، بەڵام جیاکردنەوەیەك لەسەر ئەساسی ئەوەی ماف هەیە وەکو ئەوانی تر لەناو هەرێمی کوردستاندا کە بەناوی پڕۆژەی تایبەت بۆ دۆسییەی جینۆسایدی فەیلییەکان بکرێت، بەڕاستی جێگای خۆشحاڵییە کە من لێرەدا دەبینم وەبەرهێنان بەشێوەیەکی وا بووە کە بتوانین شانازی پێوە بکەین، بەڵام هەوڵبدرێ زیاتر بکرێت تاوەکو تەشغیلییەکانمان زیاتر نەبێ لە وەبەرهێنانەکانمان، کە ئەوەش ماوەی دەوێ تاوەکو دەگەینە ئەو ئەنجامە، بەڵام دیسانەوە بوونی (508) کۆمپانیا کە مۆڵەت وەربگرێت بۆ وەبەرهێنان جێگەی دەستخۆشی و دڵخۆشییە، ئەوەی دەمەوێ بیڵێم دووەم تەوەرەم لەناویدا کورتهێنانە، ئەو کورتهێنانەی کە ئێمە ساڵانە گوێمان لێ دەبێت، بەتایبەتی ئەمساڵیش بەڕاستی کورتهێنان لەوڵاتێك دەبێت ئەگەر لایەنی ئابووری زۆر خراپ بێت، بەڵام بوونی ئێمە وەکو هەرێمێك وایکردووە غەدری زۆرجار لایەنی بەغدا لەئێمە وەکو هەرێم وایکردووە ئەو کورتهێنانە ببێت، من پرسیارم هەیە لە حکومەت کە جوابم بداتەوە ئایا ئەو کورتهێنانە کە لەناو بودجەدا هەیە بەهۆی نەفەقاتی سیادی کە هەیە، کراوە، یەکێك لەسەبەبەکانی کورتهێنانەکە ئەوەی من بۆی دەچم کە بوونی یان بڕینی بڕێ لەپارەکانە بۆ ئەو هەیئاتانە یا ئەو دەستانەی کە هەیە، هاوشێوە بووەکەی لەناو کوردستاندا، بۆ نموونە مافی مرۆڤە، نەزاهەیە، چاودێری داراییە، ئایا ئەندامانمان یان نوێنەرانمان لەبەغدادا یان ئێوە وەکو حکومەت ئیقتراحی ئەوەتان نەکردووە کە ئەوانە هەوڵبدەن کە ئەم ڕێژەیە لەباتی لە (17٪)مان بدەنێ، لە (10٪)مان دەدەنێ، یەکێك لەسەبەبەکانی کورتهێنانیش ئەوە هۆکارێکە لە هۆکارەکان؟ حەزدەکەم ئەو وەڵامەم گوێ لێ بێت، دووەم شت ئەو تەخسیساتانەی کە داندراوە بەڕاستی بۆ پەرەپێدانی هەرێمەکانە یان تەنمیە ئەقالیم؟ لەگەڵ پیترۆدۆلار تێکەڵە، بەشەکەی هەرێمی کوردستان، ئایا ئێوە وەکو حکومەت چ ڕۆڵێکتان دیوە؟ یان چی دەتوانن بکەن؟ بۆ جیاکردنەوەی ئەو پترۆدۆلارە لەبەشەکەی تەنمیەی ئەقالیم، کە زیاتر بڕە بەشەکەی هەرێم بەڕاستی حەقمان نەخورێ لەوەشدا کە ئەویش هۆکارێکی ترە، ساڵانی تر (2010 و 2011 و 2012) هەمووی ئەوانە کە بەڕاستی ئەو مافانەی هەرێم کە لە وەزیری دارایی بەغدا لەگەڵ وەزیری تەختیت هەر لەوێ دەبێ موستەحەقاتی هەرێم کە لە تەرخانکردنی هەر یەك دۆلار بۆ بەرمیلێك نەوتی خاو یان بۆ مەسفا و پاڵاوتنەکانی کە لە هەرێمی کوردستاندا هەیە، لەگەڵ (150) مەتر سێجا بۆ گازی سرووشتی کە دەرهێندراوە، ئایا ئەو موستەحەقاتانە کە هەمووی تەسلیم بەحکومەتی... ئەوەی لێرەش هەیە تەسلیم دەکرێ بەوان، دیسانەوە دابەش دەکرێتەوە بۆمان؟ ئایا ئەو موستەحەقاتانە هەمووی بەشی هەرێمی چۆن تێدا دەپارێزین؟ بۆ ئەوەی کە

هەر عەجزێك یان هەر كورتهێنانێك لابدەین وابزانم زۆر ڕێگا هەیە، حەزدەكەم هەرێمی كوردستان چەند لەو خاڵانە دەتوانێ بەدی بهێنێ بۆ نەهێشتنی كورتهێنانەكە؟ پارەی مودەوەر كە بەهیچ شێوەیەك لەو بودجەیەدا نییە، لەبەر ئەوەی كورتهێنانمان هەیە ئایا لەپارەی مودەوەردا لەكێدا دەتوانین ئیستیفادەی لێ بكەین؟ دووەم، زیادبوونی نرخی جیهانی فرۆشتنی نەوت كە ئێمە ناتوانین دیسانەوە بەربەستە لەبەردەمانەوە، ئایا بەهەرشێوەیەك بێ ئەگەر زیادبوونێك بۆ نرخی نەوت بكەین وابزانم ئەوەش هۆكارێك دەبێ بۆ نەهێشتنی ئەو عیجزە، قەرزكردن لەسندوقی نەقدی دوەلی و بانكی دوەلی ئەوەش هەر ڕێگایەكی ترە، هاندانی ئەو پڕۆژانەی وەبەرهێنان بەتایبەتی ئەوانەی كە داهاتی زۆرە و بەردەوامیان هەیە وەك كارگەی گەورە، كە ئەو كارگانەی رستن و چنین و قوتو و دەواجین و ئەلبان و ئەلیكترۆنیات و ئەو جۆرە پڕۆژانەی كە هەم هەلی كار كەم دەكاتەوە، هەم دەتوانینت ئیستفادەی باش لە داهاتەكانیان بكەین، تا چەند دەتواندرێ كاری لەسەر بكرێ؟ ئایا سندوقی تایبەت بۆ بەكارهێنان وپەرەپێدانی وڵات تا چەند دەتوانین دەستەبەری بكەین لەناو بودجەی خۆماندا لەهەرێمی كوردستان؟ هیوادارم ئەمانە كە ئیشی لەسەر كرابێت، وەڵامم بدرێتەوە چەند كراوە، چەندیش دەتوانن بیكەن، سوودی لێ وەربگرن، ئەوەی داوای دەكەم ئەنجومەنی ڕاژە بۆ دامەزراندن، ئێمە كە ئەو هەموو دامەزراندن و ئەو هەموو ڕەخنانەی كە گوێمان لێ دەبێ و هەر خەڵك دادەمەزرێنین هێشتا خەڵك هەندێكی ناڕازییە، هەندێكی دڵی خۆشە، ئەگەر ئەنجومەنی ڕاژە هەبێت، بەڕاستی لەوەزارەتی پلان دانانەوە داوا دەكەم ئایا ئەم دامەزراندنانە كە ساڵانە (15) هەزار دادەندرێ، (25) هەزار دادەندرێ، بەڵام زیاتر جەخت لەسەر لایەنی بەڕاستی ئەوانەی كە خزمەتە بەنیسبەت تەندروستییەوە، بەنیسبەت كۆمەڵایەتییەوە كە توێژەرە كۆمەڵایەتییەكان و لایەنی دەروونی بایەخێكی باشی پێ بدرێ، ئەگەر بوونی ئەو ئەنجومەنە هەبێ وابزانم ئەمە نابێت كە هەندێك چاوەروان بێت و هەندێكیش دوو، سێ ساڵە دانەندرابێت، هەندێكیش دوای ئەوەی دەستنیشان دەكرێت بە (15) دەبینین خەڵكی تریش جۆرێك لەدامەزراندنی تر دەبێ، بەهۆی ئیلحاحی خەڵك و نارەزایی، لەبەر ئەوە ئەگەر بێت و ئیش بكرێ لەسەر ئەوە شتێكی باشە، ئاخێر كۆمێنتم ئەوەش هەرپرسیارە، ئایا قەرزی بانكە موتەخەسیسەكان بۆ نموونە كشتوكاڵە، عەقارە، ئیسكانە، دەتوانێ قەرز بدا بەهەرێم؟ وەكو پارێزگاكانی تری عێراق؟ ئایا بۆ ئیقتراح ناكرێ كە چۆن بۆ محافەزات و بۆ خەڵكی تر دەتوانێ چۆن دەتوانێ هەرێم دەورێك ببینێ بۆ ئەوەی ئەو مەساریفە موختەسانە قەرز لەسەر ڕێژەی دانیشتووان بكەن، نەك بۆ محافەزات بە تەنیا، بەڵكو بۆ هەرێمی كوردستانیش كە دەوری هەبێ بۆ ئەم لایەنە، جەختكردن لەسەر نەوەستاندنی ئەو قەرزانە كە دادەندرێ یان ئەو سلفانەی كە بۆ سندوقی ئیسكان بەتایبەتی بۆ كەمدەرامەتەكان، بەڕێزان ئێمە لێرەدا هەرێمی كوردستان ئەو هەرێمەیە كە هەردەم بە خەمی هاووڵاتیانەوە هاتووە، یەكێك لەخەمەكانی كە كەمی دەكاتەوە و دەتوانێ بیكات بوونی ئەو بێدەرامەتانەیە بڵێین ئەو پڕۆژانەیە كە بۆ خەڵكی بێ دەرامەت داندراوە، داواكارم لەوەزارەتی دارایی هیچ كاتێك نەبێتە

بەر بەست بۆ دانی ئەو پارانە و سولفە و قەرزانـەی کـە دەدرێـت بـەو کەسانەی کـە ئـیش دەکـەن بـۆ ئـەو تەوەرە، بەهیوای وڵاتێك کەی هەردەم هەموو لایەك تێدا بە ئاسوودەیی بژی، سوپاس بۆ ئێوەش.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو پەیمان خان.

بەڕێز پەیمان عبدالکریم عبدالقادر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

چەند تێبینییەکم لەلا گەڵاڵە بووە سەبارەت بە بودجەی ئەمساڵ، هەوڵدەدەم کورتیـان بکەمـەوە، چـونکە زۆربەی قسەکانم کراون، لەوانە: خاڵێکی زۆر گرینگ هەیە کە لەبودجەی ساڵانە دووبـارە دەبێتـەوە چـەند ساڵێشە هەر باسمان کردووە، ئەویش دابەشکردنی ئەو بودجەیـە، بـابڵێین پـارەی گشتی، میزانییـەی گشـتی بەسەر سێکتەرە جیا جیاکاندا، ئەوەی تێبینی دەکرێ کە خۆی دەبینێتەوە لە چەند بابێکدا کـە قـەرەبووی فەرمانبەران، شمەك، بەخشین، سوودی کۆمەڵایەتی و هەبووە داراییەکان، تێ چوونی تر، ئەوە هەموو سـاڵ خۆی لەوە دەبینێتەوە، کە لـەزۆر لایـەن و وەزارەت هەیـە، زۆر لـەو ئەبوابانـەی سـەرف ئـەوەکانیان سفرە، یەعنی بابڵێین خەرجییان نییە، کەواتە ئێمە لێرە دەتوانین بەپێی سیستەمێکی تر بودجەی خۆمان دابەش بکەین، کە بەگوێرەی پێویستییەکانی لایەنە پەیوەندیـدارەکان بـێ یـان وەزارەتـەکان بـێ، چـونکە بەڕاسـتی ئەگەر بێت و ئەو شێوە کۆنکریتە کە داندراوە و کە وەکو ئەوەی دەڵێن بەگوێرەی پێوەرێکی جیهانییـە کـە لەبەغدا پەیڕەو دەکرێ ئێمەش بێین ساڵانە ئـەوە دووبـارە بکەینـەوە، ئـەوە بێگومـان ئـەو بـە هـەدەردانی سامانی گشتییە لەوە دووبارە دەبێتەوە، ئەوە خاڵێکی گشتی، دووەمینیان ئەگەر بێ و سـەیری دابەشـکردنی بابڵێین ئەو سامانە گشتییە، ئەو هەموو ترلیۆنەی کە لەکوردستاندا بەناوی بابڵێین کە بودجەیـە بـۆ ئێمـە دێت، بۆ قەرەبووی فەرمانبەران بڕێکی زۆر، زۆر داندراوە، ساڵانەش هەر لە هەڵکشان و لـە زیـاد بووندایـە، هەمان تێچووەکان، ئەبوابەکانی بودجە کە سەرفییەکانی بودجـە هـەر لـەناو وەزارەتەکانـدا هـەر لـەپێناوی فەرمانبەرەکان سەرف دەکرێتەوە، واتە لێرە سەرباری ڕاتبەکان دێن دیسان ئەو پارەیەی کە هەیـە دانـدراوە لـە هەریـەك لـە وەکـو گوتمـان لەشمـەك و بەخشـین و ئەوانـە، هـەر لـەپێناوی فەرمانبەرەکانـدا سـەرف دەکرێتەوە، کەواتە لێرە کۆمەڵێك خەڵك دەمینێنەوە لە دەرەوەی بودجە کە مافیان نییـە لـە یـەك دینـاری ئـەو میزانییـەی کـە لـەبۆ هـەرێمی کوردسـتان داندرایـە، ئەوانـەی کـە لـەدەرەوەی وەزیفـە حکومییـەکانن، بێگومان کێ دەگرێتەوە؟ کۆمەڵێك پیاو دەگرێتەوە، ئەگەر بەرەگەز بێ با بڵێین ڕەگـەزی نێـر دەگرێتـەوە، ڕەگەزی مێ دەگرێتەوە، منداڵان دەگرێتەوە، کە هێشتان تەوزیف نەبوونە، ئیتر خـەڵکێکی زۆر دەگرێتـەوە، کە بێ بەشن لەبودجەی هەرێم، تەنها لەو پرۆژانەی کە گشتییە لەوە سوود وەردەگرن نەوەك لە بـڕە پـارە بابڵێین وەکو ڕاتب، وەکو پێداویستی هیچ مافێکیـان نییـە لـەو بودجەیـەدا، حکومـەتی هـەرێم دەتوانێـت بەپلانێك بتوانێ لەسیستەمی تەندروستی سوودێك بدا بە ئەوانە، دەتـوانێ لەسیسـتەمی باجـەکان لێخۆش

بوونێك هەبێ، بەلای کەمی عەدالەتێکی کۆمەڵایەتی دروست دەبێ، چونکە ئێمە ڕۆژانە بەرەنگاری ئەوە دەبینەوە خەڵك داوای دامەزراندن دەکا، ئەو دامەزراندنە بەڕاستی گەورەترین لێدانە لەبۆ بودجەی هەرێمی کوردستان، ڕۆژ بە ڕۆژیش لە هەڵکشاندایە، بێگومان ئەمە دەگەڕێتەوە سەرچی؟ سەر ئەوەی کە ئەو پلانەی کە دەبوایە پلانێکی ستراتیجی بێ، بۆ کشتوکاڵ، بۆ پیشەسازی، بۆ پەرەپێدانی ئەو کەرتانە، بۆ کەرتی گەشتیاری کە دەبوایە دابندرێ و تائێستا بایەخی پێ بدرێ و ئیشی لەسەر بکرێ، بەداخەوە زۆر، زۆر لەپلەیەکی سەرەتایی دایە، هەر لەبەر ئەوەشە خەڵکی لەگوندەکان و لە شارۆچکەکاندا هەمووی کۆچ دەکا بۆ شار، چونکە پڕۆژە گەورەکان بابڵێین وەزارەتەکان لەشارەکاندانەو یانیش دەوائیری حکومی لەشارەکانە، تێدا وەزیفەیەك بێنی هەتاوەکو ژیانێکی شایستە ئەگەر پێی کرا دابین بکا بۆ خۆی و خێزانەکەی، ئەوە خاڵێکی زۆر، زۆر گرینگە کە ئەو کۆچکردنە بۆ شارەکان ڕوودەدا لەپێناوی بە دەستهێنانی وەزیفەیەك، لێرەدا سێکتەری کشتوکاڵ زۆر بەپاشکەوتوویی دەمێنێتەوە، چونکە گوندەکان چۆڵ دەبن، چونکە بەڕاستی بایەخەکە بەقەرزی کشتوکاڵ چەند کەسانێك سوود وەردەگرن، لەوانەیە ئەوانە ئەصڵەن خەڵکی ئەو گوندانە هەر نەبن، ئیتر داواکارم لە حکومەتی هەرێم کە بەڕاستی ئەو خاڵانە بەهەند وەربگرێ، بەلایەنی کەمەوە ئەو کۆچکردنە ڕابگرێ کە لە شارۆچکە و لە دێهاتەکانەوە بەرە و شارەکان دێ، ڕاستە ئێمە پێشینەی خانووبەرەمان بۆیان زیادکرد، ڕاستە چەند قەرزێك کە مافماندا بە ئەوانیش وەری بگرن، بەڵام ئەوە چارەسەری کێشەکانیان نەکرد، بەشێوەیەك مەسەلەن ئێستا ئەوان داواکاری چین ئەو خەڵکانە؟ من کە وەکو نوێنەری شاری هەولێر با شارۆچکەی مەخمور وەربگرم ئەوانە کەمترین خزمەتگوزاری ئاوی خواردنەوە، کارەبا، قیرتاوکردنی شەقامەکان، هەمووی لێ بێ بەشن، سەرباری حاڵی خۆیان کە لەو شتانە بێ بەشن، کەمپی مەخمووریش هەیە کە ئەویش کەمپی ئاوارەکانی کوردەکانی باکورە، ئەوانیش حاڵیان لەحاڵی خەڵکی مەخمور خراپترە، کە زۆر، زۆر بێ بەشن لەخزمەتگوزارییە هەرە، هەرە سەرەکییەکان کە دەبوایە لەبۆیان دابین بکرێ چەند ساڵە، کە لەساڵی 1997 ڕا لەو ناوچەیەدا جێگیر کراون، بە ئەمری حکومەتی بەغدا، ئەوە خاڵە زۆر سەرەکییەکان بوو، خاڵێکی تر کە بەنیسبەت ئەو پڕۆژانەی کە دەکرێ لەهەرێمی کوردستان زیاتر بەنیسبەت شاری هەولێر ئەو پڕۆژە گەورانە کە وەکو بڵێین شاری هەولێر کەوتۆتە بەرچاوان کە پڕۆژەی بۆ دەکرێ هەمووی پڕۆژە خەدەمییەکانە کە حکومەت بۆ وەزارەتەکان دابینی کردووە و دروستی دەکا، ئەو دائیرانە دائیرەی حکومین، بەڵکو ئێستا زۆر گەڕەك هەیە لەشاری هەولێر جادەکانیان سەیارە ناتوانێ پێیدا بڕوا، خوێندنگایەکانیان زۆر کۆنە، هەروەها ئاو و کارەبایان ئێمە چەند ساڵ پێش ئێستا وەزیری کارەبامان بانگ کرد، داوامان لێکرد بەلایەنی کەمەوە تەلی کارەبای ناوگەڕەکەکان چاك بکا، ئەوە هەتا ئێستا لە وەزعی خۆی دایە، چەند گەڕەکێکیش هەیە هەتا ئیستیفادە ناتوانن لەمۆلیدەکانی کارەبا بکەن، ئیتر ئەوە وەزعی زۆر، زۆر گەڕەك و کۆڵانی شاری هەولێرە، چەند خاڵی ترم هەیە لەناو بودجەکەدا کە لەسەر وەزارەتی پەروەردەیە، ئێمە لەوەزارەتی پەروەردە چەند دەروازەیەکمان هەیە کە ئەویش چاپە مەنییەکانە، چاپی کتێبەکانە، بێگومان من ئەوە چوارەمین ساڵە

لەسەر ئەو مینبەرەی بابڵێین لەناو بەرنامەی پرۆژە یاسای بودجە ئەو پێشنیارە دەخەمە روو، چاپی کتێب ساڵانە بڕەپارەیەکی زۆری بۆ دادەندرێ، کە خۆی لە چەندەها ملیار دەدات، لەوانەیە بە سەدان ملیار کتێب چاپ بکرێت، ئێمە لەگەڵ هاوکارم کاك د. سەروەر، ئەمساڵ کە سەردانی مەخزەنی کتێبمان کرد کە ئەو مەخزەنە گشتییە و ئەو کۆگایە گشتییەی لەهەولێردا هەیە، لەکاتێکدا کە هێشتا پارەکە تەسدیق نەکرابوو ئەوان کتێبیان بە دەست گەیشت، ئیتر ئەو بڕە پارەیە کە دادەندرێ بۆ ئەو مەسەلەیە ڕاست و ڕەوان نییە، میقدارەکەی تەواو نییە، یەعنی هەروەها بەهەدەردانێکی زۆری تێدایە و گرێ بەست لەگەڵ ئەو چاپخانانە کرایە کە چاپخانەی لوبنانین، چاپخانەی دەرەکین، کە تێیدا پارە فورسەکانی خۆمان دەچنە دەرەوە، بەبێ ئەوەی ئێمە بتوانین سوود لەو فرسەتە وەربگرین یانیش چەند ساڵە ئەگەر بایەخماندابایە بە کردنەوەی چاپخانەی دیجیتاڵی نوێ ڕەنگە بمانتوانیبایە ئەو ئەرکە حکومەت خۆی جێ بەجێی بکا، جوانترین خەدەماتی پێشکەشی بە قوتابیان دەکرد، سەرباری ئەوەی لەجیاتی ئەوەی مانگی (12) کتێبەکان چاپ بکرێن و بە لۆری و بە شەحن و بە نازانم چی بگەنە کوردستان و دیسان دووبارە دابەش بکرێنەوە، دەیتوانی هەرلەناوەخۆدا چاپ بکرێن و ساڵانە کە بابڵێین چاپی (2012) تەواو بوو، یەکسەر (2013) دەست پێ بکا، بۆ ئەوەی لەکاتێکی زۆر شایستە کتێبەکان تەوزیع بکرێن و پرۆسەی خوێندنیش بەجوانی و بەرێك وپێکی بەرێوە دەچوو، ئەمە سەرباری ئەوەی کە ساڵانە..... ئەوە چوارەم ساڵە لەبودجەی هەرێمی کوردستان چیمان هەیە (120) ملیار دینار بۆ دروستکردنی قوتابخانەکان دابین دەکەین، بەڵام ئەوسێ ساڵەی رۆیشت کە دەکاتن نزیکی (360) ملیار دینار، کە بۆ (160) قوتابخانە داندرابوو ئەوە، یەعنی دەیکرد مەسرەفی (160) قوتابخانەی (6) پۆلی، (9) پۆلی، (12) پۆلی، (18) پۆلی، (27) پۆلی، بەڵام تا ئێستا هەر نزیکەی (30) تا (40) قوتابخانە تەواو بووە، ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ چی؟ تەبعەن ئێمە زۆر لەلیژنەی پەروەردە جەختمان لەسەر ئەوە کردووە کە ئەو هەنگاوە بۆ سەر ناگرێ؟ بۆ بەرەو پێش ناچێ؟ هۆیەکەی لەچ دایە؟ هۆیەکەی لەوە دایە کاتێك ئەوە هی چەند ساڵێك بودجە درەنگ تەسدیق کرایە و درەنگ ئیشەکە کرایە، یەعنی وای لێهاتووە ساڵی یەکەم کە (2010)بوو، پرۆژەکانی ساڵی (2010) لە ساڵی (2011) چووە بواری جێ بەجێکردن، هەروەها هی ساڵی (2011) لەساڵی (2012)، ئی (2012) لە (2013)، جا بۆیە قەیرانی نەبوونی قوتابخانە لەهەموو شارو شارۆچکە و دێهاتی کوردستان بە هەرسێ شارەکەوە بە ئیدارەی گەرمیانەوە زۆر، زۆر بەشێوەیەکی زۆر، زۆر لەسەرەخۆ دروست دەکرێ، بۆیە پێشنیار دەکەم کە حکومەتی هەرێم کە ئەو بڕە پارەیە بابڵێین دابین دەکا بۆ دروستکردنی قوتابخانە هەم دەتوانێ ئەو بڕە پارەیە لەسندوقێك دابنێ، بۆ کە تایبەت مەندی بداتێ بێ ئەوەی ببێتە مەدوەر و بگەڕێتەوە بۆ بودجەی گشتی، بابڵێین بۆ بەغدا، دەتوانێ لەهەمان کاتدا میکانیزمێکی تر بەکاربهێنێ بۆ دروستکردنی قوتابخانەکان، چونکە بەڕاستی ئەوە دروستکردنی قوتابخانەیە، ئەوە نانەواخانە نییە، ئەوە هۆتێل نییە، بەڵکو ئەوە پرۆسەیەکی نیشتیمانی پێوە بەندە، هەروەها حکومەتی هەرێم چەند ساڵ پێش ئێستا پرۆگرامی خوێندنی گۆڕیوە، پرۆگرامی خوێندن پێویستی بەوە هەیە کە بتواندرێ لە شوێنێکی زۆر،

زۆر شیاودا پەرە بەو پڕۆگرامە نوێیە بدرێ، کە بەداخەوە ئەو نەبوونی قوتابخانەیە وایکردووە دەوامی سێ شەفتی و چواریش هەبێ، لە زۆر لەقوتابخانەکان، چونکە بەمەسایەکانەوە، ئیتر پێویستە لێرە بە دواوە ئەوە ئەهمییەتێکی تری پێ بدرێ، چونکە بەڕاستی پڕۆسەی تەندەرینەکەو پڕۆسەی ئیحالەکردن ئەوە هەموو ئێمە گلەییمان لەسەرە، دەبێ شەفاف تر بێ و دەبێ رێك و پێکتر بەرێوەبچێ تاوەکو بتوانین باشترین و لەکوالیتی و زۆرترین نسبە لەو قوتابخانانە دروست بکرێ، ئەوە خاڵێکی تر، بەنیسبەت بەرنامەی تواناسازی، بەرنامەی تواناسازیش بەدەر نییە لە چەند تێبینی و گرفتێك کە سەرباری ئەوەی ئێمە ئەو پارەیەمان دابینکردووە بۆ پڕۆسەی تواناسازی، تواناسازی تەنیمەی تاقاتی بەشەرییە، کە تێیدا بایەخدانە بە خوێندن و ڕاهێنان و هەروەها بەحسی عیلمی، بەڵام بەداخەوە تا ئێستا تەنها پڕۆسەی تواناسازی کە نێردەکانە هەر ئەوە کراوە، بەڵکو بایەخ نەدراوە بە ڕاهێنان و پرۆسەی بەحسی عیلمی، کە بەڕاستی زانکۆکان دەیانتوانی بە بایەخدان بە پڕۆسەی توێژینەوەی زانستی بتوانن بودجەی خۆیان بوێ دابین بکەن، بەڵام بەداخەوە لەو هەموو پسپۆڕییە، لەو هەموو بڕوانامە بەرزەی کە لەزانکۆکاندا هەنە ئەو لایەنە پشتگوێ خرایە، بەنیسبەت دەوراتیش تەنها ئەوە نییە مامۆستایەکانیان چینێك بەشداری بکەن لەو دەورانە و سوودمەند بن، بەڵکو ئێمە پێشنیارمان کردووە فەرمانبەرەکانی ناو زانکۆکانیش بێنەوە مامۆستایەکان هەمووی سوودمەند بن لەو ڕاهێنانە، هەروەها دەتوانین لەو حاڵەتەش بەشی ناردنە دەرەوە کەم بکرێتەوە، بەڵکو کارمەندانی وەزارەتی پەروەردە و کارمەندانی وەزارەتی تریش سوودمەند بن لە پڕۆسەی ڕاهێنان، چونکە ڕاهێنان بەڕاستی ئەوەش تەنمییەی تاقاتی بەشەرییە و زانستەکانیان نوێ دەکاتەوە، ئیتر لەبواری جیا جیادا بڵێین سوودی بۆ کوردستان دەبێ لە ئەوەل و ئاخیری، بەنیسبەت پڕۆژەکان، تێبینیم لەسەر پڕۆژەکان دەڵێ پڕۆژەکان زۆربەی زیاتر لەپێویست بودجەیان لەساڵێکدا بۆ دیاری دەکرێت، بۆ نموونە چەندین پڕۆژە ماوەکەیان (360) ڕۆژە، هەموو بودجەکەیان بۆ داندراوە، لەکاتێکدا تا بودجە پەسەند دەکرێت و پڕۆژەکە بانگەواز و تەندەری دەکرێ، سپاردنی بۆ دەکرێ، لایەنی کەم چەند مانگێکی تری دەوێ، بۆیە زەحمەتە نیوەشی لێ خەرج بکرێ، بگرە پڕۆژە هەیە ماوەی زیاتریشە لە ساڵێك، تەبعەن پارەکەی سەرف ناکرێت و پارەکە دەمینێتەوە، پڕۆژەکە بەنیوە چڵی دەمینێتەوە بۆ ساڵێکی تر، ئەمەش بێگومان ئەگەر هەر پڕۆژەیەك، هەر شارێك داوای کردووە بۆ پێداویستی خۆی، ئەو کاتە پێویستی بەو پڕۆژە هەیە، دواخستنی پڕۆژەکان ئەوە گەورەترین لێدانە لە بەرژەوەندی خەڵك لە پێداویستییەکانی خەڵك، مەسەلەن ئەو ناوچەیە قوتابخانەی پێویستە، ئەو قوتابخانەیە کە تاخیر بوو چی دەکرێ؟ بەڕاستی ئەوە وابزانم لێدانە وەکو وتم بابڵێین چوونە پاشە نەك چوونە پێش لە ئابووری کوردستان، ئەو بودجەیە بەڕەئی من هەروەکو وتم لەسەر شاری هەولێرە، لەسەر شارەکانی تریش تەتبیق دەبێ، بودجەکە بودجەی دروستکردنی فەرمانگەکانی حکومییە، چونکە نزیکەی (580) ملیار داندراوە بۆیان، ئەوەش بۆ دروستکردنی فەرمانگەکان جگە لە مزگەوت و قوتابخانە و نەخۆشخانەکان، من لێرە دەڵێم کەسمان بڕوا ناکەم لە دژی دروستکردنی مزگەوتەکان بین، بەڵام با

مزگەوتەکان لێبگەڕێین بۆ خەڵکی، بودجەی حکومەت با لەجیاتی مزگەوتەکان قوتابخانەشماڵی میللەتە، بۆ زانست و بۆ خوێندنە، ئەو بڕە پارەیە بۆ قوتابخانەکان تەرخان بکرێ، بۆ نەخۆشخانەکان تەرخان بکرێ، ئەوەتا بەسەدەقە ئێمە نەخۆشخانە دەکەینەوە و پارە بۆ چارەسەرکردنی هەندێك نەخۆشی زۆر، زۆرئەستەم و بەبێ عیلاج تەرخان دەکەین کە دەبوایە ئەوە لە ئەستۆی حکومەت دابایە و بیری لێکردبایەوە، وەکو نەخۆشی زۆر قورسەکانە، شێرپەنجەیە، تەلاسیمایە، کەم خوێنییە، ئیتر ئەم نەخۆشی و ئەم عیجز و ئەوانەیە کە بەڕاستی پێویستە لەوە پێداچوونەوە بکرێ، بەنیسبەت کەرتی کشتوکاڵ بەڕاستی دروستکردنی بەنداو زۆر، زۆر زەروورییە لەکەرتی کشتوکاڵ بکرێ، ناوچە هەیە مەسەلەن وەکو ناوچەی دەشتی شەمامك لە هەولێر، کەندێناوە، کە ئەوانە ناوچەی وان لەهەموو ژیانی خۆیان بە زراعەتی گەنم و جۆ و دانەوێڵە مەشهوور بوونە و ناوبانگیان هەیە، چەند ساڵی وشکەساڵی کە تێپەڕی بەسەریدا تووشی قەیرانی ئەوەی کردووە کە ئاوی تێدا نییە، بەڕاستی ئەوە زۆر، زۆر زەرووڕە ئەو بەنداوەی کە بڕیارە لێی دروست بکرێ بابڵێین هەنگاوێکی زۆر جدی بۆ بندرێ، هەر بەنیسبەت شارۆچکەی مەخمور ساڵی پار کە سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەت سەردانی شارۆچکەی مەخموریان کرد وەعدیان دا کە پشتێنەیەکی سەوزی بۆ دروست بکەن، ئەویش بە چاندنی هەزاران دار لەو شارۆچکەیە، بەڵام هەتا ئێستا وابزانم ئەگەر ئەو کاتە چەند دارێك چاندراین تا وەکو ئێستا ئەو پشتێنەیەی بۆ نەکراوە، چونکە خۆمان دەزانین شارۆچکەی مەخمور باشووری رۆژئاوای هەولێرە، موعەرەزە لە بۆ تۆزوبا هەڵکردن هەموو دەمێك، ئەگەر بێو ئەو دارانەی لێ نەچێندرێت وەکو مورەشەحەیەك بۆ هەوایەکەیان، ئەو خەڵکەی ئەو ناوچانە بەڕاستی ئەستەمە بتوانن ژیان بەردەوام بکەن لەو ناوچانە و تووشی هیجرەت دەبن بۆ هەولێر، ئێمە کە داوای هەندێك پڕۆژە دەکەین بۆ ئەو ناوچانە بێگومان بینایەش دەبێ دابین بکرێ لە بۆ ئەو جۆرە پڕۆژانە، ئێستا بەنیسبەت کردنەوەی جامیعە لە شارۆچکەی مەخمور کە کۆلێژی بابڵێین پەروەردەی تێداکراوەتەوە بە دوو بەشی کوردی و عەرەبییەوە، لە بینایەی قوتابخانە دایە، بێگومان ئەوەش زەڕبەیە بۆ قوتابخانەکان، ئێمە لەلایەك قوتابخانە دروست دەکەین و هەوڵدەدەین قەیرانی قوتابخانەکان نەمێنێ، لەلایەکی تریش خۆمان دەیدەینە لایەنی تر ئەمە بێگومان ڕەوا نییە، لەسەر پرسی دامەزراندن، پرسی دامەزراندن بەڕاستی ئەو سێ ساڵەی ڕۆیشت زۆر، زۆر پرسێکی بابڵێین ترسناك بوو لە هەرێمی کوردستان، هەروەکو وتمان کە وەکو بەتاڵەیەکی موقەنەعەیە پرسی دامەزراندن، چونکە زۆرجار وا رێککەوتووە کە ئەو دائیرانە پێویستیان بەو کەسانە نییە لەگەڵ ئەوەش دایدەمەزرێنن، وەکو بڵێی هەر وەزارەتێك هەوڵدەدا زۆرترین حیسە بۆ خۆی ببا، ئەوە بۆ ئەوەی بابڵێین یەدەگی هەبێ نازانم بۆ چی؟ بەڵام لێرەدا ئێمە وامان پێ باشە کە ئەو دامەزراندنەی کە دەکرێ یانیش ئەو پلە وەزیفیانەی کە دادەندرێ لە هەرێمی کوردستان لەسەر بنەمایەکی زانستی دابندرێ لێرە بە دواوە، زۆر، زۆر گلەیی لەوە دەکەن ئەوانەی کە دادەمەزرێن، دامەزراوەکانی چەند ساڵی ڕابردوو کە مووچەکانیان دوای شەش مانگ بۆ سەرف دەکرێ، کە ئێمە لەهەر ساڵێکی دارایدا کە لەبەغدا ئیقراری پلە وەزیفیەکان دەکرێ مووچەکانیشی لەگەڵ دێتە هەرێمی کوردستان،

نازانم ئەو دواکەوتنی مووچەیە هۆی چییە؟ گلەیش لەسەر ئەوەیە کە لە وەزارەتی دارایی پشتگوێ دەخرێ، ئایا لیژنەکان کەمن؟ ئایا مەحاسیبەکان کەمن؟ نازانم ئەوە چییە؟ بەڕاستی پێویستە ئەمسالەکە ئەو شتە دووبارە نەبێتەوە، هەرچەندە ئێستاش هەمان کێشە هەیە، کە لەوەزارەتی خوێندنی بالآ چەندەها تەعین کراوە، بەلآم ئەو ڕاقیان لە وەزارەتی داراییە نەڕۆیشتیتە پێشەوە، سەبارەت بەو بڕە پارەیەی کە لەفرۆشتنی نەوت بەدەستی دەهێنین ئەوە بوو دووسالْ پێش ئێستا حکومەتی هەرێم بڕە پارەیەکی چاکی کە نزیکە (25) ملیۆن دۆلار بوو بۆ وەزارەتی خوێندنی بالآ داینا، ئەوەبوو خۆش بەختانە بڕیاردرا کە کەمپی زانکۆی صەلاحەددینی لێ دروست بکرێ، بەلآم تائیستا چونکە ئەو بڕە پارەیە داندراوە بۆ دروستکردنی کەمپەکە ئێمە ئەوەی دەبیستین هەر لەقۆناغی دیزاینە ئەو کەمپە، بێ لەوەش ئەو کەم و کورتیانەی کە هەیە لەناو کۆلێژ و پەیمانگاکان و بەشە زانستییەکان و بەشە ویژەیەکانی ئەو زانکۆیە هەر لەحالەتی خۆی دایە و جگە لە بەشە ناوخۆیەکان کە (في الحالتين يرثى لها)، هەموو ڕۆژێ خۆمان دەبینین کە چۆن ئیزراب دەکەن و چۆن دەنگە، دەنگ دەکەن و قڕە قڕ دەکەن لەبەر نەبوونی خزمەتگوزاری، لەبەر خراپی ڕێگاکان، ئەوانە هەمووی بێگومان تەئسیری سلبی هەیە لەسەر پرۆسەی خوێندن و لەسەر ئەو شتانە، دواهەمین خالْم، بەڕاستی منیش پشتگیری لە بۆچوونەکانی کاك کاردۆ دەکەم، بۆ باشترکردنی وەزعی پێشمەرگە پێویستە یەعنی ئەو شەریحەیە ئیهتیمامێکی زۆر، زۆری پێ بدرێ، ئاستی ژیانی بژێوی پێ بەرز بکرێتەوە، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تریش داوا دەکەم کە ئەوە بۆ دووەم جارە کە هێشتا حکومەتی هەرێم ئاوڕی لەو خالە نەداوەتەوە، هیچ چارەسەری بۆ نەکردووە، کە بتوانێ یان دەرمالەی قوتابیان زیاد بکا، یانیش قەرزی خوێندن دابین بکا، بۆ ئەو خوێندکارانەی کە حالەتی کۆمەلآیەتییان، ئاستی کۆمەلآیەتییان نزمە، قەرزی خوێندنیش وابزانم نابێتە بارگرانی لەسەر حکومەتی هەرێم، بەلکو ئەو قەرزە دەدرێتەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بايز أسماعيل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو تارا خان.

بەڕێز تارا عبدالرزاق محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من لەسەرەتای قسەکانمدا دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی و ئابووری دەکەم، بۆ ڕاپۆرتەکەیان، کە توانیویانە بەشێوەیەکی زۆر باش هێلە گشتییەکانی بودجە دیاری بکەن و ئەو کەم و کورتیەی کە لەڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی هەیە بە پرسیار ئاراستەیان بکەن و دەستخۆشیان لێ دەکەم، من وەکو ئەندامێکی لیژنەی کاروباری تەندروستی و ژینگە، زیاتر تەرکیز دەکەمە سەر ئەوە، هەروەك هاوکارانم ئاماژەیان پێدا، کە پشتگیری هەموو خالەکانی ئەو ڕاپۆرتە دەکەم، پرسیارێکیشم هەیە لەوەزارەتی دارایی ئەو بڕە بودجەیەی کە بۆ تەندروستی تەرخان کراوە بەو پێیەی کەمن زانیاریم هەبێ هەموو سالْێ مانگی (9) بۆ (10) کۆتایی دێ، ئەوانیش بەردەوام دەبن لەسەر پێدانی بودجە و کڕینی دەرمان، ناشوەستێ، بەس پرسیارەکەم لێرە

ئەوەیە، ئایا ئەوان بۆ لەسەرەتاوە ئەو بڕە پارەیە بە زیادە دانانێن؟ بەکەمی دایدەنێن؟ هەروەها پێشنیاریش دەکەم کە تەرخانکردنی بودجەیەك بۆ سندوقی تووشبوانی نەخۆشی شێرپەنجە کە دەبێت بڕێ بودجەی بۆ دیاری بکرێت تاوەکو ئەو یاسایە بچێتە بواری جێ بەجێکردنەوە، هەروەها تەرخانکردنی بڕە بودجەیەکیش بۆ سندوقی ژینگە، کە کاروچالاکییەکانی دەستەی ژینگە پابەندە بەو سندوقەوە، تاوەکو ئێستا نەچۆتە بواری جێ بەجێکردنەوە، پێویستە بڕە بودجەیەکی بۆ تەرخان بکرێ، خاڵێکی تر کە دەمەوێ باسی بکەم پڕۆژەکانی وەزارەتی تەندروستین کە (56) پڕۆژەی بەردەوام و چوار پڕۆژەی پێشنیار کراوە، کە کۆی پڕۆژەکان دەکاتە (60) پڕۆژە کە ئەم پڕۆژانە پڕۆژەی زۆر باشی تێدایە، وەك نەخۆشخانەی (200) قەرەوێڵەیی بۆ شاری هەولێر، سلێمانی، دهۆك، بەڵام تێبینیەکەی من لێرەدایە هەندێك لەو پڕۆژانە ماوەی(2)ساڵ یان(3) ساڵە، هەتاوەکو ئێستا دیزاینەکەی تەواو نەبووە، بۆ نموونە نەخۆشخانەیەی لەدایك بوون و منداڵان لەشاری سلێمانی، نەخۆشخانەی شێرپەنجە، یان هەندێك لەو پڕۆژانە لەتەندەرینە، وەستاون و تاوەکو ئێستا هیچ کۆمپانیایەك یان هیچ لایەنێك نەیتوانیوە ئەو پڕۆژانە وەربگرێ، لەبەر ئەوەی بڕی ئەو پارەی کە بۆی تەرخانکراوە بڕێکی زۆر کەمە، بۆ نموونە نەخۆشخانەی شێرپەنجە لە دهۆك، کە (21) ملیار دیناری بۆ داندراوە، کە کەمترین تەندەر کە بۆی کراوە (40) ملیار دینارە، بۆیە ئەو بڕە پارەی کە بۆی داندراوە زۆر کەمە و نەتواندراوە تا ئێستا بچێتە بواری جێ بەجێکردنەوە، بۆیە داواکارم کە وەزارەتی پلاندانان لەگەڵ وەزارەتی تەندروستی میکانیزمێکی گونجاو بدۆزنەوە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی ئەو پڕۆژانە کە لەوەزارەتی تەندروستی هەن، ئەوانە هەموو پڕۆژەی زەخمن پێویستیان بە بودجەیەکی باش هەیە کە ئەگەر ئەم پڕۆژانە تەواو بن ژێرخانی تەندروستی خزمەتێکی زۆری پێدەگات و زۆر لەکێشەکانی نەخۆشخانەکان چارەسەر دەبێ، هەروەها پێشنیارێکی تریش لەسەر پرۆسەی تواناسازییە، ئەوەی ئێمە تێبینیمان کردووە پرۆسەی تواناسازی نەیتوانیوە بەپێی پێویست خزمەتی کەرتی تەندروستی بکا، ئەویش هۆیەکەی ئەوەیە ئەو کەسانەی کە چوونەتە تواناسازی بخوێنن زیاتر کلینیکە، پراکتیکی تێدانییە، ئەمەش کە بەشێکی گرینگە لە بواری تەندروستی کە پراکتیك کار بکەن، بۆیە من پێشنیار دەکەم کە بەشێك لەم بودجەیەی تواناسازی بۆ خول و ڕاهێنانی دکتۆرەکان و پەرستیار و کارمەندانی تەندروستی تەرخان بکرێتن، بۆ ئەوەی بتوانن ڕاهێنان بکەن، ئەگەر لەناو هەرێمی کوردستانیش بێتن یان لە دەرەوەش بێتن، سوودی لێ وەربگرن لەلایەنی عەمەلییەوە، خاڵێکی ترم کە من دەمەوێ وەك ئەندامێکی لیژنەی وەرزش و لاوان هەم پێشنیار هەم روونکردنەوەیەکیشە بۆ هەندێك لە ئەندامە بەڕێزەکان، بۆ بەرچاو روونیان، ئێمە پێشنیاری ئەوەمان کردووە کە شارێکی ئۆڵۆمپی وەرزشی دروست بکرێ لەهەرێمی کوردستان بەتایبەتی ئێستا هەرێمی کوردستان لە بواری وەرزشیدا کاروچالاکی لە زیادبووندایە، من پێشنیار دەکەم چ لە بودجەی تەواوکاری بێ یان پەرەپێدانی پارێزگاکان یان بودجەی ساڵی (2014)، دەڵێم (2014) لەبەر ئەوەی بەپێی ئەو زانیاریانەی ئێمە هەمانە و دیراسەمان کردووە، تێچوونی ئەو پڕۆژەیە (350) بۆ (400) ملیۆن دۆلارە، کە ئەمەش پڕۆژەیەکی

زەخمە، بۆیە داواکارم وەزارەتی پلاندانان دراسەیەکی ئەم پرۆژەیە بکات و بتوانێت جێ بەجێی بکاتن، هەروەها پشتگیری هەموو ئەو خاڵانە دەکەم کە هاوکارم پەروین خان سەبارەت بە کەسوکاری شەهید و ئەنفالکراو و پێشمەرگەکان کردی، پشتگیری هەموو خاڵەکانیان دەکەن، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك جلال.

بەڕێز جلال علی عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

خوشك و برایانی پەرلەمانتار، ئاشکرایە باردۆخی عێراق لەوەرزی بودجەی ئەمساڵەوە زۆر جیاوازە لە سێ ساڵی پێشوو، لە ساڵی (2013)دا لەم وەزعەدا، لەم وەرزەدا دوو پێکهاتەی عێراقی سەرەکی دێرین لە ناحەزی و رقەبەرایەتی و یەکتری سڕینەوە و لەململانێی قورسدان کە پێدەچێت ببێتە هۆی پەرت بوونی عێراقی ئێستا، یان هێنانە کایەوەی بارودۆخێکی نەخوازراو و ئاڵۆز لەهەموو روویێکەوە، من وای دەبینم کە دەبوایە و دەبێت پەرلەمانی کوردستان بەهەموو دەنگ و ڕەنگەکانەوە لەخەمی دروستکردنی ئابووریەکی سەربەخۆ دابین بۆ خۆ ئامادە کردن بۆ داهاتووی عێراق و هەرێم، باسکردن لەهەمووارکردنی بودجە لە پەرلەمانی عێراق بەهەموو لێکدانەوەیەك، دوورە ئەگەر نەڵێم کەوتۆتە چەقی ململانێکان، مەحاڵە پێکهاتەکانی ئەو پەرلەمانە رێکبکەون لەسەر هەمووارکردنی بودجە، بۆیە تاکە رێگا تاکە شانس بۆ ئێمەی کورد بەهەموو دەنگ و رەنگەکانەوە، بۆ بەتەنگەوە هاتنی داهاتووی میللەت و خەڵکی مووچە خۆر و ئەو کەسانەی کە باسکرا سەرو (1,300) ملیۆنێك و سێ سەد هەزار دینار مووچەی هەیە دەبێ لەخەمی ئەوە دابین بیرلەوە بکەینەوە ئابووریەکی سەربەخۆمان هەبێ، ئەگەر نەتوانین سەربەخۆیەکی سیاسیمان هەبێ، بودجەی هەرێمی کوردستان کە (17٪)یە، لەو (17٪)یە (6٪)ی لێ دەبڕێت بەناوی جۆراوجۆر، بەناوی حاکیمە، سیادی، قەرزوقۆڵ، کە دەکاتە رێژەی لە (35٪)ی بودجەی هەرێمی کوردستان، بەداخەوە هەموو لێی بێدەنگین، کەوایە هیچ نەبێت چەند خۆپیشاندانێك، چەند مانگرتنێك، چەند دەرخستەیەك هەبوایە بۆ هەموو دونیا و دەرو دراوسێ و بۆ بەغدا کە غەدر دەکەن ئەو (35٪) لەخەڵکی کوردستان و میللەتەکەمان دەبڕن، من وای لێکدەدەمەوە، تەئکیدیشم ئەگەر عێراق لەژێر بەندی حەوتی (UN) دا نەبێ، تەئکیدتان بۆ دەکەمەوە بودجە نایەتە هەرێمی کوردستانەوە، بودجە بۆ کورد دانانرێت، بە پێچەوانەوە بودجە بەکاردەهێندرێت بۆ چەوساندنەوە و چوونە دۆخی ساڵی نەوەدەکان، بەڵام بەداخەوە ئەم قسەیە دەکەم، زۆر ویستم نەیکەم، ئێمە لەسەر بودجە و کات سازان ئەنجام نادەین، کە هیوادارم، بەئومێدم بۆ شتە گەورەکان بەرپرسانە تر و بە پەرۆشانە تر سازان ئەنجام بدەین، بە ڕاستی داهاتوو روون نییە، ئەمە وەکو هاووڵاتییەکی ئەم هەرێمە و ئەندامێکی پەرلەمانی کوردستان ڕەئی خۆمە، بەڵام وەکو سەرۆکی لیژنەی کشتوکاڵ و ئاودێری حەزدەکەم هەندێ روونکردنەوە بدەم کە خۆی لەمانەی خوارەوە دەبینێتەوە:

1- بۆ ڕاستکردنەوەی وتەیەك کە وترا تەنها (48٪) لە بودجە جێ بەجێ بووە، ئەو (48,2٪) بودجەی وەبەرهێنانە، (72٪)ی بودجەی تەشغیلی سەرفکراوە، خوشك و برایان لەماوەی چوار بۆ پێنج مانگ، چونکە ئێمە مانگی شەش بودجەمان هەموار کردووە لەمانگی هەشتدا گەیشتۆتە دەوائیرەکان، داواکارم لەخوشك وبرایانی پەرلەمان ئەگەر خرایە دەنگدانەوە دەنگ بدەن بۆ ئەم پێشنیارانەی خوارەوە کە هەم داوانەکردنی زیادکردنی بودجەیە، چونکە بە پێچەوانەی پەیڕەوی ناوەخۆیە زیادکردنی بودجە، پێم وایە ئەمەی کە من داوای دەکەم زیادکردن نییە، یەك، لەمەسەلەی داهاتی وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوە ئاوییەکان کە بڕێکی کەمە نزیکی هەشت ملیارە، داواکارین کە ئەو داهاتەی خۆیان بگەڕێتەوە بۆ وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوە ئاویەکان بۆ سەرفکردنی، بۆ دەرمانی بەیتینەری، بۆ فاکسین، بۆ پێداویستی موختەبەرییەکان، بۆ مەسەلەی پەرەپێدان لە دارستان و ژینگە،.
2- دابینکردنی بودجەی پێویست بۆ پرۆژە گەورەکانی ئاودێری کە باسی شەمامك کرا، کە پڕۆژەیەکی گەورەیە بە دەیان هەزار دۆنم دەکاتە بەراو، هەروەها پرۆژەی ئاودێری گەورەی دەشتی کۆیە پارەیان بۆ دابین بکرێت، هەروەها بەنداوە گەورەکان لە بابەتی تەق تەق و دێرەلووك و بەستورەوە و ئەوانەی تر، پارەیان بۆ دابین بکرێ لەرێی دابینکردنی قەرزی نێودەوڵەتی درێژخایەن، یان وەبەرهێنان بەجۆرەکانی وەبەرهێنان کە هەیە لە دەوڵەتانی دراوسێ جێ بەجێکراوە، لەتورکیا و لە مالیزیا و لە سەنغافورا و لە ئوردنیش، یان هەر بودجەیەکی تر کە لەبەر دەستدا بێ بۆ جێ بەجێکردنی ئەو پرۆژە ستراتیجییانە، دوو، بڕیاردان لەوەی کە لە (3٪)ی بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بۆ کشتوکاڵ دابین بکرێت کە بەڕاستی لەماوەی پێنج ساڵدا لەساڵی (2007) تا ساڵی (2012) (0,1٪) پارەی گەشەپێدانی مەحافەزات کە گوێم لەهەندێ خوشك و برابوو وتیان هەرچی کرابێ لەمەحافەزاتەوە کراوە، بە پێنج ساڵ (0,1٪) بودجەی مەحافەزات بۆ کشتوکاڵ جێ بەجێکراوە کە دەڵێین منیش دەڵێم کشتوکاڵ شتێکی ستراتیجییە، دەبێ پشتی پێ ببەستین، دەبوایە نەك دەیەمین بێ، خۆی دەبوایە دەیەمین بێ، ئێستا کراوە بە دوانزەمین، ئەگەر بەژمارەی فەرمانبەرانیش بێت پێویستە گرینگی پێ بدەین بە پێنج ساڵ (0,1٪)ی بۆ جێ بەجێکراوە لە پارەی تەمویلی موحافەزات من داواکارم لەخوشك و برایانی پەرلەمان کە دەنگدرا، بڵێن داوا بکەن (3٪)ی پارەی تەمویلی موحافەزات بۆ کشتوکاڵ بێ، مەسەلەی قەرزی کشتوکاڵی خوشك و برایان لە کۆی (835) ملیار دینار (4٪)ی بۆ کشتوکاڵ بووە، (1٪)ی بۆ پیشەسازی بووە، ئەم (4٪) هیچێك ناگرێتەوە،لەبەر ئەوە داواکارین ئێمە داوای پشتگیریتان لێ دەکەین کە مەسەلەی قەرزی کشتوکاڵ جیا بکرێتەوە لە قەرزەکان، یەعنی بەڕاستی هەموو سولفێك ناکرێ بۆ سلفەی عەقار بێ، ئەو عەقارەش هەموو لەسەر حیسابی زەوی کشتوکاڵییە، پێویستە پۆلێن بکرێت، بۆ پڕۆژە ئێعتیادییەکان (150) ملیۆن بێ، بۆ پرۆژە ستراتیجییەکان دەبێت (500) ملیۆن بێ، من بۆ ڕاستکردنەوەیەکی تر کە وترا لە مەساریفی ئوخرای حکومەتی بەغدای ناوەند (200) ملیارە، ئەوەی کە من مەعلوماتم هەبێ تەنها بۆ بواری کشتوکاڵی (600) ملیار دینار داندراوە کە ناونراوە موبادەرەی زراعی، کە ئەوە سێ ئەوەندەی ئەوەیە کە باسکرا، گوایە لەهەرێمی

کوردستان (835) ملیاره له بەغدا (200) ملیاره، بەس بۆ کشتوکاڵ بۆ کڕینی پێداویستی کشتوکاڵ له ئامێر، له ئامێری ڕشاندن، لەپێداویستی دیکه (600) ملیار دابینکراوه وەکو موبادەرەی زراعی، زۆر سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو ئاواز خان.

بەڕێز ئاواز عبدالواحد خضر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا دەستخۆشی لەحکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بۆ ئامادەکردنی بودجە و زووتر ناردنی لەساڵی پێشوو کە ئەمەش دەورێکی ئیجابی دەبێت لە زۆر بواردا بەتایبەتی لە کەوتنە بواری جێ بەجێکردنی پڕۆژەکاندا، هەروەها چارەسەرکردن و کەمترکردنی کورتهێنان بە ڕێژەی (17٪)دا، داواکارین لەم ڕووەوە هەوڵی زیاتریش بدات، وێڕای دەستخۆشیم لەلیژنەی دارایی و ئابووری کە زۆر ماندووبوونە بە ئامادەکردنی ڕاپۆرتی دارایی کە تێبینی و پێشنیاری سەرجەم لیژنەکانی پەرلەمانی لەخۆوە گرتووە، بەڕێزان ئەوەی دەمەوێ باسی بکەم بودجە پڕۆژەیەکە بۆ هەمووان، بۆ هەموو بوارێك، ئاساییە لەساڵێکدا نەتواندرێت بودجەی وەکو یەك بۆ هەموو سێکتەرێك تەرخان بکرێت، ئەمەش مانای ئەوە نییە کە حکومەت گشت سێکتەرەکانی بەلاوە گرینگ نییە، بەڵکو دەکرێت ئەو سێکتەرانەی کە زیاتر پێویستیان بە بودجە هەیە لەم ساڵەوە بڕێکی زیاتریان بۆ تەرخان بکرێت و لەساڵانی داهاتوودا دەکرێت گرینگی بەبوارەکانی تر بدرێت، بۆیە وێڕای پشتگیری کردنم، دەستخۆشی لەحکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بۆ گرینگیدان بەسێکتەرەکانی پەروەردە، تەندروستی، شارەوانی و ئاوەدانکردنەوە، بوارەکانی تر، داواکارم کە میزانییەی دەستەی مافی مرۆڤیش زیاد بکرێ، بۆ ئەو بڕەی کە خۆیان داوایان کردبوو، ئەویش بڕی (11) ملیارە، لەبەر ئەوەی ئەم دەستەیە تازە سەرۆکی بۆ داندراوە وەکو هەنگاوی یەکەم بۆ ئەکتیف کردن و کارابوونی ئەم دەستەیە پێویستە پشتگیرییان بین، بەڕێزان ئەوەی جێگای باسە ئەو ڕەوشە ئەمنی و ئارامی و سەقامگیرییەیە کە لە هەرێمی کوردستاندا هەیە، کە ئەمەش بەشاهێدی گشت لایەکمان بەبێ دوو دڵی دەتوانین باسی لێوە بکەین و شانازی پێوە بکەین، کە ئەمە ڕەنگدانەوەیەکی ئیجابی هەبووە لەگشت بوارەکاندا، بەتایبەتی لەبواری وەبەرهێناندا، دەتوانم تەنها بەنموونە لە هەولێر باسی بکەم کە لەساڵی (2006) تاوەکو کۆتایی (2012) قەبارەی وەبەرهێنان تەنها لەهەولێری پایتەخت گەیشتۆتە نزیکەی (14) ملیار دۆلار ئەمە جگە لەشارەکانی سلێمانی و دهۆك کە ئەمە ڕێژەیەکی زۆر دڵخۆشکەرو جێگای دەستخۆشییە، بەڕێزان ئەمە تەنیا بۆ ئەوە نەهاتۆتە کایەوە کە بڵێین هەرێمەکەمان دوورە لەهەموو مەترسییەك، بەپێچەوانەوە لەناوچەیەکین کە لەزۆر لاوە کێشە و مەترسیمان لەسەرە، جگە لەوە دەبینین

رۆژانە لە عێراق چ کارەساتێکی دڵتەزێن روو دەدەن، سەرەڕای ئەوەی حکومەتی مالیکی لە (2003) تاوەکو ئێستا نزیکەی (65) ملیاری بۆ باری ئەمنی تەرخانکردووە، تەنها لەم ساڵدا نزیکەی (20) ترلیۆنی بۆ دەزگای ئاسایش و دژە تیرۆر تەرخانکردووە، کەچی خراپترین ناوچەن لەرووی سەقام گیریەوە، بەڵام خۆش بەختانە هەرێمی کوردستان ئارامترین ناوچەیە لەعێراقدا کە ئەمەش بە هەوڵی هەموولایەکمان دەبێت، سەرەتا بەماندووبوون و رۆڵی بەرچاوی دەزگا ئەمنییەکانە، هەروەها بە پاڵپشتی ئێمەو بۆ دابینکردنی بودجە و پێداویستییە بۆ کاری ئەم دەزگایانە تاوەکو بتوانن بەردەوام بن لەسەر ئەو رۆڵە جوانەیان، بۆیە داواکارم لەگشت لایەك کە هاوکار بین بۆ دابینکردنی تەواوی پێداویستییەکانیان، چونکە بەپێچەوانەوە لە نەبوونی ئیمکانیەت و میزانیەتی پێویست بۆ ئەم دەزگایانە لەئاکام کارەساتی ناخۆش و دڵتەزێنی لێ روودەدات کە تێدا هەموو لایەك تێدا زەرەرمەند دەبین، بۆیە دەڵێن خۆپاراستن باشترە لە چارەسەرکردن، ئەگەر بتوانی بەمەبلەغێکی گونجاو خۆمان لە روودانی کارەساتێکی دڵتەزێن بپارێزین زۆر لەوە باشترە کە خوا نەخواستە بەدەیان قات پارە لە ئاسەواری روودانی کارەساتێك سەرف بکەین کە زیانی گیانیشی بەدواوە بێ کە ئەمە بەهیچ لایەك تەعویز ناکرێتەوە، بۆیە وەك ئەندامێکی لیژنەی ناوەخۆ پشتگیری لەو بودجەیەی وەزارەتی ناوەخۆ و دەزگای ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش دەکەم، هەروەها پشتگیری لە دابینکردنی ئەو بڕە بودجەیە دەکەم کە بۆ قەرەبوو کردنەوەی ئاوارەکانی ئێران و تورکیا ساڵانە تەرخان دەکرێ، بەڵام داواکارم لەوەزارەتی دارایی کە کارئاسانیان بۆ بکات لەکاتی پێدانی ئەم بڕە پارەیە تاوەکو زووتر بگاتە دەست هاووڵاتیان، قسەکانی خۆم کورت دەکەمەوە بۆیە چیتر نامەوێ درێژە بەقسەکانم بدەم، بەڵام هەریەك لەئێمە گەر ئەم نامیلکەیەی خوێندبێتەوە، زۆر بەجوانی لە داتا و زانیارییەکان ورد ببێتەوە بۆی دەردەکەوێ کە بودجە تا ئێستا چەند لەخزمەتی خەڵك دابووە، تا هاتووە بارو گوزەرانی خەڵك چەند باشتربووە، ئەمەش بەبەرچاوی هەموو لایەکەوە دیارە، بۆیە هەرکەسێك ویژدانی هەبێ سەیری ئەم داتایانە بکا دەزانێ بارو ژیان و گوزەرانی خەڵك تا چەند گۆڕانکاری بەسەر داهاتووە، سوپاس بۆ هەموو لایەك.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دانیشتنی سەرلەبەیانیمان کۆتایی پێ دەهێنین، تا سەعات (5)ی پاش نیوەڕۆ بەخواتان دەسپێرین، هەر بژین.

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

ئێستاش بەردەوام دەبین لەسەر گفتوگۆکانمان، لیژنەی دارایی و ئابووری فەرموو بۆ شوێنی لیژنەکان، فەرمووو کاك خەلیل بۆ قسەکردن.

بەڕێز خلیل عثمان حمدامین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە پڕۆژە یاسای بودجەی ئەمساڵ من پێم وایە کۆمەڵێك خاڵی ئیجابی تێدایە کە ناکرێ نادیدە بگیرێ، هەروەها لەوانەیە کون و کەلەبەریشی تێدایە، کە ئێمە بتوانین بە هەموولایەکمان بە گفتوگۆیەکی زانستیانە ئەم بودجەیە بە شێوازێك ئاراستە بکەین کە لەخزمەت زۆرترین چین و توێژەکانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان دابێ، دیارە ئەگەر لەرووی تەکنیکییەوە سەیری بودجەی ئەمساڵ بکەین، سەیری هاوپێچەکانی بکەین، من پێم وایە ماندووبونی پێوە دیارە، دەستخۆشی لەهەموو لایەك دەکەین، هەم وەزارەتی دارایی و هەم لیژنەی دارایی کە راپۆرتی باشیان ئامادەکردبوو، بۆیە من پێم وایە بە بەراورد بەساڵانی رابردوو پێشکەوتنی باشی بەخۆیەوە دیوە، خاڵێکی ئیجابیش لەو تەفاسیلە ئەوەیە کە حکومەت هیچی نەشاردیتەوە، هەمووشتەکانی خستۆتە بەردەستی پەرلەمان بۆ ئەوەی بەرچاوی روون بێ، لەکێشە و کەم و کوڕیەکان، لە گیروگرفتەکان، لەو ئاستەنگانەی کە لەبەینی ئێمە و حکومەتی ناوەندی دایە، بە هەمان شێوەی ساڵانی رابردوو من پێم وایە هاووڵاتیانێکی زۆر لەو بودجەیە سوودمەند دەبن چ بە شێوازێکی ڕاستەوخۆ لەرێگەی مووچە و دەرماڵە و بیمەی بێکاری و کۆمەڵێك بواری جۆر بەجۆری تر، بەهەمان شێوە بەشێوازی ناراستەوخۆش لەرێگەی پڕۆژە خزمەتگوزارییە جۆربەجۆرەکانەوە لەسەرجەم سێکتەرە جیاوازەکان هاووڵاتیان لەم بودجەیە سوودمەند دەبن، خاڵێکی تری کە بەردەوام بوونە لەسەر تەرخانکردنی بودجە بۆ بواری توانا‌سازی و، هەروەها هەڵمەتی دروستکردنی خوێندنگاکان، ئەگەر چی ئێمەش تاوەکو ئێستاکەش کێشەمان هەیە لەمەسەلەی خوێندنگا و ژمارەیەکی زۆر خوێندکارمان هەیە، کە ئەمەش من پێم وایە بەلایەنێکی تر خاڵێکی ئیجابییە بەوەی کە گەشەکردنێکی کۆمەڵایەتی و ژیان و گوزەرانی خەڵك بەرەو باشتر رۆیشتووە، بۆیە خەڵك زیاتر بەرەو بواری زانست و منداڵ ناردنە مەکتەب و، هەروەها خوێندن تەواوکردن هەنگاو دەنێ، ئەمەش بوارێکە گەشەکردنی پێوە دیارە، لەوانەیە کە بودجەش لەم بوارەدا رۆڵی بووبێ لە ساڵەکانی پێشتردا، سەرەڕای زیادبوونی مووچە و دەرماڵەی کەسوکاری

شەهیدان و ئەنفالکراوان کە من پێم وایە حەقی خۆیانە ئەوەیان بۆ بکرێ، هەروەها درێژە بەوەش بدرێ کە لە داهاتوودا خانوو پێداویستییەکانی تریان بۆ دابین بکرێ، هەروەکو وتم دیارە ئەو بودجەیە بەڕاستی بێ کەم و کوڕی نییە، پێویستە هەموومان هەوڵبدەین کە کۆ دەنگییەکمان هەبێت لەسەر ئەوەی بەشێوازێکی زانستیانە کەم و کوڕییەکان دەست نیشان بکەین، ئەم بودجەیە بۆیە هاتۆتە پەرلەمانەوە بۆ ئەوەی هەمووومان دەست لەسەر کەم و کوڕییەکان دابنێین، دوور لە هەر شێوازێکی دەمارگیری سیاسی یاخود تەعەسوبی سیاسی بتوانین ئێمە گفتوگۆ لەسەر ئەو بودجەیە بکەین و مامەڵەی لەگەڵدا بکەین وەك ئەوەی کە بودجە قوتی خەڵکە و پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە ژیانی خەڵکەوە هەیە، کەم و کوڕییەکان دەست نیشان بکەین، دیارە ناکرێ بەتایبەتی کە ئێستاکە لەزۆر وڵاتانی پێشکەوتوو تەکنیکی ئامادەکردنی بودجە لە بواری ئابووری و کۆمەڵێك بواری مالیدا بەرەو پێشچووە، ئێمە ئەم بودجەیەی خۆمان بە بودجەی وڵاتانی پێشکەوتوو بەڕاستی پێوەر بکەین، یاخود قیاس بکەین، بۆیە لە وڵاتێکی وەکو ئێمە کە ئەزموونێکی کەممان هەیە لەم بوارەدا، من پێم وایە کەم و کوڕی لەبودجەدا هەردەبێت، سەرەڕای هەموو ئەو خاڵە ئیجابییانە من بەڕاستی کۆمەڵێك سەرەنج و تێبینیشم هەیە، کۆمەڵێك پرسیار و پێشنیاریشم هەیە، کە ئاراستەی بەڕێزان وەزیری دارایی دەکەم، یەکەم لەڕاپۆرتی وەزارەتی داراییدا ئاماژە بە پشکەکانی هەرێم کراوە لە لایەن حکومەتی فیدڕالییەوە کە نادرێ یاخود بە کەمی هاتووە، ئێمە هەموو لایەکمان دەزانین کە مەسەلەی نەهاتنی بودجەی پێشمەرگە بارگرانییەکی لەسەر حکومەتی هەرێم دروستکردووە، کە پێم وایە ئەمە مەسەلەیەکی سیاسییە، بەسیاسی کراوە، ئیتیفاقی سیاسی لەسەر کراوە، لەوانەیە بە یاسا رێك نەخرابێت، من هەر لێرەشەوە داوا دەکەم کە بەڕاستی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەتایبەتی لەهەلومەرجی ئەمڕۆی کوردستاندا نەهێڵێ کەلێن بکەوێتە ئەو بوارەوە و ئەو بوارە پڕبکرێتەوە، بەهەرجۆرە بودجەیەك کە لەهەرێمی کوردستان هەیە، بە مەرجێك هەموو پێداویستییەکانی هێزی پێشمەرگە و هەروەها ژیان و گوزەرانی هێزی پێشمەرگە بەباشترین شێوە دابین بکرێ، لەبەر ئەوەی ئەوان ئەمڕۆکە لەسەنگەری پاراستنی ئەم دەستکەوتانەی هەرێمی کوردستانن، هەروەها بەشێك لە ئاسایشی نەتەوەیی و نیشتیمانی ئێمە بەندە بە ئامادەیی هێزی پێشمەرگەی کوردستانەوە، خاڵێکی تر باس لە نەفەقاتی سیادی کە پڕۆژەی بەنداوەکان و هەروەها نەفەقاتی حاکیمە کە بەشە خۆراکی مانگانە و پارەی هەڵبژاردن و هەروەها بودجەی تەکمیلی و پارەی پترۆدۆلار کراوە، یەعنی ئەم بودجانە هەریەکە بەنیسبەتێك لێی بڕاوە، بەڵام ئەوەی کە جێی سەرەنجی منە بەڕاستی مەسەلەی پارەی پترۆدۆلارە کە من پێم وایە بەرامبەر بەو کەمیە نەوتەی کە ئێمە بۆ تەکمیلەی حسیەی عێراق پڕی دەکەینەوە من پێم وایە ئەمە زۆر، زۆر کەمە کە بڕەکەی (42،400) چل و دوو ملیۆن و چوارسەد هەزار دینارە، لەکاتێکدا کە رۆژانە (250) دوو سەد و پەنجا هەزار بەرمیل لە هەرێمی کوردستانەوە دەڕوات، من لەجەنابتان دەپرسم ئایا ئەمانە هەموو بەپێی یاساو رێسا رێك نەخراون؟ ئایا ناکرێ ئێمە پەنا بەرین بۆ.....، لەکاتێکدا بۆ سەرجەم پرسەکان ئێمە دەڵێین دەستوور و یاسایەکان با حەکەم بن، ئایا ناتوانین ئێمە پەنا بۆ یاسا و بۆ

دەستوور بەرین؟ لە دادگای ئیتیحادیدا ئێمە ئەو حەقەی خۆمان وەر بگرینەوە؟ خاڵێکی تر کە حکومەتی هەرێمی کوردستان تەئکیدی لەسەر کردووە لەڕاپۆرتەکەیدا ئەویش هەنگاونانە بەرەو بنیادنان و جێ بەجێکردنی بنەمای ئابووری سەربەخۆ، کە من پێم وایە لەهەموو بواری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووریدا سوودی باشی هەیە، بەخاڵێکی وەرچەرخان دادەندرێ لەمێژووی ئەو هەرێمە دا، بەڵام پێویستی بە دیراسەت و بە دیقەت و بە ماندووبوونی زیاتر و بەرنامە رێژی باشتر هەیە، پێویستە حکومەت زەمینە سازییەکی باشی بۆ بکا، بەرنامەی موستەلزەماتی خۆی بۆ دابین بکات، بە داخەوە لەڕاپۆرتەکە هیچ ئاماژە بەوە نەکراوە، من پێشم وایە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەتوانێ کۆمەڵێك هەنگاوی باش بنێ لەو بوارەدا کە لەوانەیە نەتوانن بەشێوەیەکی باش بەشدار بن لە سەربەخۆیی کردنی ئابووری هەرێمی کوردستان، بەڵام حەتمییەن کاریگەری خۆیان دەبێ لەوانە زیادکردنی سەرچاوەکانی داهاتی حکومەت، جگە لە نەوت و کانزایەکان، کە ئەمەش من پێم وایە بە دەرکردنی کۆمەڵێك یاسا و رێسای پێویست دەکرێ، لەوانە پەسەندکردنی یاسای سندوقی داهاتە نەوتی و کانزایەکان کە پێویستە پەرلەمانی کوردستانیش لەوەدا پەلەی لێ بکات، دوو، بەشێوازێك کە هەندێك ئیرادات هەیە ڕاستە بەشێوەیەکی سەرەکی نین کە دووبارە ئەمانیش کاریگەریان هەیە لەسەر ئەوەی کە داهاتی هەرێمی کوردستان زیاد بکرێ، بەڵام لەوانەیە بەشێوازی جوزئی تەئسیریان هەبێ کە من پێم باشە هەر ئەم هەنگاوانە بندرێ، هەندێك پێی دەڵێن ئیراداتی موشتەقە، یاخود بەزمانێکی تر ئەو ئیراداتانەی کە دەسەندرێن کە لەرووی ئابووریەوە پێم وایە ئەگەر هەڵە نەبم کاك د. ئاراس وا پێناسە دەکرێ، ئەویش من پێم وایە لەرێگەی باج و رسومات و هەروەها غەراماتی جەزائی، بۆ ئەو مەبەستەش من پێم وایە دەتواندرێ ئێستاکە زۆر لە شەریکاتی تەئمین، کۆمپانیاکان پرۆژەیان پێشکەشکردووە بۆ ئەوەی کە کۆمپانیای دڵنیایی پێك بهێنن کە دەتواندرێ لەرێگەی کۆمپانیایەکانەوە خەڵك خۆی دڵنیا بکاتەوە، من پێم وایە حکومەت لەوەش دەتوانێ باج و رسومات وەربگرێ، ئەمەش بەشێك بێ لەو داهاتە، خاڵێکی تر هەموارکردنی یاسای وەبەرهێنان کە بەداخەوە یەعنی ئێمە پێم وایە وا بۆ ساڵێك دەچێ ئێمە چاوەڕوانی هەموارکردنی ئەو یاسایەین، ئەو یاسایەی پێشتر لە هەلومەرجێکدا بووە، ئێستا هەرێمی کوردستان لە هەلومەرجێکی ترە، بەتایبەتی بۆ بواری پیشەسازی و کشتوکاڵی و گەشتیاری کە سوودی زۆری دەبێ، یەعنی ئێمە با ئەو گلەییە لە حکومەت بکەین لە کاتێکدا ئەوان گلەیی لە ئێمە دەکەن کە هەندێك یاسا دەردەکەین تەبعاتی مالی و بارگرانی مالی بۆ سەر حکومەت دروست دەکا، بەڵام ئەم یاسایە من پێم وایە ئاسانکارییەکی زۆر بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان دەهێنێتە کایەوە لەوانەش مەسەلەی بووژانەوی کشتوکاڵ و گرینگیدان بە کەرتی کشتوکاڵییە، هەروەها کەرتی پیشەسازی و گەشتیاری کە من پێم وایە ئەمە هەلی کار دەرەخسێنێ، هەم داهاتێکی باش دەبێ بۆ هەرێمی کوردستان، خاڵێکی تر پشت بەستن بە بەرهەمی خۆماڵی و پارێزگاری کردن لەبەرهەمی ناوەخۆ و نەچوونە دەرەوەی ئەم داهاتی هەرێمە، یەعنی ئێمە دەبینین کە ساڵانە ژمارەیەکی زۆر لەگەشتیاران روو لەم هەرێمە دەکەن، کە دەبوو بەڕاستی ئێمە ئیستیفادەیەکی زۆر باشمان لێ بکردبایە، بەڵام بەداخەوە ئەو

گەشتیارەی دێتە ئێرە من پێم وایە هەر بەرهەمی هاوردە کە ئێمە هاوردەی دەکەین بەکاری دەهێنێ، لەکاتێکدا ئەگەر ئێمە بەرهەمی خۆمان هەبوایە من پێم وایە داهاتێکی باش بۆ ئەم هەرێمە دروست دەبوو، خاڵێکی تر بە بڕوای من هاندان و تەشجیع کردنی پێکهێنانی شەریکاتی موساهەمە و کۆمەڵێك شتی لەو بابەتە کە حکومەت دووبارە لەڕێگەی باج و ڕسووماتەوە دەتوانێ بەشی هەبێ لەم بوارەدا، خاڵێکی تر دانانانی سیستەمێکی بانکی رێك و پێك بەجۆرێك کە هەم وەبەرهێنەرانی بیانی، هەم وەبەرهێنەرانی ناوەخۆ و هاووڵاتیان بتوانن سوودی لێ ببینن، کاری وەبەرهێنان بۆ ئەوانە ئاسان بێ، هەروەها ئەرکی هەموو ئەو پێشینە و قەرزانەش بگرێتە ئەستۆ کە ئەمڕۆکە حکومەت لەسەر بودجەی خۆی جێ بەجێی دەکا، ئەمەش بار سووکییەکی تریش بۆ حکومەت زیاد دەکا، خاڵێکی تر بەداخەوە ئێمە یاسایەکی تریشمان پەسەندکرد لەو پەرلەمانە، بەڵام تاوەکو ئێستاکە نەچۆتە بواری جێ بەجێکردنەوە، ئەویش پاراستنی رێگا گشتییەکان بوو کەمن پێم وایە ئەویش بەجۆرێ لەجۆرەکان کۆمەڵێك داهاتی غەرامات و ڕسووماتی هەیە کە ئەمەش هەر بۆ دەخلی حکومەت من پێم وایە داهاتێکە حەقە ئەمە لەئێستا بەدواوە بچێتە بواری جێ بەجێکردن، خاڵێکی تر وەکو هەموو لایەك باسکرا، بەڵام من بەسەر پێی باسی دەکەم، ئەویش کەمکردنەوەی ئەو زیادەڕۆییانەیە، ساڵ بە ساڵ ئێمە باسیکردنی زیادەڕۆیی لەسەرفکردنی بودجەدا دەکەین، بەڵام بەداخەوە تاوەکو ئێستاکە شوێنی خۆی نەگرتووە.

چوارەم/ لەپاڵ پێدانی پێشینەی خانووبەرە و گرینگیدانی حکومەتی هەرێمی کوردستان بە کەرتی کشتوکاڵ لەرێگەی بەرنامە و بەرنامەی دروستکردنی جۆرەها بەنداو، کە بەداخەوە ئەویش بەسستی دەڕوا، هەروەها دروستکردنی پرۆژەی ئاودێری کە وەکو هاوکارم کاك جلال باسی کرد، کە من سەد لە سەد پشتگیری دەکەم، بۆ ئەوەی ئەم کەرتە بەتەواوەتی بکەوێتە سەرپێی خۆی کەرتی کشتوکاڵی، پلانی حکومەت بۆ دەعمی کشتوکاڵ بەشێوازێکی موتەکامیل بچێتە سەر پێی خۆی، بەڕاستی نەقسێکی تر هەیە کە ئێمە هەستمان پێکردووە، ئەویش وەکو لیژنەی ئاوەدانکردنەوەی رێگا و بانی گوندەکانە، بەداخەوە دوای رێککەوتنێك لەنێوان وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە و پارێزگاکان دیارە بودجە بۆ چاککردنەوە و هەروەها دروستکردنی رێگای گوندەکان کەوتۆتە سەر رێگای پەرەپێدانی پارێزگایەکان، بەڵام وەکو تێبینیمان کرد لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان لە پرۆژە یاسایەکە وەکو پێویست ئاماژە بەوە نەکراوە، بۆیە بەڕاستی حەقە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ ئەوەی ئەگەر بییەوێت مەسەلەی کشتوکاڵ بژیێنێتەوە، مەسەلەی کشتوکاڵ پەرەپێبدا، هەروەها ئەم کەرتە گەشەی پێ بداو ببێ بەپشتگیرییەکی سەرەکی بۆ بەسەربەخۆیی کردنی ئابووری هەرێمی کوردستان هەموو ئەو پێداویستیانەی گوندەکان بەڕاستی من پێم وایە یەکسەر لێی موتەکامیل دەبێ، هەنگاوی باشی بۆ بندرێ، خاڵێکی تر ئێمە پارەکە لێرە پرۆژە یاسای بودجەمان پەسەندکرد یەکێ لەو مادانەی کە لە بودجەدا بوو ئەویش مەسەلەی پێکهێنانی ئەنجومەنی ڕاژە بوو، وەکو یەکێ لە هاوکارانم وتی یەکێ لەگرێبەستە گرینگەکان لە نێوان پەرلەمان و حکومەتدا پرۆژە یاسای بودجەیە، بەڵام بەداخەوە دەبینین کۆمەڵێك رێنمایی، کۆمەڵێك ماددە، کۆمەڵێك هین لەو بودجەیەدا جێ

بەجێ نەکراوە، وەکو ئەوەی گوتم کە پێکهێنانی ئەنجومەنی ڕاژە کە بەڕاستی بە پێکهێنانی ئەم ئەنجومەنە دەتواندرێ هەموو ئەو درِ دۆنگی و گلەیی و گازاندانەی کە لەسەر مەسەلەی دامەزراندنی خەڵك هەیە لە ڕێگەی لیژنەی پارێزگاکانەوە بڕەوێنێتەوە، ئەم گلەیی و گازاندانە لەکۆڵ حکومەت ببێتەوە، کە ڕۆژانە ئێمە خەڵك دەبینین، لە میدیاکانەوە دەبینین، بەڵام بەداخەوە تاوەکو ئێستاکە ئەم ئەنجومەنە پێك نەهاتووە، یەعنی من نازانم حکومەت بۆ ئەم بارگرانیانە لەکۆڵ خۆی ناکاتەوە، خاڵێکی تر قسەم لەسەر پڕۆژەکانە بەڕاستی، کاری پڕۆژەکان یەکەم لەدواکەوتنیان کە بەڕاستی زۆر پڕۆژە پەسەند دەکرێ، بەڵام دەبینی لەبەر زۆر هۆکار ناچێتە بواری جێ بەجێکردنەوە، کە یەکێ لەو هۆکارانە ئەویش مەسەلەی ئیحالە و فەتح و تەندەرین و عەقدە، کە من پێم وایە لەچەند مەرکەزێك دەکرێ، بۆیە من پێم باشە حکومەتی هەرێم ئەم دەستەڵاتە بگەڕێنێتەوە بۆ بەڕێوەبەرە گشتییەکانی وەزارەتەکان لە پارێزگاکان، بۆ ئەوەی چیتر ئەم پڕۆژانە دوا نەکەون، خاڵێکی تر من داواکارم هەم لیژنەی بەدواداچوونی ئەنجومەنی وەزیران و هەم لیژنەی بەدواداچوون لە وەزارەتەکان کارا بکرێ و ئەکتیف بکرێ بەشێوازێك کە لە نزیکەوە چاودێری جێ بەجێکردنی پڕۆژەکان بکەن، یەعنی بەشێك لەپڕۆژەکان لەبەر نەبوونی کۆمەڵێك چاودێری و بەدوا داچوونی ورد لەلایەن حکومەتەوە بەڕاستی یا دوا دەکەون یاخود کوالێتیان باش نییە و بەنەتیجە لەماوەیەکی کەمدا تێك دەچنەوە، چونکە بەبڕوای من دواکەوتنی پڕۆژە ئێمە ئەمساڵ کۆمەڵێك پڕۆژە بۆ سنوورێك بڕیاری لەسەر دەدرێ، لەپەرلەمان پەسەند دەکرێ، بەڵام سەیر دەکەین ناچێتە بواری جێ بەجێکردنەوە، بەمەش ئەو پرەنسیپ و بنەمایانە هیچ بایەخی نامێنێ کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەسەر ئەو بنەمایە پڕۆژەی بودجە، پڕۆژەکان بەسەر ناوچە جیا، جیاکاندا کە ڕێژەی دانیشتووانە دابەش دەکات، یەعنی ئێمە ئەگەر لەوساڵەدا لەسنوورێکدا ئەگەر چوار پڕۆژە نەچێتە بواری جێ بەجێکردنەوە ساڵێکی تریش بودجەی بۆ داناندرێ، دەڵێن ساڵی پار بودجەی زۆری بۆ داندراوە، پڕۆژەی زۆری بۆ داندراوە، یەعنی ئەمە بەڕاستی کێشەیەکی بۆ سنوورەکان دروست کردووە، بۆ بودجەشی دروست کردووە، خاڵێکی ترم کە ئێمە لە بەدواداچوونمانەوە بەڕاستی تۆزێ تووشی بووین، من پێم وایە وەزارەتی پلاندانان بۆ وەزارەتەکان، بۆ ئەو پڕۆژانەی کە لەو ناوچانەدا جێ بەجێ دەکرێن، کە ماوە و ڕێژەی بەفرو باران بارینی زۆرە، یەعنی پلانێکی تایبەتی هەبێ، ناکرێ پڕۆژەیەك لەقەڵادزێ یاخود لە چۆمان و حاجی ئۆمەران یاخود لە پێنجوین کە جێ بەجێ دەکرێ، بەڵێندەران سکاڵایان هەیە لەوەی کە مودەی ئیزافیان وەکو هەولێر بۆ تەرخان دەکرێ، لەکاتێکدا لەوێ هەم ماوەی باران بارین زۆرە، ئەو ماوەی کە تەعتیلیان دەکا لەئیشکردن زۆر، زۆر زیاترە وەکو ئەوەی کە لەپارێزگای هەولێر هەیە، خاڵێکی ترم مایەی خۆشحاڵییە کە وا بۆ سێ ساڵ دەچێ یاسای ژمارە (7) ساڵی (2008) کە تایبەتە بە دروستکردنی یەکەی نیشتەجێ بوون چۆتە بواری جێ بەجێکردنەوە، حکومەتی هەرێم پارەی بۆ تەرخان دەکا، بەڵام بەبڕوای من ئەوە بەگوێرەی ئەو داتایانەی کە بەڕێز جەنابی وەزیری پلاندانان ساڵی پارەکە خستییە ڕوو لەداتاشۆیەکەدا، ئێستاش من لەبیرمە ئێمە بەپێی ڕاپرسی یاخود بەدواداچوون ئێمە ساڵانە پێویستیمان بە

(15) هەزار یەكەی نیشتەجێ بوونە، بۆیە من پێم وایە ئەم بودجەی كە داندراوە ئەو نەقسەمان بۆ پڕ ناكاتەوە، كە ئێمە بمانەوێ بە چەند ساڵێكی تر كێشەی نیشتەجێ بوون كەم بكەینەوە، بۆیە من هیوادارم حكومەتی هەرێم ئەم مەسەلەیە لەبەر چاو بگرێ وەكو هەڵمەتێكی نیشتیمانی بۆ دروستكردنی یەكەی نیشتەجێ بوون لەرێگای قەرز كردن بێ یاخود لەهەر رێگایەكی ترەوە بێ، لەرێگای بانكەكانەوە بێ بتوانێ هەڵمەتێكی نیشتیمانی بۆ ئەمە دەست پێ بكا، بۆ ئەوەی وەكو مەسەلەی خوێندنگاكان ئێمەش بتوانین لەو بوارەدا نەقسمان كەمتر بێتەوە، خاڵێكی ترم سەرەرای هەموو لایەك گلەیی دەكەن لەسەر ئەوەی كە پارەیەكی زۆر بۆ بەرگری و ناوەخۆ تەرخانكراوە، وەزارەتی ناوەخۆ بەخۆشی داهاتێكی زۆر، زۆری هەیە، بەڵام ئەوەی من گوێ بیستی بووم لە بەڕێوەبەرایەتییەكانی پۆلیسی هەولێر و سلێمانی و دهۆك، یەعنی بۆ هەموو قەزاو ناحییەكان بەتایبەتی مەسەلەن سلێمانی وەكو سامپڵێك وەرگرین، بۆ ئەساسی هەموو قەزا و ناحییە و مەركەزی پارێزگاكان (30) ملیۆن دینار داندراوە، كە من پێم وایە ئەم بڕە لەچاو ئەو داهاتەی كە بۆ وەزارەتی ناوەخۆ داندراوە كەمە، مەسەلەن بۆ پۆلیسی چالاكییە مەدەنییەكان (25) ملیۆن داندراوە، گلەییەكی تریش لەو بوارەدا هەیە كە ئەوانە گلەیی پۆلیسی ئامادە و پۆلیسی فریاكەوتنن، كە هەمان ئەو ئیمتیازاتانەیان هەیە كە لەگەڵ ئەو پۆلیسانە هیچ جیاوازیەك ناكرێن كە لەمەركەزەكان دەوام دەكەن، ئەمان لەسەر جادە و بەباران و تووشی مەترسی دەبنەوە، بەڵام هەمان ماف و ئیمتیازیاتیان هەیە، من وای دەبینم كە جۆرێك لەنارێكی هەیە، هیوادارم چارەسەر بكرێ، دووبارە سوپاستان دەكەم.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو حاجی بلال.

بەڕێز احمد سلیمان عبدالله (بلال):

بسم الله الرحمان الرحیم.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

تێبینیەكانی بەندە لەسەر پڕۆژە یاسای بودجە.

سەرەتا لە ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییەوە دەست پێ دەكەم، لە ڕاپۆرتی داراییدا هاتووە فەرمانبەرانی هەرێم ڕێژەی (23,6٪)ی هەموو عێراق پێك دێنێت، لەكاتێكدا بودجەی هەرێم (10.4%)ە، پرسیار ئەوەیە ئەم هەڵاوسانەی فەرمانبەران بۆچی؟ كێ لێی بەرپرسیارە؟ لەڕاپۆرتی وەزارەتی دارایدا هاتووە: كاریگەری سلبی دابەزاندنی (15٪)ی بودجەی بەكاربردنی ساڵی 2012 بەم هۆیەوە ئەم بڕیارە وای كرد تەجاوزات ڕوویدات لەسەر بودجەی بەكاربردنی ساڵی 2012، پەك كەوتنی چەندین پرۆژەی خزمەتگوزاری گشتی لەوەزارەتە خەدەمیەكانی (شارەوانی – تەندروستی – زانكۆكان) وەك: پاك كردنەوەی ئاو (كلۆر)، بەڕێوەبردنی پرۆژەكانی ئاو، خاوێن كردنەوەی سەرجەم شارو شارۆچكەكان، كڕینی (شۆفڵ وقەلاَب و كرێن)، چاككردنەوەی شەقامەكان، پرسیارئەوەیە پەرلەمان ڕێژەی 15٪ ی بودجەی تەشغیلی بری بۆچەند بابەتێكی دیاریكراو، زێدە ڕۆییەكان لەئەنجامی ئەو سیاسەتەیە كە حكومەت پیادەی دەكات

دروست بووە، نەك لە ئەنجامی بڕیاری پەرلەمان، بۆیە داوای روون کردنەوە دەکەین لە نوێنەرانی حکومەت، چۆن توانیان پارە لەو سێکتەرە گرنگانە ببڕن کە پەیوەستە بە ژیانی یەکە، یەکەی هاوولاّتیانی هەرێمی کوردستان؟ خەرجی سیادی (29,17٪)ی کۆی گشتی بودجەی عێراق پێك دێنێت، ئەگەر چی سالاّنە پارەیەکی زیاد بۆ بودجەی سیادی دیاریدەکرێت، بەپێی یاسا پێویستە 17٪ ئەوەی دەمێنێتەوە بدرێت بە هەرێمی کوردستان، بەپێی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لاپەڕە(24)، تا ئێستا هیچ لەو پارانە نەدراوە بە هەرێم و هیچ زانیاریەکی ئەوتۆشیان نیە لەوەبارەیەوە، پرسیار ئەوەیە جگە لەئێوە ئەوە ئەرکی کێیە بە دواداچوون بکات؟ کێ لەم کەمتەرخەمیە بەرپرسیارە؟ لەسالّی 2007 تائێستا کەسالّی 2013 یە موستەحەقاتی پێشمەرگە بریتی یە لە (7,696) حەوت ترلیۆن و شەسەد و نەوت و شەش ملیار دینار، بەلاّم تائێستا ئەو پارەیە نەدراوەتە هەرێمی کوردستان، لەکاتێکدا بەپێی یاسای بودجە دەبوایە ئەم بڕە پارەیە بەشێوەی سلفە بدرابایە هەرێمی کوردستان، پرسیار بۆ بەڕێز جەنابی وەزیر جگە لەئێوە ئەوە ئەرکی کێ یە بەدواداچوون بکات؟ کێ لەم کەمتەرخەمییە بەرامبەر لەبەدواداچوونی ئەم مافانەی پێشمەرگە بەرپرسیارە؟ خەرجی حاکمە کۆی پارەکەی (10,101) دە ترلیۆن و سەد و یەك ملیار دینارە، کەدەکاتە (7,3٪)ی بودجەی گشتی عێراق بەهەرێمی کوردستانیشەوە، بەگوێرەی یاسای بودجە پێویستە بڕی (1,717) یەك ترلیۆن و حەوت سەد و حەڤدە ملیۆن دینار بۆ سالّی 2013 بۆ هەرێمی کوردستان تەرخان بکرێت، کە لەم سالّ و سالاّنی رابردووش بۆ هەرێم سەرف نەکراوە، وەك لە لاپەڕەی (26)ی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دا هاتووە، پرسیار ئەوەیە بۆچی ئەم مافە بۆ خەلّکی هەرێم ناگەڕێنەوە لەکاتێکدا ئەوە ئەرکی ئێوەیە؟ بەپێی ماددەی (32)ی بودجەی سالّی 2012 دەبێت وەزارەتی دارایی هەستێت بەبرینی لە (10٪)ی مووچەی پلە تایبەتەکانی و وەزیر، پەرلەمانتار، حاکمەکان، بەلاّم وەزارەتی دارایی هەستاوە بەگێڕانەوەی ئەوبڕە پارەیە کە لەحاکمەکان بڕاوە، لەکاتێکدا ئەوبڕە پارەیە دانراوە بۆکڕینی دەرمان بۆ نەخۆشیەکانی شێرپەنجە؟ ئەمەش پێشێلکارییە لەسەر یاسای بوجەی سالّی 2012، پرسیار بۆ جەنابی وەزیر ئەم پێشێلکایە بۆ؟ دابین نەکردنی بودجەی تەرخانکراو بۆ ئەو یاسا و بڕیارانەی کە لەسالّی 2012 دەرچووە کە پێوستی بە بودجەیەکی تایبەت هەیە بۆ نموونە بڕیاری بە پایتەختکردنی شاری سلێمانی، کە لەپرۆژەی پێشنیارکراوەکاندا تەنها یەك پرۆژە دیاریکراوە بۆ ناو شاری سلێمانی، ئایا بڕی ئەو پارەیەی تەرخانکراوە بۆ بە پایتەخت بوونی شاری سلێمانی چەندە؟ لەکوێی بودجە بۆی دیاریکراوە؟ یاسای کۆمەك بۆ نەخۆشی شێرپەنجە لە یاسای ژمارە (11)ی سالی 2012، کە بەپێی ماددەی (4) پێویستە بودجەیەك لەلایەن حکومەتەوە تەرخان بکرێت ئەو بڕە چەندە؟ لەکوێوە بۆی تەرخاندەکرێت؟ لەکاتێکدا لەیاساکەدا بوونی نییە، هەروەها بودجەیەك لەلایەن وەزارەتی تەندروستیەوە دەبێت تەرخان بکرێت بۆ ئەومەبەستە، ئایا ئەوبڕەی وەزارەت دیاری کردووە چەندە؟ کە دەبوو لە یاسای بودجەی (2013)دا ئەو بڕە بۆ جێ بەجێکردنی ئەم یاسایانە ئاماژەی پێ بدرێت، لەلاپەڕە (6)ی ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییدا پاساوی هۆکارەکانی کەم بونەوەی بودجە بۆ ئەوەدەگەڕێنێتەوە

که گوایه حکومەتی ناوەند حکومەتی هەرێمی بێ بەش کردووە لە بەشداری کردن لە داڕشتنی بودجە بەپاساوی ماددەی (110)ی دەستوور، برگەی چوارەمی ماددەی 114، بەلاّم ماددەی (110) ناونیشانەکەی زۆر روون و ئاشکرایە، کەباس لەتایبەتمەندی حکومەتی ناوەندی دەکات، نابێت ئەو ماددەیە بکرێتە بەڵگە بۆ کورد، بەڵکو بەڵگەیە بەسەرمانەوە، پاشان چۆن دەبێت رێکخستنی بودجە لەسەر بنەمای رێککەوتن بێت لەکاتێکدا بودجە بەڵگەنامەیەکی قانونییە و پێویستە بەیاسا رێك بخرێت، ئەویش لەسەر بنەمای ماددەی (11)ی بودجەی حکومەتی ناوەند کەساڵانە ئەم ماددەیە دووبارەدەبێتەوە و جەخت لە ئاماری گشتی دەکات بۆچی حکومەتی هەریم پێداگری ناکات لەسەر ئەنجامدانی ئاماری گشتی؟ تا کوردستان رزگاری بێت لەوەی کە لەسەر بنەمای رێککەوتن بودجە وەربگرێت، پاشان ئایا نوێنەرانی کورد لە حکومەت کاریان ئەوەنیە بەرگری لەبودجەی هەرێمی کوردستان بکەن؟ (4) وەزیر و جێگری سەرۆك وەزیرانی حکومەتی ناوەند، ڕاوێژکاری دارایی و جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران، جێگری وەزیری دارایی هەموو کوردن، بەلاّم ئەوەی تێبینی دەکرێت لەو (5) وەزیرە کە تەنها وەزیری کۆچ وکۆچ بەران، وەزیری بازرگانی (تحفظ)یان نووسیووە لەسەر بودجەکە، واتە ئەوانی تر هەموو رازی بوون بەو بودجەیە، پێچەوانەی نیگەرانییەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، تەرخانکردنی(185) ملیار بۆحزبەکان، بەپێی یاسای بودجەی ساڵی (2012) دیاریکراوە، کۆمەڵێك ئیجرائاتی کاتی کە لەلایەن سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران دادەنرێت ئەم ئیجرائاتانە کامانەن؟ پێویستە بۆ پەرلەمان روون بکرێتەوە، یەکێك لەڕەخنەکانی حکومەتی هەرێم سەبارەت بەبودجەی گشتی عێراق لە ساڵی 2013 دا، زیادکردنی نەفەقاتی سیادی وحاکیمەیە، پرسیار لێرەدا ئەوەیە نوێنەرانی کورد لەئەنجومەنی نوێنەران و ئەنجومەنی وەزیران بۆ هەڵوێستیان نەبوو سەبارەت بەوەی ئەو خەرجیانە کەمبکرێتەوە و ئەوەندە فراوان نەکرێ؟ لەهەمان کاتدا ئەو خەرجیانە زۆرێکی پەیوەندی بە هەرێمی کوردستانەوە هەیە، بەشی هەرێمی کوردستانی تێدایە، بۆ نموونە خەرجی بەرهەمهێنانی داهاتی نەوت، خەرجی گرێبەستی کۆمپانیا بیانیەکان ، خەرجی بەڕێوەبەرایەتی پەساپۆڕت و ڕەگەزنامە، کرێی گواستنەوەی نەوتی خاو بۆ تورکیا، بنیاتنانی سەدی ئاوەکان و ....هتد کەواتە نابێت بە پاساوی خەرجی حاکیمە و سیادی بڵێین بودجەمان کەم دەکرێتەوە، بۆیە پێویستە راستیەکان وەك خۆی ڕابگەیەنرێت لە لایەن وەزارەتی دارایی بەڕێزەوە، (60)ملیار تەرخانکراوە بۆ یارمەتی ئاوارەکان، کارێکی باشە، بەلاّم بەبێ ئەوەی ئامارێك هەبێت لەبەر دەستدا، ئایا ئەو پارەیەی کە تەرخانکراوە لەساڵی رابردوودا چەند ئاوارە سوودیان لێ وەرگرتووە؟ پێویستە بۆ ئەم پرۆژانە ئامارێکی دروستمان هەبێت، بڕەکەی دیاری بکرێت و دابەش بکرێت بەسەر ساڵەکاندا، کە داخۆ بە چەند ساڵ ئێمە دەتوانین ئەم گرفتە چارەسەر بکەین؟ کە لەکاتێکدا ئێمە 22 ساڵە حکومەتی هەرێمی کوردستانمان هەیە، لەمادەی (89)ی پەیڕەوی ناوەخۆی پەرلەماندا کە دەڵێت : دەزگای ژمێریاری لەپەرلەمان لەکۆتایی هەرساڵێکدا دوا حیسابی خۆی دایدەنێت و دەیخاتە بەردەم سەرۆکی پەرلەمان بۆ ڕەزامەندی لەسەری و حەواڵە کردنی بۆ لێژنەی دارایی و کاروباری ئابووری بۆ پێشکەشکردنی ڕاپۆڕتێك

لەم بارەیەوە بۆ پەرلەمان، بەڵام زیاتر لە (3) ساڵە حیسابی خیتامی نەخراوەتە بەردەم پەرلەمان و پرسیارەکە بۆ سەرۆکایەتی پەرلەمانی بەڕێزە، ئایا بۆچی ئەو ڕاپۆرتە پێشکەش بە پەرلەمان نەکراوە؟ بۆ ئەوەی لە دیاری کردنی بودجەی پەرلەمان بەرچاو روونیمان هەبێت، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لەلاپەڕە (17)دا دەڵێت: وەزارەتی داد هیچ پڕۆژەیەکی بەردەوامیان نیە، بەڵام لەخشتەی پڕۆژە بەردەوامەکان (6) پڕۆژە تۆمارکراوە (2) لە پڕۆژەکانیش هەردەست بەکار نەبوونە، داواکارین لەوەزارەتی پلاندانان روونکردنەوەی پێویستمان بدەنێ، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی جیاوازی هەیە لە خشتەی ژمارە(3 و 9) لە کۆی بودجەی حاکیمەکە کە جیاوازیەکە (330) ملیار دینارە کە ئەم جیاوازیە بۆچی؟

سەبارەت بە داهات، ئەو داهاتە ناوخۆییانەی کە دیاری کراون جێگەی بڕوا پێ کردن نین، وەك داهاتەکانی نەوت، خاڵە سنووریەکان، غەرامەی سەیارات و مروور و کارەبا و هەتا دوایی....، ئەگەر داهاتی کارەبا وەك نموونە وەربگرین، حکومەت لە بەشی صەرفیات نووسیویەتی کرێی کارەبا بۆ دەوائیری حکومی بۆ ساڵی (2013) بڕی (336)ملیار دینارە، کەواتە ئەو مەبلەغە بە شێوەیەکی تر دەبێتەوە بە داهات بۆ وەزارەتی کارەبا ، بەڵام لە بەشی داهات بۆ وەزارەتی کارەبا بڕی (250)ملیار دینار دیاری کردووە، کەواتە تەنها لە پارەی دەوائیری حکومی (86)ملیار دینار ون بووە، جگە لە هەموو مشتەریەکانی هاووڵاتی کە زیاتر لە (1,051)یەك ملیۆن وپەنجا ویەك هەزار دینار مشتەری هاووڵاتیمان هەیە، بە دەیان شەریکات و مەعمەلمان هەیە کە کارەبا لەحکومەت دەکڕن، خۆ ئەگەر هەموو موشتەریەکان و شەریکاتە غەیرە حکومییەکان داهات (صفر) بێ بۆ ساڵی (2013) کە ئەوە موستەحیلە، دەبوایە لایەنی کەم (86) ملیار دینارەکەی تر.....، کەواتە (336) ملیار دینار لە دەوائیری حکومی ببایەوە بە داهات بۆ وەزارەتی کارەبا، ساڵانە ژمارەی فەرمانبەران زیاد دەکات بەو ژمارەیەی کە پەرلەمان بڕیاری لەسەر دەدات، لەکاتێکدا بەدەیان فەرمانبەر خانەنشین دەبن یا دەمرن، بەڵام ناویان هەر لە لیستی فەرمانبەراندا ماوە و نەسڕاوەتەوە، هۆکارەکەی چییە؟ داوای روونکردنەوە دەکەین لەبەڕێز جەنابی وەزیر، لە راپۆرتی هەندێ لە لیژنە بەڕێزەکاندا هاتووە کە بودجە زووتر لە کاتی یاسایی خۆیدا هاتۆتە پەرلەمان، لە کاتێکدا بە پێی ماددەی(79)ی پەیڕەوەی ناوخۆی پەرلەمان هاتووە کە دەبێت بودجە لە سەرەتای تشرینی یەکەمی پێش ساڵی دارایی بگاتە پەرلەمان، کەواتە لایەنی کەم بودجەی ئەمساڵ (2) مانگ دوا کەوتووە لەکاتی خۆیدا، درەنگتر لەکاتی خۆیدا گەیشتووە، دیاردەی دوو ئیدارەیی تا ئیستاش بەردەوامە بۆنموونە لە بانکەکاندا لە ئیدارەی سلێمانی بانقی بەریوەبەرایەتی گشتی بازرگانی و لەهەولێر بانکی ناوەندی هەولێر کەپێویستە بکرێتە یەك بانکی مەرکەزی بۆ کوردستان، لەهەمانکاتدا دیاردەی پارە نەمان لەبانکەکانی سلێمانی، بەڵام لەهەولێر بانکەکان پارەیان تیدابوو، ئەوەش سیمای دوو ئیدارەیی زەق کردوە، لەکاتێکدا هەموو بانکێك لەهەریم کاردەکات دەبێت بارمتەیەك دابنێت کە لە (10٪) بۆ (25٪)بێت، بەڵام لەم بانکانەدا بارمتەیان دانەناوە و لەسلێمانی بارمەتەکانیان سفرە و بارمتەیان نیە، پێویستە نوێنەری حکومەت روونکردنەوەمان پێ بدا لەو بارەیەوە، مادەی نۆیەم بڕگەی (5): کەباس لە پێدانی ئەو سلفەیە دەکات (سلفەی هێزی

پێشمەرگە) لەئەنجامی ڕێککەوتنی نێوان ئەنجومەنی وەزیران وحکومەتی ناوەند، حکومەتی هەرێم تا دەرچوواندنی یاسایەك کەمافەکانی هێزی پێشمەرگە ڕێك دەخات ، بۆچی ئەو ڕێککەوتنە ساز ناکرێت؟ بۆچی ئەم پرۆژە یاسایە تا ئیستا لەلایەن پەرلەمانتارانی کوردەوە پێشکەش نەکراوە؟ کێ بەر پرسیارە لەم کەمتەرخەمییە؟ بێ ئەوەی دەزگای چادێری چالاکی هەبێت خەرجی بۆدابین دەکریت (13,432) سێزدە ملیار و چوار سەد و سی و دوو ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، پێویستە ئەم بڕە ببڕدرێت تا ئەم دەزگایە دادەمەزریت، هەروەها لەیاسای بودجەی سالی 2012 پەرلەمان خۆی مولزەم کرد کە سەرۆکی دەزگای چاودیری لەماوەی 3 مانگدا دابنێت، بەڵام نەیتوانی ئەو ماددەیە جێ بەجێ بکات، بەڵێنەکەی نە بردە سەر، کە دەکرێت لەرێگای ئەم یاسایەوە وەکو خۆی جێ بەجێ بکرێت و دەکرێت رێگری بکەن لە زۆرترین گەندەڵی کە لەهەرێمی کوردستاندا هەیە، دووساڵە باس لە پێوەری زیرەك دەکرێ، گوایە وەك چارەسەریك بۆرێکخستنی بەرهەمی کارەبا، بەڵام تائێستا جێ بەجێ نەکراوە، توانای کارەبای هەرێمی کوردستان (2600) مێگاواتە، بەڵام پێویستمان بە(3600) مێگاوات هەیە، لەکاتێکدا هەرێمی کورستان کێشەی بەرهەم هێنانی کارەبای هەیە، تەنها بە پێوەری زیرەك چارەسەناکرێت، چونکە ساڵانە داخوازی لەسەر کارەبا زۆردەبێت،لەوەش سەیرتر لەم ساڵدا تەنانەت یەك پرۆژەی پێشنیار کراویش دیاری نەکراوە بۆ وەزارەتی کارەبا، لەکاتێکدا ئەو هەموو پێویستیەمان هەیە، لەخشتەی پرۆژە بەردەوامەکاندا (144) پرۆژە تۆمارکراوە، دەستبەکار نەبووە لەهەولێر وسلێمانی ودهۆك، هەروەها (722) پرۆژە بە بۆشایی بەجێ هێڵدراوە لەهەرسێ پارێزگاکەدا، ئەمە بۆچی و چۆن پەرلەمان دەتوانێت چاودێری ئەو پرۆژانە بکات؟ کە کاتی جێ بەجێ نەبوونی دیارنییە، هەندێ لەپڕۆژەکانیش نووسراوە دەست بەکار نەبووە، بەڵام پارەی بۆ سەرفکراوە، پێویستە وەزارەتی پلاندانان روونکردنەوەمان بداتێ، ئەمە چۆنە؟ کاتێك دەست بەکار نەبووە، پارە سەرف دەکا، لەمادەی (2) کورتهێنان (1,684,900) یەك ترلیۆن و شەس سەد و هەشتا و چوار ملیار و نۆسەد ملیۆن دینارە، بەپێی ماددەکە چارەسەری ئەم کورتهێنانە بەوەرگرتنەوەی پارەی وەزارەتی پێشمەرگە کە لەلای حکومەتی ناوەندیە چارەسەر دەکا و هەروەها رێکخستنەوەی خەرجیەکان وزیادکردنی داهاتەکانە، لەکاتێکدا لەماددەی (2) لەبودجەی حکومەتی ناوەندی باسی چارەسەری کورت هێنانی بودجەی حکومەتی ناوەندی کردووە بەقەرزی ناوخۆ و دەرەکی و زیادەی بەرهەمهێنانی نەوت و زیادەی نرخی نەوت کە بەشی حکومەتی هەرێمیش لەو پارانە لە(17٪)یە، حکومەتی هەرێمیش دەتوانێ بەم شێوەیە کە حکومەتی ناوەند پڕی دەکاتەوە ئەویش پڕی بکاتەوە، نەك بەو شێوەیەی کە دیاری کردووە، خاڵێکی تر ساڵانە ڕێژەیەك لەهاووڵاتیان دادەمەزرێن بەپێچەوانەی یاساوە، کە بەپێی یاسای ژمارە (7)ی ساڵی (2011) ئەنجومەنی ڕاژە دەبێت پیادە بکرێت بۆدامەزراندن، پرسیار ئەوەیە بۆچی ئەم یاسایە جێ بەجێ ناکرێت؟ خاڵێکی تر ئەوگریبەستانەی دەکرێن هەمووی لەبەرژەوەندی کۆمپانیاکانە و دژی بەرژەوەندی سامانی گشتیە بۆ نموونە، کارخانەی جل و بەرگی سلێمانی دراوەتە کۆمپانیای شێنێ بۆ 25 ساڵ بەرانبەر بەرێژەیەك پارە بەمەرجی ئەوەی مەکینەی پیشکەوتوو بهێنێت بۆکارخانەکە و

بەردەوام بێت لە ئیشدا و (110) فەرمانبەر بمینێتەوە لەو کارخانەیە، بەڵام ئێستا ئەو کارخانەیە بووەتە مەخزەنێکی گەورەی جگەرە و فەرمانبەرەکانیش دەرکراون، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جیهان خان.

بەڕێز جیهان اسماعیل بنیامین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕاستی ئەڤە ڕۆژا سێ یە ئەم ل ڤێرێ موناقەشا بودجێ 2013 دکەین، ئەڤە چارەمین بودجەیە ئەم موناقەشە دکەین ڤێ دەورێ دەورا پەرلەمانی یێ سێیێ، هەر وڵاتەکا دونیایێ بودجێ کەم و کورتی تێدا هەبن، باوەڕ ناکەم چەند دەوڵەتەکا پێشکەفتی ژی بی، کەم و کورتی هەرێت هەی، ئەوجا ئەگەر مە تێبینی و تشتەك سەر بودجێ هەبیتن، ئەز بێژم ئەو ژی مانای ئەوەیە کە ئەم حەزکەین پەرلەمان و حکومەت دگەل ئێك شۆلەکێ باش بکەن ، تاکو مە بودجەیەکی باش هەبیتن، خزمەتەکا باش بۆ هەمی هاووڵاتییێ کوردستانی بگەهینیتن، دێ بودجە وەزارەتا تەندروستی دەست پێ کەم، نسبەت بودجا وەزارەتا تەندروستی یا چەند مە ڕاپۆرتا خۆ دا، ئیشارەت ب هندێ کر کو بودجا وەزارەتا تەندروستی یێ کێمە، هەرچەندە ئێکەمین تەوسیا پەرلەمانی بۆ ساڵا 2012 کو قانونا بودجا هاتیە پەسەند کرن، ئەو بوو کو حکومەتا هەرێما کوردستانێ ئەڤ ساڵا گرنگیەکا پتر بدەتە کەرتێ تەندروستی، د ڕاپۆرتا وەزارەتا دارایی یێ هاتی، یەعنی ئەوانە سیاسەتا خۆ وەکو حکومەتا هەرێما کوردستانی، ئیشارەت ب هندێ دای، کو ئیهتیمامەکە زێدە ب کەرتێ تەندروستی، بەس ئەم وەك لیژنا تەندروستی ئەم بینین هێشتا کێمە، چونکو ئەو نیسبە بۆ هاتیە تەرخان کرن پێنج پۆینت چل و هەشتە ژ سەدێ، ئەگەر ئەم تەشغیلی گەل ئیستیسماری جەمع بکەین، پێنج پۆینت چل و هەشتە، گەر ئەم موقارەنە بکەین گەل مەعایرێ دوەلی ب ڕەئییێ مە کێمە، علی اقل کێمترین مەعیار 7٪ بیتن، ئەم هەتا نووکە ناگەهینە 6٪، ژبەر هندێ ئەم تەئکید ل سەر وێ نوقتەی دکەین، کە پێدڤیا حکومەت ئەهمیەتەکی زێدەتر بدەتە کەرتێ ساغلەمیێ، ل ڤێرێ ژی ئەز حەز دکەم ل ڤێرێ ئیشارەت ب هندێ بکەم، کو ئەڤ ئیهتیماما وێ ئەم بەحس کەین، چونکو ب ڕاستی سیستەما تەندروستی و سیستەما ساغلەمیێ ل هەرێما کوردستانێ، هەرچەندە وەك هاووڵاتی و وەك پەرلەمانتار حەتا حکومەت ب خۆ ژی بەحس دکەن کو کەم و کورتییێت د سیستەمێدا هەی، ئەگەر نەبوو ئەوان ب خۆ 2011 کۆنگرەکا نێڤ دەولەتی کرن، بۆ ئەوەی ئەم بشێن سیستەمەکی باشتر بۆ ساغلەمیێ علی اقل تەتویرەکی بێخنێ یان تەغیرەکا بێخنێ، ئەڤ سیستەمە پێدڤیا ئەگەر ئەم بەحس بکەین لازمە گەلەك خاڵێن گەلەك ژ وان بن، تو هەر جانبەکی بەحس بکەی سیستەمێ تەندروستی و سیستەمێ ساغلەمی بودجەیەك لازمە تو بۆ تەرخان بکەی، ئەڤ بودجێ ژی ئەگەر وێ بودجە کێم بۆ هاتیە تەرخان کرن بۆ وەزارەتا تەندروستی، ئەز بێژم وەزارەتا تەندروستی نەشێتن ئەو ختواتە ب جێهـ بینیتن، بۆ نموونە، ئەگەر ئەم بەحس بکەین لازمە ئەم سیاسەتەکا ساغلەمیێ گشتی هەبیتن، یان

سیاسەتەکا ئیقتیسادی هەبیتن، مەسەلەن هەتا نووکە مە تەئمین سەحی نینە، ئەگەر ئەم بەحسێ تەئمین سەحی بکەین، ئەڤە بودجەیەك لازمە بۆ بێتە تەرخان کرن، ئەگەر ئەم بەحسا سیاسەتا دەرمانا بکەین، مە گەلەك موشکیلە ل سەر دەرمانا هەی، حەسا مە یا هەرێما کوردستانێ حەڤدە ژ سەدێیە، ب ڕێك و پێکی بۆ هەرێمێ نائێتە فرێ کرن، یان درەنگ دئێت، یان هەتا دەرمان دگەهیتە ئێکسپایەرێ بۆ مە دێتە فرێ کرن، ژ بەر هندێ ئەوە بەرچاڤ بێتە وەرگرتن، ژ بلی هندێ ژی گەلەك ئەو دییێت هەی، مەسەلەن مە دڤێتن گەر ئەم حەز بکەین سیستەمەکێ وەك سیتەمێ (فاملی مدسن) ل هەرێما کوردستانێ تەتبیق بکەین، ئەڤە ژی گەلەك پێدڤی بودجەیەکی باش بۆ وی مەوزوعی ژی، هەر جانبەکێ تو بگری سیستەما ساغلەمیێ مانەوێ تو لازمە بودجەیەك بۆ تەرخان بکەی، ئەوسا تو ئیستیشارەی کەسەکی خەبیر بکەی دێ دنیایەك پارە ژ تە تەلەب کەتن، یەعنی هەر جانبەك و هەر شتەك پێدڤیا بودجەیەکی تایبەت، ژ بەر هندێ ئەز ب ڕاستی تەئکید دکەم بودجێ وەزارەتا تەندروستی کێمە، هەروەسا دەست خۆشی ل هەر ئەندام پەرلەمانەکی ژی دکەم کو بەحسێ سیستەمێ تەندروستی کر، هەروەسا لیژنا دارایی ب خۆ بەحسێ هندێ کر ل ڕاپۆرتا خۆدا، کو ئەهمیەتەکی زێدە تر بدەنە کەرتێ ساغلەمیێ، ئەوێت تشتێ دوێ ئەز حەز دکەم بەحس بکەم، بۆچی هەتا نووکە هندەك قانون پەرلەمانا کوردستانێ دێنە پەسەند کرن، بەس حکومەت باش تەنفیز ناکەت، بۆ نموونە، قانون رقم (11) سالا 2012 تایبەتە ب نەخۆشیێ سەرەتانێ، سندوقە بۆ نەخۆشیێ سەرەتانێ، ئەڤە ئەوەل موازەنەیە دێتن مەفروز بوو حکومەت پارەیەك بۆ وێ سەندوقێ تەرخان کردبا، ل ماددێ (4) دا (المادة الرابعة/ اولاً تخصیص مبلغ من الموازنة العامة لهذا الصندوق/ ثانیاً: مستحقات الصندوق من تخصیصات وزارة الصحة)ئەڤ هەردوکی نەهاتینە هەڤ قانونێ یەعنی موازەنەی ئەڤ سالا، ئەگەر مەسەلەن جواب ژی ئەو بیتن، کو ئەو 10٪ دێتە ئیستیقتاع کرن، پلەیەکی تایبەت بۆ ڤێ سەندوقێ بیتن، ب ڕاستی ئەز نابینم کو ئەڤ نوقتەی باشە، چونکە ئەو ماددەکە د قانونێدا، قابیلە بۆ موناقەشە کرن، ئیحتیمالە نەیەتە پەسەند کرن، ئیحتیمالە ئەو پارە بێتە تەرخان کرن بۆ جهەکی دی، جا ژ بەر هندێ ئەز حەز دکەم ماددەیەکی تایبەت بۆ ڤێ بێتە تەرخان کرن، پارەکێ بێتە تەخسیس کرن بۆ ڤێ سەندوقی، هەروەسا مە ژی سەندوقەکی دی هەی، ئەویش سەندوقی ژینگە، ئەو ژی قانونەکێ دیە قانون رقم (8) یێ سالا 2008 ێ، ئەڤ قانونە ژی هەتا نووکە ئەڤ سەندوقە نەهاتیە یەعنی چ پارەیەك نەچویە تێدا، قانونا پەرلەمانێ کوردستانێیە هاتیە پەسەند کرن، هەتا نوکە نەهاتیە تەنفیز کرن، ئەو ژی (المادة العاشرة: ثالثاً/اولاً: المبالغ المخصصة من میزانیة حکومة الاقلیم /ثالثاً:الاجور و الرسوم و الغرامات البیئیة المستوفاة بموجب هذا القانون)یەعنی هەتا نوکە ئەڤانە نەهاتینە کرن، ئەم حەز کەین ب ڕاستی پارەیەك بێتە تەخسیس کرن بۆ ڤی سەندوقی ژی، چونکو ئەم زانین دەستا ژینگەی نەشێت شۆلێ خۆ باش ب ڕێڤە بباتن، ئەگەر ئیمکانیەتەکی باش وێ نەبیتن، هەرچەندە ژینگە ئەهمیەتا خۆییێ هەی، ئەگەر ئەم سەح کەین نووکە دەولەتێ جیهانێ هەمی ئەهمیەتەکی زێدەتر د دەنە ژینگە، چونکو ژینگە عیلاقە هەی دگەل ژیانا خەلکی، ئەگەر مە ژینگەهەکا باش هەبیتن، مانای مە خەلکی تەندروستیەکی باش هەی، مە

شارەوانیەکا باش هەی، مە شارو ئەو هەمی تشتێت باشێت هەی، چونکو ئەڤ ژینگە عەکس بیتن سەر ڤان هەمی جەوانبا، ئەڤ دەستە نەشێت باش شۆلێ خۆ بکەت، ئەگەر ئیمکانیەتێ باش ل بەر دەستێ وی نەبیتن، هەرچەندە نسبەی وان ژی گەلەك کێمە، ئەگەر موقارەنە بکەین موازەنەی ئەڤ سالاً، ئەوێ هاتیە تەرخان کرن بۆ دەستا ژینگە گەلەکی کێمە، یەعنی نە دیف تموحێ وانە، ئەسلەن پتر بیتن دا بشێن شۆلێ خۆ پتربە، ئو تشتەکی دی ب نیسبەت ژینگە، هەر چەندە ماوەك لیژنا تەندروستی ژی ئەو ئیقتیراحە کری، کو پارێت وان ئەو ئیراداتێت وان بێنەسەر هەیڤ، چ رسومات بیتن و غەرامات بی ئێکسەر بچیت بۆ دەستە، ئیستیفادەژی لێ بکەن، چەوا وەکو وەزارەتا تەندروستی و کارەبا، کو ئیستیفادە ژ ئیراداتێت خۆ بکەن، دابشێن شۆلێت خۆ بکەن، نوقتەکا دی بەحسێ مەوزوعێ توانا سازی، نیسبەت وەزارەتا تەندروستی یان وەزارەتا ساغلەمیێ بینن کە هە می ئیستیفادێ ناکەن، ز بێ مەوزوعێ توانا سازی، ئەگەر دختۆر بن ژ ناحیا عەمەلی بێژم، ئەگەر بچنە دەولەتەکی بۆ خاندن و ئیستیفادا عەمەلی ژی نەبیتن، مانا وەیە ب ڕاستی مە چ نەکر، پێدڤیا خەلکەك ئەگەر مەسەلەن شەهادەی بینن، عەمەلیەن شێن ئەڤ شەهادە ب کار بینن، ئێجا ئیقتیراحا من ئەوەیە ل ڤێرێ ئەگەر زمنی تواناسازی هندە خەلکێ پسپۆر و خەلکی موختەس، یێ کەفائاتێت باش هەبن، حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ بینیتە ناڤ هەرێمێدا، هەم ئیستیفادە ژ خیبراتێت وان و کەفائاتێت وان بکەتن، هەم تەدریب و ترەین بۆ دختۆرێت مە و کارمەندێت مە بکەتن ل هەرێما کوردستانێ، ب نسبەت دەستەی ژینگە ژی ئەوانە ژی حەز دکەن نسبەك زێدە تر بۆ وان بێتە دان، یەعنی بۆ تنمیە قدرات، ب تایبەتی ل دهۆکێ، بێژن کو نسبەی وان گەلەك کێمە، ئەم ژی پشتگیریا وە دکەین وەك لیژنا تەندروستی، ئەڤ نسبە بۆ وانا بێتە زێدە کرن، مەوزوعەکی دی هەر ل سەر وەزارەتا ساغلەمیێ، نسبەت مەشاریعا، مەشاریعێت ئیستیسماری، گەلەکێت کێمن بۆ وەزارەتا تەندروستی، ئەز تەئکید ڤێرێ ل سەر مەوزوعێ ئەو دێ دکەم، مە دوو نەخۆشخانێت هەی ل دهۆکێ، نەخۆشخانا ویلادێ و هەروەسا یێ شێرپەنجە، هەرچەندە لیژنا مالیێ یێ بەحس کری ل تەقریرا خۆدا، فەقەرە (8) د تەقریرا لیژنا تەندروستی، بەس ئەوانا یا گوتی ل هەولێرێنە، ئەم ب خۆ ل هەولێرێ نینن، بەحسێ دهۆکێ مەیێ کری بۆ ڤان هەردوو نەخۆشخانە، ئەڤان هەردوو نەخۆشخانە هەتا نووکە نەشێن شۆل ل سەر بکەن، چونکە ئەو کارە بۆ وانە هاتیە تەخسیس کرن یێ کێمە، تایبەت ئەوێ مەرکەزێ سەرەتانی، بیست و ئێك ملیار بۆ هاتیە تەرخان کرن، یەعنی کێم ترین تەندەر چل ملیار وەرگرن، ئەز بێژم گەلەك گەلەك کێمە، ئەڤە بەرچاڤ بێتە وەرگرتن، دێ ڤێ بودجێدا کو پارەکێ زێدە بۆ بێتە تەرخان کرن، ئەڤ پرۆژە ب جێ بینن، خزمەتەکی باش بۆ خەلکی وێ مەنتەڤێ بکەن، هەرچەندە ئەڤ تشتەی تەئسیر ل سەر هندێ دکەت، کو وەزارەتا تەندروستی و ئەو دەوائیرێت سەحی بێژین، نەشێن ئیدی مەشاریعێ نوێ پێشنیار بکەن، چونکو سەر وانا حسێبن، ئەڤە سالاً سێیە ئەڤ پرۆژەی دا، نەشێتن ئیدی مەشاریعا مەسەلەن پێشنیار بکەن، هەر دبێژن هێشتا خەلاس نەکرینە مە مەشروعێت خۆ، ژ بەر هندێ ئەم حەز کەین زی ترین وەخت ئەڤە بێنە ئەو دی خەلاس کەن، چونکی مەشاریعێ دیێت هەی، بۆ میسال ئەز بێژم مەنتیقا شێلادزێ،

نەخۆشخانە تێدا نینە، ئەو موحتاجن مەنتقەکا ئەم هەمی زانین سەر ب قەزا ئامێدیێ یە، زڤستانێ ئەگەر بەفر بێتن ئیدی رێك نابیتن هەتا ناگەنە ئامێدی ژی، یەعنی نەشێن بکەنە بودجێدا چونکو هێشتا وان مەشروعێت خۆ خەلاس نەکرینە، نەشێن هێشتا تەڵەبا پارەکێ دی بکەن، ئەڤە ب نسبەت وەزارەتا تەندروستی، دێمە سەر ئەوقاف، وەك ئەندامەکا لیژنا ئەوقاف و کاروبارێن ئاینی، ئەز حەز دکەم ئیهتیمامەکا زێدە تر بدەنە ڤێ وەزارەتێ، ب تایبەتی مە دوو رێڤە بەرێت هەی، رێڤە بەرییێن گشتی کاروباری مەسیحی و ئێزدی، ئیهتیمامەکێ زێدە تر بدەنێ، چونکە ئەوە تەمسیلێ خەلکەکێ تایبەت خەلکێ مەسیحی و خەلکێ ئێزدی دکەن، کە ئەوان ژی خەلکێ رەسەنێ ڤێ وەلاتینە، پتر ئیهتیمام بدەنێ، بودجەکا باش بۆ تەخسیس بکەن، نەسریەکا باش دا بشێن چالاکیێ خۆ بکەن، هەروەسا ب نسبەت کارمەندێ وان بێنە تەعین کرن، هەروەسا بۆ مەشاریعێت ئیستیسماری، هەرچەندە ئەڤ سالا ژ سالێن بوری باشتر بوو ب نسبەت مەشاریعێ ئیستیسماری، چەند مەشروعەکێ هاتینە تەرخان کرن بۆ مەسیحی و ئێزدی، بەس ل ڤێرێ غەلەتیەکا هەی هێڤی دارم ژ جەنابێ وەزیرێ تەختیتێ ئەگەر بۆمە تەوزیحەك بداتن، بۆچی خالا پازدەیە ل ئەوقافا دهۆکێ، هاتیە دروست کرنی کەنیسەی (کاثولیك مار پۆلس) تەبعەن ئەو پارە بۆ هاتیە تەرخان کرن، پێنج ملیارو پێنج سەدو سی و سێ ملیۆنە، ئەڤ سالا دوو ملیارە، ئەڤە ب خۆ ئەڤە سەر دهۆکێ نینە، ئەڤە دیف داخازیا وانە وەك رێڤەبەریا گشتی یی کاروبارێن مەسیحی، ئەڤە بۆ هەولێر و عەنکاوەیە، ئێجا بۆچی ئەڤ ل دەڤەرێ هەی، ئەڤ خەلەتیە، ئەگەر بشێن حەلەك بۆ ببینن بەری موازەنە بێتە تەسدیق کرن، تشتێ ئەخیر من دبێژم ئەز پشتگیری کاك جلالی دکەم بۆ ئەو پێشنیارێت وی کرن، نسبەت کشتوکاڵی ب ڕاستی کەرتێ کشتوکاڵ ژی گەلەك گرنگە، ئەم باوەڕناکەم ئەندام پەرلەمان حەزکەن کەرتی کشتوکاڵی بگەهیتە مستەوایەکی گەلەك باش د هەرێما کوردستانێدا، ژ بەر هندێ ئەز جارەکا دی پشتگیری پێشنیارێت کاك جلالی دکەم، گەلەك مەمنون.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو گوڵێزار خان.

بەڕێز گوڵێزار قادر اسماعیل:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی دەکەم، کە ماندووبوونێکی بەرچاو بەراپۆرتەکەیانەوە دیارە، خاڵێکی ئیجابی بودجە ئەوەیە کە ئەمساڵ حکومەت بودجەی لەکاتێکی باشدا ناردووە بۆ پەرلەمان کە ئەوەش جێگای دەستخۆشییە، لە پرۆژە بەردەوامەکاندا هاتووە دروستکردنی پردی کلاو سووران، ئەگەر پردەکە لەناو گوندەکە بێ گرفتێکمان نییە، بەڵام ئەگەر ئەو پردە بێ کە دەکەوێتە سەر رێگای سەرەکی سلێمانی ئەوە لە زمنی جادەکە دایە کە ئێستا دووساید دەکرێ و پێویست بەوە ناکات بودجەی بۆ دابندرێ، پردی سەرکەپکان، پاریش لە پرۆژە بەردەوامەکاندا هاتبوو، بەڵام هەتا ئێستا دەستی پێ نەکراوە، سەبارەت بە دروستکردنی قوتابخانە داوا دەکەم کە لە نۆ پۆلی کەمتر نەبێ، چونکە لەپرۆژەکاندا شەش پۆلی و چوار

پۆلیشی تێدایە، کە من لەگەڵ ئەوە دانیم، چاککردنی ڕێگای سەرکەپکان، پلێنگان لەپارەوە تەواو بووە، بۆچی ئەوساڵیش پارەی بۆ تەرخانکراوە؟ هاتۆتەوە پێویستە حکومەتی هەرێم زۆر بەجدی هەوڵبدات بەشێوەیەکی یاسایی و دادپەروەرانە مەسەلەی کەم بوونەوەی بودجەی هەرێم بەهۆی زیاد بوونی خەرجییە سیادییەکان لەگەڵ بەغدا چارەسەر بکات، داوا دەکەم کە بڕی شمەك و خزمەت و چاککردن و سوودە کۆمەڵایەتییەکان، خەرجییەکانی تر، مەوجوداتی نادارایی کەم بکرێتەوە، چونکە زیادەڕۆیی تێدا دەکرێت، پێویستە دامەزراندن و مووچەو دەرماڵە بەسیستەمێکی باشتر ڕێك بخرێ و سوودی تەواو لەو ژمارە زۆرەی فەرمانبەران وەر بگیرێ و بەشێوازی دابەشکردنیان بەسەر فەرمانگەکان بەهاوسەنگی بێ، پەلە بکرێ لە دامەزراندنی ئەنجومەنی راژە هەتا ئەو کاتەش شێوازی دامەزراندن بگۆردرێ، لەلیژنەکانی پارێزگاکانەوە بۆ شێوازێکی تر کە هەر وەزارەتێك بۆ خۆی ڕاستەوخۆ ڕایبگەیەنێ و دایان بمەزرێنێ، بۆ ئەوەی حکومەتی فیدڕاڵی عێراق تاکە سەرچاوەی داهات و بودجەی هەرێم نەبێ، پێویستە حکومەتی هەرێم زیاتر گرینگی بدا بە بووژانەوەی کەرتی کشتوکاڵ و پیشەسازییەکان و گەشت و گوزار و هاندانی وەبەرهێنەران لەم بوارانەدا، هەوڵی ئەوە بدا داهاتی ناوخۆیی زیاد بکا و کار بکا بۆ بەرەو سەربەخۆیی ئابووری، بودجەی وەزارەتی ئەوقاف ڕێژەی (0,86٪) بودجەی هەرێمە، لەکۆی (21) وەزارەت و دەستە و فەرمانگەی هەرێم، بە پلەی نۆزدەهەمین دێ، لەگەڵ گرینگی ئەو وەزارەتە لەرووی پاراستنی گیانی بەیەکەوە ژیان و نەهێشتنی توندوتیژی و هێزی ناوەندا ناگونجێ، بۆیە پێویستە رۆڵ و پێگەی ئەم وەزارەتە لەبەرچاو بگیرێ، پاش ئەوەی وەزارەتی دارایی لەگەڵ وەزارەتەکان کۆدەبێتەوە و بڕیار لەسەر بودجەیەك دەدا، بەڵام لەدواییدا بێ ڕەزامەندی وەزارەتەکان دەستکاری دەکرێت، پارەکەیان کەم دەکرێتەوە، لەوەی کە هەموویان ئیتیفاقیان لەسەر کردووە بۆنموونە، ئەمساڵیش لەگەڵ وەزارەتی ئەوقاف روویداوە، داوادەکەم بڕی بودجەی بەکاربەری ئەوقاف بگەڕێندرێتەوە کە بریتییە لە (109,750) سەد و نۆ ملیار و حەفت سەد و پەنجا ملیۆن دینار، هەروەها ئەو ژمارەیەی کە بۆ دامەزراندن لەسەری ڕێککەوت بوون کە (500) پلە بوو، ئیستا کراوە بە (400) پلە، وەزارەتی ئەوقاف نزیکەی (8,500) هەشت ملیار و پێنج سەد ملیۆن دینار قەرزاری پارەی کارەبایە، ساڵ بە ساڵیش ئەم پارەیە زیاد دەبێ، پێویستە حکومەت ئەم کێشەیە چارەسەر بکات بەزیادکردنی بڕەکە لە بودجەی بەکاربەردا، لەبەر ئەوەی مامۆستایانی ئاینی لەمزگەوتەکان کاتی دەوام کردنیان زۆر زۆرە، زۆرترە لە هەرفەرمانبەرێکی تری حکومەت، فەرمانبەری تر ئەگەر سەعاتێك زیاتر کاربکات پارەی ئیزافی دەدرێتێ، بەڵام مامۆستایانی ئاینی هەموو حەفتەکە لەکاردان، پشوو، جەژن و هەینی و هەموو رۆژەکانیان گیراوە، بۆیە داوادەکەم دەرماڵەیەکیان بۆ دابندرێ کە پاریش لە ڕاستپاردەکان چەسپێندرا، ئەمساڵیش لە بەغدا دەرماڵەی لە (20٪)یان پێدەدرێت، داوادەکەم پەیمانگایەکی تەکنیکی بەگشت بەشەکانییەوە بکرێتەوە لەڕانییە، لەبەر ئەوەی هەرچی لەسنووری ڕانییە دایە ناوی لە مەحافەزەکان و قەزاکانی تر دێتەوە، کە ئەمەش باری هاووڵاتیانی قوورس کردووە، هەروەك ئاشکرایە قەزای ڕانییە لەوەتەی بووەتە ئیدارە سنووری دەستەڵاتی فراوان بووە و پێویستییەکی

هەنووکەیی بەو پەیمانگایە هەیە، ڕانییە یەك شارەوانی هەیە و پێویستە بکرێ بە دوو شارەوانی، شارەوانی رۆژهەڵات و شارەوانی رۆژئاوا، بۆ کار ئاسانکردنی هاووڵاتیان، گوندەکانی دەوروبەری ناحییەی بنگرد هەتاوەکو ئێستا هیچیان بۆ نەکراوە، لە هەمان کاتدا ئەم گوندانە لانکەی شۆڕش و کوردایەتی بوون، لە هەرگوندێك دەکۆڵیتەوە داستانێکی تێدا تۆمارکراوە، بەڵام هەتا ئێستا زۆربەی گوندەکان جادەشیان نییە، لەوانە گوندی کانی دووکەتن کە چەندجارماڵیان سووتاوە و خانوویان رووخاوە، تەنانەت جادەشیان نییە، ئافرەتانی پێشمەرگە و شۆڕشگێر، لەسەدەمی رژێمی بەعسدا هاوکار و پاڵپشتی پیاوان بوون، بەڕاستی ئەو دەوەرەی کە ئەو ئافرەتانە گێڕاویانە شان بەشانی خەباتی پیاوەکانە، بەڵام بەداخەوە هەتاوەکو ئێستاکە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ ئەو ئازادییەی کە هەمانە، لەگەڵ ئەو هەرێمەی کە هەمانە، لەگەڵ ئەو بودجەی کە هەمانە، خاوەنی بودجە و پارەی خۆمانین ئاوڕێکی لەو ئافرەتانە نەداوەتەوە و خانەنشینییەك بەرەوای ئەوانە بزانێت، هەندێك خەڵك بۆ کراوە، بەڵام زۆر بە ناعەدالەتی، هی واهەیە بۆ تاکە رۆژێکیش، یەك سەعاتیش خەباتی شاخی نەبینیوە، بەڵام بۆی کراوە، ئەوەشی کە بۆی کراوە (30) هەزار دینارە مانگانە، بەڕاستی شایەنی باسکردن نییە، لەشان و شکۆی ئەو ئافرەتانە، ئەو ژنانە ناوەشێتەوە، کاتێك کە لەشاخ بوون هی وا هەبوو چەکی هەڵگرتبوو، ئەوی تر نانی دەدا بە پێشمەرگە، ئەوەی کە لەشار بوو لەژێر عەبایەکەی ئەو فیشەك و تەقەمەنی و خواردن دەڕۆیی بۆ پێشمەرگە، بەڵام هەتا ئێستا ئاوەڕێك لەو ژنانە نەدراوەتەوە، بۆیە داوادەکەم لەحکومەتی کوردستان، لە وەزارەتی پێشمەرگە، لەوەزارەتی دارایی کە خەمی ئەو حاڵە بخوا، مووچەیەکی قابیل بە خەباتی خۆیان بۆ دابین بکرێ، کە شان بەشانی برا پێشمەرگەکان مووچەی ئەوانیش وەکو ئەوان بێ، ئێمە ئەوە ئەمساڵ سێ ساڵە لەم مینبەرە داوادەکەین لە حکومەتی هەرێمی کوردستان، داوادەکەین لەوەزارەتی تەندروستی کە ئەم نەخۆشانەی لەسەر شاشەکانی تەلەفزیۆن پەنا بۆ خەڵکی خێرخواز دەبەن بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشییەکانیان لەبەر کەمدرامەتی، دیسان ئەو ساڵیش دەیڵێمەوە، داوادەکەم کە لەوەزارەتی تەندروستی سەندوقێك بۆ ئەوانە دابندرێ، بۆ هاوکاریکردنیان بۆ ئەوەی هیچی تر لەسەر شاشەکانی تەلەفزیۆن عەزابی نەفسی نەکێشن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو بەیان خان.

بەڕێز بەیان احمد حسن:

بناڤێ خودێ مەزن ودلۆڤان.

بەڕێز سەرۆکێ پەرلەمانێ کوردستانێ.

تێبینێن من دێ لسەر دوو تەوەرا بێت:ـــ

1- یاسا بودجە سالا 2013.

2- ڕاپۆرتا حکومەتێ.

یا یەکێ د یاسایا بودجەیا هەرێمێ دا یا سالا 2013 تەبعەن ئەگەر بەرێ خۆ بدەینێ چەندین مادده نەهاتینە جێ بە جێ کرن، پار سالێ (9) مادده و برگە نەهاتینە جێ بەجێ کرن، بۆیە ئەز داخازێ دکەم بەڕێز وەزیرێ دارایی بەرسڤا لسەر بداتن، بۆچی هەتا نووکە ئەڤ مادده نە هاتینە جێ بەجێ کرن؟ ماددەی (18 و 22 و 24 و 25 و 34 و 36 و 39)، ئەگەر هەموو سالەکێ ئەڤە حالێ بیت ئایا هەبوونا ڤان ماددەیا و برگەیا بۆ چی یە؟ بۆچیە جارەکا دی دووبارە ببیتن ئەڤ سالێشدا؟

دوو، تێبینی لسەر ستراتیجیەتا حکومەتێ:-

بقەناعەتا من ئەڤ خالێن هاتینە ڕێزبەندکرن نە ستراتیژن، بەلێ نزیکی ژ بەرنامێ هەلبژارتنا یان ژی وەك دروشم هاتینە ریزبەند کرن، خۆ د هەمی ولاتاندا حکومەتێ سیاسیەتا دارایا داڕشتیا خۆ هەی، کو دڤێتن سەر هندەك خالا بێتە ریزبەند کرن بۆ نموونە، إسقرار ئابوری و گەشەپێدان، خۆشگوزەرانیا ژیانا هاوولاتیان و باشترکرنا خزمەتگوزریان، کێم کرنا زێدەڕۆیێ، چاڤدێریەکا زۆر باش، ڕوونی. هەر وەسا دڤێت ڤێ سیاسەتا داراییا گشتیدا رۆئیە هەبیتن، کو ئەڤە بۆ نموونە، ڕێڤەبرنەکا دارایی یا ڕێك و پێك کو کار لسەر ئیستیقرار دارایی و ئابووری بکات و باشترکرنا ژیانا هاوولاتیان، هەر وەسا دڤێتن پەیام ژی هەبێتن کو بڤی شێوەیە بیتن :

بلند کرنا ئاستێ میکانزمێن ڕێڤەبرنا داراییا گشتی و ئاستێ پێشکێشکرنا خزمەتان، هەروەسا دڤێت ڤێ سیاسەتێندا قیەم ژی هەبن، وەکو (ئینتیما ، پێشکەفتنا بەردەوام ، ڕوونی، پلانا دروست، تەمەییز)، بەڕێزان، ئێك ژ قۆناغێن ڕێڤەبرنا ستراتیجی (هەلسەنگاندنا ئەدائێ یە، بەلێ ئەڤا ئەم دبینین رۆژ ل دیف رۆژێ بێ ڕاوەستیان کار تێنە کرن، کۆ بقەناعەتا من یا فرە ڕاوەستیان هەبن ، دا ئەم بزانین ئەنجامێن کارێن حکومەتێ، خالێن هێزێ و لاوازیێ چنە؟، دەرفەت و تحدیات ل بەردەم چنە، بەلێ ئەڤێ چەندێ ئەم نابینین، ئەز دبێژم حکومەتا هەرێمێ دڤێت هندەك ئەولەویات هەبن ، بۆ نموونە، پێش ئێخستنا سیستەمێ ڕێڤە برنا داراییا گشتی لسەر ئاستی حکومەتێ، پلانەکا دیاریکری بۆ کێم کرنا ڕێژەیا نەفەقاتێن تەشغیلی، پێدا چوون لسەر سیستەمێ دامەزراندنێ و خانەنیشینێ، ترشيد الإستهلاك، چاڤدێری،بەڕێز سەرۆکێ پەرلەمانی، ئەز پرسیارێ ل حکومەتێ دکەم، ئەرێ چاوا و چی شێواز کەرتێ تایبەت دێ هێتە کارا کرن؟ ئایا هەتا نۆکە حکومەتێ چی پێنگاڤ هاڤێتینە بۆ ڤێ مەرەمێ؟ سەبارەت گرنگی دان ب داهاتێ نافخۆ، ئەرێ بۆچی هەتاوەکو نوکە گرنگی پێ نەدایە ؟ و بۆچی داهاتێ نافخۆ سالێ بۆ سالێ جیاوازی هەیە و کێم دبێتن؟ بۆیە داخازا ڕونکرنێ دکەم ژبۆ ئەگەرێن کێمبوونا داهاتێ نافخۆ، ب رەئیا من ئێکەم پێنگاڤ بۆ گرنگیدان ب داهاتی نافخۆ ڕوونیا ڤێ داهاتیە، پلان بۆ گەشە پێدانا ڤێ داهاتی، بتایبەت شارەوانی، کارەبا، کەرتێ گەشتیاری، پیشەسازی، کشتوکالێ، بەڕێزان، ولاتێ مە بەری 50 سالا بەڕێژا 66٪ ژیانا خەلکی وی لسەر کشتوکالی بوو ، بەلێ ئەڤرۆکە ئەڤ ڕێژەیە یا 16٪ یە د دەمەکی دا حکومەتێ پلانەکا 4 سالیا هەی، ژبۆ کەرتێ کشتوکالی، بەلێ لسەر عەردی یا دیار نینە، پێتڤی یە تەعامولەکا عەقلانی و مسئولانە د گەل داهاتێ نەفت و گازێ دا بێتە کرنێ، چونکە ئەڤە 4 سالە لڤی

پەرلەمانی داخازا ڕوونیا ڤی داهاتی تێتە کرنێ، ئەز دبێژم وەختی هاتی کۆ ئەڤ کەیسە بێتە ئاشکرا کرن، ل ئاستەکێ دیاری کری و دیر ل چاڤێن ڕاگەهاندنێ، هەرێما کوردستانێ خودانا بودجەکا باشە یا داهاتی نەفت و غازێ، بەلێ نەیا تۆمار کریە د یاسایا بودجێ دا، بەلێ ل ڤێرێ بۆ پرۆژێن جودان جودا وەك بەخشین و ب میزاج تێنە دابەشکرن، ب ناڤێ پالپشتیکرنا ڤوتابیان ل زانکۆیێ، تەبعەن ئەڤەژی دێرەش دناڤ بودجێ هەرێمێدا، سەبارەت هەولدانا حکومەتێ بۆ کاراکرنا ڕولێ بانکادا بۆ دانا ڤەرزا، بۆچی هەتا نوکە نە هاتیە کرنێ؟ ب بۆچۆنا من کارا کرنا بەنکا کلیلکە بۆ کێم کرنا بارگرانیێ لسەر حکومەتی، چونکە گشت جۆرێن ڤەرزی دێ ب ڕێکا بەنکان، دێ هێنە دابین کرن، ئەڤە دبێتە کار ئاسانییەك بۆ حکومەتێ و هاوولاتیان ژی، زێدەڕەوی د بودجێ دا، براستی ئەم چاڤەڕێ بووین حکومەت پلانەکێ بۆ مە پێشکێش بکەت ژ بۆ چارەسەرکرنا ڤێ کێشێ، بەلێ مە نەدیت، بەڕێزان، پرسیار هاتە کرن، نهێنیا پێشکەفتنا ولاتێ یابانێ چی بوو گۆتن (مە ڕێزگرتنا ئیمبراتۆری و دەستهەلاتا وەزیری و حەسانەتا دیبلوماتکاری مە دایە مامۆستای)، لبەر هندێ ئەڤ پێشکەفتنا هەبوویا، پێشکەفتنا هەر ولاتەکی یا دستسەمێ پەروەردێ دا ، بویە دڤێت لێزڤڕینەکا دڤی واری دا بێتە کرن، وەکو مامۆستا و وەکو سیستەمێ خوێندنێ گشتیدا، من دڤێت ڤێرێ ئەز بەحسێ هەلەتا نیشتیمانیا ئاڤا کرنا ڤوتابخانا بکەم، کو ئەڤە سالا چارێ یە بڕەکی دیاری کری تێتە تەرخان کرن، بەلێ هەتا نوکە مە نەدیتییە ڕاپۆرتەك بێتە پێشکەش کرن، ئەم تێدا ببینین، بدرێژاهیا ڤان چار سالان چەند ڤوتابخانە هاتینە ئاڤا کرن و چەندێن دی ژ بوارێ جێ بەجێ کرنێ دانە؟ بۆ ئاگەهداریا وێ بەڕێز ڕێژەیا زێدەتر ژ 80٪ ژ ڤوتابخانا ڤی ولاتی دوو دەوامینە، تەبعەن پێتڤیا کوردستانێ پتڕی (3000) ڤوتابخانە تەبعەن پێتڤییە، بۆ پارێزگایێ دهۆکێ نێزیکی 200 ڤوتابخانە ئەم پێدڤینە، سەبارەت بە بابەتێ بەخشین کو برێ 672 ملیارە بۆ بانکێن حکومی و فرۆکە خانە و شارەوانییا هاتییە، کۆ داهاتێ وان ژ خەرجیان زێدە ترە ، ئەرێ حکومەتێ چ پلان دانایە؟ کو ئەڤ کەرتە خۆ ب ڕێڤە ببەن، تەبعەن ببێتە خودان داهات و بەرهەم، د خشتەیا ژمارە 16 دا د ڕاپۆرتا حکومەتێ دا هاتیە کو برێ 46 ملیار دینار بۆ ڕێکخراوێن زانستی و ڕۆشنبیری و ڕێکخراوێن دیتر هاتیە تەرخانکرن، ئەز داخازا ڕونکرنێ دکەم لسەر ڤی بابەتی و ژمارا ڤان ڕێکخراوا بۆ مە بێتە دیارکرن، د هەمان وەخت دا د خشتەیێ ژمارە 17 برێ 200 ملیار دینارا بۆ حزب و سەندیکا و یەکێتی و ڕێکخراوا جارەکا دی هاتییە تەخسیس کرن، کۆ ئەڤە ژی پێتڤی بڕونکرنێ هەیە؟ چ پێڤەر تەبعەن ئەڤ بڕە پارە دێتە دابەشکرن، ئەو ڕێکخراو کینە کو ڤێرە جارەکا دی دووبارە بوون، ئایا پێوەرێن دابەشکرنێ چۆنە ئەو چو و ڕێکخراون دووبارە بووین . سەبارەت بڕە پارەیێ تەرخانکری بۆ کەرتێ سەربازی جهێ لسەر ڕاوەستانێ یە، کۆ بڕی 3,523,347 سێ ترلیۆن و پێنج سەد و بیست و سێ ملیار و سێ سەد و چل و حەوت ملیۆن دینار هاتینە تەرخان کرن بۆ ڤی کەرتێ، د هەمان وەختدا کۆما تەرخانکری بۆ وارێ کشتوکالێ، ئاڤەدانکرن، پیشەسازی، ساخلەمی ... گەلەکی تر، هەمی پێکڤە دبیتە 2,828,063 دوو ترلیۆن و هەشت سەد و بیست و هەشت ملیار و شەست و سێ ملیۆن دینارە کۆ ئەڤەژی وێ ڕاستیێ نیشان دداتن

کۆ بودجەیا هەرێمی نەیا هەماهەنگە و نە عادلانە یە و د بیتە ئەگەرێ پاشڤەمانا ژێرخانا ئابووری و خزمەتان. زۆریا ژمارا فەرمانبەرا لایەکیڤە و نەعەدالەتی و نەبونا دەرفەتێن وەك هەڤ بۆ گشت هاوولاتیان و هەبوونا میزاجی و دامەزراندنا دەرڤەی یاسایا بودجێدا گرنگترین سیمایێن پرۆسێسا دامەزراندنێ نە ل هەرێما کوردستانێ، سالێ بۆ سالێ دامەزراندن نییە، هەی، ئەرێ سالێ بۆ سالێ خانەنشین کرن ژ هندك نییە؟ بۆیە ئەڤ کەیسە هەمی پێتڤی ب مراجعە کرنێ هەیە، بۆ نموونە: لسەر نەبوونا دەرفەتێن یەکسان بۆ هاولاتیان بەتایبەتی بۆ کەرتێ سەربازی، خالەکا دی کۆ من دڤێتن باسێ لێ بکەم، شەپرزەیا حکومەتێ د وارێ جێ بەجێ کرنا پرۆژێن وەبەرهێنانێ دا و نەشیانا وێ بۆ جێ بەجێ کرنا پرۆژێیان کۆ بتنێ شیانا 47٪ هەیە کو ئەڤە دێ بێتە ئەگەرێ پاشڤەمانا ئاڤا کرنا ژێر خانا یا ولاتی، سالانە پرۆژێن نوێ، سالانە بودجەکا نوێ، سالێ بۆ سالێ تەئخیر بوون، کۆ ماوێ هندەك پرۆژان نڤیسیە 350 رۆژ هەتا 400 ڕۆژ ، بەلێ هیچ پێگیری پێ نەهاتیە کرن، لاوازی د جێ بەجێ کرنێ دا و لاوازی دیڤچونێدا بۆ پرۆژان کۆ ئەڤە دبیتە ئەگەرێ بێزار کرن و بێ ئومێد کرنا هاوولاتیان، لڤێرێ پێتڤیە ڕاوەستیانەك لسەر ڤی بابەتی هەبیتن، چونکە سالێ بۆ سالێ ئەنجام هێشتایێ لسەر کاغەزێنە و خەلك نابینیتن لسەر عاردی، دروستکرنا 5000 یەکەیێن ئاکنجی بوونێ بۆ هاولاتێن کێم دەرامەت، ئەڤە چەند سالە بەحس لێ تێتە کرن بەلێ هێشتا هندەکا دەست پێ کری و هندەك دەست پێ نەکریە و هندەك ژی ئەساسن، دەمەکی دا کۆ ل هەرێما کوردستانێ (42000) کرێچی هەنە،. ئەگەر بەحسێ هندەك پرۆژێن پارێزگەها دهۆك بکەم وەك نموونە، ڕێکێن نافخۆ ل سنوری قەزا ئامێدیێ و تا سیریێ، یەعنی رێگا و بان تەبعەن خۆی پرۆژێن سالا 2004 نە هەتا نوۆکە دروست دماهی نەهاتینە، ماستەرپلانا چیایێ زاوا، پارکا گشتی ل زاخۆ و ئامێدیێ، دەرگەهێ ئامێدیێ، ئەڤە هەمی پرۆژێن سالا 2010 هەتاوەکو نووکە لسەر کاغەزێنە، هەروسا بەنداوێن گەلیێ زەنتە و کەلێنیێ و بالندا کۆ پرۆژێن سالا 2010 نە، (2) تونێلێن زاخۆ کۆ د ئەڤەژی پرۆژەێن 2011، ئەڤە هندێکن ژ گەلەکان، تەبعەن من دڤێتن بۆ بەڕێزان، بێتە بەرچاڤ کرن، بۆیە ڤێرێ ئەز بۆ بەڕێز وەزیرێ پلاندانانێ ڤێ پێشنیارێ پێشکەش دکەم، کو ئەو ژی دڤێتن ئەڤ تشتە ڤێ بواریدا بێتە چارەسەر کرن، پێشنیارا من ئەڤەیە، دابەشکرنا بودجەیا وەبەرهێنان ببیتە دوو بەش:

1- پرۆژێن پێنج سالی، ئەڤە بەشێك بیت و دیاری کری بیت و لیستەکا وازح بیتن.

2- پرۆژێن یەك سالی، تەبعەن ئەڤە بۆ باشتر کرنا جێ بەجێ کرنێ، هەروسا داخازا دکەم برە پارەیەك بۆ خەستەخانا 50 پەنجە شێرێ ل دهۆکێ بێتە زێدە کرن، چونکە ئەڤە چەندین سالە بەحس لێ دکەین، بەرێ ل بەر کەمیا پارێ وێ نەچووتە بوارێ جێ بەجێ کرنادا، ل دوماهیێ من دڤێتن لسەر خالاکێ ئەساس ڕاوەستم کو ئەو ژی ئەو پرۆژێن خزمەتگوزاری یێن دەڤەرێن زممار و شەنگار و شێخان کۆ بەراستی زۆر کێمن، خەلکی وان دەڤەرا گەلەك گلیە و گازاندان ل حکومەتا هەرێمێ دکەتن، هەرچەندە چاڤێت وا ل مە بێتن ئەم گەلەك چاڤەرێ وان بکەین و پشتیوانیا لێ دکەین، ل دیاراکا هەمی سالا برە پارەیەك تێتە تەرخانکرن بۆ دەڤەرێن کوردستانی ل دەڤەری هەرێما کوردستانێ، بۆ ئاگەهداریا ئێوەیێ

بەڕێز ژمارا ئاکنجیبوویێن   ل زمار 150 هەزار کەسن، شنگار 132 هەزار کەسن، شێخان 45 هەزار کەسن، بۆیە ئەز داخاز دکەم ئەڤ ساڵە هندەك پرۆژە ل وان دەڤەرا بێنە جێ بەجێ کرن بتایبەت قوتابخانێن ب زمانێ کوردی و ، هەروسا وەرگرتنا قوتابیان لە زانکۆیێن هەرێما کوردستانێ، ل دماهیکێ من دڤێتن   ئەڤێ چەندێ بێژم کو ل سەر چەندین کەم و کاسیا مە گوتین، بەرێ مە هەڤاڵا مە گوتین ئەز داخواز دکەم و پێشنیار دکەم لیژنەیەك بێتە دەستنیشان کرن بۆ ماوەیەکی دیاری کری و دیڤ چوونەکێ بۆ ڤێ بودجێ هەمی بکات و ئەڤ خاڵێت لاواز تێدا بێنە چارەسەر کرن، ژ بۆ هەندێ کە بشێن پتر خزمەتەکی بۆ خەلکی خۆیا خۆش تڤی بکەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو سەرگوڵ خان.

بەڕێز سەرگوڵ رضا حسن:

بەناوی خوای گەورە و میهرەبان.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

تێبینییەکانی من لەسەر پڕۆژە یاسای بودجەی 2013، سەرەتا لەسەر ڕاپۆرتەکەی لیژنەی دارایی، کە وەکو لیژنەیەکی پەرلەمانی من ڕەخنەم هەیە لەڕاپۆرتەکەیان، بەڕاستی ڕاستە ماندوبوونی پێوە دیارە، بەڵام ماندوو بوونەکە زیاتر بۆ دووبارەکردنەوەی ئەو ژمارانەیە وەکو یەکێ لە برادەران باسی کرد، تەنها (20)لاپەڕە تەرخانکراوە بۆ دووپارەکردنەوەی ژمارەکان و نووسینی بە ڕێنووس، بەڵام ئەو ڕەخنانەی کە نووسیویانە ڕاستە، هەمووی ڕەخنەی بنیات نەرە، ڕەخنەیەکە کە پێویستە ئاراستەی وەزارەتی دارایی و حکومەت بکرێ لەسەر بودجە، بەڵام شێوازی تەرح کردنەکەی ئەوان شێوازێك نییە وەکو لیژنەیەکی پەرلەمانی، بەڵکو داوایان کردووە لەداهاتوودا ئەمانە بە نەزەری ئیعتیبار وەربگیرێ، ئەی بۆ بودجەی (2013) قسەی ئێوە چییە؟ وەکو لیژنەیەکی پەرلەمانی، ئەو خاڵانەی یا بڵێین ئەو ستراتیجەی کە حکومەت ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی باسی کردووە کە خۆیان کۆمەڵێك قەیرانی ئابووری باس دەکەن، کۆمەڵێك کێشە و کەم و کوڕی دارایی باس دەکەن، کە ئەوە بەڕای من بەسە بۆ ئەوەی هەموومان لەسەر ئەوە کۆك بین کە ئەم بودجەیە کە بودجەی (2013) کەم و کوڕی گەورەی تێدایە، پێویستە ئێمەی پەرلەمانتار لە ئاستی ئەو چاودێریە دابین کە ئەم بودجەیە بگێرینەوە بۆ ئەوەی حکومەت ئەو کەم و کوڕیانە کە دەستنیشان دەکرێ لەم دانیشتنانەی پەرلەماندا، کە کاتی زۆری پەرلەمان دەبا و پەلەرلەمانتاران هەموویان خۆیان ماندوو دەکەن هەرخەلەل و کەم و کوڕییەك هەبێ دەستنیشانی دەکەن، لەپێناوی چی؟ لەپێناوی باشتر کردنی بودجەکە و ئاراستەکردنی بەشێوازێك کە خزمەت بە سەرجەم کۆمەڵانی خەڵك بکا، بۆیە ئەو پێشنیارە لەسەرەتا دەخەمە ڕوو کە بودجەکە پێویستە لەبەر ئەو کەم و کوڕیانە بگێردرێتەوە، حکومەت چارەسەری بکا، خاڵێکی تر بۆ وەزارەتی دارایی و ئابووری ئێمە دەزانین وەزارەتی دارایی و ئابووری وەك وەزارەتێك کە بە بانك دادەندرێ بۆ حکومەت، واتە وەزارەتێکە دەوری

بانك دەبینێت، تا ئێستا ئێمە نازانین ڕەسیدی ئەم وەزارەتە چییە؟ ئەو کێشەی نەبوونی پارە و سیولەیە کە ئێستا لە بانکەکانی هەرێمی کوردستانە کە بێگومان بانکەکان سەر بەوەزارەتی داراین، تا ئێستا روونکردنەوەیەکی پێویست یان پەرلەمان بەرچاوروون نییە لەوەی ئەو کێشەیە لەچییەوە سەری هەڵداوە؟ چونکە بەپێی ستاندەرەکان دەبێ هەموو بانکێك بارمتەی خۆی هەبێ، ئەگەر لە 10٪ بۆ 25٪ بەپێی ستاندارتە جیهانییەکان، دەبێ هەموو بانکێك ئەو بڕەی هەبێ بەهیچ شێوازێك کە بانکێك ناکرێ کە بڵێین سیولەی نییە، یان پارەی تێدانییە، لەبابی داهاتەکاندا بەهیچ شێوازێك ئاماژە نەکراوە بە حیساباتی مودەوەر کە ئەم حیساباتە دەبێتە داهاتێك بۆ حکومەت بۆ ساڵی ئایندە، لەناو بودجەدا باس لە بانکی پیشەسازی و خانووبەرە و ئەم جۆرانە دەکرێ، ئێمە پێمان وایە ئەگەر ئەمانە ناویان بانکە دەبێ هەموویان بارمتەیان هەبێ، بەڵام زۆرجار ئەم شوێنانە کە سلفە دەدەن بە خەڵك چ سلفەی پیشەسازی بێ یان خانووبەرە، هەموویان لەشێوەی سندوقێك دەچێ کە لەڕێی ئەم سندوقەوە ئەوان سلفەکان دەدەن بە حکومەت، بەبێ ئەوەی دیاربێ کە ئایا ئەم سلفانە ئەو تەخسیسەی بۆیان دەکرێ ساڵانە چەندی لێ دەگەڕێتەوە؟ ئەو حیسابە ڕاستە دیاری کراوە کە چەند کەس سوودمەند بووە؟ بەڵام نەوتراوە ئەوانەی کە دەگەڕێتەوە، ئێمە دەزانین ئەمە قەرزە کە دەدرێ بە هاووڵاتیان، پێم وایە لەساڵی (2008)ەوە ئەم سلفانە دەست پێکراوە، لەدوای شەش مانگەوە ئەو هاووڵاتییەی کە سوودمەند دەبێ بیگێڕێتەوە، ئەمانە هەمووی دەبێتە داهات، بەڵام بە هیچ شێوازێ ئاماژەی پێنەکراوە، بودجەی ئیستیسماری لە بەغدا کاتێك کە نێردراوە و لەوێ تەسدیق کراوە حیسەی حکومەتی هەرێم، (5,400,847) پێنج ترلیۆن و چوار سەد ملیار و هەشت سەد و چل و حەوت ملیۆن بووە، بەڵام ئێستا کە نێردراوە لە کوردستان کراوە بە (5,333,791) پێنج ترلیۆن و سێ سەد و سی و سێ ملیار و حەوت سەد و نەوەد و یەك ملیۆن، داوا دەکەم وەزارەتی دارایی روونکردنەوەی پێویست بدا بۆچی لێرە ئەم بڕەی دابەزاندووە، زۆر باس لە سیاسەتی ئابووری حکومەت دەکرێ و ئەو ڕاپۆرتەی کە ئەمساڵ وەزارەتی دارایی ناردوویەتی بۆ پەرلەمان زۆر خاڵی باس کردووە لەو خالانەی کە قەیران و گرفتن کە دەبێ ئێمە وەکو پەرلەمان قسەی جدی لەسەر بکەین، دەبێ حکومەتیش وەڵامی پێویستمان بداتەوە، بەپێی ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی کە باس لە داهات دەکا، وەکو تەوسییە باس دەکا، دەڵێ دەبێ جگە لە نەوت گرینگی بدەین بە کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتیاری، بەڵام ئێمە پێمان وایە کە ئەگەر حکومەت ستراتیجی هەبێ، ئەگەر حکومەت بیەوێ پلانێکی هەبێ بۆ گرینگیدان بە زیادکردنی داهاتی ناوخۆیی دەبێ ئەوە بەدەر بکەوێ لەو بودجەیەی کە خۆی ناردوویەتی، بەڵام بەداخەوە بەهیچ شێوازێك ئەوە نابینین، ئەو ڕەخنەی کە ئاڕاستەی ئەو تەرخانکراوە دەکرێ کە بۆ وەزارەتی کشتوکاڵ و گەشەکردنی کشتوکاڵ لەهەرێمی کوردستان و هەروەها پیشەسازی و گەشتیاری کە ئەم سێ سێکتەرە خۆی بە تەحدید باسی لەوە کردووە وەزارەتی دارایی، جێگەی پرسیارە چ شتێك ڕێگری لەبەردەم حکومەتدا دەکا کە گرینگی نادا بەو سێ سێکتەرەی کە خۆی پێی وایە سەرچاوەیەکە بۆ زیادکردنی داهات، خاڵێکی تر کە باسی لێ دەکەن خۆیان، کەم کردنەوەی زێدەڕۆیی لە

خەرجی گشتی، بەڵام هەر پێچەوانەی ئەم قسەیە خۆیان زۆر زێدەڕۆییان کردووە لە تەخمینکردنی، یان بڵێین لە تەخسیسکردنی پارە بۆ نموونە هەر باس بکەین مەساریف ئوخرایە، کە یەکێك لە ڕەخنەکانی لیژنەی دارایش لەسەر ئەم تەرخانکراوەیە، کە بەتەنها بۆ ئەم تەرخانکراوە (815) ملیار داندراوە، کە پێم وایە ئەمە خۆی زێدەڕۆییەکە کە حکومەت خۆی کردوویەتی، خۆیان پلانیان داناوە، خۆیان بودجەکەیان دارشتووە، دەکرا بەم شێوازە نەبوایە کە زێدەڕۆیی تێدا بکرێ، خاڵێکی تر باس لەوە دەکەن بەردەوام بوون لەسەر چاکسازی لەسیتەمی تەندروستی، لەرووی دارشتنەوە ئەمە پێم وایە دەستەواژەیە یان بڵێین شێوازێکی ئینشائی جوانە، بەڵام دەکرێ وەزارەتی دارایی پێمان بڵێ ئەو چاکسازییەی کە ئەوان بە تەمان بەردەوام بن لەسەری بۆ سیستەمی تەندروستی چییە؟ زۆربەی پەرلەمانتاران ئەو ساڵ گلەییان لەتەرخانکراوی بودجەی وەزارەتی تەندروستی و سێکتەری تەندروستی هەیە، کە هەموومان دەزانین ئەو هەڕەشەیەی کە لەرێی تەندروستییەوە هەڕەشە لەهاووڵاتیان دەکا هیچی کەمتر نییە لەو مەترسییەی کە تەبریری پێ دەهێندرێتەوە بۆ زیادە تەرخانکردن بۆ وەزارەتە پۆلیسییەکان یان بڵێین بەرگری و ئاسایشەکان کە ئەوترێ بۆ سەقامگیربوونی زیاتری ئاسایش من پێم وایە کاتێك کە پەتایەك یان نەخۆشییەك بلاو دەبێتەوە ئەو هەڕەشە تەندروستییەی، ئەو ترس و بیمەی هاووڵاتیان دادەگرێ هیچی کەمتر نییە لە مەترسی ئاسایش کە لەسەر هاووڵاتیانە، بۆیە پێم وایە ئەم دەستەواژەیەش بەهیچ شێوازێك وەزارەتی دارایی و ئابووری یان بڵێین سیاسەتی حکومەت بەم شێوازە نەبووە کە چاکسازی بکا لەم سێکتەرە، خاڵێکی تر باس لەوە دەکا کە میکانیزمی گونجاو دادەندرێ بۆ پێدانی دەرماڵە بە فەرمانبەرانی حکومی، من پێم وایە ئەو میکانیزمەی کە تا ئێستا داندراوە بەوەی کە دەرماڵە بدرێ بە فەرمانبەران پێویستە چاوپێداخشانەوەی پێدا بکرێ، بەڵام هەر بەپێچەوانەی ئەم دارشتنەی خۆیان ئەم خاڵەی خۆیان کە وەکو میکانیزم دایان ناوە باس لەوە دەکەن کە دەبێ ئەو دەرماڵانەی کە پێشتر بڕیاری لێدراوە یان بڵێین کە پێشتر لەلایەن پەرلەمانەوە بڕیاری لێدراوە، ئەو پێیان وایە کە پەرلەمان سەرشانی حکومەتی قورس کردووە، دەبێ پێداچوونەوەی پێدا بکرێ، کە بەرای من ئەمە هەم لەرووی یاساییەوە پێچەوانەیە، هەم ئاراستەکردنی بودجەکەیە بۆ غەیری ئەو مەبەستەی کە بودجە بۆی تەرخان دەکرێ کە ئێمە هەمووومان یان حکومەتیش دەڵێ بودجەی بەکاربردن زۆرە، بودجەی بەکاربردن ئەگەر بۆ تەعویزاتی مۆزەفین و بۆ دەرماڵەی فەرمانبەران نەبێ ، ئەو بابانەی تری پێم وایە دەتواندرێت زیادەڕۆیی تێدا کەم بکرێتەوە، حکومەت باس لەوە دەکا رۆڵی بانکەکان لە پێدانی سلفەکان کارا بکا، کە من پێم وایە لە خاڵێکی تردا ئەم دەستەواژەیە پێچەوانە دەبێتەوە کە باس لەوە دەکا، بانقی بازرگانی حکومی عیجزی هەیە، باس لەوە دەکا کە خەرجییەکەی زیاترە لە داهاتەکەی، ئەگەر بانکی حکومی بازرگانی ئەوە حاڵی بێ، عیجزی هەبێ، داهاتەکەی کەمتر بێ، چۆن دەتوانێ رۆڵی هەبێ لەپێدانی سلفە بە هاووڵاتیان، چ زەمانەتێك هەیە کە ئەم بانکانە بتوانن ئەو رۆڵە ببینن؟ بۆیە ئەمەش بە هیچ شێوازێك ناتواندرێ ئەم خاڵەش کە وەکو میکانیزم دایانناوە کاری لەسەر بکرێ، خاڵێکی تر کە باسی دەکا وەزارەتی دارایی کە زیادەڕۆیی لە

دامەزراندنی فەرمانبەران زیاتر لە پێویستی وەزارەتەکان، ئێمە دەپرسین وەکو پەرلەمانتار بۆچی زیادەڕۆیی دەکرێ لەسەر ئەو ڕێژەیەی کە پەرلەمان ساڵانە بڕیاری لەسەر دەدا، بۆچی بەدەر لەمیلاکات حکومەت خەڵك بەدەر دادەمەزرێنێ؟ بۆچی بەدەر لەرێنماییەکان خەڵك خانەنشین دەکرێ؟ بەبێ ئەوەی مەرجی یاسایی تێدا بێ، خەڵك خانەنشین دەکرێ بە پلەی مودیر عام و بە پلەی سەربازی بەبێ ئەوەی ڕۆژێ فەرمانبەربوو بێ یان پلەیەکی سەربازی هەبووبێ، کە ئەمە هەمووی پێچەوانەی ڕێسا و بەرنامەکانە، ئەمەش یەکێکە لەو خاڵانە کە حکومەت خۆی بەرپرسە لەبەرامبەر ئەوە نەك بە خاڵ بینووسێ و بینێرێ بۆ پەرلەمان کە بڵێ ئەوە یەکێکە لە گرفتەکان، ئەو گرفتە حکومەت خۆی سەرچاوەی دروست بوونیەتی، دەبێ خۆی پلانی هەبێ، دەبێ بەرنامەی هەبێ، بۆ ئەوەی ئەو زیادەڕۆییە نەهێڵێ، کە کۆتا تەجاوز لەسەر ئەو خاڵە کە کرابێ (253) کەس خانەنشین کراون بە پلەی مودیر عام کە ئێستا بەڵگەکەی لەبەر دەستی ڕۆژنامە نووسان دایە، بەبێ ئەوەی یەك ڕۆژ ئەمانە هیچ فەرمانبەرێك بووبن لە دام و دەزگاکانی حکومەتدا، پارەیەکی زۆر ئەمە دەبێتە بارگرانی بەسەر داهاتەوە، وەزارەتی داراییش لەم لایەوە دەڵێت ئەمە زیادەڕۆییە بەسەر میلاکات، خاڵێکی تر باس لە داهاتی وەزارەتی کارەبا کە بەپێی قسەی وەزارەتی دارایی دەڵێ وەزارەتی کارەبا لەهەموو وڵاتاندا داهاتی لەخەرجی زیاترە، ئێمەش دەڵێین وایە، بەڵام لەهەرێمی کوردستان ساڵانە بڕی (2,500) دوو ترلیۆن و پێنج سەد ملیار دینار ئەمە خەرجییەکەیەتی، بەڵام داهاتەکەی دوو سەد و پەنجا ملیار دینارە، من پێم وایە حکومەتی هەرێم یان وەزارەتی دارایی باش دەزانێ ئەو عەقدەی کە کردوویانە لەگەڵ ئەو کۆمپانیایە، کە کۆمپانیای (ئەحمەد ئیسماعیل)ە، بۆ وەبەرهێنانی کارەبا، چی تێدا نووسراوە ئەو عەقدە؟ لە عەقدەکەدا هاتووە کە مانگانە ئەم کۆمپانیایە چەند بەرهەم دەهێنێ دەبێ حکومەت لێی بکرێ، ئەمە سەرچاوەکەیە، بۆیە خەرجییەکە زیاترە، ئێمە دەزانین لە هەرێمی کوردستاندا مەوسم هەیە یان مانگ هەیە زیاتر هاووڵاتیان و حکومەت پێویستی بەکارەبا هەیە، لەهاویندا یان لەکاتی سەرمای زستاندا زیاتر پێویستمانە، بەڵام ئەم کۆمپانیایە حکومەتی ئیجبار کردووە بەپێی ئەو عەقدە دەبێ ئەو مانگانەی تریش کە پێویستی زۆرمان نییە، ئەو بڕەی کە بەرهەمی دەهێنێت بیکرێت، ئەمە بارگرانییە بۆ سەر داهات و بودجەی گشتی، پێم وایە ئەمە خەلەلێکی گەورەیە کە حکومەت خۆی لە ئیمزاکردنی ئەو عەقدە خۆی تێی کەوتووە، دەبێ خۆی چارەسەری بکا، لەمووچەی فەرمانبەراندا دیسانەوە وەزارەتی دارایی باس لەوە دەکا دەڵێت دەبێت تەنها مووچەی بنەڕەتی و هاوسەرگیری و بڕوانامە و منداڵان وەك بەغدای لێ بکرێ، بەڵام ئێمە دەڵێین ئەمە ئێستا وەکو بەغدایە، خۆتان دەزانن ئەو سیستەمەی کە وەختی خۆی وەزارەتی دارایی موافەقەتی لەسەر کرد، لەسەردەمی پۆل بریمەردا لەو کاتە یەکسان کردنی مووچە کرا لەگەڵ بەغدا ئەوەی کە ئێوە باسی دەکەن، مووچەی بنەڕەتی، هاوسەرگیری، بڕوانامە و منداڵان، ئەوەی جیاوازبێ لەگەڵ بەغدادا موخەسەساتە، هەمووومان دەزانین موخەسەساتی میهەنی و موخەسەساتی ختوورە، ئەوانە جیاوازیان هەیە، ئێوە داوا دەکەن ئەوەی پێشوو یەکسان بکا، خۆی یەکسانە، بۆیە دەبێ ئەوەی ئێوە داواتان کردووە

وەکو وەزارەت بدرێت بەوانەی شیاون، من نازانم پێوەری شیاوی لە فەرمانبەردا چییە، ئەگەر هەموویان هەمان بڕوانامەیان هەبێ لە فەرمانگەیەکدا، هەمان ئیختیساسی هەبێت، ناکرێت تۆ دەرماڵە بدەی بە کۆمەڵێك، نەی دەی بە کۆمەڵێکی تر، بەڵکو دەبێ لەسەر بنەمای ئەو ختووریەی وەزیفەیە بێ کە دەیکا، بەڵکو پێوەرەکە ئەوەیە کە بۆی دانراوە، بەڵام وەزارەتی دارایی خۆی لەمە دەبوورێ و دەڵێ ئێمە وەکو بەغدا دەبێت تەنها بنەڕەتی و هاوسەرگیرییەکە بێ، کە من پێم وایە حکومەت دەیەوێت هۆکاری کورتهێنان و ئەو بابانەی کە زیادەڕۆیی دەکا بخاتە ئەستۆی پەرلەمان، کە بڕیار دەدا کە زیادە یان دەرماڵە بۆ چینێك، بۆ توێژێك زیاد بکرێ، هەر بەنموونە باسی (150) هەزاری مامۆستایانی کردووە، کە من پێم وایە ئەو (150) هەزارە کە لەبەغدا بڕیاری لێدرا، ئێمە لەحیساباتی خیتامیساڵی (2011) باسمان کرد، کە ئەو حیسەیە لە بەغداوە نێردراوە، بەڵام ئێمە بڵێین چی کە حکومەت خۆی زیادەڕۆیی دەکا لە تەعین کردندا، کە ئەو حیسەیەی پێشتر ئاماژەی پێدا (23٪)ی فەرمانبەرانی هەموو عێراق لە هەرێمی کوردستانە، ئەمە هۆکارە، دیارە هەر زیادبوونێك کە دەکرێ، ئەوەی (150) هەزاری مامۆستایان باس بکەین، ئەوە حکومەتی بەغدا خۆی کە زیادەکەی کردووە، بەپێی ئەو تەخسیساتە ناردوویەتی بۆ هەرێمی کوردستان، هۆکارێکی تری کورتهێنانی باس کردووە، بەردەوام بوون لەسەر خەرجکردنی پێشینەکان، هەمووومان دەزانین پێشینەکان، وەزارەتی داراییش دەزانێ هەمووی قەرزە وەکو پێشتر باسم کرد دەگەڕێتەوە بۆ حکومەت، بەڵام ئەو باس دەکا بەبێ ئەوەی سوودی هەبێ، ئایا ئەم سوودی بانکییە ئەوەندە زۆر داهاتی هەیە بۆ حکومەت کە کاریگەری هەبێ لەسەر کەمکردنەوەی کورتهێنان؟ ئایا بوونی سەقفێکی دیاریکراو کاریگەری هەیە بۆ ئەوە؟ ئەوە پێویستی بە وەڵامە، پێویستە وەزارەتی دارایی وەڵام بداتەوە، هۆکارێکی تری عیجزی باسکردووە کە دەڵێ خەرجی کڕینی دەرمان، کە من پێم وایە کڕینی دەرمان بەپێی ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی داراییش کە خەرجی حاکیمەیە زۆرترین بڕی گەیشتۆتە هەرێمی کوردستان کە (85٪)، کە ئەوەندەی گەیشتبێتە ئێرە پێم وا نییە ئەو بڕەی تری کاریگەری هەبێ لەسەر دروست بوونی عیجز لە هەرێمی کوردستاندا، ئەو کەم و کوڕیانەی کە لە بودجەی ئەمساڵدا هەیە کۆمەڵێك خاڵ هەیە کە پێویستە ئاماژەی پێ بکرێ لە جەدوەلی وەزایفات کە ئەمساڵ بۆمان هاتووە باسی وەزیفەکان دەکا، بێگومان جەدوەلەکان (2012 و 2013)ی تێدایە، لە (2012) بۆ دەرەجە (أ) باسی لەوە کردووە کە لە ئەنجومەنی وەزیراندا (29) کەس هەبووە بۆ (2012)، بەڵام لە (2013) پرسیار ئەوەیە بووە (92) کەس، وەزارەتی داراییش دەزانێ ئەو دەرەجە (أ) پێم وایە ڕاوێژکار و ڕاوێژکاری کۆنە کە (مستەشار ئەقدەم)ی پێدەوترێ، بۆچی ئەم ژمارە زۆرە وا زیادی کردووە؟ هۆکاری چییە؟ لەماوەی ساڵێکدا ئایا لە (29) بۆ (92) ئەمە ڕەقەمێکی زۆر نییە؟ ئەمە نییە کاریگەری دروستکردنی عیجزەکە؟ ئەمە نییە هۆکاری زیادبوونی ڕاوێژکار کە هەمووومان دەڵێین ئەو ژمارە زۆرەی ڕاوێژکار لە دام و دەزگاکاندا هەیە؟ خاڵێکی تری جێی پرسیار لەم جەدوەلە ئەوەیە لە حەقلی پەرلەماندا بە (سفر) دانراوە، ئایا لە ناو پەرلەماندا هیچ دەرەجەیەکی (أ)مان نییە؟ ئەمە جێی پرسیارە و پێویستە وەزارەتی دارایی جوابی ئەوەش بداتەوە، لە

هەمان بڕگەی جەدوەلەکاندا خاڵێکی تر هەیە پێویستە ئاماژەی پێ بکەین کە ئەنجومەنی وەزیران داوای (50) میلاکی کردووە بۆ ئەمساڵ، بەڵام ئەوەی کە تەسدیق کراوە بۆی (55) پلەیە، وەزارەتی رۆشنبیری داوای (150) پلەی کردووە، بەڵام (250)ی بۆ تەسدیق کراوە، بەڵام لەهەمان کاتدا دەستەی مافی مرۆڤ داوای (130)ی کردووە، (50) کەسی بۆ تەسدیق کراوە، خاڵێکی تر هەر لەسەر دەستەی مافی مرۆڤ کە ئەو بودجەیەی بۆی تەرخانکراوە 0,0,4٪ لە سەدا سفر و پۆینت سفر و پۆینت چوار، ئایا ئەمە موئەشیرێکە بۆ ئەوەی حکومەتی هەرێم گرینگ نییە بەلایەوە پەرەپێدانی مافی مرۆڤ یان بڵاوکردنەوەی رۆشنبیری مافی مرۆڤ، بێگومان ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی، چونکە ئێمە دەزانین کە ئەمساڵ سەرۆکی دەستەکە بەکاربوو دەبوایە حکومەت لە (2013) پلان و بەرنامەی هەبوایە بۆ بەرەو پێشچوونی ئەم دەستەیە کە بەداخەوە ئەمە بەڵگەیەکی ئاشکراو روونە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان گرینگی نادا بە مافی مرۆڤ و رۆشنبیری مافی مرۆڤ و کارا کردنی ئەو دەستانەی کە لە پەرلەمان بڕیاری لەسەر دراوە، هەموومان دەزانین هەموو فەرمانگەیەك تا تەسدیق کردنی بودجەیەك یەك لەسەر دوانزدەی بودجەکەی سەرف دەکا، بەپێی تەعلیماتی حیسابی، ساڵی پار لە مانگی (7) بودجە چووە بواری جێ بەجێکردنەوە، ئەو شەش مانگەی تر، ئەو یەك لەسەر دوانزدەیە، ئەو شەش مانگەی تر کە بودجە سەرفکراوە، ئەوەی دەمینێتەوە دەبێ لە بودجە ئاماژەی پێ بکرێ، بێگومان وەکو داهاتێك بۆ بودجەی 2013یە، کە ئەمە ئاماژەی پێنەکراوە، خاڵێکی تر لەو جەدوەلانە کە بۆمان هاتووە لە وەزارەتی داراییەوە، حەقلێکی تێدایە باس لە جارییە دەکا، کە ئەمە پێویستی بە روونکردنەوە هەیە لە لایەن وەزارەتی داراییەوە، لە دوو ڕەقەمدا ئاماژەی بەوە کردووە لە شوێنێکدا (671,833) شەس سەد و حەفتا و یەك ملیار و هەشت سەد و سی وسێ ملیۆن داندراوە بۆ ئەم صەقڵە، لە شوێنێکی تردا (814,553) هەشت سەد و چواردە ملیار و پێنج سەد و پەنجا و سێ ملیۆن) داندراوە، ئایا بۆچی ئەو پارەیە داندراوە؟ بۆ جارییە، ئایا ئەمە فائیدەی پارەکانە؟ ئەی دەبێ پارەکە خۆی بڕەکەی چەند بێ؟ بۆیە ئەمە خاڵێکە پێویستە وەزارەت روونی بکاتەوە، خاڵێکی تر لەسەر داهات زۆر باس لە سەرچاوەی داهات دەکرێ، ئێمە دەزانین ئەو کارگانەی هەیە لە هەرێمی کوردستاندا زۆربەی دراوە بە کەرتی تایبەت، یەکێك لەوانە کارگەی چیمەنتۆی تاسلوجەیە، کە بەپێی ئەو عەقدەی کراوە لەگەڵ ئەو لایەنەی کە پێی فرۆشراوە، ساڵانە بڕێك لەو بەرهەمەی بداتەوە بە بەڕێوەبەرایەتی فرۆشتنی چیمەنتۆ بۆ ئەوەی بیفرۆشێ بە هاووڵاتیان، ئەو مەعلوماتەی لای ئێمەیە ساڵانە بایی (18) ملیار چیمەنتۆ دەدرێ بە هاووڵاتیان، جگە لە (150) ملیۆن عزوی کەشف و نەقل، بە هیچ شێوەیەك ئەمە باس نەکراوە لەو داهاتەی کە تۆمار دەکرێ بۆ حکومەت یان بڵێین بۆ وەزارەتی پیشەسازی، یان بۆ وەزراەتی دارایی، ئەو مەسروفات ئوخرایە کە خاڵێکی ترە دێمەوە سەری، ئەو بڕەی کە بۆی دیاریکراوە (814) ملیارە، لەو جەدوەلەی کە وەزارەتی دارایی ناردوویەتی مەسروفات ئوخرا چی دەگرێتەوە، تواناسازی، بەخشینی حزبەکان، دەرماڵەی قوتابیان، ئەگەر ئەم سێ بەشەی لێ دەربکەی (120) ملیاری تواناسازین (200) ملیاری حزبەکان، (48) ملیاری دەرماڵەی قوتابیان، ئەوەی دەمینێ ئیحتیاتی وەزارەتی

دارایش كە (243) ملیارە، ئەوەی دەمینێتەوە (250) ملیارە، ئەم زیادەیە پێویستە لە شوێنێكی تردا بەكاربێت، یەعنی من حیسابم كردووە (205) ملیاری لێ دەمینێتەوە، دەبێ ئەمە لەشوێنێكدا لەو تەخسیساتانەی یان لەو پێشنیارانەی كە كراوە بۆ زیادكردنیان بۆ باشتركردنی ژیانی هاوولاتیان كە یەكێ لەو پێشنیارانە داواكردنی زیادكردنی مووچەی كەمئەندامان كە حكومەت و پەرلەمان بەڵێنیان دا تا 2/1 چارەسەر بكرێ، من پێم وایە دەتواندرێ بەم پارەیە چارەسەری زیادكردنی مووچەكانیان بكرێ كە ئەوان داوا دەكەن بكرێ بە (500)هەزار، من پێم وایە مووچەیەكی شایستە بۆ وان كە كەمئەندامان هەموومان دەزانین.....، ئەو یاسایەی كە دەرچوو لەپەرلەمان بەپێی دەرەجەی عیجزەكە كێشە هەیە لە لیژنەكاندا، بۆیە پێویستە پەرلەمان و حكومەت لەم بابەتە قسەی خۆیان هەبێ و لە بودجەی (2013) یەكلا ببێتەوە، خاڵێكی تر كە وەزارەتی دارایی باسی كردووە و دەبێ من دووبارە باسی بكەمەوە، باس لە داهاتی نەوت، بەم دەستەواژەیە نووسوویانە تا دەست بەكاربوونی دەستەی سندوقی داهات دوو حیسابی جیاواز لەوەزارەتی دارایی كراوەتەوە، بۆ فرۆشتنی بەرهەمە نەوتییەكان و بەخششی گرێبەستەكان، حكومەتی هەرێم ئامادەیە پابەندی خۆی دووپات دەكاتەوە، لەگەڵ پەسەندكردنی پرۆژە یاسایەكە داهاتە نەوتییەكان بخاتە بواری جێ بەجێكردن، ئەو زانیاری و دارایانەی كە پەیوەستە بە مۆڵەتەكان و گرێبەستەكان ئەو كاتە پێشكەشی بكات، یەعنی ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی تا ئەو یاسایە لەپەرلەمان تەسدیق نەكرێ ئەو زانیاری و داهاتە حیسابیانە پێشكەش ناكا، كە خۆی بۆخۆی ئەمە خەلەلە، ئەمە ناشەفافییە، دەبێت ئەو داهاتە كە هەمووما دەزانین، بە ئێعترافی وەزارەتی دارایش زۆرترین داهاتی حكومەتی هەرێمی كوردستان لە رێی نەوتەوەیە، ئەو دوو حیسابە جیاوازە كراوەتەوە ناكرێ وەزارەتی دارایی كە خۆی دەڵێ ئەو دوو حیسابە كراوەتەوە لەوەزارەتی دارایی بزانێ پارەی ئەو حیسابە یان ڕەسیدی ئەو حیسابە چەندە، ئاشكرای بكە بۆ پەرلەمان، خاڵێكی تری باس كردووە وەزارەتی دارایی كاركردن بۆ كەم كردنەوەی زیادەڕۆیی لە خەرجی گشتی لەبواری كاری ئیداری و مەكتەبی، كە بە پێچەوانەی ئەم دەستەواژەیە ئێمە دەیبینین لە خەملێندراویان، لەو تەخسیساتانەی كە ئەمساڵ كراوە بۆ ئەو بوارانە كە وەكو هاوكارانم ئاماژەیان پێ كرد، زۆر پارە تەرخان كراوە بۆ كڕینی ئەساس، بۆ بواری مەكتەبی كە ئەمانە هەمووی بەڵگەن لەسەر ئەوەی ئەم دەستەواژانە وەزارەتی دارایی دایناوە وەكو دەستەواژەی ئینشائی، بەبێ ئەوەی كاری لەسەر كردبێ، بەبێ ئەوەی پلانی هەبێ بۆ ئەوی جێ بەجێی بكا، بۆیە كۆمەڵێك پیشنیاری تر هەیە پێویستە لەو حیسابەی كە باسم كرد لەخەرجی دیكە كە زیادەیە و بەپێی ئەو حیساباتانە تەخسیس بكرێ بۆ ئەو لایانانەی تر، سەبارەت بە پرۆسەی تواناسازی كە من پێم وایە لەوانەی لیژنەی پەروەردە باشتر بتوانن قسەی لەسەر بكەن كە كۆمەڵێك گرفتی تێدا هەیە، داوا دەكەن كە ئەو تەعلیماتە بگۆڕێ، بۆ ئەوەی كە باشترین سوود بەو قوتابیانە بگەیەنێ كە حكومەت ساڵانە بڕێكی پارە تەرخان دەكا، زۆرجار ئەو كەسانە، یان بڵێین ئەو قوتابیانەی كە سوودمەند دەبن باس لەوە دەكەن كە لەماوەی كۆرسی زماندا پارە بۆ خێزانەكانیان سەرف ناكرێ، كە لە 50٪ی مانگانەی خوێندكارە بۆ ئەو خوێندكارانەی كە خێزانیان هەیە،

بۆ کڕینی پێداویستییەکانیان کە بە هیچ شێوازێك ئەمانە حیسابی بۆ نەکراوە لەپڕۆسەی تواناسازی بڵێین لەو (120) ملیارەی کە ساڵانە تەرخان دەکرێ، داوای ئەوە دەکرێ کە سیستەمی نەفەقە خاسە کە ئێستا لە حکومەتی ناوەند جێ بەجێ دەکرێ، ئەو قوتابیانەی هەرێمی کوردستان کە لەدەرەوەن زۆرجار سەردانی سەفارەتەکانیان کردووە لەو وڵاتانە پێیان وتووە لەبەر ئەوەی ئێوە کوردن ئەمە شموولی ئێوە ناکا، ئێوە پشکی خۆتان هەیە، لە 17٪تان هەیە، بەم شێوازە، بەم نەسە پێویستە حکومەتی هەرێم ئەوپشکەتان پێ بدات، پێویستە لەبودجەی خۆتان ساڵانە بۆ نەفەقە خاسەی ئەو قوتابیانەی لە دەرەوە دەخوێنن و بە دەر لەتواناسازی لەم پارەیە بۆیان تەخسیس بکرێ، داواکاریەکیش هەیە لە لایەن کۆمەڵێك لە قوتابیانەوە کە بەنمرەیەك کەم شموولی تواناسازی ناکەن، داوا دەکەن ئەگەر لە رێی نەفەقە خاسەش نەبێ حکومەت قەرزی خوێندنیان پێ بدات، کە زۆربەیان لە هاوکارانم لە نووسینگەی سلێمانی ئاگادارن کە سەردانی نووسینگەیان کردووە داوا دەکەن لەرێی قەرزیشەوە بێ ئەوان بتوانن سوودمەند بن لەم پڕۆسەیە، بۆ ئەوەی درێژەی بەخوێندن بدەن لەدەرەوەی وڵات بخوێنن و سوودێك بگەیەنن بە کۆمەڵگا، لەکاتی دانانی بودجە بۆ پرۆژەکان و دیاریکردنی جۆری پرۆژەکان، پێویستە ئەولەویەت بدرێ بە داواکاری ئەو وەزارەتانە، نەك تەنها وەزارەتی پلاندانان، پێویستە هەماهەنگی هەبێ لەبەینی وەزارەتی پلاندانان و ئەو وەزارەتانەی کە داوای پرۆژەکان دەکەن، چونکە زیاتر ئەو وەزارەتە خۆی دەزانێ چ پڕۆژەیەك ئەولەویەتەکانیان پێویستە بۆ ئەوەی لەسەرەتادا جێ بەجێ بکرێ، باس لە سلفەی کشتوکاڵ و سناعی دەکرێ، ئەو ڕێنمایانەی کە هەیە زۆر گلەیی هەیە لەسەری کە ڕێنمایەکان زۆر قورسن، بەتایبەتی سلفەی کشتوکاڵی کە ئەو کەسانەی سوودمەند دەبن لێی، یەکێ لەمەرجەکان دەبێ ئەو کەسە (20) دۆنمی هەبێ، من پێم وایە جووتیار ناتوانێ ئەوەندە سوودمەندبێ لەو سلفەیە، زیاتر لەوەی کە سەرمایەدار کە خاوەن پارە دەتوانن سوودمەندبێ لەو سلفەیە، سولفەی پیشەسازیش کە ئەو ڕێژەیەی ئاماژەی پێکرا لەلایەن هاوکارانمەوە کە تەنها (40) کەس سوودمەند بوونە، بەڵگەیە بۆ ئەوەی کە ڕێنمایەکەی ئەوەندە قورسە خەڵك ناتوانێ سوودی لێ ببینێ، یەکێك لە ڕێنماییەکان باس لەوە دەکا کە دەبێ ئەو کەسە کە سلفەی پیشەسازی وەردەگرێ، ئەگەر بۆ کارگەیەك بێ دەبێ هەموو ئامێرەکانی تازە بن، کاریان نەکردبێ، کەواتە ئەوانەی کە ئامێری تریان هەیە بە هیچ شێوازێك ناتوانن سوودمەند بن لەم سلفەیە، پێم وایە ئەمە چوارەم ساڵە لەپەرلەمان باس لەوە دەکەین کە لەساڵی (1996) دوو مووچەی فەوتاوی فەرمانبەرانی سلێمانی هەبوون کە تەنها وەزارەتی پەروەردە و تەندروستی وەریان گرت، ئەو وەزارەتانەی تر هەتای ئێستا وەریان نەگرتووە، پێشنیار دەکەین کە حکومەت هەڵبستێ بە جێ بەجێکردنی ئەو قەرەبووە، کە خۆشبەختانە ئەو قەرەبووانەی پیشووتر کە بۆ یەکسان کردنی مووچە لەبەینی سلێمانی درا، کارمەندانی یان مۆزەفەکانی سلێمانی سوودمەند بوون، بەڵام هەتا ئێستا بەپێی ئەو نووسراوەی وەزارەتی دارایی هەتا ئێستا خاڵێکی تێدایە کە تایبەتە بە یەکسان کردنی یان بڵێین تەعویزکردنەوەی ڕاستکردنەوەی مووچەکان لە پلە یەك هەتا دە، لە بەڕێوەبەرایەتی میلاکاتی هەولێر و سلێمانی پەسەند بکرێت، لەپاشان

جیاوازییەکان خەرج بکرێن، هەتا ئێستا بەڕێوەبەرایەتی میلاکاتی هەولێر، کە هەولێر و دهۆك دەگرێتەوە، ئەم راستکردنەوەیان بۆ نەکراوە، بۆیە پێویستە وەزارەتی دارایی کە ئەمە نووسراوی بەڕێز وەزیری داراییە، خۆی ناردوویەتی بۆ گشت وەزارەتەکان و فەرمانگەکانی نەبەستراو بەوەزارەتەوە، بابەتەکە رێکخستنی مووچەیە، باس لەوە دەکات پێویستە وەڵامی هەبێ، بۆ هەتا ئێستا میلاکاتی هەولێر یان مووچەی هەولێر ئەو موستەحەقاتەی بۆ نەکراوە؟ خاڵێکی تر هەر لەم تەعویزاتە باس لەوە دەکرێ دەرماڵەی بڕوانامە هی ساڵی (2008، 2009، 2010) سەرف نەکراوە، لەکاتی قەرەبوو کردنەوەی جیاوازی مووچە حیساب بۆ دەرماڵە نەکراوە، پێویستە ئەوەش حیسابی بۆ بکرێ، وەزارەتی دارایی حیسابێکی بۆ بکا، لەبابی مەنافیعی ئیجتیماعیدا ئەو حیسابەی کە هەیە (690) ملیار داندراوە بۆ مەنافیعی ئیجتیماعی، کە (418)ی بۆ وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتییە، (60)ی بۆ ئاوارەکانە، (70)ی بۆ نەخۆش و کەم دەرامەتانە، (68)ی بۆ وەزارەتی شەهیدانە، ئەوەی دەمینێتەوە لە (690) ملیارەکە، ئەمە (616) لێ بڕوا، (12) ملیار داندراوە بۆ داهێنەران، کە من پێم وایە ئەو (12) ملیارە زیادەیە بۆ داهێنەران، کە لەساڵی پارەوە بڕیاری بە پایتەختکردنی سلێمانی وەك پایتەختی رۆشنبیری درا، پێویستە ئەو (12) ملیارە بۆ ئەو بوارە سەرف بکرێ، نەك بۆ خەڵاتکردنی داهێنەران، سندوقی نیشتەجێ بوون لەو تەرخانکراوەی کە داندراوە بۆ سلفەکان، کە هەموو کۆی تەرخانکراوەکە باس لە سندوقی نیشتەجێ بوون دەکا، ئێمە پێشنیار دەکەین ئەوەی بۆ سندوقی نیشتەجێ بوون دادەندرێ لە دەستەی وەبەرهێنان بدرێتە وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە بۆ دروستکردنی یەکەی نیشتەجێ بوون بەپێی یاسای ژمارە (7)ی ساڵی (2008) کە ئەویش بۆی تەخسیسکراوە، بەڵام ئەوەی سندوقی نیشتەجێ بوون پێم وایە کەمدەرامەت سوودی لێ نابینێ، هەموومان دەزانین ژمارەیەکی زۆر لەیەکەی نیشتەجێ بوون دروستکراوە، بەنرخێکی بەرز و بە کوالێتییەکی خراپ، کە خەڵکی کەمدەرامەت ناتوانێ ئیستیفادەی لێ بکات، سەبارەت بە سلفەی عەقار پێشنیار دەکەین کە بڕەکەی زیاد بکرێ، چونکە لەعێراق بڕەکەی (30) ملیۆنە، ئەو بەڵێنەی کە حکومەت دایبووی بە گوندەکان پێشتر، جێ بەجێی بکا، خاڵێکی تر هەیە لەوانەیە بوترێ ئەم پێشنیارانە بۆ زیادکردن لەچی دابندرێ، دەبێ تەخسیساتی بۆ هەبێ، بابێکی تر هەیە لە بودجە ئیفاد، خەرجی ئیفاد زۆر زۆرە، ئیفادی داخیلی هەر کەسێك (165) هەزاری بۆ تەرخان دەکرێ، ئیفادی خاریجی بەپێی نووسراوی وەزارەتی دارایی کە دەرچووە بۆ پلە بەرزەکان (600) دۆلارە بۆ پلەکانی خوارەوە (150 تا 400) دۆلارە، ئەمە زیادەڕۆییەکی زۆر زۆری تێدا دەکرێ، دەکرێ وەزارەتی دارایی چاوپێخشانەوەیەکی بۆ بکا، هەر بۆ نموونە شەش مانگی یەکەمی (2009) چوار ملیار سەرفکراوە، شەش مانگی یەکەمی (2011) (660) موخەسەساتی ئیفاد بووە، شەش مانگی یەکەمی (2010)....، پێشنیارمان ئەوەیە هەموو ئیفادەکانی خاریج لە (60٪) کەم بکرێتەوە، ئیفادی داخیلیش لە (40٪) کەم بکرێتەوە، بۆیە ئەمە پێم وایە دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئەو زیادەڕۆییانەی کە دەکرێ بۆ بوارێکی تر بەکاربهێندرێت، دەرچووانی کارگێڕی و ئابووری پێم وایە وەزیری دارایی خۆی ئاگادارە کە ئەوانەی دەرچووی کارگێڕی و ئابوورین

جگە لەوانەی ئەمین سندوقن بەهیچ شێوازێك دەرماڵەیان نییە، داوا دەكەن دەرماڵەیان بۆ حیساب بكرێ، كە ئەركی دارایی وەزارەتەكان و دام و دەزگایەكان لەسەر شانی ئەوانە، ئەو دەرماڵەی كە بۆ لێكۆڵەرانی داد هەیە داوا دەكەن ئەوانیش لەهەرێمی كوردستان بۆیان تەسبیت بكرێ، بۆ دەعم كردنی ئەو پێشنیارانە من پێم وایە مەنافیعی ئیجتیماعیش زۆری بۆ تەرخانكراوە، لە هەرسێ سەرۆكایەتییەكە بڕی لە (20٪)ی ببڕێت، ئەو (719) كە باسم كرد لەمەساریفی ئوخرا، پێویستە كەم كردنەوەی تێدا بكرێ، ئێستاش لە ساڵی (2013) پێم وایە ئەنجومەنی بەكاربەر دەست بەكاربووە كە سەر بە ئەنجومەنی وەزیرانە، داوا دەكەن بودجەیەكی شایستەیان بۆ تەخسیس بكرێ، ئەوەشمان بیرنەچێ ئەنجومەنی خانمان كە ساڵانە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران بودجەیان بۆ دادەندرێ، بەڵام وەكو پەیام خان باسی كرد ئەو پلانە ستراتیجییەی كە داندراوە بۆ بەرە و باشتركردنی كاروباری ئەو ئەنجومەنە، بۆ دروستكردنی یەكەی جەندەری لە وەزارەتەكاندا ئەنجومەنی خانمان داوا دەكا ئەو بودجەیەی كە لەسەر ئەنجومەنی وەزیرانە، بودجەكەی ئەو بە جیاواز بۆی تەخسیس بكرێ، بودجەیەكی باش بێ، تەئكید لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی كۆمەڵی مەدەنی دەكەمەوە لەسەر ئەوەی كە بڕێك پارە داندراوە بۆ دەعمی پڕۆژەكانی (ڕێكخراوە ئێن جی ئۆكان)، پرسیارم ئەوەیە لە وەزیری دارایی كە ساڵی پار ئەو فەرمانگەیە دەست بەكار نەبوو، ئەو پارەیەی كە تەخسیس كرابوو سەرفكرا، بەپێی تەعلیماتە كۆنەكە، ئایا ئەو (15) ملیارە، ئەوەی كە ماوەتەوە لەكوێ سەرفكراوە؟ چۆن ئاراستە كراوە؟ ئایا ئەو (15) ملیارە ئەوەی زیادەكەی وەكو ڕەسیدی ئەوان دەمینێتەوە؟ یان لەشوێنێكی تر بەكارهاتووە؟ بۆیە پێویستە ئەوە روون ببێتەوە بۆ ئەوەی بزانین ئەمساڵ بەرچاو روون بین ئایا ئەو (15) ملیارە بۆیان داندەندرێ، كاتێك لە ئەمساڵدا دەست بەكاربوون بۆ پڕۆژەی ڕێكخراوەكان كاریگەری دەبێ؟ تەئكید لەسەر بودجەی دەستەی مافی مرۆڤ دەكەمەوە، ئەو تەخسیساتەی كە بۆیان كراوە بەهیچ شێوازێك ناگونجێ لەگەڵ ئەو چاوەڕوانییەی كە لەو دەستەیە هەیە، لەسەر ئەو كەم و كوڕیانە بۆیە من پێم وایە وەزارەتی داراییش لە ڕاپۆرتەكەیدا روونی كردبووەوە كە كۆمەڵێك قەیرانی ئابووری هەیە، كۆمەڵێك خروقات هەیە، داوا دەكەم ئەو بودجەیە بگەڕێتەوە بۆ حكومەت، حكومەت ئەو كەم و كوڕیانە چارەسەر بكا، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

فەرمووو د. ئاراس.

بەڕێز د. ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

لەبواری قسەكردنی ئەندامانی بەڕێز داوای ئیحتیاتی قانونیان كرد لەبانكەكانی هەرێمی كوردستان، واتێدەگەم لە دۆخی ئێستا مەحاڵە فەرزی ئێحتیاتی قانونی بەسەر بانكەكانی هەرێمی كوردستان دابكات، چونكە وەختێك دەتوانی فەرزی ئێعتیاتی قانونی بكەی ئەگەر سیاسەی ئیقرازی ئەو بانكانە لەلایەن بانكی مەركەزی عێراقەوە دیاری كرابێ، هەروەها بانكی مەركەزیش ئامادەبێت ئەگەر ئوزوناتی هەبێ بۆی سەرف

بكا، هەروەها عەمەلیاتی کۆمپیالاتیشی بۆ بگۆڕێتەوە، ئەو حاڵەتە ئێستا مەفقودە، بانکی هەرێمیش، بانکێکی مەرکەزیمان هەیە ناتوانێ بەو عەمەلیەتە هەڵبستێ، لەبەر ئەوە لەرووی یاساییەوە مەحاڵە تەحدیدی ئێحتیاتی قانونی بکەی، یان فەرزی ئیحتیاتی قانونی بکەی بەسەر بانکەکانی هەرێم، ئەوە لەلایەك، خاڵێکی تریش هەبوو زۆرجار باسی عیجزەکە هەبوو کە ئەو عیجزە تەراکوم دەکات، لەڕاستیدا عیجز تەراکوم ناکات، عیجز نەقڵ دەبێ لە ساڵێکەوە بۆ ساڵێکی دیکە، کە نەقڵ دەبێ بۆ ئەو ساڵە، لەو ساڵە موعالەجەیەکی تایبەتی دەکرێت، یەعنی ئەگەر لەساڵی (2010) عیجزێکمان هەبێ و لە (2011) هەمان بێ و لە (2012)ش، کولی ساڵێك ملیۆنێك عیجز بێت، لەکۆتاییدا نابێ بە سێ ملیۆن، چونکە ساڵانە مەعامەلەی لەگەڵدا دەکرێ، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك حەمە سعید.

بەڕێز حەمە سعید حەمە علی:

بەناوی خوای گەورە و میهرەبان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

کەلێنەکان و کەم و کوڕییەکانی بودجە و بە هەدەردان و زیادەڕۆیی و ناشەفافی...... هەتا دوایی، بەردەوامە و لەساڵانی رابردوو زیاتر نەبێ کەمتر نییە، بە داخەوە بەشێوازێکی تەقلیدی ئامادەکردنی بودجە ساڵانە دووبارە دەبێتەوە ئەم خاڵانە کە من عەرزی دەکەم نموونەیەکی کەمی ئەو کەم و کوڕیانەن:

1- سیاسەتی مالی حکومەتی هەرێم چ لەناو ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی داو چ لەناو بودجەدا بەگشتی دیار نییە، ستراتیجیەت و پلان و بەرنامەی چییە؟ زۆر بە عمومی و مەتاتی ڕاپۆرتەکەدا نووسراوە بۆ نموونە لەلاپەڕەی (8 و 9 و 10) دەستەواژەکانی هەوڵدان، کارکردن، گرینگیدان، بایەخدان، .... هەتا دوایی، کە پلان و ستراتیجیەت دەبێ بەشێوەی زانستی بێ و پرۆژە و بەرنامە و میکانیزمی دیاریکراو بێ و موحەدەد بێ.

2- نا هاوسەنگی لەنێوان بودجەی وەگەرخستن و وەبەرهێناندا هەیە و ساڵانە دووبارە دەبێتەوە و حکومەت هیچ پلان و بەرنامەیەکی نییە و کاری نەکردووە بۆ هاوسەنگ کردنی، چونکە ساڵانە رێژەکە لەنێوان (70٪) بۆ وەگەرخستن و لە (30٪) بۆ وەبەرهێنان بە جیاوازییەکی کەم بەرز و نزم دەکات، هەرچەندە بودجەی هەرێم ساڵانە زیاد دەکا، بەڵام لەبەر نەبوونی بەرنامەیەکی زانستی و واقعی نەتواندراوە سوود لەم زیادبوونە وەربگیرێت، بودجەی وەبەرهێنان لەو ڕێژە کەمەی کە هەیەتی لە (30٪)یە، هەمیشە نیوەی خەرج ناکرێ، واتە لە (50٪)ی خەرج دەکرێ، لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا بە پێچەوانەوەیە، ڕێژەی وەبەرهێنان زیاترە، هەمیشە لە (60٪) نایەڵن کەمتر بێ، بودجەی وەگەڕخستن هەمیشە لە (40٪) نایەڵن زیاتر بکا، ساڵانەش لە دووبارە بوونەوەی ئەم حاڵەتەدا حکومەتی هەرێم هیچ کارێکی نەکردووە بۆ هاوسەنگی.

3- گرفتی كورتهێنان ساڵانه له بودجەدا بەردەوامە و بەرەو زیادبوونیش دەڕوات كه بەداخەوە ئەم كورتهێنانه هۆكاری ئەوەیە كه بودجه بەشێوەی نازانستی و نا لۆژیكی و، هەروەها بەهەدەردان و بێ بەرنامەیی حكومەت له بودجەدا و هۆكاری تری سەرەكی كورتهێنان خانەنشین كردن و دامەزراندنی هەزارارن كادیری حزبییە، ئایا حكومەت چ كارێكی كردووە و دەیكات بۆ كەمكردنەوە و نەهێشتنی ئەم كورتهێنانە؟ كه دەكرێ ئەم كورتهێنانه زیاد بكا له حاڵەتی ناكۆكی سیاسیمان لەگەڵ ناوەندا، بەهۆی چەند ماددەیەكی تر له یاسایی بودجەی عێراق بەتایبەتی ماددەی 10ی (أ) و 10ی (ب) و 10ی (1) كه باسی هەندێك ئەرك خستنه سەر حكومەتی هەرێم دەكا، حكومەتی هەرێم ئامار و داتای لەسەر بێكاری و له ساڵانی ڕابردوودا نییە و ئایا چەند بووە و چۆنە؟ ئایا ڕێژەی بێكاری چۆن هەوڵی داوە بۆ كەمكردنەوەی؟ چ كارێكی كردووە؟ كه ئاستی كەم كردنەوەكه چەندە؟ كه بودجه دەبێ له خزمەتی یەكێ له ئامانجەكانی بودجه ئەمە بێت، داڕشتنی سیاسەتی كەرتی نەوت و غاز و وزە چۆنە؟ ئاستی گەشەكردن و بەرەو پێشچوونی چییە و له چ ئاستێكدایە؟ بەڕەقەم و ڕێژە پێمان بڵێین چ سوودێكی لێ وەرگیراوە؟ بۆ بووژانەوەی ژێرخانی ئابووری و گەشەی ئابووری، چۆن دەخرێتە خزمەتی ئاوەدانكردنەوە و خزمەتگوزاری و باش كردنی گوزەرانی خەڵك و ئاستی بژێوییان؟ ئاستی جووڵەی بازرگانی و دراو چۆنە؟ لەهەرێمدا كۆسپ و لەمپەر و تەحەدییەكانی چین؟ هۆكار و بەرنامەی نەهێشتنی كۆسپەكان كامانەن؟ چۆن بازرگانی بەرەو پێش دەبەین؟ و هەتا دوایی.....، كەرتی كشتوكاڵ و بەرهەمهێنان لەم بوارانەدا لەهەرێمدا چۆنەو چی كراوە؟ بۆ ئاوەدانكردنەوەی گوندەكان و خزمەتكردنی گوندنشینان و دابینكردنی پێداویستییەكانی جووتیاران، تا بتوانین لەكۆمەڵگەیەكی بەكاربەرەوە لەبواری كشتوكاڵی ئاژەڵدا بەرە و كۆمەڵگەیەكی وەبەرهێنەر بچین، ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و لیژنەی دارایی زۆربەی زۆری تەرخانكراوە بۆ ئەوەی ژمارەكانی ناو خشتەكە، ناو یاسایەكه بەنووسین دووبارە بكاتەوە ، واته زیاتر ئیستیعرازییە، زۆر بە عمویی باسی بودجه دەكا و دەڵێ له ئایندەدا ڕەچاو بكرێ و ئەمە بكرێ و وا بكرێ و وا نەكرێ، زۆر دەستی نەخستۆتە سەر كەم و كوڕیەكان و باسی ڕێگه چارەكانی و ستراتیجیەت و بەرنامە، لەڕاپۆرتی وەزارەتی داراییدا باسی گەشەی ئابووری نەكراوە، كه بنەمایەكی گرینگە له هەر وڵاتێكدا، لەسەر بنەمای گەشەی دانیشتوان، بووژانەوەی ژێرخانی ئابووری و گرینگیدان بە كەرتەكان، قەبارەی چالاكی بازرگانییەكان، ڕێژەی هەناردە و هاوردە و هەوڵ و كار چییە؟ چارەسەر چییە؟ بۆ نموونە لەوڵاتێكی وەك ئیمارات كه وەزیری دارایی ئیعلانی كرد گەشەی ئابووریمان ئەمساڵ له (4٪)ە، ئایا حكومەتی ئێمە لەم بودجەیەدا ئەم گەشەی ئابووریەی دیاری كردووە؟ ڕێژەكەی چەندە؟ ئایا هەوڵی داوە بۆ سیاسەتی تەنویعی ئیقتیسادی؟ بۆ ئەوەی گرینگی بدا بە كەرتەكان و، كەرتە جۆرا و جۆرەكان، تەنها ئێعتیمادی داهاتمان لەسەر یەك كەرت نەبێ، ئەولەویەتی حكومەتی هەرێم بۆ پەرەپێدان و بەرەو پێش بردنی كەرتە گرینگەكانی پیشەسازی، ئاوەدانكردنەوە، پەروەردە، تەندروستی، بازرگانی، كشتوكاڵ، دیارنییە بە پێچەوانەوە ئەم كەرتانە ڕێژەی بودجەی تەرخانكراو زۆر كەمە بۆیان، دەبێ حكومەت گرینگی بە كەرتە

جۆرا و جۆرەکان بدات، حکومەت پلان و بەرنامەی نییە بۆ زیادکردنی داهاتە ناوخۆییەکان، کە ئێمە ئێعتیمادمان وەکو لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە لە (96٪) لەسەر داهاتی حکومەتی ناوەندە، ئەمە سەرەڕای ناشەفافی و بە فیڕۆدان لە داهاتی گشتی و شکستی سیاسەتی دارایی حکومەتی هەرێم لەو بوارەدا، نەك هەر پلانی نییە بۆ زیادکردنی داهاتی ناوەخۆ، سەرچاوەی داهاتی جۆرا و جۆر گەشە پێبدا، بەڵام بە پێچەوانەوە داهات کەم دەکات بۆ نموونە ساڵی (2011) بڕی داهات یەك ترلیۆن و سەد و سی و یەك ملیار و حەوت سەد و هەشتا و هەشت ملیۆن بووە، ساڵی (2013) بووە بە شەش سەد و پەنجا و یەك ملیار و سەدو چواردە ملیۆن، کە ئەمە بە نزیکەی دەکاتە نیوە، ئەمەش دیارە دەری دەخات کە بەرنامە نییە لەو بوارەدا بۆ بەهێز کردن و زیادکردنی داهات. خاڵێکی تر، داهاتی نەوت دیار نییە، نا شەفافە، کەم خەملێندراوە، بۆ نموونە داهاتی نەوت، شیرینی گرێبەستەکان، تا ئێستا لە ساڵی (2009) حکومەت ئێعلانی کرد (5) ملیار دۆلاری شیرینی گرێبەستی هەیە و یەك ملیار ی خەرج کردووە و چوار ملیارەکەشی تا ئێستا چارە نووسی دیار نییە، ئایا گرێبەستەکان و شیرینیەکانی دوای ئەوە......، پارەی شەریکاتی نەوت بۆ باج، چونکە ئەو شەریکاتانە دەبێ باج بدەن، چەندە؟ پارەی شەریکات بۆ چارەسەری ژینگە کە دەبێ بیدەن چەندە؟ فرۆشتنی نەوتی خاو کە لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە هی ساڵی (2012) (80) ملیار پترۆدۆلاری داناوە، (120) ملیاریشی بۆ ساڵەکانی پێشوو داناوە، کەواتە (200) ملیار دینارە، کەواتە ئەگەر ئەمە زەڕبی بکەی هەر بەسیعری نەوتی عێراقی کە (90) دۆلارە، هەشتایەکە زەڕبی نەوەد بکەی (7) ترلیۆن دەکا، (120)کەش زەڕبی (90) تەقریبەن ئەویش (10) ترلیۆن دەکا، ئایا ئەم پارەیە کە فرۆشی نەوتە لەکوێیە؟ چەندە؟ چۆنە؟ بەڕێز بریکاری وەزیری دارایی لەڕاگەیاندنێکدا ڕای گەیاند وتی داهاتی نەوت یەك ترلیۆن و سەد و سی و یەك ملیارە، نایخەینە ناو بودجە، بە نووسراوێکی تایبەت دەینێرین بۆ پەرلەمان، ئایا زەحمەت نەبێ بۆ نایخاتە ناو بودجە؟ بەو نووسراوە تایبەتە ئەمە دەنێرێ، پرۆژەکان چین کە پێی دەکرێ؟ ئەم داهاتە کە هی ئەم ساڵە یەك ترلیۆن و سەد و سی و یەك ملیارە، ئەی هی ساڵەکانی تر چەندە؟ ئەمە بەڕێز بریکاری وەزیری دارایی لە ڕاگەیاندنەکاندا ڕایگەیاند، داهاتی گومرگ و خاڵە سنوورییەکان وەك ئیبراهیم خەلیل، باش ماخ، حاجی ئۆمەران، پەروێز خان، هەتا دوایی....، لە رسومات بۆ کاڵا بازرگانییەکان چەندە؟ داهاتی وەزارەت و دەزگاکان زۆر کەم خەملێندراوە، دیار نەبوونی پارەی وەزارەتی تەندروستی و کارەبا و شارەوانی و ناوەخۆ کە ئێمە دەڵێین بۆ خۆیان، بەڵام با دیار بێت بە لیستێك پارەکان بێت، چۆن سەرف کراوە؟ دەبێ پەرلەمان ئاگای لەمە بێت، پارەی خانەنشینی کە لێیان دەبڕێ بە پێی یاسای ژمارە چواری ساڵی (2009) بۆ سندوقی خانەنشینی، پارەی بڕاوەکان لە مووچەی فەرمانبەران چەندە؟ قەرزە گەڕاوەکانی عەقار و پێشینەکانی کشتوکاڵ و پیشەسازی و هاوسەرگیری و سندوقی نیشتەجێ بوون و هەموو ئەوانەی تر چەندە؟ ئەو نەفەقاتەی حاکیمە و سیادیەی کە گەیشتووە بە ئێمە چەندن؟ چۆن سەرفکراون؟ لە خروقاتی یاسایی لە ناو بودجەدا، ماددەی هاوتاکردنی مووچە و دەرماڵەی فەرمانبەرانی هەرێم لەگەڵ بەغدا بە داخەوە یەکەم پێشتر زۆر کەم جێ بەجێکراوە، دووەم

ئەمساڵ لە پرۆژە یاسای ئەمساڵدا لابراوە، کە دەبێ لانەبرێ بۆ ئەوەی حکومەت مولزەم بێ، کردنەوەی حیساب بۆ بودجەی پرۆژەکانی وەبەرهێنان، سەرەڕای ئەوەی لە ساڵانی ڕابردوودا جێ بەجێ نەکراوە، ئەمساڵیش لابراوە، بودجەی پرۆژەکانی وەبەرهێنان موناقەلەی پێکراوە، بەفیڕۆدان و زیادەڕۆیی تێدا کراوە، براوە بۆ وەگەرخستن کە ئەمە پێچەوانەی یاسایە، بڕی پێشینەی عەقار دیسان لەپرۆژە یاسای بودجەی پار دیاری کرابوو (25) ملیۆن بۆ لادێکان، (20) ملیۆن بۆ شارەکان، بەڵام ئەمساڵ ئەو بڕە دیاری نەکراوە، کە وەك هاوسەرگیری دەبوایە دیاری بکرابایە، چونکە دواتر حکومەت دەتوانێ ئەوەی پار بۆ یەك ساڵ بوو، دواتر حکومەت دەتوانێ خۆی بە ئارەزووی خۆی سەرف بکا، ئیلزام نەبێ بە بڕێك، بۆیە من لێرەدا پێشنیار دەکەم سلفەی عەقار وەکو بەغدای لێبێ، (30) ملیۆن بێ بۆ هەموو هاووڵاتییەك، سندوقی کوردستان بۆ داهاتەکانی نەوت بەپێی یاسای (22) ساڵی 2007 ماددەی (15)، ماددەکانی یاسای بودجەی (2010 و 2011, 2012) جێ بەجێ نەکراوە، بەداخەوە ئەوە خروقاتی یاساییە، بەپێچەوانەی یاسای ساڵی (2011 و 2012) موناقەلە دەکرێت لە بودجەدا، عیجزی پێ پڕدەکرێتەوە، ئەمەش موخالەفەیەکی یاساییە، نە ناردنی حیسابی خیتامی لەکاتی خۆیدا بە پێی پەیڕەوی پەرلەمان و یاسایەکانی (2011 و 2012) ئیجرائات نەکردن لەگەڵ ئەو کەسانەی کە کەمتەرخەمی دەکەن، باس کرا (75) وەرەقە بەخشین بۆ گوندنشینەکان، بۆ ئەوەی کە گوندەکانی پێ ئاوەدان بکرێتەوە، ئێمە پرسیارمان لەسەرۆکی دەستەی وەبەرهێنان کرد وتی ئێمە دوو هۆکار ...، خەریکی یەکەم ئامارێکین ئاماری گوندەکان، ئێمە دەزگای ئامارمان هەیە ئایا ئاماری گوندەکانی تێدانییە؟ ئەی ئەم دەزگا ئامارە ئیشی چییە؟ دووەم وتی ئێمە خەریکی تەعلیماتین، یەعنی دوو هۆکار هەیە کە (75) وەرەقەیە جێ بەجێ ناکرێ، ئامار و تەعلیمات، من پێم وایە تەعلیمات بە (15) ڕۆژ دادەندرێ، بە مانگێك دادەندرێ، ئاماریش مەوجوودە، ئەی بۆ نایکەن؟ دانەنانی سەرۆکی دیوانی چاودێری و کارا نەکردنی دیوانەکە بە پێچەوانەوە لەکارخستنی بە نووسراوێکی ڕەسمی کە دەڵێ ئێوە کارتان تەنها بەڕێ کردنی ئیشی ڕۆژانەیە، نەبوونی راپۆرتی دیوان لەسەر بودجە کە سەرەڕای ئەوە لەیاسایەکانی (2011 و 2012) جەختی لەسەر کراوەتەوە، پێك نەهێنان و کارانەکردنی ئەنجومەنی راژە بۆ تەعینات، کە تەعینات بە داخەوە لە لیژنەکانی پارێزگاکان خۆمان دەزانین چیە و مەیلی تێدا دەکرێ، هاووڵاتیان ناڕازین، خوێندکاران ناڕاین، تەعیناتی وەزارەتی پێشمەرگە و ئاسایش و ناوەخۆ دیار نییە، لەوێ ناکرێ، تەعینات بەپێی ساڵەکانی دەرچوون ناکرێ، تەعینات دوا دەکەوێ، ئێمە هەمیشە لەمانگی شەش و حەوتەوە تەعین دەبێ، ئەی ئەو بودجەیەی کە لەمانگی یەکەوە دامانناوە تا مانگی شەش و حەوت ئەو بودجەیە بۆ مۆزەفین چی لێ دێت؟ جێ بەجێ نەکردن و پێك نەهێنان و کارا نەکردنی دەستەی نەزاهە، باشە حکومەتێك دیوانی چاودێری دارایی نەبێ، دەستەی نەزاهەی نەبێ، ئەنجومەنی راژەی نەبێ، ئیدیعای عام وەکو پێویست کارا نەبێ، موفەتیشی عامی نەبێ، ئەنجومەنی دادوەری و سوڵتەی بەپێی پێویست کار نەکا و دەست تێوەردان هەبێ، ئا بەم دەزگایانە گەندەڵی بن بڕ دەکرێ؟ موئەسەسات و یاسا سەروەر نەبێ، پێم ناڵێن ئەگەر ئەم دەزگایانە کە زەرووەرتی حکومەتێکی

پێشکەوتوو، حکومەتێکی هاوچەرخن، ئێستا بەداخەوە یان نین یان ناکاران، جێ بەجێ نەکردنی ڕاسپاردەکانی پەرلەمان لەلایەن حکومەتەوە بەپێی ماددەی (42)ی یاسای بودجە، بەپێی یاسای بودجەی ساڵی پار دەبوایە حکومەتی هەرێم لیستی ئەو مینەح و قەرزانەی کە دەدرێ بە حکومەت چەندە و چۆن سەرف دەکرێ خۆی نووسراوە دەبێ پەرلەمانی لێ ئاگادار بکا، پێمان بڵێ بۆ نەیکردووە؟ موخالەفەی تەعینات بەپێی یاسای بودجەی ساڵی 2011 کە دەبوایە (25) هەزار کەس تەعین بکرابایە، بەڵام بەپێی حیسابی خیتامی ساڵی (2011) نزیکەی (35) هەزار کەس تەعین بووە، لەگەرمیان خۆ ئێمە حەز دەکەین هەموو هاووڵاتیانی ناوچەکان، هەموو ئەو کەسانەی کە موستەحەقن بەپێی سیستەم و یاسا و ئەنجومەنی ڕاژە دابمەزرێن، بەڵام لە قەرارێکی سەرپێی و خێرا (700) کەس تەعین دەکرێ، (200) بۆ شوێنێکی تر، (300) کەمئەندام تەقاعود دەکرێ، بەدەر لەبودجە، لەبەر ئەوەی کە چەند مەکتەبێك رووخاوە کەرتی پەروەردە دەبێ پلان و بەرنامەی ستراتیجی بێ، (50) ملیۆن دۆلار سەرف دەکرێ بە ئیزافەی ئەوەی لە بودجەدا سەرفکراوە، خەمڵاندن لەنێوان وەزارەت و فەرمانگەکانی پەیوەندیدارو دواتر لەلایەن وەزارەتی دارایەوە جیاوازی زۆرە، ئەمەش نیشانەی بێ پلانی و نازانستی و نا لۆژیکییەو دەربڕی گۆترەکارییە، بۆ نموونە بۆ مووچەی فەرمانبەران بەپێی وەزارەتەکان دە ترلیۆن و دووسەد و پەنجا و یەك ملیارە، کەچی وەزارەتی دارایی کەمی کردۆتەوە بۆ حەوت ترلیۆن و سەد و سێزدە ملیار، واتە سێ ترلیۆن و سەد و سی و هەشت ملیاری کەم کردووە، یەعنی ئەگەر تۆ مووچەی فەرمانبەران لەسەر ئەساسی داتا و زانیاری و ژمارەی فەرمانبەران و بڕوانامە و پلەی وەزیفی و ساڵی خزمەت و ژمارەی منداڵ کە ئەمانە پرنسیپێکن بۆ دانانی مووچە بۆ فەرمانبەران، ئەگەر لەسەر ئەساسی ئەو بنەمایەیە چۆن دەتوانی دە ترلیۆن کەم بکەیتەوە بۆ حەوت ترلیۆن؟ ئایا کامیان ڕاست و دروستە؟ هی فەرمانگەکان و وەزارەتەکان یان وەزارەتی دارایی؟ کە ئەمە دەربڕی ئەوەیە شتەکە بەگۆترەکاری کراوە، بۆ نموونە ئەنجومەنی وەزیران خۆی داوای حەفتا و هەشت ملیار و دووسەد و شەست وسێ ملیۆنی کردووە، بەڵام وەزارەتی دارایی کەمی کردۆتەوە بۆ سی و یەك ملیار و نۆسەد ملیۆن، یەعنی نیوەی زیاتری کەم کردۆتەوە، ئەگەر تۆ پێویستت بەوەندەیە بۆ مۆزەف بۆ ئەوەندە کەمی دەکەیەوە؟ تەبعەن ئەگەر سەیری خشتەکان بکەی هەر ئەم دوو خشتەیە کە وەزارەت خۆی ناردوویەتی، بەداخەوە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی بەڕاستی زۆرو نا زانستییە، زۆر نا واقیعییە، ئێستا کات نییە ئەگەر نا لەم خشتانە بەوردی موقارەنەم کردووە، حەزدەکەی بۆت دەخوێنمەوە، یەعنی ئەوە سەرۆکایەتی هەرێم خۆی داوای نۆ ملیار و حەوت سەد و حەفتا و دوو ملیۆنی کردووە، کەچی هەشت ملیار و حەوت سەد و هەشتا ملیۆنی بۆ دانراوە، هەمووی وایە، هەمووی کەم کردۆتەوە، زۆر، زۆری کەم کردۆتەوە، ئاخر ئەم کەم کردنەوەیە لەسەر چ بنەمایەکە؟ لەسەر چ ئەساسێکە؟ خاڵێکی تر خەمڵاندن بۆ بوارەکانی شمەك و خزمەتگوزاری و چاککردن، باربوو، بەخشین، سوودە کۆمەڵایەتییەکان، خەرجییەکانی تر، هەبووی نادارایی، دیسان جیاوازی زۆرە لەنێوان وەزارەتەکان و وەزارەتی دارایی، خاڵێکی تر کە زۆر موهیمە ئەم خشتەیە یەکەم وەزارەتەکان و فەرمانگەکان زۆربەی

زۆریان روبعێكی سەرف كردووە، تا 2012/6/30، لەو بودجە بەكاربەرانەی خۆیان، لەوانەی كە باسم كرد، لەبوارەكانی شمەك و خزمەتگوزاری و باربوو بەخشین و سوودە كۆمەڵایەتییەكان روبعێكی خەرج كردووە، باشە دائیرەیەك، وەزارەتێك توانای خەرجكردنی چارەگێكی بودجەكەی هەبێ، ئێستا تۆ چۆن زیاتری بۆ دادەنێی؟ مەفروزە مادام توانای نییە دیارە پێویستی نەبووە، ئەوە یەك، دوو دیسان هاتووە وەزارەتی دارایی زۆری كەم كردۆتەوە، كەواتە ئەو بەڵگەیە لەسەر چی؟ بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەو بوارانە بوارێكی بەهەدەردانی زۆری تێدایە، بوارێكە كە دیسان بە هەڕەمەكی داندراوە، ئەوەتا سەیری بكە بۆ نموونە سیلەع و خەدەمات و سیانە لەساڵی 2012 ترلیۆنێك و چوار سەد و بیست و یەك ملیار و هەشت سەد و دە ملیۆنە، كەچی مەسروفەكەی لەشەش مانگدا زیاتری سەرف كردووە، ترلیۆنێك و چوار سەد ملیاری بۆ داندراوە، ترلیۆنێك و پێنج سەد ملیاری سەرف كردووە، ئەی ئەم سەد ملیارەی لەكوێوە هێنا؟ دواتر هاتووە ئیعانات، سەد و پانزدە ملیاری بۆ داندراوە سێزدە ملیاری سەرف كردووە، یەعنی یەك تەقسیم دەی سەرف كردووە، لەو شەش مانگە دواتر مینەح، مەنافیعی ئیجتیماعی شەش سەد و چل و چوار ملیاری بۆ داندراوە، كەچی دووسەد و بیست ملیاری سەرف كردووە، واتە یەك تەقسیم سێی سەرف كردووە، ئەو هاتووە دیسان لەجیاتی ئەوەی مادام یەك لەسەر سێی سەرف كردووە، دیارە پێویستی نییە، حكومەت لەجیاتی كەمی بكاتەوە، زیادی كردووە، كردوویەتی بە سەد و نەوەد ملیار، هەروەها مەسروفاتی ئوخرا حەوت سەد و دوانزە ملیاری بۆ داندراوە نەوەد و چوار ملیاری سەرف كردووە، یەك تەقسیم دەی سەرف كردووە، دیسان مادام یەك تەقسیم دەی سەرف كردووە، كەواتە تۆ حەوت سەد ملیارەكەی بۆ بكە بە سەد ملیار، كاكە بۆی بكە بە دووسەد ملیار، كەچی هەشت سەد ملیاری بۆ داناوە، مەوجوداتی غیر مالی سەد و شەست و شەش ملیاری بۆ داندراوە، نیوەی سەرف كردووە، هەروەها لەم خشتەیەوە دەردەكەوێ بەشێوەیەكی نازانستی و ناواقیع و بەپێی پێداویستی نییە، بەپێی توانای وەزارەت و دام دەزگاكان، ئینجا لێرە رێژەیەكی نووسیوە حكومەت لە وەزارەتی دارایی نووسویەتی (نسبة النمو) نیسبەی گەشە، ئەمە رێژەی گەشە نییە كاكە، ئەمە رێژەی زیادكردنی مەسروفاتە بەسلبی، گەشە یەعنی دەبێ ئیجابی بێ لە بواری ئابووریدا، بۆیە ئەو خەمڵاندنانە پێشنیار دەكەم كە بڕەكانی سەرەوە لە (15٪) كەم بكرێتەوە، چونكە دەركەوت حكومەت بەپێی خشتەكەی خۆی كە ناتوانن سەرفی بكەن، زیادیش داندراوە، لەبەر ئەوە لە (15٪) كەم بكرێتەوە، بۆ ئەوەی كورتهێنانی پێ پڕبكەینەوە، ئاوەدانكردنەوەی لادێكان، كشتوكاڵ، تەندروستی، خاڵێكی تر نازانستی و هەڵە لە خەرجكردنی تەرخانكردندا بۆ نموونە لەبوارەكانی مووچەی فەرمانبەران باربوو و بەخشین و خەرجییەكانی تر، دیسان تەخمیناتێكی غەڵەت كراوە، خاڵی تر كێشەی كارەبا و بەردەوام بوونی، كە ساڵانە بەداخەوە ئێمە بودجە دادەنێین بەڵام ئەم كەرتی كارەبایە لەجیاتی گەشە بكات، ئێمە هێشتا نەقوستانی كارەبامان هەیە، بەپێی لێدوانی وەزارەتی كارەبا خۆی، نەفەقاتی حاكیمە و سیادی كە ساڵانە بەشی هەرێم دیاری كراوە، بۆچی سەرفەكەی دیار نییە؟ وەك لەڕاپۆرتی وەزارەتی دارایدا هاتووە دەڵێ بۆ نموونە ئینتیخاباتی ساڵی (2009 و 2010 و 2011) بڕی دووسەد و

نەود و حەوت ملیاری بۆ داندراوە، ئەرێ ئێمە ئینتیخاباتمان لەساڵی (2010و 2011 و 2012) كردووە؟ ئێمە ئێحتیماله لێرە نەبووبین، پارەكەی چی لێهاتووە؟ تەعدادی سوكان ساڵی (2010 و 2011 و 2012) بۆی داندراوە، سەد و هەژدە ملیار، ئەرێ تەعدیداتی سوكان كراوە لە هەرێمی كوردستاندا؟ دەعمی موزاریعین سێ سەد و سی و سێ ملیار دیناری بۆ داندراوە، لە چوار پێنج ساڵدا، ئەرێ ئەم دەعمە زەحمەت نەبێ چی كراوە بۆ جووتیاران؟ تەسفییەی حیسابی بودجەی تەرخان كراو بۆ ئەحزاب و مونەزەمات، من پێم خۆشە حكومەتی هەرێم بە لیستێك و خشتەیەكی دەقیق هەر حزبێك بە شەفاف چەندی بۆ سەرف كردووە بڵێ مانگی ئەوەندەم سەرف كردووە، بۆ پارتی، بۆ یەكێتی، بۆ یەكگرتوو، بۆ هەمووو حزبەكان و ئیعلانی بكا، پێم خۆشە، لەسەر چ ئەساس و بنەمایەك، لەزووترین كاتدا یاسایەكەی دەربچێ بۆ ئەوەی میزاج، عیلاقات، حیساباتی تر تەحەكوم نەكا، بەپێی یاسا سەرف بكرێ، بەڕێزان حكومەتی هەرێم نزیكەی (682) هەزار فەرمانبەری هەیە، بەڵام بەداخەوە زۆرجار خۆیان ئیعلانی دەكەن زیاد لە ملیۆننێك و چوار سەد هەزار مووچە خۆرمان هیە، واتە (750) هەزار بەنزیكی مووچە خۆر زیادە، ئەگەر ئەو (750)هەزارە یەكی بە نزیكەی مانگی سێ سەد هەزار وەر بگرێ، دووسەد و بیست و پێنج ملیارە مانگانە، ئەگەر زەربی 12 بكەین، دوو ترلیۆن و حەوت سەد ملیارە، ئەوە ئەگەر نیوەشی ڕاست بێ، واتە ترلیۆنێك و نیوی راست بێ، ئا ئەم ترلیۆن و نیوە كە هەمووی كەوادیری حزبییە خانەنشین كراوە و تەعین كراوە و پارەی بۆ بڕاوەتەوە، بەمە عیجزەكە پڕدەكەنەوە و ئاوەدانكردنەوەش دەكەن، ئێمە ئەم ناشەفافیەتییەو گەندەڵییە دەبینین، ئەم رۆتینات و بێ سەرۆكایەتییە دەبینین، چەندین جار بەرپرسانی باڵا لەحكومەت بڕیاریان داوە هەوڵبدەن بۆ بن بەڕكردنی گەندەڵییەكان و بە جۆرەكانی، دوایەمین بەڵێن لەلایەن بەڕێز سەرۆكی حكومەتەوە بوو، بۆ نەهێشتنی گەندەڵی و سەنتەرگەرایی و رۆتین، ئایا چ پلان و بەرنامە و میكانیزمێك هەیە، چی كراوە و چی نەكراوە؟ بە عەمەلی تا ئێستا هەنگاو بەداخەوە نەندراوە، ڕاپۆرتی رێكخراوی شەفافیەتی نێودەوڵەتی بە ئامارو داتا، لەكۆڕێكدا كە ئێمە بەشداریمان كرد، خولێكی دوو رۆژە، بە ئامار و داتا ئاماژەی كرد بە نەبوونی شەفافییەت، بە بوونی گەندەڵی لە زۆر بواردا، بەفیڕۆدانی سامان، بوونی ناعەدالەتی لە هەرێمدا، ئایا چی كراوە؟ بۆ رێگە گرتن لەمە؟ ئەو رێكخراوێكە لەسەر ئەساسی مەعلومات و داتا قەسەی كردووە، بۆ وەزیری بەرێز وەزیری پلاندانان، هەندێك لەپڕۆژەكان زۆر دواكەوتوون، چەندجار گۆژمەی ئیزافییان بۆ داندراوە، بەمەش لەكۆتاییدا گۆژمەی گشتی بووە بە چەند قات، لەخشتەی پڕۆژەكاندا هەڵەی زۆر، كەم و كوڕی زۆر، تەناقوزاتی زۆر، لەرووی گۆژمەی گشتی، گۆژمەی ساڵانە، ماوەی پڕۆژە، كاتی دەست بەكاربوون، بڕی خەرج كراو، جیاوازی لەنێوان خشتەی وەزارەتی پلاندانان و خشتەی وەزارەتە پەیوەندارەكاندا هاتووە كە نموونەی زۆر، زۆر هەیە، بۆ نموونە ئەوە لیستی (774) پڕۆژەیە كە پارەی بۆ تەخسیس كراوە و بەداخەوە نەچۆتە بواری جێ بەجێ كردنەوە، هیچی بۆ خەرج نەكراوە، دوو ترلیۆن و حەوت سەد و شەست و دوو ملیار و پێنج سەد و نەوەد و نۆەد و شەش ملیۆن دیناری بۆ تەخسیس كراوە، پارەكەی لەو ساڵە چی لێهاتووە؟ بەپێی یاسای ژمارە

حەوتی ساڵی 2008 ی هەموارکراو بەیاسای ژمارە 17ی ساڵی 2011، پێویست بوو لە پرۆژە یاسای بودجەی ساڵی (2013) گوژمەیەك دابندرێ بۆ دروستکردنی یەکەی نیشتەجێ بوون بۆ خەڵکی هەژار و کەم دەرامەت، بەداخەوە لە یاسایەکە دەڵێ شەش سەد ملیار بۆ ئەو بوارانە، ئەمەش وا دەکا حکومەت بە ئارەزووی خۆی ئیلزام نەبێ، من بۆیە داوا دەکەم لەبەر خاتری خەڵکی کەم دەرامەت و هەژار (200) ملیار دابندرێ بۆ ئەوەی یەکەی نیشتەجێ بوون دروست بکرێ بۆ نەهێشتنی دیاریدەی کرێچیەتی، خاڵێکی تر هەندێك پرۆژە هەیە دیزاینی بۆ نەکراوە کەچی دێن پارەی بۆ تەخسیس دەکەن، ئاخر پرۆژەیەك دیزاین و تەسمیمی نەبێ، من موهەندیسم و موهەندیسەکانیش باشتر دەزانن، چۆن دەبێ گوژمەی بۆ دیاری بکەی؟ چۆن دەبێ بخرێتە خشتەی پرۆژە پێشنیار کراوەکان؟ لەهەمان ساڵدا، دەستەی وەبەرهێنان کە سەرپەرشتی یەکەی نیشتەجێ بوون دەکات، چەندین جار سکاڵایان کردووە لەلای ئێمە کە یەکەی سەرپەرشتیاری ئەندازەییان نییە، بۆیە بۆ ئیشرافکردنی یەکەکانی نیشتەجێ بوون، بۆ ئەوەی کوالێتیان باش بێ، باش زەبتی بکەن، باش موتابەعەی بکەن، بۆیە داوایان کرد کە دەستەی وەبەرهێنان بڕێك دیاری بکرێ بۆ ستافێکی هەندەسی، بۆ سەرپەرشتی کردنی ئەو خانووانە، ئەو بڕە پارانەی کە لەبودجەدا بۆ دەستەی وەرهێنان تەرخانکراوە، بۆ گەیاندنی پرۆژە خزمەتگوزارییەکان، بۆ یەکەکانی نیشتەجێ بوون، ناکرێ موناقەلەی پێ بکرێ بۆ هیچ کارێکی تر، وا باشە ئەو پرۆژانە لە ڕێگەی فەرمانگەکان لەپارێزگاکانەوە بە ئاگاداری دەستەی وەبەرهێنان جێ بەجێ بکرێ، پێشنیار دەکەین کە لە گوژمەی پترۆدۆلاری هەر پارێزگایەك یان قەزایەك ڕێژەی لە (50٪)ی ئەو پارەیە سەرف بکرێ کە بۆ ئاوەدانکردنەوە و بۆ خزمەتگوزاری ئەو پارێزگایە یان ئەو قەزایە، هەروەها داوا دەکەین ئەو کۆمپانیایانەی کە چەند پرۆژەیەکیان وەرگرتووە پرۆژەی تریان پێ نەدرێ، چونکە ئەرکەکەیان قورس دەبێ ناتوانن پرۆژەکان جێ بەجێ بکەن، کە ئەوە هۆکارێکی دواکەوتنە، ئەو کۆمپانیایانەی کە لەکارێکدا دروست نەبوون، یان خراونەتە ناو لیستی ڕەشەوە، پرۆژەیان پێ نەدرێ، بەڵام بەداخەوە لەبەر هەندێ ئێعتیبار پرۆژە دەدرێ بە چەند کۆمپانیا، کە سەرکەوتووش نەبووە، خاڵێکی تر داوا لەحکومەتی هەرێم دەکەین لەکاتی دانانی پرۆژەدا کە چارەسەری کێشەی زەوی و زار و قەرەبووی هاووڵاتیان بکاتەوە، چونکە ئەمە کێشەیەکە لەبەردەم جێ بەجێ کردنی پرۆژەکاندا، هۆی دواکەوتنیەتی، پێشنیار دەکەین کە ئەمە خەڵکانێکیش داوایان کرد، لە تەعیناتدا ئەولەویەت بدرێ بە گرێبەستەکان، چونکە چەند کەسێك هاتن بۆ نووسنگەی پەلەمان لەسلێمانی کە وتیان ئێمە سێ ساڵ زیاترە گرێبەستین، شارەزایی باشمان هەیە، ئەزموونی باشمان هەیە، بەڵام بەداخەوە هەتا وتی فەرمانگەکەی خۆشمان داوای کردووە کە ئێمە تەعین بکرێین، بەڵام تەعین ناکرێین، ئەوە خاڵێك، خاڵێکی تر گرێبەست کەم بکرێتەوە یان هەر نەمینێ، مەگەر ئەو کەسانەی کە زۆر زەروورن کە ئەوە وەزارەتەکان خۆیان دەزانن، بەتایبەتی ئەوەی کە مووچەی تری هەیە، کە دوو مووچەی هەیە، مووچەیەکی نەمێنێ، خەڵکێك هەیە دوو مووچە زۆرە، بۆیە داوا دەکەم دوو مووچە نەمێنێ، تەبعەن لەم بودجەی حکومەتی هەرێمەوە لەو خشتانە بە داتاو بە دەقیقی و بە ڕەقەم

چەندین کەم و کوڕی و زیادەڕۆیی و بەهەدەردان هەیە، من ئێستا بەداخەوە لەبەرکات باسی ناکەم، ئەگەر بەوردی بخوێندرێتەوە، تەوەرەی ئاخیرم دێمە سەر پێشنیارەکان، پێشنیار دەکەم دەڤەری شارەزوور و سەید سادق کە بەداخەوە گرینگی پێ نەدراوە بۆ ئاوەدانکردنەوە و خزمەتگوزاری، کە دوو قەزا و چەند ناحییە و دێهاتی بەدەورەوەیە، کە وەختی خۆی لەسەردەمی رژێمدا سەید سادق بە تەواوەتی تەختی زەوی ببوو، خزمەتگوزاری ناوشار بەتەواوەتی لە ئاو و ئاوەڕۆ و ڤیرتاو بکرێ، پەیمانگا و کۆلێژ کە خۆیان داوا دەکەن بۆیان بکرێتەوە، سایلۆکانیان بەداخەوە نەچۆتە بواری جێ بەجێکردن، قوتابخانەی زۆریان نەقوستانە، خەستەخانە، رێگا و بان، چەند دائیرەیەکی زۆریان هەیە هەمووی لە موجەمەعێکی دەوائیری زۆر کەمە کە بەشی دوو دائیرە ناکا، بەشی قائیمقامییەت ناکا، ئەگەر بتەوێ بەجوانی ئیشەکان راپەڕێنن، بەڵام زۆربەی دائیرەکان مەحکەمە و قایمقامیەت و شارەوانی و تاپۆ لەیەک دائیرەی بچووکدان، لە یەک بینای بچووکدان، پێشنیار دەکەم کەمپێک بۆ ئاوارەکانی رۆژئاوای کوردستان بکرێتەوە، کاتی خۆمان ئاوارە بووین بۆ تورکیا و ئێران حاڵمان چۆن بوو؟ دیاری کردنی بودجەیەک بۆیان، پێدانی خۆراک، بانگکردنی رێکخراوە خێرخوازییەکانی وەکو مانگی سوور و رێکخراوی تری خێرخوازی کە ژیانیان زۆر خراپە، بەداخەوە بە بازاڕدا دەگەڕێن و حاڵەتی مرۆییان لە حاڵەتێکی زۆر دژوار دایە، داواکارم و پێشنیاریش دەکەم قەرز یان بەخشین یان سولفە بدرێ بەو قوتابیانەی کە تواناسازی نایانگرێتەوە بۆ تەواوکردنی خوێندن، بەداخەوە لە پرۆسەی تواناسازیدا چیەو و مەیل کراوە، بەڵگە هەیە، خاڵێکی تر دەرماڵەی مانگانەی قوتابیان زانکۆ و پەیمانگاکان زیاد بکرێ کە ئێستا (60) هەزارە، (60) هەزار بەشی هیچ ناکات، رۆژی دوو هەزار بۆ قوتابییەک بیەوێ بخوێنێ و بیەوێ هەوڵ و کۆشش بکا، بۆیە داوا دەکەم (150) هەزار بەو قوتابیانەی ناو شار و (200) هەزار بۆ قوتابیانی دەرەوەی شار بدرێ، چاککردن و گرینگیدان بە حاڵەتی بەشە ناوخۆیەکانیان، کە کەم ئاوی و نەبوونی کارەبا و نەبوونی خزمەتگوزاری لەبەشە ناوخۆییەکاندا، دەرماڵەی چین و توێژەکان چاک بکرێ، بۆ نموونە موحەقیق عەدلی لە بەغدا دەرماڵەیان (500) هەزار دینارە هاتن بۆ لای ئێمە داوایان کرد، جیۆلۆجییەکان هاتن بۆ نووسینگە وتیان لەهەموو دونیا دەرماڵە لە (30٪)یە، کەچی لە (20٪) بە ئێمە دەدرێ، بەداخەوە ئەو جیۆلۆجیانە یەکێتی جیۆلۆجیانی کوردستان هاتن وتیان کە سێك لە وەزارەتی سامانە سرووشتییەکانەوە تەحەکوم دەکا بە هەموو دانانی ئەو جیۆلۆجیانەی کە لە کفری و کەلارەوە تا ئەو پەڕی زاخۆ یەک کەس تەحەکوم دەکا، ئەویش بە ئارەزووی خۆی ئەو کەسانە دادەنێ کە خۆی لەسەر ئێعتیباراتی بزانە حزبییە، خزمایەتیە، ئەمە یەکێتی جیۆلۆجیای کوردستان لەسلێمانی هاتن ئەمانەیان وت، بەداتاو مەعلومات، یاداشتەکەشیان مەوجوودە، ئەندازیاران داوای ئیمتیازیان کرد، ئەندازیاری کشتوکاڵی توێژەکانی تر بەڕاستی لە رووی دەرماڵە و لە رووی ئیمتیازیاتەوە زۆر مەحروومن، مووچەی کەمئەندامان و خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان، (60) رۆژ کەمئەندامان، خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان، لەبەردەم نووسینگەی پەرلەماندا، هاتنە بەردەم نووسینگەی ئەنجومەنی وەزیران بەداخەوە هیچیان بۆ نەکرا، کە من پێم وایە ئەوە عەزابێکی ویژدانی بوو بۆ هەموو خەڵکی، بۆیە

داوا دەکەم بەپێی یاداشتەکەی خۆیان مووچەکانیان زیاد بکرێ بەپێی دەرەجەی کەمئەندامی، بەپێی سیستەمێکی روون و ئاشکرا و عەدالەتی کە کەمترین مووچەی لە (400) هەزار کەمتر نەبێ، خۆیان داوایان کردووە و ناردوویانە بۆ پەرلەمان، کێشەی دابەشکردنی زەوی بۆ فەرمانبەران، بۆ رۆژنامەنووسان، بۆ هەموو چین و توێژەکان چارەسەر بکرێ، کە بە تایبەت ئەوانەی موافەقەیان هەیە و خاڵی زۆریان هەیە، کە زەویان پێ بدرێ وەکو هاوەڵەکانیان، چارەسەری نەخۆشییەکانی بەرکەوتی کیمیایی و دانانی بودجەیەکی تایبەت بۆیان، کە (78) کەسیان لێ مردووە، تەقریبەن (280) کەسیشیان لەمەترسی دان و روو بەرووی مردن دەبنەوە، خەرجکردنی پارەی ئاوارەکانی ئێران و تورکیا زوو جێ بەجێ بکرێ، چونکە زۆر دواکەوتووە، رۆتینیات و کۆسپ لەبەردەمیان دروست دەکرێ، داواکارم کە چەندین جار یاداشت و داوایان کردووە، هاوکاری چارەسەری قوربانیانی مین بکرێ، پێداویستییە پزیشکەکانیان دابین بکرێ، لەسنوورەکانی بە تایبەت سنووری باشماغ و پەروێز خان رۆژانە سەدەها تەنکەر نەوت دەڕوا بۆ دەرەوە، ئەمەش بۆتە مایەی قورساییەك، قەڵەباڵغییەك لەسەر رێگایەکانی ئەو ناوچانە، ناوچەکانی عەربەت و شارەزوور و سەید سادق و گەرمیان و زەڕایەن و دەربەندیخان، هەڵەبجە و هەورامان، بۆیە داواکارم لەسەر داهاتی ئەو نەوتە کە ملیۆنەها دۆلارە رێژەیەك دیاری بکرێ بۆ ئاوەدانکردنەوەی ئەو ناوچانەو خزمەتگوزارییان، داواکارم تەعلیمات و میکانیزم نەبێتە هۆی مراندنی یاسایەکان، هەندێ یاسا هەیە بە تەعلیمات دەیمرێنن، بۆ نموونە عەقار و سلفەکان و یاسای کەمئەندامان، کە لیژنەی تەحقیقی.......، ئەوەندە لیژنە زۆر نییە کە تەحقیق لە دەرەجەی کەمئەندام و عیجزی نەخۆشەکان بکا، ئیشەکانیان دوا دەکەوێ، زیندانیانی سیاسی سکاڵایان کرد وتیان یەك لیژنە هەیە، حاکمێك، دوو حاکم لە هەولێر دادەنیشن رۆژی چوار مەعامەلە بەڕێ ناکەن، بۆیە داواکارم ئەم رۆتینیات و میکانیزم و تەعلیماتە نەبێتە مایەی مراندنی یاسایەکان، داواکارم وەزارەتی دارایی لە بودجەی ئێحتیاتی و چیە؟ خۆی بەزووترین کات قەرەبووی هاووڵاتیانی زیان لێکەوتووی لافاوی ناوچەکانی کوردستان بکاتەوە، بە تایبەتی گەرمیان و کەلارو هەولێر و گوندەکان، هەروەها زیان لێکەوتووی سنوورەکان کە بەهۆی بۆردومانکردنەوە تووشی زەرەری گیانی و ماددی بوون، داواکارم قەرەبوو بکرێنەوە، لەکۆتاییدا ئەم دەیەها و سەدەها کەم و کوڕیەی کە لەبودجەدا هەیە، ئەم دەیەها کەلێن و ناتەواویانە، نا شەفافیەتی، بە هەدەردان، زیادەڕۆیی، بۆیە داوا دەکەم بودجەکە دەنگی پێ نەدرێ، بگەڕێتەوە بۆ حکومەت، لەماوەی دە رۆژدا حکومەت ناتەواویەکانی تەواو بکات، ئینجا بیگەڕێنێتەوە، یان بەڕێز سەرۆکایەتی پەرلەمان بە هەماهەنگی لەگەڵ سەرۆکی فراکسیۆنەکان و حکومەتدا لیژنەیەك دابنێن، میکانیزمێك دابنێن بۆ تەواوکردنی ئەم کەم و کوڕی و کەلێنانە، ئینجا تێپەڕێندرێ، چونکە بەڕاستی گەندەڵی و ناشەفافی و بە هەدەردان و نا عەدالەتی و نا هاوسەنگی زۆری تێدایە، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك خورشید.

بەڕێز خورشید احمد سلیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرەلەمان.

به حەقەت دوو، سێ تێبینیمان هەیە، ئەمە وەڵام دانەوە نییە، بەڵام هەر بۆ روونکردنەوە، مەسەلەن هەندێك وشە بەکاردێنن فریودان و گۆترەکاری و ئەم شتانە، بەڕاستی ئەمە پێویستی بە ئیسپات کردنە، گۆترەکاری، فریودان دوو وشەی بەڕەئی من ناکرێت هەر ئەوها بڵێی، ئەم وشانە ئەگەر ئێستا کەسێك هەبی دەعوا تەسجیل بکا، ئەمە دەعوای لەسەرە، یەعنی بەفیڕۆدان و گۆترەکاری دوو وشەی.....، حەزدەکەم ئێمە خۆمان ئەندام پەرلەمانین لەو وشانە تۆزێك دوور بێخین، ئەوە یەك، دوو، باسی (75)هەزار دۆلاری گوندەکانی کرد، باشە لەیاسای (2011)، یاسای (2012)، ئەگەر باسی لێکراوە حەقە ئێمە موحاسەبەی حکومەت بکەین، بۆ سەرف نەکراوە؟ باس لێ نەکراوە، لەناو یاسادا نییە، چۆن پارە سەرف دەکرێ بەبێ یاسا؟ سێ، باسی دوو مووچەیی کرا، زۆر کەس دوو مووچە وەردەگرن، خۆ وەڵڵا ئەمن ئەندام پەرلەمان بم بزانم کەسێك دوو مووچە وەردەگرێت حەقە موحاسەبەی ئەو وەزارەتە بکەم، بڵێم وەرە چۆن دوو مووچە بە فلانە کەس دەدەی؟ خاڵێکی تر، ئاخیر خاڵ، باسی کەمپی دۆمیز کرا، ئەوانەی برا کوردەکانی سوریا، بە شایەدی (un) باشترین ژیانی برا سوریایەکان بە بەراورد لە تورکیا لەگەڵ ئوردن لەگەڵ لوبنان باشترین ژیانی ئەوان لەکەرتی دۆمیزە، حکومەت بە هەموو توانایەك یەعنی هەوڵی ئەوەیانداوە باشترین گوزەران بۆیان دابین بکات، خەڵکی کوردستان، میللەتی کورد بەیەکەوە، گەنجەکانی ئەوان کە ئەمە لەهیچ وڵاتێکی تر نییە، ئازادن لە ئیشکردن لە دهۆك، لە هەولێر، لە سلێمانی، جێگای رێز و تەقدیرن، بڕواناکەم درێغی و تەفسیری لەگەڵیان هاتبێتە کردن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو مامۆستا عمر، ئەگەر تەوزیحێکی هەبێتن.

بەڕێز عمر عبدالعزیز بهاء الدین:

بەڕێز سەرۆکی پەلەمان.

بەڕێزان، ئەندامانی پەرلەمان، بەڕێزان وەزیران، من هاودەنگم لەگەڵ کاك خورشید، ئەگەر لەم حکومەتە، لەم بودجەیە، گەندەڵکاری، نا شەفافییەت، نا عەدالەتی، گۆترەکاری نییە، ئەو کەسانە هەموو بدرێنە دادگا، کە لێرە ئەو وشانەیان بەکارهێناوە، ئەمە یەك، ئەگەر ئیسپات بوو بەڵێ ئەمانە هەیە چی دەکەین؟ ئەویش حەق وایە ئیجرائات بکرێ، خاڵی دووەم ئەوەیە ئەمە جێگای ئەوە نییە کە بەڕێزان ئەندامانی لیژنە وەڵامی پەرلەمانتاران بدەنەوە، هەموو پرسیارەکان، هەموو ڕەخنەکان ئاراستەی حکومەت بوو، ئاراستەی دام و دەزگاکا تەنفیزیەکان بوو، حەق وایە بەڕێزان ئەندامانی لیژنە، دوێنێش ویستم ئەوە بڵێم کە کاك د. ئاراس وەڵامی هەندێك لە ئەندام پەرلەمانتارانی دایەوە، هەموو بابەتەکان دووبارە دەبنەوە، یاداشتی تێبینییەکانیان بکەن لە ئاخیری کۆبوونەوەکە کاتێ سرەیان دێ یەك بە یەك وەڵامی بدەنەوە، ناکرێ هەموو جارێ وتت ناعەدالەتی برادەرێك ئیستیفزاز بێ، وتت ناحەقی یەکێکی تر....، ئەمە

دەرنایەنێ، ئێمە پەلەمانتارین رەخنە دەگرین، رەخنە یەعنی رەخنە، خۆی گوڵبارانت ناکەن، رەخنە گیرا تەبعەن ئیفتیزاز دەبی، نارەحەت دەبی، بەڵام دەبێ بەراستی لە ئاخیری کۆبوونەوەکە من پێشنیار دەکەم لەم موداخەلەیە بەدواوە رێنەدرێ بە ئەندامانی لیژنەی بەڕێز، هەروەها بە وەزیرە بەڕێزەکان ئیلا لە حاڵەتی دەرچوون لە نیزام کە ئەوەش لە دەستەڵاتی ئێوەیە، پەرلەمانتاران دادەنیشێنن یان کە سێك کە موداخەلە دەکات، لێرەوە دەرگای وەڵام دانەوە داخەن تا موداخەلەکان تەواو دەبن، ئەو کاتە مافی هەر ئەندامێکی لیژنەیە، سەرۆك لیژنەکان بەتایبەتی لەگەڵ وەزیران وەڵام بدەنەوە، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

خۆی لەراستی لیژنەی دارایی و ئابووری حەقیان نییە وەڵامی هیچ پەرلەمانتارێك بدەنەوە، بەڵام حەقیان هەیە تەوزیح بدەن، بەڵام وەڵام دانەوە نابێ، بەڵێ فەرموو ژیان قسە بکە.

بەڕێز ژیان عمر شریف:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەپێشەکی دا من دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی دەکەم، ماندوو نەبن، هیلاکییان پێوە دیارە، دەستخۆشی و پشتگیری لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دەکەم، کە بەو وردەکارییەو بەو تێر و تەسەلییە، ڕاپۆرتەکانیان بۆ ئێمە ناردووە و هەموو سێکتەرەکانیان روونکردۆتەوە، بەڕاستی بەرچاو روونیان بە ئێمە داوە، دەستخۆشیان لێ دەکەم، بە نیسبەت ئەوەی کە من ئەندامم لە دوو لیژنە، لە لیژنەی کۆمەڵایەتی کە من داوا دەکەم سوودە کۆمەڵایەتییەکان وەکو خۆیان بمێنێتەوە، چونکە یەکێك لەو سوودە کۆمەڵایەتییانە تۆڕی کۆمەڵایەتییە، کە حکومەتی هەرێم بەبڕی سەد و دوو ملیار و سەد و حەفتا و هەشت ملیۆن و شەش سەد هەزار دینار سەرف دەکا بۆ تۆڕی کۆمەڵایەتی کە ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە منداڵی بێ دایك و باوکن، واتە قاسرن، پیرو پەرکەوتەن، کە پیاو لە تەمەنی (65) ساڵ بێ و ژنیش (60) ساڵ بێ، کچی بە تەمەن کە بەخێوکەری نەبێ، قوتابی خێزاندار، خێزانی حکومدارو، بێوەژن، منداڵی بێ باوك کە دایکی بەجێی هێشتبێ، هەروەها مووچەی کەمئەندامان کە سەد و بیست و یەك هەزارو سەد و پەنجا و حەوت کەس لێی سوودمەندە، هەروەها خۆراك و خواردنی منداڵانی بێ سەورپەرشتیار، پیر و پەرکەوتەکانە لە خەڵوەتگەی پیری، هەروەها خواردن و خۆراکی چاکسازییەکانە، هی سجنەکانە، جل و بەرگیانە، لەبەر ئەوە من داوا دەکەم کە ئەو سوودە کۆمەڵایەتیانە وەکو خۆی بمینێتەوە، لەبەر ئەوەی خۆی بەناوی خۆیەتی کە کۆمەڵایەتییە، هەروەها بە نیسبەت ئەوەی کە من دیسان ئەندامم لە لیژەی کشتوکاڵ پشتگیری قسەکانی کاك جلال دەکەم دەقاو دەق هەمووی، ڕاپۆرتی خۆمان کە دەبێ گرینگییەکی زیاتر بدرێ بە کشتوکاڵ بە تایبەتی قەرزی کشتوکاڵ جیا بکرێتەوە بە بابێکی جیاواز دابندرێ، چونکە ئێمە بە تێبینیەکان بۆمان دەرکەوت کە زیاتر قەرزی خانووبەرە و قەرزی هاوسەرگیری زیاتر بڕەکەی بردووە و کشتوکاڵ کەمتر بووە،

لەبەر ئەوە داواكارین بەبابێكی جیاواز بۆی دابندرێ، هەروەها پشتگیری ئەوەش دەكەین كە داهاتی وەزارەتی كشتوكاڵ بۆ خۆی بێت، هەروەها داوای ئەوەش دەكەین كە سایلۆكان گرینگییەكی زیاتری پێ بدرێ، پەلەی لێ بكرێ، چونكە ئێمە هەموو دەزانین پار بڕی گەنم زیادی كرد، الحمدالله ئەوساڵیش بارانەكەی باشە، هەر زیاتر دەبێ، بەڵام كێشەی خەزن هەیە، مەجبوور دەبین ئەو گەنمە بفرۆشینەوە بە بەغدا، بەبڕێكی كەم، تا پارەكەش دێت ئەزیەتی جوتیاران دەدا، دیارە ئەوە ئێمە داواكارین كە وەزارەتی كشتوكاڵیش هەماهەنگ بێ لەگەڵ وەزارەتی پیشەسازی بۆ دروستكردنی سایلۆكان كە زۆر گرینگە، هەروەها من پشتگیری حكومەتی هەرێم دەكەم، دەستخۆشیشی لێ دەكەم بۆ دابینكردنی ئەو بڕە پارەیە بۆ كەرتی نیشتەجێ بوون، بۆ خەڵكی كەم دەرامەت، دیارە ئەوە سێ ساڵە حكومەت ئەو بڕە پارەیە دادەنێ، ئێستاش هەزارەها خانوو لە تەواوبوون دایە، ئەمساڵیش (200) ملیاری بۆ داناوە، تازە عێراق (400) ملیاری داناوە بۆ هەموو عێراق، دیارە ئەمە جێگای دەستخۆشییە، كە حكومەتەكەی ئێمە بەم شێوەیە بیر دەكاتەوە لە خەڵكی كەمدەرامەت، هەروەها من داوا دەكەم گرێبەستەكان، كاك حەمە سعید بوو وابزانم وتی ڕاست دەكا ئێمە لە نووسینگەی سلێمانی گرێبەستەكان هاتن بۆ لای ئێمە، هەر لە بودجەی (2012) ئێمە وتمان ئەولەویەت بدرێ بە گرێبەستەكان، دیارە ئەوان كێشەی ئەوەیان هەبوو شەهادە كە بڵێین سناعە و تیجارەن، بەڵام ئەوانە كادیری وەسەتین، دائیرەكان زۆر ئیشی بەوانە هەیە، یەكێكیان خەبیرە لە دروستكردنی خانووی پلاستیكی، یەكێكیان خەبیرە لە دروستكردنی قاچ و دەست بۆ خەڵكی كەمئەندام، لەبەر ئەوە شەرت نییە هەر بە كالیۆرۆس بێ، ئەوانەی تریش كە كادیری وەسەتین دەبێ دابمەزرێن و بكرێن بە میلاك، چونكە وەكو بڵێین لە باری دەروونی ئەوان هیلاكن و ناتوانن لە ئیشەكانیاندا سەركەتوو بن، هەروەها بە نیسبەت قەرزەكان من پشتگیری حكومەتی هەرێم دەكەم بۆ بەردەوام بوون لەو قەرزانە، بە تایبەتی قەرزی خانووبەرە، كە من گوێم لێ دەبێ دەڵێن دێهاتەكان چۆل بوون، بەڵام ئەمە وەعدێكی لیستی كوردستانی بوو كەوا دێهاتەكان ئاوەدان بكرێتەوە و ئەو سلفەی عەقارەش كە زیادكراوە بۆ دێهاتەكان ئێستا زۆربەی دێهاتەكان ئاوەدان بوونەتەوە و قوتابخانەو جادە و بان و كارەبایان پێگەیشتووە، جێی دەستخۆشییە، بەڵام لە خواستی ئێمەدا نییە و دەبێ زیاتریش گرینگیان پێ بدرێ، هەروەها پشتگیری ئەو بڕە پارەیە دەكەم كە داندرایە بۆ دەزگای ئاسایش لەبەر ئەوەی ئێمە ئەگەر سەیر بكەین ئەو سەقام گیرییەی كە ئەم هەرێمەی تێدایە لە سایەی دەزگای ئاسایشە، دیارە هەموو سێكتەرەكان گرینگن، بەڵام ئەگەر ئاسایش نەبێت هیچ شتێك گرینگی نامینێت، كە تۆ موتمەئین نەبووی منداڵەكەت بەیانی دەچێ بۆ مەكتەب سەڵامەت نییە، تۆ گوێ نادەی بەوەی لە باشترین قوتابخانە بخوێنێ، سەلامەتی ئینسان پێش هەموو شتێكە، لەبەر ئەوە ئێمە هەر سەیری هەرێمی كوردستان دەكەین لە (2007)ەوە هیچ كارێكی تیرۆرستی لەم هەرێمە رووی نەداوە، ئەویش هەموو كەسێك دەگرێتەوە، هەموو چین و توێژێك لە ئاسایشدا دەژیت لەم هەرێمە، هەر بۆ نموونە سەیری وڵاتێكی وەكو بەرازیل بكەین، كە وڵاتێكی زلهێزە كاتێك كە گەشتیارەكان دەچن بۆ بەرازیل ناتوانن لەهەموو شوێنێك بە ئیسراحەت هاتوچۆ بكەن، لە ژێر

چاودێری پاسەوانەکانی ئەو وڵاتە نەبێ، بەڵام خۆشبەختانە ئێمە سەیری هەرێمی کوردستان بکەین ئێستا هەولێر بە سێیەم وڵاتە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆ وەبەرهێنان دادەندرێت کە چەند وڵاتێك سەرمایەی خۆی هێناوەتە هەرێمەکەی ئێمە، هەم لە لوبنان، هەم لە میصر، هەم لە بەریتانیا، هەم لە رووسیا، جێگای دەستخۆشییە، دیارە ئەمەش بە هۆی ئەو سەقام گیریەیە کە ئەوانە دەتوانن سەرمایەی خۆیان بێنن بۆ ئەم هەرێمە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دانیشتنی ئەمڕۆ کۆتایی پێ دەینین، تا بەیانی سەعات (10)ی پێش نیوەڕۆ بە خواتان دەسپێرین و هەر بژین.

فرست احمد عبدالله	**د.حسن محمد سوره**	**د. ارسلان بایز اسماعیل**
سکرتێری پەرلەمانی	**جێگری سەرۆکی پەرلەمانی**	**سەرۆکی پەرلەمانی**
کوردستان – عێراق	**کوردستان – عێراق**	**کوردستان - عێراق**

پەرلەمانی كوردستان - عێراق

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (39)

سێ شەممە ڕێكەوتی 29\1\2013

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (39)

سێ شەممە ڕێكەوتی 2013/1/29

كاتژمێر (10)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ شەممە ڕێكەوتی 2013/1/29 پەرلەمانی كوردستان - عێراق بە سەرۆكایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆكی پەرلەمان و، بە ئامادەبوونی بەڕێز د. حسن محمد سورە جێگری سەرۆك و، بەڕێز فرست أحمد عبدالله سكرتێری پەرلەمان, دانیشتنی ژمارە (39)ی خولی سێیەم, ساڵی (2013) ی خۆی بەست.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی بڕگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەمواركراوی ساڵی 1992ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیاری درا دانیشتنی ژمارەی (39)ی خولی سێیەمی هەڵبژاردن لە كات (10)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ شەممە ڕێكەوتی 2013/1/29 دا بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەرەخستنە ڕوو و گفتوگۆو پرۆژەو یاسای بودجەی هەرێمی كوردستانی عیراق بۆ ساڵی 2013.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی كوردستان، دانیشتنی ئەمڕۆمان دەست پێدەكەین، پەرلەمانی كوردستان خولی سێیەمی هەڵبژاردن، ساڵی چوارەم، خولی گرێدانی یەكەم، ژمارەی دانیشتن 39، ڕۆژی دانیشتن 2013/1/29 ، بەرنامەی كار، بەپێی حوكمەكانی برگە یەكی مادده 20 لە پەیڕەوی ناوخۆوی ژمارە (1)ی هەمواركراوی ساڵی (1992)ی پەرلەمانی كوردستانی عیراق، دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیاری دا بەرنامەی كاری دانیشتنی ژمارە (39)ی ئاسایی، خولی سێیەمی هەڵبژاردن لەكاتژمێر (10)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی سێشەممە، ڕێكەوتی 2013/1/29 بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەرەختنە ڕوو و گفتوگۆو پرۆژەو یاسای بودجەی هەرێمی کوردستانی عیراق بۆ ساڵی 2013، بەخێرهاتنی وەزیری دارایی و ئابووری و وەزیری پلاندانان دەکەین، لەگەڵ وەفدە یاوەرەکەیان، داوا لە لیژنەی دارایی و ئابووری دەکەین فەرموون بۆ سەر سەکۆی لیژنەکان، کاك سالار فەرموو بۆ قسەکردن.

بەڕێز سالار محمود مراد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێز جێگری سەرۆکی پەرلەمان، وەزیرە بەڕێزەکان، خوشك و برایانی بەڕێز، من سەرەتا لە دەستپێك بابەتەکەی خۆم بەوجۆرە داڕشتووەتەوە، کە دەسپێکێکی گشتی و، هەروەها سەرنج و تێڕوانینێکی گشتیە، کە بەشی زۆریان بەو ئاراستەیە کە بودجەی وەبەرهێنان زیاد بکرێت، با هەوڵبدەین بودجەی تەشغیلی کەم بکرێتەوە و، ئاراستەیەکی تری قسەکانم پەیوەست دەکەم بە پرسی مافی مرۆڤ، ئاراستەی ئاخیرم پەیوەست دەکەم بە هەندێك پێویستی کە بۆ دەڤەری گەرمیانە، بەر لە چەند ساڵێك سەرۆك وەزیرانی یابان، کە متمانەی پێدرا لە یەکەم ڕاگەیەندراوی خۆیدا ڕایگەیاند کە ئەو دەست بەکار نابێت تاوەکو لە پەرلەمانەوە بودجەی بۆ پەسەند نەکرێت، بێگومان ئەوە چەند ئاماژەو مەدلوولێکی هەیە، یەکێك لەوانە هیچ حکومەتێك بەبێ بودجەو بودجەی پەسەندکراو ناتوانێت بەرنامە سیاسیەکەی خۆی و، کارنامەی ئابووری و داراییەکەی خۆی ڕایی بکات، یەکێك لە مەدلوولەکانی تر ئەوەیە پەرلەمان ئەو شوێنەیە کە دەعمی حکومەت بکات، بۆبەدیهێنانی بەرنامەکانی و، دەعم کردنیش تەنها لایەنە ئیجابیەکان نیە، بێگومان هەندێکجار دەست نیشان کردنی خەلەل و کەموکوڕیەکانیش هاوکارو یارمەتیدەری حکومەتە، بۆ باشتر بەدیهێنانی خواستەکانی، بێگومان بودجە ڕەسمی سیاسەتی مالی و ئابووری و، دارایی حکومەت دەکات و، حکومەت لەڕێگای بودجەوە دەتوانێت بە هاووڵاتیەکانی بڵێت ئاراستەی هەرێم و حکومەتەکە بە چ ئاقارێك دەبەن و، هەتا بودجە لە بنەڕەتدا دەتوانێت ببێتە مایەی دڵنەوایی دانیشتوانی وڵات و، هەروەها دەتوانێت ببێتە مایەی دڵەڕاوکێی دانیشتوانیش، بۆیە لەو بارەوە واجبی سەرەکی و یەکەم ئەوەیە، ئەم بودجەیە بۆ خێرو بێری کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بە هەموو چین و توێژەکانی دابەش بکرێت، ببێتە مایەی خێروبێری ئەم وڵاتە، من هەوڵ دەدەم بە ئاراستەی هەمووی ڕەشە یان هەمووی سپیە قسە نەکەم، چونکە ئەم بودجەیە کە هاتووە ئەزانین بودجەیەکی خەملێنراوە، هاتووەتە پەرلەمانی کوردستان، بۆئەوەیە کە کەموکوڕیەکانی دەست نیشان بکرێت و، بە سینگ فراوانیەوە وەربگیرێت بە هەموومانەوە پێکەوە هەوڵ بدەین چارەسەری بکەین، مەبەستم ئەوەیە بڵێم ئەگەر من هەموو کاتەکەم بۆ ئیجابیەتی ناو بودجە تەرخان بکەم، تەسەور دەکەم کەم بێت، بەلأم لە بەرامبەریشدا هەموو کاتەکەم بۆ کەموکوڕی تەرخان بکەم ئەمە خەملێنراوە، کەموکوڕیشی تێدایە، بۆیە هەموو ئەو تێڕوانینانەی کە دەیخەمە ڕوو دەمەوێت خزمەت بە ئەو پرۆسەیە بکات، کە ئێمە چوار ساڵە کاری لەسەر دەکەین و، لەڕاستیدا خودی ئەو گفتوگۆیانە ئەگەر بە تەنها وەربگرین لەناو پرۆسەی سیاسی لە هەرێمی کوردستان، بە ئەمساڵەوە بۆ چوار ساڵی ڕابردوو ئەوە بەشێکە لە پرۆسەی عەمەلیەکی سیاسی بە ئاراستەی دیموکراتیزەکردن، خودی گفتوگۆکانیش بەشێکە لەدەرخەری پرۆسەی شەفافیەت، ئەگەر ئەوە

بەشێك نەبێت لە پرۆسەی شەفافیەت، با ئەوە لێگەڕێین بۆ ناوەندەکانی توێژینەوە، زانکۆو پەیمانگاکان، ناوەندەکانی کە کار لەسەر باری ئابووری، ژمێریاری، دارایی ئەم هەرێمە دەکەن، ئەوان هەڵسەنگاندنیان بۆ ئەو جەدەلانەی ئێمە هەبێت و، بۆ ئەو رەوشە هەبێت، کە لە پەرلەمانی کوردستانەوە دەستی پێکردووە، خۆ هەموو ئەو فراکسیۆنانەی کە ئێستا لە پەرلەمانی کوردستان هەموو کاریگەرن، ئەگەر فراکسیۆنی یەك کەس بێت یان پەنجاو نۆکەس بێت، بەلاّم بەشی زۆری ئەو فراکسیۆنانە لە پەرلەمانیش هەمان فراکسیۆنیان هەیە، هەر هیچ نەبێت با هەر لایەنێك لە ئێمە دەزگا لێکۆڵینەوەکانی خۆی هان بدات، بەراوردێك لە جەدوەلی کاری بودجە و سیاسەتی مالی و ئابووری هەرێم و ولاّت بکات، بە بەراورد لەگەڵ عیراق و هەرێمی کوردستان، ئەو کاتە دەزانین ئەو پرۆسەیە پرۆسەیەکە ئێمە دەبێت زیاتر دەعمی بکەین یان پاشەکشە بکەین، کە پاشەکشە کردنی خزمەت بە هیچ لایەکمان ناکات، ئەمەوێت ئاماژە بە مەسەلەیەکی گرینگ بدەم، ئەویش پەیوەنداره بەچۆنیەتی بەدیهێنانی سەربەخۆیی و ئابووری و دارایی لە هەرێمی کوردستاندا، چونکە هەموو ئاماژەکان پێمان دەڵێن ئێمە لەگەڵ ئەم ولاّتەدا کە ناوی عیراقە بەرەبەرە دەگەینە بن دەست، کە زۆربەی شەڕەکانیش شەڕی بەرژەوەندی ئابووری، شەڕی بەرژەوەندی دارایی و شەڕی سامانی سروشتی و کانزاکانن، بۆیە من دەست خۆشی لە حکومەت دەکەم، کە ئەمساڵ بودجەی بەر لە پەسەند کردنی بودجەی عیراق هێناوەتە پەرلەمانی کوردستان و، ئەوە ئەگەر بە بەرنامەش نەبووە لێرەوە بیکەین بە هەنگاوی یەکەم، بە بەرنامە بیکەین بە بنەما بۆ بەدیهێنانی سەربەخۆیی ئابووری، واتە لێرەوە ستراتیجیەك پەیرەو بکەین، کە ستراتیجی پشت بەخۆ بەستن بێت لە بەدیهێنانی سەربەخۆیی ئابووری و دارایی، چونکە دۆخی عیراق بۆ ئێمە زامن نیە، ئەگەر کێشەکانی دیجلەو ئەگەر ئەو دۆخەی کە ئێستا لە موحافەزاتی سونی عیراقی نەبووایە، بێگومان شەڕی یەکەم و گەورە کەمکردنەوەی بەشی بودجەی هەرێم دەبوو، کە هەر پێش ئەوەی خوێندنەوەی یەکەمی بۆ بکرێت لە پەرلەمانی عیراق 120 ئیمزای بۆ کۆکرایەوە، کە وترا ئەو حسەیە زۆرە لەکاتێکدا ئامارەکان پێمان دەڵێن ئەو (17٪)ـە بە حەقیقی ناگاتە هەرێمی کوردستان، بەڵکو (10,4٪)ـی دەگات، سەرنجە گشتیەکان بۆ خزمەتی زیاد کردنی بودجەی وەبەرهێنان و کەمکردنەوەی بودجەی بەگەڕخستن، لەکاتێکدا من تێڕوانینم وایە بودجەی بەگەڕخستنیش بەشێکە لە بەپیرەوەچوونی داخوازیانی هاوولاّتیان وەکو چۆن بەشی زۆرینەی هەموو پەرلەمانتاران کاتێك داخوازیەك دەکەن، ئەو داخوازیانە داخوازی خەڵکەو، لەچوارچێوەی بودجەی بەگەڕخستن خۆی دەبینێتەوە، پار ساڵ ئێمە لەو پەرلەمانە نزیکەی یەك ملیار دۆلارمان تەرخان کرد بۆ سولفەی زەواج و، بۆ سولفەی عەقار دەکرێت لەم ساڵەوە حکومەتی هەرێم بە پلان ئەوە بسپێرێت بە بانکە ئەهلیەکان، بە کەرتی تایبەت، بەلاّم لە بەرامبەردا حکومەت سیعری فائیدەکەی بدات، بۆئەوەی ئەوە تەشجیع بێت بۆ هاوولاّتیان، ئەگەر حکومەت لەوە سەرکەوتوو بێت، تەنها لەوە، ئێمە ساڵانە یەك ملیار دۆلارمان بۆ دەگەڕێتەوە، لە 15 ملیار دۆلار کە بودجەکەیە، تۆ (15/1)، (7٪)ـی بودجەی ئیستسماری زیاد دەکات، حکومەتی ئەلیکترۆنی کە یەکێکە لە بابەتە هەر گرینگەکان و تەسەورم وایە تەرکیزی جدی لەسەر نەکراوەو، ئێمە دەتوانین خزمەتێکی گەورەو خێرا بۆ کەمکردنەوەی خەرجی بەکار بردن و زۆرتر کردنی داهات لە

هەرێمی کوردستاندا، لەڕێگای بەدیهێنانی حکومەتی ئەلیکترۆنیەوە بێنینەدی واتە بەستنەوەی دامودەزگاکان پێکەوە، بەستنەوەی هاوولاتیان و دامودەزگاکان پێکەوە لەڕێگای نەوتەکەوە، ئەوە دەبێتە مایەی یەکەم کەمکردنەوەی رۆتین، پێدانی سیمایەکی مەدەنی بە حکومەت و دامەزراوەکان، کەمکردنەوەی گەندەڵی و دیاردەکانی گەندەڵی و، هەروەها بەدیهێنانی بەشێك لە پرۆسەی شەفافیەت، بۆنموونە ئەگەر من یان هەر هاوولاتیەك لە ماڵی خۆیەوە توانی کرێی کارەباو ئاوو خزمەتگوزاریەکانی تر بدات، ئەوکاتە ناچێتە بەردەم دەرگای دامەزراوەکان، فەرەباڵغی دروست بێت و، لەوێوە جۆرێك لە مەسەلەی شەفافیەت و پێکەوەبەستن دروست دەبێت، بیریشمان نەچێت لە پەرلەماندا زۆرجار قسە لەسەر مەسەلەی بەدەستهێنانی زانیاری کراوە، ئەمەش دەچێتە خزمەتکردنی ئەو بابەوە، بەندە لەگەڵ پشتگیری کردنم بۆ راپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری جێگای دەست خۆشیە، ماندوو بوون، بەلاّم بابەتێك هەیە پەیوەندی بە ستراتیجەوە هەیە، لەڕاستیدا باش بۆی نەڕۆیشتوون و، ئەمە ئەو ستراتیجەی بەتایبەتی فراکسیۆنی کوردستانی تەئکیدی لەسەر دەکاتەوە، ناکۆکە لەگەڵی ئەویش مەسەلەی دابین کردن و چەسپاندنی سیستەمی باجە لە هەرێمی کوردستاندا، بەدیدی ئێمە تاوەکو سیستەمی باش لە کوردستاندا رێك نەخرێت، هەرگیزو هەرگیز ناتوانین ئیدعای بەدیهێنانی کۆمەلاّیەتی بکەین، چونکە لە رێگای بەدیهێنانی سیستەمی باجەوە تۆ دەتوانی داهاتی ناوخۆ بەدی بهێنی، دەتوانێت کۆمەڵێك مەسەلەی تر لە بواری دارایی و ئابووریدا چالاك بکات، سیستەمی باج ئەو سیستەمە لەڕاستیدا وادەکات ئێمە ئەو سەربەخۆیەی کە بەجیاکار لەگەڵ عیراقدا بێتەدی ئەوە دروست دەکات، بۆ نموونە تانکەرەکانی نەوت و بارهەڵگرەکان، ئەو چالاکیانەی کە ژینگە پیس دەکەن وەکو مەسفاکان و پالاّوگەکان و کۆمەڵێك کارخانەی تر، ئەگەر باجی بخرێتە سەر و، باج بخرێتە سندووقێکەوە کە بەناو سندووقی ژینگەیە، ئەوانە لە خزمەتی گشتی تەواو بن یان نا، ئەوانە خزمەت بە بەدیهێنانی ئەو مەبەستە دەکات کە ئێمە دەمانەوێت بودجەی وەبەرهێنانی تێدا زیاد بکەین، بێگومان بەڵێ مەسەلەی پێداچوونەوە بەشێوازی هێنانی ئوتۆمبێل بۆ ئەو هەرێمە، لەبەر زۆری ئۆتۆمبێل خەڵك لە شەقامە گشتیەکان ناتوانێت زامنی ژیانی خۆی بکات لە رێگاکانی تریش، دەبێت ئەو پرسیارە بکەین ئایا بۆچی لە هەرێمی کوردستاندا نرخی ئۆتۆمبێل لە هەموو دونیا هەرزانترە؟ ئێ لەبەرئەوەیە کە باجی لەسەرنیە، ئۆتۆمبێلێکی دوا مۆدێلی یابانی دێتە هەرێمی کوردستان، لە خودی ئەو ولاّتەی کە بەرهەم دەهێنرێت نرخەکەی دووجارە، ئەوە لەڕاستیدا دەبێت پێداچوونەوەی بۆ بکرێت، دیراسە بکرێت، حکومەتی هەرێمی کوردستانە، بەلاّم لەبەرامبەردا ڕاستە گەشەکردنی ئابووری، باش بوونی دەخلی خەڵك هەموو ئەو سیمایانەی پێوە دیارە، ئەوەش لەخۆیەوە نەهاتووە، بەلاّم بۆ هەموو قۆناغێك پێویست بە دیراسە کردنی بارودۆخ و سیاسەتی پێداچوونەوە هەیە، بۆ نموونە هەر لە بابەتی ئۆتۆمبێل باس لەسەر سەنەوی سالاّنەی دەکرێت، تازەکردنەوەی سەنەوی سالاّنە کە ناوەکەی بەخۆیەوەیە، بەلاّم ئێمە دەبینین لە دامودەزگاکانی حکومەتدا ئەوە سالاّنە پەیڕەو ناکرێت، کە هەر هاوولاتیەك قەرزداری دامودەزگای حکومەت دەبێت لەڕێگای سەرپێچیەکانەوە، سالاّنە سەرپێچیەکانی بدات و، کەڵەکە دەبێت و ئەو داهاتە وەکو خۆی ناگەڕێتەوە، تەدویر نابێت، کورد دەڵێت ئەو پارەیەی بەخۆڕایی درا،

بەخۆڕایش دەڕوات، مەبەستم ئەوەیە پێویستە لە چوارچێوەی وەرگرتن و وەرنەگرتنی باجدا، ئێمە جۆرێك لە هەڵسەنگاندن بکەین، گوێم لە بۆچوونێك بوو کە دەڵێت حکومەت نەیتوانیوە کەس ڕازی بکات، کە بەدیدی من ئەوە تێڕوانینێکی دروست نیە، ئەم تەلاقەتە ناچێتە چوارچێوەی بابەتێکی یان گفتوگۆیەکی زانستیەوە، ئایا ڕاستە؟ بێگومان من وەڵام نادەمەوە، داتاکانی حکومەت بە کەموکوڕیەکانیشەوە پێمان دەڵێن وانیە، بەڵام تاڕادەیەکی زۆر خوێندن لە دایەنگاکان و خوێندنی باڵا بەخۆڕاییە، ئاوو کارەباو هاتوچۆ بەخۆڕایی نەبێت شوبە خۆڕاییە، سولفەو بیمەکان بەخۆڕاییە، منیش لەگەڵ ئەوەم هیچ حکومەتێك ناتوانێت ئەوە بکات، هیچ حکومەتێك ناتوانێت بەوجۆرە ڕێ بەخۆی بدات، بۆیە مەسەلەی باج و مەسەلەی تەدویرو مەسەلەی بزاوتی ئابووری لەم بابەتانەی کە پەیوەندی بە پێدان و خزمەت کردنی خەڵکەوە دەبێت بەجۆرێك لە جۆرەکان، ئەگەر نیسبەتی زۆر زۆر کەم و پۆینتاتیش بوو بگەڕێتەوە، بۆئەوەی هەر هیچ نەبێت ئەوە بە عەمەلی بسەلمێنرێت، کە هاوولاتی هەست بکات ئەوەی پێی دەدرێت بەخۆڕایی نیە، لەبەرامبەردا شتێکی هەیە، بێگومانم ئەو قسەیەش دووبارە دەکەمەوە، بێگومانم کە ئەوەنیە لە کوردستان بڵێی کەس ڕازی نیە، هەر لەبارەی زیادکردنی بودجەی وەبەرهێنان، بەڕێزان وەزیری پلاندانان و وەزیری دارایی و جێگری وەزیری دارایی لێرەن، دەیان، ملیۆن دۆلار دەدرێت بە کرێی شوقەی داخلی خوێندکاران، لە زانکۆکانی کوردستان، لە پەیمانگاکان، ئەگەر بە پلانێك ئەوە ڕێك بخرێت لە نزیك زانکۆکان، داخلی دروست بکرێت، ئایا لە ئایندەی نزیکدا ئەوە تەدویر نابێتەوە بۆ حکومەت، هەزاران پاس گیراوە بۆ گواستنەوەی فەرمانبەران و خوێندکاران، بەتایبەتی خوێندکاران و فەرمانبەرانی زانکۆ، ئەوە بەجۆرێك لە جۆرەکانی ئیستسمار نابێت، بێگومان بەڵێ نزیکەی 60 ملیار دینار دەدرێت بە کرێی بیناکانی سەر بە وەزارەتی دارایی، بەتایبەتی ئەوانەی کە بانکەکانی مووچەی خانوو و خانەنشینان ئەوانە دەدەن، بەسەدان ئۆتۆمبێل بەکرێ دەگیرێ بۆ دامودەزگاکانی حکومەت و دائیرەکان، دەبێت ڕێکارێکی تازە بگیرێتە بەر، ئەوە دیراسە بکرێت ساڵانە ئێمە لە موناقەشەی بودجەدا ئەوە دووبارە نەکەینەوە، پێداچوونەوە بە نەسریەی ئەو فەرمانگەو دامەزراوانەی کە لەدوای ساڵێك ئێمە تەماشا دەکەین، ئەو خەرجیەی بۆیان داندراوە نەیانتوانیوە نیوە لەوەی سەرف بکەن، ئێ باشە ئەگەر دیراسەیەکی ئاسان لەبەر دەست دانەبێت، هەر ئەوە بکەن بە بەشێك لە بەڵگە ئەوەی کە پێیدراوە زۆرەو، بۆئەوەی لێی بسەنرێتەوە لە بابێکی ترە، لە فەسڵێکی تردا ئیستسمار بکرێت، هەروەها پێداچوونەوە بە سیاسەتی ئیفاد و سەفەر هەم لەناوەوەی وڵات، هەم بۆ دەرەوەی وڵات، بەدیدی من بۆ حکومەت و پەرلەمانیش پێویستە پێداچوونەوەیەکی تر هەبێت، چونکە هەڵسوکەوتی حکومەتی ئێمە لە هەرێمی کوردستاندا، شوبە هەڵسوکەوتی دەوڵەتە لەڕاستیدا، لەکاتێکدا واقیعی حاڵ، دەستوور پێمان دەڵێت هێشتا ئێمە ئەو چوارچێوەمان بەخۆوە نەبینیوە، لەبەرامبەردا ئەوە لە بودجەی تەشغیلی زیاد دەکات، بودجە لە ئیستسماریش دەکوژێت، مەسەلەی فەرمانبەران و، زۆر و کەمی فەرمانبەران لە هاوسەنگی لە دابەش بوونی فەرمانبەران بەسەر دامودەزگاکاندا یەکێکی ترە لە گرفتەکان، بەدیدی من ئەو هەڵئاوسانەی دروست بووە، دەبێت موعالەجە بکرێت و، کاری لەسەر بکرێت بە ئەمساڵەوە ڕێژەی فەرمانبەران لە هەرێمی کوردستاندا دەگاتە 27٪ لە فەرمانبەرانی

عیراق، کە ئەگەر بەپێی ڕێژەی بودجەکەش بێت، نەدەبوو 17٪ کەمتر بێت کە لە (10)ش دەگاتە هەرێمی کوردستان، ئەگەر بەراورد بکەین بە نزیکترین وڵات کە تورکیایە، بەپێی ئاماری نزیك ئەگەر ببێت ئەگاتە (90) ملیۆن هاووڵاتی، بەڵام لە (90) ملیۆن هاووڵاتی (3) ملیۆن هاووڵاتی فەرمانبەرە واتە لە (5٪)ی خەڵك لە وڵاتی تورکیا فەرمانبەرە، ئەوە کە بەشێکە لە گەڕاندنەوەی داهات، بەشێکە لەسەرخستنی بودجەی ئیستسماری، ئەمساڵ (15) هەزار میلاك پێشنیار کراوە بۆ دامەزراندن، داوا دەکەم کە ئەو بابەتە بەجۆرێك ڕێك بخرێت، ببەسترێتەوە بە تەفعیل کردنی ئەنجومەنی ڕاژە، واتە لە ماددەیەکی قانونی دابێت لە هەر بابێکی تردابێت تەسبیت ببێت، کە ئەنجومەنی ڕاژە کارەکانی خۆی بکات و، لە پەرلەمانەوە بڕیار بدرێت ئەو دامەزراندنە پەیوەست بکرێت بە ئەنجومەنی ڕاژە، بۆئەوەی ئەو سیستەمەی ئێمە دامان نا تەجاوز نەبێت و، هەموولایەك حەز بە عەدالەت بکەن لە بەدیهێنانی ئەو خواستەدا، بەرهەمی سووتەمەنی، کێشەی بەرهەمی سووتەمەنی لە هەرێمی کوردستان بۆ هاووڵاتیان گرفتێکی گەورەیە، بەتایبەتی بۆ خەڵکی کەمدەرامەت، بۆئەوانەی کە تەکسی و پاس و ئەوانەیان هەیە، یەعنی دەبێت ئەو پرسیارە بکەین بۆچی لە 15 پارێزگاکەی عیراق نرخی یەك لیتر بەنزین بە 450 دینارە؟ بۆچی لە هەرێمی کوردستان 1000 دینارە؟ ئەوە پێویست بە پێداچوونەوەیەکی جدی هەیە لەڕاستیدا، ئەوەی ئێمە تێبینیمان کردووە، لە بەغدا حکومەت خۆی کۆمپانیاکان بەڕێوە دەبات، مەسەلەی پاڵاوگەکان تەفعیل دەکات، بەڵام لە هەرێمی کوردستان ئیعتماد خراوەتە سەر کەرتی تایبەت، بۆیە ئەرکی حکومەتە بتوانێت ئەو هاووڵاتیە هاوسەنگیە بپارێزێت، ئەگەر لە ڕێگای پاڵاوگەو مەسفاکانی خۆیەوە بێت، بەرفراوانیان بکات، بۆئەوەی یان رکابەرایەتی کەرتی تایبەت بکات یان لەوپێناوەدا بتوانێت لە ڕێگای داهاتی موشتەقاتی نەوتی و ئەو بابەتانەوە، ئەمە لەگەڵ پارێزگاکانی تری عیراقدا هاوسەنگ بکات، داهاتی ئەمساڵ بە بەراورد بە ساڵی (2011 و 2012) بەڵێ کەمترە، پرسیارەکەی من ئەوەی ئایا هی ئەوەیە لە (50٪)ی داهاتی وەزارەتی ناوخۆ دەگەڕێتەوە بۆ خۆی، یان هەر مەسەلەکە تەخمین کراو، دواجار لە حەقیقەتدا بەجۆرێکی تر ئەکەوێتەوە، لەڕاستیدا پێم خۆش بوو ئەو وەڵامەم دەست بکەوێتەوە، داوای پێداچوونەوەی مووچەی پێشمەرگە دەکەم، چونکە بەشێکی زۆریان ئێستاکە لەناوچە دابڕاوەکان یەك وەزیفە جێبەجێ دەکەن، بەڵام هەندێکیان 900 هەزار وەردەگرن، هەندێکیان 500 هەزار وەردەگرن، ئەرکی حکومەتی هەرێمی کوردستانە ئەوە موعالەجە بکات، پێداچوونەوە بە مووچەی خانەنشینان بەتایبەتی خانەنشینانی پێشمەرگەو ژنانی شاخ، پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی جدی هەیە، هەروەها ئەو 37 هەزار دینارەی کە دەدرێت بە 50 هەزار کەس و، خراوەتە چوارچێوەی مووچە خۆرانەوە، ئەوە پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی جدی هەیە و، بەدیدی من هەر هیچ نەبێت یان بکرێت بە 150 هەزار دینار، یان ئەوەتا ئەگەر دەردەکەوێت لەئەساسدا لەسەر بنەمایەکی عادیلانە ئەوە دانەڕێژراوە بەجۆرێکی تر پێداچوونەوەی بکرێت، بۆئەوەی نەوترێت نزمترین مووچە لە 37 هەزار دەست پێ دەکات، بەرزترین مووچەش نزیکەی 8، 9 ملیۆنە، ئەوە ناهەوسەنگیە لەڕاستیدا پێویستی بە پێداچوونەوەی جدی هەیە، ئێمە دیارە لە پەرلەمانی کوردستاندا مۆفەق نین لەوەی کە مووچەیەك پلە باڵاکان کەم بکەینەوە، ناچار دەبین دەست بکەین بەوەی کە

هەوڵ بدەین مووچەی پلە نزمەکان سەربخەین، لە حکومەتی هەرێمی کوردستان کە بڕیارێك درا، ئەو بڕیارە لە عیراق قابیلی جێبەجێ کردنە، فەرمانی زەوی بۆ هەزاران هاووڵاتی دەرچووە لە هەرێمی کوردستان، لە ئەنجومەنی وەزیران، لە وەزارەتی شارەوانی، داواکارم ئەوە بچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، چونکە ساڵانە داوا دەکرێت و، خەڵکیش حەقی خۆیەتی سوودمەند بێت لەوبوارەشدا، چونکە لەبوارەکانی تر مەسەلەی بواری نیشتەجێبوون و پێدانی سولفەکانەوە خزمەتی باش کراوە، ئەوەش دەچێتە پاڵ ئەو خزمەتانەوە، ئەو ئاوڕدانانەوەی کە بۆ هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان هەیە، لە ماددەی (9)ی یاسای بودجەدا کاتێك کە تەرکیز دەکرێتە سەر بەردەوام بوون بە سولفەکان، من پێشنیار دەکەم ئەو سولفانە وەکو ڕابردوو تەحدید بکرێتەوە بۆ نموونە سولفەی زەواج بە 5 ملیۆن تەخمین کرابوو، واتە تەسبیت کرا ئەمساڵیش بەهەمان شێوە ناو بهێنرێت و، بە مینحە بدرێت بە کوڕ و کچی شەهید، مەسەلەی سولفەی عەقاری گوندەکان هەر بە 25 ملیۆن، سولفەی عەقاری شاروشارۆچکە و ناحیەکان بە 20 ملیۆن تەسبیت بکرێت، ئەوە یەکێکە لەو دەستکەوتە گرینگانەی کە لەڕاستیدا ئێمە شانازی پێوە دەکەین، کە ڕەنگدانەوەی باشی لەسەر پرۆسەی ئاوەدانی هەیە لە هەرێمی کوردستان، داواکارم ئەو بابەتەش کە چەندجارێك لەگەڵ وەزارەتی مەعنیدا تەئکیدی لێ دەکەینەوە، زەوی 100 مەتری کە دراوە بە هاووڵاتیان، خانووی 100 مەتریش لە هەرێمی کوردستان هەیە، ئەوانیش سوودمەند بن لەم بابەتە، هەر پەیوەست بەو بابەتە ناوچە دابڕاوەکانی کوردستان ئێستاکە حکومەتی هەرێمی کوردستان بە حوکمی ئەو کەمتەرخەمیەی کە حکومەتی ئیتیحادی هەیەتی، لایەنەکانەی تر کە خۆیانی بە ساحێب نازانن بەجۆرێك لە جۆرەکان، لە بواری کەرتی تەندروستی، کەرتی کارەبا، پەروەردە، بوارەکانی تری ژیان، حکومەتی هەرێمی کوردستان بەشی خۆی خزمەتی ئەو ناوچانەی کردووە، ئەرکێکی نیشتمانی و نەتەوەییە، دەبێت هەموو لایەك پێزانینی بۆ ئەو ئاوڕدانەوەی هەبێت و، ئێمە تەئکید دەکەینەوە لەسەر بەرفراوانتر کردنی ئەو بابەتە، چونکە لەڕووی بەرپرسیارێتی ئیداری و قانونیەوە، حکومەتی ئیتیحادی نەك خزمەتی ناکات پێی خۆشە وێرانتر بێت، چونکە هیچ ئومێدێکی لەسەر بنیاد نەناوە، نە خاك و نە خەڵکەکەی، بەڵام لەڕاستیدا خەڵکی کوردستان ئەگەر لە هەرشتێك موخالف بن، لەوەدا کۆکن کە هەموومان لەسەر خاك، لەسەر ئەو ناوچانە دەبێت کاریان لەسەر بکەین، هیواداریین حکومەتی هەرێمی کوردستان لەدوای پەسەند کردنی ئەم بودجەیە، بە چوار مانگ جارێك ڕاپۆرتی خۆی بداتە پەرلەمانی کوردستان، لە قۆناغەکانی جێبەجێ کردنی ناوەڕۆکی بودجەکە ئاگادارمان بکاتەوە، خاڵێکی تر کە پەیوەندی بە ڕینمایی داراییەوە هەیە، بۆ ئەو سولفانەی کە ئێمە لە پەرلەمانی کوردستان قەرارمان لێدا بەتایبەتی مەسەلەی کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتوگوزار، بەدیدی ئێمە و، بەدیدێکی زانستی و ئابووریش ڕێنماییەکان دەبێت سەرچاوە لە بڕیارو یاساکان بۆ کار ئاسان کردن ببینن، بەڵام وا دەیخوێنینەوە بەشێك لەو ڕێنماییانە نەیتوانیوە خزمەت بەو پرۆسەیە بکات، داواکاریەکی زۆریش هەیە بۆ پێداچوونەوە بۆ ئەو ڕێنماییانە، بۆئەوەی بتوانین ئەو کەرتانە کە کەرتی کۆمەڵایەتی زۆر زۆر گرینگن باشتر ببووژێنەوە، ئەوەی پەیوەندی بە سلکی مافی مرۆڤەوە هەیە، ئێمە پێمان وایە کە مەسەلەی گەشەکردن و بووژانەوە و پەرەپێدان لە هەرێمی کوردستاندا بە دوو ئاقار دەڕوات،

ئاقارێکیان پەیوەندی بە بیناوە هەیە، ئەوەی کە لەبەرچاو دەیبینن بەپێی ئەو تەعریفە بەشێکە لەژێرخان، گەشەپێدان، لەژێرخانی ئابووری، لەبەرامبەردا بابەتێکی تر هەیەکە پەیوەندی بە سەرخان و پەیوەندی بە پرسە مەدەنیەکانی ئینسانەوە هەیە، پەیوەندی بە بەهێزکردنی نموونەی ئینسانی کورد و کوردستانیەوە هەیە، بە هەموو پێکهاتەوە نەتەوەکانیەوە، بۆیە پرسی مافی مرۆڤ، دەبێت پرسێك بێت بەپێی شایستەی خۆی ڕەنگدانەوەی هەبێت لە بودجەی هەرێمی کوردستان، بۆ مەسەلەی پەرەپێدان و وشیاری، هەڵمەتی رووبەڕووبوونەوەی توندوتیژی، کاراکردنی دامودەزگاکانی سەر بە مافی مرۆڤ، ئەوانەی بە تایتڵ مەعنین بە مەسەلەی مافی مرۆڤ، دەبێت گوژمەکانیان گوژمەیەك بێت شایستە بێت، کە بەدیدی من ئەوەی کە بۆیان تەرخانکراوە کەمە و، دەبێت زیادبکرێت لە راپۆرتی لیژنەشدا ئاماژەی پێکراوە، یەعنی یەکێك لە تێبینیەکانی من لە کەرتەکانی تریشدا، بۆنموونە لە پەروەردە و خوێندنی باڵا لە ئاستی هەرێمی کوردستان، باشە بۆ تەرکیز ناکرێتە سەر ئەوەی ئەو هەموو زانکۆو کۆلێژو پەیمانگانانە دەکرێتەوە، لەبەرامبەردا سێکتەری مافی مرۆڤ نادیدە گیراوە، لە هەرێمی کوردستاندا کۆلێژێك، پەیمانگایەك لەناو ئەو کۆلێژو پەیمانگایانە بەشێکمان هەیە بەناوی بەشی مافی مرۆڤ، لەکاتێکدا لە دونیادا موئەسەساتی گەورە گەورەی تەعلیمی و پەروەردەیی هەیە، بۆئەوە دەبێت لەڕاستیدا دڵنیاشم لیژنەی پەروەردە و خوێندنی باڵا کاریان لەسەر ئەو بابەتە کردووە، بابەتێکی گرینگ ئەوەیە هەندێك ئیلتزامات کەوتووەتە سەر هەرێمی کوردستان، لەڕاستیدا ئەرکی رێکخراوە نێو دەوڵەتیەکانە، ئەوەی پەیوەندی بە ئاوارەکانەوە هەیە، ئێستا هەرێمی کوردستان بووەتە چادرگەی ئاوارەکانی کوردانی چوار پارچەی کوردستان، کوردی رۆژئاوا، کوردی رۆژهەڵات، کوردی باکوور، کوردی ناوچە دابڕاوەکان، هەموو ئەوانە ئێستا کە مەئوای ئەمینیان، هەرێمی کوردستانە، بەڵام لەبەرامبەردا بەپێی یاسای نێو دەوڵەتی (UN) خاچی سووری نێو دەوڵەتی (UNHCR) بەشێکی ئەمین و ئارام بووە، لە بودجەی نێودەوڵەتی خزمەتیان بکات، نایکات لەبەرانبەردا لەڕێگای دامودەزگای کۆچ و کۆچبەرانی حکومەتی ئیتیحادیەوە مولزەمە ئاوڕدانەوەیەك بێت، نایکات، حکومەتی هەرێمی کوردستان دەزانین کە زۆر چووەتە ژێر باری ئەو پرسە، جێگای دەست خۆشیە و جێگای خۆشحاڵیە، بەڵام دەبێت ئاوڕدانەوەکە زیاتر بێت، چونکە ئەوان چاوەڕێی زیاتر دەکەن، دەچمە سەر مەسەلەی خزمەتگوزاری پەیوەست بە گەرمیان، ئەمساڵ لە پرۆژەی گەرمیان 11,77٪ داندراوە لەکاتێکدا بەپێی ئیستحقاقی خۆیان ئەوەی کە موتەبەعە 12,4٪ حەقی ئەوانە، بەم کەمکردنەوەیە 4 ملیار لە ئیستحقاقی گەرمیان کەم کراوەتەوە، هیوادارم وەزارەتی پلاندانان، وەزارەتی دارایی ئەم خاڵە بە نەزەر ئیعتبار وەربگرن، بگەڕێندرێتەوە بۆ گەرمیان، لادێیەکانی گەرمیان لەبەر هۆی نەبوونی ڕێگاوبان بەشی زۆریان ئاوەدان نین، خۆتان دەزانن لە هەر کوێیەکی گەرمیاندا باس بکەی مەنتیقەیەکی ئەنفالکراوە، ئەو گوندانە ئەنفال بوون لەڕاستیدا، پێویستیان بە ئاوڕدانەوەی زیاترە، ئێستا 8 پرۆژەی ڕێگاوبان بە دیزاین، بە تەخمین کراوی دراوەتە وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە، هیوادارین ئەو بابەتە بە نەزەر ئیعتبار لای ئێوەی بەڕێز وەربگیرێت، چونکە کە قسە لەسەر بووژاندنەوەی کەرتی کشتوکاڵ و کەرتی ئاژەڵداری و سامانی سروشتی و ئاژەڵی کێوی دەکرێت، هەموو ئەوانە بە ئاوەدانکردنەوەی گوندەکان خزمەتێکی

زیاتر دەکات، هەروەها بەشێکە لە بەدیهێنانی سەربەخۆیی و ئابووری، بابەتی گلدانەوەی ئاو دروست کردنی پۆند و بەنداوی بچووک، یەکێکە لە پێویستیە گرینگەکانی گوند و ناوچەکانی گەرمیان، لە ئێستادا پرۆژەی 10 پۆند بە 10 ملیار بۆ گوندەکانی گەرمیان دراوەتە وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاو، ئەگەر ئەم پرۆژەیەش جێبەجێ ببێت کاری لەسەر بکرێت، مەسەلەی بووژاندنەوەی ئاوی ژێر زەوی، ژیاندنەوەی ئاژەڵی کێوی، مەسەلەی ئاژەڵداری، گوندەکان هەموو ئەوانە لەم ڕێگایەوە بەدی دێن، لەگەرمیاندا و بەتایبەت لەنزیك کەلار بەنداوێك دیزاین کراوە، داوا دەکەین بچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، کە بەنداوی بەردەستوری پێدەڵێن لەسەر ڕووباری سیروانداا، کە دەتوانێت 175 مەتر موکەعب ئاو گلْ بداتەوە، هیوادارم ئەوە بە نەزەر ئیعتبار وەربگیرێت، نەبوونی کۆگای سووتەمەنی لە گەرمیان، یەکێکە لە گرفتەکان، کە مەسەلەی نرخی سووتەمەنی لە بەرز بوونەوەو نزم بوونەوە دایە، هەم بۆ گلدانەوە خزمەتێکی زۆر دەکات، لە گەرمیان و لە ڕێگای ئیدارەی گەرمیانەوە توانراوە زەویان بۆ تەرخان بکرێت، هیوادارم ئەوە ئەگەر لە ڕێگای وەزارەتی سامانە سروشتیەکانیشەوە بێت، کە دیزاین و تەخمینیەکەیان پێدراوە بچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، ئەوە کارێکی زۆر باشە، لەماوەی ڕابردوو 200 ملیار تەرخان کرا لە بەشی نەوت بۆ گەرمیان، من دەمەوێت بەڕای گشتی بە پەرلەمانتارانی بەڕێز بڵێم ئەو تەرخانکردنە لەلایەن بەڕێز سەرۆکی حکومەتەوە جێگای دەست خۆشیە، چونکە ڕەنگدانەوەی باشی لەسەر بووژاندنەوە هەبووە، بەڵام بە بەراورد بەو کاولکاریانەی لە گەرمیاندا هەیە هێشتا کەمە، بە بەراورد بەو نسبەی کە ئێستاکە ئیکتشاف کراوە بە بوونی سامانی سروشتی لە گەرمیاندا هێشتا زۆر کەمە، بۆیە ئێمە چاوەڕێی زیاتر دەکەین لە گەرمیان لە هەموو ڕووەکانەوە شایستەیە، بۆیە هەموو پەرلەمانتارانی بەڕێز کاتێك قسە دێتە سەر مەسەلەی گەرمیان بەبێ دوو دڵی پشتیوانی دەکەن، سوپاستان دەکەین، بەس ئەوەی جووت ساید کردنی جادەی دەربەندیخان- کەلار، دەربەندیخان- سلێمانی، کە هەندێك لە هاوکارەکانی ترم ئاماژەیان پێکرد، بەڕاستی ئەوە یەکێکە لە مەتلەبە هەرە سەرەکیەکان، چونکە ئێستاکە تاکە شت لە کوردستاندا مەسەلەی مەترسی بێت لەسەر ژیانی هاووڵاتیان، بە دەرەجە یەك مەسەلەی ڕێگاو بانە، بەخۆشحاڵیەوە مەسەلەی ئەمنیەت و مەسەلەی پاراستنی ئاسایش و ئەوانە، لەبەر قەراریە، توانیویەتی زامنی کۆمەڵێك بابەت بکات، بەڵام ئەو بابەتە لە بەرامبەردا دەبێت وەکو ستراتیج وەربگیرێت، یاساکەی بۆ دەرکرا یاساکە وەکو خۆی دەچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، بۆیە من لەسەر ئەو بابەتە هیوادارم گوژمەی باشتر تەرخان بکرێت، ئەمساڵ 24کم تەرخانکراوە بچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، کە پێم وایە ئەوە بەو پرۆسە بەتیئە بێت، ناتوانێت هەدەفی خۆی بپێکێت، لەنێوان کەلار و دەربەندیخان شارۆچکەیەکی زۆر دێرین هەیە ناوی باوەنوورە، هیوادارین لەڕێگای ئەو تەرخانکراوەوە بە تەغیر عنوان بێت، بە دیزاینێکی تازە بێت، لەچوارچێوەی سنووری باوەنوورە ئەو پرۆژەیە جێبەجێ ببێت، چونکە سیمایەکی جوانتر دەدات بە شارۆچکەکە و، لەکاتێکدا ئێمە پێمان وایە ئەو شوێنانەی سەرە ڕێگاشن ئەگەر خزمەتی زیاتریان بکرێت ڕەنگدانەوەی بۆ حکومەت باشترە، وەکو چۆن کاتی خۆی کۆمەڵێك دەزگای خێرخوازی تەنها لە شوێنە گشتیەکان، لەسەر ڕێیەکاندا هەندێك پرۆژەیان دەکرد، ئەوە جێگای خۆشحاڵیەوە، لە هەموو گەرمیاندا

خەڵوەتگەیەکی پیری نیە، لە کاتێکدا مەسەلەی پیری و پیربوون و ئەوانە بە حوکمی کۆمەڵێك ئاسەوارو کارەسات و ئەوانە بەدیی دەکرێت، کۆمەڵێك خەڵکی هەن لە گەرمیانەوە دەبرێن بۆ سلێمانی، بۆ ئەو خەڵوەتگانە، هیوادارم لە شوێنی خۆیان لە گەرمیان ئەم پرۆژەیان بۆ جێبەجێ بکرێت، چونکە ئەوە مەسەلەیەکی ئینسانی زۆر زۆر گەورەیە، پێویستە بە هەند وەربگیرێت، ژمارە دانیشتوانی کەلار بەپێی نزیکترین ئامار 265 هەزار کەسە، بەڵام یەك دایەنگای لێیە، ئەوە بۆ مەسەلەی منداڵ و مافی منداڵە، لەڕاستیدا جگە لەوەی کە پێویستیەکی گرینگە، ئەو فەرمانبەرانەی کە ژنن ناتوانن وەکو پێویست خزمەت بکەن، لەبەرئەوەی دایەنگا نیە منداڵەکانی بۆ ببات، قسەیەك هەیە دەڵێت مودیری فەرمانگەکان زۆرجار ئەو ژنانەی کە منداڵیان هەیە پێیان خۆشە، کە فەرمانبەر نەبن لەلایەن، یان لە شوێنێکی تر نەقل نەبن بۆیان، لەبەرئەوەی ئەو حاڵەتە دروست نەبێت، دروستکردنی بازاڕی بازرگانی، یەعنی ئەو بابەتە زیاتر مەعنیە بە وەزارەتی دارایی لەڕاستیدا، لە نزیك پەروێزخان چونکە ئەو دەڤەرە بە حوکمی ئەوەی ناوچەیەکی سنووری گرینگی هەیە، بەتایبەتی مەرزی پەروێز خان و مەرزی مونزریە، مەرزی باشماخ و مەرزی دێ ستوکیش ئێستا هاتووەتە کار بتوانێت بۆ عەرزی کاڵا بازاڕێکی بازرگانی دروست بکرێت، هەروەها لە خودی مەرزی پەروێز خاندا ناکرێت تا ئێستاکە 20 ساڵە ئەو مەرزە هەیە، فەرمانبەرانی لە کابینە دەوام بکەن، خزمەتگوزاری لەناو موجەمەعەکە نەبێت، بۆیە ئەگەر لەسەر داهاتی خۆشیان ببێت هەوڵ بدەن ئەوە پێداچوونەوەی بۆ بکرێت، چونکە ئەوە سنوورێکە خەڵکی بیانی دێت و دەڕوات، بەشێکە لە سیمای حکومەتەکە، دەبێت ئەوە ڕوون بێت لای هاووڵاتیانی کوردستان بەتایبەت خودی پەرلەمانتارانی بەڕێز، کە لە 40٪ دانیشتوانی گەرمیان لەسەر ناوچە دابڕاوەکانن، ئەگەر لەسەر فۆرمی خۆراك پرۆژەیان بۆ دابین بکرێت، بەشێك لە دانیشتوانی ناتوانێت سوودمەند بن لەوە، بۆیە دەبێت جگە لە مەسەلەی فۆڕمی خۆراك میکانیزمێکی تر بگیرێتە بەر، بەدیدی من مەسەلەی ئەو 200 ملیار دۆلارە بەشێکە لەوە، بەڵام ئەوە بەتەواوەتی ئەو ئیستحقاقەی بەدی نەهێناوە، هیوادارین دیراسەیەکی تر بکرێت و کاری باشتری بۆ بکرێت، پرۆژە هەیە بۆ شوێنی نیشتەجێبوون بەتایبەتی بۆ خەڵکانی کەم دەرامەت، ئومێدەوارین ئەم پرۆژەیە بەشێکی، نسبەتێکی بە دیاریکراوی تەرخان بکرێت بۆ شاری کفری، کە شاری کفری بە بەراورد بە شاروشارۆچکەکانی کوردستان، ئەو خزمەتگوزاریە گرینگەی پێنەگەیشتووە و، ئێمە پار ساڵیش لەگەڵ یەکێك لە هاوکارەکانم راپۆرتمان دایە سەرۆکایەتی حکومەت بۆ ئەو مەبەستە، ئومێدەوارین ئەو بابەتە بە تەحدید بۆ مەسەلەی کفری بەدی بهێنێ، مەسەلەی چارەسەرکردنی پرۆژەی ئاوی دەربەندیخان، بەڵێ ئەوە کێشەیەکی زۆر زۆر گرینگە و، ئەو پرۆژەیەی کە جێبەجێ کرا وەکو کەمیە کەم بوو، وەکو نەوعیش سەرکەوتوو نەبوو، لەڕاستیدا ناکرێت دەربەندیخان لەسەر دەریایە بەشێك لە گەڕەکەکانی بە تەنکەر ئاویان بۆ ببرێت، ئەوە پێویستی بە موعالەجەیەکی زۆر زۆر خێرا هەیە و، دڵنیام بە ناڕاستەخۆش بێت بەڕێز سەرۆکی حکومەت بەڵێنی داوە ئەو موشکیلەیە چارەسەر بکات، هیوادارم نوێنەرانی حکومەت ئەم دەنگە وەکو خۆی بگەیەنن و، ئەو داخوازیە بەدیٚ بهێنرێت، هەروەها بودجەیەکی تایبەت تەرخان بکرێت بۆ نۆژەنکردنەوەی تونێلی دەربەندیخان، تونێلی دەربەندیخان لەماوەی رابردوودا مەترسی

هاتووەتە سەر، لە ئێستاشدا پێویستی بە پێداچوونەوە هەیە، تا ئەو کاتەی ئەو جادەیە بەهەر نەوعێك بێت، دەبێت بە دوو ساید تاکە ڕێگا بۆ هاوولاّتیان تێپەڕبوونە بەو تونێڵە، لەڕاستیدا ئەوە مەترسی هەیە، مەترسی لەسەر هاوولاّتیانیش ئەرکی حکومەتە بە پیرەوچوونی بۆی هەبێت، ئومێدەوارین ئەوە بە نەزەر ئیعتبار وەربگیرێت، لەکۆتاییدا قسەکردن زۆرە، پێویستی هەرێمی کوردستان زۆرە، لەچوارچێوەی ئەو بەرنامەی کە فراکسیۆنی کوردستانی و هاوپەیمانەکانی بەڵێنیان بە خەڵکی کوردستان داوە، لە ماوەی سێ ساڵی ڕابردوودا ئەگەر هەنگاوەکانیش خاو بووبن، ئەگەر زۆر بووبن شتێك بەدیهاتووە و، ئێمە چەند ساڵە، دوا ساڵە ئومێدەوارین حکومەتی هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی باشتر و چڕو پرتر، ئەوەی کە داخوازی ئێمەیە جێگای بکاتەوە، ئەوەی داخوازی هەموو پەرلەمانتارانی کوردستانە بە هەموو فراکسیۆنەکانەوە، ئەوەی جدی و ئیجابین بە نەزەر ئیعتبار وەربگیرێت، چونکە هەموو ئەوەی لە پەرلەمانی کوردستان موناقەشە دەکرێت، بۆ خزمەتی حکومەتی هەرێمی کوردستانە، حکومەت و پەرلەمان و سەرۆکایەتی هەرێم و، هەموو دەزگا دەستووریەکانی هەرێمی کوردستان، دەبێت لە خزمەت کۆمەڵانی خەڵکی هەرێمی کوردستان دابن و، هەموو هۆکار خەڵکی کوردستانیش ئامانج و سوپاستان دەکات.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

زکیە خان فەرموو.

بەڕێز زکیە سید صالح:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەرایێ دەست خۆشی لە حکومەتە هەرێمی کوردستانێ دکەم، کۆ ئەڤساڵە زوتر ژ ساڵێن بەرێ پرۆژێ بودجێ هنارتیە پەرلەمانێ کوردستانێ، کۆ ئەڤە ژی دێ بێتە ئەگەرێ زووتر کەتنە کاری یا پرۆژێن خزمەتگوزاری، دیسان دەستخۆشی لە وەزارەتی دارایی دکەم، بۆ وێ راپۆرتێ ئامادەکری کۆ تێدا ئاماژە ب پرۆسا ئامادەکاریا بودجێ و پۆلین کرن بودجێ و پێتڤێین یاسایێ یێت بودجێ و، دیسان ئەو خشتێن داتا و ئستراتیج و بنەما و پلانی حکومەتێ دیار کری، هەولێ دایە هەڵسەنگیە داهات و خەرجیا ب گورەی ئەوا لبەردەست بەرچاڤکەت ئەوژی ب کێمکرنا رێژا 17٪ ژ کورتئێنانێ، ئستراتیجیا گرتیە بەر بۆ سەربەخۆیا ئابووری، ئەڤە ژ ب ئاماژەدان ب گرنگی دان ب بوارێ پیشەسازیا نەفت و گازێ، نەك بتەنێ ب دەرئینانا نەفتێ، کۆ ئەز دوێ بادەرێ دامە ئەڤە دێ دەرگەهەکی بۆ حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ، کۆ بێت ژ لایەکی ڤە فشارێن سیاسێن کۆ گەلەك جارا هەڕەشە لسەر نەدانا بودجا هەرێمێ کوردستانێ، ژ لایێ حکومەتا عیراقێ ڤە کێم کەت و ژ لایەکێ دیڤە دێ دەرگە هەکێ دی یێ داهاتی بۆ حکومەتا هەرێما کوردستانێ، ڤەکەت کۆ بشێت هاریکاریا بێت بۆ کەرتێن دیین بەرهەمهێنانێ لە هەرێما کوردستانێ وەك کەرتێ پیشەسازی، کشتوکاڵ، گەشتوگوزار..هتد، دیسان حکومەتێ هەرێما کوردستانێ پلانە ساڵانە گرینگی دەدەنە سێکتەرەکی ب گوێرەی شیانێن دارایێت هەین ئەڤە جهێ ڕێزێنە، گرنگی دان ب بوارێ ئاسایش و سەقامگیریێ ل هەرێما کوردستانێ، ئەز ب خالەکا ئەرێنی ل ڤەلەم دەدەم، ب تایبەت ناوچە ب گشتی و عیراق ب تایبەتی دۆخەکا ئاڵۆز و نە ئارام دا دبوریت و، ژ لایێ زانستی ژی

ڤە ئەرکێ سەرەکییێ حکومەتێ دابین کرنا، ئەمن و ئاسایشێ یە بۆ هاووڵاتیان، هەتا ئەگەر ب رێکێن کۆمپانیا ژی بیتن، لێ خۆشبەختانە ئەڤرۆ ئاسایشا هەرێما کوردستانێ و بەرگری کرن ژ ڤان دەستکەفتا ب دەستێ کورو و کچێن ڤێ هەرێمێ یە و، ئەگەر ئەمن و ئیستقرار و ئاسایش نەبێت واتە گەشەپێدانا مرۆیێ، ئابووری، سیاسی، دبلۆماسی و یا ممکین نینە و ئەم نەشێین بەراورد داڤێ سێکتەری لەگەڵ چ کەرتێن دی بکەین ب تایبەت دگەڵ ماڤێ مرۆڤێ و بکەینە دژ بەریەك، چونکە هەردوو ئامانج دایەکن، دیسان دەستخۆشیێ ل لێژنا دارایی یا پەرلەمانی دکەم، بۆ ئامادەکرنا راپۆرتا کا هەڤپشت، یا هەمی لێژانێن پەرلەمانێ و هەمی تێبینی و پێشنیارێت هەین، داخازێن روونکرنێ د هندەك بواردا کردیە کۆ پرسیارینە بۆ ئەندامێن بەرێزێن پەرلەمانی، بۆ هەندێ ئەڤ بودجە پتر بشێت مەبەستە حکومەتێ جێبەجێ بکەت، ئەز پشتگیریا پێشنیارا بەرێز دکتۆر عمری دکەم، کۆ کۆنفراسەك بهێتە گرێدانی بۆ دیارکرنا رێژا جێبەجێ بوونێ سالا 2012، هۆکارێن جێبەجێ بوونێ و هۆکارێن جێبەجێ نەبوونێ ، پرۆژاو چارەسەریا هۆکارا بهێنە دەست نیشان کرن د دەستهەلاتا حکومەتێ دابێت، وەکو ئەندامەکا لیژنا کشتوکاڵ و ژێدەرێن ئاڤێ هندەك داتا دێخمە بەرچاڤ، کۆ نیشان گرنگی دانا ب کەرتێ چاندێ ژوانا، گوژمێ خەرجکرنێ پرۆژێن فەرزێن کشتوکالی ژ 2009 تاکۆ دوماهێت 2012، 138,594,682,300 مليار دينار کۆ لسەر بودجێ حکومەتا هەرێما کوردستانێ بوون، سەرجەمێ پرۆژێن بڤی مەبلەغێ هاتینە ئەنجام دان 6252 پرۆژەنە، ژبلی وی مەبلەغێ وە کۆ باربوو سالانە دهێتە دان بۆ کشتوکالی و دەستهەلاتێ ژی یا وەزیریەو بۆ پالپشتیا جوتیاراو، ئەڤە جۆرا ژ مەبلەغێ کۆ سالانە بۆ پرۆژێن جودا جودایێن کشتوکالی دهێتە ئەو پلانا کۆ وەزارەتێ دانانێ، کۆ ئەولەویات سەرەکی یا وان دابین کرنا سەرچاوێن ئاڤێ بۆ کشتوکالی بوونە کۆ ل 2004 هەتا 2012 گەهشتینە 1089 پرۆژا، ئەڤە و زێدەباری بۆ چەندین پرۆژێن دی کۆ دڤێ نامیلێ دا هەنە کو داتا و ژمارە هاتە دیارکرن، لێ دیسان ئەڤە جهێ تموحا مەنینە و ل راپۆرتا لیژنا کشتوکاڵ دا مە هندەك پێشنیار بۆ حکومەتا هەرێما کوردستانێ کرینە، بۆ پتر گەشەکردنە سێکتەرێ کشتوکاڵ و بۆ هندێ ببێتە ژێدەرەکێ بەرهەمئێنانێ بهێنرێ هەرێما کوردستانێ، ژ بەر هەندێ پێشنیاردکەم :

1- ئاراستە کرنا پارێزگەهان بۆ دانان رێژەیەکێ ژ بودجا گەشەپێدانی پارێزگەهان بۆ کشتوکالی و ژێدەرێن ئاڤێ کۆ ژ 3٪ کێمتر نەبێت.

2- داهاتێ وەزارەتێ کۆ یێ کێمە ڤە گەرێتە ڤە بۆ وەزارەتێ، بۆ کرینا دەرمان و ڤاکسینا بۆ بواری ڤێتەرنەری، چونکە زۆر ئێش هەنەن کۆ دناڤبەرا مرۆڤی و ئاژەلی دا، هەڤپشکن دیسان ژ بۆ هاریکاری کرنا وان دامودەزگاییکی ڤێتەرنەری کو ناوچەیەك بێت کوردستان و لە دەرەوەی کوردستان.

3- سەرەرای ڤێ چەندێ ئەز نابینم کەرتێ کشتوکاڵ بشێت بتنێ ب بودجەی گشتی، ڤەژاندنێ بخۆڤە ببینێت، بەلکی پێتڤیە ئەم ل ئەلترناتێڤ دی بگەرێین، ئەو ژی هاندانا کەرتێ تایبەت بۆ وەبەرهێنانێ دڤی سێکتەری داو، دیتنا دەرگەهێن دی یێن تمویلا پرۆژێن کشتوکاڵ، وەك وەرگرتنا فەرزێن نیڤ دەوڵەتی و درێژخایەن، وەکۆ ئەندامەکا لیژنا کاروبارێن کۆمەلێ مەدەنی دەستخۆشی ل حکومەتا هەرێما کوردستانێ دکەم، دانانا

بودجەكا تایبەت ژ بودجا گشتی یا حكومەتا هەرێما كوردستانێ، ب گوژمێ 15 ملیار دینارا بۆ پالپشتا پرۆژێن رێكخراوێن (NGO)، دیسانی تەشكیل كرنا فەرمانگەهەكا تایبەت ب ڤان رێكخراوا، ڤە كۆ ب خۆشحالیم 2013/1/27 ب فەرمی هاتە راگەهاندن، ئەز باوەڕێ دام كۆ دێ ئێشێت بێتە پالپشتەك بۆ رێكخستن و ئەكتیڤكرنا كاری رێكخراوەیی لە هەرێما كوردستانێ، پێشنیار دكەم كۆ هەر وەزارەتەك ب گورەی سیاسەت و پلانا خۆ وان رێكخراوێن كارێن وان نێزیك دگەل سیاسەتا وێ وەزارەتێ، بەشدار بكەت د جێبەجێ كرنا پرۆژێن هەین، دیسان بەشداری دكات د دانانا سیاسەت و پلانا وەزارەتان دا، دیراسەكەن پێتڤێن پرۆژەو ئەولەویاتێن هەر وەزارەتەكێ دا، پێشنیار دكەم ژ گوژمێ هاتیە تەرخانكرنی بو هاتینا، بۆ تواناسازیێ رێژەك بهێتە دیاركرن، بۆ فەرمانبەرێن وەسەتە دناڤ دامودەزگایێن حكومی دا، پێشنیاردكەم ژ مەبلەغێ تەرخانكری یێ وەزارەتا رۆشنبیری بۆ داهێنەرا رێژەیەك بۆ ناوچێن كوردستانی بێت، دەرڤەی هەرێمی ژی بهێتە دانان وەك شنگال و زمارو كەركووك و...هتد، پێشنیار دكەم سندووقەكا پاڵپشتیا پرۆژێن نەتەوەیی، سندووقەك بهێتە دانان بۆ هندێ هاریكارییت، بۆ وان كەسێن ل دەرڤەی هەرێم و ناوچێن هەرێمی كوردستانێ یێت دەرڤەی هەرێمی دژین تێدا موستەفید بن، پشتگیریا پێشنیارا لیژنا تەندروستی دكەم بۆ زیادكردنی گوژمێ بۆ هەردوو خەستەخانێن بەردەڕەش، شێرپەنجێ ل دهۆكێ بۆ هندێ ب زوترین دەم بكەڤیتە بوارێ جێبەجێ كردنێ دا، هەروەها پێشنیار دكەم كۆ چاوا حكومەتا هەرێمێ كوردستانێ خەمخۆرا باشتر كرنا ژیانێ شەهیدێن سەربەرزێن كوردستانێ، وەسا خەمێ ژ خۆش كرنا ژیانا پێشمەرگەی كوردستانێ بخۆتن یێت كۆ سەنگەرێ بەرەڤانیێ ژ گیانێ كوردستانێ، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

فەرمووو كاك قادر.

بەڕێز قادر احمد سمایل:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئەندامانی بەڕێزی پەرلەمان، وەزیرە بەڕێزەكان، ساڵانە لە وڵاتان و بەتایبەتی وڵاتە دیموكراتیەكاندا، بودجە دەخرێتە بەردەستی پەرلەمان، بۆ دیراسەكردن و وردبوونەوە لێی، حكومەتی هەرێمی كوردستانیش هەموو ساڵێك بودجە دەهێنێتە پەرلەمان و دەیخاتە بەدەستی ئەندامانی پەرلەمان، بۆ دیراسە كردن لەسەر لایەنە سلبی و ئیجابیەكانی بودجە، بەدڵنیاییەوە بودجەی هەرێمی كوردستان وەكو بودجەی هەموو وڵاتان ئەویش بەشی خۆی لایەنی كەمووكوڕی تێدایە، بەڵام لەدواجاردا بودجەی هەرێمی كوردستان هەم ئەمساڵ و هەم ساڵانی ڕابردووش، لە ئاستێكی باشیی خزمەتگوزاری بووە بۆ كوردستان لەسەر بودجەی هەرێمی كوردستان من چەند مولاحەزەیەكم هەیە لەسەر هەندێك لە وەزارەتەكان، دواتر دێمە سەر داواكاریەكانی سنوورەكەم، دواتر عەرزێكی ئەو پرۆژانە دەكەم، كە لە سنوورەكەماندا كراون، چونكە لە دوو رۆژی ڕابردوودا گوێم لەوە بوو، كە سنوورەكەی ئێمە لە ڕووی پرۆژەی خزمەتگوزاریەوە وەكو پێویست نیە، بۆیە منیش بەش بە حاڵی خۆم سەرجەمی پرۆژەكان و گوژمەی دیاریكراوی پرۆژەكانیش باس دەكەم، هەرێمی كوردستان كە ئەو سەردەمەی

ئێستا نەبووەتە هەرێمێك، نەبووەتە ناوچەیەکی نەوتی گەورە، بۆیە زۆرتر ئەم عیراقە ولاَتێکی زراعی و کشتوکاڵی بووە، بەدرێژایی مێژووی هەرێمی کوردستان کەرتی کشتوکاڵ یەکێك بووە لە کەرتە گرینگەکان، بۆ دابینکردنی بژێوی هاوولاَتیان و، بۆ دابینکردنی ئاسایشی خۆراك لە هەرێمی کوردستان، ئێستا کەرتی کشتوکاڵ لە کوردستاندا جگە لە گەنم لە ئاستێکی زۆر خراپ دایە، ئەگەر باس لە بەرزبوونەوەی ڕێژەی گەنمیش دەکەین لە کوردستان، دەمەوێت ئەوە بۆ ئەندامانی بەڕێز باس بکەم، زەوی کشتوکاڵی لە کوردستان سالاَنە دوو بەش بوو، بەشێکی بۆ کشتوکاڵ بوو لەڕێی ئاودێریەوە، بەشێکیشی بۆ گەنم بوو، ئێستا هەموو زەویە دێم و بەراوەکانیش تێکڕا دەکرێتە گەنم و، بەرزبوونەوەی ئاستی گەنم لە کوردستان تاکە هۆکار ئەوەیە، کە ئێستا زراعەت لە کوردستاندا ناکرێت، بۆیە ڕێژەی گەنم بەرزبووەتەوە، حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ دابینکردنی ئاسایشی خۆراك، وا بەباش دەزانم گرینگیەکی یەکجار باش وەکو لە ئەولەویاتە یەکەمەکان بە وەزارەتی کشتوکاڵ بدات و، لە پرۆژەی ئاودێری لە کوردستاندا زۆر بکات، شێوازی تازەی کشتوکاڵ فێری جوتیاران بکات و، بەروبوومی تازەی کشتوکاڵ کە لەبەرهەمهێنانی بەرهەمی زۆر بهێنێتە کوردستان، جێگای داخی زۆرە لە بازاڕەکانی کوردستاندا باس لە هەنار دەکرێت دەڵێن ئەوە هەناری میسریە، لەلایەك دەڵێن ئەوە خەیاری لوبنانیە، یەکێکی تر دەڵێت ئەوە خەیاری ئەویەیە، تەنانەت توریش پێش ئەو کێشەیەی لە سوریا بوو توریش لە بازاڕ هەبوو پێیان دەوت ئەوە توری سوریایە، ئەوە ناکرێت لە ولاَتێکدا کە سەرچاوەی ئاومان باشە و، سەرچاوەی باران بارینمان زۆر زۆر باشە و، ئەرزی باشمان هەیە بۆ کشتوکاڵ، ئاستی کشتوکاڵ لە کوردستاندا ئەوها لاواز بکرێت، لەدوای دۆزینەوەی نەوت لە ناوچەکە و لە سەدەی ڕابردوودا، نەوت بۆ خەڵکی کوردستان مایەی نەهامەتی و قڕکردن و لەناو بردن بووە، مایەی داگیرکردنی ولاَتەکەشمان بووە، ئێستا جێگای دڵخۆشیەکی گەلێك زۆرە حکومەتی هەرێمی کوردستان بە پرۆژەیەکی گرینگی ستراتیجی، بە عەقد کردن بۆ گەڕان و دەرهێنانی نەوت لە هەرێمی کوردستان لەگەڵ کۆمپانیا گەورەکان دەستی بە کارێکی گرینگ و ستراتیجی کردووە، بەلاَم ئەوەی من تێبینیم هەیە کە دەرهێنانی نەوت و عەقدی کۆمپانیاکان، بەداخێکی زۆرەوە ناتەبایی سیاسی دروست کردووە، کورد دەڵێت کاسەی پڕ ئاشتەوایی ماڵە، بۆیە حەقە نەوت و سەرچاوە گرینگەکانی نەوت لە کوردستاندا ئاشتەوایی نیشتمانی و نەتەوەییمان بۆ دروست بکات، کاتی ئەوە هاتووە حکومەتی هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی گونجاو داهاتو سەرچاوەکانی داهات لەسەر نەوت بگەیەنێتە پەرلەمان و هاوولاَتیانی کوردستان، وەزارەتی پێشمەرگە یەکێکە لە وەزارەتە گرینگەکان، لە پاراستنی هەرێمی کوردستاندا و، پێشمەرگە لە مێژووی 60 ساڵەی ڕابردوودا یەکێك بووە لە خۆشەویسترین ڕۆڵەکانی ئەم ولاَتەی ئێمە، ماندووترین و پر عەزابترین ژیانیان لە کوردستاندا بردووەتە سەر، هەموو ئەو ڕۆڵە تێکۆشەرانەی لە ڕیزەکانی پێشمەرگەدا شەهید بوون، ئێستاشی لەگەڵ بێت کەسوکاریان ، خۆشیان جێگای ڕێزو خۆشەویستین، بەلاَم هێزی پێشمەرگەی کوردستان کە باسکی بەهێزی پاراستنی هەرێمی کوردستانە، ئاستی بژێوی ژیانیان گونجاو نیە و، باش نیە، بۆیە من بەش بە حاڵی خۆم داوا دەکەم حکومەتی هەرێمی کوردستان بودجەی پێویست بۆ ڕێکخستن و یەکخستنەوەی هێزی پێشمەرگە دابنێ و، دابینکردنی ژیانێکی گونجاو بۆیان، یەکەکانی

حەفتاو، هەشتا کە پێشمەرگەیەکی زۆری تێدا کۆبووەتەوە ئەوکاتەی قسە دەکەم ڕێك نەخراون، مووچەکانیان لە ئاستێکی خراپ دایە، پێداویستی چەك و جل و بەرگ و، پێداویستە لۆجیستەکانی هێزی پێشمەرگە باش بکرێت، وەزارەتی کارەبا لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا بە پرۆژە باشەکانیان، بە کارە گرینگەکانیان توانیویانە تا ئاستێکی باش کارەبا لە کوردستان دابین بکەن، بەلاّم سیستەمی خراپ دابەش کردنی کارەبا لە کوردستان، لە ئاستێکدایە بە ئاسانی ناتواندرێت بەردەوام کارەبا دابین بکەن، بۆیە پێویستە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەم عەدالەت، هەم سیستەمێکی باشی دابەشکردنی کارەبا پەیڕەو بکات و، نەهێڵرێت کارەبا بەهەدەر بدرێت، ئەگەر تەماشای شارە گەورەکان بکەین هەولێر، سلێمانی، دهۆك بڕوام وایە کارەبایەکی یەکجار زۆر لەو شارە گەورانە و، لە ڕێگاو بانەکان تەنانەت لە قەزاکانیشدا بەهەدەر دەدرێت، کە بە بڕوای من پێویست ناکات ئەو هەموو کارەبایە تەنها بۆ هەڵکردنی گڵۆپ و لەژێر سێبەری رووناکیدا بە هەدەر بدرێت، لەکاتێکدا کارەبا لە هەرێمی کوردستان بودجەیەکی زۆری ساڵانەی بۆ تەرخان دەکرێت، کە زۆر زۆرترە لەو داهاتەی وەزارەتی کارەبا هەیەتی، بۆیە پێویستە کەرتی کارەباش لە هەرێمی کوردستان بەپێ ی سیستەمێك بە ئاقارێکی باش دابڕوات و، جگە لەوەی کارەبا دابین بکات ببێتە کەرتێکی بەرهەمهێنیش، دەزگا هەواڵگریەکان نەك لە هەرێمی کوردستان، نەك لە ولاّتە دیکتاتۆرەکان، لە ولاّتە هەرە دیموکراتیەکانیش دەزگای زۆر گرینگ و ستراتیجین لە پاراستنی ولاّتەکەیاندا، حکومەتی هەرێمی کوردستانیش بە دڵنیاییەوە پێویستی بە دەزگای هەواڵگری بەهێز و خاوەن مەعلومات هەیە و، ئەو دەزگایانەش پێویستیان بەوە هەیە کە تەکنەلۆجیای سەردەمیان بۆ کۆکردنەوەی هەواڵگریان هەبێت، هەر دابینکردنی پارە و، تەرکیز کردنە سەر لایەنی بەشەری، کۆکردنەوەی زانیاریەکان، بە بڕوای من نابێتە هۆکاری پێشخستنی دەزگا هەواڵگریەکانی هەرێمی کوردستان و ئەنجومەنی ئاسایش لە هەرێمی کوردستاندا، ساڵی پار کە شەش، حەوت مانگێك لەمەوپێش ئێمە بودجەیەکمان دیاریکرد (318) ملیار بوو، هەم مقۆ مقۆیەکی ئیعلامی و جۆرێك لە ناڕەزایی لەسەر بوو، ئەمساڵیش (344) ملیاری ترمان بۆ ئەو دەزگا گرینگە داناوە، بە بڕوای من کۆکردنەوەی زانیاری و پێشخستنی دەزگای هەواڵگری پێویستی زۆری بە پارە هەیە، بەلاّم ئەمجاریش پرسیارەکەم ئەوەیە ئایا دەزگای ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش پێویستیان بەو پارەیە هەیە یان زیاتر؟، ئەوە پرسیارێکە رووبەڕووی وەزارەتی مالیەی دەکەمەوە، هەندێك مولاحەزە لەسەر سنوورەکەمان دەڵێم ئەوە دوو ساڵە وەزارەتی شارەوانی نە لە بودجەی 2012، نە لە بودجەی 2013 لەو پارە زۆرە بۆی داندراوە، هیچ پرۆژەیەکی خزمەتگوزاری لەزمنی وەزارەتی شارەوانیدا بۆ سنووری ناوەندی قەزای ڕانیە نیە، کاك دکتۆر ثائیر بەرپرسی لیژنەی وەرزش و لاوان، بەسەردانێك کە بەندەش هاوکاری بوو لەگەڵی هاتە دەڤەری ڕاپەرین، ئەو یاریگانە گەڕاین کە لە سنوورەکەدا هەیە، زۆر جێگای داخ بوو، بۆ ئەوانیش زۆر ناخۆش بوو، کە هیچ یاریگایەکی 11 لاعیبی نەك شایستە نین، نیمچە شایستەش لەڕانیە دانیە، بەداخەوە ئەمساڵیش وەزارەتی وەرزش و لاوان لەگەڵ ئاگادار کردنەوەیان لەسەر نەبوونی یاریگای 11 لاعیبی لە ڕانیە، لەگەڵ هەموو ئەو پەیامانەی کە پێیان درا دیسانەوە ئەمساڵیش یاریگای 11 لاعیبی لە شاری ڕانیە دانیە، بە حوکمی چەند ساڵەی شۆڕش و شەڕی عیراق و ئیران، هەرێمی کوردستان یەکێکە لەو ناوچانەی

کە زۆرترین لوغمی تێدا چێندراوە، هەندێك کەس بە (20) ملیۆن لوغم تەقدیری دەکەن، ئەم لوغمانە لەناوچە سنووریەکان تەنانەت لەو چیایانەش، کە کەوتوونە نزیك شارە گرینگەکانیشەوە چێندراون ، لە سالآنی رابردوو سەدان شەهید و سەدان کەمئەندامی لە کوردستاندا دروست کردووە، زۆر جێگای داخە ئێمە بمانەوێت هەرێمی کوردستان لە خەتەرناکترین چەکی شاراوە پاك بکەینەوە، بەلآم پێمان وابێت بە دەزگایەکی مین، کە هەر بۆخۆی دەزگایەکی ناکارایە، لە هەمان کاتیشدا بەو بودجە کەمەی بۆی تەرخان کراوە، هەرگیز و بۆ 100 ساڵی تریش ناکرێت هەرێمی کوردستان چاوەڕوانی ئەوەی لێ بکرێت لە مین پاك بکرێتەوە، بۆیە داواکارم حکومەتی هەرێمی کوردستان گرینگیەکی بەرچاو بە دابینکردنی بودجەی پێویست بۆ پاککردنەوەی کوردستان لە مین بدات، لە هەمان کاتیشدا ئەنجومەنی وەزیران دەزگایەکی زۆر کارا لە ئاستی پاراستنی هەرێمی کوردستاندا دروست بکات، کەرتی تەندروستی لە چەند ساڵی ڕابردوودا جێگای دەست خۆشیە لە زۆربەی شوێنەکان، لە دروستکردنی نەخۆشخانەدا لە ئاستێکی باش دابووە، بەلآم تەنها دروستکردنی نەخۆشخانە هۆکاری چارەسەرکردنی نەخۆش و باش ڕاگرتنی تەندروستی هاوولآتیان نیە، ئەگەر تەماشای شارە گەورەکان بکەین نەك سەدان چەندین هەزار دکتۆری پسپۆر لە شارەکاندا هەیە، بەلآم دواجار ژمارەیەکی زۆری دانیشتوان لە قەزاو ناحیەکاندا کۆبوونەوە، ژمارەی دانیشتوانی پشدەر و بێتوێن وەك ئیدارەی راپەرین باس بکەم، بەدڵنیاییەوە لە سنووری 300 بۆ 350 هەزار کەس زیاترە، بەلآم کەمترین دکتۆری موماریسی تێدایە بە داخێکی زۆرەوە سیستەمی ئیش کردنی دکتۆرە موقیمەکانیش زۆر سەقەتە، بە تەوزیف دەیانێرن بۆ ئەوێ و، تەنانەت نە قایمقام، نە مودیری سەحەی گشتی لەوێ و، نە هیچ کەسێکی ئیداری ناتوانێت هیچ دکتۆرێك سزا بدات، ئەو دکتۆرانە دوو رۆژ دەوام دەکەن لە یەك هەفتەدا، ئەو دوو رۆژ دەوام کردنە چۆن دەتوانین لە دوو ساڵی ئایندەدا ئەو دکتۆرە موقیمە بڕوامان وابێت لە مومارەسەکردنی دوو ساڵی خۆیدا، لە دوای دەرچوونی لە کۆلێژی پزیشکی توانیویەتی مومارەسەیەکی باش یان علمێکی باش لە چارەسەرکردنی نەخۆش وەربگرێت، لەگەڵ تەواو بوونیشی راستەوخۆ دەگوازرێتەوە بۆ ناوەندی پارێزگاکان، بۆیە پێویستە وەزارەتی تەندروستی گرینگی بەرچاو بدات بە دابینکردنی تەکنەلۆجیای تازە لە بواری پزیشکیدا، جیهازی پزیشکی، دابینکردنی دکتۆر بۆ ئەو قەزاو ناوچانەی کە قەرەباڵغی ومەسەلەی سوکانی تێدا کۆبوونەتەوە، وەزارەتی پەروەردە لەدوای پرۆسەی ئازادی عیراق، لەدوای راپەرینیشەوە تا ئاستێکی باش لە خوێندنگادا، لە سنوورەکەی ئێمە دەستێکی باشی هەبووە، ڕەقەمەکانی خوێندنگاکان دەخوێنمەوە دواتر دێمە سەر گلەییەکەم، سنووری قەزای ڕانیەو پەروەردەی ڕانیە 70 هەزار خوێندکاری تێدایە، 27 خوێندنگای ئامادەیی هەیە، 127 خوێندنگای بنەڕەتی هەیە، 26 باخچەی ساوایانی هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا ئێستا 6 خوێندنگای لە کرێدان، 17 خوێندنگاشی سێ دەوامن، 4 خوێندنگاشی چوار دەوامن، کەواتە بە شەویش تێدا دەخوێندرێت، هەم ئیدارەی راپەڕین، هەم قایمقامیەتی ڕانیە، هەم منیش لەلای خۆمەوە لە 2 ساڵی ڕابردوودا، کە هەوڵێکی زۆردراوە بۆئەوەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی پەروەردە ناوەندی قەزای ڕانیە لە کێشەی 3 دەوامی ڕزگار بکات، هەوڵ بدات بۆ دروستکردنی خوێندنگا لە سنووری قەزای ڕانیە بە گشتی و، ناوەندی قەزاکە بەتایبەتی، چونکە ڕانیە

ناوچەیەکە کە ساڵ بە ساڵ ژمارەیەکی زۆری دانیشتوان ڕووی تێدەکات، هەر زیادبوونە سروشتیەکەی خۆی نیە بۆ نموونە لە دۆڵی خۆشناوەتی، دۆڵی ئاکۆیەتیەوە بگرە تا دەگاتە دۆڵی جافایەتی و سنووری پشدەریش، ئەگەر هاووڵاتیەك کۆچی کرد لەوناوچانە نەچووە ناو پارێزگای سلێمانی و هەولێر، بە دڵنیاییەوە لە ڕانیە دەگیرسێتەوە، بۆیە دروستکردنی خوێندنگایەکی پێویست زۆر گرینگە، کە بەداخێکی زۆرەوە وەزارەتی پەروەردە دیسانەوە لە بودجەی ئەمساڵیشدا بۆ دروستکردنی خوێندنگا هیمەتێکی نەکرد بۆ ناوەندی قەزای ڕانیە، پێش کەمێك باسی پێشمەرگەم کرد و، پێشتریش هەڤاڵان بە گشتی باسی پێشمەرگەیان زۆر کردووە، جێگای دەست خۆشیە، بەڵام لەدوای ئەو تێکۆشەرانەی چەکی خەبات و تێکۆشانیان کردووەتە شان و فیداکاریان کردووە، چینێکی تر هەن لە خەڵکی کوردستان کە زیندانە سیاسیەکانن، پێش ئەوەی من بێمە پەرلەمانی کوردستان لەلایەن ئەو پەرلەمانتارە بەڕێزانەوە یاسای زیندانە سیاسیەکان دەرچووە، کە تێیدا منحەی وەکو مووچە دیاریکردووە، لە هەمان کاتیشدا منحەیەکی 20 ملیۆنی تێدایە، بدرێتە ئەو زیندانە سیاسیانەی کە مووچە وەردەگرن یان پشت ڕاستکرانەوە، بەداخێکی زۆرەوە ئەم یاسایە جێبەجێ نەبووە، ئێستا 900 زیندانی سیاسی تر ناوەکانیان بەپێی بەڵگە یاساییەکان پشت ڕاست کراوەتەوە، ئەوە ماوەیەکی زۆرە لە ئەنجومەنی وەزیران گیری خواردووە، دەرباز نابێت و، چاوەڕوانێکی زۆری ئەو زیندانە سیاسیانە دەکرێت ئومێد دەکەم حکومەتی هەرێمی کوردستان فەرمانێك بۆ پێدانی منحەی ئەو زیندانە سیاسیانە دەربکات، دەزگای وەبەرهێنان لە دەزگا گرینگەکانە لە هەرێمی کوردستان بەس من ناچمە سەر دەزگای وەبەرهێنان لە هەموو شوێنەکان لە کوردستان، تەنها باسی دوو پرۆژەی دەزگای وەبەرهێنان لە سنووری قەزای ڕانیە دەکەم، کە بەداخێکی زۆرەوە من لەو دوو پرۆژەیە کە لە سنووری شارەکەم دادەکرێت، دەزگای وەبەرهێنان کەوتووەتە ژێر مولاحەزەیەکی زۆرەوە، کۆمپانیای (ڤاری کار) لە ڕانیە، لە چوارقورنە 500 یەکەی نیشتەجێبوون دروست دەکات، کۆمپانیای (بەڕێز) لە ڕانیە 1824 یەکەی نیشتەجێبوون دروست دەکات، تا ئەم چرکەیە کۆمپانیای (ڤاری کار) نەیتوانیوە لە مەوعیدە یاساییەکەی خۆشیدا ئەم یەکە نیشتەجێیانە تەواو بکات، کۆمپانیای (بەڕێز) لە (1824) یەکەی نیشتەجێبوون، تەنها (350) یەکەی نیشتەجێبوونی تەواو کردووە، ئەویش ئەگەر بچی تەماشایان بکەی ئەو شێوازی دروست کردنی خانووە نەك ئەوەی لەسەر تەلەفزیۆنەکان دەیان بینن، کە بە کۆمپیوتەر دروست کراون، هێندە جوانن هەر حەز دەکەی تەماشایان بکەی، بەڵام ئەوانە لە کەمپەکانی ئاوارەکان دەچن، نەك لە بینای تازەو لە پرۆژەی تازەو جواندا، کۆمپانیای (بەڕێز) ئەمساڵ بەهار مانگی 4 مەوعیدی کارکردنی بۆ تەواو کردنی ئەم پرۆژەیە تەواو دەبێت، خۆ ئەگەر ساڵێکی تریش کاتی بدەنێ هەرگیز ناتوانێت ئەم پرۆژەیە جێبەجێ بکات، لەلایەکی ترەوە زۆری فەرمانبەر لە سنووری قەزای ڕانیە و، پشدەر داواکاری یەکجار زۆری هاووڵاتیان بۆ پێدانی زەوی و، زیاتر لە 2000 فەرمانی پێدانی زەوی نوێکراوەتەوە لە سنووری شارەوانیەکان، لەو سنوورە هیچ زەویەك نیە بدرێت، ئەو فەرمانەی پێ جێبەجێ بکرێت بدرێتە هاووڵاتیان، بۆیە من پێشنیار دەکەم حکومەتی هەرێمی کوردستان کە کۆمپانیای بەڕێز لایەنی کەم 1500 قەتعەی زەوی لێ بسێنرێتەوە، ئەو قەتعە زەویانەی دراونە ئەو کۆمپانیا بەڕێزە بە نرخی ئێستای بازاڕ لە

سنووری قەزای ڕانیە بایی چەندین ملیۆن دۆلارە، ئەم زەویانەی لێ بستێنرێتەوە، چونکە هەرگیز ئەو پرۆژەیەی پێ جێبەجێ نابێت، بێین و بیدەینە ئەو فەرمانبەر و خەڵکە هەژارەی، کە فەرمانی زەوی هەیە لەڕێی سولفەی عەقارەوە ، باشتر دەتوانین لە کێشەی نیشتەجێبوون لە ڕانیە دەرباز بین، سولفەی عەقار لەو چەند ساڵەی ڕابردوودا بەخشین و پێدانی بە هاووڵاتیان لە ئاستێکی زۆر باش دا بووە، یەکێك بووە لە هۆکارە گرینگەکانی کەمکردنەوەی کێشەی نیشتەجێبوون و ئاوەدانکردنەوە باشەکانی لادێیەکان و، بەشێك لە لادێیە هەرە گرینگەکانی کوردستان، ئەوەی من لە سولفەی عەقار، لە سنووری قەزاو ناحیەکاندا دەیبینم یەك، دوو کێشەی وردە کە بە بڕوای من دەبێت وەزارەتی مالیە ئەو کێشانە حەل بکات، سولفەی عەقار لە گوندەکان بەپێی نەخشەی کادسترۆ دەدرێت، کاتێك گوندی ئەو سەردەمە بە نموونە بیهێنمەوە سەرکەپکان کە ڕەنگە 50 تا 100 ماڵ بوو بێت، بەڵام ئێستا سەر کەپکان لە سەرووی 500، 600 ماڵە، ئەگەر بەپێی نەخشەی کادسترۆ بێت ئەو حەوشەیەی کە ساڵان ماڵێك هەیبوو، ئێستا دەبێت چەند خانوویەکی تێدا دروست بکرێت، چونکە خاریجی نەخشەکە سولفەی عەقار نادرێت، ئەوەش شێوازی لادێیەکانمان زۆر چڕو پڕ تر دەکات، لادێ و ماڵەکان بە یەك دادەچن، سروشتی جوانی لادێ ناهێڵێت تۆ ئیجباری بکەی لەسەر قەتعەیەك زەوی چەند خانوویەك دروست بکرێت، تەنها لەبەرئەوەی لە نەخشەی کادسترۆدایە، بۆیە من داوا لە بەڕێز وەزارەتی مالیە دەکەم لیژنەیەك بۆ هەندێك لەو شوێنانە پێك بهێنێت و، نەخشەی ئەو گوندە گرینگانە زیاد بکات، دەربازی بکات لە نەخشەی کادسترۆ، دوو: هێندێك لەو ناوچانە، لەو گوندانەی ئێمە بووینە شارەوانی بۆ نموونە ناحیەی ئیسێوە گوند بوو بووەتە ناحیە، هەڵشۆ گوند بوو بووەتە ناحیە، ژاراوە گوند بوو بووەتە ناحیە، سەرکەپکان گوند بوو بووەتە ناحیە، بۆسکەریش گوند بوو بووەتە شارەوانی، ئێستا دیسانەوە سولفەی عەقار لەو شوێنە تازانەدا بۆ خۆی کێشەی لەسەرە، نەخشەی شارەوانی بۆ داندراوە، تەسبیتی نەخشەکەی دراوە، بەڵام لەسەر ئەساسی کۆن تەنها لەسەر نەخشەی گادسترۆ، دیسانەوە سولفەی عەقار دەدرێن، بۆیە پێویستە حکومەت ئەوە حەل بکات، ئەو ناوچانەی کە بووینە شارەوانی، بەپێی نەخشەی تازەی شارەوانی سولفەی عەقاریان دەداتێ، ئەوە یەکێکە لە کێشەکان، ئەو دوو کێشەیەی باسم کردن لە کێشەکانی سنوورەکەی خۆمانن، وەك باسمکرد پێشتر وتم دوای ئەوە دێمە سەر پرۆژەکانی سنووری پشدەر و بێتوێن، پرۆژە بەردەوامەکانی پشدەر 37 پرۆژەیە، گۆژمەی بودجەکانیان کە بۆی داندراوە 108 ملیارو 374 ملیۆنە، گۆژمەی داندراو بۆ پرۆژە بەردەوامەکان بۆ ساڵی 2013، 32 ملیار و622 ملیۆنە، پرۆژە پێشنیار کراوەکانی پشدەر 10 پرۆژەیە، گۆژمەی پرۆژەکەیان 36 ملیار و 793 ملیۆنە، گۆژمەی داندراو بۆ ساڵی 2012، 18 ملیارو 565 ملیۆنە، واتە ئەگەر هەردوو گۆژمەکە کۆبکەیتەوە دەکاتە 145 ملیارو 177 ملیۆن، هیچ یەکێك لەو پرۆژە بەردەوام و پێشنیار کراوانە تەمەنی کارتێکردنیان 3 ساڵ نابێت، واتە تا 3 ساڵی تر سنووری قەزای پشدەر جگە لە ساڵانی ئایندە، کە بودجەی بۆ دادەنرێت بایی 145 ملیاری تێدایە نەك تەنها 18 ملیار، پرۆژە بەردەوامەکانی قەزای ڕانیە (67) پرۆژەیە، گۆژمەی کە بۆی داندراوە لە پرۆژە بەردەوامەکان 306 ملیار و 601 ملیۆنە، گۆژمەی ساڵی 2013 کە بۆ پرۆژەکان داندراوە 87 ملیارو 338 ملیۆنە، واتە گۆژمەی پرۆژە پێشنیار کراوەکان و پرۆژە بەردەوامەکان

ئەگەر لە 3 ساڵی تردا جێبەجێ بکرێن هەموویان کە ئێستا لە کاردان بایی 341 ملیارو 828 ملیۆن دەبێت، من بەش بە حاڵ خۆم لەگەڵ ئەوەی داوا دەکەم کە بودجەی زیاتر دابندرێتن، چونکە ئەو شارەی ئێمە لە قەڵەباڵغی و لە فراوان بوونێکی گەورە دایە، بەڵام ناشکرێت خۆڵ بکەینە چاوی هاووڵاتیان و، لانی کەمی بودجەی تەرخانکراوی پرۆژەکەمان باس بکەین، بودجەی ئەمساڵی قەزای ڕانیە لە پرۆژە بەردەوامەکان و پێشنیار کراوەکان 99 ملیارو 339 ملیۆن دینارە، ئەوە جگە لەوەی لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان و ، بودجەی پترۆ دۆلار کە دێت بۆ ناوچەکە، لە پرۆژە بودجەدا گەیاندنی کارەبای بۆ پرۆژەی شاری ڕانیەی تێدایە، هی شاری ڕانیەی نوێی تێدایە، ئەم پرۆژە سەقەتەی کە پێشتر تۆزێك لەوەو پێش باسم کرد، بەڵام نە گوژمەی پارەکەی دیاریکراوە، نە ماوەی کارکردنی تێیدایە لە پرۆژەی بودجە، لەسەر پرۆژە بەردەوامەکان چەند مولاحەزەیەکم هەیە انشاءالله رۆژی داهاتوو یان سبەی پێشکەشی وەزارەتی پلاندانان و وەزارەتی دارایی دەکەم، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

سمیرە خان فەرموو.

بەڕێز سمیرە عبداللە اسماعیل:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دەستخۆشی لە حکومەتی هەرێم دەکەم، بۆ هەوڵەکانی، بۆ گەڕاندنەوەی موستەحەقاتی هەرێم لە بودجەی گشتی عیراق، هەروەها دەستخۆشی لە وەزارەتی دارایی و پلاندانان و لیژنەی دارایی لە پەرلەمان دەکەم، منیش هەروەکو برادەران چەند سەرنج و تێبینیەکم هەیە، بەنیسبەت هێڵە گشتیەکان و ژمارەی سەرەکی بودجەی خەملێنراوی ساڵی 2013 لە بەشی شەشەم، تێچووەکانی بودجەی وەگەڕخستن لە چەند شوێنێکی تری راپۆرتەکە، بودجەکە لەلای هەمووومان هەیە، تەنها بە رەقەم مەبلەغەکان نووسراوە، ئەوەش کاتێکی دەوێت بۆ دڵنیا بوون لەو مەبلەغانە، چونکە ژمارە و سفرەکان بە تریلیۆن و ملیارەو، دەبوایە بە نووسین لە پاڵ ژمارەکە مەبلەغەکە بنووسرایە، ئیتر نازانم ئەوە تەنها لەبیرکراوە یان مەبەستێکی حسابیە، دووەم: لەشێوەی دابەشکردنی بودجەی وەگەڕخستن سەیری خاڵی (17)بکەین، کە لە لاپەڕە (7)ی راپۆرتەکەدا دیارە رێژەی زیاتر لە 9٪ کۆی بودجەی وەگەڕخستن بۆ وەزارەتی دارایی حکومەتی هەرێم دانراوە، لە کاتێکدا لە لاپەڕە (8)ی راپۆرتەکە دا لە خاڵی (29) کە بڕی تەرخانکراو بۆ ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێم، لە 0,46٪ دانراوە، کە من ئەوەی وەزارەتی دارایی بە زیاد و، ئەوەی ناوچە کوردستانەیەکانی دەرەوەی هەرێم بە کەم دەزانم، بە هەمان شێوە لە بودجەی وەبەرهێنانیش ئەگەر سەیری لاپەڕە (16)ی راپۆرتەکە بکەین، دەبینین تەنها بڕی لە 0،6٪ لە کۆی بودجەی ئەمساڵی وەبەرهێنان بۆ ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێم تەرخان کراوە، کە ئەمەش هەر زۆر کەمە، بەتایبەتی ناوچەی زمارو شەنگال و شێخان، سەبارەت بە داهاتە خەملێنراوەکانی حکومەتی هەرێم هەروەك چۆن لیژنەی دارایی پەرلەمان کۆمێنتی هەیە، منیش بە هەمان

شێوه تێبینیم هەیە، نموونەیەکیشتان بۆ دەهێنمەوە کە داهاتی ساڵانەی وەزارەتی ئەوقافە، کە ساڵ بە ساڵ بەرەو زیاد بوون دەڕوات و، لە ساڵانی رابردوو وەزارەتی ئەوقاف، کە خۆیان رایانگەیاندووە کە ملیارو نیوێکە، بەڵام ئەمساڵ 850 ملیۆن دینار داندراوە، دیسان ئەگەر بێینە سەر راپۆرتی دارایی هەر هەمان بودجە بە گشتی باسی پلەی دامەزاندنی 2013 دەکەین، کە 15000 پلە بەمشێوەیە داندرا، بەم شێوەیە کۆی پلە وەزیفەکانی دامەزراو (میلاکات) بۆ ساڵی 2013 دەبێتە (682,849) شەش سەدو هەشتاو دوو هەزارو هەشت سەدو چل و نۆ پلەی دامەزراو، کە ئەمەش بە خاڵێکی ئیجابی دادەنێم، کە بەردەوام سەدان خێزان ئیستفادە دەکەن، کە ئێمە دەڵێین هیچ هاووڵاتیەك سوودمەند نیە، بەڵام ئەگەر تەماشا بکەین میلاکی تەندروستی کە(1500) پلەیە، ئەو میلاکە کەمە، پێویستە کارمەندانی (نێرس) زیاد بکەن، ئەگەر بچن سەردانی موستەشفا بکەن بەتایبەتی خەفارە کە بەشەو دەچی، یەعنی زۆر کارمەندی کەمە، هەولێر پایتەختە ژمارەی دانیشتوانی زۆرەو کارمەندی کەمە، قەڵەباڵغیەکی زۆر لەسەریان دروست دەبێت، وەزارەتی پەروەردە کە 1 تریلیۆن و 6 ملیار و233 ملیۆن دینار بە رێژەی 16,3 ئەوە برێکی باشە، کە بڕیارە یان پێشنیارە 120 ملیار دینار بۆ دروستکردنی قوتابخانەکان تەرخان بکرێت، بەڵام من لێرە بە پێویستی دەزانم پلانێکی ئیستراتیجی هەبێت بۆ هەڵمەتی دروست کردنی 2000 قوتابخانە، لەگەڵ دروست کردنی چەند کۆمەڵگایەکی پەروەردەیی، کە لە قۆناغی (قبل التعليم) ئیلزامی دەست پێ دەکات، تا شەشی ئامادەیی وەکو کۆمەڵگەیەك لە شەقلاوە هەیە، کۆمەڵگەی بیرکۆت لە هەولێر هەیە، کۆمەڵگەی فاخیر مێرگەسۆری نێودەوڵەتی لە هەولێر هەیە، پێویستە لە شارو شارۆچکەکانیش ئەم جۆرە کۆمەڵگایانە دروست بکرێت، هەروەها بە تەواو بوونی میلاکی قوتابخانە لە مانگی 8 و 9 لەگەڵ دابینکردنی پێداویستی قوتابخانەکان، بەشێوەیەکی تەندروست و ستاندارد و بەتایبەتی بەڕادی ئاو، ئەگەر ئێمە سەردانی قوتابخانەکان بکەین بە هاوین و بە زستان، دەبینین تەنکیەك داندرایە، چەند بەلوعەیەك داندرایە، زستانان لەبەر ئەو بارانە و سەرمایە منداڵان دەویان پێوە دەنێن، هاوینانیش تا مانگی 4 و 5 و 6 لەبەر ئەو گەرمایەی، لەبەر کوڵانی ئەو رۆژەوە دەویان پێوە دەنێن، چەند پێویست دەکات پرسیار بکەین، بەڕێوەبەری قوتابخانەکە دەڵێی دەڵێت بودجە نیە، ئەگەر بکرێت بودجەیەك دابنرێت، چونکە نەخۆشی زۆرەو، کولێرەش بەردەوام تەشەنە دەکات، وەزارەتی تەندروستی بریتیە لە 695 ملیار 165 ملیۆن دینار، کە لە بڕی پار زیاترە بە پلەی پێنجەم هاتووە، کە پار بە پلەی شەشەم هات بوو، ئەوەش جێگای دەست خۆشیە لە حکومەت بکەین، بەڵام ئەگەر تەماشای بودجەی وەبەرهێنانی بکەین بە پلەی حەوتەم دێت، ئەمەش لێرەدا کەمە، پێشنیاری من ئەوەیە کە حکومەت بنکەی تەندروستی مۆدێرن دروست بکات لە بودجەی تەواوکاری، چونکە بە بڕبڕەی پشتی تەندروستی هەرێم دادەنرێت و، بەگوێرەی ئاماری دیگرافیەوە هەر ئێستا نزیکەی 500 بنکەی تەندروستی بۆ هەر 10 هەزار کەس پێویستە، موستەشفایەکی ستاندەردی نێودەوڵەتیش بۆ پایتەخت (هەولێر) پێویستە، تۆ سەردانی هەموو شوێنەکان بکەی موستەشفایەکی ستاندارد هەیە، بەڵام هەولێر بەو شێوە دانیشتووانە زەخمەی تەنها موستەشفا قەدیمەکان هەیە، تەزەخومێکی زۆر هەیە هەموویانیش کۆنن، حکومەتی هەرێم دەبێت هەوڵ بدات بڕیاری خەرج کردنی

کڕینی دەرمان، لە بودجەی حاکیمە بگەڕێتەوە بۆ حکومەتی هەرێم و، دەرمانەکەش جێگای متمانە بێت بۆ هەموو خەڵك و، ماوەی بەسەرچووی دەرمانیش زۆر بێت وەکو وڵاتانی تر، ئێمە ئەو دەرمانانە هەموو لە بەغداوە بۆمان دێت نزیکی ئێکسپایەرە تەئریخەکانی هەمووی چەند مانگێك مایە تەواو دەبێت 2013 نووسرایە، بەڵام هی وڵاتانی تر کە تەماشا دەکەی هەموو هەتاساڵی 2017 یە 2018یە، تەواو نابێت، مەخزەنیش پێویستە بۆ خەزن کردنی، مەخزەنی ستاندەرمان نیە یان تەندروستیمان نیە بۆ خەزن کردنی دەرمانەکان، دیسان ئەگەر تەماشای سوودی کۆمەڵایەتی بکەین کە پار ساڵ 7 ملیار داندرا بوو بۆ وەزارەتی تەندروستی، بەڵام ئەمساڵەکە بوویتە 70 ملیار، ئەمەش لێرە دیسان جێگای دەست خۆشیە بۆ هەموو هاووڵاتیان، کە ئەم 70 ملیار دینارەش وەك سوودی کۆمەڵایەتی داندراوە بۆ وەزارەتی تەندروستی، بۆ ئەنجامدانی نەشتەرگەری هاوکاریکردنی نەخۆشەکانی دڵ، مێشك، خوێن، شێرپەنجە ناردنەوەی نەخۆش بۆ دەرەوەی وڵات، دابینکردنی دەرمان و تاقیگەو پشکنینی نەخۆش بۆ ئەو نەخۆشانەی پێویست بە نەخۆشخانەو نۆرینگەی تایبەت هەبێت، هەروەها پشتگیری لە لیژنەی کشتوکاڵ دەکەم، کە دابینکردنی ڕێژەی 3٪ لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بۆ کشتوکاڵ و ئاودێری، پشتگیری لیژنەی خوێندنی پەروەردە و خوێندنی باڵا دەکەم، 5 ملیار دینار بۆ وەزارەتی خوێندنی باڵا و پەرەپێدانی توێژینەوەی زانستی داندراوە، کە لە کابینەی پێنجەم زۆر گرینگی پێدرا بوو، بەڵام ئێستاش پێویستە بە هەمان شێوە گرینگی پێ بدرێت، لێرەدا پێشنیاری من بۆ بەڕێز وەزیری شارەوانی کە هەر بەخۆشی پێشنیاری کردیە، دەربارەی پرۆژە پێشنیار کراوەکانی بە ڕیزبەندی (1،2،3) بڕی پارەکە 5 ملیار و 10 ملیۆن دینار تەرخان بکرێت بۆ قیرتاو کردنی کۆڵانەکانی ئۆردوگای کەلەکچی، کە سەر بە قەزای شێخانە، ڕێژەی دانیشتوان نزیکەی 35 هەزار کەسن، زۆربەشی ئاوارەکانی موسڵ لەوێ هاتینە، پشتگیری ئەم پێشنیارەش دەکەم، دابینکردنی ڕێژەیەك لە پرۆسەی تواناسازی بۆ منداڵانی شەهید لە دەرەوەی هەرێم، کە پێشبڕکێ بکەن تەنها لەناو خوێندنەوە ئەم پێشنیارە لە یاسای ژمارە 9 ساڵی 2007 ماف و ئیمتیازاتی کەس و کاری شەهید و ئەنفالکراوەکان هاتووە، بەڵام وارسی شەهیدی هاووڵاتی بێبەش نەبێت لەو مافە، چونکە شەهیدی هاووڵاتی بۆ بەشێك لە هەموو ماف و ئیمتیازاتەکانی تر تەنها مووچەیەکی کەمی هەیە وەکو تۆڕی کۆمەڵایەتی دەیدرێتێ، ئەوەش ئەگەر ئێمە تەماشا بکەین چەندەها دایك هەن کە ژنی ماڵەوەن تەلەفۆن دەکەن کە 6، 7 منداڵیان هەیە مێردەکەیان شەهیدی هاووڵاتینە، کرێچینە ئەو پارەشیانە دەدرێتی زۆر کەمە و بەشی هیچ ناکات لە هەموو ماف و ئیمتیازەکان بێبەشن، پێویستە ئاوڕێك لە وارسی شەهیدی هاووڵاتیش بدرێتەوە، هەروەها پشتگیری لە لیژنەی کشتوکاڵ دەکەم، کە سایلۆکانی کەلارو حەریر و شارەزوور و سلێمانی و بەردەڕەش 3 ساڵە لەناو پرۆژەکانی وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازیدا هەیە تا ئێستا هیچیان بۆ نەکرایە و، لەکاتی ئێستادا تەنها 5 سایلۆ لە هەرێمی کوردستان هەیە، کە توانای هەڵگرتنی 265 هەزار تەنە، لەکاتێکدا پێویستی فیعلی بە هەڵگرتنی دانەوێڵەیە لە هەرێمی کوردستان بە وتەی وەزارەت 600 هەزار تەنە، بە نیسبەت دروستکردنی یەکەی نیشتەجێبوون بۆ فەرمانبەران و خەڵکی کەمدەرامەت، لە بودجەی ئەمساڵدا بڕی 200 ملیار دینار تەرخان کراوە بۆ دروست کردنی یەکەی نیشتەجێبوون، ئەو یەکە

نیشتەجێبوونە بە ستوونی دروست بکرێت و، ئەو کەسانە بگرێتەوە بەپێی ئەم بڕگانەی خوارەوە: ئەو فەرمانبەرانە بگرێتەوە کە لە دامودەزگاکانی حکومەت کاردەکەن، کە مووچەیان لەنێوان 300 تا ملیۆن دینار هەیە، خێزاندارن یا ئەو خێزانانە بگرێتەوە کە لە خوار هێڵی هەژاریەوە دەژین، داهاتی مانگانەیان لە 200 هەزار کەمترە، هەروەها پشتگیری ئەو بودجە دەکەم کە بۆ ئاسایش داندراوە، کە لە زۆر وڵات ئاسایش هەر عەلەنی و ئاشکرا نیە، هەوەها یاساش نیە کە لە مەکسیك وڵاتێکی زل هێزەو ڕۆژانە خەڵك دەبینین بە دەیان کوژراوە هەر لەسەرعامود و پردەکانی ئەو شارە، بەڵام ئێمە لە خوا بەزیاد بێ لە ساڵی 2007 هەتا ئێستا هیچ کارێکی تیرۆریستی نەبووە، لێرەش پێویستە لە کۆتایدا بڵێم سوپاس بۆ خوا، سوپاس بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان کە گەورەو بچووکی ئەم کوردستانە بەشدارە لە بودجە، بۆ نموونە منداڵان هەر لە پۆلی یەکەمی بنەڕەتیەوە بەشدارە، بەخۆڕایی دەخوێنێت تاوەکو زانکۆ پاشان تواناسازیش دەیانگرێتەوە، ئەگەر هەروا تەماشایان بکەین هەتا لە موستەشفاکانیش ڕۆژانە سەدان دایك دەبینین لە موستەشفای ویلادە، هەموو بەخۆڕایی بەوپەڕی تەندروستیەوە خزمەتیان دەکرێت، زۆر سوپاس بۆ هەموو لایەك، سوپاسی سەرۆکایەتی پەرلەمانیش دەکەم.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك سەردار فەرموو.

بەڕێز سەردار رشید محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، سەرەتا دەمەوێت دەست خۆشی بۆ هەردوو ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و، ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و حکومەتی هەرێم کە هێڵە گشتیەکانیان زۆر باش دیاری کردووە، توانیویانە ئەمساڵ زۆر وردتر و کاریگەرتر زووتر ئامادەی بکەن، کە ناکرێت خاڵە گەش وئیجابەکانی لەڕاستیدا نادیدە بگرین، هەروەك چۆن دەکرێت کەموکوڕیشی تێدابێت، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی کە دیارە کۆی ڕاپۆرتەکانی سەرجەم لیژنە بەڕێزەکانە، کە هەموو سەرنج و تێبینی و رەخنەکانیان و، پێشنیارەکانیان، کەموکورتیەکانیان لە خیلالی مانگێك لەو ڕاپۆرتانەدا دیاریکردووە، ئەوانیش دیارە وەکو لیژنەیەکی موختەس، وەکو لیژنەیەکی شارەزا ئاراستەی حکومەتی هەرێمیان کردووە، بۆیە لێرەدا دووبارەکردنەوەیان بە پێویست نازانم، لە چوارچێوەی کاری لیژنەکەی خۆمدا سەرنجی خۆم دەڵێم و، پێشنیاری خۆم دەکەم هەروەك چۆن وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی بەپێی بەرنامەیەکی باش و، بەسوود وەرگرتن لە بڕیارەکان و یاساکانی پەرلەمانی کوردستان، لەوانە یاسای خانەنشین و یاسای کەمئەندامان و، زۆرێك لەو بڕیارانە توانراوە زۆرێك لە چین و توێژە کۆمەڵایەتیەکان سوودمەند بن، کە لەوانە دەتوانم بڵێم کەمئەندامان، تالاسیما، نابینا، نابیستان، شەلەل دەماغ، بیرکۆڵ، بەساڵاچووان، شیزۆفینیا، منداڵانی بێ سەرپەشت، تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی کە ئەمانە هەمووی واقیعن، ئەمانە هەمووی حەقیقەتن، ناکرێت نادیدەیان بگرین و، لەسەر ئەرزی واقیعن بەپێی ئامارو داتا، ئەوە

سەرەڕای سندووقی پاڵپشتی گەنجان و، قەرزی بچووك، بیمەی بێکاری، هەروەها هاوکاری یاخود بەپێی ئەو یاسایەی کە دیسان لەم پەرلەمانە بەڕێزەوە دەرچوو، زیندانیانی سیاسی، خانەوادەی سەربەرزی شەهیدان، ئەنفالکراوەکان، هێزی پێشمەرگەی کوردستان، کە پارێزەری راستەقینەی دەستکەوتەکانی خەڵکی کوردستانن، بەردەوام بوونی قەرزەکان دیارە، عەقار و هاوسەرگیری و کشتوکاڵ و پیشەسازی، کە ئەوانە لەڕاستیدا خاڵی گەشن، من پێشنیار دەکەم کە مادام ئەو هەموو چین و توێژە، ئەو هەموو شەریحەیەی کۆمەڵگا موستەفیدن لە حکومەتی هەرێمی کوردستان، داواکاریەکی زۆر گەورە لە سەندیکای کرێکاران و ئەوانە هەیە، بۆ کرێکارانی بیناسازی، کە ئێمە دەزانین ئەمڕۆ بە حوکمی ئەوەی کە کەرتی تایبەت لە کوردستاندا گەشەی نەکردووە، ئێمە کرێکارانی بیناسازیمان زۆرە، حەقە ئاوڕێك لەوانە بدەینەوە، لە ڕێگای ئەوەی کە چۆن لە وڵاتان موعالەجە کراون، ئەوەی کە ئێمە پرسی بێتمان، بەپێی زانیاری ئێمە دوای 63 ساڵ جۆرێك لە موعالەجەیان بۆ کراوە، یاخود خراونەتە سەر تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی، ئەوە دیارە بەپێی یاسایە، ئەوە یاساکانی دونیا شاهێدی ئەوەن، ئەوە بەپێی یاسایە کە من باسی دەکەم، یاخود تا یاسایەکی کاری نوێ و هاوچەرخ لەم پەرلەمانەوە دەردەچێت، دەتوانێت موعالەجەی ئەوانە بکات، بۆئەوەی ئیتر بەڕاستی بۆ کاری سیاسی و بۆ ئەوانە بەکارنەهێنرێن، دیارە ئەوە حەقی خۆمە لەسەر ئەو بابەتە قسە بکەم، دیارە هەروەك چۆن یاسای خانەنشینی یەعنی دابینکردنی کۆمەڵایەتی، من حەز دەکەم بەڕێز وەزیری پلاندانان و، بەڕێز وەزیری دارایی ئاگای لەوە بێت، هەرچۆن بابڵێین یاسای خانەنشینی کۆمەڵایەتی ژمارە (39)ی هەموارکراو لەم پەرلەمانە، لە کۆی 1026 پرۆژە لە سلێمانی و لە گەرمیان، دیارە من وەکو عەینەیەك باسی ئەوەم کردووە، نموونەیەکم وەرگرتووە لە کۆی 1026 پرۆژە لە سلێمانی و گەرمیاندا 24 هەزار و 513 کرێکار زەمان کراون، دیارە ئەوانە لە کەرتی گشتی دانین لە کەرتی تایبەتن، بۆیە حکومەت حەقە بەڕاستی ئەو مەسەلەیە بە نەزەر ئیعتبار وەربگرێت، کاری لەسەر بکات، کە دیارە لەسەر ئاستی هەرێم و ئەو ژمارە زۆر گەورەترە، من تەنها توانیومە لە سلێمانی دیارە ژمارەکەی وەرگرم، بۆیە حکومەت حەقە گرینگی زیاتر بدات بە کەرتی تایبەت، لە ڕێگای هاندانی سەرمایەداران، بۆئەوەی سەرمایەکانیان بە گەڕ بخەن، تەفعیل کردن و دەستکاریکردنی یاسای وەبەرهەمهێنان، کە لە هەموو دونیا ئەگەر حکومەت بیەوێت بەڕاستی ئەو لۆدە قورسەی کە لەسەر شانیەتی، ساڵانە داوای لێ دەکرێت کە خەڵك تەعین بکات، هەر ئەو نموونەی کە ئێستا من هێنامەوە لە 1026 پرۆژە 24 هەزار کەس لە دەرەوەی حکومەت تەعین کراون، دەکرێت ئەوە بکرێتە نموونەیەکی زۆر باش و، کاری لەسەر بکرێت، من پێم وایە ئەو پێشکەوتنەی دونیای موتەمەدین و پێشکەوتوو زیاتر کەرتی تایبەتە دەیکات، بۆئەوەی حکومەت لەو وەزعیەتە نەجاتی بێت، حەقە ئاوڕێك لەو مەسەلەیە بداتەوە، کەرتی کشتوکاڵ پێشنیار دەکەم دیارە گرینگی زیاتری پێ بدێت، هەرچەند زۆرێك لە هاوڕێیان، هەڤاڵان باسیان کرد دیارە ئێمە وڵاتێکی لەبارمان هەیە، ئەرزێکی بەپیتمان هەیە، ئاوی باشمان هەیە، مەناخی باشمان هەیە، کاتی خۆی سیاسەتی رەگەز پەرستانەی بەعس، کە دەیزانی ئەوە بڕبڕەی پشتی ئابووری کوردستانە لەوێوە دەستی پێکرد، کە لادێیەکان چۆڵ کرد، دیارە مەبەست هێزی پێشمەرگەی کوردستان نەبوو، بۆ ئەوە بوو کە ئەوانەی لەوێن بەشی خۆیان

بەرهەمیان هێناوە، زیادەکەشیان لە شاردا دەفرۆشت، ئەوانە هەموو خەڵکی مونتیج بوون، بەڵام بەداخەوە بەپێی سیاسەتێکی نادروست ئەوە گۆڕا، کردیان بە خەڵکی موستەهلیك لە دائیرەکاندا تەعین کران بە مووچەیەکی کەم ، تاکو ئێستاش بەردەوامە و ئیدامەی هەیە، من داوا لە حکومەت دەکەم کە بەڕاستی چاوێك بەو مەسەلەیەش دا بگێڕێتەوە، دیارە بەردەوام بوون لەسەر دروست کردنی هەڵمەتی بنیات نانی قوتابخانەکان، زۆر باسکرا، یەکەی نیشتەجێبوون بۆ خەڵکانی کەمدەرامەت، کە ئەوە جێگای کەمدەرامەت و کرێکاران و ئەوانەی کە خەڵکی بابڵێی ئاستی مەعیشیان نزمە، ئەوە جێگای دەست خۆشیە، حەقە پەرەی زیاتری پێ بدرێت، هاوکاری زیاتری ئەو ناوچانەی دیارە من یەك ناوچە باس ناکەم، کوردستان بە عام هەمووی بەر شاڵاوی کاولکاری و سیاسەتی رەگەزپەرستانەی حکومەتە یەك لەدوای یەکەکان بەتایبەتی حیزبی بەعس کەوتووەتەوە، هەموو ئەو ناوچانەی کاولکاریان زیاترە وەك هەڵەبجە، گەرمیان، پێنجوێن، کوێی دەڵێی ئەو ناوچانەی سەرانسەری کوردستان لە زاخۆوە بۆ شوێنەکانی تر، ئێمە حەقە بەڕاستی بەو نەفەسەو، لەو مونتەلەقەوە دیفاع لە هەموو خەڵکی کوردستان و ئەو شوێنانەی کە بەڕاستی هەرچەندە حکومەت خۆش بەختانە دەڵێم ئەوەی کە من ئاگام لێ بێت، ئەگەر خاریجی ئەم داهاتەش بێت، هەندێك موعالەجەی کردووە، بۆیە داواکارین بۆئەوەی ئەوەش نەبێتە بۆشاییەك، کە مەسەلەن قسەی لەسەر بکرێت یاخود ئەرکی حکومەتە ئەوە هیچ شتێکی تێدا نیە، لەسەر ئەو مەسەلەیش بەڕاستی کاری دروست بکا، دیارە ئاوەدانی ئەوە دەبێتەهۆی راکێشانی دەستی ئاوەدانی ئەرکی زیاتر بۆ ئەو ناوچانە، دەبێتەهۆی با بڵێین دۆزینەوەی هەلی کار لە کوردستاندا، بۆیە دیارە دەبێتە جێگای شانازی هەم بۆ پەرلەمانی کوردستان، هەم بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، من هیوادارم بودجە بێتە عاملی گەشانەوەو بووژاندنەوە و پیشکەوتنی کوردستانە خۆشەویستەکەمان، ببێتە هۆی خۆش گوزەرانی بۆ کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان، هەروەها ئەو چین و توێژانەی کە ئێستا ئاماژەم پێدان، کە سوودمەندن زیاد بکرێن، کرێکارانی بیناسازی تەئکیدیان لێ دەکەمەوە، لە زۆر وڵات حکومەت موعالەجەی کردووە ، حکومەت ئەگەر بەپێی پلانی خۆی دەکرێت یان بخرێتە سەر تۆری کۆمەڵایەتی لەدوای 63 ساڵ، یان تاکو یاسای کار دەردەچێت، یان یەکێك لە یاساکان، کە بەداخەوە ئەو یاسای زەمان نەیتوانیوە موعالەجەیەکی جدی و جەزری بکات، بۆیە دەکرێت ئێمە موعالەجەیەکی کاتی بکەین، بۆئەوەی بتوانین تا یاسایەکی کاری گونجاو وهاوچەرخ دەردەچێت، دووبارە من زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دکتۆر سەروەر فەرموو.

بەڕێز د. سەروەر عبدالرحمن عمر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزانی ئەندامانی پەرلەمان، من سەرەتا دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی لە سەرۆك و ئەندامەکانی دەکەم، بەڕاستی ئەو راپۆرتەی کەوا نووسیویانە شایەد حاڵە بۆ پەرۆشیان و، پەرۆشی سەرجەم ئەندامانی پەرلەمان بە لیستە جیا جیاکانیشەوە، کە لە نزیکەی 58 لاپەڕەدا دەتوانم بڵێم سەدان سەرنج و تێبینی بە خاڵ، بە

مەبەستی چاککردنی بودجەکە خراوەتە ڕوو، بەڕێزان دیارە لەماوەی ئەو چوار ساڵەی ئێمە کە لە پەرلەمانی کوردستانین، دەبینین ساڵ بە ساڵ بودجەکە باشتر، دیارتر، شەفافانەتر دێتە پەرلەمانی کوردستان، بەڵام دەکرێت بڵێین ناجۆریەك یان ناهاوسەنگیەك لە دابەشکردنی لەنێوان سێکتەرەکان دا هەیە، یاخود ساڵانە کەموکوڕیشی تێدا هەبووەو، ئەم بودجەیەش کەموکوڕی تێدا هەیە، بەڵام قابیلی ئەوەیە کەوا چاك بکرێت، لەو حاڵەی کەوا بە هەموو لایەکمانەوە بەبێ ئەوەی هیچ گرژیەك یان حەساسیەتێك لەبەر چاو بگرین، گوێ لەیەکتر بگرین و لەم هۆڵەدا هەوڵی چاککردنی بدەین، یەکێك لە کێشەکانی ئەو بودجەیە ئەوەیە کاتێك ئێمە داوا دەکەین لە هەر بەڕێزێك، کە هەڵدەستێتەوە بەپێی ئەو سێکتەرەی، ئەو بوارەی کەوا خۆی کاری تێدا دەکات دەڵێت لەم بوارەدا کەم تەرخان کراوە، بودجەکەی کەمە، هەموومان بەو جۆرە قسەمان کردووە، ئەی لە کوێ زۆر تەرخان کراوە؟ دەتوانین بڵێین حکومەت پێویستە بۆئەوەی ڕێگا چارەیەکی بنەبڕ دەست نیشان بکات لە داهاتوودا ئەوەمان ڕووبەڕوو نەبێتەوە، کێشەی ئێمە ئەوەیە زۆربەی بودجەکە وەکو بەڕێزانیش دەست نیشانیان کرد، زۆربەی بۆ بواری تەشغیلی فەرەبووی فەرمانبەران دەڕوات، چی بکرێت باشە بۆئەوەی ئێمە چیتر ئەم پارەیە بەو شێوازە سەرف نەکرێت؟، یاخود با بەجۆرێکی تر بڵێین حکومەت چەند ساڵێکە ئێمە داوای ئەوەشمان کردووە، خۆشی دەڵێت بەرنامەم هەیە، بەڵام نەمان بینی هەنگاوێك بۆئەوەی هەلی کار برەخسێنێت، چیتر ئەم بودجەیە بە مەبەستی مووچە نەڕوات، خەڵك خانەنشین بکرێت، ڕێژەی فەرمانبەران کەم بکرێتەوە، ئەوە یەکێکە لەو خاڵانەی کە پێویستە لەبەرچاو بگیرێت، بەڕێزان چەند ڕۆژێکە ئێمە لێرەدا گفتوگۆ دەکەین، پێشنیاری زۆر باش کران، ڕاوو سەرنجی باش دەربردران، ڕەخنەی لێگیرا، ڕەخنەکان هەندێکیان لە شوێنی خۆی بوو، هەندێکی بەدحاڵی بوون بوو، هەندێکی لەوانەیە لە شوێنی خۆی نەبێت، بەڵام ئایا ئەم ڕەخنانە تا چەند لەبەر چاو دەگیرێن لەلایەن وەزیرە بەڕێزەکانەوە، من پێم خۆشە بەڕێزان هیچ لەدوای تەواو بوونی گفتوگۆکان، ئەو خاڵانە دەست نیشان بکەن کەوا ئەم ڕەخنانە بەرچاون، ئەم ڕەخنانە لەشوێنی خۆیانن، ئەم سەرنجانە چاك دەکەینەوە، دەست نیشان بکرێت نەوەك هەر ڕەخنە بگرین ئێمە لێرەو، هیچ بابەتێکیش لەبەر چاو نەگیرێت، من ناچمە سەر لایەنەکانی تر بەپێی کاری لیژنە، لیژنەی پەیوەندیدارەوە قسە دەکەم، سەبارەت بە بواری پەروەردە، بەڕێزان دیارە بواری پەروەردە یەکێکە لە بوارە هەرە گرینگەکان، کە هەموو تاکێکی ئەم کۆمەڵگایە پەیوەندی پێوە هەیە، هیچ کامێکمان نیە، هیچ خێزانێك نیە منداڵێکی، چەند منداڵێکی لە قوتابخانە نەبێت، خوێندکار نەبێت، مامۆستا نەبێت، فەرمانبەر نەبێت، بەجۆرێك لە جۆرەکان، لە هەر وڵاتێك ئەگەر بێت و سەرجەم بوارەکانی، سێکتەرەکانی سەرکەوتوو بن، سێکتەری پەروەردەیی سەرکەوتوو نەبێت ئەوانی تریش تووشی شەلەل دەبن، بۆیە خەمی پەروەردە، خەمی هەموومانە، بەڵام ئەوەی تێبینی دەکەین ئێمە پەروەردە لە هەرێمی کوردستاندا پێویستی زۆر زۆرە، کارکراوە، کاری باشیش کراوە، بەڵام پێویستیەکانی یەکجار زۆرن و ماون، بۆ نموونە بارودۆخی پەروەردە لە هەرێمی کوردستاندا دەتوانین لە چەند خاڵێکدا جێی بکەینەوە، کە پەیوەندیدارە بەم بودجەیەو، پێویستە لێرەدا گفتوگۆی لەسەر بکرێت و بڕیاری لەسەر بدرێت، کەمی بینا، خراپی بینا، نەبوونی هۆکارەکانی فێربوون،

نەبوونی پێداویستیە پەروەردەییەکان، کەمی میلاك یان بەجۆرێکی تر بڵێم (ناجۆریەك یان ناهاوسەنگیەك لە دابەشکردنی میلاك و مامۆستایاندا) ئەمانە گرفتن، پێویستە بەدواداچوونی بۆ بکرێت، ساڵی ئەمساڵ لە بودجەدا دیارە برێك بودجەی زیاتر لە ساڵی پار تەرخانکراوە بۆ پەروەردە، بەڵام کاتێك دێینە سەر ڕێژەکە، کە ڕێژەکەی وەردەگرین و بەداخەوە دەبووایە زۆر زیاتر بێت، ئەمساڵ کەمتر لە ساڵی پار تەرخانکراوە، بۆ نموونە ساڵی پار ڕێژەی 16,67 بودجە تەرخان کرابوو بۆ پەروەردە، ئەمساڵ سەرباری ئەو هەموو کێشەو کەموکورپیانەی کەوا هەبوو لە ساڵی ئەمساڵدا، لە رووخانی بینا، لە گیان لەدەستدانی خوێندکار، دەبینین16,03٪ تەرخان کراوە، واتە ئەمساڵ لەجیاتی زیاد بکات، کەمی کردووەتەوە، ڕاستە حکومەت بە دەنگ ئەمەشەوە هات کاتێك ئێمە وەکو لیژنەی پەروەردە بەدواداچوونمان کردووە، بۆ ئەو کێشەو گیروگرفتانە، لە هەوڵێکدا 50 ملیۆن دۆلاریشی تەرخان کرد، بۆ پێداویستیە کاتیەکانی پەروەردە، بۆئەوەی ئەوە چاك بکرێت، بەڵام ئەوە بۆ 3 مانگ دەچێت، بەداخەوە ئەوەندەی ئێمە چاودێریمان کردبێت نەچووەتە بواری جێبەجێ کردنەوە، دیوارێك چاك نەکراوەتەوە، حکومەت کاری کردووە، بودجەشی تەرخان کردووە، بەڵام پێویست دەکات ئەم کارانە ، ئەم بودجەیە تەرخان دەکات بەدواداچوونیش بکات، بۆیە بەڕێزان بەپێی ئەو ئامارانەی لەبەر دەستی ئێمەیە، کە زیاد لە 600 قوتابخانە لە بینای کرێدان، نزیکەی 400 قوتابخانە زیاترە، من ئێستا پەیوەندیم بە وەزارەتیشەوە کرد وتیان نزیکەی 1000 قوتابخانەی قورمان هەیە لە کوردستان، نزیکەی 300 لادێ قوتابخانەی نیە، بەهەر حاڵ ئەوەی کەوا لەبەر دەستدایە، ئێمە تا دوو ساڵی تر پێویستمان بە نزیکەی 3 تا 4 هەزار قوتابخانە هەیە، ساڵانە بەس بەو ڕێژەیەی کەوا زیاد دەکات ڕێژەی ئاسایی خوێندکاران، کە ئەمساڵ 50 هەزار خوێندکار زیادی کردووە بە بەراورد لەگەڵ ساڵی پاردا، پێویستمان بە 100 قوتابخانە هەیە، جا چ بۆ پڕکردنەوەی پێداویستەکانی تریش، بۆیە بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، من لێرەدا وەکو پەرۆشییەك بۆ پەروەردە، بەدەممەوەچوونی پەروەردە، کە دڵنیام بەڕێزیشتان پەرۆشترن، باشتر بارودۆخەکە هەڵدەسەنگێنن، داوا دەکەم کە لە بودجەی ئەمساڵدا ، بودجەی پەروەردە زیاد بکرێت، هەتا ئەگەر لەسەر حیسابی کورت هێنانی بودجەش بێت، چونکە ئێمە لە ساڵی پاریشدا بودجەمان بۆ هەندێك سێکتەر زیاد کرد، کاتێك کە وتیان نیە، بەڵام زیادمان کرد زۆریشمان زیاد کرد، وتیان لەسەر حیسابی کورتهێنان بێت، پەروەردە لە هەموو بوارەکانی تر پێویست ترەو ئەوە دەهێنێت، کە بۆی بکرێت، سەبارەت بە هەندێك لە پرۆژەکان وەزارەتی پلاندانان پێویستە باشتر بەدواداچوون بکات، کە کردوویەتی پرۆژەی باشی تێدایە بۆ پەروەردە، بەڵام هێشتا پێویستە بۆنموونە قوتابخانەی 4 پۆلی تێدایە، هەرچەندە ئێمە پێشتریش کە ئەو رەخنەیەشمان گرت، ئایا قوتابخانەی تر دروست دەکرێت بۆ 4 پۆلی بێت، بۆ 6 پۆلی نەبێت؟ کە بچووکترینی 6 پۆلیە، پێویستە ئەوانە کە بەڵێنیش درابوو چاك بکرێت، ئێستاش چەند قوتابخانەیەکی 4 پۆلی هەیە، دەستکاری بکرێت، خاڵێکی تر بەڕێزان، بەڕێز وەزیری پلاندانان ئێمە 3 ساڵ پێش ئێستا لە بودجەدا لەبەر گرینگی پیشەییەکان کە داوامان کرد بوو، بۆئەوەی کەوادیری وەسەتمان دروست بێت، بۆئەوەی فشار لەسەر زانکۆکان کەم بکەینەوە، بۆئەوەی فشار لەسەر دامەزراندن کەم بکەینەوە، پێویستە پیشەییەکان گرینگیان پێ

بدرێت، ئەوە بوو بڕیاردرا حکومەت لە پرۆژەکان دا ناردی کە 3 کۆمەڵگەی پیشەیی دروست بکەین، 3 ساڵ بەر لە ئێستا 3 کۆمەڵگای پیشەیی هەریەکی 20 ملیار دیناری تێ بچێت، بەڵام 3 ساڵە دەبینین لەو کاتەوە کە 720 رۆژی بۆ داندرا بۆ جێبەجێ کردن، ئێستاشی لەگەڵ بێت هەر 720 رۆژی بۆ داندراوە، کە ئێستا دەبووایە دەوامی تێدا کرابا، ئێستاشی لەگەڵ بێت هەر باسی دیزاین دەکرێت، ئایا وەزارەتی پلاندانان توانای ئەوەی نیە لە ماوەی 3 ساڵدا دیزاینێك دروست بکات بۆ فوتابخانەیەك، لەکاتێکدا ئێمە لە بەدواداچوونیشماندا بۆمان دەرکەوت کە دیزاینێك کراوە، بڕی 5 ملیۆن دۆلاری بۆ تەرخان کراوە، بەڵام دیزاینەکە رەفز کراوەتەوە، بەڕێز وەزیری پلاندانان بەدواداچوونتان چی بووە بۆ سزادانی ئەو کەسانەی کە کەمتەرخەم بوون؟ 5 ملیۆن دۆلار لە دیزاینێك کە بەهەدەر بدرێت، کە تا ئێستاش نەچووبێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، لە چاپ کردنی کتێبدا بە هەمان شێوە، ئێمە کێشەی چاپی کتێبمان هەبووە، هەرچەندە ئەمساڵ بڕیاردراوە ئەم کێشەیە نەهێڵدرێت، بەڵام هیوادارم وەکو ساڵانی پێشووی لێنێت، ئەو کەسانەش کەوا بەرپرس بوون لە بەهەدەردانی سامانی گشتی لە چاپ کردنی کتێبدا، دیسانەوە ئەو مەسەلەیە نوێ بکرێتەوە، بۆئەوەی کەسانێکی تر دووبارەی نەکەنەوە، بەڕێزان من پرسیارێك دەکەم لە بەڕێز وەزیری پلاندانان، دانانی بودجە بۆ وەزارەتەکان لەسەر چ بنچینەیەك دەبێت؟ هەرچەندە پێشتر هەندێك لە بەڕێزانیش ئەو پرسیارانەیان بە جۆرێکی تر کرد، بۆ نموونە من باسی پەروەردە دەکەم، ئەو بودجەیەی کە ئەوان داوایان کرد بوو کەم کراوەتەوە، بۆ نموونە لە بواری تەعویزاتی مۆزەفیندا تریلیۆن کە بە گشتی تریلۆنیك و هەشت سەد و نەوەدو چوار ملیار و شەسەد و حەڤدە ملیۆنە، نزیکەی 287ملیار کەم کراوەتەوە، ئایا مووچە سابت نیە، ئایا چەندی پێویستە، پێویست نیە ئەوەندەی بۆ تەرخان بکرێت؟، لە چەند لایەنێکی تریش بەوجۆرە، ئایا ئەو وەزارەتە زیاتری داوا کردووە؟ ئەگەر زیادی داوا کردووە پێویستە ئەوە بەدواداچوونی بۆ بکرێت، ئەگەر زیادی داوا نەکردووە لە مووچەی چۆن کەم دەکرێتەوە؟ بەڕێزان لە بواری پەروەردە من یەك، دوو پرسیارم هەیە دەبینین لە پرۆژەکاندا خاڵێك هاتووە هاوکاری کردنی کەرتی تایبەت لە بواری بەڕێوەبردن و کارگێڕی و خوێندن لە قەزای سۆران، لە زاخۆ، لە کەلار، لە سلێمانی، هەریەك لەوانە بڕی ملیارێك دیناری بۆ تەرخان کراوە، لە هەولێر بە هەمان شێوە، لە سۆران دانەیەکی تر لە فوتابخانەی سابیس ملیارێك و 640 ملیۆن، لە هەولێر بەهەمان شێوە، ئایا کەرتی تایبەت پێویستی بەوە هەیە، بودجەی بۆ تەرخان بکرێت؟ ئەوە پرسیارێکە پێم خۆشە وەڵامەکەی وەرگرین، لە بواری خوێندنی باڵادا دیسانەوە کار کراوە، دەکرێت بڵێین ئێمە بۆ نموونە کەمپی زانکۆی سلێمانی کە دروست کراوە، کەمپێکە دەتوانم بڵێم لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە وێنەی کەمە، حکومەت کاری کردووە، کەمپی زانکۆی هەولێر ئێستا خەریکە وا بچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، ئەوە گرینگی خۆی هەیە، چەند زانکۆیەکمان بیناکانیان دروست کراوە لە بواری جێبەجێ کردندان، مایەی دەست خۆشیە، گەشانەوەیە، بەڵام دیسانەوە بودجەی خوێندنی باڵاش کەمە، بەتایبەت زانکۆ تازەکان پێداویستیان نیە، ئێمە لە دانیشتنمان لەگەڵ ئەواندا، سەرۆکی زانکۆکان باسیان لەوە کردووە، کە تەنانەت گەیشتووەتە حەدێك لە ساڵی پاریش بگاتە حەدی ئەوەی موستلەحێك ببوورن لەناو کەوانە کە خۆیان دەیان وت، خەریکین ئیفلاس دەهێنین، بۆیە پێمان وایە بودجەی

وەزارەتی خوێندنی باڵاش پێوسیتی بەوە هەیە زیاد بکرێت بەتایبەت لە بوارێکدا، کە ئەم وەزارەتە ناوی وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستیە، بەڵام تاکە دینارێك بۆ توێژینەوەی زانستی تەرخان نەکراوە، لە هەموو وڵاتێك بەرەو پێشەوە چوون بە توێژینەوەیە، بەڵام لەم وڵاتەی ئێمە ئەوەی ئەو بودجەیە بخوێنێتەوە، سەیری بکات، لەوەیە هەڵسەنگاندنێکی تری بۆ مەسەلەی توێژینەوەو مەسەلەی تری کوردستان هەبێت، بۆیە ئێمە هەرچەندە لە لیژنە داوامان کردووە لە راپۆرتی لیژنە کە بڕی 5 ملیار دینار تەرخان بکرێت لە بودجەی تەواوکاری بۆ توێژینەوە، بەڵام من پێشنیاری ئەوە دەکەم بە هەمان ئەو شێوازەی پەروەردە نەوەك ئێمە چاوەڕێی بودجەی تەواوکاری بکەین، پێویستە لەم بودجەیەدا بڕی 5 تا 10 ملیار بۆ مەسەلەی توێژینەوە تەرخان بکرێت، ساڵی پاریش ئێمە داوامان کرد چەند ئەندامێك لە هۆڵی کۆبوونەوە هەستاینەوە، بەڵام وتیان بودجەکە تێیدا نیە لە کوێ دایبنێین، دواتر بۆ شوێنی تر زیاد کرا، خاڵێکی تر مەسەلەی تواناسازی، تواناسازی هەرچەندە ئێمە دەست نیشانمان کردووە لە راپۆرتەکەشدا، بەجۆرێك بێت داواکارین کە پێداچوونەوەیەکی باشتری بۆ بکرێت، چونکە ماوەیەکی زۆرە خوێندکاران نەڕۆیشتوون بۆ دەرەوە، پارەکانیان وەکو پێویست سەرف نەکراوە، بە هەمان شێوە ئەوەی وەزارەتی پەروەردە کە وتم، لە وەزارەتی خوێندنی باڵادا من چەند پرسیارێکم هەیە بۆ نموونە ئجوری ئیمتحانات، ئجوری ئیمتحانات 3883 ملیۆنیان داوا کردووە، بەڵام 580 ملیۆن تەرخان کراوە، 3 ملیار و 303 ملیۆن کەم بۆیان داندراوە، ئایا ئیمتحان ناکرێت لە وەزارەتی خوێندنی باڵا، لە زانکۆکان؟ ئایا پارەیان بۆ سەرف ناکرێت؟ هۆکارەکەی چیە داواکاری ئەوانە کە بۆچی بەم شێوازە کەم بکرێتەوە، لەکوێ بێنن پارە بۆ ئەو بابەی کە داوایان کرد بوو؟، لە ئجوری محازەرات 16 ملیار و ئەوەندە داوا کراوە، بەڵام 11 ملیار و ئەوەندە موافەقەی لەسەر کراوە، 5 ملیار و 400 ملیۆن کەمترە، ئایا ئجوری مەحازەرات نادرێت؟ لە مەتبوعات من نازانم لە وەزارەتی خوێندنی باڵادا مەتبوعات ئێمە چاپەمەنیەکی ئەوتۆ نابینین، کاتێك قسەیان لەگەڵ دەکەین دەڵێن بودجەمان نیە، داوایان کردووە 13 ملیار و 65 ملیۆن، بەڵام 1 ملیار و 50 ملیۆنیان بۆ تەرخان کراوە بەڕێزان، لە کتێب و موجەلات، کە دەڵێم موجەلات مەبەست لێرەدا موجەلاتی عیلمیە 21 ملیار و 934 ملیۆن داوا کراوە، بەڵام 925 ملیۆن موافەقەی لەسەر کراوە، کە 21 ملیار کەمترە، بە هەمان شێوە پێدا بێین لە کتێبی مەدرەسی و تەعویزاتی مۆزەفین و ئەو بابەتانەش بەهەمان شێوەیە، بەڕێزان بابەتێکی تر، خاڵێکی تر سەبارەت بە بڕیاری بە پایتەخت کردنی رۆشنبیری شاری سلێمانیە، من وەکو ئەندامێکی لیژنەی رۆشنبیری و پەیوەندیەکان قسە لەسەر ئەو بابەتە دەکەم، کە ئێمە کاتی خۆی لە پەرلەمانی کوردستاندا بڕیارێکمان دەرکرد، کە شاری سلێمانی بکرێت بە پایتەختی رۆشنبیری و کلتوری، ئەو کاتە داوای بودجەشمان کرد، قسە لەسەر ئەوە کرا واتە لە بڕیارەکەدا بۆی تەرخان بکرێت، وترا لە بودجەدا تەرخان دەکرێت، بودجە دەبینین هاتیە، بەڵام هیچ بڕێك تەرخان نەکراوە بۆ ئەم مەبەستە، بۆیە داوا دەکەم لێرەدا لە بەڕێزتان بۆئەوەی ئەو بڕیارەی پەرلەمان سەرکەوتوو بێت، بۆئەوەی شاری سلێمانی بە شێوازێکی شایستە بتوانێت بەو ئەرکەی خۆی هەستێت، بڕێك بودجە تەرخان بکرێت بە مەبەستی دابینکردنی ژێرخانی بوارە رۆشنبیری و هونەریەکان، خاڵێکی تر سەبارەت بە ژینگەیە، بەڕێزان ژینگە لە هەرێمی کوردستاندا دیارە

بەجۆرێك لە جۆرەكان لە مەترسی دایە یان با بڵێین بە هیچ شێوەیەك لەگەڵ ستانداردی نێودەوڵەتیدا ناگونجێت، یان بەهۆی ئەو پرۆژە نەوتیانەی كەوا هەیە، بەهۆی ئەو دووكەڵەی كە هەیە ژینگەكە، هەواكە پیس دەبێت بەهۆی ئەو شلەیەی كە چووەتە ناو ئاوەوە پیس دەبێت، بەڵام هیچ بڕێكی ئەوتۆی بودجە دەبینین تەرخان نەكراوە، چ لە سندووقی كە لە یاسای نەوت و گازدا هاتووە ئەو سندووقە نابینن پارەیەكی تێدا بێت، چ لە سندووقێك كە خۆیان كردوویانەتەوە دەستەی باڵای ژینگە، بەڵام سندووقێكی بەتاڵە، بۆیە داوا دەكەین كە بەجۆرێك بڕێك بودجە بۆ سندووقی ژینگە تەرخان بكرێت، بیرێكی لێ بكەنەوە كەوا ئەوە لە كوێوە دەهێندرێت، خاڵێكی ترئێمە هیچ كام لە ئەندامانی پەرلەمان نیە كەوا رووبەڕووی ئەوە نەبینەوە چین و توێژەكان، ئەوانەی فەرمانبەرن داوای زیاد كردنی دەرماڵە یان هاوتا كردنی دەرماڵە دەكەن، ئێمە دوو ساڵ، سێ ساڵ پێش ئێستا بوو بەڕێز خاتوون سۆزان سەرۆكی لیستی كوردستانی پێشنیارێكی كرد، كە وتی پێویستمان بەوە هەیە كە سیستەمێك دابنێین بۆ یەكخستنی دەرماڵەكان، ئێمە بەڕاستی لێرەدا ئەوە دووبارە دەكەینەوە، كە پێویستە سیستەمێك هەبێت بۆ ئەوە لەلایەن حكومەتەوە، بۆئەوەی ئەو كێشانە چیتر رووبەڕوومان نەبێتەوە، چونكە ئێستا كێشەی موحەقفینی عەدلیمان هەیە، كە لە بەغدا بۆیان سەرف دەكرێت، وتوومانە مووچە و دەرماڵەكان هاوتا بكرێن لێرەدا، بۆ ئەوانە نەكراوە، ژمێریاران بە هەمان شێوە، مامۆستایانی زانكۆ بەشێك بە جۆرێك لە جۆرەكان هەرچەند یاسایەك كە لێرە نەفازی پێ نەدراوە بە هەمان شێوە، توێژەرانە، كۆمەڵێك توێژی تریشن بەوجۆرە پێویستە رێك بخرێت، بەڕێز وەزیری دارایی خاڵێكی تر مەسەلەی یەكخستنی مووچەی فەرمانبەرانی هاوشێوەیە لە خودی هەرێمدا، ئێمە هەندێك فەرمانبەرمان هەیە ژمارەیەكی بەرچاویشن، كە مووچەكانیان هاوتا نیە، لەكاتێكدا یەك بڕوانامەیان هەیە، بە یەك شێواز پێویستە تەعامولیان لەگەڵ بكرێت، ئەویش هەندێك لەوانەی دامەزراوەكانی بەرلە 2003 و دوای 2003 بەو سیستەمەی بریمەر نازانم شتێكی وای پێ دەڵێن كە كراوە، ئەوە جیاوازیەكی زۆر لەنێوانیان دا هەیە، پێویستی بە پێداچوونەوە هەیە، خاڵێكی تر بەڕێزان وەزیرانی حكومەتی هەرێم، خاڵێك كە دەبینین لە راگەیاندنەكاندا زۆر قسە لەسەر ئەوە دەكرێت مەسەلەی رابواردنی فەرمیە، ئێمە دەبیستین بە جۆرێك لەوەیە بە تەشهیری دەزانم من، ئەگەر بێت و وانەبێت كە دەڵێت ئەمساڵ حكومەتی هەرێم رابواردنی فەرمی زیاد كردووە، لەوەیە رابواردنەكانی زیاتر بێت ببوورن لەناو كەوانە ئەوە هاتووە، بەڵام ئایا رابواردنی فەرمی چیە؟ رابواردنی فەرمی پێویستە بەڕێزتان روونی بكەنەوە ئەگەر لە بواری ئەو كۆنگرەو ئەو كۆبوونەوانەی كەوا دەكرێت، ئەگەر بوارێكی پێویستە حەقە ئێمەش بیزانین، ئەگەر بەو جۆرەشە بەڕاستی حەقە ئێمەش لێرەدا قسە لەسەر ئەوە بكەین كە ئەو بودجەیەی بۆ رابواردنی فەرمی دەست نیشان كراوە ببڕدرێت، خاڵێكی تر مەسەلەی داهاتی نەوتە بەداخەوە ئەمساڵیش وەكو ساڵەكانی تر تەنها لاپەڕەیەكی بۆ تەرخان كراوە، باسی یاساكە كراوە، بەڵام روونكردنەوەیەكی ئەو تۆی تێدا نیە، دوا خاڵم مەسەلەی گێرانەوەی بینا حكومیەكانە، بەڕێزان ئێمە پێش 3 ساڵ زیاتر لەم پەرلەمانی كوردستانە پرۆژە بڕیارێكمان پێشكەش كرد، كە مەسەلەی گێڕانەوەی بینا حكومیەكان بێت، بەڵام وەكو پێویست كاری لەسەر نەكراوە، حكومەت وەڵامێكی ئەوتۆی نەداوەتەوە، لە

کابینەی شەشەمدا هەوڵێك درا، ڕێنمایی دەرکرا، بڕیار دەرکرا، بەڵام تەنها 14 بینایە وا هەست دەکەم گەڕایەوە، ئەوی تر وەستا ئێمە لە کابینەی حەوتەمیشدا بە نووسراو بۆ بەڕێز سەرۆکی حکومەتیش ناردوومانە، کەوا هۆکار چیە ئەوە وەستاوە، بڕیاری ئێوە، بەرنامەی بەڕێزتان چیە لە کابینەی حەوتەمدا؟ تەنها بەرنامەکەی کابینەی شەشەمی بۆ ناردووینەوە، بۆ ئەوە دەڵێم، ئەوە پەیوەندیدارە بە بودجەوە، لەم بودجەیەدا 58 ملیار و 117 ملیۆن دینار تەخان کراوە بۆ کرێی بینا، لە کاتێکدا خۆیان 102 ملیار و 411 ملیۆنیان داوا کردووە، ئەگەر بێت و حکومەت کارێك بکات ئەو بینایانە بگێڕێتەوە هیچ لە بۆ خۆی باشترە، لەمەدا رزگاری دەبێت، بینای فوتابخانەکانە، بینای وەزارەتی رۆشنبیریە، بینای وەزارەتەکانی ترە، لەم گرفتە تا ئاستێك دەربازمان دەبێت، من لە کۆتاییدا هیوادارم بتوانین بودجەیەك پەسەند بکەین لە خزمەتی خەڵك بێت، دوور لە مەزایەدەو بەکارهێنانی بۆ مەبەستی شەخسی بێت، بۆ مەبەستی حیزبی بێت، هەر مەبەستێکی تر بێت، دووبارە سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دەبووایە دکتۆر سەروەر باسی ئەوەشی کردبا، ئەو زانکۆ نایابەی کەوا دروست کراوە، کە نەخشەکەی دکتۆر کمال خۆشناو داینا، وەختی خۆشی ئێمە مانان بەشێکمان موعارەزەمان دەکرد، بەداخەوە، فەرموو دکتۆر وەڵامەکەت.

بەڕێز د. علی سندی/ وەزیری پلاندانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من تەنها بە تەما نیم وەڵامی پرسیار بدەمەوە، چونکە وابزانم لە کۆتاییدا کاتمان دەدەنێ، کە بە دەقیقی وەڵامی ئەو پرسیارانە بدەینەوە، بەڵام من یەك داوام هەیە لە بەڕێزتان ئەگەر مومکین بێتن، وابزانم بەپێی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان و موناقەشاتی بودجەش، ئێمە چەند رۆژێکە حازر دەبین لێرە، یەعنی داوای ئێمەش ئەوەیە کە ڕێزمان لێ بگیرێتن، کە حازر دەبین لە ئسلوبی قسەکردن، لە تەوجیه کردنی توهمە بەبێ دۆکیومێنت، یەعنی کە یەکێك دەڵێت 5 ملیۆن دینار بە هەدەر چووە، یەك کاغەزیشی پێ نیە، یەك دۆکیومێنتیشی پێ نیە، دەڵێت من دەزانم ناشتوانێت ئیسپاتی بکات، لەسەر شاشەی تەلەفزیۆنیش دەیڵێت، یەعنی حەقە مەجال بەو شتانە نەدرێت ئەگینا خۆ ئێمە دانیشتووین بۆ وەرگرتنی تێبینی و رەخنەو ئەوانە، وەڵامی ئەو پرسیارەش دەدەمەوە لەکاتی وەڵامدانەوە، ئێستا وەڵامی نادەمەوە قەیناکە، بەس ئەوە بۆ ئەو کاتە دەبێتن و، بە دۆکیومێنتیش جوابی دەدەمەوە، ئەگەر شتێکیش هەبێت 3 ساڵە نەکراوە، مەسەلەن ئەگەر مەفروزە، یەعنی پرسیاری منیش ئەوەیە بۆچی بەدواداچوون تەنها واجبی منە؟ ئەی واجبی لیژنەی مەعنی لە پەرلەمان بەدواداچوون نیە؟ ئەی باشە ئەو پرسیارە بۆ ناکرێتن، ئەو لیژنەیە چی کردووە؟ ئەو ئەندامی لیژنەیە چی کردووە؟ بەس شتێکی تر هەر تەرجومەیە دیسانەوە وەڵام نیە، مەسەلەی رابواردنی فەرمی کە

ئەوە چەند جارێك وترا، ئیستمارەی ئیعدادی موازنە بانكی نێو دەوڵەتی سیستەمی ئەوانە، حكومەتی عێراقیش و حكومەتی هەرێمی كوردستان لەسەری دەرچێتن، كەلیمەكە بە عەرەبی (الترفیهة الرسمیة) كە هەیە، كە بەین قەوسەینە نووسراوە (الوفود، العلاقات العامة، المناسبات الرسمیة)، لەبەرئەوەو تەنها باسكردنی رابواردنی فەرمی كە تەرجومە كوردیەكەی نازانم ئیحتیمالە دەقیقیش نەبێت، بە هەر حاڵ ئەم شەرحەی كە لەگەڵە، ئەم تەوزیحەی لەگەڵە، خۆ دەبێت هەمووی بوترێـتن ئینجا دوای ئەوە ئەگەر رەخنەشی لەسەر بێت ژمارەكەی كەمە، یان زۆرە، هەروەها بەشێكی تری (الترفیهه الرسمیة الضیافة والوفود والعلاقات العامة والاحتفالات) ئەوە ئیستمارەكەی مەوجودە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

وەڵلا فیعلەن مەسەلەی، ببوورن كە دەڵێت مەسەلەی رابواردن، یەعنی خۆش نیە نازانم لەبیرم كرد شتێكی تری بۆ بدۆزینەوە، زاراوەیەكی تری بۆ بدۆزینەوە، بەڕاستی ئاوابوون تەرجەمەكەی لە عەرەبیەو تەرجەمە كراوە، دەبووایە شەرح بكرێت ئەم مەسەلەیە، بەڵام جەنابی وەزیر منیش سەرنجی راكێشام 5 ملیۆن دۆلار بۆ دیزاینی مەكتەب، پێمان خۆشە دوایی جوابمان بدەیتەوە بزانین چۆنە، لەكاتی وەڵامدانەوەكان، ئێستا نۆرە دێتە سەر شلێر خان، فەرمووكاك شوان نوقتەی نیزامیت هەیە؟.

بەڕێز كاردۆ محمد پیرداود:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

خۆی وەزارەتی دارایی بە رەسمی جوابی داوەتەوە، كە دەستەواژەی وانیە، خۆی لە فۆڕمەكەدا هەیە ئەوە بەڕێز وەزیری پلاندانان هەیە، قسەی لەسەر كرد، بەڵێ بە كوردیەكەی نووسراوە (رابواردنی فەرمی) بە مانای چی ضیافە، ئاهەنگ، عیلاقاتی عامە، كە قسە لەسەر ئاهەنگ دەكرێت حەتمەن رەنگە دەستەواژەیەكی تر نەبێت لەوە زیاتر كە رابواردنە، رابواردن بە مانای تری عەفەوی هەیە، بەڵام ئەو مانایە ناگەیەنێت، بەڵام جارێكی تر وترا ئەوە چەواشەكاریە، هیچ چەواشەكاری نیە لە فۆرمەكە هەیە، پەیوەندی بە ئاهەنگە كەوە هەیە، بە نموونە ئاهەنگی یەكتر ناسین، ئاهەنگی یەكتر ناسین كوا حكومەت پارەی بۆ سەرف دەكات؟ شتی وانیە، نەخێر قوتابیان دەیكەن، خوێندكارانیش بە جیا دەیكەن لە خوێندكاریش وەردەگرن پارەكە.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

ئاخیر كەس فەرمووسۆزان خان.

بەڕێز سۆزان شهاب نوری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، ئەگەر هاتووەو تەرجومەكەی بە نەوعێكی وا كراوە، كە لەناو كۆمەڵگاكەی ئێمە رابواردن وشەیەكی خراپە، لە ساڵی پارەوە من داوام كردووە لە وەزارەتی دارایی، كە وشەیەكی تر بدۆزێتەوە، كە ئەوە كاری ئەوان نیە، كاری ئەكادیمیای كوردیە كە وشەیەكی تر بدۆزێتەوە بەرامبەر بەوە، بەڵام من تەنها 1 رەخنەم هەیە بە داوای لێبوردنەوە لەو كەسانەی كە دیفاع لەو بۆچوونە دەكەن، كە نووسراوە(الترفیە

الرسمية) رابورادنی فەرمی، بۆ هەمووی تەواو ناکەی، بۆ ناو قەوسەکە نالێیت، بۆ نالێی وفود دەکات؟ کە تۆ بەشەو دەچیت بە وەفد، بەشەو دەمێنێتەوە لە شوێنێك، پارەی شەوەکەت بۆ دەدرێت، بۆ باسی ئەوە ناکرێت؟ بۆ خەڵکی پێ چەواشە دەکرێت؟ تەئکیدم چەواشە کردنە، بە ئەنقەستە، ئەگینا هەموو یەکێك لە ئێمە ئەوەتا لەناو راپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی تێدایە، هەموو بابێك لە بابەکان چیە؟ ئەوە یەکەم، دووەم مادام هەر باسی چەواشەکردن کرا، من حەز دەکەم ئیزافەی ئەوەش بکەم، کە گەلابە بۆ پەرلەمان، کە ئێمە رۆژانە ئێستا هەر شەخسی خۆم هەتا ئێستا 10 نامەی مەسیجم بۆ هاتووە دەڵێن پیرۆزتان بێت گەلابەکان بۆ بەوشێوەیە، کە (مع العلم) دوێنێ بەڕێوەبەرایەتی دیوان وتوویەتی کە شتی وا نیە، بۆیە ئێمە دەڵێین با دەربیکەین بودجە لەو جۆرە قسانە، بە پیشەیی قسەی لەسەر بکەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دکتۆر گیان قسە کرا بەقوربان، فەرموو.

بەڕێز د. عمر حمدامین خدر(نورەدینی):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەڕاستیدا یەکەم قسەی من ئەوەیە کە بەڕێزێك لێرە قسە دەکات یان نوقتەی نیزامی هەیە، پێویستە ئەندامانی پەرلەمان ڕێز لەئیرادەو ویستی قسەکردن و نوقتەی نیزامی بگرن، کۆمەڵێك توانج و تەعلیقم لە هاوڕێکانم لێرە گوێ لێ بوو، ناچارم ئێستا لێرە دەیلێم، بەڵام لەگەڵ ڕێزم بۆ حورمەتی ئەندامی پەرلەمان، من لێرە نایلێم، بەڵام ئەوە لائیق نیە، نوقتە نیزامیەکەی من لەوە دایە سەیری لاپەڕە 43 راپۆرتی حکومەتی هەرێمی کوردستان بکەن، ئەگەر باش بمان خوێندبێتەوە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە شاندو پەیوەندی و بۆنە ڕەسمیەکان وەکو چەمکێك حکومەت چۆن شیکردووەتەوە دەڵێ چی؟ بریتیە لە شاند و پەیوەندی و بۆنە ڕەسمیەکان، کە بریتیە لە خەرجیەکانی پەیوەندیە گشتیەکان، وەفدەکان، بۆنەو ئاهەنگە ڕەسمیەکان، وەکو یاد کردنەوەی نەورۆز، ئەنفال، کیمیاباران و یادی لەدایك بوونی پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەربێت)، ئاهەنگی یەکترناسینی قوتابیان و خوێندکاران، چەمکەکەی شیکردووەتەوە، ئەمە حەقیقەتە، ئەمە ڕاستیەکەیەتی.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو شلێر خان.

بەڕێز شلێر محمد نجیب:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێشەکی من زۆر بەخێرهاتنی وەفدی حکومەت دەکەم، وەزیرە بەڕێزەکان، ئەوانەی لەگەڵیاندان، دوای ئەوە دەست خۆشی لەو کەسانە دەکەم بەڕاستی بەشداریان کردووە، لە ڕێکخستنی ئەم بودجەیە هەر لە وەزارەتی دارایی و، هەردوو بەڕێوەبەری گشتی بودجەو، هەموو ئەو کارمەندانەی کە من لەنزیکەوە ئاگام لێیانە، کە 6، 7 مانگە چۆن خەریکی ئەوە بوون کە ئەو بودجەیە دابنرێت، دوای ئەوە ئێمە کە دادەنیشین دەڵێین

حکومەت کە بودجەی دادەنێ، چەند جارێکیش لە وۆرک شۆپەکان پێمان وتراوە بۆچی حکومەت بودجە دادەنێت، بۆچی پەرلەمان دایانێت؟ پەرلەمان دەرکەوتووە ئەگەر بێت و ئەندامانی پەرلەمان دانیشن و بودجە دابنێن، وەکو ئێستا لە موناقەشەکان دەردەکەوێت زۆربەی دەچێتە سەر ئەوەی، کە دەبێت بە ناوچە گەریەتی، چونکە هەر ئەندام پەرلەمانێك نوێنەری شوێنێکە و، حەز دەکات خەڵکی ئەو شوێنە لێی ڕازی بن، بەڵام کە تۆ دەنگ دەدەیت بە حکومەتێك، حکومەتێك کە سەرتاسەری ئەو شوێنە دادەنێت، ئیشەکانی بۆ دەکات ، تۆ متمانەت داوەتێ، وەزیرەکان هەمووی زۆربەی تەکنۆقراتن یەعنی لە ئیشەکان دەزانن، لەبەرئەوە سیاسەتی دانانی بودجە بۆ پرۆژەکانی بە هیچ شێوەیەك نابێت بۆ یەك شوێن بێت لەسەر حیسابی شوێنێکی تر، ئێمە کە باسی پرۆژەی ڕێگاو بانەکان دەکەین، حەز دەکەم ئەندامانی پەرلەمان زۆربەیان دەزانن، کە ڕێگا و بانەکان بەتایبەتی جووت ساید کردنی، خزمەتی زۆربەی شوێنەکان دەکات، لەبەرئەوە نابێت تۆ ئەو بودجەیەی کە شی دەکەیتەوە بڵێی هی یەك شوێن نیەو بۆ هەمووی نیە، بەڵکو بۆ هەموویەتی و، شا دەمارەکانی ڕەبت کردنی نێوان پارێزگاکانە، کە زۆربەی ناحیەو قایمقامیەتەکان و، هەموو شارۆچکەکان سوودی لێوەردەگرێت، کە پرۆژەیەکی ئاو دەکرێت، لەو شوێنەوە کە پرۆژەی ئاوەکە دەکرێت هەتا دەچێتە هاوولاتیەك، کە بە چەند شوێندا دەڕوات هەموو شوێنێك سوودی لێ وەردەگرێت، لەبەرئەوە بەڕاستی بودجە کە دەدرێتە دەستی حکومەت، لەبەرئەوەیە، چونکە ئەو جیهەتی موختەسە بەو ئیشەوە، بەنیسبەت ئێمە کە دادەنیشین دەڵێین ئێمە هەموو ولاتێك وایە، ئێمە ولات نین، مەبەستم ئەوەیە ولات نین، لەبەرئەوەی بەپێی ماددەی 110 برگەی 3 کە باسی دەسەلاتی حەسری دەکات، کە دەڵێت ڕەسمی سیایەی مالی و (وضع میزانیة الدولة، رسم سیاسة نقدیة، انشاء مرکزی و ادارته)، ئەگەر ئەوانەی ئێمە، ئەو برادەرانەی ئێمە کە لە دەستوور موشارەکەیان کرد کاتی خۆی لە 2005، وەکو بەڕێزان لیژنەی یاسایی زۆر ئاگایان لێیە کاك عمرو کاك عونی، ئەگەر ئەوان بەس کەلیمەی تەنسیقیان زیاد بکردبا، ئێمە ئێستا حاڵمان وا نەدەبوو، چونکە بە هیچ شێوەیەك تەنسیق ناکرێت لەگەڵ حکومەتی هەرێمی کوردستان، لەبەرئەوەی هەموو دەسەلاتەکە حەسریە، بەنیسبەت ماددەی 114 کە بڕگەی چوار دەڵێت(رسم سیاسة التنمیة و التخطیط العام)، بەڵێ وەزارەتی پلاندانان زۆرجار بانگی دەکەن لە بەغدا، بۆئەوەی ئەو سیاسەتانە، بەڵام هیچی بە نەزەر ئیعتبار وەرناگیرێت، لەبەرئەوە بەپێی ماددەی 121، 3 کە دەڵێت (تخصص للاقالیم والمحافظات حصة عادلة من الایرادات محس الاتحادیة ان تکفي للقیام باعبائها ومسؤلیاتها مع الاخد یعین الاعتبار مالدیها و حاجتها ونسبة السکان فیها)، هەتا ئێستا حکومەتی ناوەند (ئیتحادی) لەسەر ئەو ماددەیە زۆر پێداگرە کە هەموو ڕۆژێك پێت دەڵێت ئەگەر من نسبەی سوکان زیاد بکەم تۆ لە 17٪ دەگەڕێتەوە بۆ ئەو نسبەتەی کە بە حەقی خۆی، ئێستا لەو بڕینەی کە دەستی پێکردووە، دیارە ئەو بەهانەیەی کە هەیەتی هەموو جارێك ئەگەر گوێتان لە پەرلەمانتارانی دەوڵەتی یاسا بێت، هەموو جارێك جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، کە حکومەتی هەرێم بە زیاد ئەو 17٪ وەردەگرێت، نەخێر ئەڵێین نسبەتی خۆی نیە، لەگەڵ ئەو هەموو پیشێلکاریانەی کە لە دەستوور کراوە لەلایەن حکومەتی ئیتیحادیەوە بەرامبەر کورد، هێشتا

حکومەتی هەرێم لە (2003)ەوە ئەو بودجەیە کە پاشماوەی قەراری 986 چەندێك بودجەی بۆ مایەوە، توانی ئیشی لەسەر بکات، ئەو پارانەی کە دەستی کەوتووە لەلایەن هەموومان دیارە کە چەند ڕەنگی داوەتەوە لەسەر هاوولاّتیان، کە لە نیشتەجێی هەرێمی کوردستانن، من نالّێم بەس کورد، ئەو هاوولاّتیانەی کە نیشتەجێی هەرێمی کوردستانن، بە هەموو نەوعەکانیانەوە، کە سەقامگیری ئاسایش یەکێکە لە بنەماکانی ڕاکێشانی بەرهەمی بەرهەمهێنەری بیانی، چونکە بەڕاستی تۆ ناوچەکە هەمووی لەناو ئاسایشی دوەلیە، عەلامەتێکی سووری هەیە، کوردستان ئێستاش هەر لە پرتقالیەکەیە هەر نەبووە بە سەوز، لەبەرئەوەی ئێستا باشە حکومەتی هەرێم توانیویەتی خەلّکێکی وەبەرهێن یان قانونێکی وا دەربکات بۆ ئیستسمار، کە خەلّك ڕابکێشێت بۆئەوەی پێیان بلّێت وەرن ئەو ولاّتە سەقامگیری تێدایە، ئەم هەرێمە، وەرن پارەکانتان بێنن، لەم رۆژانە ئەوانەی موتابەعەی ئەحداسی میسر بکەن، دەبینن کە بەم چەند رۆژەی کە ئەو فەوزایە ڕوویداوە، چەند عائیلەی گەورەی میسری دەولّەمەند هەیە سەحبی پارەکانیان دەکەنەوە لە میسر، مەعنای ئەوەیە ئەو ئاسایشەی کە تۆ هەتە دەبێت قەدری بزانی، دەبێ بە هەموومانەوە ئیشی بۆ بکەین، چونکە لە بەرژەوەندی نەتەوەکەمانەدایە وەکو کورد، بە نیسبەتی ئەو بودجەیەی کە حکومەتی هەرێم ئیشی لەسەر دەکات، بەنیسبەت کەرتی تایبەت لە یاسای وەبەرهێنان ئەمجارە زۆر تەرکیز دەکاتە سەر کشتوکالّ، گەشتیاری، پیشەسازی، کە بەڕاستی بەس ئەوەیە دەتوانێت کەرتی تایبەت زۆر بە هێز بکات، هەر چەندە حکومەت خۆی لە کەرتی گەشتیاری ئەمسالّ پارەیەکی باشی داناوە، ئەوەی من ئاگام لێ بێت بەنیسبەت ناوچەی سلێمانی کە خۆم مەتابەعەی ئیشەکانیان دەکەم، پارەیەکی باشی بۆ داناوە کە بریتیە بەس بۆ چاککردنی هەندێك شوێن 13 ملیارە، ملیۆن و نیوێك دۆلاریش بەس داندراوە بۆ ماستەر پلانی ناوچە گەشتیارەکان، بۆئەوەی دەست نیشان بکرێت ، بە بەردەوام، بە بەرنامە ئیشی لەسەر بکرێت، من خۆم وەکو شلێر زۆر شانازی بەوە دەکەم، کە لەم خولەی پەرلەمان لە کابینەی شەشەمەوە دەست پێکرا بەم داهێنانە، کە بودجە بەوشێوە تەفسیلیە بێتە ناو پەرلەمانەوە، لە هەموو سایتی ئەنتەرنێت بلاّوکراوەتەوە، ئەگەر یەکێك بیەوێت دەتوانێت هەموو بودجەکە بزانی چیەو چۆن سەرف دەکرێت، بە هەمان شێوە کابینەی حەوتەم بودجەی بەمشێوەیە ڕەوانەی پەرلەمان کرد، دوای وەرگرتنی تێبینی زۆر لە پەرلەمانتاران وشارەزایانی ئابووری، حکومەتی هەرێم کە دەلّێت من وەبەرهێنان بۆ کەرتەکانی بەڕاستی وەکو وتم پیشەسازی و کشتوکالّ و گەشتیاری دەکات، زۆر گرینگی بەوە بدات کەوا ئەو کەرتی، ئەو سێ کەرتە بەس دەبێت بۆ وەبەرهێنان چاك دەکرێت، چونکە هیچ بودجەیەك لە حکومەتدا بەشی ئەوە ناکات، کە بتوانیت ئەو سێ کەرتە ببووژێنیتەوە بەتایبەتی کەرتی پیشەسازی، کە پیشەسازی زۆر باسی دەکەن، ئێوە خۆتان دەزانن، مەعاملەکانمان هەمووی بە بەرنامەی خەس خەسە، لەبەرئەوەی هیچ ئینتاجیان باش نەبوو، ئێستا ئێوە ئەگەر بەراوردێك بکەن لە مەنتیقەی سلێمانی، ئەو مەعمەلە چیمەنتۆیانە هەیە، ئەوەیە کە ڕای گرتووە نرخی چیمەنتۆ لەو ئاستە بێت، ئەگینا ئێستا نرخی چیمەنتۆ دەبووایە تۆ تەنی چیمەنتۆ بە هەزار دۆلار دەست نەدەکەوت، ئەگەر ئێمە سەیری نرخی چیمەنتۆ بکەین رۆژانە، سەیر دەکەین ئێستاش ئێران کە

لە خوراسانەوە چیمەنتۆ دەهێنێت، هێشتا چیمەنتۆکەی لە هی ئێمە هەرزانترە، بۆچی؟ چونکە ئەوەندە دەعمی دەکات، ئەو مەنتوجەی خۆی کە بە هیچ شێوەیەك تۆ نەتوانی باش بی لە ناحیەی سناعیەوە، لەبەرئەوە دەبێت ئەو شتانە هەمووی بە نەزەر ئیعتبار وەربگیرێت، کە ئێمە بەڕاستی لە ڕاکێشانی ئەو کەسانەی کە دێن، ئێستا کە شەریکەیەکی فەرەنسی لە بواری چیمەنتۆ ئیش دەکات، خۆی ئەوە شتێکە لە هەموو عالەم خۆمان دەزانین کە ئەوە رەمزی سناعەی چیمەنتۆیە، دەبێت ئێمە شانازی بکەین کە ئەمڕۆ لە کوردستانیش ئیش دەکات، بە نیسبەت ئەو ئیشانە، دووەم شت هیوادارم ئاستەنگی بەڕێوەچوونی پرۆژەکان هەر لە چارەسەر کردنی کێشەکانی دابینکردنی زەوی، بۆ پرۆژەکان و پەرەپێدانی توانای ئەندازیاران و بۆ دیزاینی پرۆژەکان و بەدواداچوون، چونکە بەڕێزان ئەوەیە ئاستەنگی بەڕێوەچوونی پرۆژەکان، کە بەڕاستی ئێمە لە دیزایندا ئەو توانایەمان نیە، هیوادارم حکومەت بەرنامەی باشی هەیە ئەوەی من لە نزیکەوە ئاگام لێیە، کە بتوانێت کار لەسەر ئەوە بکات، پەرەپێدانی توانای کارمەندانی حکومەت بەتایبەتی لە کارگێڕی و یاسایی و پیشەیی زیاد بکرێت، بۆئەوەی کەرتی گشتی لەو لاوازیە دەربچێت، هیوادارم لە پرۆژەکانی تایبەت بە وەزارەتی پلاندانان، کە بە هاوکاری رێکخراوەکانی (UN)، ئەو وڵاتانەی قەرز دەدەن بە هەرێم لە ڕێگای جێبەجێ کردنی پرۆژەکان بەو قەرزانە بەردەوام بێت، دەرکەوتووە لە ئەنجامی توێژینەوەکانی(UN) هەرێمی کوردستان پێویستی بە 28 ملیار دۆلارە بۆ تەواو کردنی پرۆژەکانی ژێرخانی ئابووری، لە ڕێگاوبان و ئاوو ئاوەڕۆ و کارەبا وتەندروستی و پەروەردە، یەعنی ئێوە خۆتان حیسابی بکەن 28 ملیار بەم شێوەیە دەبێت چەند ساڵمان بوێت، هەتاکو بتوانین ئەگەر ڕێگای تر نەبێت بۆ سەربەخۆیی ئابووریمان کە بتوانین ئەو بودجانە لەوێ بەکار بهێنین، ئەندازیاران لێرە زۆر تەئکید دەکەمەوە کە بەشێکی سەرەکین لە جێبەجێ کردنی پرۆژەکانی وەبەرهێنان، لە بودجەی وەبەرهێنان دەبێت زۆر بایەخ بە ئەندازیار بدرێت ، ئەندازیارە شارەزا و لێهاتووەکان بە ڕێگای جۆراو جۆر ئاستی بژێویان زیاد بکرێت، یان بۆ بەدەستهێنانی شارەزایی زیاتر، خولی ڕاهێنانیان بۆ بکرێتەوە، کە داوای مۆڵەتیان کرد بەبێ مووچە بۆیان کراوە بێت، بەهیچ شێوەیەك پێیان نەوترێت کە لە دەوائیر پێویستیان پێیانە، چونکە ئیبداعی موهەندیس بەڕاستی لە ئیش کردندا، لە سەربەستی ئیش کردنیان دەردەکەوێت، هیوادارم حکومەت پەلە بکات لە دانانی دەستەی فڕۆکەوانی، کە ئەوەتانێ هەر فڕۆکەخانەیەکمان سەر بە لایەنێکە، وەکو دەبێت تەنسیق بکرێت لەبەرئەوەی بەڕاستی ئەو فڕۆکەخانانە دەسەڵاتی حەسریە، بۆچی دەسەڵاتی حەسری هەیە؟ هەرچەندە لە دەستوور نەهاتووە، بەڵام یاسای فڕۆکەوانی نێو دەوڵەتی دەڵێت ئەگەر دەوڵەتێك لە ئومەمی موتەحیدە نەبێت، نابێت مەتاری هەبێت، مەتاری تەیارە، لەبەرئەوە ئەگەر ئێمە تەنسیقی باشمان نەبێت لەگەڵ بەغدا، ئاستەنگی زۆر زۆرمان بۆ دروست دەکەن، ئێمە ئەگەر ئێستا ئەو دەستەیە دروست بکەین و جێگری وەزیری نەقلی بەغدا هەر کوردە، سەرۆکی لیژنەی گواستنەوە لە پەرلەمانی عێراقدا هەر کوردە، هیوادارین تەنسیقێکی وا بکەن، کە هیچ موشکیلەیەکمان بۆ فڕۆکەخانەکان و بۆ ئەو پێوەرانەنەبێ، یەك داوام لە وەزارەتی دارایی هەیە، لە ڕێنماییەکانیان دوای بودجە بەڕاستی دەبێت ئەو فڕۆکەخانانە بۆئەوەی کە

(certification) هەیە، شەریکاتی دەرەوە دێن راوێژکارین، بۆئەوەی پێت بڵێن ئەو مەتارە بە کەڵکی ئەوە دێت تەیارەی لێی بنیشێتەوە یان سەربکەوێت، ئەوان دەڵێن ئەگەر بەپێی ڕێنماییەکانی گرێبەستە گشتیەکان بێت، ئێمە ناتوانین، چونکە ئەو کۆمپانیایە کە دێت دەبێت خیتام زەمان دابنێت، دەبێت ناوی لە کۆمپانیا بێت، ئەو موستەشارەش کە دێت لە دەرەوە ناتوانێت ئەوە بکات، چونکە ئەوە بۆ دوو رۆژە سەیری مەتارەکەت دەکەن، پێت دەڵێت هەموو شتەکانت ڕێك و پێکە، وەرەقەیەکت دەداتێ یان بڕوانامەیەکت دەداتێ، بۆ هەموو ختوتی جەوی جیهان پیشانی دەدەی، ئیتر پێت دەڵێت کە تۆ هەموو شتێکت بەپێی مواسەفاتە و، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

شلێر خان فەرموو.

بەڕێز شلێر محی الدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەپێشدا دەمەوێت پشتگیری خۆم دەربارەی راپۆرتی لیژنەی دارایی دەرببڕم، دەست خۆشیان لێ دەکەم، هەروەها دەمەوێت خۆشحاڵی خۆم دەرببڕم لەسەر ئەو راپۆرتەی کە لەلایەن حکومەت و وەزارەتی دارایی هاتووە، زۆر ڕوون و زۆر بە تێروتەسەلی باسی هەموو ئەو پارانە کراوە، کە چۆن دابەشکراوە، هەریەکەو لە خانەی خۆی زۆر بە ڕوونی و ئاشکرایی، ئێمەش تێگەیشتینەوە خەڵکیش بۆی ڕوون بووەتەوە، پشتگیری لەو سەرنج و تێبینیانە دەکەم، کە لەلایەن برای بەڕێز دکتۆر عمر و سۆزان خان ئاماژەی پێدرا، پشتگیری لە تەواوی هەموو خاڵەکان دەکەم، تەئکید لەسەر ئەو خاڵە دەکەمەوە کە لە راپۆرتی لیژنەی پەروەردە هاتووە، لەسەر بەرنامەی تواناسازی، تەرخان کردنی 120 ملیار تاکو ئێستا ئەو پارەیە تەنها بۆ ناردنە دەرەوەی وڵات، بۆ بەدەستهێنانی ماستەر و دکتۆرا، بۆیە تەئکید دەکەمەوە کە داوا دەکەم بڕێك لەو پارەیە تەرخان بکرێت بۆ مەبەستی توێژینەوە، لەبەرئەوەی ناکرێت کوردستان 2، 3 ساڵی تر سێ بەشی ببێتە هەڵگری ماستەر و دکتۆرا، بەبێ ئەوەی هیچ توێژینەوەیەك هەبێت، داوا دەکەم تەرخان کردنی بڕێك لەو پارەیەش بۆ مەشق و ڕاهێنان، کە زۆر زۆر گرینگە بۆ کارمەندانی وەزارەتی پەروەردە، مامۆستایان لە هەندێك بوار زۆر پێویستە مەشق و راهێنان بکەن، وەکو بواری پەروەردەی مەدەنیە، بەڕێوەبەرەکانی قوتابخانەکانن، کە تاکو ئێستا یەك بەڕێوەبەرم نەدیتوە لە بواری بەڕێوەبردنی قوتابخانە مەشق و ڕاهێنانی کرد بێت، ئەوانە یان ڕاهێنەریان بۆ بهێندرێت لە دەرەوەی وڵات یان بنێردرێن، زۆر گرینگە ئەو ڕاهێنانە ببینن، هەر لەسەر بەرنامەی تواناسازی و ئەو هەڵمەتەی کە وەزارەتی خوێندنی باڵا و لە وەزارەتەکانی تر و وەزارەتی پەروەردە کراوە، تا ڕادەیەك هەڵمەتێکی زۆر باش بووە، خەڵکێکی زۆر ناردرایە بۆ بواری جیا جیا، بۆ بەدەستهێنانی بڕوانامە، بەڵام هەتاکو ئێستا ڕەچاوی تەواوی پسپۆری نەکراوە، لەبەرئەوەی پلانێکی ستراتیجی لە کوردستان نیە، بە تەواوی بزانرێت کوردستان پێویستی بە چ پسپۆرییەکە؟ کە وا دەکات زیاتر پێشکەوێت لە ناحیەی زانستی، بۆیە داواکارم ئەو پلانە ستراتیجیە بە

زووترین کات دابڕێژرێت، دوای دیراسەتێکی تەواو بۆ نموونە لە وەزارەتی پەروەردە کۆمەڵێك پلەی زانستی، پلە تەرخان کراوە بۆ ناردنی ماستەر بۆ دەرەوەی وڵات، هەندێك بوار هەیە زۆر زۆر گرینگە هەر لە کوردستان نیە وەزارەتی پەروەردەش زۆر پێویستیەتی، ئەوانەی ڕەچاو نەکردیە وەکو بواری پەروەردەی تایبەت، یەك پسپۆرمان نیە، بەرنامەی پەروەردەی تایبەت لە وەزارەتی پەروەردە هەیە، یەك مامۆستا نیە دەرچووی بەشی پەروەردەی تایبەتیش بێت، ئەوە زۆر پێویست بوو لێرە هەندێك لەو پلانە تەرخان بکرێت بۆ ئەو بابەتە، لە بابەتی پەروەردەی مەدەنی و مافی مرۆڤ، هەروەها ئەوە زۆر زۆر گرینگە بۆ وەزارەتی پەروەردە، لە کوردستان پسپۆری لە بابەتی پلاندانان (تخطیط) زۆر زۆر لاوازە، دەبێت بیر بکرێتەوە لەو بوارە، زۆر خەڵك بنێرن بۆ ماستەر و دکتۆرا لەو بوارانە، هەروەها لە بواری ئابووری، داوا دەکەم لە خوێندنی باڵا بە عەینی شێوە، چەند پلەیەکی ماستەر و دکتۆرا بۆ بابەتی پەروەردەی تایبەت تەرخان بکات، لەبەرئەوەی لقی پەروەردەی تایبەت، بەشی پەروەردەی تایبەت، بەشێوەی لق ئێستا لە زانکۆی صەلاحەدین، لە کۆلێژی پەروەردە کرایەتەوە، بەڵام ئەو بەشە زۆر پێویستی بە پسپۆر هەیە، بە خۆشحاڵیەوە باسی ئەو بەشە دەکەم، ئەو بەشە لەسەر داوای لیژنەی پەروەردە و خوێندنی باڵا، وەکو پرۆژەیەك ئاراستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان کرا، لێرەدا سوپاسی سەرۆکایەتی پەرلەمانیش دەکەم، کە گرینگی زۆر دەدات بەو بوارەو بەو پرۆژەیە، پرۆژەکەی بە نووسراوی رەسمی نارد بۆ ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی خوێندنی باڵا، دیراسەتی لەسەر کرا کە زانیان زۆر گرینگە بڕیار درا ئەمساڵ بەشێوەی لق پەروەردەی تایبەت بکرێتەوە، لە زانستە مرۆڤایەتیەکان ئێستا 45 تەلەبەیان هەیە، بەڵام ئەو 45 تەلەبەیەی لەو بەشە دانا زۆر مەعاناتیان هەیە، لەبەر نەبوونی بودجە، پێویستیان بە هەندێك شت هەیە بۆیان دابین بکرێت، چەندەها جار ئێمە موتابەعەمان کردیە دەڵێن هیچ بودجەك نیە بتوانین بۆیان سەرف بکەین، پێویستیان بە چەند مامۆستایەکی پسپۆر هەیە لە دەرەوەی خوێندنی باڵا بێن لەوێ عەقدیان لەگەڵ بکرێت، دەرس بڵێنەوە لەو بەشە ئەوە نەکراوە، پێویستیان بە تاقیگە هەیە، بە هەندێك کەل و پەلی تاقیگە، کە تایبەتە بەو تاقیگانەی کە خاوەن پێداویستی تایبەت پێویستیانە، ئەوەش هەر لە بێ پارەیی نەکراوە، پێویستیان بە پاسێك هەیە بۆ گواستنەوەیان، چونکە تەلەبەی ئەو بەشە پێویستیان بەوە هەیە سەردانی وەزارەتی کار بکەن، پەیمانگەکانی نابیستان، نابینایان، بیرکۆلآن بۆئەوەی هەندێك لە ئۆتیزم، سەنتەری ئۆتیزم، بۆئەوەی هەندێك مەحازەراتی پراکتیکی لەوێ وەربگرن، لەوێ زیاتر شارەزا بن، بەڵام لەبەر نەبوونی ئەو پاسە، لەبەر گرفتی هاتوچۆ ئەوەش زۆر بە زەحەمەت بۆیان دەکرێت، سەبارەت بەوەی وەزارەتی کار ئەویش دیسان ئەو پەیمانگایانەی کە لە ئەستۆی ئەوە، بۆ شیاندن و فێرکردن و پەروەردەی خاوەن پێداویستە تایبەتەکان وەکو نابیستان کە باسم کرد، نابینایان ئەوانیش ئەو پەیمانگایانە شێوازی وانەوتنەوەکان، فێرکردنەکان، کەل و پەلی ناو پەیمانگاکان زۆر زۆر کۆنە پێویستی بە پەرەپێدان هەیە، مامۆستایان پێویستیان زۆر بە ڕاهێنان و مەشق کردن هەیە لەو بوارانە، ئەوە هەمووی ناکرێت لەگەڵ بەڕێز وەزیری کار، کە زۆرجار باسمان کردووە، ئەویش زۆر بە پەرۆشەوە بووە بۆ

بابەتەکە، بەڵام دەڵێت ئەو بودجەی لەبەر دەستمە هاوکار نیە، من بتوانم ئەو داواکاریانە جێبەجێ بکەم، من لێرە دەمەوێت باسی ئەو نامیلکەیە بکەم کە لە سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران هاتووە، هەموو پرۆژە خزمەتگوزاریەکان باس کرایە، لەسەر ئەو زانیاریانەی کە لە وەزارەتەکانی وەرگرتیە، بەڵام لێرە گلەیی خۆم ئاراستەی وەزارەتی پەروەردە دەکەم، ڕاستە شتێکی جوانی خستۆتە بەر دەستمان، کە باسی پرۆژەکانی وەزارەتی پەروەردەی کردیە، باسی قۆناغەکانی خوێندن بە داتاو ئامار، بەڵام لەبیری چووە باسی پەروەردەی تایبەت بکات، بەرنامەی جیهانی پەیڕەو دەکات، لەو نامیلکەیە باسی خوێندن بۆ هەمووان دەکات، مەبەست لە خوێندن بۆ هەمووان زیاتری خوێندنی خاوەن پێداویستیە تایبەتەکانە، ئینجا لەبیری چووە باسی بکات نازانم لەبیر کرا، تەهمیش کرایە، من گلەیم ئەوەیە لەبەرچی باس نەکرایە؟ دەیتوانی بە جەدوەلێك باسی ژمارەی ئەو منداڵە خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان بکات، کە لەناو ئەو مەکتەبانەن جۆرەها عەوەقیان هەیە، مامۆستای تایبەتیان هەیە، سەرپەرشتیاریان هەیە، بەرنامەی پەروەردەی پێش وەختیان هەیە، چەند سەنتەری وەکو پرۆژە بۆی داڕێژرایە، لەناو ئەو سەنتەرانە ڕاهێنان بە منداڵی پێش تەمەنی قوتابخانە دەکرێت، ئینجا هیچ باسی نەکردووە (کان شیئاً لم یکن) وەکو عەرەب وتەنی، من لێرە داواکارم لەو حکومەتە بڕە پارەیەك تەرخان بکات بۆ بەرنامەی هۆشیاری، بەرنامەی هۆشیاری لە پاڵ ئەو بەرنامەی تواناسازی و ئەو بەرنامانەی کە هەیە، بەرنامەی دەبێت هۆشیاری لەگەڵ بێت، هەر شتێکی تازە لەو کوردستانە دەکرێتەوە، ئەگەر بەشە، لقە، کۆلیژە لەناو زانکۆکان یانیش لە سیستەمی تازەی خوێندن ، لە وەزارەتی پەروەردە لەپێشدا دەبێت هۆشیاری هەبێتن، خەڵك تەقەبولی بکات شتی تازە لە کۆمەڵگای ئێمە هەندێکجار بە زەحمەت تەقەبول دەکرێت، دەبێت ئەوە تەقەبول بکرێت، بەرنامەی عالەمی هەیە، لە میدیاکان پلانی بۆ دابڕێژن ئەو بەرنامەیە زۆر زۆر گرینگە، من نموونەیەکی بە پەیمانگای فەندەقە و سیاحە دەهێنمەوە، پەیمانگەی فەندەقەو سیاحە کرایەوە، لەبەرئەوەی هیچ هۆشیاریەك نەبوو کۆمەڵگای ئێمە تەقەبولی ئەو جۆرە کارانە ناکات، ئەوانەی کە دەرچوون لەو پەیمانگایانە هەموویان داوا دەکەن لە شوێنی تر دابمەزرێن، لەبەرئەوەی دیدی کۆمەڵگا نەگۆڕایە، شەرمیان پێیە لە فندقەکان، لە مەتاعمەکان، خۆ لە ولآتان دەبینین شەهادەیان هەیە، لە مەتاعیم سەرپەرشتی مێز و تەرتیب و ئەتەکێتی مەتعەمەکان دەکەن، لێرە لەبەرئەوەی دیدمان نەگۆڕایە هیچ بەرنامەیەکی هۆشیاریمان نیە بۆ ئەو بابەتانە، تەقەبول ناکرێت، وەزارەتی پەروەردە زۆر زۆر گرفتی بەسەر هات، کە بەرنامەی پەروەردەی تایبەتی بە تێکەڵی بردە قوتابخانەکان، چونکە بەرنامەی هۆشیاری نەبوو، مودیری مەکتەبەکان قبوڵیان نەدەکرد، ئەو منداڵە خاوەن پێداویستیە تایبەتانە بچنە مەکتەبەکانیان، بۆیە ئەوە زۆر زۆر گرینگە پێویستە وەکو پلانێکی ستراتیجی هەبێت بۆ ئەوەش، هەڵمەتی دروستکردنی قوتابخانە، یەعنی زۆر بە واستەی ئەو هەڵمەتە پرۆژەی باش کراوە، دەست خۆشی لە حکومەت دەکەم، کە ئەو پرۆژەیە بە باشی بەڕێوە دەچێ، بەڵام پشتگیریش لەو خاڵە دەکەم کە لە راپۆرتی لیژنەی پەروەردە هاتووە منیش ئەندامم لێی، زیاتر کاری وەزارەتی پەروەردە چڕ بکرێتەوە لە

نۆژەنکردنەوەی قوتابخانەکان، ئەوەی کە کاك دکتۆر سەروەریش ئاماژەی پێدا، لە پرۆژە بەردەوامەکان هێشتا 6 پۆلی و 4 پۆلی و ئەوانە هەیە، سیستەمی پەروەردە لەلای ئێمە، لە کوردستان گۆڕاوە، سیستەمی بنەڕەتی 6 سالّ نیە، 9 سالّە نازانم قوتابخانەی 6 سالّی بۆچی لەو پرۆژەیە داڕێژرایە؟ یەعنی ئێمە بە دەستی خۆمان کێشە بۆ خۆمان دروست دەکەین، 2، 3 سالّی تر ئەوانەی لە پۆلی 6 دەگەنە 7 جێگا نەبێت دەوامی لێ بکەن، بۆیە لێرە داواکارم لە سالّی داهاتوو پرۆژەیەك دابڕێژرێت تایبەت بەو قوتابخانانەی 6 پۆلی و 4 پۆلینە، بۆئەوەی بکرێن بە 18 پۆلی لە ئێستاوە ئەو کێشەیە چارەسەر بکرێت، چونکە هەر ئەوەندەت زانی تەلەبە دەگەنە پۆلی 7 ، شوێن نیە دەوامی لێ بکەن، بەدەستی خۆمان کێشەمان بۆخۆمان دروست کردووە، ئەو پلانەی کە ئێستا بەدەستی حکومەتە زۆر گرینگە کە ئەوە بە ئاراستەیەکی تر ئەو پرۆسەی دروستکردنی قوتابخانە، بە ئاراستەیەکی تر دەچێت کە ئەوە دەست خۆشیان لێ دەکەم باشترە لەوەی کە پێشتر کرایە، لە کۆتاییدا دەمەوێت زۆر سوپاس و خۆشحالّی خۆم بۆ ئەو وەزارەتەی، ئەو دەزگایانەی کە ئەمن و ئاسایشی ئەو کوردستانەیان پاراستووە، کە ئێمە بتوانین باسی ئەو هەموو پرۆژە و ئەو هەموو داواکاریەمان، ئەو هەموو کەموکوڕیە دەست نیشان دەکەین، ئەوە هەمووی هیچی بۆمان ناچێتە سەر، ئەگەر ئەو ئەمن و ئاسایشەی ئێستا تێیدایینە بەرقەرار نەبێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك شڤان فەرموو.

بەڕێز شڤان احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێم وایە ئەگەر نەلّێین لە هەموو بودجەکانی ولاّتانی جیهان، لە زۆربەی هەرە زۆری ولاّتانی جیهان لە بودجەکانیدا، قەبارەی داواکاری موئەسەسات و هاوولاّتیانی ئەو ولاّتە زۆر زۆر گەورەترە لە تواناو قەبارەی بودجەی ئەو ولاّتە، ئەمەش لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان بە هەمان شێوە شتێکی ئاساییە، من زۆر دەست خۆشی و پشتگیری لە قسەکانی سەرۆکی فراکسیۆنی کوردستانی دەکەم سۆزانی خالە شهاب، کە دەربڕی زۆربەی بیروباوەڕەکانی لیستی کوردستانی بوو, هەروەها پشتگیری لە هەردوو راپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری و، لیژنەی دارایی و ئابووری لە پەرلەمانی کوردستان دەکەم، کە بەحەق بەتایبەتی لیژنە راپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری بەشێوەیەکی زۆر تەفسیلی و رێك و پێك دروست کرا بوو، یان تەنزیم کرا بوو، کە ئاسانکاریەکی یەکجار زۆر بۆ هەموو کەسێکی کە موهتەم بێت بە بودجە کراوە، دەست خۆشی لە حکومەت دەکەم، بەڕاستی دەرفەتێکی باش لە زوو ناردنی یان پێش وەخت ناردنی یان لە وەختی خۆی ناردنی ئەم بودجەیە دەخاتە بەردەمی حکومەت، بەتایبەتی لە بواری جێبەجێ کردنی بودجەی وەبەرهێناندا، بەڕێزان دابەزینی ڕێژەی کورتهێنان لەم بودجەیەدا بۆ کەمتر 17٪ وێرای وەرنەگرتنی موستەحەقاتی پێشمەرگە، کە 7 تریلیۆن و نیو دینارە، سەرەڕای موستەحەقاتی تری حکومەتی هەرێم لەسەر حکومەتی ئیتحادی وەکو موستەحەقاتی پترۆ دۆلار، موستەحەقاتی کە غەدر لە هەرێمی کوردستان

دەکرێت بەهۆی نەفەقاتی حاکیمەو سیادی، دابەزینی ئەم ڕێژەیە ئاماژەیە بۆ بودجەی هەرێمی کوردستان، دەکرێت ئاماژەی پێ بکەین لە هەر بۆنەیەکدا، گرینگیدانی حکومەت بە بواری پەروەردەو تەندروستی و خزمەتگوزاری و ڕێگاوبانەکان، کە بەڕوون و ئاشکرا لە سێکتەرەکانی تریش لە سیاسەتی حکومەتدا لەم بودجەدا ڕەنگی داوەتەوە، دابەزینی ڕێژەی بێکاری بۆ کەمترین لە 7٪، کە بە بەراورد لەگەڵ زۆربەی وڵاتانی جیهان بگرە لە وڵاتە پێشکەوتووەکانیش هەندێکیان، ژمارەیەکی زۆر لە وڵاتان لەم ڕێژە بەسەرەوە تریان لەخۆ گرتووە بەهۆی بێکاریەوە، ڕێژەی بێکاری، ئەمە نموونەیەکە کە ئاماژەی پێ دەکرێتن وەکو ئاماژەیەکی پرشنگدار لە مەنتیقەی شەڵاوە کە کوردستان بە نموونەی پرشنگدار لەم بوارەوە ، لە بوارەکانی پێشکەوتندا ئاماژەی بۆ دەکرێتن نەك بەقسەی دۆستان، بەڵکو بە قسەی ناحەزانی هەرێمی کوردستانیش، پشتگیری تەواو لە قەرزەکانی عەقاری و کشتوکاڵی و پیشەسازی و زەواج و گەشتوگوزار و قەرزی بچووك بۆ گەنجان دەکەم، لێرەدا داواکارم لە وەزارەتی مالیە و، وەزارەتەکانی تری پەیوەندیدار، ئاسانکاری زیاتر بۆ هەردوو قەرزی کشتوکاڵی و پیشەسازی بکرێت، کە زیاتر خەڵك سوودمەند بێت لەم دوو قەرزە بەتایبەتی، بێگومان هەموو ئەو جۆرە قەرزانە لە هەموو سیستەمێکی سیاسیدا لەسەر بانکەکانە نەك حکومەت دەداتن، بەڵام جێگای دەستخۆشیە حکومەت خۆی خستوەتە بەم ئەرکە قورسە لەسەر شانی خۆی داناوە، حکومەت ئەم قەرزانە جێبەجێ دەکاتن بۆ هاووڵاتیانی خۆی، وێرای قەرزی عەقاری و قەرزی سندووقی نیشتەجێبوون و بۆ هاووڵاتیان بەتایبەتی بۆ ئاوەدانکردنەوەی گوندەکان، کە بە ڕێژەیەکی بەرچاو ئاوەدان بوونەتەوە دەکرێت نموونەی چەندان لە ناوچەکەمان وەکو نموونە (عەینەیەك) وەرگرین لە سەرانسەری کوردستان، کە پێشکەوتنێکی یەکجار زۆر لە ئاوەدانکردنەوەی گوندەکان بەدیهاتووە بە بۆنەی ئەو قەرزانەوە، بەرنامەی حکومەت بۆ دروست کردنی یەکەی نیشتەجێبوون بۆ خەڵکی کەمدەرامەت، بە پەسەند کردنی ئەو بودجەیە 9500 یەکەی نیشتەجێبوون بۆ خەڵکی کەمدەرامەت دەچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، ئەمەش جێگای دەست خۆشیە بۆ حکومەت لەلایەن هاووڵاتیانەوە پشتگیری لێ دەکەم، لە بواری کشتوکاڵیدا من پشتگیری تەواو لە قسەکانی برای بەڕێزم کاك جلال علی دەکەم، سەرۆکی لیژنەی کشتوکاڵ، زیادکردنی سەر مووچەی شەهیدان و، شەهیدانی هاووڵاتی بەشێوەیەکی گشتی و لەگەڵ بەردەوامی مینحەی سولفەی زەواج، بۆ کوڕ و کچی شەهید جێگای دەست خۆشیە لەلایەن کەسوکاری شەهیدانەوە و، ئێمەش پشتگیری لێ دەکەین، پشتگیری لە بەردەوامی قەرەبوو کردنەوەی ئاوارەکانی ئێران و تورکیا دەکەم، من وەکو ئەندامێکی لیژنەی کاروباری پێشمەرگەو شەهیدان و قوربانیانی جینۆساید، لەم بوارەدا چەند داواکاریەك ئاراستەی نوێنەرانی حکومەت دەکەم، بەو ئومێدەی ئەو داواکاریانە ببنە خزمەت بۆ کەسوکاری شەهیدان و لەو بوارەی کە من ئێستا باسی دەکەم، داوا لە حکومەتی هەرێم دەکەم زۆر زیاتر گرینگی بە پێشمەرگەو بەرگری و ئاسایش بدات، چونکە بە حەق پاراستنی هەموو دەستکەوتەکانی گەلی کوردستان و ئەو پێشکەوتنانەی لە زۆربەی بوارەکان، کە هەرێمی کوردستان وەك نموونەیەکی پرشنگدار لەو ناوچەدا بەرچاو کردووە، هەموو ئەمانە

لە سایەی پێشمەرگەو بەرگری دان، بەتایبەتی ئەو بارودۆخەی کە ئێستا پێشمەرگە لە بەرەکانی، سنوورەکانی کوردستان بەتایبەتی لەو سنوورانەی کە ئێستا لەوێن لەبەرچاو بگیرێت، داوا لە حکومەت دەکەم باشتر و زیاتر گرینگی بە کەسوکاری شەهیدان بدرێت، یەکەم: لەڕووی کورسی خوێندنە، لە کورسی خوێندن چ لە ناوەوە، چ لە دەرەوە بەهۆی بەرنامەی تواناسازی 5٪ بە کوڕ و کچی شەهیدان بدرێت، بەڵام بەو مەرجەی ئەوان مونافسە لەنێوان خۆیان بکەن، بەپێی هەمان ئەو شروتانەی بۆ تواناسازی دانراوە، چونکە من توانای کوڕ و کچی شەهید قەت کەمتر نابینم لە توانای کوڕ و کچی تر، کە کەسێك وارسی شەهیدی نیە، دووەم: لەڕووی دامەزراندن، داوا لە حکومەت دەکەم لەڕووی دامەزراندنەوە 5٪ بە کەسوکاری شەهید بدرێتن، لە هەموو بوارەکان، لە هەموو ئاستەکانی کە دامەزراندن تێدا دەکرێتن، چونکە ئەوانە حەقێکی خۆیانە و، بەپێی یاسای ماف و ئیمتیازاتی شەهیدان، حەقێکی خۆیانەو ئەو ئیمتیازاتانە دەبێت پێیان بدرێت، داوا لە حکومەت دەکەم چارەسەری کێشەی تەندروستی کەسوکاری شەهیدان، کە ساڵی سێیەمە، ساڵی چوارەمە لەم مینبەرە ئەو داواکاریە ئاراستەی حکومەت دەکەین، بەحەقیقەت کێشەکە هەتا ئێستا چارەسەر نەبووە، سەڕەرای هەوڵەکانی حکومەت لە بواری چارەسەرکردنی کەسوکاری شەهیدان، لەو بوارانە کە لە راپۆرتەکاندا هاتووە، بەڵام هێشتا نەیتوانیوە ئەم کێشەیە چارەسەر بکات بەشێوەیەکی بەرچاو، بەشێوەیەکی کە شایستەی کەسوکاری شەهیدان بێت، بۆیە پێشنیار دەکەم دوو نەخۆشخانەی تایبەت بە کەسوکاری شەهیدان لە هەولێر و لە دهۆك لەسەر بودجەی تەواوکاری حکومەت دروست بکرێتن، وەکو ئەو نەخۆشخانەی شۆڕش کە لە سلێمانی هەیە، کە ئەمە گرفتی 95٪ کەسوکاری شەهیدان چارەسەر دەکاتن، ئەگەر نا ئەم گرفتە بەهۆی ئەو بڕە پارەیەی کە بە کەسوکاری شەهیدان ببنەوە یان لەم بورەدا چارەسەری کێشەی تەندروستی کەسوکاری شەهیدان ناکرێتن، پێدانی کرێی ساڵانەی خوێندن و خوێندنی کوڕ و کچی شەهیدان، لە زانکۆ ئەهلیەکان پاڵپشتێکی تری دڵسۆزانەیە بۆ بەردەوام بوونی کوڕ و کچی شەهیدان لە خوێندن، بەڵام کێشەی دەرماڵەی ئەو کوڕ و کچە شەهیدانەی، کە لە زانکۆ ئەهلیەکان ماوە پێویستە دەرماڵەیان پێ بدرێتن وەکو هەر قوتابیەك، کە لە زانکۆکانی تری حکومەت دەخوێنن و، کێشەی قسم داخلیەکان بۆیان چارەسەر بکرێتن، داوا لە هەردوو وەزارەتی دارایی و ئابووری، وەزارەتی شەهیدان دەکەم، بۆ وارسی ئەو شەهیدانەی کە لەبەر ناچاری، لەبەر بێ توانایی ئەرزی خۆیان فرۆشتوە بە پارەیەکی کەم، کە برای بەڕێزم کاك کاروان ئاماژەی پێکرد، ئەگەر زەویەکەشیان پێنادرێتەوە کە بە موستەفید حیساب دەکرێن، بەڵام ئەو بڕە پارەیەی بۆ خانوو کە بە وارسی شەهید دەدرێت، هەمان ئەو بڕە پارەیە پێیان بدرێتن کە مافی خۆیانە، هەروەها داوا لە حکومەت دەکەم کە نزیکەی 18 هەزار شەهیدی موستەحەق بە زەوی هەیە کە زەویان وەرنەگرتووە لە هەر (3) پارێزگاکانی کوردستان، ئەو ئیستحقاقەیان پێ بدرێت لەگەڵ ئەو بڕە پارەیەی بۆ خانوو دروست کردنی شەهیدان کە حەق و مافی خۆیانە، لە کۆتایدا دووبارە دەست خۆشی لە راپۆرتی حکومەت و راپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری لە پەرلەمانی کوردستان دەکەم، دەست خۆشیان لێ دەکەم، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بايز اسماعيل/ سەرۆكی پەرلەمان:

كاك شۆڕش فەرمووو.

بەڕێز شۆڕش سيد مجيد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

هەرچەندە قسەی زۆر كرا لەسەر بودجە، هێشتا نيوەی خوشك و برايانيش ماون، پێم وانيە شتێكی ئەو تۆش مابێت كە دووبارە نەبێتەوە، بەڵام بودجەيەك بەو سنوورداريە، بەو هەموو گيروگرفتەی كە لەبەردەمی دا هەيە بۆ وڵاتێك كە بەو وێرانيە، بەو ميراتە پڕ لە وێرانيەی كە بۆی ماوەتەوە وەكو خوشكی بەڕێزم شلێر خان ئاماژەی پێدا، بەپێی ليكۆڵينەوەو توێژينەوەكانی ڕێكخراوە نێو دەوڵەتيەكان، بەس بنيات نانەوەی ژێرخانی ئابووری ئەو وڵاتە، ژێر خانی بونيەی تەحتی ئەو وڵاتە نزيكەی 30 مليار دۆلاری دەوێت، بە تەئكيد بەو بودجەيە، بەو هەموو كێشەی كە وتم لەبەردەمی دا هەيە، بە دەيان ساڵيش ئێمە ناتوانين ئەوەی كە مەبەستی هەموو لايەكمانە و پێويستە بكرێت و، بە ئاسانی بۆمان بچێتە سەر، بەڵام ديسان منيش هەندێك تێبينی و سەرنج و ڕای خۆم هەيە لەسەر ئەوە، كە بە پێويستی دەزانم ڕوونی بكەمەوە، سەبارەت بە داهاتەكانی هەرێمی كوردستان، كە داهاتێكی خەملێنراوە بەوەی كە خۆمان دەيخەملێنين ئەوەشيان نيە، بەڵكو خەملێنراوەكە لەلايەن حكومەتی مەركەزيەوە بۆمان دياری دەكرێت و، ئەو كێشانەی كە هەمانە لەو داهاتەی نزيكەی لە 96٪ داهاتی هەرێمی كوردستانی پێك دەهێنێت، بە تەئەكيد ئەوە لە مەركەزەوە دێت، لە دوور و نزيكەوە حكومەتی هەرێمی كوردستان بەشداری پێ ناكرێت، نە لە دياريكردنی و دەست نيشان كردنی و تەنانەت لە گفتوگۆكردنيشی، بەپێی ئەو ئيتفاقانەی لە هەرێميش كرا لە ساڵی 2006، بە تەئكيد پابەندی ئەوەش نەبوون ساڵانە ئەو بودجەيەی كە بۆ هەرێمی كوردستان دياری دەكرێت، كۆمەڵێك كێشەو گرفتی دروست دەكەن، بە زيادكردنی كۆمەڵێك سەرفياتی بەناوی سيادی و حاكيمە، بە ئەنقەست ياخود كە وەكو خۆی كە هەبێت لە بەشی هەرێمی كوردستان كەم دەبێتەوە، كە ئەوەش كاريگەری دەبێت لەسەر درەنگ جێبەجێ بوون ياخود تاخير بوون يان ئەو هەوڵ و مەبەستانەی كە هەمانە بۆ بووژاندنەوەی ژيان لەو وڵاتە و هەم بۆ ئاوەدانكردنەوەی، تەنها بە پێويستی دەزانم كە ئاماژەی پێ بدەم، چونكە ڕەنگە لە زۆر لاوە بەشێوەيەكی تر لە وەزعی بودجەو لە هاتنی پارەی تەرخانكراوی خەملێنراو بۆ هەرێمی كوردستان، قسەی لەسەر دەكرێت و زۆر بۆچوونی جياجيای لەسەر هەيە، هەرچەندە دووبارەش بێت من دەمەوێت جارێكی تر ئاماژەيان پێ بكەمەوە، لە كۆی 138 تريليۆن و نيوی داهاتی حكومەتی فيدراڵی تەنها 79 ی بۆ دەمێنێتەوە، كە ئەوكاتەی دێن حيسابی هەرێمی كوردستانی بۆ دەكەن، ئەوان لەجياتی ئەوەی 17٪ لە 138 تريليۆن و نيوەكە بۆ هەرێمی كوردستان دياری بكەن، دێن لەسەر كەمتر لە 80 مليارەكە ئەويش بە بەهانەی جيا جيا، كە بەشێكيان هەموومان پێمان وايە دوور و نزيك پەيوەنديان بە هەرێمی كوردستانەوە نيە، لەوانە خەرجی سيادی كە 40 تريليۆنە، خەرجی حاكيمە 10 تريليۆنە، پەرەپێدانی پارێزگاكان 7 تريليۆنە كە بەشێكی كەمی دەنێرن

بۆ هەرێمی کوردستان، پترۆ دۆلاری پارێزگاکان بە تەئکید لەویش هەر بەشێکی کەم و هەندێکجاریش هەر نایبینێرن، واتە ئەوەی کە دەوترێت 17٪، لە 17٪ نیە بەڵکو بەپێی راپۆرتی وەزارەتی دارایش ئاماژەی پێکرا تەنها لە 10٪ و شتێکە کە دێت، ئەوە داهاتی مەرکەزی بێت کە پێم وایە ساڵ بە ساڵ گرفتی زیاتری دێتە پێش و، ئەوەی ئەو ساڵیش ڕەچاوی دەکەین پێمان وانیە، چونکە تا ساتە وەختی قسە کردنیشمان هێشتا یاسای بودجەی خەملێنراوی حکومەتی فیدراڵی عیراق بۆ ساڵی 2013 لە مشتومڕی و ململانێی سیاسی دایە، بەستراوەتەوە بە کۆمەڵێك مەرج و پێش مەرج لە بەرامبەر یەکتری، کە بەش بە حاڵی خۆم پێم وانیە بە ئاسانی ئەو بودجەیە پەسەند بکرێت، ئەوکاتە وەزارەتی دارایی و ئەوان بە تەقسیم (12)ـەکە دەبێت، هەموو ئەو کێشانە دەبێت چارەسەر بکرێت، ئەو کێشانەی کە ئێستا ئەو گرژی و توندو تیژیە سیاسیەش کە لە نێوان لایەنە سیاسیەکاندا هەیە لە عیراق، ئەگەر جاران کورد میان گیر بووبێت، ئەوە شتەك بووبێت بۆ بەیەکگەیاندنی، بەڵام ئەمجارە هەمووومان دەزانین هەرێمی کوردستانیش کراوە بە ئامانج، هەم دەستکەوتەکانیشی لە زمنی ئەوەی بودجەکەی، بۆیە پێم وایە دەبێت لە ئێستاوە کە دەبووایە وەزارەتی دارایی ئەگەر بە هەر شێوازێك بووبێت، دەبووایە ئاماژەی پێکردبا ئەگەرێك لە گۆڕێ دا هەیە، ئەگەر ئەو بودجەیە نەهات ئەوە وەزعە سیاسیەکان لە عیراقدا لەبەرچاوە، کە بە چ ئاقارێکی خەتەرناکدا دەڕوات بەدیلمان چیە بۆ ئەوە؟ ئەگەر زۆر بە گەشبینیشەوە تەماشای بکەین، وەکو کێشەکانی چەند ساڵە دێ و دەڕوات، دیسانەوە ئەوە زەنگێکی مەترسیدار بێت بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، هەنگاوی جدی بۆ بەرەو سەربەخۆیی، تا حەدێکیش بێت سەربەخۆیی و ئابووری و دارایی خۆی هەنگاو بنێت، کە ئەمن پێم وایە باشترین چەك بۆ ئەو مەوزوعە پێگەی ئەمڕۆی هەرێمی کوردستانە لەسەر نەخشەی وزەی جیهانی و، سیاسەتی نەوتی حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرەڕای تێبینی کە لەسەریان هەیە، ئەوە وامان لێ دەکاتن ئەو سەرچاوە ژیاریەی خۆمان بتوانین لە ئێستاوە هەنگاوی بۆ بهاوێژین، بۆئەوەی بتوانین لانی کەم لە تەنگژەی وادا پەنای بۆ ببەین، وەکو کارتێکیش ئەگەر لە سەرەتادا بەکاری بهێنین ئەوە کارێکی باش دەبێت، هەر سەبارەت بە بیر کردنەوە لە داهات لە بەدیلی ئەو داهاتە، یاخود بەشێوەیەکی تر زیاد کردنی داهاتی هەرێمی کوردستان، چونکە ئەگەر ئەو وەزعەی وەکو خۆشی لە ئارا بمێنێتەوە دیسانەکە بەشی هەرە زۆری داهاتەکانمان لە عیراقەوە بێت، دەبێت ئاوڕێکیش لە داهاتی ناوخۆ بدرێتەوە کە ئەوەی ئەو ساڵ تەخمین کرا، ئەوە تەنها لە 4٪ داهاتەکانە، بۆیە من پێم وایە جگە لەو سیاسەتی نەوتیە، کە بەرەو ئاقارێکی باشترمان دەبات پێویستە هەمووومان پشتگیری لێ بکەین، بە سەرنج و تێبینیەکانمانەوە کە پێمان وایە بەشێك لە ناڕۆشنی تێدایە، ناڕۆشنیەکان من بەشێکیان بە مەنتیقی دەزانم سەبارەت بەو وەزعە سیاسیەی کە هەیە، دیارە لە داهاتی جۆراو جۆری تر هەیە لەناو هەرێمی کوردستانە کە لە 4٪ ی پێك دێنێت بۆ ئەمساڵ وەکو خەملێنراوە، لەوانە داهاتی وەزارەتەکانی وەکو ناوخۆو شارەوانی و کارەبا ودارایی، کە ئەوانە پێویستیان بە پێداچوونەوە، پێویستیان بە کۆنترۆڵ کردن هەیە، پێویستیان بە باشتر ئاراستە کردنیان هەیە، بۆئەوەی ببن بە سەرچاوەیەکی باشتر و زۆرتر بۆ

داهاتی ناوخۆ، من تەنها نموونەی چەند وەزارەتێك دەهێنمەوە لەوانە وەزارەتی کارەبا، بۆیە دەڵێم چاو پێ خشاندنەوەی تێدا بکرێت، پێویستی بە پێداچوونەوە بە ڕێنمایی تازە هەیە، بە ئیجرائاتی تازە هەیە، هەروەکو لە راپۆرتەکەی وەزارەتی دارایش ئاماژەی پێداوە ساڵانە خەرجی ئەو وەزارەتە لە بەرهەمهێنانی نزیکەی 2 تریلیۆن و نیو دینارە، کەچی داهاتەکەی 250 ملیۆنە ، واتە دەعمی حکومەت لەسەر کەرتی کارەبا زیاد لە 90٪، کە 10٪ دەکەوێتە سەر بەکارهێنەرەکان، جا بەکارهێنەرەکەی هەر کێیەك بن، بەڵکو دەزگای حکومی بن، کەرتی پیشەسازی یان کەرتی گەشتیاری تایبەت بێت، یاخود هاووڵاتی بێت، بۆیە من پێم وایە حکومەت چاو بەو کەرتە دابخشێنێتەوە، بەو داهاتە بخشێتەوە ئەگەر گرفتەکە لەگەڵ بەشداربووانە، دەبێت بە سیستەمی وەرگرتنەوەی پارەی کارەبا چاو بخشێنێتەوە، خۆ ئەگەر لەگەڵ کەرتی تایبەتی وەبەرهێنی کارەباش دەبێت چاو بە عەقدەکان بخشێنێتەوە کە لە راپۆرتی وەزارەتی دارایی هاتووە، ئەو عەقدانە حکومەتی مولزەم کردووە بەوەی ساڵانە بە ملیار لتر گازوایل و نەفتی رەش و ئەوانەی بخاتە بەردەمیانەوە، مەجبوریشە بەرهەمەکەشی لێ بکڕێتەوە، جارێکی تر حکومەت پێی بفرۆشێتەوە بیداتەوە بە بەشدار بووان، یەکێکی تر لەو داهاتانە دەمەوێت باسی بکەم داهاتی نەوتە، موشتەقاتی نەوتە، کە ناومان ناوە موشتەقات، وابزانم ساڵی 2010 بوو بەناوی تەواوکاری بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بوو نزیکەی 250 ملیار دۆلار، بە دۆلار حیساب کرا ئەو کاتە، خرایە بەر دەستی پەرلەمان و، پەرلەمان موسادەقەی لەسەر کرد بەو پرۆژانەی کە حکومەت داوای کرد بوو، کە وابزانم بۆ پەرەپێدانی پارێزگاکان و لەسەر ئەساسی ژمارەی دانیشتوان بوو، وەجبەیەکی تریش بە هەمان بڕ بوو، دیسانەکە پەرلەمان دەسەڵاتی دا بە حکومەت، بەڵام لەو کاتیەوە تا ئێستاکە هەرچەندە حیسابی بانکیشی بۆ کراوەتەوە، بۆ داهاتی موشتەقاتی نەوت، تا ئێستا هیچی تری لێ دیارنیە یاخود پرۆژەی تری پێکراوە، بەڵام پەرلەمانی لێ ئاگادار نەکراوەتەوە، بۆیە من داواکارم گرینگی زیاتر بەو داهاتەش بدرێت و، ئەوەی لە دوای ئەو دوو وەجبەیە هەیە ئەوانیش بە لیستێك لە چەپەوە، چونکە وەکو بیستوومانە لە کۆمەڵێك پرۆژە بەکارهاتووە، لیستەکانمان بۆ بنێرن، ئەوە وەکو نموونە ئەو دوو، سێیەمە ئەگەر نا لە هەموو وەزارەتەکانیش داهاتی خۆیان هەیە، بەشێکیان نیوەی دەگەڕێتەوە بۆ خەزێنەو، نیوەی لە پێویستەکانی خۆیان جێبەجێ دەکەن وەکو ئەوەی وەزارەتی ناوخۆ، سەبارەت بە خەرجیەکان هەردوو بابەتەکەی یان ئەوەی بەکار بردن و وەبەرهێنانەکە، هەروەکو پێشتریش ئاماژەی پێدراو زۆرێك لە خوشك و برایانیش باسیان کرد، چاوەڕوانی زۆر لەو بودجەیە دەکرێت، پێویستیەکی زۆریش هەیە و دیسانەوە ئەوە دووبارە دەکەمەوە ئەو وڵاتە ژێر خانەکەی وێران بووە، نەتوانراوە لەو داهاتانەی چەند ساڵە هاتووە وەکو پێویست سوودی لێ وەربگرین، ئەو ژێرخانە ببووژێنینەوە، بەردەوامیش پێویستیەکان لە زیاد بوون دان لەو بڕەی کە بۆ بەکارهێنان، بۆ بەکاربردن بەکار دێت، بە تەئکید بڕێکی زۆرە لەچاو ئەوەی کە بۆ وەبەرهێنان بەکاردەهێنرێت، ئەوەشیان کۆمەڵێك ئەسبابی خۆی هەیە پێم وایە بەشێکی بە میرات بۆی ماوەتەوە، بەشێکی خۆمان موسەببی ئەوەین کە پێویستە چارەسەریان بکەین، لەناو خەرجیەکانی بەکاربردنیشدا

دیارە بەشی قەرەبووی فەرمانبەران پشکی سەرەکی دەدات، کە ئەوە گرفتێکی هەرە گەورەیە لە پێوەری هیچ وڵاتێك و، لە پێوەری هیچ مەملەکەتێکدا شتی وانیە نزیکەی 68٪ بودجە بڕوات بۆ قەرەبووی فەرمانبەران، هەرچەندە ئەوە ڕاستوخۆ دەچێتە گیرفان و بەردەستی کۆمەڵانی خەڵك و وەکو دابەش کردنێکیش بێتن ئەوە هەر بەشی خۆیانە، حەقی خۆیانە بۆیان بچێت، بەڵام پێویست بەوە دەکات چاوێکی پێدا بخشێنرێتەوە، من ناڵێم تەنها لە قەرەبووی فەرمانبەران، بەڵکو بە عام لە هەموو ئەو بابانەی لە بودجەی بەکاربردندا سەرف دەکرێت، نزیکەی 11 تریلیۆن و شتێکە، دەبێت بە وردتر چارەسەری بکرێت، پێم وایە بۆ ئەو مەوزوعە حکومەت بۆ کەم کردنەوەی بودجەی بەکاربردن و، پێویستە ئەوە زێدەڕۆییە خەرجیانەی لە مەجالی کاری مەکتەبی و ئیداریەکان و دامو دەزگاکان و فەرمانگەکان ئەوانەش کەم بکاتەوە، چاوی پێدابخشێنێتەوە، چونکە بەشێکی زۆر لەو ئەبواب و فەسلانە سەرف دەبێت، یەکێکی تر هەوڵدان بۆ ڕاستکردنەوەی ئەو ناهاوسەنگیەی کە لەنێوان خەرجی بەکاربردن و خەرجی بەکارهێنان هەیە، چونکە ساڵ لە دوای ساڵ ئەو ناهاوسەنگیە لە زیاد بوون دایە و، بۆ ئەمساڵ خەرجی بەکاربردن وەکو وتمان لە 68,52٪ و، وەبەرهێنانی تەنها لە 31٪ کە ئەویشیان دەبێتە دوو بەش، بەشێکیان بۆ پرۆژە بەردەوامەکانە، بەشێکی کەمی بۆ تازەکانە، بۆیە من لە و بابەتە سەبارەت بە چارەسەر کردنی ئەو کێشەیەم پشتگیری لە 2، 3 پێشنیاری راپۆرتی وەزارەتی دارایی دەکەم، کە پێیان وایە بەو ڕێگایە دەتوانن کەمێك لە بودجەی بەکاربردن کەمتر بکەنەوە، بتوانرێت پلانێکی تۆکمەتر بخرێتە سەر یاخود لە مەجالی پرۆژە وەبەرهێنانەکان بەکار بهێنرێت، لەوانە بەتایبەتیش لە مەوزوعی قەرەبووی فەرمانبەراندا چەند پێشنیارێکیان کردووە، بەڵام پێشی ئەوە پێویستە حکومەت بە جدی هەوڵ بۆ چارەسەرکردنی کێشەی فەرمانبەران و زیاد بوونی ساڵانەی فەرمانبەران و بە هەموو پێداویستیەکانیانەوە، بە هەموو دەرماڵە و ئەوەکانیان دا بکاتەوە، من بە گونجاوی دەزانم، بەڵام ئەوە کارێکی زۆر قورس و حەساسە و، پەیوەندی بە ژیانی سەدان هەزار وەکو لە راپۆرتەکەدا هاتووە، زیاتر لە 600 و قسور هەزار فەرمانبەر هەیە، بۆیە من پێم باشە بەر لە هەموو شتێك حکومەتی هەرێمی کوردستان هەوڵی بەستنی کۆنفرانس و کۆنگرەی زانستی بدات، خەڵکی پسپۆر و شارەزا لەو بوارەدا لە وڵاتانی دەوروبەر یان لەوڵاتانی پێشکەوتوو، شارەزا لەو بوارەدا بانگهێشتی ناوخۆی هەرێم بکات، لەگەڵ شارەزایان و پسپۆرانی ناو هەرێم بۆئەوەی لەو کۆنفرانس و لەو کۆنگرە زانستیانە چارەسەرێك، راسپاردەیەك بخرێتە بەردەمی حکومەت، بۆ کەم کردنەوەی ئەو گرفتە یاخود بە چارەسەر کردنی تەنانەت ئەگەر بە ڕێژەیەکیش دابەزێت هێشتا قازانجە، هەروەها سەبارەت بە پێشنیارەکانی وەزارەتی داراییش، لەوانە لە وەزارەتی دارایی کوردستان تەنها مووچەی بنەڕەتی و دەرماڵەی هاوسەرگیری و منداڵ و بڕوانامە وەك ئەوەی حکومەتی فیدرالی بێت، من لەگەڵ ئەوەمە، بەڵام ئەوەشیان وردەکاری زیاتری دەوێت، چونکە ئەوە پەیوەستە بە ژیانی خەڵك و تا ئێستاکە بووەتە حەقێکی موکتەسەب، چۆن دەتوانرێت عیلاج بکرێت؟ لەگەڵ ئەوەشم کە هەموو ڕێنماییەکانی تر سەبارەت بە دەرماڵەکانی تر پێدا بچێتەوەو ئەوەی پێویستە دەرماڵەکان ڕێنمایی تازەی بۆ دەربچێت، باسی

دوو یاسا دەکەن کە لە کوردستان کاری پێ دەکرێت لە مەجالی پێدانی مووچە، یەکێکیان یاسایەکە تایبەتە بە فەرمانبەرانی سەر بەوەزارەتەکان کە یاسای 22، ئەوی تریشیان یاسایەکی تایبەتە بە فەرمانبەرانی پەیمانگا و زانکۆکان خۆیان داوایان کردووە بە 1 یاسا کار بکرێت، من پشتگیری لەو ئەوەشیان دەکەم، من پێم وایە جگە لەو دوو پێشنیارەی کە وەزارەت کردوویەتی، پێویستە حکومەت بەردەوامیش بێتن لەو هەنگاوانەی کە پێشتر هیناویەتەوە، ساڵی پار بوو لە یاساکانیشدا ئاسانکاریمان بۆ کرد بوو، ئەوە ئیلزام کرا بوو کە ئەوە بکا، یەکیان بەردەوام بوون لە پێدانی نیوە مووچە بۆ ئەو فەرمانبەرانەی کە راژەکانیان لە کەرتی گشتیەوە دەگوازنەوە بۆ کەرتی تایبەت، ئەوەش کاریگەری خۆی دەبێت، هەرچەندە تا ئێستاکە نازانین چەند کەس سوودمەند بووە لەوە، چەند کەس بە پیر ئەو بڕیارەوە هاتووە، ئەوی تریشیان خانەنشین کردنی ئەو فەرمانبەرانەی کە ئارەزوومەندانە لە دوای 15 ساڵ خزمەت دەیانەوێت خۆیان خانەنشین بکەن، نازانین چەند کەس بەرەو پیری ئەو بڕیارە چووە، یەکێکی تر کە من بە گرینگی دەزانم بۆ کەم کردنەوەی خەرجیەکانی بەکار بردن و، کۆنترۆڵ کردنی، ئاراستە کردنی، بەشێوازێکی باش کۆنترۆڵ کردنی داهاتەکانە، سەرفیاتەکانیەتی و، لەسەرووی هەمووشیانەوە دانانی سەرۆکی دەستەی زانیاری و دارایی کاراکردنی ئەو دەستەیە، چونکە کاری ئەو دەستەیە کارێکی فەنیە، بەدواداچوونە بەسەر هەموو وردەکاریەکانی داهات و خەرجی لە هەموو دامودەزگاکانی سەر بەحکومەت، هەرچەندە ئێستا لە فەرمانگەکان بەشە وردبینیەکانیان کاری خۆیان دەکەن، بەلام لە غیابی دەستەی چاودێری دارایی بە بوونی هەموو ئەو گرفت و کێشەیە بەتەئکید رەخنە دەبێت و گەندەڵ کاریشی لێ دروست دەبێت، سەبارەت بە پرۆژەکانیش هەروەك باس کرا، بە تەئکید لە پرۆژەکانی بەرهەمهێناندا کە ئەوەی لە راپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی دا هاتووە، 2524 پرۆژە لەوەشیان نازانین چەند کەس بەرەو پیری ئەو بڕیارە چووە، یەکێکی تر کە من بە گرینگی دەزانم بۆ کەم کردنەوەی خەرجیەکانی بەکاربردن و، کۆنترۆڵ کردنی، ئاراستەکردنی بە شێوازێکی باش، کۆنترۆڵ کردنی داهاتەکانە، سەرفیاتەکانیەتی، لە سەرووی هەمووشیانەوە دانانی سەرۆکی دەستەی چاودێری دارایی و کاراکردنی ئەو دەستەیە، چونکە کاری ئەو دەستەیە کارێکی فەنیە و، بەدواداچوونە بەسەر هەموو وردەکاریەکانی داهات و خەرجی لە هەموو دامودەزگاکانی سەر بە حکومەت، هەرچەندە لە فەرمانگەکان بەشە وردبینیەکان کاری خۆیان دەکەن، بەلام لە غیابی دەستەی چاودێری دارایی بە بوونیەوە هەموو ئەو گرفتە و کێشەیە بە تەئکید رەخنە دەبێت و، گەندەڵکاریشی لێ دروست دەبێت، سەبارەت بە پرۆژەکانیش هەر وەکو باس کرا بە تەئکید لە پرۆژەکانی بەرهەمهێناندا، ئەوەی کە لە راپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی هاتووە 2524 پرۆژەیە، کە ئێستاکە لە بواری جێبەجێ کردن دایە لەگەڵ ئەوانەی کە پێشنیاریش کراوە، پارەی پێویست چەند تەئکید لەسەر ئەوەی ئەو وڵاتە وێرانیەکەی بە شێوازێکە، کە بەو بودجە پڕ لەو گرفت و کێشەیە چارەسەر ناکرێت، ئەوەی کە ئێستاکە لە بواری جێبەجێ کردن یان پێشنیار کرا بوو کە جێبەجێ بکرێت، تێچووەکەی 12 تریلیۆن و نزیکی 13 تریلیۆنە، ئەوەی کە تا ئێستا سەرف کراوە 4 تریلیۆنە، ئەوەی بۆ ئەمساڵیش

تەرخان دەكرێت بە هەردوو بەشەكەیەوە 3 تریلیۆنە، كەواتە دەبێت حكومەت بیر لەوە بكاتەوە هەم لە كەم كردنەوەی داهات، هەك لە كەم كردنەوەی سەرفیاتەكانی بەكاربردن و، بیر كردنەوە لە مەعالەجە كردنی ئەو مەوزوعە، بەتایبەتیش ئەگەر لە ڕێگای مەحكەمەكانی، مەحكەمەی فیدڕالی و مەحكەمەی ئیتحادیش بێت، یاخود لە ڕێگای بەكارهێنانی مافە دەستووریەكانیشمان بێت، یاخود لەوەی ئەو ولاّتە لەسەر دەستی ڕژێمە یەك لە دوای یەكەكانی كە لە عیراق بوون، ئێستا ئەو حكومەتەی عیراق میراتگری ئەوانە، قەرەبووی دەر و جیران دەكرێتەوە، هەر دوێنێكە بوو ملیارێك و قسور لە داهاتی عیراق، كە پشكی ئێمەش دراوە بە كوێت، ئەوە ئیران، ئەوە ڕێكخراوە نێودەوڵەتیەكان، ئەوە نازانم كێ، تەنها ئاوڕدانەوە لەو ولاّتەی ئێمە نەكراوە، ئەو وێرانكاریەی حكومەتەكان، كە ئێستا ئەوان میراتگری ئەوانن دەبێت لانی كەم لەوەش پشكی خۆیان هەبێت، لە ئاوەدانكردنەوە، لە قەرەبوو كردنەوە بۆ ئەو بابەتە، زۆرن ئەو كارانەی كە كراون سەرەڕای ئەو هەموو گرفتەی كە لەبەردەمی ئەو بودجەیە هەبووە، مەحدودیەتەكەی و كێشەكانی و نەبوونی دەستەی نەزاهە، گەندەڵی، كەمی داهاتەكانی ناوخۆ، بەلاّم پێم خۆشە بە سەریعی ئاماژە بە چەند سێكتەرێكی گرنگ بدەم، كە ئەوە دەست خۆشی دەوێت لەناو ئەو هەموو كێشەو كەمی داهات، ئەو مەحدودیەتە داندراوە ئەو كارانە بكرێت، دەلیلی ئەوەیە كە بێ بەرنامە نەبووە، بەڵكو پلان هەبووە بۆ جێبەجێ كردنی لەگەڵ هەموو تێبینیەكانی تر، كە لەسەر جێبەجێ كردنیان دا هەیە، ئەگەر ناهاوسەنگیەكیش هەبێـتن لە دابەشكردنیاندا، ناعەدالەتێكیش هەبێتن ئەوە هەمووی تێبینین، ئەوە هی ئەوەن كە حكومەت لەسەریان بوەستێت و، چارەسەریان بكات بەپێی ئەو ئیمكانیەتەی كە لەبەر دەستییێتی، بۆیە من پێم وانیە بتوانین بە نادیدەی بگرین، ئەو كارانەی كە كراوە لەسەر چەند سێكتەرێك هەر بە سەریعی باس دەكەم، كە چ كراوە لە سێكتەری كاروباری كۆمەلاّیەتی بەو ئیمكانیەتە كەمەی كە دراوە بەو وەزارەتە؟، تەنها لە قەرزی بچووك نزیكەی 3821 كەس سوودمەند بوون، لە چاودێری و گەشەپێدانی كۆمەلاّیەتی 121 هەزار و 157 كەس سوودمەندە، كەمئەندامان ئەوانە كە سوودمەند بوونە، كە لە 160 هەزاردا تێیدا وەری دەگرێت تا دەگاتە 250 هەزار مووچەی چاودێری خێزان 73 هەزار وپێنج سەد كەس، لە بێوەژن، لە ئافرەتی جیا بووەوە، لە خوێندكاری زانكۆی خێزاندار، لە خێزانی حكوم دراو، لە كچانی بێ دایك و باوك، لە كۆمەڵێك شتی تر كە هەریەكەیان 150 هەزار دیناریان پێ دەدرێت، لە بارەی بیمەی بێكاری كە تا ئێستاكە بەتایبەتی ئەوانەی دەرچووی زانكۆ و پەیمانگاكان نزیكەی 31 هەزار كەس سوودمەند بووە، لە بواری تەندروستی بێین لە دروستكردنی نەخۆشخانەكان، بنكە تەندروستیەكان، زیاد بوونی پزیشك، زیاد بوونی كارمەندی تەندروستی، من ناڵێم ئەوانە كەموكوڕیان تێدا نیە، بەلاّم ئەوانەش هەن، لەبەر چاون، كە پێویستە باسی لێوە بكرێت و، سەبارەت بەوەی كەرتی تەندروستی بن، پشتگیری لە تێبینی و ڕاوو سەرنجەكانی لیژنەی كاروباری تەندروستی دەكەم، بەوەی كە داوایان كردووە، زیاد كردنی ڕێژەی بودجەی ئەو كەرتە جا لە هەر داهاتێكی تر كە هەمان بێت، تەنانەت ئەگەر لە شتی تریش كەم بكەینەوە، بۆئەوەی بگاتە ئەو ڕێژەیەی كە وەزارەتەكە خۆی داوای كردووە،

پێویستی پێیەتی بۆ گەیاندنی ئەو خزمەتگوزاریانە بۆ هاوولاتیان، خۆی ئێستاکە دیارە (5,48٪)یان بۆ دیاری کراوە، داوا دەکەن بۆیان بکرێت لە 5،7٪، هەروەها بەهۆی دواکەوتوویی سیستەمی تەندروستی لە ولاتی ئێمە، ئەو ماڵ وێرانیەی بەسەر ئەو ولاتەدا هاتووە میلاکی دامەزراندنەکەشیان چاوی پێدا بخشێنرێتەوە، لەگەڵ ئەو پێشنیاریەشیانم کە دەڵێ داهاتی 5٪ وەزارەتی ناوخۆ، کە لە وەرگرتنی رسوماتی تۆمار کردنی ئوتۆمبێل و نەقلی موڵکیەت و نویٚ کردنەوەی سەنەوی وەردەگیرێت بۆ سندووقی توشبووانی شێرپەنجە بێت، لە چەند بوارێکی تریش نموونە زۆرن باسیان بکەین، کە دەلالەت لەوەیە کە بەڵیٚ بەرنامەیەك هەبووە، بەڵیٚ پلان هەبووە و، کەفائەتێك هەبووە، شەو نخوونیەك هەبووە، بیری لیٚ کردووەتەوە بۆ ئەنجامدانی سەرەڕای کەمو کورتیەکان و تێبینی هەموو برادەرانیش کە هەبوو، بەلاّم ئەوانەش هەبووە ناکرێت نادیدە بگیرێن، سەبارەت بە کورتهێنان ئاخیر شتم لەسەر کورتهێنان، حکومەتی هەرێمی کوردستان هۆیەکانی کورتهێنانی باس کردووە، کە بەشی زۆری کورتهێنانەکان دیسانەکە یەخەی سەرچاوەی تەمویلی سەرەکی دەگرێتەوە، کە حکومەتی فیدڕالیە، کە پێم وایە ئەو هەولاّنەی کە بەڕێزان لە وەزارەتی دارایی خستوویانە ناو راپۆرتەکەیان، بە راپۆرتێکی مولحەق لەو هەولاّنەی حکومەتی هەرێمی کوردستان کە داویەتی لەگەڵ حکومەتی مەرکەز بۆ چارەسەر کردنی کێشەکان، بەڵیٚ ئەوانە هەموو هەوڵی باشن و، دەلیلی ئەوەن کە بیٚ خەم نەبوونە، بەلاّم ئەنجامیان دیار نەوبووە، بۆیە من لێرەوە داوا دەکەم ئیتر کاتی ئەوە هاتووە نوێنەرانی کورد، چ ئەوانەی لە دەزگایەکی تەشریعینە، لە دەزگای تەشریعینە کە ئەنجومەنی نوێنەرانە، چ ئەوانەی لە دامودەزگاکانی حکومەت و لە وزارەتەکانی فیدڕالی دا کار دەکەن، مافە دەستووری و یاساییەکانمان لەویٚ بە هەند وەربگرن و، هەموو ئەو ڕێگا چارە دیبلۆماسیانەش بگرنە بەر و، ئەو ڕێگا یاساییانە بگرنە بەر، ئەو ڕێگا دەستووریانە بگرنە بەر بۆ گێڕانەوەی ئەو مافانەی خەڵکی کوردستان، چونکە بەشێکی گرینگ لە کێشەو گرفتەکانمان چارەسەر دەکات، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

تا سەعات (5)ی پاش نیوەڕۆ بە خواتان دەسپێرین، هەربژین.

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د.ارسلان بایز (سەرۆکی پەرلەمان):

بەردەوام دەبین لەسەر گفتوگۆکانمان، لیژنەی دارایی و ئابووری فەرموون بۆ شوێنی سەکۆی لیژنەکان، کاک شوان کریم فەرمووبۆ قسە کردن.

بەڕێز شوان کریم کابان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا من پشتگیری لە گوتە و گوتنەکانی هەردوو هاوکارم کاک عمر و سۆزان خان دەکەم، دواییش بە پرسیارێ دەست پێ دەکەم لە بەڕێزان نوێنەرانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، هەموومان وەزعی هەرێمی کوردستان دەزانین لە چ بارودۆخێك دایە و یەکێك لەو مەسەلانەی کە ئێستا زۆر مولیحە و ڕوونی بکەنەوە، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی کە پێموایە ئەمساڵ ڕاپۆرتێکی تێروتەسەل و هەمەلایەنە بوو بەڕاستی، باس لەو ستراتیجیەی کراوە کە حکومەت دەیگرێتە بەر بۆ ئەوەی خۆی لەو گرفتە رزگار بکات کە هەموو ساڵێ تووشی دەبێ هەم لە دانانی بودجە و هەم لە مەسەلەی دانانی بەرنامەی ئابووری هەرێمی کوردستان لە خاڵی 8 دا باس لە مەسەلەیەکی زۆر گرنگ دەکات و بە ستراتیجیەتێکی گرنگی دادەنێ و منیش پێموایە یەکێکە لە مەسەلە هەرە گرنگەکانی کە دەبێ حکومەتی هەرێمی کوردستان پەیوەستی بێ و کاری لەسەر بکات، ئێمە هەموومان بەڕاستی پشتگیری لەو مەسەلەیە بکەین کە ئەویش دانانی بنەمای سەربەخۆیی ئابووریە لە هەرێمی کوردستاندا کە ئەوە من پێموایە ئیتر لە کۆڵ ئەو پاڕانەوە و لاڵانەوەمان دەکاتەوە کە هەموو ساڵێ لە بودجە تەبریری بۆ دەهێنینەوە کە حکومەتی عیراق ئەوەندەی نەناردووە و ئەوەندەی ناردووە، پێشموایە ئەوە هەنگاوێکە بۆ ئەو ئاوات و خەونەی کە هەموومان هەمانە، بەڵام دیارە هەتا نەوتراوە، هیوادارم لەم ساڵەوە حکومەت ئەوە پەیڕەو بکات و ئێمە هەموومان پشتگیری بکەین، من دوو،سێ سەرنجم هەیە لەو بوارەی کە خۆم لە دوو لیژنە ئەندامم، یەکیان لەسەر پرۆژەکانی وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزارە، من دەست خۆشیان لێ دەکەم بەڕاستی، لە وەزارەتی شارەوانی کە توانیویەتی هەم بە جوهدی وەزارەت خۆی و لەگەڵ وەزارەتی پلاندانان و دارایی و دواتریش لەناو ئەنجومەنی وەزیران دا توانیویەتی برێکی باش پارە تەرخان بکرێ بۆ پرۆژەکانی لەسەروو ترلیۆن دینارەوەیە، ئەوەی کە تەرخان کراوە بۆ وەزارەتی شارەوانی کە بە دڵنیاییەوە ئەوە لە کارە خزمەتگوزاریەکانە کە پێشکەش بە خەڵکی هەرێمی کوردستان دەکرێ ڕەنگ دەداتەوە و وەزارەتێکی گرنگیشە، چونکە پەیوەستی ڕاستەوخۆی هەیە بە ژیانی ڕۆژانەی خەڵکەوە، لەناو ئەوەی کە لە پرۆژەکانی وەزارەت دا هەیە، ئێمە ساڵی ڕابردوو و پێشتریش زۆر قسەمان لەسەر ئەوە کرد کە حکومەت گرنگی نادات بەبواری گەشتوگوزار و مەسەلەیەکی تریش لە کاتی بڵاوبوونەوەی کولێرا ساڵی پار ئێمە زۆر قسەمان لەسەری کرد، مەسەلەی دابین کردنی ئاوی پاك و هەروەها مەسەلەی ئاو و ئاوەڕۆ و یەکێکیش لەو مەسەلانەی کە زۆر قسەی لەسەر کرا، پاك کردنەوەی یاخود ئاوی قورس بوو کە ئەوئاوە جارێکی دیکە پاك بکرێتەوە و نەچێتەوە چەم و ڕووبارەکان، لەو دوو بوارە، لەبواری ئاو و ئاوەڕۆ و چارەسەرکردنی ئاو، حکومەتی هەرێم و وەزارەتی شارەوانی ئەمساڵ لە پرۆژە پێشنیار کراوەکان دا جگە لە بەردەوامەکان 29 پرۆژەی پێشنیار کردووە کە من پێموایە پرۆژەی

زۆر گرنگ و باشن و ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی کوردستان سوودمەند دەبن لێی کە لە بواری ئاوی خواردنەوە و ئاو و ئاوەڕۆکان دایە، ئەوەی تریان لە پرۆژەی گەشتوگوزار و هەروەها شوێنەواریش کە بوارێکی گرنگ و لایەنێکی گرنگە لە مەسەلەی ئابووری و هەم بە نیسبەت حکومەتی هەرێمەوە و هەم بە نیسبەت خەڵکی کوردستانیشەوەکە دەکرێ ژمارەیەکی زۆر خەڵك سوودمەند بن لە مەسەلەی گەشتوگوزار، 43 پرۆژەی پێشنیار کراوی هەیە کە دڵنیام بە شێوازێکی باش ڕەنگدانەوەی ئابووری باشی دەبێ، بە نیسبەت شاری سلێمانیەوە من دوو داواکاریم هەیە و لە بەشێکی زۆری قسەی هاوکارانم دا بەهەمان شێوە داواکراوە و لە ڕاپۆرتی لیژنەکانیش دا لەچەند لیژنەیەك بە تایبەتی لیژنەی ڕۆشنبیری ئەو داواکاریانە هاتووە و هیوادارم بەڕێزان نوێنەری حکومەت بە هەندی وەرگرن و ئەو داواکاریانە تەسبیت بکەن و داواکاریەکانیش جێ بەجێ بکەن، یەکێك لە پرۆژەکانی فڕۆکەخانەی سلێمانی مەسەلەی دانانی ڕادارە، دیارە موافەقەتی بۆ کراوە، بەڵام ئەو تەخسیسەی بۆی دانراوە بە پێی پرۆژەکە کە خۆی بۆ ساڵێکە دوو ملیار دیناری بۆ دانراوە، ئەوان لە کۆبوونەوەی لیژنەکەمان داوایان کرد کە هەمووی بۆ دابندرێ بۆ ئەوەی بەڕاستی ئەوە مەسەلەیەکی حەیاتی موهیمە، تەئسیری زۆرە لەسەر سەلامەتی هەستان و نیشتنەوەی فڕۆکە، بۆیە من داواکارم بڕەکەی کە 22 ملیار دینارە حکومەت دابینی بکات، چونکە ئەوە پرۆژەیەکی گرنگەو و زۆر ئەهمیەتی هەیە بۆ مەتاری سلێمانی، پەیوەست بە بڕیاری بە پایتەخت کردنی شاری سلێمانی و بە پایتەخی رۆشتبیری هەرێمی کوردستان، من دوو داواکاریم هەیە، یەکێکیان ئەوەیە کە چەند هاوکارێکی ترم ئاماژەیان پێیدا کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بڕێك پارە دیاری بکات بۆ پەرەپێدانی چالاکیە رۆشنبیری و هونەریەکان، هەروەها لەپاڵ ئەوەشدا ئەو هۆڵ و سەنتەرە ڕۆشنبیریانەی کە لە سلێمانی هەن و هەندێکیان بەڕاستی پێویستیان بە نوێ کردنەوە و چاك کردنەوە هەیە، بۆ ئەوە دابنێ و تەرخانی بکەن بۆ ئەوە، ئەوەی تریشیان چەند ساڵێکە بڕیار لە شاری ڕۆشنبیری دراوە، پێموایە دیزاین و ئەوانەشی کراوە پارەشی بۆ دانراوە، بەڵام کێشەیەکی ئەزەلی هەیە، چوار، پێنج ساڵە موشکیلەی زەوی هەیە لە مابەینی زانکۆی سلێمانی و بەلەدیەی سلێمانی و چەند شوێنیکی تر، ئەو مەسەلەیەش یەکلانەبووەتەوە، چەند جارێك شوێنی ئەو شاری رۆشنبیریە کە کۆمەڵێك مەسرەح و سینەما و شوێنێکی زۆر گەورەیە ئەگەر بکرێ بەڕاستی دەبێ ببێتە نموزەجێکی جوان لە هەرێمەکەمان و لە ناوچەکەش دا، لەسەر ئەو مەسەلەیە دواکەوتووە، هیوادارم ئەوە بەجدی وەربگیردرێ و ئەو مەسەلەیە یەکلا بکرێتەوە و بۆ ئەوەی ئەو پرۆژەیە بچێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز (سەرۆکی پەرلەمان):

کاك سەرهەنگ فەرموو.

بەڕێز سەرهەنگ فرج:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەندامانی بەڕێزی پەرلەمان، من سەرەتا بە پێناسەی بودجە دەست پێ دەکەم، لە کورت ترین پێناسە بودجە بریتیە لە سیاسەتی حکومەت بە ژمارە، بودجە لە لاپەڕە 6 ی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری حکومەتی هەرێمی کوردستان هاتووە دەڵێ بودجەی گشتی بەڵگەنامەیەکی سیاسی و قانونیە و ڕەنگدانەوەی فەلسەفە و چالاکی ئایندەی دەوڵەتە بە هەموو دەزگاکانیەوە، ئامرازێکی کاریگەرە بۆ جێ بەجێ کردنی سیاسەتەکەی، نە تەنها دیکۆمێنتێکی ژمێریاری و ڕووتی خەرجی و داهاتی دەوڵەتە، هیوادارم بەم پێناسەیە ئێمە کۆتایی بەو جەدەلە بێنین کە دەوترێ موناقەشەی بودجە با دووربخەینەوە لە مەسەلەی سیاسی، بۆ خۆی موناقەشە کردنی بودجە موناقەشەی سیاسەتی ئابووری حکومەتی هەرێمی کوردستانە، ئەگەر سەیرێکی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستان بکەین، ستراتیجی حکومەتی دەست نیشان کردووە بە پێی بودجەی ئەمساڵ، ئەوەی کە دیاری کراوە، یەکەم/ مەسەلەی داهاتە، داهاتی ناوخۆیی بۆ ئەمساڵی 2013 ئەوەی کە چووەتە ناو خەزێنەی گشتی حکومەتەوە داهاتی وەزارەتەکان (651 ملیار و 114 ملیۆن) دینارە، بەڵام ئەگەر موقارەنەی بکەین وەك لە ساڵی 2011 وەك لە حسابی ختامیەکە هاتووە، لە حساباتی ختامی داهاتی ساڵی 2011 (1 ترلیۆن و 130 ملیار و 788 ملیۆن) دینار بووە، واتە بۆ قسە کردن لەسەر ئەم ستراتیجیەتە، لێرە بەڕوونی دەردەکەوێ بە ژمارە کە ئەم ستراتیجە نەك کاری بۆ نەکراوە، بەڵکو هەر بەرلەوەی هیچ شتێکی بۆ بکرێ فەشەلی هێناوە، لەبەرئەوەی 46٪ داهات کەمی کردووە لەچاو ساڵی 2011، وە (2 ترلیۆن) خەرجی زیادی کردووە، ستراتیجێکی تری کە حکومەت دیاری کردووە لە ڕاپۆرتەکە مەسەلەی کشتوکاڵەوە و هەموو برادەرانیش باسیان کرد، کۆی بودجەی تەرخان کراو بۆ کەرتی کشتوکاڵی (2,78) هەمووومان دەزانین بەم ڕەقەمە ناتوانی تۆ کەرتی کشتوکاڵ کە کەرتێکە و نزیك بووەتەوە لە لێواری تیاچوون تۆ پەرەی پێ بدەی و پێشی بخەی و بیپارێزی، لە ساڵی 2008 کۆنفرانسێك گیرا، سەبارەت بە پێشخستنی کشتوکاڵ و بەو کۆنفرانسە ختەیەکی 5 ساڵی دانرا و 5 ملیار دانرا بۆ هەر ساڵێك تا ساڵی 2013 بەڵام ئەو ختەیە بەداخەوە ئیشی لەسەر نەکرا، دەمەوێ ئەوە بڵێم کەرتی کشتوکاڵ کە ئێستا ناو بازاڕەکانی هەرێمی کوردستان بەداخەوە پڕ بووە لە بیبەری سوری و کەرەوزی ئێرانی و توری تورکی و ئەمانە بووژانەوەی ئەم کەرتە بەڕاستی پێویستی بە تەشجیع کردن هەیە، بە پیکاب دابەش کردن بەسەرهەموو چین و توێژەکاندا ناتوانین کەرتی کشتوکاڵی ببووژێنینەوە، بەم بڕە پارەیە بە تەئکید نابووژێتەوە، کەرتی صناعی لەو باشتر نیە، (0,57)ی بۆ دانراوە کە چۆن دەکرێت پێش بخرێ بە نیسبەتێك لەو پارەیە، ئێمە واقعی هەرێمی کوردستان دەزانین کە چەند مەعمەلێکی چیمەنتۆ و هەندێ مەعمەلی زۆر بچووکی مەجالی ئاوی تەماتە و ئەوانە نەبێ، مەعمەلێکی وا ستراتیجیمان نیە، من ئەپرسم چ پلانێك هەیە بۆ پێشخستنی ئەم کەرتە، ئایا دیراسەیەکی تەواو و شاملمان هەیە ئێمە بۆ دەست نیشان کردنی کانزا لە هەرێمی کوردستان، بۆ ئەوەی بە پێی ئەو کانزایانە ئێمە پەرە بەم بوارە بدەین و بەرنامەڕێژی بۆ بکەین، مەسەلەی تەندروستی کە ستراتیجێکی تری حکومەت دەست نیشانی کردووە کە لەم بودجەیە کاری بۆ دەکات، (5,48)ی بۆ تەرخان کراوە، ئێمە

دەزانین ئەم کەرتە لە چ قەیرانێك دایە و ڕۆژانە خراپی بیناکان و تەواو نەبوونی ئەو پرۆژە گەورانە دەبینین کە لەم مەجالە تا ئێستا تەواو نەکراوە و پارەیەکی زۆر زۆری تیا خەرج کراوە، ئایا ئەمە چەندی بۆ تەعویزانی موەزەفین و ئەگەر ئەو بابانەی لێ دەربکرێ چەندی دەمێنێتەوە بۆ پێشخستنی ئەو کەرتە کە ئەویش لە قەیرانێکی گەورە دایە، مەسەلەی پەروەردە بە هەمان شێوە، (12,48)ی بۆ تەرخان کراوە، ئەگەر مەسەلەی تەعویزی موەزەفین و خەدەمات و مەنافعی ئیجتماعی و ئەو بابانەی تری لێ دەربکەین، چەند دەمێنێتەوە بۆ پێشخستنی کەرتی پەروەردە؟ لە کاتێك دا کە چەند جار باسکراوە کە ئێمە پێویستمان بە دروست کردنی 3 هەزار بینای قوتابخانە هەیە، لایەنی کەم بۆ جێ بەجێ کردنی ئەو سیستمی خوێندنەی کە حکومەت چەند ساڵە بانگەشەی بۆ دەکات، تۆ ئەگەر بینایەکی ڕێك و پێك و جوانت نەبێ ناتوانی بە تەئکید پەیڕەوی ئەو سیستمە بکەی، بەداخەوە بینیمان لە چەند مانگی ڕابردوو ئێمە کارەساتی گەورە لەم مەجالە ڕووی دا، شەهید بوونی کاکە دانا ئەوەی هەڵەبجەی تازە کە دیوار بەسەری دا ڕووخا ئەوە گەورەترین کارەسات بوو، دەری خست کە مەسەلەی کەرتی پەروەردە لە چ قەیرانێك دایە و بەداخەوە من گەشبین نیم بە چارەسەر کردنی ئەو بابەتە، ستراتیجێکی تر کە حکومەت دەستنیشانی کردووە و دەڵێ سیستمی گونجاو بۆ وەرگرتنەوەی داهاتی ئاو و کارەبا لەم بودجە، وەرگرتنەوەی پارەی ئاو، ئێستا ماوەیەکە پارەی ئاو بە مەساحەی خانوو وەردەگیردرێ، من دەپرسم ئەمە لەسەرچ ئەساسێك ئەم پێوەرە دانراوە؟ خانووی واهەیەکەسی تیا ناژی، خانووی وا هەیە دوو کەسی تیا دەژی، خانووی وا هەیە بەو 100 مەترە و بەو مەساحەیە دە کەسی تیا دەژی، چۆن و کەی عەدالەتی تیایە تۆ ئەو پارەیە وەردەگری بەو نیسبەتە و لە سەر چ ئەساسێك ئەو پێوەرە دانراوە؟، بابەتێکی تری گرنگ کە مەسەلەی داهاتە بۆ حکومەت و لێرە بەداخەوە هیچ ناوی نەهێنراوە، مەسەلەی داهاتی گەیاندنە، کەرتی گەیاندن لە دوای ئەوەی لە دنیا پڕ بەرهەمترین و پڕ داهاتترین کەرت دێت، ئێمە لە هەرێمی کوردستان لە چەندین موناسەبە قسەمان لەسەر کردووە ئەم کەرتە لە قەیرانێکی گەورە دایە، لە عیراق لە ساڵانی ڕابردوودا عەقد کراوە بۆ کۆمپانیای زەین و بۆ کۆمپانیای ئاسیاسیل و بۆ کۆمپانیای کۆڕەك، لەبەرامبەر ئەوعەقدانە بۆ هەر کۆمپانیایەك عیراق (1 ملیارە و 250 ملیۆن)دۆلاری وەرگرتووە، لەبەرامبەر پێدانی تەرەدود و مێگاهێرتزەکان، لە 15٪ ربحیشی هەیە، بەڵام ئەم کەرتە لەلای ئێمە بەداخەوە، بۆ یەك مێگاهێرتز حکومەت لێرە یەك ملیۆن دیناری تەبعی وەرگرتووە، لە هەندێ کۆمپانیا حکومەت پشکی هەیە و بە 13٪ و بە 28٪ و حکومەت قەرزی لای ئەم کۆمپانیایانە هەیە، تا ئێستا یەك دیناری ئەو قەرزەی وەرنەگرتووەتووە، ئەمە بە پێی قسەی بەڕێز وەزیری گواستنەوە و گەیاندن، کە داهاتە و ئەگەر ستراتیجی حکومەت ئەوە بێ کە داهاتەکان کۆبکاتەوە و پێوەریان بۆ دانێ و ڕێکی بخاتەوە، ئەمە مەجالێکی گرنگی داهاتە بەڕاستی، ڕەنگە پرسیار بکەین وبڵێین یەك مێگاهێرتز کە دراوە بە کۆمپانیاکانی گەیاندن لە هەرێمی کوردستان بە یەك ملیۆن دیناری تەبع بۆ ئەوەیە کە زۆر لەسەر هاووڵاتی نەکەوێ، بەڕێزان هەموومان دەزانین مەسەلەی گەیاندن، مەسەلەی ئەنتەرنێت لە هەرێمی

کوردستان پارەیەکی زۆر زۆرە و کوالیتیەکی زۆر زۆر خراپیشی هەیە، یەعنی سەبەبەکە ئەمە نیە، عەقدێك هەیە کەمن یەك نموونەی دەهێنمەوە، عەقدێك کراوە بۆ مەسەلەی ریکلام، بۆ 15 ساڵ کە ساڵی بە 1 ملیۆن دیناری عیراقیە، هەموو وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن بۆ یەك ساڵ خەریکە ناتوانێ ئەو عەقدە تەعدیل بکات، یەك عەقد، ناتوانێ تەعدیلی بکات بۆ 15 ساڵ بە یەك ملیۆن دیناری تەبع دراوە بە کۆمپانیایەك، ئەمە ستراتیجی کۆکردنەوەی داهاتە؟ ستراتیجێکی تر کارکردن بۆ دانانی بنەمای سەربەخۆیی ئابووری کوردستان، لە تەقریرەکەی وەزارەتی دارایی هاتووە لە لاپەڕەی 6 دەڵێ 96٪ داهاتی هەرێم لە بەغداوە دێت، کە تۆ 96٪ی داهاتت لە بەغداوە بۆ دێت، چیت کردووە؟ ئەم هەنگاوانە چین، ئەو میکانیزمانە چین تۆ ئەتەوێ ئێستا لەم بودجەیە و لەدوای ئەم بودجەیەش ئیشی لەسەر بکەی بۆ ئەوەیبتوانی سەربەخۆیی ئابووری دابنێی، بەڕەئی من ئەمە دوو خوێندنەوەی بۆ دەکرێ، زۆر لەوە زیاترە کە حکومەت لەم بودجەیە خستوویەتیە ڕوو، ئەوەی ئێمە و برادەرەکانیش دەیڵێن لەسەر مەسەلەی داهاتی نەوت ڕاستە نەوعێك زمنیەن ئیقراری تیایە، یاخود ئەمە موجەرەد دەستەواژەیەکە دانراوە و بە داخەوە، بۆیە پێویستە روونکردنەوە لەم بارەیەوە بدرێ، تۆ 96٪ ی داهاتت لە بەغداوە بێ، چۆن و بەچ میکانیزمێك بنەمای دانانی ئابووری سەربەخۆ دادەنێی؟ ستراتیجێکی تر کە بیرم چوو باسی بکەم، کەمکردنەوەی زیادەڕۆیی لە خەرجی گشتی کە دێمە سەری، بودجە بەڕێزان هەموومان دەزانین لە دوو بەشی سەرەکی پێك دێت، مەسەلەی خەرجی و مەسەلەی داهاتە، ئەوەی کە موتەبەعە بابەتێکی علمیە ئەوەیە کە ئێمە هەموو داهاتەکانمان پێویستە بزانین لەسەر ئەساسی ئەو داهاتانە ئێمە خەرجیەکانی خۆمان دابڕێژین، بەڵام بەداخەوە لە لای حکومەتی هەرێمی کوردستان بەم شێوەیە مامەڵە لەگەڵ بودجە ناکرێ، ساڵ بەساڵ بودجەی بەکاربردن زیاد دەکات بەجۆرێك لە ساڵی 2008 خەرجیەکانی حکومەت (4 ترلیۆن و 674 ملیار) دینار بووە، بەڵام لە ساڵی 2013 خەرجیەکان گەیشتووەتە (11 ترلیۆن و 608 ملیار) دینار، واتە لە ماوەی 5 ساڵی ڕابردوودا خەرجی 7 ترلیۆن دینار زیادی کردووە، مووچەی فەرمانبەران وەکو یەکێك لە بەشەکانی خەرجی باسی مەسەلەی خەمڵاندنی تیا کراوە، بۆمووچەی فەرمانبەران و خانەنیشینان و وەزارەتەکان داوای (10 ترلیۆن و 251 ملیار) دیناریان کردووە، بەڵام وەزارەتی دارایی کەمی کردووەتەوە بۆ (7 ترلیۆن و 113 ملیار) دینار، واتە (3 ترلیۆن و 138 ملیار) دیناری لێ کەم کردووەتەوە، باسەکە باسی خەمڵاندنە، پرسیارەکە ئەوەیە، بەجدی داواکاری وەزارەتەکان ڕاستە؟ ئەو ژمارەیەی کە داوایان کردووە؟ ئەگەر ڕاستە چۆن وەزارەتی دارایی کەمی کردووەتەوە؟ بۆ موچەی فەرمانبەران لەم ساڵە (7 ترلیۆن و 113 ملیار) دینار دانراوە، بەڵام لە ساڵی 2010 پارەی تەرخان کراو بۆ ئەم بابە (4 ترلیۆن و 607 ملیار) دینار بووە، شمەك و خزمەتگوزاری وەکو بەشێکی تری بابەکانی خەرجی دوای مووچەی فەرمانبەران، ئەم بابە زۆرترین پارەی بۆ تەرخان کراوە، لە ساڵی 2012 (1 ترلیۆن و 421 ملیار) دینار بووە، بەڵام لە ساڵی 2013 زیادی کردووە و بووە (1 ترلیۆن و 905 ملیار) دینار، بەخشین وەکو بابەتێکی تری خەرجی لە بودجەی گشتی عیراق دا بۆ ساڵی 2013 (219

ملیار و 419 ملیۆن) ی بۆ تەرخان کراوە، بەڵام لێرە کراوە بە (671 ملیار) واتە لە هەرێمی کوردستان و (833 ملیۆن) دینار، حکومەتی هەرێم (452 ملیار و 414 ملیۆن)ی بۆ زیاد کردووە، کە شارەوانیەکان و فرۆکەخانەکان و بانکەکان و وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندنیش بڕی (34 ملیارو 559 ملیۆن)ی بۆ تەرخان کراوە، سوودە کۆمەڵاتیەکان، لە بودجەی عیراق دا بڕی(481,701 ملیۆن)ی بۆ دانراوە، بەڵام حکومەتی هەرێم کردوویەتی بە (690 ملیار و 303 ملیار) دینار، بڕی 70 ملیار دینار بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشی کەمدەرامەتەکان، دەکرێ بە ئامارێك ئێوە پێمان بڵێن ئەو نەخۆشانە کامانەن کە ئەو 70 ملیارە دینارەی بۆ تەرخان کراوە و ئاماری چارەسەر کردنی ئەو نەخۆشیانەمان پێ بڵێن؟، ئەگەر ئەمە بۆ وەزارەتی تەندروستی و بۆ وەزارەتی کۆمەڵایەتی دانانی ئەمە بابە ڕاست بێت، بە حوکمی ئەوەی کە وەزارەتی تەندروستی و وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی بۆ مەسەلەی سەرف کردنی پارەی نەخۆش و بۆ مەسەلەی هاوکاری کردنی شەلەل دەماغ و ئەو بابانەی تری تیایە، بەڵام هەر لەم بابانە بۆ سەرۆکایەتی هەرێم و ئەنجومەنی وەزیران و ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش و وەزارەتی پێشمەرگە و وەزارەتی ناوخۆ، لێرە پارەیان بۆ دانراوە بە بڕی جۆراوجۆر، برادەرەکان باسیان کرد نامەوێ ڕەقەمەکە بڵێم، ئەی ئەمان بۆچیانە؟ لە بودجەی ئەمساڵدا خەرجیەکانی دیکە، بڕی (814 ملیار و 648 ملیۆن دینار) دانراوە، پرسیار، لەم بەشەدا حکومەت دەڵێ لە بەشی خەرجیەکانی دیکە، (106 ملیار و 972 ملیۆن) دینار تەرخان کراوە بۆ ئەو کارمەندانەیە کە لەسەر میلاکی وەزارەتێکن، بەڵام خزمەتگوزاری پێشکەشی وەزارتێکی دیکە دەکەن، تکایە ڕوونکردنەوەمان بدەنێ، ئەم بابەتە چیە؟ لەناو خەرجی دیکە، خەرجی دیکە هەیە، ئەوە سەیرە، من هەندێ نموونە دەخەمەڕوو، لە خەرجیەکانی ئیفاد دا جگە لەوەی پارەی هۆکاری گواستنەوە و دەرماڵەی شەوانە و خەرجیەکانی گەشتوگوزار و گەشت کردن تەرخان کراوە، بەڵام بڕی (3 ملیار و 69 ملیۆن) دینار بۆ خەرجیەکانی دیکەی ئیفاد هەم دانراوەتەوە، لە خەرجیەکان بەکرێ گرتنی بینا جگە لەوەی کە پارە بۆ بەکرێ گرتنی بینا و مەخزەن تەرخان کراوە، بۆ کرێی دیکە جارێکی تر (1 ملیار و 340 ملیۆن) دینار تەرخان کراوە، ئەوە هەندێ نموونەی ترە، برادەرەکان هەندێکیان باس کرد، من نامەوێ باسی بکەم، مەوجوداتی نادارایی، لەساڵی 2013 (297 ملیار و 278 ملیۆن)ی بۆ دانراوە، کە ئەم بابە مەسەلەی کڕینی سەیارە و کڕینی ئەساس و ئەو پێداویستیانەیە، داهات/ بەشە سەرەکیەکەی تری بودجە ڕوونی و شەفافی داهات لەهەر وڵاتێك دا پێوەرە بۆ سەرکەوتوویی و کراوەیی و پێشکەوتوویی سیستمە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی ئەو وڵاتە، باسەکە باسی داهاتە بەڕێزان، پێم خۆشە، پرسیارم لەسەر داهاتی نەوت دەست پێ بکەم، ئەگەر قەرار بێت نەوت موڵکی هەموو خەڵکی کوردستان بێ، ئێمەش نوێنەری خەڵکی کوردستان بین، لەم پەرلەمانە بەڕێزە، ئێمە دەپرسین داهاتی نەوت چەندە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا لە یەکێك لە ڕۆژنامەکان کە لێیان پرسیوە دەڵێ نازانم داهاتی نەوت چەندە! ئێمەی ئەندامانی پەرلەمانیش نازانین داهاتی نەوت چەندە؟ حکومەتیش لێرەیە و بەڕێز وەزیری دارایی ساڵی پار ئەگەر بە هەڵە نەچووبم ڕایگەیاند کە لای ئەوان نیە

داهاتی نەوت و ئێوەش نازانن چەندە، ئێمە لەکێ بپرسین و بزانین داهاتی نەوت چەندە؟، ڕاستە لە ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی و ئابووری دەڵێ دوو ژمارە حسابی کراوەتەوە و بۆ ئەو داهاتانە، منیش دەڵێم ڕاستە خۆ ئەم پارانە لە فەردە هەڵناگیرێن لەژێر زەوی، بەڵام پێویستمان بەوە هەیە بزانین ئەو ژمارە حسابیانە چەندێکە و نیسبەتمان دەوێ و پارەی داهاتی نەوت چەندە؟ داهاتی وەزارەتەکان بۆ ساڵی 2013 باسمان کرد کە (651 ملیار و 114 ملیۆن) دینار خراوەتە ناو سەندوقەوە، کۆی داهاتی هەرێمی کوردستان ئەمساڵ کە دیاری کردووە، (2 ترلیۆن و 679 ملیار) دینارە، بەڵام تەنها (651 ملیار)ی چووەتە خەزێنەی گشتیەوە، ئەی بابەتەکانی دیکە چی لێ هات؟ کە زیاتر لە 2 ترلیۆن دینارە، گرفتی داهاتەکان لە شارەوانیەکان دایە و لە فرۆکەخانەکان دایە و لە بانکەکاندایە، ئەگەر شارەوانیەکان بیانوویەکەیان ئەوە بێ کە یاسای بۆ دەرچووە لە ساڵی 1993 پێویستە ئەم شارەوانیانە،داهاتەکانی خۆیان بۆ خۆیان سەرف بکەنەوە، حکومەت نەقسەکەیان دەداتێ، بەم مەقاسەیە، ئەمە بەڕێزان یەعنی پێویستی بە، ئەگەر شارەوانیەکان ئەمە گرفتیان بێ، ئەی فرۆکەخانەکان و ئەی بانکەکان؟ پێویستە داهاتەکانیان بەڕوونی لە داهات دابێ، لەسەر ئەساسی داهاتەکان خەرجیەکانیان دیاری بکرێ، بۆ ئەوەی هیچ شك و گومانێك هەڵنەگرێ، داهاتی سامانە سروشتیەکان، (1 ترلیۆن و 62 ملیار) دینارە، ئەمەش داهاتی بەڕێوبەراتیەکانی بەرهەمە نەوتیەکان و غازە، نابێ ئەم داهاتانە ڕاستەوخۆ بکرێنەوە بە خەرجی وەك لێرە کراوەتەوە بە خەرجی، ئەگەر واش بێ چۆن خەرجی چەند بەڕێوبەراتیەك لە خەرجی چەندین وەزارەت زیاترە، مەبەست سامانە سروشتیەکان، داهاتی وەزارەتی ناوخۆ، داهاتی هاتووچۆ بە 130 ملیار دینار هاتووە، لە بودجەی ئەمساڵ، ڕاستەوخۆ دەکرێتەوە بە خەرجی بۆ وەزارەتی ناوخۆ، لە کاتی موناقەشەی سندوقی سەرەتان دا من باش لە بیرمە، ئەگەر برادەرانیش لە بیریان بێ، بەندە ئیقتراحی ئەوەی کرد کە لە غەراماتی مروری نیسبەتێك دابندرێ بۆ کۆمەك کردن و هاوکاری کردنی سەندوقی سەرەتان، ئەو کاتە وا وەڵام درایەوە کە پارەی داهاتی غەراماتی مروری نیوەی دەدرێتەوە بە مرور بۆ ئەو کارمەندانە سەرف دەکرێتەوە و نیوەکەی تریشی لە پەرەپێدانی ڕێگاوبانەکان دا سەرف دەکرێ، من دەپرسم، لیستی ئەو ڕێگەوبانانەی کە بە پارەی غەراماتی مروری چاك کراونەتەوە و پەرەیان پێدراوە بێ زەحمەت چەند شەقام و چەند جێگەیە پێمان بڵێن؟، ئەمە لە کاتێك دایە خەرجی بەکاربردن لە وەزارەتی ناوخۆ بۆ خۆی (2 ترلیۆن 357 ملیار) دینارە، لە داهاتی شارەوانیەکان دا مووچەی فەرمانبەران لە بەشی بەخشین دایە، بەشێکمان هەیە ئێمەلە بودجەی هەر وەزارەتێك تەعویزی موەزەفینە، چ زەرورە لە بەشی مینەح دا مووچەی فەرمانبەرانی تیا بێ، گواستنەوەو گەیاندن، بۆ خزمەتگوزاری تۆڕی زانیاری بڕی (12 ملیار و 101 ملیۆن) دینار تەرخان کراوە، کە لەو بڕە، (8 ملیار و 125 ملیۆن) دیناری بۆ وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندنە، وەك من پرسیومە ئەوە بۆ تۆڕەکانی زانیاری ئینتەرنێت و پەیوەندی و دامودەزگاکانی حکومەتە لە هەولێر و لە دهۆك، تەنها لە هەولێر و لە دهۆك، پرسیارەکە ئەوەیە، ئەمە بۆچی هەر وەزارەتە بە جیا ئەم بڕە پارەیەی بۆ تەرخان کراوە؟ بۆ مەسەلەی خزمەتگوزاری تۆڕی زانیاری، هەر وەزارەتە بە تەنیا بۆی

تەرخان کراوە و ئەمەش لە وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن ئەم 8 ملیارە ئەگەر بۆ ئەنتەرنێتی دامودەزگاکانی حکومەت بێ بۆ هەر وەزارەتێکی تر لەو بابە پارە تەرخان کراوە، پرۆژەکان، پرۆژەی ئێمە کە من ئەندامی لیژنەی گواستنەوە و گەیاندنم ئەوە هەموو برادەران لێرەن، لە کاتی کۆبوونەوە لەگەڵ وەزارەت لەگەڵ مودیری مەتارەکان بۆ قسە کردن لەسەر بودجە تەبعەن وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن و مودیری هەردوو مەتارەکە زۆر زۆر گلەییان هەبوو لە وەزارەتی پلاندانان و وەزارەتی دارایی، سەبەبی ئیمزا نەکردنی من وەکو ئەندامێکی ئەو لیژنەیە لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی گواستنەوە و گەیاندن بۆ پەرلەمانی کوردستان سەبەبێکیان گلەیی و گازاندەی وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندنن، یەکێك لە گلەییەکانی وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن ئەوەیە کە لە مەسەلەی دانانی بودجە هیچ پرسێك بە ئەوان نەکراوە، ئەمە قسەی مدیری عامی تەختیتە، مودیرعامی دیوانە و ستافی وەزارەتە، یەکێك لە گلەیی هەر دوو مودیری مەتار، مەتاری سلێمانی و هەولێر ئەوە بوو کە ئەوان نازانن مەرجەعیان کوێیە؟، سەر بە کوێن و سەر بە وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن و سەر بە وەزارەتی ناوخۆن، سەر بە وەزارەتی دارایین؟ تا ئێستا مەرجەعی دیاری نیە، شوێنێك نیە بەڕوونی ئەوان سەر بە ئەوێ بن، ئەمە گرفتێکی زۆری بۆ مەسەلەی ئیش و کاری ئەمان دروست کردووە، مەتاری هەولێر تا ئێستا 600، 612 ملیاری بۆ خەرج کراوە، مەتاری سلێمانی بە پێی وتەی مودیری مەتار تا ئێستا نزیکەی 90 ملیۆن دیناری بۆ خەرج کراوە، هێشتا مەتاری هەولێرو مەتاری سلێمانی یەك دنیا کەموکورتیان هەیە، مەسەلەی ئەوان پرۆژەیەك نیە کە دوابخرێ و بخرێتە پلانەوە، پرۆژەیەکە تەکنیکیە و پەیوەندی بە نیشتنەوەی فڕۆکەوە هەیە، کە یەك ملم و یەك نوقسانی هەبێ کارەساتێك دەکەوێتەوە بەڕاستی کە هەم لەسەر هەرێمی کوردستان دەکەوێ و هەم مەتارەکانمان دەکەونە بەر خەتەری داخستنەوە، لە ئەسنای ئەم هەموو کەموکورتیە لە مەتاری سلێمانی و لە مەتاری هەولێر بڕیاری دروست کردنی مەتارێك دەدرێت لە دهۆك، من مەبدەئیەن لەگەڵ ئەنجامدانی هەموو پرۆژەیەکم بۆ هەر بستێکی خاکی ئەم کوردستانە، دهۆکی ئازیزیش بە تەئکید وەکو شوێنێکی گرنگ لە هەرێمی کوردستان، بەڵام لە ئەسنای ئەم هەموو کەموکورتیەی لە سلێمانی و لەمەتاری سلێمانی و لە مەتاری هەولێر هەیە، بە ئیعترافی هەردوو مودیری مەتارەکە خێرە مەتارێکی تر لە دهۆك دروست دەکرێ؟ کەموکورتی ئەوان با علاج بکرێ دوایی بیر لە دروست کردنی مەتارێکی دیکە بکرێتەوە، من دەشپرسم بەڕاستی جەدوای ئیقتسادی دروست کردنی مەتارێکی تر لە دهۆك لە ئێستادا لە چی دایە؟ مەشروعەکانی شارەوانی، ئێمە ئاوی قەڵادزەمان هەیە، کە تا ئێستا نەچووەتە بواری جێ بەجێ کردنەوە و ساڵانە پارەیەکی زۆری بۆ تەرخان کراوە، ئاوی ڕانیە بە هەمان شێوە، ئاوی کۆیەمان هەیە بەهەمان شێوە، مەشروعی پێوەری ئاوی زیرەکمان هەیە بە هەمان شێوە، ئەمە دەلیلە لەسەر مەسەلەی شکستی هەندێ پرۆژە کە بەداخەوە هەتا ئێستا نەیانتوانیوە بکەونە کار و خزمەتی خەڵك بکەن، هەندێ مەشروع هەیە بەڕاستی لە ڕابردوو دا ئەنجام دراوە، کە مەشروعی حەساسن، مەشروعی ئاون، بەڵام لە ئێستا شکستەکەیان دەردەکەوێ، چونکە بەدواداچوون نەبووە و موتابەعە نەبووە، بۆ نموونە پرۆژەی ئاوی قەزای سیدسادق، لە

ئێستادا زێراب و ئاو تێکەڵ بووە و بە بەردەوامی هەر ڕۆژەی کۆڵانێك هەڵدەکەنن، کە چیمەنتۆش کراوە بۆ ئەوەی بگەڕێن بەدوای خەلەلەکان نایدۆزنەوە، بەڕێز وەزیری پلاندانان لە خشتەی پرۆژەکان دا لە کشتوکاڵ نووسراوە دابین کردنی 50 سەیارە بۆ وەزارەتی کشتوکاڵ بە بڕی 2 ملیار دینار، مەسەلەی سەیارە ئێمە دەزانین لە خەرجی بەکاربردن دا باب و فەسڵی خۆی هەیە، بۆ لێرە خراوەتە ناو پرۆژەکانی وەبەرهێنانەوە؟ کڕینی 5 کۆمپرێسەری مۆبایل لەگەڵ بارهەڵگری دەبڵ ئەکسڵ 2012 بە بڕی 450 ملیۆن دینار، بە هەمان شێوە لە پرۆژەکانی کشتوکاڵ داهاتووە و ئەمە بۆ کەوتووەتە ئەوێ؟ من لە جەنابت دەپرسم پێرار و پاریش ئێمە 100 ملیار دینارمان دانا بۆ دەعمی مەشروعی قەزا و ناحیە و گوندە سنووریەکان، دەکرێ پێم بڵێی جەنابت پار ئەو بڕە پارەیە چۆن خەرج کراوە؟ بۆ ئەو شوێنانە، چونکە لە ساڵی ڕابردوو واتە لە ساڵی 2011 پارەی ئەو پرۆژانە سەرف کراوە بۆ هەندێ ناحیە و قەزا کە لە ناوەندن، نەك لەسەر سنوورەکان من داواکارم لە جەنابت کە بەڕوونی وەڵامی ئەو پرسیارە بدەیتەوە، یەکێك لەو پێوەرانەی کە باس دەکرێ بۆ مەسەلەی تەوزیع کردنی مەشروعەکان، مەسەلەی پێوەری ژمارەی دانیشتوانە،

لەگەڵ پێوەری وێرانکاری، ئەگەر ئەم پێوەرانە لەبەرچاو گیرابێ بۆ دانانی بودجە، من دوو نموونە دەهێنمەوە، سەید سادق ژمارەی دانیشتوانی 75 هەزار کەسە، لە پرۆژە پێشنیاز کراوەکانی ئەم ساڵ 2013 (4ملیار و 230 ملیۆن)ی بۆ تەرخان کراوە، کەمتر لە 4 ملیۆن دۆلار، هەڵەبجەی تازە، شارەزوور دانیشتوانی نزیکەی 65 هەزار کەسە بە ناحیەی وارماواتەوە، (3ملیار و 930 ملیۆن) دیناری بۆ تەرخان کراوە بۆ پرۆژە پێشنیاز کراوەکانی 2013 ی ئەمساڵ، ئەگەر پێوەری دانیشتوان و وێرانکاری لەبەرچاو گیراوە بەڕەئی جەنابتان ئەمە پێوەرێکی دروستە دانانی ئەم پارەیە بۆ ئەو مەنتقانە؟ دابەش کردنی ژمارەی بودجەی تەشغیلی باسی ئەوە دەکرێ کە 31٪ ئەمساڵ بە 69٪ یە، مەسەلەی بودجەی تەشغیلی، ئێمە ئەگەر ڕازیش نەبووبین، قسەشمان کردبێ لەسەر ئەوەی کە بودجەی تەشغیلی بودجەیەکی زۆرە و بودجەی ئیستسماری بودجەیەکی کەمە، بەڕێزان خۆ ساڵانە ئەمە بەم شێوەیە نەڕۆیشتووە، تەجاوز کراوەتە سەر بودجەی ئیستسماری جارێکی تر، بۆ بودجەی تەشغیلی 84 ـ85 ـ 86 بەرز بووەتەوە، بودجەی ئیستسماری هاتووەتە 15 کە ئەمە لادانە بەڕاستی، ئەمە شکاندنی یاسای بودجەی هەرێمی کوردستانە لەلایەن وەزارەتی داراییەوە، ئێمە لە ساڵی 2011 بڕیارماندا کە سندوقێك دابنێین بۆ ئەوەی پارەی ئیستسماری کە دەمێنێتەوە بچێتە ئەو سەندوقەوە، بەڕێز وەزارەتی دارایی هەتا ئێستا ئەو سەندوقە دروست کراوە، ئەگەر دروست نەکراوە بۆ دروستتان نەکردووە؟، چارەسەر چیە؟ بە بڕوای من چارەسەرەکە ئەوەیە تەبعەن برادەرەکانم و فراکسیۆنی ئێمە هەندێ داواکاریان کرد، من پشتیوانی ئەو داواکاریانە دەکەم، لەسەر ئەساسی کە بودجەی تەشغیلی منیش و برادەرەکانیش هەندێ ڕەقەم و داتامان خستەڕوو کە زیادەڕەوی تێدایە، دەکرێ بودجەی تەشغیلی جارێکی تر ڕێك بخرێتەوە، بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین ئەو داواکاریانەی کە هەمانە بە هەمووومان جێ بەجێ ی بکەین، کە گرنگترینیان مەسەلەی دەعمی زیاد کردنی

مووچەی هێزی پێشمەرگەی کوردستانە، کە ئێمە نابێ لەسەر ئەوە بوەستین بەغدا پارە دەنێرێ یان نانێرێ، چونکە ئەوان پێویستیان بەوە هەیە و مەعیشەتی ماڵ و منداڵیان لەسەر ئەوەیە، من داوا دەکەم لیژنەیەك دابندرێ بۆ ڕێك خستنەوەی مووچە و دەرماڵە و بۆ ڕێکخستنی هاوسەنگی، ئەمە داواکاریەکە دەکرێ نەك لە ئێستادا لە چەند ڕۆژی داهاتوو و لە چەند مانگی داهاتوو ئەمە بکرێ، لە ئێستادا سەرباری بوونی ئەم کەموکوڕیانە من داوای گێڕانەوەی بودجە دەکەم جارێکی تر بۆ ئەنجومەنی وەزیران بۆ ئەوەی لە ماوەی 10 ـ15 ڕۆژ هەموو تێبینیەکان لەبەرچاو بگیرێ و هەموو هەڵە و کەموکورتیەکان چاك بکرێ و بهێندرێتەوە و ئێمە لێرە بە هەموومان ئیقراری بکەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایزسەرۆکی پەرلەمان:

سیوەیل خان فەرموو.

بەڕێز سیوەیل عثمان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا حەز دەکەم باس لە لێدوانی هەندەك کەسان، کە تەعلیق نیە و ڕەددانەوەی کەس نیە لێرە کە لە ئیعلام باس دەکەن دەڵێن.... .

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

تکایە خۆت دەڵێی وەڵامی هەندێ کەس، خوشکی من، لەسەر بودجە قسە، بکە دایکی خۆم، خوشکی خۆم، لەسەر بودجە قسە بکە رجات لێ دەکەم، سیوەیل خان فەرموو.

بەڕێز سیوەیل عثمان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دەڵێم هەندێ لە خەڵك هەیە جا ئەندام پەرلەمانە و شارەزای ئابووریە کەسانێك هەنە لە وەزارەتی دارایی دەڵێن لە پەرلەمانی کوردستان موناقەشەیەکی زۆر دەکرێ لەسەر یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان، منیش دەڵێم ئەوە ڕاستە، جارێ گوێم لێ ڕاگرە، ئەو قسانەی ئەو خەڵکە دەیکەن ڕاستە، حەقی خۆیانە و جاری واهەیە دەبێ ئەندام پەرلەمانیش سەعات و یان سێ چارەك و یان بیست دەقە قسان دەکات، ڕاست دەکەن، بەڵام بەمەرجێك ڕاست دەکەن ئەگەر پەرلەمانی کوردستان یان ئەگەر لە هەرێمی کوردستان، ئەمە دیوانی چاودێری داراییمان هەبا، دەستەی نەزاهەمان هەبا، ئەگەر لە ناو پەرلەمانی کوردستان لیژنەی نەزاهە هەبا، لەناو پەرلەمانی کوردستان لیژنەی وردبینی هەبا، جگە لە لیژنەی دارایی و ئابووری، ئەگەر ئەو بودجەیەی کە لە حکومەتەوە دێت بۆ پەرلەمانی کوردستان بەو فلتەرانە ، بچووبا ئێمەش پێمان باش بوو لە پەرلەمان و بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان یەك سەعات یان دوو سەعات موناقەشەیەکی بەسیتی بودجەمان بکردبا و کەموکورتیەکانمان لەوێ تەواو بووبا، ئێجا ئێمە موناقەشەی بودجەمان بکردباو پەسەندمان بکردبا، مەبەستم ئەوە بوو، بۆیە دەمگوت پێم مەبڕە.

بەڕێز د. ارسلان بایزسەرۆکی پەرلەمان:

جا من سوئالەك لە تۆ دەكەم، توخوا، خوای خۆت، ئەگەر ئەوانەش هەموو هەبووایە ئەو قسانە هەموو نەدەكران؟ سیوەیل خان فەرمووو.

بەڕێز سیوەیل عثمان:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

نەخێر نەدەكرا، بەڕێز تەقریرەكان دەچێ و بودجەكە پیشان دەدرێ و بودجەی فعلی، لێرەدا لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی هاتووە كە دەڵێ 96٪ ی سەرچاوەی داهاتی بودجەی هەرێمی كوردستان لەلایەن حكومەتی عیراقیەوە دابین دەكرێ، یەعنی زۆر هۆكاری هێناوەتەوە، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، من دەڵێم جاری واهەیە كە عەرەب مەسەلەیەكی هەیە دەڵێ (هاى الموضوع بها ان) بە كوردی دەڵێن (ئەو ماستە موویەكی تێدایە)، لەبەرئەوەی كە ئەو ماستە موویەكی تێدایە، با مووەكەی لەناو ماستەكەی دەربینین، ئینجا ئەو كاتە حكومەتی هەرێم لەگەڵ حكومەتی ناوەند لەوانەیە ڕێك بكەون لەبۆ ناردنی بودجەكە بە شێوەیەكی ڕێك و پێك، واتە نە كورتهێنانمان دەبێ و حكومەتی فیدراڵ دەتوانێ جەنتڵمانانە بۆ خۆی بڵێ ئەمن حسەی هەرێمی كوردستان نانێرم و 17٪یش بی بیكاتە 10,4٪، هەر لەسەر ئەوەی كە دەڵێ حكومەتی فیدراڵ بوار نادات تەنانەت هەرێم ڕۆڵ بنوێنێ لە دیاری كردنی بەشە بودجەی خۆیدا، من دەڵێم ئەی ئەو وەزیرانە لە بەغدا ئیش و كاریان چیە؟ ئەی ئەو بەرپرسانە ئیش و كاریان چیە؟ ئەی ئەندام پەرلەمان كە لە بەغدان ئیش و كاریان چیە، حەق وایە هەوڵی ئەوە بدەن كە بودجەكە لە كاتی خۆی زیاد بكرێ نەك كەم بكرێت، ئەگەر كەمیش نەكرێتەوە 17٪ەكە بنێرن، بەڵام لێرە ئێمە با گلەییەكیش لە حكومەتی خۆمان بكەین كە ئەو مامەڵەی حكومەتی فیدراڵ لەگەڵ هەرێمی كوردستان دەیكات، هەمان مامەڵە حكومەتی هەرێمی كوردستان لەگەڵ پەرلەمان و لەگەڵ هاووڵاتیان و لەگەڵ دامودەزگا حكومیەكان دەیكات و دواییش پێت دەڵێ سەبەبەكەی چیە، خاڵێكی ترمان هەیە لە لاپەرە 8 هاتووە لە ڕاپۆرتەكە، دەڵێ حكومەتی هەرێم پلانێكی ستراتیجی هەیە لە ساڵانی 2012 ـ 2016 یەك لەو خاڵانەی گرنگی دانە و بایەخدان بە سەرچاوەی داهاتی ناوخۆی كوردستان، جگە لە دەرهێنانی بەرهەمی نەوت، بەڵكو بە گرنگی دان بە كەرتەكانی كشتوكاڵ و پیشەسازی و گەشتیاری و كەرتەكانی تر، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، من یەك نموونە لە كشتوكاڵ دێنمەوە لە یەك جێگا، دەزانم هەموو خاكی كوردستان بە پیت و بەرەكەتە، بەڵام یەك نموونەی دەینمەوە لە ناحیەی تەق تەق و دەوروبەری و ناحیەی سێگردكان تەبعەن سەر بە كۆیەیە، دەشتی كۆیە و منیش نوێنەری كۆیەمە، لەبەرئەوەی ئەو نموونەی دێنمەوە، ساڵی پار لە پرۆژە پێشنیاركراوەكان بەنداوێك دەرچوو بۆ تەق تەق، بڕی 960 ملیاری لە بۆ دەرچوو بوو، پار 15 ملیاری لە بۆ دابین كراو و ئەمساڵ لە پرۆژە بەردەوامەكان نیە، ئەو 15 ملیارەش كە كرا هیچ دیار نیە، دەبوایە حكومەت و وەزارەتی دارایی لە ڕاپۆرتەكەی ئەو پارانە دیاری بكات، لەبەرچی ئەوە سەرف نەكرا، لەبەرئەوەی كە با بڵێین ئەو بەندە وابزانم جێ بەجێ ناكرێ و فەشەلی هێنا، لە بواری پیشەسازی هەمان شت من نموونە بە كۆیە دێنمەوە كە دەڵێ لەبواری پیشەسازی كە گرنگی پێ نەدراوە، مەعمەلی ئاوی

تەماتەمان هەبوو، پوختە كردنی تووتن نازانم چەند ساڵە دروست كرابوو كە ئێستا بووەتە فەرمانگەی دادنووسی، مەعمەل تەماتە نازانم چی لێ هاتووە؟، مەعمەل مافوور كە باشترین مەعمەل مافوور بوو لە هەرێمی كوردستان، كەچی زۆربەی هەرە زۆریشی كارمەندەكانی كە ئیشیان لەو مەعمەلانە دەكرد هەمووی ژن بوون، یەعنی سوودێكی هەبوو لە بۆ ژنان، بەڵام ئەو مەعمەلانە ئێستا لەكار وەستاون، تەنها ئەگەر بڵێی مەعمەل مافوور نەبێ هەندێ كاری لێ دەكرێ، بەڵام كارێكی كەمی لێ دەكرێ، ئەگەر باس لە گەشتیاری دەكات كە بایەخ بە كەرتی گەشتیاری درابێ، تاوەكو ئەو ساڵ كەرتی گەشتیاری پارەی بۆ دابین نەكراوە، جگە لەوەی كە هەندێكیان كەرتی تایبەتە، بەڵام كەرتی حكومیش هەیە، ئەوساڵ نەبێ هەندێ پارەی بۆ دابین كراوە و بایەخدان بە كەرتی گەشتیاری، بەڵام تاكو ساڵی پاریش دینارەكی بۆ سەرف نەكرابوو، ئایا چ پەرەپێدانێك و بایەخدانێكە بەو كەرتانە، بواری سیستمی تەندروستی، تەندروستی بەس پێشنیار دەكەم، ئەمە پرۆژە یاسایەكە كە پرۆژە یاسای بیمەی تەندروستی ئەگەر لە پەرلەمانی كوردستان پەسەندی بكەین، لەوانەیە بواری تەندروستی سوودێكی لێ وەربگیرێ، باس لە پێداویستی تەندروستی ناكەم، لەبەرئەوەی زۆربەی هەرە زۆری هاوكارانم باسیان لێی كردووە و پێویست ناكات من باسی بكەم، گرنگی دانی زیاتر بەبواری پەروەردە و خوێندن و خوێندنی باڵا، هەر ماوەی دوو، سێ هەفتە بەر لە ئێستا سەردانی چەند گوندێكمان كرد، لە گوندەكان سەردانی قوتابخانەكانمان كرد، لەبەرئەوەی قوتابخانە دائیرەی حكومیە لەوێ، كەچی بە گشتی دەڵێم قوتابخانە هەبوو درزی دیواری ئەو بەرو ئەوبەری بڵێین نێوان دوو ژوور دیار بوو، قوتابخانە هەبوو دیواری دیسان ڕووخا بوو، یەك شتی زۆر سەیرم دیت لە قوتابخانە و لە پۆلەكە مامۆستایەكە لەبەردەم تەختە ڕەشەكە ڕاوەستابوو، قوتابیەكان هەموو چوو بوونە پەنا دیوارەكە دانیشت بوون و لەرزیان لێ بوو، بارانیش بە كەیفی خۆی دەباری و دڵۆپەی دەكرد، جا كەم تەرخەمیەكە ئەوە ئایا لە وەزارەتە یان لە بەڕێوبەری قوتابخانەیە، واتە هەمووی هەر حكومەت دەگرێتەوە، تەڵەبە چ بكات بچێتە چواردەوری پۆلەكەی دانیشێت و لە ناوەڕاستی هەر هەمووی دڵۆپەی دەكرد، جگە لەوەی قوتابخانە هەبوو چەند ساڵێك دروست كراوە شەبەكەی ئاوی بۆ ڕانەكێشراوە، قوتابخانە هەبوو تاوەكو ئێستا چەند ساڵە دروست كراوە كارەبای ڕەئیسی نەبووە تا ئێمە تەلەفۆنمان بۆ دائیرەی كارەبا كردووە و هەتاكو بۆیان جێ بەجێ كراوە، دانانی سیستمی گونجاو بۆ وەرگرتنی داهاتی ئاو و كارەبا هاوكارم كاك سەرهەنگ باسی كرد، باسی داهاتی ئاو و كارەبای كرد كە چۆن وەری دەگرنەوە، من دەڵێم ئەگەر دەسەڵات بدرێتە وەزارەتی كارەبا دەڵێ خەرجی زیاترە لە داهاتی، ئەگەر دەسەڵات بدرێتە وەزارەتی كارەبا لە سەرۆكایەتی هەرێمەوە بگرە هەتا ئاخر دامودەزگای حكومی و حزبی حەق وایە ئەگەر پارەی كارەبا نادەن كارەبایان ببڕێ، مافی خۆیەتی، واتە یاسایەكە جێ بەجێ بكرێ بۆ پاشا و گەدا وەك یەك بێ، بە دامودەزگا حزبیەكانەوە و بە دامودەزگا حكومیەكانیشەوە، دانانی میكانیزمی گونجاو بۆ پەرەپێدانی دەرماڵە بە فەرمانبەرانی حكومەت، لێرە پێشنیاریان كردووە دوایی جوابیان دەدەینەوە، لە ڕاپۆرتەكە هاتووە، بۆیە حكومەتی هەرێمی كوردستان هیوادارە پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستان بۆ ساڵی دارایی 2013

جێگای متمانەی پەرلەمانتاران بێ، منیش لەگەڵ ئەوەمە پرۆژە یاسای بودجە پەسەند بکرێ، بەڵام بەمەرجێك، مەرجەکەش ئەوەیە کە کاك کاردۆی هاوکارم باسی کرد لیژنەیەك پێك بێت، چونکە بە کەموکورتیەوە ئێمە ئامادە نین دەنگی بۆ بدەین و پەسەند بکرێ، بەڵام ئەو کەموکورتیانەی لەناو یاسای بودجەکە هەیە لەناو ڕاپۆرتەکەی دیاری کراوە، جێ بەجێ بکرێ و ئەوکاتە ئێمەش ئامادەین دەنگی پێ بدەین، دێینە دابەش بوونی خەرجی خەملاندن، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان لێرە هاوکارانم باسیان کرد، تەخمین کردنی بودجە لەگەڵ فیعلی گەلەك زۆری فەرقە، هەتا بە قەرەبووی فەرمانبەرانیشەوە، لە تەخمینەکەی هاتووە، بڕی 2 ترلیۆن و چەند ملیارەکە، لە فیعلیەکەی 11 ترلیۆنە و چەند ملیارەکە، ئەمە دەزانین تەخمین دائیمەن لە فیعلی زیاتر دەنووسرێ، ئەوە هەموو بەڕێوبەری قوتابخانەکانیش فێرە ئەو بەزمە بوو بوون، کە تەجهیزات و کتاب دەهات چەند قوتابیان هەیە، دوو قاتیان دەنووسی و دەیانگوت ئەگەر دوو قات بنووسی نیوەشمان لێ ببڕن نیوەکەی ترمان هەر دەدەنێ، بەس ئەوە مەسەلەکە پارەیە، پارە کو دەبێ؟، ئەگەر وەزارەتێك ترلیۆنێکی نووسی بێ و وەزارەتی دارایی 500 ملیاری بداتێ، ئەی ئەو ترلیۆنەی کە نووسیویەتی یان بە زیادەوە نووسیویەتی، حەق نیە ئەوە وابێت، یانیش کو جێ بەجێ ی کرد ئەو پێداویستیەی هەیەتی ماوەی ئەو ساڵە جێ بەجێ ی دەکات، بێینە سەر دابەش بەندی ئابووری باس لە قەرەبووی فەرمانبەران و کاڵا و خزمەتگوزاری ئەوانە زۆریان باسیان کرد، ناڵێم ئەوە بڕەکەی ئەوەندەیە و کەمە یان زۆرە، بەڵام هەندێ نموونەم هەیە لەسەر ئەوە، نووسراوە 950 ملیۆن (المسارح ولوازمها)، 1 ملیار و 210 ملیۆن (الاجهزە الموسیقیە)، 907 ملیۆن (موجودات ثابتە اخری) لە دوای هەموو موجوداتی تر، ئینجا موجوداتی سابیتەی ئوخرا، 2 ملیار و 26 ملیۆن (مخصصات الضیافة) کە لە شەش مانگی ساڵی ڕابردوو تەنها 746 ملیۆنیان سەرف کردووە، 1 ملیارو 662 دینار پارەی کتاب، کەچی لە شەش مانگی ساڵی ڕابردوو تەنها 387 ملیۆنیان سەرف کردووە، 703 ملیۆن سجلات، ساڵی پار تەنها 84 ملیۆن بووە، 277 وەسائیقی ساڵی پار بە شەش مانگ 44 ملیۆن دینار بووە، ئجوری مەجاری کە داوایان کردووە هەندێ لە وەزارەتەکان 3 ملیار و 293 وەزارەتی دارایی دەستی خۆش بێ فلسەکی نەداوەتێ، زۆر باشە، 3 ملیار و 697 ملیۆن مەلابسی ئوخرا دوای هەموو مەلابسەك نازانم مەلابسی ئوخرا یەعنی چی؟، کە دوای هەموو مەلابسەك پاریش دانراوە 662 ملیۆن دینار وەرگیراوە، 117 ملیار و 776 ملیۆن دینار ئەغزیەی ئوخرا، دوای هەموو خواردنەکان نووسراوە، ئەوەندە ملیارەمان دەوێ بۆ خواردن، کە ساڵی پار 57 ملیاریان سەرف کردووە، 30 ملیار و 899 ملیۆن دینار موخەسەسات و نەفەقاتی سەفەر کە ساڵی پار تەنها 13 ملیار سەرف کراوە، 2 ملیار و 361 ملیۆن دینار جگە لە موخەسەسات، نەفەقاتی سەفەر هاتووە بە نەفەقات ئوخرا، نەفەقاتی ئوخرا یەعنی چیە کە سەفەر و پلیتی تەیارە و هەمووی دابین کراوە، جگە لەوە ئەوەندەیان داواکردووە، 2 ملیار و 430 ملیۆن ئیشتراك لە سحوف، ئەو (اشتراك فی الصحف)ە بەڕێزان ئەوە بۆ فەرمانبەری ئاسایی نیە، بۆ فەرمانبەرە پلە بەرزەکانە، حەق وایە بۆ خۆیان پارەی سوحف بدەن، ڕۆژنامەیەکی دەیخوننەوە پارەکەی بدەن، ئەوە بگەڕێتەوە بۆ خەزێنەی وەزارەتی

دارایی زۆر زۆر باشترە کەساڵی پار 809 ملیۆنیان سەرف کردووە، ئیجاراتی ئوخرا، جگە لە ئیجارات مەبانی و سەکەن و موعیدات و مەکائین و ئەوانە داوای 1 ملیار و 576 ملیۆنیان کردووە، تەرفیهی ڕەسمی کە دەکاتە وفود و عیلاقاتی عامە و موناسەباتی ڕەسمی، داوای 28 ملیارو 607 ملیۆنیان کردووە کە ساڵی پار تەنها 10 ملیاریان سەرف کردووە، موئتەمەرات و نەدوات 8 ملیاریان داواکردووە، ساڵی پار 858 ملیۆنیان سەرف کردووە، تەنزیفی دەوائیر جگە لە ئەو کۆمپانیایەی پاککەرەوە کە شارەوانیەکان دەیکەن، 28 ملیاری داواکردووە لەگەڵ 215 لە ساڵی پار تەنها 11 ملیاریان سەرف کردووە، 32 ملیار و 356 (صیانە وسائل النقل) ساڵی پار 11 ملیاریان سەرف کردووە، دوای هەموو وەسائیتی نەقلەکان هاتووە، 895 ملیۆن دینار لە ئوخرا، ئوخرا یەعنی چی؟؟ لێرەدا کە هەموو جۆرە سەیارەیەك بە پایسکل و ماتۆرەوەش نیشانت کرد، ئەو ئوخرایە یەعنی؟ چی نازانین، 75 ملیۆن مەحەتاتی ئیداری ئیزاعە وتەلەفزیۆن، نازانم کام مەحەتە و ئیزاعە و تەلەفزیۆن سەربەخۆیە؟ چونکە هەر هەموویان حیزبینە، 22 ملیار و 400 دینار نەفەقات (اللجنە الاولومبیە) ئێمە لەگەڵ ئەوەینە بایەخ بە بواری وەرزش بدرێ، بەڵام ساڵی پار 2 ملیاریان سەرف کردووە، ئێستا داوای 22 ملیاریان کردووە، خاڵێکی تر 814 ملیار و 553 نەفەقاتی ئوخرای موتەنەویعە، یەعنی لە شەش مانگی ساڵی ڕابردوو 94 ملیاریان سەرف کردووە، ئەوە هەندەك بە گشتی باسی لە سیلع و خەدەمات و سیانە و ئوخرا و ئەو شتانە بوو، بێینە سەر دابەش بەندی وەزیفی، لاپەڕە 12 بودجە بە وەزیفە سەرەکیەکانیش دابەش دەکرێ بۆ بودجەی ئاسایش و بەرگری، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، ئەمە هیچ کاتێك لە شەئنی هێزی چەکداری و هێزی پێشمەرگە و هێزی ناوخۆ و ئاسایش بە هیچ شێوەیەك کەم ناکەینەوە، ڕاستە ماندوو بوون و شەو و ڕۆژ ئیش دەکەن و کار دەکەن، بە هەموو شێوەیەك ئەگەر وەسفیان بکەین، بەڵام من یەك شتتان پێ دەڵێم، ئەو ئەمن و ئاسایشەی کە لە هەرێمی کوردستان بەرقەرارە 60٪ ی فەخر و شانازیەکە دەگەڕێتەوە بۆ خەڵکی هەرێمی کوردستان کە چاوی لە تیرۆر نیە و چاوی لە کوشتنی خەڵك نیە، چاوی لە تەقینەوە نیە و بۆ خۆی بەشدار نیە لەو کارانە، لەبەرئەوە دەڵێم ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ خەڵکی کوردستان هاوکاری هێزەکانی چەکداری دەکەن بە پۆلیس و ئاسایشەوە و بە پێشمەرگەوە، نموونەشمان لەسەر ئەوەی هەیە، ساڵانی پێشووتر چەند کارەساتی زۆر ناخۆش ڕووی دا هەرچەندە هێزی چەکدار و ئاسایش هەبوو و پۆلیس هەبوو، هەموو شێوەیەکی بڵێین چەکداری هەبوو، بەڵام تەقینەوەش ڕووی دا زۆر بەداخەوە لە 1ی شوبات 300 کەس شەهید بوو کارەساتەکە ئەو کەسەی کە ئەوەی ئەنجامدا لەناو هاووڵاتی هەرێمی کوردستان بوو، جگە لەوەی باندێکی تیرۆرستی هەبوو باش بوو بە هەوڵ و کۆششی هەموو لایەك کە خەبەر درا و خەبەری ئاسایش درا لەو باندەی کە شێخ زانا تێیدا بەشدار بوو، لەناو ئەو باندەش کەسانێك هەبوون لەناو هێزی ئاسایش بە پلەی رائید بوون، باش بوو الحمدلله واستە و واستەکاری نەیخوارد هەموویان ئیعدام کران، ئەو کارە تیرۆریە واتە ئەمن دەیڵێم 60٪ لە بۆ خەڵکی هەرێمی کوردستان دەگەڕێتەوە، ئینجا بۆ ئاسایش و دەزگا ئەمنیەکان و دەزگای پۆلیس و وەزارەتی ناوخۆ، لە لاپەڕە 13 خاڵی

6 هاتووە خەرجیەکان، لەوانە فڕۆکەخانەکان هاوکارم کاك سەرهەنگ زۆر بەجوانی ڕوونی کردەوە، باسی لەوەش کرد کە بڵێین ئێستا دوو مەتار هەیە، بەڵام من دەیڵێم مادام فڕۆکەخانەی دهۆك نەچووەتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، پاریش بودجەی بۆ تەرخان کرا و ئەو ساڵیش بودجەی بۆدانراوە، ئەوە لەسەر زاری هەردوو بەڕێوبەری فڕۆکەخانە ئاسانی فڕۆکە وەکو سەیارە و وەکو وەسائیل نەقەلەکانی دی نیە، پەیوەندی بە ژیانی هاووڵاتیان هەیە، ژیانی گەشتیاران هەیە، ئینجا بە بێگانە و بە خۆماڵیەوە، لەبەرئەوە من یەك پێشنیار دەکەم، مادام فڕۆکەخانەی دهۆك نەچووەتە بواری جێ بەجێ کردنەوە ئەو ملیارەی ئەوسا بۆی دابین کراوە، ئەو 50 ملیارە بدرێتە فڕۆکەخانەی هەولێر و سلێمانی و کەموکوریەکانیان جێ بەجێ بکرێ، بەڵام لە ساڵی دواتر کە دێ قەرەبوویان بکرێتەوە، لەجیاتی 50 ملیارەکە بەشی هەردوو فڕۆکەخانەی هەولێرو سلێمانیش بۆ ئەوان سەرف بکرێ باشترە، بۆ لێرە پلانەك دانراوە ئەوساڵ پرۆژە پێشنیار کراوەکان زۆر کەمترە لە پرۆژە بەردەوامەکان، لەبەرئەوەی پرۆژە بەردەوامەکان تەواو بێ ئینجا پێشنیاری نوێ هەبێ، ئەو فڕۆکەخانەش ئەگەر ئەو بڕە پارەیەی دانراوە بۆ ئەوان سەرف بکرێ، بۆ سەلامەتی هاووڵاتیان و گەشتیارانە زۆر باشە، بە نیسبەتی وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن با ئێمە تەکلیفەك لە حکومەت بکەین، ئایا پەیوەندی بە وەزارەتی دارایی هەیە، پەیوەندی بە وەزارەتی پلاندانانەوە هەیە، ئەنجومەنی وەزیرانەوەیە، گلەییەکی یەکجار زۆریان هەبوو کە دەیانگوت ئێمە نازانین پرۆژەیەك دەکرێ، نازانین چەندە، بۆمان دێت نازانین چەندە، ئەمڕۆ تەلەفۆنەکمان لە بۆ دەکرێ ئەوەندە پارەتان هەیە، بەیانی گۆڕاوە و دەڵێ ئەوەندە پارەتان هەیە، واتە ئەو وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن یان سەڵاحیەتیان بدەنێ، ئیش و کارەکانیان بەرێك و پێکی بەڕێوە بچێت، یان ئەو وەزارەتەی هەڵبوەشێننەوە و دامودەزگاکانی با سەر بە لایەنێکی تر بێ، ئەوە لەسەر داوای وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندنە، بێینە سەر بودجەی وەبەرهێنان، بودجەی وەبەرهێنان (5 ترلیۆن و 334 ملیارە)، بودجەی وەبەرهێنان بەرێزان من ناڵێم کەمە، بودجەی وەبەرهێنان بودجەیەکی باشە کەلە بۆی دانراوە، ئەوەی دی دەڕوات، ئێستا دێینە سەر وەزیفی، زۆر باشە و هیچ عەیبی نیە، زۆرە کەم نیە، بەڵام بە مەرجێك ئەو بودجەیە هەمووی سەرف بکرێ لە بواری ئیستسمار، نەك ئەو بودجەیە نیوەی سەرف بکرێ و نیوەکەی دی دەڵێی چی لێ هات؟، پێمان ناڵێن چی لێ هات، دەڵێن ئەی ئەنگۆ موخەسەساتی پۆلیس و ئاسایشتان زیاد نەکرد، ئەی ئەنگۆ موخەسەسات و پارەی مامۆستایان و کارمەندانی وەزارەتی پەروەردەتان زیاد نەکرد، یەعنی ئەو پاساوانە دێننەوە، نەخێر با سەرف بکرێت بۆ ئیستسمار، ئێستا ئەوە مانگی یەکە دەتوانن ئەگەر ڕۆتین کەم بکرێتەوە، لەناو حکومەت حکومەتی هەرێم لە هەموو دەزگایەکانی حکومەتی هەرێم تەندەرین بکرێ، بەس دەکرێ ئیتلاقی پارەی بکرێ لە بۆ بەڵێندەرەکان، بەڵکو ئەوانەش بچێتە بواری جێ بەجێ کردن، هیوادارایین ئەو 5 ترلیۆنە ئەوساڵ دابین کرایە بۆ ساڵێکی دی وەك ئەمڕۆ هەتا ئێمە لێرە نین و وەجبەیەکی دی لێرەیە، انشاللە دەست خۆشی بکەن و بڵێن ئەوە سەرف کرا بۆ بودجەی ئیستسمار، لاپەڕە 30 ڕێگەنەدان بەبەشداری هەرێم لە داڕشتنی سیاسەتی دارایی و دانانی بودجەی عێراق، ئەوە باسیان

کردووه که دوو کۆبوونەوەیان کردووه له 2012/9/31 و له 2012/10/21 کۆبوونەوە کراوه ڕێك کەوتووینه لەسەر ناردنی پارەی هەرێم 17٪ ەکەی، بەڵام بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەو گرژی و ئاڵۆزیەی که باسم کرد ئەو موەی لەو ماستەی دەربێنن، وابزانم جێ بەجێ دەبی، ئەوەش هەمووی پەیوەندی به نەوتەوه هەیه، هەوڵەکانی حکومەتی هەرێم به دەست هێنانی مافەکانی له بەغدا ئەوه باسم کرد، چونکه ئەو دوو بەروارەی تێدایه، خەرجی سیادی، خەرجی سیادی و نەفەقاتی سیادی دوای ئەوەی که لێی دەردێنن، حەق وایه که لێره به پێی ماددەی له دەستوور داهاتووه یان له یاسای بودجەی عیراق داهاتووه ئەو خەرجه سیادیەی که دەمێنێتەوه وەفرەکه که دەمێنێتەوه ڕێك کەوتووینه لەسەر ئەوەی بخرێته ناو سەندوقەك یان بگەڕێتەوه بودجەی وەزارەتی دارایی ئەو کاته 17٪ ی هەرێمیشی لێ بدرێ، هیوادارین حکومەتی هەرێمی کوردستان هەوڵی جدی بدات و بێ منەت نەبێ له بۆ وەرگرتنەوەی و شەرمیشی ناوێت دەبێت حکومەتی فیدراڵ خاڵەکی لاوازی حکومەتی هەرێمی لەبەردەست دابێ، بۆیه بەو شێوەیه موسیره لەسەر ئەوەی 17٪ ی هەرێمی کوردستان نەدات، بەڵام ئەمه گلەیی له حکومەتی عیراق دەکەین، حکومەتی هەرێم گلەیی له حکومەتی عیراق دەکات و دەڵێ وەفری ئەو پارانەی نەفەقاتی سیادی که تاوەکو ئێستا ڕێك کەوتووینه بۆمان نەهاتووه با ئێمەش ئەو گلەییەی له حکومەتی هەرێم بکەین و بڵێین وەفری ئەو پارانەی که له بودجەی تەشغیلی دەمێنێتەوه له وەزارەتەکان هەمووی سەرف نابێ، لەو پارانەی که بۆ باج و ئەو رسوماتانەی که وەردەگیرێ داهاتی هەرێمی کوردستانه و ناچێته بەغدا وەفری ئەو پارانەی له پرۆژەی ئیستسمار دەمێنێتەوه به هەمان شێوه حکومەتی هەرێمیش له بۆمان دیاری ناکات، موستەحەقاتی پێشمەرگه باسی ناکەم زۆریان باس کرد ببێته هێزێکی نیشتمانی، ژمارەی تەواو بدەنه حکومەتی عیراق، ئێستاش نیشانەی دوو ئیدارەیی پێوه دیاره، ئەو کاتی عیراق ناتوانی موستەحەقاتی پێشمەرگه نەنێری 7 ترلیۆنه و مافی خۆمانه وەری بگرین، بێینه سەر پەرەپێدانی بەشی هەرێم له پترۆ دۆلار، ئەو ساڵ 42 ملیۆن دینار یان 400 هەزاریان بۆ دانراوه، که موستەحەقاتی هەرێم دەڵێ به پێی ئەو ژماره بەرمیل نەفتانەی که دەینێرین ڕۆژانه، 250 هەزار بەرمیل دابەش 100 و دابەشی 66 هەمووی دەکاته 106 ملیار و 397 خۆش مەبن لەو حەقەی به هەموو لایەکەوه، بەڵام منیش دەڵێم حەق نیه لێیان خۆش بن له حەقی پترۆ دۆلاری که پترۆ دۆلار مافی خۆیەتی قەزای کۆیه و ناحیەی تەق تەق له هەموو حەقلی شیواشۆك ئەو خێروبێرەی هەرێمی کوردستان هەمووی هی ئەوێیه و مافی هەموو خەڵکی کوردستانه لێی سوودمەند بێ، بەڵام جاری واهەیه دەبێ حسەی ئەسەد بۆ ئەو ناوچانه بێ که بەرهەمی نەفتی لێ هەیه، بەڵام زۆر به داخەوه که ئەو ساڵ پرۆژەکانی وەبەرهێنانی تەق تەق و کۆیه نەگەیشته 4 ملیار دینار، جگه لەوەی ناحیەی سێ گردکان و سکتانیش سفره، دێینه سەر بودجەی تەواوکاری، بودجەی تەواوکاری زۆر باشه، که دەڵێ به گوێرەی ماددەی 23 له قانونی بودجەی عیراق ساڵی 2012 نایخوێنمەوه، کەواته بودجەی تەواوکاری ئەو بودجەیەیه که دوای ئەوەی که نەوت دەفرۆشێت سعرەکەی بەرز دەبێتەوه، ئەو بودجەی تەواوکاریه بڕیاردرایه که حکومەتی عیراقی 25٪ ی بدرێته هاووڵاتیانی هەموو عیراق،

هیوادارین لەو 25٪ ەش ئەگەر انشاللە بەدی کرا، ئەو بودجە تەواوکاریە بۆ هەرێمی کوردستانیش بێ، بەڵکو هاووڵاتیانی کوردستانیش لێی سوودمەند دەبن و دابەش بکرێت، داهاتە سنووریەکان ئەوە زۆر باسکراوە، باسی ناکەم، دابین کردنی بودجەی پێشمەرگە لەلایەن هەرێمەوە باسکرایە، بەردەوام بوون، یەك لە گرفتەکانی کە باسی دەکات کە کورتهێنان لەسەر پێدانی پێشینەی قەرزەکان، بەڕێزان من پرسیارەك دەکەم لە وەزارەتی دارایی، پێشینە و قەرزەکان ڕاستە دراوە، هەرچەندە دوو مانگە ڕاوەستاوە، ئەوان دیاریان کردووە کە ئەوانەی کە سوودمەند بوونە بە ژمارە دیاری کردووە، ئەو بڕە پارەیەی وەریشگیراوە، ئەویشیان دیاری کردووە، بەڵام دیاریان نەکردووە کە چەندیان وەرگرتووە، کە ئەوەی وەری دەگریەوە، ئەگەر هەرچەند بێت مودەوەرە، پاشی یەك، دوو ساڵی دی حکومەتی هەرێم و وەزارەتی دارایی پێویست ناکات لە بودجەی گشتی پارەی بداتە قەرز، واتە لەوەی کە بۆی دەگەڕێتەوە دەتوانێ بیداتە هاووڵاتیان و لێی سوودمەند بن، بەڵام ئەوەی نەکاتە پاساو، خاڵێکی تر هەیە دابین کردنی کارەبا باسی ناکەم هاوکارانم زۆر باسیان کرد، تەنها لێرە دەڵێ لە (ج) دەڵێ بە جۆرێك تاوەکو بەرواری 2012/11/30 وەزارەتی دارایی ئابووری بڕی (3 ترلیۆن و 824 ملیار) دیناری بە قەرز داوە، خانووبەرە و هاوسەرگیری و نیشتەجێ بوون، منیش دەڵێم بەڕێز وەزارەتی دارایی ئەی ئەو دوو ترلیۆن و 44 ملیار دینارەی کە مایتەوە لە پارەی بودجەی ئیستسمار ئەدی چی لێ هات؟ زۆری ژمارەی فەرمانبەران من هیچ ناڵێم فەرمانبەر ژمارەیان زۆرە، هەر یەك لەو جەماعەتەی کە دانیشتوونە خوشك وبرایەکی تەخەروج بکات هەوڵی ئەوەی دەدات کە تەعینی بکات، لە باشترین جێگاش تەعینی بکات، ئەی ئەو گەنجانەی کە تەخەروج دەکەن و چەند ساڵە دەخوێنن چاویان کوێر دەبێ ئەوەی کولیەی توب و هەندەسە و ئامادەیی و بەکەلۆریۆس تەواو دەکات، ئەی ئەگەر مافی نەبێ دابمەزرێ ئەی ئیش و کاری بچێتە کوێ و بە چی بژیت؟، بەو 150 هەزارەی کە پێی دەڵێن بیمەی بێ کاری وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی خێری پێ بکات، ئەی ئەو هاووڵاتیە مافی ئەوەی نیە لەو بودجە زەبەلاحەی کە هەمانە لە هەرێمی کوردستان و لەو داهاتە نەوتیەی کە نازانین چەندە داهاتی نەوت مافی خۆی نیە سوودمەند بێت لەوەی؟، کە دەڵێ 65٪ کە دەگەڕێتەوە بۆ مووچەی فەرمانبەران و خانەنیشینان، خانە نیشینان، ئەوانەی سنووری ئیدارەی سلێمانی قەرەبووی 7 ساڵەکەی هەتا دوێنێ شەوێ تەلەفۆنیان کردووە، خانەنیشینان دەڵێن ئەوانە تاوەکو ئێستا ئێمە ئەو قەرەبووەمان وەرنەگرتووەتەوە، هیوادارین وەزارەتی دارایی، بەڵام ئەگەر دوو مانگ و سێ مانگی دیکەش تاخیری بکات، بەڵام بە کاش بیانداتێ، نەك هەر مانگەی 200 هەزار و 300 هەزار دیناری بداتێ کە لێی سوودمەند نەبێ و بتوانێ با سێ مانگ تەئخیری بکات، بەڵام بە کاش بیانداتێ پارەکە باشترە، بێینە سەر مووچەی شەهیدان، تەبعەن هەفتەیەك یان چەند ڕۆژێك بەر لە ئێستا لە ئەنجومەنی وەزیران مووچەی وارسی شەهیدان زیادی کرد، ئەو مووچەیەی کە زیادی کرد، تەبعەن خاڵێکی ئیجابی بوو، ئەوە یەك، بە موبالەغەش نایڵێم، بە هیچ نەوعێکیش نایڵێم، حەز دەکەی لە پرۆتۆکۆلیش ڕەشی بکەوە، بەڵام دەیڵێم ئەو هەموو خەڵکەی لە هەرێمی کوردستان کە دەژین و بە کەیفی خۆیان سەفەر دەکەن و دێ و دەڕوات و

وەزیرە و ئەندام پەرلەمانەو سەرۆکی هەرێمە، هەموو حیزب و لایەنە سیاسیەکان لە نێوچەوانی خوێنی ئەو شەهیدانەیە کە خۆیان بەخت کردووە لە پێناوی ئەوکوردستانە، بەڵام ئەو مووچەیەی کە زیادی کردووە بۆ مووچەی شەهیدان دەستیان خۆش بێ، بەڵام ناعەدالەتی تێدابوو، ناعەدالەتیەکە ئەوەیە وارسی شەهیدی سەنگەر لەگەڵ وارسی شەهیدی جینۆساید 150 هەزار دیناری بۆ زیاد کراوە، بەڵام وارسی شەهیدی هاووڵاتی 50 هەزاری بۆ زیاد کرا کە هی ئەو کردیە 300 هەزار، هەرچەندە ئەو زیادەش بەشی بژێوی ژیانیان ناکات لەبەرئەوەی گرانی یەکجار پشتی هاووڵاتیانی شکاندووە، من ئاوام تەحلیل کردووە، ئەو زیادەیەی کە بۆ وارسی ئەو شەهیدانە وام تەحلیل کردووە، وارسی شەهیدانی سەنگەر و وارسی شەهیدانی جینۆساید دیارە ڕۆژی سێ جەم نان دەخۆن، بەڵام وارسی شەهیدانی هاووڵاتی ڕۆژی جەمەك نان دەخۆن، چونکە 150 هەزارە، و ئەوانیش 50 هەزاری وەردەگرن، غەڵەت تێ نەگەیشتوومە و بە نیسبەش نیە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، خاڵێکی دی حکومەتی هەرێم دەڵێ، ئەو دەرماڵەی بۆ هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان هەیە، لە بەغدا نیە، داوای ئەوە دەکات ڕێنمایی نوێ دەرچێت، تەنها دەرماڵەی زەوجیە و ئەولاد هاوتا بکرێ لەگەڵ عیراق، تەسەور ناکەم هیچ ئەندام پەرلەمانێك ڕازی بێت بەوەی یەك لە فەرمانبەران و مامۆستایان لە هەرێمی کوردستان تێیدا زەرەرمەند بن بە هاوتاکردنی مووچەکانیان، خاڵی ج لاپەڕە 37 دوو یاسا هەیە لە هەرێم بۆ مووچەی کارمەندانی مەدەنی کاریان پێ دەکرێ، ژمارە 22 و 23 کاتی خۆی حکومەتی هەرێم دەری چواندووە، ئێستا ئەگەر بێتو بیەوێ پەشیمان ببێتەوە، زۆرینەی مامۆستایانی زانکۆ و ئەوانە تێیدا زەرەرمەند دەبن، چەند هۆکارێکی تر هەیە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان باس لە زیندانیانی سیاسی کرا، یەك لە هاوکارانم لە بیرم نیە زۆر جوان شی کردەوە و زیندانیانی سیاسی یاسایەکەی تەواو بووە، ئیش و کارەکانیان هەندێکیان تەواو بووە، بەڵام لە ئەنجومەنی وەزیران عەرقەلەی خراوەتە ناوی و جێ بەجێ ناکرێ، جگە لەوەی دەڵێن هەرچەندە ئێمە تەدەخولی ئیشی قەزا ناکەین، دەڵێن هەفتەی دوو ڕۆژ حاکمەکە دادەنیشی و دوو سێ معامەلە بەرێ دەکات و ئەوانەی تریش بەجێ دەهێڵێ واتە بە یەك حاکم ئەوەندە معامەلە ناڕوات هیوادارین ئەوجاری وابکەن کە ئایا لیژنەی دی دادەندرێ یان حاکمی تر دادەنێن، یان ئیشەکان جێ بەجێ دەکەن، ئەو کەسەی ئیشەکەشی لەلایە با ناوەکەی نەیەنم، چونکە ناوەکەی لە ئەنجومەنی وەزیران دیارە و با باسی نەکەم، کاریگەری سلبی لەسەر دابەزینی 15٪ ی بودجەی بەکاربردنی ساڵی 2012 هیچ کاریگەری سلبی تەسەور ناکەم لەسەر ئەوەی هەبێ، لەبەرئەوەی نەك ئۆپۆزسیۆن، بەڵکو فراکسیۆنی کوردستانیش تەحلیلەکی وای کردبوو کە 15٪ ی بودجەی بەکاربردن، جگە لە موەزەفین کەم کراوەو دابەشی سەر سێکتەرەکانیش کرا، واتە ئەگەر لە سلع و خەدەمات و مەوجوداتی نادارایی و ئەوانە حکومەتی هەرێم یان وەزارەتەکان زێدەڕۆییان نەکردبێ کاریگەری سلبی نابێت لەسەر ئەو وەزارەتانە کە باس لە کلۆریش دەکرێ لە وەزارەتی شارەوانی یان کڕینی مەوادی پاککەرەوە، بەڵکو کلۆریشیان بەکارهێنا بۆ وەزیری شارەوانی باسی کرد، گوتی ڕاستە هەندەك تەئسیرمان لێ کراوە، بەڵام کلۆریشمان لە دوایی بەکارهێناوە، دێینە سەر ئەوەی لە وەزارەتی کارو کاروباری

کۆمەڵایەتی 418 ملیار دینار دەدرێ، شەلەل دەماغ و نابینا و کورتە باڵا و نابیست و با بڵێین ئەوانە، لەوانە چاودێری خێزان و کەم ئەندام، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بیستوومە، ئەو مووچەی کە هەبوو 30 هەزار دینارەی چەند مانگە ڕاوەستاوە و نادرێتە ئەو خەڵکانە، بەڵام من پێشنیار دەکەم، ڕاستە لیژنەیەکی بۆ دانراوە، هی وا هەیە وەزعی ماددی زۆر زۆر باشە، ئەو 30 هەزار دینارە یان ئەو 37 هەزار دینارە ئەگەر لێشی ببڕێت هیچ تەئسیر ناکات، بەڵام ئەوەی کە فەقیرە و هەژارە و کەم دەرامەتە بخرێتە سەر تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی 30 هەزار دینار هەر پارە نیە، دەکاتە یەك مریشك ئەگەر بچی بیکڕی، یەعنی ئەو خێزانە کو پێوەی بەڕێ دەچی؟ ئەگەر بیخەینە سەر تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی، ببێتە 150 هەزار دینار، زۆر باشە و تەسوییەی بکەن، ئەوە یەك، کەمئەندامان ماوەی مانگێك زیاتر کە 32 ڕۆژ بوو مانیان گرت لە سلێمانی زۆر لە خەڵکی ڕۆشنبیر و کۆمەڵی مەدەنی و ڕۆژنامەنووس و ئەندام پەرلەمان ئەوانەی پەیوەندی بە لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتیشەوە هەیە، سەردانی کەمئەندامانیان کرد، بەڵام زۆر بەداخەوە کە هاتنە هەولێر ماوەی 24 سەعاتی پێ نەچوو، هەموویان ئەو وێنە تراژیدیەی کە لە ئیعلام دیتمان زۆر ناخۆش بوو، داوایان کرد کە مووچەکانیان زیاد بکرێ، لێرە پێشنیار دەکەم مووچەی کەمئەندامان زیاد بکرێ، ئەوە کەمئەندام دوو حەقی لەسەرمان هەیە لەبەرئەوەی کەسێکی ئاسایی نیە، ئەگەر لە وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی 418 ملیارەکەش بەش ناکات دەتوانین لە سلع و خەدەمات و ئەوانەی دی بخرێتە سەر سوودی کۆمەڵایەتی بۆ وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی، داهاتی نەوت باسی ناکەم زۆر باسکرا، پێویست ناکات من باسی بکەم، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بە نیسبەت ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی ڕاستە هەمووی ئەرقام بوو و دووبارە نووسرا بووەوە، پێشنیاری باشیشیان کردووە، بەڵام ئەو پێشنیارانەی کە کردیان دەبووایە بڵێ لەو بودجەی بێنن و چارەسەری بکەن، نەك چەند خاڵێکیان هەیە و دەڵێ بۆ داهات و واتە بۆ بودجەی 2014، خاڵێکی دی هەیە من پشتیوانی لە هەموو قسەکانی پەیام خان دەکەم، کە داوای کرد بودجەیەکی تایبەت بۆ گرنگی دان بە ئەنجومەنی باڵای خانمان، ئەنجومەنی باڵای خانمان ئەگەر مووچەکەیان دەرچێ ئەوانیش سەربەخۆ دەبن، لە بودجەی هەرێمی کوردستان بودجەیەکی تایبەت یان سەربەخۆیان بۆ دادەندرێ، جگە لەوەی چەندین نووسینگە زیادی کردووە لە بەڕێوبەرایەتی توندوتیژی خێزانی، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

لیژنەی دارایی تەوزیحەکیان هەیە، وەڵامدانەوە نا، د.ئاراس فەرموو.

بەڕێز د.ئاراس حسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

تەوزیحێکم هەیە ئەگەر زانیت وەڵامدانەوەیە بمبڕە و ڕادەوەستم و قسە ناکەم، تێبینی ئەوەمان کردووە لە ڕاستی دا دوو جۆر موازەنە هەیە لە ناو دەوڵەت دا، موازەنەیەکیان پێی دەڵێن موازەنەی بنود، موازەنەیەکی دیکەمان هەیە لەگەڵ موازەنەی بەرامجی، ئەو موازەنەی بنودە بۆ ئەو وڵاتانەیە کە قتاعی

عام موسەیترە بەسەر چالاکیەکان دا، یەعنی دەوڵەت موسەیترە، هەرێمی کوردستان و عیراقیش بەشێکە لەو چوارچێوەیەی کە موازەنەی بنود بەکاردەهێنێ، یەعنی لەو سیستمە بە پێی سیستمی(جنراڵ فایڵ سیستم) بە پێی ئەم سیستمە، حساباتی سەرەکیمان هەیە، حساباتی لاوەکیمان هەیە، نەفەقات دەکرێ بە چەند حساباتێکی سەرەکیەوە بە حەوت حساباتی سەرەکی، کولی حسابێك لەو حسابانە ورد دەبێتەوە بۆ حسابی وردتر و وردتر، کولی ژمێرەیەك لەو ژمێرانە تەعبیر لە نەشاتێك دەکات، لە چالاکیەك دەکات، ئەو چالاکیانەی کەوا باون لەو وڵاتە ئەگەری ئەوە هەیە چالاکیەك هەبێت، یان بوارێك هەبێت، لە موازەنەی بنود دا نەهاتبێ، بەڵام دێتە پێشەوە تۆ حسابێکی بۆ دروست دەکەی پێی دەڵێن حسابات، یاخود حسابێك ناوی ئوخرای لێ بنێی، ئەو ئوخرایە بۆچیە؟ بۆ ئەو شتانەیە کە ناوی نەهاتووە لە ناو موازەنەی بنود دا ئەگەری ئەوە هەیە هەڵبێی، جا ئەوە ئوخرایە، لەوانەیە لە هەرێمی کوردستان شتێك بێ و لە ئەردەن شتێك بێ و لە وڵاتێکی دیکە شتێکی دیکە، لەبەرئەوە مەسەلەیەکی حسابی سرفە و مەسەلەیەکی فەنیە، لە میزانیەی بنود دا هەیە، لە سجلاتی حسابی دا هەیە و وشەی ئوخرا، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

پەیمان خان فەرموو.

بەڕێز پەیمان عزالدین عبدالرحمن:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من لەو بڕوایەوەی کە ئیشی هەمووومان و هەم ئێمە وەکو پەرلەمانتار و هەم ئەو وەزیرە بەڕێزانە وەکو نوێنەرایەتی حکومەت ئەوەیە کە لەم چەند ڕۆژەی گفتوگۆ کردنی بودجەدا ئیش لەسەر ئەوە بکەین کە بە فعلی ئەو بودجەیەی لە پەرلەمانەوە پەسەند دەکرێ و دواتر لە بوار و سێکتەرە جیا جیاکان دا سەرف دەکرێ لە خزمەتی تەواوی چین و توێژەکانی کۆمەڵ دابن، کە پێموابێ ئەمە هەدەفی حکومەتیشە بە دەرەجەی یەکەم کە ناردوویەتی و دواجاریش هەدەفی ئێمەشە کە لەو کەموکوڕیەی یاخود لەو بۆشاییانەی کە تیایدا هەبێ ئێمە پڕی بکەینەوە، بۆیە لەو ڕوانگەیەوە من دەزانم هەندێ ئیش کراوە، لەهەرێمی کوردستان دا بەشێکی ئەو بودجەیە بۆ ئەو بوارانە تەرخان کراوە کە پێویستە بکرێ، بەڵام بڕوام وایە نە پێویست دەکات ئێمە دەست خۆشی لە حکومەت بکەین و نە حکومەتیش دەست خۆشی لە ئێمە بکات، لەبەرئەوەی هەر یەکەمان بە واجبی خۆمان هەڵدەستین، لەو ڕوانگەیەوە من ئەو تێبینیانەی هەمە لەسەر ڕاپۆرتی حکومەت، لەسەر بودجەی 2013 دەیخەمەڕوو، سەرەتا لە ستراتیجیەتی حکومەتەوە دەست پێ دەکەم کە لە خاڵی 2 هەوە کە باس لە کەم کردنەوەی زیادەڕۆیی دەکات و وەکو یەکێك لەو ستراتیجیەتانەی کە ئەوان دەیگرنە بەر بۆ نەهێشتنی ئەو کەموکوڕیانەی یان ئەو خەلەلانەی کە لە بودجە دا هەیە، بەڵام لێرە پرسیارێك دروست دەبێ، ئەو ئالیەتە چیە کە حکومەت پێی وایە و دەتوانێ زیادەڕۆیی کەم بکاتەوە، کە ئەسڵ ئەوەیە ئەبوایە ئەو کەم کردنەوەی زیادەڕۆییانە لەناو بودجەکەدا ڕەنگی بدابایەوە، من هاوکارانم زۆر نموونەی زیادەڕۆییان خستە بەرچاو، کۆمەڵێك ئەوەی ئێستا بەڕێز د.ئاراس ئیشارەتی پێیدا،

خەرجی دیکە و جل و بەرگی دیکە و ئەمانە لەڕووی با بڵێین علمی حسابیەوە و یان ئەو خشتەیەی کە هەیە بوونی هەیە و وەزارەتەکان و بەڕێوبەراتیەکان لە شوێنی تایبەت دا سەرفیاتی لێ دەکەن، بەڵام ئێمە گرنگە قسە لەسەر ئەوە بکەین کە ئەوانە لە تەنیشت ئەوەی کە چەند وەجهی حەقی تیایە بۆ سەرف کردنی، چەندە وەجهی ناحەقیشی تیایە بۆ سەرف کردنی، ئەگەر من چەند بەشێك لەوانە بە نموونە بێنمەوە، لە کۆمەڵێك کرێ و خەرجی بە نموونە کرێی تەلەفۆن و خەدەماتی شەبەکەی مەعلومات، بەشداری ڕۆژنامە، سووتەمەنی و سیانەی سەیاراتی کارت، سیانەی سەیاراتی سالۆن و موخەسەساتی ئیستسنائی، کۆی ئەمانە دەکاتە (840 ملیار و 526 ملیۆن)، من ناڵێم ئەمانە هەمووی زیادەن و نابێ دابندرێ، بەڵام ئەگەر ئێمە سەیر بکەین، لەناو سەرفیات بە تەنیا ئەمانە دا چیمان هەیە ئێمە کە دەکرێ لێرەدا ئێمە زیادەڕۆییەکان کەم بکەینەوە و ئەوەی وەجهی حەقە بۆ ئەو بابانە بهێڵرێتەوە وەکو خۆی، ئێمە بە تەنیا لە پلە تایبەتەکانی سنفی أ و ب دا 1295 کەسمان هەیە، کە ئەمانە وەزیرن، بریکارن، ڕاوێژکارن و ڕاوێژکاری ئەقدەمن، هەموو ئەو پلە تایبەتانەن، ئەگەر بێین و ئەمانە کۆبکەینەوە واتە 1295 سەیارە شەخسی دراوە بەم کەسانە، ئەمە جگە لە پلەکانی تر، کە پلەی بەڕێوبەر و یان بەرپرسی بەشن، لەناو وەزارەتەکان دا سەیارەیان دراوەتێ، لایەنی کەمی تێچووی بەنزین و وقودی هەر یەك لەم سەیارانە وەربگرین بە 400 لتر بیخەملێنی، دەکاتە 518 هەزار لتر بەنزین، جگەلەوەی کە ئەمانە لە کۆمەڵێك دەچێتە بواری زیادەڕۆییەوە، چونکە ئەو سەیارانە تێچوونی چاك کردنەوەشی هەیە، لە هەمان کاتدا حکومەت لەدوای کڕینی ئەو سەیارانەش نابێتەوە بە خاوەنی هیچ کام لەم سەیارانە، بە چ بەڵگەیەك؟ بەو بەڵگەیەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بە نووسراوی ژمارە 2181 لە 2011/9/11 دا نووسراوێکی ڕەسمی دەرکردووە سەبارەت بە ئۆتۆمبیلی میری لای بەڕێزان و وەزیر و بریکاری وەزارەتی خانەنیشین کراو و ئەوانەی لەو پەلەیەدان یەك ئۆتۆمبیلیان لا دەمێنێتەوە و تا لە ژیان دابن، باسی ئەوە دەکات کە لەم مەرحەلەیەدا خەرجیەکانی ئۆتۆمبیل لەسەر خۆیانن، بەڵام قسە لەسەر ئەوەیە کە تۆ لە دوای خانەنیشین کردنی ئەو پۆستانەش کە ژمارەیەکی زۆرە، حکومەت نابێتەوە بە خاوەنی ئەو سەیارانە، چونکە ئەو سەیارانە ناگەڕێتەوە بۆ حکومەت کە سوودی لێ وەربگرێت بۆ ئەو پلانەی تر کە دێنە جێگاکانیان، جگە لەوەی کە هەر لە بابی زیادەڕۆیی دا زۆر قسە لەسەر ئیحتفالات کرا، ڕاستە ئیحتفالات بۆنەی ئاینی تێ دەکەوێ و ئیحتفالات کۆمەڵێك موناسەبەی زۆر لە دائیرەکان 8 ی مارسە و ڕاپەڕینە و هەموو ئەمانەی تێ دەکەوێ، بەڵام لە تەنیشت ئەوەشەوە، مەفروزە حکومەت چاوێکی ئەمین بێ لەسەر ئەو برە پارانەی کە بۆ ئیحتفالاتی حزبیش لەناو ئەو بودجەیەی حکومەت دا و لەو بڕگەیەدا سەرف بکرێ، زیادەڕۆییەکان لەمانەیەدا، نەك لە کۆی ئەو بابانەی کە دانراوە، کە دواجار ئەمە بودجەیە و قوتی خەڵکە و کە بەو جۆرە زیادەڕۆیی تیا دەکرێ، لە خاڵی 8 کە زۆر لە هاوکارانم باسیان کرد، ستراتیجیەکەی باس لە دانانی سەربەخۆیی ئابووری دەکات، کە دەبووایە بۆ ئەوەی ئێمە دڵنیا بین لەوەی کە حکومەت فیعلەن ئیش لەسەر ئەو ستراتیجیەتە دەکات، لە بەشی 7 ی ڕاپۆرتەکە دا کە تایبەتە بە داهاتی نەوت،

ڕێوشوێنی ئەو ستراتیجیەتە و ئالیەتی ئەو ستراتیجیەتەی بخستایەتە ڕوو، بەڵام بەداخەوە وەکو هەر ڕێکخراوێکی کۆمەڵی مەدەنی یان وەکو هەر 10 ئەندام پەرلەمانێك یان وەکو هەر کەسێك کە خاوەنی فکرەیەکە و پرۆژەیەك دەنێرێ بۆ پەرلەمان، لەو بەشە دا باسی ئەوە دەکات، کە ئەو پرۆژەیەکی ناردووە بۆ پەرلەمان بۆ دروست کردنی سندوقی داهاتی نەوت، باس لەوە ناکات، هەتاوەکو ئێستا ئێمە خاوەنی سەندوقەکەش نین، هەموو ئالیەتی جێ بەجێ کردنی ستراتیجی حکومەت بۆ خاڵی 8 لە دروست کردنی سندوقێك دا دەبینێتەوە بۆ داهاتی نەوت، لە بەشی 3 ڕاپۆرتەکە کە تایبەتە بە دابەش بوونی خەرجی خەملێنراو ئەولەویەتی حکومەت دەردەخات بۆ خەرجیەکان کە تەواو پێچەوانەی ئەو ستراتیجیەتەیە کە پێشتر باسی کردووە، بە چ بەڵگەیەك، بەو بەڵگەیەی کە زۆرترین بودجە بۆ بەرگری و ئاسایش دانراوە، کە (3 ترلیۆن و 523 ملیار و 347 ملیۆنە) کەرتەکانی تەندروستی و کشتوکاڵ و ئاوەدانکردنەوە بە هەموویانەوە بەو سێ بەشەوە (1 ترلیۆن و 107 ملیار و 540 ملیۆن)ی بەردەکەوێ کە (2ترلیۆن و 415 ملیار و 807 ملیۆن) دیناری کەمترە لەو بودجەیەی کە بۆ بەرگری و ئاسایش تەرخان کراوە، لێرە گرفت نیە، زۆر لە ئەندامانی پەرلەمان باسیان کرد کە ئێمە ئەمنیەت و پاراستنی ئاسایش و هەموو ئەمانە و هێزی و پێشمەرگە و مەترسی و سنوورەکان و شەڕ و هەموو ئەمانە باسکرا، ڕاستە ئەمە گلەیی و نیگەرانی لای هیچ پەرلەمانتارێك دروست نەدەکرد، ئەگەر یەکێك لە 8 خاڵەکەی ستراتیجیەتی حکومەت پاراستنی ئاسایش بووایە، ئیشارەتی بەو هۆکارانە بدایە، لەبەر ئەوەی ئێمە لە حاڵەتێکی مەترسی داین، یەکێك لە ستراتیجیەتە گرنگەکەمان پاراستنی ئاسایش و ئەمنیەتی ئەم هەرێمەیە، بۆیە ئێمە لە بودجەکەماندا زۆرترین بڕی بۆ تەرخان دەکەین، ئەگەر هەر لەو بەشەدا سەیری دابەش بەندی بودجەی وەبەرهێنان بکەین، زۆر قسە لەسەر ئەوە کرا کە ناعەدالەتی لە دابەش کردنی پرۆژەکان داهەیە، بە تایبەتی پرۆژە نوێکان و پێشنیاز کراوەکان، قسە لەسەر ئەوە نیە کە بە دەرەجەی یەکەم پێشنیاز کراوەبۆ کام مەنتیقەیە زۆرترەو بۆ کام مەنتیقەیە کەمتر کردووە، قسە لەسەر ئەوەیە کە حکومەت لە کاتێك دا کە ئەمساڵ ویستوویەتی ستراتیجیەت دابنێ و بودجەکەی بە شێوازێکی باشتر دابنێ لەم بەشەدا کە دابەش بەندی بودجەی وەبەرهێنانە ئەگەر دیقەتی دابێ و لە نێوان بەردەوام و پێشنیاز کراوەکان دا جیاوازی و فەرقێکی یەکجار گەورە هەیە کە با بڵێین جیاوازی نێوانیان هەر یەکێکیان کەمترینی بە 6 یان 8 یان 13 ئەوەندەیە، بەو مانایەی کە 6 ئەوەندە پرۆژە پێشنیاز کراوەکان، پرۆژەی بەردەوام ماوەتەوە، یان 13 ئەوەندە پرۆژە پێشنیاز کراوەکان پرۆژەی بەردەوام ماوەتەوە، ئەم ناهاوسەنگیە کۆمەڵێك ئاماژەی هەیە، یەکێکیان لاوازی ئەدای حکومەتە لە جێ بەجێ نەکردنی پرۆژە، مانای نیە وەزارەتێك 13 ئەوەندەی پرۆژەی پێشنیاز کراوی هی بەردەوامی مابێتەوە، کەی جێ بەجێ ی دەکات وبۆ جێ بەجێ ی نەکردووە؟ کەمەفروزە و ئیشی حکومەتە و ئیشی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانە و ئیشی پەرلەمانیشە دوای ئەوەی کە لایەنی کەم تەرخەم لەمەیان دەست نیشان بکات کە کاتێ کە ئەو 13 ئەوەندە پرۆژەی ماوە،ئیتر بە چ حەقێك پرۆژی تر پێشنیاز دەکات، ئاماژەیەکی تری ئەم جیاوازیە زۆرە لە دانانی پرۆژەی نوێ

مەبەست لێی پڕکردنەوەی فۆرمەکانی بودجەی بەکاربردنە، حکومەت دەیەوێ ئەو بودجەیەی کە ئەمساڵ بۆ بەکاربردن دانراوە لە کۆمەڵێك پرۆژەی نوێ داینێ، لە کاتێك دا کە دڵنیایە لەوەی کە ئەوەندە پرۆژەی ماوە جێ بەجێ ی بکات، کە ئەمەش دیسانەوە یەکێکە لە خەلەلی پرۆژەکان لە حکومەت دا، لە بەشی 5 ڕاپۆرتەکە کە تایبەتە بە هۆکارەکانی کورتهێنان من ئاماژە بە دوو هۆکار دەدەم، یەکێکیان بەردەوام بوون لەسەر پێدانی پێشینە و قەرز کە لە کاتێك دا پێشینە و قەرز ئەسڵ ئەوەیە دێتەوە جێگەی، چونکە بۆ خۆی ناوی قەرزە، کە مەفروزە ئێمە لە حساباتی ختامی دا لەبەرچاومان بێت کە چەندێك لەو پێشینانە هاتووەتەوە بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین لە ساڵی داهاتوو دا کە قسە لەسەر پێشینە دەکەین، بە قەدەر ئەوەی کە هاتووەتەوە و بە قەدەر ئەوەی حکومەت دەتوانێ ئێمە داوای پێشینە و قەرز بکەین و یاخود بڕەکەی زیاد بکەین و یاخود بڕەکەی کەم بکەینەوە، هۆکارێکی تر بۆ کورتهێنان ئاماژەیان بە زۆری ژمارەی فەرمانبەران داوە، بە بێ ئەوەی بچنە تەفاسیلی ئەوەی کامە فەرمانبەر و ژمارەی فەرمانبەرانی زیاد کردووە و کردوویەتە بار بەسەر بودجەی هەرێمی کوردستانەوە، بۆ چارەسەری ئەم گرفتە، واتە زۆری ژمارەی فەرمانبەران، چەند پێشنیازێکیان خستۆتەڕوو، یەکێك لەوانە هەڵوەشاندنەوەی بڕیاری هاوتارکردنی دەرماڵەی فەرمانبەران، چونکە داوایان کردووە بە تەنیا مووچەی ئەساسی و دەرماڵەی هاوسەرگیری و شەهادە کە ئەمە خۆی لە ئەسڵدا هەر وایە لە بەغداوە بەو جۆرە پارەکان تەرخان دەکرێ ودێت، کە ئەمە منەتی تیا نیە بۆ هاووڵاتیان ئەگەر بە تەنیا ئەوە هاوتا بکرێ، کە ئەوان ئیشارەیان بەوە داوە بۆ چارەسەری ئەوە ئەوەیان خستۆتەڕوو، بۆیە بۆ هۆکارەکانی کورتهێنان جگە لەو هۆکارانە چەند پرسیارێکی تر بۆ بەڕێزان نوێنەرانی حکومەت دێتە ئاراوە، ئەو زیادەڕۆییانەی کە باسم کرد لە بەشی یەکەمی قسە کردنەماندا، چ کاریگەریەکی هەیە لە سەر قورس کردنی بودجە، دووەم/ خانەنیشین کردنی دەیان کەس لە دەرەوەی یاسا چ کاریگەریەکی هەیە لەسەر کورتهێنانی بودجەی هەرێم، کە بە پێی زانیاریەکانی کە دەستم کەوتووە تا ئێستا بە پلەی سەربازی 105 هەزار کەس خانەنیشین کراون، کە زۆربەیان ناچنە ژێر ئەو ڕێنماییانەی کە بۆ خانەنیشنی سەربازی هەیە لە کوردستان دا، جگە لەوەی کە ئێستا دیسانەوە لە بەشێکی زۆری پارتە سیاسیەکانەوە هەتاوەکو فۆرم دابەش کراوە هەتا مەوالیدی 1972 ڕەنگە جەنابی شێخ بایز زۆر بە وردتر ونزیکتر ئاگای لەوە بێ، هەتا مەوالیدی 1972 ی کادیرەکانی حیزب خانەنیشین دەکرێن، کە بۆ خۆی هیچ یاسایەکی خانەنیشینی لەو تەمەنە دا ڕێگە نادات بەوەی کە ئەم ژمارەی خانەنیشینانە چ کاریگەریەك دەکاتە سەر کورتهێنان لە بودجە هەرێم دا، زیاد کردنی 100 پلەی وەزیفی، صنفی أ و ب بە بێ ئەوەی هۆکارەکەی بزانرێ، چ کاریگەریەکە، بۆ من ئەو سنفەم لە تەنیا داناوە، چونکە 100 کەس لەو دوو پلەیە یەکجار زۆرە، لەبەرئەوەی مووچەی ئەوان ڕەنگە شەش ئەوەندە و حەوت هێندی دەرەجەکانی خوار تربێ، کە ئەمە بارگرانیەکی تر بۆ سەر هەرێمی کوردستان دروست دەکات، پێنج/ پارەی ئەحزاب و ڕێکخراوەکان، کە هەتاکو ئێستا چەند جار پرسیارمان لەبەڕێز وەزیری دارایی و بریکاری وەزیر کردووە جوابێکی تەواومان دەست نەکەوتووە، هەتا ئەو کاتەی یاساکە دەردەچێت،

ئەو سلفەیە تەسویە ناکرێ، بەڵام دائیمەن ئەو قسەیە دەکرێ ڕەنگە حیزب هەبێ زیاتر لەوەی کە بۆی دائەنرێ وەری گرتووە، ئەم زیاتر وەرگرتنە چەندە؟ چەندە کاریگەری کردووەتە سەر کورتهێنان لە بودجەی هەرێم دا، ئەگەر هەموو ئەمانە بەیەکەوە ئەو پرسیارانەی کە منیش کردم لەگەڵ ئەو هۆکارانەی کە جەنابیشیان دەست نیشانیان کردووە، هەمووی کاریگەری هەبێ و هۆکاری کورتهێنان بن، بۆ حکومەت کامیان گرنگترە، ئەولەویەت بە کامیان بدات ئیشی لەسەر بکات؟، زیادەڕۆیی کەم بکاتەوە، فەرمانبەرەکانی حیزب لاببات، هەموو ئەوانەی کە من باسم کرد لە ئێستا دا هۆکارەکان چارەسەری بکات، یان ئیش بکات لەسەر ئەوەی دەرماڵەی فەرمانبەران کە فەرمانبەری فیعلین و ئیشی فیعلی دەکەن لە هەرێمی کوردستاندا کەمی بکاتەوە، کامەیان مەفروز بوو چارەسەر بێت، کە حکومەتی هەرێم بۆ ئێمەی پێشکەش بکات، ئەوە لەسەر ئەو ئەساسەوە ئێمە کە پەسەندی بودجە دەکەین، ئەوانەمان دەربهێنایە بۆ ئەوەی کورتهێنانەکان کەم بکەینەوە، لە بەشی دەرئەنجامەکان دا حکومەت کۆمەڵێك پێشنیازی گرنگی خستۆتە ڕوو لە ڕاستی دا، بەڵام کێشەکە ئەوەیە من بۆ خۆم کە خوێندمەوە تێ نەگەیشتم کە حکومەت داوا لە کێ دەکات ئەوانە جێ بەجێ بکات وەکو دەرئەنجام ئەگەر ئاراستەی ئێمەیە، بۆ ئێمەیە کە ئەو خەلەلانە چارەسەر بکەین و بە پێی ئەو پێشنیازانە ئەوان کار لەسەر بودجەکە بکەین، ئەوا مەفروزە لێرەوە ئێمە قەرار بدەین کە لە ناو پەرلەمان دا لیژنەیەك دروست بێت، لەسەر زەوئی پێشنیازەکانی بەڕێزیان ئێمە ئەو بودجەیە وا ڕێك بکەینەوە کە لە خزمەتی بەرژەوەندی گشتی دابێت، ئەگەر بۆ شوێنێکی ترە، دیسانەوە حەقە بزانین کە حکومەت داوا لە کێ دەکات کە ئەم پێشنیازانەی خستۆتە ڕوو جێ بەجێ ی بکات، چونکە ئەگەر خۆی جیهەی تەنفیزیە و دەسەڵاتی جێ بەجێ کردنە، دەبووایە لەناو بودجەکە دا ئەوانی دەربهێنایە، پێش ئەوەی بهاتایەتە ناو پەرلەمان، کۆمەڵێك پرسیار هەیە لە دەرەوەی ئەو ڕاپۆرتانە، کە جێگەی سەرنجە، ئاساییە وەزارەتی دارایی خەرجی وەزارەتەکان کەم بکاتەوە و بە وەزارەتێك بڵێ تۆ خەرجیەکەت ئەوەندە نیە و مەفروزە ئەوەندە بێت، ئەمە ئاساییە، لەبەرئەوەی ئەو تەقدیریان دەکات، بەڵام ئیرادات و داهاتی وەزارەتەکان چۆن تەقدیر دەکات، من نازانم هیوادارم وەزیری دارایی وەڵامی ئەوە بداتەوە، چونکە بە نموونە لە وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن ئەو بۆ خۆی بە ژمارەیەك داهاتەکەی داناوە و وەزارەتی دارایی دەڵێ نەخێر تۆ دوو ئەوەندەیە داهاتەکە، کە ئەمە ئاماژەیەکی خەتەرە بەڕێزان، کاتێك کە وەزارەتی دارایی بۆ خۆی گومانی هەبێت لەوەی کە وەزارەتەکان داهاتی حەقیقیان پێشکەش کردبێ و ئەو داهاتە کە بزانێ و ڕاستی بکاتەوە، بۆ ناحەقی پەرلەمانتارانە کە لە کۆی داهات گومانیان هەبێ، ئەمە پرسیارێکی گرنگە کە هیوادارم وەزیری دارایی وەڵامی بداتەوە، خاڵێکی تر کە دیسانەوە لە پلە وەزیفیەکان دا هەیە، لەو پلە وەزیفیانەی کە پەیوەندی بە پەرلەمانەوە هەیە، بە تایبەتی لە سنفی أ و ب دا سفرە، ئەمە بۆ سفرە و بۆ پەرلەمان ئەو پلانەی تیا نیە، جگە لەوە حاڵەتێکی تر هەیە کە ئێمە هەموومان دەزانین ئەندامانی پەرلەمان 111 ئەندامی پەرلەمانین و خولەکانی پێشتریش ئەوەندە بووە، خولەکانی پێشتر خانەنیشین کراون، ئەم خولە کە من هیوادارم پرۆژەی خانەنیشنیەکە لە پەرلەمان دا پەسەند بکرێ پێش

ئەو خولە بۆ ئەوەی بە پێی ئەو سیستمە ڕێك بخرێتەوە، بەڵام لە نەتیجەیە کۆمەڵێك پەرلەمانتاری خانەنیشین کراوت هەیە لە کوێی پلە وەزیفیەکان دان و لە کوێ دا جێی دەبێتەوە لەناو ئەو خشتانەی پێشووتر؟، چونکە دیار نیە و وجودی نیە، من پێش ئەوەی پێشنیازی کۆتایی بکەم، پێشنیازێك دەخەمەڕوو کەئەمساڵ جیا لە ساڵانی پێشوو هاوشانی بەڕێز وەزیری دارایی بریکاری وەزارەتی داراییش بۆی هەبێت وەڵامی کۆمەڵێك لە پرسیارەکان بداتەوە، لەبەرچی؟ یەکەم/ لەبەرئەوەی کە بەڕێز بریکاری وەزیر شارەزایی زۆری هەیە و خاوەنی دەسەڵاتە لە سەرف کردنی بەشێکی گەورەی بودجەی با بڵێین حکومەتی هەرێمی کوردستان دا، ئێمە کە خۆمان سەردانی بەڕێز وەزیری داراییمان کردووە بۆ کێشەی مووچەی خانەنیشینان بە تایبەتی کە پارەی خانەنیشینان کە سندوقی خانەنیشینی نیە و مەفروزە 12٪ ی حکومەت بۆ خانەنیشین دای بنێ لەو سەندوقەدا، ئێمە ئەو وەڵامەی کە دەستمان کەوتووە، بەڕێز وەزیر لە بەشە بودجەی سلێمانی حسەی 12٪ەکەی بڕیوە و دایناوە، بەڵام بەڕێز بریکاری وەزارەت نەیبڕیوە، هیچ کامێکیان نە ئەو دەتوانێ بەو بڵێ بۆ دەیبڕی و نە ئەویش دەتوانێ بڵێ بۆ نایبڕی، بۆیە هەموو ئەمانە و کۆمەڵێك حاڵەتی تریش کە بریکاری وەزارەتی داراییش شارەزایی هەیە وقەراری بەدەستە لە سەرفیات کردندا، بۆیە من پێشنیاز دەکەم کە بەڕێزیشیان بەشدار بن لە وەڵامی پرسیارەکان دا، ئەوەی کە دەمێنێتەوە، کۆتا قسەم، گرنگە ئێمە لە پەرلەمانی کوردستان دا هەموومان کە دەزانین گوێمان لە یەکتر نیە کە مەبەستمان بەرژەوەندی گشتیە و ئەم بودجەیە لە خزمەتی هەموو هاووڵاتیان دابێ، بە پلەی یەکەم هەژاران، کە لە کاتی دەست پێ کردنی بودجەدا کەمپینی داواکاری هەڵمەتی داکۆکی لە بەشی هەژاران، قوربانیان هاتە پەرلەمان بۆ ئەوەی ئێمە زەمانەتی ئەوە بکەین کە لەم ساڵە بەشی شێر، لەبەرئەوەی هەژاران زۆر مەغدورن لە هەرێمی کوردستان داو خەڵکمان هەیە لە ژێر هێڵی هەژاریەوە کە بەر ئەوان بکەوێ و سوودمەند بن لێی و ئەو خەڵکە بێنینە سەرەوەی هێڵی هەژاری کە ئێمە گرەو لەسەر ئەوە نەکەین کە بودجەکە پەسەند دەکرێ یان پەسەند ناکرێ، گرەو لەسەرئەوە بکەین کە بودجەکە چەندە لە خزمەتی خەڵك دا دەبێ، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز (سەرۆکی پەرلەمان):

کاك عدنان فەرموو.

بەڕێز عدنان عثمان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من جیاوازتر بمەوێ قسە لەسەر خاڵ بکەم، لەڕاستی دا دیارە من هاوڕام لەگەڵ بەشێك لەو تێبینیانەی کە لەسەر بودجەکە کرا، بەڵام لەوانەیە بەتێ گەیشتنی من بودجەکە تێگەیشتنێکی جیاواز تر بێ، تێڕوانینم بۆ بودجەکەی کوردستان من زۆرجار بودجەکەی کوردستان وەکو پۆکیتمۆنی سەیر دەکەم، وەکو مەسروفی جەیب سەیری دەکەم لەڕاستی دا ئەوەی دێتە هەرێمی کوردستان و ئەوەی کە سەرف دەکرێ، بۆیە پێم

سەیرە هەم حکومەت و هەم ئێمەش باس لە پلانی ستراتیجی بکەین لە بودجەیەك دا کە تەقریبەن 100٪ مەعلومە چۆن سەرف دەکرێ، لایەنی کەم دەتوانم بڵێم 90٪ ی مەعلومە چۆن سەرف دەکرێ، بۆیە ئەستەمە قسە لەسەر ئەوە بکەین کە ئەم بودجەیە چۆن بتوانین هەنگاوی ستراتیجی لێ بنێین، لەڕاستی دا من قسەکانم کورت دەکەمەوە، دەمەوێ بچمە سەر هەندێ پێشنیازی عەمەلی، یەعنی هەندێ قسەی عەمەلی بکەم بۆ بودجەکەی ئەمساڵ، لە چوار خاڵدا کورتی دەکەمەوە، من پێش ئەوەی دەستی پێ بکەم پێموایە ئێمە لە 2009/7/25 واتە لە گەرمای مانگی تەموزی 2009 سەدان هەزار خەڵکی کوردستان ڕۆشتنە سەندوقی دەنگدانەوە، دەنگیان بە لیستە جیاوازەکانی کوردستان دا، بۆ ئەوەی پەرلەمانتاران و نوێنەرانەرەکانیان بتوانن هەم واقعی سیاسی و هەم واقعی مەعیشی و ژیانیان گۆڕانکاریەکی تیا دروست بکەن، ئێستا ئێمە ئەو بودجەیەی کە قسەی لەسەر دەکەین، ئەگەر بە گوێرەی یاسا و مەنتق بێ ئەمە دوا گفتوگۆی ئێمەیە و لەم خولەدا لەسەر بودجەکەی دەکەین، دوا شانسی ئێمەیە کە ئەگەر لە ساڵانی ڕابردوو دا هەرچیمان وت بێت و گوت بێت لە بودجەی ئەمساڵ دا قسەیەکی جدی لەسەر واقعی مەعیشی خەڵك بکەین، چۆن دەتوانین لەم ساڵدا گۆڕانکاریەك لە ژیانی خەڵك و ئاستی مەعیشی خەڵك بکەین، بۆیە من 4 پێشنیازم هەیە بۆ بودجەی ئەمساڵ کاری لەسەر بکەین، وەك باسم کرد من دەمەوێ نە مولاحەزاتی سیاسی بدەن و نە قسە لەسەر هەندێ مەسائیلی ستراتیجی بکەن و قسە لەسەر داهاتیش ناکەم، هاوکارەکانم بە زیادەوە باسیان کردووە، لە هەموو لیستەکانیش مولاحەزاتی زۆر بە نرخ کراوە جێگای دەست خۆشیە، لە پرۆژەی ستراتیجی من پێموانیە لەم بودجەیە بتوانرێ ئەو پرۆژە ستراتیجیەی کە ئیمە دەمانەوێ و عینوانی پرۆژەی ستراتیجیە بکرێ، من پێشنیاز دەکەم با ئێمە شتەکان تایبەت بکەین، یەعنی با بڵێین بوارێك بگرین کە دەزانین ئێستا زۆر گرنگە و زۆر پێویستمان پێیەتی، دیارە کۆمەڵگای ئێمە پێویستی بە چەند لایەن هەیە، بەڵام بودجە نۆرماڵەکە بە هەموو کەموکورتیەکانیەوە تا ئاستێك دەتوانێ بەشێك و کەلێنێك لەوانە پڕ بکاتەوە، بەڵام کێشەیەکی گەورەمان هەیە کە کێشەی ڕێگاوبانە، پێموایە ئێمە دەتوانین لەو داهاتەی کە ناخرێتە ئەم بودجەیەوە کە داهاتێك هەیە مەعلومە، لەو داهاتی نەوتەش کە مەفروز وایە لە سەندوقەکان دا دانرابێ، یان دادەنرێ، یان یاسایەکەی دەرچێت، لەو داهاتەی دەستمان دەکەوێ، لە هەموو ئەو پرۆسانەی تری دەرەوەی بودجەکە، تەرخان بکرێ، پەرلەمانی کوردستان لە یاسای بودجەی ئەمساڵدا بڕیارێك بدات، حکومەتیش دەتوانێ لە ماوەیەکی دیاری کراودا دڵنیام لەوە دەتوانێ پلانێك دابنێ بۆ دوو ساید کردنی سەرجەم ڕێگاو بانەکانی کوردستان، ئەمە زۆر گرنگە بۆ گەشە کردنی کوردستان و بۆ ئەمنیەت و سەلامەتی هاووڵاتیان، پێموایە ئەمە هەنگاوێکی ستراتیجی گەورە بێ لەوەی کە کوردستان لە قۆناغێکەوە ببەینە قۆناغێکی تر، دووەم/ ئێستا کۆمەڵێك لێکۆڵینەوە و با بڵێین ڕاپۆرت هەیە لەسەر هێڵی هەژاری، هەندێ ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کردوویانە، لە کوردستانیش دا دیارە خۆشبەختانە چەندە دەقیق نیە لە ڕاستی دا ناتوانین قسەی لەسەر بکەین، لەبەرئەوەی من لەگەڵ چەند خەبیرێکی ئابووی دا قسەم کردووە، لە دەسەڵاتیش و لە نزیك ئۆپۆزسیۆنیش پێیان وایە هەندێ لەوانەیە

گومان له ڕێژەکە هەبێ، بەڵام هەر خۆشحاڵین کە ئەو ڕێژەیە هەیە لە کوردستان دا کەمترە لە ئاستی عیراق دا، بۆیە من ئەم پەرلەمانە و سەرەتای قسەکەشم لەسەر ئەوە بوو کە ئێمە ئێستا چۆن بتوانین ئەو ڕێژەی هەژاریە کەم بکەینەوە، تا کەم کردنەوەی بە تەواوەتی چارەسەر کردنی یەکلایی ئەم مەوزوعە چۆن بتوانین ئەم ئاستەی هەژاری لە کوردستان دا با بڵێین لە پەرلەمانی کوردستان و لە بودجەی ئەمساڵ دا بتوانین قەرەبوویەکی ئەم واقعە بکەینەوە کە ئێستا چینێکە با بڵێین توێژێکی گەورە و هەژار هەیە لە کوردستان دا و لەم بودجەیە دەبێ ئەوانیش حسەیان هەبێ، خۆشمان هەموومان دەزانین بودجەی کوردستان بودجەیەکی رەیعیە و داهاتی کوردستان، لەبەرئەوەی داهات بەشێکی پەیوەستە بە نەوت و ژێر ئەرزەوە ئەمە موڵکی هەموو هاووڵاتیانە لە وەزیرێکەوە بۆ وەزیرێك و لە فەراشێکەوە بۆ مودیر عامێك، هەموو هاووڵاتیانی کوردستان بە هەژار و دەوڵەمەندیەوە دەبێ لێی بەهرەمەند بن، شێوازەکەی چۆنە ئەمە ئەرکی پەرلەمانە و ئەرکی حکومەتە و پێکەوە بیکەن، من پێشنیاز دەکەم و دواتریش شێوازی مامەڵە کردن لەگەڵ ئەم سێ پێشنیازە باس دەکەم، پێشنیاز دەکەم مووچەی ئیسمی کەمترین مووچەی ئیسمی ئەمساڵ ئێمە لە پەرلەمانی کوردستان تا ئەوەندەی سیستمێکی عادلانەی مووچە دادەنێین، تا ئەوەندە گۆڕانکاریەکی ڕیشەیی لە مووچەیی لە کوردستان دا دەکەین تا ئەوەندی بژێوی بێ یەعنی شێوازێکی ئیعتباتی و مەزاجی نەبێ، بە گوێرەی مستەوای مەعیشە و تەزەخومی بازاڕ بێ، ئێمە مووچەی ئیسمی لە ئەمساڵ لە کوردستان دا پەرلەمانی کوردستان بڕیار بدا لە 600 هەزار دینار کەمتر نەبێ، کەمترین مووچەی ئیسمی لە کوردستان دا 600 هەزار دینار بێ و پێموایە ئەمە هێشتا ناگاتە ئەو ئاستەی کە من پێموایە و بە گوێرەی دیراسەیەك 750 هەزار لەوانەیە لایەنی کەم بێ، بەڵام لەوانەیە هەندێ تەداعیاتی مالی هەبێ، بەڵام 600 هەزار ڕێژەیەکی موعتەدل بێ بۆ ئەو واقعەی کە بتوانین ئاستی هەژاریە، با بڵێین گەنجێکە تەعین دەبێ پێویستی بە پێکەوەنانی ژیانە و یان کەسێکە خێزانێکی زۆری هەیە...هتد، بەشێك لە کێشەکانی ئاستی هەژاری یان هەژاری لە کوردستان دا پەیوەستە بە منداڵەوە، پەرلەمانی کوردستان دەبێ خەمخۆریەکی زۆری بۆ منداڵی هەژاران هەبێ لە ئێستادا، ئێمە دەبێ لەم پەرلەمانە و لەم بودجەیەدا بڕیارێك بدەین لەسەر چارەنووسی منداڵە هەژارەکان کە توانا و ئیمکانیاتی کەمی هەیە خێزانەکانیان، بۆیە من پێشنیاز دەکەم لە بودجەی ئەمساڵدا پەرلەمانی کوردستان بڕی 200 هەزار دینار بۆ هەر منداڵی خێزانێك کە لەژێر هێڵی هەژاریەوە تەرخان بکات بۆ ماوەی ساڵەکە، نەك مانگانە، دوا پێشنیازم پەیوەستە بە مووچەی کەم ئەندامانەوە، تەبعەن لە پەرلەمانیش دا ئەو یاسایە پەسەند کراوە و ناعەدالەتیەکی زۆر لە مووچەی کەمئەندام هەیە، مووچەی کەمئەندام ئێستا ئەوەی کە کەمئەندامی فعلیە و توانای نیە و لە ماڵ کەوتووە و توانای کارکردنی نیە و ڕێژەی کەمئەندامیەکەی بواری پێ نادات، لەگەڵ خەڵکێکی تریش دا کە با بڵێین لەوانەیە داهاتێکی زۆری هەبێ، هەندێك بەڕێز کەمن لێم پرسیون داهاتەکەیان لەسەرەوەی 5 ملیۆن و 6 ملیۆن و تەنانەت 10 ملیۆنیشە، بەڵام دوو مانگ جارێ 200 هەزار و 250 هەزاری کەمئەندامی وەردەگرێ، ئەمە نا مەنتقی و نا عەدالەتی و

غەدرێکی زۆر گەورەیە لە کەمئەندامی فیعلی کە تەنها بژێویەکەی، تەنها هۆکاری مەعیشەتی لەسەر ئەم مووچەیە، لەسەر ئەم مینحەیەی کە حکومەت پێی دەدات، بۆیە ئێمە دیارە وەزارەتی کار ئیحسائیاتی وردی هەیە لەسەر ئەو کەمئەندامانەی کە ناتوانن ئیش بکەن، ئێمە دەتوانین داوا بکەین و پەرلەمانی کوردستان لەم بودجەیە بڕیار بدات کە مووچەی ئەو کەمئەندامانەی یان ئەو خاوەن پێداویستیە تایبەتانەی کە توانای ئیش کردنیان نیە و ئاستی کەمئەندامیان لە ئاستێك دایە کە ناتوانن و هیچ بکەن و هیچ بژێویەکی تریان نیە و لە مووچەی لایەنی کەمی فەرمانبەرێك ئەوەی کە باسم کرد ئیسمیەکە کەمتر نەبێت لە مانگێك دا، من پێموایە زۆر گرنگە بۆ بژێویان و بۆ ماڵ و منداڵیان و بۆ ئیدامە دان بە ژیانیان و تەبعەن تا چارەسەر کردنی یاسایەکە، ئەو یاسایە دەبێ چارەسەر بکرێ، لەڕاستی دا بۆ ئەوەی هەندێك لەو کەسانەی کە ئیمکانیاتی مالی گەورەیان هەیە وداهاتی تریان هەیە و ئەوانە شمول نەکات، تەنانەت بۆ هەندێ مەسائیلی تریش، ئەمە تەبعەن تەداعیاتی مالی هەیە ئەم پێشنیازانەی من بە تایبەتی پێشنیازی 2 و 3 و 4 کە پەیوەستە بە مووچەوە و مەفروز وایە بە گوێرەی یاسای بودجە ئێمە قسە لەسەر ئەوە بکەین کە چۆن ئەم پارەیە بە دەست بێنین، من دڵنیام لە قسەی هاوکارانم کەلێرە باسیان کرد، لەم چەند ڕۆژە بەڕێزان هەموو و وە لەو سیاسەتە تەقەشوفەی کە دەبێ بیگرینە بەر نەمویست قسە لەسەر هەموو ئەو وەسائیلانە بکەم، بەڵام کاتێك کە عەجز دێت ئەمە ئەلف و بێی قسە دەدات، کە عەجز هەبوو دەبێ تەقەشوف بکەی، دەبێ دەست بگری بە خۆتەوە، دەبێ ئیقتسادت هەبێ، ئیقتساد کردن لە هەندێ نەفەقات و لە هەندێ کەمالیات کراوە، بە دڵنیاییەوە کۆمێنت برادەران خستیانەڕوو، کەمالیات کراوە، ئەمساڵیش لە بودجەکە دیارە و زیادی کردووە و هەندێ کەرت بووە، من سێ شێواز دەتوانین ئەم زیاد کردنی موچەیەی هەژاران وفەرمانبەران و بە سێ شێواز دەتوانین، ئەگەر سەندوقێکی بۆ دانێین و بیکەینەوە، یەکەمی ئەوەی کە باسم کرد، جۆرێك لە تەقەشوف لە نەفەقات و لە کەم کردنەوەی بەشێك لەو خەرجیانە پێویستە کەمالیانەی کە دەکرێ لە دائیرەکان دا، دەکرێ ئەمساڵ و ساڵی داهاتوو جۆرێك لە ئیقتساد بکەین تا ئەوەندە دەتوانین سیستمێکی باشتری هەتا بەرچاو ڕوونیەك یان موستەحەقاتی هەرێم لە بەغدا وەردەگیرێ، دووەم/ مەوزوعی باجە، من پێموایە خۆشبەختانە باس دەکرێ و نازانم خۆشبەختانە بێ یان نا، باسی هەزارەها ملیۆنێر و ملیاردێر دەکرێ لە کوردستان دا، ئێمە لەوانەیە وەکو نموونەیەك بۆ حاڵەتی ئیقتسادی کوردستان باش بێ، بەڵام لەوانەیە نموونەیەکی تر بێ بۆ ئەو حاڵەتی ساروخ ئاسایەی کە دەوڵەمەندی لە کوردستان داو گومان لەسەر شێوازی دەوڵەمەندی دەکەن، من ئەوە شوێنی قسەی من نیە لێرەداو مەفروز وایە لە وڵاتان و زۆریش لەو بەڕێزانەی وڵاتانی جیهانیان بینیوە، باجێکی گەورە دەخرێتە سەر ئەوانەی کە داهاتێکی گەورەیان هەیە و داهاتێکی زۆریان هەیە، ئەمە بە هۆی شەریکاتەوەیە و بە هۆی مەسائیلی عەقاریەوە هەیە و بە هۆی کۆمەڵێ مەسائلی ترەوە هەیە، مەفروز وایە حکومەت باجێکی گەورە بخاتە سەر ئەم هەزاران ملیۆنێرە و دڵنیام لەو باجە دەتوانرێ با بڵێین بەشێك لەو نەقسەی کە دروست دەبێ حەتمەن لە زیاد کرنی مووچەکان دا کە هیوادارم بڕیاری لەسەر بدات پەرلەمانی کوردستان کە ئەمە دوا کاری بێ و لە مەوزوعی بودجە داو ئەگەر بشمانەوێ، چونکە من چەند بەڕێزێك قسەیان لەسەر تەوافوق کرد، من زۆر دڵخۆش بووم لەوەی

که چەند هاوکارێکی ئازیز لێرە باسیان لەسەر تەوافوق کرد لە بودجەی ئەمسالْدا، با تەوافوقی سیاسی و ڕەهەندە نیشتمانیەکان و دەستوور جێ بێلّین بۆ دەرەوەی پەرلەمان و با لایەنە سیاسیەکان بۆ خۆیان تەوافوق لەسەر ئەوانە بکەن، با لە پەرلەمانی کوردستان ئێمە تەوافوق لەسەر مەعیشەتی خەڵك و لە سەر ژیان و بژێوی خەڵك و لەسەر ئەوەی ئاستی هەژاری لە کوردستان دا کەم بکەینەوە، با ئێمەی نوێنەرانی خەڵك کە وەك باسم کرد ئەو خەڵکە سەدان هەزار خەڵکی کوردستان دەنگی بە ئێمە دا و ئێمە لەسەر مەعیشەتی ئەوان و ژیانی ئەوان تەوافوق بکەین، هیواردارم ئەوە دوا تەوافوقی ئێمەنە بێ لەم خولەدا، ئەمە دوا تەوافوق نەبێ لە کوردستان دا، دوا تەوافوقی ئێمە لە کوردستان کە پەیوەستە بە کۆمەڵگاکەمان و بە ئایندەی کۆمەڵگاکەمان، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز (سەرۆکی پەرلەمان):

کاك عبداللە فەرمووو.

بەڕێز عبداللە مەلا نوری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من دەسپێکی قسەکانم بەو داواکاریە دەبێ و هیوادارم بە حوکمی ئەوەی بەڕێز جەنابی وەزیری دارایی لێرەیە و ئەگەر بکرێ هەر ئەمڕۆ و هەر ئێستا ئەمر بفەرموێ سلفەی عەقار یاخود پێشینەی خانووبەرە بکرێتەوە، چونکە بەڕاستی جگە لەوەی نزیکەی 3 مانگێکە ڕاگیراوە، کێشەی زۆری بۆ خەڵك دروست کردووە، بە تایبەتی کۆمەڵێ خەڵك یەعنی قەرزار بوونە لەسەر بابەتە و ڕاستە من بینیم لە لێدوانێکی ڕۆژنامەوانی دا بینیم بەڕێز بریکاری وەزارەتی دارایی ئاماژەی بەوە دا کە ڕانەگیراوە، بەڵام بە حوکمی ئەو بەدواداچوونەی کە ئێمە کردوومانە ڕاگیراوە، بۆیە هیوادارم بۆ کارئاسانی کردن و بۆ ئەو خەڵکانەی کە پێویستیان بە پێشینەی خانووبەرە هەیە هەرچی زووە ئەو بابەتە و پێشینەی خانووبەرە بکرێتەوە، لە ڕاپۆرتەکەی حکومەت دا ئەوەی کە سەرنجی منی ڕاکێشاوە دیارە لە ڕاپۆرتەکە لەگەڵ پاشکۆکانی نزیکەی 94 پەڕەیە، لەو 94 پەڕە لەسەر سێ ئاست حکومەت دیارە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ دان بەوە دەنێ کەموکورتی هەیە، وەکو لە قسەی بەڕێزان پەرلەمانتارانیش دا دەرکەوتووە کە کەموکورتی هەیە، بەڵام ئەوەی کە بۆ من جێگای سەرنجە بەڕێزان حکومەت هاتوون هۆکارەکانی کەموکورتیەکان چیە و ئەوەی پەیوەستە بە عجزەوە چیە و ئەوەی پەیوەستە بە خزمەتگوزاریەوە چیە و هەروەها باقی کەموکورتیەکانی تریان دابەش کردووە بەسەر هەندێ دۆخ و لایەنی تردا، بۆ نموونە لە ئاستێك دا هۆکارەکانیان گەڕاندووەتەوە بۆ ئەو بارودۆخەی لە ڕابردوو دا کە لە هەرێمی کوردستان دا هەبووە، لە ئاستێکی تردا بەشێك لە کەموکورتیەکانیان گەڕاندووەتەوە بۆ حکومەتی عیراقی ئەمە زۆر ڕاستە، لە ئاستێکی تریش دا بەشێك لە کەموکورتیەکان کە پەرلەمانیش لەم مەسەلە نەبەخشراوە، بەشێك لە کەموکورتیەکانی خراوەتە ئەستۆی پەرلەمان بە تایبەتی کاتێ باسی ئەوە دەکات سالّی پار لە بودجەی بەکاربردن بڕاوە، بەڵام لە تەواوی ڕاپۆرتەکە بە دێڕێکیش ئاماژە بە کەمتەرخەمی و کەموکورتیەکانی خۆیان ناکەن، بەڵام لە بەرامبەر دا لە کاتێك دێیە سەر دەرئەنجامەکان حکومەت لە خاڵێك دا باسی ئەوە دەکات و دەقەکەم لە بیرە وەکو خۆی دەڵێ حکومەت پلانی هەیە شێلگیرانە کار بکات بۆ چارەسەر کردنی

ئەو کێشە سلبیانە، واتە یەعنی لێرە حکومەت وەکو فریادڕەس پیشان دراوە، نەك وەکو ئەوەی بەشێکی گەورەیە لەو قەیرانە دارایی و ئابووریەی کە ئەمڕۆ لە هەرێمی کوردستان داهەیە، بەڵام پرسیارەکە لێرە ئەوەیە، من هەوڵ دەدەم بە گەڕانەوە بۆ ناوەڕۆکی خودی ڕاپۆرتەکە، قسە لەسەر ئەوە بکەین و بزانین تا چەند ئەم بابەتە و ئەم هاوکێشەیە وایە، دیارە من هەر لە سەرەتاوە خوازیاری ئەوەش بووم، خۆزگە بە پێی پسپۆری لیژنەکان قسە بکرایە، ئەو کاتە ڕەنگە من زۆر کەم قسەم بکردایە، نوقتەی یەکەم کە دەمەوێ لەسەری قسە بکەم، وەزارەتی سامانە سروشتیەکانە، وەزارەتی سامانە سروشتیەکان لێرە وەزارەتێکی گرنگە، لەلاپەڕەی 8 و 9 ی ڕاپۆرتەکەی حکومەت دا کە باسی ئەوە دەکات بە تایبەتی لە خاڵی 8 دەڵێ کارکردن بۆ دانانی بنەماکانی سەربەخۆیی ئابووری بە تایبەت پیشەسازی نەوت، ئەمە وەکو دەق دەقێکی هەرە گرنگە، یەعنی بە تایبەتی بۆ ئێمەی هەرێمی کوردستان پیشەسازی نەوت لە هەموو وڵاتان دا گرنگە، پیشەسازی نەوتیش دیارە ڕوونە، ئەوەی کە پەوەستە بە پاڵاوگەی نەوتەوە، هەروەها پیشەسازی پترۆ کیمیاوی، ئێمە دەزانین ئەمساڵ بڕی 500 ملیار دینار تەنها بۆ گازوایل دانراوە، زیاتر لە ترلیۆنێ دیناریش دانراوە بۆ پارەی کارەبا و گازوایل، لە 4 ساڵی ڕابردووش دا زیاتر لە 5 ترلیۆن دینار جارێکی تر بۆ پارەی کارەبا و گازوایل دانراوە، پرسیارەکە لێرەیە، ئێمە لە دوو ساڵی ڕابردوو دا بەڕێز وەزیری سامانە سروشتیەکان هاتە پەرلەمانی کوردستان بەڵێنی ئەوەی پێدایین شان بەشانی زیاد کردنی وەحدەکانی کارەبا هەوڵی ئەوە بدات غازیان بۆ ڕابکێشێ، یەعنی وەکو ئەوەی کە ئێستا خۆشبەختانە وێستگەی کارەبای هەولێر بە غاز ئیش دەکات، تا ئاستێکی هەرە گەورە بەو پێیەی کە غازەکەی هی خۆمانە و لە دەرەوە نایهێنین، ئەمە بار سووکیەکی زۆر باشە، بەڵام هاوتەریب لەگەڵ پێشخستنی یەکەکانی کارەبا بەداخەوە هەست دەکەم جۆرێك لە سستی کراوە، جێی خۆیەتی بپرسین بۆچی ئەم سستیە دەکرێ بە تایبەتی هەندێ بابەتی تر لەچەند خاڵی تر دێم باسی دەکەم بۆ تەواوکردنی قسەکانم، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر گریمان پرۆسەی پەرەدان بە غازی کوردستان و گەیاندنی بە وێستگەکانی کارەبا پرۆسەیەکی قورسە، پێویستی بە پلانی گەورە هەیە، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە شان بەشانی ئەوە ئایا ڕێگەی تر نەبوو بۆ چارەسەر کردنی ئەم کێشەیە؟ بێ گومان ڕێگە هەیە، یەعنی من دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم لە سێ ساڵی ڕابردوو دا وەکو ئەندامێکی لیژنەی پیشەسازی و سامانەسروشتیەکان لە پەرلەمانی کوردستان دا یەکێك لەو دەست پێشخەریانەی کە کردوومە، ئەگەر برادەرەکانم شایەتی بدەن ئەوە بووە کەداوام کردووە بۆچی پاڵاوگەی نەوت لە هەرێمی کوردستان دروست ناکرێ؟، کە قسە لەسەر پاڵاوگەی نەوت دەکەین و مەبەستمان ئەو پاڵاوگانە نیە کە بێ مۆڵەتن و پاڵاوگەی مۆدێرن باس دەکەین، پاڵاوگەی پێش کەوتوو کە دەتوانێ ڕۆژانە 600 هەزار بەرمیل بپاڵێوێ، ملیۆنێك بەرمیل بپاڵێوێ، پرسیاری ئەوەمان کردووە خێرە لە بوارە جیاجیاکان و لەبواری نیشتەجێ بوون دا لە هەموو بوارەکان وەبەرهێنان دەکرێ، سەرەڕای ئەوەی دەوڵەمەندی گەورە لە کوردستان دا هەیە، بۆچی لە پاڵاوگە وەبەرهێنان ناکرێ؟ دیارە من بۆ خۆم بە دواداچوونم بۆ ئەو بابەتە کرد، بۆ ئەوەی نێهێنی ئەم بابەتە بزانم، بۆم دەرکەوت لە چەند ساڵی ڕابردوو

دا کۆمەڵێك وەبەرهێنی زۆر شارەزا و زۆر بە ئەزموون و ناسراوی ئەم ولاتە چ خەڵکی هەولێر و چ خەڵکی سلێمانی داوای مۆڵەتیان کردووە لە حکومەت و وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بۆ ئەوەی پاڵاوگە دروست بکەن، بەڵام بەداخەوە مۆڵەتیان پێ نەدراوە، ڕێگەیان لێ گیراوە، ئەمە لە کاتێك دایە کە قسە لەسەر پیشەسازی نەوت دەکەین من تەنها لەسەر پاڵاوگەکان قسە دەکەم، چونکە ئەمە بابەتێکی دووردرێژە، ئەگەر پاڵاوگەی نەوت لە هەرێمی کوردستان دا هەبووایە، پاڵاوگەی پێشکەوتوو، کۆمەڵێك سوودی هەرە گەورەی دەبوو لەسەر ئابووری ئەم هەرێمە، یەعنی خۆتان دەزانن سووتەمەنی و وزە بەشێوە گشتیەکەی ئێستا شادەماری ئابووریە لە سەر ئاستی هەموو دونیا، ئەگەر پاڵاوگە هەبووایە یەکێ لە سوودە هەرە گرنگەکانی بۆ ئەمڕۆی هەرێمی کوردستان، ئەوە بوو ئەو گازوایلەی کە وەکو برادەران ئاماژەیان پێیدا لترێکی بە هەزار و دوو سەد دینار دەکڕدرێ، ڕەنگە لە هەرێمی کوردستان دا بۆ هەر لترێك بە 400 دینار دابین بکرایە، ئەمە بۆ بەنزیش هەر ڕاستە و نەوتیش هەر ڕاستە، واتە خۆشتان دەزانن هەرزان بوونی جۆرەکانی سووتەمەنی ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر تەواوی کاڵاکانی تر هەیە، ئەوەی پەیوەستە بە نانێکەوە، ئەوەی پەیوەستە بە کرێی سەیارەوە، ئەوەی پەیوەستە بە شیشەوە، ئەوەی پەیوەستە بە دروست کردنی بیناوە، هەرچی بیری لێ دەکەیتەوە، هەرچی بیری لێ دەکەیتەوە سەرچاوە سەرەکیەکەی لە دونیای مۆدێرن و پیشەسازی و وزەدا، جگە لەوە ئێمە دەزانین یەکێ لە گرفتە هەرە گەورەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان و یەکێ لە هەرە کێشە گەورەکانی هاووڵاتیانی کوردستان قەیرانی سووتەمەنیە، یەعنی ئێوە دەزانن لەسەر جادەکان دا سەدان سەیارە ڕیزی گرتووە بۆ وەرگرتنی بەنزین، سەدان بارهەڵگر ڕیزی گرتووە بۆ بەزین و گازوایل، ئیتر خۆتان دەزانن دۆخی سووتەمەنی لە هەرێمی کوردستان دا چۆنە، لە پاڵ ئەوە یەکێکی تر لە سوودەکانی پاڵاوگەی نەوت کە من پێموایە دەکرا زۆر زووتر و شان بە شانی ئەنجامدانی ئەو هەموو گرێبەستەی نەوت کار لەسەر دروست کردنی پاڵاوگە بکرایە و یەکێکی تر لە سوودەکانی ئەوە بوو ئێمە دەزانین ڕاستە تا ئاستێك سووتەمەنی لە هەرێمی کوردستاندا هەیە، بەڵام ئێوە دەزانن نەوعیەتی کوالیتی سووتەمەنیەکان چەند کێشەی بۆ ئێمە دروست کردووە لەڕووی تەندروستیەوە، یەعنی هەندێ جۆری سووتەمەنی دێتە هەرێمی کوردستانەوە قورقوشمی تێکراوە، کە یەك دنیا نەخۆشی لەگەڵ خۆیدا دەهێنێ، هەندێکی تری سیکۆتینی تیایە و هەندێکی تری خمی تیایە، ئەنواعی شتی سەیر و سەمەرە دەهێندرێتە هەێمی کوردستانەوە و هۆکارە سەرەکیەکەی ئەوەیە کە ئەو سووتەمەنیەی کە بەرهەم دەهێندرێ، سەرچاوەکەی هەرێمی کوردستان نیە، تا حکومەتی هەرێم خۆی بتوانێ کۆنترۆڵی بکات لە ڕووی کوالیتیەوە، ئیتر ئەمە زیانە ئابووریەکانی لەسەر ژینگە و لەسەر ژیانی هاووڵاتیان لەلایەك زیانە ئابووریەکانی تری کە تۆ لە کاتێك دا سووتەمەنیەکی خراپ بەکاردەهێنی لەسەر ئۆتۆمبیلە و لەسەر تەواوی ئامێرەکان چەند زیانی هەیە، یەکێکی تر لە سوودەکانی دروست کردنی پاڵاوگە، بۆیە ئەم قسانە وردی دەکەمەوە بە ئومێدی ئەوەی لە دوای قسەکانم پشتیوانی بکرێین، بۆ ئەوەی هانی حکومەت بدەین بەم کارە هەڵسێ، یەکێکی تر لە سوودەکانی ئەو یەکانەی کارەبا لە هەرێمی کوردستان دا دروست کراوە و وەحداتی کە بەشێکیان بەڕێز کاك احمد اسماعیل دروستی کردووە گرێبەستەکانی بە جۆرێکە ئەرکی حکومەتی هەرێمە گازوایلی بۆ دابین بکات، بەڕێز وەبەرهێن مافی ئەوەی هەیە خۆی جۆری کوالیتی دیاری

بكات، هەر کاتێك گازوایل نەگەیشتە وەبەرهێن، نەگەیشتە یەکە کارەباکە و وەحدەی کارەباکە، یاخود نەوعیەتەکەی خراپ بوو تەبعەن وەری ناگرێت، لەبەرئەوەی زەرەرمەند دەبێ، ئەو کاتە وەحدەی کارەباکە دەوەستێ، بۆ هەر 24 سەعات 8 دەفتەر لە سەر ئێمە حسابە، کەواتە ئەگەر ئێمە لە ناوخۆ دا پاڵاوگەی نەوتمان هەبووایە چەند گرنگ بوو لەوەش نەجاتمان دەبوو، نوقتەیەکی تری هەرە گرنگ کاتێ کە تۆ پاڵاوگەی نەوتی مۆدێرن دروست دەکەی، سەدان کرێکاری دەوێت، دەرفەتی کار دەرەخسێنی بۆ خەڵك، ئەو هەموو ئەندازیارەی بواری نەوتمان هەیە، کرێکارمان هەیە و پێویستیان بەوەیە ئیشیان بۆ بدۆزرێتەوە، ئیتر خۆتان دەزانن ئەمە چەند لقی لێ دەبێتەوە، لەپاڵ ئەوەشدا یەك نوقتەی گرنگی تر هەیە کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بکەم هەر لەم بوارەدا، لە دنیای پیشەسازی سەردەم دا بۆ حکومەتێك کە نەوتی هەیە و بۆ نموونە حکومەتی هەرێمی کوردستان، بۆ نموونە حکومەتی عیراق لە یەك بەرمیل نەوت دا 100 دۆلاری دەست دەکەوێ، نەوت دەرئەهێنێت و دەیفرۆشێ بە 100 دۆلار، بەڵام ئەو وڵاتانەی کە پاڵاوگەیان هەیە لەو 100 دۆلارە، 150 ـ200 دۆلار قازانجە، نەوتیشی نیە، بەڵام ئەیپاڵێوێ، کەوابێ ئەگەر من پاڵاوگەم هەبێ، لەبری ئەوەی بەرمیلێك نەوت بۆ من 100 دۆلار بکات، 250 دۆلار داهاتی دەبێ بۆ ئەم هەرێمەی ئێمە، تەبعەن درێژی ناکەمەوە ئەگەر نا وردەکاری زۆر هەیە، نوقتەی هەرە گرنگ کە بۆ من کە زۆر زۆر گرنگ بوو ئەوەیە دەڵێ..... و تەبعەن هەر لە خاڵی 8 دا کە باسی ئەوە دەکات بە تایبەتی پیشەسازی نەوت بەجۆرێك کێشە سیاسیەکان کاریگەری سلبیان لەسەر دۆخی هەرێم نەبێ، یەعنی یەکێ لە کۆڵەکە هەرە سەرەکیەکانی بنیادنانی سەقامگیری سیاسی، سەقامگیری ئابووری، سەقامگیری وزەیە، یەعنی دەبێ تۆ هەوڵی ئەوە بدەی هەمیشە ئاسایشی وزەی خۆت بپارێزی، لە کاتێك دا ئێمە دەزانین سەرچاوەی سووتەمەنی و گازوایل و نەوت ئێمە لە عیراق هەر کە بەڕێز نوری مالکی تاقەتی هەبوو بەشە سووتەمەنی هەولێر دەبڕێ، هی سلێمانی دەبڕدرێ، بە کەیفی خۆی یاری بە چارەنووسی سووتەمەنی و ژیانی خەڵکی ڕەش و ڕووتی ئەم وڵاتەوە دەکات، بەشێکی تریشی سەرچاوەکەی ئێرانە، هەر وڵاتێکی ترە، لە ئاستێك دا ئەمانە دوژمنی ئێمەن، لە ئاستێك دا کە بەرژەوەندی خۆیان هەیە بێ گومان دۆستن، وەکو دۆست خۆیان نیشان دەدەن، واتە لەم هاوکێشەیە، دەروازەی پەیداکردنی سووتەمەنی هەرێمی کوردستان بە ئێستاشەوە عیراق و ئێرانە، حکومەتی هەرێمی کوردستان لەبری ئەوەی دەرفەت بڕەخسێنێ بۆ ئەوەی وەبەرهێنی ناوخۆیی لە هەرێمی کوردستان دا پاڵاوگەی نەوت ئەنجام بدات، بەڕێز وەزیری سامانە سروشتیەکان هاتە پەرلەمان، هاتە لیژنەکەی ئێمە، دەڵێ ڕێکەوتنمان کردووە لەگەڵ حکومەتی تورکیا، بۆ حکومەتی تورکیا لەناو خاکی خۆیدا پاڵاوگەی نەوت دروست بکات، ئێمە نەوتی خاویان پێ بفرۆشین و ئەوانیش بەرهەمەکانیان بە ئێمە بفرۆشنەوە، من لە ئێوە دەپرسم ئەمە چەند دەرئەنجامی هەیە، لەلایەك خواردنی حەقی وەبەرهێنی ناوخۆی دەکەن کە خۆی هاتۆتە پێشەوەو دەڵێ کاکە من پارەم هەیە و خزمەتی وڵاتەکەم دەکەم، لەلایەکەوە حەق خواردنی ئەوانە، لەلایەکی ترەوە گۆڕینەوەی عیراق و ئێران بە تورکیا چ فەرقێکی هەیە؟ ئێمە لە پاشکۆیەتی عیراق و ئێران ڕزگارمان دەبێ، بەڵام دەبین بە پاشکۆی

تورکیا، ئێمە دەزانین ئاستی دوژمنایەتی ئەوان بۆ ئێمە چۆنە، یەعنی ئەمە بەم شێوازە تۆ سەقامگیری سیاسی و ئابووری و وزەی وڵاتەکەی خۆت دەپارێزی؟ ئەمە تەنها لە بواری پاڵاوگەی نەوت دا، ئەمە جگە لەوەی کە ڕێگەی نەداوە، لەگەڵ ئەوەی ڕێگە نادات بە وەبەرهێن کە پاڵاوگەی مۆدێرن دروست بکات، لەگەڵ ئەوەی دەڕوات لەگەڵ وڵاتێکی تردا ڕێك دەکەوێ بۆ ئەوەی پاڵاوگە دروست بکات بۆ ئێمە، لە هەمان کات دا دەرفەت دراوە کە وەکو دەوترێ بە قودرەتی قادر، سەدان پاڵاوگەی بێ مۆڵەت لەم وڵاتەدا هەیە بە بێ ئەوەی گازوایلی بۆ دەستەبەر بکات، بە بێ ئەوەی بەنزینی بۆ دەستەبەر بکات، بە بێ ئەوەی نەوتی سپی بۆ دەستەبەر بکات، ژینگەکەت خراپ دەکات، مەترسیە لەسەر کرێکارەکانت، نازانی بەرهەمەکەی لە کوێ ساغ دەکاتەوە؟، نازانی داهاتەکەی بۆ کوێ دەڕوات؟، یەعنی ئەنواعی دەرئەنجامی سلبی هەیە، لە پاڵ ئەوەی کە ڕێگە نادات دوو پاڵاوگەمان هەیە و زۆر بەڕاشکاوی تکایە بە سنگ فراوانیەوە لێم وەرگرن، پاڵاوگەی بازیان و خەبات لەلایەن دوو کۆمپانیای حیزبیەوە کۆنترۆڵ کراون، دواییش دەیسەلمێنم هیچ قسەیەکم بە بێ بەڵگە نیە، یەعنی ئەمە چ پرۆسەیە کە چ مانایەك دەگەیەنێ؟ ئەو کێشەیە ئێوە خۆتان قەرار بدەن، یەعنی ئەنواعی حیکایەت لەم بوارە هەیە، من رۆیشتم سەردانێکی پێنجوینمان کرد لەگەڵ کۆمەڵێ برادەردا، لێرەوە نەوت دەڕوات بۆ ئێران بە تەنکەر، سەد مەتر لەولای ئەوەوە بە قاچاخ بە جلیکانەوە گازوایل دێتەوە، یەعنی ئەمە وڵات وا دەڕوات بەڕێوە؟ داهاتی نەوت، زۆر بەداخەوە وەڵڵا ئەم قسانەم بۆ ئەوە نیە، زۆر بە نیگەرانیەوە ئەم قسانە دەکەم خۆزگە ئەم وڵاتە وا نەبووایە، داهاتی نەوت هەرچی لەسەر بڵێی و هەرچی گومان بکەی و هەرچی حیکایەتی لەسەر بکەی، تا ئەو کاتەی عەکسەکەی نەسەلمێندرێت ڕاستە، تەبعەن بەشێك لەبرادەران بەشێکی قسەکانیان کرد، من جارێکی تر ناڕۆمە سەری، بەڵام هەر لە دوای ئەوەی لە ساڵانی ڕابردوو دا چی وتراوە و ئەنواع جۆری شیرینی وەردەگیرێ لە گرێبەستەکان دا، لە داهاتی نەوت دا و لە چیە و لە پاڵاوتنە؟، نازانم ئەنواعی شتە، لە دوای گرێبەستەکانی ئەکسن مۆبیلەوە تاوەکو ئەمڕۆ، کۆمەڵێك گرێبەستی تر کراوە، کۆمەڵێك پشکی کۆمپانیاکان کڕدراوە و فرۆشراوە، ئەمانەش داهاتیان بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستانە، یەعنی لە کوێیە؟ خۆ وتراوە دوو حساب کراوەتەوە لە بانکەکاندا، بەڵام ئەگەر حەقە ئێمە بزانین ئەم بڕە چەندە، تا کەی نەزانین نە بە پرسیار جواب دەدرێیتەوە، نە لەناو لیژنەدا جواب دەدرێیتەوە، نە لە تەلەفزیۆن جواب دەدرێیتەوە، یەعنی تاکەی ئەم پرسیارە گوماناویانە، تاکەی وەڵام نادرێتەوە؟ بەڵام من لە ئاستێکی تردا بەداوای لێ بوردنەوە ئەمە نووسراوێکی بەڕێز سەرۆکی حکومەتی کابینەی شەشەم، کاك د.بەرهەم، ئەمە نووسراوێکە ئەم نووسراوە، ناوەڕۆکی ئەم نووسراوە دەیسەلمێنێ کە کاتێ کە ئەو بەڕێزە سەرۆکی حکومەت بووە و ئەویش هەر ئەوەندی من ئاگای لە داهاتی نەوت هەبووە، ئەویش هەر ئەوەندی هاووڵاتیەکانی ئەم هەرێمی ئاگای لە داهاتی نەوت هەبووە، بۆیە من زۆر بە ئاسایی دەزانم سەرۆکی پەرلەمانیش ئاگای لە داهاتی نەوت نەبێ، چونکە سەرۆکی حکومەت، سەرۆکی ئەنجومەنی هەرێمیە، ئەنجومەنی هەرێمی بۆ نەوت و گاز، ئەگەر ئەو ئاگای لێ نەبێ، ئەی منی پەرلەمانتاری داماو، چۆن ئاگام لێیە، ئەی هاووڵاتی چۆن ئاگای لێیە؟؟ ئەگەر قسە لەسەر ئەوەیە هێنانی داهات دەبێتە مایەی ئەوەی لە حکومەتی عیراق بیبڕن و ئەوانە، منیش لەگەڵ ئەوەم بەشێوەیەك لە شێوەکان، با بیزانین چەندە ئیتر دوایی چۆن خەرج دەکرێ،

شتێکی تره، یەعنی گرفتێکی تر پەرلەمانتار حەقی خۆیەتی بپرسێ، هاوولاتیان حەقی خۆیانە بپرسن و بشترسن، یەعنی بە شێوازێکی خراپ مامەڵە لەگەڵ داهاتی نەوت دا بکرێ، پەرلەمان یەکێ لە ئەرکەکانی ئەوەیە بڕی پارە پەسەند بکات، بزانێ چۆن خەرج دەکرێ، یەعنی بەڕێز سەرۆکی حکومەت دەڕوا بۆ ئەو شوێنە و بۆ ئەو شارە، ڕاستە پارەکە خەرج دەکات بۆ خەڵك، بەڵام بۆ نموونە لە گەرمیان 200 ملیۆن دۆلار خەرج دەکات، دەستی خۆش بێ کارێکی باشە، یەکەم/ ئەمە هی خۆی نیە بیکا بە چاکە بۆ خۆی، دووەم/ هاوولاتیانی شارەکانی تریش حەقیانە لە داهاتی نەوت سوودمەند بن، ئەی قەڵادزە چی بکات خۆ نەوتی نیە؟، پێنجوین چی بکات؟ یەعنی کەوا بێ دیارە گەرمیان زۆر لەوە زیاتری پێویستە، بەڵام سەید سادقیش پێویستی پێیەتی، واتە پێویست دەکات ئەم پارە لە پەرلەمان دا پەسەند بکرێ، لە پەرلەمان دا بزانرێ چۆن خەرج دەکرێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، هەر لە ڕاپۆرتەکەی حکومەت دا باسی زیادکردنی سەرچاوەکانی داهات و جۆراو جۆر کردن و نەك تەنها نەوت، بەڵکو پیشەسازی و کشتوکاڵ و گەشتیاری، ئیشی من وەکو ئەندامی لیژنەی پیشەسازی قسە کردنە لەسەر وەزارەتی پیشەسازی، وەزارەتی پیشەسازی بۆ لە بودجەی ئەمساڵدا، خەرجیەکانی بەکاربردن و خەرجیەکانی وەبەرهێنانی 81 ملیار دینارە، 6 هەزار تۆزێ کەمتر فەرمانبەری هەیە، 50 ملیار دیناری بۆ ئەو فەرمانبەرانەیە، تەنها 15 ملیار دیناری بۆ پارەی پرۆژەکانی ئەمساڵە، کە 9 پرۆژەیە، 23 ملیار دینار داهاتی خەملێنراوە، داهاتی ئەمساڵ، داهات زائیدەن پارەی پرۆژەکان، لەبری خەرجی دەرکە، ئەم وەزارەتە ئەمساڵ نزیکەی 30 ملیار دینار زیان بە حکومەت و بە خەڵکی کوردستان دەگەیەنێ، لە کاتێك دا وەزاەرتی پیشەسازی لە وڵاتان دا بڕبڕەی پشتی دەوڵەتە، یەکێك لەو وەزارەتانەی دەرفەتی کار دەدۆزێتەوە، یەکێك لەو وەزارەتانەی شەڕی سیاسی پێ دەکرێ، شەڕی ئابووری پێ دەکرێ، لە هەرێمی کوردستاندا وەزارەتی پیشەسازی بووە بە وەزارەتی بێ کاران، بەداخەوە، بێ کارترین وەزارەتە، ئەمە ئیعترافی بەڕێوبەرە گشتیەکانی ئەو وەزارەتە بەڕێزەیە، بۆ ئاگاداریتان ئەم وەزارەتە لە کابینەی شەش و حەوتەمەوە هەر لەسەرەتاوە تاوەکو ئەمڕۆ، تەنها 23 پرۆژەی هەبووە، تەنها یەك پرۆژەی بۆ جێ بەجێ کراوە، لە ماوەی ئەو چوار ساڵە ئەویش چاك کردنی بینای وەزارەتەکە بووە، لە ئەمساڵیش دا جارێکی تر داوای ئەوە دەکات بڕێك پارەی تری بۆ تەرخان بکرێ بۆ ئەوەی چەند ژوورێکی تری بۆ ئیزافە بکرێ، بۆ ئاگاداریتان ئەم وەزارەتە لە ماوەی سێ ساڵی رابردوو دا بڕی 151 ملیار دینار زیانی بە دارایی ئەم وڵاتە گەیاندووە، لە پاڵ ئەوەشدا ئەمساڵ 16 ملیار دیناری بۆ دانراوە بۆ بودجەی ئەوەی پێی دەوترێ ئیعانات و چاك کردنەوە و ئەوانە، یەعنی لە ئێوە دەپرسم وەزارتێك کاری نەبێ چۆن دەبێ بەنزین بکەیتە ناو سەیارەکانیەوە؟، وەزارەتێك کاری نەبێ، چ پێویست دەکات ژوورەکانی پاك بکەیتەوە؟ وەزارەتێك کاری نەبێ چ پێویست دەکات سپلیت کارەباکە خراپ بکات؟، چ پێویست دەکات پارە بۆ ئەمە دابنێین؟، چ پێویست دەکات وەزیر و بەڕێوبەرە گشتیەکانی سەفەر بکەن بۆ وڵاتان؟، یەعنی ئەمانە خەمی ئەم وڵاتەن دەبێ چارەسەر بکرێ، ئەگەر قسە لەسەر ئەوەیە یەعنی ئەم وڵاتە پەرەی پێ بدرێ، ئەم وڵاتە لەڕووی ئابوورەیەوە چاك بکرێت، ئەمە خەمن دەبێ چارەسەر بکرێ، ئەم وەزارەتە بەڕێزە شان بەشانی خودی خۆی وەکو بەشێك لە پلانی حکومەت بڕیار دراوە ساڵانە بڕێك پارە بە قەرز بدرێ بەو کەسانەی کە دەیانەوێ لەبواری پیشەسازی وەبەرهێنان بکەن، لەو کاتەوە کە پەرلەمانی بەڕێز بودجە دادەنێ بۆ بەڕێز وەزارەتی پیشەسازی وابزانم دوو ساڵە یان سێ ساڵە، تا ئێستا 36 کەس سوودمەند

بووە لە قەرزی پیشەسازی، دیارە لە ئەوەڵەوە و بێ گومانم لە سەرەتاوە کۆمەڵێك ڕۆتینیات هەبوو لە ڕێنماییەکانی وەزارەتی دارایی، بە هەوڵی بەڕێز سەرۆکی لیژنەکەمان و ئەندامانی لیژنە، کۆبوونەوەیەکی هاوبەشمان لەگەڵ وەزارەتی دارایی بەڕێز و لەگەڵ وەزارەتی پیشەسازی بەڕێز و ئەندامانی لیژنەکە، کۆبوونەوەیەکمان ئەنجام دا و ئەو ڕێنماییانەمان دەرکرد پێکەوە، بۆ ئەوەی کارئاسانی بۆ ئەو کەسانە بکرێ کە قەرزی پیشەسازی وەردەگرن، زۆر بەڕێزەوە ئەم قسەیە دەکەم، بەڕێز کاك رشید تاهیر تەلەفۆن دەکات بۆ بانکەکان پێیان دەڵێ کاکە ئەو ڕێنماییە کاکە وەکو خۆی جێ بەجێ مەکەن، ڕێنمایی تریشمان هەیە، واتە ڕێنمایی پەرلەمان و حکومەت هەیە و ڕێنمایی کاك رشید تاهیریش هەیە، بەوپەڕی ڕێزەوە قسە دەکەم و دوایی پێت دەڵێم کێ وتوویەتی، ئەگەر لە دادگاش شکات بکەی من ئامادەم بێمە دادگا، وەزارەتی کارەبامان هەیە بەڕێز تەبعەن ناکرێ بچیتە سەر وردەکاریەوە تەنها لەسەر داهاتەکەی قسە دەکەین، ئەمە وەکو هاوکاریەك و وەکو پشتیوانیەك بۆ وەزارەتەکە، چونکە هەست دەکەم کۆمەڵێ ئیشی باشی کردووە بە ویژانەوە باسی بکەین، لەگەڵ ئەوەی کۆمەڵێ خەلەلی هەیە و بەس تەنها داهاتەکەی بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، یەعنی ئێمە حکومەت وەکو لە پلانی ستراتیجیەکەی هاتووە و باسی ئەوە دەکات کە پلانیان هەیە بۆ وەرگرتنەوەی پارەی ئاو و کارەبا، یەعنی خەتەرترین قسە و قورسترین بەڵێن ئەو بەڵێنەیە و ئەو قسەیەیە یاخود ئەو پێشنیارەیە کە تۆ بۆ خەڵکی بکەیت و بەس لە خۆتا ئامادەییت نەبێ، ئامادە نەبی خۆت جێ بەجێ ی بکەی، ئەمە وەزارەتەکانە و 21 وەزارەت و ئەوانەیە، کێ ناردوویەتی کاك یاسینی بەڕێز، ئەندازیار یاسین لە 2013/1/20 ناردوویەتی بۆ لیژنەکەی ئێمە، وەزارەتی دارایی و ئابووری بەڕێز 587 ملیۆن دینار قەرزارە، وەزارەتی خەزێنەت قەرزار بێ توخوا چۆن داوا لە خەڵك دەکەی پارەت بداتەوە؟ یەعنی ئەمە مەنتقی تیایە؟ لۆجیکییە؟ هاووڵاتی چۆن پارە بدەن کە حکومەت خۆی پابەند نەبێ بە خۆیەوە، بەڕێز وەزارەتی پلاندانان 76 ملیۆن دینار قەرزارە، تەبعەن ئەوە بۆ نموونە وەزارەتی پەروەردە، 10 ملیار دینار قەرزارە، حیکایەتەکە لێرەیە، وەزارەتی کارەبا خۆشی قەرزاری خۆیەتی، ئەها سەیر کەن، وەزارەتی کارەبا 115 ملیۆن دینار قەرزاری خۆیەتی، ئەمە دوو پەیامی تیایە، پەیامی یەکەمیان/ ئەوەیە کە دەبڕی خەلەلی شێوازی بڕیار و بەڕێوەبردنی کارە ئیداریەکان، بەڕێز وەزارەتی دارایی تا ئێستا ئەو پارەیەی کە پێویستە وەزارەتی کارەبا بۆ خۆی خەرجی بکات، بەڕێز وەزارەتی دارایی پێی نادات، پارەکەی خۆشی نادات، پارە بۆ وەزارەتەکان خەرج ناکات، ئەی ئەوە چۆن دەبێ؟، ئەی من نازانم هەموو کەسێ دەبێ هەستی پێ بکات و زوو چارەسەر بکرێ، بۆیە لەم ڕووەوە هیوادارم حکومەت بۆ خۆی و لە خۆیەوە دەست پێ بکات، وەڵڵا من هاووڵاتی بم یەك دینار نادەم بۆ کارەبا تا حکومەت قەرزار بێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر لێرەوە پەیامم بۆ هاووڵاتیانی بەڕێز ئەوەیە وەکو هاوکاریەك بۆ پەرەدان بە کەرتی کارەبا چەند پێیان دەکرێ تا زووە قەرزی حکوت بدەنەوە، ئەمە وەکو هاوکاریەك بەرپرسیاریەتێکی نیشتمانیە، قسە لەسەر کورتهێنان زۆر کرا، تەبعەن شێوازەکانی کورتهێنان کە پرسمان پێ ناکرێ حکومەت بە خەمەڵاندنی هەرێمەوە پابەند نابێ و ڕێگە نەدان بە بەشداری کردنی

حکومەت ئەمانە هەمووی ڕاستە، حکومەتی عیراق دۆستی ئێمە نیە، هەرچی ئەوانەی دەیلێن ڕاستە، هەموو ئەو پاساوانەی کە باسی ئەوە دەکرێ بودجەی حاکیمەمان ناداتێ، بودجەی سیادیمان ناداتێ، دڵنیاتان دەکەمەوە قەد نایدەن، ئەنواعی کێشەمان بۆ دروست دەکەن، بەڵام یەك پرسیار وەڵلاهی من سەری لێ دەرناکەم یەعنی بەڕێزان ئێوە وەڵامم بدەنەوە، لە پاشکۆکاندا هاتووە و باسی هەوڵەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات بۆ وەرگرتنەوەی ئەم برە پارانە، ئێمە دەزانین سیستمی حوکمڕانی لە عیراق دا سیستمی فیدڕاڵیە، هەرێممان هەیە و حکومەتی فیدڕاڵمان هەیە، بۆ چارەسەر کردنی کێشەکانی بەینی هەرێمەکان و حکومەتی فیدراڵ دادگای فیدڕاڵی باڵامان هەیە بە پێی ماددەی 93 بڕگەی 4 لە دەستووری عیراق، حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆی هەیە، بڕوا لەو دادگایە سکاڵا لەسەر حکومەتی فیدڕاڵ بەرز بکاتەوە، یەعنی ئیشی ئەو لە دادگا چیە لە کاتێك دا سێ، چوارێك لە دادوەرە بەڕێزەکانی کوردن و لەسەر بەشی کورد ڕۆیشتوونەتە ئەوێ، ئەگەر ئیشمان پێیان نیە با بێنەوە، کاتێ کە تۆ پەنای بۆ نابەی، منی پەرلەمانتاری کوردستان گومان دەکەم کە ڕەوایەتی لەلای حکومەتی هەرێمی کوردستان بێ، پێموانیە یەعنی چ پێویست دەکات تۆ بڕۆی بە ڕێککەوتنی سیاسی لەگەڵ فلان حیزب و فلانە لایەن ڕێك بکەوی، تۆ دادگات هەیە و دەستووریش ڕێگەی پێداوی هەر کە ئەم ڕێگەت گرتە بەر بەشەکانت وەرنەگرتەوە، حسەکانی خۆتت وەرنەگرتەوە کاك فرست تەبعەن ئەم بابەتە بە وردی دەزانێ ڕۆڵی دادگای فیدڕاڵی چیە؟، جەنابیشتان دەزانن بێ گومان، یەعنی بۆ پەنای بۆ نابەن، هەوڵی سیاسی چیە؟ سەد وەفدی تر بنێرن بۆ ئەوێ ئەسڵەن من دەڵێم مەڕۆن، چونکە ڕۆیشتنەکە مەسرەفە لەسەر ژیانی خەڵك، پارە دەڕوات، دەڕۆن بۆ پارە وەرگرتنەوە، پارەکە وەرناگرنەوە، پارەی تریش خەرج دەکەن، بە جدی وایە، یەعنی تۆ جارێ پەنا ببە بۆ دەستوور، خۆ ئەگەر باوەڕیشت بە دەستوورەکە نیە کاکە فەرموو جیا ببەرەوە، تەبعەن وەکو برادەران ئاماژەیان پێدا یەکێ لە هۆکارە هەرە سەرەکیەکانی کورتهێنان زیادەڕۆییە، زیاد خەرج کردن و کورتهێنان وەکو ئەوترێ دوو دیوی یەك دراون، یەعنی ئاوایە، لەلاپەڕەی 6 داهاتووە، بودجەی هەرێم سنووردارە بە هیچ شێوەیەك لە ئاستی پێداویستیەکانی وڵاتێك دانیە کە ساڵەهای ساڵ وێران کراوە، ژێرخانەکەی لەناوبراوە، وەڵلا ئەمە ڕاستە، بەڵام تۆ ویژدانتان و تۆ ئەو خوایەی کە خالقی کردووین، لە ئێوە دەپرسم وڵاتێك ئاوا وێران بووبێ و بودجەکەی ئاوا کەم بێ، ئەبێ چۆن کەسێك بەرپرسی بێ، ئەبێ کەسێ بەرپرسی بێ زیادەڕەوی بکات، یاخود ئەبێ کەسێ بەرپرسی بێ حساب بۆ قورسایی هیلکەیەکیش لەسەر ئابووری وڵاتەکەی بکات، کاتێ کە تۆ بودجەکەت کەمە و وڵاتەکە و وێرانە، لە هەمان کاتدا پلانیشت نیە، وەکو پێویستیش خەمخۆری نیە، ئیتر وڵات وێران تر دەبێ، کاکە هێنانەوەی ئەم پاساوە لە ئێستادا نابێ بۆ پەردەپۆش کردنی خەلەلەکانی ئێستا بێ، ئەبێ بۆ پەند وەگرتن بێ، ئەبێ بۆ ئەوە بێ ئێمە لێرەوە هانی بەرپرسەکانمان بدەین زیادەڕەوی نەکەن، یەعنی کارەساتێکی گەورەیە تۆ پارەت نەبێ، وڵاتەکەت وێران بێ، پلانیشت نەبێ و حکومەتەکەشت وەکو پێویست نازانم و نامەوێ

وشەیەك بەكاربێنم، چ ناوێك بدۆزمەوە بۆ بەرپرسەكان كە بەم شێوەیە زیادەڕەوی دەكەن، تەنها نموونەیەك دەهێنمەوە لەسەر ئەم بابەتە، سەرۆك وەزیرانی .....

بەڕێز د.ارسلان بایز (سەرۆكی پەرلەمان):

تكا دەكەم كاك عبدالله هەندێ هێمنی خۆت بپارێزەو قسەكانی خۆت بكە.

بەڕێز عبدالله مەلا نوری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەسەرچاو، ببورە، تكایە ببورە، سەرۆك وەزیرانی نوێی بریتانیا كە هاتە سەر حوكم یەكسەر ڕووبەڕووی قەیرانێكی گەورە بوویەوە، كە قەیرانی گران بوونی بەنزین بوو، دڵنیام جەنابتان ئاگاتان لێیەتی، ئەم سەرۆكە دوو شتی كرد، یەكەم/ داوای كرد لە هاووڵاتیەكانی خۆی لە كاتێك دا سەیارە لەناو شاردا لێ دەخوڕن، بە گێرێك لێ بخوڕن بۆ ئەوەی كەمتر بەنزین ببات، لە هەمان كاتدا، خۆی یەكەم جار دەست پێشخەری كرد پایسكل لێ بخوڕێ، بەم شێوازە تۆ ئەتوانی زیادەڕەوی كەم بكەیتەوە، نەك تۆ بڕۆی بۆ ئەمساڵ 156 ملیار دینار دابنێی بۆ كڕینی سەیارە و بۆ كرێی سەیارە، بۆ سووتەمەنی سەیارە، بۆ چاك كردنەوەی سەیارە، یەعنی من نازانم ئەگەر بەرپرسانی ئەم وڵاتە بەو پەڕی ڕێز و حورمەتەوە بۆ هەموویان ئەگەر وەكو كێشەیەكیان لەگەڵ هاووڵاتیەكانی خۆیان نەبێ وەڵلا پێویستیان بەوە نیە لە كاتێك دا سەرۆكێك لە شوێنێكەوە دەڕوات بۆ شوێنێكی تر 50 سەیارەی بەدواوە بێ، جا خەرجیەكانی سەیركە، بەڕێزان لە بارودۆخێكی لەم جۆرەدا تۆ چۆن كار دەكەی؟، لە بارودۆخێكی ئا بەم شێوەیە كە ئەمە دۆخی وڵاتەكەمانە، ئەمە پەرلەمانە و ئەمە وەزعی حكومەتە و ئەوە ژیانی خەڵكە، ئێوە دەزانن، لە تازەترین ڕاپۆرتی وابزانم ڕۆژنامەی ڕووداو بوو كە یەكێكە لە ڕۆژنامە دیارەكانی كوردستان باسی ئەوە دەكات، خەڵك هەیە لەبەرئەوەی پارەی نیە بۆ چارەسەركردنی نەخۆشیەكەی خۆی ناچاربووە منداڵێكی ببات و بیفرۆشێت، یەعنی ئەمە دەبێ هەموومان ڕاچڵەكێنێ، لە وڵاتاندا ڕۆژنامە دەوری هەیە لە چاكسازی دا، ڕۆژنامە دەوری هەیە لە ڕاچڵەكاندنی بەرپرسانی وڵاتدا، یەعنی بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، پێموایە لە بواری ڕۆژنامەگەری دا یەكێكە لەو كەسانەی كە شارەزایە و كاریگەری ڕۆڵی ڕۆژنامە دەزانێ، بەڵام ئێمە ئەوە ڕوودەدات و كەسیش و هیچ كەس ڕاناچڵەكێ، خەڵك دەبینن لە ژێرچادر دایە و دینارێكی نیە و كەسیش ڕاناچڵەكێ، یەعنی وەكو برادەران باسیان كرد، پێموایە خۆشبەختانە زۆربەی پەرلەمانتاران شارو شارۆچكەكان گەڕاوین، وەڵلا ڕۆیشتووینەتە قوتابخانەی وا بەم زستانە دەرگای پێوە نیە، سۆبەشی نیە و نەوتیشی نیە، ئێ توخوا تەڵەبە و خوێندكار وا پەروەدە دەبێ؟ لە هەمان كاتدا منداڵەكانی ئێمەی پەرلەمانتاریش لە باشترین قوتابخانە دەخوێنن و منداڵی وەزیرەكانیش ئەوە دیارە و بەرپرسانی تریش، بۆ نەخۆشیش ئەسڵەن ناڕۆن بۆ نەخۆشخانەكانی خۆمان، كەم جارێك دەڕۆن، ناڵێم ئەسڵەن ناڕۆن، ئەڕۆن بۆ وڵاتانی دەرەوە، ئێ باشە هاووڵاتیانی تریش ئەو مافەیان نیە؟ وەكو بەڕێز پەیام خان ئاماژەی پێیدا قەیرانێكی هەرە گەورە لە بواری ژندا هەیە كە ڕەنگە ئەو باشتر باسی كرد، ناكرێ بودجە بەشێكی بۆ

ئەوان بێ و بەشێوەیەك لە شێوەكان كە چارەسەری كێشەكەیان بكات لە چوارچێوەی پلاندا، ناكرێ بەشێك لەم بودجەیە كە ساڵی پار من وتم من بۆیاخچیم ئەمڕۆ، هەندێ برادەری پەرلەمانتار گلەییان لێ كردم و وتیان چۆن دەبێ پەرلەمانتار بڵێ من بۆیاخچیم، ئێ باشە ئێمە بە دەنگی بۆیاخچیەك و فەلاحێك و مامۆستایەكی جامیعە هاتووین، ئەبێ ئەمڕۆ كە قسە لەسەر بودجە دەكەین، ئەبێ قسەكانمان ڕەنگدانەوەی واقعی كۆمەڵەكەمان بێ، ئەبێ قسە لەسەر ژنێكیش بكەین و قسە لەسەر بۆیاخچیەكیش بكەین و قسە لەسەر كرێكارێكیش بكەین، ئەبێ قسە لەسەر پێشمەرگەیەك بكەین كە بەڕێز كاك محمد شارەزووری ئاگادارە كە پێشمەرگەیە و بە ئەوانەشەوە كە لە سەنگەرەكانی بەرگری كردندان و لە ئێستادا هیچ كامیان لە 500 هەزار دینار زیاتریان نیە بۆ ئاگاداریتان، تۆ ویژدانتان پێشمەرگەیەك مانگی 400 یان 470 هەزار دینار وەرگرێ چەندی بۆ منداڵەكانی بێ و چەندی بۆ كرێی خانووەكەی بێ، چەندی بۆ چارەسەری كێشەی تەندروستی بێ، چەندی بۆ ئەو هەموو خەون و خەیاڵە گەورەیە بێ كە لە مێشكیا هەیە و وەكو منی پەرلەمانتار؟، هیچی تەبعەن، هیچی بەش ناكات، بەشی چی بكات! فەرمانبەری وەزارەتی دارایی هەیە بەڕێز وەزیری دارایی لێرەیە و دوێنێ تەلەفۆنی كردووە دەڵێ من شۆفێرم لە وەزارەتی دارایی مانگی 300 هەزار وەردەگرم، تەبعەن دامەزراوە و فەرمانبەرە، تۆخوا 300 هەزار دینار بەشی چی دەكات؟ بۆ كەسێك كە چوار منداڵی هەیە، وەڵڵاهی دەیوت چوار منداڵم هەیە و خانووشم نیە، بزانم بەشی چی دەكات یەعنی، پرسیارە بۆ ئەبێ من 8 ملیۆنم هەبێ؟، یەعنی ناكرێ تاكەی ئەم عەدالەتە دەستەبەر نەكەین لە ڕێگەی یاسایەكەوە، بۆ ئەبێ وەزیرێك 8 ملیۆنی هەبێ و یەك دنیا پارەش لەبەر دەستی دابێ، ببورن هەندێ هەڵسوكەوت و هەندێ ئیش وكاری ئەم حكومەتەی خۆمان هەیە كە پەرلەمانیش لێی بەرپرسیارە و منیش لێی بەرپرسیارم، چونكە ئەو قسەیەی بەڕێز وەزیری پلاندانان زۆر تەواوە، گوتی بۆچی باسی من دەكەن، بۆچی بەرپرسیاریەتی خۆتانیش نیە بەدواداچوون بكەن؟، بەڵێ بەڕی وەڵڵا بەرپرسیاریەتی ئێمەیە بە دەرەجە یەك، خۆشمان هەر فراكسیۆنی گۆڕان، بابە وتم تۆ گوێت لێ نەبووە ماڵئاوا، كاكە پەرلەمانتار 8 ملیۆن وەردەگرێ و فەرمانبەری خەزێنە 300 هەزار وەردەگرێ، یەعنی هەندێ خەرجی هەیە، نموونەیەكی زۆر سادە، وەكو ئەوە وایە پیاوێك چوار، پێنج منداڵی هەبێ، منداڵەكانی جلیان لەبەرنەبێ و بەشێك لە منداڵەكانی پێڵاویشیان لەپێ دانەبێ، بەس دەڕوات قەرز دەكات بۆ ئەوەی سەیارەیەكی ئاخر مۆدێل دەكرێ بۆ كوڕێكی، ئێ وڵات چۆن وا بەڕێوە دەڕوات؟، هەندێ ئیش هەیە وایە، نموونەشتان بۆ دەهێنمەوە، زۆر مەبەست هەیە لەم بابەتە كە من قسە لەسەر بودجە دەكەم، تكایە یەعنی ئێوە تا ئێستا ئەو پرسیارەتان بە مێشكتان بە تەئكید هاتووە، ئێوە دەزانن بەشێك لەم وڵاتە ڕقیان لە مەسئولە و ڕقیان لە بەرپرس و ڕقیان لە وەزیر و ڕقیان لە پەرلەمانتارە، هەر ناوی بەرپرست هێنا ڕقیانە لێی، بۆ تا ئێستا ئەو پرسیارە ناكەین خێرە ڕقیانە لێمان؟ خۆ من تاوەكو تەنەكەچی بووم، ڕاستە خەریجی قانونیشم كەس ڕقی نەبوو لە من، بەڵام ئێستا پەرلەمانتارم ڕقیانە، چونكە ئەزانن من لە ماڵێكی باش دام و دەزانن من سەیارەم هەیە و دەزانن منداڵەكەی من خۆش دەژی و لە هەمان كات دەشزانن خەڵكیشم لەبیر چووەتەوە تەبعەن، بۆ هەمووومان ڕاستە،...... .

بەڕێز د.ارسلان بایز (سەرۆكی پەرلەمان):

تكايه باسی بودجه بكه، تكايه.

بەڕێز عبدالله مەلا نوری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

باسی بودجه دەكەم بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، كێشەی پرۆژەكان، تەبعەن پرۆژەكان، ڕووی دەمم به پلەی یەكەم له بەڕێز وەزیری پلاندانان دەكەم هەندێ پرۆژه هەیه بووه به گرێی دەروونی بۆ خەڵك، بۆ نموونه جادەی دوو سایدی هەڵەبجه، چەند ساڵه تەواو نابێ، پرۆژەی ئاوی خاس له قەڵادزه، تەواو نابێ، نەخۆشخانه 400 قەرەوێڵەیەكەو دەیان پرۆژەی تر له هەموو قەزا و ناحیەكان دا، یەعنی تاكەی ئەم كێشانه چارەسەر نابێ، گرفتێكی تر هەیه من ناتوانم ناوی شوێنێكی دیاری كراو بێنم، چونكه چۆن و چەنده كفری پێویستی به دایەنگه هەیه و هێندەش پێنجوین و قەڵادزه و ڕانیه و دوكان و چەمچەماڵ و زاخۆ و باقی ناوچەكانی تریش پێویستیان به نەخۆشخانەیه، پێویستیان به دایەنگەیه، پێویستیان به پرۆژەی خزمەتگوزاریه، پێویستیان به دوو ساید كردنی ڕێگەوبانەكانیانه، چونكه پیاو نازانێ، دەچیته هەر شوێنێك هەمان كێشه هەیه، ئیتر نازانی دیفاع له كوێ بكەی؟ هەست دەكەی تۆزێ ئیحراج دەبی شوێنێكی دیاری كراو بگری، هەرێمی كوردستان هەمان كێشەیان هەیه، ئەمانه بەڕاستی شیاوی ئەوەیه خەمیان بۆ بخۆی، كێشەیەكی هەره گەوره هەیه، تۆ له هەرێمی كوردستان دا ئەگەر سەیری مەركەزی شارەكان بكەین، لەڕووی دروست كردنی بیناوه گەشەكردنێكی سەیر هەیه، ئەم گەشەكردنه گەشەكردنێكی ناقسه، یەعنی گرفتارییه، قەیرانه له كاتێك دا تۆ له تەنیشتی ئەوەوه پەره به گوندەكان نەدەی، گوندەكانت هین كردووه، گوندەكانت پەراوێز خستووه، له پاڵ ئەوه دیاره سەد له سەد نیه، بەڵام وەكو پێویست پلانی نیه بۆ ئەو بابەته و بۆ ئاوەدان كردنەوەی گوندەكان، گوندێك مەدرەسەی بۆ دەبەی و جادەی بۆ نابەی، كارەبای بۆ دەبەی شتێكی تری بۆ نابەی، یەعنی تۆ له كاتێك دا دەتەوێ پەره به گوندەكانت بدەی، ئەبێ له هەموو ڕوویەكەوه بایەخی پێ بدەی، جیاوازی نێوان گوند و شار كەم بكەیتەوه، ئەمه زۆر گرنگه، یەعنی تۆ هەوڵ بده ده گوند ئاوەدان بكەوه، لەوه باشتره 100 پرۆژه بۆ 100 گوند بكەی، هیچی ئاوەدان نابێتەوه، دیاره زۆر گرنگه له بودجه بایەخ به بەنداو بدرێ و بایەخ به دروست كردنی پۆنت بدرێ، پۆنت تەبعەن جەنابتان دەزانن حەجمی بچووكتره له بەنداو، به تایبەتی وەكو بەڕێز كاك سالار ئاماژەی پێیدا گەرمیان یەكێكه لەو شوێنانەی پێویستی به پۆنت هەیه، هەموو شوێنێك پێویستی به گلدانەوەی ئاوه و ئەو پۆنتانه هەبێ، دیاره بڕێكیش هەیه خۆشبەختانه و لەگەرمیان دا ئێستا ژمارەیەكیان ئیشی تیا دەكرێ، من بۆ خۆم داوای زیاتر ناكەم، چونكه لەوانەیه ئەوانەی هەیه ئەمساڵ بكرێ بەسه بۆ ئەمساڵ، بەڵام یەك ئەشكالی بچووك دەخەمه بەرچاوی بەڕێز وەزیری دارایی گوندی ڕەزوەر یەكێكه لەو گوندانەی سنووری گەرمیان پۆنتێ دروست كراوه، تێچوونەكەی 500 ملیۆن دیناره، تەبعەن سكاڵایان هێنا بۆ لای من و ڕۆیشتم سەردانم كرد، سكاڵایان ئەوه بوو كه شوێنی پۆنتەكەی خراپه، بۆ نموونه لێره دروست دەكرێ وبەرمیلێك ئاو دەگرت و ئەگەر بیبەنه ئێره ده بەرمیل ئاو دەگرێ، خەڵكی گوندەكه هاتن و ڕۆیشتم سەیرم كرد، بەڕاستی وایه، یەعنی ئەگەر وەكو پۆنتەكه لێره دروست كراوه به هەمان پاره 10 بەرمیل ئاوی دەگرت لەبری بەرمیلێك ئاو،

تەبعەن پەنامان برد بۆ وەزارەتی کشتوکاڵ و کاك پێشەوا تۆفیق لیژنەیەکیان نارد، پۆنتەکەیان بینی، دەرکەوت بەڵێ ڕاستە شوێنی پۆنتەکە دەکرا لە شوێنێکی باشتر دابێ بۆ ئەوەی تۆ پارەیەك خەرج دەکەی و بۆ ئەوەی بڕێکی زیاتر ئاو بگرێ، واتە پرۆژەکە بەشێوەیەك لە شێوەکان شکستی هێناوە، دەرکەوت شکستی هێناوە، بەڵام 100٪ ی جێ بەجێ کراوە، دەڵێم دە باشە ڕای گرن، با ئەگەر خەسار کرا لە نیوەی بگەڕێتەوە باشە، دەڵێن ڕێنمایی حکومەتە بەڕواڵەت، بەخوا یان دەبێ بکرێ و یان دەبێ نەکرێ، ئێ کاکە پارەکە تۆ 70٪ ی ماوەتەوە، پارەکەی بێنە لە شوێنێکی تر هەندێك پارە بخە سەری، بۆ ئەوەی پۆنتێکی باشتر دروست بکەی، دەڵێ ناکرێ، منیش ناتوانم وەکو بەرپرسیاریەتی خۆم بڵێم کاکە با ڕابگیردرێ، چونکە دوایی هیچ زەمانێك نیە من جارێکی تر پۆنتێکی باشتر بۆ ئەو خەڵکە دروست بکەن، یەعنی ڕێنمایی چۆن وایە، کاتێك کە دەردەکەوێ پرۆژەیەك خراپە 20٪ یشی تەواو بووە و 30٪یشی تەواو بووە، ڕای بگری باشترە لەوەی تۆ 100٪ ی پارەکەت بڕوا و ئیستفادەشی نەبێ، بانکەکان یەکێکە لە کێشە هەرە گەورەکان یەعنی ئەگەر متابەعەتات کردبێ، لەم یەك، دوو مانگەی ڕابردوودا کێشەی پێدانی مووچەی فەرمانبەران هەیە ومامۆستایان زۆر دوادەکەوێت، ئەمڕۆ بۆ ئاگاداری بەڕێزتان لە هەندێ شارو شارۆچکەی هەرێمی کوردستان مان گرتن کراوە لە دەرس وتنەوە، لەبەرئەوەی مووچەیان وەرنەگرتووە، بەڕێزان تکا دەکەم هەندێ نموونە دەهێنمەوە، پێویستە بۆ دەوڵەمەند کردنی بابەتەکە، بۆ پشتیوانی کردنی قسەکانی خۆم، لە ئیتاڵیا لەم ماوەیە تووشی کێشەیەکی دارایی بوونەوە، یەکێك لە ولایەتەکانیان بەشێکی زۆر لە پەرلەمانتارەکانیان بڕێك لە پارەکانی خۆیان گەڕاندەوە بۆ خەزێنەی گشتی وەك هاوکاریەك بۆ ئابووری وڵاتەکەیان، بەڵام لەم هەرێمەی ئێمە لە کاتێك دا سیستمی بانکی کێشەی تیایە پەرلەمانتار و وەزیر دەڕوات مووچەکەی خۆی پێش هەموو کەسێ وەردەگرێ، بەڵام بۆ فەرمانبەری تر پێی نادرێ، خۆم یەکەم کەس، کە قسە دەکەم قسە لەسەر پەرلەمانتار ناکەم، قسە لەسەر سیستمی ئیدارەو دارایی دەکەم، بەڕێزان لە ماوەکانی ڕابروودا برادەرێك باسی کرد ببورن ناوەکەیم لەبیر نیە، بۆ ئەوەی پشتیوانی بکەم، کێشەی لافاو و ئەوانە دروست بوو ئەمڕۆش جارێکی تر هەمان کێشە دروست بووەتەوە لە هەندێ ناوچە کە بڕیار بوو قەرەبوو بکرێنەوە، بەڵام تا ئێستا قەرەبوو نەکراونەتەوە، من سەد لە سەد لەگەڵتم لە بریتانیا و لە صین لافاوە، لە زۆر وڵات لافاوە، لە ئەمریکا لافاو بوو لە کاتی هەڵبژاردن دا، قسەکەت زۆر تەواوە، بەس یەعنی ئەمریکا بە پەلە پارەیەکی بۆ تەرخان کرد و بۆی دانا، من ناڵێم نیە، بەس ئەمە چوار مانگە و هەندێ ناوچە سێ مانگە تووشی لافاو هاتوون و هیچیان نەماوە دەی کاکە قەرەبوویان بکەنەوە، هەر لێرەوە من داوایەکم هەیە نزیکەی 10 هەزار هاووڵاتی دیارە پێم خۆشە لە کاتی یاساکان پێشنیازم بکردایە، بەڵام پێشنیاز زۆر کرا، ئیتر با منیش هەر لەگەڵ خەڵك دابم، 10 هەزار هاووڵاتی ئەم هەرێمە سنووررداش کراونەتەوە لە وڵاتانەوە و لە ئەوروپا و ئەوانە بە زۆر نێردراونەتەوە و لێرە یەك دنیا تووشی کێشەی دارایی و کێشەی دەروونی و ئەوانە بوونەتەوە، نزیکەی 10 هەزار کەسی گەنجی ئەم وڵاتەن، یەعنی ئومێد دەکەم لە بودجەی ئەمساڵدا ئاورێك لەمانە بدرێتەوەو لە چین و توێژەکانی تریش کە باسمان کرد، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، تکا دەکەم ئەم گفتوگۆیەم بە دیاری کراوی لەگەڵ بەڕێزتانە، ئەمەیان بە تایبەت، حکومەت دان بەوەدا دەنێ زیادەڕەوی هەیە، ئێمەش هەمووومان هەر ڕوومان کردووە لە حکومەت و گلەیی لە حکومەت دەکەین، ڕەخنە لە حکومەت دەگرین، بەڵام لە بیرمان نەچێ بودجە تەنها پەسەند کردن نیە چاودێری

کردنیشه، چاودێری کردن به پلەی یەکەم ،ڕاسته حکومەتیش خۆی دەزگای هەیه بۆ چاودێری، بەڵام یەکێ له ئەرك و کۆڵەکه هەره سەرەکیەکانی پەرلەمان چاودێری کردنه، یەعنی کاك دڵشاد دوو نموونەی باس کرد، نموویەکمان باسی ئەوەی کرد که ئەمه قسه لەسەر به هەدەردانیشه تەبعەن، به ئیمزای ئەنجومەنی وەزیران به فەرمانێك نیزکەی 700 کەس به دوو فەرمانبەری جیاواز 700 کەس گەڕێنراونەتەوه بۆ سەر وەزیفەکەی خۆیان به حساب له فەرمانبەرەکه هاتووه، دوایی بۆتان دەنێرم انشالله، به حساب ئەمانه بەهۆی شەڕی ناوخۆوه دەرکراون، بەڵام له کاتێك دا سەیری لیستی ناوەکان دەکەم، بەرواری دامەزارندن و بەرواری دەرکردن، نووسراوه بۆ نموونه (عبدالله محمد نوری) له 1978 دامەزراوه و له 1983 دا دەرکراوه، 78 و 83 چ پەیوەندیەکی به94 و 98 ، شەڕی ناوخۆوه هەیه، که تەئریخێکی زۆر ناخۆشه بۆ ئێمه، بۆ ئەم دوو شته تێکەڵ دەکەین؟ یەك دنیا ناوی تیایه، بۆ نموونه هاتووه أ ی کوڕی ب له 2009 دامەزراوه لەبەرامبەریشی نووسراوه موباشەرەی نەکردووه، 2009 موباشەره نەکردن چ پەیوەندی هەیه؟ بۆ تێکەڵی دەکەی؟، خۆ تۆ ئەگەر کێشەیەك هەیه چارەسەری بکه، تەبعەن کاك فرستی بەڕێز ئەم بابەتەی بینی زۆر پشتیوانی کردم که بیکەمه پرسیار، کردم به پرسیار کاك فرست گیان تۆخوا با ئەمەش بڵێم، ئەمەم کرد به پرسیار و پرسیارەکه له 2012/10/24 کردم به پرسیار، چل ڕۆژی بەسەردا تێ پەڕی و وەڵام نەدرامەوه، له کاتێك دا دەبێ به 15 ڕۆژ وەڵام بدرێمەوه، له دوای ئەوه کردم به پرسینەوه بۆ ئەوەی بەڕێز سەرۆکی حکومەت بانگ بکرێ، به ئێستاشەوه وەڵامەکەم نەبینی، ئێ باشه ئەمه جەنابتان لێی بەرپرسیارن، خۆ ئەمه ئەرکی من نیه به تەنها وەڵڵا لەبەرخۆم نیه ئەمه، لەبەر وڵاتەکەیه، لەبەر هەموومانه و لەبەر چالاك کردنی پەرلەمانه، یەعنی باسی داهاتی نەوت ناکەم چەند جار لێپێچینەوه و لێ پرسینەوه کراوه هەر وەڵام نادەینەوه ئەمه شتێکی سادەیه، یەعنی زۆرجار پێمان دەوترێ هەر خەریکی نەوتن، ئەمه شتێکی ساده و بەسیته، ئێ کاکه سەرۆکی حکومەت بێ وەڵڵا عەیب نیه، وەڵڵا گەورەییه، تەبعەن کاك دڵشاد جارێکی تر باسی کێشەی سۆناری کرد، سۆنار له قوشتەپەیه، ڕەنگه شوێنەکەی گوازرابێتەوه، سۆنار بۆ هەر بارهەڵگرێك که دێته ناو هەولێرەوه، تەبعەن 30 هەزار دیناری لێ وەردەگرن به حسابی ئەوەی کەشفی دەکەن، کابرا دەپشکنی بۆ ئەوەی کەشفی بکەی، پارەکەش له خۆی وەردەگری، هەتا ئێستا خۆشبەختانه له 10 هەزارا یەکیش دەرنەچووه که تەقەمەنی پێ بێ، ئەکرێ ئەو لێی وەرگری که خوانەخواسته شتێکی پێ بێ بۆ ئەم وڵاته، بەڵام 10 هەزارەکەی تر بۆ 30 هەزاری لێ وەردەگری؟ ئەگەر هەر لێشی وەردەگری 5 هەزاری لێ وەرگره، ئەم بابەته له 2012/5/16 کردوومه به پرسیار بۆ سەرۆکی حکومەت بۆ ئەوەی وەڵامم بداتەوه به ئێستاشەوه وەڵامم بۆ نەگەڕایەوه، خۆ ئەمه ئەرکی من نیه به تەنها، ئەرکی پەرلەمانتاره، تەبعەن ئەندامی لیژنەی نەزاهەشم جەنابتان دەزانن، وەکو ئەندامێکی لیژنەی نەزاهەش ئەو حەقەم هەیه ئەو گلەییه بکەم، چەندین جار له بەڕێز سەرۆکی پەرلەمانم بیستووه و وتوویەتی کاکه بڕۆن بەدواداچوون بکەن، ئێ ئەوه کردم، چی بکەم یەعنی، ئێستا بۆیه قسەکانی پەرلەمانتارەکان درێژه، لەبەرئەوەی بەدواداچوونەکانم هیچ وەڵامێکی نیه، بۆیه ئەم گلەییانه لەحزوری

جەنابتان دا دەیکەم، خۆزگە لە کاتی خۆی وەڵامم وەرگرتایە بۆ ئەوەی ئێستا بە 5 دەقیقە تەواوم بکردایە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان داوای لێ بوردن دەکەم تکایە بمبەخشە، دوا قسەم جارێکی تر ڕووم لە جەنابتانە و ڕووم لە خۆمانە، یەك دنیا گلەییمان لە حکومەت کرد، یەك دنیا گلەییمان لە دامودەزگاکانی تری دەرەوەی خۆمان دەکەین، وەڵڵا ئیتر من قسەم تەنها لەسەر بودجەی پەرلەمانە بە کورتی، بۆ ئەمساڵ 55 ملیار دینار تەرخان کراوە بۆ بودجەی پەرلەمان، من هەر لە ئێستاوە دەڵێم ئەم بودجەیە زۆرە، هیوادارم بە لای کەمەوە 20 ملیار دیناری لێ کەم بکرێتەوە، من بە پێویستی نازانم ئێستا دەشی سەلێنم بۆتان تکایە بە سنگ فراوانیەوە لەم برا بچووکەی خۆتانی وەربگرن، ئەرکی خۆشمە و ئەسڵەن مافیشمە قسە لەسەر بودجەی دامەزراوەکەی خۆم بکەم پێش هەموو شوێنێ، ئەسڵەن با بڵێین حەقی وەزیری داراییە بڵێ کاکە پێش ئەوەی قسە لەسەر ئێمە بکەی قسە لەسەر خۆت بکە، بەڕێزان چەند ساڵێکە ئێوە بەڵێن دەدەن لە هەندێ قەزا و ناوچەی جیاجیای هەرێمی کوردستاندا نووسینگەی پەرلەمان بکڕن و بیسێنن بۆم، بینا بکڕن بۆ ئەوەی هاووڵاتی لەبری ئەوەی دێ بۆ هەولێر، نەیەت بۆ هەولێر بۆ نموونە کابرا لە ڕانیە نووسینگەیەکی خۆی هەبێ، دیارە دەزانین بە کرێ بینا گیراوە، قسە لەسەر ئەوە نیە، ئەم هەموو پارەیەی بۆ تەرخان کرا لە سێ ساڵی ڕابردوو دا 114 ملیار دینار بۆ پەرلەمان تەرخان کراوە، بۆچی نووسینگەی پێ ناکڕن، یەعنی بۆ پێی ناکڕن؟ نووسینگە زەرورە، من لە ئێوە دەپرسم بەڕێزان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان لە ڕابردوودا کۆمەڵێك فەرمانبەر، فەرمانبەر هەیە دامەزراوە، بۆ ئاگاداریتان ئەمساڵ دامەزراوە 11 ڕۆژ دەوامی کردووە، بۆ ئاگاداریتان ناوەکەشی ناهێنم، لە 11 ڕۆژەکە دوای ئەوە سەیارەیەکی بۆ کڕدراوە لە ماوەی 11 ڕۆژ دا بە 5 دەفتەر دۆلار، ماڵیشی لە هەولێرە، هەموو ئیشەکەی ئەوەیە بێتە پەرلەمان و بڕواتەوە بۆ ماڵەوە، سەیارەی بۆ بکڕە، یەکی بۆ بکڕە با بە یەك دەفتەر دۆلار بێ، تێ ناگەم بۆ هەر دەبێ پەرلەمان و هەر فەرمانبەرەکانی مۆنیکا و وەنەوشە و شتیان هەبێ، ئەو ناوە بازاڕیانەی کە هەیە، خۆ دەکرێ سەیارەیەکی هەرزانی بۆ بکڕی، تەبعەن ئەمە لە سێ ساڵی ڕابردووش دا هەر وابووە، تەنها ئەم دەورەی جەنابت نیە، لە سێ ساڵی ڕابردوو بە داوای لێ بوردنەوە دەیڵێم دەیان وەفدی پەرلەمانی کوردستان چۆتە ئەمریکاو وڵاتانی عەرەبی، من پرسیار دەکەم دوایی ئێوە وەڵامم دەنەوە، مەمبڕن تکایە، ڕۆیشتنی ئەو وەفدانە بۆ وڵاتان چ کاریگەریەکی هەبووە لەسەر کوالیتی یاساکان، چ کاریگەریەکی هەبووە لەسەر ئەدای پەرلەمانتارەکانمان، تەبعەن داوای لێ بوردن دەکەم و قسەم پێ مەبڕن با تۆزێ موناقەشەی برایانە و خوشکانە بکەین، ڕۆیشتنی ئەم وەفدانە توانی چ مۆدێلێك لە کاری پەرلەمانی بهێنێتەوە بۆ ئەم پەرلەمانە؟ بۆ ئەوەی نەجاتمان بێ لەم قەیرانەی کە ئێمەی تیاین، ڕۆیشتنی وەفد بۆ وڵاتان بە ئۆپۆزسیۆن و دەسەڵاتیشەوە، ئەمە قسە لەسەر پەرلەمانتارێکی دیاری کراو نیە، یەعنی بە شێوەیەکی گشتی کەی توانی ببێتە مایەی ئەوەی کە ئێمە سازانێك بکەین لانی کەم لەسەر بودجە وەکو کاك عدنان ئاماژەی پێیدا، بۆ ئەوەی بودجەیەکی باش بۆ وڵاتەکەمان تەرخان بکەین، یەعنی پرسیارە، ئەمە جگە لەوەی ئیتر پارە بۆ ئەنواعی شت خەرج کراوە، ئەمە جگە لەوەی من بە حەقی نازانم وەکو

پەرلەمانتارێك من بۆ خۆم چەند جارێك ناویشم هاتووەتەوە و ناشرۆم، بە حەقی نازانم مانگی 6 ملیۆن دینار وەرگرم و کاتێکیش نەخۆش دەکەوم لەسەر بودجەی پەرلەمان خەرجی بکەم، ڕاستە یاساییە، بەڵام بەڕاستی بە ڕەوای نازانم، لەگەڵ ئەوەش دا بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بە پێی ماددەی 92 لە پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان کە هەمیشە بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان دەڵێ بە پێی پەیڕەوی ناوخۆ، ئێمەش دەڵێین بە پێی پەیڕەوی ناوخۆ، هەر وەفدێك لە پەرلەمانەوە دەڕوات بۆ وڵاتانی دەبێ بە بڕیاری پەرلەمان بڕوات نەك سەرۆکایەتی پەرلەمان، بە پێی ماددەی 92 دەڵێ پەرلەمان بۆی هەیە، نەی وتووە سەرۆکایەتی پەرلەمان بۆی هەیە، لە دەسەڵاتەکانی سەرۆکی پەرلەماندا نیە ئەمە، ناکرێ بە تەوافوق نێوان فراکسیۆنەکان بکرێ، واتە هەرچی وەفد ڕۆیشتووە بۆ دەرەوە بۆ ئەوەی بە ئۆپۆزسیۆن و دەسەڵاتەوە هەمووی نایاساییە، ئەمە جگە لەوەی هیچ سوودێکی نەبووە بەڕەئی من، بۆیە من لەسەر ئەو ئەساسە پێموایە بایی چارەسەری کێشەکانی ناوخۆ دەتوانین لە ڕێگەی ئەنتەرنێتەوە زانیاری وەرگرین، بۆیە من داوا دەکەم تا ئەو کاتەی تا ئاستێکی باش قەیرانەکانی ناوخۆ چارەسەر دەکەین واز لەم شتانە بێنین، ئێمە لە خۆمانەوە دەست پێ بکەین وەکو پەرلەمان، دواتر ڕەخنە و گلەیی لە حکومەت بکەین، دوا قسەم ئەوەیە و دوعا دەکەم لای خوا بە دڵەوە، داوا دەکەم لە پەرلەمانتارانی بەڕێز و ویژدانی هەموو کەسێك دەکەم بە حەکەم، هیوادارم و وەکو کاك عدنان ئاماژەی پێیدا ئەمە بودجەیە کە دوا بودجەی ئەم خولەیە، خولی سێیەمی پەرلەمان، بەشێوازێك پەسەند بکرێ کە تەواوی چین و توێژەکانی ئەم وڵاتە لێی سوودمەند بن، بەشێوازێك پەسەند بکرێ کە تا ئاستێکی باش چارەسەری هەژاری بکات، تا ئاستێکی باش چارەسەری کێشەی تەندروستی و کێشەی ژن و کێشەی منداڵ و تەواوی کێشەکانی ئەم وڵاتە بکات، زۆر داوای لێ بوردن دەکەم کە سەرتانم ئێشاند، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

تا بەیانی سەعات 10 ی پێش نیوەڕۆ بەخواتان دەسپێرین و هەر بژین.

فرست احمد عبدالله	**د.حسن محمد سوره**	**د. ارسلان بایز اسماعیل**
سکرتێری پەرلەمانی	**جێگری سەرۆکی پەرلەمانی**	**سەرۆکی پەرلەمانی**
کوردستان – عێراق	**کوردستان – عێراق**	**کوردستان - عێراق**

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (40)

چوار شەممە ڕێکەوتی 30\1\2013

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (40)

چوار شەممە ڕێکەوتی 2013/1/30

کاتـژمێر (10)ی پـێش نیـوەڕۆی ڕۆژی چوارشـەممە ڕێکـەوتی 2013/1/30 پەرلـەمانی کوردسـتان - عێراق بە سەرۆکایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆکی پەرلەمان و، بـە ئامـادەبوونی بـەڕێز د. حسـن محمـد سورە جێگری سەرۆك و، بـەڕێز فرسـت أحمـد عبـدالله سکرتێری پەرلـەمان, دانیشـتنی ژمـارە (40)ی خـولی سێیەم, ساڵی (2013) ی خۆی بەست.

بەرنامەی کار:

بەپێی حوکمەکانی بڕگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی نـاوخۆی ژمـارە (1)ی هـەموارکراوی سـاڵی 1992ی پەرلەمانی کوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیـاری درا دانیشـتنی ژمـارەی (40)ی خـولی سێیەمی هەڵبژاردن لە کات (10)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی چوارشەممە ڕێکەوتی 2013/1/30 دا بەم شێوەیە بێت:

-بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ کردنی پڕۆژەو یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان-عیراق، بۆ ساڵی 2013.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی کوردستان. دانیشتنی ئەمڕۆمان دەست پێ دەکەین، پەرلەمانی کوردستان، خولی سێیەمی هەڵبژاردن، ساڵی چوارەم، خولی گرێدانی یەکەم، ڕۆژی دانیشتن 2013/1/30.

بەرنامەی کار:

بەپێی حوکمەکانی بڕگە (1) مادده (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1) ی هەموار کراوی ساڵی 1992ی پەرلەمانی کوردستانی عیراق، دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیاریدا بەرنامەی کاری دانشتنی ژمارە (40) ی ئاسایی خولی سێیەمی هەڵبژاردن، لە کات (10) ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی چوار شەممە ڕێکەوتی 2013/1/30 بەم شێوەیە بێ.

-بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ کردنی پڕۆژەو یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان-عیراق، بۆ ساڵی 2013.

بەخێرهاتنی وەزیرە بەڕێزەکان دەکەین، وەزیری دارایی، وەزیری پلان دانان، وەزیری هەرێم بۆکاروباری پەرلەمان، داوا لە لیژنەی دارایی و ئابووری دەکەین بفەرموون بۆ سەکۆی لیژنەکان، عظیمة خان فەرموو.

بەڕێز عظیمة نجم الدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە ئەوەی کە سەرنج و تێبینی من هەر لەسەر بودجە لەسەر ئەو ستراتیجیەی ئەمساڵ کە حکومەت هێناویەتیە پەرلەمان، ئەمەوێ قسە لەسەر ئەو ستراتیجیەتە بکەم، پێش ئەوەی کە بچمە سەر خاڵەکان و دابەش کردنی سێکتەرەکان، ستراتیجیەت لە بودجەدا دیارە هەر کاتێك کە سیاسەتی ئیقتیصادی

حکومەتێك دیاری ئەکرێت، حکومەت یان حیزبی دەسەلاَتدار یان هەر کەسێك کە ولاَت بەڕێوە ئەبات، دیارە پلان و سیاسەت و ستراتیجیەتی خۆی هەیە، ڕەنگدانەوەی سیاسەتی سیاسی و کۆمەلاَیەتی، لەسەر سیاسی حیزبەکە دەرئەکەوێت، دیارە ئەوەی کە لە بودجەی ئەمساڵدا لەناو ئەم ستراتیجیەوە من تێبینیم کردووە، لە دوو ڕووەوە من ئەم بودجەیە هەڵدەسەنگێنم، یەك، لە ڕووی ئەوەی کە ئایا ئەم ستراتیجیەتە کە حکومەت دایڕشتووە تا چەند لە خزمەتی بەرژەوەندی و گەشەکردن و بەرەو پێش چوونی ژێرخانی ئابووری دایە، تا چەند ئەتوانێ یەکسانی وماف و ئازادی و دادپەروەریەکان لەناو بودجە بۆ هاوولاَتیانی هەرێمی کوردستان بە گشتی دابین بکات، دیارە دابەش کردنی بودجەو دەستەبەری ماف و ئازادیەکان بۆ کۆمەڵگا، لە ڕووی گەشە کردنی مرۆیی و گەشە کردنی ژێرخاندا، دەستەبەر کردنی یەکسانی لە ماف و ئازادی بۆ هەموو شوناسە ناچوون یەك و جیاوازەکان، کۆڵەکەی یەکەم و چۆنیەکی دادپەروەرە، کۆمەڵەکەی دووەمی دادپەروەری، بریتیە لە دابەش کردنێکی دادپەروەرانەی سەروەت و سامان ودەستکەوتە ماددیەکانی ئەو کۆمەڵگایە، ئەم دابەش کردنە پێویستە دابەش کردنێکی عاقلاَنی بە ئینساف بێت، وانەبێ کەسێك هەموو شتێکی بە ئارەزووی دڵی خۆی هەبێ، کەسێکیش نەتوانێ سەرەتایی ترین پێداویستیەکانی ئاسایی خۆی مسۆگەر بکات، پێویستە حکومەت ئامادەی یەکسانی و ئازادی بێ لە هەموو ئاستێکدا لەبەرچاو بێ، لە دابەش کردنی سەروەت و سامان و ئاو و کارەبا و مووچە، هەلی خوێندن، دامەزراندن، دابەش کردنی پلەو پایە وەزیفیەکان، هەروەها دابەش کردنی وەزیفە بچووکەکان و خانەنشین کردن و پێدانی پایە سادەکان، یەکسانی لێرەدا ئەوەنیە خەڵك هەموو بەقەد یەك مووچە وەربگرێ، یان کەسێك لە کەسێکی تر دەوڵەمەند تر نەبێ، بەڵکو مەبەستمان لە یەکسانی لە خاڵە سەرەتایەکان وەك یەك بن، بێ جیاوازی لەتواناو لێزانی وخۆماندوو کردن و هەوڵدانەوە دروست بێ، ئەگەر نا یەکسانی لە ولاَتدا هەبێ لە دابەش کردنی داهاتدا، دەبێ ئەو نایەکسانیە لە قازانجی گروپ و کەسە دەسەلاَتدارەکانی کۆمەڵگا بێ، کاتێك مرۆڤێك لەبەر هەر هۆیەکی بەدەنی بێ یان جەستەیی یان سایکۆلۆژی یان کۆمەلاَیەتی، نەتوانێ ژیانی خۆی و ئازادی خۆی دابین بکات، ئەرکی حکومەت و کۆمەڵگایە کە ژیان و داهاتووی بپارێزن، هەژاری و نەداری یەکێکە لە کۆڵەکە سەرەکیەکان کە ئەمساڵ ئێمە قسەی لەسەر بکەین، لەبەر ئەوەی ئێمە خاوەن داهات و پارەیەکی زل و زەبەلاحین، ژمارەیەی دانیشتوانمان بەو شێوەیە نیە کە نەتوانین ژیان وداهاتووی هەژاری لە هەرێمی کوردستان چارەسەر بکرێت، بۆیە هەژاری و نەداری لە هەرێمی کوردستان بە ڕادەیەك گەیشتووە، هەندێ خێزانی لێك دابڕیوە و هەندێکی ناچار کردووە، بۆ پەیدا کردنی بژێوی ژیانیان منداڵەکانیان لە تەمەنی چوار، پێنج ساڵیدا ڕەوانەی شەقامەکان بکەن و کاریان پێ بکەن، یان فێری سواڵ کردنیان بکەن، چارەسەر کردنی ئەم کێشەیە، یەکێکە لە خاڵە هەرە جەوهەریەکانی هەر بەرنامەیەکی ستراتیجی و سیاسی و ئابووری، بیەوێ چارەسەری بکات، دەبێت نەهێشتنی هەژاری و دامەزراندنی سیستمی باج کە قورسایی لەسەر شانی دەوڵەمەندان بێ، ببێتە ئامرازێکی باش بۆ گۆڕینی ئەم دۆخە ئابووریە، ڕەنگە ئەم خاڵە کە دەکرێت لەڕووی پراکتیکەوە بۆ یەکەم جار دەستی بۆ ببرێت، پێداچوونەوەیەکی

سەرتاسەریانە بێ بە سیستەمی مووچەدا، نابێ جیاوازی لەنێوان زۆرترین مووچەو کەمترین مووچە چەند سەد قاتێك بێ، بەڵکو دەبێت ڕێژەیەکی وابێ کە لە لایەن کەمی ژیانێکی مانادار بۆ هەموو مووچە خۆرێك دابین بکات، ئابووری کوردستان ئێستا ڕێگەی تەواوەتی بەو دەدات کە خەڵکانی هەژارو پیر و نەخوێندەوارو پەراوریز خراو کەم ئەندام لەم کۆمەڵگایەدا لەسەر خێرو ڕەحمەت نەژین، بەڵکو یاساو سیستەمێکی زامن کردنی ژیان دابندرێت بۆ خەڵك، لە ڕیسوایی بیان پارێزی وایان لێ بکات هەموو مرۆڤەکان دەستیان بە نان و دەرمان بگات و جیاوازیەکان، بەزۆری وبەتەنها لەشتی کەمالیاتدا بمێنێتەوە، نابێت ئابووری وڵات بەجۆرێك رێك بخرێت، گەر بەردەوام توێژی تازەی هەژاری و بێکاری دروست بکات، متمانەی کۆمەڵایەتی لاواز بکات ئەمە ئابووریەکی باش نیە، گەشەکردن لە کوردستان ئەو پرۆژانەی بەناوی شاری بەهەشت و خەونەکانەوە دروست دەکرێت لە پرۆژەی نیشتەجێبوونی ئۆتۆماتیکەن ئەوانە کۆمەڵە پرۆژەیەکن دەتوانین بڵێین بەشێکی کۆمەڵگا لە بەشەکەی تری دائەبرێت، دەوڵەمەندان ئاگایان لە هەژاران نامێنێت، لەکاتێکدا بە هەزاران خەڵکی هەژار ئاوی پاکی خواردنەوەی نیە،ماڵی نیە، ژیانی نیە، لە وڵاتەکەی خۆیدا وەکو پەناهەندە دەژی، پێویستە حکومەت لە دابەشکردنی داهات و پرۆژەی بەردەوام، لە خزمەت کەم کردنەوەی جیاوازی نێوان ژیانی شارو لادێ دابێ، نەوەك پڕۆژەی گەورەو گەشە کردنی بەردەوامی شارەکان و لەسەر حیسابی دروست نەکردن و خزمەتگوزاری.....

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

خوشکی من ئەوە موناقەشەی بودجە نیە، تۆ مووچەکەی خۆت واز لێ بێنە بیدە بە فەقیر، ئەوە موناقەشەی بودجە نیە.

بەڕێز عظیمة نجم الدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من ئەندامی پەرلەمانم، نوێنەری کۆمەڵێك خەڵکم، من لەسەرمە داکۆکی لەو کۆمەڵە خەڵکە بکەم، کە منی هەڵبژاردووە بووم بە ئەندامی پەرلەمان، بۆم هەیە قسەی خۆم بکەم ئەگەر بەهەر شێوەیەك بێ، ئەگەر ڕاپۆرتە ئەگەر قسەیە، یان بەهەر شێوەیەکە، ئەبێ بەردەوام بم قسەی خۆم بکەم، پێویستە حکومەت لە دابەش کردنی داهات و پڕۆژەی بەردەوام لە خزمەتی شارو لادێ دابێ، نەوەك پڕۆژەی گەورەو گەشە کردنی بەردەوامی شارەکان لەسەر حیسابی دروست نەکردن و خزمەت گوزاری گەیاندن بە قوتابخانە، نەخۆشخانەو ڕێگاو بان و ئاوی پاکی خواردنەوە لە لادێکان، ئەمە واقعێکە هەمووومان ئەوانەی کە ئەندامی پەرلەمانین ئەگەر سەردانی لادێکانی کوردستانمان کردبێ، ئەو هەقیقەتەمان بەرچاوە کە ژیان و گوزەرانی خەڵکی لادێ لە بێکاری، بێ کارەبایی و بێ قوتابخانەیی، لادێکانیان چۆڵ کراوە، ئەوە هەقیقەتە یان نا؟، گەشە کردن و ئاگاداری ژینگە و پاراستنی لە پیس بوون، ئەمە بەشێکی ئەرکی حکومەتە کە ژینگە بپارێزێ لە کاتی دانانی بودجە، گەشە کردنی ئابووری و ژینگە پاراستن و پیس بوون و وێران بوون، ئەوەی سەیری شارەکانی کوردستان بکات، بڕێکی زۆر تۆز و دوکەڵ و پیسی ئەبینین دیارە، بەستنەوەی

پرۆژە ئابووریەکان بە پاراستنی ژینگەوە، لە پیس بوون و وێران بوون، ڕەهەندێکی گرنگی پێشکەوتن و گەشە کردنە، بۆیە ئەرکی حکومەتە ژینگەیەکی پاك و دروست بۆ هاوولاٌتیەکانی دابین بکات، پێویستە لەکاتی دابەش کردنی داهاتدا، بیر کردنەوە لە جۆرو چۆنیەتی قوتابخانەکان، لە ڕادەی خوێندەواری و نەخوێندەواری لە ولاٌتدا، لە پاکی و لە پیسی، لە سیستەمی سزادان و زیندانەکان، لە جێی باوەڕی و بوێری دادگاکاندا، لەجۆری خۆراك و لە بیری تێری و ڕادەی برسیەتی لە ولاٌتدا، لە ژیان و مردن، لە ڕێژەی لەدایك بوون، دەستبەر کردنی مامەڵەیەکی مرۆڤانەوە تەماشاکردنێکی پڕ ڕێز بۆ منداڵاٌن و پیران و پەککەوتووەکان و خاوەن پێداویسیتە تایبەتیەکان، پەناهەندەکان، بەرز کردنەوەی ئاستی ژیان و کردنەوەی ئەگەری بەشداری بەردەوام، پێشکەوتنی بەردەوام، هەر بەرنامەیەکی پێشکەوتنی کۆمەلاٌیەتی مەسەلەی ئافرەتان لە کارێکی خۆی دانەنا، ئەوە باس لەسەر لە گرنگترین یەکێك لەو کێشانە دەدات، کە پێویستی بەچارەسەر کردنێکی خێراو دەست بەجێ هەیە، بە هەدەر دانی سامانێکی زۆر لە ڕابردوو ولە ئێستادا، لە بواری ڕۆشنبیری و کەلتوریدا خەرج کراوە، ئێمە تەنها لە پەرلەمانی کوردستان ساڵاٌنە بودجە دائەنێین، بەلاٌم پێویستیمان بەوەیە کە ساڵاٌنە چاودێری بکەین، دەرئەنجامەکەشی بخوێنینەوە، بۆیە لێرە ئەوەی کە قسەم لەسەر بواری ڕۆشنبیری و کەلتورییە، بە هەدەر دانی ئەو سامانە زۆرە لەو بوارەیە، قسەکردن لەسەر دەرئەنجامەکەی، گەشەیەکی ڕاستەقینەو ڕۆشنبیری و کەلتوری و ئەدەبی نەبووە، هۆکارەکەی ئەو سامانە زۆرەی لەو بوارە خەرج کراوە، هەندێ دامەزراوەی ڕۆشنبیری و لەیەك چوو بووە، ئەمانە کاری ئیجابی بونە، بەلاٌم بە دیوێکی تردا بەناوی داهێنان، زەمینە سازی سیاسی و ڕۆحیەتی داهێنان هەر لە دۆخێکی خراپ و ترسناك دایە لە هەرێمی کوردستاندا، پشتیگری کردنی هۆنەرمەندان و نووسەران کارێکی میکانیزمێکی شەفاف وەربگرێت، بە شێوەی دەست گیرۆیی و یارمەتی و بەهەدەردان دەرچێت، شێوەیەکی یاسایی و ڕاستەقینە هەبێ، کاری وەزارەتی ڕۆشنبیری و دەوڵەتە، زەمینەی ڕاستەقینە خۆش بکرێت، وەك گەورەکردنی بازاڕی کەلتوری بەرز کردنەوەی ژمارەی خوێنەر، کردنەوەی کەناڵی ڕۆشنبیری، ئیشی وەزارەتی ڕۆشنبیری نیە، نووسەران و هونەرمەندان بەخێو بکات، ئیشی دەوڵەت ئەوەیە کە سامانی گەورە سەرف بکات، بۆ ئەوەی کە فەزایەك بخولقێنێ تیایدا هونەرو ئەدەب و زانست بەجۆرێك بەرز بێ، دەزگا کەلتوری و ئەدەبیەکان بتوانن خۆیان بژیێنن، کاری دەوڵەت و وەزارەتی ڕۆشنبیری ئەوەیە ژمارەی کتێبخانە گشتیەکان لە شارەکان زیاد بکات، ستراتیژییەك بۆ نزیك کردنەوەی گەنجەکان لە فکرو ئەدەب و هونەردا بڕێژێت، لە کوردستاندا ئابووری دەسەلاٌت، یا سیاسەت و کاری بازرگانی تێکەلاٌو بوون، پێویستە پیاوی بازاڕ و سیاسی لە هەرێمی کوردستان لێك جیا بکرێنەوە، ئەم تێکەڵیە وادەکات هیچ لێپرسینەوەیەکی ڕاستەقینە، لە گەندەڵی لە کوردستاندا دروست نەبێ، لەم دۆخە وادەکات هیچ شتێك لە ولاٌتدا لە جێگەی خۆیدا نەبێ، ئابووریەکی ڕاستەقینە، خەڵك بزانێت سەروەت و سامان چیە، چۆن پەیدا دەکرێت، چۆن سەرف دەکرێت، بۆیە بازرگانەکان و سیاسیەکان لە یەکتری جیا بکرێنەوە، ئەمە هەنگاوێکی بەجێیە، بۆ لێپرسینەوەیەکی ڕاستەقینە، لە کۆمپانیاو خاوەن پڕۆژەکان کە حکومەت پێیان ئەسپێرێ، بە

ناتەواوی بەخراپی و بە گەندەڵی تەواو ئەکرێن، بۆیە پێویستە هەم سیاسی و هەم بازرگان، هەریەك بە کاری خۆی هەڵبستێ، کار لەسەر یەکتری بکەن، نەوەك یەك کار بکەن، چۆنیەتی سەرف کردنی پارەی گشتی لە ئابووری نەوتدا لە کوردستان، دیارە ئەم پارە زۆرە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بۆ مەبەستی جۆراو جۆر بەکارهێنراوە، بەشێکی زۆری لە پرۆژەی خراپ و گەڕان بەدوای قازانج و خێرەوە بەهەدەر چووە، ئەمە جگە لەوەی ئابووری وڵات وای کردووە، کوردستان ببێتە ئابووریەکی تەنهاو تەنها پشت بە هاتنی پارە لە دەرەوە ببەستێ، نەوەك بتوانێ لەناو کوردستاندا، لەڕێگەی بەهەم هێنانەوە پارە دروست بکات، ئەمە وای کردووە ئابووریەکی بێ بەرنامەو بێ خەون دروست ببێ، تەنها پشت بە خەیاڵی ئابووری یان لە دروست کردنی بینای بەرزدابێ، پێویستە داهاتی نەوت بخرێتە گڕ بۆ بەهێز کردنی ئابووری کوردستان، لە خستنەگەڕی ئەو داهاتە لە بواری گەشەدان، و پیشەسازی بچووك و مامناوەند، بتوانێت هەلی کار زیاد بکات، هەروەها بەکاربێت بۆ چاك کردن و باش کردنی ژێرخانی ئابووری، لە ڕێگەو بان دروست کردن، لە هێڵی شەمەندەفەر و باش کردنی وزەی کارەبا و باش کردنی کارەبا، پێویستە پارەی زیادەی نەوت بۆ دوو مەبەست بەکاربێت لە کوردستاندا، یەك، دەزگایەك زیادەی داهاتی نەوتی تیادا هەڵبگیرێت بۆ کاتێك کە نرخی نەوت بەرز دەبێتەوە، بەشێکی بۆ گەشە پێدانی ژێرخانی ئابووری بێ، بەشێکیشی هەڵبگیری بۆ ئەوکاتانەی کە وڵات نەوتی تیا نامێنێ بۆ نەوەکانی داهاتوو، بۆیە پێویستە داهات لە خزمەتی خەڵکدابێ، بەشێك بێ لە دابین کردنی خزمەتگوزاری، ئەم داهاتە زۆرەی کە دەیبینین لە نەخۆشخانەکانمان لە هەرێمدا، هەشت هەزار کەس یەك قەرەوێڵەی بەر ئەکەوێ، کەچی لە وڵاتانی دەرو دراوسێمان دوو بۆ سێ هەزار کەس قەرەوێڵەیەك هەیە، لە هەندێ شوێن دوو دەوامی و سێ دەوامی لە قوتابخانەکانمان هەیە، لە سێ سەد و شەست گوند هەر قوتابخانەمان نیە، ئایا حکومەت بیری لەمە کردۆتەوە، کە لەم هەموو سەروەت و سامانە لەم هەموو پارە زۆرەی کە بۆ پەروەردە دائەندرێت، تاوەکو ئێستا سێ سەدو شەست گوند بێ بەش بێ لە خوێندن، ئایا لە دواڕۆژدا کێ بەرپرسیەتی ئەم لەشکرە نەخوێندەوارە هەڵدەگرێت، گەشە کردن هەر ئەوە نیە تەنها لە ڕووی ئابووریەوە گەشە کردن بێ، گەشە کردن ئەوەیە کە لە ڕووی کۆمەڵایەتی لە ڕووی خۆشگوزەرانی و ئەوەوە دروست ببێ، نەوەك گەشە کردن و پێشکەوتن ببێتە هۆی کۆمەڵێك کێشەی کۆمەڵایەتی زۆر، خۆکوشتن و تاوان ئەمە گەشەکردنێکی ناڕاست و هەڵەیە، دیارە قسەکردن لەسەر ئەو پرۆژانەی کە حکومەت کاری لەسەر ئەکات، یان بابڵێین لە ستراتیجی حکومەتدایە، یەکێك لەوانە وەزارەتی پەروەردە و وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی، کە من خۆم لەو دوو لیژنەیەدام، ئەوەی وەکو ئەندام پەرلەمانێك موتابەعەی ئیشی ئەو دوو وەزارەتەم کردبێ، بڕی ئەو پارانەی کە لەمانەوەی سێ ساڵی ڕابردوو بۆ وەزارەتی پەرەوەردە دانراوە، ئەبێ قسەی لەسەر بکەم، دیارە ئێمە وەکو ئەندامانی پەرلەمان هەموومان لەخەمی ئەوەدابن کە لە هەرێمی کوردستان قەیرانێك هەیە بەناوی قەیرانی نەبوونی قوتابخانە، قەیرانی خوێندن، هەروەها کۆمەڵێك کێشەو گیرو گرفت، هەر لە نەبوونی قوتابخانەوە، هەر لە خراپی گوزەران و ژیانی مامۆستایانەوە، هەر لە گەیشتنی کتێب، لە کاتێکی درەنگ

ئەگات بەدەست خوێندکاران، ئەمانە هەمووی لەدەست پەروەردە بووە، لەگەڵ ئەوەش ئێمە لە پەرلەمان سالأنە بڕێك پارەی دیاریکراو لە ماوەی سێ ساڵی ڕابردوو بۆ وەزارەتی پەروەردە دانراوە بۆ ئەوەی کە دروست کردنی قوتابخانە لە هەڵمەتی نیشتیمانی، بەش بەحاڵی خۆمان لە ناو پەرلەمان داکۆکیمان لێی کردووە، پێمان باشە کە پرۆسەی پەرەوەردەو فێرکردن لە هەرێمی کوردستان، دروست کردنی قوتابخانەکان بە زووترین کات بکرێت، بەلأم ئایا کێ بەرپرسیارە لە لێپرسینەوە، لەو پارانەی کە لە چەند ساڵی ڕابردوو، ئەوەی کە لە هەڵمەتی نیشتیمانی دانراوە لە پێشترە، لە لە 168 قوتابخانە کە دروست بکرێ لە پارەی هەڵمەتی نیشتیمانی، لە 2010، 2011، 2012 لەماوەی ئەم سێ ساڵە تەنها 40 قوتابخانە تەواو بووە، کێ لێپرسینەوە ئەکات ئەگەر پارە نەبێ؟، ئەڵێن ئەوە پارە نیەو حکومەت توانای نیە، بەلأم کە پارە هەیە کێ لێپرسینەوە لە کەمتەرخەم ئەکات کە نەیتوانیوە؟، ژمارەی ئەو قوتابخانانەی کە ئێستا وەزارەتی پەروەردە هەیەتی بە پێی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی، 427 پڕۆژەی بەردەوام هەیە، 33 پڕۆژەی پێشنیار کراو هەیە، بەلأم بە پێی ئەوە لێکۆڵینەوانەی کە ئێمە لەگەڵ وەزارەتی پەروەردە کردوومانە 498 پڕۆژەیان هەیە ، یەك قسەم لەسەر مەسەلەی دابەش کردن هەیە، کە من ناچمە ناو تەفاسیلی دابەش کردنی عەدالەت و یەکسانی و پڕۆژە لە ناوچەکان و شارەکان و شوێنەکان، من بچووکترین نموونە تەنها لە دابەش کردنی ڕێژەی قوتابخانەکان بەسەر شارە گەورەکان، نەوەك بچین بۆ لادێ و قەزاکان کە مەحرومن لەهەموو ئەو بەشانە، گوندی واهەیە، قەزای وا هەیە هیچ پارەی بۆ دانەنراوە، یەك دینار موستەفید نیە لە پارەی ئەم حکومەتە کە قسەی لەسەر بکرێ و موتابەعە بکرێ، ئەو دابەش کردنەی کە دانراوە لە 408 پڕۆژە بەسەر شارەکاندا، من لە وەزیری دارایی، لە وەزیری پەروەردە، هەموو ئەوانەی کە بەرپرسن لەدانانی ئەم پڕۆژانە ئەپرسم، ئایا بەپێی ژمارەی دانیشتوان ئێوە ئەم پڕۆژانەتان دابەش کردووە؟، لە هەولێر 245 پڕۆژە، لە دهۆك 125 پڕۆژە، لە سلێمانی 119 پڕۆژە، لە گەرمیان 9 پڕۆژە، کۆی ئەو پڕۆژانەش کە تەواو نەبووە وتمان 427 پڕۆژەیە، کە ئێستا لە پڕۆژە بەردەوامەکانە، بەلأم بەداخەوە نەئەکرا 62 پڕۆژەی لە پڕۆژە بەردەوامەکان بوایە، لەبەر ئەوە پڕۆژەکانی 2012 ی وەزارەتی پەروەردە یەك پڕۆژەی نەچۆتە بواری جێبەجێ کردنەوە، 62 قوتابخانە دابەش کراوە، تاوەکو ئێستا لە 2012ی وەزارەتی پەروەردە یەك پڕۆژەی نەچۆتە بواری جێبەجێ کردنەوە، کێ لێپرسینەوە لەم وەزارەتە و لەو کەسانە ئەکات کە نەیانتوانیوە ئەم پڕۆژانە جێبەجێ بکەن، کە کێشەشیان کێشە نیە، من لەوەزیری دارایم پرسیوە ئەڵێم بۆچی ئەم پڕۆژانە پارە لەم سێکتەرانە سەرف ناکرێ؟، لەم وەزارەتانە وەزیری دارایی ئەڵێ، ئێمە دەرگامان کراوەیە هیچ کاتێك هیچ کەسێك پارەی لەلای ئێمە بووبێ ئێمە ڕێگامان لێ نەگرتووە، کەمتەرخەمیەکە ئەگەڕێتەوە بۆ وەزارەتی پەروەردە خۆی، خاڵێکی تر کە قسەی لەسەر بکەم، حەز ئەکەم ئەم پرسیارەم ڕووبەڕووی وەزیری پلان دانان بکەمەوە، ئەوەی کە لەمەسەلەی دانانی پڕۆژەکان من چوومەتە ناو تەفاسیل بە نووسراو، بە جیاکردنەوە، ئەوەی کە پەیوەندی بە لیژنەکەمەوە هەبوو پەیوەندی بە شاری چەمچەماڵەوە هەبووبێ، ئەم پڕۆژانەم جیا کردۆتەوە تەنها لە شاری چەمچەماڵدا کە

پڕۆژەکان لە لای منە، لەبەر ئەوەی نوێنەرایەتی شارەکەی خۆم ئەکەم، نوێنەرایەتی هەموو کوردستان ئەکەین، بەڵام من بەتایبەتی نوێنەری ئەوێم، ئەبێ موتابەعەی پڕۆژەکانی ئەوێ بکەم، ئەوەی کە لە پڕۆژەکان من دەرم کردووە، یەك، نا دادپەروەری لە دابەش کردنی بەسەر شارەکان ئەوە خاڵێکە لەکۆی پڕۆژە بودجەی ئەمساڵ کە هێناوتانە بەردەستی ئەندامانی پەرلەمان، پڕۆژە هەیە نە تەندەرین و نە دەست بەکاربوونی، پڕۆژە هەیە نە بەرواری دانانی مودەی دەست پێ کردن و تەواو بوونی، پڕۆژە بەردەوامەکان ئەوانەی کە پڕۆژەی بەردەوامی ساڵی پارن، نە بەردی بناغەی دانراوە، نەتەندەرین و جێبەجێ کردن، پڕۆژەکە جارێکی تر هاتۆتەوە، هەندێ پڕۆژەمان هەیە لە شارێکی ترە، لەناو شاری چەمچەماڵ پڕۆژەکە دانراوە، ئەوەتا بە نموونە، من هیچی ناخوێنمەوە بۆ ئەوەی کاتتان نەگرم وسەرتان نەیەشێنم، بەڵام ئەم پڕۆژانە ئەدەمە دەست جەنابی وەزیری پلان دانان، با پیاچوونەوەیەك بۆ ئەو پڕۆژانە بکرێ، بزانن من هەڵەم یان ئەوان؟، هەندێ پڕۆژە هەیە دوو ساڵە تەواو بووە، ئەمساڵ لە پڕۆژەکان جارێکی تر هاتۆتەوە، ئەمانە هەڵەن یان کەم و کوڕین یان ئێمە هەڵەین؟، خاڵێکی تر کە من لەسەر کۆی ئەو پڕۆژانەی کە وەزارەتی ناوخۆ وەزارەتی ناوخۆ ئەمساڵ وتمان هەموو وەزارەتەکان ئەبێ پڕۆژەکانی خۆی جێبەجێ بکات، بەڵام لە پڕۆژەکان هاتۆتەوە وەزارەتی ناوخۆ نۆژەن کردنەوەی کتێبخانەی گشتی هەولێر، ئایا وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەت ئەبێ نۆژەن کردنەوەی کتێبخانە بکات؟، یان وەزارەتی ناوخۆ بیکات؟، دروست کردنی سێ سەنتەری گەنجان، سەرنتەری گەنجان، ئەمە ئەرکی وەزارەتی ڕۆشنبیریە کەسەنتەری گەنجان دروست بکات، مەڵبەندی ڕۆشنبیری دروست بکات، هەروەها هەموو ئەو شتانەی کە پەیوەندی بە لایەنی ڕۆشنبیریەوە هەیە یان وەزارەتی ناوخۆ؟، ئەمەش جەنابی وەزیری پلان دانان با سەیری ئەم پڕۆژانە بکات، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

مامۆستا فەرمان فەرموو.

بەڕێز فرمان عزالدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، وەزیرە بەڕێزەکان، دیارە بودجە لە دوو پێگەی گرنگ پێك دێت، یەکیان خەمڵاندنە، ئەوەی تریان پەسەند کردن، بەپێی یاسا وەکو ئێستا لەبەردەمی ئەندامانی پەرلەمانی بەڕێزە، سەرەتا باس لە خەمڵاندن بکەین، دیارە خەمڵاندنی بودجە زۆر لاوازە، چ وەزارەتی دارایی و ئابووری هەرێم بەرامبەر بە وەزارەتی دارایی عیراق، چ وەزارەتەکانی هەرێم بۆ وەزارەتی دارایی ئابووری هەرێمی کوردستان، دیارە هەر وەزارەتێك داوای بڕێك پارە دەکات بۆ دابین کردنی مووچەی فەرمانبەران، بەپێی ئەو پێوەرانەی کە لەبەر دەست دایە، پێوەرەکانیش ڕەنگە بڕوانامەو ساڵی خزمەت و منداڵ وتاوەکو دوای، بەڵام ئەوەی جێگای قسە لەسەر کردنە، ئەو پارەیەیە کە وەزارەتەکان و دامەزراوەکان داوای دەکەن لە وەزارەتی دارایی و ئابووری هەرێم، وەزارەتی دارایی و ئابووری هەرێم دێت دەیان ملیار دیناری لێ کەم

دەکاتەوە بەبێ ئەوەی کار لە بودجەکە بکات کە داوایان کردووە، بۆ نموونە، هەموو وەزارەت و دامەزراوەکانی هەرێم لە کوردستان داوای دە ترلیۆن و سەدو پەنجاو یەک ملیار دیناریان لە وەزارەتی دارایی هەرێم کردووە، بەلاّم وەزارەتی دارایی و ئابووری هەرێم ڕێك هاتووە داشکاندنی بۆ کردوون، تەنها ئەوەندەی بۆ هێشتونەتەوە حەوت ترلیۆن و سەدو سێزدە ملیار دیناری بۆ تەرخان کردوون بۆ هەموو وەزارەتەکانی هەرێم و دامەزراوەکانی، من دەپرسم جیاوازی ئەو سێ ترلیۆن و سەدو سی و هەشت ملیار دینارە، لەکوێیە؟، بۆ لێیان داشکێنرا؟، ئەمە چەند پرسێك لەگەڵ خۆی هەڵدەگرێ و پرسەکانیش ئەمانەن، ئەگەر وەزارەتی دارایی ئەو پارەی دیاریکردووە دروستە، ئەی کاری ئەو سەدان ژمێریاریە چیە کە لەناو وەزارەتەکان کار دەکات؟، وەزارەتێك نەزانێت چەندی پێویستە بۆ مووچەی فەرمانبەرانی خۆی لە ساڵێکدا چۆن دەتوانێ کاروباری هاووڵاتیان بەشێوەیەکی ڕێك و پێك بەرێ بکات و خزمەتگوزاریان پێشکەش بکات؟، ئەگەر هی وەزارەتەکان ڕاستە، هەر وەزارەتەکان لەخۆڕا مووچەی فەرمانبەرانی کەم کردۆتەوە، ئەی وەزارەتەکان بۆ پڕکردنەوەی ئەم کەم کردنەوە، پەنا بۆ چ دەبەن بۆ پڕکردنەوەی؟، ئەوەی پێگەی دووەمی بودجەیە پەسەند کردنە، دیارە بودجە وەکو ئەوەی لە پڕۆژە یاسایەکەدا هاتووە، هەر دەبێ پەسەند بکرێ، پێویستە هەموو وەزارەت و دام ودەزگاکان پەیوەندبن، هەروەها تەرجومەیەکی فیعلی بۆ بکەن بۆ جێبەجێ کردنی برگەو ماددەکانی، بەلاّم ئەوەی من ئاگادار بم هەر لە پڕۆژە یاسای پەسەند کراوی 2010 و 2011و 2012، 2013ی هاتە سەر، بە دڵنیاییەوە وەکو پەسەند دەکرێ جێبەجێ ناکرێ، بودجەیەك لە ڕووی خەملاّندنەوە جیاواز بێ، یاسایەکەشی جێبەجێ نەکرێ و وەکو پەسەند دەکرێ، باشە نازانم چۆن بەو بودجەیە بڵێم بودجەیەکی شەفافە، بەشێوەیەکی زانستیانە داڕێژراوە، خاڵێك دەمەوێ بەڕاستی هەر بۆ شەفاف بوونی بودجە دەست نیشانی بکەم، دیارە برادەران زۆر باسیان لە ناشەفافیەتی بودجە کرد، بەلاّم من تەنها ئیشارەت بە یەك خاڵ دەدەم، لەبەر ئەوەی زۆر زۆر باسی لەسەر کراوە،، من دووبارە ئەو قسەیەی بەڕێزان کردیان نایکەمەوە، دیارە باسی داهاتی نەوت ناکەم، لەبەر ئەوەی داهاتی نەوت زۆر چاك دەزانین چۆنەو چۆن نیە، بەلاّم تەنها باس لەیەك جیاوازی دەکەم مەبەستیشم لێرە داهاتی ناوخۆیە، باس لە جیاوازی نێوان ساڵی 2011 و 2013 دەکەین، ئەگەر بەچاوێکی بازرگانیانەو ئابووریانە سەیرێکی ئەو قەبارە بازرگانیە بکەین کە لەنێوان هەرێمی کوردستان و ولاّتانی دەرەوە دا دەکرێت، لە نێوان ساڵی 1211 و 1213 ڕەنگە قەبارەکەی بە 60٪ زیاتر بێ لە 2013، ئەی خێرە لە ساڵی 2013 داهاتی ناوخۆی هەرێمی کوردستان نیوەی داهاتی ناوخۆی هەرێمی کوردستانە بۆ ساڵی 2011؟، خۆ ئەو داهاتە دەبوایە ئێستا بووبایە بە چەندان ترلیۆن، بەلاّم لە ترلیۆن زۆر کەمترە، کە داهاتەکەی 2013 بووە بە شەش سەدو پەنجاو یەك ملیار و سەدو چواردە ملیۆن دینار، بەلاّم ئەوەی 2011 بریتیە لە یەك ترلیۆن و سەدو سی و یەك ملیار دینار، کەواتە دووجار داهاتی ناوخۆ کەمی کردووە، ئەوەش بەڕاستی بەڵگەیەکی زۆر ڕوون و ئاشکرایە، لەسەر ئەوەی کە بودجە ئایا شەفافە یان نا شەفافە، وەلاّمەکەشی دیارە، دیارە لە پێشەکیەکە باس لە ئیستراتیجیەت کراوە، ئیستراتیجیەت و پلانێك

حکومەت لەسەری دەڕوات بۆ جێبەجێ کردنی بەمەبەستی ئەوەی ئەو سێکتەرانەی کە تاوەکو ئێستا لە هەرێمی کوردستان دواکەوتوون بەرەو پێشەوەیان ببات، بەڕاستی وەکو یەك لەهاوکارەکانم فەرمووی، ئەو نووسینەوەی ئەو پێشەکیە بەشێوەی ئینشائی نووسراوەتەوە، لەبەر ئەوەی هیچ بنەمایەکی زانستی تێدانیە لەو پێشەکیەدا، من نازانم چۆن باس لە پلانی ستراتیجی بکەین کە لە 96٪ی داهاتمان لە نەوت بێ، بەشێوەی سولفە لە بەغدا وەری بگرین، پشتی پێ ببەستین بۆ گەشەپێدانی ئابووری لەوەی لە هەرێمی کوردستان، دەبێ هەرێم ئەگەر بیەوێ پلانی ستراتیجی جێبەجێ بکات، زیاتر پشت بە بەدەست هاتووی ناوخۆی هەرێمی کوردستان ببەستێ، بەشێوەیەکی زۆر ڕوون و شەفاف کۆبکرێتەوە و ئاشکراش بکرێ بەداهاتی نەوتیشەوە، ئەوکات ئەتوانین هەنگاو بنێنین بۆگەشەپێدانی ئابووری کوردستان، باس لە گرنگترین ئەو ستراتیجیانە دەکرێ کە لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە، چۆنیەتی چارەسەر کردنی من دوانیان بە نموونەوە دێنمەوە، کشتوکاڵ و پیشەسازی، دیارە گەورەترین کارەسات ئەوەیە ولاتێك خاوەنی بە پیت ترین زەوی بێت وچەندان ڕووباری هەبێ، ئاوەکەی بەهەدەر بڕوات، بیر لەبووژانەوەی کەرتی کشتوکاڵ نەکرێتەوە، لە ڕێگای ئەوەوە باشترین خزمەتگوزاری پێشکەش بە هاوولاتیان دەکرێ، دیارە وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوە ئاویەکان کەمترین بودجەی بۆ تەرخان کراوە، من ئەگەر بمەوێ کەرتی کشتوکاڵ پێش بخەم کەمترین بودجە بۆ گرنگترین کەرت تەرخان دەکەم، کە بەڕاستی ئێمە لە هەرێمی کوردستان بیرمان لە دوو ئاسایش نەکردۆتەوە، یەکیان ئاسایشی خۆراکە، دووەمیان، ئاسایشی ئاوە، کە هەردووکیان پەیوەندیدارن بە وەزارەتی کشتوکاڵ و ئاودێری لە کوردستان، کەواتە زۆری بودجە لێرە وای لێ دەکەین زۆری بودجە بە هیچ شێوەیەك نابێتە هۆی پەرەپێدان، چونکە ئەو پارەیە لەناوخۆ نامێنێتەوە، لەبەر ئەوەی ئێمە کۆمەڵگایەکی بەکاربەرین، ڕێك هەموو ئەو مووچەیە... داهاتی هەرێمی کوردستان زیاتر بەشێوەی مووچە هەیە، لەبەر ئەوەی ئێمە کۆمەڵگەیەکی بەکاربەرین هەموو کاڵاکانیشمان لە دەرەوە بۆ دێت، کەواتە ئەو سەرمایە ڕێك ڕوو لە ولاتانی دەرەوە دەکات لەناوخۆدا ناسوڕێتەوە، دەورانی ئابووری ناگیرێ بۆ سێ دەورە، لەبەر ئەوەی هەرێمی کوردستان لە ڕووی گەشەسەندنی ئابوورییەوە بەڕاستی بەو شێوەیە دوادەکەوێت تاوەکو ئێمە بەرهەمە ناوخۆییەکانمان یاخود لە کۆمەڵگەیەکی بەکاربەر نەبین بە کۆمەڵگەیەکی بەرهەم هێن، ئەوەی تریان پیشەسازیە، یەکێك لە گرنگترین سیماکان پیشەسازیە، ئەو هەرێمەی ئێمە ئەگەر بەچاوێکی بەرهەم هێن و پیشەسازی سەیری بکەین، هەموو ڕەگەزەکانی بەرهەمهێنانی تێدایە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا شکست خواردوو ترین هەرێم و ناوچەیە لە بارەی پیشەسازی، بۆیە ئەو هەرێمەی ئێمە خاوەن زەویە، خاوەن سەرمایەیە، خاوەن هێزی کارە، خاوەن بازاڕی گەرمی ساغ کردنەوەی کالاکانە، لەبەر ئەوەی نەمانتوانیوە لە مەسینەو سۆندە زیاتر دروست بکەین، بەڕاستی خاوەنی ئەو هەموو داهاتە بی، ئەو هەموو ئیمکانیەتە بی لە ڕووی مرۆییەوە، بەڕاستی ناکرێ ئەم ولاتە وا فەرامۆش بکرێ لە ڕووی پیشەسازیەوە، وەکو کشتوکاڵ فەرامۆش بکرێ، نەتوانی بەرەو پێشەوەی ببەی، دیارە وەکو لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە ئەمە زۆربەی زۆری لەگەڵ ئەوەداین ڕژێمی پێشووی عیراقی گۆڕبەگۆڕ

بەهیچ شێوەیەك هەوڵی نەداوە كارگەی ستراتیجی لە هەرێمی كوردستان دابنێ، دیارە ئەوەش فەلسەفەی تێڕوانینی ئەو ڕژێمە گۆڕبەگۆڕە بووە دەرهەق بە میللەتی كورد، بەلاّم لە دوای 1991 وە كوردستان خاوەنی چەندان كارگە بوو، ئەو كارگانە لە كوردستان واقعیان هەبوو، هەمووش كارگەی بەرهەمهێن بوون، بەلاّم وردە وردە ئەو كارگانە نەمان و لەناوچوون، لە شوێنی ئەو كارگانە پڕۆژەی كەرتی تایبەت دروست كرا، من خەڵكی شاری ئەو هەولێرەم، كارگەی ڕستن و چنینمان هەبوو، منافەسەی ڕستن و چنینی دوروبەری دەكرد بە تەواوی، لەبەر ئەوەی ئەو قوماشەی بەرهەمی دەهێنا یەكێك لە قوماشە باشەكان بوو، كارگەی جگەرەمان هەبوو، دەواجنمان هەبوو، هەندێكیان ئەو زەویانەی كە ئێستا كارگە بوون، لەجیاتی ئەوەی زەویەكان وەكو خۆی بمێننەوە، ئەو كارگانەی كە كۆن بونە كارگەی نوێیان لەسەر داندرێت، بوونە بە كەرتی تایبەت، كارگەی مەڕمەڕ ئێستا دوكانی لەسەر دروست كراوە، كارگەی ڕستن و چنینیش بوویتە كارگەی بیبسی كەرتی تایبەت، بابێینە سەر كەمێك لەو زانیاری و داتایانەی كە لە ڕاپۆرتەكەدا هاتووە، لە هەرێمی كوردستان نزیكەی هەزار ڕاوێژكارو شارەزا هەیە، بەشێك لەو ڕاوێژكارو شارەزایانە بڕوانامەی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەییان هەیە، كە بەپێی یاسا بەهیچ شێوەیەك نابێ لە لیسانس و بەكالۆریۆسیان كەمتر هەبێ، لە هەرێمی كوردستان شارەزا بەكرێ دەگیرێ، ڕاوێژكار بەكرێ دەگیرێ، ئەی باشە ئێمە نزیكەی هەزار ڕاوێژكار و شارەزامان هەبێ، ئەوە بەهەدەر دانی سەروەت و سامان نیە؟ ڕاوێژكار بە پارە دەگرین، بۆ نموونە، لە شەش مانگی یەكەمی ساڵی 2012 یەك ملیار و چل و یەك ملیۆن دینار دراوە بۆ بەكرێ گرتنی ڕاوێژكار، بۆ ئەمساڵیش سێ ملیار و دوو سەدو شەست ملیۆن دینار، ئەگەر ئەوە بەهەدەر دانی سەروەت سامانی گشتی نەبێ، نازانم چ سەروەت و سامانی گشتی بەهەدەر دەبات؟، جگە لە ڕاوێژی ئابووری، دارایی، ڕاوێژی زانستی و یاسایی هەشت سەدو هەشتاو پێنج ملیۆن دیناری دیكە دراوەتە كرێی ڕاوێژكاران، ئەوە پەیوەندی بە پیشەسازی هەبوو، بەلاّم لێرە بەبیرمان هاتەوەو نووسیمان، ئێمە لە كوردستان ڕاستە چەند كارگەیەكمان هەیە، بەلاّم من نازانم بەرهەمەكانیان چەندە؟، وە كام كارگەشن كە باس دەكات، ئەو كارگانە بەو شێوەیەی كە سالاّنە پارەیەكی زۆری بۆ تەرخان دەكرێت بۆ چاك كردنەوە، یەكەمیان لە ساڵی 2011 یەك ملیارو دوو سەدو سی و سێ ملیۆن دینار تەرخان كراوە بۆ چاك كردنەوەی كارگەكان، لە ساڵی 2012 پێنج سەدو هەشتاو پێنج ملیۆن دینار، لە 2013 زیادی كردووە، دیارە كارگەكان بەكەڵكی كاركردن نەماون، لایان بدەن باشترە، لەبەر ئەوەی چاككردنەوەكە بوەتە چوار ملیارو دوو سەدو پەنجا و سێ ملیۆن دینار، باشە من دەپرسم پێمان بڵێن ئەو كارگانە چین؟، لە لەكوێن؟، داهاتەكانیان چەندە؟، خۆ ئەگەر ئەو پارەیە سەرف دەكرێت تەنها لە چاككردنەوەی چوار ملیار، دیارە ئەوە كارگەیەكی بەرهەمهێنە، داهاتی ئەو كارگەیەو، چی بەرهەم دێنن پێمان چاكە بەڕاستی بیزانین، دەستەی وەبەرهێنان، دیارە ئەو بینایەی كە دەستەی وەبەرهێنانی تێدایە نۆژەن كراوەتەوە، بەلاّم لەگەڵ ئەوەش بودجەی بۆ تەرخان كراوە بۆ نۆژەن كردنەوە، دەستەی وەبەرهێنان دوو ملیارو دوو سەدو پێنج ملیۆن دیناری بۆ تەرخان كراوە بۆ نۆژەن كردنەوە، ئەمساڵیش دوو سەدو سی و پێنج ملیۆن دیناری بۆ

تەرخان كراوە، بەهیچ شێوەیەك پێویستی بە یەك دینار نیە، لەبەر ئەوەی بینایە بەناوی نۆژەن كردنەوەی بینایەكە، بینایەكەی زۆر نۆژەنە، پێویستی بە نۆژەن كردنەوە نیە، دیارە ئەو بودجەیەی كە لەهەرێمی كوردستان هەیە، پێویستە دابەش بكرێ بەسەر هەموو سێكتەرەكان ئەگەر پێویستی بێ و ئەگەر پێویستی نەبێ، ئەوە زێدە ڕۆییە لەسەر خەرجیەكان و بەهەدەر دانی، دەستەیەك بەناوی دەستەی وەبەرهێنان كە پێویستی بە پارە نەبێ، و پێویستی بەبودجە نەبێ بودجەی بۆ بۆتەرخان دەكەن، دوێنێ دوو لەهاوكاران باسیان لە فڕۆكەخانەی دهۆك كرد، منیش حەز دەكەم تیشكی بخەمە سەر، دیارە دروست كردنی فڕۆكەخانە یەكێكە لەسیما هەرە بەرزەكانی شارستانیەتی، هەم لە ڕووی داهاتەوە و هەم لە ڕووی پێگەیاندن و نزیك كردنەوەی دووریەكان، بەلاَم ئەوەی لەگەلْ فڕۆكەخانەی دهۆك دەكرێت، بەڕاستی نازانم ئەوە لە پڕۆژە بەردەوامەكانە، لە 2011 ئەو پڕۆژە بەردەوامە تەنها هەشت ملیار دیناری بۆ تەرخان كراوە، پڕۆژەیەكی وا ئیستیراتیجی گرنگ بێ، هەشت ملیار دیناری بۆ دادەندرێت؟، نازانم ئەو هەشت ملیار دینارە بە چ دراوە بۆ دروست كردنی فڕۆكەخانە؟، چونكە بەس دیزاین كە دادەندرێت لە ملیۆن زیاترە، بۆ ئەمساڵیش تەنها پەنجا ملیاری بۆ تەرخان كراوە، ئەگەر بەراوردێكی بكەین لەگەلْ فڕۆكەخانەی هەولێر كەشەش سەد ملیۆن دۆلاری تێدا خەرج كراوە، دیارە فڕۆكەخانەی دهۆك بە ماوەی بیست سالْ تەواو دەبێ، هەر تەواویش نابێ، كەواتە پێویستە بە زووترین كات باشترین بودجە تەرخان بكرێ بۆ فڕۆكەخانەی دهۆك، لەبەر ئەوەی لە زۆربەی زۆری شارۆچكەكان فڕۆكەخانە بكرێتەوە ئاساییە، بە گرنگیشی دەزانین و زەروریشە، باس لە هەندێ لەو پڕۆژانە دەكەم كە پڕۆژەی پێشنیار كراون، بەلاَم بەڕاستی جێگای پرسیارن، یەكێك لەو پڕۆژانە كە لەسەر وەزارەتی پلان دانانە بۆ هەرسێ شارەكەی هەولێر و دهۆك و سلێمانی پارەی بۆ تەرخان كراوە، نووسراوە یەدەگ بۆ پڕۆژە هەنووكەییە پێویستەكان، بەڕاستی ئەمە نازانم پڕۆژەی هەنووكەیی پێویست بە چ جۆرە پڕۆژەكن بۆ هەرسێ شارەكە دوو سەدو پەنجاو یەك ملیۆن و دووسەد وسی و هەشت هەزار دیناریان بۆ تەرخان كراوە، جێگای ئەوەم بۆ بكەوە كە ئەو پارەیەت بۆ تەخسیس كردووە، ئەوكاتە زۆر ئاسوودە دەبم كە بزانم وەزارەتی پلان دانان پارەكەی لە شوێنی خۆی خەرج كردووە، ئامانجێكی پێ جێبەجێ دەكات، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، پێم خۆشە تەواوی بكەم موفاتەعە نەكرێم، لە پڕۆژەكانی تر بەڕاستی هەمانە كە لەساڵی 2006 وە تاوەكو ئێستا تەواو نەبووە، پڕۆژەی كۆلیژی بەیتەریەی بەكرەجۆ، بەڕاستی ئەوەیەك لەكێشەكانە كە تاوەكو ئێستا شەش سالْ حەوت ساڵە دروست كراوە تاوەكو ئێستا تەواو نەبووە، بەڕاستی ئەوە یەكێكە لە خاڵەكانی بەهەدەر دانی سامانی گشتی، دەنگۆی ئەوەش هەیە ئەو كۆلێژە تەواو نەبووە لەبەر كەلاوەیی، بدرێت بە وەزارەتی ڕۆشنبیری؟، بەڕاستی من تەئكیدیشم كرد لەو بەرپرسانەی كە نزیكن لە كۆلێژەكە وتی ئێمەش دەنگۆی وامان گوێ لێبووە، كۆلێژەك شەش ساڵە تەواو نەكراوە نازانم چۆن دەیدەن و تاپۆی دەكەن لەسەر وەزارەتێك بۆ وەزارەتی ڕۆشنبیری؟ خالی تر، دیزاین و ئامادەكردن و ماستەرپلان بۆ كەمپی زانكۆی پزیشكی هەولێر، ئەوە یەكێكە لە پڕۆژە بەردەوامەكان، بەلاَم ئەوە سالی دوومە كە تاوەكو ئێستا دەستی پێ

نەکردووە، لەبەر ئەوەی کێشەی هەبووە لەسەر زەوی، هەرچەندە نزیکەی سێ سەد دۆنم زەوی بۆ تەرخان کراوە، بەڵام لەگەڵ کۆلیژی پۆلیس کەمێك لە زەویەکەی بردبوو، ئێستا ڕەنگە تەسفیە کرابێ، ئێمە لە ئەنجامی بەدواداچوونمان لەو کۆلێژە، ئایا ئەو کۆلیژە نەخۆشخانەی لەگەڵە یان نا؟، پاریش بەڕێز وەزیری پلان دانان لێرەیە باسم کرد هەر لێرە، لەبەر ئەوە بە گرنگمان زانی کەمپێکی وا سەردەمیانە دروست بکرێ، دەبێ نەخۆشخانەی لەگەڵ بێ، بە جەنابی وەزیردا، بە نووسینیش دامێ، گوتی دەبێ، ئێمە لە لیژنەی پەروەردە ئیسارەمان کردەوە بە ئامادەبوونی، بەڵێ، لەوێدا تەئکیدی کرد گوتی، نەخۆشخانەکەی لەگەڵەو دووسەد قەرەوێڵەییە، بەڵام من لە پرۆژەکان تەماشام کرد بەڕاستی هیچ ئیشارەت بە نەخۆشخانە نەدراوە، ئێ باشە سەرۆکی زانکۆی پزیشکی لە هەولێر دەڵێ دەرچووە، بەڵام لێرە لە پرۆژە بەردەوامەکان ئیشارەت وە ئاماژە بەو نەخۆشخانە نەدراوە، بەڕاستی ئەوە ناگونجێ سەرۆکی زانکۆی پزیشکی بزانێ، بەڵام حکومەتی هەرێمی کوردستان کە ئەو تەکمیل و تەخمینی مالی بۆ دەکات لە پرۆژەکانی دانەبێ، خاڵی ترمان هەیە، کەمپی زانکۆی سەلاحەدین کە ئەوە سێ ساڵە پارەی بۆ تەرخان کراوە، هەر لە دیزاینە، یەعنی بەڕێزان ئێمە لە هەرێمی کوردستان پایتەخت واجیهەیە، پێویستە هەمووشتەکانمان بەراستی نوێ و نۆژەن و سەردەمیانە بێ، ئەی باشە سێ ساڵە ئەو پارەیە تەرخان کراوە، بۆ ناچێتە بواری جێبەجێ کردن؟، هۆکارەکە لە کوێ دایە؟، سەرپێچی کاران لەکوێن؟، بۆ لێپرسینەوەیان لەگەڵ ناکرێ؟، خاڵی ترمان هەیە بەڕاستی زۆر دڵخۆش بووین بەوەی کە پەیمانگایەکی تەکنیکی بۆ شارۆچکەی چۆمان لە پرۆژە پێشنیار کراوەکانی 2011ن، یەعنی شتێکی زۆر چاکە بەڕاستی، کە پێك هاتووە لە بینایەی ڕاگرایەتی و دوانزە پۆل، بەڵام لەسەر ڕێك نەکەوتنی بەرپرسی ئیداری ناوچەکە لە هەڵبژاردنی شوێنەکە، لەگەڵ سەرۆکی دەستەی پۆلی تەکنیکی هەولێر یەکسەر پرۆژەکە گوازرایەوە، پرۆژەکە موناقەلەی پێ کرا بۆ دروست کردنی بینایەی سەرۆکایەتی پۆلی تەکنیکی هەولێر، بەڕاستی ئەوەش غەدرێکی زۆر گەورەیە لە چۆمان و دەڤەرەکە دەکرێت، ئەگەر هەر ئەوە لە چۆمان دروست ناکەن، من پێشنیار دەکەم لە دەڤەری سۆران بەشی ناوخۆیی بۆ پەیمانگای تەکنیکی سۆران، لەبەر ئەوەی مانگانە بە دەیان ملیۆن دەدرێ بە بەشی ناوخۆی کوڕان، بەشی ناوخۆیی کچان ئێستا بەشی ناوخۆییان هەیە، بەڵام بەشی ناوخۆیی کوڕان بدرێت بەوان، ناکرێ لەچۆمانەوە موناقەلە بکرێ بینایەکی پێ دروست بکرێ، لەبەر ئەوەی ناوچەکەش پێویستی بە ئاوەدانکردنەوە هەیە، لەبەر بوونی کۆلێژو پەیمانگا لە شوێنێك، بەمانای بووژانەوەی بازاڕە، بووژانەوەی ناوچەکەیە لە ڕووی زانست، پێش ئەوەی کۆتایی بە قسەکەم بێنم، بەراستی وردە سەرنج و پێشنیاریشم هەیە، پێشنیار دەکەم پێدانی قەرز بە خوێندکاران دوای قۆناغی ئامادەیی، ئەوانەی ئارەزووی تەواو کردنی خوێندنیان هەیە، قەرزە ئەوە، ئەوە قەرزە پێیان دەدرێت، بەڵام ئەوانەی ئارەزووی خوێندنیان هەیە قەرزیان پێ بدرێت بەشێوەیەکی ڕێك و پێك لێیان بگێڕدرێتەوە، نەوەك ئەو قەرزەی بە کەرتی کشتوکاڵی و پیشەسازی دراوە، کەس نازانێ چەند گەڕاوەتەوە و چەند هین بووە، دووەم، هاوتا کردنی دەرماڵەی خوێندکارانی زانکۆ و پەیمانگاکانی هەولێر و دهۆك، لەگەڵ زانکۆکان و پەیمانگاکانی

سلێمانی و گەرمیان، ئەو کەسانەی لەبەشە ناوخۆییەکان ناخەون لە سلێمانی، مانگانە 100 هەزار دینار وەردەگرن، ئەوانەی لە هەولێر لە بەشە ناوخۆییەکان ناخەون مانگانە 60 هەزار دینار وەردەگرن، کەواتە جیاوازی 40هەزار دینار هەیە، داوا دەکەم ئەوەش هاوتا بکرێ بۆ هەولێر و سلێمانیش، ئەو مامۆستاو فەرمانبەرانەی کە لە کاتی دوو ئیدارەیی لە هەولێر دامەزراون، ئێستا گوازراونەتەوە و نەقل بوونەوە بۆ سلێمانی لەبەر ئەوەی بارەکە ئاسایی بۆتەوە، ئەو بەڕێزانە یەك پلەی وەزیفی یان یەك قۆناغ لە دوای ئەو بەڕێزانەن کە لە هەولێرن، داوا دەکەین ئەوەشیان بۆ چاك بکرێتەوەو هاوتا بکرێ، بە مانای ئەوەی ئەگەر یەك کارمەند یەك ڕۆژ لە هەولێر دامەزرابێ، لەگەڵ ئەو کارمەندەی لە سلێمانی، ئەوەی سلێمانی یەك قۆناغ لە دوای ئەوەی هەولێرە، ئەوەش بەڕاستی پێویستی بە بەدواداچوون و چاك کردن هەیە، بەڕاستی ئەوەی دەمەوێ ئیشارەتی پێ بدەم، هەولێرەکەی خۆمە، بەڕاستی لەبەر ئەوەی هەولێر پایتەختی کوردستانە، دەبێ سیمای پایتەختی پێوە دیار بێ لە هەموو ڕوویەکەوە، گرینگی پێ بدرێت، بەتایبەتی لە لایەنی تەندروستی لە لایەی رۆشنبیری، لە لایەنی کەلتوری، ئەوانە بەڕاستی سیمانە بۆ پایتەخت، بۆیە داوا دەکەم پاریش هەندێ لە هاوکارانمان باسی ئەوەیان کرد، ئەو نەخۆشخانە کۆماریەی کە لە شاری هەولێرە هی ساڵی 1958، هەر کەسێك بچێتە ئەو نەخۆشخانە، نەوەك نەخۆشەکە ئیجبارە، پزیشکێك بیپشکنی و دەرزیەکی لێ بدەن و دوو دەنکە حەبی بدەنێ، مەبەستم ئەوە نیە، ئەوەی بەچاوی ڕەخنەگرانە بچێتە ئەو نەخۆشخانە، ئەو نەخۆشخانە هیچ بنەمایەی نەخۆشخانەی تێدانیە، کۆنە بەڕاستی بەکەڵك نایەت، پار لێرە دیسان داوامان کرد، کۆمەڵێك لە برادەرانیش دووبارە ئەوەیان داوا کردەوە، ئەو نەخۆشخانە تێك بدرێت لە شوێنی ئەو نەخۆشخانە، بەڕاستی نەخۆشخانەیەکی سەردەمیانە شایستە لە شاری هەولێر و پایتەختی کوردستان دروست بکرێ، خاڵی ترمان هەیە، نازانم بەرپرسان ئەوە پێویستی بە وەڵام دانەوە هەیە، بەپێی لێدوانی بەرپرسان دیزاینی ترام لە شاری هەولێر تەواو بووە، دیارە ترامیش کاریگەریەکی زۆری هەیە لەسەر گەشە سەندن لە شارەکە، لەبەر ئەوەی ڕۆژانە بەپێی ئەو داتایەی کە هەیە لە لایەنی بەرپرسیەوە ڕۆژانە، لەگەڵ دەوام بوونەوە زیاتر لە 150 هەزار کەس داخلی هەولێر دەبێ، دیارە زۆربەی زۆریشی بە ئۆتۆمبێلی خۆی دێت، دەچێتە سەر شوێنی کاری خۆشی هەر بە ئۆتۆمبێلی خۆی جەنجاڵ و قەرەباڵغیەکی لە شار دروست کردووە، نازانم لە بەڕێزان دەپرسم ئەو ترامە بودجەی بۆ تەرخان کراوە، کەی دەکەوێتە بواری جێبەجێ کردن، خاڵی تر بەڕاستی ئەو پرۆژە گرنگانەی کە شاری هەولێر پێویستیەتی بکرێ، من پێشنیار دەکەم ئەوانەی کە سووکن وەکو دروست کردنی قوتابخانەك، یاخود پینە کردنی شەقامێکی قیر، ئەوە لەسەر بودجەی پارێزگاکان بێ، بەڵام ئەوانەی کە پرۆژەی ستراتیژی و گەورەنە، لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان بێ، لەبەر ئەوەی بودجەی هەرێمی کوردستان، بەڕاستی باشتر دەتوانێ تەغتیەی ئەو کەم و کوڕیانە بکەن کە لە شاری هەولێردا هەیە، یەکێك لەو خاڵانەی هەر لەبارەی شاری هەولێر دەمەوێ ئیشارەتی پێ بدەم، نەبوونی ئاوەڕۆیە لە پایتەخت، ئەوەندەی من بینیبم لە هەولێر پارەیەکی زۆر تەرخان کراوە، چووەتە بواری جێبەجێ کردنیش بۆ ئاوەڕۆ

و زێرابەکان، بەڵام هەر هەموویان سەرکەوتوو نەبووینە، سەرکەوتوو نەبوونەکەش دیارە هۆکاری هەبووە، من ناچمە ناو ئەو تەفاسیلەی کە بۆ سەرکەوتوو نەبووە، بۆ سەرکەوتوو بووە، بەڵام سەرکەوتوو نەبووە، بەڕاستی ئێمە لە 2014 هەولێر دەکەین بە پایتەختی گەشتیاری وڵاتانی عەرەب، ئاوەڕۆی نیە، دوو دڵۆپە باران ببارێت زۆربەی زۆری گەڕەکە فەقیر نشینەکان و کەم دەرامەتەکان بەژێر ئاو دەکەون، زۆربەی زۆری ئۆتۆمبێلەکان لە ناوەندی شەقامەکان مەکینەیان جام دەکات و ڕادەوەستن، نازانم کەی ئەو کاتە هاتووە دیزاینێکی چاك دابندرێت و پارەیەکی چاکی بۆ دابندرێت؟، بۆ ئەوەی شاری هەولێر وەکو شارەکانی تر ببێتە خاوەن ئاوەڕۆیەکی چاك، سوودی بۆ شارەکە هەبێ، دیارە ئێمە باس لەوە دەکەین کە هەولێر 2014 دەبێتە شاری گەشتیاری وڵاتانی عەرەب، بەڵام من پرسیار دەکەم، نازانم ئەو شارەی کە دەکرێت بە شاری گەشتیاری دەبێ کۆمەڵێك مواسەفات و بنەمای شاری گەشتیاری تێدابێ، ئایا لە شاری هەولێر مۆزەخانەی نیشتیمانی هەیە، ئەو مۆزەخانەی کە بەقەد قەبارەی پایتەختی هەرێمی کوردستان بێ؟، ئایا لە شاری هەولێر کۆمەڵگەیەکی وەرزشی مۆدێرنانە هەیە بەڕاستی لەسەر ئاستی پایتەختی وڵاتان؟، ئێمە کۆمەڵگەیەکی وەرزشیمان هەیە؟، بەڵام ئەوە بۆ ساڵانی 1960 و 1970 یە زۆر چاکە، بەڵام ئێستا لە هەولێر وەرزش بەڕاستی پێشکەوتنێکی زۆری بەخۆیەوە دیتوە، چەندان جار نادی شارەکەی خۆم هەولێر دەگاتە قۆناغی کۆتایی پاڵەوانێتی ئاسیا، هەتاوەکو ئێستا گۆڕەپانی تێدانیە بە ستانداردە جیهانیەکەی، دەپرسم ئەو شارەی کە دەبێتە پایتەخت خاڵی یەکەمی، دەبێ چەند بنەمایەکی سەرنج ڕاکێشانی گەشتیارانی تێدابێ، تەنها شتێك ئێمە لەو شارە شانازی پێوە بکەین قەڵاو منارەیە، قەڵاو منارەش دیارە ئەوەیە کە پێش ئێمە و دروست کراوە، هەموو مێژووەکەیان دەگەڕێتەوە هەر پێنج هەزار ساڵ قەڵاتەکە، منارەی چۆلیش لەوانەیە چەندان سەد ساڵێك بێت، نازانم کە دەبێتە گەشتیاری چی سەرنج ڕاکێشمان هەیە، کا شوێنە گەشتیارەکانمان، هەر دەبێ لەدەوری قەڵات بیان سووڕێنینەوە، قەڵاو منارەیان پێ پیشان بدەین، یان بیان بەینە هاوینە هەوارەکان، بەس یەکێك بەچاوی نەوەك وڵاتی خۆمە و خۆشم دەوێ، ئەگەر دارو بەردەکەشی هەر چ بێ، بەڵام یەکێك کە لە شوێنی شوێنەوار و شارستانی و گەشت و گوزاری بزانێ، بیبە گەلی عەلی بەگ، لەگەڵ ئەو هەموو ئیمکانیەتە چ کراوە بۆ لایەنی گەشتیاری، بەڕاستی پێویستە ئاوڕێکی چاکی لێ بدرێتەوە، بۆ ئەوەی ئەوانەی کە دێن شایەدیمان بۆ بدەن کە بەڕاستی هەولێر پایتەختەو شارێکی گەشتیاریە، زۆر سوپاس، داوای لێبوردنیش دەکەم ئەگەر سەرم ئێشان دبن.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

من تەئیدی قسەکانی مامۆستا فەرمان دەکەم، کە هەولێر، ڕاستە ئێمە هەولێرین، تەئیدی قسەکانی دەکەم شاری خۆمانە، ئێمە کوردستانین، بەڵام هەولێری شاری خۆمان قودسیەتێکی کەورەی هەیە بەڕاستی، لەبەر ئەوە ئەبێ بیپارێزین و پێشی بخەین، کاك عمر فەرموو.

بەڕێز د.عمر حمدامین نورەدینی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، دەربارەی ئەو سەرنجەی برای بەڕێزم مامۆستا فەرمان، سەبارەت بە نەخۆشخانەی 200 قەرەوێڵەیی لە کەمپی زانکۆی پزیشکی هەولێر، من ڕاستی ڕوون دەکەمەوە، ئیجازە بدە پەیوەندی بە منەوە هەبوو، وەك خۆی ڕاستیەکە ڕوون دەکەمەوە، چونکە من پەیوەندیم کردووە...

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

نا، ناوی ئەوی هێناوە پەیمان خان تۆ لێرە نەبووی، ئەو ناوی ئەوی هێناوە، ئەو تەلەفۆنی کردووە، تۆ دەڵێی ئەو تەلەفۆنی کردووە، مامۆستا فەرمان، با ئەو تەوزیحەکە بلاَو بکاتەوە تەلەفۆنەکە چی بووە؟، ئێ قەیدی ناکا، با تەوزیحەکە بلاَو بکاتەوە، چونکە ناوی ئەوت هێناوە.

بەڕێز د.عمر حمدامین نورەدینی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

تەحەمول بکەن، ئەوەی من دەیڵێم خزمەتی سەرنجەکەی مامۆستا فەرمان و ڕاستی دەکات، ئیجازە بدەن باڕوونی بکەمەوە ....

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کەواتە قسەکەی قەبوڵە، وانیە؟، بەڵێ فەرموو قسە بکە.

بەڕێز د.عمر حمدامین نورەدینی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەگەر پێشتان باشە ئیتر نایڵێم، ڕاستیەکە بەم شێوەیە بوو کە لە بودجەی ئەمساڵدا پارە دانراوە بۆ دیزاین و تەصمیمی کەمپی زانکۆی هەولێری پزیشکی، بۆ تەصمیم و بۆ دیزاین، پرسیمان ئایا لەناو تەصمیم و دیزاینەکەدا نەخۆشخانەی تێدایە یان نا؟، پێویستیمان بە وەڵام بوو، پەیوەندیمان کرد لەگەڵ سەرۆکی زانکۆی هەولێری پزیشکی، وتی بەڵێ، لەتەصمیمەکەدا نەخۆشخانەیەکی 200 قەرەوێڵەیی تێدایە، کەواتە پارە تەرخان کراوە بۆ تەصمیم و دیزاین، تەصمیم و دیزاین جیاوازە لەگەڵ ئەوەی کە تۆ پارە تەرخان بکەی بۆ دروست کردنی بینایەکە، وازح بوو، بەڵێ....

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

شلێر خان، چونکە پەرلەمانتار ناتوانێ وەڵامی پەرلەمانتار بداتەوە، ڕاستە وایە، شارێکە کە هەمیشە ژیانی تێدابووە، کاکە هەولێر لای ئێمە زۆر موقەدەسە، فەرموو کاك لقمان.

بەڕێز لقمان سلیمان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا من لە پڕۆژەکانەوە دەست پێ دەکەم، پڕۆژە پێشنیار کراوەکان و بەردەوامەکان، کە حکومەتی هەرێم لەناوچە جیا جیاکاندا ئەنجامی ئەدات، هەندێك ناوچە هەیە سەرەڕای پەراوێز خستنی و پێویستی زۆری بە پڕۆژە، بەلاَم لە پڕۆژەکاندا مەغدور کراوە، بۆ نموونە، ناوچەی کفری، کەناوچەیەکی پەراوێز

خراوە، ئێستا نەوت لە ناوچەکە دەردەهێندرێت، بەڵام پرۆژەکانی بەم شێوەیە، لە پرۆژەکانی دە وەزارەت هیچ پرۆژەیەکی نیە، لە پێشنیار کراو، بەردەوامەکان، وەکو وەزارەتەکانی، پەروەردە، تەندروستی، وەزارەتی کارەبا، وەزارەتی ناوخۆ، وەزارەتی شەهیدان و ئەنفال کراوەکان، وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن، وەزارەتی خوێندنی باڵا، وەزارەتی سامانە سروشتیەکان، وەزارەتی پلان دانان، وەزارەتی دارایی و ئابووری، تەنانەت لە پرۆژەکانی وەزارەتەکانی تریش پشکی کەمە، پێداویستیەکانی ناوچەکە بۆ ئەو خزمەتگوزاریانەی خوارەوە:

یەکەم/ خزمەت گوزاریە تەندروستیەکان لەو ناوچەیەدا لە ئاستێکی خراپ دان، تا ئێستا ئەو شارە دکتۆری باشی نیە و خەڵك ناچارن بۆ نەخۆشیە سادەکانیش ڕێگای دوور بگرنە بەر، کە هەموومان ئەزانین ڕێگاکانی ئەو ناوچەیە چەندە مەترسیدارن، هەروەها شارەکە پێویستی بە نەخۆشخانەیەکی گەورە و مۆدێرنە، من پێشنیار دەکەم نەخۆشخانەیەکی باش لەو شارەدا، مەبەستم کفریە بکرێتەوە.

دووەم/ لەبواری پەروەردەدا قوتابخانەکانی ناوچەی گەرمیان کە ئێمە سەردانمان کردووە، زۆر لە قوتابخانەکانی گەرمیان و کفری کۆنن، پێویستیان بە نۆژەن کردنەوە هەیە، ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە ناوچەکە پێویستی زۆری بە خوێندنگاو بینای نوێ هەیە، هەروەها قوتابخانەکان کەم و کوڕی زۆریان هەیە لەئامێرەکانی کۆمپیوتەرو تاقیگەکان، لە بواری خوێندنی باڵادا، کفری وەکو شارێکی دێرین کە دواکەوتووە لە کاروانەکە، هەقی خۆیەتی کۆلیژی لێ بکرێتەوە، بۆ ئەوەی شارەکە تۆزێك لەم دۆخی پەراوێز خستنە ڕزگاری بێت، ئەمەش لەسەر بنەمایەکی زانستیانە بێ، نەوەك تەنیا وەکو حەزو ئارەزوویەك، داوا ئەکەم یەکێك لە کۆلیژەکانی زانکۆی گەرمیان ببرێتە گەرمیان یاخود کفری، یاخود کۆلیژێکی سەربە زانکۆی گەرمیان لە کفری بکرێتەوە.

چوارەم/ بنکەی پۆلیسی کفری زۆر زۆر کۆن و داڕزاوە، بەڕاستی عەیبێکی گەورەیە ئەوە شوێنی پۆلیس بێ، شارەکە پێویستی بە بنکەیەکی نوێ و مۆدێرن هەیە بۆ پۆلیس، ئەمە لە کاتێکدایە کە بودجەیەکی زۆر بۆ وەزارەتی ناوخۆ دابین کراوە، ئەمەش حاڵی بنکەی پۆلیسەکانە، من پێموایە ئەم کێشە بە تەنها لە کفری نیە، بەڵکو چەندین شوێنی تریش هەیە پۆلیس حاڵی ئاوایە، مەبەستم بنکەی پۆلیسەکانە، هەروەها پۆلیسی ئەو ناوچەیە سەیارەی تەواویان نیە بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکانیان، ئێمە کە سەردانی ئەوێمان کردووە، سەردانی بنکەی پۆلیسمان کردووە، پۆلیسەکان ئەم گلەیانەیان هەبووە، هەمووشمان ئەزانین ئەگەر پۆلیس ئۆتۆمبێلی تەواوی نەبێ بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکانیان، یەکسانە بە نارێکی باری ئەمنی، بەڕاستی سەیرە ئەو هەموو بودجەیە بۆ وەزارەتی ناوخۆ دابین ئەکرێت، بەڵام ئەمە حاڵی بنکەی پۆلیسەکانمانە، وەزارەتی ناوخۆ وەکو باسم کرد، بودجەیەکی زۆری هەیە، لەجیاتی ئەوەی بنکەی پۆلیسەکانی چاك بکاتەوە، یان دروستی بکات، پرۆژەی تر لە دەرەوەی تایبەتمەندی خۆی ئەنجام ئەدات، هەر بۆ زانیاریشتان بەڕێزان، پۆلیسەکانمان لە کفری گلەیی ئەوەیان هەیە، کە تاوەکو ئێستا ناسنامەی پۆلیسیان نیە، پۆلیسی وا هەیە نۆ ساڵە پۆلیسە کەچی تاوەکو ئێستا ناسنامەی بۆ نەکراوە، ئەفسەری وا هەیە پلەکەی نەقیبە کەچی تاوەکو

ئێستا ناسنامەی مولازمی هەیە، باشە ئەو پۆلیسانە کە دەچنە دام و دەزگایەك، کە ناسنامەیان نەبێ بەچی بناسرێنەوە کە پۆلیسن.

پێنجەم/ بەشێکی زۆر لە گەڕەکەکانی کفری تاوەکو ئێستا قیڕ نەکراون، سالآنێکی دورو درێژە خەڵکیان لێ ئەژیت.

شەشەم/ لە شارەکەدا یەك بەنزینخانەی حکومی هەیە، بەنزینخانەیەکی کۆنەو مزەخەکانی کەمن و هەروەها کۆنن.

حەوت/ کفری وەکو شارێکی دێرینی کوردستان تاوەکو ئێستا پارکێك یاخود شارێکی یاری نیە، تاوەکو خێزانەکانی ئەو شارە و ناوچەکانی دەوروبەری بچن پشوویەکی تیا بدەن، هەناسەیەکی تیا بدەن، ئەو شارە قوربانی دەرە، تاوەکو ڕژێمی سەدام حسین نەڕووخابوو، ماڵەکانی سەنگەری ڕووبەڕووبونەوەی جەیشە ئەنفال چیەکەی بەعس بوون، ڕەبیەکانی جەیشی عیراقی تەنها چەند مەترێك لە شارەکەوە دوور بوون، ئێستا خەڵکی ئەو شارە ناچارن تەنیا بۆ سەردانی پارکێك یان شاری یاری، ڕێگە بۆ شارەکانی تر بگرنە بەر، وەك کەلار و سلێمانی و شارەکانی تر، ڕێگاکانیش وەکو باسم کرد بە ڕێگای مەرگ ناسراون، من داوا دەکەم پارکێك یان شارێکی یاری مۆدێرن لە کفری دروست بکرێ، تاوەکو خێزانەکانی ئەو شارە بتوانن نەفەسێکی تیا بدەن.

هەشتەم/ گەنجەکان لەو شارە گلەییەکی زۆریان هەیە، کە لە شارەکەدا هیچ سەنتەرێك و جێگایەك نیە تاوەکو گەنجان کاتی خۆیان تیا بەسەر بەرن، داوا دەکەم کەسەنتەرێکی مۆدێرن بۆ گەنجان لە شارەکەدا دروست بکرێ. دوای ئەم پێداویستی و کەم و کوڕیانە ئەدەم بە بەڕێز وەزیری پلان دانان، بۆ ئەوەی کاری لەسەر بکەن، حەز ئەکەم ئەوەش بڵێم، داوا دەکەم هەموو ناوچە فەرامۆش کراوەکان گرنگی زیاتریان پێ بدرێت، هەر لە زاخۆوە تاوەکو خانەقین و مەندەلی، بەلأم من لەبەر ئەوەی خۆم خەڵکی ئەو ناوچەیەم، زیاتر ئاگام لە کەم و کوڕیەکانیەتی، سەرەڕای ئەوەی کە ناوچەیەکی مەغدورە، ئەگینا من کوردستان هەمووی بەشاری خۆم ئەزانم، لە گرنگترین ستراتیژیەکانی حکومەتی هەرێم دا هاتووە، خاڵی یەکەم، ئەوها نووسراوە بایەخدان بە سەرچاوەی داهاتی ناخۆیی جۆراو جۆری کوردستان، نە تەنها بە بواری دەرهێنانی نەوت و گرنگیدان بەکەرتەکانی کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتیاری و کەرتەکانی تر، لە خاڵی حەوتەمیشدا هاتووە، هەوڵ دان بۆ کارا کردنی ڕۆڵی بانکەکان، لە پێدانی قەرزی خانووبەرە، کشتوکاڵی و پیشەسازی، بەلأم من ئەپرسم بۆچی بانکی پیشەسازی و کشتوکاڵی دانامەزرێنن، هەروەها لەم پرۆسەیەدا کە قەرزی پیشەسازی و کشتوکاڵیی ئەدرێت کوا پێناسە یان تەعریفی جوتیار، کوا پێناسە یان تەعریفی پیشەسازی، هەتاوەکو ئێستا ژمارەیەکی کەم سوودمەند بوونە لە قەرزی پیشەسازی و کشتوکاڵی، داوا دەکەم ڕێ و شوێنەکان ئاسان تر بکرێن تاوەکو خەڵکێکی زیاتر سوودمەند بن لەو قەرزانە، جوتیاران لە توێژە هەژارەکانی کوردستانن، کرێکاران بە ڕەنج و ماندوو بوونی ڕۆژانەیان ژیانی ماڵ و منالێیان فەراهەم دەکەن، کوا چیان بۆ کراوە لە بودجەدا؟، بۆ جوتیاران، بۆ کرێکاران، بۆ کاسبکارانی ناو بازاڕەکان، ئایا لە بودجەدا

بیمەی تەندروستی و بیمەی بێکاریان بۆ دابین کراوە؟، هەر لەم دوو، سێ ڕۆژەی ڕابردوودا کۆمەڵێک خەڵکی هەژار بەنوێنەرایەتی هەژاران هاتبوونە بەردەم باڵەخانەی پەرلەمان، کۆمەڵێک داواکاری ڕەوایان هەیە، کە داوای مافەکانی خۆیان ئەکەن لە بودجەدا، داواکارن لەبیر نەکرێن لە پڕۆژە یاسای بودجەی ئەم هەرێمە، ئەندام پەرلەمانێکی بەڕێز داواکاری ئەو خەڵکە هەژارەی داوە بە سەرۆکایەتی پەرلەمان، بۆیە من داواکارم مافی هەژاران لە بودجەدا جێگیر بکرێ، دەربارەی دۆخی ئەمنی هەرێم، تەبعەن من دەست خۆشی لە هەموو ئەو کەسانە ئەکەم کە سەرو ماڵی هاووڵاتیان ئەپارێزن، هەروەکو هاوڕێیانم بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان ئیشارەتیان پێیدا وابزانم سیوەیل خان بوو، منیش پێموایە ڕۆڵی هەرە گەورە لە ئەمنیدا ئەگەڕێتەوە بۆ خەڵك، چونکە خەڵکی کوردستان بە جیاوازی ڕەوت و لایەنداریمانەوە، بە ئیسلامی و عیلمانیەوە، کەس ئامادە نیە هاوکاری تیرۆرستی وتیرۆر بکات، هەموو کوردێك چاو کراوەیە بۆ ڕوونەدانی کاری تیرۆرستی، نموونەیەکیش دەهێنمەوە کە ڕۆڵی گرنگی خەڵکی دڵسۆزی خۆمان پیشان ئەدات، بۆ نموونە، ناوچە دابڕێندراوەکان بە دیاریکراوی حەز ئەکەم باسی شاری دوز خورماتوو بکەم، کە لە ماوەی چەند ڕۆژێکی ڕابردوودا زۆر بەداخەوە شارەکە خەڵتانی خوێن کراوە لە لایەن تیرۆرستانەوە، ئەمە سەرەڕای هەبوونی دەزگای ئاسایش و چەندین دەزگای سەربازی تریش، بەڵام تیرۆرستان کاری قێزەوەنی لێ ئەنجام ئەدەن، ئەو شارانە خەڵتانی خوێن ئەکەن، ئەمەش لەبەر ئەوەی کە تیرۆرستان لەو ناوچانە هاوکاری ئەکرێن، خەڵکی خۆیان هەیە، کەواتە لە دۆخی ئەمنی جێگیری کوردستان، هاووڵاتیانی دڵسۆز و وڵات پارێزی کوردستان ڕۆڵی یەکلا کەرەوەیان هەیە، هەر لێرەوەش داوا لە حکومەتی هەرێم ئەکەم، زیاتر بە تەنگ دۆخی ئەمنی دوز وکەرکووك و خانەقین و شەنگال و مەخموورو هەموو ناوچە دابڕێنراوەکانی تریشەوە بن، نەوعیەت و تۆکمەی هێزە ئەمنیەکانی ئەو ناوچانە زیاتر پەرە پێ بدەن، بە ئەجێندای نەتەوەییەوە هێزەکانی ئاسایش لە ناوچە دابڕێنراوەکان دروست بکرێتەوە، نەوەك بە ئەجێنداو تەشکیلاتی دوو ئیدارەیی حیزب، ساڵ لە دوای ساڵ بودجەی هەرێمی کوردستان زیاد ئەکات، بەڵام بەهۆی نەبوونی پلانەوە نەتوانراوە سوود لەم زیادبوونە وەربگیرێ، زۆربەی ئەم زیادبوونە خراوەتە خەرجیەکانی بەکاربردنەوە، ساڵ بەساڵ بازاڕەکانی هەرێم هەڵاوسانێکی زیاتر ڕووی تێدەکات، ئەمەش بەرۆکی فەرمانبەران و هەژاران ئەگرێتەوە، تاوەکو ئێستا حکومەتی هەرێم هیچ پلانێکی نیە بۆ ڕووبەڕووبونەوەی هەڵاوسان، لە بازاڕەکاندا کە ئەمەش کێشەیەکی گەورەیە، دەربارەی پێشینەی خانووبەرە، کوا ڕاپۆرتی بانکەکان؟، چەند گەڕاوەتەوە؟، ئەمە دیار نیە بۆ؟، هاووڵاتیان گلەیی زۆریان هەیە لە ڕاوەستانی پێشینەی خانووبەرە، من پێشنیار دەکەم بڕەکەی زیاد بکرێ، وەکو بەغدای لێ بکرێت، هەروەها لە پێشینەی هاوسەرگیریدا هاتووی پارەکە کوا، ئەگەڕێتەوە بۆ کوێ؟، ئەمە دیار نەکراوە، بانکە حکومیەکان هیچ داهاتێکیان دیار نیە لە بودجەدا، ئەمە بۆ؟، هیوادارم جواب بدرێینەوە، لە مووچەی فەرمانبەران بەشێك لە مووچەکەیان ئەبڕدرێت بۆ خانەنشینی، بەڵام من ئەپرسم سندوقی خانەنشینی بوونی هەیە، ئەی ئەم پارەیە بۆ کوێ ئەچێ؟، هیوادارین وەڵام بدرێینەوە، لە پڕۆژە پێشنیار کراوەکانی 2013 وەزارەتی کارەبا

هیچ پرۆژەیەکی نیە، ئەمە بۆچی؟، لەکاتێکدا هەموومان ئەزانین کە کارەبا لە چ قەیرانێکدایە، دێمە سەر مووچەی پێشمەرگە، تاوەکو ئێستاش مووچەی پێشمەرگە کەمە، هەموومان ئەزانین چ گرانیەك لە بازاڕەکانی کوردستاندا هەیە، هەمووشمان ئەزانین کە پێشمەرگە چ ئەرکێکی پیرۆز ئەنجام ئەدات، بۆیە منیش داوا دەکەم مووچەکەیان زیاد بکرێ، هێزی پێشمەرگەی کوردستان بکرێ بە هێزێکی نیشتیمانی، کە ئەمە خاڵێکی گرنگە، ئەبێ هێزی پێشمەرگەی کوردستان دوور بخرێتەوە لە هەیمەنی حیزبی، داوا دەکەم مووچەی کەمئەندامان زیاد بکرێ، چونکە کەمئەندامان توێژێکن پێویستیان بە گرنگیدان هەیە، هەروەکو هەمووشمان ئەزانین ماوەیەکە بەر لە ئێستا گروپێك لە کەمئەندامان دەستیان دایە مانگرتنێك، کە چەند ڕۆژێکی درێژی خایەند، ئێستا ئەوان مۆڵەتیان داوەتە حکومەت بۆ ئەوەی داواکاریەکانیان جێبەجێ بکرێت، بۆیە هیوادارم بە دەنگ داواکاریەکانیانەوە بچن، مووچەیان زیاد بکرێ، لە ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی باس لەهۆکارەکانی کورت هێنان کراوە، گوایە یەکێك لە هۆکارەکانی کورت هێنان زۆری ژمارەی فەرمانبەرانە، کە ڕێژەی مووچەی فەرمانبەران بەرامبەر کۆی بودجەی بەکاربردن، دەکاتە لە سەدا شەست و یەك و پۆینت بیست و حەوت، من ئەپرسم ئەگەر زۆری ژمارەی فەرمانبەران بەیەکێك لە هۆکارەکانی کورت هێنان دائەندرێت، ئەی بۆچی ئەو هەموو ژمارە زۆرەی کادیرانی حیزب و کۆمپانیاکانی حیزب خانەنشین کراون، لە بەڕێوەبەرایەتی خانەنشینی پێشمەرگەدا بێ ئەوەی هیچ خزمەتی پێشمەرگایەتیان هەبێ، ئەمەش سەرنج و تێبینیەکی زۆری منی لەسەرە، ئەم پرۆسەیەی خانەنشینی کادیرانی حیزب بۆتە مایەی ئەوەی پێشمەرگەی دێرین، تێکۆشەری دێرین مەغدور بکرێ، پێشمەرگە دێرینەکان، کە ئەمان خاوەنی ئەسڵی مەسەلەکەن، خاوەنی ئەسڵی بابەتەکەن، بوون بە قوربانی کادیرانی حیزب و پلەی سەربازی کادیرە خانەنشین کراوەکانی حیزب، کە یەك ڕۆژیش پێشمەرگایەتیان نەکردووە، زۆر لە پێشمەرگە دێرینەکان باشتر بێ، ئەمەش غەدرێکە لەو تێکۆشەرانە، بوەتە مایەی موعاناتێکی گەورەی پێشمەرگە دێرینەکان، کە جێگای داخە، بەڕاستی ئەمە نابەرانبەری و نا عەدالەتی گەورەیە لەم بوارەدا، ئەکرا ئەو هەموو گەنج و لاوە کە هەر لە ئێستاوە خانەنشین کراون، کە دیارە مەبەستەکە چیە لە خانەنشین کردنی ئەوان، بەرژەوەندی حیزب لە پشتیەوەیەتی، ئەکرا ئەم لاوانە لە کۆمپانیاکانی کەرتی تایبەتدا بخرانایەتە گەڕ، بە مووچەی باش و سوود لەو وزەو توانا گەورەیە وەرگیرایە کە لە گیان و مێشکی گەنجەکانمان دایە، نەوەك بەم شێوەیەی ئێستا وزەو توانای گەنجەکانمان سڵ بکرێت، ئەکرێت گەنجێك لە کۆمپانیایەکدا وەکو تەکنینك کارێکی بەتوانا کار بکات، کاری حیزبی و فکری خۆشی بکات، کە ئەمە حاڵەتێکی ئیجابیە، بەڵام حاڵەتە سلبیەکە ئەوەیە، گەنجێك لە بارەگایەك سڵ بکرێت، تواناکانی بمرێت، هیچ بەرهەمێکی نەبێ بۆ کۆمەڵگا، لەولاشەوە بە لێشاو کرێکارو تەکنیکاری بیانی بهێندرێتە وڵات، پارەی وڵاتەکەشمان وا بەئاسانی بڕواتە دەرەوە، کە ئەمە هاوکێشەیەکی ئابووری و کۆمەڵایەتی خراپی دروست کردووە، لە ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایدا هاتووە لە لاپەڕە 38 دا، چەند هۆکارێکی تری کورت هێنان، ئیمتیازاتی زیندان کراوانی سیاسی بار گرانیە، چەند هینێکی تریش گوایە ئەویش بار گرانیە، بەڵام من

ئەمەوێ لەسەر زیندانیانی سیاسی قسە بکەم، گوایە ئیمتیازات کردنی زیندانیانی سیاسی بار گرانیە لەسەر بودجەی هەرێم، بەڕاستی مافی ئەو تێکۆشەرانەی زیندان چیان بەسەردا هات، گیانی خۆشیان لا شتێکی زۆر ئاسایی بوو کە بیبەخشن لە پێناو ئازادی ولأت، ئەو هەموو کارەسات و عەزابەی کە بینیویانە، کەچی ئێستا مافەکانیان ببێتە بارگرانی بەسەر بودجەوە، ئەمە لە کاتێکدایە کە ژمارەی زیندانیانی سیاسی تاوەکو ئێستا بودجەیان بۆ دەرچووە ئەوەندە زۆر نین، ئەوانەی کە تاوەکو ئێستا زیندانی سیاسی ناویان دەرچووە، مافەکانیشیان هاوڕێی زیندانی کراوەکانی تر نیە لە پارێزگاکانی تری عیراق، بۆیە من پێشنیار دەکەم ئەم بڕگەیە لابرێت کە مافی زیندانیانی سیاسی بارگرانی بێ بەسەر بودجەوە، چونکە ئەمە دەربڕینێکی ناخۆش و ئازار بەخشە، لەجیاتی ئەوەش داوا ئەکەم مافی زیندانە سیاسیەکان هاوتای پارێزگاکانی تری عیراق بکرێنەوە، ئەو مینحەیەی کە قەرارە بدرێت هەموو زیندانە سیاسیەکان بگرێتەوە، نەوەك تەنیا ئەوانەی سلفەی عەقاریان وەرگرتووە، ئەمەش داوای زۆرێك لە زیندانە سیاسیەکانە، بۆ ئاگاداریشتان تاوەکو ئێستا هیچ زیندانیەکی سیاسی سولفەی وەرنەگرتووە، مەبەستم ئەو مینحەیە کە بۆ عەقاری هین کراوە، بەحسابی ئەوەی عەقاری وەرگرتووە، من باسی ئەوە دەکەم، مینحەیەك قرارە بدرێت بە زیندانە سیاسیەکان ئەوەی عەقاری وەرگرتووە، موعامەلەیان تەقدریم کردووە هەتاوەکو ئێستا کەس وەری نەگرتووە، من باسی ئەوە ئەکەم، تەبعەن بە موتلەقی نا، من ئەوە داوای لێبوردن دەکەم، ئەوەندەی من ئاگام لێی هەیە، من ئاگام لێی نیە هەندێك وەری گرتووە، هەر بۆ ئاگاداری کاك ارسلان من خۆم زیندانی سیاسیم، لە خشتەی (الوظائف على مستوى الوزارات الحكومية في اقليم كوردستان)لە کۆی خشتەکە میلاکی فەرمانبەران بۆ ساڵی 2012 شەش سەدو شەست و حەوت هەزارو دوو سەدو چل و نۆیە، بۆ ساڵی 2013 بووە بە شەش سەدو هەشتاو دوو هەزارو دوو سەدو چل و نۆ، کەواتە 15 هەزار فەرمانبەر زیادی کردووە، باشە خۆ ساڵانە ژمارەیەك خانەنشین ئەبێ، ئەی چەند کەس ئەمرێت؟، ئەمانە هیچی دیار نین بۆ؟، لە خشتەیەکی تردا (استمارە اعداد موازنە تخمينيە لحكومە اقليم كوردستان) موخەسەساتی ئیستیسنائی هاتووە، کە بڕەگەی سەدو نەوەت و حەوت ملیارو پێنج سەدو هەشتاو پێنج ملیۆن دینارە، بەلأم ئەمە پارەیەکی زۆرە، کوا ئەوەندە موخەسەساتی ئیستیسنائی لەهەرێمی کوردستان هەیە؟، وەلأمی ئەم پرسیارەمان ئەوێ بۆمانی ڕوون بکەنەوە، من وەکو ئەندامێکی لیژنەی پیشەسازی حەز ئەکەم باسی چەند مەسەلەیەك بکەم، وەلەو هاوڕێی بەڕێزم کاك عبدالله باسی کرد، من حەز دەکەم بە کورتی باسی بکەم، بۆ چارەسەر کردنی قەیرانی بەنزین و سووتەمەنی، بۆچی پاڵاوگەی گەورە دروست ناکرێ، ئەمە پڕۆژەی ستراتیژیە، ئەبوایە حکومەتی هەرێم هەر زوو بیری لێ بکردایەتەوە، بۆ بن بڕکردنی ئەم کێشە موزمین و درێژخایەنە، هەموومان ئەزانین کە کێشەی بەنزین هەموو هاووڵاتیەکی ئەم هەرێمەی هەراسان کردووە، کاروانی دوورو درێژی سەیارەی هاووڵاتیان بەردەم بەنزینخانەکانی ئاوەدان کردۆتەوە، وەبەرهێنی گەورە هەیە لە کوردستان ئامادەیە بۆ دروست کردنی پاڵاوگەی گەورە، بەلأم بۆچی ڕێگای پێ نادرێت؟، من داوا دەکەم ئەمەمان بۆ ڕوون بکرێتەوە، بۆ ئێمەو بۆ هاووڵاتیانیش، بۆچی پاڵاوگەی گەورە لە کوردستان

دورست ناكرێ، بەڕاستی ئەمە پرسیارێكی زۆر گرنگ و جەوهەریە، تاوەكو كۆتایی بەم كێشەیە بێت، خەڵك نەجاتی بێت لە سەرە گرتنی دوورو درێژ لەبەردەم بەنزینخانەكان، كە ئەمە موعاناتێكی گەورەی هاووڵاتیانە، لەكاتێكدا ئێمە لەسەر دەریای ژێر زەمینی نەوت ئەژین، بۆچی عەمباری گەورە دروست ناكرێ، بۆ گلدانەوە یان خەزن كردنی بەنزین و سووتەمەنی؟، كە ئێستا قەیرانی گەورەی بەنزین و سووتەمەنیمان هەیە، دەربارەی داهاتی ناوخۆ، لە بودجەی 2013 دا داهاتی خەمڵێنراوی ناوخۆ زۆر كەمە، بڕەكەی شەش سەدو پەنجاو یەك ملیارو سەدو چواردە ملیۆن دینارە، داهاتی نەوت، داهاتی تەندروستی، داهاتی كارەبا، ئەم داهاتانە هیچی دیار نین، من ئەپرسم بۆچی نادیارن ئەم داهاتانە؟، كەسمان ئاگامان لە داهاتی نەوت نیە، كە سێكتەری نەوت چەندە حەساس و هەستیارە، بەڵام داهاتی نەوت ناڕوونی و نا شەفافیەكی زۆری پێوە دیارە، هەموومانی نیگەران كردووە، كەس ناتوانێ وەڵامێكی جدیمان بداتەوە، ئەمە لەكاتێكدایە هەروەكو باسم كرد، هاوڕێیانیشمان باسیان كرد، ئەمڕۆ ئەزمەی بەنزین و نەوت و سووتەمەنی بەرۆكی یەك بەیەكی هاووڵاتیانی هەرێمی گرتۆتەوە، دەربارەی دروست كردنی فڕۆكەخانە لە دهۆك، بەڕاستی ئێمە زۆرمان پێخۆشە لە بادینانی خۆشەویست و لە دهۆكی ئازیز، فڕۆكەخانەیەك بكرێتەوە، چونكە هیچ جیاوازیەك نیە لە نێوان گەرمیان و سلێمانی، لە كۆتایشدا ئەڵێم لەبەر ئەو هەموو تێبینی و سەرنجەمان بۆ بودجەی 2013 ئەو هەموو ناڕوونی و كەم و كوڕیەی تیا دایە، من داوا دەكەم پڕۆژە یاسای بودجەی 2013 بگەڕێتەوە بۆ حكومەت، تاوەكو بەشێوازێكی باشتر بنێردرێت بۆ پەرلەمان، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

نەسرین خان فەرموو، تەوزیحە دكتۆر، فەرموو.

بەڕێز د.ئاراس حسین:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

چەند جارێك باس لە سندوقی تەقاعد ئەكرێت، ئەگەر ڕێگەم پێ بدەی تەوزیحێكم هەیە، بەڕێزان بۆ بەرچاو ڕوونی ئەندامانی بەڕێز، نیسبەی تەقاعودی لە سجلی تەقاعودی لە لاپەڕەی ڕاتبی هەر موەزەفێك ئەبڕێت، حەقلێكی هەیە نیسبەتەكەی دائەندرێت، بۆ نموونە، ئەگەر بەڕێزێك مانگانە یەك ملیۆن دیناری هەبێ، لە 7٪ تەقاعودی لێ ببڕن، یەعنی مانگانە 70 هەزاری لێ دەبڕن، ئەم 70هەزارە بە پارە نیە لاستیكێكی لێ بدەن و لە سندوقێك دایبنێن، ئەوە موعالەجەیەكی حیسابی ئەكرێت دوای بە چەكێك ئەڕواتەوە بۆ وەزارەتی دارایی، هەر ڕەقەمێك لە ئیزبارەی ئەو موەزەفە هەیە كە تەقاعود ئەبێت، دەرئەكەوێ ئەوە چەند تەقاعودی لێ براوە، ئەساسەن ئەو پارەیە نەهاتووە تاوەكو لێی ببەن و بیخەنە ناو سندوقێكەوە، تەنها بۆ بەرچاو ڕوونی، سوپاس.

بەڕێز نەسرین جەمال:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دیارە ماوەی چوارساڵە واتە لە ساڵی 2010 کە ئێستا ساڵی 2013 یە، ئێمە ئەمە چوارەم جارە گفتوگۆ لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان دەکەین، ئەو گفتوگۆیەش بۆ ئەوەیە کە زیاتر لە کێشەو کەم و کوڕیەکان بکۆڵینەوە بەدواداچوونی بۆ بکەین، بۆ ئەوەی بتوانین بودجەی هەرێم بەشێوەیەکی زانیستیانە، بەشێوەیەکی ڕێك و پێك هەموو تاکەکانی هەرێمی کوردستان بتوانن سوودمەند بن لێی، هەوڵی ئەوەش بدەین کە پێشنیار کردنی کێشەو کەم و کوڕیەکانی بودجەی هەرێمی کوردستان، بەڵام بەداخەوە کێشەو کەم و کوڕیەکان لەم ساڵانە بەردەوامە، دەبوایە حکومەتی هەرێمی کوردستان بە تایبەتی هەر وەزارەتێکی پەیوەندیدار و وەزارەتی پلان دانان و وەزارەتی دارایی سوودیان لە گفتوگۆیەکانی ساڵانی ڕابردوو ببینیایە، بۆ ئەوەی بیان توانیایە لەکاتی خەملاندنی بودجەدا هاوسەنگیەك و هاوتایەك لەنێوان داهاتی ڕاستەقینەو خەملاندندا هەبوایە، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییدا هەرچەندە ئاماژە دراوە بە کێشەو گیرو گرفتەکانی بودجە، بەڵام لە هەمان کاتدا ئاماژە دراوە بەوەی کە بودجە شەفافە، بەڵام بەداخەوە بە بۆچوونی من بودجە نا شەفافەو بە فیڕۆدانی زۆری تێدایە، ئێمە چۆن دەتوانین بڵێین بودجە شەفافە، کە نەزانین داهاتی ڕاستەقینەی هەرێمی کوردستان چەندە، بەڕێزان، ئەتوانن چۆن بگەینە ئەو قەناعەتەی کە داهاتی ساڵی 2011 زیاترە لە خەملاندنی ساڵی 2013، بۆ ئەبێ ساڵی 2011 یەك ملیارو سەدو سی و یەك ملیۆن دینار و سەدو سی و هەشت هەزار دینار بێ، بەڵام خەملاندنێکیان کردووە لە 2013 شەش سەدو پەنجاو یەك ملیار دینارە، کە ئەمە بە قەناعەتی من دوورە لە ڕاستیەوە، دیارە لەسەر مەسەلەی ڕاپۆرتی دارایی کێشەو گیرو گرفتەکانی عیراق و هەرێمی تیایە، زۆر ئاماژەی پێ دراوە من باسی ناکەم، بەپێی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری گرنگترین ئەو ستراتیژیانەی کە ئاماژەی پێ دەدات حکومەتی هەرێمی کوردستان، کە لەم ساڵدا بتوانێت بەرەو پێشەوەیان ببات، بۆ بووژاندنەوەی بواری ئابووری لە هەرێمی کوردستان، سێکتەری کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتیاریە، من خۆشبەختانە لێرەوە ئەڵێم لەسەر مەسەلەی بووژاندنەوەی کشتوکاڵ، هەموومان یەك دەنگین، ئەوەش ئەسەلمێنێ ئەو یەك دەنگیەی ئەندام پەرلەمان دەری خستووە، بواری کشتوکاڵ لە هەرێمی کوردستان لە خەتەر دایە و لەوەدایە کە بەرەو نەمان بڕوات، بەڵام ڕەئی هەموو لایەکمان بەتایبەتی من ڕەئی خۆم بابڵێم ئەو بودجەیەی کە دانراوە بۆ بەرەو پێشەوە بردنی کشتوکاڵ، ئایا بە یەك پۆینت نەوەت و حەوت حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەتوانێت گەشە بدات بە بواری کشتوکاڵ، بۆیە من دیارە بابەتی مەسەلەی سێکتەری کشتوکاڵ، زۆرینەی برادەرەکان ئاماژەیان پێیدا، بەڵام سێکتەری کشتوکاڵ بەو بڕە کەمەی کە دانراوە بۆی، بەڕێزینە بەرەو پێشەوە ناڕوات، ناتوانین بەو بودجەیە بتوانین دەستی جوتیاران بگرین، هەموو ئەو پێداویستیانەی کە هەیانە بۆیان دابین بکەین، ئەگەر بێتو حکومەتی هەرێمی کوردستان نەتوانێ خزمەتگوزاری بگەیێنێتە گوندەکان، چۆن دەتوانین هەوڵی ئەوە بدەین جوتیار زەویەکەی لا خۆشەویست بکەین، بۆیە دەبێ ئەو پارەیەی کە بۆ سێکتەری کشتوکاڵ دانراوە زیاد بکرێ، بۆیە من پشتیوانی پێشنیارەکانی لیژنەی کشتوکاڵ دەکەم بۆ بەرەو پێشەوە بردنی کەرتی کشتوکاڵ، پرسیارێك لێرە دێتە پێشەوە، ئەگەر ئێمە نەتوانین هاوکاری جوتیاران بکەین،

چۆن دەتوانین گەشە بە بواری کشتوکاڵ بدەین، کە پشتی کشتوکاڵ ئەگرێت ببووژێتەوە لە کوردستان، تا کەرتی پیشەسازیش ئەبووژێتەوە لە هەرێمی کوردستان، ئەم دوو کەرتە دوو کەرتی زۆر گرنگ بۆ بەرەو پێشەوە بردنی باری ئابووری لەهەرێمی کوردستان، کە ئەو دوو کەرتە بووژایەوە بە تەئکید گوندەکانیش ئەبووژێتەوە، کشتوکاڵ بەرەو پێشەوە ئەڕوات، لەهەمان کاتدا هێزی کار بەرەو پێشەوە ئەڕوات، ئەبێت بە هۆکارێك بۆ کەم کردنەوەی بێکاری لەهەرێمی کوردستان، ئەگەر ئێمە نەتوانین دەستی جوتیاران بگرین، بەڕاستی کشتوکاڵ بەرەو پێشەوە ناڕوات، بۆ ئێمە نەیێن حکومەتی هەرێمی کوردستان دەستی ئەو جوتیارانە بگرێت، بۆ نموونە، من باسی ئەکەم، یەك جوتیار بەداخەوە ئێستا وای لێهاتووە بازاڕەکانی هەرێمی کوردستان بڕ بووە لە بەرو بوومی وڵاتانی دەرەوە کە ئەمە کاری کردۆتە سەر ئاسایشی خۆراك لەهەرێمی کوردستان، ساڵانی ڕابردوو کە ئاو هەبوو، کە یارمەتی جوتیار ئەدرا، بەهێز و توانای جوتیار باشترین بەرهەم ئەهاتە ئاراوە، بۆ نموونە جوتیارێك لە گوندی بانی خێڵان، لە قەزای دەربەندیخان توانیویەتی چەڵتووك بچێنێ کە یەك کیلۆ، هەشتاو پێنج کیلۆ غرام چەڵتووکی دەرکردووە، ئایا بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان وەزارەتی زراعە نەتوانێت دەست گیرۆی ئەو جوتیارە بکات بۆ ئەوەی چەڵتووکەکەی بەرەو پێشەوە بڕوات، ئەمە لە کاتێك هاوکاری نەکراوە توانیویەتی ئەوە بەرهەمەکەیەتی، ئەگەر بێتو هاوکاری بکرێ ئەبێ بەرهەمەکەی چەنێك زیاد بکات، پیشەسازی، هەروەکو ئاماژەم پێدا ئەگەر کشتوکاڵ بەرەو پێشەوە بڕوات، بە دڵنیاییەوە کەرتی پیشەسازیش بەرەو پێشەوە ئەڕوات، باری ئابووری هەرێمی کوردستانیش بەرەو پێشەوە ئەڕوات، بەڵام بەداخەوە لە وەزارەتی پیشەسازی کە ئەو نەتوانێت نەوتی ڕەش بۆ کارگە بچووکەکان دابین بکات، چۆن ئەتوانێت سایلۆکان تەواو بکات، چۆن ئەتوانێت کۆگاکان تەواو بکات، وەزارەتی پیشەسازی یەکێکە لەو وەزارەتانەی هاوکارە بۆ وەزارەتی کشتوکاڵ، بەتایبەتی لەمەسەلەی پلانی ستراتیژی پێنج ساڵی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاودا، بۆ زیاتریش بەرچاو ڕوونی سایلۆکانە، چەند ساڵە نەچۆتە بواری جێبەجێ کردنەوە، کۆگاکانی هەشت کۆگایە کەئەمە لە سنووری سلێمانی زۆر زەروریە بۆ کۆکردنەوەو خەزن کردنی ئەو مەوادی غیزائیەی کە دێتە سلێمانی، بەڵام بەداخەوە تاوەکو ئێستا نەچۆتە بواری جێبەجێ کردنەوە، زۆر باس لەوە دەکرێت کە حکومەتی هەرێمی کوردستان سیاسەتی داراییەوە سیاسەتێکی سەرکەوتووی هەبووە، بەڵام من وای نابینم، باشترین بەڵگەش بۆ ئەوە نەمانی پارە لە بانقەکانە، کە ئەمە کاریگەریەکی زۆر خراپی کردۆتە سەر ژیان و گوزەرانی هاووڵاتیان و مووچە خۆران، کاریگەریەکی خراپی کردۆتە سەر مەسەلەی بەرەو پێشەوە بردنی پرۆژەکان لە هەرێمی کوردستان، بەڕێز وەزیری دارایی لە هەموومان شارەزاترە، جەنابی ئەزانێت کە هەموو بانقێك دەبێ بارمتەی سەدی دە بۆ سەدی بیست و پێنجی هەبێ لە بانقەکان، بۆ ئەو حاڵەتانەی کە دێتە پێشەوە، بەڵام بەداخەوە بانقەکانی ئێمە پارەی تیا نیە، ئایا ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە بانقەکانی ئێمە ئیفلاسیان کردووە، ئەتوانین بڵێین بانقەکانی ئێمە ئیفلاسیان کردووە، چونکە کە پارە نەما، ژیان و گوزەرانی خەڵکیش بەرەو پێشەوە ناڕوات، پرۆژەکانی تریشمان بەرەو دواوە ئەڕوات، من یەك پێشنیارم

هەیە، پێشنیارکەشم لەسەر ڕاپۆرتەکەی بەڕێز وەزارەتی داراییە، کە خۆیان ئاماژەیان داوە بەوەی کە لە لاپەڕە 42 باسی شەش سەدو حەفتاو دوو ملیار دینار ئەکات، بۆ بانقە حکومیە بازرگانیەکان و فرۆکەخانەکان و شارەوانیەکاندا دانراوە، کە دەڵێت لەبەر ئەوەی داهاتیان کەمترە لە خەرجیەکان، یەعنی ئاماژەی بەوە داوە، لە لاپەڕە 43 بۆ بانقی حکومی بازرگانی بڕی 102 ملیار دینار کۆی خەرجیانە، داهاتیان 54 ملیار دینارە، کورت هێنانیان 48 ملیار دینارە، لە ڕێگەی بەخشینەوە ئەم پارەیان بۆ دابین کردووە، باشە ئەگەر بانقەکانی ئێمە پارەی تیا نەبێ، بارمتەی نەبێ، ناکرێ ئەم بانقانە کەم بکرێتەوە، تەنها چەند بانقێك بهێڵدرێتەوە، یەکێکیان بۆ کۆکردنەوەی ئەو قەرزانە بێ کە هەیە لەلای هاووڵاتیان و پڕۆژەکان، بانقێکیشیان بۆ دابین کردنی مووچە خۆرانی هەرێمی کوردستان، یەعنی ئەمە پرسیارێکە ئەیکەم و پێشنیارێکیشە لەسەر نووسینەکەی خۆتان ئاماژەم پێی داوە، خاڵێکی تر کە ئەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی ئاماژە دراوە بە دابەش بوونی بودجەی وەبەرهێنان، کە ئەمەش بەداخەوە ناهاوسەنگی و نا ڕوونی هەیە لە دابەش بوونی پڕۆژەکان لە وەزارەتەکاندا، سەرەڕای چەندین هەڵە لەو خشتانە لە ڕاپۆرتەکاندا خراوەتە بەردەممان، بۆ نموونە، یەکەم/ کۆی گشتی وەزارەتی پەروەردە پێنج سەدو حەفتاو نۆ ملیار دینارە، بەڵام بەپێی خشتەی ژمارە 8 ئەگەر سەیری بکەین، پێنج سەدو حەفتاو پێنج ملیار دینارە، ئەو چوار ملیار دینارە بۆ لەویەدا ون بووە و دیار نیە؟، ئەگەر دەڵێین هەڵەی چاپە، با وەکو ئەوەی وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە کە شەش سەدو سی و پێنج بوو، کرا بە شەش سەدو شەست و شەش، ئەمیش ڕاست بکرایەتەوە، دووەم/ هەر لەخشتەی ژمارە 28دا ئەگەر سەیری وەزارەتی پەروەردە بکەین، خۆی بودجەکەی پێنج سەدو حەفتاو نۆ ملیار دینارە، بەڵام لە خشتەکەدا پێنج سەدو حەفتاو پێنج ملیار دینار نووسراوە، ئەو چوار ملیار دینارە ئایا هەڵەی چاپە یاخود بۆچی دیار نیە؟، هەر لە خشتەی ژمارە 28 دا وەزارەتی ناوخۆ، ئەنجومەنی ئاسایشی ژینگە، دادوەری، مافی مرۆڤ، پلان دانان دەست نیشان نەکراوە، ئایا ئەمەش هەڵەی چاپە؟، سێهەم/ بودجەی وەزارەتی پلان دانان سێ سەدو شەش ملیار دینارە، بەڵام وەزارەتی کشتوکاڵ دووسەدو بیست وهەشت ملیار دینارە، وەزارەتی تەندروستی دوو سەدو سی و شەش ملیار دینارە، ئایا ناکرێ لە بودجەیەی کە بەمەرجێك وەزارەتی پلان دانان 13 پڕۆژەی بەردەوامی هەیە، ناکرێ لە بودجەی پلان دانان کەم بکرێتەوە، بخرێتە سەر وەزارەتی کشتوکاڵ؟، یاخود تەندروستی، یان بۆ کەمئەندامان، یان ژنان، یان ئەو خوێندکارانەی لەسەر حیسابی خۆیان ئەخوێنن، بە قەرز بیان دەنێ؟، بودجەی ئەنجومەنی وەزیران بیست و سێ ملیار دینارە، ئەنجومەنی وەزیران هیچ پرۆژەیەکی بەردەوامیشی نیە، ئایا ناکرێ شتێکیان لێ کەم بکەنەوە بدرێت بەو چین و توێژانەی کە زەرورن و پێویستیان پێیە، دیارە من باسی کورت هێنان ناکەم، چونکە زۆر باسی کورت هێنان کرا، بۆچوونەکەشم وایە ئەگەر مەسەلەی کێشەی پێشمەرگەو خەرجیەکان کەم بکرێتەوە، ئەو کورت هێنانەشمان نامێنێ، مەسەلەی میلاك ئەوە زۆر باس کرا، باسی ناکەم، بودجەی بەکاربردن، دوو خشتەمان هەیە، خشتەی ژمارە یەك، خشتەی ژمارە دوو، لە خشتەی ژمارە یەك، سەرجەم ئەو پارانە نووسراوە کە

بۆ قەرەبووی فەرمانبەران و شمەك و باربو و دانراوە، لە خشتەی ژمارەی 21 هەمان شتی تیایە هی ساڵی 2012، دەڵێت قەرەبووی فەرمانبەران شەش ترلیۆن و نۆسەدو سی و یەك، لە خشتەی 21 هەمان شتە، شمەك و چاك كردنەوە یەك ترلیۆن و چوار سەدو بیست و دوو ملیار، بەلام لە خشتەی ژمارە یەك، ئەڵێ یەك ترلیۆن و چوارسەدو بیست و یەك ملیار، لەوەدا ملیارێك دینار نیە، باربو و 115 ملیار دینار، بەخشین لە خشتەی ژمارە یەك ئەڵێ پێنج سەدو سی و پێنج ملیار، بەلام لە خشتەی ژمارە 21 ئەڵێ پێنج سەد و سی و چوار ملیار، سوودە كۆمەلایەتیەكان لە خشتەی ژمارە یەك، شەش سەدو چل و پێنج ملیارە، لە خشتەی ژمارە 21 سەدو چل و چوار ملیارە، ئەمە كە هەردوولاتان كۆ كردۆتەوە كردوویەتیە دە ملیارو پێنج سەدو بیست و پێنج و ئەوەنە، بەلام بەو سێ ملیارەی كە لەولاش كۆتان كردۆتەوە خۆی دەكاتە، دە ملیار و سێ سەدو پەنجاو ئەوەندە، چونكە تۆ لێرە سێ ملیار كورتی هێناوە، ئایا ئەمەش هەڵەی چاپە؟، بۆ ڕاست نەكراوەتەوە، ئەگەر هەڵەی ژمێریاریەكانیشە دەبێ وەزارەتی دارایی خۆی بەدواداچوونی بۆ بكات، مەساریفی ئوخرا، خەرجیەكانی دیكە، داوا دەكەم لە بەڕێز وەزیری دارایی لە داهاتوودا مەسەلەی خەرجیەكانی دیكەمان بۆ ڕوون بكاتەوە، چونكە ئەم بابەتە لە دەلیلی حیسابی نیە، ڕاستە لەفۆرمەكان هەیە، ئەم فۆرمانە لە بەغداوە دێت، بەلام ئەوەندەی من بەدواداچوونێكم كردبێ، دەڵێن لە دەلیلی حیسابی نیە، لەم بوارەش مەساریفی ئوخرا، لەم بوارە جێگەی ئەوە ئەبێتەوە كە بەهەدەر دانێكی زۆر ڕوویدات، مەسەلەی ئیرادات باسی ناكەم چونكە زۆر باس كراوە، مەسەلەی خانەنشینیش دیارە زۆر باس كرا، بەلام هەر دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم 7٪ی هەموو مووچە خۆران دەبڕێ، 12٪ حكومەت دابینی ئەكات، تەنها نموونەیەك ئەهێنمەوە، ئەم نموونەیە لە یەك فەرمانگە كە ژمارەی فەرمانبەرانیان تەقریبەن سەد كەس ئەبێ، بۆ ماوەی ساڵێكە 41 ملیۆن دیناریان لێ براوە، ئایا ئەبێ لەكوێ فەرمانبەران ئەو پارەیەی كە ئەبڕێت ساڵانە تاوەكو ئێستا سندوقی خانەنشین چەندی تیا كۆبووبێتەوە، پڕۆژە بەردەوامەكان، لە كۆی دوو هەزارو پێنج سەدو چل و پێنج پڕۆژە، نزیكەی هەزارە سەدو پێنج پڕۆژە لە بواری جێبەجێ كردن دایە، واتە بە كۆن و نوێ، چونكە هەندێ پڕۆژەی تیایە هی ساڵی 2006 و 2007و 2008و2009 كە هەموو ساڵانی تریش پارەی بۆ دابین كراوە، نزیكەی هەزارو سێ سەد و پەنجا پڕۆژەیان نەچۆتە بواری جێبەجێ كردنەوە، دڵنیام ساڵێكی تریش هەندێ لەو پڕۆژانە ناچنە بواری جبێبەجێ كردنەوە، بەم جۆرە دابەش بووە، دوو سەدو حەفتاو نۆ پڕۆژە تەندەرینە، نەوەت و یەك گرێبەستە، شەش سەدو نەوەت و نۆ نادیارە، هەشتاو سێ بانگەوازە، سەدو چل و چوار دەست بەكارنەبوونە، شەش شی كردنەوەیە، چل و یەك دیزاینە، پێنج ئیحالە نەكراوە، یەك سەحبە، یەك كێشەی هەیە، بەداخەوە زۆری لەو شەش سەدو نەوەت و نۆیە نادیارە كە هیچ نەنووسراوە، لە سنووری پارێزگای سلێمانی و گەرمیانە، یەك نموونە ئەهێنمەوە لەو پڕۆژانە، پڕۆژە بەردەوامەكان خەستەخانەی منال بوون و منالان، نووسراوە دیزاین، بەلام لە تەندەرینیش دەرچووە، چونكە ئەوە وەزارەتی تەندروستی مەراسیمی بۆ كردووە، لەتەلەفزیۆنیش نیشانی دا، پڕۆژە تەواو بووەكانی وەزارەتی كشتوكال و سەرچاوەكانی ئاو،

سەدو پەنجاو نۆ پڕۆژەیە، لەم ژمارەیە شەشیان گرێبەست و تەندەرینە، لە بڕی یەك ملیارو سەدو چل و سێ ملیۆن دینار، من پرسیار لە بەڕێز وەزیری پلان دانان ئەکەم، ئایا پڕۆژەیەك لەگرێبەست بێ، یاخود لە تەندەرین بێ دەچێتە خانەی تەواو بووەوە؟، دەخرێتە لیستی تەواو بووەوە؟، پڕۆژەکانیش ژمارە 30و 31 ی دهۆك لە تەندەرین دایە، زنجیرەی 39 سلێمانی گرێبەستە، زنجیرەی 58 لە هەولێر گرێبەستە، ژمارە 2 ی هەرێم کە سێ ملیار و سەدو حەفتاو شەشە لەژێر جێبەجێ کردن دایە، ئایا پڕۆژەیەك تەواو نەبووبێ لەتەندەرین و گرێبەستە، چۆن دەڵێین تەواو بووە؟، ئەو پڕۆژانەی کە نەچوونەتە بواری جێبەجێ کردنەوە، ئایا پارەکەیان تەدویر ئەبێ، ئەگەر تەدویر نابێ پارەکەیان لە چیدا سەرف ئەکرێ، بۆ نموونە، من یەك قەزای بچووکم وەرگرتووە، کە کۆمەڵێك پڕۆژەی هەیە، یەکێك لەو پڕۆژانە هیچی نەچۆتە بواری جێبەجێ کردنەوە، ئایا پارەی ئەو پڕۆژانە تەدویر ئەبێ یان نا؟، زنجیرە 118 ی شارەوانی حەوت سەد ملیۆن دینار، زنجیرە 222 ی شارەوانی پێنج سەدو پەنجا ملیۆن دینار، 238 ی شارەوانی نەوەت ملیۆن دینار، 239 شارەوانی سی و نۆ ملیۆن دینار، 168 شارەوانی 28 ملیۆن دینار، کە دەکاتە یەك ملیارو چوار سەدو حەوت ملیۆن دینار، ئەمە لە یەك قەزای بچووك ئەوەندە پارە، ئایا تەدویر ئەبێ یان نا؟، دروست کردنی عەمباری سووتەمەنی بازیان، بەبڕی شەش ملیار دینار، ئەمە یەکێکە لەو پڕۆژانەی کە لە ساڵی 2010 دا هەبووە، تاوەکو ئێستا لە تەندەرینە، ئایا بەدواداچوون بۆ ناکرێ، دروست کردنی ئەم عەمباری سووتەمەنیە بۆ تاوەکو ئێستا نەچۆتە بواری جێبەجێ کردنەوە، پڕۆژەی نادیار، دیارە ئێمە لە بەدواداچوونمان بۆ قەزاو ناحیەکان بەدواداچوونمان کرد بۆ یەك پڕۆژە، زنجیرە 6 وەزارەتی ئەوقافی سلێمانی، ئەمە رەئیسی وەحدەی ئیداری وتی ئەم پڕۆژەیە نە ئێمە ئاگادارین و نە بۆشمان کراوە لە سنوورەکە، لە لیستەکەش نووسراوە بانگەواز، پڕۆژەیەکی ترمان هەبوو لە بودجەی 2012 دا، بەڵام ئێستا ئەم پڕۆژەیە نەماوە لە لیستەکەدا، کە زنجیرە 45 لە لاپەڕە 65ی وەزارەتی تەندروستی بودجەی 2012، ئایا ئەم پڕۆژەیە کە لابراوە لەکوێ تەسبیت کراوە؟، ئەگەر هەر تەسبیتیش نەبووە لە هیچ شوێنێك، پارەکەی ئەگەر کەمیش بێ لە چی سەرف دەکرێ؟، پڕۆژە پێشنیار کراوەکان، دیارە بۆ پڕۆژە پێشنیار کراوەکانی ساڵی 2013 من چەند نموونەیەکم وەرگرتووە، پرسیار دەکەم لە بەڕێز وەزیری پلان دانان، وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە زنجیرەی 12, 13, 14, 15, 16, 17) دەڵێ چاکسازی و پاراستنی ڕێگا قیرەکان و ڕاخستنی چینێك باییندەر، ناوچەی سلێمانی، ناوچەی هەڵەبجە، ڕانیە، گەرمیان، چەمچەماڵ، بەڵام ئەمانە ناوچەکان زۆر فراوانە، ئایا هی ناوخودی شارەکانە؟، یان هی دەرەوەی شارەکانە؟، خاڵی دووەم وەزارەتی شارەوانی، زنجیرەی 13، سیاج بۆ شوێنەوارەکان، ئایا ئەمە هەموو شوێنەوارەکانی کوردستان سیاجی بۆ ئەکەن، دەست خۆشی ئەکەین ئەگەر هەموو شوێنەوارەکان لەو ساڵە بتوانن سیاجی بۆ بکەن، یاخود شوێنەوار لەکوێ لە سلێمانی لە دهۆك یان هەولێرە؟، خاڵی چوارەم، زنجیرە 14 وەزارەتی پەروەردە لەگەڵ زنجیرەی 14، زنجیرەی 15، زنجیرەی 1 و 5 کە ئەمە دروست کردنی خوێندنگایە، دەڵێ خوێندنگای 27 پۆلی کچان لە سلێمانی، 27 پۆلی لە دەربەندیخان، قوتابخانەو باخچەی ساوایان لە دهۆك، بەڵام کوێی

دەربەندیخان؟، کوێی سلێمانی؟، کوێی دهۆك؟، پڕۆژەیەکی تری پێشنیار کراومان هەیە، پەیمانگای ڕاهێنانی کەمئەندامان لە کفری، ئەمە پڕۆژەیەکە کە دەبێ لە ماوەی سێ سەد و شەست ڕۆژ تەواو بێ، تێچووی پڕۆژەکە یەك ملیارو دوو سەد ملیۆن دینارە، تەنیا پێنج سەد ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە، ئەمەش یەکێکە لەو پڕۆژانەی کە پێشنیار کراوە، بەلأم ئایا بەو سێ سەدو شەست ڕۆژە و بەو پارەیە ئەم پڕۆژەیە تەواو ئەبێ، بۆیە لێرەوە ئەڵێم کە ئەو پڕۆژانەی پێشنیار دەکرێن و ناچنە جێبەجێ کردنەوە، لە ڕاستیدا بار قورسیەکی گران لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستان دائەنێت، بۆیە لە کۆتایدا دەڵێم، دەپرسم سەرەڕای هەبوونی بودجەیەکی گەورەو زۆر لەم هەرێمەدا، بەم هەمووکەم و کوڕیەوە، ئایا دەبێت ئەم هەموو بودجەیە کاریگەری هەبووبێت لەسەر کەمئەندامان و هەژاران و خوار هەژاری و، ژنان و خوێندکاران و جوتیاران و گەنجان، ئایا داتایەکی ڕاست و دروست هەیە، کە ئاماژە بدات بەوەی کەوا ئەم بودجەیەی هەرێمی کوردستان، ئەو چینانەی کە ئاماژەم پێیدا سوودمەند بووبێتن لێی، کەواتە بۆ دەبێ بەلامانەوە ناخۆش بێ ئەگەر بڵێین ئەم بودجەیە شەفاف نیە و بەهەدەر دانی تیایە، کە ئێمەی ئەندامانی پەرلەمان، داتایەك و داهاتێکی ڕاستەقینەمان لە لابێ، ئایا گەڕانەوەی بودجە بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، تا کەم و کوڕیەکانی چاك بکات لە ماوەی یەك هەفتەدا کاریگەری خراپی هەیە لەسەر بازاڕ و ژیانی خەڵك، ژیانی فەرمانبەران و تەواو کردنی بەرەو پێشەوە چوونی پڕۆژەکان، یاخود نەمانی پارە لە بانقەکاندا، کە هەموو ڕۆژێك مووچە خۆران و فەرمانبەران و کەس و کاری شەهیدان و خاوەن کۆمپانیاکان و موقاولەکان سەرە ئەگرن لە ڕیزەکانی بانقەکان و پارە نامێنێ لەنیوەڕۆیا، بۆیە من پێشنیار دەکەم بۆ باشتر کردنی ئەم بودجەیە، بۆ باشتر کردن و نەهێشتنی کەم و کوڕیەکان، ئەم بودجەیە بگەڕێتەوە بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، ئەو کەم و کوڕیانەی دەست نیشانمان کردووە، بتوانین لەماوەی هەفتەیەکدا چاکی بکەنەوەو جێبەجێی بکەن و بۆمان بگێڕنەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

مامۆستا کاوە فەرموو.

بەڕێز کاوە محمدامین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وەزیرە بەڕێزەکان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، پێش ئەوەی بچمە سەر هەندێك سەرنج و تێبینی، بەلأم بە ئەرکی خۆمم زانی وەکو هەڵسەنگاندنێك بۆ خەملأندنی پڕۆژە یاسای بودجەی 2013 کە لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە بەتایبەتی لە لایەن هەردوو وەزارەتی دارایی و پلان دانان ئامادە کراوە، دەست خۆشیان لێ بکەین، لەبەر ئەوەی بە بەراورد لەگەڵ ڕاپۆرتی ساڵانی ڕابردوو، وا هەست دەکەین ڕوون کردنەوەی زۆر باشی تێدایە، تێیدا بە خشتەو بە ئەرقام داهات و خەرجیەکانیان لەسەر سێکتەرەکان زۆر بەجوانی و بەرێك و پێکی و شەفافانە دابەش کردووە، بێگومان لەگەڵ هەموو ئەو ئیجابیات و ڕوون کردنەوانەی کە لە ڕاپۆرتی لیژنەی وەزارەتی مالی دا هاتووە، بەلأم هەندێ کەم و کوڕیش هەیە ئەوە

شتێكی ئاساییە، ئەگەر لە ولآتێكی هەرە پێشكەووتودا بودجە دابندرێت و خەملآندنی بۆ بكرێت، بێگومان بێ كەم و كوڕی نابێت، ئێمە وەكو ئەندامانی پەرلەمان ئەركی سەرشانمانە هەڵسەنگاندن بۆ ئەو پرۆژە یاسایەو بۆ ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی حكومەت بكەین، لە هەمان كاتیشدا دەبێ بە مەسئولیەتەوە و بە واقع بینانە ئێمە لایەنە ئیجابی و سلبیەكانی هەڵبسەنگێنین، ئێمە وەكو هاوولآتیەك لە كوردستاندا، من بەش بە حاڵی خۆم وەكو ئەندامێكی پەرلەمان لە لیستی كوردستانی، ویژدانم ئاسوودەیە كە ئێمە كاتی خۆی لە هەڵبژاردنەكان لە ساڵی 2009 وەكو لیستی كوردستانی بەڵێنمان بە خەڵكی خۆماندا كە ئێمە لە خزمەتی ئەواندا دەبین، ئەو بودجەی هەرێمی كوردستان كە بەشی هەرێمی كوردستانە، لە خزمەتی ئەوان بۆ بووژاندنەوەو نوێ كردنەوەی كوردستان و ئاوەدانكردنەوەی كوردستان بەكاری دەهێنین، هەر تاكێكی كوردستان ئەگەر بەراورد بكات لەو چەند ساڵەی ڕابردوو دا هەست دەكات گۆڕانكاریەكی زۆر و پێشكەوتوو بەسەر ژیان و گوزەران، بەسەر كارە خزمەتگوزاریەكان بەسەر بوارەكان وەكو بواری پەروەردەو فێركردن، وەكو بواری تەندروستی، لە بواری ڕێگاو بان و ئاوەدانكردنەوە، هیچ شارێك نەما دووجار بەقەدەر خۆی گەورە نەبووبێ، ئەوەش پێویستی بە خزمەتگوزاری و پێویستی بە خانووبەرەو ڕێگاو بان و كارەباو ئاو و هەموو ئەو پێداویستیانەی هەیەتی لە كوردستاندا، هەموو كەس ئاماژە بەو پێشكەوتنانە دەدات، هەتاوەكو خەڵكی بیانی و خەڵكی نەیاریش، كوردستان لە ئاستی تموحی ئێمەش دانیە، ئێمەش هەوڵ دەدەین چ وەكو پەرلەمانتاران و چ وەكو هەموو ئەو بەرپرسانەی خۆمان، لە كابینەی شەش و حەوتەم لە خزمەتی خەڵكی كوردستاندا بوونە، بتوانین كەم و كوڕیەكان چارەسەر بكەین و لە خزمەتی خەڵكی خۆماندابین، ئەو بووژاندنەوەی ئابووری و جموجۆڵی بازرگانی و جموجۆڵی فرۆشتن و كاسب كاری، ئاوەدانكردنەوە و ئەوانە جێگای خۆشحاڵیمانە، هەروەها ئەو سەقامگیریەی لە هەرێمی كوردستاندا هەیە، نەوەك بە قسەی ئێمە وەكو هاوولآتی كوردستان و خەڵكی كوردستان، یان وەكو پەرلەمانتاری كوردستان، بەڵكو خەڵكی تریش ئاماژە بە سەقامگیری و بەوە دەدات، كە بۆتە مایەی هاتنی بەدەیان و سەدان كۆمپانیای بیانی كە دێن لێرە ئیستیسمار لە هەرێمی كوردستان دەكەن، هەروەكو لە بیدایەت ئاماژەمان پێیدا مانای ئەوە نیە ئەو هەموو پێشكەوتن و ئیجابیاتانەی كە لە داهات و خەرجیاتی بودجەكاندا هەیە بێ كەم و كوڕی بێ، بێگومان كەم و كوڕیش دەبێ، مادام خزمەتگوزاری بەردەوامە، مادام ژیان بەردەوامە، بێگومان هەندێ كەم و كوڕی دەبێ، ئەركی ئێمەیە دەست بخەینە سەر كەم و كوڕیەكان، بە مەسئولیەتەوە، بە واقع بینیانەوە، بۆ ئەوەی بتوانین لەگەڵ حكومەتی خۆمان موعالەجەی بكەین، و لە پاشە ڕۆژدا لە خزمەتی هاوولآتیاندا ئەو بودجەیە هەرچی باشتر و چاكترە لە خزمەتی ئەواندابێ، من بە حوكمی ئەوەی لە دوو لیژنەم، لە لیژنەی كشتوكاڵ، هەروەها لیژنەی پێشمەرگە و شەهیدان و قوربانیانی جینۆساید، بە ڕاپۆرتی خۆمان وەكو لیژنە ڕاپۆرتەكەمان ئاراستەی لیژنەی دارایی كرد، سوپاسی لیژنەی دارایی پەرلەمانیش دەكەین، كە ئەوانیش پێشنیار و داواكاریەكانی هەردوو لیژنەكەی ئێمەیان لە ڕاپۆرتی گشتی لیژنەی دارایی تۆمار كردووە، لەبواری كشتوكاڵیدا من پشتگیری تەواوی پێشنیار و تێبینیەكانی سەرۆكی لیژنەكەمان كاك جلال علی

دەکەین کە ئاماژەی پێیدا بوو، بەڕاستی کەرتی کشتوکاڵ بەلای ئێمەوە لە کوردستان بوارێکی زۆر گرنگە، بودجەی ساڵی 2013 زیاتر ئیهتیمام بەکشتوکاڵ بدات، ئەویش بە پشتیوانی کردنی کەرتی کشتوکاڵ بۆ پرۆژەی ستراتیژی درێژخایەن، هەرچەندە ئەو قەرزەی کە بۆ کشتوکاڵ گۆڕانێکی باشی کردووە لە پەرەپێدان بەرهەمی ناوخۆ و پشتیوانی کردنی جوتیاران، بووژانەوەی کەرتی کشوکاڵ، بەلاَم لە ئاستی پێویستدا نیە، بۆیە من پێشنیار دەکەم کە زیاتر گرینگی بدرێت بە پرۆژەی ستراتیژی کشتوکاڵی گەورە، لەبەر ئەوەی دەبێتە پێگەیەکی ئەساسی بۆ ژێرخانی ئابووری خۆمان، کە ئێستا لە هەموو کاتێك زیاتر پێویستیمان بەوە هەیە ببینە خاوەنی ئابووری سەربەخۆی خۆمان و پشت بە خۆمان ببەستین، لە پاڵ ئەو پرۆژانەی کە هەیە بە تایبەتی من بەهەموو قەناعەتمەوە پشتگیری لە سیاسەتی حکومەت دەکەم، بۆ پرۆژەی وەبەرهێنانی نەوت و گاز لە کوردستاندا، عەقدی لەگەڵ ئەو شەریکە گەورە بیانیانە دەکات، بەڕاستی ئەوە هەر هەنگاوێك لە پێشکەوتنی ئەو پرۆژەو دەرهێنانی نەوتانە، دوو هەنگاو لە سەربەخۆیی ئابووری و بنەمای دەوڵەت نزیکمان دەکاتەوە، بۆیە پێویستە هەر هەمووومان بە هەموو لایەنە سیاسیەکانەوە، بە جیاوازی بیر و ڕاوە پشتگیری لەو ئاراستەی حکومەت بکەین، لەبەر ئەوەی ئەوە مەسەلەیەکی زۆر نیشتیمانی و نەتەوەیی خۆمانە کە ئەمڕۆکە کوردستان لەبەردەم زۆر ئەگەری چاوەڕوان کراو دایە، کە پێویستی بە هەماهەنگی و هاوکاری هەیە، بۆ ئەوەی بتوانین خاوەنی ئابووری خۆمان، سەربەخۆیی سیاسی خۆمان بین، دواجاریش دەبینە خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆمان، بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین کە پرۆژەی ستراتیژی گەورە لە بواری کشتوکاڵی و پیشەسازیدا بکەین، جگە لەوەی کە دەبینە خاوەن ئابووری سەربەخۆی خۆمان و داهاتی خۆمان، لەهەمان کاتدا هەلی کار دەرەخسێت، هەلی کار دەرەخسێت بۆ ئەوەی ئێمە لە کەرتی تایبەتدا بۆ ئەوەی بارگرانی لەسەر بودجەی تەشغیلی کەم بکرێتەوە، بار گرانی لەسەر حکومەت کەم بکرێتەوە، ئەو بودجەیەی کە بۆ مووچەی فەرمانبەران بەکاردەهێندرێت، دەتوانین ئێمە لە کەرتی تایبەت بیکەینە...، منیش چەند پرسیارێکم کردووە، دوای ئاراستەی نوێنەرانی حکومەتی دەکەم، بۆ ئەوەی کە چ پلانێك هەیە بۆ بووژاندنەوەی کەرتی تایبەت، بۆ ئەو ڕاست کردنەوەی لاسەنگیە لە نێوان بودجەی تەشغیلی و بودجەی ئیستیسماریدا هەیە، لەبەر ئەوە بەڕاستی ناکرێ،لە لایەك داوا بکەین بودجەی تەشغیلی کەم بکرێتەوە، لە لایەکی تریش داوا بکەین خەڵکیش تەعین بکرێت، ئەوە ناکرێ، ئەگەر ئێمە داوا بکەین خەڵك تەعین بکرێت دەبێ پارەی بۆ پەیدا بکەین، ئەگەر بمانەوێ مووچە بدەینە خەڵك دەبێ بودجەیەك شك ببەین بیدەینە خەڵك، لە لایەکیش بڵێین ئەو هەموو موەزەفە بۆچیە، ئەو هەموو فەرمانبەرانە بۆ چیە، ئەمە لە ئاستی حکومەت نیە، خەڵکیش بێکارە، ئێمە دەبێ وەکو ئەندام پەرلەمان بە مەسئولیەتەوە، دەست نیشانی خاڵەکان بکەین، بە بۆچوونی من لەوەندەی لێی تێگەیشتبم زیاتر دەبێ ئێمە ئیهتیمام بە کەرتی تایبەت بدەین، بۆ ئەوەی هەلی کار برەخسێنین، زیاتر بۆ ئەوەی بار گرانی لەسەر حکومەت و بودجەی تەشغیلی کەم بکرێتەوە، سەرەڕای ئەوەی ئەگەر حکومەت بتوانێ لە هەندێ خەرجی تریش کەمی بکاتەوە، ئەوە جێگەی دەست خۆشیە، پرسیارەکەی من ئەوەیە لە

وەزیری پلان دانان، پاریش هەر ئەوەم گوت، ئایا ئەوان هیچ پلانێکیان هەیە بەو ئاراستەیە کە بتوانین لە چەند ساڵی داهاتوودا پلانی درێژخایەن و کورت خایەن بتوانن ئەو لاسەنگیە لە بەینی بودجەی تەشغیلی و بودجەی ئیستیسماری ڕاست بکەنەوە؟، پێم خۆشە دوایی لە وەڵامەکاندا وەزیر وەڵامی ئەو پرسیارانەمان بداتەوە، خاڵێکی تر ئەوەیە کە ئێمە وەکو لیژنەی پێشمەرگە و شەهیدان، بەڕاستی هەر هەمووومان لەگەڵ ئەوەین وەزعی کەس و کاری شەهیدان و قوربانیانی جینۆساید چاك بکرێت، ئەوەش بەڕاستی بە باش کردنی مووچەیان دەکرێت، بە باش کردنی جێگەو ڕێگەو ژیانیان دەکرێت، ئەویش خانووە، ئێمە لە ڕاپۆرتەکەی خۆمان داوامان کردبوو مووچەی وارسی شەهیدان زیاد بکرێت، بەس خۆشبەختانە لەگەڵ ناردنی ڕاپۆرتی ئێمە بۆ لیژنەی دارایی، حکومەت خۆی بڕیاریدا هەر مووچەی 150 هەزار دینار بۆ مووچەی شەهیدان زیاد بکرێ، ئەوە دەست خۆشیە، هەرچەندە ئەوان هەقی زیاترن لایەقەی زیاترن، بەڵام داوا لەحکومەت دەکەین لە هەر فورسەتێك و مەجالێك کەس و کاری شەهیدانیان لەبیر بێ، لەبەر ئەوەی بەڕاستی بە پلەی یەك دێن، بۆ ئەوەی هەقی بەشی خۆیان هەبێ لە بودجەی هەرێمی کوردستاندا، لایەنی دووەم بۆ مافی کەس و کاری شەهیدان ئەوەیە خانووبەرە و زەوی و جێگەی نیشتەجێبوون، زۆر هەوڵ دراوەو پرۆژەی باش کراوە، بەڵام لە هەمان کاتدا ژمارەیەکی زۆر لە کەس و کاری شەهیدان ماوە خاوەن خانووبەرە نین، لەگەڵ ئەو پرۆژانەی کە کراون خانوو هەیە کە لەلایەن وەزارەتی شەهیدانەوە دەکرێت، بەڵام من پێشنیار دەکەم لە وەزارەتی پلان دانان و دەستەی وەبەرهێنان، وەزارەتی دارایی سوود لە پرۆژەکانی وەبەرهێنان بکەن، بەتایبەتی لە بارەی خانوو و نیشتەجێبوون، زۆر شوقەو خانوو دەکرێت، دەتوانن ئێوە ئیتیفاق لەگەڵ ئەو کەرتە تایبەتانە بکرێت، چەند خانوویەك، چەند شوقەیەك بۆ کەس و کاری شەهیدان، ئەوانیش ئامادەن بە نرخێکی هەرزان و گونجاو بێت، هەر حکومەت خۆی سەرپەرشتی بکات لە پێدانی قستەکان و تەواو بوون و دابەش کردنی بەسەر شەهیدان، بەپێی ڕێژەیان لە شارو شارۆچکەکان، ئەوە بیرۆکەیەکە بەڵکو ئەگەر قسەی لەسەر بکرێ، پێموایە مەجالی ئیش کردنی تێدا هەیە، مەجالی ئەوەی تێدا هەیە کەس و کاری شەهیدان تێیدا سوودمەند بن لە خانوو و شوقەدا، یەك داواکاریم هەیە بەڕاستی ئێوەش لەبەر ئەوەی ئێمە لە تەماسی ڕاستەوخۆ داین لەگەڵ کەس و کاری شەهیدان، هەندێکجار کە ئەو زیادەیە یاخود بۆ نموونە، دەرماڵەی کچ و کوڕی شەهید، دەرماڵەی خێزان و منداڵ، خوێندن، کە بڕیار لە پەرلەمان دەرچوو و درا بە حکومەت، حکومەت بڕیاری دەرکرد، هەندێ ڕۆتینیات لە دائیرەکان وای کردووە دوا بکەوێ، بۆ ئەوەی پەلە بکرێ، تاوەکو ئێستا دەرماڵەی خێزان و منداڵی شەهید، پار ئێمە بڕیارماندا هەتاوەکو ئێستا سەرف نەکراوە، پێمان باشە لەو شتە ڕۆتینیات و ئەوانە دەست و بردی لێ بکرێت، بۆ ئەوەی ماڵ و منداڵی شەهید زیاتر ژیان و گوزەرانیان لە خوێندنیشدا بێ کێشە بن، خاڵێکی تر ئەوەیە ئێمە وەکو لیژنەکەمان لە لیژنەی پێشمەرگەین، بمانەوێ و نەمانەوێ ئەمڕۆکە هێزی پێشمەرگەی کوردستانە، پارێزەری هەرێمی کوردستان و سەقامگیری لە هەرێمی کوردستانە، بە تایبەتی لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا، کوردستان لەبەردەم چەند تەحەدیاتێك و پلانێکی دوژمنانەدایە، وەکو ئاماژەمان پێدا

لەبەردەم گۆڕانکاری زۆردایین، ئێمە پێویستیمان بە هێزێکی پێشمەرگەی مۆدێرن و خاوەن چەك و جبەخانەی مۆدێرنە، ئەمە بە قسەو دروشم و شیعار ناکرێ، ئەمەش بە بودجە دەکرێت، ئێمەش وەکو ئەندامی پەرلەمان کە تەماشای بودجەی حکومەتی هەرێم دەکەین من پێموانیە ئێمە بتوانین ئەو هەموو داواکاریانە یان ئەو هەموو سوپایانە دروست بکەین، بە بودجەی خۆمان، لەبەر ئەوەی حسەی پێشمەرگەی کوردستان لەسەر بودجەی حکومەتی عیراقە، ئێمە جگە لەوەی کە لە بودجەی هەرێمی کوردستان هاوکاری پێشمەرگە کراوە، بەلاَم بۆ زیاتر باشتر کردنی وەزعی پێشمەرگە لە ڕووی چەندایەتی و چۆنایەتی سەربازگەو مووچەو چەك و ئەوەوە، پێویستیمان بەو بڕە پارەیە کە زیاتر لە حەوت ملیار دۆلارە لە بەغدا حظر کراوە، ئەمە هەمووی فشارێکی سیاسی، دیبلۆماسی و هەتاوەکو قانونی لەسەری بخەینە گەڕ، هەروەها داواش لەسەر حکومەتی عیراقی تۆمار بکەین، لە مەحکەمەی فیدراڵی، بۆ ئەوەی ئێمە ئەو بڕە پارەیەی خۆمان وەربگرینەوە، بۆ ئەوەی بتوانین هێزی پێشمەرگەی خۆمان باشتر و چاکتر پەروەردە بکەین و ئامادە بکەین، بۆ پاراستنی هەرێمی کوردستان، ئیتر سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك عونی فەرموو.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

جێگەی دڵخۆشیە کە حکومەت پڕۆژە یاسای بودجەی بە تەواوی زانیاریەکان بە وردەکاریەکانەوە خستۆتە بەردەمی پەرلەمان و ڕای گشتی، بە بەرچاو ڕوونیەوە تاوتوێی بودجەی ساڵی 2013 بکەین، وابکەین داهاتی هەرێم کە هی خەڵکی کوردستانە بچێتە خزمەت و جێبەجێ کردنی داواکاری هاووڵاتیان، ئاشکرایە کە بودجەی حکومەتی هەرێم پشت دەبەستێت بە بودجەی حکومەتی فیدراڵیەوە، بە وەجەبات دەگاتە کوردستان، بودجەی ئەمساڵ بە وردەکاریەکی زیاتر پێشکەشی پەرلەمان کراوە، لە یاسای بودجەی ساڵی پار بەپێی ماددەی 38ی یاساکە، بڕیار درا کە حکومەتی هەرێم دوای پەسەند کردنی بودجەی حکومەتی عیراقی فیدراڵی، لە ماوەیەکدا کە لە دوو هەفتە تێپەڕنەکات، بودجەی کوردستان ڕەوانەی پەرلەمان بکات، هەرچەندە هەتاوەکو ئەم ساتەش بودجە لەعیراقی فیدراڵ بۆ ساڵی 2013 پەسەند نەکراوە، لێرەش دەست خۆشی لە حکومەت بکەین، کە بەر لە تەواو بوونی ماوەی دیاریکراو بۆ ڕەوانە کردنی بودجە، توانی بودجەکەی پێشکەش بە پەرلەمان بکات، لە هەمان کاتدا دەست خۆشی لە وەزارەتی دارایی و ئابووری و وەزارەتی پلان دانانی هەرێمی کوردستان بکەین، هەموو ئەو بەڕێزانەی کە دەستیان هەبووە لە ئامادەکردنی بودجەی ساڵانەی هەرێم، بێگومان پەسەند کردن و ئیقرار کردنی بودجە، یەکێکە لە ئەرکە هەرە گرنگەکانی پەرلەمان، بودجە تەعبیر لە سیاسەتی ئەولەویاتی حکومەت دەکات، بڕبڕەی پشتی ئابووری هەر وڵاتێکە، سەبارەت بە فەلسەفەو ستراتیژی ئابووری ساڵانەی حکومەت، بودجە لە هەر وڵاتێك کەم و کورتی تێدا دەبێت، ئەگەر کەم و کورتیشی تێدابێت، ئیشی ئێمەیە کەوا چاکی بکەینەوە، کاری

سەرەکی ئەندامانی پەرلەمان، لیژنەکانی پەرلەمان، پەرلەمان بەشێوەیەکی گشتی دەست نیشان کردنی کەم و کورتیەکانە، پڕکردنەوەیان لەبەر ئەوەی دەبێ هەموو لایەنەکان هەوڵ بدەین بودجەیەکی وا پەسەند بکەین کە لە خزمەتی خەڵکی کوردستان بێ، لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان لەسەر بودجەی خەمڵێنراوی هەرێمی کوردستان، بۆ ساڵی 2013 ڕاپۆرتێکی پوختەو تۆکمەی ئامادە کردووە، تیایدا ئاماژەی کردووە بەو تێبینی و پێشنیارانەی کە لە لیژنەکان سەبارەت بە بودجە پێشکەشیان کردبوو، لەگەڵ ئەو ئاکامانەی کە پێی گەیشتوون، لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان، بە مەبەستی وەرگرتنی سەرنج و تێبینیەکان، توانیویانە زۆربەی زۆری ئەو سەرنج و تێبینیانە جێگیر بکەن لە ڕاپۆرتەکەیاندا، لێرەدا جێگای خۆیەتی دەست خۆشیان لێ بکەم، لە ئامادەکردنی ڕاپۆرتەکەیان و پشتگیریان دەکەم، چونکە دەست خۆشی کردن لە ڕاپۆرتیان، دەست خۆشی کردنە لە ڕاپۆرتی هەموو لیژنەکانی پەرلەمان، تەعبیر لە ڕای زۆربەی زۆری لیژنەکان و ئەندامانی پەرلەمان دەکات، مەبەستی هەر بۆچوونێك و سەرنجێك بەرژەوەندی میللەتەکەمانە و خەڵکی کوردستانە، سەبارەت بە بودجە و چۆنیەتی دابەش کردن و خەرج کردنی، خستنە بەر دیدی خەڵکی هەرێمی کوردستان بە شەفافیەت، لیژنەکانی پەرلەمان و ئەندامانی پەرلەمان لە ڕۆژی 2012/12/26 وە سەرقاڵی گفتوگۆ کردنی بودجەنە، ڕۆژانی ڕابردوو لە نێو لیژنەکانی پەرلەمان، ئێمە پێنج ڕۆژە لەناو ئەم هۆڵی پەرلەماندا، چونکە بابەتێکی هەستیارە پەیوەستەبە قوتی هەموو خەڵکی کوردستانەوە، هەموو ئەندامە بەڕێزەکانی پەرلەمان، مەبەستیان ئەوەیە ئەگەر هەر کەم و کورتیەك یان کەلێنەك هەبێ، لە پڕۆژەی بودجەی ساڵی 2013 دا بتوانن دەست نیشانی بکەن و پڕیان بکەنەوە بۆ دەرچوواندن و ئیقرار کردنی بودجەیەك، کەوا بەشێوەیەك ڕێك و پێك و عادیلانە لە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستاندا بێ، لەدانانی بودجەدا هەوڵی زۆر دراوە کە زیاتر بایەخ بدرێت بە بواری تەندروستی، پەروەردە، خوێندنی باڵا، کارەبا، کەرتی کشتوکاڵی، پیشەسازی، گەشت و گوزار، بایەخدان بە ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێم، بەرقەرار کردنی زیاتری ئەمن و ئاسایشی هەرێمی کوردستان، جگە لە خزمەتگوزاریەکان کە لە پڕۆژەکاندا هەیە، خزمەتی خەڵکی کەم دەرامەتی کوردستان بکات، ئەویش لە ڕێگای بەردەوام بوون لەسەر پێدانی سولفەی عەقاری، سولفەی هاوسەرگیری، پێدانی پارەی تۆڕی کۆمەڵایەتی، بەردەوام بوون لەسەر بەرنامەی تواناسازی، پێدانی قەرزی بچووك، پڕۆژە تایبەتەکان، تەرخان کردنی پارەی پێویست بۆ دۆزینەوەی هەلی کار لە کەرتی تایبەت، بۆ کەم کردنەوەی بێکاری گەنجان، چارەسەرکردنی مووچەی خانەنشینی مەدەنی و عەسکەری، جگە لە بوارەکانی تر، لەوانەش تەرخان کردنی 15 هەزار پلەی وەزیفی، دامەزراندنی فەرمانبەر و کارمەندان سەرەڕای دەرکردنی بڕیاری ئەنجومەنی وەزیرانی ژمارە 7652 لە ڕێکەوتی 2012/7/11، دەربارەی دامەزراندن، پێویستە لێرەدا خێرایی بکرێت لە پێك هێنانی ئەنجومەنی ڕاژەی گشتی بەپێی یاسای ئەنجومەنی خزمەتی گشتی ژمارە 7 ساڵی 2011، کە تاوەکو ئێستا ئەمە نەکراوە، پێکهێنانی ئەم ئەنجومەنە دەبێتە هۆی دیاریکردنی مەرج و ستانداردی فەرمانبەر و کارمەندان، سیاسەتەکانی خزمەتی گشتی لە هەرێمدا دادەڕێژرێت، دادپەروەری لە

دامەزراندنی ئەو فەرمانبەرانەی دەیانەوێ بەپێی یاسا دابمەزرێن دێنێتە کایەوە، ئەم گلەیی و ناڕەزاییەش دەکرێت کەم ببێتەوە یان نامێنێت، بەردەوام بوون لەسەر دابین کردنی یەکەی نیشتەجێ بوون، بۆ هاووڵاتیانی کەمدەرامەت و داهاتی سنووردار، بەپێی یاسای دابین کردنی یەکەی نیشتەجێ بوون، ژمارە (7)ی ساڵی 2008 ی هەموار کراو، بە یاسای ژمارە (18)ی ساڵی 2011، کە حکومەت گوژمەیەکی ساڵانە لەناو بودجەی گشتی هەرێم دابین دەکات، دروست کردنی یەکەی نیشتەجێ بوون، بۆیە لێرەدا پێویست بوو ئەو بڕە پارەیەی کە تەرخان کراوە لەناو ئەو بودجەیە بەشێوەیەکی سەبەخۆ دیاریکرابوایە، بەتایبەتی وەزارەتی ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێ کردن، ڕێنمایی (1) ی ساڵی 2012 ی دەربارەی ستانداردو مەرجەکانی بەخاوەن کردنی دەرکردووە، ئەم ڕێنماییانەش لە ژمارە 149 ی وەقایعی کوردستان بلاّو کراوەتەوە، پرسیارم لێرەدا ئەوەیە، ئایا تاوەکو ئێستا چەند یەکەی نیشتەجێ بوون دروست کراوە؟، چەند خێزان سوودی لێ وەردەگرن؟، پێشنیارم ئەوەیە لەبەر کەمی بودجەکە هەڵمەتێکی نیشتیمانی هەبێت لە ڕێگای بانکەکانەوە، بۆ چارەسەر کردن و کەم کردنەوەی کێشەی نیشتەجێ بوون، پێویستە لەسەر حکومەتی هەرێم داهاتی دارایی بۆ سندوقی کۆمەك بۆ تووشبووانی شێرپەنجە لە هەرێمدا، بەپێی یاسای ژمارە (11)ی ساڵی 2012 لە ڕێکەوتی 2012/7/15 دابین بکات، چونکە بەپێی ماددەی 4 بڕگەی یەکەم و دووەم، داهاتەکانی سندوق پێك دێت (أ) ئەو پارەی کە حکومەتی هەرێم لەنێو بودجەی گشتی دا تەرخانی دەکات، (ب) بەشی سندوق لە تەرخانکراوەکانی وەزارەتی تەندروستی، (ج) داهاتە وەرگیراوەکانی تر بەپێی بڕگەکانی تری ماددەی (4)، بەلاّم تێبینیمان کردووە کەوا هیچ بڕە پارەیەك بۆ ڕاپەڕاندنی سندوقی کۆمەك بۆ تووشبوانی شێرپەنجە لە هەرێمدا تەرخان نەکراوە، پرسیار لێرەدا ئەوەیە بۆچی تەرخان نەکراوە؟، سەرەڕای دەرچوواندنی یاساکە لە ڕۆژی 2012/7/15، چونکە دەبێت یاساکە چۆن دەرچووە وا جێبەجێ بکرێ، تێبینی ئەوە دەکرێت کە ساڵانە لە بودجەی وەگەڕخستن، وەبەرهێنان جیاوازیەکی زۆر هەیە، بودجەی وەگەڕخستن بەشێکی زۆری سەراپای بودجەکە دەبات، ئەوەش ساڵانە بەرز دەبێتەوە بۆ بڕی بودجەی وەگەڕخستن بە بەراورد لەگەڵ بودجەی ساڵانی 2010 و 2011 و 2012 زیادی کردووە، بەلاّم بودجەی وەبەرهێنان بەڕێژەیەك کەمی کردووە، واتە نەتوانراوە ئەو هاوسەنگیە لە بەرژەوەندی بودجەی وەبەرهێنان بێت، بە بەراورد لەگەڵ بودجەی ساڵی پار، هەرچەندە ئەم ڕێژەیە هەتاوەکو ئێستا لە چوارچێوەی لە (68,5٪) سەدا شەست و هەشت و نیو بۆ وەگەڕخستن، لە (31,5٪) سەدا سی و یەك و نیو بۆ وەبەرهێنان ماوەتەوە، هەرچەندە حکومەت موبەریراتی مەعقول و مەنتقی هەیە بۆ ئەمە، بەلاّم ئەوە بەڕاستی پێویستی بە چارەسەر کردنی زانستی و دارایی هەیە بۆ ئەوەی لە ساڵانی داهاتوودا زیاتر کێشەو گرفت دروست نەکات بۆ بودجەی هەرێم، لێرەدا پرسیارم ئەوەیە ئایا بە چ ڕێکارێکی زانستی و دارایی، یان چ ڕێکارێکی زانستی و دارایی هەیە بۆ چارەسەر کردنی ئەم کێشەیە؟، چونکە دەبێ هاوسەنگی لەنێوان بودجەی تەشغیلی و بودجەی ئیستیسماریدا هەبێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، کوردستان هەرێمێکە و بەشێکە لە عیراقی فیدراڵ، نەخشە کێشەکانی سیاسەتی دارایی و دانانی

بودجەی گشتی، دەوڵەتی عیراق لەدەسەڵاتی حکومەتی عیراقی فیدراڵ دایە، بەڵام بەپێی حوکمەکانی دەستوور، دەبێ حکومەتی هەرێم بەشداری بکات لە دانانی سیاسەتی ئابووری عیراق، لە ئامادەکردنی بودجەی ساڵانەی عیراق و بودجەی تەکمیلی، بەپێی بنەمای هەموو سیستەمەکانی فیدراڵی لەدەوڵەتەکانی فیدراڵیدا، بەشداری پێ نەکردنی هەرێم لەدانای سیاسەتی ئابووری وڵات، ئامادەکردنی بودجەی ساڵانەی عیراق، هەروەها لەبەر پابەند نەبوونی حکومەتی فیدراڵی عیراق، لە پێدانی موستەحەقاتی هەرێم، حکومەتی هەرێم پێویستە ڕێ و شوێنی زیاتر ئیداری و یاسای بگرێتە بەر بۆ یەکلا کردنەوەی ئەم پرسە، بۆ وەرگرتنی مافی هەرێمی کوردستان لەو بارەیەوە، پرسیار لێرەدا ئەوەیە، ئایا چی نوێ لە بەرنامەی حکومەت دایە، بۆ بەدەست هێنانی مافی زەوت کراوی هەرێم؟، ئەگەر دانوستانەکان نەگەیشتە ئەنجام لەگەڵ حکومەتی عیراقی فیدراڵدا، بۆ زوو یەکلا کردنەوەی کێشەکان لەنێوان هەرێم و بەغدا، پێشنیار دەکەم حکومەتی هەرێم ڕوو بکاتە دادگای فیدرالی عیراقی کە بەیاسای ژمارە (30) ساڵی 2005 هەموار کراو بە یاسای ژمارە 35 ساڵی 2011 پێك هێنراوە، بۆ وەرگرتنی مافی هەرێم بەپێی حوکمەکانی دەستووری عیراقی فیدراڵ، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، سەبارەت بەو بەشانەی کە پەیوەستە بە لیژنەی یاسایی، یەك ئەنجومەنی دادوەری، دوو وەزارەتی داد، مەعلومە پەرلەمانی کوردستان یاسای دەسەڵاتی دادوەری ژمارە 23 ی ساڵی 2007ی لە هەرێم دەرچوواند، دەسەڵاتی جێبەجێ کردنی جیا کردۆتەوە بەپێی یاساکە، ئامانجی ئەم دەسەڵاتە پاراستنی شکۆمەندی دادوەری و بەدیهێنانی دادپەروەریە لەهەرێمی کوردستان، لەسەر بنەماکانی دەستووری هەمیشەیی عیراق، بەپێی ماددەکانی (19) بڕگەی یەکەم وە 47، جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان واتە (مبدء الفصل بين السلطات) جەخت دەکرێت کەوا دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆیە، بۆ ئەوەی سیستەمی قەزائی وەکو پێویست زیاتر حزوری هەبێ، هەیبەتی پارێزراو بێ، چونکە ئەم دامەزراوە پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە ژیانی ڕۆژانەی هاووڵاتیان و پایەی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی هەیە، بۆ ئەوەی زیاتر بچەسپێ کەوا دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆیە، بودجەی بۆ تەرخان کراوە لە خەرجیەکاندا، وەك دەسەڵاتێکی جیاواز و سەربەخۆ، دەبێ ڕەچاوی ماددەی 62 لە یاساکەیان بکرێ، تەئکید لەسەر ئەو پێشنیارە دەکەم کەوا جەخت لەسەر ئەوە بکرێت کە سەرۆکی ئەنجومەنی دادوەری، دەسەڵاتی خەرج کردنی ڕاستەوخۆی هەبێت لەو ئیعتیمادانەی کە تەرخان کراوە بۆ ئەنجومەنی دادوەری، تاوەکو بۆ هەر شتێکی بچووك و گەورە نەگەڕێتەوە وەزارەتی دارایی و ئابووری، بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکانی ڕۆژانەیان، وەزارەی دادیش بە هەمان شێوە، وەکو وەزارەت پەیوەندی ڕاستەوخۆیان هەیە بە ژیانی خەڵك و بەشێکە لەو دامەزراوەی کە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ پەیوەستە بە بەدیهێنانی دادپەروەری لەهەرێمدا، ئەو دەزگایانەی کە پەیوەستە بەو وەزارەتەوە، وەکو داواکاری گشتی کە لە کاتێکدا سەرۆکی داواکاری گشتی ئەندامە لە دەسەڵاتی ئەنجومەنی دادوەریدا، ئاشکرایە کەوا داواکاری گشتی لە ڕووی پەیوەندیەوە بە سامانی گشتی، داکۆکی کردنی لە مافی گشتی چاودێری کردنی یاسا، چۆنیەتی جێبەجێ کردن، لێکۆڵینەوە لەگەندەڵی، نوێنەرایەتی مافی گشتی، دەورێکی زۆر گرنگی هەیە، دەبێ زیاتر کارا تر بێ،

لە بودجەدا تێبینی ئەوە دەکرێت کە بەشێکی بیناو باڵەخانەکانی دام و دەزگاکانی وەزارەتی داد بەکرێ گیراون، کە ئەوەش قورساییەکی زۆر دەخاتە سەر بودجەی هەرێم، لەکاتێکدا وەزارەت واریداتەکی زۆری هەیە، بۆیە دەبوایە ئەو بینایانەی موڵکی حکومەت بن، نەوەك بەکرێ گیرابن، داهاتی وەزارەتی داد لە رسومات و برە پارەی وەرگیراو لە مامەڵەی فەرمانگەکانی سەر بەم وەزارەتە زۆرن، هەروەها لە تواناد‌ا هەیە ئەم وەزارەتە ڕابسپێردرێت بە خەرج کردنی داهاتەکانی خۆی، بە مەبەستی دروست کردنی باڵەخانە بۆ ئەو فەرمانگانە، واتە داهاتی وەزارەتی داد بۆخۆی بێت، پێشنیار دەکەم خێرایی بکرێت لەدروست کردنی باڵەخانە بۆ فەرمانگەکان، لەجیاتی ناچاربوونی وەزارەت بە پەنا بردن بۆ بەکرێ گرتن بۆ ڕاپەڕاندنی کاروباری هاووڵاتیان تیایاندا، لە بودجەی ساڵی 2014 دا بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی پلان دانان دا لەبەر چاو بگیرێت، ئاشکرایە بنەمای هەموو سیستەمێکی حوکمڕانی دروست و عادیلانە، بریتیە لە بەر قەرار کردنی سیستەمێکی قەزایی سەربەخۆ و تۆکمە و بەهێز، بە مەبەستی چەسپاندنی سەروەری یاسا، چەسپاندنی دادپەروەری لە کۆمەڵگادا، جێبەجێ کردنی یاساکان، بۆیە دەبێ دەورێکی گرنگی پێ بدرێت لە هەموو بوارەکاندا، لەوانەش بایەخدانی زیاتر لە ماف و ئیمتیازاتی ماددی و مەعنەوی، چونکە ئەگەر بمانەوێ یاسا بەرقەرار بێ و سەروەر بێ، دەبێ دەسەڵاتی دادوەری دام و دەزگاکانی وەزارەتی داد، ئەو لایەنانەی کە لە بواری جێبەجێ کردنیان یان تەتبیق کردنی یاساکاندا جێبەجێ بکەن، بەڕاستی کەسەکانیش سەروەر و ئازاد بن، لە چوار چێوەی یاسادا نەوەك بە پێچەوانەوە، قسەکانم سەبارەت بە ڕووداوەکانی هاتو و چۆ و دەوری بودجە لەو بوارەدا، زۆری ئۆتۆمۆبێل و ڕووداوەکانی لە ڕێگای ناوخۆ و دەرەکیەکاندا، زیانێکی گەورە بە تاکەکان و سامانی گشتی و تایبەتەکان دەگەیەنێت، کە ناودەبرێت بە تیرۆری سپی، پێشنیار دەکەم ترسی دڵنیایی ڕووداوەکانی ئۆتۆمۆبێل لە هەرێمدا لەبەرچاو بگیرێ، لەپێناو ڕەخساندنی دووبارە کارکردن لە یاسای ژمارە (815) ساڵی 1982، یان دەرچواندنی یاسایەکی تایەبت بە دڵنیایی لە هەرێم دا، بە دابین کردنی پارەیەکی گونجا و یان کاریگەر کردنی کۆمپانیا تایبەتەکانی دڵنیایی، تاوەکو بەشێوەیەکی کاریگەر بەم کارە هەڵبستن، بەو جۆرەی کەوا کەش و هەوایەك دروست بکەن، دڵنیایی گونجاو بۆ هاووڵاتیان لەگەڵیاندا دروست بکەن، چونکە ئەو زیانانەی بە تاکەکان یان بە ئابووری دەگات، چ لە ڕێگەی مردن یان پێکان لە ئەنجامی ڕووداوەکانی ئۆتۆمۆبێل زۆرن، هەرچەندە ئەنجومەنی وەزیران نیزامی ژمارە (9) ساڵی 2011 ی دەرکردووە، بەڵام ئەوە کافی نیە، ڕووداوی هاتو و چۆ کێشەی کۆمەڵایەتی زۆر بەدوای خۆیدا دەهێنێت، خەڵکی هەژار و کەمدەرامەت زیاتر بارو دۆخی تێك دەچێت، لە ڕووداوێکی قەزاو قەدەری هاتو و چۆ، دانانی پلانێکی گونجاو بۆ هاوردە کردنی ئۆتۆمۆبێل، ماددەی (42) لە یاسای بودجەی ژمارە (8) ی ساڵی 2012 پێویستی کردووە لەسەر حکومەت، کەوا لێکۆڵینەوە و بەدواداچوون بکات، بۆ ئەو پێشنیارو ڕاسپاردانەی لەگەڵ یاساکەدا هاوپێچ کراون، بە گوێرەی یاساو توانای هونەری و دارایيە بەردەستەکان سوودیان لێ وەربگیرێت، پرسیارم لێرەدا ئەوەیە، ئەوە ڕوون بکرێتەوە، ئەوەی پێی وەرگیراوە؟، ئەوەی جێبەجێ کراوە؟، ئەوەی پێ وەرنەگیراوە، لەگەڵ دیاریکردنی هۆیەکانی

جێبەجێ نەکردنیان یان وەرنەگرتنیان، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، دەبێ ئێمە ڕەچاوی ئەوە بکەین کە یاسای دیوای چاودێری دارایی ژمارە (2) ساڵی 2008 لە هەرێمدا بە تەواوی جێبەجێ بکرێ، دامەزراندنی سەرۆکی ئەم دەزگایە، تەفعیل کردنی دیوانی چاودێری بۆ پێشکەش کردنی ڕاپۆرتەکانی خۆی بۆ پەرلەمانی کوردستان، بە تایبەتی ئەم دەزگایە پەیوەستە بە پەرلەمانەوە، هەرچەندە دەستەی چاودێریانەی پەیوەست بە دیوانی چاودێری دارایی هەن و بەکاری خۆیان هەڵساون، جەخت لەسەر ئەوەبکرێ کەوا ماددەی (40) بە هەر ڕێگایەك بێ جێبەجێ بکرێ، سەر ژمێری ئیحسا لە عیراق بکرێ، چونکە هەتاوەکو ئێستا حکومەتی ناوەندی ژمارەی دانیشتوانی بەپێی فۆرمی خۆراك لە هەرێم بە 4,320,604 کەس حسیاب کردووە، عیراقیش 34,410,560 کەس دانراوە لە ڕاستیدا ژمارەی دانیشتوانی هەرێم بە بەدواداچوونی ئێمە زیاتر لە پێنج ملیۆن و نیو کەسە، دەتوانم بڵێم دەگاتە شەش ملیۆن، چارەسەری هەموو کێشەکان بە جێبەجێ کردنی دەستوور و دیاریکردنی ژمارەی دانیشتوان، بەشی هەرێم لە بودجە مەعلوم دەبێ بەگوێرەی ماددەی دانیشتوان، دەبێ هەماهەنگی هەبێ لە نێوان لایەنە پەیوەندیدارەکانی هەرێم بۆ جێبەجێ کردنی پڕۆژەکان، بە پلان و بەرنامەیەکی ڕێکخراو هەماهەنگ کراو تر، بە مەبەستی دوانەکەوتنی جێبەجێ کردنی پڕۆژەکان، لەو ساڵانەی کە بۆی تەرخان دەکرێت، پرسیارم لێرەدا لە بەڕێزان نوێنەرانی حکومەت ئەوەیە، ئایا بۆچی هەماهەنگی و پلان بەپێی پێویست نیە بۆ پڕۆژەکان؟، هەروەها دەبێ ڕەچاوی ئەوە بکرێ کە ئەمساڵ هەڵبژاردنی پەرلەمان و ئەنجومەنی پارێزگاکان دەکرێت، بۆیە دەبێ بودجەیەکی تایبەت بۆ ئەم مەبەستە دابندرێت، بۆ ئەوەی حکومەت و ئەو لایەنانەی کە پەیوەندیدارن بە پرۆسەی هەڵبژاردن، بتوانن ئامادەکاری تایبەت بکەن، بۆ ئەم مەبەستە، تێبینی ئەوە دەکرێت لە ئەنجامی بەدواداچوونمان ڕێنماییەکانی وەزارەتی دارایی سەبارەت بە چۆنیەتی سەرف کردنی سولفەکانی کشتوکاڵی و پیشەسازی قورس، ڕۆتینی زۆری تێدا بەدی دەکرێت، لەجیاتی ئەوەی ئاسانکاری بکرێت، کەچی هاندەر نیە بۆ ئەوەی خەڵك پشتی پێ ببەستێ، پێشنیار دەکەین کەوا ڕێنماییەکان بەگوێرەی جێبەجێ کردنی یاساکان دەربچن، نەوەك بە پێچەوانە، ئاسانکاری بکرێ بۆ ئەوەی هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان سوود لەو یاسایانە وەربگرن، کە لە پەرلەماندا دەردەکرێت، پار ساڵیش پێشنیاری ئەوەم کرد کە بەدانی سولفەی عەقار بۆ ئەم خاوەن زەویانە کە 100 مەترن، هاوبەشی لەگەڵ کەسانی تر نەوەك وەکو ئێستا سولفە دابەش دەکرێ لەسەر دوو کەس، کە هاوبەشن لە زەویەکی 200 مەتری، هەتاوەکو تەنها نیوەی سولفەکە وەردەگرێت، دەبێ یەکێکیان تەنازول بکات لە مافی سولفە ئینجا ئەوەی تریان سولفەکەی پێ دەدرێت، لە کۆتایی قسەکانمدا پێشنیار دەکەم، یەکەم/ بایەخی زیاتر بدرێ بە کەرتی کشتوکاڵی و جوتیاران، بۆ ئەوەی بتوانن ئاسایشی خۆراك دابین بکەن، چونکە کشتوکاڵ نەوتێکی بەردەوامە، گرنگی زیاتر بدرێ بە کەرتی پیشەسازی و گەشت و گوزار، بەتایبەتی دوای ئەوەی کە بڕیار درا بە دەست نیشان کردنی هەولێری پایتەختی هەرێم بە پایتەختی گەشت و گوزاری ساڵی 2014، سێیەم/ بایەخدانی زیاتر بە بژێوی پێشمەرگە و خانەوادەی شەهیدان و ئەنفال کراوەکان و خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان، چوارەم/

پەلە کردن لە دەرچواندنی رێسای ڕێکخستنی دەرماڵە لە هەرێم بۆ بەدیهێنانی دادپەروەری و بابەتیانەو پیشەیی و چین و توێژەکانی فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان، زۆر سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو دکتۆر.

بەڕێز د.ئاراس حسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمانی بەڕێز، وەکو لیژنەی دارایی هەقیقەتێك هەیە پێویستە بزاندرێت، بەڕاستی ئێمە زۆر لە ئەندامە بەڕێزەکان دەست خۆشیان لە حکومەت کردووە، کە لە کاتی خۆی بودجەی ڕەوانەی پەرلەمان کردووە بۆ پەسەند کردن، بە داخەوە بەرامبەر بەوە زانیاریەك هەیە، ئێمە لەو کاتەی کە بودجەشمان پەسەند کردن لە هەرێمی کوردستان، تاوەکو بودجەی حکومەتی ناوەند پەسەند نەکرێت لە لایەن پەرلەمانەوە، بەداخەوە ئەو ڕێژەیەی کە بۆمان دێت، هەر یەك لەسەر دوانزەیە وەك زانیاریەك پێویستە هەموو ئەندامانی بەڕێز ئاگایان لەو هەقیقەتە بێ، ئەو هاووڵاتیانەش، سوپاس.

بەڕێز حسن محمد سورە/جێگری سەرۆکی پەرلەمان:

کاك صباح بیت الله فەرموو.

بەڕێز صباح بیت الله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ل بەراهیا بخێرهاتنا وەزیرێ ڕێزدار و شاندا یاوەرێ دکەم، ئەڤ ساڵا ئێك لە خالێ ئیجابیێ ل وەختێ خۆداهاتیە پەرلەمانێ کوردستانێ، کەچی هێشتا ل پەرلەمانێ عیراقێ موسادەقە ل سەر نەهاتیە کرن، کاریگەریێت وێ زووتر سولفەی عەقار و کشتوکاڵ و پیشەسازی و قەرزێ بچووك و دامەزراندن کە ئەڤ ساڵە 15 هەزار کەسە، پرۆژێ دی تر دێ زی کەڤنە بوارێ جێبەجێ کرن، خەڵکەکێ زۆر دێ سومەند بن، ئەز وەکی ئەندامەکێ پەرلەمانی، تەوازوع دێ خافتنێ کەم، کە بودجە فەلسەفە و سیستەمێ خۆ هەیە، خەڵکەکێ شارەزاو زاناو پسپۆر کارێ ل سەر دکەن، ڕەنگە ئەڤە ئیختیساسا ئەڤان هەڤاڵا بی ئەوێن لێرە حازرن، ئەز ئیدی ب زانینا خۆ ب ڤی ڕەنگێ دێچمە ناڤ بابەتێدا، حکومەتێ ئەڤ ساڵا ستراتیژیەتا خۆ دەست نیشان کردیە بۆ ئابووری ودارایا هەرێمێ، کو ل ڤان چەند خالا پێك دێت، ئێك/ بایەخدان سەرچاڤێ داهاتیێ جۆراو جۆر ل کوردستانێ، نەتەنها ب دەرئینانا نەفتێ، بەلکی ب گرینگی دان ب کەرتێ کشتوکاڵی و پیشەسازی و گەشتیاری و کەرتێن دی تر، دوو/ کێم کرنا زێدە ڕۆیێ ل خەرجیێن گشتی، سێ/ بەردەوام بوون ل سەر پێنگاڤێت حکومەتێ بۆ چاکسازیێ ل سیستەمێ تەندروستی ب ڕەنگەکی کە خزمەتا نەخۆش و نەخاسمە خەلکێ هەژار و کێم دەرامەت دابیتن، چار/ گرینگی دانێ پتر ب بوارا خیندنێ و خاندنا باڵا، کە هەتا نوکە پێنگاڤێت مەزن بۆ هاتینە هاڤێتن، پێنج/ دانانا سیستەمەکێ باش بۆ وەرگرتنا داهاتیە ئاڤ و کەهرەبایێ، ب ڕەنگەکی کو بگونجێتن دگەڵ ئەوان خەرجی حکومەتێ بۆ ئەڤی بارێ، شەش/

دانانا میکانیزمەکێ باش بۆ پێدانا دەرمالا فەرمانبەرێ حکومەتێ، حەفت/ هەولدان بۆ کارا کرنا ڕۆلێت بانکا بۆ پێدانا قەرزێت خانووبەرە، کشتوکالی و پیشەسازی، هەشت/ کار کرن بۆ دانانا بنەمایا سەربەخۆییێ ئابووریا کوردستانێ ب تایبەتێ بەیازا پیشەسازیا نەفتێ، و گازێ، نەك بتنێ دەرهینانا وان، ب ڕەنگەکی کێشەی سیاسی کارڤەدانا سلبی نەبیتن ل سەر بارودۆخێ ئەڤرۆییێ کوردستانێ، بۆچوونامن بەلێ حکومەتێ ستراتیژیەتێ خۆ هەیە بۆ پاشەڕۆژێ و دەستنیشان کرنێ کێم و کاسیا کریە و چارەسەریا وی ژی بۆ دانایە، ئەز وەکو ئەندام د لیژنا ناڤخۆ و ئاسایش و کاروبارا پێشمەرگەی و شەهیدان و قوربانیا جینۆساید، دێ ل سەر ڤان خالا ڕاوەستم، ئێك/ مە داخازا زێدەکرنا مووچەی کر بۆ کەس و کارێ شەهیدان، بەری چەند ڕۆژا حکومەتی ڕاگەهاند زێدەکرنا یارمەتیێن کەس و کارێ شەهیدێ سەنگەری و جینۆساید ب سەدو پێنجی هەزار دینارا، شەهیدێ هاوولاتی ژی بویە سێ سەد هەزار دینار، جهێ ڕەزامەندی کەس و کارێ شەهیدایە، داخاز ل حکومەتێ هەین ئەوە دشانێ دابیتن بۆ کەس و کارێ شەهیدان کێم و کاسیا نەکەتن، چونکە هەر بێتەکرن بۆ وان گەلەکی کێمە، حکومەت هەمی بزاڤەکێ بدەتن بۆ خۆش کرنا ژیانا کەس و کارێ ئەنفالی، سێ/ هەرچەندە حکومەت یا بەردەوامە ل دروست کرنا خانیا کەس و کارێ شەهیدا و ئەنفال کریا، بەلێ داخازێ دکەم سالانە ئەڤ پرۆسەیە بەردەوام بیتن، حکومەت بزاڤا هندێ بداتن ل هەر بودجەیەکێ دابیتن نەهێلیت ل ئەڤان چەند سالە دەرباز ببیتن کەس و کارێ شەهیدان هەمی ببنە خودان خانی و ئەوێ عەرد ژی وەرنەگرتیە عەرد بۆ بێنە دابین کرن، چار/ حکومەت هەر عەقدەکا دگەل هەر کۆمپانیایەکێ بۆ دروست کرنا شوقە و خانیا دکەتن، چونکە ئەو گەلەك سوودمەندن، نسبەیەك بۆ کەس و کارێ شەهیدان بێتە تەرخان کرن، ئەوێت هەتا نوکە سوودمەند نەبووینە، پێنج/ دەست خۆشی ل حکومەتێ دکەین کو بەردەوام بیتن ل دانا پارەی زارۆکێن شەهیدان، ل قوتابخانە و زانکۆیێت ئەهلی، بەردەوام بیتن ل سەر ئەڤی بەرنامەی، شەش/ بۆ بەرنامێ تواناسازی و دامەزراندنێ نیسبەیەك بۆ کەس و کارێ شەهیدان ل هەمی وەزارەتا بێتە دانان ل 5٪ کێم تر نەبی، حەفت/ هەر دوو خەستەخانێ شەهیدان ل هەولێرێ و دهۆکێ بلەز بێتە کرن بۆ دروست کرنا وان، چونکە ب ڕاستی خزمەتەکا باشا کەس و کارێ شەهیدان دکەتن، دەربارەی پێشمەرگەی د ڕاپۆرتا مەژی دا هاتیە، کو هەمی بزاف بێنە کرن بۆ باشتر کرن و چێتر کرنا ژیانا پێشمەرگەی، ئەم باش دزانین ل سالا 2007 هەتا نوکە حکومەتا عیراقا فیدرال پارەی پێشمەرگەی سەرف نەکریە کو نزیکی هەشت ترلیۆن دینارایە، ئەگەر ئەڤ پارە بێتە زڤراندن بێگومان دێ ژیانا پێشمەرگەی باشتر بیتن، چونکی پێشمەرگە دگەل جەماوەری دروست کری ئەڤێ ئەزمونێیە، هەر پێشمەرگەیە ئەڤێ ئەزمونێ پارێزیتن، نەهـ/ پێشنیار دکەین کو هەرێما کوردستانێ ڕێکا نینەراتیا خۆبە ل عیراقا فیدرال ئو بەرپرسێت مە ل بەغدا، هەمی ڕێکا یاسایێ بگرنە بەر، ل دوماهیا ئەگەر ناچار بوون داوای یاسایێ ل سەر حکومەتا عیراقا فیدرال تۆمار بکەن، بۆ زڤڕاندنا ئەوان هەشت ترلیۆن دینارێت پێشمەرگەی، چونکی خێرو سەدەڤێت مەناکەن، ئەم دەرۆزەکەر نینە بەرامبەر ڕژێما بەغدا، ئەڤە مافەکێ هەرێما کوردستانێیە تبیا بێتە زڤڕاندن، دە/ ل ئەولەویاتێن هەر ولاتەکی دابین کرنا ئەمن و ئاسایشێیە،

چونکه ئەگەر ئەو نەبیتن هیچ بەیازەکا ژیانێ ب رێڤە ناچیتن، سێیێ وێ تەناهیا کوردستانێ نۆ پتر 14 هەزار کۆمپانیا بیانی و ناڤخۆ هەنە، ئەڤانە باش کاری دروست کریە بۆ خەلکێ کوردستانێ، وان بینین جموجۆلا بازرگانی ل کوردستانێ ب هێزە، نزیکەی سی قونسولخانە ل کوردستانێ هەنە، ئەڤە نیشانەی ئەمن و ئاسایشێیە، دەزگەها ئاسایشێ شەڤ و رۆژ کاری دکەن بۆ پاراستنا ئەمنیەتێ و سەرو سامانێ خەلکی، کاك عمر نورەدینی بەحسێ هندێ کر، ولاتەکی وەکی ئیسپانیا 60 ملیار دینار هاتیە تەرخان کرن بۆ ئاسایشا ناڤخۆ، کو نە هەرەشە ل سەرەو نە گرفت هەنە، ئەگەر ئەم بەراورد بکەین ئەو میزانیە کو هاتیە تەرخان کرن، بۆ دەزگەهێت ئەمنی ل هەرێما کوردستانێ، بەرامبەری عیراقێ چەندە و ئەم بینین ئەمنیەتا کوردستانێ چەوایا، ئەمنیەتا عیراقێ چەوایا، وەلاتێن دی تر ئەم بینین مەبادیێ عام بۆ میزانیەی دەزگەهێت ئەمنی ئینانە دانان نە وردەکاری، ئایا ئەڤ پارەیێ هاتیە تەرخان کرن بۆ دام و دەزگەهێت ئەمنی جهێ خۆ گرتیە یان نا؟، بێشك بەرسڤێدا بێژین بەلێ، ئەوێ وفودێ ل دەرەوەی کوردستانێ دێن، شاهێدی بۆ ئەمن و ئاسایشێ دکەن، هەمی رۆژێ ولاتەك داخازا کرنا قونسولخانێ دکەتن ئەگەر ئەمن و ئاسایش نەبیتن، ئایا ئەوە دهێنە ئەنجام دان؟، یازدە، پشتگیری ل ئەوی گوژمێ پارەی دکەم، ئەوی بۆ هێزێت ناڤخۆ دەزگەهێ ئاسایشێ و ئەنجومەنێ ئاسایشێ هاتیە دیارکرن، ئەڤ هێزە بوینە بەربەست بۆ بەرسینگ گرتنا پلانێ دوژمن و ناحەزا، پیچ کرنا پلانێت وان، ئەم شانازی پێ دکەین ل کوردستانێ ئەڤ ئەمن و ئاسایشە هەیە، پێشمەرگەو ئاسایش و دەزگەهێت ئەمنی گشتی پارێزەرێ کەرامەت و شکۆمەندیا مرۆڤێ کوردن، پارێزەرێ مافی مرۆڤینە ل کوردستانێ، دوازدە/ بۆ خانەنشینێ هێزێت ناڤخۆ و ئاسایشێ، ئەز داخازا دکەم حکومەت پێشنیارا وا ل بەر چاڤ بگریت، وەکو نینەرێ قەزا ئاکرێ و بەردەرەش، ئەڤان خالا دێ بەحس کەم، ئێك/ جهێ خۆشحالیە کو حکومەتا کوردستانێ پرۆژەی ئاڤا ئاکرێ پەسەند کریە، بەلێ داخازا دکەم بێتە کرن بۆ جێبەجێ کرنا وێ، دوو/ ل سنوورا قەزا ئاکرێ گەلەك پرۆژە هاتینە جێبەجێ کرن و گەلەك گرینگی داتیە دان، بەلێ ئەڤ داخازا ژی هەنە، ڤە کرنا جادێت کەمەر بەند و فرە کرنا رێکێ سنوورێ دینارتەو بجیل و گرەسێن، حکومەتێ بەرنامەکێ باش دارێشتیە بۆ ئاڤا کرنا قوتابخانا، هەر سالێ بەرنامێ پەروەردەیێ داهاتیە 500 قوتابخانە بێنە ئاڤا کرن، هێڤی دارم سنوورێ ئەڤان قەزایە نەخاسم گوندێت وان ل بەرچاڤا بگریتن، دوو یاریگەهێت مەزن ل قەزا ئاکرێ و بەردە رەش هاتینە ئاڤا کرن، لێ هندەك کێم و کاسی تێدا هەنە ل ئاکرێ، هەتا ڤێ گاڤێ کارەب بۆ نەهاتیە دابین کرن، کو خەلك پتر سوودێ لێ وەربگریتن، دبیتن یاریگەها بەردە رەشی بێتە تەمام کرن، چونکی بویە جهێ خۆشحالیا لاوێ و وەرزش وانا وێ دەڤەرێ، بۆ سالێ داهاتی داخازا دکەم ل چیایێ پێرس بەرچاڤێ حکومەتێ بیتن، چونکی دەڤەرا ئاکرێ و بارزان و ئامێدی و سۆران پێکڤە گرێداتن، قەزا بەردە رەش نزیکەی شەش سالە بویە قەزا، گەلەك پرۆژە بۆ هاتینە ئەنجامدان، سەرەدانا ئەڤێ دوماهیا سەرۆکێ حکومەتێ (نێچیرڤان بارزانی) بۆ بەردە رەشی چەند پرۆژە هاتینە پەسەند کرن، کە بویە جهێ رەزامەندیا خەلکێ دەڤەری، ئەڤان خالا ژی پێشنیار دکەم، ئێك رەزامەندی هاتیە دان بۆ ئاڤا کرنا بەردە رەش و

نەخۆشخانە سەد قەرەوێڵەیی، داخازا دکەم گوژمێ پێتڤی بۆ بێتە دانان، بۆ جێبەجێ کرنا وان، چونکی دەڤەرا بەردەڕەش ڕەنگە دووەم دەڤەر بیتن پشتی شارەزوور ل ناحیا کشتوکالی خەلکەکێ باش سوودی لێ وەرگریتن، دوو/ ڕاکێشانا پرۆژێ ئاڤا ڕیباری زێی بۆ دەڤەرا بەردە ڕەشی نزیکەی دێ 45 گوندا دێ سوودمەند بن، ئەڤە دبیتە ئەگەرا هندێ کو بیر بێنە قەپات کرن، کو ب هەقیقەت ئەوە ملکێ جیهێ پاشە ڕۆژێیە، سێ/ هەرچەندە ل سنوورێ قەزا ئاکرێ و بەردە ڕەش زۆربەی ڕێگا وی دێتە جۆت ساید کرن، بەلێ ئەز دێ پێشنیارێ دکەم جۆت ساید کرنا جادا بەردە ڕەش- کەلەك کە بویە جادەکا نێڤ دەوڵەتی، مەنتەقا ئاکرێ و هەولێر و دهۆکێ پێکڤە گرێدەتن، ئەڤ جادە بێتە جۆت ساید کرن، چونکی ئەم بینین ڕۆژانە حادیسە لێ دێنە ڕیدان، چار، هەقیقەت پار سالێش هاتنە داخازا کرن، پێنج/ گەلەك پێشنیاری دی ژی من هەنە بەلێ سەرەدانا ڕێزدار (نێچیرڤان بارزانی) بۆ بەردە ڕەش بەری هەیامەکی، زۆربەی ئەوان پێشنیار کو هاتنە کرن، ژ لایێ جەنابێ وێ هاتنە پەسەند کرن، بۆ ئاوارێت ئێرانێ و تورکیا سالآنە ئەڤ هاریکاریا بەردەوام بیتن، هەروەسا دەست خۆشی ل حکومەتێ دکەین کو بڕیار هاتیە دان بۆ ئاڤا کرنا مەتارا دهۆکێ، ئەو ئاوارێت ل سالێ 1975 هاتینە ڤە گواستن بۆ ژێریا عیراقێ و ناڤە ڕاستا عیراقێ، پشتی هنگێ هینایتە ئۆردوگایەکێ خورتی چێ کری، حسابەك بۆ ئازارێت وان بێتە کرن، حکومەتی چەندین خەستەخانەو بنگەهێ تەندروستی ل کوردستانێ ئاڤا کرینە، بەرێ وەکی دبینین ل هندەك گونداو ناحیا کێمی دختۆرا هەنە، ئەز ئەڤێ پێشنیارێ ئاراستەی جەنابێ وەزیرێ پلان دانانی و وەزیرێ دارایی دکەم، هەروەسا وەزیرێ تەندروستی، ئەگەر بشێن عەقدەکێ دگەل وەلاتی وەکی هندستانی و وەلاتێ دی تر گرێ بدەن، بۆ ئینانا دختۆرا، بۆ هندێ دختۆرێ پسپۆر ل ناحیاو گونداش هەبن، چونکە ئیحتیماڵە هندەك نەخۆش گەلەك پێویست بیتن نەگەنە قەزاو پارێزگەها پێویستە حسابەك بۆ ئەوێ چەندێ بێنە کرن، بەردەوامی هەبیتن بۆ دروست کرنا خانیا بۆ خەلکێ هەژار و کێم دەرامەت، دەست خۆشیا ل حکومەتێ دکەین هەر سالێ ئەڤە دێتە ئەنجام دان، بۆ هندێ کو ئەڤ بودجە چەوا کەتیە خزمەتا خەلکیدا، بۆ چونامن ئەز دێ ئەڤ ژمارا بەحس کەم، پێشینەی هاوسەرگیری بۆ هەولێر و دهۆك و سلێمانی ئەژمارا خەلکێ سوودمەند 238418 کەس، پارە حەفت سەدو یازدە ملیارو نۆسەدو پەنجاو شەش ملیۆن، پێشینەی خانووبەرە 173695 کەس، پارە دوو ترلیۆن و حەفت سەدو پەنجاو هەشت ملیارو حەفت سەدو یەك ملیۆن، قەرزێ ئیستیسمار 16927 کەس، پارە دوو سەدو هەشت ملیارو پەنجاو سێ ملیۆن، پێشینەی کشتوکالێ 6852 کەس، پارە نەهـ ملیارو شەش سەدو بیست و دوو ملیۆن، پێشینەی پیشەسازی 42 کەس، پارە پازدە ملیارو پەنجاو یەك ملیۆن، بەخشینەی هاوسەرگیری شەهید و ئەنفال، 16001 نەفەرە، پارە سی و هەشت ملیارو سەدو حەفتاو یەك ملیۆن، کۆی گشتی ئەڤانە دبیتە سێ ترلیۆن و نەهـ سەدو چل و یەك ملیۆن و پێنج سەدو پەنجاو چار هەزار، نۆ/ئەژمارا قوتابیا ل کوردستانێ ئەو ڕاپۆرتا حکومەتێ ئیشارەت پێدای من بەری خۆ دایێ، یەك ملیۆن و شەش سەدو شەست و نەهـ هەزار و دوو سەدو یەك قوتابی هەنە، ئایا خەرجی ئەوانە تو بێژی چەند بیتن؟، ب ڕاستی جهێ دەست خۆشیە ل حکومەتێ، ل ڤان حەفت سالآدا پەنجاو چار هزار و

دووسەدو هەشتێ و هەشت مامۆستا هاتیە دامەزراندن، بۆ هندێ گرینگی بێتە دان ب لایەنا پەروەردێ، سێ زانکۆیا نو بویە پترێ زانکۆیا ل کوردستانێ، بوارێ پزیشکی هاریکاریا چار هزار و سێ سەدو چل نەخۆشی مێشك و دلێ و شێرپەنجەی خینێ هاتیە کرن، گوژمێ پێنج ملیارو حەفت سەدو شەست ملیۆن، هەتا سالا 2012 هەشت هەزارو پێنج سەدو بیست و ئێك خانوو بۆ کەس و کارا شەهیدان هاتیە دروست کرن، کە حەفتێ و پێنج هزارو حەفت سەدو حەفتێ و شەش کەس سوودمەند بووینە، قەرزێ بچیك چل و یەك ملیارو دوو سەدو نەوەت و حەوت ملیۆن هاتیە سەرف کرن، تۆڕا چاڤ دێریا خێزانی، حەفتێ و سێ هزار کەس سوودمەند بووینە، کە پارەکە دبیتە سەدو سی و دوو ملیار و سەدو حەفتێ و شەش ملیۆن، چار سەدو هەژدە ملیار بۆ شەلەل دەماغ و خەلکەکێ نابیناو کەڕ و لالێ و تالاسیمیاو هیمۆفیلیا، شێست ملیار بۆ ئاوارێت ئیرانێ، ئەڤە هەمی دکەت پێنج ترلیۆن و سەدو سی و چوار ملیۆن و نەهـ سەدو حەفتێ و یەك ملیۆن بۆ دوو هەزارو پێنج سەد پرۆژە هاتینە تەرخان کرن، ئەرێ ئەڤ بودجە نە بۆ خزمەتا خەلکێ کوردستانێیە؟، هێڤی دارم ل بودجا ئەڤ سالا خەلکێ هەژارو بەلەنگاز و کێم دەرامەت پتر سوودمەند بن ل بودجا ئەڤ سالێیا حکومەتا هەرێما کوردستانێ، بەڕێز سەرۆکێ پەرلەمانێ، بەرێ بێمە سەر ئاخافتنا دوماهیێ، ئەڤ سالا بارانەکا زۆر باریە و خێرو رەحمەت و بەرەکەت بوون، بەلێ بەری چەند ڕۆژەکا مە دیت ل کوردستانێ گەلەك دەڤەر توشی زەرەرمەندی بوون، دوهی قایمقامێ قەزا ئاکرێ تەلەفۆنا بۆ من کر، کو پازدە پرێ دەڤەرا ئاکرێ هاتینە برن، ڕاستە حکومەتێ لیژنەك پێك هینایە، لێ چەندێ ئەز داخازێ دکەم ل حکومەتێ ئەو لیژنە ب زووترین دەنگ بێتەکاری و ئەو ڕێك و بانێت هاتینە گرتن، بێنە چارەسەر کرن، زەرەرمەندا وی خەلکێ بێتە قەرەبوو کرن، وێ زەرەر لێ کەتی، سوپاسیاوە دکەم.

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

تا سەعات (4) ی ئەمڕۆ پاش نیوەڕۆ بەخواتان دەسپێرین، هەر بژین.

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د.ارسلان بایز_سەرۆکی پەرلەمان:

تکایە لە شوێنی خۆتان دانیشن، تکایە دانیشن، ئێستاش بەردەوام ئەبین لەسەر خستنە ڕوو و گفتوگۆ کردن لەسەر پرۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی 2013، لیژنەی دارایی و ئابووری فەرمووو بۆ سەر سەکۆی لیژنەکان، ڕازاو خان فەرموو

بەڕێز ڕازاو محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە بودجەی گشتی بەشێکە لەگەڵ مامەڵە کردن بە سامانی گشتی بۆ بەرژەوەندی خەڵك، هەموومان لە خەمی ئەوەین ئەم بودجەیە بۆ هاووڵاتیان پەسند بکرێ، ئەم بودجەیە خەملێنراوە، بێگومان بە

لەبەرچاو گرتنی هەموو ئەو خاڵە باش و گرنگانەی کە لە لایەن حکومەتی هەرێمەوە بەرنامەی بۆ دانراوە لە بودجە جێ بەجێ بکرێ، بەڵام کەموکورتی تێدا هەیە، داوا لە نوێنەری حکومەتیش ئەکەین هەموو سەرنجەکانی پەرلەمانتاران وەڵام بدەنەوە، و سەرەتا دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی و ئابووری ئەکەم سەبارەت بە ماندوبوونیان لەم ڕاپۆرتە کە کۆی ڕای لیژنە و ئەندامانیشە، و هەر سەرەتا لە لیژنەکەی خۆیانەوە دەست پێ ئەکەم کە بەریزان ئەندامانی لیژنە 17 خاڵیان خستۆتە ڕوو کە لە چوارچێوەی ڕوون کردنەوە و پرسیارە، بەلەبەر چاو گرتنی گرنگی هەموو ئەم خاڵانە پێم وایە خاڵی (3، 6، 11، 12) گرنگی خۆیان هەیە و پێویستیان بە وەڵام هەیە، بە تایبەتی خاڵی 3 کە دەربارەی پلەکانی دامەزراندنە کە ژمارەیەکی زیاتر دامەزراندن هەیە لە دەرەوەی سیستەمی دامزراندن بە فۆرم، و داوا ئەکەم بە پەیڕەو کردنی بنەمای زانستی و یاسایی، بێگومان ئێمەش لەگەڵ ئەوەین ئەو سیستەمە پەیڕەو بکرێ، داوا لە نوێنەرانی حکومەت ئەکەم کە لە وەڵامدانەوە ئێمە پار ساڵ لە بودجەی 2012 (17) هەزار پلەی وەزیفیمان دانا لە هەرێمی کوردستان، دیارە پشکی ناوچە دابڕێنراوەکانیشمان هەر هەبوو، ئەگەر بکرێ لە داهاتوو ڕوون کردنەوەیەك لە بارەی شێوازی دامەزراندن و کۆی ژمارەکەیان کە لە هەرێم دامەزرا بدەن، چەند تێبینیەکم هەیە لە بارەی بەرگری لە مافی ئافرەت، دیارە ئێمە وەکو ئەو لیژنەیە کۆمەڵێك سەرنج و تێبینی خۆمان خستبووە ڕوو، کە لێرە تیشك ئەخەمە سەر ئەو خاڵانە، ڕوونیشی ئەکەمەوە بۆچی ئێمە داوای ئەو خاڵانەمان کردووە؟ بۆ ئەوەی حکومەت بە هەند وەریگرێ، دیارە یەکێ لە کارەکانی لیژنەی بەرگری لە مافی ئافرەت لە یاسای وەزارەتی ناوخۆ لە کاتی ڕاست کردنەوەکە هەڵەیەك ڕوویدا، ئەوەی کە بەڕێوەبەرایەتی بە دواداچوونی توندوتیژی هاتبوو کە لە بەدواداچوونمان و ڕاست کردنەوەی ئەو هەڵەیە کە دەرکەوت ئەم بەڕێوەبەرایەتیە هی توندوتیژیە دژی ژنان، نەك بەڕێوەبەرایەتی بەدواداچوون، و دواتر بە فەرمی لە لایەن بەرێز سکرتێری پەرلەمان لە وەقائیعی کوردستان بلاّوبۆوە، ئێمە بۆچی ئاماژە بەم ڕاست کردنەوە ئەدەین؟ لەبەر ئەوەی لەگەڵ هەمان ڕاست کردنەوە دیارە ئەرك و دەسەڵات و پێکهاتەی ئەم بەڕێوەبەرایەتیە ئەگۆڕێ، لەهەمان کات وەزارەتی ناوخۆ فەرمانی دەرکردووە کە چەند نووسینگە و هۆبەیەك بکرێتەوە، بەڵام هەموو ئەو کارانە بەراستی لە دوای ئامادە کردنی بودجەوە بوو لە لایەن وەزارەتی ناوخۆ، دواتر لە ئەنجومەنی وەزیران، دواتر لە لایەن وەزارەتی دارایی و پلاندانان ڕێکخستنی بۆ کراوە، و ئێمە لە لیژنە کاتێ گفتوگۆی بودجەی ئەمساڵ نوێنەرانی ئەم بەڕێوەبەرایەتیە لە لامان فۆرمێکیان کە لە لایەن بەڕێوەبەرایەتی پلاندانانەوە ئامادە کراوە کاتێك کە ئەوان باسمان کرد لە ئەرك و پێکهاتە و دەستەڵاتدا گۆڕانکاری بەسەر بەڕێوەبەرایەتیەکان هاتووە، بۆیە پێویستیان بەوە هەیە کە ژمارەی نووسینگەکانیان زیاد بکەن، هۆبەی زیاتر بکەنەوە، بێگومان ئەوانەش خانووی ئەوێ، کەل و پەلی ئەوێ، کارمەندی ئەوێ، مووچەی ساڵانە، هەموو ئەمانە لە چوارچێوەی ئەم فۆرمە خراوەتە ڕوو، بە لەبەر چاو گرتنی ئەوەی کە لە پرۆژە پێشنیارکراوەکانی ساڵی 2013 دا هەر لە چوارچێوەی پرۆژەکانی وەزارەتی ناوخۆ لە سنووری پارێزگای سلێمانی بڕیار دراوە کە شەش خانوو دروست بکرێ، لێرەوە داوا لە

نوێنەری حکومەت ئەکەم کە ڕاست کردنەوەیەك بۆ ئەو پرۆژە پێشنیار کراوانە بکات کە هاتووە بە دروست کردنی خانوو بۆ لابردنی توندوتیژی کە نە لە ڕووی یاساییەوە، و نە لە ڕووی ماناوە ئەو مانایە ئەگەیەنێ، بەڵکو ئەوە دروست کردنی خانووە بۆ بەرەنگار بوونەوەی توندوتیژی دژی ژنان، وەکو ئاماژەم پێکرد لە شەش جێگا، لە سنووری سلێمانی لە سەید صادق و شارەزوور و چەمچەمال و پێنجوێن و ڕانیە و پشدەریش پرۆژەی پێشنیار کراو هەیە، بێگومان تا ئەم پرۆژانە ئەخرێنە بواری جێ بەجێ کردنەوە ئەم بەڕێوبەرایەتیە پێویستی بەوە هەیە ئەم بودجەیە داوایان کردووە ئەکاتە بیست و شەش ملیار و دووسەد و سی و چوار ملیۆن، ئەم بودجەیان بۆ دابین بکرێ لە بودجەی 2013، لەبەر ئەو هۆکارانەی کە خستمانە ڕوو، خاڵی دووەم هەر سەبارەت بە سەرنجەکانمان کە وەکو لیژنەی بەرگری لە ماف ئافرەت خستوومانەتە ڕوو، سەبارەت بە ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان، ماوەی دوو ساڵە دامەزراوە و دەست بەکار بووە، هەمووشمان ئەزانین بە بڕیارێك لە لایەن ئەنجومەنی سەرۆکایەتی سەرۆك وەزیرانەوە دامەزراوە، واتە یاسای نیە، لەبەر ئەوە بودجەیەکی سەربەخۆی نیە، بەڵام نابێ لە کاتێکدا حکومەتی هەرێم ستراتیجیەتی بەرەنگاربوونەوەی دژ بە ژنان لە کوردستان ڕاگەیاندووە کە ئێمە لە کۆی هەموو ئەو بەدوا داچوونمان شوێنێکمان نەدۆزیەوە بۆ ئەوەی بودجەی دابین کردبێ بۆ جێ بەجێ کردنی ئەمە، و هەروەها پرۆژەی ستراتیجەتی بارودۆخی ژنان کە لە 2011 بۆ 2012 تەواو بکرێ و کاری لەسەر بکرێ، ئەمەش خاڵێکی ترە کە بەراستی پێویست ئەکات حکومەتی هەرێم بودجەی بۆ دابین بکات، هەروەها سەبارەت بە شێوازی کارکردن و بەڕێوەچوونی ئەم ئەنجومەنە کە مانگانە نەسریەیەك، بڕێکی زۆر کەم کە 25 ملیۆنە بۆیان دابین ئەکرێ بۆ بەڕێوەچوونی کارەکانیان، وابزانم هەر خۆی لەخۆیدا بەدواداچوون بۆ ئەو کارانە زۆر لەوە زیاتری ئەوێ، خۆیان داوایان کردووە و ئێمەش پشتگیری لێ ئەکەین، هەر نەکرێ بە سێ مانگ جارێك بڕی 250 ملیۆن وەکو نەسریە پێیان بدرێت و دواتر بگەڕێندرێتەوە بە پێی کارەکانی خۆیان، خاڵێکی تر هەر سەبارەت بە لیژنەی بەرگری لە ژنان، من پار ساڵ لە بودجەی 2012 ئەم خاڵەم خستە ڕوو هیوادارم ئەمساڵ بەهەند وەرگیرێ، یاسای ژمارە 15ی ساڵی 2008 هەموار کراوی یاسای باری کەسێتی، دیارە لە ماددەی 39 دا بڕگەی 2 و بڕگەی 4 ئیلزامی حکومەتی کردووە کە لە کاتی جیابوونەوەی ژن و پیاودا، سەرەتا لە بڕگەی 2 دا باس لەوە ئەکات کە سندوقی چاودێری خێزان هەبێ لە دادگاکان، بۆ ئەوەی لە ماوەی بەڕێوەچوونی ئەو سکاڵایانە ئەو ژنە لە لایەن مێردەکەیەوە پارەیەك لەو سندوقەوە دابنرێ، و بڕگەی چوار باس لەوە ئەکات لە دوای جیا بوونەوەی ژن و مێرد ئەو ژنانەی کە هیچ داهاتیان نیە پێویستە لەسەر حکومەت ئەرکی ئەم ژنانە بگرێتە ئەستۆ بەوەی کە سندوقێکی چاودێری کۆمەڵایەتی هەبێ تایبەت بێ بە ئەو ژنانە، ڕاستە ئێمە وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی تۆڕی چاودێری کۆمەڵایەتی هەیە، و ئەتوانین بڵێین زۆرێك لەو ژنانە لەو تۆڕە سوودمەند بوون، بەڵام جیاوازی هەیە لەڕووی بەڕێوەبردن و ئەو بڕە پارەیەی کە بۆیان تەرخان ئەکرێ، بۆ ئەوەی بتوانن هەم لە ڕووی ئەوەی ئەگەر منداڵیان هەبێ ژیانی منداڵەکانیان بگوزەرێنن، لەبەر ئەوە جەخت لەسەر ئەوە ئەکەمەوە لە 2008

لەم پەرلەمانە یاسایەك دەرچووە، بەلآم تا ئێستا ئەو بڕگەو ماددانـەی جـێ بـەجـێ نـەكراوە، دوا خـاڵ هـەر سەبارەت بە لیژنەی بەرگری لە مافی ئافرەت، پێشنیارێك كراوە بـۆ ئـەو كچانەی تەمـەنیان سـەركەوتووە و هیچ داهاتیان نیە، داوا كارم لە لیژنەی دارایی و ئابووری كە ئەو هەڵەیـە ڕاست بكاتـەوە لـە چاپ دا ئـەڵێ هیچ داهێنانێكیان نیە، ئێمە داوامان كردووە بتوانن سوودمەند بن لە تۆڕی چاودێری كۆمەڵآیەتی، ئەمانـە بە هۆی ڕێنماییەكان ناتوانن، لەبەر ئەوەی باس لەوە ئەكات كە نابێ دایك و باوكیـان مـابن، وەك ئـەبینین حاڵەتەكان زۆرە، ناكرێ بڵێین كەمن، ئەكرێ هاوكاریان بكرێ لە ڕێی بەخشینی مینحەیەكەوە ساڵآنە یەكجار، ڕاستە لە لایەن دایك و باوكیان مەبلەغێكی كەم وەرئەگرن، بەلآم ئەوە بەشیان ناكات، بۆیـە پێشـنیار ئەكـەین ساڵآنە وەك مینحە بدرێتە ئەو كچانە، دیارە زۆرێك لە پەرلەمانتاران باسیان لە هـەموو سـێكتەرەكان كـرد، مـن قسەی ئەو بەرێزانە دووبارە ناكەمەوە، تەنها دووخاڵ هەیە ئەمەوێ ئاماژەی پێبدەم سەبارەت بـە پـەروەردە، ئێمە لە بەدواداچوونمان بۆ دەرەوەی شار، واتە گونـد و شارۆچكەكان، دیـارە بـاس لـە كـەمی بینـای قوتابخانـە ئـەكرێ، هەنـدێ شـوێن هەیـە باشـترین قوتابخانـەی تێدایـە، بـەلآم گوندەكـە چـۆڵە، هـی واش هەیـە ژمـارەی خوێندكاری زۆرە، بەلآم خوێندنگای نیە، بۆیە پێشنیار ئەكەین كـە وزارەتـی پـەروەردە پلانـی هـەبێ بـۆ ئـەم بابەتە، بە تایبەتی ئەو خوێنكارانەی كە لە گوندەكانی خۆیانەوە ناچار ئەبن بچن بۆ ئەو گوندانـە درێـژە بـە خوێندنیان بدەن، ئەمەش ئەكرێ لە ڕێگەی ئەوەی بەچەند گوندێك یـەك خوێندنگـەی هـەبێ لەگـەڵ دابـین كردنی پێداویستیەكان، و ژمارەی مامۆستایانی پێویست، ئـەوەیش ئـەركێك لەسـەر حكومـەت كـەم ئەكاتـەوە، تەنها ئەو ئەركە بگرێتە ئەستۆی خۆی كە هۆكاری هاتوچۆ كردنیان بۆ دابین بكات، بەراستی ئەو خوێنـدكارن لە زۆربەی شوێن كە سەردانمان كردوون ئەڵێن ناچارین ئێمە واز لە خوێنـدن بێـنین، زۆر شـوێنیش هەیـە بـە تایبەتی لە وەرزی سـەرماو سـۆڵە كـە لەبـەر سـەختی ڕێگاكـە نـاتوانن هاتوچۆ بكـەن، بۆیـە پێشـینار ئەكـەین وەزارەتـی پـەروەردە ئـەم بابەتـە بـە هەنـد وەرگـرێ، خـاڵێكی تـر ئامـاژەی پـێ ئەكـەم، هـەر لەسـەر بینایـەی قوتابخانەكان، ڕاستە زۆر بینای باشی قوتابخانەمان هەیـە، و كاتێـك سـەردانیان ئەكـەین زۆر خۆشـحاڵ ئـەبین بەوەی كە شێوازی وانە وتنەوە، پرۆسەی خوێندن زۆر سەركەوتووە لە هەندێكیان، بەلآم هێشـتان قوتابیمـان هەیە لە خوێندنگایەك ئەخوێنێ كە ژوورەكـەی دەیـان درزی بـردووە و ئەگـەری ئەوەیـە بروخـێ، خوێنـدكار هەیە لە تەنیشتیەوە پلاكی كارەباكە هەیە ئەگەری ئەوە هەیە كارەبا بیگرێ، با چیتر ئەو خەمە لـە دڵـی ئـەو دایك و باوكانە نەهێڵین، كار بۆ ئەوە بكەین ئەو ترسە لەسـەر منداڵـەكانمان نـەهێڵین، سـەبارەت بـە سـێكتەری تەندروستی وێڕای پشتگیریم بۆ هەمووان، بەتایبەتی لیژنەی تەندروستی كە خاڵی گرنگیان خستە ڕوو، هـەر سەبارەت بە پرۆژە پێشنیار كراوەكانیان دیارە پرۆژەیان پێشكەش كردووە بە تایبەتی بۆ نەخۆشـخانەی هیـوا لە شاری سلێمانی بەوەی كە قاتی سێیەمی بۆ دروست بكـرێ، بـە داخـەوە سـاڵ بـە سـاڵ ڕێـژەی تووشـبوان بـە نەخۆشی شێرپەنجە لە زیاد بوون دایە، و ئەم نەۆشـخانەیە لـە چـەند ژوورێكـەوە دواتـر قـاتی دووەم دروسـت كراوە دواتر گۆڕەپانەكەشی بەكارهێنرا بۆ دروست كردنـی موختەبـەرات و ژوور، بـەلآم هێشـتان نـاتوانێ ئـەو ژمارە زۆرە لەخۆ بگرێ، پێشم وایە كە دروست كردنی قاتی سێیەمش چارەسەر نەبێ، بەڵكو ئەتوانین خاڵێك

بێنینەوە لە پرۆژەکانی پەرلەمان کە کاتی خۆی بڕیاری لەسەر دراوە، کە کۆمەڵگایەکی پزیشکی لە قرگە دروست بکرێ لەگەڵ نەخۆشخانەیەکی 80 قەروێڵەیی، بۆ نەخۆشی شێرپەنجە، بەدەست خۆشیەوە وەزارەتی تەندروستی لەو ماوەی ڕابردوو دوو پرۆژەی ڕاگەیاند، پرۆژەی نەخۆشخانەی 200 قەروێڵەیی بۆ منداڵ و منداڵ بوون، و دواتر نەخۆشخانەی ڕاهێنان و چارەسەری سروشتی، پێمان وایە ئەگەر کار بۆ ئەوەش بکرێ ئەو 80 قەروێڵەیی نەخۆشخانەش بخرێتە بەرنامەوە و کاری لەسەر بکرێ، زۆرێك لەو پێشنیار و سەرنجانە پێم وایە لە لایەن زۆرێك لە پەرلەمانتارەکان ئاماژەی پێکرا، بۆ ئەوەی من جارێکی تر نەچمەوە سەریان، پشتگیری لە هەموو ئەو سەرنجانەی بەڕێز سۆزان خان ئەکەم، و هەموو پەرلەمانتارەکانی تر کە باسیان لە دابین کردنی بودجەیەك کرد بۆ بە پایتەخت کردنی ڕۆشنبیری شاری سلێمانی، و بەردەوام بوونی حکومەتی هەرێم لە دروست کردنی خانوو بۆ خێزانە کەمدەرامەتەکان و هەموو ئەو سەرنج و تێبینیانەی تایبەتە بە باشتر گوزەران و دابین کردنی پێداویستیەکان لە ڕووی خوێندن و تەندروستی و دابین کردنی خانوو بۆ شەهیدان، بۆ کەسوکاری ئەنفال کراوان و کیمیا باران و زیندانیە سیاسیەکان، و دوا خاڵ کە پێش من کاك صباح ئاماژەی پێ کرد لە ماوەی دوو ڕۆژی ڕابردوو بە داخەوە هەموو ناوچەکانی کوردستان ڕوو بەڕووی لافاو بوونەوە کە جگە لە زیانی ماددی زیانی گیانیشی لێ کەوتەوە، دیارە ساڵانە حکومەت بڕە پارەیەك تەرخان ئەکات بۆ ڕووداوی لە ناکاو، بەلاّم ئەمساڵ لەکاتی ئامادە کردنی بودجە بە چاوی خۆمان ئەو ڕووداوانەمان بینی، و هەموو ئەو پردانەشمان بینی کە ڕووخان، بۆیە داوا لە نوێنەری حکومەت ئەکەم کە بتوانێ کار لەسەری بکات، و لە ماوەیەکی نزیك هەم قەرەبووی ئەو کەسانە بکاتەوە کە زیانیان پێ کەوت، و وەزارەتی ئاوەدان کردنەوەش کار بۆ ئەوە بکات کە ئەو ناوچانەی کە پەکی هاتوچۆ و پەکی چوون بۆ خوێندنگا بووە ئیتر کاری لەسەر بکەن، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك علی.

بەڕێز علی حسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ڕاپۆرتی دارایی بۆ پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان بە تێبینی وەو سێکترانەی کە خۆشگوزەرانی تێدا دابین کراوە، و ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی پەرلەمان کە بە تێبینی و پلانی حکومەت و سەرنج و داخوازی گشت لیژنەکانی پەرلەمان ئامادە کراوە زۆر نزیکە لەو نیازەی کە حکومەت لەبەرنامە ستراتیجیەکەی خۆی کۆی کردوونەتەوە، و بە پێی واقیعی ئەمڕۆمان ئەو بودجەی ئەماڵیش بۆ یەکجار بەکارهێنان واتە تاکتیکێکە وەکو بەشێك لە جێ بەجێ کردنی ئەو ستراتیجیەی کە کوردستان ئەخاتە سەر ڕاستە ڕێی بوونیاتنانێکی سەردەمیانە و جێگیر، هەرچەند ئەزانین ئەو کارە ئاسان نیە، لە هیچ شوێنێکی دونیا بودجە بێ کەموکوڕی نیە، و بێ سەرنج و تێبینیش نابێ، چونکە ئەولەویەتی هەر وڵاتێك جیاوازە، و تەنانەت هەر وەزارەتێکیش پلانی خۆی هەیە، بەلاّم گرفت لەوە دایە بۆ هەرێمی کوردستان کە زۆر نیە سەردەمی ماڵ وێرانی بەجێ

بێڵێ، ئەو بڕە پارەیە کە ڕێژەکەی دیاری کراوە و دوای ئەوەی ئەگاتە هەرێم بە چەندین بەربەست، ئایا ئەتوانێ بە جارێك هەموو ئەو نیازانە دابین بکات؟ ئێوە ئەزانن کۆی پێشنیار کراوی وەزارەتەکان نزیکەی 22 ترلیۆنە، و ئەوەش کە حکومەت پێی کراوە کە کورتهێنانی تێدا بووە و پێ قایل بووە نزیکەی 17 ترلیۆن دینارە، دیارە ئەم جیاوازیە سەرنج ڕاکێشە، لە ڕوانینی خۆم بۆ هەردوو ڕاپۆرتی حکومەت، و لیژنەی دارایی لە مەڕ ئەم بودجەیە ئەم پرسیارەم لا گەلاڵە بوو، کە لە نێوان ئەندامانی بەرێزی پەرلەمان، یان کوتلەکانی ناو پەرلەمان، خاڵی هاوبەش زۆرترە، یان خاڵی ناکۆك؟ ئەم بودجەیە بە ئەرێنی ئەبینن یان نا؟ دیارە ناکرێ بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە دوێنی و ئەمڕۆی کوردستان لە بیر بکەین، هەروەك جیاوازی بیر و ڕای نێوان دەستەلآت و ئۆپۆزۆسیۆنیش بە هەند وەرئەگرین، دەخوازم بێنمەوە بیرتان کە حکومەت بەرپرسیارە و ئۆپۆزۆسیۆنیش ئەرکی چاودێری و ڕەخنە گرتنی هەیە، بەلآم بە دڵنایی کلیلی دەرگای ئەم ڕازە و هەموو ئەو گلە و گازەندانەش لە ژمارە و داتاکان لەوە دایە کە ڕاشکاوانە بڵێین حکومەتی هەرێم نەك وەکو دەوڵەت، چونکە کوردستان لەم بوارەدا سەربەخۆ نیە، بەناچاری هەڵگری هەندێ ئیلتیزام و ئەرکی ئەخلاقی و نەتەوەیی مێژوویی ڕاگەیەنراوە، کە لە ڕووی زانستیەوە نابێ پەیوەست بکرێ بە بودجەوە، بەلآم کراوە، چونکە خواست و نیاز و تایبەتمەندی هەرێم ئەوە ئەخوازێ، بە تێبینی ئەو باگراوندە هەموومان ئەبێ دانی پێدا بنێین کە زەمانی پێ ئەوێ ئەم حکومەتە وەکو وڵاتانی تری دونیا ئەو مافەی هەبێ، کە لە نێوان کۆمەڵێ ڕێگا چارە شێوازێك هەڵبژێرێ، تەعبیر لە کۆمەڵێك فاکتەری سەردەمیانەبکا، کە تەنیا تایبەت بە بودجە بێ، بەرێزان لە بیرتان نەچێ ئێمە باسی کوردستان ئەکەین، نەك ئەو وڵاتانەی کە دەیان ساڵە بێ شەڕ و سەربەخۆن، زۆر باس کرا ، منیش ئەڵێم پرسیار ئەوەیە، بە نموونە ئەرێ ئەو بارگرانیەی بودجەی تەشغیلی کەبینە قاقای حکومەتی گرتووە، بۆ دەبێ وابێ؟ ئەو ژمارە زۆرەی مووچە خۆر کە زیاتر 60٪ی بودجەی هەرێمی کوردستانی بۆ خەرج ئەکرێ بە حەق و ناحەق، ئایا ڕۆڵەی ئەو میللەتە نین؟ دڵنیاتان ئەکەم بۆ ساڵآنێکی زۆر تا خزمی دوور و نزیکیش شەهیدی پێشمەرگە و ئەنفال کراو و ئەو کەسانە کە چەندین جیلیان لە شۆڕش و خەباتدا مابێ، تا زیندانی سیاسی و ئاوارەی بێ پەنای ئەم میللەتە مابێ، هیچ حکومەتێك لەم هەرێمە ناتوانێ دەست بەرداری ئەم ئیلتیزامە بێ، مادام وای لێهات باشترە هەموومان بیر لەوە بکەینەوە کە چۆن هەوڵ بدەین تا ئەمساڵ ئەرك لە بواری باشتر دابەشین و باشتر خەرج کردنی بودجە بەجێ بێنێ، ئێوەش ئەزانن ئەم پارەی لای حکومەتە ئەبێ خەرجی بکات، بەلآم حکومەتیش ئەزانێ بڕیار ئەمڕۆ لای پەرلەمانە، و لە ئایندەش چاودێری کردنی ئەدای حکومەت مافی پەرلەمانە، بە کوردی گرنگترین ئەرکی ئێمە ئەوەیە دوای تاوتوێی کردنی ئەبێ بە خێرایی، پەسندی بکەین، بە هیواشن چاودێری بکەین، بودجەی پێشنیار کراوی بەغدا بۆ ئەمساڵ لە حاڵەتی پەسند کران بە ڕێژەی زیاتر لە 18٪ زیاد بوون بە خۆیەوە ئەبینێ، بەلآم لەگەڵ ئەوەی پێشبینی ئەکرێ زیادەی کوردستان بگاتە 14٪، بەلآم ژمارەکان پێمان ئەڵێن لە چاو ساڵی پار بە فیعلی کوردستان 10,6٪ وەرگرتبوو، ئەمساڵ 10,4٪ لە بودجەی عێراق وەرئەگرێ، ئەمە شاراوە نیە، لە بودجەدا حکومەتی بەغدا هەموو ساڵێك بە بڕینی 30 تا 40٪ حەقەکانمان، ئەمە جیا لە

پێگەیاندنی زەرەر و زیانی ماڵی بە چەرخی وەگەڕخستن لە کوردستان، ئەو ناڕەزایەتیەش ئەخاتە ناو ماڵی کوردستان، کە بۆ ئەبێ ئەو مافەمان لێ زەوت بکرێ؟ ڕوانگەی حکومەت لە مەڕ سیاسەتی دارایی لەم بودجەیە ڕوونە، ڕوانگەی ئێمەی پەرلەمانتاریش لەم دانیشتنە ئاشکرایە، تەنانەت ئەگەر لە کۆبوونەوە و موناقەشەی ناوخۆی لیژنەکانمان با ئامادە بوون و ئامادە نەبوونی نوێنەرانی حکومەتیش، بە قەناعەت گەیشتبین، یان نەگەیشتبین، ئەبێ لەبیرمان نەچێ کە بە زیادە ڕەوی لە داوا کردن و خەرج کردن بە بڕە پارەیەکی سنووردار قەیرانی دارایی دروست ئەبێ،ناڕەزایەتی و گرفت بۆ هاووڵاتیان دروست ئەبێ، دیسان دڵنیاتان ئەکەم، ئێمە هەندەی بەغدا بودجەمان نیە، بەڵام ئەنجامەکان ئەوە ئەسەلمێنن کە زۆر لە بەغدا باشتر خەرج کراوە و ئامانجی خۆشی پێکاوە، واتە کەممان هەیە، بەڵام باش خەرجی ئەکەین، پێتان ئەڵێم کوردستان بوێرە لە خەرج کردن، بەڵام بەغدا بەخیلە، سەرباری ئەوەی کە ئەوترێ ئەم بودجەیە ناداد گەری تێدایە لە دابەشین، ئەوترێ لە هەندێ شوێن ئامانجی خۆی نەپێکاوە، و بە خەساریش چووە، بەڵام ئەنجامەکەی مەودایەکی دروست کردووە لە نێوان بەغدا و هەرێم تەنانەت ناحەزانیش دانی پێدا ئەنێن کە کوردستان لە مەسەلەی بەکارهێنانی بودجە گرەوی لە هەموو عێراق بردۆتەوە، دڵنیاین شێوەی دابەشینی ئەو بودجە لە کوردستان پەیوەندی نێوان پێکهاتە کوردستانیەکانی باشتر کردووە، تەبایی باشتر کردووە، حەق وایە ئەم پرسیارە بکەین، ئەگەر بودجەی هەرێمی کوردستانی بەم ئاستە لە سەقامگیریی ئاسایش و ئاوەدانی نەگەیاندووە ئەی چی وای لێ کردووە؟ خۆ میراتی بەعس نیە کە بۆمان بەجێ مابێ؟ هەموومان دڵ نیگەرانین لە کورتهێنانی بودجە، بەڵام پێم ناڵێن بە چی و چۆن ئاسایشمان لە زومارەوە تا مەندەلی پارێزراوە؟ خۆ کوردستان زیاتر موستەهدەفە لە ناوەند، پێم ناڵێن بۆ دۆخی کارەبای هەرێم لەگەڵ ناوەند عەرز و ئاسمان فەرقیەتی؟ بۆ لە بواری نیشتەجێ بوون و خزمەتگوزاری و ڕێگاوبان و ئەو بوارانەی کە نیشانەی خۆش گوزەرانین هێندە کوردستان لە پێش بەغداوەیە؟ پێم ناڵێن ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێم ئومێدیان بە کوردستان زیاترە یان حکومەتی ناوەند؟ کێ زیاتر بە هانایانەوە چووە؟ پێم ناڵێن مووچەی بەردەوامی پێشمەرگە کە ئەم چەند ڕۆژە زۆر باس کرا سەرباری هەموو گلەیەکان کێ دابینی کردووە؟ بۆ بەغدا هێندە ناڕەوایە مافە ڕەواکانمان لە بودجەی سەرەکی و تەکمیلیش ئەبڕێ؟ بەڵام بە دڵنیایەوە پێتان ئەڵێم، بوونی 23%ی فەرمانبەرانی هەموو عێراق لەم هەرێمە، و دامەزراندنی ئەو ژمارە زۆرەی ڕۆڵەکانی ئەم میللەتە کە ئەڵێن کاریگەری خراپی هەیە لەسەر بودجەی هەرێم لەم ساتە وەختەدا بەدیلی ترمان بۆی نیە، چونکە ناتوانین چارەسەری بکەین، چونکە تۆ ساڵانە ژمارەیەکی زۆر موستەحەقی کارت هەیە، بە خوێندەوار و نەخوێندەوار دێنە بازاڕ، ئێمەش بە دڵنیاییەوە هەموومان راستەوخۆ و ناراستەوخۆ هۆکاری ناچاك کردنی حکومەتین بۆ دامەزراندنیان، بۆ بەردەوام بوونی لەسەر ئەو سیاسەتە، کە پێی ئەڵێین دامەزراندن، بە نموونە ئەخەمەوە بیرتان، کە دانامەزرێن مان ئەگرن، خۆپیشاندان ئەکەن، زوومیش ئەکرێتە سەریان، بڵێن حکومەت ئەبێ چی بکات؟ دیارە تا مەسەلەی وەبەرهێنان لەم هەرێمە نەکەوێتە سەر سکەی خۆی، ئەم دیاردەیە چارەسەر ناکرێ، و

هیچ حکومەتێکیش ناتوانێ بەمزوانە لە ساڵێك و لە یەك بودجەدا ئەم کێشەیە چارەسەر بکات، نامەوێ بچمە ناو داهاتی نەوت کە لە بودجەی پێشنیار کراو ڕەنگدانەوەی کەمی هەیە، بەڵام خاڵێکی گرنگ ئەمەوێ ئاماژەی پێ بکەم، هەر ئەوەندە ئەڵێم ئەگەر حکومەت پابەند بێ بە بەڵێنەکانی خۆی بۆ خەرج کردنی بەشێك لە داهاتی نەوت بۆ ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان زۆر زووتر لەوەی ئێمە و ئێوە پێشبینی ئەکەین ئەو ناوچانە ئەگەڕێنەوە ئامێزی کوردستان، زۆر باشتر لەوەی ئێمە چاوەڕوانی ئەکەین ئاواتەکانی گەلەکەمان دێتە دی، بڕیاری سیاسی کورد ئەکەوێتە عاقارێکی تر، منیش لەسەر ئەو باوەڕەم ئەبێ حکومەت ئیلتیزامی دارایی خۆی لەو بوارانە کەم بکاتەوە کە تەنیا خەرجە و هیچ بونیاتنانێکی مرۆیی تەنانەت ئاوەدانیشی تێدا نیە، منیش هاوڕام لەگەڵتان، لەگەڵ پەسند کردنی بودجە تەنانەت بۆ دروست کردنی ڕێگاوبان ئەبێ گوژمەیەکیش بۆ پەرەدان بەو فەرهەنگ و ئامرازانە تەرخان بکەین کە بە لێخوڕینی دروست گیانی ئەم هەرێمە ئەپارێزێ، دیارە لە دوای ئەو ئاماژە تیژ تێپەڕانشم سەبارەت بە دیوە گەشەکەی دەست هاتەکانی خەرج کردنی بودجە لە هەرێمی کوردستان چەند تێبینی و پرسیارێکم هەیە کە هیوام وایە وەڵامم بدرێتەوە، بە حوکمی ئەوەی میللەتێکی خاوەن مێژوویەکی ئاوارەیین، لە مەسلەی ئاوارەکانەوە دەست پێ ئەکەین، پرسیارم لە نوێنەرانی بەرێزی حکومەت ئەوەیە، کە بۆ ئەو پارە تەرخان کراوەش بە تەواوی خەرج ناکرێ بۆ ئاوارەکان؟ ئایا دۆخی ئاوارەکانمان هێندە باشە کە ئەتوانن ساڵانێکی تر چاوەڕێ بن؟ ئایا سەقفێکی زەمەنی هەیە بۆ چارەسەر کردنی ئەم گرفتە؟ لەگەڵ دووەم پرسیارم هەیە پێشەکی ئەمەوێ ئەوە بڵێم کە ڕەنگە من وەك عەلی حسین گەورەترین سوودمەند بم لە ناو پێکهاتەکەی خۆم، واتە کوردانی فەیلی، بۆ بەدەست هێنانی متمانەی ئێوە، بەڵام ئەبێ وەڵامی ئەو پرسیارەش بدەمەوە، ئایا توانیومە متمانەی پێکهاتەکەی خۆم لە دەست نەدەم؟ چونکە لەچەند ساڵی ڕابردوودا لە باسی تەرخان کردنی بودجە هیچم پێ نەکرا، تەنیا هاتنی بودجە لە دەرگای ئازارەکانی ئێمەی داوە، بە شایەتی هەمووتان، بە دڵنیایەوە لەوە ناچێ هیچیشم پێ بکرێ ئەگەر ئەم باوەڕەمان لا دروست نەبێ کە پێویستیمان بە بوونی پرۆژەی نەتەوەییە بۆ ئەو ئازیزانەی کە مناڵەکانیان لە مەینەتیدا گەورەن، و لاوانیشیان لە غوربەتدا بێ کەسن، بە ساڵاچووانیشیان لە چاوەڕوانیدا نائومێدن، بەرێزان بە پێی ماددەی 42 ی پەرلەمان سەبارەت بە بودجەی ساڵی 2012 کە ئەبوو حکومەت پابەند بێ بە ڕاسپاردەکانی پەرلەمان، ئێستا لە دەرگای ویژدانی حکومەت ئەدەم، و پرسیاریشم ئەوەیە، چارەنووسی ئەو ڕاسپاردەی کە تایبەت بوو بە کوردانی فەیلی چی بەسەر هات؟ بۆ زیاتر بیرهێنانەوە ئەڵێم، ئێوەش باش ئەزانن نەلە پرۆژەی پێشنیار کراو، نەلە پرۆژەی بەردەوام و نە لە جێ بەجێ کراویش بە هۆی تایبەتمەندی ئێمەش پشکێکمان بەر نەکەوێ، ئاسایشە، پێشینەی خانووبەرە، هاوسەرگیری و قەرزی بچووك و تەنانەت وەرگرتنی قوتابی لە زانکۆکان و تواناسازی و دامەزراندن لە فەرمانگەکانی حکومی، هیچمان نیە، ئەگەر هەر پاساوێکیش هەبێ لە بیر نەکەین ئێمە بەشێکی نەتەوەکەمان دۆسیەی کوردانی فەیلی وەك جینۆساید ناسراوە، ئەمەش بەو واتایەیە کە جیا لە ئەرك و

سپاردەی حکومەتی ناوەند بەرپرسیاریەتی ماددی و مەعنەویش ئەخاتە سەرشانی حکومەتی هەرێم، پێم خۆشە بەو وتە جوانەی ڕێزدار سەرۆکی هەرێم کە دوێنێ سەبارەت بە ئاوارە کوردەکانی سوریا وتی (ئەوان کەسی ئێمەن، مەینەتی و چارەنووسی ئێمەش لەگەڵ ئەوان یەکە)، بەڕەئی من ئەوە بەرپرسیاریەتیە بەرامبەر بە کێشەی دوا نەهاتووی گەلەکەمان لە هەر پارچەیەکی کوردستان بێ، بەڕێزان لێتانی ناشارمەوە کە مەردومی هەژاری ئێمە لە دەرەوەی هەرێمن، و لە دەرەوەی هەرێمیش ئەڵێین ڕاستە لە مەینەتی ڕابردوو دابەش بووین، بەڵام ئەمڕۆ تەنیا مەینەتیەکان هی خۆمانە، لە خۆش گوزەرانیەکانی کوردستان هیچ مافێکمان نیە، ناڵێین لە سندوقی نیشتەجی بوون مافمان هەیە، یان لە باسی دروست کردنی ڕێگاوبان و قوتابخانە و ناوەندەکانی خوێندن و تەندروستی کە هەر هەموویان پرۆژەن بۆ نەتەوەکەمان، بەڵام لە ناوەخۆی هەرێمی کوردستان، با بێنمە یادتان، خەڵکی ئێمە ئەڵێن ڕۆژگارەکە وای لێهاتووە، ئەوەی بەلاشماندا گوزەر بکات تووشی بەلا ئەبێ، وابزانم ئەو باوەڕە ڕێی تێ ئەچێت، چونکە لەمێژە بەشی زمانی کوردی بەغدا لەکار خراوە و بە دەردی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و فەرهەنگی کوردی لە شاری بەغدا ئەچێ، پرسیاری من ئەوەیە حکومەتی هەرێم لە سیاسەتی خۆی چ بەخشینێکی هەیە بۆ ئەو خەڵکە هەژارەی لە ڕابردوو و ئێستاش و لە داهاتووش سزا ئەدرێن تەنیا لەبەر ئەوەی کوردن و نازناوەکەشیان کوردی فەیلیە؟ دوا پرسیاریشم ئەوەیە کە زۆربەی وڵاتان بۆ هەر مەبەستێك کە هەیانە بودجە تەرخان ئەکەن تا لە دەرەوەی سنوورەکانیان بەکاری بێنن، بەڵام ڕەنگە ئێمە لە نەتەوە دەگمەنەکانی ئەم دونیایە بین کە پێویستیمان بەو بودجەیە هەیە، بەڵام نیمانە، پرسیارم لە نوێنەری حکومەت ئەوەیە، ئایا باوەڕیان بە پێویستی بوونی سندوقێکی واهەیە؟ بە بڕوای من بۆ دەرەوەی کوردستان یان نابێ پرۆژەی نەتەوەییمان هەبێ، یان ئەبێ ئەو سندوقەشمان هەبێ، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز_سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو دکتۆر سائیر

بەڕێز د.ثائر عبدالاحد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

پێشەکی پشتگیری لە ڕاپۆرتی حکومەت ئەکەم و دەست خۆشیان لێ ئەکەم بە گەیشتنی بودجە لەکاتی گونجا و بۆ پەرلەمان، دڵخۆشی هەموو خەڵکە، و پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی ئەکەم، دەست خۆشیان لێ ئەکەم، چەند تێبینیەکم هەیە لەسەر بودجەی 2013 لە بواری وەرزشی بە حوکمی ئەوەی سەرۆکی لیژنەی وەرزش و لاوانم، پێش ئەوەی ئیشارەیان پێ بدەم، ئیشارە ئەدەم بە دوو ماددەی دەستووری کە تایبەتن بە وەرزش، ماددەی 36 لە دەستووری عێراق ئەڵێ (ممارسە الریاضة حق لکل فرد و علی الدولة تشجیع انشطتها، و ریعایتها وتوفیر موستلزماتها)، و ماددەی 19ی دەستووری هەرێم ئەڵێ خاڵی 14 (ممارسە الریاضة حق لکل مواطن و علی حکومة اقلیم کوردستان ا تشجیعها و انشاء المؤسسات الخاصة بها ، وتوفیر موستلزماتها)، واتە حکومەت مولزەمە بە دروست کردنی ژێرخانی وەرزشی بە پلان،

تێبینیەكانی من ئەمانەن، یەكەم، وەرزشی فوتابخانـەكان یەكێكـە لـە هۆیـەكانی پێشكەوتنی وەرزش، ئـەبێ گرنگی پێ بدرێ، و ژێرخانی وەرزشی بۆیان بكرێ، لە هـۆڵی داخـرا و یاریگـا، بـۆ هـەر بەڕێوەبەرایەتیـەكی چالاكی و وەرزشی و دێدەوانی سەر بـە كـەرتی پـەروەردە، لـە پارێزگـاو قـەزاكان، بـۆ بـەڕێوەبردنی چالاكی وەرزشی بە تایبـەتی لـە وەرزی زسـتان، ئەمـە لـە پرۆژەكـانی 2013 نیـە، دوو، فوتابخانـەكانی تایبـەت بـە وەرزش وەكـو پـەیمانگاكانی وەرزش سـەربە وەزارەتـی پـەروەردە زۆربـەیان ژێرخـانی وەرزشـیان لاوازە، و فـەرامۆش كـراون، بـۆ نموونـە پـەیمانگای وەرزشـی هـەولێر و ئـەوانی تـر، نـەهۆڵی داخراویـان هەیـە، نـە مەلەوانگە، نە یاریگای نموونەیش، سێیەم، بە نیسبەتی كۆلیژەكانی وەرزش سەر بە وەزارەتی خوێندنی باڵا هەندێكیان باشن و ئەوانی تر فەرامۆش كراون، زۆر بە سیستی پـرۆژە بۆیـان ئـەكرێ، پرسـیار بـۆ جـەنابی وەزیـری پلانـدانان، تاكـەی ڕەچـاوی ژێرخـانی وەرزشـی فوتابخانـەكان و پەیمانگـەكانی وەرزشـی و كۆلیـژە وەرزشیەكان ئەكرێ بە شێوەی بەردەوام تا كۆتایی بێ؟ چوار، لە یاسای بودجەی 2013 هیچ بـڕە پارەیـەك تـەرخان نـەكراوە بـۆ ژێرخـانی وەرزشـی وەكـو هـۆڵی داخـراو ، مەلەوانگـە، یاریگـای 11 یـاریزانی، لـە ئیستیمارەی بودجەی 2013 بڕی 22 ملیار و چوار سەد ملیۆن دینار تەرخان كراوە بۆ لیژنـەی ئۆلـەمپی كوردستان، كە بڕی بیست ملیار دینار زیادەیە، بڕی پارەی لیژنـەی ئۆلـەمپی كوردسـتان سـاڵانە بریتیـە لـە دوو ملیـار و چوارسـەد ملیـۆن دینـار، و ئـەو بـڕە پارەیـە زۆر كەمـە، پێشـنیار ئەكـەین مینحـەی لیژنـەی ئۆڵەمپی كوردستان زیاد بكرێ لە دوو ملیار و چوارسەد ملیۆن دینار بۆ سێ ملیـار و شەسـەد ملیـۆن دینـار، ئەو بڕە پارەیە كە زیاد ئەمێنێتەوە بریتیە لە هەژدە ملیار و هەست سەد ملیۆن دینار، تـەرخان بكـرێ بـۆ دروست كردنی ژێرخانی وەرزشی لە هۆڵی داخراو و مەلەوانگە و یاریگای 11 یـاریزانی، پێـنج، سـێ سـاڵە داوای دروست كردنی شـاری ئۆلـەمپی ئەكـەین موافەقـەت نـاكرێ، ئەمساڵیش داوا ئەكـەین شـاری ئۆڵـەمپی دروسـت بكـرێ، شـەش، پـرۆژە پێشـنیار كراوەكـانی وەزارەتـی ڕۆشـنبیری و لاوان لـە بودجـەی 2013 زۆر جیـاوازی هەیـە لـە دابـەش كردنـی پرۆژەكـان، لەسـەر پارێزگاكـان و زۆر كەمـە، داوا لـە جـەنابی وەزیـری پلاندانان ئەكەم ڕوون كردنەوە بدات، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز_سەرۆكی پەرلەمان

فەرموو سۆزان خان

بەڕێز سۆزان یوسف خۆشابە

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

بەراستی من پسپۆڕ نیم لە بواری ئابووری، بەڵام ئەزانم كە بـەیتی مـاڵ هـەموو خـەڵك لـە دەرگـای ئـەدەن، بۆیە وەكو نوێنەری خەڵك تەنها ئەوەم لەسـەرە كـە دەنگـی هاووڵاتیـان بگەیـەنم، بڕیـاری یەكـەم و كۆتـایی ئەگەڕێتەوە بۆ وەزارەت، بە كوردی (نـان بـۆ نانـەوا، گۆشـت بـۆ قەسـاب)، بـە كـورتی و موختەصـەر چـەند بڕگەیەك هەیە سەبارەت بە بودجەی هەرێم بۆ ئەمساڵ، بڕگەیەك زیاد بكرێ، پێشـینەی خانووبـەرە ئـەو كەسـانە بگرێتـەوە بـۆ كـڕینی شـوقە، بـە هـەمان گۆژمـەی بـۆ دروسـت كردنـی خـانوو دیـاری كـراوە، واتـە

هاوولاَتی لەکاتی کڕینی یان تۆمار کردنی یەکەی نیشتەجێ بوون سوودمەند بێ لە پێشینەی خانووبەرە، بەهەمان ڕێنمایەکانی وەزارەتی دارایی، دووەم، پێویستە لە بودجەی ئەمساڵ ڕەچاوی مەسەلەی نەوعی ئیجتیماعی بکرێ، و پشتیوانی لە ڕایەکانی خوشکی بەڕێز پەیام خان ئەکەم لەم بارەوە، بۆ ئەم مەسەلەی لە هەندێ لە بڕگەکانی بودجەی خەملێنراو لەژێر ناوی مەسروفات ئوخرا، مەنافع ئیجتیماعی و تادوایی هاتووە کە کۆمەڵێك پرسیاری وردی پێویستە، من پێشنیار ئەکەم لە شوێنی ئەو ئەبوابانەی باسم کرد بۆ کردنەوەی بەشەکانی دایەنگا، لە فەرمانگە حکومیەکان وەکو لە وڵاتانی تر جێ بەجێ ئەکرێ، و ڕەچاو کردنی نەوعی ئیجتیماعی کە پێکهاتووە لە ژن و منداڵ، وابزانم ئەوەش باشترین پشتیوانیە بۆ ئەفرادی فەرمانبەر، سێیەم، هەروەك لە ڕاپۆرتی لیژنەی ماڤی مرۆڤ هاتووە و هاوکارانم لە پەرلەمان پێشنیاریان کرد کە بودجەی تەرخان کراو بۆ دەستەی ماڤی مرۆڤ زۆر کەمە، بۆیە پێشنیار ئەکەم وەك ئەندامێکی لیژنەی ماڤ مرۆڤ ڕەچاوی کاری ئەم دەستەیە بکرێ، بەشە بودجەیەك تەرخان بکرێ کە ئەم دەستەیە بتوانێ کاروئەرکەکانی کە لە یاسا دیاری کراوە جێ بەجێ بکات، لە کۆتایی پرسیارێکم هەیە بۆ وەزارەتی پلاندانان، بە پێی ماددەی 34 بڕگەی دووەم لە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی 2012 پێویستە وەزارەتی پلاندانان هەرسێ مانگ ڕاپۆرت و بەدوا داچوونی وەرزی پێشکەش بە پەرلەمانی کورسدتان بکات، ئەو ڕاپۆرتە بۆ نەهاتیە بۆ پەرلەمان کە وەزارەتی پلاندانان مولزەم کراوە؟ هۆکار چیە؟ سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز_سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك سەمیر

بەڕێز سمیر سلیم

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

سەرەتا لەگەڵ دەست خۆشیم بۆ لیژنەی دارایی بۆ ڕاپۆرتەکەیان گلەیشم هەیە، لەبەر ئەوە داوای کات ئەکەم، چونکە نەیانهێشت تێبینیەکانمان وەکو موعارەزە لە لیژنەی دارایی تۆمار بکەین، خۆیان وتیان لەوێ کاتتان ئەدەینێ بۆ عەرزی ڕاپۆرتی خۆتان، بۆیە ئیزن ئەخوازم لە وەقت ئەگەر ئەوان تۆماریان کردبایە تەصەورم نە دەکرد لێرە زۆر قسە بکەم بەراستی، بودجە کارێکی بەشەریە، هیچ کارێکی بەشەریش بی نوقستانی و بێ عەیب نیە، نوقستانی و کەموکوڕی ئەوە ناکات دەست کەوتی نیە و باشی تێدا نیە، ئینجا بەس ئەوە هەیە پەرلەمان شوێنی وەصف کردنی دەست کەوتەکان نیە، بودجە بۆیە هاتووە بۆ پەرلەمان، بۆ ئەوەی تەحدیدی کەموکوڕیەکان بکرێ و ئیقرار بکرێ دوای ئەوە، ئەصلی فەلسەفەی هاتن بۆ ئەوەیە، دەستەلاَت ئەسپێرێ بە حکومەت دوای چارەسەر کردنی کەموکوڕیەکان....

بەڕێز د.ارسلان بایز_سەرۆکی پەرلەمان

تکایە هێمنی بپارێزن، هەمووتان بە ئارەزووی خۆتان قسەتان کرد، هیچ کەسێك ڕێگەی لێ نەگیراوە، قەبوڵیش ناکەین کەس ڕێگای لێ بگیرێ، ئەوەی ئیلتیزام نەکات ئیجرائاتی بەرامبەر ئەکەین، فەرموو بەردەوام بە، فەرموو.

بەڕێز سمیر سلیم امین بەگ:

.....مەسەلەی بودجە لە تەحدید کردنی کەموکوڕیەکاندا تەبیعی خوێندنەوەی جیاوازمان هەبێ و گۆشە نیگای جیاواز، مەرج نیە گۆشە نیگای من بۆ دیاری کردنی کەموکوڕیەکان هاوشێوەی گۆشە نیگای هاوڕێیەکی ترم بێ لە ڕووی سیاسیەوە و لە ڕووی مەنهەجیەوە و ئایدەلۆژیەوە، کۆی ئەوانە جیاوازی گۆشە نیگام لە دیاری کردنی کەموکوڕیەکان، بۆیە لێرە عەرزتان ئەکەم ئەگونجێ من و هاوڕێیەکم هاوڕا نەبین لەسەر ئەو مەوزوعە، لێرەشەوە حیساباتی جیاواز دروست ئەبێ کە دوایی دێمە سەری، نموونە لە خەملاندن کە پایەیەکی گرنگی ئامادە کردنی بودجەیە، سەیری ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی داراییم کرد ئیعتیمادی وەزارەتی دارایی لە خەملاندنی داهاتدا کە دوایی بە تەفصیلی دێمە سەری لەسەر دامودەزگاکانی خوارەوە، وەزارەتەکان و دامودەزگاکان کردووە، ئەمە یەکێکە لە شێوازەکانی خەملاندنی داهات، واتە وەزارەت و دامەدەزگاکان داهاتیان چەند ئەبێ؟ هەمووی کۆ ئەبێتەوە و وەزارەتی داهات ئەمە ئەخەملێنێ، شێوازی تر هەیە، ساڵانی ڕابردوو حکومەت کە خەملاندوویەتی، یان داهات لە حیساباتی خیتامی دا هاتووە، ئەمیش شێوازێکی ترە، دوایی لێرەوە تەخمین ئەکرێ ئایا داهاتی ئەمساڵمان چەند ئەبێ؟ ئەلێرە گۆشە نیگای جیاواز دروست ئەبێ لەسەر تەخمینی داهات، دوایی دێمە سەری، لە مەوزوعی تەقریری وەزارەتی مالیە، بەراستی تەفصیلیە، ماندوبوونی پێوە دیارە، بەڵام لەگەڵ تەفصیل بوونیشدا ئیشکالیەتی هەیە، و ئیزاحاتی پێویستی نەداوە کە دێمە سەر مەوزوعەکان هەر هەمووی لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی حکومەتی ئێمە وێنەیەکی کێشاوە بەراستی بە دڵم نەبوو، کە پێم وانیە وابێ ئەو وێنەیە، لە پێناو پاساو هێنانەوە بۆ کەمیی داهات، لە پێناو پاساو هێنانەوە بۆ کورتهێنان، حکومەت وا وێنا کراوە لە کۆی هەنگاوەکانی کە لە ڕاپۆرتی وەزارەتی مالیە هاتووە کەم توانا لە بەرامبەر ئەو داهاتانەی لە بەغداوە لە بەشەکەی هەرێمدا دیاری ئەکرێ بێ توانایە لە دەستەبەر کردن و پاراستن و دابین کردنی ئەو داهاتە، جا حکومەت نەتوانێ لە هەموو ئەو هەنگاوانەش کە گیراونەتە بەر ڕێکاری یاسایی تێدا نیە، گرتنەبەری دادگای تیا نیە، هەمووی ئیتیفاقاتی سیاسیە، هەر بە تەوافوقی سیاسی 17٪ بۆ ئێمەیە، نەك بە قانونێك لە پەرلەمانی عێراقیەوە دەرچێ، یان لە مەحکەمەی عێراقیەوە دەرچێ، بە ڕێککەوتنێکی سیاسی لە نێوان هەرێم و بەغدا ئەم بەشەیە دیاری کراوە، ئەمە ڕێگایەکی داوە بە حکومەتی ناوەند بە میزاجی خۆی و بە پێی پێگەی هێزی سیاسی خۆی بتوانێ لەم ئیلتیزامە سیاسیە کە بە تەوافوقی سیاسی گیراوەتە بەر دەربچێ، ئەگەر بە قانون بوایە نەیدەتوانێ دەرچێ، یەکێك لە خەلەلەکانی حکومەتی ئێمە وا وێنە کێشراوە بێ توانایە، بە تەصەوری من ئەوەندە بێ توانا نیە بەراستی، ئەمە پاساو هێنانەوەیە بۆ کورتهێنان، بۆ کەمی داهات، کە خراوەتە ئەستۆی بەغدا، ئەم وێنە کێشانە لە جێی خۆیدا نیە، لەگەڵ ڕێزم

بۆ ڕاپۆرتەکە، وێنە کێشانێکە تۆزێك وێنەکەی شێواندووە، ئەبوو ڕوونتر بوایە، لە بارەی ستراتیجەوە، تەبیعی یەکێ لەو مەوزوعانەی باسی ستراتیجی وەزارەتی داراییە، تۆ حکومەتی، لە حکومەتدا ستراتیجێك دائەڕێژی ئەبێ تەرخان کردنی پارەکان ئەم ئیدیعایەی تۆ بسەلمێنێ، نەك تەرخان کردنی پارە پێچەوانەی ئیدیعایەکە بێ، کە وتمان لە ستراتیجی حکومەتی ئێمە بەم شێوەیە، کۆمەڵێك موستەلەح هەیە کە هی حکومەت نین، ئەمانە موستەلەحی هێزێکی کارنامەی هەڵبژاردنە، مەسەلەن بایەخ دان، گرنگی دان، هەوڵدان، کارکردن، دانانی میکانیزمی گونجاو، ستراتیج نابێ ئاوا بێ، ئەبێ مەعلوم بێ، مەلموس بێ، مەحدود بێ، دیاری کراوبێ، ئەمانە هیچیان مواسەفاتی بودجە نین، چونکە نە مەلموسە، نە مەحدودە، نە مەعلومە، هەمووی شتێکە سپاردوویەتی بە ئایندەیەکی نادیار، دێمە سەر دیوە ڕەقەمیەکەی، بە دەر لە دیوی سیاسی، تۆ ئەڵێی بایەخ دان بە سەرچاوەی داهاتی ناوخۆ، باشە بایەخ دان بە سەرچاوەی داهاتی ناوخۆ، ئەوەی داهاتی ناوخۆ چیە؟ زەریبە زیاد ئەکەی؟ سنووری گومرگی ئەکەیتەوە؟ مەتاری تازە ئەکەیتەوە؟ کە تۆ ئەڵێی بایەخ ئەدەم ئیجرائاتی بایەخ دانەکە لەناو ستراتیجیەکە دیار بێ، لێرە هەر بایەخ دانێکە هاتووە، لەگەڵ ئەوەش نە دیارە مەتار ئەکاتەوە، نە دیارە زەریبە زیاد ئەکات، نە دیارە مەعمەلی تازە ئەکاتەوە، نە ڕێڕەوی بازرگانی تازە ئەکاتەوە، هیچ کامیان لە بایەخ دانەکە دیار نیە، حاڵەتی دووەم، هاتووە باسی داهاتی ناوخۆ لە حیساباتی خیتامی 2011 ترلیۆنێك و سەد و سی و یەك ملیارت داوە بە پەرلەمان، بەڵام ئەمساڵ بە شەسەد و پەنجا و یەك ملیار خەملێنراوە، باشە سەبەب چیە ئەبێ بە نیوە؟ زەریبە کەم ئەکەیتەوە؟ مەصنەعەکان دائەخەی؟ خاڵە سنووریەکان دائەخرێ؟ سەبەب چیە لە ترلیۆنێکەوە بۆتە شەسەد و پەنجا ملیار؟ ئەمە یەکێکە لەو پرسیارانەی، و یەکێکە لەو ئیشکالیەتانەی لە ناو ستراتیجیەکە هەیە، ڕەقەمەکان، بایەخ دانەکان ناسەلمێنن، خاڵی دووەم، کە باسی کەرتی کشتوکالی و پیشەسازی کرا، یەعنی تۆ ئەهمیەتی ئەدەیتێ؟ دووسەد و چل و یەك ملیارت تەرخان کردووە، پیشەسازی ئەهمیەتی ئەدەیتێ؟ چونکە وتووتە لە ستراتیجیەت دا بایەخی ئەدەمێ، شەست ملیارت بۆ تەرخان کردووە، ئەم ڕەقەمانە لەگەڵ ئەم ستراتیجیە ناگونجێ، خۆی پێچەوانەی خۆی کردووە، خاڵی دووەمم کەم کردنەوەی زیادە ڕەوی، پێشنیار ئەکەم بۆ وەزارەتی دارایی، بۆ بەردەم پەرلەمان، ئەیخەمە بەردەستتان بۆ موصادەقە کردن، ئەڵێ کەم کردنەوەی زیادە ڕەوی لە خەرجی گشتی دا، بەڵام لە تەرخان کردنەکاندا دیار نیە، بە نموونە، بودجەی تەشغیلی یەکێکە لە ئیشکالیات، ئێستا بە ڕەقەم دەری ئەکەم چەندی لەم بودجەی تەشغیلیە ئەچێتە لای موەزەف؟ ئێمە لە 2012 دە ترلیۆن و پێنج سەدو بیست و پێنج ملیار و حەوسەد و نۆەد ملیۆن دینار بودجەی تەشغیلی بووە، ئەمساڵ یانزە ترلیۆن و هەشت سەدو هەشت ملیار و نۆسەد و پەنجایە، چەندی ئەم پارەیە؟ واتە ترلیۆنێك و هەشتاو سێ ملیار و سەد و شەست و یەك ملیۆن دینار زیادی کردووە کە تۆ سیاسەتی تەقەشوف، یان سیاسەتی کەمکردنەوەی زیادە ڕەویت کردووە، لەم ترلیۆنە سەدو هەشتاو یەك ملیار و نۆسەد و هەشتاو چوار ملیۆن دینار بۆ تەعویزاتی موەزەفینە، نۆسەدو یەك ملیار کە نزیکەی ترلیۆنێکە، نۆسەد و یەك ملیار و سەدو حەفتاو حەفت ملیۆن

دینار بۆ سیلەع و مینەح و مەسورفات و ئیعانات مەوجوداتی مالیە، ئەگەر بێتو تەنها بە ڕەقەمەکەی پار ئەمە تەرخان بکەین، واتە ڕەقەمی پاری سیلەع و خەدەمات کە سێ ترلیۆن و کەسرێکە، دوایی دێمە سەری، سێ ترلیۆن و پێنج سەدو هەشتا و چوار ملیۆن و چوار سەد و یەك ملیۆن دینار بۆ سیلەع و خەدەمات تەرخان کراوە ساڵی پار، واتە ئەگەر نۆسەد و یەکەکە لەسەر کەم کردنەوەکە بێین کورتهێنانەکە پاکتاو بکەین، ئێمە کورتهێنان ئەکەین بە نیوە، لە نیوەی کەمتریش، ئەم نۆسەدو یەك ملیارە کە لەو فەصلانەیە ئەگەر بێین ئەمە لابدەین، کورتهێنانی پێ پڕ بکەینەوە، واتە لەو فەصلانە هیچ ئیزافەیەکی نەکەین، بەقەدەر بڕەکەی پار تەرخانی بکەین، کورتهێنان لە نیوە کەمتر ئەکەینەوە، یەکێك لە ئیجرائاتەکان کە پێشنیار ئەکەم بۆ پەرلەمان ئەم نۆسەدو یەك ملیار و سەدو حەفتاو نۆ ملیۆن دینارە لە بودجەی تەشغیلی کە چۆتەسەر فەصلەکانی سیلەع و ئیعانات و مینەح و خەدەمات هەڵگرێ، بیخاتەوە سەر پاکتاو کردنی کەموکورتیەکان، یەکێك لە ئالیەتەکانی کەموکورتی ئیجرائاتی لەگەڵ بکەین، چونکە حکومەت ئەڵێ ستراتیجی من کەمکردنەوەی زیادە ڕەویە، یەکێکە لە زیادە ڕەویەکان، بە ڕەقەم ئەیخەمە بەردەستان، و پێشنیار ئەکەم کەمی بکەینەوە بۆ ئەوەی خزمەتێك بە کەمکردنەوەی زیادە ڕەوی بکەین، خاڵێکی تر میعیارێك نیە بۆ تەحدید کردنی زیادە ڕەوی، یان میعیارێکی وازح نیە بۆ خەملاندن، حکومەت لە ساڵی 2012 لە مانگی شەش بودجەی ئیقرار کرد لە هەرێم، بۆ تەعویزاتی موەزەفین ساڵی شەش ترلیۆن و نۆسەد و سی و یەك ملیارمان تەرخان کردووە، لەشەش مانگی یەکەمدا لە هەمان ساڵ چوار ترلیۆن و ئەوەندەمان خەرج کردووە، بە مەرجێك لەشەش مانگی یەکەمدا بودجە ئیقرار نەکراوە تاکو ئێمە بە پاساوی سەرف کردنی زیادە ڕەوی بۆ هێزەکانی ناوخۆ و پەروەردە ئەمە بڵێین وەڵا چوار ملیۆنەکەمان شەش مانگی یەکەم کردووە، ئێمە لە ساڵی پار ئەمەمان ئیقرار نەکردووە لە مانگی شەش هەتا زیادەکەیان سەرف کردبێ لە بەشی تەعویزاتی موەزەفین، بە پێچەوانەوە هەر هەمووی خەملاندنێکی هەڵەیەو پێوەری موحەدەد دیار نیە، خاڵێکی تر لە وازح نەبوونی بنەماکان، حکومەت ئەڵێ لە حیساباتی خیتامی لەپرۆژە ئیستسماریەکان لە 49٪ سەرف بووە، دیسان هاتۆتەوە لە بڕی ئەوەی حکومەت خۆی توانای ئینجازی نیە بۆ ئەم مەشروعانە کە لە 50٪ یە، لە بڕی ئەوەی لە بودجەی ئیستیسماری کەم بکاتەوە ئیزافەی کردووە، ئەم بنەمایە چیە؟ خۆی حکومەت ئەڵێ لە 49٪ ی بۆ سەرف کردووە، با نەڵێم پارەکەی بۆ سەرف کراوە، ئینجازی بۆ مەشروعەکەی کردووە، 49٪ هەر لەحیساباتی خیتامی هەر هەموومان پێش مانگێك موناقەشەمان کردووە، دیسان هاتۆتەوە لە تەخسیسی مالی دا بابەتەکەی زیاد کردووە، ئەمە حاڵەتێك ئەسەلمێنێ بۆ ئێمە، کە بەراستی ئێمە لەسەر بنەمایەکی وازیح تەخمینات یان تەخسیسات ناکەین، دەقیق تر، من وەکو پەرلەمانتارێك داوا لە وەزارەتی بەرێز ئەکەم لەسەر چ ئەساسێك؟ لەسەر چ پێوەرێك؟ تەخسیساتی مالی بۆ وەبەرهێنان دیاری کراوە تا دەنگی بدەمێ؟ چونکە ئەمەوێ پشتیوانی بکەم بەراستی، بەس تەخسیساتەکە دیار نیە، لەو لاوە ئەو دوو، سێ ساڵی ڕابردوو لە 49٪ ی بۆ ئینجاز کراوە، ئێستا زیادی کردووە لە جیاتی ئەوەی کەم بکات، مەنتیقی ئەبێ، خاڵێکی تر کە پرسیارە لە

بەرێز وەزیری ئەکەم و ئەبێ موقنیع بێ بۆم، چونکە پارەکە کەم نیە، نەفەقاتی حاکیمە بە پێی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی خۆی بێجگە لە بیتاقەی تەموینی و دەرمان لە 85٪ بەرەو زور بە ئیقراری وەزارەتی مالیە خۆی هاتووە، چونکە شمەکە دێت، نابێت بە پارە تا بڵێی وەلا پارە بێ و داخیلی بودجەی بکەی، ئەمەش مەکە، بەلأم لە بەشەکانی تر لە مەسەلەی ئیحسایە، هەڵبژاردنە، حەج و عەمرەیە، کۆمەڵێك ئەو فەصلانەی تر، شەسەد و هەژدە ملیار دینارە، حکومەت ئەڵێ لە نێوان 20٪ بۆ 50٪ ئەبێ، ئەگەر ئێمە لە 30٪ دابنێین، زیاتر لە دووسەد ملیار دینار ئەکات، بە پێی چ ئەساسێك ئەمە داخیلی بودجە ناکرێ، بەلأم تەنمیەی ئەقالیم کە لە بەشەکەی ئێمەش نیە داخیل ئەکرێ؟ هەموو ساڵێك ئەمە بەشێکە لە شوێنە نادیارەکەی ئێمەیە، ئەبێ ئەو مەوزوعە داخیل کردنی نەفەقاتی حاکیمە، چونکە بە ڕەقەم داوتە، ژمارەیە، ئەبێ داخیلی ئەم بودجەیە بکرێ، بە چ پێوەرێك داخیل ناکرێ؟ خاڵێکی تر دێمە سەر هۆکارەکانی کوردتهێنان کە لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دا هاتووە، هۆکاری تەبیعی کورتهێنان بەردەوام بۆتە ئەو بەرمۆدایەی کە ئەو پارانە هەڵئەمژێ بە ئاسمانی هەرێمدا ئەڕوات، کورتهێنان حکومەت خستوویەتیە سەر پێشمەرگە، سەر قروز، کارەبا، داواش ئەکات یاسایەك دەربچێ سەلاحیەت ببەخشین بە حکومەت بۆ ئەوەی ئەم هاوتا کردنەوەی دەرماڵەیە لەسەر ئەساسی تەنها ئیسمی بێت و لەگەڵ زەوجی و ئەتفالدا مابافی تر کە موخەصەصاتە بەشێکی زۆری مووچەش پێکدەهێنێ، صەلاحیەت بدرێ بە حکومەت دەستکاری موخەصەصات بکاتەوە بۆ ئەوەی کورتهێنان کەم بکاتەوە، کورتهێنان ئەگەر ژمارەی تەبیعی پێشمەرگە....، بودجەی وەزارەتی پێشمەرگە داخیلی تەعویزاتی موەزەفینە، حەوت ترلیۆن و سێ سەدو سیانزە ملیار دینار و سێ سەدو هەشتا ملیار دینارە، ئەگەر دەری بکەی لە چواردە ترلیۆن، چونکە با بڵێین ئەوە تەعویزاتی موەزەفینە، هێشتان بۆ بودجەی ئیستیسماری و فەصلەکانی سیلەع و خەدەمات حەوت ترلیۆن و دووسەد و نۆەد و سێ ملیار و سێ سەدو پەنجاو پێنج ملیۆن دینار ئەمێنێتەوە، واتە ئێمە موشکیلەکەمان لەمەسەلەی کورتهێناندا، نەك لە هێزی پێشمەرگە، بڵێن وەلا هێزی پێشمەرگە بەردەوام لە میزانیەی حکومەت مامەڵەی لەگەڵ کراوە، ئیشیشمان بۆ کردووە، داوای زیاتریش ئەکەین، لەبەر ئەوە کورتهێنان پەیوەندی بە مەعاشی پێشمەرگەوە نیە، پێشمەرگە ئەوە نیە، جگە لە هەموو تەعویزاتی موەزەفین، بە وەزارەتی پێشمەرگەوە هیشتان حەوت ترلیۆن و دووسەد و نۆەد و سێ ملیار سێ سەدو پەنجا و پێنج ملیۆنمان بە دەستەوەیە، بۆ بودجەی ئیستیسمار کە پێنج ترلیۆنە، و بۆ فەصلەکانی ترر کە سیلەع و خەدەمات و ئیعانە و هەموو ئەو بەشانەی ترە، لەبەر ئەوە ئەم داواکاریە پێم وایە یەکێکە لەو مشکیلانەی کە جاری پێشوو داوام کرد کە کورتهێنان لەو فەصلی سیلەع و خەدەماتە کەم بکەینەوە نۆسەد و ئەوەندە ملیارە، دیسان لە کەیسی نەوت دوایی هێناوتە بە سندوقێکی نادیار کە هێشتان ئیقرار نەکراوە لای ئێمە، بە نیسبەت تەخصیصات من یەك نموونە ئەهێنمەوە بۆ تەخصیصات کە بەراستی حەز ئەکەم ڕێڕەوی دیموکراسی لە وڵاتی ئێمە خەریکە وردە وردە ڕێی خۆی ئەگرێ، و سیمای ئەزموونی حوکم ڕانی ئێمە سیمایەکی دیموکراسی پێوە ئەنیشێ، بەس لە تەخصیصاتی مالی من یەك ڕەقەم ئەخوێنمەوە لە

ڕاپۆرتی وەزارەتـی مالیـەش دەرکـراوە، موکافـەئاتی غـەیری مونتەسـیبین سـەدو شـەش ملیـار و نۆسـەد و حەفتاو دوو ملیۆن دینار تـەرخانکراوە، یـەعنی ئەکاتـە سـەد ملیـۆن دینـار بـە نزیکـەی، سـەد ملیـۆن دۆلار ئەکاتـە سـەد دەفتـەر، سـەد کـەرەتی سـەد دەفتـەر ئەکاتـە دە هـەزار دەفتـەر، موکافـەئات بـۆ غـەیری مونتەسیبین، گەڕام بە دوایدا لە وەزارەتەکان ئەم پارە لە کوێیە؟ موکافەئاتی غـەیری مونتەسـیبین چیە؟ لە ئەنجومەنی ئاسایش ڕەقەمێکم دەست کەوت هەشتاو سێ ملیار دینار موکافەئاتە بۆ غیر مونەسـیبین لـە بەشی ئەنجومەنی ئاسایش، موکافـەئات بـۆ موتـەعاونین واتـە غـەیری مـوەزەفین، ئـەم هەشـتاو سـێ ملیـار دینارە ئەکاتە هەشتا ملیۆن دۆلار، یەعنی هەشتا ملیـۆن دۆلار کـەڕەتی سـەد دەفتـەری بکـە ئەکاتـە هەشـت هەزار دەفتەر، من لەگـەڵ ئـەوەم ئاسایش یەکێکـە لـە وێنـە جوانـەکانی هـەرێمی کوردسـتان، دابـین کـراوە، ئەمەش لە مەجالی تەعویزاتی موەزەفین و لە تەخمینات و لە بەشەکانی تر کە ئەندامم لە لیژنەی ناوخۆ یەکێك بووم لەوانەی زۆر پشتگیریم کردووە، بەڵام 10 هەزار دەفتەر بۆ موکافەئاتی غـەیری مونتەسـیبین یەکێکە لەو زێدە ڕەویانەی کە کـراوە، دێمـە سـەر سەرچاوەکانی داهات، ئـەم 10 هـەزار دەفتـەرە پرسـیار ئەخاتە سـەر دیموکراسـیەتی هـەرێم، سەرچاوەکانی داهات ئەوانـەی کـە نادیـارن بـە پێـی دیکۆمێنتـەکانی موازەنە هێناومانە، نەك بە ڕێگەی تەخمینات بچم لە دەرەوە بیهێـنم، یـەعنی خوێندنـەوەی ژمـارەییم بـۆ ڕەقەمەکان، تەخمینی دەرەوەم نەهێناوە، لە ماددەی یەکی بڕگە سێی پـرۆژە یاسـای موازەنـەی ئەمسـاڵ بـە هەمان شێوە لە حەقلی داهات دا ئەڵێ سەد ملیار دۆلار پترۆ دۆلارمان هەیە، هەشتای بۆ مەنتوجـە، سـەد و بیستەکەی تری موستەحەقاتە، من وا تێگەیشتم موستەحەقاتی بەغدایە، بـەڵام موسـتەحەقاتی بەغـدا لـە شوێنێکی تردا چل و دوو ملیۆن دۆلارە، دوایی لە موازەنەکە لە بەشی داهات دەرمهێنانـە هـەر 200 ملیـار دینارەکە لە مەنتوجە، لە ئیستیمارەی تەقدیرات بۆ ئیرادات ئەم ڕەقەمە خۆی دەرجی کردووە حکومەت لە موازەنەکە، ئەڵێ پترۆ دۆلار دووسەد ملیار دینارە، ئەڵێ ئەگەر مەنتوجی داخیلیە ئەوە من تێئەگەم نـەوت بە بۆڕی ئەڕوات، دوو سەدو پەنجا هەزارەکە ئەچێتە بەغدا، چونکە ئەوە لە زمنی موساهەمەی هەرێمە کە مەسئولیاتی گەورەی عێراقی لە ئەستۆدایە، ئەوە ئەچێتە بەغـدا قسـەم لەسـەری نیـە، ئـەم دووسـەد ملیـار دینارە ئەکاتە دووسەد ملیۆن بەرمیل، دوو ئیحتیمال لەبەر دەمی ئێمە دایە، خیاری یەکەم دوو سەد ملیۆن بەرمیل حکومەتی هەرێم فروشتوویەتی، پترۆ دۆلارەکەی واتە بـۆ هـەر بـەرمیلێك دۆلارێکە، یـان هـەر بـۆ پەنجا مەتر سێجای گازی سروشـتی دۆلارێکـە حکومـەت لەبەرامبـەر ئـەوە دووسـەد ملیـاری داخلـی داهـاتی هەرێمی کردووە وەکو پترۆ دۆلار، ئەی پارەی فرۆشی نەوتەکە کوا؟ ئەگەر فرۆشی دووسەد ملیـۆن بـەرمیل کەڕەتی 100 دۆلاری بکەین، ئەکاتە بیست ملیار دۆلار دیار نیە وەکو فرۆشی نـەوت، ئەگـەر خیـاری دووەم عەرز بکەین، پارەی نەوت دابـەش ئـەکرێ بەسـەر هاووڵاتیـان یـان ئەخرێتـە بـازاڕی نـاوخۆی هـەرێم، ئـەو پارەیـەی بـۆ هاووڵاتیـان داخـل ئـەکرێ ملیۆنێـك خێزانـە، کـەڕەتی دوو بـەرمیلی بکـە ئەکاتـە دوو ملیـۆن بەرمیل، ئەگەر بە پەنجا هەزاری هاووڵاتیانی بیخـەملێنین، دووسـەد ملیـۆن کـەڕەتی پـەنجا هـەزار دینـاری بکـەی، زیـاد لـە ترلیۆنێـك دینـار ئـەکات، ئـەم ترلیـۆن دینـارە، تـەبیعی ئەمـە بـە مەحەلیەکـەی، ئەگـەر

یەکەمەکەی لێ دەرچین خیاری یەکەم پاساوی بۆ بهێندرێتەوە بە بۆڕیە نەوتەکەی بەغدا خیاری بەم پارەی نەوتەی ئەیفرۆشی بە هاووڵاتیان بە پەنجا هەزار دینار، ئەگەرنا لە بازاڕی ڕەش زیاد لە سەد هەزار دینارە، من پەنجا هەزار دینارم تەخمین کردووە وەکو هاووڵاتیان، دوو سەد هەزار بەرمیل کەڕەتی پەنجا هەزار دیناری بکە زیاد لە ترلیۆنێکە، ئەم داهاتە لە کوێیە؟ کە لە زمنی داهاتی ناوخۆ ئاماژەی پێ نەکراوە، خاڵێکی تر ئەیکەمە پرسیار بۆ بەرێز وەزارەتی دارایی، بە پێی هەندێ قسە کە بیستوومە لێرەو لەوێ، نازانم چەندە راستە؟ ئەو وەزارەتانەی کە داهاتیان هەیە، وەك وەزارەتی بەلەدیە، ناوخۆ و تەندروستی و کارەبا کە خۆیان داهاتی خۆیان هەیە لێیان ئەبڕدرێ، مەسەلەن ملیارێك داهاتی هەیە مەرکەزیەن لە ڕێگەی پەرلەمانەوە سەدو پەنجا ملیار دینار تەخصیصی مالی بۆ کراوە، واتە ملیارێك لێرە وەفەر ئەبێتەوە، ئەگەر وایە ئەو پارانەی کە لای ئێمە نەگەڕاوەتەوە بە ڕەسمی لە ناو داهات دا، تەبیعی کەم نین، زۆرن پارە نەگەڕاوەکانی وەزارەتی ناوخۆ بە پێی حیساباتی خیتامی 2011 دەری بکە نزیکەی دوو ترلیۆن دینارە، ئەم پارە نەگەڕاوانە ئەگەر حکومەت لێیان ئەبڕێ، ئەبێ ئێمە لە حیساباتی داهات تەخصیصاتی مالی حیسابی بۆ بکەین بۆ وەزارەتەکان، ئەگەر لێشیان نابڕێ ئەم پارە من ئەیکەمە پێشنیار بۆ پەرلەمان ئێمە ئەو دەستەڵاتەی هەموو ساڵێك لە پرۆژە یاسای بودجە ئەیدەین بەو وەزارەتاتە بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ خۆیان، واتە نەگەڕێتەوە خەزێنەی گشتی و سەرف بکرێتەوە، داوا ئەکەم ئەو دەستەڵاتە بسەنرێتەوە بۆ ئەوەی ئەو دوو ترلیۆنە جارێکی تر ببێتە هۆکارێکی تر بۆ کەم کردنەوەی کورتهێنان، چونکە ئەوە ڕێگا بە خراپ بەکارهێنانی خەرج ئەدات، هەتا بۆ دەزگای ڕەقابیش ئاسان نیە کۆنترۆل کردنی، خاڵێکی تر کە نادیار ماوەتەوە، ئێمە لە بودجەی ئەمساڵ ترلیۆنێك و چوارسەد و هەژدە ملیار و دووسەد و بیست و دوو ملیۆن دینار تەرخان کراوە بۆ خانە نشینی، مەدەنی و عەسکەری پێکەوە، واتە مووچەی خانەنشینان لە ناو بودجە تەرخان کراوە، نەك لە سندوقی خانە نشینان، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییش ئەمە هاتووە، پرسیار ئەوەیە، پارەی سندوقی خانەنشیان ئەچێتە کوێ؟ چونکە لە بودجە پارە ئەدەین، نەك لە سندوقەکە، ئەمە موساهەمە نیە لێرەوە بدرێ بە سندوقەکە، بودجە خۆی پارەی مەدەنی و عەسکەری داوە، پارەی سندوقی خانەنشینی شەسەد و شەست و حەفت هەزار و هەشت سەدو چل نۆ نەفەرمان هەیە جگە لە پانزە هەزارەکە کە ئەمساڵ تەخصیصی ئەکەین، ئەگەر هەموو موەزەفێك لە ئیستیقتاعات تەقەعود بێ پەنجا هەزار دیناری بۆ ببڕێنەوە کە زۆرە، لە چوار سەد هەزارەوە هەیە بۆ خوارەوە، بە موعەدەلی عام وەرم گرتووە کە 50 هەزار دینار کەڕەتی دوانزە مانگی بکە، ئەکاتە چوار سەد ملیار و سەد و شەست و نۆ ملیۆن و چوار هەزار دینار ئەکات، ئەم پارە لە کوێیە؟ چونکە تۆ لە داهات بودجەت تەخصیص کردووە بۆ مووچەی خانەنشینی ئەبێ ئستیقتاعاتی تەقاعودی لە داهاتی ناوخۆدا دیار بێ، ئەگەر ئەو شەسەد و پەنجایە ئەو چوارسەدەی تێدایە ئەوە پرسیار دیسان ئەگەڕێمەوە سەر داهاتی وەزارەتەکانی تر و پرسیار لەوێ دروست ئەبێ، خاڵێکی تر لە زمنی داهات تەئکید ئەکەمەوە وەکو پرسیار، لە نەفەقاتی حاکیمە، وەزارەتی کارەبا ئەڵێ بە پێی مەعلوماتێك کە لای ئێمەیە ئیقراری

کردووه زیادتر له چوارسەد ملیاری له نەفەقاتی حاکیمه له بەشی کارەبا وەرگرتووه، وابزانم له لیژنەی پیشەسازی و وزەش وەزیری کارەبا ئەم ئیقرارەی، ئەملوهیم مەعلوماتمان هەیه که چوارسەد ملیار دینار له نەفەقاتی حاکیمه بەس وەزارەتی کارەبا وەریگرتووه، ئەم پارەیه بۆ داخیلی بودجه ناکرێ وەك داهات؟ چونکه به شێکه له نەفەقاتی حاکیمه، ئەوەی پێشووش که عەرزم کردن شەسەد و هەژدە ملیار ئەکات، ئەگەر یەك لەسەر سێیشی له 20٪ که ئەکاته زیاد له دووسەد ملیار، بۆچی داخیل ناکرێ وەك داهاتێك که لەم هەرێمەدایه؟ پرسیارێکی ترم له بەرێز وەزیری دارایی، یەکێ لەو ئەزمانەی که هەیه دواکەوتنی مووچەی فەرمانبەران پاساوەکەی چیه؟ لەبەر ئەوەی له بەغداوه به ئەقسات ئەو تەخصیصه مالیه که هەیه نایەته ناو بانکەکانەوه لەبەر ئەو بارودۆخه سیاسیەی که هەیه له نێوان هەرێم و بەغدا، پرسیار له وزارەتی دارایی ئەکەم، تەعزیزی مالی بنوك له هەرێم تەنها بانکی مەرکەزیه؟ چونکه دەورانی پاره له نێوان موئەسەساتی حکومی و قیتاعی خاص که له شێوەی شەریکات هەیه، و له نێوان موستەسمیرین، هەموو ئەوانه وا ئەکات بانك خاڵی نەبێ، حکومەت پاره وەرئەگرێ خۆ نایباته ماڵەوه، له زەرائیبه، له داهاتەکانی تر ئەبێ بیباته بانك، که بردی مەعنای تەمویل هەیه، تەعزیزی مالی هەیه، تا ئێستا پاساوەکان بۆ دواکەوتنی بودجه له خاڵی بوونەوەی بانکەکان ئەسپێردرێ به بانکی مەرکەزی لەبەر بارودۆخی عێراق پاره نامێنێ، کەواته یەك ئاماژه به ئێمه ئەدات، تەعزیزی مالی بنوك تەنها بانکی مەرکەزیه، حکومەتی هەرێم هیچ جۆره تەعزیزێکی مالی که پاره ئەخاته بانك چ له قیتاعی خاص بێ یان عام، و ئەم ئیستیسماره مالیه ناخاته بانکەوه، ئەمەش ئاماژەیەك ئەدات به ئێمه، ئەگەر حکومەت خۆی تەعزیزی مالی نەکات له داهاتی خۆی، ئەگەر خۆی متمانه نەبەخشێ به بانکەکانی، موستەسمیرین و هاووڵاتیان چۆن ئەیبەخشن؟ من بۆ بودجەی وەبەرهێنان پرسیارێك ئاراستەی وەزیری پلاندنان ئەکەم، بەراستی هەموو ساڵێك بودجەی وەبەرهێنان له 15٪ سەرف ئەبێ، حەقه به ئاشکرا له بودجەدا به هاووڵاتیان بڵێین، 50٪ یەعنی له 15٪، تۆ 31٪ هەیه له 50٪ له 30٪ ئەکاته له 15٪ لەراستی، بڵێ له 17٪ لەبەر خاتری تۆ.....

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیر.

بەڕێز د.علی سندی_وەزیری پلاندانان

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

ئەوه مەسەلەی حیسابیه، ئەمه بۆچوونی من و بەرێز کاك سەمیر نیه، که جەنابت ئەڵێی له بودجەی وەبەرهێنان ئەبێ بڵێی 50٪، ئەگەر حەز ئەکەی بڵێ له بودجەی گشتی ئەوکاته بڵێ 15٪

بەڕێز سمیر سلیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

....من وتم به پێی حیساباتی خیتامی له 49٪ ی بودجەی وەبەرهێنان سەرف ئەبێ، واتـه ئـەبێ بڵێین لـه 31٪ بۆ وەبەرهێنان تەرخان نەکراوە، له 15٪، 16٪ تەرخان کراوە، چونکه لەو سەرەوە له 49٪ پاکتـاوی پێ ئەکرێ بەراستی، لەبەر ئەوە پرسیارێك له بەرێز وەزیری پلاندانان ئەکەم، ئەو پرۆژانه کامەن که جێ بەجێ ناکرێن؟ نزیکەی پێنج ترلیۆن تەخصیص ئەکـەین هـەموو ساڵێك، لـه 49٪ سـەرف ئـەبێ، واتـه لـه 51٪ ی سەرف نابێ، به قەوائیم، به قەوائیم، کامه مەکتەبە؟ کۆمەڵێك مەشروع هەیـه، مەسـەلەن عـەمباری نـەوت لـه هەڵەبجەی شەهید، چەند ساڵه تەخصیصی مـالی بـۆ ئەکـەین، هێشتان بـەردی لەسـەر بەردیـەتی، هـەموو ساڵێك له بەردەوامەکان ناوی دێتەوە، دیزاینی بەنداوی ڕیشێن، ئێستاش بـڕۆ، خـۆم لـه کام محمـدم پرسـی وتم نەوەك نەهاتبن، سێ ساڵه لەسـەر یـەك هـەر دیزاینـه، ئـەم مەسـەلەیە، ئێمـه بـه لیسـت بـزانین کامـه مەکتەبە؟ چونکه ئەو دوو ترلیۆن و کەسرە ئەگەر دابەشی بکەی به دوو ملیـار دینـار بـۆ هـەر پرۆژەیـەك، زیاد له هەزار پرۆژە ئەکات، بۆ تەنفیز نابێ؟ ئەم هەزار پرۆژەیه کامەن تەنفیز نـابن؟ بـۆ ئـەوەی بەرچـاو ڕوون بین له موتابەعە، له تەخصیصات، چونکه لەسەر حیسابی ئەوە ئێمه تەقسیم مالی ئەکـەین، تـەبیعی تـا ئێسـتا مەجلیسـی خدمـه دانەمـەزراوە، لیژنـەی دامەزرانـدن لـه ئەنجومـەنی پارێزگاکان تەشکیل بـووە، بەعزێك وەزارەت، ئەڵێ وەزارەتی ئێمه هەموویان نیشتیمانین، بۆ هـەموو هاووڵاتیـان ئـەبێ هـەلی یەکسـان بڕەخسێنێ بۆ تەعین بوون، ئەزانم هەندێ شوێن زوابتی خۆی هەیـه، کـابرا قیافـەی نەفەرەکـەش حیسـاب ئەکات ئەبێ 180 سم کەمتر نەبێ، ئیتر یەکێ 170 سم بێ نابێ، له مەسەلەی لیژنـەی دامەزرانـدن یـەکێ له کێشەکانی ئێمه ئەوەیه ساڵانه دامەزراندن، مەسەلەن ساڵی پار به خەریجی پێرار وتراوە به تەسەلسولی تەخەروج تەعینتان ئەکەین، ئەمساڵ هـیچ کـام لەوانـه ریعایـەت نـەکرا، بـه تایبـەت لـه سلێمانی، تـەعینی ئەمساڵ، تەخەروجی ئەمساڵ بووە، تەخروجی پار چاوەڕێ ئـەکات، بـۆ؟ دوو، هەنـدێ وەزارەت بـه تایبـەتی ئەمنیەکان، له ڕێگەی لیژنەی دامەزراندنـەوە خـەڵك دانامـەزرێنن، ئەمـه نیشانەی ئەوەیـه هـەلی یەکسـان نیە، چونکه ئەگەر هاووڵاتیان وەك یەك ماف ئیش کردنیان لـه سـەرجەم دەزگاکانـدا هەیـه ئـەمنی بـێ یـان مەدەنی، ئەبێ له ڕێگەی لیژنەی دامەزراندنەوە بێ، ئەمەش ئیشکالێکه له لیژنەی دامەزراندن، داوا ئەکـەم له ناو پرۆژە یاسای بودجه تەفصیل بدەین به مەسەلەی دامەزرانـدن، نەیسـپێری بـه ڕێنمـایی و لـەو سـەر کۆمەڵێك خەڵك ماف خوراو بێ، دیسان ئـەزانم وەڵامـی وەزارەتـی دارایـی، مەسـەلەی پڕکردنـەوەی شـوێنی خانەنشینان که به قەدەر ئیستیحداس میلاك هەیە، لەوێ به حیساب ئیسـتیبدال مامەڵـەی لەگـەڵ ئەکـەن، مادام ژمارەکە زۆرە و به قەدەر ئیستیحداسەکە هەیـه حەقـە هاووڵاتیـان لـە نـاو لیژنـەی دامەزرانـدن، ئـەو پانزە هەزارە، حەڤدە هەزارە، هەرچەندێك هەیە، بێتەوە ناو لیژنەی دامەزراندن، لـه لیژنـەی دامەزرانـدن به هەلی یەکسان هەموو هاووڵاتیان ئـەو شـوێنانه پـڕ بکەنـەوە، شـوێنی خانەنشـینی کـە ساڵانە بـە قـەدەر ئیستیحداسی میلاکه کەس نازانێ چۆن پڕ ئەکرێتەوە؟ داوا ئەکەم ئەمساڵ لـه مەسـەلەی میلاکاتـدا خـەڵك تـەدوین بکـەین، ئێمـه مەسـەلەی پـڕ کردنـەوەی شـوێنی خانەنشـینی لـەناو بودجـه لـه ڕێگـەی لیژنـەی دامەزراندنەوە بێت، ئـاخر قسـەم، داوا ئەکەم دەسـتەڵاتی وەزیرەکان، ئەوانـەی کـه بـه خۆیـان سـپێردراوە

داهاتی ناوخۆیان سەرف بکەن، تەحدیدی بکەین، بەراستی ئەو پارەیە زۆرە، ئەتوانین کورتهێنانەکان پڕ بکەینەوە، ئەوکاتیش وەزارەت هەیە 10، 15 ملیاری بۆ تەرخان کراوە لەم پەرلەمانە و دەستەڵاتی ئەدەینێ بۆ سەرف کردن، لەوێ زیاتر لە حیساباتی خێتامی وەزارەتی شارەوانی زیاد لە پێنج سەد ملیار دینار داهاتی بووە بەپێی حیساباتی خیتامی 2011 سەرفی راستەخۆی کردووە، داوا ئەکەم ئەو سەلاحیەتانە کۆ بکەینەوە بۆ ئەوەی بتوانین بودجەی تەکمیلی تر بکەین، کورتهێنان کەم بکەینەوە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو ناسك خان.

بەڕێز ناسك توفیق

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

من حەز ئەکەم سەرەتا لەبەر ئەوەی ئەم بەشەی گفتوگۆکەمان بۆ تەقیمی ڕاپۆرتی هەر دوو وەزارەتی دارایی و لیژنەی داراییە، سەرەتا لە ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییەوە دەست پێ ئەکەم، دیارە لەبەر ئەوەی پێش من زۆر قسەیان لەسەر کرد، محاوەلە ئەکەم تا بتوانم شتەکان دووبارە نەکەمەوە، سەبارەت بە ڕاپۆرتەکە جێگەی دەست خۆشیە، وەك ئەزانن یەکەم ساڵ کە لەم پەرلەمانە موناقەشەی بودجەمان کرد تەنها پرۆژە یاساکەو لیستی پرۆژەکان هاتبوو، ئەوکات ڕەخنەگران زۆرتر تەنها ئۆپۆزۆسیۆنە، و هیچ ڕاپۆرتێك هاوپێچ نەکرابوو، بەڵام ئێستا ڕاپۆرت هاتووە، بەڵام جێگەی خۆیەتی ڕەخنە بگرین بۆ ئەوەی ئەگەر ساڵانی تر بوو یان ئەمساڵ چاك کرا باشتر بکرێ، ئەو ڕاپۆرتەی کە سەبارەت بە ستراتیجی کاری حکومەت نووسراوە من حەز ئەکەم سەرەتا لە لاپەڕەی 8 ەوە دەست پێ بکەم، کە هەشت خاڵی دیاری کردووە بە گرنگترین ستراتیجیەکان کە حکومەتی هەرێم کاریان لەسەر ئەکات، بە کورتی ئەیلێم، چونکە پێش من باس کراوە، هەر خاڵێك لە ستراتیج تەدوین ئەکرێ ئەبێ کۆمەڵێك سیفات هەیە هەیبێ، موحەدەد بێ، قابیل بێ بۆ قیاس کردن، مومکین بێ، واقیعی بێ، و کاتێکی دیاری کراوی هەبێ، هیچ کام لەم هەشت خاڵە ئەو سیفەتانەی تیا نیە تا بتوانم بە پێی ئەمە بودجەکە هەڵسەنگینم، مەسەلەن ئەڵێ کەمکردنەوەی زێدە ڕەوی لە خەرجی گشتی، ئاخر بە نیسبەی چەند کەمی ئەکەیتەوە؟ بۆ ئەوەی من ئێستا سەیری بکەم بزانم ئایا ئەم زێدە ڕەویە بە نیسبەیەکە کەم بۆتەوە؟ ئەتەوێ نیسبەی چەند ئەبێ دیاری بکەی؟ یان ئەڵێ بەردەوام بوون لەسەر هەنگاوانی حکومەت بۆ چاکسازی، وشەی بەردەوام بوون و گرنگی پێدان و دانانی میکانیزم و هەوڵدان، ئەمانە بە هیچ جۆرێك لە ستراتیج نانووسرێ، وەکو مولاحەزەیەك حەز ئەکەم بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین تەقیمی ئەم بودجەیە بکەین هەڵیسەنگێنین لەگەڵ ئەم ستراتیجیە، ئەو سیفەیەی تیا نیە بتوانم تەقیمی بکەم، بەڵام ئەگەر هەروا وەکو هەموو هاوەڵەکانم بەس بە خوێندنەوە

بێ، ئەزانی کاتێك کە باس لە بایەخ دان بە سەرچاوەی داهات ئەکات ئێمە لە داهاتەکان هەمان گرفتمان هەیە کە ساڵانی پێشوو هەمان بووە کە باس لە زێدە ڕەوی خەرجی ئەکات زۆر خرایە ڕوو، حەزناکەی ڕەقەمەکان بڵێمەوە، باسی بواری پەروەردە کرا، یەعنی ئەگەر هەروا سەیری بکەین ئەزانین بە جدی ئەم خاڵە ئەگەر گوێ نەدەینە ئەوەی قابیل نیە بۆ قیاس و ناتوانین تەحدیدی بکەین هەر کە ئەم بودجەیە لەسەر ئەساسی ئەم ستراتیجەیە ڕێك ناکەوێ، خاڵی دووەم لەم بودجەیە، ساڵانە دەستەواژەیەکی زۆر ئەدرێ بە گوێی هاووڵاتیان، ئەویش ئەوەیە لە جیاتی ڕێژەی لە 17٪ بودجەی گشتی دابنرێ بۆ هەرێم کەمتر دائەنرێ، ئەمە وا ئەگەیەنێ بودجەکەمان کەم ئەکات، ڕاستە ئێمە حەقی خۆمان لە بەغدا وەرناگرین، بەلاّم هەموو ساڵێك ترلیۆن و نیوێك تا دوو ترلیۆن بودجەمان بەرز ئەبێتەوە، ساڵانە بودجەی هەرێمی کوردستان وەکو ئیستیحقاقی خۆمان بەرز ئەبێتەوە، ڕاستە تەواومان وەرنەگرتووە، بەلاّم بودجەکەمان هەڵئکشانە، بەرز ئەبێتەوە، لەبەر ئەوە پێم وایە ئەمە نەوترێ، چونکە هەر لە 17٪ ەکەش دوای بڕینی بودجەی سیادی و حاکیمە وەکو خۆیان ئەزانن، ئەوەی نەمانتوانیوە بەشەکەی خۆمان بە ڕەسمی لە بودجەی سیادی و حاکیمە وەری بگرین ئەمە کەم و کورتیەکە کە دیارە حکومەت نەیتوانیوە ئەمە بکات، ئەگەرنا ئێمە ئەو چواردە ترلیۆنە کە وەرمانگرتووە لە 79 ترلیۆن و کەسرەکە چواردە ترلیۆنمان بۆ وەرگرتووە، کەواتە ئەو بەشەی ئێمە وەرمان گرتووە لە بودجە حەز ئەکەم لێرەوە هاووڵاتیان بزانن ساڵانە بودجەی ئەمساڵمان لە پار زۆرترە، پار لە پێرار زۆرتر بووە، یەعنی بودجەی هەرێم ساڵانە زیاد ئەکات، ئینجا لە هەمووی خۆشتر لە ناو لاپەڕە 26 دا پێشتریش ئیشارەتیان پێدا، لە 50٪ ی بودجە وەرگیراوەتەوە، هی هەڵبژادرن و ئیحسا و دەرمان و کۆبۆن و لە 100٪ی بودجەی هەردوو ساڵی 2012 و 2011 چوار سەد و حەفتا و هەشت ملیار بووە و بەخشینی وەزارەتی کارەبا ئیستیحقاقی یاسایی وەرگرتۆتەوە و چۆتە سەر بودجەی وەزارەتی دارایی کە ئەبێ ئەوە دیار بێ، ئایا لە حیسابی خیتامی 2012 دەرئەکەوێ؟ یان لەسەر بودجەی ئەمساڵ؟ ئەبێ دیار بێ، پێم وایە ئەوەی کەموکورتی هەیە لە لایەن ئێمەوە، ئەگەرنا بودجەکە زیاد ئەکات، لاپەڕە 37 ی ئەم پرۆژە زۆر باس لە ڕژێمی پێشوو ئەکات، ڕژێمی پێشوو 22 ساڵە ڕۆیشتووە، ئێمە ئێستا لە نیزامێکی تازەین، ئەوەی چارەکە سەدەیەك تەمەنیەتی ئەو ڕژێمەی نەدیوە، ئیتر تاکەی؟ لەگەڵ ڕێزم ئیشی مرۆڤی شکست خواردوو هەمووکات هەڵەکان دابەش ئەکات، باسی مێژوو ئەکات، ئەی ئەم ڕژێمەی ئێستا چی ئەکات بۆ ئەو نەوەی ئێستا 25 ساڵ تەمەنیەتی؟ ئیتر ئەم باسە جارێکی تر نەکرێتەوە، ئاوای کرد و ئاوای کرد، چوارەم، ئەو گلەیانەی ئەکرێ لە بەغدا دەریئەخات کە دەستەلاّت نیتوانیوە مافی خۆمان دەست بخات، لێرەش بە داد پەروەرانە و بە پلانێکی دروست ئەو بەشەی دێت وەکو خۆی دابەشی ناکەین، بۆیە ئەمە خاڵێکە حەق وایە ئەو ڕاپۆرتەی وەزارەتی دارایی کە ئەمەنە گلەیی ئەکات، ئەمە بەڵگە بێ لەسەر ئەوەی ئێمە بەراستی نەمانتوانیوە وەك پێویست نەبودجەی خۆمان وەرگرین لە بەغدا، نە ئەوەی ئێرەش وەکو پێویست دابەش بکەین، لە لاپەڕە 33 گلەیی ئەکات لە پەرلەمان، ئەڵێ قەرزی عەقار و هاوسەرگیری زیاد کردووە بێ ڕەچاو کردنی باری دارایی

حکومەت، باشە ئێمە هیچ بودجەیەك لەم پەرلەمانە ئیقرار ئەکەین بێ ئەوەی وەزیری دارایی و وەزیرە بەرێزەکان ئاگایان لێ نەبێ؟ نەخێر، ئەصلەن جاری وا هەبووە کە ئێمە باسی زیاد کردنی پێشینەی هاوسەرگیریمان کرد زۆر بە لایانەوە قورس بوو، دواتر پێش ئەوەی بودجەکە بێتە ئێرە سەرۆکی حکومەت لە کۆنگرەیەکی ڕۆژنامە گەریدا وتی پێشینەی هاوسەرگیرمان کرد بە پێنج ملیۆن، کەواتە بۆچی ئەگەر ئەمە کەموکورتیە و قورسیە بۆ سەر بودجە، بۆچی بەسەر پەرلەمان ئەدرێ؟ چونکە بەراستی هەرچی بێ ئەمە ناوی قەرزە، دواتر ئەم قەرزە ئەگەر بە واقیعی بڕۆین بچێتە سندوقێکی مەزبووت، مەفروزە دوای 10 ساڵ ئەم سندوقە خۆی تەمویلی خۆی بکات، ئەوە نیە دابێتت بە بینایەك و دوایی رووخابێ، مێزێکت کڕی بێ و شکابێ، ئیتر چ پێویست ئەکات بڵێین لەبەر ئەوەی قەرز ئەدەین بە هاووڵاتی ئەمە بۆتە بار، لە لاپەڕە 25 دیسان گلەیی ئەکات، نازانم لە کێ؟ ئەڵێ وەزارەتی کارەبا لە وڵاتانی تری جیهان داهاتی لە خەرجی زیاترە، بەڵام پشتیوانی بۆ وەزارەت لە لایەن حکومەتەوە لە 90٪ە، کە ئەبوو لە 20٪ زیاتر نەبێ، ئەکرێ ئێمەش بپرسین بۆچی وایە؟ ئەی نازانن لە چواردەورمان هەموو ئەو وڵاتانەی تر یان ئەوەتا بۆ گەرمی و فێنگی کارەبا بەکارناهێنن، یان ئەوەیە غاز چۆتە ماڵەکانیان، یان هەتا ئەگەر بودجەیان لەسەر نەوت نەبێ و لەسەر باج و دەرامەت بێ دواتر ئەوە جوان دابەش کراوەتەوە بەسەریان، خەڵکەکە خۆی بە دڵی خۆی باج ئەدا و غەرامە ئەدا و داهات ئەدات، بەڵام کاتێك کە داهات کۆ ئەکەینەوە دواتر نازانرێ چۆن سەرف ئەکرێ؟ ئەو خەڵکە ئەو ڕۆحەی تێدا نیە راستەوخۆ بیدات، بەڵام هێشتان ئەو خەڵکەیە کە پارەی کرێی کارەبا ئەدات، حکومەت نایدات، پێش من کاك عبداللە باسی کرد، سەد و حەوت ملیار دینار دامودەزگایانی حکومەت قەرزاری وەزارەتی کارەبان، هاووڵاتیان داویانە، لەبەر ئەوە حکومەت پارەی کارەبا نادات، ساڵانە زیاتر لە سێ سەد وشەست ملیار دائەنرێ بۆ ئجوری کارەبا، من حەز ئەکەم وەزارەتی کارەبا ئەمەم بۆ ڕوون بکاتەوە، ئایا ئەم سێ سەد و شەست ملیارەی دائەنرێ بۆ ئجوری کارەبای دەوائر، بۆ کارەبای ڕەسمی نیە و دواتر ناچێتەوە بۆ داهات بۆ وەزارەتی کارەبا؟ یان بۆ شتێکی تر؟ چونکە ئەگەر وانەبێ ئەو 360 ملیارە کۆ ئەو پەنجا ملیارەی خۆی وەریئەگرێت ئەکاتە شەسەد ملیار، ئەگەر تەنها بە داهاتی ئەمساڵ و پار توانیبێتی زیاتر لە 90 پرۆژە ئەنجام بدات ئەو کات بە شەش سەد زیاتر ئەتوانێ پرۆژە ئەنجام بدات، گلەییەکی تر ژمارەی فەرمانبەرە، لە لاپەڕە 36 ە، هەر وایە، ئێمە لەگەڵ 3 وەزیر دانیشتووین، لەگەڵ هەر وەزیرێکی تریش دانیشین لە یەك کاتدا دوو پرسیاری لێ بکە، یەکێکیان بڵێی فەرمانبەری زۆرت هەیە، ئەڵێ بەڵێ، ئگەر بڵێ فەرمانبەری تازەت ئەوێ؟ ئەڵێ بەڵێ، ئەی بۆچی کاتی خۆی، ئەمە نەصی قسەیە، کاتی خۆی بە لێشاو لەبەر موراعاتی حیزبی کۆمەڵێك فەرمانبەر دامەزراوە، بەڵام موتەخەصیص نین، پێویستم بە کۆمپوتەرە، بە موهەندیسە، ئێستا ئەم شتە قورسە کێ کردوویەتی؟ هەر حکومەت نەبووە؟ خۆ مالیکی داینەمەزراندوون، سەبارەت بە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایش حەز ناکەم زۆر لەسەری بڕۆم، بەس ئەوەندە ئەڵێم پێشتر مامۆستا عومەر زۆر جوان ئیشارەتی پێدا، پشتگیری هەموو قسەکانی ئەکەم، لە 17 خاڵ دا، تەبعەن 17 خاڵی جوانی باس کردووە لیژنەی دارایی، زۆر جێگەی

دەست خۆشیە، بەڵام ئەوە کێشەیە ئەم ڕاپۆرتە پاریش هەمان شتی نووسیوە، پار هەمان ئەو گومانانەی لەم لیژنەیە هەیە لەسەر داهات، لەسەر دامەزراندن، لەسەر دابەش کردنی پرۆژەکان، پاریش نووسی، ئێستا یان ئەوەتا ئەم دووبارە بوونەوەیە دەریئەخات هەموومان بە گومانین لە داهات و شێوازی خەرجیەکان، ئەگەرنا هەر هەمان شت نووسراوەتەوە، وەزیرە بەڕێزەکان وەڵامیان داوەتەوە، و ئەو وەڵامانە بوونە هۆی ئەوەی زۆرینە دەنگی پێبدات، ئەی بۆچی دیسان ئەم پرسیارانە ئەکرێتەوە؟ تۆ بڵێی تێنەگەیشتبێتین لە وەڵامەکان؟ نا، ئەی بۆچی هەمان پرسیار ئەکرێنەوە؟ داهات، پرۆژەکان، جێ بەجێ نەکردنیان، ئەچمە سەر ئەو سێ وەزارەتەی کە من بڕیار دەری لیژنەی پیشەسازی ز وزەم، و ئەندامی لیژنەی ژنانیشم، حەز ئەکەم بە کورتی لەسەر پرۆژەکان بدوێم، دروست کردنی عەمباری نەوت بە قەبارەی 20 ملیۆن لە شاری هەڵەبجەی شەهید سێ ساڵە پرۆژەکان هەیە، ئەم سێ ساڵە کە سەیری پرۆژەکان ئەکەی ئیتر حیسابە لەسەری، ئەڵێ پرۆژە هەیە بۆ هەڵەبجە، بەڵام بڕواتان هەبێ تا 1/22 خۆم چوومەتە لای شارەوانی، تەبعەن وەزارەت ئەیانوت شارەوانی عەرز دابین ناکات، چووم وتم چۆن عەرز دابین ناکەن بۆ پرۆژەیەکی وا ستراتیجی؟ ئەڵێ وەڵا چۆن نووسراومان نەکردووە، 1/22 کیتابەکە بە ئیمەیل هاتووە، گەیاندوومانەتە وەزارەت، 2013/1/20، بە نووسراوی ژمارە 582 وەڵاممان داوەتەوە بەڵێ لیژنە با بێت عەرز دیاری بکات، تەصەور ئەکەن لەو پرۆژانە تا 12/31 بۆ ئەو پرۆژەیە کە هیچ نیە حەوسەد و پەنجا ملیۆنی بۆ سەرف کراوە؟ بەچی؟ یەعنی شەست دەفتەر دۆلار، چی لێهات؟ بۆ کێ سەرف کراوە؟ ئەگەر بکرێ جواب دەنەوە، ئایا ئەم پارەیە بە فیعلی سەرف کراوە؟ دروست کردنی عەمباری سووتەمەنی بە قەبارەی 20 ملیۆن لیتر لە کەلار، تەبعەن چووینەتە کەلار هەر دروست نەکراوە، ئەصلەن کاک سیروان بۆیە ناوی ئەهێنم چونکە زۆر دڵنیام لە قسەکانم، ئەڵێ ئەم عەمبارانە هەر پێنجیان بۆیە نەمانکردوون چونکە ئەمانەوێ بە ستاندەری سویدی بیکەین، ئێ باشە تا 2012/12/31 بۆ کەلار شەش ملیار سەرف کراوە، عەفوەن، پێنج سەد ملیۆن سەرف کراوە، بۆ عەمباری نەوتی ئاکرێ پێنج سەد ملیۆن سەرف کراوە، بۆ نەوتی کۆیە حەوسەد و پەنجا ملیۆن سەرف کراوە، کۆی هەموویان چوار ملیار و دووسەد و پەنجا ملیۆن کە ئەکاتە سێ سەد و پەنجا دەفتەر دۆلار، توخوا ڕێگەم پێ بدەن بڵێم لە هەوا سەرف بووە، وەرنە سەر وەزارەتی پێشەسازی، لە پرۆژە بەردەوامەکانی وەزارەتی پیشەسازی باسی سایلۆ کراو، پێش من باسیان کرد تاقەی خەزنی ئێمە چەندە؟ یەعنی ئێمە ئێستا 3/1 ئەم توانایەمان هەیە، بەڵام قەرار وایە پێنج سایلۆ بکرێ، بەوەی سەید صادقەوە و سلێمانی و کەلار کە پێنج سایلۆیە هیچی نەکراوە، جارێ سایلۆی سلێمانی لە سیراعە ئایا وەزارەت بیکات یان موحافەزە؟ وابزانم ئێستا بڕیار دەچووە بدرێتە موحافەزە، چەند سەرف کراوە تا 12/31 بۆ ئەم سایلۆیانە.؟ بە هەموویان کۆی پانزە ملیار و پێنج سەد و سی و دوو ملیۆن دینار بە هەردووکی بە سایلۆکانەوە ئەبێتە نۆزدە ملیار و نۆ سەد و هەشتاو دوو، یەعنی هیوادارم وەزیری پلاندانان گوێ لە ڕەقەمەکان بگرێ، چونکە ئەمانە پرۆژەن، و تەنها موعامەلە لەگەڵ ڕەقەم ئەکەم، ئەگەر بکرێ دواتر جواب بداتەوە، نۆزدە ملیار و حەوسەد و هەشتا و دوو بۆ پێنج سایلۆ و شەش عەمبار، من پێم وایە لە هەوا سەرف کراوە، ناچمە سەر تەفاصیلی زیاد لە جل و بەرگ و

مەسروفات ئوخرا، ، چونکە کوێستان خان زۆر بە وردی چووە ناویەوە، بەس حەز ئەکەم باس لە وەزارەتی پێشەسازی بکەم چونکە پێش من کاك عبدالله ئیشارەتی پێدا، بەراستی ئەم وەزارەتە مەعامیل دانانێ، ئەڵێن چونکە مەعامیل بەرەو هین ئەڕوات، بەرەو کەرتی تایبەت، لە 2010/2009 ئیشی باشیان کردووە، کەچی لێیان وەرگرتۆتەوە و دایانە بە کەرتی تایبەت، ئەیەوێ سایلۆ دروست بکات، ئەڵێین ئەبێ موحافەزە بیکات، تێناگەم ئەو وەزارەتە زیادەیە؟ ئەگەر زیادەیە ئەو هەموو بودجەی بۆ بۆ سەرف ئەکرێ؟ ئەی ئەم کەفائەتە بۆ ون بکەین؟ ئەم شەخصیەتە بۆ عەیبدار بکەین ئەگەر زیادەیە؟ ئەمانە هەمووی پرسیارن، وەزارەتێك هیچ ئیشێکی نەماوە، نە مەعامیل دروست ئەکات، نە سایلۆ دروست ئەکات، ئەی چی ئەکات؟ دێمە سەر وەزارەتی سامانە سروشتیەکان زۆر بە کورتی، بەراستی ئەم وەزارەتە داهاتی هەیە، و خزمەت ئەکات، بەلام لەبەر ئەوەی بە موئەسەساتی نەکراوە یان ئەو پارانەی سەرف ئەکرێ وەکو پێویست ئاگامان لێی نیە، جێگەی خۆی ناگرێ، ئەیەوێ بە خەڵك بڵێ ئەمە خێری دەستی فلان کەسە، ئەو عەرزە خوا داویەتی پێمان، دەستەلاتیش خەڵك داویەتی بە کەسێك، و ئەتوانێ ئەم سامانە بخاتە گەڕ بۆ خزمەتی ئەم خەڵکە، منەتی هیچ کەسی تێدا نیە، تەنها ئەمانەوێ بزانین ئەم دەستەلاتە تا چەند ئەتوانێ بە شێوەیەکی دادپەروەرانە و موئەسەساتیانە ئەم داهاتە تەوزیع بکات، تا ئێستا ئەم وەززارەتە نە لە لایەن ئەنجومەنی هەرێمی، لای من وازح نیە، با بەناوی خەڵکەوە قسە نەکەم، شتەکان سەرف ئەکرێ و دواتر بە لیستێك بۆمان دێت، نامەوێ بچمە سەر سەد و بیست ملیارەکەی پترۆ دۆلار، چونکە لە بودجە قسەی لەسەر ئەکەین، 120 ملیارەکە قەرار بوو پار بێ، ئێستا هی 2010 و 2011 میە، خۆ پار لە بودجە هەبوو، ئەم داهاتە بەراستی لە کاتی یاساکە قسەی لەسەر ئەکەم،من ئەندامی لیژنەی ژنانم، بۆیە تەواو پشتگیری داواکاریەکانی خۆمان ئەکەم لە ناو ئەو ڕاپۆرتەی لیژنەی دارایی، چونکە ساڵی پار هەر خاڵەکانیان لابردبووە، ئومیدەوارم وەکو پێویست سەیری ئەم خاڵانە بکرێ، پشتگیری قسەکانی پەیام خان و ڕازاو خان ئەکەم، بەراستی ئەمە لە کابینەی شەشەمە کە ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنین، ژنان، گەلەییان لەم حکومەتە کرد و وتیان بۆچی وەزارەتێك نیە بۆ ژنان؟ من ڕەئێ خۆمم هەیە بۆ وەزارەتی ژنان، بەلام بۆ ژن کەمە لە وەزارەتەکانیش؟ وتیان خەمتان نەبێ ئەنجومەنێکی خانمان تەشکیل ئەکەین، ئەنجومەنی بالای خانمان ناوەکەی زۆر گەورە بوو، بەلام بەراستی تا ئێستا سێ ساڵ و شەش مانگە سەرۆکیش و ئەندامانی ئەم ئەنجومەنەش ئیش ئەکەن و هاتووچۆش ئەکەن، بەلام تا ئێستا یاساکەیان لە ئەنجومەنی وەزیران نەهاتۆتە ئەم پەرلەمانە، تا ئێستا شەرعیەتیان وەرنەگرتووە، مەعەل ئەسەف شوین هەیە یاساکەی دەرچووە، سێ ساڵە دانەمەزراوە، بەلام ئەم دەزگا بەستەزمانە تا ئێستا ئەندامی هەیە هاتوچۆ ئەکات لە ئوتێل ئەمێنێتەوە، بەڕێوەبەری گشتیشی هەیە، بۆچی ئەوە لە ئوتێل بمێنێتەوە؟ بۆ بەڕێوەبەرەکەی ئەبینی لەو شوقانەی زەکەریایە؟ لەبەر ئەوەی ژنن؟ یان وەکو دیکۆر سەیری بکەن و بڵێین ئەم حکومەتە ئەنجومەنی بالای خانمانی هەیە، بەلام وەکو تر ئەو پەڕی عەزیەت ئەکێشن، ئەبوایە پێش هەموو کەس ئەو ژنانە لە خانووەکان بوونایە، نەك ئەوان لە ئوتێل بن و خەڵکی تر کە پیاوە لە ناو شوقەکاندایە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز_سەرۆكی پەرلەمان

فەرموو تەوزیحەكەت

بەڕێز د.علی سندی_وەزیری پلاندانان

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

دەربارەی ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی ئێمە 17 خاڵمان تۆمار كردووە، ئەو 17 خاڵە پیشاندەرە، بە پێی بۆچوونی ئێمە، بۆچوونەكانی ئەندامە بەڕێزەكانیش هەر لەو 17 خاڵەیە، جا ئەوەی تر بۆ ئێوەی بەڕێزە، ئەگەر قەناعەتت پێیە یان نا، قەناعەتت بۆ پەیا ئەكات دەنگ بدەی بە ڕاپۆرتەكە، یان بە میزانیەكە، قەناعەتیشت پێ نەكات دەنگی پێ نادەی، ئەوە بەجێ دێڵین بۆ ئەندامانی بەڕێز، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز_سەرۆكی پەرلەمان

نا ناسك خان، تەوزیحەكی داوە، فەرموو هاوڕاز خان.

بەڕێز هاوڕاز شێخ احمد

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان

سەرەتا وەك ئەندامی لیژنەی تەندروستی تێبینیەكانم ئەخەمە ڕوو، دواتر تێبینیەكانم بە گشتی ئەخەمە ڕوو، من پێم وایە قسە كردن لە هەندێ بواری بودجە بێ هودە و بێ ئەنجام دیارە، لەگەڵ ئەوەی ڕوون و ئاشكرایە بە هەند وەرنەگرتنی تێبینیەكان زیان بە بەرژەوەندی تاك ئەگەیێنێ، بۆ نموونە ئەو تێڕوانینەی بەرامبەر بە كەرتی تەندروستی هەیە، و ئەو واقیعەی هاووڵاتیانی هەرێمی تێدا ئەژی، خۆمان ئەڵێین بودجەی كەرتی تەندروستی بە هەموو پێوەرێك نەك لە ئاستی پێویست دا نیە، بەڵكو لە ئاستێكی زۆ خراپ دایە، بۆ چوارەم ساڵ ئێمە باس لە بودجەی كەرتی تەندروستی ئەكەین، كە بودجەیەكی كەم، ستاندارد نیە، مەعقولیش نیە، بە داخەوە كەرتێك كە لە هەرستیاریدا ئەگەر لە سەرووی هەموویان نەبێ، لە خوار هیچیان نیە، بەڵام لە ڕووی ڕیزبەندیەوە لە بودجەدا لە پێنجەمدا دانراوە، لە ڕووی پرۆژەی بەردەوامدا لە دەیەم دانراوە، لە ڕووی پرۆژەی پێشنیار كراو لە شانزەم دانراوە، بە داخەوە لە كاتێكدا كە كەرتی تەندروستی ئەوەندە هەستیارە پەیوەندی بە ژیان و مەرگی هەموو هاووڵاتیان هەیە،یەعنی بەراستی واقیعێك كە هەمووممان ئاگامان لێیەو حكومەتیش، ساڵی ڕابردوو وەزارەتی تەندروستی كەوتە بەر قەیرانێكی زۆر سەخت ئەویش نەبوونی پارەبوو بۆ دەرمان كڕین، ئایا ئەوە كارەسات نیە؟ تەبعەن ئەو دە ملیارەی ساڵی پار كە لە سێ سەرۆكایەتیەكە داشكێنرا و دە ملیاری بەر وەزارەتی تەندروستی كەوت و بڕیار وابوو لە پرۆژە خەرج بكرێ، بەڵام پارەكە بەشی نەگرد، پاشتر ئەنجومەنی وەزیران هاتە سەر خەت، لەبەر ئەوەی پارە نیە تا دەرمان بكڕێ، ئەم پێنج ملیاری بۆ دیاری كرد، من لە یەكێ لە بنكەكانی تەندروستی لە هەولێر پەیوەندیم پێوە كرا كە ئەو نەخۆشە موزمینانەی كە نەخۆشی زۆر هەستیاریان هەیە، وەكو نەخۆشی شەكرە و نەخۆشی دل، بێنە بەرچاوی خۆتان كەسێك كە نەخۆشی دڵی هەبێ و ئێشەكەش بۆ بێت و ئەو حەبە لە ژێر زمانی

دانەبێ چی بەسەر دێ؟ ژیانی تەواو ئەبێ، بەڵام پەیوەندیان پێوە کردم وتیان ئەم بنکەی تەندروستیە کە ئەو عیلاجانە ئەدات خەڵك هەیە زۆر ناڕەزایی هەیە، زۆر بێزارە، لەبەر ئەوەی ڕۆژانە دێن، هەموو ئێوارەیەك دێن، بەڵام عیلاج نیە، من ئەوکاتە پەیوەندیم کرد بە لایەنی پەیوەندیدارەوە، ڕاست بوو، بەڵام ئێستا وا خەریکین چارەسەری ئەکەین، ئێمە وەکو لیژنەی تەندروستی کە بەردەوام بە دوا داچوونمان کردووە بۆ نەخۆشخانەکان، هەندێ نەخۆشخانە کێشەی ئەوەیان هەیە، ئەو داهاتەی ڕاستە وەك خۆیەتی وەزارەتی تەندروستی، بەڵام بەشی ناکات، ئەو قەیرانەی ساڵی پار تووشی بوو بەراستی ئەبێ بە هەند وەریبگرین، من ناتوانم یان بڵێم حەق نیە ئەوە نادیدە بگرم کە وەزارەتی تەندروستی بە تایبەتی لە ساڵی پار ئیشی باشی کردووە، بەڵام ئایا ئەو ئیشانە هەر لەوەی کە سیمی پرایڤێتی داناوە، هەر لەوەی کە دکتۆری شارەزای وا لێکردووە خەفارەت بگرێ، ئایا بە زەبری پارە نەبووە؟ بۆیە بەراستی چوارەم ساڵە وەکو پەرلەمانتار قسەکانمان بە هەند وەرناگیرێ، و ئەبینین واقیعیش ئەوەیە کە ئێمە ئەیڵێین، تێبینیەکانی ئێمە ئەگەر بە هەند وەرگیرێ بەراستی کۆمەڵێك کێشەی زۆر قوڵ چارەسەر ئەبێ و تەندورستی بەرەو پێش ئەچێ، جا کاممان پێویستیمان بە کەرتی تەندورستی نیە؟ بۆیە پێم باشە ئەمساڵ ئەو بودجەی بۆ تەندروستی دابین کراوە هیچ نەبێ لە ئاستی مەقبول بێ، یەعنی ئەگەر زۆر کێشەمان ئەوەبێ بڵێین لەکوێ بێنین؟ ئەصلەن حکومەت ئەبوایە چاوی بەوە بگێرابایە، ئەو بودجەی بۆ ساڵی 2011 دیاری کرابوو کەمێك کەمتر بوو لەوەی ئێستا، 2012 بودجەکە یەکجار کەمبوو، ئەگەرنا هی 2011 نزیك بوو لەوەی ئێستا، جگە لەوە بەڕێزان من تێبینی ترم هەیە لە تەندروستی، یەکەم، سستی لە جێ بەجێ کردنی پرۆژەکانی کەرتی تەندروستی، هەم کاری لە بودجەی تەندروستی کردووە، هەم کاریگەری لەسەر خزمەتگوزاری کەرتی تەندروستی بووە، زۆرێك لە پرۆژەکان، پرۆژە بەردەوامەکان و دیزاین و ماوەی تەواو کردنی پرۆژەکان گۆڕانکاریان بەسەردا دێت، ئەو پرۆژەی ساڵێك پێشنیار کراوە، ئەبێ بچێتە پرۆژەی بەردەوام، کاتێك باس ئەکرێ ئەبینن گوژمەکەی بەشی ناکات، جارێکی تر ئەبێ کەشف بکرێ و عەرز بکرێتەوە، ئەوە کاریگەری زۆر خراپی لەسەر پرۆژەکانی کەرتی تایبەت و تەندروستی کردووە، بۆیە میکانیزمێك دابنرێ بۆ ئەوەی ئەم کێشەیە چارەسەر بکرێ بە شێوەیەك لە شێوەکان، چونکە هەندێ لە پرۆژەکانی کەرتی تەندروستی پرۆژەی زۆر لە مێژینەن، هی ساڵانی زۆر لە پێشن، خاڵێکی تر، هەندێ لە پرۆژەکانی پێشنیار کراوی 2010 کە پاشتر لە بەردەوامەکانی 2011 دانراون، دواتر نەماون، ئەم پرسیارە لە وەزیری پلاندنان ئەکەم، و نموونەی ئەو پرۆژانەش هەندێکیان، تەبعەن ئەوە هەموو ئەو پرۆژانە نین کە باسی لێوە ئەکرێ، بەڵام هەندێ لەو پرۆژانە وەکو نموونە ئەهێنمەوە، وەکو بنکەی تەدنروستی گەڕەکی بەختیاری، سەفین، نیشتیمان، هەولێری نوێ، ڕۆشنبیری، ناز، ئەمانە لە هەولێر لە پرۆژەی پێشنیار کراو بوون لە 2010، لە 2011 دانراون بە پرۆژەی بەردەوام، بەڵام دواتر نەماون، هیچ زانیاریەکمان نیە، هەوڵیشمان دا دەستمان بکەوێ، بەڵام بەداخەوە لەبەر ئەوەی گۆڕانکاریەکان زۆرن، بەرپرسی پرۆژەکان لە وەزارەت زوو زوو ئەگۆڕێن، دروست کردنی نەخۆشخانەیەکی فریا کەوتن لە ڕۆژئاوای هەولێر بە شێوەی ستوونی، لە 2012 بە پرۆژەی پێشنیار کراو

هاتبوو، پاشتر لە پرۆژە بەردەوامەکانی 2013 بە 330 قەرویلەیی دانرا، 130 قەرویلەی زیاد کردووە، بەراستی گوژمەکەی زیاد کردووە، لە 35 ملیار بۆتە 65 ملیار، ئەمە باشە، چونکە شارە گەورەکان پێویستیان بە نەخۆشخانەی گەورەیە، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە، چونکە ترسی ئەوەمان هەیە هۆکار بێ بۆ جێ بەجێ نەکردنی، زانیاریمان بدەنێ لەبەرچی ئەوەی بەسەر هاتووە؟ لە پرۆژە پێشنیار کراوەکانی 2013 هەولێر تەنها یەك پرۆژەی هەیە، ئەو پرۆژەش کە لە کەرتی تەندروستیە مەبەستم پێشیار کراوی 2011 یە، وە پرۆژەی بەردەوامی 2012 یە، ئەمجارە بۆتە پرۆژەیەکی پێشنیار کراوی 2013 بۆ هەولێر، گوژمەکەشی دیارە لە 2011 یانزە ملیار بووە، لە 2012 بۆتە سی ملیار، من وەکو خەڵکی ئەو شارە، و پاریش زۆر لە پەرلەمانتارە بەرێزەکان داوای ئەوەمان کرد نەخۆشخانەی کۆماری بڕووخێنرێ و لە جێگای ئەو نەخۆشخانەیەکی هاوچەرخ دروست بکرێ، بەڵام بەداخەوە ئەمە نەچووە بابەتی بودجە، لەبەر ئەوە داوا ئەکەم ئەو پرۆژە تاقانەی بۆ هەولێر دانراوە ئەمە پرۆژەی پێشنیار کراو نیە، بەردەوامەکانە، لە جیاتی ئەوە پرۆژەیەکی بەردەوام بۆ هەولێر دابنرێ بۆ یارمەتی دانی نەخۆشخانەی کۆماری بێ، دروست کردنی شایەنی بەو شارە بێ، چونکە بەراستی ئەم شارە پێویستی بەوە هەیە، ئەو نەخۆشخانە نەخۆشخانەی ئیمرجنسیە لە هەولێر، لە پرۆژە بەردەوامەکانی کۆیە، نووسراوە دابین کردنی ئامێری خزمەتگوزاری و نووسینگەی پشکینین بۆ نەخۆشخانەی 100 تەختەیی لە کۆیە کە هێشتان بوونی نیە، ئەبوایە ئەو ئامێرانە بۆ نەخۆشخانەی 50 تەختەیەکە بوایە کە بە حیساب تەواو بووە، چونکە نەخۆشخانەی 100 تەختەیی هێشتان لە قۆناغی بانگەوازە بە پێی ئەو زانیاریانەی کە لامانە، وەزارەتی تەندروستی تەنها 56 پرۆژەی بەردەوامی هەیە،و 3 پرۆژەی پێشنیار کراوی هەیە، ئیمرجنسی لە زمنی پرۆژە بەردەوامەکانە بە پرۆژەی پێشنیار کراوی نازانم، بۆیە ئەڵێم تەنها 3 پرۆژەی پێشنیار کراومان هەیە، لە ڕێزبەندی ئەو وەزارەتانەی پرۆژەی بەردەوامیان هەیە لە 10 یەمە، کەواتە لە پرۆژە بەردەوامەکان وەزارەتی تەندروستی لە ڕووی پرۆژە پێشنیار کراوەکانیش لە 16 هەمە، ئەمە بۆ وەزارەتێکی خەدەمی گرنگ و هەستیار جێگەی هەڵوەستە لەسەر کردنە، من پێم خۆشە دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی پەرلەمان بکەم کە لە خاڵی 4 ، 15 لە ڕاپۆرتەکەیان هەمان مەبەستی ئێمەیان ئاماژە پێکردووە، و دەست خۆشی لە هەموو ئەو پەرلەمانتارە بەرێزانە ئەکەم کە ئەمساڵ جیا لە ساڵەکانی تر زۆرترین داکۆکیان لە کەرتی تەندروستی کرد، ئەمەوێ ئەوە بڵێم حکومەت کاتێ یاسایەك لەم پەرلەمانە دەرئەچێ، کە بودجە ئامادە ئەکات، ئیستیعداداتی خۆی وەرگرتبێ، بۆ ئەوەی بە پێی ئەو یاسایەی کە هەیە ئەگەر پێویستی بە بودجەبێ ئەو یاسایە، بۆی دیاری بکات، نەك بێتە پەرلەمان و دەستی پەرلەمانتار ببەستێ و بڵێ ئەگەر تۆ بتەوێ بۆ شوێنیك پارە دیاری بکەیت ئەبێ خۆت لە شوێنێك دایبشکێنی، یان خۆت جیگایەکی بۆ دیاری بکەی، من مەبەستم ئەوەیە کە یاسای 2011 ی ژمارە 12 ەمان هەیە، یاسای سندوقی کۆمەکی تووشبوان بە شێرپەنجە، ئەم یاسایە هەیە، لەبەر چی حکومەت بودجەکە وا ئەنێرێ هیچ بڕێك، خۆ لەو یاسایە باس ئەکات ئەڵێ لە بودجەی گشتی بڕێك پارە بۆ ئەم سندوقە دیاری بکرێ، لەبەرچی؟ ئەمە پرسیارە لە حکومەت، وەڵامم ئەوێ، لەبەرچی ئەو

ئیستیعداداتی خۆی وەرنەگرتووە؟ لەبەرچی پارەی بۆ دیاری نەکردووە بۆ ئەوەی ئێمە ئێستا بێنین لە شوێنێك بیقرتێنین و لە شوێنێك دایبنێین و پارە بۆ ئەو سندوقە گرنگە دیاری بکەین، ئێمە یاسای ژمارە 8 ی 2008 مان هەیە، لەم یاسایە سندوقی ژینگەمان هەیە، ئەوەش هەر قسەیەکی ترە بەراستی، کاتێ لەم یاسایە لە یەکێ لە خاڵەکان ئەڵێ برێك لە بودجەی گشتی بۆ ئەم سندوقە دیاری ئەکرێ، بۆچی دیاری نەکراوە؟ خۆ ئەگەر کەمیش بێ ئەتوانی قسەی لەسەر بکەین بەڵام حکومەت هیچی نەکردووە، من نازانم ئەو بودجەی چۆن داناوە؟ ئەبوایە ئەم شتانەی لەبەر دەست بوایە، و ئەم بودجانەی دانابایە، چونکە ئەمانە بە یاسا و پەیڕەو ئەبێ بکرێن، ئەگەر ئەوانە جێ بەجێ نەکرێن بۆچی ئێمە هەر یاسا دابنێین و بەلاش؟ تێبینیە گشتیەکانم، بەراستی خاڵی یەکەم هەندێ پرۆژە بە بێ هیچ زانیاریەك لە لیستی پرۆژەکان ساڵانێك دووبارە ئەبنەوە، نازانین دەست بەکارن یان لە چ قۆناغێك دان؟ حەق وایە زانیاریمان هەبێ، چونکە بەراستی بۆ ئێمەی پەرلەمانتار کە ئەمانەوێ بەدوا داچوونی مەیدانی بکەین کێشەمان بۆ دروست ئەبێ، چونکە زانیاریمان نیە، و پێویستیشە بەدوا داچوونی مەیدانی بکەین، کەرتی وا هەیە پارەی بۆ تەرخان کراوە، و بە تێبینی ئێمەش پارەکە کەمە، بەڵام وەکو پێویستیش جێ بەجێ ناکرێ، بۆ نموونە ئەو کەرتانەی وەکو پێویست سوودی نەگەیاندووە، بەڵام پارەشی بۆ تەرخان کراوە ئەگەر کەمیش بێ، وەکو قەرزی کشتوکاڵی، پیشەسازی، ئەمانە ئەبێ ئاسانکاری زیاتری بۆ بکرێ، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری باسی ستراتیجیەتی حکومەتی هەرێم ئەکات، هەر لە گرنگیدان بە سەرچاوەی داهاتی ناوخۆی جۆراو جۆری هەرێم و کەمکردنەوەی زێدە ڕەوی لە خەرجی گشتی، بە 8 خاڵ باس کراوە، بەڵام لە ئەرزی واقیع وابزانم هیچمان هەستی پێ ناکەین، و ڕێژەی جێ بەجێ کاری ئەمە کەسمان نایبینین لە واقیع، ئەگەر پێچەوانەکەی نەبینین، ئەوەی جێگەی تێبینیە هیچ باسی ئەوە ناکەم کە ماددەکانی ناو پرۆژە یاسای بودجە ئەبێتە یاسا و جێ بەجێ ناکرێ، ئەوە خۆی جێگەی هەڵوەستەیە، مەسەلەی دامەزراندن ساڵانە کە لە پەرلەمانی کوردستان پەسند ئەکرێ، پاشتر حکومەت لە لایەن خۆیەوە گۆڕانکاری بەسەر دێنێ، ئەمە ساڵانە دووبارە ئەبێتەوە، ڕێژەکانیش زۆر وازیحە، هەر لە کەرتی تەندروستیەوە بڵێم تا کەرتەکانی تر گۆڕانکاری بەسەردێ، ئێمەش زانیاریمان نیە چۆن ئەمە کرا؟ لەبەرچی؟ ئەو کاتی داوای زیاد کردنی میلاکات ئەکەین بۆ نموونە بۆ کەرتی تەندروستی لێرە هیچ قسەیەك ناکرێ، بەڵام دواتر ئەبینم لەولا و لەولا گۆڕانکاری بەسەردێ، حەق وایە لە پەرلەمان ئەو بابەتانە یەکلایی بکرێتەوە، بۆ ئەوەی ئێمە ئاگامان لێ بێ، ساڵانە پارەیەکی زۆر بۆ کات بەسەر بردنی فەرمی و بۆ ئیفاد و مانەوەی شەو دیاری کراوە، ناڵێم نەمێنێ، بەڵام حەق وایە کە ئێمە لەمڕۆدا ئەوەندە باس لە کورتهێنان ئەکەین برێك لەو پارانە کەمبکرێتەوە، پێم وانیە ئەم پارانە وەك ئەوەی دانراوە پێویست بێ، لەوانەیە برێکی زۆر بتوانین لەو پارانە کەم بکەینەوە، و سوود بە هاووڵاتیانی خۆیمان بگەیەنین، ئەوانەی هەژارن، چونکە بێکاری هەم زۆرە لە هەرێم بە تێڕوانینی ئێمە لە چاو گەشە کردن و باسی بووژانەوە، بەڵام هەژاری و نەداری یەکجار زۆریش لە هەرێم هەیە، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی باس لە هۆکاری کورتهێنانی بودجە بە کۆمەڵێك هۆ ئەکرێ، بودجەی پێشمەرگە، پێشینەی قەرزەکان، دابین کردنی

کارەبا، زۆری ژمارەی فەرمانبەران، خەرجی کڕینی دەرمان، دەرماڵەی پزیشکان و کارمەندانی تەندروستی، ئەمانە بە سلبی باس ئەکرێن کەهۆکارن بۆ کورتهێنان، بۆمن جێگەی پرسیارە، ئەمانە شتێکن ئەصل وایە زیاتریش بن، پێم وایە ئێستاش کارمەندانی تەرندروستی کێشەیان هەیە، گلەییان هەیە، مووچەکەیان لە ئاستی پێویست نیە، دەرماڵەیان لەو ئاستە نیە، و ئەو ڕێژە دەرمانەی لە 17٪ ەکە بۆمان دێت 85٪ ئەگاتە هەرێم، پێم وایە زۆر باشە، لەگەڵ ئەوەی زۆر پێویستە بۆ هاووڵاتیان، جگە لەوەی قەرزەکان دوایی دێنەوە لای حکومەت، خێر نیە، چارەسەر کردنی نەخۆش بەراستی هەمووی ئەچێتە بودجەی تەندروستی، کۆمەڵێك شتت ناو هێناوە، ئەگەر بودجەی تەندروستیت چاك کرد، بەشێکی ئەوشتانە باش ئەبێ، جگە لە پێشمەرگە و کارەبا و ژمارەی فەرمانبەران، خەرجی کڕینی دەرمان، چارەسەر کردنی نەخۆش، دەرماڵەی پزیشکان، کارمەندانی تەندروستی، ئەگەر تۆ بودجەی تەندروستیت باش کرد ،لە ئاستی پێویست بوو، حەتمەن ئەچنە بودجەی تەندروستی، بەلآم لەبەرامبەر ئەوە باس لە سلبیاتی ئەوە ناکرێ، بە داخەوە ئەوە جێگەی هەڵوەستەیە کە بە سلبی باس ئەکرێن، بەلآم باسی ئەوە ناکرێ شمەك و خزمەتگوزاری چاك کردنەوە لە جیاتی ئەوەی کەم بکات زیادی کردووە، لە چاو ساڵی پار 34,4٪ زیادی کردووە، بەخشین 25,69٪ زیادی کردووە، خەرجیەکانی تر 14,41٪ زیادی کردووە، مەوجوداتی نادارایی 79,14٪ زیاد کردووە، ڕێکخراوەکانی زانستی و ڕۆشنبیریەکان 23 ملیار و سەد و پەنجا ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە، ئەمانە ئەگەر کاریان لەسەر بکرێ پێم وایە بڕێکی باش پارە پاشەکەوت بکەین و بیدەین بەو کەموکورتیانە، جگە لە ڕێکخراوە زانستی و ڕۆشنبیریەکان کە 23 ملیار و سەد و پەنجا ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە، کە ئێمە زانیاریمان لەسەر نیە، و بەراستی ئەو جوابانەی کە بە ئێمە دراوەتەوە موقنیع نەبوون، چونکە ئەو پارەیە زۆرە ئەگەر باسی یەکێتیەکانش بێ پێم وایە بەو قەدەرە نیە، چونکە ئەو یەکێتیانەی کە باس کران ئەوانە بۆخۆیان ئابوونەی خۆیان هەیە لە هەر شوێنێك ئەندامیان هەبێ، جگە لەوە لە بودجە هاتووە مونەزەمات ئوخراشمان هەیە، یەعنی جارێ لەسەر مونەزەماتی زانستی وڕۆشنبیری هەر زانیاریمان نیە، دنیایەك پارەی بۆ خەرج کراوە، بەلآم مونەزەماتی ئوخراش هەیە کە هەر نایزانین، لە بودجەدا قەرەبووی قوربانیانمان هەیە، قەرەبووی جۆراو جۆرمان هەیە، ئیحتیاتی تەواریمان هەیە، پارەی ئیحتیاتی وەزارەتی داراییمان هەیە، بۆ تەواری، کەچی لە کاتی باران بارینی ئەمساڵ ئەم پرسیارە لە وەزارەتی دارایی ئەکەم کە ئیحراجێکی زۆر بۆ خەڵکی ئەو هەرێمە دروست بوو، هەر لە گەرمیان، هەولێر، ناوچەکانی سەروو لافاوێکی دروست کرد، زۆری ئەو خەڵکە هەژارە زەرەر مەند بوون،بەداخەوە ئەبینم لایەنێکی حیزبی خەڵکی کۆ کردۆتەوە و هاوکاری ئەکات، بەداخەوە ئەڵێم هیلال ئەحمەر پێش حکومەت بە جواب دێت و هاوکاری ئەوە ئەکات، ئایا ئەمە ئیشی حکومەت نیە؟ جگە لەوە بەراستی سکالآمان پێگەیشتووە لە خەڵك کە ئیحراجیان کردووون وتوویانە ئەبێ لەو شوێنە بن، لەناو قوڕاوەکە بن، ئەبێ بێن تەصویر بکرێن تا پارەتان پێ بدرێت، ئەمە کارەساتە، تۆ بە خەڵك بڵێی لە ناو قوڕاوەکە بە بمرە ئینجا پارەت پێ ئەدەم، کۆمپانیا تایبەتەکان کە هەر ئەڵێن چیە و بۆچی تەرخان ئەکرێ، بە بەردەوامی پارە لە بودجەی گشتی بۆ کۆمپانیا تایبەتەکان تەرخان

ئەكرێ، پێمان وایە ئەبێ ئەمە هەڵوەستەی لەسەر بکرێ، موستەشاری زۆرمان هەیە بەراستی،ئەوەی باس ئەکرێ 8000 موستەرشارمان هەیە،بەڵام ئوخراشمان هەیە، خۆ ئەوەش نەبووە کەل و پەل و شت؟ 8000 موستەشار ئوخرامان بۆ چیە؟ ئەمە پێویستی بە تەوزیحە، تەرخان کردنی پارە بۆ بەکرێدانی ئەساس، من نازانم تا ئێستا ئەوەی تێبینم کردووە نووسراوە تەرخان کردنی پارە بۆ بەکرێ گرتنی ئەساس، تەبعەن پێداویستی تریش نووسراوە، تا ئێستا نەمزانیوە ئەساس بە کرێ بگیرێ، ئێمە کڕینی ئەساسێکی زۆرمان هەیە، مەبەستم پارەی زۆرمان تەرخان کردووە بۆ ئەوە، بۆ بەکرێ گرتن و کڕینیشی، ئەمە چیە؟ کاتێ ئەساس بکڕی و یان سیانەی بکەی، من ئەوەی واقیع بینیومە لە کوردستان پێم وایە ئەساس هەر سیانە ناکرێ، چونکە من لە هەندێ شوێن بینیومە ئەو شتانەی ئێمە دڵمان نایە لە ماڵەکانی خۆمان فڕێی بدەین، بەڵام ئەوان فڕێیان داوە، سەبارەت بە پرۆژەکان، تێبینی زۆر هەیە هەر بۆ نموونە، حەز ئەکەم شتێك بڵێم، ئەم حکومەتە لە بواری پرۆژە دانان، یان زۆر ساکار و سادانە دایان ئەنێ، یان زۆر هونەریانە دایان ئەنێ، دواتر ئەوەی بە شارەزایی دایئەنێ پارەکە ئەڕوات و شتی تری پێ ئەکرێ، ئەمە مشتێکە لە خەروارێك، چونکە نموونەی زۆر هەیە، بەڵام ئێرە جێگەی ئەوە نیە هەموویان باس بکرێ، سەبارەت بە پرۆژەکان، دروست کردنی 255 خانوو لە سنووری پارێزگای هەولێر لە پرۆژە پێشنیار کراوەکانی 2012 هاتووە، بەڵام لە پرۆژەی بەردەوامی 2013 بوونی نیە، نووسراویشە لایەنی جێ بەجێ کار لیژنەی کاروباری شەهیدان و ئەنفال کراوان، گوژمەکەی بۆ دیاری کراوە، دووسەد و پەنجا و پێنج خانوو لە سنووری پارێزگای هەولێر، بەڵام دواتر نەماوە، لە پرۆژە بەردەوامەکانی 2011 هاتووە دروست کردنی 600 خانوو، بۆیە ئەم شتانە ئەڵێم یان ئەو حکومەتە وایە یان وایە، ئەم نموونانە بە هەند وەرگرن، 600 خانوو بۆ کەس و کاری شەهیدان و ئەنفال کراوان و جینۆساید لە پارێزگای هەولێر، سۆران کۆیە، هەریر، بالیسان، و دەست بەکارە، بەڵام بە 600 پرۆژە هاتووە، یەعنی دابەش نەکراوە بەسەر ئەو چوار ناوچەیە، لە 2012 دابەش کراوە، 196 خانوو بۆ کۆیە، 196 خانوو بۆ سۆران، 150 بۆ بالیسان، 150 بۆ هەریر، کە کۆی ئەکەیتەوە 692 خانوو دەرئەچێ، ئەمە نازانم ئەبێ ڕوون بکرێتەوە، نووسراوە لە پرۆژە پێشنیار کراوەکان، دروست کردنی دایەنگا لە کۆیە، و لە سۆران، نەنووسراوە لە کام گەڕەك، لە کام شوێن؟ چەند دایەنگا؟ بەو تەعبیرە هاتووە، دروست کردنی دایەنگا لە کۆیە و سۆران بە دوو حەقلی جیا، کاتێك بڕیارە هەولێر ببێتە پایتەختی گەشتیاری بۆ 2014، دیارە ئەمە هەم لە ڕووی مەعنەویەوە، هەم لە ڕووی ماددیشەوە دەست کەوتێکی گەورەیە بۆ کۆی حکومەتی هەرێم، نەك هەر بۆ شاری هەولێر، بەڵام بە داخەوە ئەوەش وەك دوو یاساکەی پێشوو نازانم هیچ ئیستیعدادێکی بۆ وەرگیراوە؟ لەبەرچی هیچ بودجەیەك نابینین؟ هیچ ئامادە کاریەك نابینین؟ ئەگەر بڕیار بێ هەولێر بەو شێوەی ئێستا هەیە، بەو نەخۆشخانە کۆماریەی ئێستا هەیە، بەو شێوە گەشتوگوزاریە نا پێویستەی ئێستا هەیە، بەو شێوەی بینایەکان لە نیوە، نازانم ئەگەر ببێتە گەشتوگوزار و ئەگەر بودجەیەکی بۆ تەرخان نەکرێ ئەمە هەر قسەیە و پێم وایە بەو شێوەیە نابێ، بەراستی لەگەڵ هەموو ئەو کەسانەم داوایان کرد مووچەی خانەنشیان چاك بکرێ، پێم وایە ئێستا لە ئەنجومەنی نوێنەران ئەو

پرۆژە یاسایە لەبەر دەست دایە، دواتر ئەگەر نەمانتوانی لەو بودجەیە هیچ بکەین، پێم وایە دواتر ئەبێتە کێشە، تەبعەن خانەنشیان وەك گەنجان نین بێنە سەر شەقام، چەند لە مووچەیان ناڕازی بن، چەند ژیانیان خراپ بێ، نایەنە سەر شەقام، حکومەتیش ئەگەر کەس نەیەتە سەر جادە ئاستەمە بە ئاسانی شتێکی بۆ بکات، پێم باشە بەو هەموو زیادە ڕەویەی هەیە، بەو هەموو زیاد کردنەی هەیە بەو بەشانەی وتمان زیادە و نابێ، مووچەی خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان چاك بکرێ، شیاو بکرێ بە ژیانیان، دوا قسەم ئەوەیە، بەراستی هەموومان ئەڵێین لە سایەی خوێنی شەهیدان و ئەوەی هەمانە ئەوەیە بە بەرهەمی خوێنی ئەوان هاتۆتە دی، ڕێز گرتن لە خوێنی شەهیدان و کەس و کاریان پرسیارێك دروست ئەکات، ساڵەهای ساڵە نازانم چەند ساڵە حکومەتی خۆمان هەیە، ئایا نەئەبوو لە دەست بەکار بوونی ئەم حکومەتە هەر لە سەرەتای بوونی پارەیەکی زۆر باش بیری لەوە بکردایە ئەو کێشەیە بنبڕ بکات، خانوو بۆ هەموو کەس و کاری شەهیدان دروست بکات، نازانم تا چەند ساڵی تر هەر ئەڵێین خانوو بۆ کەس و کاری شەهیدان، خۆ ئێمە بە بەردەوامی شەهیدمان نەداوە، شەهید لە قۆناغێك دا ئەگەر کەس و کاری پێویستی پێ نەما تۆ چی بۆ ئەکەی؟ ئەم پرسیارە ئاراستەی وەزارەتی پلاندانان ئەکەم چ پلانێکیان هەیە؟ تا کوێ؟ بەردەوام ئەڵێین خانوو بۆ کەس و کاری شەهیدان، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان

فەرموو کاك محمد شارەزووری

بەڕێز محمد احمد شارەزووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

من هەموو ساڵێك، زۆر ئیستیفادەم لە مولاحەزاتی هاوڕاز خان کردووە، لە ساڵانی ڕابردووش، لەبەر ئەوەی پرسیارەکانیشی زۆر بوون لە کۆتایی وەڵام ئەدەمەوە، بەس تەنها شتێك هەیە، ئەگەر بەڕێزیشتان لە بیرتان بێ لە ساڵانی ڕابردووش چەند جارێك گفتوگۆ لەسەر ئەوە کرا کە ئەم لیستی پرۆژەکان نەیەتە پەرلەمان بۆ گفتوگۆی پرۆژە یاسای بودجە، ئەمە کە دێت، تەنانەت ئەمساڵیش پێش گفتوگۆ دەست پێ بکات من هاتمە لای جەنابت ، چونکە تەڵەبەکە لەسەر یەك ئەساسە، کەتۆ مەسەلەن ساڵی ڕابردوو کە هاتین بۆ گفتوگۆ کردن، زیاتر لە سێ هەزار و کەسر پرۆژە هەبوو، ئەمساڵ کە هاتووین زیاتر لە دوو هەزار و پێنج سەدە، باسی پرۆژە پێشنیار کراوەکان ناکەم کە زیاتر لە 600 ن، ئەوانیش دێنە سەری ئەگەر هاتو پرۆژە یاساکە پەسند کرا، کەس نابێ تەصەوری ئەوە بکات کە لە زمنی ئەو ژمارە زۆرە موتەغەیراتی تێدا نەبێ، لەبەر ئەوە هەتا سەبەبێکی ئەو ئیقتیراحەم ئەوە بوو کە بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، چونکە تەفاصیل زۆرە، ئەگەرنا بە درێژایی ساڵ مومکینە تەعقیبی هەر یەك لەوانە بکرێت، شتێکی تەبیعیە، مەعنای ئەوە نیە کە نەهاتە ئێرە کەس ناتوانێ بە دوایان دابچێ، بەڵام کۆمەڵێك ئیلتیباسات دروست ئەبن، هەر بۆ نموونە، مەسەلەن هەندێ لەو پرۆژانە یان لەو تێبینیانەی بەڕێز هاوڕاز خان ئاماژەی پێدا ئێستا ئەمڕۆ ئەم مەوقیفە نەماوە، چونکە ئەم لیستەی هاتووە بۆ ئێرە مانگی 10 ناردوومانە بۆ ئەنجومەنی وەزیران پرسیاریشمان کردووە ئایا ئێمە بە

سێ مانگ جارێك ڕاپۆرتێكی نوێ بۆ پەرلەمان ئـەنێرین، ئێستا مـانگی یەكە، لـە ئەنجومـەنی وەزیرانـەوە تـا هاتۆتە پەرلەمان و 30 ڕۆژ دراوە بە ئەندام پەرلەمانان، خۆ من ئەگەر مـەتلوب بـێ هـەر دوو هەفتـە جارێـك لەم ماوەیە لیستێكی نـوێ بێنم بـۆ ئـەوەی شـتێك نـەگوترێ، دوایـی كـە ئـەڵێم لـە كۆتـایی جـواب ئەدەمـەوە مەبەستم هیچ نیە، بەڵام ئەبێ مەوفوقی حەقیقی پرۆژەكە بكەین.

سەرەتا پشتگیری لە ڕاپـۆرتی وەزارەتـی دارایـی ئەكـەم كـە بـە شـێوەیەكی بـاش و زانستیانە شـی كردنـەوەیان كردووە بۆ پرۆژ یاسای خەمڵێنراوی ساڵی 2013، ئـەویش خستنـەڕووی هێڵـە گشـتی و ژمـارە سـەرەكیەكانی بودجەكەو لە هەمان كات تێبـینی و پێشـنیار و داواكاری و ڕەخنـەكانی لیژنـە هەمیشـەیەكانی پەرلـەمان، و خەستنەڕووی پرسیار لە سەر بودجە خەمڵێنراوەكە لە لایەن بـەڕێز نوێنـەری حكومەتـەوە چـەندین گومـان لەسەر پرۆژە یاساكە ئەڕەوێنێتەوە، و دەست خۆشی لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی و ئابووری حكومەتی هەرێم ئەكەم و پێم وایە ئەمساڵ جیاواز لە ساڵان بە شێوەیەكی باش بـڕی داهـات و خـەرجیـەكانی خسـتۆتە ڕوو، لـە هـەمان كـات هـاوپێی ڕاپۆرتەكـە چـەندین خشـتە خراوەتـە ڕوو كـە كارئاسـانی باشـی كـردووە بـۆ بـەڕێزان ئەندامان، بودجەی خەمڵێنراوی حكومەتی هەرێم بۆ ئەمساڵ بە ڕای من چەند لایەنێكی ئیجابی هەیە، و لـە هەمان كات جێگەی پرسیار و ڕەخنەشی هەیە، لایەنی باشی ئەوەیە بڕیار درا لەسەرەتای ساڵ بودجە هاتۆتە پەرلەمانی كوردستان، بۆ تەندەرین و ئیعلان و پرۆژەكان زۆر باشە، و تاكە سەرنجی من بـۆ هـەردوو بـەڕێزان وەزیری دارایی و پلاندانان، دواتر دێمە سەر لیژنەكەی خۆم، ئەوەندەی من سەیرم كردبێ لە نێوان بودجـەی تەشغیلی و بودجەی ئیستیسماری ئەگەر بكرێ بـۆ سـاڵانی داهـاتوو سـتراتیجیەتی حكومـەتی هـەرێم بـۆ كـەم كردنەوەی ئەو ناهاوسەنگیە بۆ ئـەوەی بتـوانین بـۆ بـواری ئیستیسـماری ژێرخـانی ئـەم وڵاتـە چـاكتر بكـەین، هەرچـەندە بودجەكـە سـنووردارە، بـەس پـێم وایـە حكومـەتی هـەرێم بەرنامـە و پلانـی هـەبووە بـۆ دانـانی بودجەكە، ئـەویش كـۆ كردنـەوەی داهـات و كـەم كردنـەوەی خەرجیەكانـە، پلانیشـی هـەبووە ئەگـەر بێتـەوە بیرمـان لـە سـاڵی 2010 ەوە لێـرە بودجـەی حكومـەتی هـەرێم ئیقـرار ئەكـەین، هـەر سـاڵێك بـۆ سـێكتەرێك ئاراستە كراوە، ئیتر ئەگەر مەبەستی خۆی پێكا بـێ، یـان لـە 100٪ نـەبووبێ، یـان جێگـەی ڕەزامەنـدی ئێمـە نەبێ، بەڵام پلانی هەبووە ساڵی 2010 ئاراستەی بودجەكە زیاتر بۆ وەزارەتـی تەربیـە بـووە، بـۆ كردنـەوەی خوێندنگا، ساڵی 2011 بۆ كارەبا بوو، ساڵی پاریش بۆ بواری تەندروستی بوو، و ئەگەر هەمووشمان سەیرێكی كوردستان بكەین هەر لە خانەقینەوە تا زاخۆ سەیری وڵات بكەین پێم وایە لە هەموو گونـد و شارۆچكەیەك دەستی خزمەتگوزاری گەیشتبێ، هەرچەند ئەوە واجبی حكومەتی هەرێمە، بەڵام پێم وایە لەبەر سـنووورداری بودجە وای كردووە حكومەت لە ئاست ڕۆحی ئەندامان نەبێ، مـن بۆخـۆم وەك ئەنـدامێكی پەرلـەمان بـاوەڕم بەوەیە حكومەتی هەرێم لـەم چوارساڵەی كارنامەكـەی هێنـاوە و ئێمـە لـەم پەرلەمانـە دەنگمـان لەسـەر داوە توانیویەتی ئەو كارنامە ناڵێم 100٪، بەڵام لە 70٪ بـەرەو سـەرەوە جـێ بـەجێ كـراوە، تایبـەت قسـە لەسـەر لیژنەكـەی خـۆم ئەكـەم، بـەڵام پێشـنیارێكم بـۆ بـەڕێز وەزیـری پلانـدانان هەیـە، نـازانم تـا چـەند تەماسـی موباشری لەگەڵ ئەنجومەنی پارێزگاكان هەیە؟ لە بودجەی پێشنیار كراو لەم ساڵ بۆ هەندێ قەزا مەشاریع و

پارەی کەمی بۆ دانراوە، ئەگەر بکرێ لە ئەنجومەنی موحافەزە و لە بودجەی پەرەپێدانی موحافەزە بتوانێ تەعویزی ئەوە بکرێتەوە، ئەو پێشنیارەم بۆ ئەو هەیە، تایبەت لەسەر لیژنەی خۆم لیژنەی کاروباری پێشمەرگە و شەهیدان و ئەنفال و جینۆساید و زیندانیانی سیاسی، ئیتر ئەوەی قوربەسەری بەسەر هاتبێ لەم لیژنەی ئێمە کۆبۆتەوە، و سەرەتا پێم خۆشە وەك ئەندامێکی ئەو لیژنەیە سوپاسی بەرێز وەزیری دارایی بکەم کە هەرکاتێ چووبووین بۆ لای و بەدوا داچوونمان کردبێ بۆ کاری شەهیدان پێشمەرگە بەراستی دەستی نەهێناوەتە ڕوومان، ئەمەش ناکرێ بەراستی چەند پێشنیارێك و ڕەخنەیەکیشم هەیە بۆی، دوایی ئومێدەوارم بە سنگێکی فراوان وەریبگرێ و بتوانێ جێ بەجێی بکات، سەرەتا من سوپاس و دەست خۆشی لە حکومەتی هەرێم ئەکەم بەراستی بە پێداگیری و پێشنیار و داواکاری ئەندامانی بەرێزی پەرلەمان و بەتایبەت لیژنەکەی ئێمە کە توانی بڕێکی کەم جارێکی تر بۆ کەس و کاری ئەنفال و شەهیدان و جینۆساید زیاد بکرێ، لە هەمان کات لە ڕاپۆرتی خۆمان خاڵێکی تریشمان داوا کردبوو کە دابین کردنی کرێی خوێندن بۆ منالی شەهید، ئەوانەی کە لە خوێنگا ئەهلیەکان ئەخوێنن، ئەوەش دابین کراوە، بڕیاریشی داوە شتێکی کەم لە موخەصەصات، بەلام پێشنیار و سەرنجەکانم بۆ بەرێز وەزیری دارایی و وەزیری پلاندانان، سەبارەت بە دروست کردنی خانوو بۆ کەس و کاری شەهیدان، بەرێز جەنابی وەزیری پلاندنان ئەم پرسیارە بۆ بەرێزتە، کەس وکارێکی زۆری شەهیدان ماون بێ خانوون، یەکێ لە کێشەکانیان تەخصیص نەکردنی زەوی بوو بۆیان، ئێمە دەست خۆشی لە حکومەت ئەکەین بە تایبەت بۆ شەهیدانی کیمیا باران و ئەنفال و جینۆساید هەرەچەندە هێشتا ماون، ئەمساڵ بەرنامەی حکومەت دروست کردنی خانوو بووە، بەلام ئەو بڕە خانووە کەمە لە چاو ئەو شەهیدانە کە بێ خانوو ماونەتەوە، داواکارم بڕی ئەو خانووانە زیاد بکرێ، ئیتر ئەوەندەی لە توانا هەبێ، پێشنیارێکی ترم بۆ بەرێزت، ئێمە پارساڵ لێرە جارێکی تر پێشنیارمان کرد کۆمەڵێك مەستەسمیر لە بواری ئاوەدان کردنەوە و نیشتەجێ کردن بە تایبەت دروست کردنی شووقە و خانوو کە لە کوردستان کار ئەکەن، و حکومەتی هەرێم هاوکاریان ئەکات، پار وتمان بۆ ئەوەی کەس کاری شەهیدانیش بەوە ڕازین، پێشنیاری ئەوەمان کرد و وتمان بڕێك لەو شوقانە بێ قازانج نەك بێ بەرامبەر دابین بکرێ بۆ کەس و کاری شەهیدان، پێم وایە ئەوە یەکێکە لە کێشەکان، بۆ نەهێشتنی نا دادپەروەری من ئەوە ڕووبەڕووی هەردووکتانی ئەکەمەوە کە نوێنەری حکومەت لە مووچەی شەهیدانی سەنگەر بە تایبەت، پێشنیاری ئەوەمان کردووە پلە بەندی بکرێ بۆ نەهێشتنی ئەو ناعەدالەتیە، چونکە ناعەدالەتی هەیە لە مووچەکانیان، لە سەنگ و قورسایی شەهید کەم ناکەمەوە، خوێنیان بەخشیوە نەك ئاو، بەلام ناعەدالەتی هەیە، من بە عەدەدێکی زۆر کەم پێتان ئەڵێم لە توانای حکومەت هەیە، کۆمەڵێك لە کەس و کاری شەهێدان لەو کاتی گرانیەکە زەویەکانیان فرۆشتووە بە پارەیەکی زۆر کەم، باوەڕ بکەن ناگەنە 500 کەس، ئێستا مینحەی حکومەت بیست و حەوت ملیۆن و نیوە، ئەوانە خۆیان دابینی ئەکەن نەك حکومەت ئەرزیشیان بداتێ، ئەگەر حکومەت هاوکاریان بکات بە پێدانی ئەو مینحەیە کێشەی ئەوانیش چارەسەر ئەبێ، جارێکی تریش دووبارەی ئەکەمەوە ئەوان ئەرزیان ناوێ، هەیتیان، هەندێکیشیان ئەگەر لە لادێش بێ، بەلام حکومەت ئەگەر

له تواناى بێ ئەوەش باشە، ڕەخنەیەکم هەیە لە حکومەت، یاسا دەر ئەکرێ بۆ ڕێکخستنی ژیانی خەڵك و خۆش گوزەرانی، بەڵام هەندێ جار ڕێنمایەکان کە دەرئەچێ ڕێگر ئەبێ لە یاساکە، من عەرزی بەڕێزتان ئەکەم و سێ نموونە ئەهێنمەوە، لە یاسای ژمارە 9 ی ساڵی 2007 لە ماددەی 7 لە بڕگەی دووەم لە خاڵی پێنجەم، ئەڵێ وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی ساڵانە بڕێك لە تواناسازی دائەنێ بۆ کەس و کاری شەهیدان، بە داخەوە دووساڵە پێشنیاری ئەکەین، جێ بەجێ ناکرێ، دوو، لە هەمان یاسا لە بڕگەی دووەم لە خاڵی حەوت، ئەڵێ کرێی تێچوونی چارەسەری نەخۆشی بۆ کەس و کاری شەهید، ئەمە حکومەتی ئیجبار کردووە کرێی تێچوونەکە بدات، ئەم پرسیارانەم لەگەڵ وەزارەتی شەهیدان باس کردووە، چارەگێکی یان نیوەی کرێیەکەیان ئەداتێ کە بە یاساش دیاری کراوە، بۆیە داواکارم ئەگەر چارەسەرێکی ئەوە بکرێ، زیاد کردنی بڕی تەرخان کراو لە مەنافیعی ئیجتیماعی بۆ وەزارەتی شەهیدان ئەویش لەبەر سێ هۆ، چونکە مینحەی زیندانیانی سیاسی و چارەسەری نەخۆشی کەس و کاری شەهیدانی لەسەرە و بە پێی قسەی خۆیان ئەو بڕە پارەی بۆیان دانراوە چارەسەریان ناکات، پێشنیارێکیشم هەیە چونکە کۆمەڵێك کێشەمان لەگەڵ وەزارەتی دارایی و ڕۆتینیات و هەندێ تەعلیمات هەبوو، هێوادارم بەڕێز وەزیری دارایی و جێگرەکەی بە سنگی فراوان قبوڵی بکەن، کۆمەڵێك بڕیار دەرئەچێ لە پەرلەمان پاڵپشتی دارایی ئەوێ، هەندێجار پاڵپشتی دارایی زۆر درەنگ دەرئەچێ، بۆ نموونە ساڵی پار بڕیارماندا کە ژن و منداڵ بۆ شەهیدان، وەکو باسم کرد ئەم لیژنەیە هەرچی نەگبەتی هەیە لەسەری کۆبۆتەوە، بۆ بەستنی ژن و منداڵ بۆیان، بەڵام بەراستی بە ڕۆتینیاتی بەینی وەزارەت و وەزارەتی دارایی تازە بۆیان ئەبەسترێ، بۆیە داواکارم ئەگەر ڕۆتینیاتێك بۆ کەس و کاری شەهیدان و پێشمەرگە و کەمئەندامی سەنگەر هەبێ کەمی بکەنەوە، دێمە سەر پێشمەرگە، من لە خۆشم و لە حکومەتی هەرێمی کوردستانیش ئەپرسم لە ساڵی 2007 ەوە ئیستیحقاقێکی دەستووریمان لە لای بەغدا هەیە، بۆ پارەی پێشمەرگە، لە ئەنجومەنی وەزیران پرۆژە یاسا ئەنێرێ بۆ ئەنجومەنی نوێنەران تێیدایە، لە ئەنجومەنی نێونەران ئیتیفاقی لەسەر ئەکرێ و ئەگەڕێتەوە بۆ ئەنجومەنی وەزیران بە کۆمەڵێك بیانوو و جەنابی نوری مالکی سەرفی ناکات، داوا ئەکەم لە نوێنەری حکومەتی هەرێم ئەگەر دادگای فیدراڵی هەیە و باوەڕمان بە حکومەتی فیدڕاڵی عێراقی هەیە بۆ شکایەت ناکەن؟ بۆ ئەوەی یەکلایی بێتەوە، تا ئێستاش ڕوون نیە، هەندێ کەس ئەڵێ لەبەر عەددەدە، من حەزئەکەم بزانن عەددەدی یاساکە ئەڵێ لە 17٪ ی بودجەی وەزارەتی عێراقی بۆ وەزارەتی پێشمەرگەیە، بەڵام کە ئەگەڕێتەوە بۆ ئەنجومەنی وەزیران کۆمەڵێك کێشەی سیاسی و ئەمانە، مەسەلەی سیاسیە، دوو: ژیان و گوزەرانی پێشمەرگە، سوپاسی سەرجەم ئەندامانی پەرلەمان ئەکەم کە داوای باشتر کردنی ژیانیان ئەکەن، بەڵام بەراستی نیگەرانیەك دایگرتم کە لەم لاوە ئەڵێن مووچەی پێشمەرگە بێزاری کردووین، حەقە پێشمەرگە بیر لە ژیان و گوزەرانی بکرێتەوە، چوار سەد و حەفتاو پێنج هەزار دینار وەرئەگرێ لە دووزخورماتوو لە زومار و لەکوێ و لەکوێ، ئەوانەش پارێزەری ئاشتی ئەم وڵاتەن، بۆیە داواکارم پەرلەمانی کوردستان و حکومەت چاوێك بە ژیانیان بخشێنێتەوە، داواکارم لە بەڕێز وەزیری دارایی و حکومەتی هەرێم بۆخۆتان وەزعەکانی کوردستان لە مانگی هەشتەوە ئەبینین و

پێشتریش کۆمەڵێك کێشە ڕوو ئەدات، خێرا پێشمەرگە دەنێرن، من نـاڵێم حکومـەتی هـەرێم پارەکـەی دابـین ئەکات، بەلاَم بڕێك پارە لە بودجەی ئیحتیاتی وەزارەتی دارایی دابنرێ بۆ ئەو مەسەلەیە بۆ کاتی جولەی ئەو هێزە کە بۆ حدودی موصل ڕۆیشتووە، ئێمە هـەموومان داوای ئـەوە ئەکـەین پێشـمەرگە بـبێ بـە نیزامـی، بـە بڕیار نابێ بە نیزامی، بە ئیمکانیەت ئەبێ، بۆیە داواکارم کـە حکومـەتی هـەرێم سـەربازگە دروسـت بکات بـۆ تـەدریبی پێشـمەرگە، بـۆ مانــەوەی پێشـمەرگە، بـۆ جێگـەی ئیسـراحەتی، چـونکە ئەوەنــدەی ئێمــە بــە دواداچوونمان کردووە بۆ وەزارەتی پێشمەرگە ئێستاش موعاناتی ئەوەیان هەیە، بڕیـاری بـەرێز سـەرۆکایەتی هەرێم دەرچووە بۆ یەکگرتنەوەی هێزەکانی 70 و 80، بەلاَم ئەو بڕیارە لەبەر بێ پارەیی ناتوانێ جێ بەجێ بکـرێ، ئـەوەش داواکاری وەزارەتـی پێشـمەرگەیە کـە ئـەو بودجەیـە دابـین بکـرێ، جارێکـی تـریش سوپاسـی حکومەتی هەرێم ئەکەین کە بەو ئەرکە هەڵساوە و دابینی بودجەی پێشمەرگەی کردووە، راسـتە کورتهێنـانی بودجە سەبەبی ئەو مووچەیە بوو، ئەم پرسیارە ڕووبەڕووی جەنابی شێخ بایز ئەکـەم، دواکـەوتنی مووچـەی پێشمەرگە، بەراستی ڕۆتینیاتی زۆر هەیە، بێنە بەرچاوی خۆتان لەبـەر ڕۆتینیـات مووچـەیان وەرنـەگرتووە، لەبەر ئەوە ناکات حکومەت پارەکەی نادات، ئەبێ ئەو قائیمەیـە فـەوج دروسـتی بکـات، بیبـا بـۆ لیـوا، ئـەویش بیـدات بـە وەزارەت، ئـەویش ئەیـدات بـە وەزارەتـی دارایـی، تـەدقیقی تیـا ئـەکرێ، جارێکـی تـر بـە مەرحەلـە ئەگەڕێتــەوە ئێنجـا پارەکــە ئــەدرێ، بۆیــە داوام ئەوەیــە لەگــەڵ تــەمویلی پــارەی خەرجیــەکانی پێشــمەرگە مەعاشـەکە بـدرێ، دوایـی وەزارەت ئـەتوانێ تـەدقیق لەگـەڵ وەزارەتـی دارایـی بکـات، یـان وەزارەتـی دارایـی نوێنەری خۆی بنێرێ بـۆ تـەوزیع کردنـی مووچەکان، هەشت: بڕیارێك دەرچووە لـەم پەرلەمانـە لـە خـولی یەکەم، ئەوەی پێشمەرگایەتی کردبێ پێش 1995 بە مەبەستی خزمـەتی خانەنشینی بـۆ مووچـە، تـا ئێسـتا ئەو بڕیارە لـە هەنـدێ وەزارەت نەچۆتە بـواری جـێ بـەجێ کـردن، بۆیـە داوا لـە هـەردوو بـەرێزان نوێنـەری حکومەت ئەکەم کە لە ئەنجومەنی وەزیران ئەمە تەعمیم بکەن، چونکە هەیە ئەیکات، وەزارەت هەیە نایکات، بەلاَم پێویستی بە تەعمیمێکە هەمووتان ئەندامن لە ئەنجومەنی وەزیران بۆ ئەوەی لـە ئەنجومـەنی وەزیـران نەیخەنـە دەسـتی وەزارەتـی پێشـمەرگە، ئەنجومـەنی وەزیـران تـەعمیمی بکـات بـۆ جـێ بـەجێ کردنـی، کـەم ئەندامانی سەنگەر ئەتوانین بڵێین شەهیدی زیندوون، ئەوانیش کۆمەڵێك کێشە و گرفتیـان لەگـەڵ وەزارەتـی دارایی هەیە، هەیە وابزانم کاك شێخ ئەزانێ، بەلاَم کۆمەڵێك کێشەیان ماوە، ئومێـد ئەکـەین بۆیـان چارەسـەر بکرێ، مەسەلەی دەرماڵە و ژن و ئەو شتانە، من ئەخێر شتم تـەمانا ئەکـەم کوردسـتان ئـاوەدان بێتـەوە، بـەلاَم نووسینەگەیەکمان هەیە لە هەڵەبجە، لەو نووسینگەیە خـەڵکی ئـەم سـنوورەن، ئـەم سـنوورەش وەك زۆربـەی ناوچەکانی کوردستان تووشی کاولکاری و دەربەدەری بوون، بۆیە من ئەوەی ئەیخەمـە ڕوو کۆمـەڵێك پـرۆژەی باشـە و دەسـت خۆشـی لـە حکومـەتی هـەرێم ئەکـەم، بـۆ هـەر چـوار قەزاکـە کـە بـەدوا داچـوونمان کـردووە، سەردانمان کـردووە، حـەز ئەکـەم هـەر بـۆ ئەنـدامانی بـەرێز، بـۆ قـەزای هەڵەبجە پـرۆژەی پێشـنیار کـراو بـۆ ئەمساڵ پانزە پرۆژەیە، گۆژمەکەی دە ملیـار و دوو سـەد و چـوارە، لـە هـەمان کـات پـرۆژە بەردەوامـەکان 61 پرۆژەیـە، بـەلاَم کـە ئـەڵێم سوپاسـیان ئەکـەین حەقـە بـۆ سەیدسـادق و پێنجوێن ئەوانـەش بکـرێ، قـەزای

شارەزوور پرۆژەی پێشنیار کراو بۆی 6 پرۆژەیە، بەردەوامی 22 ە، بە هەردووکی حەڤدە ملیار و نۆسەد و حەفتا و سێ ملیاری بۆ دانراوە، بەڵام یەك داوام لە بەڕێز وەزیری پلاندانان هەیە، لە پرۆژەی پێشنیار کراوی ئەم قەزایە ئەگەر بکرێ تەعویزیان لە پرۆژەی تەمویلی موحافەزات بکرێتەوە، قەزای سەیدسادق پرۆژەی پێشنیار کراو بۆ ئەمساڵ 5 پرۆژەیە، پرۆژەی بەردەوام 26 پرۆژەیە، بە هەردووکی بۆ 2012، 2013 بیست و چوار ملیار و سەدۆ نۆەد، من سایلۆکەم نەخستۆتە سەری، چونکە نەچۆتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، قەزای پێنجوێن بۆ ئەمساڵ 16 پرۆژەیە، گوژمەکەی چل و یەك ملیار و دووسەد و بیست و هەشتە، پرۆژەی بەردەوامی 48 ە، بە هەردووکی هەشتاو یەك ملیار و هەشت سەد و سێ ملیۆن دینارە، جارێکی تریش داوا کارم ئەو سنوورەی ئێمە سنوورێکە زۆر ماڵ وێرانی دیوە، پێویستی بە ئاوڕدانەوەی زیاترە، بۆیە بە تایبەت قەزای سەیدسادق و شارەزوور پرۆژەی پێشنیار کراوی ئەمساڵی کەمە لە تەنمیەی موحافەزات هین بێتەوە، من جارێکی تر داوا کارم کە دەستەڵات دابەزێنرێ بۆ خوارەوە، تۆزێك ڕۆتینیات کەم بێتەوە، لە مەسەلەی تەندەرین و ئەوانە، بۆ ئەوەی پرۆژەکان زوو بچێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، داوای لێ بوردن ئەکەم هی ترم ماوە، لەو سنوورەی ئێمە بەراستی وەزعی خوێندنگاکان ناڵێم خراپە و هیچ نەکراوە، بەڵام ئەمساڵ دوو، سێ حادیسەی ناخۆش ڕوویدا، تەڵەبەیەك شەهید بوو لە مەسەلەی بینا و ئەمانە، ئەگەر بکرێ حکومەت چاوێکی زیاتری لەم سنوورە بێ، سوپاس

بەڕێز د_ارسلان بایز-سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو لانە خان

بەڕێز لانە احمد

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان

تەبیعی من ئەندامی لیژنەی دارایی و ئابووریم، لە سەرەتا حەز ئەکەم ئیشارە بە شتێك بدەم، بە نیسبەت هەموو وڵاتان و خۆشم شەخصی بەراستی کات زۆر گرنگە، من کە مامۆستا بووم لە کولیەی ئیدارە و ئیقتیصاد مەرحەلە دوو، ماددەکمان هەبوو (ئیدارەی وەقت)، یەعنی ئەو ماددە خیلالی ساڵەك بە قوتابیان ئەوترا، دکتۆر ئاراس ئەزانێ، وەقت زۆر گرنگە، ئەبێ تەختیتی بۆ بکرێ، ئەبێ پلانی بۆ دابنرێ، ئەبێ تەوجیه بکرێ، بەس بەداخەوە ئێمە وەقت بە گرنگ وەرناگرین، بۆ نموونە من بۆ قوتابیەکان لە جامیعەی صەلاحەدین لە کولیەی ئیدارە و ئیقتصاد بەحسم ئەکرد ئەموت پێشان ئەمانوت ئەگەر بەرهەمێکمان هەبێ، ئەبێ رەئس مالمان هەبێ، ئەدەوات هەبێ، عاردمان هەبێ، بەس لێرە ئەو عونسورەی موهیمە کات ئەبێ تەنزیم بکرێ، عونسری مەوردی بەشەری، چونکە ئەو عونسرە موحەریکە بۆ رەئس مال، بۆ ئەو ئەرزەی، بۆ ئەدەوات، مەکائین، تا بەرهەمەکە پێڕابگات، لێرە هەست ئەکەم بۆیە باسی کاتم کرد وەقت هەندە گرنگە ئەبێ مەجال نەدرێ خەسار بکرێ، ئەو بودجە ماوەی تەقریبەن مانگەکە گەیشتیتە پەرلەمان، ئێمەش کە ئەندامی لیژنەی دارایی و ئابوورین، و دکتۆر ئاراس کە سەرۆکی لیژنەی دارایی و ئابووریە، بەردەوام کۆبوونەوەمان کردووە، لە ناو لیژنە سەرۆکی لیژنەی دارایی و ئابووری هەموو ئەندامەکان بەردەوام لەوێ

بوونه، بەردەوام کۆبوونەوەمان کردووە، لەگەڵ وەزیرەکان دانیشتووین،گفتگۆمان لەسەر بودجەکە کردووە، وتیتمان بە تایبەت سەرۆکی لیژنەی دارایی و ئابووری وتیتی چ پێشنیارتان هەیە هەموو بێنن تا لەناو ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری دابنرێ، من زۆر پێم سەیرە ئێمە خیلال ئەو پێنج، شەش ڕۆژەی کە بەحسی بودجەی هەرێم ئەکرێ بۆ ساڵی 2013 کەئەنەما ئەو چوار، پێنج ڕۆژەیە لەبەر دەستمانە، و تەئکیدیشم هەموو لیژنەکانیش، چونکە سێ بەشی چالاکی ئەندام پەرلەمان لەناو لیژنەکانە، بەس ئەوەندە حەزم کرد ئیشارەت بەوە بدەم کە لە لای من وەقت زۆر گرنگە، بەداخەوە ئێمە بەو شێوەی موناقەشەی بودجەی هەرێم بکەین، دێمە سەر نوقتەیەکی موهیم، سەرەتا حەز ئەکەم ئیشارە بە موازەنەی بدەم، بودجە عادەتەن پێك دێت لە چەند خشتە، تەخمینیە، نەفەقات و ئیراداتی دەوڵەت بۆ ساڵی دارایی نوێ دادەنرێ، بودجە ماوەکەی چەندە؟ بۆ ساڵێکە، داهاتەکان و خەرجیەکانی لەناو دائەنرێ و خشتەکانیش دائەنرێ کە بۆمان پیشان ئەدات نەفەقاتمان چەندە؟ لە عەینی کاتیش بە نیسبەت داهاتەکان ئیرادتەکان چەندە تا بتوانین ئەو نەفەقاتە پڕ بکەینەوە، ئەتوانین پێناسەی موازەنە بکەین پێك دێ لە مەجموعەیەك لە ئامانج و چالاکیەکان کە تەعبیر ئەکات لە سیاسەتی دەوڵەت، کە پێشکەش ئەکات بۆ هاووڵاتیان بۆ ئەوەی ژیانیان پێش بخات، بۆ ئەوەی گەشەیان پێبدات، حەز ئەکەم ئیشارە بەو نوقتەی بدەم کە لە 96٪ سەرچاوەی بودجەی هەرێم لە لایەن حکومەتی عێراقەوە دابین ئەکرێ، و ئەشزانین بە نیسبەت بودجەی هەرێم سنووردارە، ئەوها نیە بتوانین هەموو بوارەکان بە پێی پێداویستیەکان تەرخان بکەین، حەز ئەکەم ئیشارە بە ڕاپۆرتی موازەنە بدەم، لێرە بەنیسبەت نەفەقاتی تەشغیلی و ئیستیسماری ئەوەی ئیقتراح کرایە بۆ وەزارەتەکان بیست و دوو ترلیۆنە، ئەوەی وەزارەتی مالیە بۆی داناوە پانزە ترلیۆنە بە نیسبەت نەفەقاتی تەشغیلی، بەس نەفەقاتی ئیستیسماری پێنج ترلیۆنە، ئەگەر بڵێم کۆیان بکەینەوە ئەکاتە شانزە ترلیۆن، لێرە مەتڵەبی ئەو وەزارەتانە چەندە. بیست و دوو ترلیۆن لە کوێ؟ شانزە ترلیۆن لە کوێ؟ ئەوە بێ قسە ئەکید بوارێك لە بوارێك زیاتر ئیهتیمامی پێ دەدرێ، ئەکید تووشی کێشە ئەبین لە هەندێ بوار، چونکە ئەوەندە ئیمکانیەتمان هەیە، بودجە سنووردارە، ئیشارەتم پێدا کە 96٪ سەرچاوەی بودجەی هەرێم لە لایەن حکومەتی بەغداوە دابین ئەکرێ، و ئیشارەشم پێدا کە سنووردارە، و بودجەی ئەمساڵی هەرێم لە کۆی بودجەی گشتی عێراق کە سەدو سی و هەشت ترلیۆن و چوار سەد و بیست و چوار ملیار دینارە، بەشی هەرێم دوای دەرهێنانی خەرجیەکانی سیادی و حاکیمە ئەکاتە چواردە ترلیۆن و چوار سەد و شەش ملیار و حەوت سەد و سی و پێنج ملیۆن دینار، بە هۆی زۆری خەرجی سیادیەوە لە بودجەی عێراق بەشی هەرێم ئەکاتە 10,4٪ ، نەك وەك ئەوەی حەز ئەکەم ئەو نوقتە زۆر گرنگە تەوزیحی بکەم بۆ هاووڵاتیانی هەرێم، چونکە زۆر جار بەرامبەرم ئەوترێ بەشی هەرێم 17٪ یە، ئەوەندە نیە، چونکە ئەگەر 17٪ بایە ئەوە زۆر لە پێداویستیەکانمان جێ بەجێ ئەبوو، نیسبەکەمان لێرە دەرهاتووە 10,4 ە، نەك 17٪، لەگەڵ ئەو داهاتەی لە ناوخۆ هەیتمان و ئەو پترۆ دۆلارەی تەخصیص ئەکرێ بۆ هەرێم ئەبێتە پانزە ترلیۆن و دووسەد و پەنجا و حەوت ملیار و هەشت سەد و چل و نۆ ملیۆن دینار، کە دێنە سەر داهاتی هەرێم پانزە ترلیۆن تەخصیص

ئەکرێ، بودجەی پێشنیار کراوی هەرێم بۆ ساڵی 2013 بریتیە لە شانزە ترلیۆن و نۆسەد و چل و دوو ملیار و حەوسەد و چل و نۆ ملیۆن دینار، واتە خەرجیەکانمان شانزە ترلیۆنە، ئەوەی موقتەرەحە کە وەزارتەکان پێیان ئەوێ بیست و دوو ترلیۆنە، ئەوەی داهاتمانە و پێمان ئەگات لە بەغدا چواردە ترلیۆنە، لەگەڵ داهاتی ناوەخۆ و پترۆ دۆلار ئەوجا ئەکاتە پانزە ترلیۆن، لێرە وەزارەتی دارایی شانزە ترلیۆنی بۆ داناوە، یەعنی هەندێ بوار کەموکورتی تێدا دەبێ، ئەوەش زۆر تەبیعیە، لێرە دووبارە ئەیلێمەوە حیسەی هەرێم ئەکاتە 10,4 کە بەشی هەرێم، نەك 17٪، نوقتەیەکی تر هەیە، ئەو کوراسە بەراستی نزیکی 40 ڕۆژ زیاترە لەبەر دەستی هەموو ئەندامانە، ئەوەی بزانم کە زۆر زۆر کەم لە بواری دارایی و ......ئەوەی زۆر زۆر کەم بزانی لە بواری دارایی و ئابووری ئەگەر سەیری ئەو ڕاپۆرتەی بکات بە جوانی ئەزانێ ئەمساڵ بودجەی هەرێم کو داڕێژراوە؟ زۆر بەشەفافەیت، زۆر بە ڕوونی، بە داتا، حەز ئەکەم لێرە هەتا بە نیسبەت موقەدیمەی ئەو کوراسە ئەگەر ئیشارەتتان بۆ بدەم، ئەڵێ لەم ڕاپۆرتە بە داتا و ئامار بەراوردێك لە نێوان ساڵەکانی 2004 لەگەڵ 2012 ئەکەین، و ئەو پێشکەوتنە نیشان ئەدەین کە لە هەرێم لە هەموو بوارەکانی خزمەتگوزاری و خۆش گوزەرانی بەدیهاتووە، هەروەك چۆن ساڵ بەدوای ساڵ توانرا پرۆژە یاسای بودجە پێش بخرێ، و کاریگەری باشی لەسەر باش بوونی ژیانی هاووڵاتیان هەیە، تەبیعی چەند نموونەی داوە لەناو ئەو ڕاپۆرتە، بۆ نموونە لە بواری پەروەردە، بە بەراورد بە ساڵی 2003_2004 بۆ 2012_2013 قوتابی بە ڕێژەی 98٪ زیادی کردووە، تەنیا بەراورد بە ساڵی ڕابردوو بە ڕێژەی 10٪ زیادی کردووە، بۆ ئەو مەبەستەش بە ڕێژەی 81٪ ژمارەی قوتابخانە، خوێندنگا زیادی کردووە، کە بریتیە لە 2641 قوتابخانە، بەم شێوەی لەسەرجەم بوارەکانی تەندروستی و پەروەدە و خزمەتگوزاری پێشکەش بە کەس و کاری شەهیدان و جینۆساید و کەمئەندامان و پێدانی قەرزی بچووك بە گەنجان و دابین کردنی بیمەی بێکاری و هەوڵدان بۆ دابین کردنی هەلی کار، بۆ نموونە ڕێژەی بێکاری لە هەرێم لە ساڵی 2012 دابەزی بۆ 7٪ ، لە کاتێك دا لە ساڵی 2008 (13,3) بوو، و ڕێژەی هەژاری بە پێی ڕاپۆرتی بانکی نێودەوڵەتی کە لە 2008 ئەنجام دراوە لە پارێزگاکانی هەرێم ڕێژەکەی 4,7 بووە، بە بەراورد لەگەڵ پانزە پارێزگاکەی تری عێراق کە ڕێژەکە لە 25,6 بووە، بە تێکڕای گشتی لە هەر 18 پارێزگاکەی عێراق 22,9 بووە، و لە بوارەکانی تریش، ئەوە نموونەیەك بوو لەو ڕاپۆرتەی کە ئیشارەتم پێدا، و ئەگەر تێبینیش بکەن لە هەموو سێکتەرەکان، لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی، لە خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زاستی، لە شەهیدان و ئەنفال کراوان، کاروباری کۆمەڵایەتی، کارەبا، شارەوانی، ئاوەدان کردنەوە و نیشتەجێ بوون، وەبەرهێنان، هەمووی بە داتایە، ئەوەی هیچ شارەزایی نەبێ لە بواری دارایی و ئابووری کە سەیری ئەو کوراسەی بکات لای ڕۆن ئەبێتەوە، گلەیش لە حکومەتی هەرێم ئەکەم، ئەمساڵ بەراستی ئەو ڕاپۆرتەی بەو شێوەی دایرێشتیە کە زۆر بە شەفافیە، و ئەبێ وازیح بێ لامان، بزانین پرۆژەکانی بۆ ساڵی 2013 چیە؟ لە ماوەی پیشتریش چی پێشکەش کردووە؟ من شانازی بەو حکومەتەی ئەکەم، بەس بە سەراحەت نەك لە مونتەلەقی دیفاع کردن، ئەبێ حەق بگوترێ، ئەو ئیشە باشەی تەقدیمی کردیە بەو شێوەی، لەگەڵ ئەوەش پێم سەیرە زۆر کە ئەڵێن بودجە ڕوون نیە، هەموو شەریحەیەك

ناگرێتەوە، باشە ئەوەی من بۆ نموونە خوێندمەوە ئەوە فرسەی عەمەل دابین ناکات.؟ ئەدی باشە کە ئەڵێم نیسبە فەقیر کەمی کردووە ئەگەر بەراورد بکەین لەگەڵ ساڵانی پێشتر ئەدی مەبەست چیە؟ پێم سەیرە کە ئەڵێن ئەو بودجە هەموو کەس ئیستیفادەی لێ ناکات، فەقەت تەبەقەکی موعەیەن موستەفید ئەبێ، بۆیە دووبارە دەست خۆشیان لێ ئەکەم، بەراستی هەوڵی جدی دراوە، بەراستی ماندووبونیان دیارە ئەگەر بەراورد بکرێ بە بودجەی ساڵی 2012، لەگەڵ 2011، و سوپاسی وەزارەتی داراییش ئەکەم بۆ ئەو ڕاپۆرتە، زۆر زۆر باشە، زۆر تێبینی و مولاحەزاتی لەسەرە، و هەوڵەکانی حکومەتی هەرێم کە لە گەڵ حکومەتی ناوەندی فیدراڵ کە هەوڵی دایە بۆ ئەوەی مافەکانی هەرێم بەدەست بێنێ، و لێرە ئاماژەی پێدایە، نموونە یەك لەوانە لێناگەڕێ حکومەتی مەرکەزی بە نیسبەت هەرێمی کوردستان بەشداری بکات لە سیاسەتی دارایی عێراق، لەوانە ئەبینین عیجزمان هەیە، ئەو عیجزە سەبەبی چیە؟ ئەویش بە نسیبەت موستەحەقاتی پێشمەرگە، مەفروزە لە سەر حکومەتی بەغدا، بەس ناماندانێ، لێرەحکومەتی هەرێم موستەحەقاتی پێشمەرگە خۆی دابینی ئەکات، و ئەگەر بشبینین بەراورد بکرێ بە نیسبەت عیجزی ساڵی 2013 لەگەڵ 2012، عیجزی تەخمینی لە 2012 دوو ترلیۆن بوو، لە 2013 یەك ترلیۆنە، بەراستی ئەوەش باشە، و دەست خۆشی بۆ وەزارەتی دارایی بۆ ئەو ڕاپۆرتە، هەموو زانیاریەکی تێدایە، بە نیسبەت نەفەقاتی سیادی و حاکیمە، بۆیە چەند نەفەقاتی سیادی و حاکیمە لەوێ زیاد بێ لێرە تەئسیر لەسەر بودجەی کوردستان کەم ئەکات، محاوەلەیەکی زۆر کراوە کە کۆنترۆڵ بکرێ تا بەرەو زیاتر نەڕوات، من کە ئەندامی لیژنەی دارایی و ئابووریم و ئیمزاشم لەسەری کردووە لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی درایی و ئابووری، پشتگیری لەوە ئەکەم، زۆر قسەشم گوێ لێ بوو لەو ڕاپۆرتە کەموکورتی هەیە. بە ڕەئی من زۆر زۆر باشە، لە سێ بەش پێکهاتووە، بەشی یەکەم، دیاری کردووە ئەو خەرجیانە و ئەو نەفەقاتانە و ئەو ئیراداتانە، بە شێوەی تەحلیلی وەصفی، راستە ئەرقامەکان دووبارەیە، بەس هەر بەو شێوەیە لە ڕووی مەجالی تەحلیلی و وەصفی، و بەشی دووەم پێك دێ لە ڕاپۆرتی لیژنەکانی پەرلەمان کە هەر لیژنەیەك ڕاپۆرتی خۆی تەقدیم کردووە بۆ لیژنەی دارایی و ئابووری، بەشی سێیەم، یاسای بودجەیە، تێبینی و پێشنیارەکانمان ماددە بە ماددە لەسەرمان نووسیوە و پێشنیاریشمان بۆی داناوە، لێرە نوقتەیەکی تر هەیە، ئەویش زۆر قسە لەسەر ئەنجومەنی ئاسایش کرا، حەز ئەکەم ئەوە ڕەبت بکەم بە ناحیەی ئیدارە، لەو ناحیەوە نەزەریاتی گرنگ هەیە، یەك لەوانە نەزەریەی (ماسلۆ)یە کە ئەڵێ (ئینسان مەجموعەیەك پێداویستی هەیە، ئەو پێداویستیانەی بە شێوەی هەرەمی دانایە، یەکەم پێویستی ئیستقرار و ئەمانە)، لەبەر ئەوەی ئەگەر ئاسایشم نەبوو یەعنی ناتوانم گرنگی بە بوارەکانی تر بدەم، نە لە بواری سیاسی، نە لە بواری ئیقتصادی، لە هیچ شتێك، ئەو زانایە کە ئەو نەزەریەی دانایە ئەڵێ یەکەم پێویستی ئاسایشە، دوایی دێتە سەر عیلاقاتی ئیجتیماعی، ئەوجا ئەوانی تر، زۆر پێم سەیرە کە ئەڵێن ئەو بودجە بۆ بۆ ئەنجومەنی ئاسایش زۆر دانراوە؟ هەرەچەند بودجە دابنرێ بۆ ئاسایش هێشتان کەمە، چونکە هیچ شتێك ناگاتە ئاسایش، ئەگەر موقارەنەی ئێرە بکەین لەگەڵ بەغدا هەموو خەڵك ڕائەکات، ئەو ئەمنیەتەی ئەبینین لە هەموو پارێزگاکانی هەرێم و بە تایبەت لە هەولێر، ئەگەر ئاسایش نەبایە خەڵك

ڕووی ئەكردە ئێرە؟ ئەبینین دكتۆری پرۆفیسۆرمان هەیە، ئیختیصاصیمان هەیە، ئەوانە لە بەغدا بوون، ڕوویان لە هەرێم نەدەكرد، ئێستا هەموو ڕائەكەن، لە ناحیەی ئابووری عەیبیان نیە، بەس ئاسایش نیە، ئیحتیمالە ئەگەر خەڵكی هەرێم هەست بەو فەرقەی نەكات، بەس ئەوەی لە دەرەوە دێت كە ئەبینی بە نیسبەت شارەكانی هەرێم و لادێكان، چەند گەشە بووە؟ چەند لە ناحیەی ئابووری و دبلۆماسی و سیاسی پێشكەوتیە؟ هەمووی بەو ئاسایشە بووە، ئەگەر نەبێ ئەوانی تریش پێش ناكەوێ، من جێگرم لە لیژنەی پاراستنی بەكاربەر، پێش ماوەیەكی كەم سەرۆكی ئەنجومەنی پاراستنی بەكاربەر دانرا، و داوا ئەكەم لە حكومەت بودجەیەك تەرخان بكرێ بۆ ئەو ئەنجومەنە، هەتا بتوانێ بە ئیشەكانی خۆی هەڵبستێ، و یاسایەكەش لامان هەیە، یاسای ژمارە (1)ی ساڵی 2010 كە یاسای پاراستنی بەكاربەری فیدراڵی كە كاری پێكراوە لە هەرێم، نوقتەیەكی تر، یەك ملیار و پێنج سەد ملیۆن دینار كە تەرخان كراوە بۆ پرۆژە پێشنیار كراوەكانی دەستەی پێوانەسازی و كۆنترۆلی جۆری، پێشنیار ئەكەم بۆ وەزارەتی پلاندانان زیاتر گرنگی بەو پرۆژانە بدات، چونكە ئەو پرۆژانە زۆر گرنگن، و حەز ئەكەم بڵێم پشتگیری لە قسەكانی سۆزان خان و كاك عمر نورەدینی ئەكەم، و داواش ئەكەم لە حكومەتی هەرێم بەدوا داچوون بكات بۆ موخەصەصات، ئەمەوێ بە شێوەیەكی زانستی تەنزیم بكرێ، و تەفعیل كردنی دیوانی ڕەقابەی دارایی، و ئیشارەت بەوەش دەدەم بەردەوام بن لەسەر سولفەی عەقار و زەواج، قەرزی زراعی، صناعی، سیاحی، و گرنگی بدرێ بە كەرتی زیراعی، تەندروستی، سیاحی، و كەس ناتوانێ ئەو قسەی بكات و بڵێ شاری هەولێر گرنگی پێ نادرێ، هەر ئەو كەسەی ڕوو لە هەولێر بكات ئەبینی چ گرنگیەكی باشی پێ دەدرێ، لە بواری ئابووری، بەس لەگەڵ ئەوە داوا ئەكەم بەردەوام بن لەسەر ئەو گرنگی پێدانە، هەولێر پایتەختە، تەبیعی حەز ئەكەم ئیشارەت بە هەندێ خاڵ بدەم كە بودجەی بۆ دانراوە، پێم سەیرە ئەڵێن بودجە بۆ هەندێ مەجال تەرخان نەكرایە، ئەبینی بیست ملیۆن دۆلار تەرخان كراوە بۆ سندوقی سەرەتان كە پێش هەندێك یاساكەمان پەسند كرد لە پەرلەمان، بە نیسبەت مووچەی شەهیدان و ئەنفال زیادی كردووە، سەد و دە ملیار تەرخان كراوە، بە نیسبەت شاری سلێمانی ئەویش مووچەیەكی تایبەتی بۆ دانراوە بۆ ئەوەی گرنگی بە شاری سلێمانی بدرێ، كە پەسندمان كرد سلێمانی ببێتە پایتەختی ڕۆشنبیری، و پشتگیریش لە قسەكانی كاك علی ئەكەم، و پشتگیری ئەكەم لەو پرۆژانەی نەتەوەیی و نیشتیمانین بۆ كوردە فەیلەیكان، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان:

تا سەعات 10 ی پێش نیوەڕێ بەیانی بە خواتان ئەسپێرین.

فرست احمد عبدالله
سکرتێری پەرلەمانی
کوردستان – عێراق

د.حسن محمد سوره
جێگری سەرۆکی پەرلەمانی
کوردستان – عێراق

د. ارسلان بایز اسماعیل
سەرۆکی پەرلەمانی
کوردستان - عێراق

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (41)

پێنج شەممە ڕێکەوتی 31\1\2013

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (41)

پێنج شەممە رێكەوتی 2013/1/31

كاتژمێر (10)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی پێنج شەممە رێكەوتی 2013/1/31 پەرلەمانی كوردستان - عێراق بە سەرۆكایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆكی پەرلەمان و، بە ئامادەبوونی بەڕێز د. حسن محمد سورە جێگری سەرۆك و، بەڕێز فرست أحمد عبدالله سكرتێری پەرلەمان, دانیشتنی ژمارە (41)ی خولی سێیەم, سالی (2013) ی خۆی بەست.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی بڕگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەمواركراوی سالی 1992ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیاری درا دانیشتنی ژمارەی (41)ی خولی سێیەمی هەلبژاردن لە كات (10)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی پێنج شەممە رێكەوتی 2013/1/31 دا بەم شێوەیە بێت:

1- بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ كردنی پرۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی كوردستان - عێراق بۆ سالی 2013.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی كوردستان، دانیشتنی ئەمڕۆمان دەست پێ دەكەین، پەرلەمانی كوردستان، خولی سێیەمی هەلبژاردن، سالی چوارەم، خولی گرێدانی یەكەم، ژمارەی دانیشتن (41) رۆژی دانیشتن (2013/1/31) بەرنامەی كار:

بەپێی حوکمەکانی بڕگەی (1)ی ماددەی (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەموارکراوی ساڵی 1992ی پەرلەمانی کوردستان - عێراق، دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیاریدا بەرنامەی کاری دانیشتنی ژمارە (41)ی ئاسایی خولی سێیەمی هەڵبژاردن لە کاتژمێر (10)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی پێنج شەمە ڕێکەوتی 2013/1/31 بەم شێوەیە بێت:

1- بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ کردنی پرۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان - عێراق بۆ ساڵی 2013.

داوا لەلیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمانی کوردستان دەکەین فەرموون بۆ سەکۆی لیژنەکان، بەخێرهاتنی وەزیرە بەڕێزەکان ، وەزیری دارایی و ئابووری، وەزیری پلان دانان، وەزیری هەرێم بۆ کاروباری پەرلەمان دەکەین، بەخێر بێن، هێشتا (23) کەس ماوەدەمانەوێت ئەمڕۆش تەواوی بکەین، ئەگەر لوتف بکەن زۆر قسەکان کران، دووبارە نەبێتەوە مەمنوونتان دەبین، فەرموو کاک عبدالرحمن.

بەڕێز عبدالرحمن حسین ابابکر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من پێشەکی سوپاس دەکەم بۆ ئەو نەفسەی کەوا بە ئەندام پەرلەمانەکانی دای هەموویان قسەی دڵی خۆی بەدڵی خۆی کردی، سوپاسی لیژنەی دارایی دەکەم پێشەکی کە ئەو ڕاپۆرتەی بە تێر و تەسەلی نووسییە، من ئەمڕۆ لێرە زۆر خۆشحاڵم کە باسی بودجەی هەرێمی کوردستان موناقەشە دەکەین، انشاءالله وەختێکی دێت زووترین وەخت دێت هەر لەم پەرلەمانە موناقەشەی بودجەی دەوڵەتی کوردی دەکەین، بودجە هەموومان دەزانین ڕەسمی ئابووری و دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستانە، حکومەت لە ڕێی بودجەوە دەتوانێت ژیان و خۆشگوزەرانی خەڵکی دابین بکات، بەهۆی پێشکەشکردنی کارنامەکەی، ئەویش بە هاوکاری ئێمەی پەلەمانتارەوە، بە دیاری کردنی کەم و کورتییەکانی ناو بودجە، دەبنە دەعم بۆ پشتیوانی بۆ کارنامەکەی هەموومان کە قسە دەکەین لەسەر بودجە لە دڵسۆزی و خەم خۆری و پەرۆشی حکومەت و وڵاتەکەمانین، لەبەر ئەوە پێویستە لەسەر ئێمە پێشنیار و خاڵە ئیجابییەکان و سلبییەکان بخرێنە بەردەستی حکومەت بە مەبەستی دەوڵەمەندکردنی و کارئاسانی بۆی، پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان ئەمساڵ لە ساڵەکانی پێشوو زۆر باشترە، لە ڕووی هونەری و تەکنیکی و زانستی زۆر وردەکاری تێدایە، بە سەراحەت باسی هەموو بابەکانی بودجەی کردییە، کێشەکانی نێوان هەرێم و بەغدا بە ئاشکرا ئاماژەی بە هەموو سێکتەرەکان کردووە، بەڵام مانای ئەوە نییە کە هیچ کەم و کوڕییەکی تێدا نەبێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، وەك لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی هاتووە کە دەڵێت لە (96٪) سەرچاوەی داهاتی بودجەی هەرێمی کوردستان لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دابین دەکرێ، کەواتە لێرە ئێمە هەموو کاتێك لەبەردەم هەڕەشە داینە، بۆ بڕین و کەم کردنەوەی بودجەی هەرێمی کوردستان، لەکاتێکدا ماڤی خۆمانە،

کەس خێر بە ئێمە ناکا، پێویستیشمان بە خێری کەس نییە، چونکە دانی بودجە بە هەرێمی کوردستان بەرێکەوتنێکە کە لەساڵی (2006) هەرێم و بەغدا لەسەری رێککەوتوونە، کە لە (17٪) بودجەی گشتی عێراقی فیدراڵ بدرێت بە هەرێمی کوردستان، بەڵام وەك هەموومان دەزانین کە حکومەتی بەغدا هیچ رێککەوتنێکی جێ بەجێ نەکردییە و ناش کات، نموونە جێ بەجێکردنی ماددەی (140)ی دەستووری عێراقی کە دەبوایە لەکۆتایی ساڵی (2007) جێ بەجێ بکرابایە، تا ئێستا نەیکردییە، من باوەڕیشم پێ نییە بیکات، رێککەوتنی هەولێر کە حکومەتێکی شەراکەت پێك بهێنێت ئەویشی جێ بەجێ نەکردنییە، وەکو ئێمە هەموومان دەبینین سەرباز و جەیش و تانکی بەکارهێنا بەرامبەر لایەنەکانی تری تایبەت بە هەرێمەکەمان، زۆر رێککەوتنی تری هەبووە، قسە لەبەینی لایەنەکانی تری سیاسی هەبووە لەم عێراقە، بەڵام تا ئێستا هیچ بەدی نییە کە جێ بەجێ بکرێت، بۆیە من کە دەبینم بڕینی بودجە سیاسییە، کەواتە مادام سیاسییە ئێمە هەمی ئۆباڵەکەو گلییەکە لە حکومەتی عێراق نەکەین، هەندێك لەسەر نوێنەرەکانی خۆمانە کە ئەوانەی لەبەغدانە، ئەو نوێنەرانەی ئێمە کە ناردینە ئەوێ هەموو لەئەندام پەرلەمانەکان، لەوەزیرەکان، لە جێگرە پلە باڵاکان، دەبوایە ئەوان لەوێ پێداگری بکەن، ئەگەر هەرنا دەبوایە سەدان رۆژنامەگەری قسەیان بکردبایە لەسەر ئەم بودجە و ئەم کارانەی کە حکومەتی عێراق بەرامبەر هەرێم دەیکات، ئەگەر هەرنا دەبوایە شکایەتیان لە حکمەتی عێراقی کردبایە لە دادگای فیدراڵی باڵای عێراق، ئەمانە هەموو نەکردینە، ئەمە لەلایەکی کەم و کوڕیەکان دەچنە لای ئەو نوێنەرانەی کە ئێمەی گەلی کورد ناردینە بۆ بەغدا کە دیفاع لە ئێمە بکەن و خزمەت بە گەلی کورد بکەن، کەمتەرخەم بوونە، لەبەر ئەوە من هەموو ئەو موستەحەقاتی هەرێمی کوردستانە لە بەغدا کە نەهاتیتە بەردەستی ئێمە، حکومەت نەیداوە بەئێمە، کەم و کوڕیەکان هەمووی یان کەمتەرخەمییەکە هەموو لەلای حکومەتی عێراقەوە بە تەنیا نییە، لەسەر نوێنەرەکانی ئێمەیە دەبێت ئەوانیش پێگری لێ بکەن، مادام سیاسییە بودجەی هەرێمی کوردستان دەبڕێت کە هەموومان دەزانین ئەویش بەبیانووی بودجەی سیادی و حاکیمانە ساڵ بۆ ساڵ کەمتر بودجە بۆمان دەنێری، بودجەی سیادییەکان زیاد دەکا لەسەر هەرێم، لێرە من داوا لەحکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بە جورئەتەوە پلان و بەرنامەی ستراتیجی خۆی هەبێ، رابگەینێ بەسەربەخۆ کردنی ئابووری هەرێمی کوردستان بەبێ دوو دڵی، هیچ شتێکی تێدانییە من بەلای خۆمەوە دەڵێم دەبێ بیکات، دەبێ بیڵێت، بەبێ منەتی، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، سەبارەت بە پرۆژەی نۆژەنکردنی پردی دەلال لە زاخۆ، لە ساڵی (2010، 2011، 2012)دا بودجەی بۆ تەرخانکردبوو، بەڵام تائێستا نەچۆتە بواری جێ بەجێکردن، نازانم چی بەسەرهات، کاك عەلیش لێرە نییە، کە هەندێك قسەم هەبوو بۆ ئەویش بڵێم، من لێرە زۆر رەفیقان، زۆر هەڤاڵان، زۆر لەئەندام پەرلەمانان لەوانەیە باسی بودجەی زاخۆی کرد یان وتی پرۆژە لە زاخۆ زۆرە، من وادەبینم بودجەی زاخۆ زۆر کەمە و پرۆژەکانیش بۆ زاخۆ زۆر کەمن، چونکە زاخۆ شارێکی دێرینەو شارێکی گەورەیە، شارێکە دەکەوێتە مەوقعێکی ستراتیجی لەنێوان سێ دەوڵەتەوە، تورکیا، سوریا، عێراق، ئەم شارە دەبێ حکومەتی هەرێم ئیهتیمامێکی تەواوی پێ بدات، لەرووی

ئابوورییەوە، لەرووی سیاسییەوە، لەرووی گەشت و گوزارییەوە، ئەمن لەساڵی (2010) بیرۆکەیەکم دابوو بۆ پەرلەمان، بۆ سەرۆکی پەرلەمانی ئەو کاتە، کەوا ئێمە لە زاخۆ پێویستیمان بە بەنداوێکە، لەپشت زاخۆ مەنتیقەیەك هەیە پێی دەڵێن (چەمچێرمۆ)، ئەو مەنتیقەیە کاتی خۆی حکومەت کەشفی کردبوو، دیزاینی بۆ کردبوو کە بەنداوێك لەوێ دروست بکات، ئەو بەنداوە بەڕەئی من دەبێتە هۆکارێکی گەشتیاری، هۆکارێکی سیاحی، هۆکارێکی ئیقتیسادی، بۆ گەشاندنەوەی کشتوکاڵ و گەشت و گوزار و بۆ زۆر شتی تر ئێمە ئیستیفادەی لێ دەکەین، ئەو ئاوە هەروا بەفیڕۆ دەڕوا، هیچ ئیستیفادەیەکی لێ ناکەین، بەڵام تا ئێستا نەهاتۆتە بواری جێ بەجێکردن، من لێرە داوا لەوەزیری پلاندانان دەکەم بۆ ساڵی داهاتوو ئەو پڕۆژە بخاتە ناو کارنامەی بەرنامەی خۆی بۆ پڕۆژەکان بیری لێ بکاتەوە و دایبنێ، چونکە زۆر موهیم و زۆر گرینگە بۆ هەموو کوردستان و دەڤەری زاخۆ بەتایبەتی، دەربارەی دامەزراندن، لەپڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان لەساڵی پاردا تەئکیدمان کرد کە ئەولەویەت بدەن بە وانەی کە گرێبەستیان هەیە لەناو دام و دەزگای حکومەت و لە وەزارەتەکان، چونکە ئەوانە لەوانەیە سێ ساڵ، چوار ساڵە لەو دام و دەزگایانە خزمەتیان کردووە، لەبوارەکەی خۆیان شارەزابوونە، لە ئیشەکانی خۆیان خیبرەیان وەرگرتووە، هەر ئیشێك، لە هەر کارێك بێت، ئەو عومرەش بەسەربرد، سێ ساڵ، چوار ساڵ بۆ ئینسان گەلەك زۆرە، لەوانەیە گەورەبوو دامەزرایە لەوێ بە گرێبەست ئێستا بڵێت تەعین نابی و دانامەزرێی بۆ کوێ بڕوا؟ چی بکا؟ ئەوە غەدرێکە لەو کەسە، بەیانی یەعنی دانەمەزرێ هیچ ئیش ناتوانێ بۆ خۆی بکا، عومرەکەی رۆیی و غەدرێکی گەورەیە لەوە، من لێرەش دووبارە داوا دەکەم ئەولەویەتی ئەم ساڵ بە (15) هەزار دامەزراوەکان بدەن بەو کەسانەی کە گرێبەستیان هەیە لەگەڵ حکومەت، لەگەڵ دام و دەزگاکانی حکومەت لەوەزارەتەکان، ئەگەر گەورەش بێ هەر مەعاشەکی رەمزی بداتێ، تەقاعودیش بێ بچێتە ماڵ هەر تەواوە، بەڵام مەغدور نەبێ، هەروا نەمێنێ، دەبێ بیرێکی لێ بکەینەوە، هەر سەبارەت بە دامەزراندن بەڕاستی زۆر برادەران باسیان کرد گوتی دامەزراندن بودجەی تەشغیلی و نازانم ئەوە هەموو پارەکە دەچێت بۆ دامەزراندن، ئەمە دامەزراندن ئیشی حکومەتە، پێویستە لەسەر حکومەت خەڵك دابمەزرێنێ، ئێمە قەت با نەڵێین ئەو دامەزراندنە بۆ کوێ دەچێت، با ئێمە هەموومان لەخۆمان بپرسین کە ئەندام پەرلەمانین هەر یەکێك لە ئێمە لە جێگایەك هاتووینە، لە دەڤەرێك هاتووینە، لێرە کۆبووینەوە، هەمووومان دەزانین خەڵك و کەسوکارمان هەیە لە دەوروبەرمان، کورد هەمووی خوشك و برا و کەسی ئێمەنە، کێنە ئەوانەی ئەو بودجەیە یان ئەو دامەزراندنە یان ئەو پارەیە وەردەگرن؟.

هەر خەڵکی ئێمەنە، ئێمە بۆ درێغی لێ بکەین بڵێین بۆ دامەزراندن هەیە؟ بۆ مەعاش بدەین بە ئەمە؟، ئێمە با داوا بکەین خەڵك دابمەزرێ، خەڵکەکە بە مووچە بکەوێ، خەڵکەکە ژیان و گوزەرانی خۆش ببێ، هەموو کێنە ئەوانە؟ لە دەرەوە بوون، لەشاخ بوون، کاتی خۆی لەگەڵ پێشمەرگە بوون، لەوانەیە پێشمەرگایەتی نەکردبێ، بەڵام ماڵی لەناو ئەو مەنتیقەیە بوو کە پێشمەرگە تێیدا خەباتی خۆی بەردەوام دەکرد و چالاکییەکانی رۆژانەی خۆی دەبردە سەر، بۆ نموونە دەڵێم هەندێك دەڤەر هەبوو بەسەدان

عائیلەی لێ بوو، لەژێر تۆپ و تەیارەی حکومەت بوون، تەعامولی دەکرد لەگەڵ پێشمەرگە، نانی بە پێشمەرگە دەدا، کە سەعاتێك، دوو سەعات پێشمەرگە بچووبایەوە بحەسابایەوە دەچووە کێ؟ دەچوو بۆ ماڵی ئەو کەسانە، ئێستا حەقی خۆیەتی مەعاشێکی بداتێ، یەعنی ئێمە درێغی لەوە بکەین بڵێین بۆ خەڵك دابمەزرێ؟ بۆ مەعاش دەدەن بەو خەڵکە؟ ئەمە هەر حەقێکە دەبێ حکومەت بیدا، دەبێ حکومەت چاوپۆشی لێ نەکا، بە جورئەتەوە، بە هەموو شێوەیەك بدات، هەرکەسێکیش بڵێت چیش؟ ئەوا بۆ ئەو برایانە دەچێت، ئەگەر ئێمە پارە نەدەین بە فەقیر و هەژاری خۆمان، پارە نەدەین بە خەڵکی خۆمان، ئەی بدەین بەکێ؟ ئەی بۆ کێ ببەین؟ ئێمە دەبێ هەمووومان پشتگیری لە دامەزراندن بکەین، پشتگیری لە مووچە دان بکەین.

من وەکو پێدەزانم لەم وەختانە بە سەدان کەس مووچەیان وەرگرتووە و مووچەدار بوونە، زۆرم پێخۆشە و کەیفیشم پێ دێت، ئەمن پێم خۆشە هەموو هاووڵاتییەك لە ناو ئەم کوردستانە مووچەی هەبێ، ژیانی خۆش ببێ، بەسەر بەرزی بژی، بە بێ منەتی بژیت، ئێمە ئەگەر سەیری خەڵك بکەین.....، بەڵام ئێمە لێرە شتێکمان دەوێ دامەزراندن دەبێ بە موئەسەساتی بکەین، ئێمە گلەیی لەوە بکەین کە ئێمە موئەسەساتمان نییە، وڵاتەکەمان موئەسەساسی بکەین، لەوڵاتی فەرەنسا چۆن خەڵك دادەمەزرێ؟ وەزارەتێك بانگەوازی دەکا لە تەلەفزیۆن، لە ئیعلامەکەی خۆی، دەڵێ من پێویستیم ئەو ساڵ بە (200) کارمەندە، بە هەزاران کەس تەقدیم دەکا، خۆیان لیژنەیان هەیە یانیش دوو، سێ سێکتەرەکان تێدەپەڕێ دەچێت لەو لیژنەیە وەکو ئێختیبارێك، وەکو ئیمتیحانێك دەکا، ئەگەر لەم ئیمتیحانە دەرچوو دەچێتە یەکێکی تر، تا دوو، سێ ئیمتیحان لەو دوو هەزار، سێ هەزار کەسە، (200) کەس دادەمەزرێ، ئەوانیش دوای ئەو هەموو ئێختیباراتانە، ئێمە لێرە هەروا بە هەڕەمەکی دادەمەزرێنین، ئەمە لێرە موشکیلەی ئێمەیە، ئێمە ناڵێین وەزارەتی دارایی چ پێویستی بە (100) کارمەندە، بە (100) فەرمانبەرە، ئایا ئەو فەرمانبەرانە دەبێ کێ و کێ بن؟ ئەمە کەسی شەخسی موناسیب بودجەی موناسیب دانانێین، ئەوە موشکیلەی ئێمەیە، هەرئەوها دەڵێن دامەزرا، (15) هەزار ئەمساڵ دادەمەزرێنین، پاریش (17) هەزارمان دامەزراند، بەڵام کەس نازانێ کێ چوو بۆ کوێ؟، کەس لێی نایبینێ کە ئەوەی پێویستی پێ هەبوو ئەو دام و دەزگایە بۆ ئەو فەرمانگەیە بچێتە ئەوێ، ئەمە کێشەی ئێمەیە، کێشەی ئێمە ئەوە نییە خەڵك بە مەعاش بێ، خەڵك مووچە وەربگرێ، ئەگەر سەیری وڵاتانی کەنداو بکەین هەموویان لەسەر نەوت دەژین، هەر ئەصڵەن باسی لەو شتانە ناکەن، ئێمە هەموو رۆژێك دەچینە سەر بودجە و سەر تەشغیلی و سەر نازانم مەعاش و مووچە، خەڵك مووچە خۆربێ، با خەڵك مووچە خۆر بێت، خۆ پارەی من بەتەنیا نییە، پارەی جەنابتان بە تەنیا نییە، پارەی ئەم وڵاتەیە، بدەن بەو خەڵکە بابژیت بۆ خۆیان بە خۆش گوزەرانی، ئێمە دەبێ داوا بکەین خەڵکێك هەیە بە دەگمەن ماون فەقیر و هەژارن، لە ژێرنایلۆنن، ژیانیان زۆر ناخۆشە، دەبێ ئێمە وەك ئەندام پەرلەمان واجبی ئێمەیە سەیر بکەین، لێ بگەڕێن بچین ئەو ناوانە بنووسین بە لیست، بە قائیمە بهێنین تەقدیمی حکومەت بکەین بڵێین بۆ ئەوانە مووچە دابین بکە،

ژیانیان خراپە، ژیانیان ناخۆشە، ئەمە واجبی ئێمەیە، بەڵام ئەمە واجبی ئێمە نییە کەسێك مەعاشی هەبێ بچین وەڵڵا مەعاشەکەی ببڕین بیبەین بیکەین بۆ وەبەرهێنان، ئەمە زۆر خراپە، زۆر خەتەرە، ئەمە هەر ناکرێ، دەبێ ئێمە هەموو لەمەو دوا بیرێك لەو بیروبۆچوونانە بکەینەوە کەوا ئێمە تەرح دەکەین رۆژانە کە لە میدیاکان و لە سەردەمی ئێمە هەموومان دەردەچێ، بۆ خەڵك دادەمەزرێ؟ بۆ مەعاش دەدەن بەخەڵك؟ بۆ بودجەی تەشغیلی زیاد بوو؟ ئەمە بەڕەئی من شتێکی زۆر هەڵەیە، دەبێ بیرێکی لێ بکەینەوە، یان ئەگەر سەیری هەر لە دامەزراندنەوە هەندێك فەرمانگە یان هەندێك وەزارەت بکەین، فەرمانبەری زۆرە، یان فایلی هەیە، هەندێکیش شاغری هەیە، من پێم وایە ئێمەش ئەگەر گلەیمان هەبێ، نابێ هەر لە دامەزراندن، هەر لە مەعاش بێ، گلەیمان لەوە بێ کەوا ئەوانە بەڕێك و پێکی رێك نەخراون، تەنزیم نەکراون، هەر جێگایەکی فەراغ جێی فایل نەبردییە جێی فەراغ کە بۆشاییەکان پڕ نەکردینە، ئێمە دەبێ لێرە گلەیمان هەبێ، دەبێ لێرە داوا لە حکومەت بکەین ئەمانە رێك بخەن و سیستەم بکەن و تەنزیم بکرێن، ئەمە زۆر موهیمە لەسەری بوەستین و ئەو داواکارییە لەحکومەت بکەین لە رۆژانی داهاتوو ئەم شتە جێ بەجێ بکات، چونکە بۆ خۆیان دەبێتە سیستەمێکی رێك و پێك و نیزامی و خەڵکیش گلەیی و گازاندەی نامینێ و ئەوەی لە جێی خۆشی بێ ئیشی خۆی دەکا بەرێك و پێکی و بەسەر کەوتوویی، لەلایەکی تر خەڵکیش تەمبەڵ نابێ، مەسەلەن فەرمانگەیەك دە کارمەندی دەوێ، بیستی تێدایە، دەیەکە تەمبەڵ دەبێ، چونکە دەچێ سەعاتێك لەوێ دەمێنێ و دەچێتە ماڵێ، خەڵاس دەوامەکەی تەواو بوو، ئەگەر دەی پێویست بێ هەر دە لەوێ بێ و ئیلتیزامی هەبێ و لە بەیانی سەعات هەشت تا سەعات دوو، سێی ئێوارە لەوێ بێ ئەو کاتە کەس تەمبەڵ نابێ، هەموو ئیشی خۆی جێ بەجێ دەکاو بە رێك و پێکی و بە خۆشەویستی دەچێتە سەر کاری خۆی، بۆیە من لێرە داوا دەکەم ئەمەش پێداچوونەوەیەك بکا حکومەت لەو سیستەمە، من لێرە دیسان دووبارە داوا دەکەم، هەرچەندە ئەوە بەیاسا دەبێ بکرێ، بەڵام هەر لێرە ئەو داوایەش دەڵێم ئێمە لەخانەنشینی (63)مان وابزانم لەیاسادا هەیە، من داوا دەکەم ببێتە عومری (55) ساڵ، تا دەرفەت بۆ خەڵکێکی تر بڕەخسێنین، چونکە ئێمە ساڵانە (10،12)هەزار خوێندکار دەردەچن، هەموو تەخەروج دەکەن لەناو ئەم جادانە دەمێننەوە، ئیتر بۆڵە بۆڵیانە و گلەییان هەیە لە حکومەت و لە ئەم و لە ئەو، دەبێ ئەوەش حکومەت بیرێکی لێ بکاتەوە، ئێمە یان پەرلەمان ئەو یاسایە هەموار بکەین، لە (63) بیکەینە (55)، زیاتر خەڵك دادەمەزرێ و زیاتر خەڵك دەرفەت بۆ خەڵك بمینێ و زیاتر خەڵك بێنە پێش و گەنجەکان لەسەر جادە نەمێنن، دەربارەی خانەنشین ئێمە بەڕاستی لەساڵی پاریش باسمان کرد، لەهەرێمی کوردستان خانەنشین دوو جۆرمان هەیە، ئەمن پێم وایە غەدرێکی زۆر هەیە لە هەندێك (فئە) ئەوانەی کە لە پێش (2003) لەکاتی حکومەت خانەنشین بوونە، یان لە دوای (2003) کە فەرمانبەری حکومەت بوونە و تەقاعود بوونە، خانەنشینیان لە (220)، (250) تێناپەڕێ، ئەمە هیچ کەس ناتوانێ ژیان بەوە بکات، ئەگەر کەسێك کرێدار بێ بەشی کرێیەکە ناکا، من لێرە ئەمە زۆر بە غەدر دەزانم، پاریش دیسان تیکرارمان کرد، ئێستاش دووبارە دەڵێمەوە دەبێ حکومەت چاو

پێداخشاندنەوەیەك بكا، ئەم مووچانە زیاد بكا یان هاوسەنگی بكا لەگەڵ ئەوانەی كە ئێستا خانەنشین بوونە، چونكە ئەوانە بەڕاستی زۆر زەحمەتە هەروا سەیری خانەی ماڵێك نەكەین كە دوو، سێ كوڕ و كچی هەنە، هەموویان خانەنشینن، هەموویان مووچە خۆرن، ژیانیان خۆشە، بەڵام هەندێك كەس هەیە پیرەژنێك و پیرەمێردێكن بە (220) هەزار لەناو كرێیەك دەژین، ژیانیان بەچی دەچێتە سەر؟ دەبێ كەسێك خزمەت بەوانە بكا، دەبێ حكومەت ئەوە بكا و خۆی بە خزمەتكاری ئەوان بزانێ، بچێتە پێش و مووچەیان زیاد بكا، من بەباشی دەزانم وەكو ئێستا هاوتای بكا، وەكو ئەوانەی ئێستا تەقاعود دەبن، ئەویش بەپێی یاسا و رێنماییەكان، من ناڵێم هەروا بە هەڕەمەكی زیاد بكرێ و بەپێی یاسا و رێنماییەكان، چونكە ئەوان هیچ گوناحێكیان نییە كە مەعاشەكەیان (220)، لەكاتی خۆی خزمەت و عومری خۆی هەمووی خەرج كردییە لەو فەرمانگەیە، لەو دەزگایەی كە ئیشی تێدا كردیە، ئێستا تەقاعود بووە بە (220) هەزار، حەقی وی لەسەر ئێمەیە كە ئەمڕۆ ژیانی خۆش بكەین و نەچێتە بەردەستی كەسێك داوا لە كەسێكی تر نەكا یان مەلیل و بێزار نەبێ، چونكە ئەو عومرەی هەموو بردییە لەناو دام و دەزگایەكی حكومی، دەربارەی رۆتینیات لەناو دام و دەزگای حكومەتی هەرێمی كوردستان بەڕاستی لێرە رۆتینیات زۆرە، ئەمن چەند نموونەیەكم هەیە لەو رۆتینیانە كە رۆژانە لەناو دام و دەزگای حكومەت بەدی دەكرێن، ئەمن لێرە داوا دەكەم ئەو رۆتینیاتانە هەر نەمێنن یانش كەم بكرێنەوە، یەعنی ئەگەر نەمێنن هەر زۆر باشترە، چونكە ئێمە عەصرِی رۆتینیات نەماوە، ئەلێرە عەصرِی كۆمبیوتەر و ئەنتەرنێتە، كەسێك بێتە ئێرە لە پرسگە هەر یەكسەر ناوەكەی خۆی بلێ بە دوو دوگمە لێدەدا لە كۆمبیوتەر ناوەكەی دەردەچێ، لەسەرەوە بۆ خوارەوە، كێ یە؟ لەكوێ هاتووە؟ بۆ كوێ دەچێ؟ كەواتە ئەو ئینسانە ون نابێ، پێویست ناكا وەرەقەیەكی لە كومبیوتەر دەردەهێنێ هەموو شتێكی دیارە و مەعامەلەكەی زوو بەڕێ بكا و دەربچێ، ئەم پێی ناوێ بلێ لێرە من باسی ئەو رۆتینیاتە تابعی وەزارەتی داراییە وابزانم لەبۆ سولفە، سولفەی عەقاری كە دەدەن بەخەڵك نموونەیەك لەوانەیە دوو بەڵێننامە بەدەستیان درووست دەكا، بەڵێننامەیەك هەمووی تێدایە، بەڵێن نامەیەكی تریش هەروەها نووسییە، یەكەم چییە؟ یەكەم دەڵێ بەڵێننامەی پێشینەی خانووبەرە، من كە لەخوارەوە واژووم كردووە بەڵێن دەدەم نەخۆم، نە هاوسەرەكەم، نە مندالەكانم لەوەرگرتنی پێشینەی خانووبەرە، لە گشت بانكەكانی هەرێمی كوردستان و پارێزگاكانی عێراقی فیدراڵ سوودمەند نەبووین، هیچ خانوو و شوقەیەكمان بەناو نییە، بەپێچەوانەوە ئامادەین هەموو لێپرسینەوەیەكی یاساین، بۆیە لەخوارەوە واژووم كردووە، ئەمەی تریش هەروا دەڵێ، بەڵام چییە بادینییە، فەرقی بادینی و سۆرانی نییە، ئەمە هەر یەكە هەمووی تێدایە، ئەمە لێرە دەڵێ من كە لەخوارەوە واژووم كردووە بەڵێن دەدەم كو چ خانوو یان ئاڤاهی یان شوقە نە بناڤێ من، نە بناڤێ خێزانا من نییە، بەروڤاژی ڤێ چەندێ ئەز بەرامبەر یاسا بەرپرسیارم، ئەمە هەمووی تێدایە، ئەمە پێویست ناكا، ئەمە زیادە، خەڵكەكە لێی بێزارە دەڵێن ئەو دوو بەڵێننامە بەئێمە دروست دەكەن پێیان ناخۆشە، من داوا لە جەنابی وەزیر دەكەم ئەوە نەمینێ، هەر بەڵگەنامەیەك بێ، ئیتر چۆن چۆنی بێ باشە، یەكێكی تریشم هەیە

وابزانم ئەوە سەر بەوەزارەتی دادە، بەڵام لێرە هەر دەیڵێم رەسمی تابع لەدونیا نەماوە، ئەوە باوی نەماوە لەساڵی شەستەکان و حەفتایەکان ئەمەی بەکار دەهێنا، ئێستا لەهەر دام و دەزگایەك بچی دەبێ تابعێك پێوەنێی، تابعەکان لەناو دائیرەکانی حکومەت دەفرۆشن، ئەمە بەڕەئی من یەعنی زۆر کۆنە، هەر نەماوە، یەعنی نابێ ئەم رەسمی تابعە بمینێ ئێستا، من داوا لە حکومەت دەکەم کە ئەمەش نەمێنێ لەناو دام و دەزگای حکومەت، تۆ دەچی زەوییەك تاپۆ دەکەی، دەبێ لە دائیرەکە لەسەرەوە بۆ تۆ مەعامەلە دەکەن، دەبێ بڕۆیە دەرەوە دووسەد، سێ سەد مەتر، کابینەیەکی لێیە، عەریزە چی لەوێیە دەبێ بچی لەوێ تابیع لێ بدەن لە بۆ تۆ، دووبارە دەچیە ئەوێ و دێیەوە، سێ، چوار جاری پێ دەکەن، بەس بۆ تەبعێك، یەعنی پێی ناوێتن تۆ عەقدێکی زەویت هەبێ، رەسمی بێ، لەم دائیرەیە دەرچووبێ، لەم فەرمانگەیە هەر خۆی بۆخۆیەوە ختمێکی لێ بدا، رەقم و تاریخی لەسەرە، تەوقیعی لێ بکا خەڵاس، تەسدیق بوو، پێی ناوێ بچێت تابیعەی لێ بدات، بێتەوە تەسدیق بکا، یەعنی ئیلا تابیع بکا، ئەصڵەن ئەوە تابیع یەعنی بەڕەئی من هەر جەریمەیە لەناو هەرێم هەبێ، یەعنی دەبێ لابچێ، ئەم تابیعە نەمێنێ و هەر لەخۆیەوە وەکو باسم کرد کۆمبیوتەر و ئەنتەرنێتی هەیە، هەموو شتێك دەتوانێ چارەسەر بکرێ، رۆتینیات هێشتا من......، مەسەلەن تۆ بچی زەوییەك بکڕی یان خانووەك تەحویل بکەی بۆ سەر ناوی خۆت، مەسەلەن بۆ نموونە قەزای زاخۆ، قەزایەکان دەڵێم، هەر لەمەحافەزەکانیش وایە، ئەو عەقدە بۆ تۆ دروستە کە تەحویلی دەکەم بۆ سەر ناوی تۆ، بەڵام بە تۆ دەڵێم دوو مانگی تر وەرەوە وەری بگرە، لەزاخۆ دێت بۆ دەهۆك نازانم چی لێ دەکەن ئینجا دەگەڕێتەوە، لە دەهۆکیش هەر دەڵێ دوو مانگی تر وەرە وەری بگرەوە، ئەی باشە لەناو دەهۆکیش هەر دەڵێ دوو مانگی تر وەرە وەری بگرەوە، لە زاخۆش دەڵێ دوو مانگی تر وەرە وەربگرەوە، بۆ ئەو دوو مانگە هەبێ؟ کەوا ئەو عەقدە رەسمییە لەلای جەنابیان دەرچووە، من و ئەو برایەی کە کڕیومانە و فرۆشتوومانە لەبەر دەمی ئەو حازرین، هەویەمان پێداوە، ئەوە عەقدەکە رەسمییەو لەلای ئێوە دەرچووە و تەسدیقتان کرد و تەوقیعمان کرد، مەعامەلەکە هەموو شتێکی تەواو بوو، ئینجا دوای دوو مانگ بچێتە دهۆك یان لەجێگای تر بمینێ، بەڕای من ئەوەش شتێکی زۆر رۆتینیاتە و زۆر نالەبارە، خەڵك زۆر گلەیی هەیە، خەڵك زۆر لێی بێزارە، یەعنی من وادەزانم یەعنی بەو رۆتینیاتەوە خەڵك مەعامەلەی بکەوێتە دائیرەیەکی حکومەت، یەعنی وادەزانێ دەچێتە سوغرەی، ئەوەندە پێی بێزار و پەستە و ناخۆشە، من پێم باشە ئەو رۆتینیاتانە کەم بکرێن، خەڵك بەشانازی و بە فەخر و بە سەربەرزی و بڵندی روو لە دائیرەکانی حکومەت بکات، کە بڵێن ئەوە حکومەتی منە، کە من دەچم یەکسەر لە ئینتیزاری منە ئیشەکانی من جێ بەجێ دەکا، وەکو جاران نەبێ، یەعنی شتەکانمان هەمووی پێچەوانەی جاران بێ، ئەوە زۆر موهیمە، زۆر ئەساسە بۆ ئێمە، ئێمە پەیڕەو بکەین، ئێمە کارمەندەکانمان، مۆزەفەکانمان پەروەردە بکەین بەروویەکی ئینسانی، بەرووەکی باش، کە خەڵکەکە زۆری پێ خۆش بێ، زۆر شانازی بە ئێمە بکات، کە ئەوە هەموومان لە ژێر زوڵم و غەدرو تەعداییدا گەیشتووینەتە ئەو ئاستە، سولفەی پیشەسازی، دەربارەی سولفەی پیشەسازی ڕاستە ئێمە پارەی بۆ دادەنێین و بانك هەیە و سولفە

دەدەین، بەڵام هەنێ ڕێنمایی لە وەزارەت دەرچوونە ئەو ڕێنمایانە وا لە خەڵك دەكەن كە نەتوانن سولفەكە وەر بگرن، یەعنی مانای ئەوەیە ئێمە تەشجیعی ئەو كەرتە ناكەین، من ئێستا لەقسەكانی خۆمدا گۆتم با بودجەی تەشغیلی چەند زیاد بێ یان مەعاش چەند بدەینە خەڵكی باشە، بەڵام كە دێینە ئێرە خەڵكێك دێ ئەم سولفەیە وەردەگرێ شتێكمان بۆ دابنێ، كارگەیەك دابنێ یان شتێكی بكا لە سناعی بۆ ئێمە لەكەرتی تایبەت یان بۆ وەبەرهێنان، دەبێ لەلای ترەوە دەعمی بكەین، پشتگیری بكەین، پشتگیری چییە؟ مەعنەوی مەعامەڵەیە، هیچی تر نییە، ئەو پارەیەی دەدەیێ بە قەرز، بۆتان دەگەڕێنتەوە، بەڵام مامەڵەكەی بۆ تەسهیل بكە، ئەمە زۆر موهیمە، تا بتوانین لەكەرتی تایبەتی تەشغیلی ئێمە دەعمی خەڵك بكەین لە رووی مەعاشەوە، ئەگەر لێرەش ڕێگریمان لەخەڵك كرد، لەوێشمان نەكرد ئەی ئێمە چی بۆ خەڵك بكەین؟ ئەی ئەو كاتە خەڵك حەقی نییە گلەیی بكات، ئەی خەڵك حەقی نییە بێت بڵێت حكومەتی ئێمە وایە و وایە، ئەمن پێم خۆشە گلەیی نەمێنێ، پێم خۆشە خەڵك باسی ئێمە بە باشی، بە مەتح و بە فەخر بكا، ئێمە ببینە نموونە بۆ خەڵك و بۆ شەرقی ئەو سەت، خاس بۆ ناو عێراق، كە ئەو هەموو شتانە بە ڕێك و پێكی و بە جوانی بچنە سەری، من پێم باشە تەسهیلاتی زۆر باشی بۆ بكرێ، دەربارەی مووچەی فەرمانبەران، دواكەوتن، یەعنی دوا دەكەوێ، جەنابی وەزیریش لێرەیە من زۆر بە خراپی دەزانم كە سێك فەرمانبەر بێ، كەسێك پێشمەرگە بێ یان زێڕەڤانی بێ، تا سەری مانگ بۆ مووچەكەی ئینتیزار دەكا، لەوانەیە خاوەنی ئەو مووچەیە كە (650،700،800) چەندە، ئینتیزاری ئەو مووچەیە دەكا، خۆی و خێزانەكەی لەوانەیە بچنە دوكانێك شت بكڕن بە قەرز یان وەعدێكی دابێ بە دوكانێك، بە كەسێك كە سەری مانگ ئەو پارەیەت بۆ دێنم، یان بچێت شتێك بۆ خۆی بە سلفە بێنێ لە دوكانێك بۆ سەری مانك، كە سەری مانگیش هات مووچەكەی وەر نەگرت، ئینسانەكە خراپ دەردەچێ لەبەر چاوی ئەو كابرایە، جارێكی تر قەرزی پێ نادا، پارەكەی پێ نادا، ئەمە كێشە دروست دەبێ لەناو خەڵكدا، لەناو جفاكدا(كۆمەڵدا)، دەبێ ئێمە بیرێكی لێ بكەینەوە، هەموو كات سەری مانگ بیدەین، ئەگەر پارە نەبوو یان كێشەیەك هاتە روو، یەكسەر لەسەر تەلەفزیۆن لە میدیایەكان ئیعلان بكەین، مووچەی ئەم چین و توێژە دوا دەكەوێ، حەفتەیەك، دوو حەفتە، ئەوها هەموو ئاسوودە دەبن، ئیسراحەت دەكەن، ئەوانەی كە قەرز و قەرزاریشیان لەگەڵ یەك هەیە بەینێ خۆ فراوان دەكەن لێی، ئیسراحەتی دەكا دەڵێ بەڵێ مووچەیان نەدایە ئەو مانگە، دوای دە رۆژ، پانزە ڕۆژ دوایی دەداتن، ئیسراحەتی لێ دەكا، ئینسانیش تووڕە نابێ و كێشەش دروست نابێ، زۆرجار كێشە لەم روانگەیەوە دروست دەبێ، من لێرەش زۆرم پێ باشە لەوەختی خۆی مووچەكان بدرێن، ئی هەموو فەرمانبەر و پێشمەرگە و زێڕەڤانییەكان لەناو هەرێمی كوردستان، ئێمە با سەیری ئەوە نەكەین هەموو كەسێك خانووی خۆی هەیە، هەموو كەسێك خاوەنی سەیارەیە و هەموو كەسێك خاوەنی هەموو شتێكە، لەوانەیە هەبن هەر بەو مووچەیە یان بە كرێداری یان لەناو ژوورێك دەژی، یەعنی دەبێ ئێمە بیر لەوانە بكەینەوە و دەعمیان بكەین و پشتگیرییان بكەین لەوەختی خۆیان، ئەوەش پشتگیریەكە چییە؟ یەعنی مووچەیان بەرامبەر شتێك دەدەینێ كە خزمەتێك دەكا، بەڵام

ئێمە لەباتی ئەوەی زووتر بیان دەینێ، دوای دەخەین، غەدرێکی لێ دەکەین، من پێم وایە چەند زوو بیدرێتێ باشترە، ئەو خەڵکە زووتر بتوانن ژیانی خۆیان بەڕێوەببەن و لەناو خەڵکی خۆ، لەناو جفاکا خۆ سەرفرازبن، سبەی بە درۆ دەرنەچێ لەگەڵ کەسێکی تر یان کەسێك نەیەتە ماڵی وی هەموو رۆژێ ناو ماڵ و منداڵەکانی کوا قەرزەکانت نەهێنا، پارەکەمت نەدا، یان شتێکی تر، یەعنی زۆر کێشەی وا دروست بوونەو هەموومان لەناو ئەو جفاکەینە، دەربارەی ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان، من داوا لەحکومەتی هەرێم دەکەم کە چۆن هەرێمەکەمان پارێزراوە لەرووی ئەمن و ئاسایشەوە، هەروا دەعم و پشتگیری بۆ ئەو ناوچانەش بەو شێوەیە بێت، درێغی تێدا نیینە، نابێ حکومەت سستی لەم رووەوە بکە، لەمەودوا بەهیچ شێوەیەك نابێ خەڵکی ئێمە لەو ناوچانە بکەونە بەر هێرشی تیرۆرستان و بێنە کوشتن و تیرۆرکردن، دەبێ حکومەت لەرووییەکی وەکو ئێرە چۆن لێرە ئەمن و ئاسایشی هەیە، ئەوها لەکەرکووك و شەنگال و خانەقین و شیخان هەموویان ئەمن و ئاسایش بکرێن و ئەگەر بودجەشی پێویستە با بودجەکەی بۆ زیاد بکەن و بودجەیان پێ بدەن، چونکە دەبێ لەوێش ئاسایش و ئەمن سەقامگیر ببێت، سەروەت و سامانیان پارێزراو بێ وەکو ئێرە چۆن لێرە پارێزراوە ئاوا لەوێش پارێزراو بێ و دیفاع لەو خەڵکانە بکەین، ئەوانیش هەر خەڵکی ئێمەنە، بەخۆمان دەزانین کەوا غەدریان لێ کردوونە، ئێمە ئەگەر غەدرمان لێ کردبێ یان لەرووی حکومەتەوە غەدریان لێ کردبێ لەکاتی خۆیدا ئێمە نەمان هێناوەتە سەر هەرێمی کوردستان، من پێم وایە لە 2003 دەمانتوانی فرسەتێکی زێڕین بوو بۆ ئێمە کە ئەو مەنتیقانەش هەموومان گرتبا و بمان هێنابایە سەر حکومەتی هەرێم و ئێستا ئەوانیش لە ئەمن و ئاسایش و لە خۆشگوزەرانی خۆیان دەژیان، نەك وەکو ئێستا هەموو رۆژێك لەبەر دەستی تیرۆرو تیرۆرستان یەکێك دەکوژێ یان ناوێرن بچنە بازاڕ یان ناوێرن بچنە سەر ئیش و کارەکانی خۆیان، لەبەر ئەوە من دووبارەی دەکەمەوە پێم باشە، داوا لە حکومەت دەکەم چۆن ئێرە لە ئەمن و ئاسایش پارێزراوە ئەوها ئەو ناوچانەش بپارێزین لە رووی ئەمن و ئاسایش لەبەر دەستی تیرۆر و تیرۆرستان، ئەگەر بڵێین یاسا و رێنمایی و دەستووری عێراق، ئەمە لەهەمووی دەرچوو، چونکە ئەم دەستوورە بە عەقد و بە ئیتیفاق هیچ بەندێکی جێ بەجێ ناکارێ لەلایەن حکومەتی عێراقەوە، حکومەتی عێراق (تعنت) لەگەڵ ئێمە دەکا وەکو حکومەتەکانی پێشوو سەیری ئێمە دەکا، من پێم وایە بەسە، تائێرە با بەس بێ، بەهیچ شێوەیەکی تر ئەوانەی کە پێش ئێستا ئێمە سستی و نەرمی لەگەڵ یاسا و دەستوور و حکومەتی عێراق کردمان با لەمەو دوا نەیکەین، با مەو قیفمان هەبێ، با رەئی خۆمان دیار بێ، دەربارەی وەزارەتی ئەوقاف، وەزارەتی ئەوقاف دێنداره، قەرزاری وەزارەتی کارەبایە، هەشت ملیار و پێنج سەد ملیۆن دینار، ئەمە تەراکوم بووە، ناڵێم هی پارە یان هی ئەمساڵە، تەراکوم بووە لەسەر یەك چەند ساڵە تاوەکو ئێستاکە نەدراوە، بەڵام من زۆرجارم وتووە، لێرەش وادەڵێم، ئەگەر من وەزیربام ئەو قەرزە لەخیلالی ئەو چوار ساڵە ئەدام دەکرد، لەهەر جێگایەکی با تەقەشوفم دەکرد، لە هەر جێیەکی با دەمدا، نەم دەهێشت ئەو قەرزە لەسەر من بمینێ، لەسەر وەزارەتەکەم بمینێ، کەواتە وەزیرەکە، وەزارەتەکە یان جورئەتی ناداتە بەرەخۆ یان شیانی نییە، یان

ناتوانێ یان دەترسێ، دەبوایە ئەو قەرزەی سەد کردبا، لە ئەنجومەنی وەزیران هێنابا، لە بودجەی خۆی بڕیبا، لەکوێی هێنابا دەبوایە بدابا، نەیداوە تا ئێستا ،موهیم دەبێ حکومەت بۆی چارەسە بکا، چارەیەکی بۆ ببینێتەوە، یان لێی خۆش ببێ یانیش بۆی بدا، ئەم قەرزەی نەمینێت، ساڵ بۆ ساڵێ زیاد دەبێ و تەڕاکوم دەبێ، واریداتی وەزارەتی ئەوقاف لەساڵی پار هەشت سەد و سی و شەش ملیۆن دینار بووە، ئەم ساڵیش هەشت سەد و پەنجا ملیۆن دینار بووە، لە وەقفەکانی دێت، لە ئەملاکی وەقف دێت، بەڵام لێرە من داوا دەکەم ماددەیەك وەکو یاسا بخەینە ناو بودجەی هەرێمی کوردستانی ئەمساڵ بۆ ئەو وەقفانە، بۆ ئەو پارەی کە لە ئەوقاف هەیە، بکەینە ماددەیەك، بڕگەیەك لەناو پڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستانی ئەمساڵ، کە ئەو پارانە لەوێ کۆ بکرێنەوە و تەنزیم بکرێ بە رێك و پێکی ئینجا سەرف بکرێ بۆ هەر بوارێك، ئینجا وەزارەتی ئەوقاف بێ یان نا، پێداچوونەوەیەکیش لەو موڵکانە بکەین ئێستا هەندێك هەنە بە سەد دیناری بەکرێ هەیە، تا ئێستاش بە سەد دینارە، پێداچوونەوەیەکی بۆ بکا، ئەو موڵکە هەر وا بەڕەڵا ماینە لەوێ و ئەو پارە لەوێ مایە، کەس نازانێ بەچی دەچێ و لە چی سەرف دەکرێ، لەلایەکی تریش قەرزارە، لەلایەکی تریش پارەی دەوێ، بودجەی دەوێ ئەمە هەر بەڕەڵاییەکی تێدایە، دەبێ پێداچوونەوەیەکی بۆ بکەی، ئەوە رەئی خۆمە، هەموو شتێك من لێرە کە قسە دەکەم رەئی خۆمە ڕەئی کەسی لەگەڵ نییە، رەئی خۆمە، شەخسییە، ئەو قسانەی کە دەیکەم، رەئی سولفەی عەقاری دووبارە هە ندێك قسەم ماوە، لەساڵەکانی پێشوو یەعنی پێش سەری ساڵ بە دوو، سێ مانگ سولفەی عەقاری دەوەستێ، ئێمە لێرە قەرار دەدەین ئەو سولفەیە نەوەستێ، بەردەوام بێ، ئێمە نازانین بۆ دەوەستێ؟ دەبێ روونکردنەوەیەك لە جەنابی وەزیرەوە بۆ مان بێت، بۆچی ئەو سولفەیە دەوەستێت؟ خەڵکێك هەیە ئێستا بە سەدان و بە هەزاران مەعامەلەی کردییە لە بانك لە ئینتیزاری بانکن، دەڵێ پارە نییە یان ناتوانن مەعامەلە بکەن یان ناتوانن خانوو بکەن لەبەر ئەوەی کە سولفەکە وەستاوە، ئەمەش کێشەیەکی گەورەیە، داوا لە حکومەت دەکەم ئەمەش دووبارە نەوەستێنێ، سولفەکە بەردەوام بێ یانیش روونکردنەوەیەك بۆمان بدا، بۆچی ئەو سولفەیەی وەستاندییە؟ هەر دیسان سولفەی عەقاری پێش دوو، سێ ساڵ ئێمە لەقەزایەکان نۆ ملیۆنمان دەدا بەخەڵك، لەشارەکانیش دوانزدە ملیۆن، هەندێ کەس وەری گرتییە، تابقێکی پێ کردییە، داوا دەکەن، خەڵکێکی زۆر داوا و گلەیی لە ئێمە هەیە وەکو ئەندام پەرلەمان لە مەنتیقەکان کە دێنە لای ئێمە ئەو قسانە بۆمان دەهێنن، داوا لە ئێمە دەکەن، نامە دەدەن بە ئێمە، دەڵێن ئەگەر بکرێ حکومەت ئەوەی بیەوێ تابقێکی کردبێ، پارەکە لە نۆ ملیۆنەوە بکرێ بە بیست ملیۆن، کە ئەو باقییەکەی بداتێ بۆ خۆی بکاتە دوو تابق خانووەکەی خۆی، ئەمە لێرە یەعنی زۆر پێم باشە ئەگەر حکومەت رەچاوێکی ئەو شتانە بکات، ئەو مەجالە رێنماییەکی پێ هەبێ، هەر کەسێك بیەوێ خانووی یەك تابقی کردبێ لە پێش یەك، دوو ساڵ، بە سولفەی نۆ ملیۆنی یان دوانزە ملیۆنی، ئێستا بووە بیست ملیۆن، ئەو باقی پارەکەی بداتێ، بۆ خۆی بیکاتە دوو تابق، بەڕەئی من ئەگەر حکومەت پێی بکرێت زۆر باشە و پشتگیریش لێ دەکەم، سەبارەت بە نەوت و بەنزین، بەڕاستی ئەمن لە زۆر جێگا ئەم قسەیەم کردییە،

لەلای زۆر برادەران، خەڵکەکەی ئێمە وەکو جاران نەمایە، ئێمە بڵێین هەروەها هەر شتێکمان بوێ بیکەین و بڵێین کەس ئاگای لێ نییە، ئەوە نییە، لەماڵی هەر فەقیر و هەژارێك ئێستا کۆمپیوتەرێك هەیە، ئەگەر پیاوەکە لێ نەزانێت کوڕەکە دەچێت دوو دوگمەی لێ دەدات، دەهێنێتە خوارێ دەڵێ بابە ئەمڕۆ واقەومایە و وا بووە و وایە لەدونیا، هەموو شتێکی بۆ روون دەکاتەوە، لێرە ئێمە خەڵك دەزانێ کە وڵاتی ئێمە وڵاتێکی نەوتییە، وڵاتێکی دەوڵەمەندە، چ عێراق چ کوردستان، من پێم باشە ئەو نەوتەی کە بە خەڵك دەدەن بە (42) هەزار دینار، بەڕاستی زۆرە، لەوانەیە بۆ هەندێك کەس زۆر نەبێت، بەڵام هەیە، دەبێ ئێمە چاو لەفەقیر بکەین، چاو لەتەبەقەی خوار بکەین، بەگوێرەی ئەوان سیستەمەکان و قانوونەکان دابڕێژین، نە بەگوێرەی خۆمان، ئێمە ئەگەر بەگوێرەی خۆمان دابڕیژین ئێمە مەلاکین، بەڵام بەگوێرەی خەڵکی هەژار و فەقیر دەبێ ئەو یاسایانە، ئەو رێنمایانە دابڕێژین، خەڵکەکە (42) هەزار دینار زۆر گلەیی لەسەر هەیە، دەڵێن زۆرە، پێمان باشە بیکەنە دە هەزار، بە پانزە هەزارێك زۆر باشترە لەبۆ خەڵك، ژیانی خەڵك باشترە، خەڵك پێی خۆشترە، دڵی خەڵك خۆش دەبێ، ئێمە نامانەوێ خەڵکی خۆمان رازی بکەین، نەمانەوێ خەڵك خۆشەویست بی لەگەڵ ئێمە؟ دەبێ خزمەت بکەین، دەبێ ئەو قسانە، ئەو گلەیی و گازاندانەی خەڵك جێ بەجێ بکەین، سەبارەت بە بەنزینیش بەڕای من بەنزین زۆر گرانە، یەعنی هەزارە و هەشت سەد و پەنجایە و حەفت سەد و پەنجایە و نازانم چی، بەنزین ئەگەر چی نەبێت ئێمە هەشتا پاڵاوگەی بچووکمان هەیە دەتوانین بەنزین بە حەدێکی ئەوە بکەین، کە خەڵك پێویستی بە بەنزین نەبێ، با بەنزینخانەکان کراوە بن، هەرکەسێ بەکەیفی خۆی بچێ لەکام بەنزینخانە تێ بکا، پڕ بکا، کەمی تێ بکا، چەندی تێ بکا بەکەیفی خۆی بێ، بە نرخێکی موناسب بێ، پێنج سەد بێ شەش سەد بێ، چوار سەد بێ، یەعنی چەندە ئێمە بتوانین کەم بکەین خەڵکەکە بۆ خۆمان رادەکێشین، خەڵکەکە حەزی لە ئێمە دەبێ، خەڵکەکە خۆشەویست دەبێ لەبەر چاوی ئێمە، ئێمە خۆشەویست دەبین لەبەر چاوی ئەوان، بۆ یەکتر ئاوا لێ دێین، بۆ یەکتر دەبینە هێز و قوەتێك، بەڵام ئێمە چەند شتەکان و خزمەتگوزارییەکان بۆ خەڵکەکە گران بکەین، قورس بکەین، لەسەری، دووری بخەین، درز دەکەوێتە نێوانی ئێمە، گلەیی و بۆڵە بۆڵی خەڵك دەبێ، خەڵك لە ئێمە تووڕە دەبێ و لەوانەیە شتی خراپتر دەبێت، هەر سەبارەت بە وەزارەتی ئەوقاف ئەو وەرەقانە لەولا بوون، دووبارە دێمەوە سەری، لەناوچەی زاخۆ لیستی ناوەکانی مزگەوتەکانی زاخۆ(176) مزگەوتن، (176) مزگەوت لە دەڤەری زاخۆ هەنە، بەڵام لەو (176) نەود و سیٚمزگەوت بەبێ فەرمانبەرە، یەعنی ئەوانە داوایان کردووە کە فەرمانبەریان بۆ هەبن، فەرمانبەریان بۆ دابمەزرێن بەڕاستی، ئێمە بینای دەکەین بە سێ، چوار دەفتەر، لەوێ دادەنێین کەسێکی تێدانییە، نە فەڕاشێك، نە مەلایەك، کەسێکی تێدانییە، بە چەند رۆژێکی تر تێکدەچێ و خراپ دەبێ و پەنجەرە دەشکێ، دووبارە دەچین تەعمیر دەکەینەوە، من پێم باشە یان نەکەین یان کە کردمان با خەڵکیش لەوێ دابنێن و دابمەزرێنین، ئیش وکار و خزمەتکاری لەو جێیە بکەن، دەربارەی کەرتی پەروەردە، بەڕاستی کەرتی پەروەردە پێویستی بە دامەزراندنی مامۆستایە، پێویستی بە بینایە، پێویستی بە خزمەتگوزاری ناو

مەکتەبەکانە، من نموونەیەك هەر وا دەڵێم، زۆر مەکتەب هەیە لەناو کوردستان، دوو، سێ دەوامی تێدا دەکرێت، هەر پۆلێکیش چل تا چل و پێنج، پەنجا خوێندکاری تێدا دادەنیشێت، ئەرێ باشە ئەو پەنجا خوێنکارە، چل خوێندکارە، هەر کەسێك قسەیەك بکا، بۆڵە، بۆڵی لێ دەردەچێ و دەنگە، دەنگ لەو پۆلە دەر دەچێ و هیچ تێناگا لەمامۆستا، چی دەڵێ و چی ناڵێ، هیچ ئیستیفادە لەو مەکتەبە ناکاتن، من پێم باشە ئێمە یەعنی لەچاوی بگرین و دووبارە بچینەوە سەر کەرتی پەروەردە، کە کەرتێکی ئەساسییە لەناو هەموو موجتەمەعێك و هەموو وڵاتێك، هەمووومان لە مەدرەسە هاتووینە، لە مەکتەب هاتووینە، دوای ئێمەش هەر لەوێ دێن، پێش ئێمەش هەر لەوێ هاتوونە، دەبێ ئێمە ئەوانە هەموو بە هەمییەتێکی زۆر گرینگ وەر بگرین، مامۆستای بۆ دابین بکەین، قوتابخانە دابین بکەین، خەڵك لەناو ئەو قوتابخانەیەدا هەبن، مەسەلەن بۆ نموونە فەڕاش، حەڕەس نییە، کە مەکتەبەکە تەواو بوو، دەرس تەواو بوو، مامۆستا کردییە سڕە، ئەمڕۆ سەرەی ئەو دوو قوتابییەیە، بەیانی سەرەی دووانی ترە، مەدرەسەکە پاك دەکەن، کە قوتابییەکەش هاتووە دەم لووت و قوڕگی هەموو تۆز و گڵە، نەخۆش دەبێ و دەکۆخێ و دایکی جلی دەبێ بگۆڕێ و بشواتن، یەعنی بەڕاستی ئەمە مەهزەلەیە، ئەمە زۆر خراپە، بەڕەئی من دەبێ ئێمە فەڕاش دابین بکەین، هەر مەدرەسەیەکمان دانا، فەڕاش دابین بکەین، فەڕاشێك هەبێ، حەڕەسێك هەبێ، شەو کە لەوێ ئەو مەکتەبە چۆڵ بوو، ئیدارەی مەکتەب هەزارەها شتی تێدایە، سجلی تێدایە، دەرەجەی خوێندکاری تێدایە، لەوێ کەسێك چوو ئەو شتانەی سووتاند، یان برد، کێ لێی مەسئوولە؟ کێ بەر پرسیارە؟ ئەمە لەکاتی خۆیدا نابێ، لەکاتی خۆیدا، لەکاتی مەلیك تا ئێستا هەر مەدرەسەیەکی دابمەزراندبایە، فەڕاشی هەبوو، حەڕەسێکی هەبوو، دوای ئەوە مامۆستا هەبوو، ئێمە دەمانەوێ یەعنی شتمان هەبێت و هیچ گوێ نەدەینێ، من پێم باشە ئەمە لەبەرچاو بگیرێ و ساڵی پاریش هەروا قسەمان کرد لەسەر ئەمە، فەڕاش و حەرەس زۆر موهیمە بۆ مەکتەبان، مامۆستا زۆر موهیمە، مەدرەسەکان بینا بکەین، ئێمە زۆرترین بودجەی بۆ دابنێین بەڕەئی من، بەڵام بچێتە بواری جێ بەجێکردن، هەروا بەس بەقسە دانەنێین، جێ بەجێ بکەین، دەربارەی بودجەی تەشغیلی من قسەم کرد، دووبارە هەندێك قسەم ماوە، هەر لەجێی تر ئیشارەتم پێداوە، بەڕاستی ئەمساڵ بودجەی وەبەرهێنان هەرچەندە باشە، لەساڵی پار باشترە، یەعنی بودجەکەی زیاد کردییە، هی تەشغیلی بووە شەست و نۆ و پۆینت پەنجا و دوو لە سەدا، لەساڵی 2012 (70٪) بوو، یەعنی دوو دەرەجەی کەم بووە، زۆر باشە، من قەت پشتگیری ناکەم بودجەی وەبەرهێنان زیاد بێ، هی تەشغیلی کەم بکرێ، قەت پشتگیری لەوە ناکەم، من پشتگیری ئەوە دەکەم هەموو هاووڵاتییەکی ئەم کوردستانە مووچەی هەبێ، ژیانی خۆش گوزەران بێ، با دوو ترلیۆن بمێنێ بۆ وەبەرهێنان، هیچ موشکیلەمان نییە، ئێمە کۆمپانیامان هەیە دەیدەینێ، بۆمان هەموو خزمەتگوزارییەکی جێ بەجێ دەکات، بە سەدان کۆمپانیا لەناو هەرێمی کوردستان هەیە، بائیشی خۆیان بکەن، با بۆمان جادە دروست بکەن، با بۆمان بینا دروست بکەن، هەر چۆن چۆنی بێ ئێمە ژیانی هاووڵاتی خۆمان بە لای ئێمەوە گرینگ بێ، ئەمە ئەساسە، کە ئەوە بوو هەموو شتێك دەبێ، کە ئەوە نەبوو هیچ شتێك نابێ، بودجەی وەبەرهێنانیش

بووە بە سی و یەك و پۆینت چل و حەوت لەسەدا، پاریش سی لە سەدا بوو، یەعنی ئەوە شتێکی باشە، وەکو ئەوانەی مە دەڵێن ئێمە خەبیرین لە ئیقتیساد، کە دەچن ئیقتیسادی دەوڵەتێکی تر بۆمان دەینن، دەبێ وابێ و وابێ، بەگوێرەی ئەوانە بێ باشە، ئەگەر بەگوێرەی من بێ قەت باش نییە، من هەموو کاتێك پشتگیری ئەوە دەکەم خەڵك مووچەی هەبێت، خەڵك دابمەزرێت، خەڵك ژیانی خۆش بێت، بەڵام ئەوە لەڕوانگەیەکی ترەوە سەیر دەکەن، لەڕوانگەی وابزانم کام دەوڵەت بۆمان هێناوە، دەڵێن بودجەی وەبەرهێنان وابێ و بودجەی تەشغیلی کەم بکرێ و نازانم چی، ئەی ئەو خەڵکە کێنە ئەو مووچەیە دەبەن؟ کێنە دادەمەزرێن؟ با بپرسم کێنە؟ ئەفریقینە؟ ئەفغانییە؟ ئەمەریکییە؟ هەر کوردن برای ئێمەنە، هەر خوشك و برای ئێمەنە، هیچ ماڵێك نییە دوو، سێ کەس مەعاشی نەبێ، هیچ ماڵێك نییە سێ، چوار مەعاشی نەبێ لەم کوردستانە، ئێمە با شانازی پێ بکەین، ئێمە با فەخر بەوانە بکەین، نەك بچین بڵێین مووچەی ئەو فەقیرە ببڕە بێنە بۆ ئێمە پڕۆژەیەك دابنێ، یان مەدرەسەیەك دروست بکا، بەڕەئی من ئەوە زۆر خراپە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان لێرە من هەندێك کەس هەیە هەر وەك گلەیی بۆمن هێناون، ئەمەش روون دەکەم لەبەر چاوی هەموو برادەران، هەندێك کەس هەیە لە شۆڕشی ئەیلوولدا لەساڵی شەست و یەك تا حەفتا و پێنج، پێشمەرگە بووە، لە نەوەد و یەك دوو و سێ مووچەیان بۆ بڕیتەوە وەکو ئەیلوول، دوای ماوەیەك خۆیی و خێزانەکەی مردینە، نەماون، بەڵام موچەکەی بڕی، قەیناکە ئەوە بۆ خۆیتی، مووچە بڕی تەواوە، منداڵەکانی کوڕ و کچەکانی گەورەنە، داوا دەکەن دەڵێن بۆچی زەوی بە ئێمە نادەن؟ باشە مووچەکەتان بڕی بەس زەوییەکە بدەن، حەقی خۆیانە زەوییان پێ بدەن، زەوییەکە بۆ پێنادەن؟ کەسێکی لە تەنیشت وییە، یان برای وییە، پیرەمێردە، ماوە، حەفتا ساڵە، مووچە یدەدەنێ ئێستا، زەویشی پێدایە، ئێ باشە ئەوەی تر مرد مووچەی نەدەنێ، بەڵام دەبێ زەوی پێ بدەن، حەقی خۆیتی، یەعنی زەوییەکی بدەنێ هەر کەسوکارەکەی دڵیان پێ خۆش بێ، بڵێ باوکی ئێمە رۆژێك خەباتی کردووە، شۆڕشی کردووە، پێشمەرگایەتی کردووەیەعنی من بەڕاستی زۆر پشتگیری لە ئەمە دەکەم، داوا لە حکومەت دەکەم ئەوانەش حەقی خۆیانە زەوییەکیان پێ بدەن، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ئەمە هەر بۆ وەزارەتی دارایی وابزانم بۆ تەعویزی خەڵك مەسەلەن بۆ نموونە بڵێین جێیەك سووتا یان لافاوی برد، یان خانووەك بەر شتێك کەوت یان رووخا، یەعنی کەسێك دوکانێ وی سووتا، ئاگری تیبەربوو، من نموونەیەکم هەیە، لەبەر دەستمە، لەزاخۆ مەخزەنێك سووتا، ئاگری تێبەربوو، هی جل و بەرگ بوو، دوکان بوو، مەخزەن بوو، بە هۆی کۆنتاکی کارەباوە، ئیتفا و پۆلیس هەموو هاتن کوژاندیانەوە، کەشفی بۆ کردو زەرەرەکەی بۆ نووسی و ناردی بۆ قائیمقامیەت لەوێندەرێش بۆ مەحافەزە، لە مەحافەزە هەستان کیتابەکی تریش لەسەر ئەو کیتابە کردییە، یەعنی ئەو رەپتی کردییە لەگەڵ ئەوە سەیارەیەکی برادەرێکی تر لە دهۆك سووتییە ئەویشی کردیتە کیتاب و بۆ وەزارەتی دارایی ناردییە، لەکەی؟ جەنابی وەزیری دارایی گوێ لێ بگرە، لەکەی بۆ ئێوە ئەو کیتابە هاتووە؟ دەڵێ کاتی سووتانەکەی 2011/1/30 دوکانەکەی سووتا، لە 2011/6/20 ناردییە بۆ وەزارەت، بە رەقەمی (6352) ئەم کیتابە هاتووە بۆ وەزارەت، تا ئێستا

نەجەوابی هەیە، نە قەرزی داوە، ئەمە ساڵ و دووساڵ بەسەرچوو، یەعنی ناڵێن وەرە دوای ساڵێکی تر، دە ڕۆژی تر، پێنجی تر، نازانم، بەڵام ئەو کیتابە هاوپێچە لەگەڵ کیتابێکی سەیارەیەکی سووتاو لە دەهۆك، لەوانەیە ئەو زیاتر لەسەری تەئشیر دابن ئەمەش لەبەرچاو بگرن، یەعنی من پێم باشە ڕەچاوێك بکەن و ئەو خەڵکە گلەیی و گازاندەی هەیە و هەر هەوارەکەی بۆ لای ئێمە دێنن، ئەوانیش دەست ناگاتە جێ، ئەمەش بۆ ئێمە لەکاتێکی وا فرسەتێك دەبینین وا ڕوو بەڕووی ئێوەی بکەینەوە، من هەر ئەوەم ماوە لەکۆتایدا چەند پێشنیارێکم هەیە، پێشنیار دەکەم کە حکومەتی هەرێم لە تۆمارکردن و تەملیك کردنی موڵك و ماڵی خەڵکی ئەوانەی کە تا ئێستا تەوسییە نەکراون، پلانێکی تۆکمە ئامادە بکا، چارەسەری ئەم کێشەیە، چارەسەری زۆر کێشەی تر دەبێ لەناو کۆمەڵگادا، من بە زەرووری دەزانم حکومەت ئەم کێشانە لەبەر چاو بگرێ بەزووترین وەخت، لیژنەشمان بۆ دانابوو وابزانم لەکاتی خۆیدا گوتمان با ئەوانە بکەن، بەڵام تا ئێستا نەچۆتە بواری جێ بەجێکردن، داوا دەکەم بە زووترین کات ئەوەش جێ بەجێ بکرێ، پێشنیارێکی تریشم هەیە حکومەت لەبواری گواستنەوە هەوڵی ئەوە بدات بەرنامەیەکی زانستی بۆ سەرتاسەری هەرێمی کوردستان بەرجەستە بکات، لەرووی گواستنەوە، بۆ فەراهەم کردنی هۆکارەکانی هاتوچۆی گشتی وەك ترام، وەك ڕێل، شەمەندەفەر، تۆڕی گواستنەوە زۆر موهیمە بۆ هەرێمی کوردستان، ئێمە ئێستا لێرە بۆ نموونە دەڵێم نەوت دەبەینە ئێران، بەچی دەبەین؟ بە تەنکەر، ئەگەر ئێمە ڕێلمان هەبێ بە ترێلە دەبەین، جادەکانمان تێك ناچن، ژینگەکەمان پیس نابێت، بۆ تورکیا دەنێرین، بە ڕێل دەبەین، شتومەك دێ بۆمان لە ئێران، لە تورکیا، بە ترێلە دێ، بۆ بەسەیارە بێ هەموو جادەکان تێك بچێ و ژینگە پیس ببێ و لەم لا و لەولا پیس ببێ، یەعنی تێك بچێ شتەکان، ئەمە زۆر موهیمە داوا دەکەم ئەمەش بخرێتە بەرنامەی کار بۆ داهاتوو، جەنابی کاك عەلی لێرە نەبوو دووبارە ئەو قسە دەکەمەوە، من پێشنیار دەکەم بۆ ساڵی داهاتوو لە زاخۆ بەنداوێك دروست بکرێت، بیخەیە ناو پرۆژەکانی ساڵی داهاتوو، ئەو بەنداوەش لە جەرسیرم و سەرەوە بێت، کاتی خۆی حکومەتیش کەشف و دیزاینی بۆ کردبوو، بەڵام نەچووە بواری جێ بەجێ کردنەوە، داوا لەجەنابی کاك عەلی دەکەم، کە وەکو وەزیری پلاندانان بۆ ساڵی داهاتوو ئەمە بخرێتە بەرنامەوە، لەکۆتایش پشتگیری قسەکانی کاك کاروان دەکەم، زۆر سوپاس، ئەمن سەرم ئێشاندن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو ئەڤین خان.

بەڕێز ئەڤین عمر احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرەلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، سەرەتا من قسەکانم بەوە دەست پێدەکەم کە دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی دەکەم، کە ماندووبوونێکی زۆریان کێشاوە بۆ ئامادەکردن و شیکردنەوە و دیراسەکردنی ئەم پرۆژە بودجەیە بەشێوەیەکی زانستی و ئابووری، تەنها و تەنها تێبینیەکی بچکۆڵەم هەیە ئەگەر لێمی قبووڵ

بکەن، ئەویش سەبارەت بە راپۆرتی لیژنەی ئێمەیە وەکو لیژنەی پیشەسازی و وزە و سامانە سروشتییەکان، کە لەخاڵی سێیەمدا باسی ئەوەمان کردووە، کە باسی وەزارەتی سامانە سروشتییەکانمان کردووە، لەخاڵی کۆتاییدا باسی ئەوەمان کردووە کە دەبێ وەزارەتی سامانە سروشتییەکان پەلە بکات، لە دابینکردنی یاخود گۆڕینی یەکەکانی کارەبا لەگاز وایلەوە بۆ غازی سروشتی، بەڵام دیارە لیژنەی دارایی بەشێوەیەکی تر دایان رشتۆتەوە کە گوایە ئێمە وتوومانە گاز یاخود غازی سروشتی بۆ خزمەتگوزارییەکانی تر دابین بکرێ، هیوادارم ئەو هەڵەیەمان بۆ چاك بکەنەوە، لەگەڵ رێزم، بەڕێزان، لای هەمووومان ئاشکرایە کە بودجە یەکێکە لە فاکتەرە سەرەکییەکان کە هەموو حکومەتێك پشتی پێ دەبەستێ بۆ جێ بەجێکردنی بەرنامە و ستراتیجییەتی خۆی، لەپێناو خزمەتکردن و ئاوەدانکردنی وڵاتەکەی دا، بەڵام بە هەمان شێوە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەم بودجە دیاریکراوەی کە لەبەر دەستی دایە هەوڵی داوە لە خزمەتکردن و ئاوەدانکردنەوەی هەرێمی کوردستان، هەروەها بۆ ئەمن و ئاسایشی هەرێم، باشترکردنی باری ژیانی ئابووری هاووڵاتیانی هەرێمدا بخاتە گەڕ، ئەویش بەبەرنامە و بە پلانی ستراتیجی کە پلانەکانی لەکورت خایەن و مام ناوەندی و درێژ خایەن دا خۆی گرتۆتەوە، کاتێك کە بە وردی بەراورد دەکەین لەنێوان ساڵەکانی 2003 تاوەکو بودجەی ئەمساڵ دەبینین کەوا لە هەموو سێکتەرەکان، لە هەموو بوارەکاندا یاخود بڵێین وەزارەتەکاندا خزمەتێکی باش لەم سێکتەرانە کراوە، ئەگەر ژمارەکان لەگەڵ خزمەتگوزارییەکاندا بەراورد بکەین، دەبینین هەموو ژمارەکان لە خزمەت و پەرەپێدانی ئەم کەرتانە براوەتە پێشەوە، بەرنامە ستراتیجییەکەی حکومەت کە چەند ساڵێکە دایڕێشتووە دیارە بەشێوەیەکی زۆر تۆکمە و بە سەرکەوتووانە بەرەو پێشەوە دەچێ، بۆ ئەم قسانەی من بەڵگەو نموونەمان زۆر، زۆر هەیە، دەتوانین بە هەموو شێوەیەك بەبەڵگە ئەم قسانە بسەلمێنین، من ئەگەر بێت و سەرەتا لە وەزارەتی کارەباوە دەست پێ بکەم، چونکە وەزارەتی کارەبا بەڕێزان ڕاستە ئێمە دەیبینین وەکو وزە، بەڵام وەکو پرۆژە دیار نییە، بۆیە ئەگەر بێت و هەمووی هێڵە و گواستنەوەیە و ئەو شتانە، بۆیە وەکو ئەوەی کە ببینی دیار نییە پرۆژەکە بەچ شێوەیەکە، بۆیە حکومەتی هەرێمی کوردستان توانیویەتی چەندین هەنگاوی گرینگ بنێت بۆ ئەم سێکتەرە، ئەویش لەبەرهەمهێنان و گواستنەوە و دابەشکردن و کۆنتڕۆڵکردنی، ئەم بەرهەمە خزمەتگوزارییە بە شێوەیەکی زۆر دادپەروەرانە، یەکسانە دەگاتە دەستی هەموو هاووڵاتییەکی هەرێمی کوردستان، تەنانەت بە هاووڵاتیانی ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستانیشەوە، ئێستا ئەگەر بێت و بەراوردێك بکەن ئێمە دەبینین ژمارەی هاوبەشانی هەرێمی کوردستان زیادی کردووە بۆ یەك ملیۆن و سی و شەش هەزار هاوبەش، پێداویستی کارەبا گەیشتۆتە لوتکە کە حاجەی فیعلی هەرێمی کوردستانە سێ هەزار و چوار سەد و هەشتا و هەشت مێگاوات کارەبایە، لەکاتێکدا لە 2006 بەرزترین پێداویستی هەرێمی کوردستان خۆی لە (1457) مێگاوات تەنها دەبینی، هەروەها حکومەت بە بەرنامە کار بۆ ئەوە دەکات کەوا لەساڵی 2016 دا بەرهەمهێنانی کارەبای هەرێمی کوردستان بگاتە شەش هەزار مێگاوات، کە تەنها ئەمە نەك پێداویستی ناوخۆی ئێمە پڕ دەکاتەوە، بەڵکو ئەو کاتە دەتوانین ئێمە

کارەبا بۆ دەرەوەی هەرێمیش بنێرین، بەرهەمهێنانی کارەبا لە ئەمساڵدا کە گەیشتۆتە دوو هەزار وحەفت سەد مێگاوات، بەڵام لەساڵی 2007 تەنها ئێمە چوار سەد و هەشتا و دوو مێگاوات کارەبامان بەرهەم دەهێنا، بەڕاستی ئەمە خۆی لەخۆیدا دەبینین ئەو بودجەیەی چەند ساڵێکە تەرخانکرابوو بۆ کارەبا چەند ساڵێکە، پێشکەوتنێکی باشی بەخۆیەوە بینیوە، وەزعی کارەبا لە هەرێمی کوردستان بە شێوەیەك پەرەی پێدراوە کەوا جێگای...، ڕاستە هەندێکجار بڕینی تێدایە، بەتایبەتی لەم مانگەدا، چونکە خەرجی هاووڵاتیان زۆر، زۆر لەوە زۆرترە کەوا تەوەقوع بکرێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەم وەزارەتە و حکومەت لەم سێکتەرەدا سەرکەوتنێکی زۆر باشی بە دەستهێناوە، پارەکەی بەفیڕۆ نەچووە، توانیویەتی خزمەتێکی زۆر بە هاووڵاتیان بگەیەنێ، سەبارەت بە گەیاندنی کارەبا بۆ ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان دیارە لەسەر فەرمانی بەڕێز جەنابی سەرۆکی هەرێمی کوردستان تواندراوە وەزارەتی کارەبا تۆڕی کارەبای هەرێمی کوردستان گرێ بدا بە تۆڕی کارەبای ئەم ناوچانەوە، بۆ نموونە بۆ کەرکووك 200 مێگاوات کارەبا دابینکراوە، بۆ موصڵ 50 مێگاوات، بۆ مەخمور و دەوروبەری کە (150) گوندی لەخۆوە گرتووە 20 مێگاوات کارەبای دابینکردووە، هەروەها خانەقین و شێخانیش کە پێشتر چوار تا شەش سەعات کارەبایان هەبوو ئێستا تواندراوە (16) سەعات کارەبایان ڕۆژانە بۆ دابین بکرێ، هەروەها لە رووی گواستنەوە تاوەکو ئێستا نزیکەی سێ هەزار و حەوت سەد و هەشتا و یەك کیلۆمەتر ئێمە تۆڕی کارەبا یاخود هێڵی گواستنەوەی کارەبامان هەیە، ئەمەش وا دەکا هێڵی گواستنەوە....، ئەم پرۆژەیە بەردەوامە، چونکە گوندەکان کە لە ئاوەدانکردنەوەدان پێویستیان بەوەیە کە کارەبایان زیاتر پێ بگات، خۆش بەختانە تواندراوە لە دهۆك تاوەکو ئێستا هەشت سەد و بیست و حەوت گوند کە ئاوەدانکراوەتەوە کارەبای پێ بگات، لە هەولێریش هەزار و سەد و پانزدە گوند کارەبای پێگەیشتووە، لە سلێمانیشدا هەزار و سێ سەد گوند کارەبای پێگەیشتووە، ئەوەی ماوەتەوە تەنها (59) گوندە کە لە هەولێر ئێستا بە مۆلیدە کارەبایان پێ دەگات، بەڵام لەماوەیەك دا یاخود لە موستەقبەلێکی نزیکدا کارەبا بۆ ئەوانیش دابین دەکرێ، حکومەت وەکو وتم بەردەوامە بۆ گواستنەوەی کارەبا بۆ هەموو گوندێك کە ئاوەدان دەکرێنەوە، هەروەها حکومەت بۆ کۆنترۆڵکردن و بە هەدەر نەدانی وزەی کارەبا بەرنامەی پێوەری زیرەکی بەرپا کردووە، کە ئێستا ئەو بەرنامەیە لەکاتی ئەوەیە کە موفاوەزات یاخود بڵێین خەریکی عەقدەکانن تا ئێستا بیست و هەشت کۆمپانیا تەقدیمی کردبوو، دیارە لەدوای ئەوەی کەوا لە کوالێتی و لەکاتی گرێبەستکردندا تەنها هەشت کۆمپانیا تاوەکو ئێستا ماوەتەوە، بەڵام بەرنامەکە بۆ سێ ساڵ دەخایەنێ ئەو پێوەرە تەنها بۆ کۆنترۆڵی کارەبا نییە، بەڵکو بۆ بە هەدەرنەدانی کارەبا و ئاوە بەیەکەوە، ئەگەر بێتو چووە بواری جێ بەجێکردنەوە پاشی سێ ساڵی تر ئێمە 500 مێگاوات کارەبای بە هەدەردراو دەگەڕێنینەوە بۆ سەر هەرێمی کوردستان، بێینە سەر کەرتی پێشەسازی، حکومەتی هەرێم ڕاستە گرینگی داوە بەم کەرتە، چونکە هەموومان دەزانین ئەم کەرتە لە عێراقدا، لەهەرێمی کوردستانیشدا ئێستا وەرچەرخانێکی گەورەی بەخۆیەوە بینیوە، حکومەتی عێراقی پێشتر سیاسەتی کەرتی گشتی بەرپاکردبوو، سیاسەتی ئیشتراکی هەبووە، دەمان بینی

هەموو کارگەکان، زۆربەی هەرە زۆری کارگەی حکومی بوون، بەڵام ئێستا ئەو سیاسەتە نە لەهەرێمی کوردستان، نە لە عێراقیشدا ئەو سیاسەتە بەرپا ناکرێ، چونکە ئەو سیاسەتە جیهانییە بە پراکتیکی، بە حەمەلی، بە عیلمی شکستی خواردووە، بۆیە سەردەکەین کەرتی خاسە، یاخود کەرتی تایبەت جێگای کەرتی گشتی گرتۆتەوە، هەرێمی کوردستانیش، چونکە سیاسەتی هەرێمی کوردستانیش بەپێی دەستووری عێراقی بەپێی ماددەی 110 ئێمە لە سیاسەتی ئابووری و سیاسەتی مالی و بازرگانیمان گرێدراوین بە حکومەتی عێراقەوە، بەڵام بەداخەوە حکومەتی عێراق هەتاوەکو ئەمڕۆش سیاسەتی مالی و سیاسەتی ئابووری و بازرگانیش لە عێراقدا روون و ئاشکرا نییە، بۆیە دەبنین تاوەکو ئێستا نەتواندراوە کۆنترۆڵی یاخود بەرەو پێشچوونی نە رووی بازرگانی بکا، نە رووی پیشەسازیش بکا لە عێراقدا، بەڵام ئێمە موکەمیلین بۆ ئەوان، هەروەها لەبیرمان نەچێ ئێمە گومرگەکانی عێراق هەمووی ئێستا هەروەکو وتم بەپێی دەستووری عێراقی لە دەستەڵاتە حەسرییەکانی حکومەتی ئیتیحادیە، تەنها ئیدارەکردنی ئەو گومرگانە ئیشتراکە یەعنی بڵێین لەو دەستەڵاتە هاوبەشانەیە بەینی ئێمە و حکومەتی ئیتیحادی، بۆیە ئێمە ناچارین بۆ ئەو بابەتانە خۆمان گرێ بدەین، بە عێراقەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبینین هەرێمی کوردستان لەبواری پیشەسازیدا هەنگاوێکی زۆر گەورەی هاویشتووە، بۆ نموونە دەبینین لە ساڵی 2004 تەنها هەزار و شەست و نۆ کارگە لە کوردستان بوونی هەبوو، بەڵام ئێستا یاخود بڵێین ساڵی 2012 ژمارەی کارگەکانمان گەیشتۆتە دوو هەزار و حەوت سەد و چل و نۆ کارگە، کرێکار کە کاری دەکرد لەم کارگانە یاخود بڵێین ئەیدی عامیلەی ئەو کاتە هەشت هەزار و حەوت سەد و هەشتا و شەش کرێکار بوو، خۆش بەختانە ئێستا گەیشتۆتە بیست و چوار هەزار و دوو سەد و پەنجا و پێنج کرێکار لەکەرتی تایبەتی کارگەکان کاردەکەن، کە ئەمە بۆ خۆی دیارە هەرچەندە جێگای تموحی ئێمە نییە وەکو هەرێمی کوردستان، وەکو حکومەتیش جێگای تموحی ئەوان نییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەرەو پێشچوونێکی باشی بەخۆیەوە بینیوە، من حەزدەکەم نموونەیەکی بەسیت بۆ ئێوەی بەڕێز بێنمەوە، چین وڵاتێکی ئیشتراکییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە قتاعی، لەتەبەنی کردنی کارگەکانی قتاعی تایبەتی یاخود خەسخەسەی کردووە لە قتاعی بەڕێوەبردنی کارگەکانی، بەڵکو خۆی رزگار کردووە لە قتاعی عام، بۆیە ئەمەیە دەبینی لەبازاڕەکانی هەموو جیهان ئێستا پڕە لەکاڵای سینی، لەگەڵ ئەوەشدا هەندێك کێشە هەیە کە رووبەرووی ئێمە بۆتەوە وەکو هەرێمی کوردستان، ئەویش نەبوونی گومرگێکی تۆکمەیە یاخود سیاسەیەکی گومرگی کە هۆکارە بۆ ئەوەی کەوا وای لێ بکات دەرگاکانی هەرێمی کوردستان کراوەتەوە بۆ هەموو کاڵایەك کە دێتە هەرێمی کوردستان، دووەم نەبوونی کوالێتی کۆنترۆڵێکی باش لە عێراق، لە سنوورەکانی عێراقدا، کە ئەویش وا دەکات دەرگا بکاتەوە بۆ داخیل بوونی یاخود هاتنە ژوورەوەی کاڵای زۆر کوالێتی نزم، هەرزان، کە تۆ ناتوانیت رێگری لێ بکەیت لە عێراقدا کاڵا نزمانە بەهەرزانەوە بێت و لێرە رێگری لێ بکەی نەیەڵی بێتە ناو بازاڕەکانی تۆ، هەروەها نەبوونی یاسای حیمایەی مەنتوجی مەحەلی ئەمانە هەموو هۆکارن بۆ ئەوەی کەوا ببنە بەربەست لەبەر پێشکەوتنی کارگە تایبەتییەکانی هەرێمی کوردستان، بۆیە هیوادارین

لەعێراقدا ئەم کێشانە چارەسەر بکرێ، ڕەنگدانەوەی دەبێ ئەو کات لەسەر سیاسەتی هەرێمی کوردستان یاخود انشاء الله ئەو رۆژە بێ بەیەکجاری سنوورمان جیا بکرێتەوە لەگەڵ حکومەتی عێراقیدا، هەروەها لەرووی ژمارەی کۆمپانیایەکانەوە لەلایەن وەزارەتی بازرگانییەوە مۆڵەتیان پێ دەدرێ، ئێمە دیارە لە ساڵی (2004) تەنیا 1871 کۆمپانیای خۆماڵی مان هەبوو، بەڵام ئێستا ژمارەیان گەیشتۆتە 12,348 کۆمپانیا، کۆمپانیا بیانییەکان 258 کۆمپانیا بوو، ئێستا 2028 کۆمپانیای بیانی لەهەرێمی کوردستان کاردەکەن، ئێستا بە هەموویەوە کە بەڕێژەی هەموو کۆمپانیایەکان کە کاردەکەن 14,376 کۆمپانیا لە هەرێمی کوردستان کاردەکا، لەرووی بازرگانیشەوە دیارە بازرگانی ئێستا بەرەو پێشچوونێکی باشی بەخۆیەوە بینیوە، ئەویش هەر دیسانەوە هۆکارێکی یاخود دەبێتە فاکتەرێکی ئیجابی بۆ بەرزبوونەوەی بواری ئابووری هەرێمی کوردستان، کە دەبینین ئێستا تواندراوە بڕی ئاڵوگۆرکردنی بازرگانی لەنێوان هەرێم و وڵاتانی جیهاندا لە چوار ملیار و دووسەد و بیست و چوار ملیۆنەوە لەساڵی 2004 بگاتە چواردە ملیار و هەشت سەد و هەشتا و نۆ بۆ ساڵی 2012، دێمە سەر وەزارەتی سامانە سروشتییەکان، دیارە سیاسەتی حکومەتی هەرێم لەم بوارەدا زۆر تۆکمە و سەرکەوتووانە بووە، پێشکەوتنێکی باش لەم کەرتە بەدی کراوە، کە بووەتە هۆی ئەوەی کە هەرێمی کوردستان لەرووی سیاسی بایەخ و هاوسەنگی خۆی پەیدا بکات، لە جیهان و لە نەخشەی جیهانی وزەشدا جێگەیەك بۆ خۆی داگیر بکات، هەمووشمان دەزانین نەخشەی وزەی جیهانییە کە سیاسەتی جیهان و سیاسەتی وڵاتان دادەڕێژێتەوە، بۆیە هەرێمی کوردستان بایەخ و سەنگێکی تایبەتی خۆی پەیداکردووە لە وڵاتانی جیهانی وئیقلیم و تەنانەت لە بەرامبەر بە حکومەتی عێراقیش، بۆیە تەعامووڵ کردن و مامەڵەکردن لەگەڵ هەرێمی کوردستان لەم رووەوە سەنگێکی بەخۆیەوە بینیوە، بەڵام دیارە سیاسەتی حکومەتی هەرێم زۆر سەرکەوتووانە بووە و سەرکەوتنیش لەوەدا خۆی دەسەلمێنێ کاتێك کە کۆمپانیایە جیهانییە زەبەلاحەکان دەست بەرداری بەرژەوەندییەکان و گرێبەستەکانی خۆیان دەبن لە حکومەتی ئیتیحادی و روو لە حکومەتی کوردستان دەکەن، ئەویش لەبەر ئەوەی گرێبەستەکان شەفافترن، گەندەڵی کەمتر تێدایە، دەبینین تاوەکو ئێستا پەنجا و دوو گرێبەستی نەوتی ئیمزا کراوە لە هەرێمی کوردستاندا، ئەم کۆمپانیایانەش کە کاریگەرییان بەسەر سیاسەتی وڵاتەکانی خۆیاندا هەیە هیچ کامیان سومعەت و سەرمایەی خۆی ناخاتە مەترسییەوە، بۆ ئەوەی بێ لە هەرێمی کوردستان بەرهەم بهێنێ، لەگەڵ ئەوەشدا تواندراوە لە رێگای وەزارەتی سامانە سروشتییەکان رۆژانە بڕی حەوت تا نۆ ملیۆن لیتر سووتەمەنی بۆ وێستگەکانی کارەبا دابین بکا، ئەمە جگە لەغاز و نەوتی رەشیش، ئەم بڕە گازوایلە کەوا بڕێکی دەکڕدرێت و بڕێکیشی هی خۆمانە کە وەزارەتی سامانە سروشتییەکان دابینی دەکات، هەڵبەتە من دەستخۆشی لە وەزارەتی سامانە سروشتییەکان دەکەم، چونکە ئێمە دیارە گرێبەستەکانی بەتایبەتی ئەو گرێبەستەی کە کراوە بۆ کارەبا مەرجێکی تێدایە، کە ئەگەر بێت و کۆمپانیا بەرهەمی هەبێ، بەرهەمی کارەبای هەبێ، حکومەت نەتوانێت ئیستیفادەی لێ بکا، غەرامەی لەسەرە، بەڵام خۆش بەختانە هەتاوەکو ئێستا ئەمە بۆ ماوەی چەند ساڵە حکومەتی هەرێم تاوەکو ئێستا غەرامە نەکراوە، چونکە

بەرۆژانە، هەموو سەعاتێك توانیویانە ئەو بڕە سووتەمەنییە دابین بکەن، چ خۆماڵی بێ، چ ئەوەی دەیکڕن لە دەرەوە، هەرچەندە کوالێتی ئەم گازوایلە زۆر بەرزە، چونکە کوالێتییەکەی دەگاتە سفر پۆینت هەشت، کە کبریتی تێدا نەبێ، یەعنی خاڵی بێ لە کبریتدا، ئەم جۆرە گازوایلەش هەڵبەتە ئەو گازوایلە نییە کە لەبازاڕدا بە هەشت سەد هەزارێك دەفرۆشرێ، بەڵکو مادام کوالێتەکەی بەرزە دیارە نرخەکەشی بەرز دەبێ، هەمووشمان دەزانین دائیمەن بۆ کوالێتی بەرز و بۆ ئەمجۆرانەی کەوا تۆزێك کەم دێتە بازاڕەوە، بازاڕ عەرز و تەڵەبێکی باشی لەسەر دەبێ، ئەمەیە کە نرخەکەی دیاری دەکا، هەروەها کێشەیەکی ترمان هەیە کە نەبوونی مەصدەرێکی سابت یاخود بڵێین ئەو مەصدەرە سابتە من سووتەمەنی لێ دەکڕم، لەگەڵ ئەوەش نەبوونی نرخی سابت لەسەر ئەو شوێنە، لەسەر ئەو سووتەمەنییە، ئەمە هەمووی خۆی کێشەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەزارەتی سامانە سروشتییەکان هەوڵێکی جدی نەبوونی نرخی سابت لەسەر ئەو شوێنە، لەسەر ئەو سووتەمەنییە، ئەمە هەمووی خۆی کێشەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەزارەتی سامانە سروشتییەکان هەوڵێکی جدی داوە، کاری باشی کردووە بۆ ئەوەی ئەو بڕە گازوایلە دابین بکرێت بۆ وەزارەتی کارەبا تاوەکو هیچ کاتێك وەزارەتی کارەبا نەتوانێ غەرامەتی حکومەتی هەرێم بکات لەسەر ئەم مەسەلەیە، سەبارەت بە داهات نەوت، هەڵبەت هەموومان دەزانین کەوا داهاتی نەوت بەتایبەتی ئەو پارەی کە دەست دەکەوێ لەگرێبەستە نەوتییەکاندا جێگای لەبودجە نابێتەوە، چونکە ئەوە داهاتێکە کە جیا لەم داهاتەی کەوا باس دەکرێ لەناو بودجەدا، ئێمە لەپەرلەمانی کوردستان وەکو لیژنەی یاسایی و سامانە سروشتییەکان و لیژنەی دارایی بە سەرۆکایەتی جەنابی سەرۆکی پەرلەمانیش چەند کۆبوونەوەیەکمان کردووە لەسەر پڕۆژە یاسای سندوقی داهاتە نەوتییەکان، بۆیە ئومێد دەکەین لەگەڵ تەواوبوونی ئەو سندوقە بتواندرێ ئەو مەوزوعەش رێك بخرێت تاوەکو لەگەڵ بوونی ئەو سندوقە ئیتر ئەو گلەیی و گازاندە لەلای کەس نەمێنێ کەوا چۆنیەتی یاخود بە چ شێوەیەك ئەو داهاتە کۆ دەکەیتەوە یان خەرج دەکرێ، دیارە ئەمەش ئێستا لەلای ئێمەیە، انشاء الله وەکو دەڵێم ئومێد دەکەین لە فرسەیەکی نزیکدا، ئەو یاسایە پەسەند بکرێت، ئەوە سەرۆکایەتی ئەنجومەنی هەرێمیشە کە ئێستا بڕیار دەدا لەسەر ئەو پڕۆژانەی کە تەخسیس دەکرێت لە هەرێمی کوردستاندا، کە بەو پارەیەی کە لەبەرهەمە نەوتییەکاندا بە دەست دێت بە چ شێوەیەك و بە چ شێوازێك خەرج بکرێ؟ من لەلام هەندێ لەو پڕۆژانە هەیە کە دیاری دەکات کە ئەو پارەیە بە چ پڕۆژەیەك و بە چ شێوازێك خەرجکراوە، بەڵام ئەوەی دەمێنێتەوە من روونکردنەوەیەکی لەسەر بدەم لەم بارەیەوە یاخود لەسەر پارەی داهاتی نەوت، ئەم داهاتە هەمووی پارەی نییە، زۆرجا بە پڕۆژە پێشکەش دەکرێ، پڕۆژەکانیش بە یەکجار وەکو ئەو پڕۆژەی لە بودجەدا دێ، بەم شێوەیە تەرخان ناکرێ، بەڵکو بە قۆناغ تەخسیس دەکرێ، ئەو پڕۆژانە و پارەکەی بۆ تەخسیس دەکرێ لەلایەن کۆمپانیایەکانەوە، ئەمە دیارە لەکاتی عەقد کردندا ئیتیفاقێك هەیە لەبەینی وەزارەت و کۆمپانیاکە بۆ چۆنیەتی تەخسیسکردنی ئەم پارە و چۆنیەتی جێ بەجێ کردن و قۆناغەکانی پڕۆژەکان، جێگای ئاماژە پێکردنە کەوا هاتنی ئەو هەموو کۆمپانیا زەبەلاحانەی نەوت کە بۆ هەرێمی کوردستان دێ،

دەبێتە مایەی ئەوەی کەوا سەقامگیرییەك بۆ موستەقبەلێکی زۆر نزیك، مایەی سەقامگیری ئابووری لەهەرێمی کوردستاندا، ئێستا وای لێهاتووە کاتێك کە هەر کۆمپانیایەك یاخود کۆمپانیایەکی نەوتی زەبەلاح بەو هەموو سەرمایەو سومعەوە دێتە هەرێمی کوردستان کار دەکا لە دوای خۆی (ئیتمیئنان و ئیستقرار) بۆ کۆمپانیایەکانی تری وەبەرهێنان دروست دەکا کە ئەوانیش چاو لەوە بکەن کە بزانن باری ئابووری هەرێمی کوردستان لەرووی ئەمنی و ئابوورییەوە ئیستقرارێکی باشی بەخۆیەوە بینیووە، ئیتمیئینانیان دەدەنێ بۆ یاسا بوونی کارەکانیان بۆیە کۆمپانیاکانی تری وەبەرهێنان لەسەر ئەساس و لەسەر سیقەی ئەوان روو لە هەرێمی کوردستان دەکەن، ئەمەش وا دەکا کۆمپانیای گەورە و کۆمپانیای باش روو لە هەرێمی کوردستان بکا، دیاری لەرووی کوالێتی و لەرووی ئابووریشەوە قازانجێکی زۆر بە هەرێمی کوردستان دەگەیەنێ، هەروەها ئەوەش جێگای سەرەنجە کە ئێمە بڵێین بوونی ئەم کۆمپانیا نەوتیانە لە هەرێمی کوردستان وای کردووە هەلی کار زۆر ببێ، ئێستا خۆش بەختانە (75٪) ئەیدی عاملە لە کۆمپانیا نەوتییەکان کرێکاری خۆماڵین کە لەوێ کاردەکەن، ئەمە جگە لەوەی کەوا چەندین کۆمپانیای نەوتی ئێستا لە هەرێمی کوردستانە، ئەوانیش خۆماڵین کە فێر بوونە کاردەکەن لەبواری نەوتدا، ئەمە دیارە لەرووی بزنسی و لەرووی ئابووریشەوە دیسانەوە عاملێکی زۆر موهیمە بۆ ئابووری هەرێمی کوردستان، هەروەها وای کردووە دیسانەوە ئەو بەرهەمانەی کە لە دوو پاڵاوگەکەی هەرێمی کوردستان دێ، چونکە ئێمە دەزانین ڕاستە تەقریبەن 81 تا 83 پاڵاوگەی پێی دەوترێ نا شەرعی هەندێك جار، چونکە هەندێکیان ئیجازەکانیان لە وزارەتی سناعە وەرگرتووە، هەندێکیشیان لە حکومەتی ئیتیحادیەوە وەریان گرتووە، بەڵام ئەو پاڵاوگانە بچووکن، سیعەیان بچووکە، تەنانەت بەرهەمەکانیشیان، پاڵاوتنەکانیشیان لە کوالێتیدا زۆر بەرز نییە، ناتوانن بگەنە ئەو ئاستەی کەوا ئەو سووتەمەنییەی کە پێویستە لە بازاڕەکانی هەرێمدا دابین بکرێ، نەیان توانیووە بەو شێوەیە دابینی بکەن بۆ هەرێم، تەنها و تەنها دوو پاڵاوگە هەیە کە ئەوانە جێگای ئەوەن زیاتر ئەتمیئینانیان پێ بکرێ، پاڵاوگەی بازیان و پاڵاوگەی کەڵەك، کە ئەم دوو پاڵاوگەیەش ئێستا بەڕاستی کار بۆ ئەوە دەکرێ کە پەرەیان پێ بدرێ، چونکە هەتاوەکو ئێستا کوالێتەکانی ئەوانیش نەگەیشتۆتە جێگای توموحی هەرێمی کوردستان یاخود نەگەیشتۆتە ئەو مستەوایەی کە لەناو بازاڕدا سیقە و پشتی پێ ببەسترێ، بەڵام ئومێد دەکرێ لە موستەقبەلێکی زۆر نزیکدا بتواندرێ کار بۆ ئەوە بکرێ کە ئەو پاڵاوگانە زیاتر تەتەوڕ و پەرەی پێ بدەن، دەبینین ئێستا ئەگەر ئەو بڕە سووتەمەنییە، یاخود ئەو بڕە بەنزینە نەبێ کە حکومەتی هەرێم خۆی دەیخاتە بازاڕەوە، حکومەتی ئیتیحادی ئەو بڕە بەنزینەی کە بۆمان دەنێرێ رۆژانە تەلاعوبی پێ دەکا، کەمی دەکا، دەیبڕێ، دەبێتە هۆی دروست بوونی قەیرانی سووتەمەنی، بەڵام باشە خۆش بەختانە لەو لایەنەشەوە تواندراوە کۆنترۆڵ بکرێ، بەڵام سەبارەت بەوەی کەوا پاڵاوگەی تر دروست ناکرێت، بەڕێزان هەتاوەکو ئێستاکە بەداخەوە هیچ سەرمایەدارێك نەیتوانیوە پڕو پۆزەڵێك یاخود پڕۆژەیەکی زۆر بە مستەوا و بە ستاندارد پێشکەش بکا، بەڵکو ئەوانەی کە پێشکەش کراوە تەنها بۆ دروستکردنی پاڵاوگەی بچووکە، هەرێمی کوردستان ئێستا پێویستی بەو پاڵاوگە بچووکانە

نییە، بەڵکو پێویستی بە دروستکردنی پاڵاوگەی گەورەتر هەیە، بۆیە ئەمە یەکێکە لەهۆکارەکان وای کردووە کە زیاتر رەفز بکرێن یاخود وەرنەگیرێن ئەو پرۆپۆزەڵانەی تەقدیم دەکرێ، بەڵام تاوەکو ئێستا بە جدی و بە فیعلی هیچ سەرمایەدارێ خۆی پارەی خۆی نەخستۆتە گەڕ بۆ دروستکردنی پاڵاوگەی ستاندارد و گەورە، خاڵێکی تریش هەیە ئێمە لەبیرمان نەچێ بەڕاستی ئێستا ئەو مەحەددەدات هەیە لەلایەن عێراقەوە بۆ دانانی تەسفییە کردنی نەوت لە کوردستاندا، ئێمە رێگا پێدراوین بۆ ئەوەی تەنها (17٪) لە بڕی (700 تا 750) هەزار بەرمیل نەوت کە عێراق دەیپاڵێوێ، ئەگەر عێراق ئەو بڕەی لە (700 تا 750) هەزار بەرمیل لە سووتەمەنی کە دەیپاڵێوێ بەشی ئێمە نەدا، ئێمە ماڤی خۆمانە (17٪)ی ئەو بڕەی کە دیاری دەکرێت (17٪) کە چەند دەکا ئێمە لەهەرێمی کوردستان بۆ خۆمان بیپاڵێوین و بەکاری بێنین بۆ حاجەی فیعلی هەرێمی کوردستان، بۆیە ئەمە فاکتەرێکە، هۆکارێکە بۆ ئەوەی کەوا رێگری دەبێ لەبەردەم دروست کردنی پاڵاوگەی بچکۆلە یاخود ستاندارد نزم، سەبارەت بە پڕۆژەی وەبەرهێنان لە پیشەسازیدا هەتاوەکو ئێستا لەهەرێمی کوردستاندا (105) پڕۆژە لە دەستەی وەبەرهێنان بۆ پیشەسازی بەکارهاتووە، ئەویش بەسەرمایەیەکی سێ ملیار و حەوت سەد و حەفتا و هەشت ملیۆن دۆلار، کە (15٪)ی هەموو پڕۆژەکانی وەبەرهێنان پێکدەهێنێ، ئەویش بریتییە لە کارگەکانی کەرەستەی بیناسازی و ئاسن و کارەبا و دروستکردنی ئەو مەوادە غیزائییانەی کە سناعی زراعی دەگرێتەوە، تواندراوە شەش هەزار هەلی کار رێك بخرێ بۆ هاووڵاتیان، (94٪)ی ئەم پڕۆژانەش بەرهەمی خۆماڵین، یەعنی ئەوانەی کە سەرمایەدارن، بەرهەم دەهێنن، خەڵکی وڵاتی هەرێمی کوردستانن، دیارە تەنها ئەوە نییە کە باسی ئەوە بکەین بڵێین ئێمە لە سێکتەری پیشەسازی و کارەبا و سامانە سروشتییەکاندا هەرێمی کوردستان توانیویەتی پارەی بودجە لە خزمەتی ئەو سێکتەرانە بەکاربهێنێ، بەڵکو لەسێکتەری پەروەردەدا سەرکەوتنی باشی بەدەست هێناوە، لە تەندروستیدا، لەشارەوانی و گەشت و گوزاردا، هەروەها لە دروستکردنی بەنداو و بۆند و ئەو شتانەشدا، لەپێدانی قەرز، هەروەها ئەگەر بێت و تەماشایەکی بچکۆلەی ئەو ژمارەیە بکەین کە هاووڵاتی بەشێوەیەکی باشتر توانیویەتی سوود لەم بودجەیە وەربگرێ، هەتاوەکو ئێستا بایی سێ ترلیۆن و هەشت سەد و حەفتا و سێ ملیارو هەشتا و پێنج ملیۆن دینار سوودمەند هەبووە لە قەرزەکان و بەخشینی هاوسەرگیری و خانووبەرەو قەرزی وەبەرهێنان و پیشەسازی و کشتوکاڵیدا، دیارە ئەمە خۆی وایکردووە کەوا بودجە بەبێ ئەوەی کەوا بەشێوەی پڕۆژە خزمەت یاخود بڵێین بەشێوەیەکی غێر موباشر، ئەمە وادەکا کەوا بەشێوەیەکی نەقدی و موباشر هاووڵاتی سوودمەندبێ لەم بودجەیەدا، من دێمە سەر بابەتی گەرمیان، بەڕاستی من هەمیشە وتوومە من خۆم بەوە گرێنادەم کەوا من تەنها خەڵکی گەرمیانم، بەڵکو ئێمە هەموو شارەکانی کوردستان.........، جەنابی سەرۆکی حکومەتی هەرێم لەماوەیەکی پێش ئێستادا سەردانێکی گەرمیانی کرد، لەگەڵ ئەوە کۆمەڵێك پڕۆژەی زۆر بەنرخ و زۆر خزمەتگوزاری گەیاندە ئەو ناوچەیە کە بینی فیعلەن ناوچەی گەرمیان پێویستیەکی فیعلی بەو پڕۆژانە هەیە، من دەتوانم بەژمارە هەموو پڕۆژەکان یاخود هەر کەسێکیش پێویستی پێ بوو هەموو پڕۆژەکان لەلای منە

دەتوانن بڵێن بیبەن بۆ ئەوەی دوای ئەوە وەکو پەرلەمان بۆ خۆتان ئاگاداریتان لەسەر هەبێ، پڕۆژەکانیش هەشت پڕۆژە بۆ ئیدارەی گەرمیانە، کە ئەم پڕۆژانەش جۆراو جۆرن، لەقیرتاوکردنی شەقامەکاندا، کۆنکریت کردنە، دروستکردنی شۆستەیە، گەیاندنی کارەبایە، ئاوە، دروستکردنی قوتابخانەیە، دایەنگەیە، باخچەیە، یاریگای تارتانە،لەگەڵ ئەوەشدا (1500) خانووی تێدایە بۆ وارسی شەهیدان، لە ئیدارەی گەرمیان بەگشتی هەشت پڕۆژەی تێدایە، کە بڕەکەی شەست و چوار ملیار و سێ سەد و پەنجا و پێنج ملیۆن دینارە، ئەمە بەس بۆ ئیدارەی گەرمیان خۆی، بەڵام ئەگەر هاتین وردمان کردەوە، شار بەشاریش پڕۆژەکانیان زۆرە، بۆنموونە لەشاری کەلار سی و دوو پڕۆژە بە گوژمەی شەست و پێنج ملیار و نۆسەد و چل و پێنج ملیۆن دینار تەرخانکراوە، وەکو پڕۆژەکانیش جۆرا و جۆرن لە هەموو شێوازێکی تێدایە، بۆ شاری کفری بیست و دوو پڕۆژەی بڕیاردراوە، بە گوژمەی بیست و حەوت ملیار و نۆ سەد ملیۆن دینار، بۆ شاری چەمچەماڵیش بیست و پێنج پڕۆژەی خزمەتگوزاری جۆرا و جۆر لەخۆ دەگرێ، پڕۆژەکانیش بە گوژمەی پەنجا و پێنج ملیۆن دینار و حەوت سەد و شەست و چوار ملیۆن دینارە، شاری خانەقینیش هەژدە پڕۆژەی بەخۆیەوە گرتووە، بە گوژمەی هەژدە ملیار و سەد و پەنجا ملیۆن دینار، سەبارەت بە شاری دووزخورماتووش چوار پڕۆژەی بۆ بڕیار دراوە بە گوژمەی پێنج ملیار دینار، سەبارەت بەشاری دەربەندیخان یازدە پڕۆژەی بۆ دابینکراوە بە گوژمەی دە ملیار دینار، کۆی گشتی پارەی تەرخانکراو بۆ ئەم پڕۆژانە دوو سەد و چل و حەوت ملیار و سەد و چواردە ملیۆن دینارە، بۆ سەد و بیست پڕۆژەی خزمەتگوزاری، ئەوەی دەمێنێتەوە تەنها من ئێستا پشتگیری لە قسەکانی بەڕێز کاک عەلی فەیلی دەکەم، پشتگیری لە پێشنیارەکەی دەکەم، هەروەها پشتگیری لە پێشنیاری برای بەڕێزم کاک عدنان عثمان دەکەم، لەکۆتایدا ئەوەی دەمێنێ بە وەزیرە بەڕێزان کاک علی سندی، کاک شێخ بایز، کاک رشید، کاک سەعد، پێتان دەڵێم من وەکو ئەندامێکی لیستی کوردستانی زۆر فەخرو شانازی بە بوونی ئێوە دەکەم وەکو حکومەتی هەرێمی کوردستان، کە تاوەکو ئێستا لە 7/25 توانیوتانە ئەو بەڵێنانەی کە ئێمە بەڕەسمی بە خەڵکی و بە دەنگدەری هەرێمی کوردستانمان دابوو شەست و پێنج تا حەفتای بتوانن جێ بەجێ بکەن، بۆیە ئەمە جێگای شانازییە بۆ ئێمە، زۆر سوپاسی ئێوە وەکو خۆتان، وەکو سەرۆکایەتی حکومەت، وەکو برا بەرێزەکانی تر وەزیرەکان، هەموو فەرمانبەرانی تر کە لەحکومەتدا کاردەکەن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاک گۆران.

بەڕێز گۆران ئازاد محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەو کاتەتان باش، سەرەتا لەدوای دەتوانم بڵێم شەش رۆژ قسە کردن، ئەگە ربڵێم بەشێکی زۆری لایەنە باشەکانی بودجە باسکراو بەشێکی زۆری رەخنەکانیش باسکراوە، هیچ بۆ ئێمە نەماوەتەوە لەو قسەکردنە، وابزانم لەجێگەی خۆیەتی، بەڵام لەبەر ئەوەی موناقەشەکردنی میزانییەکە چووە سەر کۆمەڵێك

مەحازەرات لەسەر بودجە، منیش لەو نیتاقەدا لەوانەیە هەندێ سەرنج بخەمە روو، بەر لە هەر شتێ من دەستخۆشی دەکەم لەوەزارەتی دارایی بۆ راپۆرتەکە، بۆ خشتەکانیان، بۆ کۆی وردەکارییەکانی کە خستراوەتە بەردەست ئەندامانی پەرلەمان، قسەکردنی من لەسەر میزانییە نامەوێ لە چوارچێوەی بەرگری و رەخنەگرتنێکی رووتدابێ، ئەوەی من دەمەوێ لێرە قسەی لەسەر بکەم، قسەکردنێك بێ لەسەر واقع حالی هەرێمی کوردستان، قسەکردنێك بێ لە پێناو نەشکان و وێران نەکردنی ئینتیمای هاوولاتیانی تاکی هەرێمی کوردستان بۆ دەستەلات، دەستەلات بە مانای ئەوەی نا ئەمڕۆ یەکێتی و پارتی لە دەستەلاتن، بەو مانایەی کە بەیانی هەر هێزێکی تر دێتە دەستەلات بتوانین بەشێوەیەك متمانەکە دروست بکەین کە بەیانی هاوشێوەی ئەمڕۆ شتەکان دووبارە نەبێتەوە و خەڵك لەبێ هیواییدا بخولێتەوە، گفتوگۆی میزانییە لەلای من هەر ئەو گفتوگۆیەی ئێرە نییە، من هەموو قسەکان لەسەر خۆم دەکەم، بۆ ئەوەی هیچ هەڤاڵێك نیگەران نەبێت، من پێم وایە بەشێکی رەخنەی ئێمە کە دەیکەین لەسەر میزانییە لە گفتوگۆیەکان و لە دوای پەسەندکردن دەگەڕێتەوە بۆ مەسەلەی چاودێری کردنی دوای پەسەندکردنی میزانییە، ئەمە دوو خاڵە، خاڵێکیان دەگەڕێتەوە بۆ چاودێری پەرلەمانی کوردستان، کە دیارە لەجێی خۆیەتی بەشی زۆری رەخنەکانی ئەندامانی پەرلەمان، لەبەر ئەوەی ئێمەی ئەندامی پەرلەمان لەماوەی یەك ساڵدا کۆی ئەو وەزیرە بەڕێزانەی، کۆی ئەو دامەزراوە بەڕێزانەی دەمانەوێ لەسەر شێوەی لێ پرسینەوە لە پەرلەمانی کوردستان ئامادەیان بکەین بۆ خستنەرووی سەرەنج و تێبینی و گلەییەکانی خۆمان بە هەر هۆکارێك بێ لەوانەیە بەر دەست نەکەون، بۆیە کۆی ئەو پرسیارو رەخنانە لەکاتێك گفتوگۆی میزانییە هەموو ئەندام پەرلەمانێك دەیکاتن کە هیچ رەبتی بە مەسەلەی میزانییەوە نییە، بەشێکی تری سەرەنجەکان، بەشێکی تری رەخنەکان لەوەیە کە لەوانەیە بۆ ئێمە ئەندامانی پەرلەمان بگەڕێتەوە، کەوا میزانییە لەدوای تەنفیزکردن وردەکارییەکانی دێتە جێ بەجێکردن، بۆ نموونە من پێم وایە لەمیزانییەدا دەتوانین تەنها قسە لەسەر ئەوە بکەین بۆ نموونە لە پاداشتی رۆشنبیرەکانی ئەوانەی بەناوی داهێنانەوە لەوەزارەتی رۆشنبیری دەکرێ، ئەگەر ئەو بڕەی بۆی داندراوە لەمیزانییە دەکرێ بڵێین زۆرە، دەکرێ بڵێین کەمە، بەڵام وردەکاری ئەوەی عادل بێ و شەفاف بێ و بەکێ بدرێ، پێم وایە ئەمە شوێنی نییە، ئەمە شوێنی دوای پەسەندکردنی میزانییە، شوێنی لیژنەکەیە لەگەڵ ئەندامانی پەرلەماندا بچن لەگەڵ وەزارەتی مالی دابنیشن قسە لەسەر ئەم حاڵەتە بکەن، بەشێکی دیکە ئەوەیە رەبتی بەمەسەلەی یاساوە هەیە کە ئێمە خۆمان پەرلەمان لێی مەسئولین، هەموومان لەگەڵ مەسەلەی زیادکردنی مووچەی کەمئەندامانین، هەمووشمان پێمان وایە ئەم یاسایەمان بە مەنتقییەتێکی واقعی هەرێمی کوردستان پەسەند نەکردووە، کە جیاوازیمان نەکردووە لەنێوان کەمئەندامێك کە هیچ مووچەی نییە، کەمئەندامێکیش کە مووچە خۆرە، بەڵام لە نەتیجەدا ئەمە یاسایە، ئەوە ئێمە پەرلەمانی کوردستان دەبێ ئەو یاسایە هەموار بکەین، ئەگەر قسە لەسەر زەریبە دەکەین، لەسەر خەڵکی باڵا، ئەوە پەرلەمانی کوردستانە پێم وایە بە یاسا دەبێ حاڵەتی زەریبە پەسەند بکرێ، لەبەر ئەوە پێم وایە رۆڵی رەقابەی پەرلەمانی کوردستان ئەگەر زیاتر هەڵبستێ

لەدوای پەسەندکردنی بودجەوە، ئێمەی ئەندامانی پەرلەمان سەلیقەی بەدوا داچوون و جێ بەجێکردنی خاڵەکانی بودجەمان زیاتر بێ ئەم جەدەلە دوورو درێژە لەکاتی ئێستادا دروست نابێ، خاڵێکی تر لە مەسەلەی میزانییەدا لەلای من ڕەقەم شتێکە، واقعی حاڵ شتێکی ترە، کە دەگوترێ من لەگەڵ مەسەلەی خەرجی زۆر، لەگەڵ مەسەلەی ناعەدالەتی نیم، بەڵام یەکێکم لەوانە دەیەها جار چوومە ئەو وەزارەتە بەڕێزە گلەیی ئەوەم کردووە کاکە سەیارەمان دەوێ بۆ ئەتفاء ، ئیسعافمان دەوێ، چووینە مەکتەب لەگەڵ هاوڕێم مامۆستا سەروەر کە باسی پێداویستی و قەنەفە و مێز دەکرێ، چووینە بەشێك لەقوتابخانەکان قەنەفەکانیان بەخێر لە مزگەوتەکان پێ درابوو، کە بەزۆر ئێمەیان دادەنیشاند لەسەری، ناوەکەی ئەوەندە قۆڵبوو کە دادەنیشتین نەماندەتوانی هەستینەوە، بەڵێ من پێم باشە ئەم مەساریفانە هەبێ، لەبەر ئەوەی هەر لەکاتی تەتبیقی میزانییەدا، لەکاتی سەردانی شوێنەکاندا ئێمە تووشی ئەم گرفتانە دەبینەوە، کە قسە لەسەر بوونی پارە دەکرێ بۆ مەسەلەی هاوکاری نەخۆش من لەگەڵ ئەوەمە هەمووی بچێتە ژێر دەستەڵاتی وەزارەتی تەندروستی، من لەگەڵ مەسەلەی موئەسەساتیم، من لەگەڵ ئەوەمە سندوقەکە تەفعیل بکرێ، بەڵام بۆ واقعی حاڵ ڕۆژانە هەر ئێمەی ئەندامی پەرلەمان، من وەك خۆم با باس بکەم، تەکلیف چەندجار لەوەزارەتی سەحە و لە پەرلەمان و لەسەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران دەکەین بۆ ئەوەی هاوکاری نەخۆش بکرێ، ئەمە دۆخێکە، یەعنی واقعێکی حاڵە لەوانەیە نەتوانین لە حاڵەتێکی ئێستادا بتوانین لێی دەرباز بین، بۆیە من پێم وایە ئەوەی کە پێی دەوترێ لەناو خوێندنەوەی بابەکاندا کە دەوترێ با سەیارە نەکڕدرێ، با ئەمە نەکڕدرێ، ئێمە ئێستاکە بەس باسی شارەوانی کۆیێ بکەین دوو ساڵە دائیرەی ئاو، دائیرەی شارەوانی بۆ دوو پیکاپ مەعتەلن، بەڵام من لەگەڵ ئەوەدانیم بچن لاندکرۆزەر بکڕێ بۆ مەسەلەی مودیری دائیرەکان، بەڵام لەگەڵ سەیارە خەدەمییەکانم، لەگەڵ شۆفەلم، لەگەڵ سەلەی کارەبامە، لەگەڵ سەیارەی کەپسم، کە لە رانیە یەکێك لە گرفتەکانیان کە سەردانمان کردبوون سەیارەی خۆڵ رشتنیان نییە، لەبەر ئەوە ئەگەر پارە تەرخاندەکرێ بۆ ئەوانە من بەکارێکی باشیان دەزانم، ئەوەی بەگشتی لەسەر میزانییە ئێمە قسەی لەسەر دەکەین، (14) ترلیۆن دینارە، لەو(14) ترلیۆن دینارە وابزانم حەوت ترلیۆن و کەسرێ هیچمان... یان دەتوانم بڵێم گلەیی گەورەی لەسەر نەبووە، کە ئەوەی بۆ فەرەبووی فەرمانبەران و ڕاستەوخۆ بۆ هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان دەچێ، ئەو پێنج ترلیۆنەی تریش کە بۆ وەبەرهێنان دادەندرێ، تێبینی ئەوەی لەسەر بوو کە هەمووی ناچێتە بواری جێ بەجێکردن، کەواتە سێ ترلیۆن دینار دەمینێتەوە، کەواتە لێرەدا (75٪) میزانییەکە ئیشکالیەتی گەورەی لەسەر نییە و قسەکردنە لەسەر بەشەکەی کە دادێت، من پرسیارێکم هەیە لەوەزارەتی مالییە کارێکی باشە میزانییەیان ناردووە، بەڵام ئەو سەرنجەی کە برای بەڕێزم کاك ئاراس خستیەروو لەسەر مەسەلەی یەك لەسەر دوانزەکە، کە ئەگەر وابێ وابزانم زوو پەسەندکردنی میزانییەی هەرێم زۆر دەرئەنجامی بابڵێین سەریعی نابێ، ئەمە خاڵێك، خاڵی دووەم ئەو هەوڵەی کە ئێستا لەبەغدا لە ئارادایە بۆ کەمکردنەوەی میزانییەی هەرێمی کوردستان بۆ سەدا سێزدە، واتە لە چواردە ترلیۆنەوە سێ ترلیۆنی تر دادەبەزێ، ئەوکاتە

حکومەتی هەرێم یەعنی لەبەردەم چ ئەگەرێکە؟ یەعنی ئەگەر کرا لەسەر ئەوەدا بەرچاورروونیمان بدەنێ، لەسەر مەسەلەی شکایەتکردن لەمەحکەمەی ئیتیحادی بەو پێیەی من لەوانەیە ئیختیساسەکەم لەسەر سوڵتەی قەزای بێ لە دەوڵەتی فیدالی، شکایەتکردن بۆ وەرگرتنەوەی موستەحەقاتی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە بەغدا لە مەحکەمەی ئیتیحادی بە رێگایەکی گونجاو نازانم، لەوانەیە وەك یاساییەك ئەم قسەیەم لەسەر بکەوێ، بەڵام مەحکەمەی ئیتیحادی عێراق، مەعکەمەی ئیتیحادی ئەمەریکا نییە، عێراق تا ئێستا لەسەر تەوافقاتی سیاسی دەڕوا، ئەگەر عێراق دەوڵەتێکی موئەسەساتی قانونە، ئەی مەسەلەی تەوافقاتی سیاسی بۆ؟ مەسەلەی ئەو هەموو گفتوگۆیە سیاسییە بۆ؟ ئەو مەحکەمە ئیتیحادییە چ نیزاعییەکی قانونی لەعێراقدا یەکلایی کردۆتەوە؟ مەحکەمەی ئیتیحادی بۆ مەعلوماتی هەموومان لە نۆ دادوەر پێکهاتووە، سێی کوردە، سێی شیعەیە، سێی سونەیە، سێ کوردەکە بە سەر سێ حزبی کوردستان دابەش بووە، بەسەر سێ شاریش، شیعەکەش بەسەر سێ حزبدا، سونەکەش بەسەر سێ حزبدا، ئەمە پێکهاتەی مەحکەمەی ئیتیحادیە، لەئەگەری شکایەتکردنی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ وەرگرتنەوەی مافەکانی خۆی لە مەحکەمەی ئیتیحادی، لە ئەگەری دۆڕانی ئەم شکایەتە رێگە چارەی تری بەردەم هەرێمی کوردستان چی دەمینێ؟ خۆ مەسەلەی مەحکەمە یان بردنەوەیە یان دۆڕانە، تۆ ئەگەر لەرووی قانونیشەوە زەمانەتی بردنەوەی مافەکانی خۆت کردبێ، بەڵام لەرووی سیاسییەوە ئەم زەمینە فەراهەم نەبووبێ، پێم وایە ئەو کاتە دەستکەوتێکی گەورە لەمەسەلەی مادی لە عێراقدا لە دەست دەدەی، لەسەر داهاتی مروور من بەکارێکی باشی دەزانم (50٪)ی دەدرێتەوە بە پۆلیسی هاتوچۆ، بەو پێیەی کە کارمەندی ماندوون، بە وپێیەیی رووداوی سەیارە زۆر بووە، بەو پێیەی ئوتۆمبێل لە هەرێم زۆر بووە، هەموو ئەمانە حەقی خۆیانە، بەڵام من کە پرسیم سەیری یاسامان کرد، ئەمە بە یاسا، نییە، بە رێنماییەکی ئەنجومەنی وەزیرانە ،دەڵێ، بەڵام ئایا وەزارەتی ناوەخۆ هەر تەنها مرووری هەیە؟ هەر تەنها مروور پێویستی هەیە؟ بنکەی ئاگر کوژێنەوەی شیواشۆك کە مەسفای نەوتی لێیە، یەك تەنکەری زۆر، زۆر بچووکە، کە نازانم ناوی چییە، ئەگەر خوانەکا ئاگر بگرێ بە مە دەیکوژێننەوە، ئەی بۆ ئەم پارەیە بە شێك بۆ مەسەلەی ئەتفاء و ئاگر کوژێنەوە نەبێ؟ ئەی بۆ بەشێك بۆ پێداویستیەکانی تری ناو وەزاەتی ناوەخۆ نەبێت؟ کە لەکاتێکدا من دەڵێم زەرووره ئیحالەتی مروور، بەڵام گەیشتۆتە هەندێك حاڵەت شتەکان چوونەتە ناو کەمالیات لەناو مروور، بەڵام بەشێك لەو دائیرانەی کە هەر سەر بەوەزارەتی ناوەخۆنە و لەبەر چاوی ئەوان دەڵێن ئەو داهاتە بۆ وەزارەتی ناوخۆیانە بۆ سەیارەیەکی زۆر پێویست ئەوە وەزع و حاڵیانە، لەبەر ئەوە بەڕاستی پێشنیار دەکەم ئەنجومەنی وەزیران، وەزارەتی دارایی بەو رێنمایانەدا بچێتەوە، ئەو پارەیەی کە دەگوترێت بۆ وەزارەتی ناوەخۆ هەر تەنها بۆ مروور نییە، بۆ ئەو دەوائیرانەی تریشە کە لەناو وەزارەتی ناوەخۆن، لەسەر داهاتی نەوت دیارە ئێستا یاسایەك لە پەرلەمانی کوردستانە بۆ دروستکردنی سندوقەکە، بەڵام ئێمەساڵی پار ماددەیەکمان دانا کە دەبێ حیسابێك بکرێتەوە و ئەو پارەی تێ بچێ، ئەوەی ئێمە رۆژانە لە ئیعلام دەیبستین پارە دادەندرێ، کە کارێکی باشە من دەستخۆشی دەکەم بۆ

هەڵمەتی نۆژەنکردنەوەی قوتابخانەکان بە بڕی پەنجا ملیۆن دۆلار، پارە زیاد دەکرێ بۆ کەسوکاری شەهیدان، پارە دادەندرێ بۆ بووژانەوەی گەرمیان، پارە بۆ ئەم حاڵەتانە هەمووی دادەندرێ لە سندوقی نەوتدا، بەڵام دەپرسم لەرووی مالییەوە دەکرێ حکومەت دوو قاسەی هەبێ؟ دەکرێ حکومەت دوو سەرچاوەی دەعمی مالی هەبێ؟ هەر بۆ حکومەتەکەی؟ با ئەم پارەیە لەناو ئەم سندوقە دابێ، دواتر هەم بەم بڕیارانەی حکومەت دەکرێ کە دەیداتن بۆ خزمەتکردنی ئەو ناوچانە، کە دەیدا بۆ خزمەتکردنی ئەم چین وتوێژانە، کە هەر بۆ پاڵپشتی وەزارەتی داراییە، بۆ ئەوەی وەزارەتی دارایی زیاتر تووشی عجز نەبێ، با لەژێر دەستەڵات و حیساباتی وەزارەتی مالییە دابێ، بەڵام ئەوەی ئێستا ئێمە دەیبینین حکومەت دوو قاسە و دوو وەزارەتی مالییە بەم شێوەی ئێستا دەکا، پێم وایە لەرووی قانونی نەگونجاوە، لە لاپەڕە سێزدەی راپۆرتی حکومەتدا باسی مەسەلەی بودجەی بەکاربردنی بەرگری و ئاسایش کراوە، کە بڕی سێ ترلیۆن و پێنج سەد و بیست و سێ ملیار و سێ سەد و چل و حەوت ملیۆن دینار بەبەر بەرگری و ئاسایش کەوتووە، تەبیعی ئەمە بودجەی بەکاربردنە، بودجەی بەکاربردنیش بەشە گەورەکەی بۆ مەسەلەی مووچەیە زائیدەن ئەوەکانی تر کە لەناو هێزەکانی ئاسایش و پێشمەرگە دەبێ بە جل و بەرگ و خۆراك و ئیتر ئەم وردەواڵانەیکە لەناو بودجەی بەکاربەردایە، بەرگری و ئاسایش لە چ پێکدێت؟ کە من ئەگەر باس بکەم، لە هێزی پێشمەرگە پێکدێ لە وەزارەتی پێشمەرگە، لە دەزگای ئاسایش پێکدێ، لەوەزارەتی ناوەخۆ پێکدێ، لە ئەنجومەنی ئاسایش پێکدێ، من باسی ئەنجومەنی ئاسایش ناکەم بەو پێیەی برادەران قسەیان لەسەر کردو، رەخنەی لەسەرە، بەڵام باسی ئەم سێ دامەزراوەی تر دەکەم، لەپێشمەرگە سەد و هەژدە هەزار کەس مووچە وەردەگرێ، لە هێزەکانی ئاسایش سی و سێ هەزار کەس مووچە وەردەگرێ، لەوەزارەتی ناوەخۆ سەد و سی هەزار کەس ئەگەر هەڵە نەبم زیاترە، کەمتر نییە مووچە وەردەگرن، من هیچ کاتێك لەم پەرلەمانە لەهیچ ئەندام پەرلەمان و لە هیچ کەسێکمان گوێ لێ نەبووە قسە لەسەر کەمکردنەوەی مووچەی هیچ یەکێك لەوانە بکەین، بەڵکو هەمووشمان شانازیمان بەدەرکردنی ئەو یاسایە کردووە و لەمونافەسە بووین کامان رۆڵمان زیاتر بێ لە زیادکردنی مووچەی هێزەکانی ئاسایش و پۆلیس، هەمووشمان برینداریین بۆ کەمی مووچەی هێزەکانی پێشمەرگە، داوای زیاتریشیان بۆ دەکەین، کەواتە مەسەلەی ئەم سێ ترلیۆنە کە بۆ ئاسایش، بۆ وەزارەتی ناوەخۆ، بۆ پێشمەرگە داندراوە، بەدەر لەئەنجومەنی ئاسایش کە لێم هێناوەتە دەرەوە، هەر ئێمە کردوومانە لەو پەرلەمانی کوردستانە، ئەگەر خاڵێکی خراپە هەر دەکرێ ئێمەش دەستکاری بکەینەوە، حەزم لێ بوو کاك د. علی لێرە با لەسەر پرۆژەکانی وەبەرهێنان من ساڵی پاریش ئەم قسەم کردو ئێستاش دەیکەمەوە، ناردنی ئەم لیستە جگە لەکات کوشتنی پەرلەمان و جگە لەکات کوشتنی ئێمەی ئەندامانی پەرلەمان هیچ ئیزافەیەك بۆ ئێمە ناکا، هەم ئێمەی ئەندامی پەلەمان تووشی هەڵە دەکا، هەم حکومەتیش، من قسەم لەسەر ئەو لیستەیە، نەم دەویست بەڕاستی لەسەر ئەم لیستەیە قسە بکەم، چونکە هەموو ساڵێك لە وەڵامدا دەگوترێت ئەمە دوا خشتە نییە کە لەبەر دەستی ئێوە دایە، ئەو خشتەی هاتە پەرلەمان پێم وابوو دوا خشتە نەبوو، چونکە

بەراوردی بەشێك لە پرۆژەكانی مەنتیقەكەی خۆم وەك كۆیە بینیم هەڵەی زۆر تێدایە، داوای ئاخیر جەدوەلم كردەوە كە لە 12/26 داویانە بەمن، ئەمە وتیان ئاخیر خشتەیە، ئەوەی لەبەر دەستی تۆیە كۆنە، ئەمیش بەهەمان شێوە كۆمەڵێك هەڵەی تێدایە، بەڵام ئەم هەڵانە لەلای من مانای ئەوە ناگەیەنێ ئەم پرۆژانە وەهمین، لەلای من ئەوەش ناگەیەنێ كە ئەم پرۆژانە وجودوودیان نییە و یاخود بە شێوەیەك لەشێوەكان......، بەڵام هەڵە دەكەین، دوێنێ هاوڕێیەكم لێرە باسی نەخۆشخانەیەكی سەد قەرەوێڵەیی كرد كە بەپێی خشتەكەی بێ قسەكەی ئەو ڕاستە، وجوودی نییە، بەڵام بەپێی واقع ئەمڕۆ سەعات 10:30 جێگری سەرۆكی حكومەت و وەزیری تەندروستی وا لەكۆیە ئیفتیتاحی ئەو نەخۆشخانەیە دەكەن بە تەجهیزەوە، بۆیە بەڕاستی ناردنی ئەم خشتەیە وادەكاتن ئێمە ئەندامانی پەرلەمان وەختمان بكوژرێ، قسەی زۆر بكەین، ئێمەش دەگەینە حەقیقەت لەسەر پرۆژەكان، ئەگەر ئەم خشتەیەش نەبێ، هەموو وەزارەتێك پرۆژە پلانەكانی خۆی دەنێرێ، كە ئەو پرۆژەی لەكۆیە ناوی هۆڵێكی ڕۆشنبیرییە دەڵێ ئێستا دەست بەكار نەبووە، لەوەزارەتی ڕۆشنبیری كە هاتۆتە پەرلەمانی كوردستان سەیرم كردووە لە قۆناغی تەنفیز دایە، خۆ ئەگەر لەوێش دەستم نەكەوێ دەتوانم لەگەڵ قایمقام و مودیر ناحییە و پارێزگاری شارەكە قسە بكەین بگەینە حەقیقەت كە ئەم پرۆژەیە ئایا وجودی هەیە یاخود وجودی نییە، بەڵام پرسیارە ئەساسیەكەی من لەسەر ئەمە نەبوو كە باسی بكەم، بەڵام ئەوەیە كەوا حەددی ئەو پارەیەی كە بۆ شارێك دادەندرێ لەنێوان وەبەرهێنان و بابلێین پرۆژەی پێشنیار كراو و پرۆژەی بەردەوام، ئەم پارەیەی كە كۆدەكرێتەوە بۆ شارێك دابندرێ پێم وایە شارەكان مەغدوور دەبن، چونكە پرۆژە هەیە لەناو ئەو لیستەدا ساڵی پار بە خشتەیەك بۆ من هات، ئەگەر بیرتان بێت، بۆ ئەندامانی پەرلەمانی بەڕێز نووسرابوو خشتەی ئەو پرۆژانەی كارەكانیان تەواو بووە، دوو،سێ پرۆژە لەو خشتەی ساڵی پار هات كە كارەكانیان تەواو بووە، ئەو ساڵ لەناو بەردەوامدایە، كە پارەی كۆیە كۆدەكەیەوە یان پارەی ڕانیە كۆدەكەیەوە ئەم بەردەوام پێشنیارانەی بۆ كۆدەكەیەوە دەڵێی تۆ ئەوەندەت بەركەوتووە، ئێ لەكاتێكدا ئەگەر لەسەر ئەو بنەمایەدا، پرسیارەكەی من بۆ وەزیری پلاندانان ئەوە بوو، ئەگەر لەسەر ئەم بنەمایە پارە كۆدەكرێتەوە بۆ موستەحەقاتی هەر شارێك غەدر لە هەموو شارێك دەكرێت، بۆیە زەرووڕە ئەگەر لەسەر پلانی وەزارەتەكانیشە ئەمە لەوانەیە وەزارەتەكان وردتر ئاگایان لە پرۆژەكانی خۆیان بی، بەڵام ئەمەی وەزارەتی پلاندانان هەڵەی تێدایە، هیوادارم لەوەدا پێداچوونەوە بكەن، ئەوەی ئێمە دەیبینین كەمتەرخەمییەك هەیە كە من بە هی وەزارەتی پلاندانانی نازانم، هی هەموو وەزارەتەكانە، قودرەی تەنفیز لەحكومەتی هەرێم زۆر خراپە، لەزۆربەی وەزارەتەكان جا وەزارەت تا وەزارەت فەرق دەكاتن، وەزارەتی سامانە سروشتییەكان، ئەوە باسی وەزارەتی بازرگانیشیان كرد، وەزارەتی سامانە سروشتییەكان پێنج پرۆژەی هەیە هەموو ساڵێك وەك خۆی دایدەنێتەوە، ئەگەر قسە لەسەر عەمباری نەوتەكەی هەڵەبجە بۆ مەسەلەی كێشەی زەویی بوو، ئەوە ئەو پرۆژە لەكۆیەش هەیە كێشەی زەوی نییە، لەبەر ئەوەی لەباتی زەوییەك سێ زەوی دراپتێ، ئاخیرجار دەڵێ ئەو پارەیەی بۆ دروستكردنی ئەو پرۆژەیە داندراوە بەش ناكاتن، داوامان

کردووە زیاد بکرێ، ساڵی پار دەستی پێ نەکرد، لەبەر ئەوەی پارەکە کەم بوو، ئەمساڵیش بە هەمان مەبلەغ پارەی پڕۆژەکە داندرایتەوە، یەعنی ئەمساڵیش دەست پێ ناکات، لەبەر ئەوەی کە ساڵی پار پارەکە کەم بوو دەستی پێ نەکرد، ئەمساڵیش دەست پێ ناکاتەوە.
لەبەر ئەوە هیچ نەبا لە پێنج پڕۆژە بیانکردبا چوار پڕۆژە، بۆ ئەوەی چوار پڕۆژەکەمان پێ تەنفیز بکردابایە، یان هیچ نەبووایە دەعمی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بۆ ئەم پڕۆژانە زیاد بکرابایە، هۆکاری ئەوەی کەوا قودرەی تەنفیزی ئەم پڕۆژانە لەوەزارەتەکان لاوازە، بەڕاستی بۆ کۆمەڵێك هۆکار دەگەڕێتەوە، کە پێویستە حکومەت بەرنامەی بۆ هەبێت، ئێمە کێشەیەکی گەورەمان لەگەڵ کۆمپانیایەکانی هەرێمی کوردستان و موقاولات هەیە، کۆمپانیا هەیە پلەی یەکی پێدراوە کە لەو ئاستەدا نییە و دێ ئیش وەردەگرێ و حکومەت تووشی کێشە دەکات، هاووڵاتیانیش تووشی کێشە دەکات، لەبەر ئەوەی چەند ساڵە داوا دەکرێ کە پێویستە حکومەت جارێکی تر موراجەعەی پۆلینکردنی کۆمپانیایەکان بکاتەوە، ئێمە لەگەڵ بەشێك لەکۆمپانیایەکان کۆبووینەوە، بە ئامادەبوونی شلێر خانیش وەك نوێنەری لیژنەی ئاوەدانکردنەوە، گلەیی گەورەی کۆمپانیایەکان ئەوەبوو کە پێدانی ئەو سولفەیە لەوەزارەتی مالییە بە عەزابێك و رۆتینێکی گەلەك گەورە ئەو سولفەیان دەدەنێ، کە حەزناکەم بچمە سەر وردەکارییەکە، بۆیە پێم وایە ئەرکی وەزارەتی پلاندانان هەر ئەوە نییە ئەو پڕۆژانەمان بۆ ریز بکە، ئەرکی ئەنجومونی وەبەرهێنان و ئەرکی هەموو وەزارەتەکان و حکومەتیش ئەوەیە جارێکی تر کۆمەڵێك رێگا بگرێتەبەر کار ئاسانی بکا بۆ لیژنەی تەندەرین لەخوارەوە، پڕۆژە هەیە دوو ساڵە لەحکومەتی هەرێم بابڵێین هەر لە کۆیە لەمەسەلەی زراعەدا ناچێتە تەنفیز، لەبەر ئەوەی بیست ملیۆنی نەقسە، دەبێ سێ جار کتاب بۆ هەموو وەزارەتەکان بکرێ هەتا بیست ملیۆن دەچێتە سەر ئەمە، ئەو پارەیەش دوو ساڵە لەسەر ئەو شارە حیساب دەکرێ کە بۆی داندراوە، ئەو پارەی ساڵانە دادەندرێ بۆ مەسەلەی گەڕاوەکان من بەکارێکی باشی دەزانم، لەگەڵ ئەوەی کەوا هەندێك وردەکاری لەمەسەلەی رێنماییەکان هەیە کە دەکرێ کاتی جێ بەجێکردنیان ئێمە زیاتر بەدوا داچوون بکەین، بەڵام دەکرێ لەگەڵ ئەوەشدا چ ئەو هاووڵاتیانەی لە دەرەوە دەگەڕێنەوە، چ ئەو هاووڵاتیانەی کەوا دیپۆرت دەکرێنەوە لەدەرەوە خۆ ئێمەش دەکرێ لەمیزانییەدا ئەگەر لەگەڵ ئەویشا بێ مەبلەغێك دابنێین بۆ هاوکاریکردنی ئەوانیش، چونکە ئەو باردۆخەی کە ئەوان تێیدا دەگەڕێنەوە لە ئاوارەیی هەم بابڵێین لە نەبوونی سوکنە و ئیش و تەعینات و مووچە، بەهەمان شێوە ئەوانەی دیپۆرتیش دەکرێنەوە لەهەمان بارودۆخدانە، پرسیارێکم بۆ وەزارەتی دارایی و ئابووری، لە راپۆرتەکەی خۆیاندا هاتووە کە بودجەی پترۆدۆلار لە ساڵی 2013 دا لە بەشی هەرێمی کوردستان تەنها چل و دوو ملیۆن و چوار سەد هەزار دینارە، یەعنی چل و دوو ملیۆن دینار پێم وایە مەبلەغێکە یەعنی لەناو مەسەلەی پتۆدۆلار و دەرکردنی، یەعنی هۆکاری ئەوەی کە حکومەتی عێراقی تەنها چل و دوو ملیۆن دینار دەدا بە هەرێمی کوردستان لە پترۆدۆلارا هۆکارەکەی بۆ چی دەگەڕێتەوە؟ ئێمە یاسای زیندانیانی سیاسیمان دەرکرد وەك خاتوو سۆزانیش باسی کرد، کەوا ئەمرەکانیان

له ئەنجومەنی وەزیرانە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر بەپێی یاسایەکە هەر زیندانییەکی سیاسی کەوا سوودمەند نەبووبێ و خانوو بکاتن بیست ملیۆن دیناری وەك مینحە پێ دەدرێ، بەڵام بە پێی ئەو نووسراوەی لەلای ئێمەیە تاوەکو ئێستا ئەوانە ئەو مینحەیان بۆ سەرف نەکراوە، ئەگەر هۆکارێك هەیە، ئەگەرنا هیوادارین ئەمساڵ کارئاسانی بکرێ بۆ ئەوەی پێیان بدرێ، لەسەر مەسەلەی ڕێکخستنی دەرماڵە، ئێمە کاتێك لەگەڵ وەزارەتی کارەبا دانیشتین قسە لەسەر ئەوە کرا کەوا وەزارەتی دارایی و ئابووری ئەو لیژنەیەی پێکیهێناوە بۆ دەرماڵە و مووچە هەموو کارەکانی تەواوکردووە، هەموو دەرماڵە و مووچەکانی یەك خستووە کە ئەوەی وەك یەك نەبووە لەگەڵ عێراقدا، بەڵام پێویستی بە موسادەقەی ئەنجومەنی وەزیران هەیە، بەگوتەی ئەوان تەنها یەکخستنی دەرماڵەی کارمەندانی کارەبا، وەزارەتی کارەبا یانزدە ملیار دیناری پێویستە، جا ئەگەر وابێتن ئایا ئەنجومەنی وەزیرانی بەڕێز کە لیژنەکە کاری خۆی تەواوکردووە، ئەم بڕیارە دەدا یان نا؟ ئەگەر ناکرێتن خۆ ئێمە زۆر بە سەراحەت دەتوانین باس بکەین کەوا ناکرێ لەبەر ئەم هۆکارانە و موبەرڕیراتەکان روون بکرێتەوە، لەسەر مەسەلەی بودجەی پەروەردە زۆر باسکرا من ناچمەوە سەری، بەڵام یەك شت کە نابێ بودجەی پەروەردەی هیچ ساڵێك کەم بکرێ و دەبێ زۆر زیاتر زیاد بکرێ، لەبەر چەند خاڵێکە، یەکەمیان، ئێستاکە لەدوای پرۆسەی ئازادی عێراق کەمن ئەو کەسانەی واز لەخوێندن دەینن، زۆرن ئەو کەسانەی دەگەڕێنەوە خوێندن، بۆیە ئەمە یەکێکە لەو حاڵەتانەی کەوا وایکردووە پێویستیمان بە مەسەلەی خوێندنگا زۆر بێ، دوو: بەشێك لەشارەکان لە زۆربەی حاڵەتی جێ بەجێکردنی پرۆژەکاندا مەکتەبێك دەکەنە قوربانی جادەیەك، فراوانکردنێك، بەبێ ئەوەی هیچ تەعویزێك بۆ وەزارەتی پەروەردە بگیرێتە بەر، وەك ئەوەی ئێستا لە رانییە دوو مەکتەب دەکەنە قوربانی فراوانکردنی شەقامێك کە من ئەویش بە زەروور دەزانم، پاراستنی مەکتەبەکەش هەر بە زەروور دەزانم، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك قادر حسن.

بەڕێز قادر حسن قادر:

بەناوی خودای گەورە و میهرەبان.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەلەمان، وەزیرە بەڕێزەکان ئەم کاتەتان باش، بە تەسەوڕی من ئەم وتەیە بەلاش نەهاتووە کە دەڵێ (خیر الکلام ماقل ودل)، ئومێدەوارم خۆشم پێی پابەندبم، سەرەتا دەستخۆشی دەکەم لە لێژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمانی کوردستان بۆ ئامادەکردنی راپۆرتەکەیان، هەروەها بۆ راپۆرتی وەزارەتی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستانیش، کە بەحەقیقەت ماندووبوونیان پێوە دیارە، کە خۆیان ماندوو کردووە، جێگای دەستخۆشین، بەتایبەتی راپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان، کە هەوڵی داوە ناوەڕۆکی راپۆرتی لیژنە هەمیشەیەکانی پەرلەمانیش لەناو خۆیدا جێ بکاتەوە، بەڕێز سەرۆکی

پەرلەمان، من وەکو پەرلەمانتارێك کە لە ئیش و کاری پەرلەمان تێگەیشتبم سەرەتا هەر بەڕێزێك لەپەرلەمان بە ئێختیاری خۆی ناوی خۆی لەلیژنەیەکی هەمیشەیی پەرلەماندا نووسیوە، ئینجا لێژنەیەك یان دوو، ئەکسەریەتی زۆربەی هەرەزۆری پەرلەمانتارە بەڕێزەکان لە دوو لیژنەن، خیلالی ئەو چەند ساڵەی کە لەو لیژنانە ئیشی کردووە بێگومان پسپۆری و شارەزاییەکی لەو وەزارەتانە پەیداکردووە، کە پەیوەندن بە لیژنەکەی خۆیەوە، هەر بۆیەش حەق وایە لە موناقەشەی بودجە هەر بەڕێزێك لە ئەو وەزارەتانەوە، ئەو بابەتانەوە قسە بکا کە پەیوەندن بەخۆیەوە، چونکە ئەکید شارەزایی لێ هەیە، جا هەردوو حاڵەتەکە رەوایە، چ بەرگرییان لێ بکا، چ رەخنەیان لێبگرێ، بەڵام هەر بەڕێزێك کە لە ئەلفەوە تاوەکو یاء بودجە باس دەکا، لای من سەیرە، چونکە تەسەوڕناکەم هیچ کامەمان لەهەموو بوارەکان پسپۆڕ بین، بۆیە بێشك لەم حاڵەتە ناحەقی دەوترێ و هەندێك شتی واش دەوترێ کە دوور و نزیك پەیوەندی بە بودجەوە هەر نەبێ، بێگومان هەر کارو پرۆژەیەك رادەی سەرکەوتن و سەرنەکەوتنی رێژەییە، ئەم بودجەیەش بە هەمان شێوە، ئەگەر بڵێین بودجەیەکی بێ کەم و کوڕی و پریفێکتە، ئەوە لەوانەیە وانەبێ، بەڵام ئەگەر بشڵێین ئەم بودجەیە هەمووی خراپە ئەمەشیان مومکینە بێ ویژدانی و دووربێ لە راستی، هەر بۆیە حەق وایە بەشێوەیەکی واقعییانە مامەڵەو گفتوگۆ لەسەر ئەو بابەتە بکەین، بەڵام شك لەوەدانییە کە ئەم بودجەییەکە چەند ساڵە حکومەتی هەرێم بەکاری دێنێ گۆڕانێکی ئیجابی زۆر گەورەی لەسەر هەرێمی کوردستان هێناوەتە ئاراوە، لەرووی بەرزکردنەوەی ئاستی ژیان و گوزەرانی خەڵك، ئاوەدانکردنەوەی بەرچاوی شار و شارۆچکەکان و گوندەکانی هەرێم، ئاڵوگۆڕی بازرگانی لە هەرێم، پێشینەی هاوسەرگیری، قەرزی عەقاری، قەرزی کشتوکاڵ، زیادکردنی مووچە و خانەنشینی فەرمانبەران، هاوکاریکردنی ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێم، گرینگی و تایبەت مەندی لە کەسوکاری شەهید و ئەنفالکراوان، کە ئەمە راستییەکە زۆربەی هەرە زۆری خەڵکی کوردستان دەیزانن، بۆیە ئێمە هەرچەندە بەواقعی تر قسە لەسەر ئەم بودجەیە بکەین، ئەوەندە زیاتر خەڵك قسەکانمان لێ وەردەگرن، ئەگەر وا تەسەوڕ بکەین کە بودجە فی سفربکەین خەڵك پێمان باوەڕ دەکا، وانییە، چونکە وەکو عەرزم کردن خەڵك موستەفیدە لەم بودجەیە، بەشێوەی راستەوخۆ و ناراستەوخۆ، هەروەها هۆشیار و ئاگاداریشن لە پێشکەوتنە بەردەوامەکانی هەرێمی کوردستان، هەر بۆیە بە هیچ شێوەیەك حەزناکەن گرفت بەمەبەستی دواخستنی پەسەندکردنی بودجە دروست بکرێ، مادام ساڵ بۆ ساڵ کوردستان لەپێشکەوتن و گەشەسەندن دایە، تەنانەت بۆتە وڵاتێك کە کۆمپانیا جیهانییە بەناوبانگەکان لەسەرجەم بوارەکانی وەبەرهێنان رووی تێدەکەن، ئەویش لەبەر ئەوەیە چونکە ئایندەیەکی گەش بەدی دەکەن، ئایندەیەکی گەش بەدی دەکەن لەم هەرێمەدا و بەرزبوونەوەی ژمارەی کونسوڵخانەی وڵاتان لە هەولێری پایتەخت ئاماژەیەکی تری دان پێدانانی وڵاتانی جیهانە بەسیاسەتی سەرکەوتووی هەرێمی کوردستان، هەروەها من پشتگیری لە راپۆرتی لیژنەی تەندروستی دەکەم بە حوکمی ئەوەی ئەندامێکم لەو لیژنەیە، ئومێدەوارم حکومەتی هەرێم تا ئەو جێگایەی دەتوانێ و باری دارایی بواری دەدات، گرینگی بە کەرتی تەندروستی بدات، چونکە بەشێوەیەکی

راستەوخۆ پەیوەستە بەژیان و تەندروستی کۆمەڵگەکەمانەوە، لەهەمان کاتیشدا پشتگیری لە راپۆرتی لیژنەی ناوەخۆ و ئاسایش و ئەنجومەنە خۆ جێیەکان دەکەم، کە وەزارەتی ناوەخۆ و دەزگای ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش دەگرێتە خۆ، پێشنیار دەکەم هەوڵبدرێ هیچ کەم و کورتییەك لە بودجەی ئەم دەزگایانە نەبێ، چونکە لەکار و سیاسەتی ئەمنیان سەرکەوتوبوونە، ئەجامەکەش ئەو سەقامگیریە ئاسایشەیە کە لە هەرێمی کوردستان بەرقەرارە و سەرپشکی هەموو لایەنەکانی تری پێشکەوتن و بووژانەوەکانە لە کوردستاندا، پاراستنی گیان و ماڵی هاووڵاتیان ئەرکێك و زەرەرووتێکە لە پێشەوەی هەموو کار و بەرنامەکانی تر، ئەگەر بەراوردێك بکەین لە نێوان ئەو برە بودجە سنووردارە تەرخانکراوەی کە بۆ دام و دەزگاکانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ ئەو بودجە زەبەلاحەی کە حکومەتی ئیتیحادی بۆ بواری ئەمنی خۆی تەرخانی کردووە، باوەڕ بکەن جیاوازییەکە ئەوەندەیە قابیلی موقارەنە نییە، یەعنی زۆر، زۆرە، حکومەتی مالیکی دەیان ملیار دۆلاری بۆ بەرگری و ئەمنی و دژە تیرۆر تەرخانکردووە، کەچی ئەنجامەکەشی هەرکەس بە چاوی خۆی دەیبینێ، تەقریبەن رۆژانە کاری تیرۆرستی و خۆکوژی و ئۆتۆمبێلی مین رێژکراو لەشار و شارۆچکەکانی عێراق دەتەقنەوە، دەیان و سەدان قوربانی بە دوای خۆیاندا بەجێ دەهێڵن، هیچ تاکێکی ناوەڕاست و باشووری عێراق لەپاراستنی سەروماڵی خۆی و خێزانەکەی دڵنیا نییە، کەچی لەهەرێمی کوردستان جیا لە سەقامگیری ئاسایشی هاووڵاتیان پێشکەوتن و بەردەوامی پرۆژە جۆراو جۆرەکانیش بەردەوامە، بۆ وڵاتانیش ئەو حەقیقەتە روون بۆتەوە، کە هەرێمی کوردستان زۆر جیاوازترە لە پارچەکانی تری عێراق، هەر بۆیەش زۆر بە دڵنیاییەوەش رووی تێ دەکەن و بوونی ئەم هەموو خاوەن سەرمایە و کارکردنیان لێرانەدا نیشانەی ئەم ڕاستییەن، بەڕێزان، بوونی هێزی پێشمەرگەی کوردستان لەسنوورەکانی هەرێمی کوردستان یەکێکە لەخاڵە هەرە بەهێزەکانی هەڵوێستی هەموو تاکێك لە هەرێمی کوردستان، یەعنی ئێوە تەسەورکەن ئەگەر ئەو ئیستعدادە نەبوایە ئێمە ئێستا لەسەر مێزی گفتوگۆکان لەگەڵ مالیکی و ئەمسالی ئەو دەبێ لە مەوقعێکی لاوازدا گفتوگۆمان بکردبایە، دانوستانمان بکردبایە، بەڵام خۆشبەختانە ئێستا لەمەوقعی قووەت ئێمە موفاوەزات دەکەین، بۆیە روحی مانەوە و بەرە و پێشچوون و خۆڕاگری هەرێمی کوردستان بەدەرەجەی یەکەم لەدوو شت دایە، سەقامگیری باری ئاسایشی هەرێمی کوردستان، هێزی پێشمەرگەی هەرێمی کوردستان بۆ بەر پەرچدانەوەی ئەو چاوچنۆکییە یان ئەو فیئە دەست درێژکارییەی کە هەندێکجار لەلایەن خەڵکێك بەداخەوە دێتە سەریان و هەوڵدەدەن دووبارەی بکەنەوە، بۆیە هێزی پێشمەرگەی کوردستان، ئاسایشی هەرێمی کوردستان کە لەژێر سایەیاندا هەموو دەستکەوتەکان و پێشکەوتنەکانی تر دێنە ئاراوە، دەبێ هەموو تاکێك شانازی پێوە بکا، هەموو کەسیش بە هی خۆی بزانێ، من گوێم لەهەندێك خوشك و برایان بوو وتیان ئەمەی کە هەیە لەهەرێمی کوردستان دڵسۆزی خەڵکی کوردستانیشە، من سەد لەسەد تەئیدیان دەکەم، بیل فیعل، خەڵکی کوردستانیش دڵسۆزە، بەپەرۆشە بۆ پاراستنی ژیان و ماڵی خۆی و هاووڵاتیان و دەستکەوتەکانی ئەم هەرێمە، بەڵام نوقتەی هەرە گرینگ ئەوەیە کە خەڵکی هەرێمی کوردستان، دام و دەزگا ئاسایشەکان بە

خوشك و برای خۆیان دەزانن، بە پارێزەری کەرامەت و سەرو ماڵی خۆیان دەزانن، بۆیە هەموو شتێکیان پێڕادەگەیەنن، هەموو بەرگرییەکییان لێ دەکەن، ئەمە راستە، ئومێدەوارین ئەم بیرکردنەوەیە هەتا هەتایێ بەردەوام بێ، پێشکەوتن و گەشەسەندنی وڵاتان، تۆکمەی وڵاتان، قوەتی وڵاتان لەیەکڕیزی خەڵکەکەی دایە، ئێمەش ئومێدەوارین رۆژ بەرۆژ ئینتیمای نەتەوەیی نیشتیمانی، خۆشەویستی بەرامبەر بەیەکتر، بەرامبەر بە حکومەتی خۆمان، بەرامبەر بە دام و دەزگاکانی خۆمان، بەرامبەر بە دەزگا ئەمنییەکانی خۆمان، بەرامبەر بە هێزی پێشمەرگەی کوردستان رۆژ بەرۆژ لەگەشەسەندن دابێ، حەزیش دەکەم وەکو پەرلەمانتارێك کە نوێنەرایەتی سنووری سۆران بە هەر چوار قەزایەکەوە دەکەم واتە سۆران، مێرگەسۆر، رەواندز، چۆمان لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە ئاوڕێکی جیدی تری لێ بدرێتەوە، بەحوکمی ئەوەی لانك و مەڵبەندی شۆڕشە رزگاریخوازەکانی گەلی کوردستان بووە، هەر لەسەرەتای شەستەکانەوە تاوەکو راپەڕین، لەلایەکی تر سنوورێکی جوگرافی گرینگی هەیە کە هەرسێ وڵاتی هەرێمی کوردستان و تورکیا و ئێران بەیەکەوە دەبەستێتەوە، لەرووی بازگانی گرینگی خۆی هەیە، لەرووی سیاحیش گرینگی خۆی هەیە، بۆیە من داوا دەکەم لە حکومەتی هەرێمی کوردستان بەپێی ئەو توانایەی کە لەبەر دەستیان دایە لەرووی رێگاو بان، لەرووی بەدوو سایدکردنی خەتی هاملتۆن، گرینگیدان بەکەرتی سناعە، لەوناوچەیە درێغی نەکەن، لەکۆتایشدا دەڵێم جێگەی خۆشحاڵییە کە ئێمە ئیمساڵ لەکاتێکی گونجاو موناقەشەی بودجەی ساڵی 2013 دەکەین، ئومێدەوارم سوود لەکات وەربگرین، بۆ ئەوەی زووتر بودجەکە لەم پەرلەمانە بەرێزەوە پەسەند بکرێت و حکومەتی هەرێم بتوانێ دەست بەکاروباری پڕۆژەکان بکات و خەڵکی کوردستانیش بە پەرۆشەوە لەچاوەڕوانی پەسەندکردنی بودجە دان، چونکە پەیوەندی راستەوخۆی بە ژیان و گوزەرانی خەڵکەوە هەیە، پەیوەندیاریشە بەپڕۆژە خزمەتگوزارییەکان، ئەمە لەکاتێکدایە کە عێراق لە ئەنجامی سیاسەتە چەوتەکانی مالیکی بە قەیرانێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی قوڵدا تێدەپەڕێت و وەزعی ناوچەکەش بەگشتی نا ئارامە، هەر بۆیە زۆر گرینگە و پێویستە ئێمە کار و بەرنامەکانمان راستە رێ بکەین، بۆ ئەوەی بتوانین رووبەرووی ئەم تەنگەژانە ببینەوە و ئەزموونەکەشمان بەرەو پێشتر ببەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك فاضل بەشارەتی:

بەڕێز فاضل محمد قادر (بەشارەتی):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من وەکو باقی هاوەڵانم دەستخۆشی لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم، دەستخۆشی لە لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان دەکەم کە بەڕاستی ماندووبوونێکی زۆر بە راپۆرتەکەیانەوە دیارە، وردەکاری و شیکارییەکی باش لەناو راپۆرتەکەیاندا دیارە، بەرچاو روونییەکی تەواویان خستۆتە بەردەم تێکڕای ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان، دیسان بە خۆشحاڵییەوە دەڵێم ئەمساڵ بە جیا لە ساڵانی رابردوو

حکومەتی هەرێمی کوردستان زۆر بە پەرۆشەوە توانی پڕۆژەی بودجەی ساڵی 2012 بۆ 2013 ئامادە بکا، بەڕاستی لەساڵانی رابردوو ئێمە پڕۆژەی بودجەمان بۆ ساڵی داهاتوو موناقەشە دەکرد، وەکو مەعلومە ساڵی رابردوو پڕۆژەی بودجە لە مانگی شەش موناقەشە کرا، زۆربەی پڕۆژەکان کە بەتایبەتی پڕۆژەی درێژخایەن یان پڕۆژە پێشنیار کراوەکان نەکەوتنە بواری جێ بەجێکردنەوە بەهۆی دواکەوتنی بودجەوە، بەڵام ئەساڵ بەهۆی پەرۆشی حکومەتی هەرێمی کوردستان و خەم خواردنیان بۆ زووتر ناردنی پڕۆژەی بودجەی ساڵی 2013 خۆشبەختانە پڕۆژەی ساڵی 2013 بۆ ئەمساڵ موناقەشە دەکەین، ئەمە جارێکی تر دەستخۆش بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەوەی کەمن زۆر پێی خۆشحاڵم بە هەموو فراکسیۆنەکان، تێکڕای ئەندامانی پەرلەمان، ئەمساڵ لە قسەکردنەکانماندا بەرەغمی ئەو هەموو رەخنە و گلەیی و گازاندەیە کە لە حکومەت و لە پڕۆژەی یاسا گیرا، بەڵام خاڵی هاوبەشمان زۆرە، هەرچەند لەقسەکردنەکە یان بابڵێین پێشتر بەڕێزتان ئاگاداری ئەوەتان پێداین کە قسە تیکرار نەبێ، بەڵام پێم وانییە هێچ کامێکمان بتوانین قسەیەك بکەین کە نەکرابێ ، بۆیە بەحەقیقەت ئەوەش کە من بە پێویستی دەزانم مەسەلەی برەودان بە کەرتی کشتوکاڵە، دیارە کەرتی کشتوکاڵ هەتاوەکو ئێستا برەوێکی ئەوتۆی پێنەدراوە کەوا وەکو بڵێی برینی جوتیارانی هەرێمی کوردستان سارێژ بکا یان ببێتە بنەمایەکی ئەساسی، چونکە هەموومان دەزانین لە رابردوو کەرتی کشتوکاڵ لە (80٪) و زیاتری خەڵکی کوردستان بژێوییان لەسەر کەرتی کشتوکاڵ بوو، بەڵام دەتوانم بڵێم ئەم عەدەدە عەکس کراوەتەوە، ئێستا لە (20٪)ی خەڵکی کوردستانیش بژێوییان لەسەر کەرتی کشتوکاڵ نییە، ئەمەش بەڕاستی موهیمیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، چەند ئیهتیمام یان برەو بەم کەرتە دەدا کە هەموومان دەزانین هەرێمی کوردستان هەرێمێکی کشتوکاڵییە، هەرێمێکی پڕ لە ئاو و خێر و بەرەکەتە، بەڵام بەداخەوە وەکو هاوەڵانم ئیشارەتیان پێکرد هیچ ماڵێك نییە، هیچ خێزانێك نییە لە هەرێمی کوردستان نەوعی تەماتەی وڵاتان، سەوزەی وڵاتان، بیبەری وڵاتان لەم هەرێمە نەناسێ کە لەدەرەوە دێ، هەمووشمان زۆر باش دەزانین لە رابردوو زۆربەی وڵاتانی عەرەبی دەهاتن شووتی و بەرووبوومی کشتوکاڵیان لە هەرێمی کوردستان دەکڕی و دەیان بردەوە بۆ وڵاتەکانی خۆیان، بەڵام ئێستاکە بەعەکسەوە ئێمە لەوانەوە شووتی و بەرووبوومی کشتوکاڵی دێنین و لەبازاڕەکانی خۆماندا ساغی دەکەینەوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان یەکێك لە گرفتەکانی تر کە لە موناقەشەی پڕۆژە بودجەی ساڵانی رابردوو ئێمە موناقەشەمان کرد کە ئەمە گرفتێکی گەورەیە هەرچەندە دەزانم ئەو جۆرە حەرەکاتانە زۆر بە ئاسانی بەدەست نایەن، بە ئاسانیش ئەنجام نادرێن، بەڵام لێرە گرینگە، من دەڵێم ئەگەر حکومەتی هەرێمی کوردستان لێرە بێت و ئەم کارە ئەنجام بدا گەورەترین ئەرکیش لەسەر شانی خۆی، گەورەترین تەزەخوم لەسەر خۆی و بودجەی هەرێمی کوردستان لادەدا، ئەویش برەودان بە مەسەلەی کەرتی کشتوکاڵ و تموح دروستکردن لەبەردەم جوتیارانی کوردستان کە بگەڕێنەوە گوندەکانی خۆیان، چونکە ئێمە لەساڵانی رابردوو بڕیارێکی زۆر باش و سەرکەوتوانەمان دا، ئەویش مەسەلەی سەرفکردنی سولفەی خانووبەرە، کە دەتوانم بڵێم ئەوە حەرەکەتێکی زۆر باشی

ئاوەدانکردنەوەیە لەهەرێمی کوردستان و بەتایبەتی هەتا گوندە دوورە دەستەکانیشی دروست کردۆتەوە، بەڵام ئێستا بەهۆی ئیهتیمام نەدان یان برەو نەدانی کەرتی کشتوکاڵ لە هەرێمی کوردستاندا، ئەوە تەزەخومێکی لەشارەکان، لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستان دروستکردووە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، یەکێك لەگرفتەکانی تر کە ساڵانی رابردوو باسمانکرد لەمەسەلەی کەرتی کشتوکاڵدا بەڕاستی مەسەلەی نەبوونی سایلۆیە، ئەوەی کە من ساڵی رابردووش ئەگەر لە یادم بێت باسم کرد، کە بەداخەوە دانەوێلەی هەرێمی کوردستان براوە بۆ سایلۆکانی جنوبی عێراق، ئەمەش بەڕاستی من بە زوڵمێکی دەزانم لەخەڵکی کوردستان،لە جوتیارانی کوردستان دەکرێ، بۆیە هیوادرام مەسەلەی سایلۆ لە هەرێمی کوردستان بەتایبەتی لەناوچەی شارەزوور و هەڵەبجە و ئەو چوار پێنج قەزایە کە مەرکەزی دانەوێڵەیە چارەسەر بکرێ، ساڵی رابردوو شتێکی هەروا هاکەزایی و سەرپێی وەکو سایلۆ لەسەید صادق دروستکراوە، بەڵام بەڕاستییەکەی ئەوە ناونارێ سایلۆ، هیوادارم بکرێتە سایلۆیەکی عەمەلی، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێزانی ئەندامانی پەرلەمان پێشووتر باسیان لەمەسەلەی موهیمەی پێشمەرگە و مووچەی پێشمەرگە کرد، من بەش بە حاڵی خۆم ئەو تێبینیانە دەخەمە پێش چاو کە ڕاستە ئێمە ساڵانی رابردوو ئەو هەوڵانەی کە دامان هیچی بە هەدەر نەچووە و مووچەی پێشمەرگەش زیادی کردووە، بەڵام ئەوەی کە تێبینی دەکەین هەتاوەکو ئێستا هەریەك لە ئێمە دەبێ بە ویژدانەوە لەخۆمانەوە سەیر بکەین، بەڕاستییەکەی ئەو مووچەی پێشمەرگە هاتووەکو ئێستا کە بە زیادکردنەوەکەشیدا نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی کەوا بژێوی ژیانی عەوائیلی پێشمەرگە چارەسەر بکا، بەتایبەتی دوو تەشکیلەی ئێمە یەکەی حەفتا و هەشتا هەتاوەکو ئێستا بە حەقیقەت مووچەکەیان بەشێوەیەکە ئینسان ویژدانی ناحێگیرە کەوا بەو شکلەیە مووچەی ئەوان، چونکە بەڕاستیەکەی ئێمە خاوەنی ئیمکانیەت و داهاتی زۆر باشین، چونکە هەمووومان دەزانین پێشمەرگە لەهەرێمی کوردستان هەم لە رابردوو دەورەکەیان چی بووە، ئێستا دەوری چی دەبینن بۆ پارێزگاریکردنی ئەم هەرێمە، وەکو برای بەڕێزم کاك قادر و کاك حەمە شارەزووری و باقی ئەو بەڕێزانەی تر ئیشارتیان پێدا، لەو ماوەی کە ئەو تەنگژە سیاسییە لە بەینی هەرێمی کوردستان و دەوڵەتی ناوەندی بەغدا کە دروست بوو، بەبەردەوام ئەو جۆرە تەنگژانە بۆ ئێمە دروست دەکرێن و دەبێ هەر چاوەڕێ ئەو بەرهەمانەشیان لێ بکەین، بەڕاستییەکەی ئەوە کە ئەمەلی زۆر گەورە یان روحییەتی بوونی موقاوەمە و خۆڕاگری لە هەرێمی کوردستان بە تێکڕای خەڵکی کوردستان بەخشی، بەڕاستییەکەی ئەوە روحی لەخۆ بردوویی و ئامادەباشی و چوونە پێشەوەی هێزی پێشمەرگە بوو، هەتا ئێستاش کە لە سەنگەرەکانی پێشەوەی تاماس دان، بۆیە هیوادارم ژیانی پێشمەرگە هەرچەندد ئەو بەڕێزانە هەریەکە بەپێی تەخەسوسی خۆیان باسیان لەعامی وەزارەتە جۆر بەجۆرەکانی هەرێمی کوردستان کرد، هەر وەزارەتێکیش بۆ ئەمڕۆی هەرێمی کوردستان تایبەتمەندی موهیمی خۆی هەیە، بەڵام بەڕاستییەکەی ئەوەی کە من وەکو تێبینی خۆم بەلامەوە گرینگە بە حەقیقەت باشترکردنی ژیانی پێشمەرگە نەك تەنها لەرووی بژێوییەوە هەتا لەرووی سەربازگە و ئیهتیمام پێدانیان لەرووی جموجۆڵی سەربازی و دروستکردنی سەربازگەی

سەردەمیانە کە پێشمەرگە دوو رۆژ، دە رۆژ، مانگێگ لەواجبی خۆی دەمینێتەوە، تووشی یەئس و بێزاری نەبێ لەبەر خراپی جێگەکەی، بۆیە هیوادارم لەهەموو روویەکەوە ئیهتیمام بەبواری پێشمەرگە بدرێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، لایەنێکی تر هەر لە مەسەلەی ژیانی پێشمەرگە، چونکە نامەوێ بگەڕێمەوە سەری، جارێکی تر باسی بکەم، بەڕاستی مەسەلەی خانەنشینی پێشمەرگە یان مووچەی پێشمەرگە، لەحەقیقەتدا هەندێك لەو بەڕێزانەی یان کۆمەڵێکی زۆر، بەسەدان، بە هەزارەها لەو پیاوە تێکۆشەرو قارەمانانەی کە لەرابردوو سەرکردە و سەروەر و بەرپرسی ئێمە و ئەم وڵاتە بوون، بە حەقیقەت ئەگەر بەراوردی مووچەی ئێستا لەگەڵ ئەو شەهیدانەی ئەوان بکەین ڕاستە لەگەڵ ڕێز و دەستخۆشیم بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان و وەزارەتی دارایی و سەرۆکایەتی حکومەت لەو ماوەیە کە بڕیار درا عامی مووچەی شەهیدان لەهەرێمی کوردستان زیادیکردووە، بەڵام من داواکارم مووچەی پێشمەرگەی شەهیدی سەنگەر لەگەڵ شەهیدە سەرکردەکان لەبەرچاو بگیرێ، چونکە ئەوانەی کە لەڕابردوو بەرپرس و سەرکردەی ئێمە بوون، ئەگەر موقارەنەی مووچەی ئێمە و لەگەڵ ئەوانەی ئەوان بکرێ، ئەوان زۆر مەغدوورن، بە حەقیقەت ئەو مەغدووریەش هەموومان تووشی ئازارو دڵتەنگی ونارەحەتی دەکا، هیوادرام چارەسەری مووچەی شەهیدانی سەنگەر، بەتایبەتی شەهیدانی سەرکردە بکرێ، چونکە ناکرێ بەڕێزێك لە رابردوو لەشۆڕشی ئەیلوول و لە شۆڕشەکانی تر ئامر بەتالیۆن و ئامر هێز و سەرلقی شۆڕشی ئەیلوول بووە، ئێستاکە مووچەکەی حەوت سەد هەزار و هەشت سەد هەزار و یان ملیۆن و ملیۆن و نیویش بێ، بەڕاستیەکەی ئەوە لە ئاستی رووحی فیداکاری و مەقاوەمەت و بەرپرسیارەتی ئەوان دانییە، هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان بیر لەچارەسەریان بکاتەوە، لایەنێکی تر کە ئەندامانی بەرێزی پەرلەمان ئیشارەتیان پێدا، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، کە ئەمە بەڕاستییەکەی پێم وایە گرفتی سەرجەم خەڵکی کوردستانە، مەسەلەی چارەسەر کردن یان بابڵێین برەودانی زیاتر بە کەرتی تەندروستی لە هەرێمی کوردستان، چونکە بەڕاستی کەرتی تەندروستی هیچ کەسێك نییە لە هەرێمی کوردستان پێویستی بە کەرتی تەندروستی لە هەرێمی کوردستاندا نەبێت، بەتایبەتی هەرچەند لەو رۆژانەی پێشوو من خۆشبەختانە دەستخۆشیم لەحکومەتی هەرێمی کوردستان بەتایبەتی لەوازرەتی تەندروستی هەیە، بینیم گلێنەی چاو زەرع کرا لە هەرێمی کوردستان بۆ یەکەمجار، ئەمە پێشکەوتنێکی هەر زۆر، زۆر جێگەی دڵخۆشی و دڵخۆشکەرە بۆ تێکڕای خەڵکی کوردستان لەگەڵ باقیاتی ئەو عەمەلیات و چارەسەرکردنانەی کەوا لە هەرێمی کوردستان کە لەرابردوو قەت نەبووە، ئێستاکە لەهەرێمی کوردستان وەکو نەشتەرگەری دڵ، زەرع کردنی گورچیلە، لەو رۆژانە زەرعی گلێنەی چاویش لە هەرێمی کوردستان ئەنجام درا، بەڵام ئەوەی کە من و هەموو ئەو بەڕێزانە و تێکڕای خەڵکی کوردستان هەستی پێ دەکەین بە ڕاستییەکەی، بەتایبەتی چینی هەژاران هەست بە مەغدووریەتی خۆیان دەکەن لەکاتی چارەسەرکردنی نەخۆشییەکانیان بە تایبەت نەخۆشی شێرپەنجە کە ئێستاکە زۆر تەشەنەی کردووە لە هەرێمی کوردستان، داواکارم حکومەتی هەرێمی کوردستان کەرتی وەزارەتی تەندروستی چارەسەرێکی زیاتر، نەخۆشخانەی تایبەت بۆ

ئەم بار و لایەنانە بکاتەوە بەتایبەتیش لێرە خەڵکی هەژار زووتر.....، چونکە ئەم نەخۆشیە پەیوەندی بە هەژار و دەوڵەمەند و دەستەڵات و بێ دەستەڵاتەوە نییە، دای لەهەرکەسێك وەکو هەورە بروسکە وایە، بەڵام عیلاجکردن یان چارەسەرکردنێکی مەوزعیانە کە ببێتە مایەی دڵخۆشی بۆ هەرکەسێك بەتایبەتی ئەو خانەوادانەی کە تووشی ئەو جۆرە گرفتانە دەبن، مایەی سەربەرزییە بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، لایەنێکی تر کە من پێم خۆشە ئیشارەتی پێ بکەم، ئێمە ساڵانە لەکاتی موناقەشەی بودجە باسی دواکەوتنی بودجە دەکەین، ئەمە وەکو دەکەوێتە قالبی پێشنیارەوە بەڕێز وەزیری دارایی، باسی کورتهێنان یان دواکەوتنی بودجە دەکەین، من پێشنیار دەکەم حکومەتی هەرێمی کوردستان چونکە دەزانین ئێستاکە ئێمە خاوەنی گەورەترین سەرمایەین، ئەویش سەرمایەی سامانە سروشتییەکانە لە هەرێمی کوردستان، بە هەوڵ و هیمەتی کاربەدەستان و حکومەتی هەرێمی کوردستان کە ئێمە ئەمڕۆ گەورەترین موشارەکەمان لە بازاڕی جیهانی لە ڕێگەی سامانە سروشتیەکانەوەیە کە ئەو سامانەمان لە هەرێمی کوردستان بە دەستهێناوە، بۆ چارەسەرکردنی دواکەوتن یان بۆ چارەسەرکردنی کورتهێنانی بودجە ساڵانە پێشنیار دەکەم لەداهاتی نەوت بودجەی لە (17٪) تەئمین بکرێ لە هەرێمی کوردستان، ئەوجا بکەوینە حیسابکردن لەگەڵ حکومەتی ناوەندی، چونکە دەزانین ساڵانە ئەم گرفتە بە عەمدەن بۆ ئێمە دروست دەکا، زەرەر لەخۆشیان دەدەن، لەبەر ئەوەی ئێمە زەرەر بکەین، وەکو مەسەلە کوردییەکە دەڵێ، بەڵام هیوادارم ئێمە بتوانین ئەو چارەسەرە لەلای خۆمان بکەین، ساڵانە نەگەڕێینەوە بۆ لیژنە و لیژنەکاری لەگەڵ حکومەتی ناوەندی، بۆ ئەوەی چارەسەری بودجەکەمان بۆ بکرێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، هەم لە رابردوو، هەم لە ئێستا و لەلایەن هەندێ لە بەڕێزانی ئەندامانی پەرلەمان باس لە مەسەلەی زیادکردنی بودجەی ئەنجومەنی ئاسایش کرا، مەسەلەی ئەنجومەنی ئاسایش من وەکو پەرلەمانتارێکی فراکسیۆنی کوردستانی من پێشنیارم ئەوەیە نەك دیاری بکرێ مەسەلەی کەوادیر بۆ ئەنجومەنی ئاسایش، چونکە ئەنجومەنی ئاسایش بەڕاستی مەحدود نییە بە لایەنێکی سیاسی، بە پارێزگایەك، بە ناوچەیەکی موعەیەن لە هەرێمی کوردستان، ئەنجومەنی ئاسایش ئەو ئەنجومەنەیە کەوا ئەمنییەت بۆ هەر تاکێکی کوردستان بە دەستەڵاتدار و بێ دەستەڵات، بەلادێ و بە شارەوە دابین دەکا، بۆیە من هیوادارم هەموو تێکڕای ئەندامانی پەرلەمانی بەڕێز هاودەنگ بن لەگەڵ من، چونکە ئەنجومەنی ئاسایش دابینکەری ئەمنیەت و ئەمانە بۆ تێکڕای خەڵکی کوردستان، من نامەوێ ئەوە زۆر تیکرار بکەمەوە، چونکە ئەگەر سەیر بکەین لە دەوروبەرەکەمان بە بەردەوام ئەگەر نەڵێین رۆژانە، حەفتانە چەند کاری تیرۆری و چەند قەتل و عام کردن لە ناوچە جۆر بەجۆرەکان و هەتا لە دەوڵەتانی دەوروبەریش ئەنجام دەدرێ، ئێمە وەکو ئەزموونێك، وەکو هەرێمێکی تازە ئەزموون تەماشا کەن ئەو ئەمنیەتە چ سەرمایەیەکە بۆ خەڵکی هەرێمی کوردستان، ئەو ئەمنیەتە توانیویەتی چۆن سەرەنجی رای گشتی و سەرمایەدارانی دونیا بۆلای هەرێمی کوردستان ڕابکێشێ، کە ئێمە ئەمڕۆ بتوانین بکەوینە بازرگانییەکی نێودەوڵەتی، بتوانین گەورەترین، زەربەلاحترین کۆمپانیای دونیا رابکێشین بۆ هەرێمی

کوردستان، بۆ کاری وەبەرهێنان و بازرگانی لە هەرێمی کوردستان، بۆیە هیوادارم ئەنجومەنی ئاسایش وەك ئەنجومەنی ئاسایش مامەڵەی لەگەڵ بکەین، نەك خوا نەخواستە بیکەینە بوار و موناقەشە و مەیدانی سیاسی و سیراعاتی سیاسی، چونکە ئەنجومەنی ئاسایش پێك نەهاتووە لە لایەنێك، راستە لەرابردوو دەزگای پاراستن هەبووە، دەزگای زانیاری، لە هەرێمی کوردستان سەر بە پارتی و یەکێتی، بەڵام ئەمە کە ئێمە باس لە یاسا دەکەین لەم پەرلەمانە بەڕێزە بە یاسا رێکخراوە، ئێستا ئەمانە خراونەتە چوارچێوەی یاساوە، یاسا لەگەڵ ئەمانە تەعامول دەکا و ئەوانیش یاسایانە ئەمینەت بۆ هەرێمی کوردستان دابین دەکەن، ئەگەر بشمانەوێ خەڵکی کوردستان بە ئارامی بژی، بەڕاستییەکەی نابێ پەنجەی مولاحەزە بخەینە سەر مەسەلەی ئەنجومەنی ئاسایش، من دەستخۆشی لە حکومەتی هەرێمی کوردستان و وەزارەتی دارایی و ئابووری دەکەم بە حەقیقەت کارێکی زۆر ژیرانەیان کردووە کە داهاتی هەندێك لە وەزارەتەکانیان گەڕاندۆتەوە بۆ ئەو وەزارەتانە ،ئەمە بەڕاستییەکەی بۆ ئێمە دوو خاسیەتی زۆر باشی تێدایە، بەبڕوای من یەکێك لەوانە نەمان هێشتووە ئەو داهاتانە بچێتەوە حکومەتی ناوەندی، دوایی بە ئەیدەین و نایدەین بگەڕێتەوە بۆ هەرێمی کوردستان، ئەمە کارێکی زۆر باشە، من هیوادارم ئەم بیر کردنەوەیە ببێتە بیر کردنەوە بۆ باقیاتی وەزارەتەکانی تر، دوو: بەڕاستییەکەی لەرووی مادییەوە، دەستکراوەییەوە چارەسەرێکی باشە بۆ ئەو وەزارەتانەی کەوا ئەو هاوکارییەیان بۆ سەرفکراوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بەڕاستی دەمەوێ لێرە وەکو نوێنەری ناوچەی هەڵەبجە و شارەزوور و ئەو چوار، پێنج قەزایەی کە لەو سنوورە دان ئیشارەت بە هەندێك داخوازی ئەو ناوچانە بدەم، من حەزدەکەم بۆ بەرچاو روونی بەڕێزتان کە هەمووومان دەزانین راستە تێکڕای کوردستان تووشی کارەساتی دڵتەزێنی مرۆیی بووە...، بۆیە لێرە مەبەستەکەم ئەوە نییە بڵێم تەنها هەڵەبجە قوربانی داوە، بەڵام قوربانی دانانی هەڵەبجە بوو بە هەژاندنی ویژدانی کار بەدەستانی هەموو دونیا کە لە رابردوو دەعم کەری دەوڵەتی دڕندەی لەناو چووی بەعس بوون، کە ئەو کارەساتە گەورە مرۆییەی بەسەر شاری هەڵەبجە و تێکڕای کوردستان لە ئەنفال و لە کیمیا باران هێنا، بەڵام من وەکو پێشنیار دەڵێم، داواکارم حکومەتی هەرێمی کوردستان بیر بکاتەوە لە چارەسەر کردنی ئەو داخراوییەی کە شاری هەڵەبجەی تێ کەوتووە، چونکە لە بنەمای شاری هەڵەبجەوە تا ئێستا ساڵانە زۆربەی بەرپرسە باڵا بەڕێزەکان دێن سەردانی شاری هەڵەبجە دەکەن، یەك رێگا هەیە بۆ چوونە ناو هەڵەبجە و هاتنە دەرەوە لە هەڵەبجە، یەك جادە هەیە، جادەی تر نییە، هەتا دەتوانم بڵێم قەبارەی گەورەیی کارەساتی هەڵەبجە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە خەڵکی هەڵەبجە رێگەی نەبوو خۆی قوتار بکا، لەکاتی ئەو ئاگر بارانەی هەردوو دەوڵەتی عێراق و ئێران لەکاتی جەنگی عێراق و ئێراندا 1988/3/16 ئەو کارەساتە گەورەیە مرۆییە لە شاری هەڵەبجە بە هەزارەها ژن و منداڵ و پیرە پیا و گەنج و لاو بەسەر یەکدا لاشەکانیان کەوت، هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان بیر لە دەربازبوونی شاری هەڵەبجە لەو داخراوەییە بکاتەوە، ئەویش بە راستییەکەی لە رابردوو پێشنیار خراوەتە بەردەستی جەنابی کاك نێچیروان بارزانی، خراوەتە بەردەستی جەنابی کاك د. بەرهەم لەکاتی سەرۆکایەتی حکومەت، هەتا لەکاتی

هاتنی هەیئەتێکی شاری هەڵەبجە وەعدیدا کە دوو جسر هەیە لە شاری هەڵەبجە ببەسترێ، جسری پردی سەید محمد لەسەر دەریاچەی سیروان، جسری ئیمامی زامن ئەمە دەبێتە دوو دەرگای تر بۆ کرانەوەی شاری هەڵەبجە، هیوادارم ئەوە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەرچەند دەزانم ئەمە بودجەی زەبەلاحی دەوێ، ئیمکانەتییەکی باشی دەوێ، بەڵام حکومەتی هەرێمی کوردستان بیخاتە ئەولەویەتی کاریەوە، بۆ ئەوەی چارەسەری ئەو گرفتەی شاری هەڵەبجە بکا، کە ساڵانێکی دوور و درێژە خەڵکی هەڵەبجە ئەو داوا و پێشنیارەیان بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان هەیە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، چارەسەرکردنێکی سنوورەکە بە حەقیقەت من بە پێویستی دەزانم سنوور یان رێگای قەزای پێنجوێن کە رێگەیەکی نێودەوڵەتی و رێگایەکی بازرگانی هەرێمی کوردستانە لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران، بەڕاستییەکەی ئەمانە بەتایبەتی لەکاتی تەڕو تووشیدا گرفتێکی گەورە بۆ هاووڵاتیان دروست دەکا، رێگەکەی زۆر خراپ و نا لەبارە، هیوادارم ئەو رێگەیە...، دەتوانم بڵێم ئەگەر ساڵانە کەمێك لەبودجەی یان بابڵێین لەداهاتی سنووری باشماغ تەرخان بکرێ بۆ چاککردنی ئەو رێگەیە، ئەو رێگەیە قەت خراپی بەخۆیەوە نابینێ، هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان بیر لە چارەسەرکردنی بکاتەوە، بەڕێزانی ئەندامانی پەرلەمان پێشتر ئیشارەتیان پێکرد گرفتێکی تری ناوچەکە کە دەزانم ئەمە گرفتی تێکڕای سنووری کوردستانە مەسەلەی ئەو گرێبەستانەیە، هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان چارەسەرێکی ئەوانە بکا، چونکە بەڕاستی ئەوانە دانیشتوو و رۆڵەی ئەو وڵاتەی ئێمەن، چونکە زۆر جار گلەیی دەکەین دەڵێین خەڵکی بیانی دێت لە هەرێمی کوردستان بە مسۆگەری مووچەکەی بۆ دیاری دەکرێ و کار دەکات لەم وڵاتە، بەڵام خەڵکەکەی خۆشمان ئەوەتا کاردەکا، بەڵام بە حەقیقەت هەتاوەکو ئێستا یان مووچەکەی زۆر کەمە، یان ئەمەلی بە پاشە رۆژی خۆی نییە، لەبەر ئەوە تا ئێستاکە بە شێوەیەکی گرێبەست ماوەتەوە، هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی دارایی چارەسەرێکی ئەو گرێبەستانەش بکات، گرفتێکی تر بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان من پێم خۆشە ئیشارەتی پێ بکەم، کە راستییەکەی ئەمە بەبەردەوام لەکەناڵەکانی راگەیاندنیش ئیشارەتی پێدەدرێ، بەڕاستی مەسەلەی کوالێتی کۆنترۆڵ بۆ سنوورەکان، ئەم سنوورانە دەتوانم بڵێم بوونەتە سەرچاوەی گرفت بۆ هەرێمی کوردستان، چ لە رووی هاتنی خۆراکی جۆراوجۆری ئێکسپایەر، داو و دەرمان، ئەمانە بەڕاستی پێویستە خەڵکانێك هەر چەند دەزانم سنوورەکان ناتەندرێن، من بابڵێین تاوان یان کەمتەرخەمی هەمووی ناخەمە سەر ئەو مۆزەف و کاربەدەستانەی کەوا لەناو بازگەکاندا دەوامیان هەیە و کاردەکەن، هیوادارم ئەمە حکومەتی هەرێمی کوردستان بیر لەچارەسەریان بە ئامێری پێشکەوتوو، بە کادیری دڵسۆز و پسپۆر لەو سنوورانە بکاتەوە، چونکە بەڕاستی ئەمە بەبەردەوام گرفتیان لەرووی خۆراك و خواردن و خواردەمەنی، هەتا لەرووی دەرمان و دەرمانسازییەوە بۆ هەرێمی کوردستان دروستکردووە، هیوادارم چارەسەرێکی جدیان بۆ بدۆزرێتەوە، چونکە ئەوەش بەڕاستی بۆتە گرفت لە هەرێمی کوردستان، لایەنێکی تر بەڕاستی لەلای منیش بۆتە پرسیار، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، پرسیارەکەشم رووبەرووی نوێنەرانی حکومەت و وەزارەتی دارایی و ئابووری، وەزارەتی پلاندانان

دەكەمەوە، هەرچەند بەڕاستییەكەی من لێرەدا تەعلیقم لەسەر قسەی هیچ بەڕێزێك نییە، بەڵام هەمووومان دەزانین مەسەلەی ئاستی پێشكەوتن لە هەرێمی كوردستان گەیشتۆتە چ ئاستێك، من لێرە بۆخۆشم ئەم پرسیارە دەكەم لە بەڕێزتان، لەهەر بەڕێزێك هەرچەند من هەموو تێبینییەكان، هەموو راو بۆچوونەكان و رەخنەكان لەلای خۆمەوە دەخەمە چوارچێوەی دڵسۆزی یان پەرۆشی یان زیاتر هەوڵدان بۆ پێشكەوتنی ئەو هەرێمە لە هەموو بوارە جۆر بەجۆرەكاندا، بەڵام ئەگەر ئێمە هەرچەند لەرابردوو لە كەناڵەكانی راگەیاندنیش ئەمەمان ئیشارەت پێداوە، بەڵام ئەگەر هەرێمی كوردستان لە رابردوو وەزعی زۆر باش بووە، چونكە ئێمەی ئەندامانی پەرلەمان كە نوێنەری راستەقینەی خەڵكی كوردستانین، هیوادارم بتوانین، هیوادارم توانیبێتمان زیاتر ئومێد و ئەمەلی ئەم دەستەڵاتە و هەرێمی كوردستان لەلای خەڵكی كوردستان دروست بكەین، نەك لەكاتی موناقەشەی بودجە بە تەواوی بێ ئومێدی و نائومێدی لە دڵ و دەروونی خەڵكی كوردستان بڕوێنین، ئەمەش من پێم وایە یان وردنەبوونەوەمانە لەسەر ئەو كارە پێشكەوتووانەی كە حكومەتی هەرێمی كوردستان لەبواری تەندروستی، لەبواری رێگاوبان، لەبواری پەروەردە و خوێندن، خوێندنی باڵا، لەبواری تواناسازی لە هەرێمی كوردستان، لەبواری كەرتی بازگانی و پیشەسازی، لەبواری عیلاقاتی نێودەوڵەتی و داخیلی، لەبواری ئەو پێشكەوتنە موهیمەی كە لەهەردوو فرۆكەخانەی نێودەوڵەتی هەولێر و سلێمانیدا بە دەست هاتووە، ئێمە هەمووومان دەزانین لەرابردوو هەتا بەرپرسەكانمان نەك كەسێكی ئاسایی كە هاتوچۆی وڵاتانی دەرەوەی دەكرد خۆی لە چ وەزعێك دەبینییەوە، لە فرۆكەخانەكان چەند سووكایەتی بە خەڵكی ئێمە كراوە، هیچ كامێكیشمان نیە گوێ بیستی ئەو هەموو سووكایەتییە بین كە لەسنوورەكان، لە فرۆكەخانەكان بە خەڵكی ئێمە و بە گەشتیارانی ئێمە كراوە، بەڵام ئێستا ئێمە بەهۆی ئەو دەستكەوتە پێشكەوتووە، بەهۆی ئەو پێشكەوتنە شارستانیەتەی كە لە هەرێمی كوردستان بە دەستهاتووە زۆر بێ منەتانە، زۆر بە حورمەتەوە، بە ئیستقبالەوە لە فرۆكەخانەكانی خۆمان بۆ هەر وڵاتێكی دونیا بمانەوێ دەچین و دەشگەڕێینەوە بە هەمان شێوە، ئەمە بەڕاستییەكەی پێشكەوتنێكە پێویستە هەموو لایەكمان...., من لێرە مەبەستم ئەوە نییە خوا نەخواستە دیفاع لە كەم و كوڕیەكان بكەم، من بۆ خۆشم لەناو مولاحەزاتی خۆمدا كۆمەڵێك كەم و كوڕیم پێشچاوی رای گشتی و حكومەت و پەرلەمان خست، كە ئەمتنە مولاحەزاتن، كەم و كوڕین هەن، بەڵام ئێمە نوێنەری خەڵكی كوردستانین مەفروزە بەشێوەیەكی دڵسۆزانە پەنجە بخەینە سەر كەم و كوڕیەكانی خۆمان، ئیشارەتێكیش بەو هەموو چاكسازی و پێشكەوتنە بدەین كە لە هەرێمی كوردستاندا دەر كەوتووە، ئەوەی كەمن گوێ بیستی بووم لێرە وەكو پێشتر ئیشارەتم پێدا بەڕاستی ئەگەر ئەو هەموو گەندەڵییە و ئەو هەموو بە هەدەردانە و ئەو هەموو بەفیڕۆدانەی سامانی گشتی و بودجە لەناو ئەو بودجەدا هەبێ من دەڵێم دەبێ ئەو هەرێمەی ئێمە بە زەكات و سەرفترە بەرێوە بچێ و بژی، لەبەر ئەوەی كە باس دەكرێ ئەگەر وابێ ئەم هەرێمەی ئێمە نازانم بەچی تر دەچێت بەڕێوە ئەگەر ئەو هەموو بەهەدەردان و بەفیڕۆدانە لەناو بودجە و سامانی گشتیدا هەبێ، بۆیە من هیوادارم حكومەتی هەرێم، وەزارەتی دارایی و

ئابووری لەپاشان روونکردنەوەیان لەسەر تێکڕای قسەکان، بەتایبەت لەسەر ئەم بابەتە هەبێ، چونکە زۆر قسە لەسەر بەهەدەردانی سامانی گشتی و بەهەدەردانی بودجە بەتایبەتی لە بودجەی ئەمساڵدا کە گوایە بە بودجەیەکی زۆر بێ سەروبەر ناو براوە و پڕە لەگەندەڵی، پڕە لە بەهەدەردان، ئەشبینین لەسەرتاپای کوردستان لە خانەقینەوە بۆ زاخۆ، لە هەموو شار و شارۆچکەکانی کوردستان پڕۆژەی ئاوەدانکردنەوە، بە رەوپێشچوون لە هەرێمی کوردستان هەیە، ئاخیر خاڵم بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ماوەتەوە ئیشارەتی پێ بدەم، داواکارم لەحکومەتی هەرێمی کوردستان رێگە چارەیەك بۆ مەسەلەی دامەزراندن لە هەرێمی کوردستان بدۆزێتەوە، چونکە ساڵانە گرفتێکی زۆر گەورە بۆ هەرێمی کوردستان دروست دەکا، وەکو دەبینین کە زۆربەی کات ئێمەی ئەندامانی پەرلەمانیش قوتابیان و گەنجان و لاوان کە حەقی خۆیانە دێن دەرگا بە پەرلەمان و ئەنجومەنی وەزیران و بە بەرپرسان دەگرن، بۆ مەسەلەی دامەزراندن، وەکو کاك عبدالرحمن ئیشارەتی پێدا من بەش بە حاڵی خۆم لەگەڵ ئەوەدانیم یەك ئەفراد لەم وڵاتە لە لەدایك بوونەوە هەتاوەکو رۆژی وەفات بوونی بێ بەش بێ لەم بەهرە و دەستکەوتەی کە لەهەرێمی کوردستان بە دەست هاتووە، بەڵام هەمووشمان زۆر باش دەزانین لە هیچ دەستەڵاتێکی ئەم دنیایە نییە ئەوەی تەخەروج دەکا یەکسەر دابمەزرێ، دامەزراندن بارێکی قورس و گرانە لەسەر ئەمڕۆی هەرێمی کوردستان، بەڵام بارێکی قورس و گرانیشە هەر تاکێك، لەسەر هەر خێزانێك چەندین ساڵ بە هەموو فەقیری و هەژاریەك منداڵەکانی پەروەردە دەکا، بەخێوی دەکا، ئیمکانیەتی دەخاتە ئەختیار بە هەموو فەقیری و داماوییەك تا خوێندنی پێ تەواو دەکا، بەڵام دوایی کەس لێ نەپرسێ و کەس مەرحەبای ناکا، بۆیە هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان جگە لەدامەزراندنی دام و دەزگا حکومییەکان رێگە چارەی تر لە رێگەی کەرتی تایبەتەوە بۆ چارەسەرکردنی ئەو گەنجانەی کەوا تەخەروج دەکەن بێ کار نەبن و هەست بە مەغدووریەت و مەویسی خۆیان نەکەن، چونکە هەموو کەسێك پشکی حەلاڵ و حەقیقەتی خۆی لەسەر ئەم دەستکەوتە و ئەم ئەزموونەی هەرێمی کوردستان هەیە، زۆر سوپاس بۆ ئێوە.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرمووو کاك عمر عبدالرحمن.

بەڕێز عمر عبدالرحمن علی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من لە وتەکانم ناچمە ناو رەقەم و پڕۆژە و هەڵسەنگاندن و تەوزیع کردن و دابەشکردن، پێم وایە ئەوە زانستێکی مالی سرفە هەرچەند پێمان باشە هەموومان زانیاریمان لەسەری هەبێت، حەقی هەمووشمانە زانیاریمان هەبێ، بەڵام ئەوە زیاتر ئیختیساسییە بەجێی دەهێڵین بۆ ئەوانەی کە موختەسن لەبواری خۆیاندا، من پێم وایە بودجەی ئەمساڵ حکومەتی هەرێمی کوردستان سوودی لە رێنمایی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان وەرگرت لە بودجەی ساڵی 2012 کە لەماددەی (38)یش باس لەوە کرا دوو هەفتە دوای تەسدیق کردنی بودجەی عێراق حکومەت پڕۆژە بودجە بنێرێتە پەرلەمان هەرچەند هێشتا ئەو

بودجەیە لە عێراقدا تەسدیق نەکراوە، بەڵام خۆشبەختانە حکومەتی هەرێمی کوردستان سوودی لەڕاوبۆچوون و دید و سەرەنجی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان بۆ ساڵی پار وەرگرتووە و بۆیە بودجەکەی بۆ ناردین، پێشم باشە، داواکاریشم بە هەمان روحییەت حکومەت بەتایبەت وەزیرە بەڕێزەکانی دارایی و ئابووری و پلاندانان و جێگرەکانیان بۆ ئەمساڵیش ئەو سەرەنجانەی کە ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان لە سەر تێکڕای بودجەکە پێشکەشی دەکەن بە سینگێکی فراوانەوە، بە روحیەتێکی باشەوە لەپێناو پێشکەشکردنی خزمەتی زیاتر، کەمکردنەوەی کەم و کورپەکانی ناو بودجە، زیاتر روونی و ئاشکرابوون لە دەرخستنی داهات و خەرجییەکانی هەرێمی کوردستانە بۆ ساڵانی داهاتوو، ساڵانی تر بە نەزەری ئێعتیبار وەربگیرێ و پێشکەش بکرێ، هەرچەند راستە ئەم بودجەیەی کە ئێمە هەمانە بە ئالیەتێکی تایبەتی لەسەر بودجە عێراقی ئیتیحادی بۆمان دێت، گەلێك بڕ و بیانووشی لەسەرە بۆ کەم کردنەوە و نەناردن، هەروەها وەکو بۆ نموونە هەموو ئەندامە بەڕێزەکان باسیان دەکرد جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، نموونەی تەعویزاتی پێشمەرگە کە تا ئێستا لە ملی حکومەتی عێراقی ئیتیحادیدا ماوەو بە هەوڵێکی زۆر و تەقەلایەکی زۆرەوە نایینێرێ و جوابیش ناداتەوە، بۆیە من پێم وایە وێڕای ئەوانە ئەم بودجەیە ئەگەر نیسبەتێکی زۆری بە (80٪) خزمەتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی نەکردبێ کەمتر نییە، پێشم وایە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەبەرنامەکارەکەی خۆیدا کە هێشتا لە کاری خۆی بەردەوامە و وەختی زۆری تری بەدەمەوە ماوە، توانیویەتی زۆر لەخواست و داواکاریەکان لە بودجە بێنێتە دی و پێشکەش بە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی بکەن و پێشم وایە دەبێ بەردەوام بن، بۆ ئەوەی زیاتر مسداقییەتی بەرنامەی کاری حکومەت بەڕێوە بچێ لە هەرێمی کوردستاندا، راستە لەبوارەکانی پەروەردە، تەندروستی، تواناسازی، خانەوادەی شەهیدان، قەیرانی نیشتەجێ بوون و کەمکردنەوەی قەیرانی نیشتەجێ بوون، بواری کارەبا و گەلێ شتی تر لە بوارەکانی دیکە لە بودجەی هەرێمی کوردستاندا باسی لەسەر کراوە و خزمەتکراوە و هەوڵی چاککردن و باشتر کردنی پێدراوە، پێم وایە ئەوە دڵخۆشکەرە لە بودجەی ئەمساڵدا، پێمان ر ادەگەیەنێ کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ جارێکی تر دەڵێمەوە سوودی لەسەرەنجی ئەندام پەرلەمانەکان و لیژنە تایبەت مەندەکانی وەرگرتووە بۆ داڕشتنی بودجەی ئەمساڵ، بۆیە جەنابی سەرۆکی پەرلەمان من پێم وایە دەستخۆشی لە هەردوو وەزارەتە بەڕێزەکانی دارایی و ئابووری، وەزارەتی پلاندانان خۆیان و جێگرەکان و ستافەکانیان بکەین بۆ پڕۆژەی بودجەی ئەمساڵ، هەروەها ئەو هەوڵ و کۆششەی کە لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمانی کوردستان داویانە لە پڕۆژەکەیاندا، لە راپۆرتەکەیاندا، بۆ باسکردنی کەم و کوڕی و دانانی رێگە چارە و چارەسەرەی گونجاو بۆ کەمکردنەوەی ئەو کەم و کوڕیانەی کە لەبودجەدا هەیە، هەروەها بەڕێزەوە رای لیژنەکانی تریان هەڵسەنگاندووە لە راپۆرتەکەی خۆیاندا باسیان لەسەر کردووە، پێم وایە خزمەتێکی گرینگە لە پێناو بەدی هێنانی بودجەیەکی شەفافترو باشتر و پڕ لە خزمەتگوزاری تر بۆ هەرێمی کوردستان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان من پێم وایە بۆ ئەوەی بتوانین بە قەدەری خۆمان وەك ئەندامی پەرلەمان هەوڵێ بدەین ئەو بودجەیە

تۆزێك دەوڵەمەندتر بكەین ئەگەر دید و سەرەنجەكانمان، ڕایەكانمان بە نەزەری ئێعتیبار وەرگیراوە و وەربگیرێ زیاتر، پێم وایە پێویستە لەسەر وەزارەتی دارایی و ئابووری هەرێمی كوردستان گرینگی و بایەخدانی زیاتر بدات بە داهاتەكانی ناوەخۆ، باسكردنیان بە ڕوونتر، شەفافانە تر، ئەمە بۆ خزمەتی هەمو تاكێكی ئەم هەرێمەی ئێمەیە، ئەمە ئەوە ناگەیەنێ كە من باس لە گرینگیدان بەداهاتی ناوەخۆ دەكەم هەوڵدان بێ بۆ زیادكردنی رسوم و زەڕائیب لەسەر شانی هەمووو تاكێكی ئەم هەرێمە، بەڵكو لەراپۆرتی وەزارەتی دارایی وئابووری كە خۆیان باسیان لەسەر كردووە، باس لەستراتیجی ئابووری دەكەن، پێم وایە بەهێز و هەوڵدانی ئابوورییەكی سەربەخۆ بكەن بۆ هەرێمەكەمان لە ڕێگای جێ بەجێكردنی، ئەتوانن هەوڵدان لەگەڵ حكومەتی ئیتیحادابكەن لە رێی نوێنەرەكانمانەوە، لە رێی ئەو زیارەتانەی كە جەنابی وەزیری دارایی و شاندەكانی دەچنە بەغدا، لە ڕێگەی بەكارهێنانی ماددەكانی (112 و 115 و 121)ی دەستووری عێراقی ئیتیحادییەوە بتوانن هەوڵبدەن، هەروەها وەكو برای بەڕێزم كاك عونی باسی لەسەر كرد و گەلێ لە ئەندامانی پەرلەمان بۆ كێشەی ئەو پارەی كەلە ملی حكومەتی عێراقە ماوەتەوە نایدا هی پێشمەرگە، دەكرێ ئەو دادگا ئیتیحادییەی كە لە عێراقدا دروستكراوە كە بە گوێرەی ماددەی (93) لە دەستووری عێراق یەكێك لە ئەركەكانی چارەسەر كردنی ئەو كێشانەیە كە لەنێوان ئیتیحاد و فیدراڵدا دروست دەبێ، لە ئیقلیمەكاندا دروست دەبێ، دەكرێ پەنا ببرێتە بەر ئەوە و وەك بوارێكی یاسایی داوای مافی خۆمان بكەین، بەبێ هیچ پاساوێك، من پێم وایە وەزارەتی دارایی و ئابووری دەبێ هاوكاری زیاتر برا جوتیارەكانمان بكا، بۆ برەو پێدان بە بواری كشتوكاڵی، ئەویش بەدانی سولفە، زیادكردنی سولفەكان، لەهەمان كاتدا كەم كردنەوە و ئاسانكردنی ڕێنماییە تایبەتییەكان كە ڕێنمایی مالی پێ دەردەچێ، من ناڵێم هیچ یاسایەك بەبێ ڕێنمایی دەكرێ جێ بەجێ بكرێت، نەخێر ناكرێ جێ بەجێ بكرێت، بەڵام دەكرێ ڕێنماییەكان ئاسانكاری تێدا بكرێ، بۆ ئەوەی زووتر برا جوتیارەكانمان سوودمەند بن، ئەمەش بە نەتیجە من ناچمە تەفاسیلەوە بەخۆتان دەزانن، دەكاتە ئەوەی كە بواری كشتوكاڵی لەهەرێمی كوردستان پەرە بستێنێ، هەروەها بوارەكانی تری پیشەسازی بۆ كەمكردنەوەی لایەنی كەم هاوردەكردنی بچووكترین بەرهەمی پیشەسازی هەروەها بواری گەشتوگوزار كە كوردستان سروشتێكی جوانی هەیە، دەكرێ زیاتر بایەخی پێ بدرێ، لەهەمان كاتدا داواكارم وەزارەتی دارایی و ئابووری، لەگەڵ وەزارەتی پلاندانان بەتەنسیق بفەرموون بە كەمكردنەوەی هەندێ لەو خەرجییانەی كە ناكاتە ئەوەی كە تەئسیر لە رەوشی ژیانی رۆژانەی هاووڵاتیانی كوردستان بكا، دەكرێ كەمكردنەوەیەكی تێدا بكرێ بەگوێرەی ئەو پرنسیپانەی كە لەناو وەزارەتی مالی و ئابووریدا جێ بەجێ دەكرێ، دواتر بەنیسبەت دەرماڵەكانەوە ئەندام پەرلەمانە بەڕێزەكان زۆر باسیان لەسەر ئەوە كرد كە دانانی میكانزمێكی گونجاو لەدانی دەرماڵە، وەزارەتی دارایی و ئابووری حكومەتی هەرێمی كوردستان دەرماڵە دەدا بە فەرمانبەرانی هەرێمی كوردستان، بەپیشە جیاوازەكان، هەندێك جار لەبەینی یەك پیشە جیاوازی هەیە، دەكرێ هەمان وەزارەت بفەرموون میكانیزمێكی گونجاو تری دابنێن هەم ئەوانیش لە كێشە و ئەزمەی دانی موخەسەسات و

نەدانی و فەرق و فروقەکەی کۆتایی پێ دێ و بە سوودیش بۆ بودجە دەگەڕێتەوە، لایەنێکی تری جەنابی سەرۆکی پەرلەمان باسی زۆر لەسەر کرا، لە راپۆرتەکەشدا باسی لەسەر کراوە، وەزارەتی دارایی و ئابووری خۆشی ئیشارەتی پێداوە، ئەو بڕە پارانەی کە دەدرێ سالآنە بەکرێی باڵەخانەکانی فەرمانگەکان، هەروەها کرێی ئوتۆمبێلٚ و گواستنەوە و گەیاندنی فەرمانبەران کە ئەمە بزەبت منیش تەئکیدی لەسەر دەکەمەوە کارێکی پێویستە، کە فەرمانبەران لەماڵەکانی خۆیانەوە تا فەرمانگەکانیان بگەیەنرێ و بڕۆنەوە، بەڵام جەنابی سەرۆکی پەرلەمان بۆ نموونە وەزارەتی داد با وەر بگرین، وەکو عەینەیەك لەبودجە ترلیۆنێك و هەشتا و هەشت ملیار و چەند ملیۆنێك دەدرێتە کرێی باڵەخانەکانیان و کرێی سەیارە، دەکرێ وەزارەتی دارایی و ئابووری ئەم پارەیە بدات بە کڕینی باڵەخانە، بۆ نموونە دام ودەزگاکانی جیهازی قەزایی و عەدلی زۆریان لە کوچە و کۆڵاندان، لەوانەیە ئەو کرێیە بدرێ بەخانوو، ئەو خانووانە هەم دەبێتە موڵکی دەوڵەت، هەم ئەو دام و دەزگایانە هەیبەتێك و سەربەخۆییەکی زیاتر بەخۆیانەوە دەبینن، ئەو ئوتۆمبێلانەش دەبنە موڵکی دەوڵەت، رەنگ بێتن وەزارەتی مالیە بەمن بڵێتن کاکە کەوا ئوتۆمبێلمان کڕی پێویستی بە شوفێریشە و پێویستی بە فەنییە و پێویستی بە تەسلیحاتە، بەڵام خۆ ئەگەر ئەم ئوتۆمبێلانە بکڕدرێن لە هەمان کاتیشدا چەند خێزانێك سوودمەندە بن بە دامەزراندن وەك شۆفێر ئەمەش هەر کارێکی باشە، کارێکی خراپ نییە، هەر خەڵکی کوردستان سوودی لێ وەردەگرێ، من پێم وایە وەزارەتی دارایی و ئابووری حکومەتی هەرێمی کوردستان زیاتر گرینگی بدا بە بواری نیشتەجێ بوون و کەم کردنەوەی قەیرانی نیشتەجێ بوون لە هەرێمی کوردستان بە تایبەت بۆ خەڵکانی کەم دەرامەت، ئەمە بە کارێکی زۆر باش و گرینگ بۆ هەموو تاکێکی کۆمەڵەکەمان دەگەڕێتەوە پێشم وانییە هیچ ئەندام پەرلەمانێکی کوردستان لەسەر ئەو مەسەلەیە ناکۆك بێ، هەروەها زیادکردنی بودجەی ئەو وەزارەتە پێم وایە ئەگەر زیادیش بکرێ هیچ کەسێك گلەیی و گازاندەی لەسەر ناکا، ئەگەر بەکار بهێندرێ بۆ بە دوو سایدکردنی زیاتر ئەو رێگایانەی کە لەنێوانی شارە سەرەکییەکان، لەنێوانی شار و شارۆچکەکانە بۆ کەمکردنەوەی ئەو رووداوە ئوتۆمبێلەی کە ئەمڕۆ بە رووداوێکی زۆر ئەژمار دەکرێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان من هەندێك پرسیارم لە جەنابی وەزارەتی دارایی و ئابووری هەیە، پێشم باشە هەر بەو سینگە فراوانەی خۆیان کە جاران جوابیان داوینەتەوە، هەر بە هەمان سینگ و بە هەمان روحییەت جوابمان بدەنەوە و کاریشی لەسەر بکەن، یەکێك لەوانە هەروەکو برای بەڕێزم کاك محمد شارەزوری باسی لەسەر کرد، یاسای ژمارە 11ی ساڵی 2011 کە تایبەتە بە ماف و ئیمتیازاتی زیندانیانی سیاسی، ئەو یاسایە چۆتە بواری جێ بەجێکردن، بە تەئکید هەر یاسایەك لەم دەستەڵاتەی ئێمەدا دەر بچێت، لەم دەزگایە دەربچێ و بچێتە وەقائیعی فەرمی هەرێمی کوردستانەوە لە ماددەکە باس لەوە دەکا کە ئیتر دەکرێت، دەبێت جێ بەجێ بکرێ لەسەر هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان، بە دڵخۆشییەوە هەر دوا بەدوای دەرکردنی یاسایەکە وەزارەتی دارایی و ئابووری بە روحییەتێکی زۆر گەورەوە، بەنووسراوی ژمارە 1956 لە 2012/1/30 رێنمایی تایبەتی پێ دەرکرد و لاریشی لێ نەبوو لەسەرفکردنی ئەو مینحەیە بۆ زیندانیانی

سیاسی، دیاره وەزارەتی ناو براو خەباتی زیندانیانی سیاسی و شەهیدانی هەڵسەنگاند و بەنرخ نرخاندیتی، بۆیە زۆر بەڕێزەوە باسی لە وەکرد کە پێویستە جێ بەجێ بکرێ و سەرف بکرێ، بەڵام تا ئێستا جەنابی سەرۆکی پەرلەمان یەك وەجبە زیندانیانی سیاسی کە پشت ڕاستکراوەتەوە مینحەکانیان بۆ سەرف کراوە، من ناڵێم بۆیان سەرف نەکراوە، بۆیان سەرفکراوە، بەڵام وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالکراوان گەلێك نووسراوی‌ناردووە، ئەگەر ڕێگا بدەن تەنیا ژمارەی نووسراوەکان بیری وەزارەت بخەمەوە نووسراوی ژمارە 6259 لە 2012/10/16، نووسراوی 7154 لە 2012/11/28، کە داوای خەرجکردنی مینحەی ژمارەیەکی دیکەی زیندانیانی سیاسی دەکا، بەڵام پێدەچێت جواب نەبووە، بۆیە تا ئێستا سەرف نەکراوە، دواتر نووسراویان 7582 لە 2012/12/17 کە تەئکید لەسەر نووسراوەکانی پێشوو دەکاتەوە، بۆ سەرفکردنی مینحەکان، هیوادارم جەنابی وەزیری دارایی و ئابووری خۆی و جێگرەکەی جوابدانەوەی ئەو کتابە بە نەزەری ئیعتیبار وەربگرن، ئەوانەش مافی خۆیانە و حەقی خۆیانە و خەباتیان لە خەباتی هیچ تێکۆشەرێکی دیکەی ئەو کوردستانە لە بزاڤی ڕزگاری خوازی گەلی کوردستان کەمتر نەبووە، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، هەروەکو ئاشکرایە یاسایەکەی دیکە لێرە دەرکرا، هاوکارە بەڕێزەکانم باسیان لەسەر کرد، ئەویش یاسای ژمارە 11ی ساڵی 2012یە کە تایبەتە بە کۆمەکی سندوقی شێرپەنجە کە ئاشکرایە ئەو نەخۆشییە نەخۆشییەکە پێویستی بەو سندوقە کرد کە بۆی دابندرێ، بەڵام پێم وایە تا ئێستا لەمیزانیەی گشتی هیچ بڕە پارەیەکی بۆ دانەندراوە، بەهیوام بە قەدەری گرینگی نەخۆشییەکە و بە قەدەری گرینگی ژیانی نەخۆشەکان وەزارەت بڕە پارەیەی بۆ دیاری بکا، بۆ ئەوەی کاری سندوقەکە ببا بەڕێوە، هیوادارم هەروەکو جەنابی سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان هەڵسەنگاندن و نرخدانانی بۆ شاری سلێمانی ناساندنی بە پایتەختی ڕۆشنبیری شاری سلێمانی دا، هەروەها لەم پەرلەمانە بەرێزە بەکۆی دەنگی ئەندامە بەڕێزەکان بە بڕیاری پەرلەمان ژمارە 14ی ساڵی 2012 بڕیار درا کە سلێمانی پایتەختی ڕۆشنبیری هەرێمی کوردستانە و لە خزمەت سەرتاسەری هەموو کوردستان دایە، لەماددەیەکیان هەموو ئەندام پەرلەمانە بەڕێزەکان بڕیاریان لەسەر ئەوەدا کە دەبێ لەمیزانییەی گشتی بڕە میزانییەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان زیاد بکرێ بۆ ژیاندنەوە و بەڕێوەچوونی ژێرخانی ڕۆشنبیری لە هەرێمی کوردستان، بۆیە داواکارم کە جەنابی وەزیری دارایی ئەوەش بەهەند وەربگرێ، لەکاتی دانانی، تەسدیق کردنی بودجەی ئەو وەزارەتە، هەوڵبدرێ هیچ بڕێکی لێ کەم نەکرێتەوە، ئەگەر زیاد نەکرێ، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان ئاشکرایە لەلای هەمووومان کە لیژنەی پێشمەرگە و شەهیدان، کە کاك محمد شارەزووری ئاماژەی پێدا، من نامەوێ بچمەوە باسی ڕۆڵی پێشمەرگە بکەم، هەموومان دەزانین ڕۆڵی ئەو پێشمەرگانەی کوردستان ئەمڕۆ لەسەر ناوچە دابڕاوەکان لە کوردستان چ ڕۆڵێکی گرینگیان لە ئەو قەیرانە سیاسییەی، ئەو نیزاعە سیاسییەی لەنێوان هەرێمی کوردستان و حکومەتی ئیتیحاد دا بینیوە، بۆیە پێم باشە کە چاو بە مووچەکانیاندا بخشێندرێتەوە، هەرچەندە بەرێز و سوپاسەوە، بە جێگای دەستخۆشییەوە حکومەتی هەرێمی کوردستان بەتایبەت وەزارەتی دارایی و ئابووری ئەو نەفەقاتەی لە ئەستۆی خۆی گرتووە، کە

وێڕای ئەوەش ئەمساڵ هەوڵی لەگەڵ ئەوەشداوە کە چۆتە سەر شانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، کەم و کوڕی لە کورتهێنان کەمتر بۆتەوە و کەم و کوڕی کەمترە، لەگەڵ ئەوە داداواکارین ئەمەش بە نەزەری ئێعتیبار وەربگیرێ و هەوڵی بۆ بدرێ لەگەڵ ئەو دەرماڵەی کە بڕیاردرا بۆ کەسوکاری شەهیدانی سەربەرز، بچێتە بواری جێ بەجێکردنەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك نەژاد.

بەڕێز نەژاد عزیز سورمێ:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، دیارە پێش من وەك دەزانن زیاتر لە حەفتا پەرلەمانتار لە هاوکارانم، خوشك و برایانی بەڕێز قسەیان کرد و ژمارە و حیساباتیان لێك دایەوە، بۆیە پێم وانییە لەدوای ئەو هەموو خوشك و برایانە کە ماشاءالله تێیان دابوو نزیکەی پەنجا دەقیقە قسەی کرد، شتێك مابێ پەی پێ نەبرابێ یان هەڵوێستەی لەسەر نەکرابێ، لەگەڵ ئەوەشدا بودجە کە نەخشەی سیاسەتی ئابووری حکومەتی هەرێمی کوردستان دەردەبڕێ، کە حکومەتی هەمووانە و، هەروەها وردەکارییەکانی وێنە دەکا، هەمیشە بۆ دەوڵەمەندکردن و پێشنیاری واقعی و بابەتی وەك هەر یاسا و پرۆژە یاسایەکەکی دی بایی ئەوەندەی تێدا دەمێنێ ئەو هاوکارانەی دوای منیش دێن قسەی لەسەر بکەن، بەڕێزان، رەنگە هەبن لەگۆشە نیگای خۆیانەوە هەندێ لە بۆچوون و تەنانەت خشتە و داتاش بە چەشنێك لێك بدەنەوە ئەگەر بڵێم بۆ ئێمە مانانێك واتە جیلی ئێمە کە زەبری رژێمە یەك لەدوای یەکەکانی ئەم وڵاتەمان دیوە، کە بە عێراق ناسراوە لەگرتن و کوشتن و نەفی و بێ بەشی و خانە وێرانیدا ئەوەی ئەمڕۆی تێدا دەژین کە ئێستا لە پەرلەمانی خۆمان، پەرلەمانی هەڵبژێردراوی خۆمان دانیشتووین و گفتوکۆ لەسەر بودجەی حکومەتی خۆمان دەکەین، هەنگاو بەو ئاراستەیە داوێین وڵاتەکەمان کە بەهێز و بە بازوو و شەونخوونی رۆڵەکانمان لە پێشمەرگە و دەزگاکانیان ئاسایش لە نیعمەتی سەقامگیری و ئەمنییەتدایە و سەرەنجی دۆست و دوژمنی راکێشاوە بارێك بێ لە خەون بچێت، تا راستی، سەرەرای هەموو ئەو کۆسپ و تەگەرە و بەربەستانەش چاو لێ دەکەین ساڵ بەساڵ کێرڤی بەرەو پێشچوون روو لە هەڵکشانە، بەلای منەوە ئەمە خاڵێکی زۆر ئیجابی و ئەرێنییە لە بودجەی ئەمساڵدا، بە هەموو پێوەران پاش ئەو بارودۆخە نا هەموارانەی زۆربەمان بەچاو بینیمان و بە ژیان تێدا دەژیان، ئێستاکە خۆمان، لەوڵاتی خۆمان، وڵاتی خۆمان بەڕێوە دەبەین و نەخشە و پلانی دوا رۆژمان دەکێشین و بەو پەڕی ئازادی رەخنە دەگرین، دیارە خەون بە ژیانێکی چاکتر و دوا رۆژێکی گەشاوەتر دەبینین، کەواتە کە ئێمە لە قۆناغی خەون بینین داین بە دوا رۆژێکی پڕشنگداری پێشکەوتوو ئیتر پێم وانییە ئومێد ون بێ، بەڕێزان، با رۆژگارە رەشەکان لەبیر نەچێتەوە، کەوای لێهاتبوو لە کولەکە بانگ بدەین، ئەمڕۆ لە هەموو رۆژێك زیاتر وا دەخوازرێ ئەو راستییە لەگەڵ جیاوازی نەغمەی دەنگەکانیشمان دا بە چاومان، بە روانینمان، تەنانەت بەهێزی دەست و بازوومان، بەهۆش و تێفکرینمان

ئاینده بپارێزین، ئاوازی زیندوو و نەمر لە هارمۆنیای نەغمەکانمانەوەیە، نەغمەیەك بە تەنێ ئاوازێك پێك ناهێنێت.

ئەمە حەقیقەتێکە بەڕێزان، پێویستە ئەو هەل و مەرجە گەشە پێ بدەین، تا لە ئایندەیەکی نزیکدا بگەین بە راستییەکی چەسپاوی دان پێداندراو، ئەگەر لێرە و لەوێش بە هەر هۆیەك هەیە هەبن رێگا لە نەغمەکان بگیرێ بچنەوە پاڵ یەك، با هەمووومان هەوڵبدەین لایەنی کەم لەبەرچاوی دونیای ئەمڕۆدا کە سبەی رۆژێ لەو روانگەیەوە هەڵمان سەنگێنن، هەوڵبدەین ئاهەنگ و ئیقاعێکی نەشاز نەنوێنین وەك زووڕبەی جاران کە بەداخەوە چەندی بە پلانی دوژمنان بووە، ئەوەندەش لە نەزانی خۆمان و ئینجا زوڵمی جوگرافیاوە خراینەتە دەرەوەی مێژوو، با رێز لەو راستیە بەرجەستەیە بگرین، بەڕێزان ئێمە قەدەرمان ئەوەیە هەنگاومان بەرەو ئەوە بێ کە یا دەبێ هەبین یاخود هەبی، ئیتر نابێ نەبوون و مەحاڵ پاش ئەو هەموو دەردە سەری و ستەم و تاڵییە لە قامووسی ئێمەدا بمینێ، دەخوازێ هەر ئەوەش پەیامی ئێمە بێ بۆ نەوەکانی دادێ، بەڕێزان، ئەمڕۆ باس لە بودجەی حکومەتی خۆمان دەکەین، دیارە زۆر لە هاوکاران وەك لەپێشدا ئاماژەم پێدا قسەیان لەسەر کرد، هەبوو پەسندی زۆر لایەنی کرد و لە هەمان کاتیشدا رەخنەی لەهەندێ لایەن گرت و دڵسۆزانە و خەمخۆرانە پێشنیاری جدی خستە روو، دیارە هەش بوو هەر یەکسەر خەتێکی راست و چەپی بەسەرداهێنا، من دەپرسم تۆ بڵێی هەموو ئەو راپۆرت و خشتە و داتا و روونکردنەوانەی حکومەت، هەروەها راپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان کە بە شایەدی زۆربەی ئەندامان مایەی دەستخۆشی بوو، بایی ئەوەندەی ترۆسکایی تێدا نەبووبێ؟ ئەی کەوایە بەڕێزان چەند ساڵ و زەمانە ئەو ئاشە بەچی دەگەڕێ؟ ئەو هەموو قوتابخانە و نەخۆشخانە و بنکە تەندروستیانە چۆن چۆنی بەڕێوەچوون و بەڕێوە دەچن؟ ئەو ئاسایش و ئەمنیەتە بەکێیە و چۆن بەرقەرارە؟ ئەگەر خوانەخواستە بچووکترین کەلێنی بکەوێتێ هەموو لایەنەکانی دی بە هایان نامێنێ و پەکیان دەکەوێ، فەرموو بەراوردی ئێرەو بەغدا بکەن، لەکاتێکدا بودجەی ئەمنیەتی بەغدا لە (14,37٪) هەموو بودجەی عێراقە، ئینجا رۆژیش نییە تەقینەوە و تیرۆری تێدا نەبێ، ئەی فەرمانبەر و کارمەندان کە ژمارەیان لە ملیۆن و نیوێك نزیك بۆتەوە چۆن و کێ و مووچە و سەرمووچە و دەرماڵە و چی و چیان بۆ فەراهەم دەکا؟ ئەدی ئەو هەموو مەبالغانەی کە لە شەش سەد ملیار تێدەپەڕێ بە هەر هۆیەکی وەبەرهێنانەوە بێ یان رێگایەکی تر دەچێتە بازاڕ و ناڕاستەوخۆ بازاڕ دەبووژێتەوە لەکوێوەیە؟ ئەی قوتابیان چ ئەوانەی لەناوەوە دەخوێنن، یان ئەوانەی بەهۆی پرۆسەی تواناسازییەوە چوونەتە دەرەوەی وڵات کە لەبودجەی ئەمساڵیشدا بەردەوامە، هەروەها ئەو گەنجانەی سوود لە قەرزی بچووك وەردەگرن، یاخود ئەو کۆمەکانەی لەلایەن وەزارەتەکانەوە هەر بە نموونە وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی فەراهەم دەکرێ، بە توانای کێ ئەو کۆمپانیایانە هاتوونەتە کوردستان، داخۆ هەر حکومەتی خۆمان نەبووە هەر لەسەرەتای کابینەی پێنجەمەوە کوردستانی داخڵی نەخشەی ئابووری جیهان کردووە؟ لە رێگای کۆمپانیا هەرە گەورەکانی نەوت، ئەوانە و زۆر لایەنی دیکە لەکاتێکدا حکومەتی فیدڕاڵ لە دژایەتی کردنی ئەم ئەزموونە زیاتر

هیچی دیکەی بۆ نە کردووین، تەنانەت بودجە کە جێی ئێعتیمادی سەرەکیمانە بە لێگرتنەوە و پچڕ پچڕ بۆ هەرێمی دەنێرن، سەرەرای موستەحەقات و مووچەی پێشمەرگە کە تا ئێستا نزیکەی هەشت ترلیۆنیان لایە و نایدەن، حکومەتی هەرێم لەو بەشە بودجەیەوە دەیدات ،حکومەت لە ئاستی بنیادنانەوەی گوند و گەشەی شارەکانیشدا پێم وانییە هەنگاوی جدی نەنابێ، ئەمانەش هەمووی لەکاتێکدابووە کە هەمووبان دەزانین ولاتەکەمان لە چ جوگرافیایەکی هەلایساوی مەترسیدار دایە و چ مێژوویەکی کارەساتاویمان بڕیوە تا گەیشتووینەتە ئەمڕۆ، بەرێزان، رووخان و رووخاندن بێگومان کارێکی ئەوەندە قورس نییە، ئەوەی ئاسان نییە و هەندێ جار و لە هەندێ شوێن بەهۆی زۆر ئەگەر دەچێتە خانەی نزیك مەحالەوە بیناکردن و بیناکردنەوەیە، بەتایبەتی لەبارودۆخ و هەلومەرجی نەتەوەیەکی هەمیشە ستەم لێکراوی، بە زۆر پەرتەوازە کراوی، خاك لێ داگیر کراوی، پارچە پارچە کراوی، وەکو ئێمە حەقە هەمووبان، هەر هەمووبان بە جیاوازی بیروبۆچوونەوە ئەو راستییەمان لەبەرچاو ون نەبێ، هەرچەندە من دڵنیام، زۆریش دڵنیام کە لەناخی هیچ یەکێکماندا ون نییە، بەرێزسەرۆکی پەرلەمان، وەك خۆم لەرووی رێکخستن و کاتی ناردنی بۆ پەرلەمان دڵخۆشم بەوەی ئەمسال بودجە لەوەی بەشێوەیەکی رێك و پێکتر لەسالانی پێشوو لەکاتێکی پێوانەیی زۆر موناسبیشدا گەیشتە پەرلەمان، کە ئێستا ئێمە گفتوگۆی لەسەر دەکەین، بەلام بلێی بودجە بێ کەم و کورتییە،بێگومان هیچ قانون و پرۆژە قانونێك بێ کەم و کورتی نابێت، بێگومان بودجە کە دێتە پەرلەمان بۆ ئەوە دێت تا بەپێشنیار و رەخنەی دلسۆزانە و بابەتییانە و واقعیانە دەوڵەمەند بکرێ، لایەنە ئیجابییەکانی دەستنیشان بکرێن تا سالانی ئایندە پەرەیان پێ بدرێ و ئەوەی پێویستی بە چاککردنیشە دەستنیشان بکرێن و قسەی لەسەر بکرێ، ئەوە شتێکی زۆر، زۆر ئاسایی و تەبیعییە، خۆ ئەگەر کەم و کورتیش لە بودجەدا یاخود لە هەندێ لایەندا هەبوو ئەوە ناگەیەنێ بەرەش بینییەوە لێی بڕوانین و لە تونێلێکی تاریك و تەنگدا بەجێی بێلین، لە حالێکدا ئاشکرا و روون، رووناهیمان لەو سەری تونێڵەوە لێ دیاربێ، کەچی بە هەر هۆیەك هەیە خۆمانی لێ نەبارن بکەین و دانی پێدانەنێین، بەلام دیسان دەخوازێ ئەوە بە جۆرێکی دی دووبارە بکەمەوە، کە چپڵە بە دەستێك لێ نادرێ، ئێمە لەقۆناغی رزگاری نیشتیمانی داین، وا پێویست دەکا هەوڵەکان هەمووی لەو ئاستەیەدا چڕ بکەینەوە کە بەرەو ئابووری و بودجەیەکی سەربەخۆ هەنگاو بنێین، تاکو سنوورێکیش بۆ ئەو ناحەقییانە دابنێین کە حکومەتی فیدڕاڵ سالانە لەگەڵمان دەیکا، لێرەشدا پێشنیار دەکەم حکومەت لە ئایندەدا لەبواری وەبەرهێنان بیر لە هەندێ پرۆژەی ستراتیجی وا بکاتەوە کە هەم هەلی کار بۆ گەنج و لاوانمان برەخسێنێ و هەم ببێتە سەرچاوەیەك بۆ نەوەکانی دوا رۆژ.

هەروەها پێشنیار دەکەم لەپاڵ گرینگیدان بەکەرتی نەوت، هەروەها کەرتی کشتوکاڵ، لێرەشدا بەڕاستی تەئیدی کاك جلال دەکەم لەوەی کە پەیوەندی بەبواری کشتوکاڵەوە هەبوو، زۆر تەئیدی دەکەم، زۆریش پێویستە بەڕاستی لەو قسانەی کاك جلال کردی سەرۆکی لیژنەی کشتوکاڵ و ئاودێری لە پەرلەمان، لەپاڵ گرینگیدان بە کەرتی نەوت وەکو گوتم کەرتی کشتوکاڵ و مەسەلەی ئەو پێم وایە زۆر، زۆر گرینگن، بۆ

دیاری کردنی دوارۆژی وڵاتەکەمان حکومەتی هەرێمی کوردستان پێویستە بایەخێکی تایبەتیش بە کەرتی گەشتوگوزار بدات، کە کوردستان زەمینەیەکی لەباری بۆ گەشەکردنی ئەم کەرتە هەیە و دڵنیام دوارۆژ هەلومەرجێکی گونجاو تر و گەشاوەتر چ وەك خستنەرووی کار، چ وەك یەدەگی دراوی بەهێز لەوڵاتەکەمان دەخولقێنێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، هەندێ لەبرادەران لە بارەی خوێندنی باڵاوە باسیان لە باری توێژینەوە کرد، بەڕاستی منیش پێشنیار دەکەم کە ئەگەر وەزیری خوێندنی باڵا حەتمەن سەلاحیاتی موناقەلەی هەبێتن، هەرلە بودجەی ئەمساڵدا کە تەرخانکراوە بۆ وەزارەتی خوێندنی باڵا یان بڕێك لەو بودجەیەی کە بۆ تواناسازی تەرخانکراوە بۆ مەسەلەی توێژینەوە تەرخان بکرێ، بەڵام بەمەرجێك پێشنیار دەکەم ئەو توێژینەوانە بگرێتەوە کە لەبواری زانستی پەتیدان، یەعنی کیمیا، فیزیا، زیندەوەرزانی، بورای پزیشکی، ژینگە، ئەندازیاری کشتوکاڵ، ئەوانە پێویستن بەراستی، چونکە ئێمە بەڕاستی هەمووومان سیاسینە، ئیتر دەرەوە و ناوەوە و بەقاڵ و چەقاڵ هەمووی هەر سیاسییە، لەبەر ئەوە پێویستیمان بەوانە نییە بە حەقیقەت، لەهەمان کات هەندێك لەو قوتابیانەی تواناسازی بەراستی وا پێدەچی هەندێك مەشاکیلیان هەبێ، گیروگرفتیان هەبێ، کە چوونەتەوە، لەفەقەرەی یەکەمی راپۆرتی لیژنەی پەروەردە و خوێندنی باڵا ئیشارەتی پێدراوە، بیستوومەتەوە کە هەندێك لەو گرفتانە پەیوەندیان بە مەشق و راهێنانەوە هەیە، هەندێك لەو قوتابیانەی کە بۆ خوێندنی پزیشکی چوون لەوێ مەشقیان پێ ناکرێتن لەسەر نەخۆشەکانی ئەو وڵاتانە، بەتایبەتی وڵاتانی ئەوروپا، دەڵێن لێ ناگەڕێن بچنە سەر نەخۆشەکانی ئەوان، کەواتە ئەوان بەس تەنها بە تیۆری فێری دەبن کە ئەوەش بەراستی فێربوونێکی ئەوتۆ نابێتن ئەوانە، لەبەر ئەوە پێم وایە پێویستە کە وەزارەتی خوێندنی باڵا رێگەچارەیەکیان بۆ دابنێ، بۆ ئە و خوێندکارانە، ئەو قوتابیانەی کە لە بۆ ئەو بابەتە چوونە بخوێنن، دیارە کە هەر لە راپۆرتی لیژنەی دارایی و ئەوانەش هاتووە لە ستراتیجی هەڵمەتی دروستکردنی قوتابخانە لەسەر زاری وەزیری پەروەردەوە گوتراوە کە لەماوەی دە ساڵدا دوو هەزار قوتابخانە دروست دەکرێ، ئەوەش جێگای دڵخۆشییە بە حەقیقەت پێم خۆش بوو زیاتریش بوایە، چونکە زۆر پێویستمان بە قوتابخانە هەیە و لەزۆر جێگەدا نەقوستانیمان هەیە لە قوتابخانەدا، لەفەقەرەی دەیەمی بەشی یەکەمدا ژمارە چوار مەسەلەی بڕی بەخشینی ئەو سێ ملیارەی وەزارەتی رۆشنبیری، کە ئەمساڵ بەڕاستی هەڵایەکی زۆری لەسەر کەوتەوە، ئاخیریش هەر تەوزیع کرا.

بە حەقیقەت لە راپۆرتی لیژنەی پەیوەندی و کاروباری رۆشنبیری و شوێنەواردا هاتووە و دەڵێ بەخشین، وانووسراوە، دەڵێ میکانزمێکی گونجاو تری بۆ ببیندرێتەوە، من پێشنیار دەکەم ئەگەر پەسند بکرێتن ئەو مەبلەغە بە حەقیقەت لەو بەینانەشدا وەکو عەرزم کردن هەڵایەکی لێ کەوتەوە زۆر لە نووسەرو توێژەرانیش بە هەڵەداچوون لەو بابەتە، کە وتیان ناوەکەی غەڵەتە، بە عەکسەوە ناوەکەی زۆر راستە، چونکە ئیبداعی فەنی و ئیبداعی ئەدەبی هەر داهێنانی فەنی و ئەدەبی پێ دەوترێ، یەعنی شەرت نییە یەعنی بەمانای ئیختیراعبێ، یەعنی تۆ شتێکی تازە دابهێنی بابڵێین لە لایەنی علمی و ئەمانە، هەتا

وەزارەتیش کە وەڵامی دایەوە تووشی هەڵەیەك بوو کە بەرگری لەخۆی کرد کە گوتی ناوەکەی غەڵەتە، کە وانییە ناوەکەی غەڵەت نییە، بە هەرحاڵ لێرەدا من پێشنیار دەکەم ئەو سێ ملیارە بکرێ بەچوار بەش، بەشێکی بۆ خەڵاتی کتێب یان کاری هونەری جا سینەما بێ یان بابڵێین تەشکیلی بێ یان مەسرەح بێ، تەرخان بکرێ، پارەیەکی شایان...، ساڵی دەکەس یەعنی بەشێکی، سێ بەشی دەمێنێتەوە، بەشێکی ساڵانە دە کەس برِێکی شایانی لەو مەبلەغەی پێ بدرێ کەبیلفعل ئیستیفادەی لێ بکا، یەعنی بۆ ئایندەی خۆی بۆ ئیش و کاری خۆی، بۆ ئەوانە، ئەوەی دەمێنێتەوە من بەگونجاوی دەزانم پڕۆژەیەکی بە حیساب وەکو کە برادەران ناویان لێناوەستراتیجی وەرگێران کە زۆر گرینگە، زۆر لە میللەتان بەوەرگێران زمانەکەی خۆیان پێش خستییە بەڕاستی، یەعنی زمانی ئێمە من تەسەوڕ دەکەم ئەوەندەی بە نووسین زیاتر بەوەرگێران پێش دەکەوێتن، لەبەر ئەوە ئەو سێ بەشەی تر کە دەمینێتەوە لە پڕۆسەیەکی خێرای وەرگێڕان تەرخان بکرێ، کە ئەوەش هەموو لایەنێك بگرێتەوە، پێش هەموو کەسێك وەزارەتی رۆشنبیری دەگرێتەوە، لەناوەڕاستی سەدەی رابردوو هەتا ئێستاکە ئەوەی کە کراوە لەبارەی وەرگێڕانەوە بە حەقیقەت هەمووی جهودی، کۆششی تاکەکەسی بووە، جێگای رێز و پێزانینە، یەعنی زۆر بە زەحمەتیش چاپکراوە، تەنانەت دوای راپەڕین هەندێك دەزگا دروست بوون ئەوان کە هەندێك بابڵێین بەراستی ئەرکی ئەوەیان خستە سەر شانی خۆ و دەوری نکۆڵی لێ نەکراویان هەبووە، بەڵام دیسان بەڕێزان وەك دەزانن ئەگەر ئێستا ئێمە وەزارەتی حکومەتمان هەیە خەمەکی لەو مەوزوعەی نەخۆین نازانم جا چەند موهیمە بە نیسبەت برادەرانی هاوکارانم ئەندامانی بەڕێزی پەرلەمان، یەعنی نازانم کەی خەمەکی لێ بخۆین؟، ئەو مەبلەغە ساڵانە تەرخان بکرێ، بەشێکی لۆ ئەوەی، سێ بەشیشی لۆ پڕۆسەی وەرگێران، ئەگەر ئێمە حیساب بکەین ساڵی سێ سەد و پەنجا کتێب بەو مەبلەغە چاپ بکرێن، مانای لە یەك لەسەر دەی ئێمە سێ هەزار و پێنج سەد ناونیشان بلاّودەکەینەوە، یەعنی لەخیلالی دوو دەیەدا حەوت هەزار ناونیشان بلاّودەکەینەوە، ئەوە شتێکی زۆر موهیمە جا بەتایبەتی لیژنەیەکی موختەس دابندرێ کە لەکلاسیکیاتی دونیایەوە را دەست پێ بکرێ کە ئێمە نیمانە، یەعنی بەراستی جێگەی سەرنجە کە کتێبێکی وەکو سەربردەی شارستانییەت، ئەوەی ویل دیرۆنت، کە زۆر لەمێژە تەرجەمەی زمانەکانی تر کراوە، هەتا ئیستا بەکوردی نییە، ئەوە بە نموونە دەهێنمەوە، مەسەلەن رۆمانەکانی رووسی و فەرەنسی و شانۆیەکانی شکسبیر و چوزانم یەعنی ئەوەکە زۆرە یەعنی، هەر لەپاڵە خۆمان ئەدەبیاتی فارسی، ئەدەبیاتی عەرەبی، یەعنی شتی زۆر موهیمیان هەیە، ئەو رۆژە خوێندمەوە بڕواتان هەبێ دەڵێ مەسنەوی جەلالەدینی رۆمی تەرجومەی ئینگلیزییەکەی پڕ فرۆشترین کتێب بووە لە ئەمەریکا پاش ئینجیل، جا تۆ تەسەوڕی بکە، ئێمە ئەوە لەپاڵەوەیە مەسەلەن شتی وامان نەکردووە، بە تەسەوڕاتی من ئەوە شتێکی زۆر موهیمە، هەتا یەعنی ئێستاش عەرەب شانازی بە عەسری مەئمون دەکەن، فکر لێ بکەوە، لەبەر ئەوەی ئەو کاتی بەیتی حکمەی دانا کە ئەو کاتی کۆمەڵێك موتەرجمی هێنا، موتەرجیم هەبوو بە زێڕ تەرجومەکانیان لێ وەر دەگرت، تەرجومەکانیان دادەنا و زێڕیشیان لەلای تەرازووەکەی تر دادەنا پێیان دەکێشا و لێیان وەردەگرتن و چاپیان دەکرد، هەتا

دوایی كه عەسری مەئمون به عەسری زەهەبی حیساب دەكرێتن، (مع ما فیه) ڤ دایكیشی فارس بوو، ئینجا لەوەختی عەربی عێراق و ئێراندا كه سەد قسەیان به فارس و به ئێران دەگۆ، ئینجا داری مەئمونیان دانا، بزانه تەماشای بكه بزانه یەعنی خەڵك بۆخۆی چ دەكا، ئێمەش له چ داینه، دەی ئەمن ئەوه پەندی خۆم دەینمەوه رەخنەم لێ دەگرن، پەند، پەندی خۆمە، به هەرحاڵ، بەڕاستی پشتگیری لەفەقەرەی 17 ی راپۆرتی لیژنەی پەیوەندی و رۆشنبیری و شوێنەوار دەكەم، به دامەزراندنی هەر چی زووی دەستەیەكی تایبەت به شوێنەوار، بەڕاستی براینه.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان دەزانی نزیكەی حەوت هەزار شوێنەواری ئەسەری بابڵێین یەعنی شوێنەواری كۆن لەكوردستان هەیە، له كۆی نزیكەی هەشت هەزار و پێنج سەد له هەموو عێراق حەوت هەزار و قسووری لەكوردستانە، كوردستان یەكەم دانیشتنی بەشەری تێدابووە، یەكەم دانیشتنی بەشەری له چەرمۆ تەقریبەن حەوت هەزار ساڵ پێش میلاد، یەعنی پاش عسوری حەجەری هەموو چاخە بەردینیەكان لەكوردستان بووە، چاخی بەردینی یەكەم، دووەم، سێیەم، زراعەت لەكوردستان بووە، یەعنی بەڕاستی پێم سەیرە كه مەسەلەی شوێنەوار ئاوا یەعنی ئیهمال كراوە بەو شێوەیە، راستە هەندێك شت كراوە، بەڕاستی بۆ قەڵا هەندێك پارە تەخسیس كراوە، پاش ئەوەی كەوا ئەو خەڵكانەیان ئیستیعاب كرد و ئەرزیان دانێ و ئەوانە چۆڵكرا، ئێستا بەڕاستی جێگەی یەعنی دڵخۆشییە كه خەریكن بابڵێین تەرمیمی دەكەنەوە، هەندێك لەگەڕەكەكانی هەولێر، منارەی چۆلی، نازانم برادەرێك لەبرادەرەكان باسی كرد كه ئەوا لەعەسری سوڵتان موزەفەری كەوكەبری سێ منارە بوون یەكەكیان لەسنجار، یەكیان ئاڵتون كۆپری، سەیریش لەوەدایە هەرسێكیشان لەیەك شوێن خراپ بووینە، یەعنی شكاون، زۆر سەیرە، دوا پێشنیارم ئەوەیە بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، بەڕاستی پاریش هەر ئەو پێشنیارەم كرد بەس نازانم بەهەند وەر نەگیرا یان حیسابی بۆ نەكرا، كه زۆریش گرینگە ئەمن وەكو ئەندامێكی لیژنەی تەندروستی به حەقیقەت پێویست دەكا ئێمە كۆگایەكی گەورەی شایان به پایتەختمان هەبێ كه بۆ پاراستنی دەرمان، ئەوەی ئێمە بیستوومانەتەوە برادەرانی لیژنەی تەندروستیش دەزانن كه دوو جۆرە دەرمان هەیە، دەرمانێك كه حكومەت خۆی دەیهێنێ و دەرمانێكیش كەرتی تایبەت دەیهێنێ، بەڵام له هەموو حاڵەتێكدا ئەو دەرمانە هەر دەچێتەوە بۆ هاووڵاتی، لەبەر ئەوە پێویستە كۆگایەكی داكردن، یەعنی خەزن هەبێتن كه بەكوالێتییەكی رێك و پێك بتوانن ئەو دەرمانانەی لێ دابكرێ و لێ بپارێزێ، لەهەمان كاتیشدا ئەوانەی كه سەر به كەرتی تایبەتن كه دەرمان دەهێنن ئەوانیش به موقابیلی پارەیەكی شایان لەوێندەرێ كه دەرمانەكانی خۆیان خەزن بكەن، ئیتر سوپاستان دەكەم، داوای لێبوردن دەكەم ئەگەر ئیزعاجم كردبن، سوپاس.

بەڕێز د.أرسلان بایز أسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

تا سەعات چواری پاش نیوەڕۆ بەخواتان دەسپێرین، هەربژین.

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

تكایە دانیشن، ئێستاش بەردەوام دەبین لەسەر دانیشتنەكەمان، لیژنەی دارایی و ئابووری بۆ شوێنی لیژنەكان، فەرموو.

بەڕێز كاردۆ محمد پیرداود:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئێمە ساڵانە لێرە موناقەشەی بودجە دەكەین، یەكێك لە گرفتەكانمان یان پەلە كردنمان ئەوەیە كە موناقەشەكان نەبێتە مایەی دواخستنی پڕۆژە یاسای بودجە، كە ئەمە كاریگەری دەبێ لەسەر ژیانی هاووڵاتی و مافی هاووڵاتی، بەڵام ئێمە یاسایەكمان هەیە كە پار وەزارەتی دارایی پابەند كردووە بە ماددەی (39) وەزارەتی دارایی و ئابووری بەردەوام دەبێت لەسەر سەرف كردنی سولفەكانی سولفەو بەخشینی هاوسەرگیری و قەرزەكانی بانكی عەقار، كشتوكاڵ و پیشەسازی و پڕۆژە بچووكەكان، تا كاتی بودجەی ساڵی داهاتوو بڕیاری لەسەر دەدرێت، ئێستا ئێمە بۆ داوا لەو بەڕێزانە بكەین، بۆ ئەمەیان ڕاگرتووە، قانونیەن دەبێتە كێشەیەك بۆ ئێمە لە چاك كردنی بودجە، سوپاس.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئێمە بە ڕەسمی هیچ موعامەلەیەکی سلەفمان ڕانەگرتووە، بەڵام زۆرجار سیولەی نەقدی وامان لێ دەکات کە ئێمە بوەستین، لەبیریشمان نەچێت بمانەوێ ونەمانەوێ لە سەری ساڵ ئەمە قانونە، تەنانەت بانقیش ئەوەستێ بۆ چەند ڕۆژێك، خۆ ئەبێ تەسفیەی بکەین، ئێمە ڕامان نەگرتووە بە ڕەسمی، ئێستاکە پارەمان بۆ بێت و پارەمان هەبێ، دەیکەینەوەو سەرفیشی ئەکەین، هیچ ڕاگرتنێك نیە، پێشتریش کە ئەوترا ڕاگیراوە، ئەو سەرفانەی کە مەعلومە لە لایەن ئێمە ڕۆژانە سەرفمان کردووە لێی، بەڵام ئەوەی کە ئێمە کردوومانە هەتاوەکو ئێستا هەموو موعامەلاتیشمان وەرگرتووە لێیان، تەنها کەشفمان ڕاگرتبوو، ئەویش لە حدودی 17 هەزار کەشف زیاتر هەبوو لەناو بانکەکانی ئێمە، لەسەر ئەوە ئیشمان کردووە.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك شێردڵ فەرموو.

بەڕێز شێردڵ تحسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دەست خۆشی لە حکومەت دەکەم کە یەکەم جارە بودجەی بە زووترین وەقت ڕەوانەی پەرلەمان کردووە، ئێمە دەتوانین موناقەشەی لەسەر بکەین، دەست خۆشی لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی خۆمان دەکەم، ڕاپۆرتەکەیان بە تێرو تەسەلی بەشێوەیەکی باش ئامادە کردووە، بەڕێزان من دەمەوێ لێرە باسی ڕەوشی وەرزش، بودجە بۆ وەرزش لەکوردستان تۆزێك باسی بکەم، کە چەند برادەرێك بە کورتی باسیان کردووە، ئەگەر مەجالم بدەنێ دەمەوێ بە تێرو تەسەلی باسی بکەم ئەمڕۆ، وەرزش پانتایەکی گەورەی لە ژیانی کوردستانیان بە هەموو چین و توێژەکانی داگیر کردووە، خۆشەویستی و ئاشنابوون بە وەرزش لە هەرێمی کوردستان گرنگی پێدراوە، چەندین یاریزان و پاڵەوان لەسەر ئاستی عیراق، وڵاتانی عەرەبی و ئاسیا ئەنجامیان بەدەست هێناوە، بەتایبەتی لە یاری تۆپی پێ وبەرز کردنەوەی قورسایی و پاسکل سواری و شەترەنج، هەروەها لە لایەن خاوەن پێداویستیە تایبەتەکانەوە کە چەندین یاریزانی لێهاتووی لێ هەڵکەوتووە لە گۆڕەپان و مەیدان، کە چوارەمی پارا ئۆلۆمپیات بووە، ئەم ئەنجامانە ئەگەر بودجە نەبوایە بەدی نەدەهات، بۆیە هەر چۆنێك بێت وەرزش بایەخی زۆری پێدراوە، بەرەو پێش چوونی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە، لە دروست کردنی یاریگاو نەوژەن کردنەوە لە شارو شارۆچکەکانی کوردستان، ئێستا هەرسێ پارێزگاکانی کوردستان یاریگای ستانداردی نێودەوڵەتی هەیە، یانەکانی کوردستان بەرەو پێشچوونی بەخۆیەوە بینیوە، هۆی گرینگیدانی حکومەت بە وەرزش، بەتایبەتی دوای ڕووخانی ڕژێمی پێشوو لە ساڵی 2003 وە لە کوردستان فەزایەکی کراوەی ئازاد بۆ وەرزشوانان ڕەخساوە، بەبەشداری کردن لە چالاکیە نێودەوڵەتیەکان، بوونی خەڵکی کوردستان لە هەڵبژاردەکان و یەکیەتیە وەرزشیەکانی عیراقدا، بەهۆی بارودۆخی نالەباری عیراق، تەواوی چالاکیەکان لەهەرێمی کوردستان ئەنجام دەدرێت لە شاری هەولێری خۆشەویست و شارەکانی تری کوردستان، یانەکانی کوردستان باڵا دەستن لە زۆربەی یاریەکان لەسەر عیراق دا، ئەویش بە دابین کردنی بودجە بۆیان، بودجەی یانەکان لە لایەن حکومەت دابین کراوە،

نەوژەنکردنەوەو دروست کردنی یاریگاو هۆڵ و مەلەوانگە و ناوەندی وەرزشی لە لایەن حکومەت، بودجەی بۆ تەرخان کراوەو دەکرێ، ئێمە بێویژدانانەیە ئەگەر بڵێین حکومەت هیچی نەکردووە، بەڵام تموحی ئێمە لەمە گەورەترە، لە دروست کردنی یاریگای نێودەوڵەتی و هۆڵی ئۆڵۆمپی بە ستانداردی جیهانی، چونکە ئاسۆیەکی ڕووناك لە وەرزش لە پێشماندایە، ئەم سەرکەوتنانەش هەمووی بە پارەی تەرخان کراو دەکرێت، ئەو ئامانجانەی کە بەسیاسەت بەدی نەهاتووە، بە وەرزش بەدی دێت، بەڕێزان وەنەبێ ئێمە تێبینیمان نەبێ لەسەر بودجە، چەندین تێبینی و پێشنیار و پشتگیریمان هەیە بۆتان دەخەمەڕوو، کە ئەو بودجەیەی بۆ وەرزش دابین کراوە، بەڕێژە نازانین چەندە، چونکە دەزگایەکی ڕەسمیمان نیە، دەزگای ڕەسمی وەرزش بۆ هەتا بتوانین پارەکە تەحدید بکەین بەڕێژە، وەکو مافی مرۆڤ و دەزگای مین، بۆیان تەرخان بکرێت، بۆیە پارەی تەرخان کراو لە دوو، سێ جێگا خۆی گرتۆتەوە، پارەیەکی باش تەرخان کراوە بۆ وەرزش، نموونەشمان لەسەر تێبینیەکان ئەمانەن، یەکەم/ لە بەشی شەشەم، دووەم، لەسوودەکانی کۆمەڵایەتی لە وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان 12 ملیار تەرخان کراوە بۆ ڕێزلێنانی وەرزشی و هونەری و ڕۆژنامەنووسان، پرسیار دەکەم، ئایا لەم پارەیە چەندی تەرخان کراوە بۆ وەرزش؟، پار ساڵ 11ملیار تەرخان کرابوو بۆ وەرزش ملیارەك و نیو، بەڵام 150 ملیۆن سەرف کرا بۆ هەر چوار شاری کوردستان، لە نەخشەی ژمارە 16 لە لاپەڕە 68، 46 ملیار دینار تەرخان کراوە بۆ ڕێکخراوی و پارەکانی تر، ئایا بڕە پارەی تەرخان کراو بۆ لیژنەی ئۆڵۆمپی و پارا ئۆڵۆمپی چەندە؟، ئەگەر 22400 ئێمە زۆر زۆر مەمنوونتانین پارەیەکی باش بۆ وەرزش دانراوە، ئەگەر 22400 نیە بزانین ڕێژەکەی چەندە بۆمان تەرخان کراوە؟، بۆ ئەوەی بەگوێرەی ئەوە قسە بکەین، ڕاپۆرتی دارایی ئێمە، لیژنەی دارایی ئێمە، کە ئێمە ڕەوانەمان کردبوو، نووسیبومان پارەکە چی لێ بێت، ملیارەك و دووسەد هەزار بۆیان زیاد بکرێت بۆ لیژنەی ئۆڵۆمپی ببێتە سێ ملیار و شەش سەد، پارەکەی تر ئێمە بە نووسین نووسیبومان، ئەو پارەیە تەقسیم بکرێ بە گوێرەی ڕێژەی دانیشتوان بۆ پارێزگاکان، بدرێتە هۆڵ و مەلەوانگەو هۆڵەکانی تر، لە خشتەی 17، 205 ملیار تەرخان کراوە بۆ کێبڕ کێی جۆراو جۆر، پاداشت و چالاکی دێدەوانی وەرزشیەکانی قوتابخانەکان، ئەم پارەیە ڕێژەکەی بۆ چالاکی قوتابخانەکان چەندە، چونکە ئێمە چەند زیارەت دەکەن و دەڕۆینە لای بەڕێوەبەریەتی گشتی وەرزشی و دێدەوانی شارەکان، ئەوان هەر گلەیی ئەوەدەکەن کە پارەمان نیە، ناتوانین نەشاتات بکەین، ئێمە دەمانەوێ تەحدید بکەین پارەکەیان، بۆ ئەوەی بتوانن کارەکانیان بکەن، من گلەییەکم هەیە لە وەزارەتی پەروەردە و گلەیشم هەیە لە وەزارەتی تەعلیم عالی، لەبەر ئەوەی لەو پڕۆژانەی کەتەرخان کراوە، ڕەوانەی وەزارەتی تەختیت و یان وەزارەتی دارایی، پارەیان بۆ تەرخان بکرێت، یەك درهەم بۆ قاعەکان و بۆ هۆڵەکانی نەشاتی ریازی و چالاکی وەرزشی تەرخان نەکراوە، تەبیعی نەشاتی هەولێر ودێدەوانی هەولێر، هەتاوەکو ئێستا یاریگایان نیە لەسەر چیمەنتۆ یاری دەکەن، بۆیە من پێم باشە لە پڕۆژەکان ئەگەر وەزارەتی تەختیت بتوانێ بۆ هەولێر و سلێمانی و دهۆك قاعەکیان بۆ دابین بکەن، لەبەر ئەوەی هیچ قاعەیەك نیە ئەو منداڵە بەستەزمانانە کە

وەرزشی فوتابخانەکان دەست پێ دەکات هەتاوەکو ئێستا هۆڵێك نیە یاری تێدا بکەن، ئیلا دەبێ بپارێنەوە لە یانەکان، یان لە یانەی هەولێر یان لە یانەی ئەکاد، هەتاوەکو هەولێر قاعەیان بداتێ و یاریەکەیان تێدا بکەن، لە پڕۆژە پێشنیار کراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی 2013.

من لێرە پرسیارێکم هەیە ئاراستەی وەزارەتی پلان دانان دەکەم، لەو پێشنیارانە دوو پڕۆژە بۆ هەولێر دانراوە، ئەویش پڕۆژەکان هیچ یەکی وەرزشی نین، ملیارەك و شەش سەد و دە هەزار دینار تەرخان کراوە، هیچ یەکی وەرزشی نین، لە سلێمانی پێنج پڕۆژە دانراوە، چوار ملیارو شەش سەدو حەفتاو پێنج ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە، لەدهۆك یەك پڕۆژە تەرخان کراوە، شەش سەدو حەفتا ملیاری بۆ تەرخان کراوە، ئایا چۆن ئەو پارەیە تەقسیم کراوە؟، بە گوێرەی دانشتوانە یان لە گۆترە تەقسیم کراوە؟، دەمەوێ جوابەکەی وەربگرم، چونکە ئەگەر حیساب بکەی، دوو ملیار دینار بۆ هەولێر و دهۆك دانراوە، چوار ملیارو شەش سەدو حەفتاو پێنج بۆ سلێمانی دانراوە، بەچ نیسبەتێك ئەوە دانراوە، پرسیار، هۆی چیە پڕۆژەی پێشنیار کراو لەم ساڵدا کەمە، لە ساڵی داهاتوو مانای وایە ئێمە هیچ پڕۆژەیەکی بەردەوامان نابێ، پێشنیار هەمووی هەشت پڕۆژەیان داناوە، پڕۆژە بەردەوام بووەکانی هەولێر 19 پڕۆژەیە، سلێمانی 19 پڕۆژەیە، دهۆك 20 پڕۆژەیە، هی هەرێم سێ پڕۆژەیە، لە کۆی پڕۆژەکان 61 پڕۆژەی بەردەوامن، 8 پڕۆژە پێشنیار کراوە، 148 ملیار دیناریان بۆ تەرخان کردووە بۆ وەزارەتی ڕۆشنبیری، من هەندێك پرسیارم هەیە لێرە، ساڵی 2011 بڕی 20 ملیار دینار تەرخان کرا بۆ وەرزش، تاوەکو ئێستا بەشە پارەی شاری هەولێر سێ ملیارو فسورە، پارەکە ماوە، ئێمە لەگەڵ کاك رشید کۆبوونەوەیەکمان کرد، وەزیری ڕۆشنبیریشمان بانگ کردووە لە هۆڵی لیژنە دانیشتین، بەخۆشحاڵیەوە کاك رشید تەلەفۆنی کرد، گوتی پارەکان لە کوێیە؟، هەتاوەکو ئێمە بتوانین دیفاعی لێ بکەین، بەس یانەکانی هەولێرە، یانەکانی سلێمانی و دهۆك کاریان لەسەری کردووە، هەتاوەکو ئێستا جوابەکەمان وەرنەگرتۆتەوە، ئایا چ کراوە و چ نەکراوە؟، سێ ملیار و سێ سەدو هەندەك ملیۆن دینار دەکات، بەخۆی چوار ملیۆنی بەبەردەکەوێت، سێ ملیۆنی بە فیڕۆ چووە، هۆڵێکمان هەیە هۆڵی زەرد، هۆڵی زەرد پار پارەی بۆ دانرا شەش ملیار دیناری بۆ تەرخان کرا، تەندەر لە موحافەزە درا مقاولەکی ئیشی کرد و هۆڵەکەی ڕووخاند، ئێمە بەڕێزان بۆ ڕووخاندن زۆر ئازاینە، بەڵام بۆ دروست کردن ئەوە دووساڵە یەك درهەمیان سەرف نەکردووە، پارەکەش تەخسیس کراوە، هەتاوەکو ئێستا هۆڵەکە هەر وەکو خۆی ماوەتەوە، ئەویش کاك رشید وتی من موتابەعەی ئیشەکە دەکەم، نازانم جوابەکەی چیە؟، دەمەوێ جوابەکەی وەربگرینەوە، لیژنەی ئۆڵۆمپی کوردستانی، حەز دەکەم باسی لیژنەی ئۆڵۆمپی کوردستانی بکەم، لە ساڵی 2008 وە دیزاینەك، خەریتەیەك ڕەوانی وەزارەتی تەختیت کراوە لە 2008، سی ملیۆن دیناری بۆ دانرا، ئەو سێ ملیۆن دینارە هەتاوەکو ئەم ساڵ ئێستا تەماشام کرد لە وەزارەتی داخلی جێگەی کراوەتەوە، دەست پێ بکات، ئەو پڕۆژەیە ساڵی 2008 دانراوە دیزاینەکەی، ئایا ئەو پارەیەی کە دانراوە پێویستی بە پارەی تر نیە بکرێت ئەو بینایە؟، لێرە موشکیلەکی دیکە پەیدا بووە، کە عەردیان بۆ دانابوو، ئێستا عەردەکە نەماوە، بەتەمانە عاردێکی تری بدەنێ هەتاوەکو ئێستا پارەکەی بۆ

دەرچووە، تەندەرەکە حازرە، بەلاّم جێگا نیە بکرێت، پار لە بودجەی 2012 لە 10٪ لە هەرسی سەرۆکایەتی برا، تەخسیس کرا پارەکان، بۆ وەزارەتی تەندروستی، بۆ شارەوانی و گەشت و گوزار، بۆ گەشە پێدانی وەرزش، ئێستاش پارەکە دیار نیە لە کوێیە، هەم لەگەلّ کاک رشید دیسان دانیشتینەوە، کاک رشید کتابەکەمان داوەتێ چووە بۆ وەزارەتی ڕۆشنبیری یەك درهەم سەرف نەکراوە، پارەکەش نازانین بۆ کوێ چووە، تەبیعی هەندێك پێشنیارم هەیە، پێشنیارەکان و پرۆژە وەرزشیەکان بدرێت بە یەك لایەن لە پارێزگاکان، یان بدرێتە وەزارەتی ڕۆشنبیری پێی هەلّبستێ، یان بدرێتە موحافەزەکان، موحافەزەکان پێی هەلّبستن، یان بدرێتە وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە، یەك جیهەت بێت، ئێستا کێشە هەیە لە مابەینی پارێزگا لەگەلّ وەزارەتەکان، بۆیە ئەو کێشانە ئاوها بەسەر یەك ڕادەوەستی، هۆلّی زەرد، کێشەکە لە مابەینی پارێزگاو وەزارەتی ڕۆشنبیریە بۆیە هەر ڕاوەستاوە تاوەکو ئێستا، من پێم باشە بدرێتە پارێزگاکان، چونکە مەکتەبی هەندەسیان هەیە، وەزارەتی ڕۆشنبیری یەك موهەندسی هەیە، ئەو کارانە بە یەك موهەندیس ناکرێ، تەبیعی دەمەوێت لێرە باسی هەندێك پێشنیار بکەم، بودجەیەك دابندرێت بۆ وەرزشوانە دێرینەکان، وەرزشوانە دێرینەکان ئێستا لە پەرلەمانی عیراق یاسایەکیان تەسدیق کرد، بەناوی وەرزشوانە دێرینەکان، ئەوە لە لای ئەوان ئەوە نیە بلّێین مووچەی هەیە یان مووچەی نیە، تەبیعی مووچە نەبوو، ڕێزلێنان بوو، ڕێزلێنانیش لە مینەح دەبیتن، مینەحیش تەبیعیە چۆن سەرف دەکرێت، چۆن سەرف ناکرێت، من لێرە پرسیارێك لە وەزارەتی دارایی دەکەم، ئایا لیژنەی ئۆلۆمپی، ڕێکخراوە جەماوەریەکان، ڕێکخراوەکان، سەنتەرەکان، وەکو وەرزشوانە دێرینەکان پارەیان نیە؟، موخەسەسات بۆخۆیان دانانێن؟، بۆ ئیلا بۆ وەرزشوانە دێرینەکان کابرایەك تەقاعودە 100 هەزار وەردەگرێت، نابێت دەبێتە دوو مووچە، بۆ بۆ ئەوان نابێتە دوو مووچە؟، بودجەیەکی تایبەتی بۆ هەولێر بۆ سالّی 2014 پایتەختی گەشت و گوزاری ولاّتانی عەرەبیە، لەو پایتەختەدا ئەمشەو شتێکم لە ڕۆژنامە خوێندەوە کە گۆنگرەی زانکۆکانی هەموو ولاّتانی عەرەبی، لە 19 -20 مانگی 2013/3 کە 200 زانکۆ دەکات لەهەولێرە، لە هەولێر ئەنجام دەدرێت، ئەمەش خۆی لەخۆیدا کە شتێکی مێژووییە، 200 زانکۆ بێت لە کوردستان، لە هەولێر بێن کۆنگرە ببەستن، پێشنیار دەکەم بودجەیەك تەرخان بکرێت، ئەوە کێشەیەکی زۆر موهیمە حەزدەکەم باسی بکەم، دەرفەت بدەن هەقی هەولێریەکانە، تەبیعی ئەوە سێ، چوار سالە سێ، چوار گەڕەك هەیە لە هەولێر ئستیملاك کرایە، ئەو گەڕەکانە گەڕەکی خانەقاو تەعجیل و گەڕەکی عارەبان، ئەو سێ گەڕەکەیە، کرێ نشینەکانیان بیتاقەی عەردیان دانێ و پارەش ئەگەر وابزانم غەلّەت نەبم 40 وەرەقەیان دانێ، گوتیان لەخانووەکان وەرنە دەرەوە قفلیان لێداو قفلەکانیان بردە موحافەزە، پرسیار دەکەم لێرە باشە ئەو کرێ نشینانەیان برد لە کوێ دانا؟، کە عەرد و وەرەقەت دایێ، کە وەرەقەت دایێ وەرەقەکەت ناخوات، عاردەکە تەحدید نەکراوە، لە لایەك ئەوەی خانووی بە 100 هەزار گرتبوو لە مەحەلەی عەرەب و ئەوانە، ئێستا بە 500 هەزار دینار گرتوویەتی، ئێمە چمان کرد لەو ئیستیملاك کردنە، خانووی ساحێب مولّکەکە سێ سالّە خانووە کەی قفل دراوە، هیچ پارەیەکی بۆ تەرخان نەکراوە، باشە ئێمە فکر ناکەینەوە کابرا حاسێب

مولّكه ئێمه غەدرمان لێی كردووه، من حەز دەكەم بزانم ئاخر سەبەبەكە لە كێندەرێیە؟، على اقل سێ ساڵه خانووت لێ قەپات كردووه و داتخستووه و قفلت لێ داوه، باشه بۆ حیسابەكی بۆ ساحێب مولّەكان ناكەن؟، ئێمه له لیژنەی ناوخۆ و لەگەڵ لیژنەی یاسایی موحاوەلەمان كرد، تەعدیلی یاسای ژمارە(10) ی بەغدا بكەین، بە خانەنشین كردنی پۆلیس و ئەوانە، چەندین دانشتنمان كرد، بەلاّم تاوەكو ئێستا هیچ جوابمان وەرنەگرتۆتەوە لە وەزارەت، لەوەی كە لە 80٪ بە مووچەی كاملی خانەنشین بكرێت، پشتگیریەكان، من پشتگیری له داواكەی ئەوەل جار كاك كاروان، پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی ناخۆ دەكەم بە هەموو خاڵەكانیەوە، بەخۆم یەكەكم لە لیژنەی ناوخۆ، پشتگیری لێ دەكەم بەهەموو خاڵەكانیەوە، من حەزم نەدەكرد لەسەر ناوخۆ هەر قسه بكەم لەسەر ئەو مینبەرە، وەختی خۆی ئێمە ئیتیفاقمان كرد لەگەڵ سەرۆكایەتی كە پێنج دەقە قسە بكەین، ئەویش نەمانتوانی سەیتەرە لەسەر ئەو پێنج دەقەیە بكەین، پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی ناوخۆ دەكەم بەهەموو خاڵەكانیەوە، پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی وەرزش برای بەڕێزم د.ثائر و د.تارا دەكەم، ئەوان ئەوەیان كرد كە شارێكی ئۆلۆمپی دروست بكرێت، بەلاّم سەرۆكی حكومەت ئێمە لە دانیشتنێك لەگەڵی دانیشتین چوار شاری ئۆلۆمپی دروست دەكرێت، لە شارەكانی كوردستان بە گەرمیانەوە، ئەویش حەز دەكەین بە زووترین كات، یەكێك بۆمان بكات، لە هەولێر بیكات ئەوجا لە شارەكانی تر، چونكە پارەیەكی زۆری دەوێت، پارەكە بەش ناكات، پارەی هەموو كوردستان بۆ ئەو چوار شاری وەرزشیە بەش ناكات، پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی وەرزشی دەكەم خالەكانی (6، 8، 12) كەتایبەتی بە پێكهاتەكان، پشتگیری لە كاك عبداللە محمود دەكەم بە هەموو خاڵەكانیەوە، پشتگیری لە كاك كاروان دەكەم لە پرسیار كردنی هۆی دواكەوتنی مووچەی پاسەوانانی زێرەڤانی، 70ڕۆژ 80ڕۆژ جارەك مووچەی وەردەگرن، كاك كاروان شتەكی ورووژاند كە بودجەی ئەحزابەكان، منیش پێم باشە بودجەی ئەحزابەكان 185 ملیاریان بۆ دانراوە، 15 ملیار بۆ سەنتەركان و ڕێكخراوەكان، من پێم باشە ئەوە ڕابگیرێت هەتاوەكو یاسایەكە لە پەرلەمان بەدی دێت، پشتگیری لە كاك جلال دەكەم بە هەموو خاڵەكانیەوە، پشتگیری لەكاك عدنان دەكەم بە هەموو خاڵەكانیەوە، پشتگیری لە سەمیرە خان دەكەم، لە كۆتاییدا من حەز دەكەم باسێك لەو 10٪ یە بكەم كە لە سەرۆكایەتیەكان بڕا بۆ سندوقی شێرپەنجە، ئایا من پرسیار دەكەم بەس لە ئەندام پەرلەمانەكان بڕا یان لە وەزیرەكانیش و لە ئەنجومەنی دادوەریش بڕا؟، ئەو 10٪یە چەند بوو كە بڕا؟، لە چی سەرف كرا؟، حەز دەكەم بزانم ئەوەی، ئەگەر 10٪كە بۆ ئەوەیە بەس بۆ بڕین بێت، تەڵەب دەكەم 50٪ بابڕێت، 50٪ مووچەی ئەندام پەرلەمان و وەزیرە بەڕێزەكان و ئەنجومەنی دادوەری و سەرۆكایەتی پەرلەمان، ئەگەرنا ئەو خاڵە لەناوی هەڵبگیرێ، نەبێتە موزایەدەی سیاسی، سوپاس.

بەڕێز حسن محمد سورە/ جێگری سەرۆكی پەرلەمان:

كاك عیماد فەرموو.

بەڕێز عماد محمد حسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دەسپێکێ دەستخۆشی لیژنا دارایی و ئابووری دکەم، بۆ ماندی بوونا وان سەبارەت ئامادە کردنا وێ ڕاپۆرتێ، کەشیاینە کۆمەلەکا سەرنج و پێشنیار تێدا باس کریە، ب ئومێدا وێ چەندێ حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ بە هەند وەرگریت، دیسان جهێ ئاماژەیە کە دەست خۆشیێ ل هەردوو وەزارەتێ دارایی و ئابووری و پلان دانانێ بکەین، سەبارەت ئامادەکرنا ڕاپۆرتا دارایی ل سەر بودجا سالا 2013 ێ ل هەرێما کوردستانێ کە ئەڤ سالێ ب شێوەیەکێ زۆر ڕێك و پێك ئامادە کریە، زانیاریێ پێدڤی پێ تۆمار کرینە، کە بۆ مە ئاسانکاریەك کریە، کە بشێین بزانین کا سیاسەتا دارایی حکومەتا هەرێما کوردستانێ چەوا بویە دەربارەی بودجێ، ئەگەر پێداچوونەکێ د بوجەیا سالا 2013 دا بکەین، بۆ مە چەند لایەنێن ئیجابی تێدا دیار دبن، کە هەر وەکو بەشەکی ژوان لایەنە برای بەڕێز ل پێش من ئاماژە پێ کری، ئێك ژوان ژی گەهشتنا بودجێ ل پێش وادێ خۆیا یاسایی، کە بتەسەوڕا من پێنگاڤەکا زۆرا گرنگە، دبیتە هاندەرەك و هاریکاریەك بۆ حکومەتا هەرێما کوردستانێ کە بشێت ئەو پرۆژێن کو وان پێشنیار کری، ئێت ماوەیەکی دیار کریدا جێ بجێ بکەن، دیسان خالەکا دی ئیجابی سالا 2013ێ کێم بونا ڕێژا کورت هینانێنە، کە ئەڤ سالێ ب بەراورد دگەل پار سالێ درێژا حەڤدە فاسیلە شەش ژ سەدێ کێم بویە، دیسان خالەکا دی تر ژ ئیجابیاتێ بودجا سالا 2013، بەرز بونا ڕێژا بودجا وەبەرهێنانێ، ب بەراورد دگەل سالا پار کە ئەڤ سالێ ڕێژا 31 و نیڤ سەرجەم بودجێ هاتیە دەست نیشان کرن، ئێك ژ خالێ گرنگ د بودجا ئەڤ سالێدا پێدانا قەرزێ گەشت و گوزاریە، بۆ یەکەمین جارە حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ قەرزێ گەشت و گوزاری ل هەرێما کوردستانێ بدەت، ب تەسەوڕا من ئەڤە پێنگاڤەکە زۆر جهێ خۆ دایە، بۆ پالێ پشتی کرنا کەرتێ گەشت و گوزاری هەرێما کوردستانێ، بەلاڤ کرنا کەلتورا گەشتیاری، دیسا پرۆژە یاسایە ئەڤ سالێ ژ لایێ سیاغەو تەبویبێ زۆر ب ڕێك و پێکی هاتیە کرن، دیسان د سیاسەتا دابەش کرنا بودجا وەبەرهێنانێ د بودجا سالا 2013 دا، زێدەتر گرنگی ب سێکتەرێ خزمەت گوزاری هاتیە دان، تەسەوڕا من ئەڤەژی جهێ خۆ دایە، چونکە ئەڤرۆکە ئەگەر تە بڤێ ژێرخانا ئابووری ل وەلاتەکی پەرە پێبدەی و گەشە پێ بدەی، دبیت تو یەکەم جار پرۆژێن خزمەت گوزاری یان ژی سێکتەرێن خزمەتگوزاری پتر ئیهتیمامێ پێ بدەی، کە ئەڤ سالێ گرنگیەکا تایبەت ب سێکتەرێ شارەوانی و ئاڤەدان کرنێ و نیشتەجێ بوونێ، کارەباو تەندروستی و پەروەردێ هاتیە دان، دیسان ئەگەر بەرێ خۆ بدەینە سالا 2013 ێ بگشتی دبینین هاتیە ئاراستە کرن، بۆ بەردەوام بوون ل سەر پاراستنا ئەمن و ئیستیقرارێ ل هەرێما کوردستانێ، دیسا بەرز کرنا ئاستێ ژیارا تاکی و کێم کرنا ڕێژا بێکاریێ و ئەنجام دانێن پرۆژێن خزمەتگوزاریا جودا جودا، بەڕێز سەرۆکێ پەرلەمانێ، دیارە ئێك ژوان بابەتێ گەلەك قسەو باس ل سەر هاتیە کرن، ئەو ژی بابەتێ ئاسایش و بەرگری بویە، من ژی ب پێویست زانی ئەز ژی کۆمێنتەك ل سەر ئەو بابەتە بدەم، هەروەکو ئاشکرایە ڕێژا 30 فاسیلە 36٪ بودجا تەشغیلی بۆ سێکتەرێ ئاسایش و بەرگری هاتیە تەرخان کرن، بەلام ئەگەر بێین ئەڤێ ڕێژا هەنێ ورد بکەین، دابەش بکەین ل سەر ئەوان دەزگایێ کو گرێدای ب سێکتەرێ ئاسایش و بەرگریڤە، تەسەورا من دێ

بۆچوونەکا دی دەڤ من دیار بیتن، وەزارەتا ناوخۆ ڕێژا یازدە فاسیلە حەفتێ ژ سەدێ بۆ هاتیە تەرخان کرن، دەزگایا ئاسایشێ ڕێژا چار فاسیلە 20 ژ سەدێ هاتیە تەرخان کرن، ئەنجومەنێ ئاسایشێ ڕێژا دوو فاسیلە 97 ژ سەدێ بۆ هاتیە تەرخان کرن، وەزارەتا پێشمەرگەی یانزە و چل و نەهـ ژ سەدێ بۆ هاتیە تەرخان کرن، تەبیعی ئەگەر بێین ئەو ریژا هاتیە تەرخان کرن بۆ خەرجیێن وەزارەتا پێشمەرگەی ژێ دەربکەین، کو ئەم هەمی دزانین حکومەتا هەرێما کوردستانێ ب ناچاریڤە ئەڤ خەرجیە یان ئەڤ پارە تەرخان کریە بۆ وەزارەتا پێشمەرگەی، دێبینین تەنها ڕێژا هەژدە فاسیلە هەشتێ و حەفت ژ سەدێ دمینیتن، بۆ سێکتەرێ ئاسایشێ، ئەگەر بێین بەرێ خۆ بدەینە ئەو ڕێژا هاتیە تەرخان کرن، بۆ وەزارەتا ناوخۆ هەروەکو بەڕێز د.عمر ژی ل دەستپێکێ ئاماژا پێ کری، دبینین نیڤا ئەو پارەیێ ئان ئو تەخسیسا بۆ وەزارەتا ناڤ خۆ هاتیە تەخسیس کرن، تەسەوڕا من نیڤەکا پارە بۆ دچیتە ئەمنی، ئەوی دی تر هەمی دچیتە بوارێ ئەمنی، دیسان ژ بێژین چالاکیێ مەدەنی و خزمەتگوزاری ناچیتە بوارێ ئەمنی، یازدە فاسیلە حەفتێ ژ سەدێ و هەشتە، بەلکو نیڤ دچیتە بوارێ ئەمنی، یا دی تر ژی دچنە چالاکیێ مەدەنی و خزمەتگوزاری، بۆ نموونە ژی کۆمەکا سازیێ مەدەنی و خزمەتگوزاری پەیوەستن ب ناڤخۆ ڤە، بۆ نموونە ژی ڕێڤەبەریا ناحیا، قائیمقامی، پارێزگا، ئەنجومەنێ پارێزگەها، ڕێڤە بەریێ توندو تیژیێ هەتا هاتن و چوون ژی، چونکی ئەو ژی سازیەکێ خزمەت گوزاریە، ژبەروێ چەندێ ئەگەر بێین بەشێ ئاسایشێ وەکی مە ئاماژە پێ کری، ب دروستایی ئەوێ دچیتە بوارێ ئەمنیدا، نابیتە 13٪، ئەگەر بێین تەماشای خەرجییێت هەندەك ولاتێ جیهانێ بکەین، ئایا چەند ژ داهاتێ خۆیێ ئیجمالی تەرخان دکەن بۆ سێکتەرێ کڕینا شتومەکی بەرگریێ؟، کە گەلەك ژ وان وەلاتان د ڕەوشەکا ئارام و سەقامگیردا دژین، ژ وان وەلاتان کە ب ئیستیخباراتی ئەمنی و سیاسی و ئابووری ب ناڤ و دەنگن، دپۆلین کرنەکا دیڤ پێوەرێ ئیستیغباراتا ئەمریکی (C.I.A) کو بەلاڤ بویە د وێب سایتێ (ئینسەر گروپدا) ب تایبەتمەند د ئەمنی و ستراتیژی، تێدا کە بۆ 149 وەلاتا هاتیە کرن، وەکی بێژن هەڵسەنگاندن بۆ 149 وەلاتا هاتیە کرن، تێدا 20 وەلات هاتیە دەست نیشان کرن، ئەوێن کو تەخسیساتێ زۆر د بودجێت خۆدا دانایـنە بۆ کڕینا چەکێ و بەرگریێ، ب بەراورد دگەل داهاتێ وان ئیجمالی، مە ژ نینە کە ئەوە هەبی، هەر وەلاتەکێ داهاتیێ وێ ئیجمالی ب شێوەیەکێیە، ئەوان تەقریبەن ڕێژەیا دەرئێکخستی، کە هەر ئێك ژ وان وەلاتا چەند تەخسیس کریە بۆ کڕینا چەکێ و بەرگریێ، تەبیعی دوێ تەسنیفێداو دەوێ پۆلین کرنێدا، کو دبێژن ل ڕێزا ئێکێ بوینە، دەست پێ دکەتن ژئەمریکا، بەریتانیا، ئەڵمانیا، فەرەنسا، یابان، چین، ڕوسیا، ئیتاڵیا، سعودیە، هیند، ئوستوڕالیا، کۆریا جنوبی، ئیسپانیا، کەنەدا، تورکیا، هۆڵەندا، ئیسرائیل، بەرازیل، تایوان، یۆنان، کە ئەم هەمی دزانین ژی بەرێ فەترەیەکی وەزعێ دارایی یۆنان چەوا بوویە، دیارە ئیحتیمالە ئەو پرسیار بێتە کرن، بێژن ئەڤە خەرجیێ کڕینا چەکێ و بەرگریێ بووینە، دیارە گومانیان ل سەر هندێ هەی بۆچی خەرجێ بەشێ ئاسایشێ زۆرن؟، هەرێما کوردستانێ ل دیف دەستوورا عیراقا فیدرال، مافێ کڕینا چەکێ قورس و فڕۆکێ جەنگی نینە، تەبیعی وەختێ بەشەکێ بەشی بەرگریێ بەشەکێ زۆر گرنگە، بۆ پاراستنا

ئەمن و ئاسایشا وەلاتێ تە، تە ئەو مافێ دەستووری نەبیتن، کو تو ئەو بەشێ هەنێ گرینگیێ پێ بدەی و ب هێز بئێخی، چەکدار بکەی ب چەکێ قورس و فرۆکێن جەنگی، هەتا دوماهی ئەز تەسەوڕ دکەم ڤلاێتیەك پەیدا دبیتن، ئەو ڤەلاتییە هەنێش دبیتن تو پڕ بکەی، ب ئیهتیمام دان ب بهێز کرنا لایەنێ ئاسایشێ، ژ بەر وێ چەندێ ئەز تەسەوڕ دکەم ئەو سیاسەتا حکومەتا هەرێما کوردستانێ پەیرەو کری چار چێڤێ وێ چەندێ دابوویە، چونکە مە مافەکی دەستووری نەبوویە، ئەم هێزا خۆیا بەرگری، ب هێز بێخین، بۆ هندێ ببیتە یاریدە دەرو هاریکار بۆ بەشی ئاسایشێ، بشێت هەردوو پێکڤە ب هەماهەنگی پاراستنا هەرێما کوردستانێ، دیسا ئەز دبێژم ئایا ب ویژدانا هەوە کیژ ڤان وەلاتێ کو بەری نووکە مە بەحس ژێ کری، هەڕەشەو مەترسی ل سەر ئایندێ وی هەیە ب قەدەر ئەو هەڕەشەو مەترسی ل سەر ئایندێ هەرێما کوردستانێ هەی؟، ئەم هەمی ژی دزانین ئەڤرۆ هەرێما کوردستانێ د هاوکێشێ هەنیدا ل کیڤەیە، تەبیعی زۆر موناقەشە ل سەر وردەکاری دەزگەها ئاسایشێ هاتیە کرن، تەسەورا من ئەو دیف چوونا مە کری، د موناقەشاتێت دەزگایێ ئەمنیدا، ل چ وەلاتەکێ کەس هندە موناقەشەو وردەکاریێ وان دەزگایێ ناکەتن، تەنها موناقەشە ل سەر وێ تەخسیسێ یان ئەو گوژمەی دێتە کرن، ئایا گوژمەکێ زێدەیە ئان یێ کێمە، ڕاستە، دروستە موناقەشە ل سەر وێ تێدا دێتە کرن، گەلەك جارا هندەك دەزگا دێنە بەحس کرن، کە هندە تەخسیسا پارەی بۆ هاتیە دانان، هندە ملیار بۆ فلان دەزگەها، هەندە ملیار فلان دەزگەها، تەسەوڕا من هیچ دەزگایەکێ ئەمنی ل هیچ وەلاتەکێ دنیایێ، نهێنییێن خۆ نائێخیتە سەر وەرەقەیەکێ بێژی من هندە ملیار دۆلارێ تەرخان کری بۆ لێدانەکا ئیرهابی، بۆ نموونە ل هەولێرێ، کا بۆ من یەك بەلگە بینن کو ل موخابەراتیا دونیایێ بێژیتن 100 ملیۆن دینار تەرخان کری بۆ لێدانا خەلیەکا ئیرهابی، گروپەکی ئیرهابی فلان جهە، وەنابێژیتن ئەو پارەیە دێچیتە دەزگەهەکێ وەسا دا، کو نهێنی بۆ دەزگای بێتە پاراستن، ئەگەر بێین تەماشای داهاتی عیراقی فیدرال بکەین، سالا 2007 ێ هەتا سالا 2012 ێ، بەشێ هەرێما کوردستانێ ژوی داهاتی چەند بوویە؟، چەوا ڕەفتار دگەلێ داهاتی هاتیە کرن؟، چەند سوودمەند بوویە بۆ هاوولاتییێن هەرێما کوردستانێ؟، چەند بوویە ئامرازەك بۆ بەرز کرنا ئاستێ خزمەتگوزاریان؟، چەند ژ کێشەو گرفتێن هاوولاتییێ هەرێما کوردستانێ چارەسەر کریە و کێم کرینە؟، هەتا حکومەتا هەرێما کوردستانێ تا چ ڕادەیەك موافق بویە د ئیدارە کرنا ڤی داهاتیدا بۆ خۆش کرنا ژیانا هاوولاتیا هەرێما کوردستانێ، دەماوێ شەش سالێ بووریدا داهاتی عیراقا فیدرال بریتی بوو ژ زێدە تر ژ سێ سەد و هەشتێ و هەشت ترلیۆن دینار، ئەو ژی ل دیف یاسایێ بودجەیێن عیراقا فیدرال ل سالا 2007 دا هەتا 2012، د ماوێن شەش سالێ بووریدا داهاتێ هەرێما کوردستانێ بریتی بوو ژ زێدەتر ژ پێنجی و حەفت ترلیۆن دینار، ئەو ژی دیسان ل دیف یاسایێن بودجێ سالا 2007 هەتا سالا 2012، واتە بۆمە دیار بیتن، ڕێژا داهاتێ هەرێما کوردستانێ ژ سەرجەم داهاتێ عیراقا فیدرال، دگەهیتە 14٪، دیسان ئەگەر بەرێ خۆ بدەینە کورت هینانێ ژی، کورت هینان د بودجا هەرێما کوردستانێ، ب بەراورد یا عیراقا فیدرال ئەو ڕێژا ناگەهیتە 90٪، ئەم هەمی دزانین سالانە چەندین ترلیۆن وەك کورت هێنان ل عیراقا دهێتە دانان، بۆ پتر

ژی زانین ئەم هەمی دزانین ڕێژا دوو ژ سەدێ ژی بودجا وەبەرهێنانا عیراقێ نەکەویتە بوارێ جێبەجێ کرنێدا، ئەو کورت هێنانە ئەو ژی دزانن کورت هینانەکا ڕاستەقینە نیە، بەس دیسان ژی ئەو کورت هێنانە د بودجێ مەدا هەی، ئەم هەمی ژی دزانین کورت هێنانەکا ڕاستەقینەیە، کورت هێنانەکا ڕوون و ئاشکرانە، بەڕێز سەرۆکێ پەرلەمانێ، ل داهاتێ مە ئاماژە پێ کری یا هەرێما کوردستانێ د ماوەی شەش سالێدا، کە زێدە تر پێنجی و حەفت ترلیۆن دینارا بوویە، ل دیف ئەو داهاتەو زانیارییێن بەردەستێ مەیە، ئەم بینین ئەو برە پارەیە ب شێوەیەکێ قازانجدار هاتیە مەزاختن، بۆ بەرژەوەندیا هاوولاتییێن هەرێما کوردستانێ، باشترین خزمەتگوزاری یێن جودا جودا پێ هاتینە ئەنجام دان، کە ئەول خالی شیکار کرنەکا ل سەر چەوانیا دابەش کرن و مەزاختنا وی داهاتی ب سەر سێکتەران، چ ڕێژێ گەشە کردنێ ب خۆوە دیتینە، هەر چەندە ژی مە چەند سێکتەر چەند بوارێت هەڵبژاردی د ناڤ سێکتەرێدا، ئەم هەر سێکتەری ژی ب تەفسیلی بەحس نەکریە، چونکە ئیحتیمالە دەمێ هندێ گونجای نەبیتن، ئەگەر بێین سێکتەرێ پەروەردەو فێرکردنێ و خاندنا بالاَ هەردووکا پێکڤە وەربگرین، دەبینینن ڕێژی زێدە بوونا قوتابیان د ماوێ شەش سالاَ دا ب ڕێژا بیست و نەهـ فاسیلە نۆزدە ژ سەدێ گەشە کریە، ژمارا پڕۆژێن دروست کرنا ژێرخانا هەردوو سێکتەران یێت هاتینە ئەنجام دان، د ماوێ شەش سالاَدا د ڕێژا بیست و دوو فاسیلە حەڤدە ژ سەدێ گەشە کریە، ڕێژا مامۆستایان یان زێدە بوونا مامۆستایان د ماوێ شەش سالاَ بووریدا ب ڕێژا سی و دووفاسیلە چل و دوو گەشە کریە، ڕێژا نەخویندەوارییێ د ماوەیدا ب ڕێژا 13٪ کێم بوویە، ڕێژا تێچوییێ چاپ کرنا پەرتووکان د ماوێ شەش سالێ بووریدا ب ڕێژا هەشتێ و شەش فاسیلە هەشتی`و پێنج ژ سەدێ گەشە کریە، هەتا ئەم شێین بێژین د سێکتەرێ پەروەردەو فێرکردنێ و خاندنا بالاَ دماوێ شەش سالێن بووریدا تەنها بۆ وان بوارێت مە نووکە ئاماژە پێ کری، ب ڕێژا سی و شەش فاسیلە حەفتێ و دوو ژ سەدێ گەشە کریە، سێکتەرێ تەندروستییێ د ماوێ شەش سالێن بووریدا، تێکڕاییێ خەرجییێن هاتینە تەرخان کرن، ب تەشغیلی و وەبەرهێنانێڤە، د ماوێن شەش سالێن بوریدا د سێکتەرێن تەندروستی ب ڕێژا 19٪ گەشە کریە، ڕێژا زێدە بوونا نەخۆشخانەو بنگەهێن تەندروستی و قەرویڵەو پزیشکان و تەبعەن ئەوە ژی دماوێن شەش سالێن بووریدا ب ڕێژا 12٪ گەشە کریە، ڕێژا تەلقیح کرنا زارۆکا ب ڕێژا پێنج فاسیلە چل و سێ ژ سەدێ گەشە کریە، واتە ئەم بێژین سێکتەرێ تەندروستی دیسان د ماوێن شەش سالێن بووریدا ب ڕێژا دوانزە فاسیلە چار ژ سەدێ گەشە کریە تەنها بۆ وان بوارێت مە نووکە ئاماژە پێ کری، سێکتەرێ شەهید و ئەنفال کریان، تەنها تێچوییێ مووچەو هاریکارێن خاندنێ و چارەسەرییێ تەندروستی بەس ئەڤ هەرسێ بوارە، مووچە و هاریکارییێ خاندنێ وچارەسەریا تەندروستی یێن کەس و کارێن شەهید و جینۆساید و بریندارێن چەکی کیمیاوی و زیندانییێ سیاسی، زێدە تر دوو ترلیۆن و شەش سەدو چل و هەشت ملیار دینارا تێچوونە، ژ بەرێ تەبعەن دروست کرنا خانیاو ڤە گەڕاندنا ڕوفاتێ تەقریبەن سەدەها شەهیدێت مە، دە ئەنجامدا نزیکی 5٪ سەرجەم داهاتێ شەش سالێ بووریدا بۆ وێ سێکتەرێ هاتیە تەرخان کرن، سێکتەرێ کارو کاروبارێن کۆمەلاَیەتی د ماوێ شەش سالێن بووریدا، تەنها تێچوونێ قەرزێن بچووک

سوودمەندێن وەرگرتنا کێم ئەنداماں، چاودێریا خێزانێ و بیما بێکاریێ، زێدە تر ژ دوو ترلیۆن و سەدی و چار ملیۆن دیناری تێچوویە، واتە رێژا سێ فاسیلە شەست و 65٪ ژ سەرجەم داهاتێ شەش سالێن بووریدا تەنها بۆ ڤان هەرسێ بوارا چویە، سێکتەرێ ئەوقاف وکاروبارێن ئاینی د ماوێن شەش سالێین بوریدا رێژا ئێك فاسیلە حەڤدە ژ سەدێ ژ سەرجەم داتێ شەش سالێن بووری بۆ سێکتەرێ ئەوقافی هاتیە تەرخان کرن، رێژا گەشە کردنێ ئەڤێ سێکتەری، د ماوێن شەش سالێ بووریدا بریتی بویە حەفت فاسیلە نەوەت و سێ سەدێ، سێکتەرێ کارەبێ د ماوێن شەش سالێن بووریدا ئاستێ بەرهەم هێنانا کارەبێ دماوێن شەش سالێ بووریدا ب رێژا هەشتێ و چار فاسیلە 14٪ گەشە کریە، واتە نزیکی رێژا 20٪ ژ سەرجەم داهاتێن شەش سالێ بووری بۆ سێکتەرێ کارەبێ هاتیە خەرج کرن، سێکتەرێ شارەوانیێ تەنها ڤیرکرن د ماوێن شەش سالێن بووریدا ب رێژا 93٪ گەشە کریە، کۆنگرێت د ماوێن شەش سالێ بووریدا 74٪ گەشە کریە، باخچە ب رێژا 82٪ بۆ ماوێن شەش سالێن بووریدا گەشە کریە، ئاوەرۆیێن بارانێ و قوڕ 77٪ گەشە کریە، بەس برێ خۆلێ و خۆشاکا، خۆلێ و خۆشاك دماوێن شەش سالێن بووریدا ب رێژا 81٪ گەشە کریە، واتە رێژا گەشە کرنێ ئەڤێ سێکتەری د ماوێن شەش سالێن بووریدا نزیکی 84٪، بەس بۆ بوارێن مە ئاماژە پێ کری، سێکتەرێ ئاڤەدان کرنێ و نیشتەجێبوونێ د ماوێن شەش سالێن بووریدا، چێکرنا رێگا دوو ساید د ماوێن شەش سالێن بووریدا 71,41٪ گەشە کریە، رێکێن ئێك ساید ب رێژا 19٪ گەشە کریە، چێکرنا پرا ب رێژا دوو فاسیلە چل ژ سەدێ گەشە کریە، چێکرنا تونێلا ب ماوێن شەش سالێن بووریدا...، چونکی دوماهیکی 60٪ گەشە کری، چێکرنا یەکێن نیشتەجێ بوونێ بۆ خەلکێ کێم دەرامەت ب رێژا 64,63٪ گەشە کریە، واتە ئەم شێین بێژین رێژا گەشە کرنێ د سێکتەرێ ئاڤەدانکرنێ و نیشتەجێ بوونێدا بریتیە لە 59,51٪، سێتکتەرێ ڤە گواستن و گەهاندنێ، دماوێن شەش سالێن بووریدا، رێژا بەشدار بوێن ئەنتەرنێتێ د ماوێن شەش سالێن بووریدا 93,10٪ بوویە، رێژا بەشدار بویێ مۆبایلێ ب رێژا 75,73٪ گەشە کریە، ژمارا هاتنا گەشتیارا د رێکا فرۆکەخانەدا ب رێژا 73,78٪ گەشە کریە، واتە ئەم شێین بێژین رێژا گەشە کرنێ سێکتەری د ماوێن شەش سالێن بووریدا نێزیکی 72٪ گەشە کریە، سێکتەرێ بازرگانی تەبعەن ئەوە ل ڤان شەش سالێ بووری سێکتەرێ بازرگانیش و هەمی سێکتەرێ دی تر پتر گەشەیا کری، بەس بۆ نموونە، ژمارا کارگەهێن پیشەسازی کو د ماوێن ڤان شەش سالێن بووریدا گەشە کری تەقریبەن ب رێژا 62٪ گەشە کریە، دیسا سێکتەرێ دارایی دماوێن شەش سالێن بووریدا چەند گەشە کریە، پێشینەیا هاوسەرگیری د ماوێن شەش سالێن بووریدا ب رێژا 35, 27٪ گەشە کریە، پێشینەیا خانووبەرە ب رێژەیا 34,2٪ گەشە کریە، قەرزێ وەبەرهێنان 20,10٪ گەشە کریە، پێشینەیا پیشەسازی و کستوکالێ 38,44٪ گەشە کریە، بەخشینا هاوسەرگیریان یا کوڕ و کچێن شەهید و ئەنفال کریان د ماوێن شەش سالێن بووریدا ب رێژا نزیکی 32٪ گەشە کریە، من شەش رێژێت هەنی یەعنی من ئاماژە پێ کر بۆ هندێ کو ئەم بزانین دەر ئەنجامێ وێ گەشە کرنێ چ روویدایە، چ موئەشیرات ل سەر وێ گەشە کرنێ دیار بن، تەبیعی دەرئەنجامێ وێ شیکار کردنێ بۆمە چەند نیشاندەرەك دیار بن، کە ئەڤێن خارێ چەند ژ وانن، تەبیعی

بۆمە دیار بیتن دەرئەنجامێ وێ شیکار کرنێ کە تاڕادەیەکی زۆرباش حکومەتا هەرێما کوردستانێ شیایە ئەو داهاتێ بۆ ماوێن شەش سالێن بوریدا خەرج کری، دەرهاویشتەیەکی باش پاش خۆ بهێلیتن، ب ڕێژەیەکا زۆر باش موهیم ترین کیێشەو گرفتێ هاوولاتیان چارەسەر بکات، خزمەت گوزاریێن جودا جودا پێشکەش ب هاوولاتیێن هەرێما کوردستانێ و ناوچێن کوردستانییێن دەرڤەی هەرێمێ ژی بکەتن، ڕێژێ ئاستێ ژیارا بەرز بکەت، ئەڤێن خارێ چەند نیشاندەرەکن ڤێ چەندێ، تەبعەن دی ڤێ شیکار کرنێ دیار بوو ب ڕێژەیەکا بەرچاڤ ڕێژا بێکاریێ دڤی ماوەی دابەزیە، ل دیف پیڤەرێن نێڤ دەولەتی خەرج کرنا هەر یەك ملیار دۆلار د بوارێ وەبەرهێنانێدا 40 هەزار بێکاری د بازاڕێ کاری پەیدا دکەت، واتە ئەگەر ب خەرجیێ هەنێ نێزیکێ 25 ملیار دۆلارا بۆ بوارێ وەبەرهێنانێ هاتبنە خەرج کرن، ئەم شێین بێژین نێزیکی یەك ملیۆن دەرفەتا کاری د بازاڕا هەرێما کوردستانێ پەیدا بوویە، زێدەباری ئەو پلێن دامەزراندنێ ئەوێت حکومەتا هەرێما کوردستانێ سالانە کەرتێ گشتی دا ژی دابین کری، ڕێژا پەیوەندی کرنێ ب ناوەندێ خاندنێ ڕێژەیەکا باش تۆمار کریە، ڕێژا نەخوێندەواریێ ژی ب ڕێژەکا باش دابەزیە، کە ئەوە دوو نیشاندەرێ زۆر گرنگن، بۆ دیار بوونا ڕێژا ئاستێ داهاتێ تاکی، چونکی ئەم هەمی دزانین ڕێکێ سەرەکیێ ناڤەندا خاندنێ قوتابیان ئەگەرێ سەرەکی ئەو بوویە، لاواز بوونا داهاتێ خێزانێ و ئابووری تاکە کەسی بوو ل هەرێما کوردستانێ، ئەگەر ئەم بیراخۆ بینینەوە سالێن 1990 هەتاوەکو 2000، ڕێژا تەسەروبا قوتابیان ل ناڤەندێ خاندنێ ب ڕێژەکا گەلەك بەرز بوویە، بەس خۆشبەختانە د ماوێن شەش سالێن بووریدا ڕێژا پەیوەندی کرنا زارۆکا ب ناڤەندێ خاندنێ ڕێژێ گەلەك بەرز تۆمار کرینە، بەلگێ ل سەر وێ چەندێ ئەوە دماوێن شەش سالێن بووریدا ڕێژا گەشە کرنێ ل ڤان ئاستێ دایە، نێزیکا زێدە تر ژ 514000 قوتابیان پەیوەندیا هەبووی دگەل ناڤەندا خاندنێ، سالێ بۆ سالێ ئاستێ پێشکەش کرنا خزمەتگوزاریێن تەندروستی ل باشیێ دایە، چونکە ل دیف وان ئامارێ هاتیە تۆمار کرن، ڕێژا مرنا زارۆکێن ژێر ئێك سالی ژێر پێنج سالێی د دابەزینێ دایە، تەبعەن دیف وان موسوحاتێ یوئێن ژی کری بۆمە دیار بیتن کو ئێك ژ کێشێن سەرەکی ئەو بوو، کە ڕێژا مرنا زارۆکێ ژێر ئێك سالێدا د ڕێژێت بەرز دابوویە، دیسان ژی ژێر پێنج سالی ژی دا، خۆشبەختانە ئەگەر وان مسوحاتێ (یو.ئێن) کریە، بۆمە دیار بیتن کو ئێك ژی کێشێن سەرەکی ئەو بوو ڕێژا مرنا زارۆکێ ژێر ئێك سالێدا د ڕێژێت بەرز دابوویە، دیسان ژێر پێنج سالی ژی دا، خۆشبەختانە وان مسوحاتێ مە دیتی ڕێژا هەنێ گەلەك هاتیە دابەزین، ئەڤە ژی موئەشرەکی ئیجابیە گرنگی حکومەتا هەرێما کوردستانێ گرنگی ب کەرتێ تەندروستیێ دایی تایبەتی ژی کو دبێژن ریعایەی ئەوەلی، چونکی ئەویا زۆر موهیم بوویە چونکی ئەو ب تەنێ هەنێ دابەزی، دیسا ژی ڕێژا نەخۆشیێن وەکو کولێراو هەتا دیماهیێ، ئەسلەن هەندەك کێشێ وەسا نەماینە ل هەرێما کوردستانێ، تەبیعی د ماوێن شەش سالێن بووریدا زۆر گرنگی ب سێکتەرێ کارەبێ هاتیە دان، وێ شیکار کرنا مەکری یەعنی زێدە تر 82٪ ئەوێ سێکتەرێ گەشە کری، تەبیعی ئەگەر ئەم بێین بەرێ خۆ بدەینە پڕۆژێ سالا 2013 ێ وەزارەتا کەهرەبێ، دبینین نەقلەیەکا نەوعی ڤێ کەفتی، یەعنی یا دیارە سیاسەتا وەزارەتا

کەهرەبێ یا گۆڕانکاریا تێدا چێ بووی ژ وەزارەتا بەرهەم هێنانا کاهرەبێ، بەرەڤ وەزارەتەکا دابین کرنا ئان ژی بەرهەم هێنانا وزەی دچیتن، چونکی بەشەکی گەلەك ژ پرۆژێن وەزارەتا کەهرەبێ دچنە چارچێوەی وێ چەندێ دا، کو وەزارەت ژ وەزارەتەکا دابین کرنا کەهرەبێ بەرەڤ وەزارەتەکا دابین کرنا وزەی دچیتن، گەلەك پرۆژە ژی ئەگەر بەرێ خۆ بدەنێ هەمی دچنە ئیتارێ بەرهەم هێنانە وزە، ئەوە ژی نەقلەکێ نەوعیەو موئەشرەکێ ئیجابیە د سێکتەرێ ڤە گواستنێدا، وەکی مە ئاماژە پێ کری ڕێژێ گەشە کرنێ ب کار ئینانا ئەنتەرنێتێ مۆبایلێ، ڕێژێن گەلەکێ مەزن تۆمار کرینە د ماوێن شەش سالێن بووری، تەبیعی ئەوە ژی موئەشرەکی زۆرێ ئیجابی و گرنگە، ئەڤە وێ چەندێ دگەهینین کە فیعلەن ئاستێ ژیارا تاکی ل هەرێما کوردستانی د بەرز بوون دایە، دیسان ژی ئاشنا بوون ژ تەکنەلۆژیا نیە، تەکنەلۆجیاو ب کار ئینانا تەکنەلۆجیا ئەڤرۆکە لە هەرێما کوردستانێ گەشە کری، ل بەر هندێ ڕێژا ب کار ئینانە ئەنتەرنێتێ گەیشتیە یان گەشە کریە ب ڕێژا 93٪، سێکتەرێ دارایی د ماوێن شەش سالێن بووریدا وەکی مە ئاماژە پێ کری چەند ڕێژەیێن جودا جودا ......

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك عیماد ئەگەر دەقەیەك ئیجازە بدەی، بۆ ئەوەی مەوزوعەکە بەسەر نەچێ تەوزیحەکی هەیە د.علی فەرموو.

بەڕێز د.علی سندی/ وەزیری پلان دانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێز کاك عیماد، جەنابێ تە گۆت مەعەدەلێ وان شەش سالێت چووی، تە ل دیف بودجا هەرێما کوردستانی و عیراقا فیدرالێ، تە گوت موعەدەل 14٪ موعەدەلێ ....

بەڕێز عماد محمد حسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

داهاتێ هەرێما کوردستانێ ئەگەر تو داهاتێ عیراقێ دیار بکەی، مەسەلەن 388 ترلیۆن زیاتر بوویە، یان هەرێما کوردستانێ 57 ترلیۆن بوویە دماوێن ڤان شەش سالاندا، یەعنی تەقریبەن دەکات ڕێژا 14٪، ژ داهاتێ عیراقا فیدرالێ، یێ شەش سالا ئەگەر پێکڤە بی.

بەڕێز د.علی سندی/ وەزیری پلان دانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئاخر موعەدەلێ هەر سالەکێ، هیچ سالەکێ مابەینا 10 و 11 ێ دەرباز نەبوویە، تە چەوا حیساب کریە؟، موعەدەلێ ئیتیفاقیا سالا 2006 چێ بوویە، 17٪ میزانیا عیراقێ ژ میزانیا نەفەقات نەوەك واریدات....

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك عماد.

بەڕێز عماد محمد حسين:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

یەعنی بەرێ کو دبێژن نەفەقاتێ سیادی دەربێخن.

بەڕێز د.علی سندی/ وەزیری پلان دانان:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئێجا حەز دكەی موراجەعا وێ ڕەقەمی بکە، چێ نابیت ژ 11 پتر بیتن، چونکی هەر سالەکێ مابەینا 10 و 11 ێ دا بوویە.

بەڕێز عماد محمد حسين:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئیحتیماله ئەڤێت ڕێژێ هەنێ مە گوتی موقارب بن، موهیم، سێکتەرێ دارایی د ماوێن شەش سالێن بووریدا چەند ئامانجەکێ گرنگ یێ تەحقیق کرین، ئێك کێم کرنا ڕێژا ل کرێچیا کوردستانێ کە ئەڤ ئێشە ب ڤەیران هاتە ڤەڵەم دان، دوو، ئاسانکاری بۆ گەنجێن مە هاتیە کرن، کە بە ڕێژەیەکا باش پرۆسەیا هاوسەرگیری ئەنجام دایە، دەرئەنجامێ پێدانا ڤەرزێن پیشەسازی و کشتوکاڵ و وەبەرهێنانێ ئەڤان سێکتەرا، تا ڕادەیەك ب ڕێژەیەکی جودا جودا گەشە کریە، ئێك ژ هەرە موئەشرێن گرنگ د کار کردنێدا بۆمە دەرکەفتیە، ئەو ژی زێدە بوونا ڕێژا ژ دایك بوویە، ب ڕاستی ئەو ڕێژا کو ب تایبەتی ژی ل کەرتێ پەیوەندی کەرتێ پەروەردەیێ ئەوێ پەیوەندی ب ناڤەندێ خاندنێ کرد، لەوێ بوومە کو ڕێژا ژ دایك بوونێ ل هەرێما کوردستانێ یەعنی د ڕێژێت بەرز دایە، بۆ نموونە ژی ل دیف ئەو تەقریرا (یو. ئێن. ئێف. پی) ل سەر حالەتی سوکان بەلاڤ کری، کو دبێژم پارێزگەها دهۆکێ یەکەمین پارێزگەهـ بوویە ل زێدە بوونا یان ژ ڕێژا خسوبێ، کە ئەو ژی 9٪ بوویە، ل هەموو پارێزگەهێن عیراقێ پتر بوویە، واتە ئەڤ نموە سوکانی ژی کو دبێژن کار تێکرنەکا سەلبی تێدا دێتە سەر حکومەتێ، بۆ هندێ کو حکومەت بارێ وی قورس تر لێ دێتن، بۆ پێشکەش کرنا خزمەت گوزارییێن جودا ب تایبەتی ژی ل کەرتێ پەروەردەیێ و تەندروستی دا، ئێك ژ موئەشیراتێ دی تر گرنگ گەشە کرنا برێ خۆڵ و خۆشاکێ بوویە، کە 82٪ گەشە کریە، تەنها بۆ ڤێ چەندێ ئەگەر مەسەلەن بەس گلێژ 81٪ دماوێ شەش سالێ هندە گەشە بکات، باشە وەزارەتا شارەوانی پێدڤی چەند بودجەیە بەس بۆ چارەسەر کرنا خۆڵ و خۆشاکێ، دیسان ئێك ژی موئەشراتێ دی تر گەشە کرنا عمرانی و وەبەرهێنانی و دابەش کرنا پارچەیێ عاردی ب سەر هاووڵاتیان کە شێوەیەکی چاوەرێ نەکراو تەبعەن گەشە کریە، دماوێن شەش سالێن بووریدا ئەوە ژی تەبعەن بار گرانەکێ گەلەك مەزنە ل سەر حکومەتێ بۆ گەهاندنا خزمەتگوزاریان بۆ ئەوان جیهە، چونکی حەرەکا عومرانی ئەگەر ب شێوەیەکێ نەتەبیعی گەشە کر، تەبعەن ئەوەش دبیتە بار گرانیەك، ل سەر ئەوێن حکومەتێ بۆ گەهاندنا خزمەت گوزاریان بۆ وان جیها، من ژی چەند پێشنیارەکێت هەی، ئاراستەی نوێنەرێ حکومەتێ دکەم، دیارە وەزارەتا پلان دانان هەتا ڕادەیەکی موەفەق بوویە، د دابەش کرنا ئەو برە

پارەیەی هاتیە تەرخان کرن بۆ بودجا وەبەرهێنانی ل سەر پارێزگەهاندا، یەعنی هەتا حەدەکی عەدالەت هاتیە پەیڕەو کرن، بەلێ هندەك وەزارەتا دەمێ دابەش کرنا بودجا خۆدا ل سەر پارێزگەهاندا موەفەق نەبووینە، تەقریبەن هەتا حەدەکێ نەعەدالەتیەکا پێوەدیارە، ژ بەر هندێ پێشنیار دکەم وەزارەتا پلان دانانێ وەزارەت و دەستەیان ئیلزام بکەت، ئەوێ چەندێ ل بەر چاڤ بگرن، چونکی ڕاستە مەسەلەن گەلەك جارا دبێژن پارێت پرۆژەیێ بەردەوام دگەل پێشنیار کری کۆم بکە دڕێژەك بۆتە دەرکەوی، بەس ب دیتنا من ئەگەر پارێ وەبەرهێنانێ تەقسیم بیتن، مە نەوێت دبیتە سێ بەش، بەشەك بۆ پەرەپێدانێ پارێزگەهایە، بەشەك بۆ پێشنیار کریە، بەشەك بۆ بەردەوامایە، ل ڤێرە ڕاستە هەرسێکان کۆم بکەی عەدالەت دەرکەویتن ل وی پارێزگەها، بەس پرۆژێ پێشنیار کری وەسا نیە، بۆ نموونە، وەزارەتا ڕۆشنبیری ئەو پارەیەی بۆ هاتیە تەرخان کری، ل سالا 2013ێ دبینی ڕێژەیا پارێزگەهێ ناگەهیتە 8٪، ئەز دگەل تەمە ئیحتیماله بەردەوام و وان ژی کۆم بکەی ڕێژەیا پارێزگەهێ دروست بکەی، بەس ب تەسەوڕامن وەزارەت بۆ وەزارەتێ عەدالەت نینە، ڕاستە بۆ وەزارەتا پلان دانانێ عەدالەت پەیڕەو کری، بەس ئەز تەسەوڕ ناکەم ئەڤەعەدالەت بی بۆ وەزارەتێ، ل بەر هندێ ب تەسەوڕا من وەزارەتا پلان دانانێ ل سالێت ئایندە ئەوێت خالێت ب نەزەرێ ئیعتیبار وەر گری، دوو، پێشنیار دکەم ل حکومەتا هەرێما کوردستانێ بۆ سالێن بهێت، پلانەکا ستراتیژی بۆ ناوچەو قەزای سنووری هەبیتن، ڕاستی یەعنی قەزا و ناوچێن سنووری هەرچەندە سالێن بووری حکومەتا یاسا بوو تێدا، سالانە گوژمەکێ ئیزافی د هاتە تەرخان کرن، بۆ پالپشتی کرنا پرۆژێن خزمەت گوزاری بۆ ڤان دەڤەرا، خاسەتەن یێ سنووری زیان لێ کەفتی، ب تەسەوڕا من پرۆژەکێ و دوو پرۆژا ئەڤ دەڤەرێت هەنێ ئاڤەدان نابن، پێدڤیا حکومەتێ پلانەك و سیاسەتەکا ئاراستە کری هەبیتن، کا دێ چەوا ئەڤ دەڤەرێت ببنەوە، دێ دگەل خۆ بهینەڤە ئەڤە کو عەکسی لێ بێتن، چونکە ڕاستی ئەو دەڤەرێت هەنێ یەك کێشەیا لێ هەی ئەزێ بەحسێ دەڤەرا ئامێدی دکەم، کە لە سالا 1958 ژمارا ئاکنجیێن قەزا ئامێدیێ 85 هەزار بوو، وەکی نووکەش تو بەری خۆ بدەیێ یەعنی هندە 95٪ نابووریتن، یەعنی هیجرە گەلەك ل وان دەڤەرا چێ دبیتن، ژ بەر وێ چەندێ ب تەسەوڕا من دڤێتن حکومەتا هەرێما کوردستانێ داهاتیدا سیاسەتەکا ئاراستە کری هەبیتن بۆ ڤان ناوچێت هەنێ، پێشنیار دکەم تەنسیق و هەماهەنگی ناڤبەرا وەزارەتا پلان دانانێ و پارێزگەهان، سەبارەت دابەش کرنا پرۆژەها گەشە پێدانا پارێزگەهان، د سەر وەزارەت و سێکتەران، بۆ هندێ ئەگەر ناوچەیەك دناڤ پارێزگەهێدا ژ پرۆژەیێن پێشنیار کری وەزارەتەك بێ بەش بیت، تاکو د پرۆژێ گەشە پێدانا پارێزگەهان بێتە قەرەبوو کرن، چونکی گەلەك جار مەسەلەن دێبنین وەزارەتەکێ یەعنی کۆمەکا پرۆژان ل دەڤەرەکێ یێت پێشنیار کری، دێچی بەرێ خۆ دەیە بودجا پەرەپێدانا پارێزگەها ژی، ئیحتیماله دیسان کۆمەکا پرۆژان ل وێ ناوچەیان تەرخان کری، تەسەوڕامن ئەگەر ئەڤ تەنسیقەو هەماهەنگیە هەبیتن، ئەگەر هاتو وەزارەت کێم دانابیتن، بلا موحافەزە ئان پارێزگەها قەرەبوو بکەتن، ئەگەر بێژن پارێزگەها کێم دانابیتن، وەزارەت شێتن ئەوێ ناوچەی قەرەبووکەتن بۆ دانانا پرۆژان، پشتگیری پێشنیارا وەرزش و لاوان دکەم، سەبارەت ئەو

تەخسیسە هاتیە دانان بیست و دوو ملیار و چوارسەد ملیۆن دینارە بۆ لیژنا ئۆلۆمپی، نزانم غەلەتی هاتیە، بەس وەختی ئەم کۆمبین بکەین ئەو ڕەقەمە مەوجودە، ئەوجا ئەم حەز دکەین بلا سێ ملیار و تشتەك بۆ لیژنا ئۆلۆمپی بیتن، ئەوی دی تریّ ژی تەخسیس بکەن بۆ ژێرخانا وەرزشی لە هەرێما کوردستانێ، ئەو ژی ل دیف سوکانی بێتە دابەش کرنێ ل سەر هەرسێ پارێزگەهان، تەبیعی ل دیماهیێ بەڕێز سەرۆکێ پەرلەمانێ، ڕاستی یامای بێژین ئەز بێژم بەرهەمێ وێ بودجێ بوویە ئەڤ هەمی ڕێژێن گەشە کرنێ د بوارانداپەیدا بووینە ل کوردستانێ، دیسان بەرهەمێ وێ بودجێ بوویە د مەسحەکا گۆڤارا(ئین.دی .ئای. ئینتەر جێنس) دا، یا تایبەتمەن د بوارێ وەبەرهێنانا جیهانیدا، مەسحەك ل 2012 ی کری ئەنجام دایە، ل سەر ژمارەکا شارێن ڕۆژهەلاتا ناڤین، دە شار دەست نیشان کرینە بە باشترین شارێ گەشە کرنا وەبەرهێنانێ و ئاڤەدان کرێ ل ڕۆژهەلاتا ناڤین، خۆشبەختانا هەولێرا پایتەخت ب زنجیرە 3 هاتیە، سلێمانی زنجیرە 7 هاتیە، یەعنی ئەز تەسەوڕ دکەم ئەڤە ئێك ژ وان بوارێت گەلەك گرنگە کە مەسحەکا کری، هەر سێ شارێ هەرێما کوردستانێ د گەشە کرنا وەبەرهێنان و ئاڤەدان کرنێدا، ئێك ژ واندا باژێرێ ئەوەلێ بووینە، ئەز بێژم بەرهەمێ بودجێ بوویە ل دیف مسوحاتێت (یو.ئێن) ێ گەلەك لایەن دی ژی ڕێژا بێکاری ل هەرێما کوردستانێ ژێر 7٪ بوویە، ئەز باوەرم بەرهەمێ وێ بودجێ بوویە کە هەرێما کوردستانێ بوویە لاندکا ڤە حەواندنا ئاوارەیێن عیراقێ، برایێن مەسیحیێ مە، هەرسێ پارچێن دی کوردستانێ کە ئەڤ ناوچەیێ بوویە بۆ وان ئارامترین ناوچەیا ڕۆژهەلاتا ناڤین، ئەڤرۆکە ئەم زانین ژمارا ئاوەرەیان چەندە ل هەرێما کوردستانێ، ئەز باوەرم بەرهەمێ وێ بودجێ بوویە کەخەلکێ هەرێما کوردستانێ شاد بوویە، ب دابین کرنا 20 -22 سەعاتێ کەهرەبیێ دکەن، ئەم دزانین ئەو عیراقا خودان وێ بودجا زەبەلاحە هەتا نووکە نەشیایە شەش دەمژمێرا کەهرەبەیێ بۆ خەلکێ خۆ دابین بکات، ئەز باوەرم بەرهەمێ وێ بودجێ بوویە کەناحەز و دوژمنێن میللەتێ کورد و کوردستانێ هەتا ب بەرز کرنا ئالایێن کوردستانێ ژی ڕازی نەدبوون، ئەڤرۆ سەرێ خۆ چەماندی بووینە دۆست دگەل مە، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

د.عمر فەرموو

بەڕێز .عمر حمدامین نورەدینی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەبارەت بەو ڕێژەیەی کە برای بەڕێزم کاك عیماد باسی کرد، هەروەها بەڕێز کاك د.علی سەرنجی لەسەر هەبوو، لە ڕاستیدا حیساب کردنەکە بەم شێوەیەیە، ئەگەر ڕێژەی لە 100٪ی حیساب بکەین، کاك عیماد باسی کرد لە 14٪ مەسەلەن هی هەرێمی کوردستان بووە، ئێمە لەو داهاتە لە 10٪ بۆ 11٪ لە عیراقمان وەرگرتووە، بەلام ئەوی تری ئەو یەك دوو دەرەجە ئەوە داهاتی ناوخۆمانە، حیسابەکە بەم شێوەیە.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو د. ڕۆژان.

بەڕێز د.ڕۆژان عبدالقادر دزەیی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری دەکەم، ڕاپۆرتەکە زۆر بە تێرو تەسەلی بودجەکەی شی کردۆتەوە و هەڵسەنگاندنی بۆ کردووە، هەرچەندە تێبینیەکم لەسەر گشت ڕاپۆرتەکانی هەموو لیژنەکان هەیە، ئەوەیە کە ڕاپۆرتەکان پرسیاری زۆر لەخۆ دەگرێت، بەڕای من ئەو پرسیارانەو وردەکاریانە لە لیژنەکان وەلاّم بدرابایەوە و چارەسەری ئەو کێشانە بکرابایەکە هەبوو، نەوەك بێتە ناو هۆڵی پەرلەمان، ئەو وردەکاریەو ئەو هەموو پرسیارە لەناو هۆڵی پەرلەمان بکرێت، ئەوە لەبەر ئەوەی وەزیر مافی ئەوەی هەیە کە وەلاّمی هەموو پرسیارێك نەداتەوە، هەرچەندە تاوەکو ئێستا جەنابی وەزیری دارایی ئەو مافەی خۆی بەکارنەهێناوەو وەلاّمی هەموو پرسیارەکانی داوەتەوە، بەلاّم ئەگەر ئەو مافەی خۆی بەکارهێنا وەلاّمی هەر پرسیارێك یان چەند پرسیارێکی نەدایەوە، بودجەکە پەسەند کرا، ئەوا ئەو پرسیارانە هیچ ڕۆڵیان نامێنێ باشتر وابوو لە لیژنەکان ئەو پرسیارانە چارەسەر بکرابایە، پرسیارەکان لەوێ بکرابایە و لە لیژنەکان وەلاّم بدرابایەوە، لە جیاتی پرسیار باشتر وابوو ڕاپۆرتەکان زیاتر جەختیان لەسەر هەڵسەنگاندنی بودجە بکردبا، بودجە وەکو دۆکیۆمێنتەك بە ژمارە تەعبیر لە سیاسەتی دارایی حکومەت دەکات، بابەتی مووچەی فەرمانبەران و خانەنشینان، پەرلەمانتارانی بەڕێز زۆر ئاماژەیان بە کێشەکانی مووچەو یەکسانی لەگەڵ بەغدا کرد، بەڕێزان، لەو ولاّتانەی کەوا سیستەمی فیدراڵی پەیڕەو دەکرێت، هەر هەرێمێکی فیدڕاڵ یەکەیەکی دەستووری سەربەخۆیە، سیستەمی تایبەت بەخۆی هەیە، ڕاستە هەرێمی فیدڕاڵیەکان لەگەڵ حکومەتی فیدڕاڵ هاوبەشن لە سەروەری وڵات و پاراستنی ئەو سەروەرە، بەلاّم ئەو هاوبەشیە ڕێگر نیە لەسەر بوونی سیستەمی هەرێمە سەربەخۆکان، ئەو سیستەمە وا دەکات کە مەرج نیە مووچەی فەرمانبەران و کارمەندانی هەرێمی کوردستان یەکسان بێ لەگەڵ مووچەو دەرماڵەی کارمەندانی حکومەتی فیدڕاڵ، لەبەر ئەوەی هەندەك هەرێم هەیە داهاتی زۆرە، بۆیە حکومەتی فیدڕاڵ لەو حاڵەتە پێویست دەکات مووچەی زیاتر بێ لە فەرمانبەری حکومەتی فیدرال، یان ئەوەتا هەندەك هەرێم باری ئەمنی نالەبارە، پێویست بە خەرج کردنی جۆرە دەرماڵەیەك دەکات، تا ئەو بارو دۆخە ئاسایی دەبێتەوە، بەلاّم لە شوێنێکی تر بارودۆخی ئەمنی بەو شێوەیە نیە، پێویست ناکات ئەو دەرماڵەیە هەبێ، هەرچەندە ئێمە لە پەرلەمانی کوردستان لە کاتی پەسەند کردنی یاسای بودجەی ساڵانی 2010 و 2011 و 2012 دەقێکی یاسایمان زیاد دەکرد، زۆر داکۆکیمان لێ دەکرد، کە پێویستە یەکسانی لە نێوان مووچەی فەمانبەران و کارمەندانی هەرێمی کورستان هاوتا بکرێ و یەکسان بکرێ، بەلاّم داوای جۆرێکی تایبەتمان یەکسان کرد، لەو حاڵەتە ئەگەر مووچەکە لە هەرێمی کوردستان کەمتر بوو ئەوا یەکسان بکرێ بە فەرمانبەرانی عیراق، لەو حاڵەتە ئەگەر یەکسان نەبوو زیاتر بوو ئەوا مووچەکان کەم بکرێتەوە، ئەوەش لەبەر ئەوە بوو کە ئێمە هەستمان کرد سیستەمی مووچە لە هەرێمی کوردستان کاتی ئەوە هاتووە کە پێداچوونەوەی پێدا بکرێ، بە ڕەچاو کردنی ئەو بارودۆخی ئابووری و ئەمنی کە لە هەرێمی کوردستان

سەقامگیرە، بەهیچ شێوەیەك بەراورد ناکرێ لەگەڵ عیراق، هەمان تێبینیم هەیە لەسەر مووچەی خانەنشین، فەرمانبەرێك دوای خزمەت کردن ماوەیەکی زۆر، ماوەی 25-30 ساڵ خانەنشین دەکرێت، بە مووچەیەك کە بە هیچ شێوەیەك بەشی پێداویستی سەرەکیەکانی ژیانی ناکات، ئەوە کاتی ئەوە هاتووە حکومەت چاوی پێدابخشێنێتەوە، بە مووچەی فەرمانبەران و مووچەی خانەنشینان، دوای پەسەند کردنی بودجە زۆر ساڵ وا هاتۆتە پێش بەپێی بەرنامەی کاری پەرلەمان و ئەو پڕۆژە یاسایانەی پێشکەش کراوە، پەرلەمان هەندەك یاسا پەسەند بکات، کە پێویستی بەوە هەیە کە لەلایەن حکومەت بودجەیەکی بۆ تەرخان بکرێ، بەڵام بودجەی گشتی پەسەند کراوە، بۆیە جێبەجێ کردنی ئەو یاسایانە دوا دەخرێت، هەمان کێشە ڕووبەڕوومان بۆتەوە لەکاتی پەسەند کردنی یاسای کۆمەکی تووشبوانی نەخۆشی شێرپەنجە، ژمارە (11) ی ساڵی 2012 کە بەپێی بڕگە و بەندی ماددەکە پێویست بوو حکومەت بڕە پارەیەکی بۆ تەرخان بکات بۆ دەعمی ئەو سندوقە، هاوکاری کردنی ئەو کەسانەی کە تووشی ئەو جۆرە نەخۆشیە بووینە، پێویستی بە خەرج کردنی زۆر هەیە، چارەسەر کردنەکە پێویستی بە خەرجی زۆر هەیە، بەڵام دەبینن لە بودجەی 2011 ئەو یاسایە جێبەجێ نەکراوە، ئەو بڕە پارەیە تەرخان نەکراوە، پێویستە حکومەت بڕە پارەیەکی بۆ دابین بکات، لەبەر ئەوەی ناکرێ پەرلەمان ئەگەر بودجەمان پەسەند کرد، هیچ جۆرەك لەو یاسایانەی کە لایەنی دارایی تێدایەو سندوقەو پێویستی بە تەمویل کردنە پەسەند نەکەین، ئەوە سنووردار کردنی کاری پەرلەمانە، پێویستە ئەو یاسایە لە لایەن حکومەتەوە جێبەجێ بکرێ، بڕێك پارە تەرخان بکرێ بۆ تەمویل کردنی ئەو سندوقە، دەزگای مین، بەڕێزان زۆر ئاماژەیان پێ کرد کە ئەو دوو دەزگایە هەرچەندە لە خشتەی بودجە بە دوو بودجە هاتووە، هەولێر و سلێمانی لەواقیع ئەو دەزگایانە یەکیان گرتەوە، پێویستە ئەو هەڵەیە چاك بکرێتەوە، کە بە دوو بودجە هاتووە، بودجەکە یەك بخرێت، ئەو دوو دەزگایە لە واقع یەك خراوە، ئەوەش لە ئەنجامی فشاری پەرلەمان بوو، لە کاتی پەسەند کردنی یاسای بودجەی 2011، ماددەیەکمان دانا کە هەر دەزگایەك یەکی نەگرتبۆوە تاوەکو پەسەند کردنی ئەو یاسایە پێویستە بودجەی بۆ خەرج نەکرێ، جگە لە مووچەی فەرمانبەران، کە فەرمانبەران مافی خۆیەتی کە مووچەکەی خۆی وەربگرێت، ئەوەش بووە فشارێك کە حکومەت پابەند بوو بەو یاسایەی کە لە پەرلەمانی کوردستان پەسەند کرا، کێشەی ئەو دوو دەزگایانە لە هەرێمی کوردستان چارەسەر کرا، کێشەی پڕۆژەی بەردەوام، ئەندامانی لیژنەکان زۆر بە وردی باسیان لەو پڕۆژە بەردەوامانە کرد، هەروەها ژمارەی پڕۆژەکان، کێشەکانیان، هەندێك وەزارەت هەیە زیاتر لە 500 پڕۆژەی بەردەوامی هەیە، ئێستاش داوای چەند پڕۆژەیەکی تری کردووە کە پێشنیاری کردووە، ئەو پڕۆژانە هەندێکیان پێویستیان بەکات هەیە، ناکرێ ئەو کاتەی کە تەرخان دەکرێت بۆ جێبەجێ کردنی و دروست کردنی قوتابخانەیەك هەمان کات پێویست بێ بۆ دروست کردنی نەخۆشخانەیەك، واتە هەندێکیان بۆیە بەردەوامن سیفەتی بەردەوامیان وەرگرتووە، لەبەر ئەوەی پێویستیان بە کات هەیە، هەندێکیان پێویستی بە بودجەیەکی زۆر هەیە کە ناکرێ یەك ساڵ ئەو بودجەیەی بۆ تەرخان بکرێ، لەسەر بودجەی یەك فەرمانگە یاخود یەك

وەزارەت هەموو بودجەکە بەشی جێبەجێ کردنی ئەو پڕۆژەیە ناکات، لەکاتی گفتوگۆ کردنی بودجەی ساڵی 2012 جەنابی وەزیری پلان دانان ئەوەی ڕوونکردەوە لە کاتی پەسەند کردنی بودجە هەر پڕۆژەیەك پەسەند بکرێ لەو ساڵی داراییە، بۆ ساڵی ئاینده دەبێتە پڕۆژەی بەردەوام، بەڵام لە ئەنجامی بەدواداچوونمان بۆ ئەو پڕۆژانە بۆمان دەرکەوت کە زۆربەی زۆری ئەو پڕۆژانە بۆیە بەردەوامن، لەبەر ئەوەی کێشەی ڕۆتینمان هەیە، کێشەی ڕۆتین کە ڕێگرە لەبەر دەم جێبەجێ کردنی ئەو پڕۆژانە، ئەو ڕۆتینە ئەگەر هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی چەند دەقێکی یاسایی، واتە ڕێکارە یاساییەکان ڕۆتینن و ڕێگر زیاد دەکەن لەبەر دەم جێبەجێ کردنی ئەو پڕۆژانە، ئەوە پێویستە حکومەت دەست نیشانی ئەو دەقە یاساییانە بکات، تاوەکو پەرلەمانی کوردستان هەمواری بکات، بەشێك کێشەی ڕۆتین چارەسەر بکرێ، واتە ئەگەر هۆکارەکە یاساییە ئەوە بە هەموارکردن چارەسەر دەکرێت، سوود وەرگرتن لە تەکنەلۆجیا وەکو پێویست لە لایەن حکومەت سوود وەرنەگیراوە لە لایەن حکومەت وەك تەکنەلۆجیا، بۆ کەم کردنەوەی ڕۆتین، لەوانەیە ئەگەر تەکنەلۆجیا بەکاربێت، بەشێك لەو ڕۆتینەش کەم بکرێتەوە، ئەوە کێشەی بەردەوام بوون بەشێکی زۆری پڕۆژە بەردەوامەکان چارەسەر دەکرێت، قورساییەکی زۆر کەوتۆتە سەر هەرێمی کوردستان بەهۆی ئەو بینایانەی کە حکومەت بەکرێ دەگرێت ساڵانە، کە کرێی بینایەکانی حکومی یەکجار زۆرن، ئەوەش وای کردووە کە خەرجیەکی زۆرو بودجەیەکی زۆری بۆ دابین بکرێ، هەندێ بینایە هەیە کە کرێی یەك ساڵی بەشی بینایە دروست کردنەکە دەکات، جگە لەو بینایانەی کە هێشتا لەسەر موڵکی حکومەتن، چەندین لا دەستیان بەسەردا گرتووە، تاوەکو ئێستا بڕیارەکەی حکومەت وەکو پێویست جێبەجێ نەکراوە، هەموو ئەو بینایانە بەتایبەتی بینایەکانی قوتابخانەکان، ڕاستە هەندێك لەو بینایانە و ئەو قوتابخانانە بەشێوەی فەرمانگەکان گۆڕانکاری بنەڕەتی بەسەرداهاتووە،کە بەهیچ شێوەیەك ئێستا ناگونجێت بۆ قوتابخانە، بەڵام دەکرێ قەرەبوو بکرێنەوە لەسەر بودجەی ئەو وەزارەتە، مولزەمیان بکەن و پابەندیان بکەن لەسەر میزانیەی قوتابخانە دروست بکەن، ئەگەر بینایەکانی لە لای ئەوانە لە ئەسڵدا خۆی لەسەر میلاکی وەزارەتی پەروەردە و قوتابخانە بووە، بەپێی ماددەی (110) بڕگەی (3) لە دەستووری عێراق، ئەو ماددەیە باس لە ڕەنگڕێژ کردنی سیاسەتی دارایی عێراق دەکات، کە لە دەسەڵاتی حەسری حکومەتی ئیتیحادە، بەڵام ئەو ماددەیە بە هیچ شێوەیەك ڕێگر نیە لەبەردەم ئەوەی کە ئێمە سیاسەتێکی دارایی بەهێزمان هەبێ لە هەرێمی کوردستان، ئەگەر ئێمە سیاسەتێکی دارایی بەهێزمان هەبوو، سیستەمێکی یاسایی سەربەخۆمان هەبوو، ئەوانە بنەمای سەرەکین بۆ پێش خستنی سیستەمی سیاسی لە هەرێمی کوردستان، واتە دارایی و یاساییمان بەهێز بکەین، ئێمە دەتوانین سیستەمی سیاسیمان زۆر بەرەو پێش ببەین، ئێمە ناکرێ هەرێمی کوردستان لە چوارچێوەی ئەو فیدڕالیەتەی ئێستا ببینین، لەوانەیە شێوازی ئەو فیدڕالیەتەو ئەو سیستەمە شێوازێکی بەخۆیەو ببینێ، بەرەو پێشتر بچێ و گۆڕانکاری بەسەردابێ، ئەو پێشنیارەی کە لە لایەن ئەنجومەنی پارێزگاری هەولێر کراوە سەبارەت بە بوونی هەولێر وەکو پایتەختی گەشتیاری لە ساڵی 2014، زۆر لە بەڕێزان پەرلەمانتاران پشتگیریان لێی کرد، ئەو

پێشنیارە پێویستی بە خەرجیەكی باش هەیە، بودجەیەكی باش هەیە، لەبەر ئەوەی تاوەكو ئەو پێشنیارە بێتەدی و جێبەجێ بكرێ، پێویستە هەموو ئەو پێداویستیەو مەرجانەی لە لایەن ڕێكخراوی (یۆنسكۆ) دیاری كراوەو دەست نیشان كراوە دەبێ جێبەجێ بكرێ، پێداویستی و مەرجەكان جێبەجێ بكرێن، ئەویش هەمووی پێویستی بە بودجە هەیە، ڕاستە ئێستا كۆمسیۆنی باڵای بووژانەوەی قەڵای هەولێر ئەو كۆمسیۆنە دامەزراوە، لە ساڵی 2012 بڕی 8 ملیار دینار دینار تەرخان كرابوو، ئێستا لە بودجەی 2013 بڕی 12 ملیار دینار تەرخان كراوە، بۆ نۆژەن كردنەوەی قەڵای هەولێر، بە گشتی لە پێداویستیەكان و مەرجەكانی (یۆنسكۆ) هاتووە، مەرجەكانی نۆژەنكردنەوەی شاری هەولێر بەگشتی، یەك لەوانە كە قەڵای هەولێرە، ئەو بودجەیە بۆ نۆژەنكردنەوەی قەڵای هەولێرە، بەڵام پێویستمان بە بودجەیەكە، ئەو بودجەیە لەسەر بودجەی ئەنجومەنی پارێزگا تەرخان كراوە، پێویستمان بە بودجەیەكی گشتیە بۆ شاری هەولێر، تاوەكو مەرجەكانی پێداویستی (یۆنسكۆ) جێبەجێ بكەین، و بتوانین لە 2014 ئەو پێشنیارە جێبەجێ بكرێ، هەولێر ببێتە شاری گەشتیاری، دوا پێشنیارم ئەوەیە كە ئێمە هەوڵ بدەین ئێمە كێشەمان زۆرە لە نێوان هەولێر بەغدا، پەنا ببەینە بەر ڕێكارو یاسا دەستووریەكان، بۆ چارەسەر كردنی ئەو كێشانە، هەوڵە دبلۆماسیەكان بەردەوام بێ، ئەو پێشنیارەم تەنیا بۆ حكومەت نیە، بۆ پەرلەمانیشە كە هەوڵ بدات پەیوەندی نێوان هەرێمی كوردستان و پەرلەمانی كوردستان لەگەڵ پەرلەمانی وڵاتان بەهێز بكات، ئەویش لە ڕێگای بانگهێشت كردنی شاند و وەفد بۆ سەردانی هەرێمی كوردستان، بەتایبەتی ئێمە ئەو پرۆژەیەی كە پێشتر باسم كرد، كردنی هەولێر بە پایتەختی گەشتیاری، ئەوەش زۆر گرنگە بۆ جێبەجێ كردنی ئەو پرۆژەیەش، ئێمە لە سەردانی ئەو وەفدانە سوودی زۆرمان وەرگرتووە بەتایبەتی وەفدی هەرێمی كوردستان، كە سەردانی پەرلەمانی وڵاتانی كرد بۆ ئەوەی كە پرسی جینۆساید بەدونیا بناسێنین و هەوڵ بدەین كە هەموو ئەو لایەنانەی كە ڕۆڵیان هەبووە، لەو كارەساتانەی كە بەسەر كورد هاتووە و بەسەر كوردستان دا هاتووە، بەرپرس بن و لە ڕێگای دادگای نێودەوڵەتیەكان هەوڵ بدەین بەپێی یاسا قەرەبووی ئەو زیانانە بكەنەوە، تەحەمولی ئەو مەسئولیەتەی ئەو كارانە بكەن كە ئەنجامیان داوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

د.ڕێباز فەرموو.

بەڕێز ڕێباز فتاح:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دوای شەست كەس قسە كردن، دۆزینەوەی قسەیەك كە دووبارە نەبێت ئاسان نیە، بەس موحاوەلە دەكەم كە دووبارەكان نەكەم، من ڕەنگە پیشەكەم ئابووریناس نەبێ، بەڵام لەو ڕوانگەیەوە كە ئەندامی پەرلەمانم، ساڵانەش بودجە لە پەرلەمان پەسەند دەكرێت، هەوڵم داوە كە هەندێ زانیاری لە ڕێگای ئەو دامەزراوانەی كە كار لەسەر مەسەلەی بودجە دەكەن هەستم كرد كە تەنها ئەو ڕێگە چارانەی بابەتی بودجە دانراوە بەراوردێكم كردووە لەگەڵ ئەو بودجەیەی كە ئێمە تەسدیقی دەكەین، بەگوێرەی ئەو دامەزراوانەو یاخود

ئەو ڕاپۆرتانەی کە لەو دامەزراوانە بلاّو کراوەتەوە، بودجەی باش ئەو بودجەیە کە شەفاف و واقعی و شمولی بێت، پەسەند کردنی بودجە، یاخود بودجەیان دابەش کردووە بەسەر چەند قۆناغێك، قۆناغی یەکەمیان ئامادەکردنی بودجەیە، قۆناغی دووەمیان سەرف کردنیەتی لەناو حکومەتەوە، قۆناغی داهاتوو بەستراوە بە چاودێری کردنی شێوازی سەرف کردنی بودجەوە بۆ ئەوەی بودجەیەکی شەفاف و واقعیمان هەبێ، کۆمەڵێك ڕێگە چارە دانراوە، یاخود کۆمەڵێك ئەتوانین بڵێین کۆمەڵێك هەنگاو دانراوە بۆ ئەوەی کۆمەڵێك کاری لەسەر بکرێ، یەکێك لەو هەنگاوانە ئەو خشتەیەیە کە ئێمە ئێستا لەبەردەستمانە و بودجەکەی لەسەر دابەش کراوە، بۆیە دەبێ هەر یەکێك لەو خانانەی ئەو خشتانە بە گرنگەوە وەربگرین، بەبێ ئەهمیەت و بەبێ ئیهتیمام سەیری نەکەین، پێشتر لە وەلاّمەکان زۆرجار تێبنی دەکرێت ئەو ژمارانەی کە لە خانەکانی پێشوو تر هاتووە، بێ ئەهمیەت سەیر دەکرێت، بەتایبەتی لە مەسەلەی خەملاّندن، بۆ ئەوەی ئێمە بودجەی ساڵی داهاتوو بخەملێنین، بێگومان یەکێك لە خانەکان هاتووە خەرجی فعلی تاوەکو شەش مانگی یەکەمی ساڵی ڕابردووە، کە هەندێجار ئەو قسەیە دەکرێت کە نابێ ئەو بڕە پارەیە کۆ بکەینەوە، یاخود زەربی دوو بکەین کە ئەوە سەرفیاتە، منیش کێشەیەکم لەوە نیە کە ڕەنگە بەدەقیقی ئەو ژمارەیە دەربچێت، بەلاّم ناکرێ ئەم خەملاّندنە زیادە ڕەوی تیا بکرێ، بۆ ئەوەی هەم واقعی بێت، بۆ ئەوەی هەم شەفاف بێ، بۆ ئەوەی کە خەملاّندنەکە خەملاّندنێکی دروست بێ، پێویستە نزیکی هەبێ لە نێوان ئەو ژمارانە، من چەند نموونەیەك ئەهێنمەوە، یەکێك لەو نموونانە، ئیعاناتی هەموو دام و دەزگاکانی حکومەتە کە تا6/30 ساڵی ڕابردوو، 13140 ملیۆن بووە، سەیری خەملاّندنی وەزارەتەکان بکەن، بێگومان دانانی بودجە بە دوو ئاراستەیە، ئاراستەیەکیان، لەخوارەوە وەزارەتەکان بۆ سەرەوە دایدەنێن و داوای دەکەن، یاخو لە سەرەوە بۆ خوارەوەیە، وەزارەتەکان داوای 419503 ملیۆنیان کردووە، سەیری ئەو جیاوازیەی نێوان ئەو دوو بڕە پارەیە، لەبەرامبەریشا حکومەت 115 ملیاری داناوە، کە ئەکاتە هەشت ئەوەندەی بڕە پارەی کە شەش مانگ کراوە، بێگومان ئەو خەملاّندنێکی ناواقعیە، چونکە ئەکرێت سێ ئەوەندە بێ، چوار ئەوەندەیە، بەلاّم ناکرێت هەشت ئەوەندەی خەرج کراوی بڕە پارەی شەش مانگی یەکەم بۆ ساڵی داهاتوو بیخەملێنی، لە مەسروفاتی ئوخرا تاوەکو 6/30 بڕی 94 ملیار و هەشت سەدو یانزە ملیۆن دینار سەرف کراوە، وەزارەتەکان داوای یەك ترلیۆن و چوار سەدو نەوەت وسێ ملیارو هەشت سەدو نەوت و شەش ملیۆن دیناریان کردووە، ئەو بڕەی کە دانراوە هەشت سەدو چواردە ملیارو شەش سەدو چل و هەشت ملیۆن دینارە، کە ئەمەش ئەکاتە نۆ ئەوەندەی ئەو بڕە پارەیەی کە شەش مانگی یەکەم سەرف کراوە، ئەمەش ئایا خەملاّندنێکی دروستە، ئەتوانین تەنانەت لە مەوزوعی بودجەی وەبەرهێنانیشا نموونە بێنینەوە، کە پێشتریش کاك سەمیر باسی کرد، بڕی جێبەجێ کراوی ساڵانەی ئێمە لە بودجەی وەبەرهێنان لە 15٪ی بودجەی گشتی تێپەڕناکات، واتە لە 49٪ بۆ 50٪ بودجەی وەبەرهێنان لە 15٪ ی بودجەی گشتی تێپەڕناکات، بەلاّم ئێمە هەمیشە لەسەر کاغەز ئەمانەوێ خۆمان بخەڵەتێنین، ئێمە لە 30٪ داناوە بۆ وەبەرهێنان، کە ئێمە ناتوانین جێبەجێی بکەین، بۆچی ئەو بڕە پارەیە دائەنێین،

ئەمە هەم خزمەت و هەم ناواقعیە لە خەملاندن، هەم خزمەت بە پرۆسەی نا شەفافیەت دەكات، چونكە ئەو پارەیەی كە ئەمێنێتەوە هەمیشە یەكێك لە پرسیارەكانی موناقەشە كردنی بودجە ئەوەیە، ئەو برە پارەیەی كە ئەمێنێتەوە زیاتر لە دوو ترلیۆنە، بەلام هۆكاری سەرف كردنەكەی دیار نیە، ڕاستە وەلام ئەدرێتەوە، دەرمالەی كارمەندانمان زیاد كرد، دەرمالەی مامۆستایانمان زیاد كرد، بەلام لەمەوزوعی بودجە قسە بە گشتی ناكرێت، قسە بە ژمارە ئەكرێت، دوو ترلیۆن لە وەبەرهێنان زیاتر بووە، ئەم دوو ترلیۆنە پێنج سەد ملیارم داوە بەكارمەندان، پێنج سەد ملیارم داوە بە پزیشكان، پێنج سەد ملیارم داوە بە مامۆستایان بەم شێوەیە وەلام ئەدرێتەوە، نەوەك ئەوەی كە وەلامەكە ون بكرێت، وەلامەكە ون بكرێت، لەناو یەك وەلامی گشتی ژمارە بە دەقیقی وجودی نیە، یەكێك لە ڕێگاكانی تر بۆ ئەوەی كە بودجەیەكی شەفافمان دەست بكەوێ، ئەو ڕاپۆرتەی كە ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییە لەگەل بودجەكە هاتووە، جێگەی دەست خۆشیە كە ڕاپۆرتەكەیان ناردووە، بەلام لەگەل ئەوە ڕاپۆرتەكە قسەی گشتین، ئێمە بۆ ئەوەی كە بودجەیەكی دەقیقمان دەست بكەوێ، یەعنی ئەمە قسەی من نیە، زیاتر لە 10 سالە كە هەم بانكی نێودەولەتی وەهەم زۆر لەو دامەزراوانەی كە باسم كرد قسە لەسەر ئەمە دەكەن، بابەتێكە دانانی بودجەیە لەسەر ئەمە، كاتێك كە حكومەت داوا ئەكات 50 ملیار دینار بۆ كشتوكال دابندرێت، پێویستە دیاری بكات، كە ئەم 50 ملیار دینارە ئەتوانێ چی لە وەزعی كشتوكال بگۆڕێ، ئایا كێشەی كشتوكال لەكوردستاندا چەندە؟، بەم پەنجا ملیار دینارە ئێمە ئەتوانین سالی داهاتوو چەند بەرهەمی تەماتە زیاد بكەین لە كوردستان، ئەتوانین ڕێژەی چەند لە كێشەكە چارەسەر بكەین، لە دانانی برە پارە بۆ هەر مەسەلەیەكی تر چەند كەس سوودمەند دەبێ لەو برە پارەیە، تەنانەت لەناو پەرلەمانیش ئەو ....، ناوی ئەنێی هەلە یان ناوی ئەنێی هەر شتێك تكرار ئەبێتەوە، من سێ سالە لەسەر یەك كە پەرلەمانم تەسەور دەكەم كە ئەمە درێژەی هەبێ بۆ خولەكانی داهاتووش، كە ئەوەی ئەندامی پەرلەمانە هەلسێتەوە بلێ ئەرێ كشتوكال ئیهتیمامی پێ بدرێ، ئەرێ تەندروستی ئیهتیمامی پێ بدرێ، ئەبێ پیشەسازی ئیهتیمامی پێ بدرێ، برە پارە دابندرێت، برە پارەكە دائەندرێت، بەس لەو سەرەوە نازانین چەندی كێشەكەمان چارەسەر كردووە، تاكەی ئێمە برە پارە دابنێین بۆ سێكتەرێك كەی كێشەی ئەم سێكتەرە چارەسەر ئەبێ كە ئێمە برە پارەی بۆ دانانێین، بۆیە پێویست بوو ڕاپۆرتەكە زۆر وازح بوایە لە ڕووی دانانی برە پارەكانەوە، هەر برە پارەیەك كە دانراوە تەحدیدی كردایە كە ئەتوانین چ دەرئەنجامێكی هەبێ دانانی ئەو برە پارەیە، ئەگەر لەم ڕوانگەیەوە نموونە بێنمەوە، مەوزوعی تواناسازیە كە ئێمە 120 ملیارمان دانا، كە سالی پاریش درێژەمان پێیدا ئەمسالیش درێژەی پێ ئەدەین، تاوەكو ئێستا نازانین كە دەرئەنجامی چیمان بەدەست هێناوەلە تواناسازی، ئایا لەكام سێكتەرە بە تواناسازی توانیومانە كێشە چارەسەر بكەین؟، تواناسازی نەیتوانیوە بچێتە خزمەتی كامە سێكتەرەوە، چۆن ئەتوانین باشتر بەكاری بێنین، تەنها ئەوەیە كە ئێمە برە پارەكە سەرف ئەكەین، بەلێ خەلك ئەنێرینە دەرەوە، بەلام كەسێك ئەنێرینە دەرەوە ماستەر ئەخوێنێ لە (ئای تی) كە تەكنەلۆجیای زانیاریە، سبەی ئەیهێنینەوە ئەیخەینە ژووری فایلاتی وەزارەتێك

کە دیسانەوە مەعلوماتەکە لەناو فایلەکە ئەنووسێت، بۆ ئەوەی فایلەکە مشك و جرج بیخوات، بابەتێکی تر کورت هێنانە، دیسانەوە کورت هێنانیش خزمەت بە پرۆسەی نا شەفافیەت ئەکات، ئابووریەکی بەهێز ئەو ئابووریەیە کە کەمترین کورت هێنانی هەبێت، تەنانەت زۆرجار رێژەی لە 3٪ دادەندرێت بۆ ئەوەی کە وەکو پێشنیارێك بۆ ئەوەی کە ئەم کورت هێنانە بەرێژەی لە 3٪ زیاتر نەبێ، لەبەر ئەوەی کە دیسانەوە خزمەت بە پرۆسەی ناشەفافیەت ئەکات، دواتر لە پڕکردنەوەی کورت هێنانەکە کاتێك لە سێکتەرەکانی بودجە و پارە ئەبرێت بۆ ئەوەی ئەم کورت هێنانەی پێ پڕ بکەیتەوە، دیسانەوە هۆکاری سەرف کردن نا دیار ئەبێت، یەعنی ئێمە ئەو کاتە ئەو برە پارەیەی کە سەرفمان کردووە لەناوخشتەکە کە هۆکاری شەفافیەتە، دیاریمان نەکردووە کە ئەم برە پارەیە بۆچی سەرف دەکەین، بەڵکو لە پارەی هەر یەکێك خانەی خشتەکان ئەهێنینەوە ئەڵێین کورت هێنانمان پێ پڕکردۆتەوە، لەوێ پارەکە دیار نەماوە، ناشزانین کە پارەکە لە کوێ سەرف کراوە، بەڵام کورت هێنان لە کوردستان لە سەدا 10٪ی بودجەیە، نەوەك ئەوەی کە باس کرا نەگەیشتووە لە 8٪، من ئەو تەوزیحەش ئەدەم ئەڵێ ئەگەر کورت هێنانەکە کورت هێنانێکە کە خۆمان دامان ڕشتووە، ئەمانەوێ کە سیاسیانە فشارێك دروست بکەین، بۆ بەدەست هێنانی ئەنجامێك، ئەتوانین بڵێین کێشە نیە، بەڵام ئەبێ ئەوەش بزانین لە تەجروبەی ڕابردوو نەمانتوانی ئەمە بکەینە فشارێکی باش بۆ ئەوە ئەنجامەی کە ئەمانەوێ بە دەستی بێنین، لەو بابەتەی پێشوو باسم کرد، یەك بابەتی گرنگ هەیە، چونکە لە ڕاپۆرتەکە باسی گەشە کردن کراوە، یەکێك لە خاڵەکانی گەشە کردن کەم کردنەوەی ڕێژەی هەژاریە، بۆیە پێویست بوو ڕاپۆرتەکە ئەوە دیاری بکات کە ئەو ڕێژەی هەژاریەی کە توانیومانە کەمی بکەینەوە چەندە؟، نەوەك بەشێوەی دارشتنی گشتی هەوڵ دراوە، ئێمە بەردەوامین لە پرۆسەی گەشە کرن، توانیومانە گەشە کردن بەرهەم بێنین، گەشە کردن پێناسەی هەیە لەناو یەکێك لە ئامانجەکانی گەشە کردن مەسەلەی هەژاریەکە ئەبێ چارەسەر بکرێت، لەو قۆناغانەی دانانی بودجە کە باسم کرد، لەبەر گرنگی چاودێری کردن، دوو قۆناغیان گرنگی بە چاودێری کردن داوە، کە ئەمە بۆخۆی گرنگی چاودێری کردن ئەسەلمێنێ، یەکێکیان مەسەلەی ژمێریاری و حیساباتە کە حکومەت ئەبێ خۆی بیکات، ئەمە لەبەردەم ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، لەبەردەم پەرلەمانتارانیش ئاشکرابێ، بەڵام لە ڕاستی وانیە، بابەتێکی تریش چاودێری کردنی دەرەوەی حکومەتە بۆ حکومەت، وەك باسم کرد دوو قۆناغی دانانی چاودێری کردنە، یەکێکیان چاودێری کردنی حکومەتە بۆ خۆی، پێویستە کراوەبێ لەبەر دەم ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، لەبەردەم هەموو تاکێکی کۆمەڵگە، لەبەردەم پەرلەمانتارانیش، بەڵام بەداخەوە لێرە لەبەردەم پەرلەمانتارانیش ئەو مەسەلە کراوە، بۆخۆشم بەڵگەم لەوەی کە ڕۆیشتوومەتە دام و دەزگا داوام کردووە ئەسڵەن جوابیشیان نەداینەتەوە، خاڵی ئەخیر مەوزوعی دیوانی چاودێری داراییە کە پێموایە باس کرا، بەڵام من تەنیا ئەوە ئەڵێم لە نێوان ڕەخنەگرتن و وەسف کردنی بودجە یەك حەکەم وجودی هەیە، ئەویش دیوانی چاودێری داراییە کە لە ڕاستی بەرپرسیارێتیەکە لە ئەستۆی سەرۆکایەتی پەرلەمانە، پێویستە ئەم بابەتە یەکلایی بکاتەوە، بەڵام ئەبێ ئەو حەکەمە

حەکەمێك بێ کە لە کاتی ڕوودانی فاوڵ بتوانێ فیکە لێ بدات، نەوەك خۆی بدزێتەوە لە بەرپرسیارێتی، وەکو چەند تێبینیەك یەکیان لە ڕاپۆرتەکە باسی ئەوە ئەکات کە بودجەی حاکیمە لە 85٪ دەرمان بۆ حکومەتی هەرێم هاتووە، سەرۆکی کۆماری عێراق کوردە، ئەگەر ئێمە گلەیی بکەین لە لایەنێکی تر، لەوانەیە تا ڕادەیەك گلەیی تێئەچێت، بەڵام کاتێك کە وەزیرەکە کورد بێ و دەسەڵاتەکە لەدەستی ئەو بێ، چونکە ئەمە پارە نیە لەدەستی وەربگرین، بەڵکو دەرمانەو ئەکڕدرێت و دواتر دێتە هەرێمی کوردستان، بۆخۆی لە چاوپێکەوتنێك لە یەکێك لە کەناڵەکان باسی لەوە کرد بەرێژەی سەرو لە 100٪ ئەوەی جێبەجێ کردووە، نەوەك ئەوەی کە هاتووە لێرە باسی لە 85٪ دەکات، سەبارەت بە داهاتی وەزارەتی تەندروستی، من لەگەڵ ئەوەم کەداهاتی وەزارەتی تەندروستی بۆ خۆی بێت، بەڵام لە ڕاستی زیان ئەگات بە وەزارەتی تەندروستی، کاتێك بەم شێوەیە لەناو یاساکە دێت کە باس لەوە دەکات کە داهاتی وەزارەتی تەندروستی بگەڕێتەوە بۆ وەزارەتی تەندروستی، ئەمە ئەچێتە خزمەت دیسانەوە پرۆسەی نا شەفافیەتەوە، چونکە ئەوەندەی کەمن ئاگادارېم، بەدواداچونیشم بۆ کردووە، لەو پارەیەی وەزارەتی تەندروستی ئەگەڕێتەوە بۆ وەزارەتی دارایی بە ڕێژەی 100٪ نا، بەڵام لە هەندێ شوێن بە لە 60٪ لە هەندێ شوێن لە 20٪ ئەگەڕێتەوە بۆ وەزارەتی دارایی، بەو بیانووەی کە ئەمە ئەچێتەوە خەزێنە، دوایی سەرەڕای بودجەی دانراو بۆ وەزارەتی تەندروستی، ئەم بڕە پارە سەرف دەکرێت، بەڵام دیار نیە، ئەو بۆخۆی بۆ وەزارەتی تەندروستی هیچ زانیاریەکی نیە لەسەر ئەوەی کە ئایا وایە یان وا نیە؟، بۆیە پێویستە ئەم بڕە پارەیە دیاربێ بە شێوەی خەملاَندن، کە چەندە؟، دیاریش بکرێ بۆچی سەرف دەکرێت، ئەوەیان قازانجی وەزارەتی تەندروستی تیایە، هەر سەبارەت بە داهاتی وەزارەتی تەندروستی، دەبوو یەکێك لە داهاتی وەزارەتی تەندروستی، کە یەکێکیشە لە کێشەکانی بودجە، مەوزوعی سندوقی خانەنشینیە، ئەم دوو سندوقە بە دوو شێوەی جیاواز مامەڵەی لەگەڵ کراوە، بەو شێوەیە مامەڵەی لەگەڵدا کراوە کە ئێمە سنوقەکەمان نیە، خانەنشینان لەسەر تەعویزاتی موەزەفین پارە وەرئەگرن، بەڵام سەیرەکەی لە شوێنی تر موساهەمەی ئیجتیماعی بۆ سندوقە دانراوە، ئەگەر سندوقەکە بوونی نیەکەواتە بۆ موساهەمەی ئیجتیماعی دانراوە بۆ سندوقەکە، ئەگەر بوونیشی هەیە، هەم لە سندوقی خانەنشینی هەم لە سندوقی کرێکارانیش دیسانەوە ڕێژەیەك لەوە دانرا کە تایبەتە بە تەندروستی، پێویستە ئەوەش ئەگەر بەشێوەی هاوکاری کردنە بۆ کرێکار یاخود خانەنشین بۆ ئەوەی خزمەتەکەی دەست کەوێ، هەر کارێکی باشە، ئەگەر وەکو داهاتێکیش ئەچێتە وەزارەتی تەندروستی هەر کارێکی خراپ نیە، بەڵام ئەم بڕە پارەیە ونە و نازاندرێت بۆچی سەرف دەکرێت، باس لە ستراتیژێك کراوە کە گەشەپێدان و چاکسازیە لە تەندروستی، ستراتیژێکی جوانە، هەمیشە چاکسازی لە سیتەمی تەندروستی هەموو لایەنەکان ئەیکەنە دروشم، ستراتیژێکی جوانە بۆ بودجەکە، بەڵام لە ڕاستی ئەم ستراتیژیە لە بودجەکە ڕەنگی نەداوەتەوە، بەو دەلیلەی کە ئێمە ساڵی 2010 پێنج پۆینت دوو بودجەکەمان بۆ تەندروستی بووە، ساڵی 2011 کە بووە بە چوار پۆینت نۆ، یاخود چوار پۆینت نەوەت و نۆ، دابەزیوە، ئێستاکە زیادی کردووە تەنها پۆینت دوو

زیادی کردووە، کە بووەتە پێنج پۆینت چوار، لەبەر ئەوە یەعنی هیچ ئەولەویەتێك بە تەندروستی نەدراوە، ئەو بڕە بودجەیەی کە بۆ تەندروستی دادەندرێت پێویستە بەراورد بکرێ لەگەڵ وڵاتانی دراوسێ، یاخود بەراورد کردن لەگەڵ سێکتەرەکانی تر، ئەگەر بەراوردی بڕە پارەی تەندروستی بکەین بە گوێرەی وڵاتانی دراوسێی ئێران لە سەدا دە پۆینت پێنجە، تورکیا لە سەدا دوانزە پۆنیت هەشتە، سعودیە لە 7٪، ئوردن لە سەدا هەژدە پۆینت شەشە، لوبنان لە سەدا نۆ پۆینت پێنجە، من بەراوردی ناکەم لە وڵاتە پێشکەوەتووەکان، چونکە لە وڵاتە پێش کەوتووەکان نموونەی ئەمەریکا هێنرایەوە، ئەمریکا بودجەی تەندروستی و (سۆشیاڵکێر) کە مەسەلەی کۆمەڵایەتی ئەگرێتەوە، زیاترە لەبودجەی بەرگری، کە هەمووشمان ئەزانین ئەمریکا لە زۆربەی وڵاتانی دونیا تەداخولی ئەمنی هەیە، چاکسازی سیستەمی تەندروستی پێویستی بە تەکنەلۆجیای زانیاریە، نەوەك کۆکردنەوەی زانیاری خۆش لە فایلێك، دوایی باسی ئەکەم کە فایلەکە چی بەسەردا دێت، هەر ئەوەش بوو گیان لەدەستدانی ئەو نەخۆشەی کە ساڵی ڕابردوو لە سلێمانی ڕویدا، چونکە لە لیژنەی لێکۆڵینەوە باس لەوە کراوە بە نەخۆشەکە وتراوە یاخود بە هاوەڵی نەخۆشەکە وتراوە حەساسیەتی هەیە بە دەرمانەکە یان نا، زانیاری دروستی نەبوو، ئێمە زانیاری نەخۆش بە شێوەیەکی دروست هەڵبگرین، بێگومان تووشی ئەوە نابین، ئەو کاتە نە ئێمەش و نە هاووڵاتیانش ڕەخنە لە پزیشك و کارمەندان ناگرین کە بەشێوەیەکی خراپ مامەڵەیان لەگەڵ نەخۆش کردووە، ئەگەر بەراوردی بودجەی تەندروستی بکەی لەگەڵ سێکتەری بەرگری و ئاسایش، ئەو بودجەی کە بۆ بەرگری و ئاسایش دانراوە شەش ئەوەندەی ئەو بودجەیەیە کە بۆ تەندروستی دانراوە، وەك من نموونەشم هێنایەوە کە لە شوێنی تر چۆن مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت، بێگومان گرنگە ئیهتیمام دان بە ئاسایش، ئیهتیمام دان بە بەرگری، ئەوەتان لەبیر نەچێ وڵاتێکیش نین کە فڕۆکەی جەنگی بکڕین، نە چەکی قورس بکڕین کە لە سەدا سی و پۆینت سێیان بۆ داناوە، ئەی ئەگەر ئەمانە بێتە سەر بودجەکە، یەکێك لەو کارانەی کە وەزارەتی تەندروستی ئێستا کاری لەسەر دەکات، بابەتی کوالیتی کۆنترۆڵە، کە بنەمایەکی گرنگی تەندروستیشە، کە فەحسی دەرمانێك بکەین پێویستە دەرمانەکە لە کوردستانەوە بنێرین، بێگومان کارێکی باشە، بەڵام سەیری تێچوونەکەی بکەن، پێویستە ئێمە دەرمانەکە لە کوردستانەوە بنێرینە بەریتانیا، کە بێگومان تێچوونی ئەو فەحسە دیسانەوە لەو سەرەوە لەسەر کێ ئەکەوێ، لەسەر شانی هاووڵاتی ئەکەوێ، چونکە خاوەنی کۆمپانیاکە ئەو بڕە پارەیە دێتەوە سەر دەرمانەکە، چاك کردنی سیستەمی تەندروستی پێویستی بەدانانی بودجەیە، دانانی موختەبەرێکی پێشکەوتوو چاك کردنی سیستەمی تەندروستی پێویستی بە چاك کردنی سەرخانی تەندروستیە، نەوەك مامەڵە کردنی پزیشکێك وکارمەندێك وەك هەر کارمەندێکی تری وەزارەتەکانی تر، ئەمە لە زۆربەی وڵاتانی تریش کە د.علی بۆخۆشی لێرانە لە پێشنیاری ئەو کۆمپانیایەی کە وەزارەتی پلان دانان گرتوویانە بۆ ڕاوێژ، یەکێك لە پێشنیارەکان باسی لەوەیە، کەمی بودجەیەکە ڕێگرە لە چاکسازی لە شێوازی پێدانی سەرخانی تەندروستی، هەر ئەوەشە کاری کردۆتە سەر ئەو ئەدائە خراپەی کە کەرتی گشتی هەیەو هاووڵاتیان ناچارن ڕوو لەکەرتی تایبەت بکەن، باسی ریعایەی

ئەوەلی کرا، هەر بۆ نموونە، بێگومان ئەو داتایەی کە باس کرا منیش ئاگاداری ئەو داتایەم، بەلاّم لەسەر ئەرزی واقع ئێمە کێشەمان لە وەرگرتنی داتا هەیە، داتایە وا دەردەچێت، ئەگینا لە واقع شتێکی تر بوونی هەیە، باشە ئەمە مەقبولە کە کەسێك مالّی لەهەولێر بێت، تا ئێستا لەبەر قەلّەبالّغی نەخۆشخانەی ولادە لە لای مامانێك کە هیچ زانیاریەکی لەسەر شێوازی منالّ بوون نیە، منالّی ببێت هەفتەی ڕابردوو کەسێك بەو هۆیەوە گیانی لەدەست دا، لەبەر ئەوەی کە لای مامان منالّی بوو، تووشی خوێن بەربوون بوو، تاوەکو گەیشتبووە نەخۆشخانە گیانی لەدەست دابوو، ئەسلّەن مالّەکە شوێنی ئەوەنیە کە ئەو کەسە منالّی تیا بێ، تاوەکو ئەگاتە ئەوەی لای کێ منالّی ئەبێ، لەبەر ئەوەی ریعایەی ئەوەلی ئێمە ولادەش تارادەیەك ئەچێتە ئەو بابەوە، بە داخەوە لە ئاستی پێویست دا نیە، سەبارەت بە پڕۆژەکان، لەبەر ئەوەی ئەو قسانەی کە من کردم و کە پێشتریش باس کرا، بودجەی کەرتی تەندروستی بودجەیەکی کەمە، گوایە زۆرترین کەس کە قسەی کرد لەو بارەیەوە، کە بودجەکە کەمە، بۆیە من پێشنیارەکەم ئەوەیە، وەکو لیژنەش پێشنیارمان کردووە، کە پێداچوونەوە بەو ڕیزبەندیەی وەزارەتەکان و کەرتەکان بکرێت، ئیهتیمامێکی گرنگ بەو لایەنەوە بدرێت، سەبارەت بە پڕۆژەکانی دانراو بۆ وەزارەتی تەندروستی، دیسانەوە لە مەسەلەی وەبەرهێنانیش، ئەو بڕە پارەیەی کە دانراوە، بڕە پارەیەکی کەمە، سەرەڕای ئەوەی کەبڕە پارەکە بڕە پارەیەکی کەمە لەناو پڕۆژەکانیش کێشە هەیە، یەکێك لە کێشەکان نا هاوسەنگیە لە دابەش کردنی پڕۆژەکان لەناوچە جیاوازەکان و لە ناو سەنتەری شارەکان و دەرەوەی شار، کە پێویستە لەو ڕوانگەیەوە هاوسەنگی ڕابگیرێت، نموونەیەك بێنمەوە ناوچەی گەرمیانە، ڕەنگە زۆر لە پەرلەمانتارەکان سەردانی ئەو ناوچەیان کردبێ، بەو ڕێگایەی کە لەنێوان گەرمیان و سلێمانی هەیە، تاوەکو ئێستا وەکو نموونەیەك، نەخۆشێکی تالاسیما بۆ وەرگرتنی بوتلّێ خوێن کە ئیشێکی بەردەوامە پێویستە لەکەلارەوە یاخود لە کفریەوە سەردانی سلێمانی بکات، ئەمە مەقبولە، لە جێبەجێ کردنی پڕۆژەکانی وەزارەتی تەندروستی، فرە بەرپرسیارێتی و بێ پلانی وجودی هەیە، چوار پڕۆژەی پێشنیار کراو بۆ وەزارەتی تەندروستی دانراوە، یەکێکیان نەخۆشخانەی (ئێمرجنسی) نەخۆشخانەی (ئێمرجنسی) لە هەولێر هەیە، ئێمە لە شوێنی تر کێشەمان هەیە، کێشەی نەخۆشخانەی دیکەمان هەیە، دیسانەوە نەخۆشخانەی (ئێمرجنسی) دانراوە، لە وەزارەتی تەندروستی ئەپرسی ئەلّێ من ئاگام لێی نیە، ئەی کێ ئەو پڕۆژەی خستۆتە ناو پڕۆژەکانەوە؟، لەناو پڕۆژەکان وجودی هەیە، تەنانەت لە شوێنی وا هەیە کە نەخۆشخانە دروست کراوە، نەخۆشخانەی 100 قەرەوێلّەیی، ئەمە دەلیلە لەسەر بێ پلانی و ئەو بودجەیەش کە دائەندرێت بەشێوەیەکی هەلّە بەکاردەهێندرێت، لە شوێنی وا دروست کراوە کە هیچ پزیشکێك و کارمەندێکیش ئامادە نیە بڕوات لەو شوێنە دەوام بکات، نە ژمارەی دانیشتوان و نە جوگرافیای شوێنەکەش بۆ ئەوە لەبار نیە کە نەخۆشخانەی تیا دروست بکرێ، لەکاتێك دا ئێمە لە شوێنی تر لەو شوێنانەی کە قەرەبالّغن کێشەمان هەیە، کەچی ئەم بڕە پارەیە ئەچێ لە شوێنێکی تر بەکاردەهێندرێت کەچی پێویست نیە، تەنها بەلّێنێك هەیە کە مولتەزم بین ئەو بەلّێنە جێبەجێ بکەین، لەسەر لایەنێکی تری تەندروستی، ئەگەر پێناسەی

تەندروستی بکەین، تەندروستی باش بوونی هاووڵاتیە لە ڕوانەگەی جەستەییەوە لە ڕوانگەی دەروونی و کۆمەڵایەتیەوە، بۆیە ئیهتیمام دان بە لایەنی کۆمەڵایەتی بابەتێکی گرنگە، ئەتوانێ خزمەتێکی زۆر باش بکات، بەوەی کە تێچوونی تەندروستی کەم بکاتەوە، چونکە هەمیشە کێشە کۆمەڵایەتیەکان کێشەی تەندروستی دروست دەکەن، ئێمە ئەتوانین بە چارەسەر کردنی کێشە کۆمەڵایەتیەکان ئەو تێچوونەی کە لە چارەسەر کردنی نەخۆش، تەندروستی سەرف دەکەین کەمی بکاتەوە، من تەنها ئاماژە بە چەند ڕوانگەیەکی کەمی کۆمەڵایەتی دەدەم، یەکێکیان تا ڕادەیەك پەیوەندی بە گەنجانەوە هەیە،مەسەلەی بێکاریە، کە پێویستە بە دەقیقی، بە ڕوونی باس لەوە بکرایە، ئەم بودجەیە توانیویەتی چەند ڕێژەی بێکاری و لە چ ڕوویەکەوە چارەسەری بکات، بیمەی بێکاری لە ئێستا بەڵێ هەوڵێك هەیە، بەڵام لە ڕاستی هەوڵێکی تەواو نیە، پێویستی بەوەیە کە هاوکاری بێکاران بکەین، بەڕاستی نابێ جیاوازی بکەین لەنێوان ئەو کەسەی کە زانکۆی تەواو کردووە، لەگەڵ کەسێك کە نەخوێندەوارە، چونکە هەردوو لایەنی مەسەلەکە ئەوەیە کە ئەم کەسە کاری نیە، دەبێ هەوڵی ئێمە بۆ ئەوەبێ کە کاری بۆ بدۆزینەوە، کاتێکیش ناتوانین فرسەتی کاری بۆ بدۆزینەوە کەواتە پێویستە چارەسەرێکی دیکەمان هەبێ، یەکێك لەو چارەسەرانە بیمەی بێکاریە، بۆیە دەبێ ئەم پرۆژەیە ببێتە پرۆژەیەکی موتەکامیل، بەگوێرەی یەکێك لە ئاماری سلێمانی بلاویان کردبۆوە ڕێژەی بێکاری لە 7٪یە، دیارە وەکو بیمەیەکی بێکاری ئێمە مانگانە 200 هەزاریش بدرێت بەو کەسانەی کە بێکارن، ئەو ڕێژەی لە 7٪یە دروست بێ، لەمە زیاتر نەبێ، ئەو بڕە پارەیەی کە ئێمە پێویستیمان پێیەتی کە سالانە بدرێت، نزیکەی 300 ملیارە، من پێوایە پێدانی ئەو 300 ملیارە کە ئەوکاتە ئیلتیزامێکیش لەسەر حکومەت دروست ئەکات، بۆئەوەی ئەم کۆستەی لەکۆڵ بێتەوە، فورسەتی کار بۆ ئەم کەسانە بدۆزێتەوە، پێموانیە کە برێکی زۆر بێت، برێك پارە دانراوە بەهێز کردنی متمانەی گەنجان لەڕێگەی پێدانی برێك پارەیە بۆ چارەسەرکردنی بێکاری، پێموایە زۆر گەورەترە لە سەرف کردنی 300 ملیار، ڕێگەیەکی تر بۆ ئەوەی ڕێگە بگیرێت لە چەوساندنەوەی کرێکاران، ڕێگە بگیرێت لەوەی کە مافی کرێکاران پێشێل بکرێت، باشترە سالانە لەگەڵ بودجە لایەنی کەمی پێدانی مووچەی کرێکارانی کەرتی تایبەتیش دیاری بکرابایە، چونکە زۆرجار تەنانەت کۆمپانیایەکانیش کە عەقدیان لەگەڵ حکومەت هەیە، لەکاتێك دا لەو عەقدانە دیاری کراوە لایەنی کەمی پارەکە پێویستە 300 هەزار بێت، نزیکەی 500 هەزار، 600 هەزار کرێی ئەو کرێکارە لە حکومەت وەردەگرێت، بەڵگەشم لایە لەسەر ئەو عەقدانە، بەڵام خاوەنی کۆمپانیاکان، ئەمەش لەناو وەزارەتی تەندروستیش وجودی هەیە، نزیکەی 150 هەزار، 200 هەزار ئەدات بەو کرێکارانە، کە بێگومان ئەو چەوساندنەوەیەکی زۆر ئاشکرای کرێکارانە، مونافەسە دروست کردنە لەنێوان کرێکارێکی ناوخۆ کە ژیانێکی قورسترى هەیە لەگەڵ کرێکارێك کە لە وڵاتێکە کە پێداویستی ژیان کەمترە، بێگومان ئەمە مونافەسەیەکی نا دروستە، بۆیە من پێشنیار دەکەم لایەنی کەمی ئەم مووچەیە سالانە دیاری بکرێت، یەك پێشنیار ئەدەم لەسەر تەرحێکی وەزارەتی تەندروستی، حکومەت بۆ هێنانی کارمەندانی بیانی بۆ ناو دام و دەزگاکانی وەزارەتی تەندروستی، ئەگەر ئەمە هەوڵێك بێ بۆ

هێنانی ژمارەیەکی دیاریکراوی کەسی کوالیتی بەرز، بۆ ئەوەی کە کوالیتی کارمەندان و پزیشکانی ئێمە بەرز بکاتەوە، هەوڵێکی خراپ نیە، بەڵام ئەگەر هەوڵێك بێ تەنانەت لەناو پڕۆژەکانیش دوو پڕۆژە بەو ناوەوە هاتووە، ئەگەر هەوڵێك بێ بۆ ئەوەی تەواوی کارمەندان و پزیشکانی نەخۆشخانەیەك و یاخود دامەزراوەیەکی تەندروستی لەوانە بن، بێگومان کارێکی خراپە، چونکە هەر ئەو سەرخانە تەندروستیەی ئێمە ئەگەر پارەیەکی زیاتریان بۆ سەرف بکەین، ئەتوانین لە جیاتی 8 سەعات، 12 سەعات با 14 سەعات کاریان پێ بکەین، لەجیاتی ئەوەی بچێتە کەرتی تایبەت کار بکات، ئەتوانین هەر بەو سەرخانە تەندروستیە ئەو نەقسە چارەسەر بکەین، لەکاتێکیش کە ژمارەی بەرچاو کارمەند هەیە کە تاوەکو ئێستا دانەمەزراوە، ئێمە بۆ کرێکارێکی بیانی بێنین تەنها لەبەر ئەوەی کە مووچەکەی کەمترە، تێچونەکەی کەمترە لە تێچوونی کرێکارێکی خۆماڵی، یەکێکی تر لە کێشە کۆمەڵایەتیەکان بابەتی نیشتەجێبوونە، لەڕاستی من پێموایە ئەو سیاسەتەی کە گیراوەتە بەر سیاسەتێکی هەڵەیە، چونکە ئەگەر باوەڕمان وایە، پێویستە بە ئاسۆیی گەشە بە شارەکان نەدەین، بەشێوەیەکی ستوونی، کەواتە بۆ ئێمە زەوی ئەدەین بە کۆمپانیاکان کە ئەوان خانووی لەسەر دروست بکەن، خۆ ئەگەر ئەم زەویە بە هاووڵاتیەکە بدەین، خۆشی ئەتوانێ ئەمەی لەسەر دروست بکات، تەنانەت ئامادەیە کە پارەی بابەتەکە ئەوەبێ پارەی تێچوونی پڕۆژەکان لەسەر کۆمپانیاکەیە، دیسانەوە کۆمپانیاکان لەسەر هاووڵاتیان زیاد ئەکات، هاووڵاتیەکە ئامادەیە بۆخۆی ئەگەر زەویەکە وەربگرێت، خانووەکەش دروست بکات و پارەی پڕۆژەکەش بدات، بەتێچوونێکی کەمتریش لەوەی لە کۆمپانیاکان هەیە، ئەگەر زیاد بوونی ئاسۆیی پەیڕەو ئەکرێت، خۆ ئەگەر باوەڕیشمان بەوەیە کە زیادبوونەکە، پێویستی بە زیادبوونێکی ستوونی بێت، کەواتە نە پێویست ئەکات زەوی بدرێت بەو کۆمپانیایانە بۆ ئەوەی خانووی لەسەر دروست بکەن، لە هەمان کاتدا ئەکرێت هاوکاری ئەو کەسانە بکرێت، یاخود ئەو گەنجانەی کە شوقە ئەکڕن، وەکو چۆن دروست کردنی خانوویەك سولفەی عەقار ئەیگرێتەوە، بۆیە ئەویش هاوکاری بیگرێتەوە، کەمئەندامان بەشێکی تری لایەنی کۆمەڵایەتیە، بێگومان پێویستە ئیهتیمامیان پێ بدرێت، زۆر لە برادەرانی دیکەش باسیان کرد، ڕاستە باس لەوە ئەکرێت کە نابێ بودجەی تەشغیلی بەو شێوەیە ساڵانە زیاد بکرێ، بەڵام ئێمە دێین هەندێ داواکاری ئەم بودجەیە بۆ هەندێ لایەن زیاد بکرێ، نەوەك بودجەی تەشغیلی زیاد ئەکات، بەڵام لایەنی کۆمەڵایەتی زۆر لە ئابووری ناسەکان بڕوایان وایە کە ئەو پارەیەی بۆ چارەسەر کردنی کێشە کۆمەڵایەتیەکان سەرف ئەکرێت و بۆ چاودێری کۆمەڵایەتی سەرف ئەکرێت، ناچێتە بواری بودجەی تەشغیلیەوە، بەڵکو بەشێکی ترە کە پێی ئەوترێ(ترانسفێر بوجێت) ئەتوانین بودجەکە بکەینە سێ بەشەوە، بەشێك ئەوەیە کە پڕۆژەکانی پێ جێبەجێ ئەکرێت، کە هی وەبەرهێنانە، بەشێکیان ئەوەیە کە تەشغیلیە، هەڵسوڕاندن و بەڕێوەبردنی دام و دەزگاکان، بەشی سێیەمیان ئەوەیە بۆ ئەوکەسانەی کە چاودێری کۆمەڵایەتی ئەیانگرێتەوە، لایەنێکی تر کە باسی بکەم، پێش منیش د.ڕۆژان باسی کرد، زۆر ئەندامی تریش باسیان کرد، مەوزوعی جێبەجێ کردنی یاسایە، من باسی بکەم یەکێکیان سندوقی شێرپەنجەیە، کە تەئکید ئەکەمەوە لەوەی کە داواکارم کە

بڕە پارەیەکی بۆ دابین بکرێ، هەروەها سندوقی ژینگەش بە هەمان شێوە، چونکە ئەو بودجەیەکی کە دانراوە، ئێمە دەستەکەمان ناوی دەستەی چاك کردن و پاراستنی ژینگەیە، بەڵام ئەو بڕە پارەیەی کە دانراوە بۆ دەستەی ژینگە تەنها تەعبیرە لە پاراستنی ژینگە، هیچ بڕە پارەیەکی تیا نیە بۆ چاك کردنی ژینگە، بۆیە وەکو پێشنیاری ئێمە هەم وەکو ئەندام و هەم وەکو ژینگە، هەم وەکو دەستەی ژینگە بۆ جێبەجێ کردنی یاسایەکە ئەگەر بڕە پارەیەکی کەمیش بێ، بۆ سندوقی ژینگە دابندرێت، یەك تێبینیم لەسەر وەزارەتی شارەوانی هەیە، لەبەر ئەوەی کە باس نەکرا ئەم بابەتە، ئەگەرچی ئەو بڕە پارەیەی بۆ وەزارەتی شارەوانی دانراوە، بە تایبەتی بۆ جێبەجێ کردنی پرۆژەکان، یەکێك لە کێشەی هاووڵاتیان بەتایبەتی لە سەنتەری شارەکان، کێشەی هاتو و چۆیە، کە ئەمە هەم کاریگەری لەسەر ژینگەو هەم کاریگەری لەسەر تەندروستیش هەیە، بۆتە هۆکاری ئەوەی کە ژمارەی ئۆتۆمبێلی هاووڵاتیان زیاد بکرێ، کاتێك بەهەر ماڵێك ئەوترێ بۆچی ئەم ڕێژە زۆرە لە ئۆتۆمبێل، یەکێك لە هۆکارەکان ئەوەیە هۆکاری هاتوچۆ و گواستنەوەیە لەناو شارەکان، زۆر لە ئاستێکی خراپ دایە، هەروەکو کۆتا قسەم، هەفتەی ڕابردوو برادەرێکم خوێندکاری (ئێك دیە) هاتبۆوە مەوعیدم هەبوو لەگەڵی، زۆر تەئخیر بوو، کە هاتە لام پێم وت بۆچی وا تاخیر بووی، گوتی وەڵاهی حکومەتی هەرێم ئەیەوێ پارێزگایەك بە پاسی 21 نەفەری بەڕێوەبەرێ، لەبەر ئەوە قسەکەم ئەوەیە کە پێویستە هۆکارەکانی هاتو و چۆ و گواستنەوە لە ناو شارەکان چارەسەر بکرێ، بۆ ئەوەی ڕێگە بگیرێ لەو زیاد بوونە نا ئاساییەی ژمارەی ئۆتۆمبێل، کە لە کوردستان هەیە، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك حازم فەرمووو.

بەڕێز حازم تحسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامێ پەرلەمانێ، بەڕێزان وەزیران، ئەز پێشیا ئاخافتنا خۆدا پشتگیریا ڕاپۆرتا وەزارەتا مالی حکومەتا کوردستانی و لیژنا دارایی پەرلەمانی ئەز دکەم، ئەز دخوازم بۆ جەنابێ وە ئیختیار دکەم ل چ ولآتا ڕازی بوون ل سەر میزانیێ سەدا سەد نینە، چونکە چ دەوڵەت ناتوانن هەموو پێداویستیێت هاوولآتیا جێبەجێ بکەن، ئەم هەموو دزانین کوردستان خودانا پێنج هەزار گوندێت وێرانێیە، ئو سەد و هەشتێ و دوو هەزار کەسیش ئەنفال کریە، حکومەتا کوردستانێ چەندین سالێت بووری ب سەدەهان پڕۆژێت بۆ خەلکی خۆ تەقدیم کریە، ل هەموو بواراندا، بوارێ ئاسایشێ، یێ پەروەردەیی، یێ تەندروستی، یێ کۆمەلآتیێ، ئەم نابێژین کێم و کاسی نینە، بەلێ هێڤی دارین ژ حکومەتاخۆ سالێ بە سالێ پڕۆژێت جۆربەجۆر و ستراتیژی جێبەجێ بکەت، ئەم داخوازێ ژی مەجلس وزەرائی دکەین، ئەگەر میزانیە هەندەك وەزارەتا زێدەیە، تەرخان کریە بۆ هەندەك وەزارەت، بزڤڕینیت بۆ هەندەك مەشاریعێ موهیم ل کوردستانێ بێنە ئەنجام دان، ئەم نابێژین حکومەتا هەرێما کوردستانێ سیاسەتەکا ئیستراتیجی یێ ب قوەت

بەرامبەر خەلکێ خۆ هەیە، بەلاّم هەگەر بڤێت ئەم وەلاّتەکی وێران وەکو کوردستانێ ئاڤا بکەین، ئو بینینە سەر ئاستێ دەولەتێ بیانی، یێ دیموقراتی، یێت حورِ، یێت پێشکەفتی، ئەم دزانین چەندە خێرخواز و دوژمنێت مە هەینە، چەندین موئامەرە دژی میللەتێ کورد بکاردینن، سەرئاستێ ناوخۆ و دەرەوەی عیراقێ، ڤێجا ژ بەر ڤێ چەندێ ئەم لازمە تەحەمول ئێك و دوو بکەین، ئێك و دوو قەبول بکەین، چی بسولْمان و مەسیحی و ئێزدی، چ کوردو تورکمان و عەرەب، چ دەسەلاّت و ئۆپۆزسیۆن، ئەز د خوازم جەنابێ سەرۆکێ پەرلەمانی ئەز بەحسا مەناتقێ خارج ئیقلیم بکەم، چونکە ئەز مەحسوبم سەر قەزا شێخان، ل سەر وان مەناتقا مەحسوبین، کو شنگالو زمارو شێخان، هەموو خەلکێ مە وە هەموو خەلکێ دەڤەرێ خۆ ب کوردستانی زانت، ئو دیفاعەکا بێ سنوور ژ خاکێ خۆ دکەت، رۆژا ئینتیخاباتا کە ل تلفیۆنێ برِێنن یەك بە یەك دچیتن دەنگێ خۆ ددەتە ئەحزابێ کوردستانی، مع العلم هەموو سنوورێ وان عەشائیرێ بن، ئەز نزانم ئەز گەلەك نە شارەزامە ل خەریتا کوردستانێ، بەس ل خەریتا کوردستانێ برِینن بزانن شنگال ل کی دەرکەفتی، شنگال وەکو نموونە، قەزا شنگالی 400 هەزار کەسە، پێکهاتیە چەند کۆمەلگەها، ئو هەر کۆمەلگەهەك 20 هەزار کەسە، هەتا ئیرۆش گەلەك ژ وان کۆمەلگەها شارع نینە، ئو ئاڤا ڤەخوارنێ ئەوا تانکەرا دکرن، ئو هیچ ئیهتیمامەکا ئەمنی و سەحی و تەعلیمی نینە، ئو هەکە نەخۆشەك چێ بت 130 کیلۆ مەتری شنگالێ دێنە دهۆکێ بۆ نەخۆشیا خۆ، بۆ ویلادێ و عەمەلیاتا، ئو چەندین ئەندامێت پەرلەمانێ عیراقێ ئەندامێت مەجلس مەحافەزەی نەینەوا خەلکێ شنگالێنە، ئەڤە دەلیلەکێ وازحە دەنگێ قەزا شنگالێ بۆ کوردستانێیە، هندەك پرِۆژە هەینە ل قەزا شەنگالێ بەری پێنج شەش هەیڤا لیژنەك ل پەرلەمانی چوونە شنگالی پرِۆژەکان تەقدیمی حکومەتێ کرن، ئەم دخوازین ژ حکومەتا خۆ ب زووترین وەقت جێبەجێ بکەت، ئەز وەکو ئەندامێ لیژنا کشتوکالێ پشتگیریاخۆ دیار دکەم بۆ سەرۆکێ کارگێرِیێ کاك جلال، چونکە موستەوایێ زراعەتێ ل کوردستانێ ب سەراحەت هیچ نینە، سفرە، ئو زۆر جیاوازی دگەل وەلاّتێ دراوسێ هەیە، ئەز وەکو ئەندامێ لیژنا کاروبارێت ئاینی، دخوازم میزانیا مدیریا عام یا رێڤەبەریا مەسیحیاو ئێزدیا زێدە بکەن، میزانیا سالاّ 2012 ێ یا وەزارەتا ئەوقافێ 118 ملیار بوون، میزانیا مودیریا ئێزدیا 71 ملیۆن بوو، 71 ملیۆن هەقێ سەیارەکێیە، ئەم میللەتەکین 500 هەزار ئێزدی، هەقێ ترومبێلەکێ بدەنەمە بۆ مەزاراتێت مە، چەندین تەعینات هاتن، حەسەتامە سێ تەعین بوون، ئەڤە وەکو ئاخافتنا مودیرێ ئەوقافا ئێزدیا، ئەم رجاییێت دکەین ئەم حساب بکەن وەکو کورد، وەکو کوردێت رِەسەن، چونکو کوردێ رِەسەن دوو هەقێت هەیە، ئەمە وەکو کورد مە حساب بکەن، ئەگەر پرِۆژەك هەیە بۆ جێبەجێ کرنا مەجلس وزەرا تشتێت مە بیستی هەیئەکو هەی داخلی وەزارەتا ئەوقافێ دێ چێ بت، ئو مودیریا عامێ ئێزدیا و فەلا دێتە سەر وێ هەیئێ، ئەم دێ گەلەك مەمنوونین ژ حکومەتا خۆ، بۆمە وی مەشروعی چێ کەت، دوماهیا ئاخافتنا خۆدا، هێڤی دارین هەمی خەلکێ کوردستانێ سوودمەند بن ژ ڤێ میزانیێ، بێ جیاوازی هەر لە زاخۆیێ هەتا خانەقین، مەمنون.

بەرِێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

ئامینە خان فەرمووو.

بەڕێز ئامینە زکری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ب ناڤێ خودێ مەزن و دلۆڤان، هێژا سەرۆك و دەستەی سەرۆکاتیا پەرلەمانێ کوردستانێ، ڕێزداران ئەندامێ پەرلەمانێ و وەزیرێن هێژایا حکومەتا هەرێمێ، ل گۆڕ ئامارا عیراقا فیدرالێ ئاکنجیێن کوردستانێ چار ملیۆن و سێ سەدو بیست هەزار و شەش سەدو چار وەلاتینە، ژ وانا ملیۆنەك و حەفت سەدو حەفتێ و شەش هەزار و نۆسەدو هەشتێ و چار قوتابیێن پەروەردێ و خاندنا بلندن، ئان کو نێزیکێ نیڤا جڤاکیێ مە ب ڕێژا 41٪ قوتابینە، حکومەتا هەرێما کوردستانێ سەد و هەشتێ و حەفت هەزار و حەفت سەدو نەوەت و سێ مامۆستا و خزمەتگوزار و فەمانبەر بۆ ڤان قوتابیان دابین کرینە، واتە سەد و هەشتێ و حەفت هەزار و حەفت سەدو نەوەت و سێ مووچە خۆر، ئان کو سەد و هەشتێ و حەفت هەزار و حەفت سەدو نەوەت و سێ خێزانێن ڕێگا پەروەردێدا دابین دبن، مووچێن وان مامۆستاو خەرجیاتێن سەر ڤان قوتابیان هاتینە کرن، بگرە ژ ئاڤاهی، کاهرەب، ئاڤ، خزمەتگوزاری، قورتاسی ئو گەلەك شتێن دیێن، بۆ زانین مووچەییێن وان سەدێ و هەشتی و حەفت هەزار و حەفت سەدو نەوەت و سێ فەرمانبەران پارەیەو پارەی عیراقیە، ئەڤ پارە ژ بودجا هەرێمێ چن، سالا 2003 ڕێژا نەخیندەوارییێ ل کوردستانێ 34٪ بوو، ئەڤ ڕێژا گەهشتینە 16٪، ئان کو ژ هەشتێ هەزار و دوو سەدو دوو فێرخوازان، ل 2003 ئەڤە گەیشتیە یازدە هەزارو چار سەدو بیست و چار کەسان، واتە وان دە سالاندا نزیکێ حەفتێ هەزار کەسان فێری خیندەواری بووینە، کو زۆری وان ژی ژنن، هەروەسا سالا 2003 ژمارا قوتابخانان سێ هەزارو دووسەدو هەشتێ قوتابخانە بوون، سالا 2012 ێ ئەڤ قوتابخانە گەسشتینە پێنج هەزار و نەه سەدو بیست و ئێك، واتە زێدە بوونا دوو هەزارو چل و ئێك قوتابخانان وێ ماوێ دە سالان هاتینە ئاڤا کرن، تەنها ئەگەر بنێرین سالا 2012 سەدو حەفتێ و حەفت قوتابخانە یێت هاتینە ئاڤا کرن، ژ بلی ئەوە حەل کری، ئەڤە ژی بێگومان پارە هاتینە چێ کرن، نە بەلگە چلیان، هەروەسا دوو هەزارو دوو سەدو سی و ئێك کەس ل سەر حسێبا حکومەتێ ژ بۆ پارە پێدانا شیاندنا شیانێن کارێ مرۆڤی، ئان کو ڕێکا بەرنامێ تواناسازیێ چووینە دەرڤەی وەلاتێ و دخینن، هێژایان، حکومەتا هەرێمێ بۆ هەر قوتابیەکێ تواناسازیێ خاندنا ماستەری بۆ ماوێ دوو سالان، ئەگەر یێ خێزان دار بی، ئێك ژ وەلاتێن ئەمریکای، کەنەدا، ئەوروپا، ڕۆژ ئاڤا، ئوستورالیا، یابان، کۆریا باشوور بی، گوژمێ سەدو سی هەزار وهەشت دۆلارێ ئەمریکی مەزێخیت، بۆ خاندنا دکتۆراییێ بۆ ماوێ چار سالان، دوو سەدو پەنجاو ئێك هەزارو شەش سەد دۆلارێ ئەمریکی د مەزێخیت، هەگەر یێ زگورت ئان کو سەلت بیت، گوژمێ سەدو نەه هەزارو دوو سەد دۆلارێ ئەمریکی بۆ خاندنا ماستەرێ، بۆ خاندنا دکتۆراییێ دووسەدو هەشت هەزارو چار سەد دۆلارێ ئەمریکی مەزێخیت، لێ بۆ گروپا دوێ، کو ل وەلاتێن مالیزیا، تورکیا، هیندستان، چین، میسر، ئیرانێ پێ دهێن، بۆ خاندنا ماستەرێ بۆ قوتابیێن خێزاندار گوژمێ حەفتێ و دوو هەزار دۆلارێ ئەمریکی مەزێخیت، هەروەسا بۆ دکتۆراییێ سەدو

بیست و پێنج هەزار دۆلارێ ئەمریکی، لێ ئەگەر بێ خێزان بیت، بۆ خاندنا ماستەرێ چووبیت، شەست هەزار دۆلارێ ئەمریکی، بۆ خاندنا دکتۆرایێ سەدو دە هەزار دۆلارێ ئەمریکی، ئان کو ملیۆنەك و حەفت سەدو حەفتێ وشەش هەزار و نۆسەدو هەشتێ و چار قوتابی زائید سەدو هەشتێ و حەفت هەزار حەفت سەدو نەوەت و سێ فەرمانبەر و مامۆستاو زائیدەن دوو هەزارو دوو سەدو سی و ئێك قوتابێن تواناسازیێ کو سەرجەمێ وان دبیتە یەك ملیۆن و نەهـ سەدو شەست و حەفت هەزار و هەشت کەس موستەفیدن ژ بودجا هەرێمێ کوردستانێ، تەنها د رێکا کەرتێ پەروەدێ، ئەز ئاماژەکی بدەم بەرا چەند مەها لیژنا پەروەردێ سەرەدانا تورکیا کر، کو ئەستەنبۆلێ ژ ئاکنجیێت وێ سێزدە ملیۆن کەسن، سەدو پێنج هەزار مامۆستاییێت هەی، دوو ملیۆن و پێنج سەد قوتابی، ئان کو ئەگەر بنێرین بۆ هەر بیست و پێنج فێرکارا مامۆستای دێتە دابین کرن، ئەگەر هەرێما کوردستانێ ئەگەر سەح کەینێ پتر ژ چار ملیۆن کەسا تێدا دژین، ملیۆنەك و پێنج سەد قوتابی ییێت پەروەردێ ئو دگەل سەدو دە هەزار مامۆستا، مە هەبن ئان کو بۆ هەر پازدە قوتابی مامۆستایەك دێتە دەست نیشان کرن، لێ ئەز ڤێ ڕاستی ئەڤان نالێم کو هەرێمێ کوردستانێدا، مە سوئا تەوزیعا مامۆستا هەی، ژبەر هندێ ژی هەمی گاڤا کێشە هەبوونا مامۆستا هەی، یەعنی پێداچوونەك دابەش کرنا مامۆستا هەی، لێ پرسیارێ کو مە پرسیارا وان کری، کو کێشا پەروەردێ وەلاتێ تورکیا چیە، هندەك کو وان ژی کێشا ئاڤاهیا وان هەی، ئان کو مەدرەسێ دوو دەوامی و سێ دەوامێت هەی، یان ئەڤ کێشە وەلاتێ پێشکەفتیێ تورکیا ژی هەی، لە هەرێمێ مە بیست و دوو زانکۆییێ ئەهلی و حکومییێت هەی، حکومەتێ ئەڤ سالا بڕیارێ دای سێ زانکۆیێ تەکنیك بێنە دامەزراندن، ئەڤە ژی ئاڤا کرنەکا هەی ئاڤەدانی و بازاڕکاری دێ دروست بیتن، ژ بیر نەکەین سەرجەمێ ئاکنجیێن هەرێما کوردستانێ چار ملیۆن و سەدو بیست هەزار کەسن، ژ ڤێرە بۆمە دیاربیت، حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ سیاسەتا خۆیا وەبەرهێنانێ بۆ تەنمیە بەشەریە، ئان کو بدەت هەتا دیار بی، کو حکومەتێ گوژمێن خەیالی یا وەبەرهێنانێ ئیستیسمارا مرۆڤا دانا بۆ پاشە رۆژەکا گەش بۆ کوردستانێ دکەت، هێژایان، هەمی وەلاتێن کوردستانێ ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ موستەفیدن ژ حکومەتا هەرێما کوردستانێ، هەمی خودان مۆنیکاو مولکێ تجاری نینە، هەروەك لە هەمی جیهانێ ئیمتیازات و مووچێن چایەچیێ وەزیران نەوەك ئێکن، ئو دەهزر و بیرو فراکسیۆنا کوردستانی دا، پێدڤیا ژیانا هەمی هاوولاتیاییێن کوردستانێ بەرەڤ خۆشی بچن، ئو پێدڤیا حکومەتا هەرێما کوردستانێ پێنگاڤا هاڤێژیت بۆ ڤێ مەبەستێ، لێ هەرێما کوردستانێ ژی بەشەکە ژی کەوکەبێ عەردی، نە ژ مەریخێ هاتیە بە سیستەمەکێ جیاواز هەمی جیهانێ هەبی، من نەڤێت هەوەیێ هێژا فەلسەفا چینایەتیێ بکەم، بەس هەمی وەکی من باش دزانن، ل سەر دەمێ ژیان کەفتیە سەر عەردی نە چ دەسەلاتان، نە چ حکومدارێن دینی ژ لایێ پێغەمبەر و خولەفا نەشیاینە ژیانێ فەقیر و زەنگینا وەکی ئێك لێك بکەن، لێ دانانا میکانیزمێ، میکانیزمێن کۆنترۆل کرنا داهاتێن وان، هەکە نا دابۆچی سەدەقەو زەکات هەبن، ئەگەر هەمی وەکی ئێك بان، ئەزی دبێژم گوناهە خەلکی فەلسەفە نەڕاستیێ ڕاگەهاندنێ بۆ هەڵبژاردنێ نینە، ئەم دیسان ڤەگەڕێینە سەرجەمێ گشتی ئاکنجیێن هەرێمێ،

دیسان بیرا جەنابێ هەوە بینین، کو چار ملیۆن و سێ سەدو بیست هەزارو شەش سەدو چار کەس ڤی وەلاتی ژ ڤان وەلاتیان، ملیۆنەك و حەفت سەدو حەفتێ وشەش هەزارو نۆسەدو هەشتێ و چار کەس قوتابینە، واتە دوو ملیۆن و پێنج سەدو چل و سێ هەزار و شەش سەدو بیست کەس دمینن ل هەرێمێ کو نەقوتابینە، بودجێدا ڕوون و ئاشکرایە، کو شەش سەدو شەست و شەش هەزار و هەشت سەدو چل و نەهـ فەرمانبەر ل هەمی ل دام و دەزگەهێن حکومەتێ کار دکەن، واتە ملیۆنەك و حەفت سەدو حەفتێ و پێنج هەزارو حەفت سەدو یازدە کەس ژ سەرجەمێ گشتی ل مالن، ئەم ڤێ دابەش کرنێ کەین، هەروەسا ل هەرێمە شەش سەدو حەفتێ و سێ هەزارو حەفت سەدو نەهـ مووچە خۆر ژ دەرڤەی میلاکاتا، کو خێزانێ شەهیدو ئەنفال کریا، زیندانیێ سیاسی، خانەنشین، دەرمالێن قوتابی، دەرچوییێن بێ کار، نابینا، نابیست، بیرکۆلێ، کورتە بالاً، تالاسیمیا، مەنگۆل، ئیفلیجی مێشك، کێم ئەندامێن فیزیایی، شیزۆفیمیا، هەتا دوماهیکێ، هەروەسا مووچێ چاڤدێریا خێزانێ، کو بێوەژن، ئافرەتێن تەلاًقدایی، قوتابیێن زانکۆیان، خێزانێن حوکم دای، هەمی کچێن بێ دایك و باب، یێن ژیێ وان هەی ل هەژدە سالێ کێمتر نەبی، پیرو پەك کەفتی، زارۆکێ هێتیم و کو تۆڕا چاڤ دێریا خێزان پێك دینن، حەفتێ و سێ هەزارو چار سەدو سی و سێ کەسن، واتە زارۆکێن بن شەش سالێ دا، کەسێن کەرتێ تایبەت کاردکەن، ئو کەسێن ب تنێ مووچە خۆرێن هەرێمێنە، ئەز ب هەمی پشت ڕاست دبێژم، هەکە ئێك ئەندام پەرلەمان هەبی چ ژ مە چ ژ موعارەزێ، بۆ من دە خێزانێ مالباتا خۆ بینن، یێ دەرەجە ئێك و دوو، یێن کو نە مووچە خۆر و موستەفید بن، ژ حکومەتێ ئەم دیف چوون ل سەر بکەین، ئان کو ئەز شێم هەمی پشت ڕاستی بێژم، چ خێزانن ل کوردستان نینن کو ل بودجێ هەرێما کوردستانێ سوودمەند نەبن، لێ بلا ئەم هەمی کوردستانێ بزانن چ ب ڕاستی بەزم و ڕەزم و هەلاًیێ نینە، بەلکو مەساجێن سیاسی و ئینتیخابی ئو کەسەك مە نە ل کەڤن، نوکە ژی بەرژەوەندیا میللەتی نەپاراستیە موساهەمێ سەر میللەتێ مە ناهێتە کرن، کو دوو دەنگوباسێن چێ کری، بەس تشتێ دلخۆشەکەر ئەوە وەلاتیێن کوردستانێ هەمی زاناو تێگەهشتینە، هەمی دلسۆزێن ڤی وەلاتینە، هەمی ژی دزانن سەرەڕای هەمی کێماسیێن هەی، ل حکومەتا هەمی هەولێن خۆیێ دای، کارەکی ب شەڤ و رۆژ ڤی وەلاتیدا دێتە کرن، کو ژیانا خەلکێ کوردستانێ بەرەڤ باشتر بچیت، هەمی ئەو سۆزێن مە ل هەلبژاردنێ 2009 هێ داین وەك لیستا کوردستانی پتر ژ 70٪ مە یێ جێبەجێ کرین، ئەم شێین سۆزێن خۆ لێ کەڤن هەمی بینینە بیرا هەوە، ب ژمارەو داتا، ئەم شێین ب پشت ڕاستی بێژین دەنگێ دەنگدەرێ لیستا کوردستانی بە هەدەر نەچووینە، ئەم کەلتورێ هیچ نەکراوە، هیچ نیە، هیچ نەبوویە، هیچ و هیچ و هیچ ....، ئەڤ موستەلەحە تەنها یێ وان کەسانە، بودجا سالاً 2013 دا د بوارێ بودجا وەبەرهێنانێ گرنگی و ئەولەویەت دایە پرۆژێن نیشتەجێ بوون و ڕێك و بانا، ژ ڕێکێن دوو سایدی درێژاهیا پێنج سەدو دوازدە پۆینت نۆزدە کیلۆ مێتر، ئێك سایدی نەهـ هەزارو پێنج سەد و یەك پۆینت حەفتێ و حەفت کیلۆ مێتری درێژاهی پرد، شەش هەزارو پێنج سەدو هەشتێ و یەك پۆینت دە میتر، درێژاهی تونێل نێزیکێ چاردە هەزار و سێ سەدو بیست میتران، درێژاهی، ئاڤ...، داوای لێبوردن دەکەم من

مەبەستم هیچ لایەنێك نیە، ئەگەر بەخۆتان هەڵبگرن ئەوە مەوزوعەکێ دیە، بەس مەبەستم هیچ کەسەك نیە، من مەبەستم ئەو کەسانەیە کە ئەو کەلتورە بلاڤ دەکەنەوە، ئاڤ و ئاڤەرۆ، کەهرەب، دروست کرنا نەخۆشخانەو قوتابخانان، گرینگی دان و تەرکیز کرنا حکومەتا هەرێمێ لێ دور ئاکنجی بوونێ، یەعنی ئیعمارو ئیسکان ب رێژا 12.49٪ موئەشرەکی ئەرێنی و باش و مەزنە، کو پتر ژ 17 سێکتەرێن دی وەکی حەرەکا بازرگانی، کارەب، رێك، کۆمپانییێن بچیکێ جۆراو جۆر، کەڤنە کاری، ئو تا نوکە حکومەت یا شیایی بیست هەزارو هەشت سەدو هەشتێ و چار یەکێن نیشتەجێ بوونێ سەر سندوقا ئاکنجی بوونێ دروست بکەت، سەدو بیست و نەه هەزارو سێ سەدو نەوەت و شەش یەکە بێ سندوقا نیشتەجێ بوونێ، ژ وان بیست و حەفت هەزارو پێنج سەدو حەفتێ پرۆژە ب دوماهی هاتی، هەمی پێکڤە دبنە سەدو پێنجێ هەزار و دوو سەدو پێنج یەکە، کو ئەڤ ژمارا بلند ئاماژەکا بلندە بۆ بەکارخستنا هێزا مرۆڤی و کێم کرنا رێژا بێکارییێ، چونکە بۆ هەر هزار خانی، نزیکەی شەش سەد کرێکار بۆ ماوێ پێنج سەد رۆژان دکەڤنە کاری دا، ئەگەر ل هەر هەشت سەعاتا کار بکەن، واتە ژ سەرجەمێ پرۆژێن ئاکنجی بوونێ زێدە ژ نەوەت هەزار دەرفەتێ کاری ب رێکا یەکەی نیشتەجێ بوونێ پێن دروست بووی، هێژایان، دیسان بینینە بیرا جەنابێ هەوە، ئەڤە ژی ب پارێ بودجێ هاتینە کرن، نە ب بەلگێن کاغەزان، ئەڤە ژی دیار دکەت، کو پتر گرنگی پێدانێ حکومەتا گەلەکی ئاشکرایە کو خۆش کرنێ ژیانا وەلاتیاندا، هەر بۆ دان پێدان ب ڤێ راستییێ ئامارا وەزارەتا پلان دانانێ دگەل رێکخراوان بدەینە نیشان دان، کو سالا 2007 رێژا بێکاری ل هەرێمێ 14٪ بوویە، لێ نوکە رێژا 7٪ یا واتە ئان کو ئان نیڤی بووی ئەڤ رێژە، وەکی من ئاگادارم کو وەلاتێن عەرەبی رێژا بێکاری 30٪ ، تورکیا 7٪ یە، سەرجەم وەلاتیێن ئێکەتیا ئەوروپا 60٪واتە وەکی ئابووریناس بێژن کوردستان دوو سەدێ مای بگەهیتە ئاستێ نەهێلانە بێکارییێ، هەکە شیا ڤان چار سالێ بهێت دا ژ حوکمدارێی بهێت بکەت دبیتە ژ 4٪، هیژایان بودجا بەکارخستنێ 68.52٪ هاتیە تەرخان کرن، هەرچەندە رێژەکا بلندە، ئو 31,48٪ بودجا وەبەرهێنانێیە، کو ئەگەر بەراوردەکێ بکەین ناڤبەرا بودجا وان دوو سالێ چوویە کو حکومەتێ پلان دابەزینا بودجا تەشغیلی هەی، کو ب رێژا 1,96٪ بۆ بەرژەوەندیا بودجا وەبەرهێنانێ، هاتیە شکاندن، سالا 2012 دوو ترلیۆن وچل و چار ملیۆن و نۆسەدو چل و حەفت هەزار بوویە، لێ ئەڤ سالا بوویە یەك ترلیۆن و شەش سەدو هەشتێ و چار ملیۆن و نەهـ سەد ملیۆن دینار، ئان کو ب رێژا 17٪ هاتیە پڕ کرن، ئەوە ل دەمەکێ دایە کو زل هێزترین دەولەتا ئابوورییێ دونیاییێ کو ئەمریکا رێژا عجزا وێ شەش سەدو سی و سێ ملیار دۆلارە، ئەڤە ژی وێ چەندێ رادگەهینیتن کو ئەو ژورێن هاتینە چێ کرن، ناڤێ ژورێن زانستی و ئابووری ژ ناڤ زانستی و ئابووری دیرن، دەربارێ شەهیدان، ئەم وەك پارتی و ئێکەتی و فراکسیۆنێن هاڤ پەیمان، پتر ژ هەر کەسەکێ خۆ ب خودانێن شەهیدێ کوردستانێ دزانین، کو رەوشا ژیارا ماڵباتێ سەربەرزێ وان خۆش بکەین، بلا کەس موزایەدێ ل سەر شەهیدان ل گەل مە نەکەت، چونکە پتر ژی 90٪ ژ شەهیدێ وێ وەلاتی، ب هەمی شانازیڤە هاڤ پەیمانێن مەنە، حکومەتا هەرێمێ زێدەباری دەرمالا مووچێ شەهیدان و چارەسەریا نەخۆشێن ماڵباتێ وان هەتا

نووكه، شەست و حەفت هەزار و دووسەدو پەنجاو پێنج پارچێن عەردی ل سەر كەس و كارێن شەهیدان، هەشت هەزار و پێنج سەدو بیست و ئێك خانی بۆ ماڵباتێن وان دروست كرین، كو هەتا ساڵا 2012 دبیتە حەفتێ و پێنج هەزار و حەفت سەدو حەفتێ و شەش كەس و كارێ شەهیدو جینۆسایدێ یێ سوودمەند بووی، ئەڤە ژی ڕادگەهینین كو ئارمانجا حكومەتا هەرێما كوردستانێ خۆش كرنا رەوشا ژیانا ماڵباتێن شەهیدان، گرینگی دان ب ڕەوشا ساغلەمی بارێ پەروەردێدا، د بوارێ پەروەردە كرن و ڕاهێنانا كچ و كوڕێن شەهیدان ل زانكۆیێن حكومی و ئەهلی یا كریە ئێك ژ ئارمانجێن سەرەكی خۆ، هەتانووكە حكومەتا هەرێمێ كوردستانێ چار هەزارو پێنج سەدو چار كچ و كوڕێن شەهیدان ب ڕێژا سەد دەر سەد ڤرێ كەنە زانكۆیێن ئەهلی و حكومی، بۆ ئەڤ ساڵا زێدە كرنا سەدو پێنجێ هەزار دیناران سەر مووچێ شەهیدان ژ لایێ حكومەتێ جهێ دەست خۆشییێ، ل دور دانا پێشینارو قەرزا وەك سلفا خانووبەرە، هاڤژینی، قەرزێن بچیك، قەرزێ وەبەرهێنان، قەرزا پیشەسازی و كشتوكاڵی، بەخشینا هاڤژینیا شەهید و ئەنفالان، ب گشتی چار سەدو پەنجاو یەك هەزار و نەهـ سەدو سی و پێنج كەس ب گوژمێ سێ ترلیۆن و نەهـ سەدو چل و یەك ملیارو پێنج سەدو پەنجاو پێنج ملیۆن یێت سوودمەند بووین ژ سولفێ و قەرزا، ئەڤ هەمی داتایان ئەوێ دیار دكەت، ئەم هەمی پێكڤە بێژین مە نە گوناهە بێژین هیچ نەكراوە، ما نەیاری كرن ب ئیحساسێن خەلكی، ئەگەر ئەم بێژین هیچ ناكەن، ئاخر بودجا هێندە كێم بۆ وەلاتەكێ كامل و موستەهەق هەمی تشت ب دارێ موسایی و دوعا عیسا مەسیح دێ چێ بن، مە نە هێدی هێدی وەلات ئاڤا بن، یان ئەم ژی دخەلەتین وەلات ب ڕێكێن كۆنترۆلا ئاڤا دبن، ئەڤە پرسیارەكە كو دبیت ئەم ل خۆ بكەین، هندەك هاڤكارێ من بەحسێ ڕێكخراو دەزگەهێ ڕۆشنبیری و پەرتوكخانان كر ل گۆڕ ئەو زانیاری وداتایێن بەردەستێ من هەی، ل هەرێمێ دا سێ سەدو حەفتێ و نەهـ سەنتەرێ ڕەوشەنبیری و تیپێت هونەری مینەحێ ژ حكومەتێ وەردگرن، ساڵا 2011 دوو هەزارو حەفت سەدو چار پەرتوك، ل ساڵا 2012 و2009 سەدو بیست و ئێك پەرتوكێت هاتینە چاپ كرن، كو زۆربەی ئەڤان چاپا سەر ئەركێ حكومەتا هەرێمێ بویە، ژمارا پەرتوكخانێن گشتی ل هەرێمێ 68، حەفت سەدو سی كەس مووچێ ڕێزلێنانێ وەردگرن، ژمارا ڕۆژنامەو گۆڤارا 470 گۆڤارو ڕۆژنامەنە، ژمارێ ڕادیۆ، تی ڤی ناڤخۆیی و سەتەلایت 199 كەناڵن، ئەڤە ژی سیاسەت و پلان و گرینگی دانێ حكومەتێیە بۆ لایەنێ مەدەنی و میدیایی و ڕەوشەنبیری، گرینگی دان ب ڕۆڵێ سەنتەرێ ڕۆشنبیری و میدیایا و ڕەوشەنبیریا گشتی، ژ بۆ بەر بەلاڤ كرن و فێركرنا وەلاتیان بۆ ئازادیا ڕا دەربڕینێ و ئازادیێ تاكە كەسی، ب یاسا كرنا مومارەسا كرنا بەر بەلاڤ كرنا سیاسەتا ئازادانە، وان مافان ژ لایێ حكومەتا هەرێمێ ڤە جهێ دەست خۆشییێیە، كو بەردەوام ئەم پەرلەمانتار ڤێ هۆلێڤە ئاماژەو بانگەوازیێ بۆ دكەین، هندەك بێژن 30.36٪ بودجا تەشغیلی بۆ دەزگەهێن ئەمنی و عەسكەری بن، كو ڕێژا وەزارەتا ناڤخۆ كو 11.70٪ یە، هەژی گۆتنێیە ئەڤ وەزارەتا د ڕاستیا خۆدا، ژی یەكێن ئیداری، ڕێڤەبەریا ئیداری، پارێزگار، مودیر، مودیر ناحیە، قائیمەقام، ڕێڤەبەریا نەهێلانا توندو تیژی، ڕێڤەبەریا كۆچ و كۆچبەران پێك دێتن، كو ئەڤە دەزگەهێن مەدەنینە پێك دێن، ئان

کو ڕاستیا خۆدا هێزا ئەمنی ڕێژا وێ تەنها 18,36٪یە، ئەڤ چەندە ژی دوو تشتا تێ دگەهینیت، ئێك یان نەشارەزا بوونا وان جهان، ئابووری و حوکمداری دیار دکەت، کو ئەڤ کەسە گەلەك زاناو ئابووری ناس و زیرەکن، بەس ناڕاستیا بەلاڤ دکەن، ئەڤ ژی گەلەك خرابن، ئەنجومەنی پاراستنا ئاسایشا ڤێ وەلاتی جهێ شەڕ پێ فرۆتنێ نینە، ب ڕاستی نابی ل سەر حسابا مسامەواتێ حیزبی، بەرژەوەندیا دەست ئینانا دەنگدەران، ئاسایشا ڤی وەلاتی، ببیتە جهێ یاری پێ کرنا هندەك کەسێن چ سیاسیەت و ڕێڤەبرنا وەلاتی نەزانن، ئەمی بەحسێ دەزگەهەکێ دکەین، کو ئاسایشا نەتەوەیی و گەلێ مە پێ یا گرێداینە، شانازی پێ دکەین، ب ڕاستی ژی ئەز تێناگەهم یاریا ب خۆ دکەین، سازشا سیاسی سەر خالێ نیشتیمانی دکەین، پەرلەمانتارێن بەڕێز، هەرێمەکا وەکی کوردستانێ دەهان دوژمن مەزن و بچوکێت هەین، کو پلانا بۆ ڤێ هەرێمێ دادڕێژن، سەر هەرێمێت شۆل دکەن، ئەم هەمی شاهێدین کو بەردەوامی کەنالێت ڕاگەهاندێندا دێنە نیشان دان، ئو فلان دەزگەهان چەند کارێ تیرۆریستیێ کرین و دەست ب سەر چەك و تەقەمەنیان گرتی، ئەز دێ پرسیارەکێ ژ پەرلەمانتارێن هێژا دکەم، ئەرێ باشە ئەڤە هەمی چ دێتە کرن، مانەیا پێ تڤیا دەزگەهێت ئەمنی خەلیێت خۆ ناڤ گروپ و پارتێن تیرۆریستیدا هەبن، داکو بشێن مەعلوماتا وەربگرن، یان ژی گەلێ من موتەفقن کو ئەڤ شۆلە پارێت خەیالی دێنە کرن، جاران یا هەی بۆ خەبەرێ دەفتەرەك دۆلار دێنە مەزاختن، مسۆگەر کرنا پاراستنا ئاسایش و ئارامیا هەرێمێ بۆ وارێن هەوانێ مەترسی دار دا، تاوانێن داڕشتی کری و تاوانێن ماددێ هۆشبەر، تەزویرا پارە، پاراستنا ئاسایشا خۆراك، تەندروستی و پاراستنا ئاسایشا ئابووریا کوردستانێ، بەرهەنگاری کرنا تیرۆریستی خۆریێ، کۆم کرن و شرۆڤە کرنا زانیارییێن موخابەراتی، هەڵسەنگاندنا هەر هەڕەشەیەکی سەر ئاسایشا هەرێمێ، خۆ ئەڤ تشتە ئاخافتن و مەزایەدێ سیاسی ناهێتە کرن، بەلکو ئەوە هەمی موحتاج ب پارێت خەیالینە، ل هەمی وەلاتێن جیهانێ دەزگەهێن ئەمنی سەنگا خۆیا هەی، بودجەکا پێدڤی بۆ دێتە تەرخان کرن، نابیت سەر ئاسایشا هەرێمێ موساوەمە بکات، ژیان پاراستنامە هەمیا یەك ب یەکە مەیا تێدا، هێژایان ئەرێ کو دزانن دابین کرنا پێدڤیێن تەکنیکێن ئەمنی ئو کڕینا ماشێنێن سکیورتی ئەلیکترۆنی ب ملیار دینارانا، ڤان دەزگەهان پێدڤیا ب ئەزهێزێ تەکنیکی زۆر پێشکەفتی و سەردەمیانەنە، پێدڤی ب ڕاهێنانێ کادیرێن ئەمنینە، ئەڤە هەمی ب ئیمکانیاتا دێتە کرن، ما ئەڤ تشتە جهێ نیقاشێنە، دیتنامن هاوەلاتییێن کوردستانی ڕۆڵەکا مەزن پاراستنا ئاسایشا هەرێمێ یا هەی، ئەڤە ژی زڤڕیت بۆ پەروەردە کرنا راست و دروستی حکومەتا هەرێما ژ بۆ نیشتیمان پەروەری ئو حەژێ کرنا وەلاتی، ئەمنیەتا وەلاتیان ناڤ خەلکیدا، ژ لایەکێ دی تر ڤە میللەتێ مە باوەریەکا مەزن ب حکومەتاهەرێمێ و دەزگەهێن ئەمنی ل کوردستانێ هەی، ئەگەرنا دوز خورماتو، شنگال، کەرکووکی کوردستانینە، چونکی باوەری دەزگەهێن ئیدارییێت وان ناهێت، ئەم بینین بەردەوام پەڤین ل جهێ وان دروست بن، ئەز دێ نموونەکی بۆ هەوە ئینم ب هەولێرا خۆشتڤی باژێرێ پایتەختێ هەرێما کوردستانێیا، بەرێ دەمێ دایکەك کو کورێ وێ کارێ تیرۆرستیێ کر، ئەم هەمی هزرا بکەین دایکەك چ ل دایکەك بکەت کو کورێ خۆ بچیت تەسلیمێ ئاسایشێ بکات، کوڕێ خۆ دەست کارێ تیرۆرستی دا

هەبووی تەسلیمی ئاسایشا هەرێمێ کوردستانێ دکەت، ئایا ئەڤە مەسەلە حەژێ کرن و پەروەردە کرنا یا نیشتیمان پەرەوەری بۆ وەلاتی دیار ناکات، ئەگەرنا چ دایکەك دشێت زارۆکا خۆ تەسلیمێ ئاسایشا حکومەتێ کەت ئایا دێ مەسیرێ وێ چ بیت، ئەڤرۆ پتر چاردە هەزار کۆمپانیا دناڤ هەرێمێدا کاردکەن، ئاستێ ئالوگۆڕیا بازرگانی ژ بلی بەرهەمێ نەفتی ناڤبەرا هەرێمێ وەلاتا جیهانی، گەشە سەندنەکا زۆر ب خۆوە دیتی، کو ئەگەر بەراوردەکێ ناڤ سالا 2004 و 2012 دا بکەین، دبینین سالا 2004 دێ ئالوگۆڕی ب گوژمێ چار ملیاو دوو سەدو بیست و چار ملیۆن دۆلار ل سالا 2012 ێ ئاستێ ئالوگۆڕیێ گەیشتیە چار ملیار و هەشت سەدو هەشتێ و نەهـ ملیۆن دۆلارا، کو ب ڕێژا 254 گەشەیا کری، ئەڤە هەمی بۆ ئاسایش و ئەمنیەتا کوردستانێ د زڤڕیت، ئەگە ئەمنیەت نەبی، هەرێم دێ پارێ خۆ سەرف بیتن، ئەگەر یەك پەڤین د هەرێما کوردستانێدا خودێ نەکا دروست بیتن، دێ ترلیۆنێ پارە ئەم خەسارەت بیت، نە گەشەسەندنا یا ئابووری هەبیت، ژیانا دوکاندارەکێ و تاجرەکێ و موهەندسەکێ و دکتۆرەکی هەمی د خەتەرادا، نەشێت بەرنامێ بداتە ژیاناخۆ، ئەڤرۆکە ڤێ شێوازی تێدا دژیتن، ئەڤ گەشە سەندنا ئابووری و دبلۆماسی ل هەرێمێ دروست بووی، هەبۆ خۆ نامینێت ژیانا خۆشگوزەرانیێ خەلکی دکەویتە مەترسێدا، ئەڤ هەمی ڕێ نیشاندەرن کو خەلکێ کوردستانێ باوەڕ ب ژماران و ئەو واقعی ڕۆژانەی تێدا ژین کەت، تشتێ دلێمە وەك فراکسیۆنا کوردستانی پێ خۆش، ئەو سۆزێ لیستا کوردستانی داینە خەلکی ڕەنگڤەداناخۆ ل بودجا 2013 ێ دای بینیت، واتە خێزانێ شەهید و ئەنفال کریان، زیندانێن سیاسی، خانەنشین، بێکار، نابینا، نابیست، بیرکۆل، کورتە بالا، ئوتیز، تەلاسیمیا، مەنگۆل، ئیفلیجی مێشك، کێم ئەندامێن فیزیای، شیزۆرفرینا، هیمۆفیلیا، بێوەژن، ئافرەتێن تەلاق درایی، قوتابیێن خێزاندار ل زانکۆ، خێزانێن حوکمدای، هەمی کچێن بێ دایك و باب، پیرو پەك کەفتی، زارۆکێن ئێتیم، دکتۆر، ئاسنگەر، میکانیك، دارتاش، دوکاندار، بازرگان، مەلا، قەشە، دونکاندار، زەلامێت ئاینی، پاقژکەر، هەمی و هەمی، ب ڕەنگەکێ ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، من پاش بودجا هەرێمێ کوردستانێ دبینن، ل دوماهیێ دێ بێژم، کوردیش دەمەکە وتوویەتی ئەگەر مانگ بە ئاسمانەوە بدرەوشێتەوە حەوجە بە قامك ڕاداشتن ناکات، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك جمال فەرموو.

بەڕێز جمال طاهر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، بەڕێزان نوێنەری حکومەت، پێشەکی دەمەوێت دەست خۆشی لە حکومەتی هەرێم بکەم، کە بودجەی ئەمساڵ بە زووترین کات ناردیتی بۆ پەرلەمان، هەروەها دەمەوێت بە باشی بنرخێنم ئەو ئەرکە کە لیژنەی دارایی لە ماوەی دوو هەفتە، سێ هەفتە زیاتر ماندوو بووین لەگەڵ ئامادەکردنی ئەم بودجەیە، سەرنج و تێبینیەکانی باش لەناو ڕاپۆرتەکە هاتووە، بەڕاستی نازانم ئیحتیمالە

78 کەسن، ئەمە نزیکی 30 سەعاتە ئێمە لەم هۆڵە تاوتوێی بودجەی هەرێمی کوردستان دەکەین، 30 سەعات پاش قسە کردن، پاش تێبینی و مولاحەزاتی زۆر، ئیتر نازانم چی لەدوای دێت، چی بۆ دەمێنێت و باسی چی بکات، بۆیە من وەك مامۆستایەك لە زانکۆ ئیشم کردیە و زۆربەی زۆری کاری ئیداریم کردیە، لەوانەیە من بڕۆمە ناو بابەت بەشێوەیەکی ئەکادیمی، ئەگەر بێین بودجەو دانانی بودجە لەهەر وەلاَتێك بەپێی هەل و مەرج و کاردانێن ئابووری و کۆمەلاَیەتی و ڕامیاری هی ئەو ولاَتە دێتە دانان، بۆیە حەتمەن هەل و مەجێت ئابووری و سیاسی و کۆمەلاَیەتی کاری گەورە لەسەر فەلسەفەو ڕێباز و ڕێگای دانا ئەم بودجەیە، پێش من بڕۆمە ناو بابەت بە تەفاسیل، دەمەوێت چەند پرسیارێك لەخۆم و لە بەڕێزان بکەم، ئەرێ ئابووری کوردستان ئابووریەکی سەربەخۆیە؟، زانستی ئابووری چیەو چۆن پێناسە ئەکرێت؟، کێشەی ئابووری چیە؟، عجز چیە؟، بودجە کێشەیە یان وەسیلەیە؟.

لە کوردستان بودجە کێشەیە یان تووشی کێشە بووە؟، خاڵی یەکەم دەمەوێت بڵێم ئابووری کوردستان ئابووریەکی سەربەخۆ نیە، لەهیچ وەلاَتێك ئابووری سەربەخۆ نەماوە، ئێستا ئابووری، ئابووری عەولەمەیە، ئەم ئابووریە و ئەو عەولەمەیە تەئسیر لە هەموو پێداچوون و پێشڤە چوون و پاش کەوتنی ئابووری هەر ولاَتێك دەکەت، ئەوەی لە ئەڵمانیا ڕوو بدات، ئەوەی لە ئەوروپا ڕوو بدات، زەرەر پێ کەوتن، لە ئەوروپا زەرەر پێ بکەوێت، دەوروبەر پێ بکەوێت، حەتمەن تەئسیر لە کوردستانیش دەکەت، دەمانەوێت ئێمە ڕەفتار لەو وەزعە بە شکلێکی موستەقل نەکرێن، بەلاَم سیستەمی ئیقتیسادی پێکەوە گرێدایە، خاڵی دووەم ئابووری وەك زانستێك حەڵقەیەکە لەنێوان دوو شت، ئینسان ڕەفتار دەکەت لەنێوان داهاتەکان کە سنووردارن لە ئەسڵدا، پێداویستیەکان کە زۆرن، بۆیە ڕەفتاری ئینسان و ڕەفتاری بەشەر رەفتاری هەر دەوڵەتێك بێت بابڵێین، وەك حەڵقەیەك، عیلمی ئیقتیساد ئەو حەلقەیە، یەعنی وا دەخوێنێتەوە، (الدراسات سلوك بشری، حلقة اتصال بین موارد ذات ندرة نسبیة للحاجات المتعددة) ئەوە نەسەکەی بە عەرەبیە، بۆیە کێشەیە و داهاتە، ئەوەی لەم هۆڵە ئەوە ئیسپات دەکات، کە تواناکان، و داهاتەکان هەندی ئەوە نین پێداویستیەکان جێبەجێ بن، لێرەوەش دەڵێم ساڵێکی تر و دە ساڵی تریش و بیست ساڵی تریش، پێداویستیەکان قەت تەواو نابن و قەت کێشە چارەسەر نابێ، چونکە لە بوونی ئینسان کێشە هەیە، سیراع لەگەڵ ژیانە، ڕەغەباتی زۆرە، حاجاتی زۆرە، حاجاتی ئەمڕۆ ئەم جیلی ئێمە، وەك حاجاتی باب و باپیرمان نەبووە، حاجاتی نەوەی تریش وەك ئێمە نابێ، بۆیە تەجەدودە، بەردەوام بوونەو گەورە بوونە، کێشەی ئابووری چی دەبێ، نودرەیە، ئیختیارە، تەزحیەیە، یەعنی سنووردارە، سنوورداریەتیە، قوربانی کردنە، هەروەها ئیختیارە، من بێم داهاتم هەبێ، تەعەدود ئیستیعمالاتم هەبێ، زۆر دەمەوێت ئیستیعمالی بکەم، بۆ ئەم کەرتە ببەم حەتمەن لەسەر کەرت، حیسابی کەرتی تۆ دەبێ، لەسەر حیسابی ئەو کەرتە دەبێ، بۆ ئەملا ببەم لەسەر حیسابی تر دەبێ.

بۆیە کێشەی ئیقتیسادی کێشەیەکی بەردەوامە، لێرە دەوری ئەوە دێت، دەوری بودجە دێت کە تۆ چۆن دەتوانی هەماهەنگیەك، تەوازونێك لەنێوان داهاتەکان و بەکارهێنان یان ئیستیعمالات چۆن تەوازونێك

بکەی، بەباشترین شێوە ئەو داهاتە بەکاربێنی، بە باشترین شێوە ئاراستەی ئەوە بکەتن، کە بتوانێت ئەوەی فەلسەفەی ئیقتیسادی، ئیجتیماعی، سیاسی، سەقافی، کۆمەلآیەتی، ئەو میللەتە یان ئەو کۆمەڵەیە جێبەجێ بکەت، زۆر باسی عجز کرا، زۆربەی زۆری وەلآتان بودجە دائەنێن، حەتمەن عجزی تیا دەبێ، بۆچی عجزە؟، برایان فەلسەفەی مالی، پێشکەوتنی دارایی گشتی بە مەراحل تێپەریە، کە ئێستا ئاخیر مەرحەلە پێی دەڵێن(P.P.P) (پرایڤێت پارتسیپەیشن پەبلیك) دەوڵەت کاتێ مەفهوم دەولە حاریسە، نەقل بوویە بۆ مەفهومی دەوڵەتی موتەعەدیدە، لەپێشان بەس ئیشی دەوڵەت حیراسە بوو، و دیفاع بوو، ئەوەی تر شەئنی ئیقتیصادی بۆ خەلکی تر بەجێهێشت بوو، کە دەوڵەت تەحویل بوو لە (مفهومی دولە حارسە الی دولە متدخلە) ئیلتیزاماتی ئیجتیماعی و سەقافی خەدەمی لەسەر ئەو دەوڵەتە بوو، بۆیە ناچار بوو بە خەدەمات هەڵسێت، ئەمە بە ئیرادات بۆ تەغتیە کردنی ئەم نەفەقاتانە، لێرە دەوڵەت مولزەمە بە خزمەتکاری هەڵسێت، دانانی بودجە لە قیتاعی خاس، دانانی بودجە لە قیتاعی عام، مەنشەئەیەکی تیابێت و حکومەت جیاوازی زۆرە، لەمەنشەئەی تایبەت ئەوەلەن، خاوەن مەنشەئە یان مەجلسی ئیدارەی مەنشەئە چۆن بێت، یەکەمجار داهاتەکان تەحدید دەکات، لەسەر ڕۆشنایی ئەو داهاتانە خەرجیەکان خەرج دەکات، بەلآم لە(فاینانشیەل فەبلیکان) لەمالیە عامە بە عەکسەوەیە، حکومەت ئەوە دائەنێت، نەفەقات دائەنێت پاشان دەچێ چی دەکات، ئیرادات، دوای ئیرادات دەگەڕێت، چونکە دەوڵەت یان حکومەت خاوەن سیادەیە، خاوەن سوڵتەیە دەتوانێ بە شەرتی وەسائیل چی بکەت، داهاتەکان کۆ بکاتەوە بۆ داپۆش کردنی ئەم نەفەقاتانە، ئەگەر بێین سەیری بابەتی عجز بکەین لەعیراق، کە بودجەی عیراق هاتووە بە حدودی هەژدە ترلیۆن و نۆسەدو پەنجاو حەوت ملیارو چار سەدو شەست و دوو ملیۆن دینارە، ئایا ئەمە عجزی حەقیقیە؟، یان عجزێکی چۆنە؟، عجزێکی موخەتەتە، ئەگەر بێین و ئەم ڕەقەمە حسەی کوردستان لەمە دەربێنین، 17٪ ئەمە لەسەر کوردستان حیساب کرایە، کە کۆی گشتی بودجەی عیراق، سەدو سی وهەشت ترلیۆنە، 17٪ بەبەر کوردستان دەکەوێت، یەعنی عجزی کوردستان کە حیساب کراوە لەسەر عجزی عیراق بە حدودی سێ ترلیۆن و دووسەد ملیارە، ئەگەر ئەو عجزە بگەڕێنیەوە کوردستان، عجزی خۆمان پێ چارە دەکەین، پێموایە یەك ترلیۆن و پێنج سەدو پازدە ملیار وەفر دەبێت لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان، ئەگەر بێین سەیری بودجە بکەین، وەکو گوتمان بودجە نە کێشەیە، بودجە وەسیلەیە، ئێمە با غەڵەت تێنەگەین، بەلآم لە کوردستان غەڵەت تێگەیشتینە، بودجە کردوومانە بە کێشە، کێشە، کێشەی بودجە نیە، دانانی ئەم بودجەیە بەشێوازی ڕەسمی و علمی دانراوە، بەلآم ئێمە لە کوردستان بە جورئەت بڵێم بودجەکەمان تووشی کێشەمان کردووە، پیکەبێکی دوو تەنە، دەمانەوێ سەد تەنی لێ بار بکەین، قەت تەحەمول ناکەت، ئێمە ئەو مەبدەئە بەکارناهێنین، (العین بصیرە والاید قصیرە) دەمانەوێت عەین بەسیرە، لازمە هەرچی لێ بکەی، ئێمە پەرلەمان زەخت لە حکومەت دەکەن، ئێمە پەرلەمان زۆرجار زەختمان لە حکومەت کردووە، حکومەت لەژێر زەختی جەماوەر، ئێمە لەژێر زەختی جەماوەر، چی ئەکەین؟، داخازیەکان زیاتر لێ دەکەن، تەبعەن ئەوە هەمووی لەسەر حیسابی چی دەبێت، لەسەر حیسابی بودجە

دەبێت، دوای دەڵێن بۆچی تەشغیلی ئەوەندەیە، بۆچی ئیستیسمار ئەوەندە نابێ، و بۆچی وانابێ و بۆچی وانابێ؟، ئەسئیلە زۆر دەبێ و پرسیار زۆر دەبێ.

جارێکی تر دەڵێم بەو شەش ملیارە و دە ملیارەو یازدە ملیارە، کێشەی ئابووری لە کوردستان چارە نابێ، بە شکل عام کێشەی ئابووری لە جیهان هەیە، ئێستا خۆتان موتابەعەی ئیعلام دەکەن کێشەی ئابووری چۆنە ئێستا لە ئەوروپا، ئوستورالیا ڕێژەی بەتاڵە گەیشتیە 26٪ ئاخیر ئیحسائیە، من نامەوێت بڕۆمە ئەو تەفاسیلە، ئەگەر بێین بودجەی خۆمان تەقیمێکی بەسیت بکەین، ئەوە تەقریبەن 30 سەعاتە ڕەخنەو ڕەخنە گرتن و ئینان و برن، یەعنی ئەوەی لە قاموسی نەقدا هەیە هیچ موستەلەحێك نەمایە بەکارنەهاتبێ، هەموومان بەکارهێنا، بە گۆترە دانانی بودجە هەتاوەکو ئاخیر موستەلەح بەتاڵان بردنی سامانی ئەم میللەتەو، بە هەدەر دان، هەتاوەکو دوایی، من نامەوێ دووبارەی بکەمەوە، بەڕاستی ئەگەر ئینسان بێتو تەقیمی شتێك بکات، دەبێ ئینسافانە تەقیمی بکەین، سپی،سپیە، ڕەش، ڕەشە، خۆزگە ئەو نەقدانە من پێش چوار ساڵ بمبیستایە، دەمگوت ئەم نەقدە لە شوێنی خۆیەتی، بەڵام کە ئێستا دەبیستم من ئەوەی لەپێش چاو دەبینم شتێکی تر لای من دیار دەبێت، کەوا نیە بەنزینی کوردستان پێش چوار ساڵ پێرفێکت نەبوو، ئیمتیاز نەبوو، ئێستا باش نیە، ئێستا تەئسیر لە بیئە دەکات، ڕێگاو بانەکان پێش چوار ساڵ هەموو ئێکس پرێس و های وای نەبوون، ئێستا باشتر هاتووە، بۆیە ئینساف لە هەموو شتێك ئەساسە، واقع بینانە قسە کردن حەتمەن ئەوە تەعبیر لە واقع دەکات، تەعبیر لە حەقائق دەکات، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، دەمەوێت هەندێك تەبعەن هیچ نەما برادەرانم ئەوەی ئیحسائی گۆتی و ئەوەی نیسەب گۆتی، کاك عیماد دەستی خۆش بێت، خوشکە لانە و کاك صباح و ئەمڕۆ خوشکە ئامینە، بەڕاستی من نامەوێت ئەوەندە بڕۆمە ناو بابەت و تەفاسیل و بابڵێین دووبارە سەری ئێوە گێژ بکەم بە نیسەب، بەڕاستی خیلالی ئەم چەند ڕۆژە سێ، چوار جار قسەکانم گۆڕایە، چونکە زۆر قسەکراوە نەمویست دووبارە ببێتەوە، ئەگەر بێین و بودجەی تەشغیلی بێنین، من دوو، سێ میسال دێنم زۆر ناڕۆمە ناو ئەرقام، ئەگەر بودجەی تەشغیلی تەنها بێین و تەحلیلی بکەین، کە یازدە ترلیۆن و شەش سەدو هەشت ملیارو نۆسەدو پەنجا و هەشت ملیۆن دینارە، ئەگەر بێین و تەقسیمی دوانزە مانگی بکەین، مانگانە نۆسەدو شەست و حەوت ملیارو حەوت سەدو سێزدە ملیۆن دینار ئەوانە دەچنە بازاڕ، بەپێی مەبدەئی موزاعفی ئیقتیسادی باشتر ئەزانێ لەمن، بەقەد ئەم پارەیە دە جار پارەی تر، ئەجوڵێنێت، دەجار بازاڕ ئەجوڵێنێ، حەتمەن موتەئەکیدم بودجەی تەشغیلی سەد دەر سەد دێ تەنفیز بیتن، ئەگەر سەدا سەد، دە و سەد و بیستی نەبێت، چونکە دیارە لە ساڵانی ڕابردوو بودجەی تەشغیلی هەموو جارێ زیاتر جێبەجێ بوویە، ئێمە زۆر گلەییمان لە حکومەتە دەڵێین تۆ لە وەبەرهێنان چی ئەبێ تەشغیلی...، من قەت لۆمەی حکومەت ناکەم، چونکە حکومەتیش ناچارە، ئەی چی بکات؟، دەستی بگرن نابێت، بەپێی ئەم مەبدەئە وەکی وتمان دە جار خەرج کردنی ئەو بودجەیە ئەوە دە قات پارە دێنێتە بازاڕ، ئەگەر بێین سەیری بودجەی وەبەرهێنان بکەین، من چەند حیسابێکی ئەوەم کردووە، یەعنی بە کورتی زۆر درێژی ناکەمەوە، کۆی گشتی پڕۆژە

بەردەوامەکان و پێشنیارەکان، بە حدودی چوار ترلیۆن و چار سەدو نۆزدە ملیارە، ئەگەر بێین بەپێی مەعایری دەولی 10٪ بۆ 15٪ ئەوە کرێی کرێکارانە، یەعنی کرێی عاملە، ئەگەر ئەو پارەیە زەرب بکەین لە 10٪ بە حدودی چوار سەدو چل و یەك ملیارو نۆسەدو سێ ملیۆن دینار، ئەوە دەبێتە بەس ئوجرەی عەمەل، ئەگەر بێین و بڵێین لە کوردستان عامل ڕۆژانە 100 هەزاری وەربگرێ، ئەگەر ئەو ڕەقەمە حیساب بکەن، چار ملیۆن و چوار سەدو نۆزدە فورسەت عەمەل پەیدا دەبێ لەسەر ئاستی ساڵ، ئەگەر بێین ڕۆژانە بە حدودی 121 هەزار کرێکار دەتوانێ لە کوردستان ئیش بکەن، وەك دەلیل مەوجودەو واقعە لێرە، ئەجنەبی دێنن، خەلکی دێنن، خەڵکەکانی تر دێنن، ئەوەی تر ئێستا دێنن ئیش دەکەن و ئێمە هەر دەڵێین بەتاڵەیەو ڕێژەی بێکاری زۆرە و ئەم حکومەتە ستراتیژیەتی نیە، ئەمە نازانم چۆن چارە دەکرێت، ئەگەر بێین و سەیری بەتاڵە بکەین، بەتاڵە موستەلەحێکە پێناسە بکەی دەڵێین بەتاڵە چییە؟، بەتاڵە ئەوەیە ئەگەر ئینسان توانای ئیش کردنی هەبێت و حەزی ئیش کردنی هەبێ، و هەلی کار نەبێ ئەوکاتە پێی ئەڵێن بەتاڵە، ئێمە لە کوردستان دەروازەی ئەوەیە، بەتاڵە واتێگەیشتینە حکومەت بۆ من ئیشێکی دابین نەکرد، مانای چیە؟، مانای ئەوەیە من بەتاڵم، من هەندێك ئامارم لە بەردەستە تەقریبەن نوێترین ئامارن، پەیوەندی بە وانەی دوێنێ و پێش دوێنێ نینە، هەندێك ئاماری بەسیتن، دەستەی ئاماری هەرێمی کوردستان، بۆ نموونە دەڵێت، دەستە بە هاوکاری لەگەڵ (u.n.d.p) ڕاپۆرتی گەشە پێدانی مرۆیی لە هەرێمی کوردستان باسی دەکات، دەڵێت داهاتی تاکە کەس لە ساڵێکدا 4500 دۆلارە، ئەوە ساڵی 2011 باسی ئەو ساڵە دەکات، تەبعەن ئەو دیراسە لەگەڵ (u.n.d.p) کرایە، داهاتی نیشتیمانیش بە حدودی 35 ملیارە، هەروەها بەپێی دواین ڕاپۆرتی پەیمانگای پرسە سیاسیەکان، دەربارەی بارودۆخی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی، دەرچووە کە 38,5 لە هاووڵاتیان داهاتیان مانگانە بە حدودی 500 هەزار هەتاوەکو یەك ملیۆن دینارە، 8٪ داهاتیان لە ماوەیەکدا یەك ملیۆن دینار بۆ سێ ملیۆن دینارە، 75٪ لەخەڵکی کوردستان لە کەرتی تەندروستی ڕازیەو سوودمەندە، 60٪ خەڵکی کوردستان، ئابووریان باشتر بووە لە دوو ساڵی ڕابردوو، ئەگەر بێینو سەیری پێوەری گەشەپێدان لە دونیا بکەین (1) دانراوە، خاڵێکە لەسەر ئەو خاڵە بەپێی ئەو مەقیاسە، پیوەری گەشە پێدانی مرۆیی دیار دەکەن، نەرویج یەکەمە پۆینت نەوەت و نۆ و سێیە، کوردستان پۆینت حەفتاو سێیە، عیراق پۆینت پێنج وحەفتاو سێیە، مانای ئەوەیە کە کوردستان ئەو هەرێمە لە پێش عیراقە، لەسەر ئەو کێماسی و ئەو داهاتە کە زۆرنیە بەرامبەر بە عیراق، کوردستان لەعیراق پێشکەوتوو ترە، ماوەیەکە برادەران باسی ئەوە دەکەن، ئەم بودجەیە دەبێ بگەڕێتەوە بۆ حکومەت، من پرسیارێك دەکەم، لە ساڵانی ڕابردوو دەمانگوت حکومەت بودجە نانێرێت، تاخیر دەبێ، گلەییمان لە حکومەت دەکرد، ئەمساڵە حکومەت ناردوویەتی، ئیتر گۆڵەکە بکەوێتە ناو مەلعەب وابزانم مەنتقیش نابێت، ئەگەر ئەم بابەتە مەفروزە پێش ئێستا بوایە، پێش ڕۆیشتنمان بۆ ناو موناقەشە کردنی بودجە، بۆیە من نابینم وەك لەناو ئەم پەرلەمانە پاش 30 سەعات قسە کردن و 40 سەعات قسە کردن، دوایی بێی وەڵلا با ئەم بودجەیە بنێرینەوە بۆ حکومەت، بۆ تەعریف کردن، لیژنەیەك دابندرێت،

لیژنەیەك بڕوات تەحقیق بكات لەسەر ئاستی وەزارەت، وەك ئێمە ئاگادارین ئەم بودجەیە بە تەنسیق لەنێوان وەزارەتی تەختیت و وەزارەتی دارایی بە ئامادابوونی هەموو ئەم وەزیرە بەڕێزانە كۆبووینەوە، هەر وەزارەتێك ڕۆژ بەڕۆژ ئیجتیماعی لەگەڵیان كردووە، تەقریبەن وەزیر دەوری باڵای هەبووە لە ئامادەكردنی ئەم بودجەیە، ئیتر جارێكی تر نازانم بڕۆن دابەزنەوە، بڕۆن مەعلومات كۆبكەنەوە، جارێكی تر وزەرا كۆ بكەنەوە، مانای ئەوەیە ئەم بودجەیە ئەگەر وابێ بگەڕێتەوە حكومەت زۆری دەوێت، ئەوكات حكومەت دەڵێت فەرموو بودجە لە پەرلەمانەو پەرلەمان موعاریزەو ناهێڵێت دەرباز بێت، بۆیە من نابینم ئەو ئیشە لە خزمەتی خەڵكی كوردستان بێت، ئاخیر شت زۆر پێشنیار هاتنە كرن، زۆر موقتەرەحات و لیجان هەموویان دەستیان خۆش بێت، هەركەسێك دەیەوێت بودجە ئاراستەی لیژنەكەی خۆی بكات، بەرامبەر بە خەڵكەكەی بڵێت من ئەو قسەیەم كرد، ئەوەم گوت، ئەوەم داوا كرد، هەموویان مەشروعن، خۆزگە لە توانادا بوایە ئەو خواستانە هەموو جێبەجێ بكرابانە، بەڵام وەك لە پێشان گوتمان بودجە ئەوەیەو ئەوەندەمان هەیە، دەتوانین ئەوەندە بەجێ بینین، بۆیە داوا لە حكومەت دەكەم ئیلتیزام بەم بودجەیە بكات، پاش پەسەند كردنی، باشترین و ئاسانترین ڕێنمایی دەربێنێت بۆ جێبەجێ كردنی، هەورەها داوا لەحكومەت دەكەم ئیستیهلاك كەمتر لێ بكەت، ئەو نەفەقەی كە ئەبینێت زیادە با خۆی پێدابچێتەوەو دەست نیشان بكات، چەند لەتوانادایە ئەم خەرجیانە كەمتر بكاتەوە، خۆیان ئاراستەی ئەو شوینانە بكەن، كە بووینە جێگەی گازندەو گلەیی بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، هەروەسا پشتگیری لیژنەی زراعە دەكەم، چونكە وەك تەحلیلم كرد ڕێژەیەكی كەم ئەمساڵەكە بۆی داناوە، دیسان پارەیەكی بەلەز، بەڕێز جەنابی وەزیری مالیە خۆت ئەزانی ئێستا ئاگاداری ماشەئەڵڵا بارانێكی زۆر لە كوردستان باریوەو خەڵكێكی زۆر زەرەرمەند بووە، پێموایە ئەگەر بەپێی ئیجرائات و ڕێگەو شوێنی قایمقامی كۆن ببێت، مودیر ناحیە تەقریر بنووسێت و لیژنە بڕوات، وابزانم ماوەیەكی زۆری دەوێ، ئیحتیماله پارە زۆر ناگاتە دەستیان، ئەگەر بتوانن یارمەتی ئەو خەڵكە بدەن، زەرەریان تەعویز بكەن، جارێكی تر هیوادارم هەموومان بە نەفەسێك ئیش بكەین، كە خزمەتی كورد و كوردستان بێت و هەر سەركەوتووبن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

بەڵێ فەرموو.

بەڕێز د.ئاراس حسین:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

ئەوەی تێبینیمان كرد ئاماژەیەكی زۆر بە عجز درا، ئەگەر ڕێگەمان پێ بدەن هەر لە ڕووی زانستیەوە عجز ڕوون بكەینەوە، هەم بۆ نوێنەرانی بەڕێز و هەم حكومەت و هەم بۆ ئەندامانی بەڕێز، بەپێی ئەو زانیاریەی كە لامانە، بوونی عجز مەسەلەیەكی زۆر سروشتیە، لەهەموو ولاتێك كە نەهجی سەرمایەداری هەبێ، مەبەستمان ئەوەیە ئەو ولاتەی كەوا نرخی كاڵا لەناو بازاڕ، لە دەرئەنجامی عەرز و تەڵەب دەست

نیشان ئەکرێت یان دروست دەبێ، لەسەر ئاستی سیاسەی عجزو سیاسەی مالی ولآتان سێ سیاسەت پەیڕەو دەکەن، سیاسەتێکیان، خۆی سیاسەی عجز بە موتەعەمدی، عجزی موتەعەمد پەیڕەو دەکەن، زۆربەی زۆری ولآتانی سەرمایەداری، کاتێك مەبەستیان ئەویە کەوا بازاڕ ببووژێننەوە، جاری وا هەیە ولآتەکە لەکاتی تەزەخوم دایە، بەپێچەوانەی سیاسەی عجزەوە سیاسەتێکی تر هەیە، پێی ئەڵێن سیاسەی وەفر، ئەمجارەیان بە پێچەوانەوەیە، ئیرادات زیاد دەکەن، نەفەقات کەم دەکەنەوە، کەواتە دوو جۆر موازەنەمان هەیە، موازەنەی عجز، لەگەڵ موازەنەی وەفر، شان بەشانی ئەو دوو موازەنەیە، موازەنەیەکی ترمان هەیە پێی ئەڵێن موازنەی موتەوازن، ئەمەیان مەحاڵە و زۆر کەم ڕوودەدات، کاتێك ڕوودەدات کە ئەگەر ولآت هەستی کرد بیەوێ ئاستی نرخ، مستەوای عامی سعر بیهێڵێتەوە وەکو خۆی، نیسبەتی ئەو بەتاڵەیەی کەهەیە لەو ڕێژە ئیعتیادیە هەیە کەوا بەدڵیەتی، لەبەر ئەوە مەسەلەی بوونی عجز لەکە نیە، لە سیاسەی مالی، هەر بۆ بەرچاو ڕوونی بەڕێزتان، یەکێك لەولآتە زل هێزەکانی دونیا کە ویلایەتی موتەحیدەی ئەمریکیە، سالآنە عجزی هەیە لە موازەنەی عامە، لەوەتای هەیە عجزی هەیە لەمیزانی مەدفوعاتی خاریجی تا ئەم لەحزەیە، بەلآم ئەوەی کەوا ئەمانەوێ ڕووی بکەینەوە بۆ بەڕێز نوێنەرانی حکومەت، کاتێکیش کەهاتن بۆ لیژنەی دارایی پێمان گوتن، ئەو عجزەی بەنیسبەت هەرێمی کوردستانەوە هەیە لە ڕاستیدا ئێمە سولفەیەکە وەری ئەگرین، ئەبێ بەقەدەر ئەو سولفەیە ئێمە تەسەروف بکەین، ئەتوانی تۆ پیشانی بەی بۆ ئەندامانی بەڕێز، بۆ حکومەتی ناوەند، بۆ ئەو خەڵکە ئەو پارەی کەبۆمان دێت کەمە بەشمان ناکات، بەلآم وەکو عجز ئێمە وەکو لیژنەی دارایی، پێشتریش پێمان گوتن، تەنها ئاماژە بدەن بەو بڕە پارەیەی کەوا پێویستە بینێرن بۆ وەزارەتی پێشمەرگەو ناینێرن، ئەوە دانێن وەکو عجزێك، چونکە لە وەزارەتەکانی تر هەڵدەگیرێ بۆ ئەو وەزارەتە، ئەویش چی وەکو ئیلزامێکی قانونی بۆ حکومەتی عیراق، بۆ؟، چونکە ئەو ولآتانەی کە عجز دادەنێن، وەکو ئێمە نین، بانکی مەرکەزیان هەیە، چەند حاڵەتێکیان هەیە بۆ موعالەجەی ئەو عجزە، ئەتوانن سەنەداتی قەرزی داخلی دەربکەن، ئەتوانن سەنەداتی قەرزی خارجی دەربکەن، ئەتوانن پارە چاپ بکەن، ئەتوانن قەرز لە (I.M.F) وەربگرن، ئێمە ئەو حاڵەتانە لای ئێمە ناکرێ، وەکو ئەشڵێن ئەمساڵ عجزمان کەم کردۆتەوە، دایئەپۆشین یان کەمی ئەکەینەوە، لەڕاستی بەپێی ئەو بنەمایانەی کە باسم کرد لەجێگەی خۆیان نیە، تۆبەچی دایئەپۆشی هەر بەو سولفەیە دایئەپۆشی کە بۆت دێت، جگە لەوە ئێمە پێمان باشە وەکو لیژنەی دارایی کاتی خۆشی پێشنیارمان کرد بۆ نوێنەرانی حکومەت کەسەردانی لیژنەیان کرد، ئەگەر بکرێت دیراسەی بکەن لای حکومەت، چونکە بەڕاستی ئەو عجزە بووە بە بابەتێك ئەوترێتەوە لەناو خەڵك و لەناو ئەندامانی بەڕێز، کەئەنەما وەکو لەکەیەکە، ئەگەر بکرێت موناقەشەی خۆیان بکەین ئەو بەڕێزانە، ئەگەر بکرێت بۆ ساڵی داهاتوو ئەو عجزە تەنها ئاماژە بەو بڕە پارەیە بدەن وەکو ئیلزامێك کە حکومەتی ناوەندی ناینێرێ بۆ هەرێم، داپۆشینی و دانەپۆشینی، یان کەم بوونەوەو کەم نەبوونەوەی پابەندە بەو بڕە پارەیەی کە بۆمان دێت لەبەغداوە، پابەندە بە چۆنیەتی دابەش کردنی ئەو بڕە پارەیەی بەسەر وەزارەتەکاندا، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

سەعات (8) دانیشتنەكەمان دەست پێدەكاتەوە، خواتان لەگەڵ.

دانیشتنی سێیەم

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

تكایە لە شوێنەكانی خۆتان دانیشن، فەرموو كاك نەریمان.

بەڕێز نەریمان عبدالله قادر:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بودجە گرینگی و پەیوەندیەكی راستەوخۆی هەیە بە داهات و داهاتووی هەر وڵاتێك و ژیانی خەڵكەكەیەوە، چەند لە ئاستێكی باشدا هەڵسوكەوتی لەگەڵ بكرێت و چەند بە دادپەروەرانە و شەفافانە بێ و بەگەڕ بخرێ ئەوەندە رۆڵی چارەنووسسازانە دەبێ لە بەرزكردنەوەی ژیانی خەڵك و ئاستی بژێوی باش دەكات، پێش هەموو شت ئاشتی كۆمەڵایەتی فەراهەم دەكات و وڵات بەهێز و سەقامگیر دەكات، پێچەوانەكەشی تەواو ئەنجامی پێچەوانە دەدات بەدەستەوە، كەواتە شەفافیەت و روونی داهات و

خەرجیەکان و چۆنیەتی بەگەڕخستنی بنەمایەکی گرینگی بۆ خۆشگوزەرانی و هاوولاتیان فەراهەم دەکات، ئەمەش ئەرکی سەرەکی حکومەت و دام و دەزگایەکانیەتی، هەروەها ئەرکی سەرەکی پەرلەمانیشە لە ڕێگای ئەندامەکانی و لە ڕێگای لیژنەکانی پەرلەمان چاودێری دارایی و لیژنەی نەزاهە و لیژنەی داراییەوە چاودێری داهات و خەرج و خەرجیەکان بکات، بۆ ئەوەی ڕێگا نەدات بە بەهەدەردان و خراپ بەکارهێنان، لەسەر یەتی کەم و کورتیەکانی دەستنیشان بکات، دەرگایەکانی گەندەڵی لەناو بودجەدا دابخات، حەقە لەخۆمان بپرسین لەئەنجامی پەسەندکردنی بودجە بۆ چوار ساڵ توانیمانە ئەو ئەرکە بەجێ بهێنین؟ سەبارەت بە راپۆرتی حکومەت چەند خاڵێکی دەستنیشان کردووە، وەك ستراتیجییەتی حکومەتی داناوە بۆ بودجەی 2013، دەبوو زۆر زانستیانە و ئەکادیمیانە هەموو هەنگاوەکانی دەستنیشان بکردبایە، ئەو ئاستە تەنگانەی بەردەمیشی دیاری بکردبایە و پاشان چارەسەری بۆ دابنابایە، بەداخەوە دەتوانم بڵێم تەنها نووسینێکە تەواو بێ هیوایی پێوەدیارە نەك گەشبینی، هەر لەسەرەتاوە بەبیانوو دەستی داوەتە راپۆرتی خۆی، ئەویش بە کەم و کورتی دەستی پێ کردووە، بۆ نموونە دەڵێت پشکی بودجەی هەرێم 10,4 نەك 17٪، ئەمە وەك ڕێژەی سەدی راستە، بەڵێ، بەڵام وەك بەرکەوتی هەرێم لەبەشە بودجەی فیعلی زیادی کردووە بە ڕێژەیەکی باش، کەچی ئەم راستیەی نەوتووە و شاردوویەتییەوە، بابزانین چۆن ساڵی 2012 بەشی هەرێم لە بودجەی فیدڕاڵی دوانزدە ترلیۆن و شەش سەد و چوار ملیار و نۆسەد و پەنجا ملیۆن بووە، بەشی هەرێم بە فیعلی لە 2013 چواردە ترلیۆن و چوارسەد و شەش ملیار و حەوت سەد و سی و چوار ملیۆنە، کەواتە بەشە بودجەی ئەمساڵ لە بەشە بودجەی گشتی فیدڕاڵ یەك ترلیۆن و هەشت سەد و یەك ملیار و حەوت سەد و هەشتا و چوار ملیۆن زیادەی هەیە لە ساڵی پار، کە دەکاتە چوار دە و بیست و نۆ لە سەدا زیاترە، ئەم راستییە لەناو راپۆرتی حکومەتدا نە پێکاوە، تکایە وەڵام بدەنەوە بۆ؟ راپۆرتەکەی حکومەت ئاماژەی داوە بە بیانوویەکی دیکە کە حکومەتی هەرێم ئاگای نییە لە داڕشتنی سیاسەتی دارایی فیدڕاڵی، دەڵێت بە پێی ماددەی 110ی دەستوور ڕێگامان لێ دەگیرێت بەشدار بین لە داڕشتنی سیاسەتی دارایی فیدڕاڵ، ئەم حکومەتەی خۆمان لەبیری چووە کە لەو حکومەتەی فیدڕاڵ کەسایەتی دارایی کە سیاسەتی دارایی فیدڕاڵ دادەڕێژێت شەش وەزیر و جێگر و جێگری سەرۆك وەزیرانمان لەوێیە، بێجگە لە چەند جێگر وەزیرێك و جێگر وەزیری دارایی فیدڕاڵ و، دەیان مودیر عام و بەڕێوەبەرمان لەبەغدا هەن، ئەمە سەرباری ئەندامانی پەرلەمانمان بەداخەوە نوێنەرەکانمان ئەم ئیدیعایەی ستراتیجی حکومەتی هەرێم ناسەلمێنن، ئایا حکومەتی هەرێم دانانیان بە نوێنەرەکانمان دا، تکایە وەڵام، سەیر لەوەدایە حکومەتی هەرێم لە راپۆرتەکەیدا ئاماژەی داوە بە ماددەی 114 برگەی 4، پاشان چەند نووسراو و پەیماننامە و ڕێککەوتننامە و یاسا ئاماژە پێدەدات، هات و هاوار دەکات کەمافمان دەخورێت، بەڵێ ئەمە ڕاستە، بەپێی دەستوور یاسا و پەیماننامە بۆ جێ بەجێکردنە، ئەگەر نەکرا بۆ بەدەستهێنانی ماف بۆ دادگا دەبردرێت، لەکاتێکدا ئێمە لەسەر حەقین، سەیرە ئەگەر ئەم بیانووانە راستن لەچی دەترسن؟ بۆچی؟ بۆ پەنا نابەن بۆ دادگای دەستووری فیدڕاڵی؟ خۆ لەوێش نوێنەری کورد هەیە، یان دەترسین

لەرێگای دادگاوە راستییەکان ئاشکرابێت و بیانوو نەمێنێت؟ تکایە وەڵاممان بدەنەوە، بۆ پەنا بۆ دادگا نابەن؟ لەپلانەکەدا حکومەتی هەرێم دەڵێت بە قەست یان بە مەبەست حکومەتی فیدراڵ بودجەی خەرجی سیادی و حاکیمە زیاد دەکات بۆ ئەوەی پشکی هەرێم لە بودجەکە کەم بکاتەوە، ئەمە راستە، حکومەتی فیدراڵ ململانێی سیاسی هەیە لەگەڵ هەرێم و غەدرمان لێ دەکات، من دەپرسم ئەی حکومەتی هەرێم نەدەبوو ئەگەر بۆ پڕکردنەوەی ئەو غەدرەی عێراقیش بووایە داهاتی هەرێمی شەفاف بکردبایە و ناروونیەتیان نەهێشتبایەتەوە لەسەری، دەبوو زیادی بکردبایە، نەك کەمی بکردابایەتەوە بۆ نیوە، بە بەراورد بەساڵی پێشوومان، خۆ لە هەر هاووڵاتییەکی ئاسایی بپرسین سەدان جار گوێبیستی سەرکەوتوویی سیاسەتی دارایی و سیاسەتی نەوتی هەرێم و گەشەکردنی بازرگانی و گەشتوگوزار دەبین، لەم هۆڵەدا هاوکارێکمان وەك خاڵێکی پڕشنگدار ئەم گەشەسەندنانەی وەك موژدەیەك راگەیاند کە ئێستا حکومەتی هەرێم سێیەم وڵاتی ناوچەکەیە لە وەبەرهێناندا، ئەمە موژدەیەکی زۆر خۆشە لەکاتێکدا لە داهاتیشدا دەبوو سێیەم وڵاتی ناوچەکە بووینایە، ئەو داهاتە قەبەیە کوا؟ لەکوێیە؟ بۆ نیوە لەساڵی پار کەمی کردووە؟ تکایە وەڵامماں بدەنەوە، ئەوەی مایەی نیگەرانیمانە ئێمە رۆژانە دەزانین حکومەتی فیدراڵ چەند بەرمیل نەوت دەفرۆشێت رۆژانە، داهاتەکەی چەندە، دەزانین مانگێگ چەند دەکات و ساڵێك چەند دەکات؟، بە دینار و بە دۆلار، ئەمە نابێتە قەزییەك لای حکومەت و نوێنەرەکانی خەڵك، کەچی پەرلەمانتارێك پەنجا دەقە قسە بکات لەسەری بووە بە قەزیەیەك و دەدرێ بە گوێی هەموو کورد و دونیادا، بێ ئەوەی گوێ بگرن لەو قسەیەدا کە 5500 بەڵگەنامەی خستۆتە روو لە شاردنەوەی داهاتەکان، گوێیەك لەم وڵاتەدا نییە بیبیستێ، کەچی کەس نازانێ هەر لە ئەندامانی پەرلەمان و بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان و بەڕێز سەرۆکی حکومەتی پێشوو، هاووڵاتیانیش داهاتی نەوتی هەرێم چەندە و چۆن سەرف دەکرێ و کێ لێی بەرپرسیارە؟ تکایە وەڵامم بدەنەوە، لە راپۆرتە ستراتیجییەکەی حکومەتدا بۆ داهاتە نەوتییەکان موژدەیەکیان پێداوین کە دوو ژمارەی بانکی کراوەتەوە بێ ئەوەی بنووسن چەندی تێدایە، بەڕێزان من دەپرسم حیسابی بانکی کە مەبلەغەکەی ئیعلان نەکرێ بەچی دەچێت؟ کەچی لە راپۆرتەکەدا نووسراوە بایەخ دەدەین بە داهاتی ناوخۆیی و هەوڵی سەربەخۆیی سیاسەتی دارایی هەرێم دەدەین، ئەمەش تەنها بە شەفافیەت کردن و پەرەپێدانی داهات و دادپەروەری لەبەکارهێنانی دا دەبێت، نەك بە شاردنەوە.

لە پلانە ستراتیجییەکانی حکومەتی هەرێم بودجەی سیادی و حاکیمە و تەکمیلی غایبە، ئێمە دەزانین هەرێم بەرکەوتی خۆی هەیە، هەندێکی بەنەقدی و پارە دەدرێت، ئەوی تری بە مادی دەدرێت، بۆچی نەتان نووسیووە کە بیخەنە بەردەمی نوێنەرانی گەل؟ تکایە وەڵام، بۆ نموونە ئەوانەی بە نەقدی دەدرێ کۆمەڵێك دائیرەی حکومەتی فیدراڵی هەیە لەهەرێمی کوردستان ئەرك دەبینن، وەك بەڕێوەبەرایەتیەکانی رەگەزنامە و پاسەپۆرت و نووسینگەی زانیاری و بەڕێوەبەرایەتیەکانی نیشینگە و پۆلیسی گومرگ و لیواکانی پاسەوانی سنوور و هەتا دوایی، هەندێکیش بە دەرمان و سووتەمەنی و خۆراك و کارەبا و ئامێر و

ئوتۆمبێڵ و ئەساس و ئەو داوایانە سەر بەو دائیرانەن کە سەر بە حکومەتی فیدراڵن لە هەرێم، ئەوکات دەمانزانی رێژەی راستی بەرکەوتی هەرێم چەندە و چۆن بەکاردێت؟، دەمانزانی چەند غەدر لە هەرێم دەکرێت، تکایە وەڵامم بدەنەوە، بە ژمارە بۆمان روون بکەنەوە، جارێکی تر لەبەرنامە ستراتیجییەکەی حکومەتدا شتی جوان نووسراوە، بەڵام بە کردەوە لە ئەرزی واقعدا پێچەوانە کار کراوە، هەر لە کشتوکاڵ و پیشەسازی و کەرتی گەشتیاری ئەگەر بەراورد بکەین لەگەڵ بودجەکەیاندا هاورێیانم زۆر لەسەر ئەم بابەتە قسەیان کرد، دووبارەی ناکەمەوە.

هەروەها کەمکردنەوەی خەرجیدا هاتووە وەك پرۆژەیەکی ستراتیجی نەك کەمی نەکردووە کەم کردنەوەکەی، بەڵکو زیادی کردووە، عەجزی حکومەت باشترین نموونەیە، بەداخەوە دەڵێم بەرنامە ستراتیجییەکە تەنها هیوا خواستنێکە و بەس، هۆکارەکانی کورتهێنان و تەجاوزتان لە راپۆرتەکەدا نووسیوە، تکایە پلانتان بۆ چارەسەری و میکانزمتان چییە؟ روونی بکەنەوە، سەبارەت بە راپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری جدییەتی تێدا نابینم، هەرچەندە پەنجەتان خستۆتە سەر هەندێك لەکەم و کورتییەکان، بەڵام هەوڵی چاککردن و راست کردنەوە و نەهێشتنی کەم و کورتییەکانتان نەداوە و نەتان نووسیووە چیتان کردووە یان کێ بەرپرسە، ئەرکی هەر لیژنەیەکی چاودێری بریتییە لە کۆکردنەوەی زانیاری واتە (جەمعی مەعلومات ودراسەت کردن، تەحلیل کردن، شیکردنەوە، چارەسەرکردنی ئەو خەلەلانەی کەهەیە)، بەداخەوە تەنها زانیاریتان کۆکردۆتەوە ئەویش بە کەم و کورتی، تکایە وەڵام بدەنەوە، بۆ؟ پێم وایە ئەوانەتان بکردبایە گفتوگۆیەکانی ناو هۆڵی پەرلەمان زۆر درێژەی نە دەکێشا، با گلەییەکیش لە سەرۆکایەتی پەرلەمان بکەین کە نزیکەی زیاتر لە چوار ساڵە سێ هەزار راپۆرتی چاودێری دارایی لە زیمەتان دایە، داوا دەکەم لەسەرۆکایەتی بە زووترین کات پێش تەواوبوونی ئەم خولەی پەرلەمان بیخەنە بەردەستی ئەندامانی پەرلەمان و رای گشتی لێ ئاگادار بکەنەوە، تکایە وەڵام بدەنەوە، سەبارەت بە پرۆژەکان و دامەزراندن و خەرجییەکان، پرۆژەکان بەهەمان شێوەی ساڵانی پێشوو نێردراوەتەوە بۆ پەرلەمان، هەر لەجێ بەجێ نەکردنیان کە 774 پرۆژەیەو، نادیاری گۆزمەی تەرخانکراو بە مودەوەری، بەداخەوە ئەوانەشی کە جێ بەجێ دەکرێن پانزدە تا شازدە لەسەدی ئەوەی کە تەرخان دەکرێ جێ بەجێ دەبێ، زۆریان شکست دیێنن و پارە بە هەدەر دەدرێ تێیدا، بەهۆی بێ پلانی و نازانستی پرۆژەکان، نموونە پرۆژەی دڵۆپاندن و پرۆژەی ماسی بەخێوکردن لەناو کشتوکاڵی کەلار لەگەڵ تەواوبوونیاندا شکستیان هێنا، بەڵکو زیانی گەیاندە دڵۆپاندنەکە، تۆیەکەشی نەدایەوە بە حکومەت، پرۆژەی ئاودێری کەلار هەروەها، زائیدەن ئاودێری گوندی ئیسائی لەکاتێکدا جوتیاران پێش دەست بەکاربوونی ئاگاداریان کردبوونەوە کە ئەوە سەرناگرێ.

بۆیە ئێمە خەڵکی ناوچەکەین و شارەزای جوگرافیای مەنتایقەکەین، بە گوێیان نەکردن دوایش فەشەلی هێنا، زیانیشی گەیاند، بەنداوی ئەلی میر بەرێزان ئێمە زۆرجار باس لە پرۆژەکانی کشتوکاڵ و ئاودێری دەکەین، بەنداوی ئەلی میر ساڵی پار تەواو بوو، موژدەیەکی گەورەبوو بۆ خەڵکی گەرمیان بەتایبەتی

هەرلەسەرەتای بارانی ئەمساڵەوە ئاو بردی و ئاوی تێدا نەماوە، دەتوانن بڕۆن ببینن، بەنداوێکی تریش ئێستا لەگوندی رەزوەر لەجێ بەجێکردن دایە، داوا دەکەم فریای ئەوە بکەون، بۆ ئەوەی ئەویش بەهەدەر نەچێت، ئێستا دەست بەکار بوونە تێیدا، جوتیارانی گوندەکە زۆر ناڕازین و دەڵێن خراپترین شوێنی بۆ هەڵبژێردراوە و بۆ بەنداو نابێ، لەکاتێکدا دەڵێن شوێنی ترمان هەیە بە تەبیعی بەشێوەیەکی خوا کردی وەك بەنداو وایە شوێنەکەی، زۆرترین ئاو لەخۆ دەگرێ و کەمترین مەسروفیش لەخۆی دەگرێ بۆ دروست کردن، گوێیان لێ نەگرتوون تا ئەویش فەشەلی نەهێناوە، تکایە با حکومەت فریای بکەوێ، بەڕێزان من باسێکی لیژنەکەی خۆمان بکەم لەو لیژنانەی کە راپۆرت دەنووسن، چۆن دەنووسرێ، ئێمە لەلیژنەی خۆمان، لیژنەی ناوەخۆ لەگەڵ دەزگای ئاسایش بودجەکانیان لەبەر ئەو هەموو کەم و کورتییەی، ئەو نا زانستییەی کە داڕێژراوە لە خەملاندنێکی زۆر نا تەبیعی ئێمە بەکۆی دەنگی لیژنەی ناوەخۆ، بەڕەزامەندی هەموو ئەندامانی وەزارەتی ناوەخۆ کە جەنابی وەزیر و هەردوو جێگرەکەی و سی و پێنج مودیر عاممان لەگەڵ بوو گەڕاندمانەوە بۆ حکومەت، کە دەزگای ئاسایشیش بەهەمان شێوە، کە چاکی بکەنەوە و بیهێننەوە.

بەڵام بەداخەوە بەبێ چاککردنەوە راپۆرتی لەسەر نووسراوەتەوە بەبێ ئەوەی وەڵامەکانیشمان بۆ بێننەوە کە ئەم بڕیارە بەکۆی دەنگیش بووە، دێمە سەر نازانستی لە خەملاندن، بەڕێزان، بە ژمارەش دەیخەمە روو، لەموازەنەی وەزارەتی ناوەخۆ بەتایبەتی کە لیژنەی خۆمە، لە 2013، وەزارەت داوای دوو ترلیۆن و چوار سەد و نەوەد و حەوت ملیار و شەش سەد و حەفتا و چوار ملیۆنی کردووە، بۆ 2013، بەڵام وەزارەتی مالییە رەزامەندی لەسەر یەك ترلیۆن و سێ سەد و پەنجا و حەوت ملیار و شەش سەد و حەفتا و چوار ملیۆن داوە، واتە یەك ترلیۆن و سەد و سی و نۆ ملیار و حەوت سەد و چوار ملیۆن کەمی کردۆتەوە، واتە سەد و دوو لەسەد کەم کراوەتەوە، ئەمە هەڵەیە یان تەخمینێکە بەگۆترە؟ خۆی دەبێ تەخمینی خەملاندن لە 90٪ نزیك بێ لە راستییەوە، 10٪ دووربێت لە راستیەوە، ئەم خەملاندنانەی وەزارەتی دارایی و پلاندانان، داواکاریەکەی وەزارەتی ناوەخۆ بە بەراورد بەساڵی 2012 کە یەك ترلیۆن و چوار سەد و هەشتا و شەش ملیار و سەد و هەشتا و نۆ ملیۆن بووە، یەك ترلیۆن و یازدە ملیار و چوار سەد و هەشتا و پێنج ملیۆن زیادیان داواکردووە، کامەیە زانستی موازەنە؟ بەڕێزان نزیکەی دوو ئەوەندەی پار ساڵە، تکایە وەڵامم بدەنەوە، بە هەمان شێوە لەموازەنەی ناوەخۆدا لە هەبووە نادارایییەکان، واتە مەوجوداتی غەیری مالیدا وەزارەت داوای سێ سەد و چل و چوار ملیار و چوار سەد و نەوەد ملیۆنی کردووە، وەزارەتی دارایی رەزامەندی لەسەر شەش ملیار داوە، واتە زیاتر لە پەنجا و حەوت جار کەمی کردۆتەوە بەڕێزان، کە دەکاتە پێنج هەزار و حەوت سەد لە سەد کەم کراوەتەوە، داواکەی وەزارەتی ناوەخۆ بەبەراورد بە ساڵی پاریشیان بۆ 2012 حەفتا و نۆ جار زیاترە، واتە حەوت هەزار و نۆسەد لە سەد زیاترە، ئەمە چۆن تەخمینێکە؟ ئەم بودجەیان ئایا ئەمە گۆترەی پێ ناوترێ؟ لەکاتێکدا ساڵی پار چوار ملیار و سێ سەد و شەست و پێنج ملیۆن بووە، تکایە وەڵامم بدنەوە و بەڕێزە بیسەلمێنن بۆمان، دەزگای ئاسایش

موازەنەکەیان لەناوخۆ تۆزێك باشترە، وەك نموونەیەك لە هەبووە ناداراییەکاندا بەرامبەر بە 2012 پێنج ملیار و نۆ سەد و بیست و پێنج ملیار داندرابوو، کەچی بۆ 2013 سەد و دە ملیار و پێنج سەد ملیاریان بۆ داندراوە، واتە بیست و یەکجار زیاتریان نووسیوە، دوو هەزار و سەد لە سەد زیادی کردووە، دارایی شانزە جار کەمی کردۆتەوە، واتە هەزار و شەش سەد لە سەد کەمی کردۆتەوە، ئەمە چۆن خەملاندنێکە بەڕێزان، ئەنجومەنی ئاسایش لە هەردووکیان بە شێوەیەکی نا زانستیانەتر نووسراوە، هاوکارم کاك شێرزاد ئەمەی بەجوانی روونکردەوە من ناچمەوە سەری، تکایە وەڵامتان چییە؟ لەقەرەبووی فەرمانبەران، تەعویزاتی مۆزەفینی ناوخۆ لە 2012 یەك ترلیۆن و دوو سەد و پەنجا و چوار ملیار و سەد و سی و سێ ملیۆن داندراوە بۆیان، لە 2013 کردووتانە بەیەك ترلیۆن و دوو سەد ملیار کە رەزامەندیتان لەسەر داوە، واتە پەنجا و چوار ملیار و سەد و سی و سێ ملیۆن کەمتان کردۆتەوە، ئەمە لەکاتێك دایە کە ژمارەی فەرمانبەرانی سیانزە هەزار و هەشت سەد و چل و یەك زیادی کردووە، بەم شێوەیە شەش هەزار و سەد و چل و یەك نەقلیان بۆ لا کراوە، دوو هەزار و حەوت دامەزراندیان هەیە، بەهەڕەمەکیش پێنج هەزاریان دامەزراندووە بە شێوەیەکی نا یاسایی، نە پەرلەمان رازی بووە لەسەری، نەکەس، نووسراوەکەی خۆیانم لایە دەتوانن وەری گرن لێم، دامەزراندن لە هێزە چەکدارەکان و ناوەخۆ و هەواڵگریەکان و ئاسایشدا بەدەر لەر ێنماییەکان لە دەرەوەی دەستەڵاتی لیژنەی دامەزراندن و بە تەزکییەی حزبی دادەمەزرێن، دەرفەتی یەکسان نارەخسێت بۆ هاووڵاتیان و هەندێك جار بە رەمەکی دامەزراندن روودەدا وەکو باسم کرد، بەدەر لەیاسا، ئەوەی ناوەخۆ وەك نموونەیەك ئایا دەپرسن دەوڵەتی موئەسسایەتی و یاسای و دەرفەتی یەکسان و حکومەتی هاووڵاتی بوون لەکوێی ئەو مەنتقە دایە؟ تکایە وەڵاممان بدەنەوە، ئەو یەکگرتنەوەش کە باس دەکرا بەم دەزگایانە تەنها عیبرەکە و کاغەزەکەی بەهەدەر دراوە بەڕێزان تاوەکو ئێستا، لەپڕۆژەکانی ناوەخۆ سەرەڕای ئەوەی بودجەیەکی قەبەیان بۆ دادەندرێت، داهاتەکانیشیان بۆ خۆیانە، دەزگاکانی ئەو وەزارەتە و باردۆخی کارمەندەکانیان لەشارەکان بەگشتی و قەزاو ناحییەکان بەتایبەتی تەواو خراپ و پەڕپوتن، لەپێداویستی و بینایە و سەیارە و ئەساس و نەسریە بۆ راپەڕاندنی کارەکانیان هاواریانە لە رۆتینات بۆ رەزامەندی وەرگرتن، کەواتە ئەم بودجە زۆرە بەکەمی دەگاتە دەزگاکانی خوارەوە و دەستەڵاتەکانیش تەنها لە وەزارەتدا چڕ بۆتەوە و لە جیاتی لامەرکەزی مەرکەزی بە ئیمتیازی تێدا هەیە، کە ئەمە هۆکاری رۆتینات و باش ئەنجام نەدانی کارەکانی بەدواوەوەیە.

راپۆرتێکمان نووسی وەکو لیژنەی ناوەخۆ کە سەردانی دەڤەری رانیەمان کردووە بە نموونە لەلامانە کە بەکۆی دەنگ تەئیدمان کردووە کە چەند کەم و کورتی زۆرە لە بەشەکانی ئەم وەزارەتە، لە هەموو ناوچەکانیش کە سەردانمان کردووە، لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە ئەم وەزارەتە کرێیەکی زۆر دەداتە خانوو بۆ دەزگایەکانی، ئەوە بارودۆخی خۆیەتی کە باسمان کرد، کەچی 51٪ی پرۆژەکانی کاری وەزارەتەکانی ترە ئەوان ئەنجامی دەدەن، تەنها 49٪ یان پرۆژەی خۆیانن، نموونە لە سەد پرۆژەی بەردەوامی ئەم وەزارەتە 22 بینا سەر بە وەزارەتی دادە، بۆیان دروست دەکەن، نۆ بینا سەر بە وەزارەتی رۆشنبیرییە، حەوت

پرۆژەیان هی شارەوانییەکانە، چوار پرۆژەیـان سـەر بـەوەزارەتی پیشەسازی و بازرگانییـە، چـوار پرۆژەیـان سـەر بـەوەزارەتی شـەهیدان و ئەنفالـە، زائیـدەن دوویـان سـەر بـە وەزارەتـی ئەوقافـە، دوویـان سـەر بـە ئاوەدانکردنەوەیە، هـەروەها پـرۆژە بەردەوامـەکانیان سـێیانزەیان نووسـراوە تەنـدەرین، کـە بەردەوامـە بـۆ نووسراوە تەندەرین؟ چۆن دەستی پێ نەکردووە؟ چەند ساڵە؟ زائیدەن حەوت گرێبەست، زائیدەن بیست و هەشت دەست بەکار نەبوو، ئەگەر بەردەوامە چەند ساڵی تر دەست بەکار دەبێ؟ چۆن بەردەوامە کە دەست بەکار نەبووە؟ زائیدەن یەك بانگەواز، واتـە لـە سـەد پرۆژەکە چل و نۆیان ئـەوها، دەسـت بـەکار نـەبووە، تکایە وەڵاممان بدەنەوە.

لە پرۆژە تەواو بووەکانیشدا پەنجا و پێنج پرۆژەیە کەچی چوار پرۆژەیان نووسراوە دەست بەکار نـەبووە، بەڕێزان، خۆتان نووسیوتانە لە تەواوبووەکانە، کەچی لەشوێنێکی تر نووسراوە دەست بەکار نـەبووە، چۆن تەواوبووە دەست بەکار نەبووە؟ بەتایبەتی پرۆژەکانی دهۆك بیست و دوو پرۆژە بـێ چارەنووسـە، زانیـاری نەدراوە لەسەری، نە بەرواری، نە کۆمپانیایەکە، نـە شـوێنەکەی، نـە کـەی دەسـتی پـێ کـردووە، سـێ پـرۆژە نووسراوە تەندەرین، زائیدەن یەك پرۆژە نووسـراوە گرێبەسـت، لەکاتێکدا نووسـراوە تـەواوبووەکان، تکایـە وەڵامێکمـان بدەنــەوە کـە جێگـای متمانـە بـێ، پـرۆژە هەیـە لـە تـەواوبووەکانی سـاڵی 2011یـە، خۆتـان نووسیوتانە بۆمان، کەچی بە بەردەوام نووسراوەتەوە لەبڕگەی حەوتی بەردەوامەکاندا هاتۆتەوە لە 2013 کە تەواوبووە، چۆن بەردەوامە؟ تکایە وەڵام.

نموونەیەك دوو سایدی جادەی سەرەکی پێنجوێن وەکو نموونە، دەزگای ئاسایش سەبارەت بـە پرۆژەکانیـان لە 35 پرۆژەی ئاسایشی گشتی سلێمانیدا نۆزدە ملیار و شەش سەد و پێنج ملیۆنی بۆ دانـدراوە، کەچـی بـۆ چوار پـرۆژەی ئاسایشـی گشـتی هـەولێر شەسـت و چـوار ملیـار و سـێ سـەد و شەسـت و پێـنج ملیـۆنی بـۆ دانـدراوە، هـەروەها بـۆ سـێ پـرۆژەی ئاسایشـی دهـۆك بیسـت ملیـار و بیسـت و حـەوت ملیـۆن دینـاری بـۆ داندراوە، واتە بۆ حەوت پرۆژە هەشتا و چوار ملیار و سێ سەد و نەوەد و دوو ملیۆنی بۆ داندراوە، کەچی بۆ سی و پێنج پرۆژە نۆزدە ملیار و شەش سەد و پێنجی بۆ داندراوە، دەپرسم ئەمە چ مەنتقێکە لەکاتێکدا ئەمانە بینان بۆ یەك دەزگا و هەمان ئەرکیان هەیە و هەمان ئەنجامی کاریان هەیـە، تکایـە وەڵام بدەنـەوە، هەروەها کەم و کورتی زۆر هەیە لە زانیاری پرۆژەکاندا لە دەست بەکاربوونیان، لە ناوی کۆمپانیایەکان، لـە بەروار، لە تەندەری، لەگرێبەستەکان و هەتا دوایـی، ئەمـە لـەپرۆژەکانی دەزگـای ئاسـایش، سـەبارەت بـە نـا هەوسەنگی و نا دادپەروەری لە دابەشکردنی بودجە بەسەر ناوچەکانی کوردستاندا، من گەرمیان بە نموونە دەهێنمەوە کە چەند نا هاوسەنگی هەیە؟ کۆی گشتی پرۆژە پێشنیار کراوەکان و بەردەوامەکانی حکومـەتی هەرێم بۆ 2013، مەبەستم پارەکەیە، بریتییە لە چوار ترلیۆن و سەد و بیسـت و هەشـت ملیـار و حـەوت سەد و بیست و سێ ملیۆن، ڕێژەی سەدی هـەولێر سـی و چـواری بـۆ دانـدراوە، سـلێمانی چـل و دوو، دهـۆك بیست و چوار لە سەدی بۆ تەرخانکراوە، بەپێی ڕێـژەی دانیشـتوان کـە دوانـزە و پۆینـت بیسـت و یـەك لـە سەدی هەرێمی کوردستان هەموویەتی، هەموو هەرێمە، دەبوو بە هان ڕێژەی دانیشتوان پـارەی بـۆ تـەرخان

بكرابايە، كە كە ئەوها نەكراوە بەداخەوە، دەبوايە بودجەی گەرميانيان بيكردبايە پێنج سەد و چوار مليار و سەد و حەڤدە مليار دينار، بەڵام جێگای داخە تەنها دوو سەد و پانزە مليا رو شەش سەد و نەوەد مليۆن ديناری بۆ داندراوە، بەم پێيە رێژەی پێنج و پۆينت دوو لە سەدی هەرێمی كوردستانی بۆ گەرميان وبۆ پرۆژەكانی بەردەوام وپێشنيار كراوەكان داندراوە، كەواتە دوو سەد و هەشتا و هەشت مليار و چوار سەد و بيست و حەوت مليۆن لە رێژەی بەركەوتی خۆی كەمی بۆ داندراوە، كە شەست لە سەد زياتر مافی خوراوە، تكايە وەڵاممان بدەنەوە.

ئەم هۆكارانە چييە كەوای كردووە ئەم نا هاوسەنگييە هەبێ؟ هەوڵی گەڕانەوەی ئەو مافە بدەنەوە بۆ گەرميان، ئەمە لە زۆر ناوچەی تريش بەدی دەكرێ، بۆ نموونە قەزای خەبات كە سی دەقيقە، نيو سەعات لە هەولێرەوە دوورە، ئەگەر بە سەيارە بە جادەكاندا بڕۆی دەبينی كە گەورەترين پاڵاوگەی نەوتی لێيە كەچی رێگايەكەيان بە تەواوی خراپ و تێكچووە و سەرەڕای كەمی خزمەتگوزاری بۆ ئەم قەزايە، هەروەها قەزای بەردەرەش وەك نموونەيەكی تر، بە پرۆژەكانيدا بڕۆنەوە و ببينن چيان بۆ كراوە، ئايا لە ئاستی رێژەی خۆيان دايە؟ دێمە سەر گەرميان كە بەراستی هەندێك كێشەی گەورەتريشی هەيە، يەكێك لەوانە كە كێشەی هاتوچۆی رێگای دەربەنديخان كەلارە، بەڕێزان ئەم رێگايە بەرێگای مردن ناونراوە، پێم وايە كەس نييە لەم هۆڵە نەيبيستبێ، ئەمە لە خۆيەوە نەهاتووە ئەم قسەكردنەم بە داتا و بە ئامار دەيخەمە بەرچاوی بەڕێزتان، لە رووداوەكانی هاتوچۆی نێوان كەلار و دەربەنديخان كە شەست كيلۆ مەترە.

بەڕێزان لەماوە ساڵەكانی 2011 و 2012 نزيكەی سێ سەد رووداوی هاتوچۆ روويانداوە، نزيكەی سەد كەس گيانيان لە دەست داوە، نزيكەی چوار سەد كەس بريندار بوون، زياتر لە هەشت سەد ئۆتۆمبێل تێكشكاوە و زيانيان بەركەوتووە، كەواتە لەو شەست كيلۆ مەترە بۆ هەر دوو كيلۆ مەترێك زياتر لە سێ كەس گيانيان لە دەست داوە، ئەوە بۆ ساڵێك، بۆ يەك كيلۆ مەتر حەوت كەس بريندار بووە، بۆ يەك كيلۆ مەتر چواردە سەيارە تێكشكاوە و زيانيان بەركەوتووە، تكايە ئەمە لە 2012 ەوە پارەی بۆ تەرخانكراوە ئەم رێگايە تا ئێستا چاك نەكراوە، كە ماوەكەی هەزار رۆژە، حەوت سەد و بيست رۆژی رۆيشتووە، دەست بەكار نەبوونە تێيدا، تكايە پەلەی لێ بكەن و جێ بەجێی بكەن، بەڕێزان زۆرێك لە هاوكارانم لە پەرلەمانی كوردستان دەستخۆشيان لێ دەكەم باسی باشكردنی باردۆخی ژيانی پێشمەرگە زۆر قسەی لەسەر كرا، زۆر باسكرا، زۆر قسەی باشی بۆ كرا و هەموو بە رەوامان زانيوە كە مافی خۆيان پێ بدرێ، تكايە با بچێتە بواری جێ بەجێكردنەوە و مووچەكەيان و دەرماڵەكەيان وەك سوپای عێراقيان لێ بيێت و چيتر ئەو مەغدوورييە لەسەريان نەمێنێ، داواش دەكەم مووچەكانيان لەكاتی خۆيدا بدرێ، كە زۆربەی فەرمانبەران بەتايبەتی هێزەكانی ناوەخۆ زۆر جار مووچەكانيان دوا دەكەوێ لەگەڵ هێزی پێشمەرگە.

بەڕێزان بابەتێكی تر هەيە كە زياتر لە هەشت مانگە پەرلەمانی كوردستان ليژنەی ناوەخۆ تەعديلی ياسای ژمارە 18ی ساڵی 2011 تەواو كردووە، بە ليژنەی ناوەخۆ و بە ليژنەی ياسايشەوە، كەچی وەزارەتی دارايی رێگا نادات بخرێتە هۆڵی پەرلەمان، دەنگی لەسەر بدرێ، تكايە روونی بكەنەوە ئەو

قورسایيه دارایيەی دەكەوێتە ئەستۆی حكومەت لەمە چەندە؟ كە ئەمە پێویستییەكی وەزارەتی ناوەخۆيە و خۆيان داوای دەكەن، هەموو هێزەكانی ئاسایش و پۆلیس بەبەردەوامی داوای دەكەن، هەروەها مافی خۆشیانە، دەپرسین ئەگەر قورسایی دەخاتە سەر بودجەی هەرێمی كوردستان خانەنشینەكان لە هەرێمی كوردستان زۆر بە شێوەیەكی نا سروشتی دەچێتە سەر بودجەكە بەبێ ئەوەی یەك فەرمانبەر لە فەرمانبەرانی حكومەتی هەرێم كەم ببێتەوە سالآنە، كەوتە لە دەرەوەی فەرمانبەرایەتی و كاری حكومی خەڵكێكی زۆر خانەنشین دەكرێت.

تكایە ئەوانە رابگرن بۆ ئەوەی بتوانن ئەمانە حەقیان پێ بدرێ، ئەویش یەكسان كردنەوەی خانەنشینەكەیانە بە رێژەی هەشت لە سەدی مووچە و موخەسەسات، كە من دەتوانم دوو نووسراو بخەمە بەردەستتان كە نووسراوەكانم لەبەر دەستە، بە دوو نووسراوی وەزارەتی دارایی و ئابووری و سەرۆكایەتی حكومەتی هەرێمی كوردستان شەش هەزار و سەد و یەك كەس خانەنشین كراوە بەدەر لە یاسا و بەدەر لە رێنماییە زانستییەكان، گەر دەتانەوێ دەیخەمە پێش چاوی بەرێزتان، داواش دەكەم لە حكومەت كە ئێمە لەناو هۆڵی پەرلەمان بووین كۆمەڵێك كارەسات لەناو هەولێر روویدا، ئەو دڵخۆشییەی هەرێمی كوردستان بەبوونی بارانی ئەمساڵ و رزگاربوونمان لە وشكەساڵی بەراستی بەو رووداوانە خەریكە كاریگەری لێ دەكرێت و خۆشییەكە كەم دەكاتەوە، زیانێكی زۆر بەر هاوولآتیان كەوتووە، رێگاوبانەكان زیانێكی زۆری بەركەوتووە، داوا دەكەم حكومەتی هەرێمی كوردستان، نوێنەرەكانیان هەوڵێكی جدی و سەریع بدەن بۆ قەرەبووكردنەوەی زیانی هاوولآتیان، چاككردنەوەی رێگاوبانەكانیش بۆ ئەوەی خۆشی بارانەكە لەخەڵك تێك نەچێ، بەرێزان دواجار دەڵێم حكومەتی سەركەوتوو خۆ بە حكومەتە سەركەوتووەكان بەراورد دەكات و حكومەتە شكست خواردووەكان هەمیشە خۆيان بە حكومەتە شكست خواردووەكان بەراورد دەكەن، من هیوا خوازم كە ئێمە حكومەتەكەمان لەو حكومەتانە بێ كە هەمیشە خۆی بەراوورد بكا بە حكومەتە سەركەوتووەكان نەك حكومەتە شكست خواردووەكان، زۆر سوپاس.

بەرێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو كاك عمر هەورامی.

بەرێز عمر صدیق محمد:

بەرێز سەرۆكی پەرلەمان.

بودجەی هەرێمی كوردستان بۆ ساڵی 2013، چوارەمین پرۆژەی بودجەیە كە لە خولی سێیەمی پەرلەمانی كوردستان گفتوگۆی لەبارەیەوە دەكرێت، ئەم پرۆژەیە لە قۆناغێكی ئابووری گوزەردا موناقەشە دەكەین، مەبەستمان ئابووری هەموو عێراقین (من ضمنها) ئابووری كوردستانە، كە پێشتر ئابووریەكی موخەتەت بووە، هیوام وایە كە بەرەو ئابووری بازار برۆین، حەتمەن دانانی پرۆژەیەكی لەو بابەتە كاریگەری دەبێ بەسەر تەخمین و جێ بەجێكردنەكەیەوە، جیا لەمە ئەم پرۆژەیە پێویست دەكا وەڵامی چەند پرس و گرفتێك بداتەوە، پرسی ئاسایش و سەلامەتی هاوولآتیانی هەرێمی كوردستانە، كە ئێمە لە

ناوچـەیەکین پـڕە لـە گرووپـی تیرۆرسـتی، ناوچـەکەشمان چـەندین نـا ئیسـتقراری دەوڵـەتی دەبیـنین لـە ناوچەکەدا، بەهەمان شێوە ئێمە کێشەی نیشتەجێ بوون و هەژاریمان هەیە، کـە میراتگـری ڕژێمـی بەعسـی گۆڕبەگۆڕین، بەهەمان شێوە چارەسەرکردنی کێشەکانی خانەوادەی شەهیدان و ئەنفال پێویستە ساڵانە لەم بودجەیە چارەسەر بکرێ، ئاوەدانکردنەوە و بونیادی ژێرخانی ئابووری خـەونی ئێمەیـە، خـەونی ئـابووری ناسانە، کێشە و پرسی دامەزراندن و هەلی کار خەونی هەر قوتابییەکە کە دەردەچێت لـە پـەیمانگاکان، لـە زانکۆکان، بەڵام لەبەرامبەریشدا خواستی زۆرینەی ئابووریناسانە بـەوەی کـە زۆرتـرین هـەلی کـار لـە بـازاڕ بڕەخسێت نـەك لـەرێی دامەزراندنـەوە چارەسـەری بێکاری بکـرێ، پـرس و کێشـەی تەندروسـتیمان هەیـە، نەهێشتنی نەخوێندەواری و پەرەپێدانی مرۆیی هەمی ئێمەیە، بووژانـەوەی کـەرتی تایبـەت و بووژانـەوەی کشتوکاڵ و گەشتوگوزار، لەوەش بەدەر جیا لەو کێشانە ئێمە وەکو هـەرێمێك کـە تـازە حـوکمڕانی خـۆجێی دەکـەین، بـە هیـوای بەسـتن و گرێـدانی پەیوەنـدی لەگـەڵ وڵاتـانی تـر لـەرووی سـەقافی و سیاسـی و ئیقتیسادییەوەین، بە حکومی ئـەوەی کـە ئەنـدامی لیژنـەی دارایـی و کاروبـاری ئـابووریم، پسپۆرییەکەشـم کەمێك نزیکە لەو بابەتـەوە، مـن لـەوە تێگەیشتووم کـە ئـەم پـڕۆژەیـە بـەپێی بنەمایـەکانی سیسـتەمێکی ئابووری (جی، ئێف، ئێس جەنەراڵ فاینەڵ سیستەم) کە خودی پڕۆژەکە پێکهـاتووە لـە شەسـت بـەرگ، کـە ئاراستەی پەرلەمان کراوە و بەسەر حیسابەکانی جۆر و مادده و دەروازەدا دابەش بووە، ئەم پڕۆژەیە راستە ئاراسـتەکانی، ئامانجـەکانی لەلایـەن ئەنجومـەنی وەزیرانـەوە دەستنیشـان کـراون، بـەڵام شـێوازی ئاوەدانکردنەکەی لەلایەن خەڵکانی پسپۆڕ و ئەکادیمی لەلایەن خەڵکانێك کە فەرمانبەرن یـان بەڕێوەبـەرن ئامـادەکراوە، ئیسـتیمارە ئیسـتعدادەکەی، مـن تـەنها یـەك نموونـە بـۆ بەرچـاورونی هاوڕێکانم ئامـاژەی پێدەدەم، ئەویش ئامادەکردنی پرۆژەی بودجەکەیە تایبەت بە وەزارەتی ناوەخۆ، بـەڕێزان، ئـەو فەرمانبـەر و کارمەندانەی کە بەشدارن لە ئامادەکردنی ئەم پڕۆژەیە کێن؟ ئەو فەرمانبەرانەن لەبەشی زاتیە، لەبەشی حیسابات، لەبەشی تەدقیق، بە هەمان شێوە مودیر و مەعاون مودیرەکانن، واتە لەکۆی هەموو ئـەو وەحـدە ئیدارییە، حیسابیانەی کە هەن لە هەرێمی کوردستاندا ئیمکانە نزیکی دە هەزار فەرمانبەر بەشـدار بـن لـە داڕشتنی ئەو پڕۆژەیە کە لە دوو توێی شەست بەرگ ئاراستەی پەرلەمانی کوردستان کـراوە، بۆیـە دەبیـنین ئەگەر ئێمە سەردانی ناوچەکان بکەین بەتایبەت ئەو وەحدانەی سەر بەوەزارەتی ناوەخۆن، ئێمە بـەردەوام دەڵێین کەلوپەلیان، پێداویستی ئـەمنیان، ئـەجهیزەکانیان، جل و بـەرگیان لەئاسـتی پێویسـتدا نییـە، بۆیـە کاتێك کە ئیستمارەکە دێتە بەردەستی ئێمە دەڕواتە بەردەست وەزارەتی دارایی دەبینین زۆر نا بەرامبـەری هەیە لە تەخمین کردندا، ئەوەی کە ئێمە هەستی پێدەکەین، راستە واقع نابەرامبـەری هەیـە، چونکە بۆ؟ خواستی ئەجهیزەکانی ئێمە، خواستی کارمەندەکانی وەزارەتی ناوەخۆ زۆر لەوە زیـاترە کـە ئێمـە تـەوەقعی دەکـەین، ئێمـە بونیادێـك و ژێرخـانێکی لـەرووی بینـا، لـەرووی ئـەجهیزە داڕووخانمـان هـەبووە، وڵاتـێکین خۆمان تازە دروست دەکەین، بۆیە دەبنین لەبەرامبەردا وەزارەتی دارایی، ئەو بەڕێزانەشی کە لەوێوە وەکو فەرمانبەر دواتر تا دەگاتە پلەی وەزیر کە ئیقراری ئەوە دەکا لەسەر چی ئیتیفاق بکرێ، وەکو بودجـە بـۆ

فلانـە وەزارەت دابنـدرێ، کـەم دەکرێتـەوە، بـۆ؟ چـونکە لەبەرامبـەردا سـی وەحـدەی تـر کـە پێکهـاتووە لـە سەرۆکایەتی، وەزارەتەکان، ئـەو فەرمانگانـەی کـە نەبەسـتراوەتەوە بـە وەزارەتەکانـەوە، هـەمان داواکارییـان هەیە، بۆیە من جورئەت ناکەم بڵێم بە گۆترە داندراوە، چونکە ئەمە بەرهەمی کاری بەلایەنی کەمەوە سێ تـا چـوار مـانگی خـەڵکی موختـەس بـووە، بەخوێندنـەوەی راپـۆرتی دارایـی پرۆژەکـە و وردبوونـەوە و بەراوردکردنی لەگەڵ ئەوژمارانەی کە تـەرخان کـراون لـەو شەسـت بەرگـەی کـە ئامـاژەم پێـدا، هەوڵدەدەم بەکورتی، سەرتان نایەشێنم، تەنها چەند ئاماژەیەك بخەمەروو، یەکەمیان تایبەتە بە بەشـداری هـەرێم لـە داڕشتنی سیاسەتی دارایی و دانانی بودجەی عێراق.

خاڵی دووەم بوونی سیولە و پارەی پێویست لە حیسابەکانی حکومەت بۆ خەرجکردن.

خـاڵی سـێیەم کـە ئەمـە پەیوەنـدارە زیـاتر بـە پرۆژەکـەوە، تێچـووی ئامانجـەکانی پـرۆژەی 2013 بـۆ هەرتاکێکی کوردستان، یان بۆ هەر خانەوادەیەك لە ئاسایش و سـەلامەتی، لـە ئاوەدانکردنـەوە و نیشـتەجێ بـوون، لـە پـەروەردە و خوێنـدنی بـالا، لـە وزە و کارەبـا، لـە ئـاو و شـارەوانییەکان، لـە تەندروسـتی، هـەتا کەرتەکانی ترەوەش، خـوارەوە، مـن نـاتوانم تەفاسیلەکەیتان پـێ بـدەم، لەبـەر ئـەوەی کـاتی زۆرتـان نابـەم، ژمارەی زۆریشمان بەرگوێ کەوت، بـەڵام دووبـارە گەڕانـەوە بـۆ ئـەو تەرخانکراوانـەی کـە لەبـەر دەسـتمانن ئیمکانە کە بتوانن چ وەکو توێژەر یان پەرلەمانتار سوودمەند بین لێی، لەوەی کـە بـۆ داهاتوومـان بتـوانین هاوکاری خەڵکی تریش بکەین.

خاڵی چوارەم ئەوەی کە گرینگە بەلای منەوە ئاماژەی پێ بدەم ئیمکانە کەمترین ئاماژەی پێـدرابێت، هـەر مەبەستمە ئاماژەدانەکەم مەبەستم چییە پێی؟ مەبەستمە بۆ خۆم، دونیا بینی خۆم بۆ پەرلەمانەکـەم، بـۆ حکومەتەکەم، بۆ ئەو هاووڵاتیانەش کەرۆژێك لە رۆژان گوێیان لە وتـەکانی مـن بێـت، بیبیـنن دونیـا بـینی ئەم هەرێمە چۆن رەنگی داوەتەوە لە تەرخانکراوەکانی بودجەی هەرێمی کوردستان تایبەت بەچی؟ تایبەت بێت بە پەرەپێدانی پەیوەندییەکان و سوود وەرگرتن لە پێشکەوتن و ئەزموونی وڵاتانی تر.

خاڵی پێنجەم رێژەی سودمەندبوونی ئافرەتان و منداڵان لە بودجەی ساڵی 2013 بەشێوەیەکی تـەقریبی، خاڵی شەشەم کەرتی تایبەت و بودجەی وەبەرهێنان ئەم بودجەیە چۆن هاوکاری دەکا یان مامەڵەی لەگـەڵ دەکا.

خاڵی حەوتەم پێشمەرگە و دامەزراوەی بەرگری هەرێمی کوردسـتان، لـەخاڵی یەکەمـەوە دەسـت پێدەکـەم، بەکورتی و بە کرمانجی دەڵێم ئەوەی کە لەراپۆرتەکەدا هاتووە تایبەت بە ئەو ئیشکالەی کە هەیە لە نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی بەغدا، بەتایبەت بە بەشداری پێنەکردنی لە دانانی بودجە، مـن پێشنیار دەکەم وەزارەتی دارایی و وەزارەتی تەختیتیش کۆنگرە یان کۆنفراس، کۆبوونەوە، هەر نـاوێکی لـێ دەنێن، گرێبدات لەماوەی ساڵی داهاتوو بە ئامادەبوونی خەڵکی پسپۆڕ بە سوود وەرگرتن لـەو وڵاتانـەی کـە فیدراڵین، بۆ ئـەوەی ئێمـە بـزانین چـۆن خوێندنـەوە بـۆ ماددەکانی دەسـتووری عێراقـی فیـدراڵ دەکـەین، ئەزموونیش لەوڵاتانی فیدراڵی وەربگرین، چۆن بتـوانین بـە هەماهـەنگی لەگـەڵ پەرلەمانـدا بتـوانین لـەم

بارەیەوە شتێك بەدەست بێنین یان بگەینە قەناعەتێك بەوەی کە ئایا ئێمە حەقمانە بەشداربین لەدانانی ئەم بودجەی عێراقە یان حەقمان نییە؟ ئەم بابەتە بۆ ئێمە گرینگە.

خاڵی دووەم پەیوەندارە بە سیولە و بوونی پارە لەبانکەکانی هەرێمی کوردستان، بەڕێزان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەندامانی بەڕێز، بەخوێندنەوە و پێداچوونەوە بۆ حیسابەکانی کۆتایی ساڵی 209، 2010، 2011، کە ڕەوانەی پەرلەمان کرابوو تێبینی ئەوەم کردووە دڵنیام بڕی زۆریش لە هاوڕێکانم تێبینی ئەوەیان کردووە کە بڕی ئەو پارەی تەرخانکراوە بۆ هەرێمی کوردستان لەبەشی داهاتی عێراق بەنزیکەی 36 جار گەیشتۆتە هەرێمی کوردستان، واتە وەزارەتی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەردەوام پارەی لەبەر دەست نییە بۆ هەر خەرجییەك وەزارەتەکان داوای لێ بکەن، بۆیە من پێشنیار دەکەم، بەڕێزان وەزارەتی دارایی بە دوو خاڵ ئیمکانە پێویست بکات هەڵبستن، یەکەم دووبارە داڕشتنەوە و پۆلێن بەندکردنی بۆ ئەو خەرجییانەی کە هەن، لەسەر ئاستی مستەوا و دەروازەکان، مەبەستم مووچەیە، مەنافیعی ئیجتیماعییە، خەدەمات و سیلەعە، هەتا دوایی، چونکە ئیمکانە هەندێك خەرجی لە بیدایەتی مانگەوە ئەگەر بکرێت ئەمە ببێتە هۆی ئەوەی کە سیولە لە بانکەکانی ئێمە کەم بکا، خاڵی دووەم من پێشنیار دەکەم خشتەیەك بۆ پێدانی قەرزەکان دەستنیشان بکرێ، واتە قەرزەکانی کشتوکاڵییە، بازرگانییە، خانووبەرەیە، هاوسەرگیری، مەرج نییە ئەو قەرزانە لە بیدایەتی مانگەوە بدرێ، کرێی مامەڵەکانیان بدرێ، بەڵام پاش دراسە بڕیار بدرێ لەوەی کە ئەم قەرزانە لە چ کاتێکدا بدرێ لە مانگەکەدا، ئەوەش کاریگەری دەبێت لەسەر بوونی سیولە لە بانکەکاندا، بەشی دووەم لە قسەکانم تایبەتە بە تێچووی ئامانجەکانی پڕۆژەکە، ئەگەر کۆی بڕی تەرخانکراوی وەزارەتی پێشمەرگە، وەزارەتی داخیلی، جیهازی ئاسایش، مەجلیسی ئاسایش کۆ بکەینەوە، دەگاتە نزیکەی سێ ترلیۆن و ئەوەندە ملیار دینار، بەلابردنی ئەو خەرجیانەی کە تەرخانکراون بۆ دروستکردنی بینایە یان ژێرخان و بونیادی ئەم ئەجهیزانە دەبینین بڕی تێچووی ئەمنیەت و پاراستنی هەر هاووڵاتییەك لە هەرێمی کوردستاندا نزیکەی حەوت سەد هەزار دینار و بەرەو سەرە، واتە لە ساڵێکدا، ئێمە لەپاش ئەم بڕە تەقریبییە پرسیارێك لە خۆمان دەکەین ئایا سەلامەتی ئێمە لە سەلامەتی گیانمان لە تیرۆر، لە هەڕەشەی تیرۆر، لە هەڕەشەی هاتنی خواردنی خراپ، لە بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی، لە نەهێشتنی بڵاوبوونەوەی مادده هۆشبەرەکان، ئەم بڕە پارەی دەوێت؟ یان پێویستییەتی؟ وەڵامەکەی هەریەك لەئێمە دەتوانین دەستمان بکەوێ، بەڵام ئەگەر بڕی تەرخانکراوی بەشی بودجەی وەبەرهێنانی ئەوچوار دەزگایە تەماشا بکەین ئامانجەکانی لە دوور مەودایە، لەماوەی ئەمساڵدا چیمان بۆ بەدی دەهێنن؟ بەردەوامی لەپاراستنی گیان و ماڵی هاووڵاتیان، بەردەوامی زیادکردنی ئاسایش و پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری و پاراستنی خواردنەمەنییە، خاڵی سێیەم دەستەبەرکردنی ئاسایش و پاراستنی سەرمایە گوزاری و بەرەنگاربوونەوەی تیرۆرە، بەڕێزان ئەم خاڵە بۆ ئێمە زۆر گرینگە، ئێمە لە عێراقدا کە دەژین ئیمکانە بە دەیان گر ووپی تیرۆرستی هەبووبن، لە پێش ساڵی 2003 بەشێك لەهەرێمەکەی ئێمە بەداخەوە بەشێك بوو

له بەرهەمهێنانی تیرۆر، چونکە چەند گروپێکی تیرۆرستی لە چەند بەشێکی ناوچەکەی هەرێمی کوردستان هەبوون.

ئێستا خۆشبەختانە هەرێمەکەی ئێمە لەمە بەدووره، گرووپەکانی تیرۆرستی پێچەوانەوە ناتوانن سنوورەکانی ئێمە ببەزێنن، کە ئیمکانیشە ئەمن بۆ خۆم پێش بینی ئەوەش دەکەم لە هەر لەحزەیەك گرووپەکانی تیرۆرستی بتوانن سنوورەکانی ئێمە ببەزێنن، هەرچەندە دەزگاکانی ئاسایشی ئێمە بە سوپاسەوە شەونخونانە تا ئێستا نەیان هێشتووە لە ساڵی 2007 بە دواوە ئەم گرووپانە هیچ چالاکییەکی تیرۆرستی لە هەرێمی کوردستان ئەنجام بدەن، ئاوەدانکردنەوەو نیشتەجێ بوون، بە کۆکردنەوەی هەموو ئەوبڕانەی کە تەرخانکراون بۆ ئاوەدانکردنەوە و نیشتەجێ بوون.

دەبینین لە ساڵی 2013 دیزاین و دراسەکردن و قیرتاو کردنی دەیان کیلۆمەتر لە هەرێمی کوردستان وەکو جادە و ڕێگا و بان جێ بەجێ دەکرێ و ئەنجام دەدرێ، دروستکردنی چەندین بینایەی حکومی، بەردەوام بوون لەسەر دروستکردن و نۆژەنکردنەوەی چەندین قوتابخانە و بنکەی تەندروستی لەناو هەرێمی کوردستان، لەو ناوچانەشی کە لە دەرەوەی هەرێمی کوردستانن، گەیاندنی تۆڕی کارەبا بۆ ئەو شوێنانەی کە پێیان نەگەیشتووە، پێشنیاری من و ڕاسپاردەی من بۆ حکومەت ئەوەیە ڕاستە لە هەرێمی کوردستان لە ناوچە جیا جیاکان چەندین پڕۆژەی جۆر بە جۆر هەن، بەڵام بۆ ئەوەی جۆری ژیان جۆرێك لە هاوسەنگی تێدابێ لە ناوچە جیا جیاکانی هەرێمی کوردستان ئەولەویەت بە جێ بەجێکردنی پڕۆژەکان بدرێ بەو شوێنانەی کە تووشی ڕاگواستن یان کاولکاری کراون، تایبەت بە نیشتەجێ بوون حکومەتی هەرێمی کوردستان بەپێی ئەم پڕۆژەیە لە ڕێگای چوار ڕێگاوە بەردەوام دەبێ لە کەمکردنەوەی کێشەی نیشتەجێ بوون، ئەوانیش بەردەوام بوونە لەسەر ڕێگای قەرزەکانی پێشینەی خانووبەرە، دروستکردن و تەواوکردنی چەندین یەکەی نیشتەجێ بوون بۆ خانەوادەی شەهیدان و ئەنفالکراوان،.

خاڵی سێیەم بەردەوام بوونە لەسەر دروستکردنی یەکەی نیشتەجێ بوون بۆ خەڵکی کەم دەرامەت.

خاڵی چوارەم بەردەوام بوونە لەسەر دروستکردنی یەکەی نیشتەجێ بوون لە ڕێگای وەبەرهێنانەوە، هەریەك لەو ڕێگایانە فیئەیەکی دیاریکراو لەهەرێمی کوردستان دەپێکێت، کەرتی پەروەردە و خوێندنی باڵا بەخێرایی ئاماژەی پێدەدەم، چونکە بەڕێزانم هاوکارانم زۆر شتیان بە وردی لەم بابەتەوە باس کرد، ئەگەر ئێمەبۆ کەرتی پەروەردە تەنها ئەو قوتابیانەی کە لە قوتابخانەو لە دایەنگە سوودمەند دەبن لە خزمەتگوزاری پەروەردەییەکان تێچووەکەی پاش ئەوەی کە تێچووی ئیداری یان هەندێك تێچوو کە ناڕاستەوخۆ نەبستراون بەم خزمەتگوزارییەوە، تەماشا دەکەین تێچووی هەر قوتابییەك ئیمکانە نزیکەی دوو ملیۆن بەرە و سەربێت لەساڵێکدا، واتە هەر خانەوادەیەك لە هەرێمی کوردستان ئەگەر قوتابییەکی هەبێت ئیمکانە بەم خزمەتگوزارییە بە ناڕاستەوخۆ دوو ملیۆن دیناری بەر بکەوێت، بە هەمان شێوە بۆ ئەو قوتابیانەی خوێندنی باڵاش تێچوویەکی هەر قوتابیەکی خوێندنی باڵا تەبعەن ئیمکانە تێچوونەکە بۆ خوێندنی دبلۆم، بە کالۆریۆس، ماجستێر و دکتۆرا حەتمەن جیاوازی دەبێ.

بەڵام بەتێکڕایی ئیمکانە بگاتە نزیکی پێنج ملیۆن دینار، واتە ئەگەر هەر خانەوادەیەکی ئێمە قوتابییەکی هەبێ لە خوێندنی باڵا سوودمەند دەبێ بە ناراستەوخۆ لە ماوەی 2013 بە پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری بەرامبەر بە پێنج ملیۆن دینار، تێچووی وزە و کارەبای هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان، هاوڕێکانم ئاماژەیان پێدا ناچمە ناو وردەکاریەکەی، بەهەمان شێوە بۆ کەرتی تەندروستی، بۆ کەرتەکانی تر، بۆ ئەوەی کاتی زۆرترتان نەبەم دەچمە سێ خاڵی کۆتایم.

خاڵێکیان ئەوەی کە مەبەستم بوو ئاماژەی پێبدەم بەڕێزان هەرێمی کوردستان پێش راپەڕین لەسەر ئاستی تاك و خێزان و رێکخراوە سیاسی و نا سیاسیەکان زۆربەی دەرگاکانی بەروودا داخرابوو، چ لەگرتنی پەیوەندی یان لە هاموشۆ، بەڵام خۆشبەختانە لەدوای راپەڕین ئەم دەرگایە لەسەر ئاستی تاك، لەسەر ئاستی دامەزراوە کۆمەڵایەتییەکان، رێکخراوە نا حکومییەکان، سیاسییەکان، موئەسەساتی حکومی کرایەوە، ئەم پەیوەندی و هاموشۆ و گرتنی پەیوەندیانە ئەنجام دەدرێن، بەڵام لەبەرامبەریشدا ئێمە نابێ نادیدە بگرین بەوەی کە تێچوونی هەیە، من بە وردبوونەوەم لەو خشتانەی کە هاتوونەتە بەردەستی ئێمە چەند ناونیشانێك دەبینم، ئەو بڕانەی کە تەرخانکراون بۆ پڕۆژەی تواناسازی، سەد و بیست ملیار دینار، ئەو بڕانەی کە تەرخانکراون تەبعەن بڕێکی شاراوە هەیە لەپاڵ سەد و بیست ملیارەکە، بە تەقریبی ئیمکانە بگاتە نزیکی پانزدە تا شانزدە ملیار دینار کە ساڵانە خەرج دەکرێ بۆ مووچەی ئەو توێژەرانە یان ئەو قوتابیانەی کە لەرێگای تواناسازییەوە چوونەتە دەرەوە، واتە ئێمە غەیری خەرجی تواناسازی خەرجی مووچەی ئەو فەرمانبەرو کارمەندانەی کە لەوەزارەتە جیاجیاکانن دەیان دەینێ یان ئەوانەی کە بۆ موساحەبە دەچن لەگەڵیان، ئیمکانە قوتابییەك خێزانداربێ خێزانەکەی فەرمانبەربێ، بە سیفەتی موساحەبە و هاوڕێیەتی هاووڵایەتی مووچەکەی خۆی وەردەگرێ، ئەمەش تێچووی هەیە لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستان، زائیدەن بیست و دوو ملیار دینار بۆ وەفدەکان و پەیوەندی گشتی و میوانداری، شەش ملیار دینار بۆ دەورات، هەشت ملیار دینار بۆ کۆنگرەکان، ئەم تەرخانکراوانە پێمان دەڵێن ئەو چالاکییە جۆر بەجۆرانەی کە دەکرێن، کۆنگرە و کۆبوونەوە ئابووریەکان، کۆنگرە علمییەکان، سیاسییەکان، سەقافییەکان، بازرگانییەکان لە هەرێمی کوردستان کە دەکرێت بڕەکەی دواتر لەناو بودجەی هەرێمی کوردستاندا رەنگی داوەتەوە، ئەمە دیدگا و بینینی حکومەتی هەرێمی کوردستانە، بۆ ئەو میوانانەی کە دێن، لە ئاستی رێکخراو، لە ئاستی موئەسەسەی ناحکومی، لە ئاست موئەسەسەی نێودەوڵەتی، لە ئاستی نوێنەرانی وڵاتان، ئەگەر قونسوڵ بێ یان وەزارەت ئێمە میوانداریمان هەیە، میوانداریش تێچووی دەوێت، بۆیە کۆی ئەو تێچووانە لە ژێر ئەو ناونیشانە کۆ دەبێتەوە، بەهەمان شێوە ئێمە وەفد و شاندمان هەیە بۆ دەرەوە، ئەو وەفد و شاندانەی کە لەرێگەی موئەسەسەکانی هەرێمی کوردستانەوە چ بۆ دەورات بێ، یان بۆ بەشداری کردن بێ لە کۆنگرەکان، یان بۆ سەردانی کردنی هەر موئەسەسەیەکی نیشتیمانی یەکێك لەوڵاتانی ناوچەکە یان بیانی و رۆژئاوا تێچووی هەیە، کۆی ئەو تێچووانە لە ژێر ئەو ناونیشانەدا کۆ بوەتەوە، ئەم تێچوونانە دەمان گەیەنن بەچی؟ ئەم تێچوونانە دەمان گەیەنن بەوەی کە ئێمە دوورە پەرێز نەبین، سوود لە ئەزموون و پێشکەوتنی وڵاتانی تر

وەر بگرین، لەپەنجایەکان بەدواوە ئەگەر ژمارەیەك قوتابی ئەم کوردستانە رۆیشتبنە دەرەوە ناوی یەك، دووانێکیان بڵێین د.کەمال ئەزهەر و د. عزەدین مستەفا، چەندینی تریش وەکو ئەوان نموونەی ئەوانە بوون کە سوودیان لە پێشکەوتن و ئەزموونی وانە وەرگرتن و زانست وتنەوە وەرگرتووە و ئێمەش ئێستا رۆژانە یان مانگانە ئەوانەی کە توێژەرن سوود لە بەرهەمەکانی ئەوان وەردەگرین، ئەوە نموونەیەکی خۆماڵی بوو لە رابردوو، ئەگەر ئەوانەی کە لەئێمەوە نزیکن زۆرجار باسی میصر دەکرێت، محمد علی پاشا ئەگەر هەر وەکو هەندێك لە نووسەران یان لە مێژوو نووسان باسی بکەن بەوەی کە تاوانکار بووبێت، بەڵام بەشێکی زۆر بەوە ناوی دەبەن کە نوێکەرەوەی میصر بووە، چونکە ژمارەیەکی زۆر لە لاو و قوتابی وڵاتەکەی خۆی نارده دەرەوە و دواتر چەندین نووسەر و بەهرەمەندی وەکو د. عبدالرحمن کەواکبی و هەتا ئاخیری لێ دەرچوو، بۆیە من پێشبینی دەکەم ئەم حکومەتە، خولی پەرلەمانی سێیەمیش ئەو خۆشحاڵییە پێ ببەخشرێت لەماوەی چەند ساڵی داهاتوو کە بەهۆی تەرخانکردن و پەسەندکردنی ئەو بڕانەی کە خەرجکراون بۆ ناردنە دەرەوەی قوتابیان و لاوان ببوینە هۆی نوێکردنەوەی ئەم هەرێمە، بە دڵنیاییەوە ژمارەیەکی زۆر لەو قوتابی و لاوانە و گەنجانەی کە دەگەڕێنەوە ئێمە لەداهاتوو سوودیان لێ وەردەگرین، چونکە فێربوون چۆن بنووسن، فێرببوو قسە بکەن، فێربوون وانە میتۆدی زانستیمان بۆ بەرهەم بهێنن، شاندەکانی حکومەت و پەرلەمانی کە دەڕۆنە دەرەوە دواتر وانەیەك فێردەبن چ لەوانەی میوانداری بێ یان قسەکردن بێ یان مامەڵەکردن بێ لەبەرامبەردا، دوو خاڵی کۆتایم خاڵی بودجە و کەرتی تایبەتە، بە تەماشاکردنی بودجەی تەرخانکراوی ساڵی 2013 تەماشا دەکەین بڕی پێنج ترلیۆن و سێ سەدو سی و سێ ملیار بە نزیکەیی تەرخانکراوە بۆ ئەم بەشە، بەراوردی بکەین لەگەڵ ساڵی 2010 دەبینین بە رێژەی لە سەدا پەنجا بەسەرەوە زیادی کردووە، کە لەساڵی 2010 سێ ترلیۆن و پێنج سەد و چل و سێ ملیار بووە، لەبەرامبەردا کۆی ئەو پرۆژانەی کە هەن ئەگەر پرۆژەی بیانی بن یان هاووبەش یان خۆماڵی دەبینین نزیکەی ئەگەر بەهەڵەدا نەچووبم شانزە ملیار دۆلار لە هەرێمی کوردستان سەرمایە گوزاری هەیە، کۆی ئەم دوو بڕە پارەیە لەساڵی 2013 پێمان دەڵێن کە لەپاڵ ئەو دامەزراندنی کە پێشبینی دەکرێ لەساڵی 2013دا وەکو هەلی کار بۆ گەنجان و لاوانی ئەم وڵاتە دەستەبەربێ، چەندین هەلی کار لەکەرتی تایبەتیش دەستەبەر دەبێ، پێشنیارێکم هەیە تایبەت بۆ ئەم بابەتە، بەڕێز وەزیزی دارایی و بەڕێز وەزیری پلاندانان، بەسەرنجم تایبەت بەو سەرمایە گوزاریانەی کە هەن دەبینین کەرتی کشتوکاڵ و کەرتی تەندروستی کەمترین سەرمایە گوزارییان تێدا کراوە، بۆیە پێشنیار دەکەم ئەگەر لەرێگەی پێداچوونەوە بە رێنمایەکان یان گرتنە بەری هەررێگەیەکی تر بێ، بە هاوکاریکردن بێ، دەعمی ئەو کەسانە بکەن کە سەرمایە گوزاری لەم بابەتە دەکەن، تەسەوڕ دەکەم ئەم بابەتە زۆر هاوکاری حکومەتیش دەبێ بۆ ساڵانی داهاتوو، خاڵی کۆتایم تایبەتە بەپێشمەرگە و دامەزراوەی بەرگری، بەشێوەیەکی گشتی دەڵێم من پشتیوانی لە وتەی هەموو ئەو بەڕێزانە دەکەم کە تایبەت بوون بە دامەزراوەی بەرگری یان بابڵێین هێزی پێشەرگەی هەرێمی کوردستان، هەر لەباشکردنی مووچەیانەوە، لە تەجهیزکردنیانەوە، خاڵی یەکەمە، خاڵی دووەم دەڵێم پێویستە لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستان لەکاتێکدا کە حکومەتی فیدراڵی

پابەند نابێ بە پتەوکردن و بنیادنانی ئەم هێزە وەکو دامەزراوەیەکی نیشتیمانی، حکومەتی هەرێمی کوردستان چیتر چاوەڕێی حکومەتی فیدراڵی نەکات، بۆ خۆی لەرێگەی بودجەی تەکمیلی یان هەرپارچەیەکی تر مەشق بکات، هێزی هەرێمی کوردستانیش پڕ چەك بکات، چونکە هیچ مەعقول نییە لەکاتێکدا هێزەکانی عێراقی فیدراڵ پڕ چەك بکرێن، مەشقیان پێ بکرێن، هێزەکانی پێشمەرگە لەم بابەتە بەدوور بن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك اسماعیل.

بەڕێز اسماعیل محمود عبدالله:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان، من سەرەتا دەستخۆشی لە سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان دەکەم، بەرلەوەی دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی و ئابووری و راپۆرتی لیژنەی وەزارەتی دارایی و ئابووری بکەم، دەستخۆشییەکەم ئەوەیە لە سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان کە توانی دەرگای پەرلەمانی کوردستان بکاتەوە بەرووی ئەورووپا و وڵاتە پێشکەوتووەکانی دونیا، دەستە، دەستە، پۆڵ، پۆل لە پەرلەمانتارە بەڕێزەکان، لە فراکسیۆنە جیا، جیایەکان بنێریتە دەرەوەی وڵات، تا ئاشنا بن بە کاری نهێنی پەرلەمانتارەیان، ئەوەیان جێگای دەستخۆشییە لەسەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان لەبەر ئەوەی من پێم وایە ئەو هێمنییەی ئێستای قاعەی ئێمە، ئەو گفتوگۆیە باشانەی کە ئێستا بەڕێوەدەچی، من سوپاسی هەموو پەرلەمانتارە بەڕێزەکان دەکەم کە لە رۆژانی رابردوو، تائێستاشی لەگەڵ بی هۆڵی پەرلەمان زۆر بەهێمنی گفتوگۆی تێداکراوە، زۆر بەرێك و پێکی گفتوگۆ لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان کراوە، ئەگەر موقارەنەی بکەین بەساڵانی پێشوو جیاوازییەکی زۆر، زۆری هەیە، ئەوەش دەلالەت لەوەیە کە بەداوای لێبوردنەوە نە دەستەڵات شارەزایی هەبوو لەوەی کە چۆت تەعامول لەگەڵ ئۆپۆزسیۆن بکا، نە ئۆپۆزسیۆن شارەزایی ئەو تۆی هەبوو کە چۆن لەگەڵ دەستەڵات مامەڵە بکات، ساڵی یەکەم پەرلەمانمان بینی چۆن بوو، ساڵی یەکەممان بینی پەرلەمان چۆن پرۆژە باران کرا، ئەو پرۆژانەی لەلایەن ئۆپۆزسیۆنەوە پێشکەش دەکران، لەلایەن دەستەڵاتەوە رەنگە تەعن دەکران، ئەوانەی کە لەلایەن دەستەڵاتیشەوە پێشکەش دەکران لە لایەن ئۆپۆزسیۆنەوە رەفز دەکران، بەڵام ئێستا خۆشبەختانە هەموو لایەکمان کۆکین لەسەر ئەوەی هەم لەسەر پرۆژە یاسایەکان، هەم لەسەر بودجەی خەملێندراو کە ئەمرۆ گفتوگۆی لەسەر دەکەین، بۆیە جارێکی تر دەستخۆشی لەسەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان دەکەم، ئومێدم وایە لە داهاتووش دەستە، دەستە، پۆل، پۆل پەرلەمانتارە بەرێزەکان بنێریتە دەرەوەی وڵات بۆ ئەوەی تەواو شارەزای کاری نهێنی پەرلەمانتاری بین، بۆ ئەوەی بتوانین خزمەت بە گەل و نیشتیمانەکەمان بکەین، هەرچەندە خولەکەمان بەرەو کۆتاییە، بەڵام کۆمەڵێك کادیری نهێنی پەروەردە دەکرێتن، هەم یەکێتی پەرلەمانتاران سوودی لێ دەبینی، هەم حزبەکانی خۆشمان رەنگە لەداهاتوو

سوودیان لێ دەبینی، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان، ئەمڕۆ بۆ شەشەمین ڕۆژە ئێمە بۆ تاوتوێکردنی پرۆژە یاسای بودجەی پێشنیارکراو بۆ ساڵی 2013 بیروڕای خۆمان گەڵاڵە دەکەین، بەڵکو لەڕێی ئەوەوە پێشنیار و ڕەخنەی هەموو لایەکمان دەستهاتێکی وەهای ببێ کە ڕەزامەندی و خۆشگوزەرانی هەموو کوردستانیانی بەدواوە بێت، بەڕێزان، هەموو لایەکمان دەزانین ئەو بڕە پارەی کە لەبەغدا دێ بۆ کوردستان وەك ژمارە کە سێزدە ترلیۆن و ئەوەندە ملیار دینارەی عێراقییە، ژمارەیەکی باشە، بەڵام بۆ وڵاتێك باشتر دەبێ کە خۆی لەبنەڕەتدا بارودۆخی باشە، واتە سەقامگرتووە، دەبێ ئاماژەی پێ بکەم، کە ئەو گوژمەیە لەکوردستان دابەش دەکرێ بەسەر دوو بەشی سەرەکی بەکارهێنان و وەبەرهێنان، من هاوڕام لەگەڵ ئەو بەڕێزانەی کە دەڵێن بودجەی بەکارهێنان لەچاو بودجەی ئەو وڵاتانەی لە شێوازی دابەشینی بودجەدا ڕەچاوی بنیادنان دەکەن و پرۆژەی بودجەیان سەرکەوتووانە بەکاردێنن، لەکوردستاندا ژمارە گەلێك زۆرە، بەڵام لەبیری نەکەین ئێستا زۆرترین پێداگیری بۆ ئێمە لە بودجەی ئەمساڵدا بڕە بەشی بودجەی وەبەرهێنانە کە بەشایەتی کارناسانی ئابووری و چاودێرانی بیانی کوردستان توانیویەتی گەورەترین دەستکەوت لەو بەشەدا دەستەبەر بکات، دیارە بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستییە من وەك بیرهێنانەوە ئاماژە دەکەم بە بەشێکی ئەو دەستکەوتانەی کە کوردستانی کاول بووی دەستی ڕژێمی بەعسی هێناوەتە ڕێزی وڵاتانی ئاوەدان لەو ناوچەیەدا، لێرەدا پێش ئەوەی بچمە ناو تەوەری سەرەکی باسەکەم ئەوە دێنمەوە بیرتان هەرچی کراوە و دەکرێ لە عێراقدا لە حاڵی حازردا بەستراوەتەوە بە تەوافقی سیاسی، دیارە بودجەش لەو تەوافقانە دەر ناهاوێژرێت تا ئەو کاتەی سەرژمێری دەکرێ و یاسایەکانیش بە فیعلی ماف هەموو پێکهاتەکان مسۆگەر دەکات، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان، دیارە زۆر قسە لەسەر دەستکەوتەکان و لەسەر بودجە کرا، من نامەوێ بەڕاستی باس لە دەستکەوتەکان بکەم، تەنها دوو دەستکەوت باس دەکەم، یەك لەو دەستکەوتە گەورانەی کە هەموو لایەکمان شانازی پێوە دەکەین ئەو ئەمن و ئاسایشەیە کە لە هەرێمی کوردستان بە دەستهاتووە و زۆربەی پەرلەمانتارە بەڕێزەکان باس لەو دەستکەوتە دەکەن، ئەگەر ئەمن و ئاسایش نەبێت سەقامگیری لە وڵاتدا نەبێت ژیان دەوەستێت، هەموو ئەو پرۆژانەی ئێمە گفتوگۆی لەسەر دەکەین، هیچ سوودیان نابێ، بۆیە من دەستخۆشی لەوەزارەتی ناوەخۆ و ئاسایش و ئەنجومەنە خۆجێییەکان دەکەم، بەوەی کە توانیویانە ئەو سەقامگیریە لە وڵاتی ئێمەدا بەرقەرار بکەن، بیپارێزن، هەموو لایەکمان دەزانین ئاسایش چەند گرینگە بۆ خەڵکی کوردستان، زۆر قسە لەسەر .....، لەگەڵ ئەوەشدا کە دەستخۆشی لە وەزارەتی ناوەخۆ و ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش کرا، هەموومان ئاسایشمان بە هەند وەرگرت، بەڵام لە هەمان کاتیشدا زۆر لە پەرلەمانتارە بەڕێزەکان باسی بودجەی هێزەکانی ناوەخۆیان دەکرد کە زۆرە، باسی میلاکی زۆریشیان دەکرد، بەڵام دەبێ هەموو پەرلەمانتارە بەڕێزەکان ئەوە بزانن کە ئێمە لەکوردستان بەتایبەتی پەرلەمانی کوردستان پازدە یاسا لە پەرلەمانی کوردستان کە دەرچووە ڕووبەڕووی وەزارەتی ناوەخۆ و ئاسایشی وڵات کراوەتەوە کە وەزارەتی ناوەخۆمان مولزەم کردووە بەوە بتوانێت ئەو یاسایانە جێ بەجێ بکات، یاسای توندوتیژی خێزانی، یاسای چەك، یاسای

کۆمەڵەکان، یاسای ئەنجومەنی پارێزگاکان، یاسای راژە و خانەنشینی هێزەکانی ناوەخۆ، دەزگای ئاسایش، ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێم، یاسای خۆپیشاندان، یاسای هاتوچۆ، یاسای حزبەکان، دەزگای فڕۆکەوانی، هۆبەی ئاسایش، دەستەی دامەزراندن لە پارێزگاکان، لەگەڵ کۆمەڵێك لەو یاسایانەی تر کە نامەوێ ئیشارەتی پێ بدەم، وەختتان بگرم، هەموو پەرلەمانتارە بەڕێزەکان دەزانن تەنها بۆ بەبیرهێنانەوەیە کە ئێمە وەزارەتی ناوەخۆمان مولزەم کردووە بەوەی کە لە پانزە یاسا لە وڵات مەسئولە لێی لە جێ بەجێکردنیان، لە هەمان کاتدا وەزارەتی ناوەخۆ کە باس لە زۆری ژمارەی وەزارەتی ناوەخۆ دەکرێ دەبێ باس لەوە بکەین کە وەزارەتی ناوەخۆ ئەرکەکەی چەند گران و قورسە، سێ پارێزگا مەسئولن لە پاراستن و ئەمنیەتی وەزارەتی ناوەخۆ، لەگەڵ دوو ئیدارە لە هەرێمی کوردستان، 36 قەزا، 104 ناحییە، بە سەدان بنکەی پۆلیسی، بە سەدان بنکەی دیفاعی مەدەنی، بە دەیان بنکەی ئاسایش لە هەموو قەزاو ناحییەکان هەیە، ئەوە حەقیقەتێکە تەنها بۆ بەبیرهێنانەوەیە و هەموو پەرلەمانتارە بەڕێزەکان ئەو راستییە باش دەزانن، هەر بۆ بەرچاو روونی بەڕێزان کە باس لە زۆری میلاکی وەزارەت دەکەن، یان باس لە زۆری بودجەی هێزەکانی ناوەخۆ دەکەن، حەقە ئەو راستیەشیان لەبەر چاوبێ کە یەکەم هاتوچۆی گشتی نزیکەی حەفتا و پێنج بەڕێوەبەرایەتی و بەش و بنکەی هەیە لەشار و لە گشت قەزا و ناحییەکانی تر، سەدا بیست و پێنجی بینایان بەکرێیە، رەگەزنامەی گشتی لەرووی ئیدارییەوە خەرجییەکانیان لەسەر هەرێمە زیاتر لە سەد بەڕێوەبەرایەوتی و بنکەیان هەیە لە جنسییە و لە ئەحواڵ و لە نیشینگە و لە پاسەپۆرت لەشار و قەزا و ناحییەکان، پۆلیسی گشتی، بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی گشتی لە پارێزگاکان، لە قەزایەکان، لە ناحییەکان، لە کۆمەڵگاکان، لە گوندە گەورەکان، هەموویان بنکە و بارەگایان هەیە، زیاتر لە سێ سەد بارەگایان هەیە و زیاتر لە سەدا سی بارەگاکانیشیان تا ئێستا بەکرێیە، پۆلیسی بەرگری شارستانی لە شارەکان، لە قەزاکان، لە ناحییەکان، بنکە و بارەگایان هەیە و زیاتر لە سەدو حەفتا دەبێت، لەسەدا چلی لە کرێ دایە، پۆلیسی کارەبا، پۆلیسی ژینگە، نەفت، دارستان، لەشار و شوێنە جیا، جیاکان بارەگایان هەیە، بەگشتی نزیکەی هەزار بەڕێوەبەرایەتی بەش بنکەیان هەیە، لەبەشەکانی پۆلیسی هاتوچۆ و دیفاعی مەدەنی، جگە لەوەی کە تەواوی ئەو دام و دەزگایانە هەمووی پاسەوانی هەیە، لە بانکەکان، لە کونسولگەرییەکان، لە هەموو میوانی بیانی کە دێنە وڵاتی ئێمە، هەمووی هێزەکانی ناوەخۆ دەیان پارێزێتن، تەنانەت ئێمەی پەرلەمانی کوردستانیش، ئێمەی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان بە هەر سێ خولەکەیەوە ئەگەر رێژەی وەربگرین رەنگە زیاتر لە هەزار پاسەوان، پاسەوانی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان بکات، بۆیە جێی ئەوەیە کە دەستخۆشی لە هێزەکانی ناوەخۆ بکرێ، بۆ ئەوەی کە توانیویانە ئەو ئەمن و ئاسایشە بەرقەرار بکەن، من داوا دەکەم ئەوەی کە لەوەزارەتی ناوەخۆ لەگەڵ وەزارەتی دارایی و ئابووری لەسەری رێککەوتوون ئەوەیان بۆ بگێڕنەوە، لەبەر ئەوەی ئەوە حەقیقەتێکە کە ئەو هەموو بینایانەیان بەکرێیە کە باس لە هێزی زۆری دەکەن، ئەمن و ئاسایش بەو هێزە زۆرە دەپارێزرێت، کە باسیش لەبودجەکەیان دەکەن دیارە تا ئێستاش چەندین بینایان بەکرێیە، لەگەڵ ئەوەشدا من...، قسە لەسەر خۆمە، لە وەتەی هەم من لە تەیارە دەترسێم، هەر وەختێك من کە تەیارەم

بینیبیَ لێی ترساوم، هەمووشی حەقیقەتە، هەر کاتێك کە ئەمن کۆپتەرم بە ئاسمانەوە بینی، یان لە هەر شوێنێك بینیبم ترساوم لە تەیارە، کورد هەمووی وابووە، لە تەیارە ترساوە، ئێستا دەبینین لەوەزارەتی ناوەخۆ هەشت کۆپتەرمان هەیە، کە بەسەر شار و شارۆچکەکاندا تێدەپەڕن، کە سەر بەرز دەکەمەوە دەبینم ئاڵای کوردستانیان لە ژێرە لەخۆشیان گریانم دێت، ئەوەندە دڵم خۆشە بەوەی کە هەرێمی کوردستان پێی ناوەتە قۆناغێکی وا کە دەبینین ئێستا لە هەرێمی کوردستان ئێمە کۆپتەرمان هەیە، چوار کۆپتەری هاتوچۆمان هەیە، چوار کۆپتەری تەدریبیمان هەیە، ئەوە دەستکەوتێکی گەورەیە لە هەرێمی کوردستان کە بەدەستهاتووە، ئەوە دیارە کڕینی ئەو کۆپتەرانە بە پارەیە، رەنگە ئەو پارەیەی کە بە کۆپتەرەکان دراوە تا ئێستا تەقریبەن 204 ملیارە، برادەرینە پارەیەکی زۆرە ئەو پارەیە، کە باس لە بودجەکەی دەکرێ یەعنی باس لە بودجەی وەزارەتی ناوەخۆ دەکرێ، دەبێ باس لەو حەقیقەتانەش بکرێت، دەبێ باس لە سیستەمی ئەمنی شەقامەکان بکرێت، دەبێ باس لەو هەموو کامیرانە بکرێ، سێ سەد کامیرەی موراقەبەی چاودێری خێرایی هاتوچۆیان داناوە، ئەوانە هەمووی بەپارەیە، هەر یەك لەو برادەرانەش کە گومانی لە سەرفیاتی وەزارەتی ناوەخۆ هەیە کە بەداخەوە ئێمە لە لیژنەی ناوەخۆ کە لەگەڵ وەزارەتی ناوەخۆدا دادەنیشین هەموو لایەك بەس دەستخۆشی و پشتیوانی لە وەزارەتی ناوەخۆ و لە ئاسایش دەکا، بەڵام کە دێتە سەر گفتوگۆ هەم ژمارەکەی بە زۆر دەزانێ، هەم بودجەکەشی بە زۆر دەزانێ، بەڵام وەکو سەرۆکی لیژنەی ناوەخۆ داوا لەوەزارەتی دارایی و ئابووری دەکەم کە ئەو بڕە پارەیەی لەسەری رێککەوتوون حەقە بۆیان بگێڕنەوە، برای بەڕێزم کاك نەریمان باسی لە راپۆرتی لیژنەی ناوەخۆ کرد کە...، راستە ئێمە بە ئیتیفاق هەموومان کە لەگەڵ بەڕێز وەزیری ناوەخۆ و بەڕێوەبەرە گشتییەکان کۆبووینەوە باسمان لەوە کرد کە پێویستە ئەوانەی کە ئێمە باسمان کرد ئێوە بە نووسراو ئاگادارمان بکەنەوە، دیارە وەزارەتی ناوەخۆ بە نووسراوی رەسمی وەڵامی ئێمەی داوەتەوە، بەڵام سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان مودەتێکی بۆ لیژنەی ناوەخۆ دانابوو کە دەبوایە لەو مودەتە راپۆرتەکە پێشکەش بکات، هەرچەندە ئێمە چەند رۆژ بوو راپۆرتەکەمان ئامادەبوو، چاوەڕوانی ئەوەمان دەکرد کە وەزارەتی ناوەخۆ وەڵاممان بداتەوە، بەڵام وەزارەتی ناوەخۆ وەڵامەکەی دواکەوت، ئێمە لە 15ی مانگ راپۆرتمان پێشکەشی سەرۆکایەتی پەرلەمان و لیژنەی دارایی کرد، وەزارەتی ناوەخۆ بەرەسمی 17ی مانگ بۆ ئێمەی ناردووە، کە دوو رۆژ چاوەڕوانی جەنابی کاك نەریمانی هاوکارمان بوون کە راپۆتەکە ئیمزا بکا، بەکارێکی تایبەتی خۆی لەگەرمیان بوو نەیتوانی بێ بەشداری بکات، لەبەر ئەوە مودەی یاسایمان تەواو ببوو، ناچاربووین راپۆرتەکەمان پێشکەشی سەرۆکایەتی کرد، لەگەڵ دەستکەوتنی وەڵامەکانی وەزارەتی ناوەخۆ دابەشم کردیتە سەر هەموو ئەندامانی لیژنەی ناوەخۆ، هەریەکەی یەك لەو نوسخەیان بەدەستەوەیە، کاك نەریمان داوای لێبوردن دەکەم، لەبەر ئەوەی جەنابت باسی منت کرد، دەبێ وەڵامت بدەمەوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، من باسی یەك دەستکەوتی تریش دەکەم، کە ئەویش سیاسەتی نەوتی هەرێمە، دەستکەوتی گەورەی حکومەتی هەرێمی کوردستانە، پەرەپێدانی ژێرخانی نەوت و وزە لەکوردستان بناغەی گەشەکردنی کوردستان و رزگارکردنی لە کۆیلەتی و ژێردەستەیی بەغدایە، ئەمڕۆ

بەرهەمی نەوتمان نەبوایە، پاڵاوگەمان نەبوایە لەژێر فشارو ئیبتیزازی هەراسان و ئابلوقەی شارستانی دەبووین، سڕەی بەنزین و ئۆتۆمبێلەکانمان دەبوایە لە بەنزینخانەکان لەکوێ تاوەکو کوێ سڕەیان بگرتبایە، بۆیە وێڕای دەستخۆشی لەحکومەت لەم بوارەدا دەڵێین چاوەڕوانی خەڵك شەفافیەتی زیاتر لە داهاتی نەوت لەساڵی 2011 کۆمەڵێك گرێبەست خرایە بەردەستی پەرلەمان و لە هەنگاوێکی کەم وێنەدا ئەمە متمانەی بە شەفافیەتی دروستی سیاسەتی نەوتی هەرێم پتەوتر کرد، هەرێم بووە بەبەشێك لە موبادەرەی شەفافییەی دەولی بۆ نەوت، ئەمەش جێگای تەقدیرە، بەڵام بۆ وەڵامی پرسیاری رەوای شەفافیەتی داهاتی نەوت لای خەڵك پێویستە زوو بەزوو قانونی سندوقی داهاتی نەوت پەسەند بکەین و حکومەتی پێ پابەند بێت، ئەمە پێویستە و کاتی هاتووە و دەبێ زوو بەزوو پەسەندی بکەین، بۆ ئەوەی ئەم سندوقە ببێتە پاڵپشتێکی گەورەی ئابووری بۆ هەرێمی کوردستان، بۆ دانیشتوانی خەڵکی کوردستان، بۆ پرۆژە بەردەوامەکانمان، بۆ پرۆژە پێشنیارەکانمان، بۆ دروستکردنی قوتابخانە نموونەیەکانمان، بۆ بەردەوامی کارەبا، بۆ سەقامگیری ئاسایش لە هەرێمی کوردستاندا، بەرێز سەرۆکی پەرلەمان، من ئەوەی کە بیڵێم رەنگە دووبارە بێتن، تەنها دەمەوێ چەند پێشنیارێك بخەمە بەردەمی وەزارەتی دارایی و ئابووری و وەزارەتی پلاندانان، یەکەم، ساڵانە لە دەرەوەی بودجە پارەیەك تەرخان بکرێتن بۆ دروستکردنی قوتابخانە، کەوا زۆر پێویستە، دووەم، گرینگیدان بەسەرچاوەی داهات لەبواری کشتوکاڵ و پیشەسازی، بۆ ئەوەی هەلی کار بڕەخسێنین بۆهاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان، سێیەم بەردەوام بوون لەسەر دروستکردنی خانوو بۆ خەڵکی کەم دەرامەت ساڵانە، بەبێ پێشینە و بەقستی درێژخایەن، دابەشکردنی بەپێی فۆرم و موستەحەقی، چوار: پەلە بکرێ لەدانانی بودجەیەك بۆ جێ بەجێکردنی یاسای تەسوییەی تاپۆی گوندەکان کە لەساڵی 2007ەوە ئەم یاسایە لەپەرلەمانی کوردستان پەسەندکراوە، بەڵام لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستان زۆر بەسستی جێ بەجێ دەکرێت، پێنج: هەوڵبدرێت ئەوبڕە پارەیەی پەرلەمانی کوردستان پەسەندی کردووە بۆ ئەو ئاوارانەی کە لە دوای راپەڕین گەڕاونەتەوە بۆ هەرێمی کوردستان لە ئەنجومەنی وەزیران تەعلیماتی پێ دەربچێت، چونکە زۆر بە سستی جێ بەجێ دەکرێت، شەش، دووسایدی چۆمان - حاجی ئۆمەران زۆر بەسستی کاری تێدا دەکرێت، هۆکاری ئەم سیستییە کە چەند کیلۆمەترێکە زۆر دواکەوتووە و سەبەبی چییە؟ پێویستە وەزارەتی پلان یان وەزارەتی دارایی وەڵاممان بدەنەوە، حەوت پێشنیار دەکەم بۆ گەڕانەوەی پەیمانگای تەکنیکی بۆ چۆمان، بۆ ئەو شوێنەی کە بڕیاری ئەوەلی بۆ درابوو کە بەڕاستی نا حەقی بەو ناوچەیە دەکرێ، ساڵی پاریش بنکەیەکی رۆشنبیری لێ دروستکرا، بۆی دەرچوو، بەڵام بەداخەوە ئەویش گواسترایەوە بۆ شوێنێکی تر، کە لە موناقەشەی بودجەی ساڵی پار داوامان لەبەرێز وەزیری رۆشنبیری کرد بنکەکە بگێڕێتەوە، ئێستاش داواکارین لە وەزارەتی پەیوەندیدار کە هەوڵبدات بینای یان پەیمانگای تەکنیکی کە بۆ قەزای چۆمان دەرچووە بگەڕێتەوە بۆ ئەو شوێنەی کە خەڵکی ناوچەکە دەستنیشانیان کردووە و لەسەری رەزامەندن، کە مەرکەزی باڵەکایەتییە ئەو شوێنەی کە لەبیدایەت بۆی دەستنیشان کرابوو.

هەشت: پێشنیار دەکەم حکومەتی هەرێمی کوردستان ناوچە راگوێزراوەکان واتە هەموو ئەو قەزا و ناحیيانەی بەرشاڵاوی راگواستن کەوتبوون لە بودجەی تەواوکاری یان هەر پارەیەکی تر لەبەرچاو بگیرێن، کە دەبوایە ئەو ساڵیش پارەیەکیان بۆ دابندرێتەوە، بەڵام بەداخەوە ئەو ساڵ پارەیان بۆ دانەندرا هەرچەندە لەو سەد ملیارەی ساڵی پاریش کە داندرا نا عەدالەتێکی زۆر لەجێ بەجێکردنی ئەو پارەیەدا بەدی کرا لەوەی کە قەزا هەبوو چەند ملیارێکی بەرکەوتبوو، قەزاش هەبوو دوو بەرامبەری ئەو قەزایەی بەرکەوتبوو کە قەزای وێران وێرانتر بوو لەوەی کە پارەی بۆ دەستنیشان کرابوو.

داواکارم پارەیەك بۆ هەڵگرتنەوەی مین تەرخان بکرێت بۆ سنووری قەزای چۆمان، بەهۆی بوونی شەڕی عێراق و ئێران ئەم دەڤەرە مین رێژکراوە، جووتیارەکان، خەڵکی ناوچەکە ناتوانێ سوود لە کێڵگەکانیان، لەکوێستانەکانیان ببینێت، بۆیە داواکارم حکومەتی هەرێمی کوردستان لە هەرپارەیەك کە لەبەردەستی دایە، لەپارەی نەوتە یان ئێحتیاتی وەزارەتی داراییە، لەبەر ئەوەی ئەو ناوچەیە، ناوچەیەکی گشتیاری گرینگە بتوانین لەمین پاکی بکەینەوە.

دەیەمین: پێشنیار دەکەم ئەو سەدەیەی کەوا بڕیارە لە دۆڵی روست بکرێت، پەلە بکرێت لە دیزاینەکەی، سەدەی دۆڵی باڵەیان دیزاینی تەواو بووە و ئێستا لە تەندەرین دایە و داواکارم بچێتە بواری جێ بەجێ کردن، کە بەداخەوە دوو ساڵە ئەو سەدەیە لە دیزاین دایە و دیزاینەکەی تەواو نەبووە و ساڵی پاریش بەڕێز وەزیری پلاندانان بەڵێنی پێدابن، کەچی تا ئێستا وەکو خۆیەتی.

ئاخیر پێشنیارم، پێشنیار دەکەم پێداچوونەوەیەك بەو بڕە پارەی کەوا لەوەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی وەك هاوکارییەك دەدرێتە هاووڵاتیان، سەرەرای ئەوەش گلەیی و گازاندەش هەیە لەسەر نا داد پەوەری لەم هاوکارییە.

بۆیە من پێم باشە هەمووﻻیەك، ئێمەش وەك پەرلەمان و حکومەتیش، هەوڵبدەین بەجۆرێك ئەو پارمەتییە رێك بخرێتەوە وەك بیمەیەکی سۆسیالی لێ بێت، ئەمەش دەبێت بە یاسایەك رێك بخرێتن، کەوا ئەرکی ئێمەی پەرلەمانە، هەروەها سوود لە سیستەمی وڵاتانی تر وەربگرین لەگەڵ وەزعی خۆمان لە هەرێمی کوردستان بیگونجێنین، بەم رێگایە دەتوانین تارادەیەکی باش دادپەروەری بچەسپێنین و گلەیی و گازاندەکانیش بنبڕ بکەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك امیر.

بەڕێز امیر گوگە یوسف:

بەڕێز سەرۆکێ پەرلەمانێ.

بەڕێزان ئەندامێن پەرلەمانێ، رێزداران وەزیرێ خۆش تڤی.

بەڕێزان، وا دیارە ئەز یێ دوماهی یێ مە ژ بەر هندی ئەز باوەرم کو هەڤالێت بەری من یێت بەڕێز زۆربەی خاڵ و پێشنیار و بووچوونێن جودا، جودا چەندین جار هاتنە بەحس کرن و بودجا هەریمێ بۆ ئەڤ سالا یێ هاتیە دەولەمەندکرن، دی دخزمەتا هەمی خەلکێ کوردستانێ دابیت، سۆپاسیا هەمی لایەك دکم کو پشکداری کریە و هەولی دایە و کار کریە بهەر شێوەیەکی بۆ ئامادەکرنا بودجێ لوەختێ خۆدا و بشێوەیەکی باش، دیسان سۆپاسیا لیژنا دارایی لە پەرلەمانێ بۆ کاری یێ بەرچاڤ دگەل هەمی لیژنیت دی، هەر سال ئەم وەك پەرلەمان ئەرکێ خۆ یێ چاڤدێری بۆ بودجا کوردستانێ دکەین، راستییەك بێگومان دەرکەڤت کو کوردستان د هەمی وارادا زۆرتر ژ ئەوا دهاتە چاڤەرێکرن، بەرڤ پێشڤەچونێیە، ئەڤە بۆ حکومەتا کوردستانێ و سیاسەتا وێ یا ئابووری و هاندانا هەمی خەلك و تیژار ل وەلاتێ دزڤریت، بودجە نەك تنێ قوتێ خەلکییە، بەلکو دینامۆیا پێشکەفتن و وەرارا ژیانا خانیاو ئابووریا کوردستانێ یە، هیچ وارییەك نییە ل کوردستانێ کو هاتبت مەزن بەسەردا نەهاتبن وەك پەروەردە و خوێندنێ بالا و توێژینەوەی زانستی و تەندروستی و شەهید و ئەنفالکراوەکان و کاروباری کۆمەلایەتی و ئەوقاف و کاروباری ئاینی و خزمەتگوزاری و کارەبا و شارەوانی و ئاوەدانکردنەوە و نیشتەجێ بوون و گواستنەوە و گەیاندن و ئابووری و بەرهەمهێنان و بازرگانی و پیشەسازی و کشتوکاڵ، هندەك بەڕێز بەرێ من ئەو ئەرەقام خوێندینە پێویست ناکا دووبارە ئەرقامێت پێشڤە چوونا وانە ئەز بخوینم، ب هیچ رەنگێ بەراورد کردنا کوردستانێ دگەل دەڤەرێن دی یێن عێراقێ ناهێتە کرن، بەراوررد کرنا سالێن بەری نوکە و ئەڤرۆکە ناهێتە کرن، ئەڤە هەمی ب بودجەکا کێما کوردستانێ دهێتە کرن، هەمی ئابوور ناسێن شارەزا د رۆژ هەلاتا ناڤێن دا ئەڤرۆکە ب چاڤەك باش بەرێ خو دەنە کوردستانێ، وەك خودان سەربورەك و تارادەیەك باش سەرکەفتی دواریـن دامەزرانـدنا بنیاتێ ئاڤا کرنێ، هەمی شاند و بزنزمانێن جیهانێ کوردستان ب شانەکا ئاڤا کرنێ ناس دکەن و نووکە دگەل وەلاتێن هەرە ب هێز دهێتە ژمارتن بۆ وەبەرهێنان و کار کرنێ، بێگومان ئەڤ رێژا بودجێیە بڤی رەنگی ل سەر وەلاتێ مە دیار بوویە، ئاڤاکرنێ و ڤەژاندنێ و نویژەنکرنێ هیچ بوارەك نەهێلایە ل کوردستانێ کێم یان زێدە گوهارتن تێدا دیار نەدیتین، سەرکەفتنا هەرە مەزن بۆ کوردستانێ ئەوە ژینگەهەك ئارام و ئاسایشەك بەرقەرار ب دەست ڤە ئینایە، مسۆگەر ل سەر بودجا کوردستانێ یە ئەڤ ئاسایشە ب دەست هاتیە و بهاریکاریا خەلکی کوردستانێ، سەرباری نەدانا بودجا هێزا پێشمەرگەی ژ لایی بەغداڤە، ئەم وەسا دەبینن ل کوردستانێ لەسەر ئاستی ژیانا تاکە کەسان، ئاستێ داهاتێ مرۆڤان بەردەوام بەرەڤ باشیێ یە، رێژا هەژاری و بێکاری بەرەڤ کێم بۆنێیە، ئەڤەژی رەنگ ڤەدانەك ڤ رەنگەڤەدانێن بودجا کوردستانێ ل سەر ژیانا تاکە کەسان لڤی وەلاتییە، بۆ نموونە رێژا بێکاری بۆ سالا 2012 دابەزییە بۆ 7٪، رێژا هەژاری نزیك 4٪، لهندەك دەولتێن جیران و خودان مێژووەکا درێژ ددەولت بینی وەك ترکیا بێکاری نزیکی 9٪یە، مصر نزیکی 21٪یە، بوارێن خاندنێ و خاندنا بلند ل کوردستانێ پێنگاڤێن مەزن هاڤێتینە زێدەبوونا ژمارا قوتابیان سالانە و ژمارە زانکۆیان هەر سال سەرمایەك نیشتیمانی بۆ کوردستان پەیدا دکەن، زێدەباری نەهێلانا نەخوێندەواریێ، بەراوردەك بچیك دگەل سالا 2006 بتنی 5 زانکۆ هەبین نووکە 22 زانکۆ هەنە، بەڕێزان، ئێك ژوان خالێن گرینگ گرێدایێ

بخەلکێ مە وەکو کلدانی، سریانی، ئاشووری، ئەو ژی نووکە 55 قوتابخانە هەنە و نزیکەی 10 هەزار قوتابی زمانێ دایك سریانی دەخوینن، سوپاسیا حکومەتا هەرێما کوردستانێ دکەین بۆ ئەڤ کارێ بەرچاڤ، هێڤیدارین ئەڤ هەولە پتر گرینگی پێ بێتەدان، ڤەکرنا بەشێن تایبەت ب زمانێ سریانی ل زانکۆیا، بەری چەند رۆژەکا ئەز پشکداربووم ل گۆنگرەکی ل کەنەدا، دەربارەی رەوشا مەسیحیا ل عێراقێ، چەندین کەسایەتی ئەندام پەرلەمانێ کەنەدی و کۆنگرێسی ئەمەریکی و نوێنەری حکومەتا، نزیکی 5 سەد کەسایەتی تێدا ئامادەبوون، ئێك ژوان خالێن گرینگ د رەوشا کوردستانێ پێش ڤەچوونا وی دهەمی وارادابی، رۆلێ باشیا دگەل هەمی خەلکیا کو هاتیە کرن، ئازادیا تێدا هەی، ئەز بێژم ئەڤە نە ب ساناهی هاتیە کرن، جێهێ سەرفرازی و دلخۆشی هەمی کەسان بوو، هێژایان ئەوە راست و دروست بیت بودجە بخۆ زانستەکە سەربەخویە، بتنێ ئەنجامین وی راستیا باشی و خراپیا بودجێ دیار بکەت، لەورا بودجا کوردستانێ لەسەر کێمیا خو فاکتەرێ بتنێ نینە بۆ ئاڤا کرن و ڤەژاندنێ، بەلکو بازارەك ب هێز بۆ سەرمایەدار یا سەربەخو دکەرتێ تایبەت ژی رەخساندیە، سالأنە چەندین پێشانگەهێن نیڤ دەولەتی د وارین جودا، جودا دهێنە ڤەکرن، کوردستان ژ ئەنجامێ سیاسەتا ئابووری یا حکومەتێ و پشت ب ڤێ بودجێ بوویە بازارەك گرنگ و برپارا ئابووریا رۆژهەلاتا ناڤین، نەمازە د وارێ (وزێ)دا حیسابەك مەزن بۆ دهێتە کرن، فەرە بێژن راستە دهندەك وارادا هێشتا کێماسی هەیە، وەکو پێتڤی ئەنجامێن وان دیار نەبوونە وەك رێك و بان و سیستەمێت خوێندن و ساخلەمیێ، لێ ئەڤە ل گۆر ستراتیجییەك درێژ و دبن چاڤدێریا پەرلەماندا فەرە بهێتە کرن، بلەز هانا حکومەتێ بدەین، بالا خوە پتر بدەنە ڤان بواران ئەوێن پەیوەندی ب ژێرخانا کوردستانێ ڤە هەی، هێژایان یا ڤەشارتی نینە خزمەت و ئاڤەدانێ ل هەموو گوند و شار و باژێر وباژێران دیارە، دبیت وەك پێتڤی نەبیت، لێ کار بەردەوامە، ب سەدان شاند و مێڤانێت فەرمی و نە فەرمی دانێ ب هندێ ددەن کوردستان بەرەڤ گوهارتنێ ڤە دچیت، هاتنا ب هزاران گەشتیار بۆ کوردستانێ ئەڤە دسەلمێنن، باشێ هەلبژاردنێ هەولێرێ وەك پایتەختێ گەشت و گوزاریا عەرەبی بۆ سالا 2014، ژ ڤالاهیی نەهاتیە ل گور هندەك پیڤەرێن ستانداردین جیهانی هاتیە ئە نجام دان، بودجەك بڤی قەباری و ولاتەك تازە دەست ب ئاڤاکرنا خو کری د هەمی وارادا بێگومان بێ کێماسی نابیت، بێ پرسیار نابیت، لەسەر داهات و خەرجیان لێ دیر سیاسیکرنا بودجێ، بەلکو پێتڤییە بتنێ بۆ زەنگین کرن و راگرتنا عەدالەتێ بیت، ل دابەشکرنا بودجێ دا، باشە سیاسەتەکا ئابووری یا حکومەتێ هەبیت بۆ هەولدانا کەرتێ تایبەت بۆ پشکداری د ئاڤە کرنا وەلاتێ دا، وەك مە دیار کری دەست کەفت زۆرن لێ ئەگەر باسی کێماسیا و پرسیارا ژی بکەین، بێگومان زۆرن، نە بێدەنگی ل سەر کێماسیا، نەژی بێ دەنگی ل سەر دەست کەفتا، خزمەتا سەر بۆرامە ناکەن، ئەم دەست خۆشی دکەین د هەمان دەسدا داخازا نەهێلانا کێماسیان ژی دکەین، لبەر چاڤکرنا عەدالەتێ د دابەشکرنا سامانێ وەلاتی دا، بەرێزان، فەرە وێ ژ بیر نەکەین دەڤەرێن کوردستانێ ئەوین ژ دەرەڤەی ئیدارا هەرێمێ ئەوێن مادەیا 140 یێ دگریت و ئەوێن خزمەتێن کوردستان ل سەر بەهرا، پشکا خۆ ل وان دەڤەرا ئەنجام ددەن، د وارێن پاراستنا ئاسایشا هاوەلاتین وان دەڤەرادا یان خزمەتگوزارێن جودا، جودا کو بەراستی رەنگڤەدانەك ئەرینی بۆ کوردستانێ دروست کریە، هیڤیدارین پتر

خـەم ل ڤـان دەڤـەرا بهێتـە کـرن، نـە مـازە دواری سـلفێن ئاڤـا کرنـێ و زەواجـێ و پـڕۆژێن بچیك دا، چونکە خزمـەتکرنا ڤـان دەڤـەرا ئەرکـەکی نیشـتیمانییە، ژ ئالییـەت دی ڤـە وەك لیسـتا ئەنجومـەنی گـەلی کلـدانی و سریانی و ئاشووری، دەستخۆشیێ ل حکومەتا هەرێمێ دکەین، هەمی خەلکێ کوردستانێ، کو هەزاران ئـاوارە و دەربەدەرێن عێراقێ بەتایبەت مەسیحی ل کوردستانێ حەواندینە، لەسەر بودجا خـۆ هاریکاری و ئاسـانکاری پێشکەشی وان کرینە.

رۆژێن تەنگ دا دەرگەهێن خۆ بۆ گەلێ مـە ڤەکرینـە، ل دوومـاهی مـن دڤێت وەك پەرلـەمانتارەك ل دەڤـەرا زاخۆ ژی هنـدەك تشـتا بێـژم: زاخـۆ د مێـژوویا سیاسـی و شۆرشـگێریا کوردسـتانێ دا جهـەك تایبـەت هەیـە و رووبارەك خوێنی دڕێکا کوردستانێ دا دایە، وەك هەمی دەڤەرێن دی کوردستانێ، داخازا هـەرە سـەرەکی ئـەوە زاخۆ وەك ئیدارەك سەربەخۆ بکەڤیتە کار، فەرە بڕیارا جەنابێ سەرۆکێ هـەرێمێ دڤـێ واریـدا زێـدەتر گـیرۆ نەبیت، هەتاکو پەرلەمان و حکومەت دمیزانی دا هزرا ئیـدارەك سـەربەخۆ بـۆ بکـەن، ژ ئالیـەت دی ڤـە زاخـۆ دەڤەرەکا چیای و سنوورییە، پێتڤی دواری خزمەتگوزاریدا بێتە بەرچاڤ کرن، ب تایبەت رەوشا ئاڤا کرن و رێك وپرا و سەخبیرییا وان ل بەرچاو بگرن، نەمازە رۆژانە نزیکی 1500 ترومبێلین باری هاتن و چوونا سنووری دکەن ل زاخۆ، ئەڤە بارگرانییە بۆ خەلکێ زاخۆ، تۆرا شەقام و پرا ل زاخۆ کریە، دیسان ڤەرەبوو کرنا ئاڤارێن وان گوندێن دکەین ل سنوورێ ڤەزا زاخۆ، لجهێن دی یێن کوردستانێ ئەوێن کۆمپانیین گازی ل ئاڤارێ وان کـار دکەن و بهێنە ڤەرەبوو کـرن، ل زاخـۆ حکومـەتا کوردسـتانێ نەخۆشـخانەك مـەزن و بەرکـەفتی ئاڤاکریـە، لـێ هەتا نووکە نەکەتییـە کـاری باشـە، بلـەز، ئـەڤ بابەتـە بهێتـە چارەسـەر کـرن، لـوارێ پـەروەردی دا کێماسـی ل ئاڤاهێن خاندگەها زۆرن، باشـە، پـتر گرینگـی پـێ بێتـە دان، دگـەل پرکرنـا کـێم بوونـا میلاکـی مامۆسـتایان و خزمەتکارا، باشە، بلەز ڤەرەبوو کرنا وان کەسا بێتە کرن ئەوێن زەرەرمەندبوون ڤان لافـاوین دومـاهی لهـەمی جهێن کوردستانێ، پشتی ڤان هەمی دانوستاندن و گەنگاشەکرن و بۆچوونێن جودا، جودا ژ لایێ هەمی ئالیەت ڤـە روشـت بـین بـۆ پەسـەند کرنـا بودجـەك، هێـژایی بـۆ خـەبات و خزمـەت و مانـدوبوونا هـەمی خـەلکی کوردستانێ دا، ئێدی کوردستان هەر ئارام و ئاڤەدان بێت، دگەل سوپاسیا.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کەیلی خان.

بەڕێز کەیلی اکرم مەنتك:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

قسەکانی من پشتگیریە لە بودجەکە، پشتگیری لە راپۆرتی لیژنەی دارایی دەکەم، لە راپۆرتی لیژنەی کاروباری کۆمەڵایـەتی پێشـنیارمان کـردووە بەمانـەوەی مـەنافعی ئیجتیمـاعی وەزارەتـی کاروبـاری کۆمەڵایـەتی بـە مەبەستی خزمەتی زیاتری چاودێرییە کۆمەڵایەتییەکان، سێیەم پشتگیری دەکەم لە قسـەکانی بـەڕێز د. ئـائر

به نیسبەت وەرزش و لاوان، چوارەم پشتگیری دەکەم لەبەردەوام بوونی بەرنامەی تواناسازی، قەرزی بچووك بۆ لاوان، قەرزی عەقاری، قەرزی کشتوکاڵ، گرینگی زیاتر بەو کەرتە بدرێ، چونکە ئەوە پەیوەندییەکی راستەوخۆی بە خەڵك هەیە، بە هەموو چین و توێژەکان، پاڵپشتی دەکەم لە سنووقی نیشتەجێ بوون بۆ هاووڵاتیانی کەم دەرامەت، پستگیری دەکەم لە راپۆرتی لیژنەی کاروباری پێشمەرگە و شەهیدان، قوربانیانی جینۆساید، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان من بەس ئەوەندە دەڵێم کەمکردنەوەی بودجەی ئەنجومەنی ئاسایش مانای ئەوە دەگەیەنێ کوردستان بگەڕێتەوە خاڵی سفر، چونکە لە رۆژگارێکی وەکو ئەمڕۆدا کە هەرێمی کوردستان چ لە رووی ئیقلیمی، چ لە رووی لایەنی ترەوە رووبەرووی زۆرترین مەترسی دەبێتەوە، تاڕادەیەك نەبوونی ئاسایش دەبێتە هۆی لە دەستدانی هەموو ئەو دەستکەوتانەی کە ساڵەهای ساڵە خەباتی بۆ کراوە و قوربانی بۆ دراوە، بۆ بەدەستهێنانیان، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو ئاهەنگ خان.

بەڕێز ئاهەنگ عارف رووف:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، ماندوو نەبن، بەخێربێن وەفدی حکومەتی هەرێم، سەرەتا من پێناسەیەکی قەرنی پازدە دەکەم بۆ بودجەی، بودجە مانای جانتەکی جلدی گچکە ستراتیجییەتی ئەو پارەی لێ دەسووڕێنی ئەوەی لە جێبت هەیە، لە قەڕنی پازدەدا ناوی وشەی بودجە هاتە ناو میزانییەی حکومەت، کەواتە بەڕێز وەزیری دارایی ئەو جاتا جلدییەی کە هەڵی گرتییە ستراتیجی بودجەی لەناوە، من باسی راپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی دەکەم، بۆ من زۆر سوودمەند بوو، دەستیان خۆشبێ، وابزانم بە مەبدەئێك هاتینە ناوی کە سواتی پێدەڵێن لە مەبدەئی داڕشتنی تەقریر یان پرۆگرام، ئەو مەبدەئە لە چوار وشە پێکهاتووە کە پێی دەڵێن (سترێن ویکنێس ئەپۆرتنیتی ئاند سترێیت)، بەڕێز د. ئاراس گۆتی ئەمە فرێدەکەی کە ناوی تەهدیدە دەیکەینە پلان، ئەوەش هەتا ئێستا لە عالەمی سیاسەتیش پەیڕەو دەکرێت، ئینجا بۆیە بەڕێزان حەق نییە کەس دلگران بێ، ئەوەی کە نوقاتی قوەتە لەلای هەندێك بەڕێزان محتەمەلە نوقاتی تەهدید بی لەلای هاوڕێکانی من، ئەوەی کە نوقاتی زوعفە لەلای هەندێکان محتەمەلە نوقاتی قوەت بێ، ئەوەی کە فرسەتە، مومکینە تەهدید بێ، ئەوەی تەهدیدە، مومکینە فرسەت بێ، ئەوەش بە زەمان دەگۆڕێ و حەق نییە کەس لە هیچ رەخنەیەك دلگران بێ، من تەوەرەکەی خۆم لەسەر چوار حەقل قسەی دەکەم، تەمەنا دەکەم بەکورتی بێ، چونکە برادەران زۆر ماندوونە، کە نا عەدالەتی لە میزانییەکەی دەبینم، ناهاوسەنگییەکی دەبینم لەوەی، یەکەم تەوەرەم لەسەر پلانە، دووەم لەسەر داهاتە، سێیەم لەسەر بودجەی تەشغیلییە، چوارەمی لەسەر ئامار و ستراتیجە، بۆ هەر چواریشی پێشنیارم هەیە، ناتوانم بڵێم حەل، چونکە بەخۆم کە ئەندامێکی پەرلەمانم کە فکرم لێ کردیتەوە بەگوێرەی میهنەتەکەی خۆم من ئەوها بە حەلی دەبینم ئەوجا نازانم هەتا چەند وەزارەتی پلاندانان و بەڕێز وەزیری پلاندانان لەگەڵ ئەو فکرەینە، ئێمە

موشكیلەكمان هەیە لە بودجەی دەڵێین كورتهێنان و زۆرهێنان و پلان وادانەرایە، ستراتیجییەت تەواو نییەو تەواوە، ئەگەر بێین تەماشای یەكەم نوقتەی بكەین كە پلاندانانە، من لە موناقەشەیەكی بەڕێز وەزیری پلاندانانم دیت لە تەلەفزیۆنی گەلی كوردستان، كە باسی لە (25459) دوو هەزارو پێنج سەد و چل و پێنج پڕۆژە دەكرد، بە گوژمەی سی و یەك ملیار ئەگەر بێ بۆ پێنج ساڵی داهاتوو جێ بەجێی بكا بە قۆناغ، هەر ساڵێك تەقریبەن سێ ملیار، چوار ملیار و نیو پارەی دەوێ، ئەوە زۆر شتێكی رەوایە و زۆر، زۆر موهیمە ئەوەی بڵێ.

بەڵام لێی دەپرسم لە جەنابی، دەڵێم ئایا تۆ تەختیتەكەت بە چ پلانێك كردووە؟ چونكە ئەگەر بەڕێزان هەندێك ئیتیلاعمان لەسەر سیاسەتی دونیایێ هەبێ و لەسەر پەرلەمان هەبێ و كلیكەكی لەسەر ئەنتەرنێتی بكەین، كو كۆنترۆڵ دەكرێ بودجە؟ كو ئەپڕوف دەكرێ بودجە، دەبینین ئەوەی كە كاك عمر گۆتی، گۆتی كۆنفڕاسەكی بكەین، ئەوە لە هیند تەتبیق كرا، پێشی بودجە موناقەشە بكرێ ئەكادیمیایەكی زۆر موهیم لە هیندستان لە جامیعەی نیودەلهی هاتە پەرلەمانی هیندی، شێوازی تەختیتی جۆرا و جۆری پیشاندا، گۆتی بەڕێزان ئێوە پەرلەمانی هیند لەسەر چ جۆرە تەختیتێك، تەختیتتان كردییە، هەتا ئەمن فێرتان بكەم چۆن موناقەشەی دەكەن؟ ئایا ئەو تەختیتە مەركەزییە؟ لا مەركەزییە؟ مالییە؟ عومرانییە؟ تەوەجوهییە؟ مەنزوورە؟ چییە؟ ئێمە ئێستا یەخەی ملی وەزیری پلاندانان دەگرین، بەڵام ئەو بەمەی نەگۆتییە لەسەر چ بنەمایەك ئەو پلانەی دانایە هەتا ئێمە بەو شێوازەی لۆی بڕۆین، لۆیە ئەو هەموو ئیشكالاتانەی كە لێی دەبێ، بەتەنیا سووچی ئەندامانی پەرلەمان نییە، ئێمە نازانین بە چ مەنزورێك و بە چ نەزەرییەك كردیتی، هەتا موناقەشەی لەگەڵ بكەین، بۆیە دوو پرسیار لە جەنابی دەپرسم لەپلان، ئایا دەڵێم بەڕێز وەزیری پلاندانان لەسەر چ بنەمایەك ئەو پلانە ستراتیجییەتان داڕشتووە؟

هەتا ئێمە بەو شكلەی بێین موناقەشەی بكەین، بۆ ئێمەش باشە و بۆ جەنابیشی باشە، ئەوە یەك، دوو، ئەگەر جەنابت سی و یەك ملیار بە پڕۆژە، بە پارە، بە گوژمە دۆلار لەفكری جەنابت هەبێ، بۆ ئەی مەشروعانەی كە كرایە، دەبا ئێستا لەگەڵ جەنابی جەدوەلێك هەبێ بۆ پڕۆژەی 2014، هەتا ئەمن بزانم ئەو قۆناغەی كە كردیتی ئێستا چەندە بۆ ساڵی داهاتوو پێی دەوێ؟ ئەگەر نەهات چەندی لێ لەغو بكاتەوە، چەندی لێ هەڵبگرم؟ ئەگەر هات دوو ساڵی دی چەندی لەسەر دانێم؟ ئەوە بە نیسبەت پلاندانان، حەزدەكەم بەڕێز وەزیری پلاندانان وەڵاممان بداتەوە، بە نیسبەت داهات من پرسیارێكم لە بەڕێز وەزیری دارایی هەیە، بە دوو شت، یەكەمجار ئێمە كە دەڵێین نەفت، باسی نەفت دەكەین، تەبعەن باسی پترۆڵ دەكەین بە عام، بەبێ شك، شكی تێدانییە، ئەو حەقڵە و ئەو بوارە زۆر موهیمە، لۆ ئەمنی قەومی موهیمە، لۆ دەوڵەتەكەی موهیمە، لۆ عالەم موهیمە، هەتا لە دونیایێ چەند ئامارەكانی و نەتیجەكانی روون بێ، ئەوەندە باش دەبێ، چونكە ئێستا لە عالەم ئەمڕۆ حالییەن 2012 ئێحسابییەك كرایە، هەشتا و حەوت و نیو ملیۆن بەرمیل نەوت خەڵك لە بازاڕ دەیەوێ، ئایا ئەگەر ئەمن نیو ملیۆن ئینتاجم هەبی مایەی دڵخۆشییە، چونكە ناوم دەچەسپێ لەسەر

خەریتەی پترۆڵی جیهان ئەوەش لۆ ئیقتیساد زۆر موهیمە، بۆیە بە نیسبەت ئامار و پرۆژە و داهاتی نەوت هەتا چەند شەفافتر بێ.

هەتا چەند تەکنەلۆجیای بە قوەت بی، ئەوەندە بۆ وڵاتەکەی موهیمە حەق نییە دلگران بن، کە ئەندامی پەرلەمان ئەو تێبینیانە و ئەو شتانەی لەسەر داهاتی نەوت دەوێ، داهاتەکی دی من دەمەوێ لە وەزیری دارایی بپرسم، ئایا داهات هەیە لە حکومەتی هەرێم وەردەگیرێ بێ پسووله؟ بێ رەسم؟ ئەگەر نا، ئەگەر هەبێ ئەوە لەکوێ وەردەگیرێت؟ ئەگەر نەبێ بە سەراحەت هەموو ئەوانی کە کۆبۆنی بەنزین وەردەگرن دەڵێن ئێمە هەموو سایەقێك پێنج هەزار دینارمان لێ وەردەگیرێ، بەڵام نازانین وەصڵەکە چییە؟ ئایا ئەو پارەیەی بێ وەصڵ دەچێتە کوێ؟ وایە یان نا؟ ئەوە لەسەر داهات، ئەو دوو پرسیارەم هەیە، دێمەوە سەر بودجەی تەشغیلی، من لەسەر بودجەی تەشغیلی وەزارەتی ئیعمار قسە دەکەم، بەڕێزان، بودجەی تەشغیلی وەزارەتی ئیعمار پارەکە سی ملیار داندرابوو، وابزانم، بۆ سیانەی تەشغیلی ڕێگاوبان و تورق، ئەو ساڵ نەوەد ملیار داندراوە، بە سوپاسەوە.

بەڵام من ئەو ناتەوازنەی لێ تێناگەم، ئەوەی پارەکە سی ملیار چۆن داندرا؟ ئەو ساڵ نەوەد ملیار بە سوپاسەوە چۆن داندرایە؟ ئایا بە تەڵەبە؟ ئایا کە دیتان پرد دەرووخێ؟ پردی دێگەڵەیە، پردی رانیەیە، پردەکی دییە، ئەگەر پارەکە چل و پێنج ملیار دابندرابا ئەمڕۆ ئێحتیاجمان بە نەوەد نەبوو، ئەمڕۆ ئەگەر نەوەد دانێین سبەینێ ئێحتیاجمان بە سەد و بیستی نابێ، ئەوەش تەوازنێکی دییە ئەوەی ئەمن لە بودجەی تەشغیلی دەیبینم، دێمەوە سەر ئامار و ستراتیجییەت و دیراسە، بەڕێزان من لە سێ حەقل باسی ئامار و دیراسەت و ئێحساییە دەکەم، کە حەقلەك پەیوەندی بە سناعە و کارەبا هەیە، ئەوەی کە ئەڤین خان باسی کرد گۆتی ئێمە ئەوەندە کارەبامان دەوێ و ئەوەندەی دیمان دەوێ، بەڵام ئەگەر ئێمە ئاوەڕێکی لە ناتەوازوونی باژێر بدەینەوە کە دەبینین ئەو پلاکی کارەبای کە ئێمە بەکاردەینین سێ سەر و دوو سەر و ئەنواعی ئەمپێر و ئەنواعی وات و جۆرا و جۆری ئەو ئالاتی کارەبایەی کە ئێمە بەکاریان دەهێنین، ڕۆژانە لە ماڵێ وا دەکا کارەبا هاوسەنگی نەمێنێ، کۆنترۆڵی ئەدەواتی کارەبای لە باژێڕێ سەبەبێکە بۆ ئەوەی کارەبا هەدەر بێ، هەر لە ئەندام پەرلەمان، هەر بەخۆمان ئێمە چەند کارەبای بەکاردەینین و چەند واتە، مەس کوتلەك هەیە پێی دەڵێن وایەر، ئەو وایەرانە ئایا ئەوە وادەکا ئەو دیراسەیە وادەکا هەموو شتێك بێتە بازاڕی ئێمە، کارەبا بەو ئاستەی بڕوا کە تێیدایە، بەشێکی دی پێی دەڵێن هاوسەنگی نییە لە نێوان مینەح و مەحکەمە، مینەح کە ئێمە دەڵێین پێنج ملیۆن بۆ هاوسەرگیری بێ، دەملیۆن بێ، هەتا هەنووکە هیچ دیراسەیەکمان نەکردووە، ئەو نیسبەی تەڵاق کە لە مەحکەمە دەکرێ، ئایا سەبەبی چییە؟ ئەگەر ئێمە بیکەینە شەش ملیۆن سەبەبی چییە؟ ئەگەر بیکەینە نۆ ملیۆن سەبەبی چییە؟ ئایا ئەگەر ئەو عائیلەیەی کە خێزانداری پێکدەهێنن لۆیان بکەینە پانزدە ملیۆن یان بکەینە دە ملیۆن هیچ ئامارێکمان نییە، دەکەوتەوە سەر موزایەدەی سیاسی و کێ پێش برکێی دەکا لەوەی، ئەوەش شتێکی راست نییە.

دێمەوە سەر بەرهەمهێنان و بازرگانی، کە ئێمە مولاحەزەی شتێکی دەکەین لە دونیایێ ئەمەریکا بەو زەبەلاحییەی خۆی دەزانی نیزامی شت بە مەترە، قیاسی خۆی گۆڕی بە فووت کردییە مەتر، پرۆژەیەکی دانا ناوی (سکستی ئێم بە مواسەفات) بۆ گۆتی سکستی ئێم؟ چونکە ئەو ساڵی کە ئەو پەیڕەوەی پەیڕەو کرد لە ئەمەریکای بای شەست ملیۆن بەرهەم فرۆشرا کە بە نیزامی مەتری هاتبووە بازاڕ، ئێمە ئەوەمان نییە، یەعنی هیچ پەیڕەوێکمان نییە، شتمان هەیە بە فووت، شتمان هەیە سینی، دەرگامان هەیە، سڵمان هەیە، لۆڤەرمان هەیە، وەل حاصڵ ئەوەی کە پێت دێ لۆم بینە، ئەو نا هاوسەنگییە و دیراسە نەبوون و ستراتیجییەت هەتا ئێستا لەو بوارەی وای کردییە بودجە بە هەدەر بچێ، من پێشنیارم هەیە بۆ ئەو چوار بابەتەی کە باسم لێ کرد، کە یەکەمجار پلاندانانە، ئێمە کە تەماشای فۆڕم دەکەین گرێبەست بەردەوام نەبوون، شت نەبوون، کە لە مقاولی دەپرسی هەندێك تەعلیماتی مالی و ئیداری هەیە، کە بەربەستە لە پێش ئەو شتە و گۆڕانکاری پێدەوێ، یەك لەوانە تەعلیماتی ژمارە یەکی ئەنجومەنی وەزیرانی 2011، ئەو تەعلیماتە وای کردییە، ئایا ئەوەی دەینی تەعلیماتێك دەست و پێی موقاوەلاتێکی ببەستەوە، لە تەندەرین و لە ئیحالە، لەسەر هەشت هەزار دیناری عێراقی بگەڕێتەوە، ئەو مقاولە لە وەزارەتی زراعەیە، ئایا ئەو تەعلیماتە وا دەکا مقاولەك دەست و پێی ببەستێ؟ بگەڕێتەوە لەسەر سەد هەزار دینار، ئەوەش لە وەزارەتی ئاو و ئاوەڕۆیە، ئەوە بە بەڵگە خۆیان لیژنەی تەحلیل و عەتا دەڵێن، لەلایەکی دی قیمەتی تەغەیورات کە ئەتوو حیساب دەکەی لە هەر تەندەرێکی کە دێتە ژۆرێ، ئەو قیمەتە پێشان ئێمە بە مواسەفاتی عێراقی ئیشمان دەکرد، باشە ئەوە فیدیك فەیدی ناکا کە ئەنواع و ئەشکال شتی لێ دەبێتەوە دەڵێین ئیستیعمالی ناوێ، بەس بەخۆی کە فیدیك پەیڕەو بکرێ، لۆمەش باشە، هەرچەندە ئێمە خاوەن عەلەم نینە هێشتاکە ئیشتراك بکەین لە فیدیك، بەڵام زۆر موهیمە ئێمە لە هەوکە را پەیڕەوەی بکەین، انشاءاللە کە دەوڵەتی کوردی بووە دەوڵەت، ئێمە بە خۆمان ئیشتراکی لێ دەکەین و تەدریبەکمان دەبێ لەسەر ئەو مواسەفاتەی، ئەو مواسەفاتە بەڕێزان لێی مەترسێن، چونکە لەگەڵ مواسەفاتی عێراقی لە چەند بڕگەیەکی هیچ فەرق نییە، بە پێچەوانەوە ئێستا یەك بەند هەیە کە حکومەتی خۆمان پەیڕەوی ناکا لە مواسەفاتی عێراقی، ئەویش بەندی پەنجا وسێ پۆینت بڕگە یەك دووە، ئەوەی کە قابیلە بە موتەغەیەرات، ئەو موتەغەیەراتە ئەگەر بێت و ئێمە حیسابی وەی بکەین، هیچ تەندەرێکی پۆینتی تێ نابێ، موقاولێك ناتوانی بەمن بڵێ ئەتوو بڕۆ سعری خشتی ئێرە پێنج دینار لێدە، سبەینێ ئەمن لۆت دەگۆڕم، چونکە بە زەرەروو بە قازانج لۆمانی حیساب دەکا، ئایا بۆ پەیڕەو ناکرێ؟ بۆ هەر وەزارەتێك جۆرە تەعلیماتێکی دەردەینی؟ پێنج، شەش وەزارەت وەبێ ئێمە لە هەموو بڕگەکانی خۆمان دەڵێین گرێبەستە، نەبووە، بووە، یان چی بووە، دێمەوە سەر داهات، لە داهات ئەگەر ئێمە بێت و پەیڕەوی ئاو و کارەبا و پەیڕەوی زیرەك بکەین، هەندێك داهاتی ئەگەر تەتەوڕ پێ بکەین بە تەکنەلۆجیا، بۆ بودجەی هەرێم زۆر، زۆر بە ئیستیفادە دەبێ، مەسەلەن ئەمن دێم لە مەشروعێ دەڵێم وەڵڵا پارەی ئاو و کارەبا ئەمن بە شکلەکی نا عەدالەتی وەری دەگرم، باشە بەڕێزان، ئەگەر ئەمن پەیڕەوی ئەوەی بکەم لە هیچ دونیا مۆدەی وەی مایە تانکی لەسەر بانان بمینێ؟ قەت نییە لە هیچ جێیان ئەوە، ئەگەر من بێم

مەشروعی....، بە خۆشحاڵییەوە کە گوێم لێ بوو، پارێزگاری هەولێر کە مەشروعی ئاوی ئیفرازی چوار دەکا، ئەمەلم ئەوەیە کە مەشروعی ئیفرازی ئاوی چوار دەکرێ، بۆڕییەکان و شەبەکەکان و تەنزیمی شەبەکەی هەولێرێ وابێ وەبێ ئێمە مەرحەلەك عەلەل ئەقەل تانکییەکان لەسەر بانەکان نەهێڵین، بۆ ئەوەی ئەو مەکیاسە، ئەو بۆڕییانە پڕ ئاو بی، بە مەکیاس بێ، هەتا بۆڕی و تانکیش قوتاری بێ و بودجەی کوردستانیش قوتاری بێ، ئەمنیش بزانم چەند لتر ئاوی سەرف دەکەم و یەکەکیش بزانێ چۆن ئیش دەکا، عەینەن شت لە کارەبا، عەینەن شت ئەگەر بێین مولاحەزەی بکەین، لەکارەبا ئەوە هەموو وردکارییە لەسەر بودجەی هەرێم، دێمەوە سەر بودجەی تەشغیلی.

بەڕێزان ئەگەر بێین ئیستیمارەی وەزارەتی ئیعمار و ئیسکان لاپەڕەی یەك، دە، هەژدە، لە لاپەڕە یەك کەمترین رەقەم لە بودجەی وەزارەتی ئیعمار و ئیسکان دوو سەد و پەنجایە، ئەو یش میلاکاتی مۆزەفینە لەو وەزارەتەی بە دەرەجەکانی موختەلیف کە ویستیتیان تەعینی بکەن، دێمە سەر لاپەڕە دە کە بابی سیانە دەگرێتەوە حەفتا و چوار ملیا ر و قسور داندرایە بۆ سیانە، کە دێمە سەر فەقەراتی دی پارە دێتە پێش چاو، حەفتا و پێنج ملیۆن، چوار سەد و حەفتا و پێنج ملیۆن، پەنجا ملیۆن، ئەوانە هەموو پارەی سیانەی سەیاراتی حەمل و سیانەی سەیاراتی گەورەیە، کە لە ئیستیمارەی وەزارەتی ئیعمار هەیە، باشە ئەمن ئەوەی بدەمە لایەکی جەمعی بکەمەوە لەگەڵ سیانەی تورق و جسوور، بێمە سەر لاپەڕەی هەژدە، کە شیرائە، کە مەوجوداتە، کە ئەویش لە فەصڵی دوو و پێنج، فەصڵی دوو قسمی پێنج، هی یەکەمیشیان فەصڵی دوو قسمی چوار کە دەست پێدەکا، دیسان مەجموعە ئەرقامێك دێتە پێش چاوم، شیرائی مەکائنی سەقیلە، شیرائی ئالات، هەموو ئەو بەزمانە کە ئەویش بە گوژمەی ملیارێك و هەشت سەد و پەنجایە، چوار سەد و حەفتا و پێنجە، چوارده ملیار و حەفت سەد و پێنجایە، پێنج سەد و پەنجا ملیۆنە، پەنجا ملیۆنە لۆ شیرائی سەیاراتی خاس و ئالات، ئایا ئەگەر ئەمن ئەو هەموو رەقەمانە خڕ بکەمەوە دەست و پێی ئەو موهەندیسانە بکەمەوە با ئیجازەی وەر بگرن بێنە دەرێ، ئایا ئەگەر ئەو سیانە هەموو رەقەمەکەی بکەم، بیدەمە کۆمپانیای ئەهلی موئەسەساتی دروست بکەم لە ناوەخۆم، هەروەك و کاك سالم گۆتی ئەو میراتەی لە کۆڵە خۆم بکەمەوە، ئایا شتێکی باش نابێ ئەوە؟ خەڵکیش فێرە ئیش و سیستەمی کەرتی تایبەت دەبێ، داهاتی منیش باشتر دەبێ، کە بەفر بارینیش دەبێ، کە جسرەکیش دەرووخێ، ئەو سیانە، ئەو کۆمیتە لەوێ هەیە، ئەمنیش ئەو هەموو قیوەی موهەندیس و کاکە با ئازاد بێ بچێ ئیش بکا، ئیشی منیش باشتر دەبێ لە بۆ موئەسەسات، ئەویش فێری ئیشی ناوخۆ دەبێت، دێمەوە سەر ئامار، ئامار بەڕاستی ئەوە ئیشی پەرلەمانە مەفرووزە ئێمە ئۆفیسەکی دابنێین ئەو ئۆفیسە لێرە توێژینەوەی بکا، بە چەند موستەشاری دەرێ، کە ئەمن دێم دەڵێم لیستی من یان فراکسیۆنی من ئێمە دەمانەوێ سولفەی زەواج بکەینە دەملیۆن ئەوە دیراسەم بۆ دەکا، دەڵێ ئەو ئامارە وا نیشان دەدا، ئەتوو ئەوەندەت هەیە، ئەوەندە فاشیل بووە، ئەوەندە تەڵاقەت هەیە، ئەو تەڵاقە لەسەر ئەو پارەیە بووە، ئەوە لە زۆر وڵاتانی دونیایێ ئەو ساڵە داندرایە، بەخۆی ناوەڕۆکەکەی لە کۆنگریسی ئەمەریکی هاتییە، کە (سی، بی، ئۆی) پێ دەڵێن، (کۆنگرێس بوجێت ئۆفیس) ئەو ئۆ فیسە لە کۆنگرێسی

ئەمەریکی دامەزرا لە ساڵی حەفتا و چوار (نیکسۆن) دایمەزراند، بە دوو سەد و حەفتا و چوار مۆزەف بە چل و شەش ملیۆن و نیو دۆلار، ئەو ساڵە حکومەتی ئیتاڵی ئەو ئۆفیسەی دامەزراند لە ناو پەرلەمانی بۆ ئەوەی موزایدات نەکرێ بە ماڵی میللەت، بۆ ئەوەی لەسەر دیراسە بێ، بزانن ئەمن راستم یان غەڵەتم، ئەوەیە نوقاتەکانی من، ئەوەش بوو پێشنیارەکانی من.

لەکۆتایشدا دەڵێم کۆنگرێسی ئەمەریکی دیسان دەڵێ (بوجەت فۆر ئێفری وەن، وەت ئێفەر یوور ئێج ئین وەت ستێج یوور لایف)، کەواتە بودجە بۆ هەموو کەسە، لە هەموو عومرەکی، لە هەموو مەرحەلەکی ژیان، دەبێ زۆر بە سینگ فراوانی هەمواریشی بکەینەوە، بگەڕێنینەوەش، وڵاتان ئەوە هەموو ئەوە یەکی وەکو ئیتاڵیا بودجەی 2004ی ستراتیجی راگرتییە ئیتالیا حالییەن، مەرحەلەکی تەسدیق کردییە، زۆر سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك سالم.

بەڕێز سالم تۆما کاکو:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، هیوادارم من دووبارەی نەکەمەوە، هەوڵدەدەم، بەس نووسیتم، لەبەر ئەوەی پێش ئێستا نووسیتم حەتمەن دووبارەی تێدا دەبێ، پێشەکی سوپاسی ئەرك و ماندوو بوونی حکومەتی هەرێمی کوردستان و لیژنەی دارایی و ئابووری و گشت لیژنە هەمیشەییەکانی پەرلەمانی کوردستان دەکەم، بۆ گەیاندی پرۆژە بودجەی ئەمساڵ بەم قۆناغە، من وای دەبینم و موتەئەکیدم کەوا هەموومان لەخەم خۆری و دڵسۆزییەوە بۆ چوونەکانمان دەخەینە روو چ بە رەخنەگرتن و دیاریکردنی خاڵە لاوازەکانی ناو راپۆرتی حکومەتی هەرێمی کوردستان و لیژنەی دارایی و چ بە پێشنیار و بیرۆکە بێت لەسەر بنەمای گفتوگۆ لە لیژنەکانی پەرلەمان و دراسەتکردنی پرۆژە یاسای بودجەی حکومەتی ئەمساڵ کە بنیات نراوە، بە قەناعەتی من هەمووی بە مەبەستی پێشکەشکردنی زیاترین خزمەت بە بەرزکردنەوەی ئاستی ئابووری کوردستانە، راستە پرۆژە بودجەی ئەمساڵ لە ساڵی پار باشترە، هی پاریش لە پێرار باشتر بوو، ئەمەش بە بۆچوونی من بە سەرەنج و رەخنە و تێبینیەکانی ئێوەی بەڕێز لە پەرلەمانی کوردستان و هەوڵی حکومەت بۆ پڕکردنەوەی کەلێنەکانی ناو پرۆژەکە بە مەبەستی زیاتر رێکخستنی دابەشکردنی بودجەی تەرخانکراو بەسەر سێکتەرەکانی پێویست و دانانی ئەولەویات بەپێی گرینگی و پێویستییەکانی گەلی کوردستان لە روانگەی حکومەتەوە، بۆ زانین بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەبەر فۆڕمی بانکی نێودەوڵەتی GFS کراوە، بە مەبەستی دیارکردنی وردەکاری لە تەبویبی هەموو جۆرە خەرجی و داهاتێك کە دەبێ وڵاتانی جیهان پابەند بن پێی و کاری پێ بکەن، ئێمەش بەشێکین لە جیهان، بەس بۆ نموونە نموونەیەکتان بۆ دێنمەوە، ساڵی 89 من مودیر حیساباتی ئیشغال بووم، کتابەکمان بۆ هات لە بانکی رەشید داوای بیست دیناری دەکرد (عن ایجار مفاتیح القاصة)، هەموومان نەماندەزانی ئەو بیست دینارە لە کوێ تەبویبی بکەین، لەبەر

ئەوەی لە فۆڕمەکەمان نەبوو، بە هەموومان بە خەزێنە و بە ئەمانە عامەی مالییەشەوە تا توانیمان لە موتەنەویعە تەسنیفی بکەین، هەروەها موفتەرەحی (مەق مەق) کە هات، مەق مەق موختەسەری وەحدەی قیاسی غازە، (ملیۆن قەدەم موکەعەب قیاسی)، وەحدەی قیاسی غازە ئەوە، هەر وەزارەتێك لەو فۆڕمە ئەوەی لەگەڵ کارەکەی بگونجێ وەری دەگرێ، ئەوەی ناگونجێ بەجێی دێڵێ، غەریب نەبێ لامان هەندێك موستەڵەح و ناوی عەنتیکە هەیە لە ناو فۆڕمی بودجە.

بەڕێزان، دەبێ بزانین ئێمە میراتگری سیاسەتێکی چەوتی مەمرەو مەژی حکومەتەکانی عیراقین کە حکومەت بەرپرس بێ لە فیرکردن وچارەسەرکردن ودامەزراندنی هەمووان کە سیاسەتێکی بەناو ئیشتراکی سەقەت بوو، کە تەنها نزمترین ئاستی ژیانی بۆ هاووڵاتی دابین دەکرد، ئێستا بەرەو سیاسەتی بازاڕی ئازاد دەڕوێن، بەڵام ناکرێ بەعەقلیەتی ئەو زەمانە ئیدارەی حکومەتی کوردستان بکەین، تەنها بە دابینکردنی نانە وشك، ئێمە میراتگری هەزاران قوربانی ئەو سیاسەتەین هەموومان بەتیکڕایی داوای زیادکردنی مووچەی خانەوادەی شەهیدە سەر بەرزەکان وئەنفال وجینوساید دەکەین، حەقی خۆیانە، چونکە ئەو بارەی کەئەمڕۆ تیایداین بەرهەمی خوێنی ئەوانە، زۆرمان داوای زیادکردنی پارەی تەرخان کراو بۆ خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان وتۆڕی کۆمەڵایەتی وقوتابیان وبیمەی بێکاری و..... هتد.

هەر هەموویان کەس وکاری ئێمەن ئەرکی حکومەتە هاوکاریان بکات، بەڵام ئایا لە توانای حکومەتدا هەیە ئەم ئەرکانە جی بەجێ بکات؟ لە هەمان کاتدا کوردستان چاوەڕوانی هەزاران پڕۆژەی گرنگی ئاوەدان کردنەوەیە لە گشت بوارەکان، چاوەڕان بووم کەلەراپۆرتی وەزارەتی دارایی وئابووری بەبڕگەیەك داوا لەپەرلەمان بکرابایە کە چۆن پێکەوە چارەیەك بدۆزینەوە بۆ ئەم کێشەیە، بەڵام بەداخەوە ئێمەش وەك پەرلەمان ئەم موبادەرەیەمان نەکرد، جگە لەهەوڵەکانمان لەگەڵ حکومەتی فیدراڵی چ بەراستەوخۆ، چ بەرێگای نوێنەرانمان لەحکومەت وپەرلەمانی عیراقی بەقەناعەتی من دەبێ ئێمە وحکومەت پێکەوە بیر لەوە بکەینەوە کەچۆن سەرچاوەی تری داهات بدۆزینەوە بۆ دابین کردنی پارەی پێویست، وەك:

1. دامەزراندنی کومپانیای (مساهمە) لەلایەن حکومەتەوە تاکو خەڵك متمانەی لا دروست ببێ، بۆ کڕینی پشك کە نرخەکەی لەتوانای هاووڵاتیان بێت، بەمەستی راکێشانی (پاشە کەوتی خەڵك) مدخراتی خەڵك وپەیاکردنی سەرمایەی گەورە بۆ دامەزراندن وجی بەجێ کردنی پڕۆژەی گەورەو گرنگ، بۆ ڕاکێشانی بێکاران بەمەرجیك نابێ بەهێچ شیوەیەك حکومەت یان هەر لایەنێکی تر دەست لە کاروباری ئەم کۆمپانیانە وەربدات، بەڵکو دەبێ ئیدارەی سەربەخۆ و پسپۆری خۆی هەبێت بەتایبەتی بۆ دامەزراندنی پرۆژەی ستراتیجی وەك پاڵاوگەی نەوت وبەنداو و ترام و رێگای ستراتیجی...هتد، کە مۆرکی سەربەخۆیی ئابووریان هەیە سوود و قازانجەکەی مسۆگەرە بۆ خەڵکی کوردستانە.

2. هەوڵدان بەراکیشانی کۆمپانیا گەورەکانی جیهانی بۆ بەشداری کردن لەم کارە، بەبەشداری کردن لەهەلی وەبەرهێنان چ بەشیوەی جویین ڤیجەر بێ کە کۆمپانیا جیهانییەکان ئەم جۆرە شەراکەتەیان لەگەڵ کۆمپانیاکانی هەرێم پێ باشە، چونکە زیاتر زەمانەتی سەلامەتی سەرمایەکانی دەکات.

3. لەسـەر نەخشـەی ئـابووری سیاسـی جیهـانی رووبـەرێك هەیـە ئـەمڕۆ بـەناوی كوردسـتانی عیراقـە، دەوڵەمەندە، نەوتی هەیە، نەوتەكەش تـەنها كـەركووك نییـە، بۆیـە كۆمپانیـا گـەورەكانی جیهانی چاویان بڕیوەتە كوردستان، بەڵام بەوردی سەیری باری ناوخۆی ئێمەو سەقامگیری ئابووری وسیاسی دەكەن، لێرەدا دەپرسم ئایا واباشە كە ئێمە رووە گەشە دارەكەی كوردستان پێشان بدەین، ئەم هێـزە ئابوورییـە رابكێشین كە دەبێتە هێزیكی داكۆكی كەری سیاسی لەكوردستان لەئێستا و لە داهاتوو، لەبەر هـەبوونی بەرژەوەنـدی ئەم وڵاتە لێرەو بە بەرز كردنەوەی متمانە بە وڵاتەكەمان كـە دەبێتـە هـۆی زەمانـەتی سـەلامەتی قـەرز و سەرمایەكانیان كە رێگایەكە بۆ ئیمكانیەتی وەرگرتنی قـەرزی گـەورە لـە دامـەزراوە دارایـیەكانی جیهـانی، بەكارهێنانی بۆ هەمان مەبەست جگە لەبەرزكردنەوەی ئاستی ئابووری وڵات یان رووەكەی تری كە دەبێتـە هۆی رەوینەوەی ئەم هێزە ئابوورییە، دەبێ تـەحمولی ئەنجامەكەشی بكـەین، بۆیـە دەبـێ زۆر بەوریاییـەوە تەعامولی لەگەڵ بكەین، چونكە سیاسەتی نەوتیش وەك شمشێر دوولایەنەیە.

دیاردەی بێ كاری وپەیداكردنی هەلی كار.

بـەڵێ راسـتە دەبـێ حكومـەت بـەدوای دۆزینـەوەی هـەلی كـار بـێ بـۆ هاووڵاتیـان لـە هـەردوو كـەرتی گشتی وتایبەتەوە، تائێستا ساڵانە هەزاران هەلی كاری دابین كـردووە لـە كـەرتی گشـتی، بـەڵام لـە كـەرتی تایبـەت سـەركەوتوو نـەبووە، سـەرەڕای ئیلتیـزام كردنـی كۆمپانیاكـانی وەبەرهێنـەر بـە بەگەڕخسـتنی رێژەیـەكی كرێكاری هەرێم، ژمارەیەكی زۆر لە گەنجانمان بێ كارن، هەموویان داوای دامەزراندن دەكەن لـە دام ودەزگا حكومییەكان، بەڵام دەبێ بزانین كەوا وەكو باسم كرد كە ئێمە میراتگری چ سیسـتەم و سیاسـەتێكین گشت دەزگاكانی حكومەت بەدەست ئەو فەرمانبەرە زۆرانەی هەڵگری ئەو ناونیشانە وەزیفییانە دەنـاڵێنن كـە بـە هیچ شێوەیەك كاری پێ ناكرێ، لەبەر نەمانی كارەكە و نەگەیشتنیان بـە تەمـەنی یاسایی تـاكو خانەنشین بكـرێن، نـەتوانینی گـۆڕینی ناونیشـانی وەزیفییـان و گواسـتنەوەیان .... هتـد، مومكینـە هەنـدێ جـار لـە شوێنیشیان خەڵكی تر دابمەزرێنن ئەگەر خانەنشین بوون یان لە پلەكە نەمان، كەواتە حكومـەت بـە تـەنها نـاتوانێ بڕیـار بـدات بـە چارەنووسـیان و ئـەوانیش چـاوەڕوانی ئـەوەن بـە رێـژەی 80٪ی مووچـەكەیان خانەنشین بكرێن، ئەمەش دیسان لە دەسەڵاتی حكومەتدا نییە، پێویسـتی بـە یاسـایە كـە دەبـێ لـە هـەموو عێراق وەك یەك بێ، هەر چەندە مووچەكەشی كەمە، لەبیرمان نەچێ ئێستا زیـاتر لـە 100٪ مووچـەكەی وەردەگرێ ئەمە سەرەڕای دەركردنی یاسای دەستەبەری كۆمەڵایەتی و بڕیاردانمـان لـە یاسـای بودجـەی پـار ساڵ كە دەسەڵات بدرێتە وەزیرە بەڕێزەكان بە خانەنشین كردنی ئەو فەرمانبەرانە كـە خزمـەتیان لـە 15 ساڵ زیاترە و تەمەنی لە 50 ساڵ كەمترە لەسەر داواكـاری خۆیـان، بڕیـاری خـەرجكردنی نیـو مووچـەی 3 سـاڵ بـۆ ئـەو فەرمانبەرانـەی كـە لەكـەرتی گشـتی دەگوازرێنـەوە بـۆ كـەرتی تایبـەت، بەمـەرجێك هـیچ پەیوەندییەكیان بە فەرمانگەكەوە نەمێنێت، لەهەمان كاتدا ژمارەیەكی یەكجار زۆر بیانی لە كوردستان كار دەكەن، تارادەیەك ئەگەر ئەوان نەبن پەكی بەشـی زۆری دەزگاكـان دەكـەوێت، لـەكار دەكـەون وەك (ئۆتێـل، چێشـتخانە، چـاپخانە، و كـەرتی بیناسـازی و پیشەسـازی... هتـد، تـا گەیشـتە خزمـەت كـاری شـوێنە

ئاینییەکانیش)، کە مووچەیان زیاترە لە کەرتی گشتی کەواتە هەر لەسەر بنەمای ئەو پەروەردە سەقەتەی باسمان کرد، رازیە بەکارکردن لە دەزگا حکومییەکان بە مووچەیەکی کەم و ناچێتە کەرتی تایبەت کار بکات، لەبەر چەند هۆیەکی سایکۆلۆجی و توانای جەستەیی.... هتد، هەر بۆیەش بەدابینکردنی بەشێك لەو هاوکارییانەی باسمان کرد، کە رازییە نەوەك کارکردن لەکەرتی تایبەت، ئەمەش کاری سلبی کردۆتە سەر خەڵکی گوند کە پەنا نەبەنە بەر کاری کشتوکاڵی و ئاژەڵداری، سەرەڕای ئەو ئاسانکارییانەی کە حکومەتی کوردستان دەیکات، وەکو قەرزەکانی کشتوکاڵی و پیشەسازی و گەشتیاری و قەرزی بچووك، کەهێشتا پێویستییان بە ئاسانکاری کردنە لەئیجرائاتی وەزارەتی دارایی بۆ سوود وەرگرتن لێیان، بەردەوام بوونیان، و لە ئەنجامدا بۆتە هۆیەك بۆ چۆڵبوونی گوندەکان، بەڵام دەبێ حکومەت زیاتر کار بکات بۆ ئاراستەکردنی گەنجان و ئامادەکردنیان بۆ کارکردن لە کەرتی تایبەت، ببنە دابین کەری قوتەکانیان وەك بەرهەمهێنەر نەوەك بەکاربەر، ئەم ئەرکە تەنیا بە حکومەت ناکرێت، مومکنە هەندێکیان دەبێ یاساشی بۆ هەموار بکرێت یاخود یاسای نوێ و بڕیاری پەرلەمانی پێویستە وەك هەمووارکردنی یاسای خانەنشینی لە رووی تەمەن و ئاستی مووچە و هەندێ بابەتی زیادکردنی مووچەی چینەکانی کۆمەڵگا، نە بەس لە کوردستان بەڵکو لە عێراقیش کە مومکنە لە دەسەڵاتی ئێمەشدا نەبێت.

کەرتی دارایی و بانکەکان:

زیاتر لە 30 بانکی کەرتی تایبەت لە کوردستان کاردەکەن، بەڵام تا ئێستا مەجالی ئەوەیان پێنەدراوە کە فیعلەن کاری بانکی بە تەواوی بکەن، لەبەر نەبوونی متمانە بە هەندێکیان یان روودانی هەڵەیەك یان بوونی گرفت لەکاری هەندێکیان، بە قەناعەتی من دەبێ دەوری زیاتریان پێ بدرێت، حکومەت چاودێرییان بکات، چونکە ناکرێت دامەزراوەیەکی دارایی مۆڵەتی پێ بدرێ بە شێوەیەکی سنووردار کار بکات، بۆیە داوا دەکەم حکومەت هەڵبستێ بە سپاردنی هەندێ لە کاری دارایی وەزارەتەکان بە بانکە بەتواناکانی کەرتی تایبەت لەجیاتی بانکەکانی حکومی تاکو بتوانن بە بەشێك لە ئەرکی حکومەت هەڵبستن، بەشداری بکەن لە سیاسەتی دانی قەرز کە بەشێوەیەك لەگەڵ ئاراستەی سیاسەتی حکومەتی کوردستان و تەحدیداتی ئاینی بگونجێ و یەکتر بڕنەبێت، هەتا ئەگەر حکومەت هەموویان بەشێك لەفایدەکەشی تەعەموول بکات، بە مەبەستی زیاتر راکێشانی سیولەی دراو، بکەوێتە ناو بانکەکان، چیتر لای هاووڵاتیان گیرنەخوات، ببێتە هۆی کەمبوونی سیولە لە گشت بانکەکانی حکومی و تایبەتەکان کە لەکاتی خەرجکردنی مووچەی مانگانەی حکومەتەوە کە بەدی دەکرێت، لەدنیادا باوی ئەوە نەماوە کە گشت مامەڵەکانی بازرگانی لە بازاڕ بە پارەی کاش بکرێت، یەك لەو هۆیانەی کە لە ئابووری لوبنان بە تایبەتی کەرتی بانکی سەقامگیرە سەرەڕای ئەو هەموو بەرز ونزمەی کە لوبنان پێیدا تێپەڕیوە، چونکە هەر هەموو چالاکی دارایی کەرتی تایبەت دەیکات، حکومەت تەنها چاودێری دەکات، هەندێکیان بانکی بە توانان، پەنجەرەی دارایی و تەعامولی بازرگانی کوردستانن لەگەڵ وڵاتانی جیهان، بۆ زانین لوبنان لە ساڵی 2005 ەوە تا ئێستا میزانیەی پەسەند نەکراوە، لەبەر نەگەیشتنی حیساباتی ختامی لەکاتی خۆیدا، هەروەها مەغریب کە

زۆرجار بەراوردی كوردستان لەگەڵ دەوڵەتان دەكەی، هەر چەندە هێشتا ئێمە دەوڵەت نین، بەڵام ئەو بودجە سنووردارەی هەمانە بەچاوی دەوڵەت سەیری خۆمان و پێداویستییەكانمان دەكەین، دەبێت كار بكەین كە چۆن هاوسەنگییەك بدۆزینەوە لە بەینی ئیمكانیات و توانا سنووردارەكەمان لەلایەك و پێداویستیەكانمان لەلایەكی تر، كورت هێنانی ساڵانە لەبودجە ئەگەر لەبەر دابین نەكردنی بودجەی پێشمەرگە و مووچەكەیانە، كەنابێ دابین نەكرێت، بۆیە پێشنیار دەكەم لەبودجەی گشتی جێگای بكرێتەوە، لیستێكی ئێحتیات بۆ پرۆژەكان هاوپێچی بودجە بكرێت، ئەگەر هاتو بودجەی پێشمەرگە لەلایەن حكومەتی فیدراڵیەوە دابین كرا ئەو كاتە تووشی كورت هێنان نابێت، لیستی پڕۆژەكان بەپێ ئەولەولیات وگرنگی جێ بەجێ بكەن، ئەو كات بەوەفر تەعامولی لەگەڵ دەكەین نەك بەعیجز (هەردووكیشی هەر هەمان شتیشە)، منیش بەپێی ئەندامیەتیم لە هەردوو لیژنەی كشتوكاڵ و ئاودێری و پیشەسازی و وزە و سەرچاوە سروشتییەكان ئەمانەی خوارەوەن دەخەمە روو:

1- دووبارەكردنەوەی ساڵانە بۆ هەندێ پرۆژەی گرنگ كە بەشێكی گرنگن لە سەربەخۆیی ئابووری كوردستان وەك دروست كردنی سایلۆیەكانی دانەوێڵە و عەمباری سووتەمەنی و غازی شل لە پارێزگاكان، دروست كردنی ناوچەی پیشەسازی لەهەرسێ پارێزگاكانی هەولێر و سلێمانی و دهۆك، پرۆژەكانی بەراوكردنی دەشتی شەمامك و دەشتی كۆیە، نۆژەنكردنەوەی نەخۆشخانەی رزگاری لەهەولێر.

2- خەرجكردنی بەشێك لەو پارەیە بەبێ دەست بەكاربوون.

3- دیار نەكردنی هۆی دەست بەكارنەبوون.

بەڵام زۆر بە داخەوە من وای دەبینم ئەم پرۆژانە بوونەتە قوربانی رێكنەخستنی ئەرك و دەسەڵاتەكانی حكومەت، بە تایبەتی لە بەینی وەزارەتەكان و پارێزگاكان كە كێ بەرپرسیارە لە راگەیاندن و جێبەجێ كردنی ئەم پرۆژانە بەهۆی:

أ- نە گەڕانەوە بۆ پسپۆری هەر وەزارەتێك و یاسای وەزارەت و ئاستی دەسەڵاتی خەرجكردن و سنوورەكانی.

ب- تەرخان نەكردنی پارەی تەواوی پرۆژەكە و بایەخ نەدان بە برگەكانی پڕۆژە وەك پارەی قەرەبوو و دیزاین و سەرپەرشتی ئەندازیاری و گوژمەی ئێحتیات و تەجهیز وتأثیث ئەوەندە، كە لەكاتی كردنەوە و شی كردنەوەی تەندەر و جێبەجێ كردنی پرۆژەكە بەدەر دەكەوێت، ئەمەش هەر دەیگەڕێنمەوە بۆ ئەو هۆیەی كە پێش ئێستا باسم كرد، چونكە ناتوانم بڵێم لەكوردستان خەڵكی پسپۆرمان نییە لە بواری رێكخستنی دەرخستەی پرۆژەكان و چۆنیەتی قۆناغەكانی جێبەجێ كردنی پرۆژە.

ج- زۆری ئیجرائاتی رۆتینی وەزارەتی دارایی و ئابووری لە دواكەوتنی خەرجكردنی سلفەكان، لەبەر گەڕانەوە بۆ وەزارەتی دارایی و ئابووری بۆ هەر سلفەیەك، ساڵانە دووبارەی دەكەینەوە، بەڵام ئەو ئاستەنگانە هەر ماون هیوادارم ئەمساڵ:

1- بودجەكە بەگشتی زوو بچێتە بواری جێبەجێ كردن ئەم ئیجرائاتانە ئاسان بكرێن.

2- دەست بكرێت بە جێبەجێ كردنی ئەو پرۆژانەی كە بەپێی پسپۆری وەزارەتەكان و دەسەڵاتەكانیان.

3- پشتگیری له راپۆڕتی لیژنەی کشتوکاڵ و ئاودێری و پێشنیارەکانی بەڕێز سەرۆکی لیژنە (کاك جەلال) دەکەم، تکایە جێگای ڕەزامەندی ئەندامانی بەڕێزی پەرلەمان بێت، پشتگیرییان بکەن.زۆر سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك عبدالسلام.

بەڕێز عبدالسلام مصطفی صدیق:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

خوشك و برایان، شەنسی من بوو وابزانم من ئاخیر کەسم، هیوادارم تەحەمولی ئەم نۆ، دە دەقیقە بکەن، انشاء الله، بێگومان ئێمە ئێستا خەریکین بەشی یەکەمی یەعنی بڵێین ڕووداوێك یان چالاکییەکی سیاسی دەکەین، ساڵانە دەرفەتمان پێدەدات، ئێمە هەردوو بلۆکی ئۆپۆزسیۆن و بلۆکی زۆرینە هەڵسەنگاندنێك بکەین بۆ بودجە، هەروەها پێشنیار و تێبینی پێشکەش بکەین، بۆ هەردوو ئیتیجاه، بە ئیتیجاهێك کە پیشانی خەڵك بدەین کە ئەو حکومەتە موافەق نەبوو، سیاسەتەکەی ڕاست نییە، بە ئیتیجاهی تر کە لایەنی تر پیشان بدات کە ئەو حکومەتەی بە متمانەی ئە و بووە بە حکومەت سەرکەوتوو بووە لە جێ بەجێکردنی سیاسەتەکەی، بۆیە چاوەڕوان دەکرێ، تەبیعییە و دەبێ هەر پێشبینی ئەوەش بکرێ بۆچوونەکان جودابن و دژی یەکتر بن، من گوێم لە زۆر قسە بوو، ڕێگام بدەنێ وەك شتێکی عاتفی من لە پایزی ژیانی خۆمم، تەمەنی خۆمم، ئێستا دەزانم چل ساڵی چاکی من لە ژیانی سیاسی بەهەدەر نەچووە، چونکە ئەم دانیشتنە بە حەقیقەت ئومێدی بە مندا کە ڕەنگە پاش تەمەنی منیش هێشتا نەمرم ئێمە بگەینە قۆناغی دیموکراسی، قۆناغێکی مەدەنی کە وڵاتی ئێمە شایستەیە ئەو دۆخە سیاسییە و حکومڕانییەی هەبێت.

بەڕێزان وەکو وتم هەڵسەنگاندنی بودجەکەیە، پێشنیارە لە چوار چێوەی ئەو هەوڵەی بلۆکەکە کەمن بلۆکی زۆرینەم بۆ سەلماندنی سەرکەوتنی حکومەتەکەی بە متمانەی من بووە بە حکومەت بۆ دانانی بودجە، ئەرکی منە نایشارمەوە، بەڵام پێش هەموو شت بە تەسەوڕی من پێویستە لە قۆناغی هەڵسەنگاندن ئێمە بزانین ئەو بودجەیە لە چ هەلومەرجێك داندراوە، بێگومان نە بودجەیەکی سەبەرخۆیە، نە دەستمان والایە، نە ئێمە حکومەتین، نە تەعامول دەکەین لەگەڵ کەلتوورێکی سیاسی کە تێ دەگات، ئیمتیازاتی ئەو، پابەندی ئەو چییە و چی نییە.

بێگومان لەو هەلومەرجە ئەو بودجەیە کێ دابنێت؟ هەموو داخوازی و ئاواتی خەڵك، ئەو خەڵکە چ جەماوەر بی، چ خودی کاربەدەستانی وەزارەتان بن جێ بەجێ ناکات، بە تەسەوڕی من ئەمە لەگەڵ ڕاستییەکی زانستی کە مامۆستا جەمال و د. ئاراس و کاك عمر، مامۆستا لانە لە من باشتر دەزانن، جیاوازی هەرە سەرەکی لە نێوان دانانی موازەنەی گشتی، میزانییە بۆ پرۆژەیەکی کەرتی تایبەت لەوە دایە، ئەوە من خۆم نەم دەزانی، بۆیە پار و پێرار ئێمە گفتوگۆیەکمان کرد بۆ لە ماددەی یەکەم باسی سەرفیات دەکرێ؟ لە ماددەی دووەم ئینجا داهات؟ لە دانانی موازەنات تۆ دێی بزانی چ ئەرکێکت لەسەر شانە، چ بەرپرسیارەتییەکت هەیە، چ پابەندیت هەیە بەم کەرتە؟، بەم خەڵکە، واتە چەند پارەت دەوێ؟، بۆیە سروشتییە لە بیدایەتەوە گوێت لە

داخوازییەکان بێ، ئینجا دێی هەوڵدەدەی لە موازەنەی گشتی پارە دابین بکەی، بۆ ئەنجامدانی ئەم پابەندیانە، هەر ئەوەش لای من سروشتییە وەزیرە بەڕێزەکان و بەڕێوەبەرە گشتیەکان کە هاتن لە لیژنەکان لەگەڵیان دانیشتین، گازەندەی یەکەمیان ئەوەبوو کە ئەوەی ئەوان لە پاش دیراسەتێکی دوور و درێژ دایان نابوو، بۆ ساڵی داهاتوو لە لایەن وەزارەتی دارایی و پلاندانانەوە مقەسی لێ درا، لای من سروشتییە، چونکە ئەمە ئەو پابەندیەی منە.

بەڵام ئەو بەڕێزانە ئەرکیان بزانن ئەو چەند داهاتیان کۆکرد بۆ ئەوەی بتوانن ئەم داخوازیانە جێ بەجێ بکەن، بۆیە بە تەسەوری من بێگومان هەتا ئەو ژمارانەی داندراون نە پێویستیەکانی ئەم قۆناغە، نە داخوازییەکانی خەڵك، نەهی وەزارەتەکان جێ بەجێ دەکات، قسە زۆر کراوە، ئەستەمە پێم بکرێت بەڕاستی بابەتێك بدۆزمەوە تاکو قسەی لەسەر بکەم، کە تاوەکو ئێستا قسەی لە سەر نەکرابێ، بەڵام من دەمەوێ لەکۆتایی ئەم گفتوگۆیە دوورو درێژە تەرکیز لەسەر یەك بابەت بکەم، کە بە درێژایی مانگێگ، ئەم مانگەی رابردوو لەوەتەی باسکرا کە بودجە هاتۆتە پەرلەمان لە دام و دەزگاکانی راگەیاندن و لەم هۆڵەشدا وەك پرسیار ئاراستە کرا، بەڵام بە شێوەیەك لە شێوەکانیش ئەوەش بەگلەیی حیساب نەکەن، لەسەرەتاوە تەفاهومم هەیە بۆ ئەوەی یەکێك جگە لەمن بیر بکات، چونکە مەبەستی شتێکی ترە، ئەو پرسیارە بە ئاراستەیەك کرا تاوەکو تیشك بخرێتە سەر ئەوە، ئەویش ئایا ئەم بودجەیە چەند لە خزمەتی خەڵکی کوردستانە؟ ئایا قۆرخ کراوە لە لایەن ئەم و ئەوی تر؟ ئایا فەقیر و هەژاری کوردستان بەشیان لەو بودجەیە چییە؟ پرسیارێکی رەوایە، بەرپرسیارەتی منیشە کە لە حکومەتی خۆم، کە بە متمانەی خۆم بووە بە حکومەت بپرسم ئایا تا چەند سەرکەوتوو بوون لە دانانی بودجەیەك کە ئەم غەرەزە تەحقیق بکات؟ چونکە بەوە ئەتوانم بە جەماوەر بڵێم ئێوە هەڵە نەبوون کە متمانەتان بە ئێمەدا، بەڕێزان، لە چوارچێوەی لیژنەکەی خۆم کە من تێدامە، لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتی، کە رەنگە لە هەموو وەزارەتەکانی تر، هەموو لیژنەکانی تر زیاتر پەیوەندی راستەوخۆم هەیە لەگەڵ ئەو توێژە یان ئەو کەرتەی خەڵك کە پێی دەڵێن کەمدەرامەت، بێدەرامەت و هەژار.

لە راستیەکی تر کە هەڵقوڵاوی تەناقوزێکە لەبیر کردنی خۆم، من خۆم بەو کەسانە دەزانم دەڵێم سەرکەوتنی حکومڕانی لەوەدایە چەند حکومەت کەم خەڵك تەعین دەکا، چەند پارەی گشتی دەدات بە مەسائیلی ئیداری، چەند پارە دەمێنێت بۆ بوارەکانی تری غەیری ئیداری، لە کوردستان هەمیشە گوتوومە مەعقول نییە، هەشتا ملیۆن ئەڵمانی دوو سەد و چل هەزار مۆزەفیان هەبێتن، پێنج ملیۆنی کوردستانی شەش سەد و حەفتا هەزار مۆزەفی هەبێتن، هەمیشە ئەو قسەم گوتووە، بەشتێکی نا ساخلەمی دەزانم لە نیزامی ئیداری، بەڵام دوور نیم لە واقعەکە دەزانم ئەمە نە بە تەختیتە، نە بەپلانە، دەزانم ئەمەش نە سیاسەتی ئەو حکومەتەیە، ئەوە پاشماوەی حکومەتی پێش راپەڕینیش بوو، پاشماوەی ئەو وەزعە و باری تایبەتی بوو کە کوردستان پێیدا تێپەڕ بوو پاش 91 تاوەکو ئێستا، بە دوو ئیدارییەوە، بە نەبوونی ژێرخانییەوە، سەرەڕای گلەیی من لە ئەو هەموو ژمارە زۆرە، بەڵام ژمارەکان راستییەکی تر بە من دەڵێن کە وا لە من دەکەن واقعەکە قبول بکەم،

هەرچەندە بە دڵم نییە، بەڕێزان چوار سەدو حەفتا و پێنج هەزار فەرمانبەر لە پلەکانی خوارەوە هی داهاتە مەبەستم، پلە دە تاوەکو پلە شەش کە زیاتر لە حەفتا لە سەدی هەموو فەرمانبەران، چوار ترلیۆن و نیو ساڵانە بەس بۆ مووچەیان تەرخان کراوە، من تێ دەگەم تا چەند ئەم بودجەیە لە بەرژەوەندی جەماوەری ئێمەیە وەکو زانیارییەك بڵاوکرایەوە لە ناو خەڵك، کە چەند پارە کاش دێتە دەستی ئەو فەقیر و هەژار و هاووڵاتییە.

من تێ دەگەم کە ناراستەوخۆ هەر تاکێکی کوردستان سوود وەردەگرێت هەتا لەو مووچەیە زیادەی من و تۆ وەری دەگرین، چونکە بەو مووچەیەی من و تۆ یاسا دەردەکەین، ئیمتیازات دەدەینە ئەم کەرتە و ئەو کەرتە، پارە تەرخان دەکەین بۆ ئەم پڕۆژە و ئەوی تر، هەر تاکێکی کوردستان سوودمەندە لە هەر بستێکی شەقامێك، لە قوتابخانەیەك، لە پڕۆژەیەکی کەرتی تایبەتیش، خەڵکی کوردستانە دەچێتە ئەم مۆڵانەو ئەم ئوتێلانە، واتە لای من ئاشکرایە کە خەڵکی کوردستان بەتایبەتی خەڵکی هەژار و نەداری کوردستان بە شێوەیەکی ناراستەوخۆ سوودمەندە لە هەر چالاکییەکی ئابووری لەو وڵاتە روو دەدات، بەڵام رێگام بدەنێ وەکو وتم لەو ئامارە بەپێی بوونم لە لیژنەیەکی ئاوا، ئەم تێ گەیشتنەی لەلای خەڵك دروستکراوە باس بکەم، کە چەند پارە بە دەست دەگات، بەڕێزان جگە لە چوار سەد و حەفتا و چوار هەزار فەرمانبەر کە ساڵانە چوار ترلیۆن و نیو دینار وەردەگرن، باش بزانە ئەوە واتە عەلەل ئەقل ملیۆن و نیو خەڵکێك، چونکە ئەو خەڵکە خاوەن خێزانن، بەلای کەمەوە ئەگەر زۆر مەدەنی بن، سێ کەس بن عائیلەکە، ملیۆن و نیو کەسن، بێجگە لە دوو سەد و بیست و یەك هەزار کەس لەوەتەی ئێمە پێشینەی هاوسەرگیریمان دەرکردووە، بە بەهای حەفت سەد و دوو ملیار سوودمەند بوون لە پیشینەی هاوسەرگیری، باوەڕناکەم من و ئێوە بچین ئەو پێشینەیە وەر بگرین، دەبێ ئەوە خەڵکێکی نیمچە هەژار بێ، بەرامبەری ئەوانەش، بە تەنیشتی ئەوانەش هەزار و حەفتا و یەك هەزار کەس دوو ترلیۆن و حەفت سەد ملیار دیناریان وەرگرتووە بۆ پێشینەی خانووبەرە، من لە گوندێکم لەسەر سنووری تورکیایە سی ماڵ لە گوندی ئێمە دروستکراوە، سەدو بیست و یەك هەزار خەڵکی ئەم وڵاتە لە ژێر ناوی کەمئەندام و موعەوەق ویەکێك لە خوشك و برایەکان هەموو ئەو نەخۆشیانەی باس کرد کە لە زۆر لە وڵاتان نە بە نەخۆشی دادەندرێ، نە بەهۆی ئەوە کە مووچەیان بدەیێ، پارە وەردەگرن کە دەکاتە دوو سەد و هەشتا و هەشت ملیار لە ساڵێك، حەفتا و چوار هەزار خێزانی هەژاری راستەوخۆ کە تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی سۆسیالەکە سەدو سی و دوو ملیار دینار وەردەگرن، سی و یەك هەزار قوتابی پار تەخەروجی کرد، بۆ شەش مانگ بیست و هەشت ملیار دیناریان وەرگرت، ئەوەی کە پێی دەڵێن بیمەی بێکاری، چوار هەزار گەنج هەرچەندە ئێمە گلەییمان هەبووە لە لیژنە و لە دەرەوەش لەسەر بەرێوە نەچوونی پڕۆژەکانی بچووك، بەڵام چل و یەك هەزار ملیار ئەوانیش بە دەستە، نەوەد هەزار خەڵکی ئێمە، ئینجا تاك بن یان عائیلەنە، لە ژێر ناوی کەس و کاری شەهیدان و قوربانیانی جینۆساید و کیمیاباران، چوار سەد و سی و پێنج ملیار پارە وەردەگرن، هەشت ترلیۆن و هەشت سەد و بیست و شەشەم کۆکردووە، ئەگەر هی پێشینەی هاوسەرگیری و خانووبەرەی لێ لادەم کە دەکاتە سێ ترلیۆن، ئینجا پێنج ترلیۆن و چوار سەد و بیست و چوار

ملیار و دینار دەمینێتن لە ناو ئەو بودجەیەی کە زۆربەی زۆرمان دژی بووین و داوامان دەکرد رەت بکرێ، دەگاتە خەڵکی هەژار و کەمدەرامەتی ئەم وڵاتە، ئەدی ئەو دوو ترلیۆن و نیوەی کە بەکارەبا دەدات تاوەکو خەڵکی کوردستان 22 سەعات کارەبای هەبێت؟ ئەدی ئەو ملیۆن و نیو قوتابییەی کە دەچنە قوتابخانە و دروستکردنی قوتابخانەکانیان، ئەدی ئەو پێشکەوتنانەی لە تەندروستی و رێگاو بان و لەکەرتی تایبەت کراون، کە سەرتان نائێشێنم، هەموو ئەم خوشك و برایانە باسیان کردووە، بۆیە دووبارەی ناکەمەوە، واتە ئەوە من مافم هەیە، بەرێزان مافی هەرکەسێکیش هەیە بەشێوەیەکی تر تەماشای ئەو ژمارانە بکات، بەڵام من مافم هەیە قەناعەتێکی کامل بە ژمارە لای من دروست ببێ، ئەگەر ئەم بەرێزانە هیچیان نەکردبێت، بۆ زیاتر لە سێ، چوار ملیۆن خەڵکی ئەم وڵاتە پێنج ملیۆنییە، بەراستەوخۆ پارەیان داوە دەست، بێجگە لە هەموو ئەو خەدەماتانەی تر، واتە پرسیارەکە لەلای من زۆر، زۆر روونە، نە ئینتیمای حزبی پێ دەوێ، نە سیاسی و نە هەڵوێستی موەفەق، دەستان خۆش بێت، بە پێی ئەو ئیمکانیاتە، بەپێی ئەو زەحمەت و ئەو تەعقیداتەی لە دروستکردنی ئەو بودجەیە هەیە لەگەڵ ئەو هەڵانە کە هەنە، لە حیساباتە، لە ناولێنانی چەند شتێکە، کە برادەران دەستنیشانیان کردووە، دەستتان خۆش بێ، چونکە خەڵکی کوردستان دڵنیایە سێ، چوار ملیۆن کەسێك راستەوخۆ لە بودجەیە سوودمەند دەبن، بەرێزان تاوەکو تەواوی بکەم، چەند تێبینی و پێشنیارێکم هەیە، دەزانم رەنگە لەدەرەوەی بودجە بن، بەڵام رێگام بدەنێ، چونکە زۆر قسە لە دەرەوەی بودجە کرا، من دووبارەی ئەو پێشنیارانە ناکەمەوە ئەوەی لە لیژنەی کۆمەڵایەتی هاتوونە، بێگومان پشتگیرییان لێ دەکەم، لەگەڵ پشتگیری کردن لە زۆربەی زۆری ئەم پێشنیارانەی کە هاتوونە، ئەم پێشنیار و تێبینیانەی من رەنگە بۆ ئەم ساڵە نەبێت، رەنگە بۆ ئەو بودجەش نەبێت، رەنگە چەند ساڵی پێویست بێت، رەنگە وەڵام هەبێ پێم بڵێن مومکین نییە، من دەڵێم پێویستە، حکومەتی ئێمە ئەو بەڵێنەمان یان ئەو بیرۆکەی کە باسکراوە جێ بەجێی بکات، کە بیر بکەن لە سوود و زیانی بە ستنی بانکەکانی رەشید و رافیدێن و بانکی مەرکەزی بەغدا بە سیستەمی ئێمەی بانکی، خەبیر نیم، پسپۆر نیم، بەڵام من دەزانم ئەوە یەکێکە لەو رێگایانەی کە موشکیلەی سیولەمان نەمینێت، بیری لێ بکەن بە تەسەوری من، پیشانی ئێمە بدەن کە بۆ بکرێت، بۆ نەکرێت؟، بۆچی تا ئێستا نەکراوە؟، سوود و زیانەکەی چییە؟، چونکە زۆر شت باس دەکرێ، ئا ئەوە نییە بڵاو بووە رشید تاهیر ئەمری کردووە کە پێشینەکان رابگیرێن، بۆ؟ چونکە سیولە لە بانق نەبووە راتب بدرێت، ئەویش سوێندمان بۆ دەخوات دەڵێتن رام نەگرتووە، ئەمانە بە تەسەوری منی بچووك، چارەسەر دەکرێن، دووەمیان بە تەسەوری من ئەرکی حکومەتی هەرێمی کوردستانە بە دەرەجەی یەکەم، حەقە ئێمەی پەرلەمانتاریش بیری لێ بکەینەوە، تا کەی گلەیی لە بەغدا بکەین، من باوەڕ دەکەم بە هەموو ئەو بە هانە و ئەو راستییە و واقعانەی کە لە راپۆرتەکەدا هاتوون، بەڵام پێم هەزم ناکرێ، چونکە بە دڵم نییە، دەمەوێت بگۆردێت ئەو وەزعە، بە تەسەوری من ئەگەر ئالیاتێك بدۆزینەوە بیر بکەین لەوەی لەگەڵ بەغدا ساقی بکەین، زۆر لێرە باسکرا، بۆچی پەرلەمانی کوردستان گلەیی لە نوێنەرانی هەرێم ناکات لە بەغدا؟، من راستییەك دەزانم ئەوان سەر بە ئێمە نین، ئەوە نوێنەری خەڵکی کوردستانە لە هەڵبژاردنێکی گشتی، ئەوان بەشێکن لە حکومەتی

فیدراڵی عێراق، بۆیە با ئەوەندە خۆمان بە شتێك نەزانین، وادەزانین بانگی وەزیرێك دەكەین و لێرە موحاسەبەی دەكەین، ئێمە نوێنەری خەڵكی كوردستانین، لە چوارچێوەی هەرێم، ئەوان نوێنەری خەڵكی كوردستانن لە چوار چێوەی حكومەتی مەركەزی، بەڵام ئالیات سەدا سەد پەیدا دەبێت، یەك شت هەیە دەمەوێ لای من روون ببێت، ئایا ئەو حەقیقەتەی بە ئێمە وترایە یان ئێمە وەرمان گرتووە وەكو حەقیقەت، كە ئەوەلەن نابێت مودەوەرمان هەبێتن، كە ئەنەهو ئێمە دائیرەیەكین سولفەمان دەدەنێ و پارەكە تەخسیس دەكەین، من بیست ساڵ لە وڵاتێكی فیدراڵ بووم، قەزیە وانەبوو، عەكسەكە بوو بزەبت، عەكسەكە بوو هەرێمەكان پارەیان دەناردە حكومەتی فیدراڵی، دووەمیان ئایا راستە ئێمە دەبێ هەموو ئەو پارەیە سەرف بكەین؟ ئایا فیعلەن ئەو نەسەی لە دەستوور هەیە رێگامان ناداتێ بەشدار بین لە ئامادەكردنی بودجە؟ چونكە ئەمانە بە حەقیقەت چارەسەری زۆربەی زۆری ئیشەكانن، یەك بیرۆكەش تەرح دەكەم وەكو گوتم جارێكی تر رەنگە پێش من بیری لێ كرابێتەوە، بەڵام ئەوە نیە باسی نەوت دەكەین و كەرتی نەوت و فراوان بوونی و گرینگی و بۆ ستراتیجی ئێمە و بۆ ئایندەی ئێمە، بەرێزان تا نە چووینە ئێران پێش سی، چل ساڵێك نەمانزانی پترۆ كیمیاوی چەند گرینگە، چەند ئاسانە، چەند بەرهەم هێنەرە، برادەرێك باسی سۆندە و مەسینەی كرد، موژدەت دەدەمێ سۆندە و مەسینە لەلای ئێمە دروست ناكرێت، ئەویش ئیستراد دەكرێت، بەڵام لە سۆندە و مەسینە دەست پێ بكە تاوەكو كورسی، تاوەكو هەموو شتەكانی پلاستیك و پلاستیكی بە قوەت، هەتا ئارمێچەری سەیارە و نازانم هەتا غیلافی ئایفۆن و غەیری ئەو كیمیاوییەكان لە من باشتر دەزانن، سناعەتی پترۆكیمیاوی بوارێكی ئەوەندە فراوانت بۆ دەكاتەوە كە لە كەرتی تایبەتیش خەڵك ئیش بكات، كە تۆ بەرهەمی ناوخۆشت هەبێ، ئەو دۆلارە ئەزیزەش بۆ دەرەوە نەچێ، ئیقتیسادی تۆش داهاتت هەبێ، من وەكو بیرۆكە تەرحی دەكەم، تەسەوڕ دەكەم ئیمكانە لە سفرەوە دەست پێ بكەین، لە دوو خشتە، لەیەك، تاوەكو دەگەینە پترۆ كیمیاویات كە شایستەی ئەو هەموو سەروەتەی هەمانە، من تەسەوڕ دەكەم سەرەڕای پارەی كەمی ماوە لەبەر ئەوەی تەشغیلی ئەو هەموو پارەمان لێ وەردەگرێ، باشە، ئەگەر ئێمە پلانمان هەبێت، پلانێك دابنێین بۆ سناعەتی زراعی، دۆشاوە، حەسیری میوەیە، مەعەلەباتە، هەموو شتە، من لە منتیقەیەك دێم ئینسان دڵی دەسووتێت كە دەبینێ ئەو هەموو مێوە و ئەوانەی ئاوا و لە بازاڕ منافەسەی سێوی عەولەمەی پێ نەكرێت، تەسەوڕ دەكەم لەو بوارەش دەتوانین شتێك بكەین، لەكۆتایدا ئاخیر پێشنیارم ئەو پێشنیارەی یەكێك لە برادەران بە جورئەتەوە گوتی، دەستخۆشی لێ دەكەم، وابزانم كاك عدنان بوو، ئێمە پێویستە كە حكومڕانی دەكەین، هەندێك بڕیار و هەندێك هەنگاوی نا شەعبیش بنوێنین، ئەگەر مەسڵەحەتی تێدا بێت، یەعنی نە تەنها ئۆپۆڵستانە ئەو شتە بكەین ئەوەی خەڵك پێی خۆشە، چونكە رەنگە خەڵك لە روانگەیەك تەماشای بكاتن، تۆ لە روانگەیەك كە مەسروور نییە، بۆیە مادام بازاڕی ئازادت داناوە، بازاڕی ئازاد بێ ئابووری بازاڕ، بێ باجی دەرامەت و باجی داهات مانای نییە، ئابووری بازاڕ ئەوە نییە تەنها هەندێك كۆمپانیا بهێنن و ملیۆننێر بن و ببنە مۆتی ملیۆننێر، سیستەمی رەئسمالی حەلقەیە، هاوكاریت دەكات تاوەكو پارەكە حەرەكە بكات بە ئازادی، تاوەكو چەند بەرهەم بهێندرێت، چەند چالاكی ئابووری

هەبێت؟ بیست لە سەدەکە و سێزدە لـە سـەدەکە بـۆت بێـت، چـەند مووچـە زیـاد ببێـت لەکـەرتی تایبـەت بـە تایبەتی حکومەت (فائض القیمە)کە یان داهاتی ئەو لێ وەر بگریت، بۆیە بە تەسەوڕی من جورئەتمان هەبێت بەیەکەوە ئێمەو ئۆپۆزسیۆن با دانیشین سیستەمێك دابنـێین، بیرۆکەکـە (علـی الاقـل) دابنـێین، (علـی الاقـل) قسە بکەین لەسەری بۆ خەڵك، تاوەکو بزانن کە گرینگەو موهیمە، چونکە ئەوە ئایندەیە، ئاخیر شت قسـەکەم تەواو دەکەم، بەڕێزان با تۆزێك خیتابی، ئینشائیش بێت، تەسەوڕ دەکەم ئێمە لە کوردستان لە هەلومەرجێك دا دەژین، ناوخۆ و دەرەوە کە پێویستە لەسەر هـەمووومان ئێمـە بەیەکـەوە کـار بکـەین، چـالاك بـین لـە بـواری بەهێز کردن و پەرەپێدانی هەستی نەتەوەیی، خۆ بە خاوەنی ئـەم هەرێمـە زانـین، لـە ئاسـتی بەرپرسـیارەتی کۆمەڵایـەتی بـین، هەڵوێسـتی نـەرێنی بەرامبـەر ئـەو وڵاتـە لابـدەین، چـونکە هـەمووومان دەرفـەتی ئەوەمانـە ڕۆژێك لە ڕۆژان حکومڕانی بکەین، هەمووومان ڕۆژێك لە ڕۆژان پێویستیمان هەیە بەو خەڵکە کە پشتگیری لە دام و دەزگـا و موئەسەسـات و حکومـەت بکـەین، لـە مەسـڵەحەتێکی حزبـی تەسـك نـاکرێ مـن چاوپۆشـی لـە هەڵەکانی حکومەت بکەم، لەبەر ئەوەی حکومەتی منە، ئەمن شت تێپەڕێنم، چونکە خەڵك هەیە بەرامبـەرم وشیارە و زانا، هەروەها بۆ مەسڵەحەتێکی حزبی حەق نییە، من هەنگاوێك بنوێنم، مەبەستم کەسیش نییـە، کە ببێتە هۆی ئەوەی خەڵکی ئێمە ئەو متمانەیە، ئەو هەستە، ئەو فرسەتە کۆمەڵایەتییەی بـە دام و دەزگـای خـۆی نـەبیت، بـۆ ئـەو مەبەسـتە سوپاسـتان دەکـەم بیسـت دەقـە بـوو، بـۆ مـەعلوماتتان، زۆر سـوپاس، داوای سەرکەوتنتان بۆ دەکەم، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس بۆ هـەموو لایـەکتان، نـەوەد و دوو پەرلـەمانتار قسـەی کـرد، زیـاتر لـە سـی و پێـنج سـەعات قسـەکرا، پەرلەمانتار هەبوو لە دوو دەقە تا سێ دەقە قسەی کرد، پەرلەمانتار هەبوو زیـاتر لـە سـەعاتێك قسـەی کـرد، یـەعنی پەرلـەمانتار هەیـە دوو دەقـە قسـەی کـردووە، ئـی وا هـەبووە نیـو سـەعات، چـل و پێـنج دەقـە، پەرلەمانتاری وا هەبوو یەك سەعات قسەی کردووە، بێگومان هەر یەکە و لە ڕوانگەی خۆی و بیر و بۆچوونی فراکسیۆنەکەی خۆیـەوە قسـەی کـردووە، موحـارەزە حـەقی خـۆی تـی بگـەڕێ بـە دوای کـەم و کورتییـەکان، دەستەڵات حەقی خۆیەتی بگەڕێ بە دوای خاڵە بەقوەتەکان، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەو برادەرانەی کە ئەمڕۆ لـە زۆرینـەی پەرلـەمان حکومڕانیـان کـردووە لـە کوردسـتان، ئـەوانیش جـار، جـار ڕەخنـەیان گرتـووە یـان پێشـنیاریان کـردووە بـۆ حکومـەت، بێگومـان سـووکە تـەعلیقیش هـەبووە، بـەڵام بەڕاسـتی لـە جـەوێکی دیموکراتیانە، هەرکەسە و قسەی خۆی کردووە، ڕێ لە هیچ کـەس نـەگیراوە، لـە دیموکراتیـەتیش هـەم مـاوەی دەوێت ئینسان تاوەکو فێر بێ، هەم فێربوونیشە، لەو چوار ساڵەی ڕابـردوو وەکـو پـێم وایـە چـەند برادەرێـك باسـیان کـرد، ئەگـەر بـەراوردی خۆمـان بکـەین لەساڵی یەکەمـەوە بـۆ ئێسـتا گۆڕانکارییـەکی گـەورە بەسـەر هەمووومان دا هاتووە، چۆنیەتی تەعامول کردن لەگەڵ یەکتری.

سوپاسی وەزیرە بەڕێزەکان دەکەین، کە ئەو ماوەیە ئەوانیش مومکینە سووکە تەعلیقیان گوێ لـێ بـبێ، یان قسەیەکی بەرزیان گوێ لێ ببێ، یان قسەیەکیان گوێ لـێ بـووبێ ڕەخنـە بـووبێ بـە دڵیـان نـەبووبێ، سوپاسـی

هەموو لایەکتان دەکەین، دوای راوێژکردن لەگەڵ وەزیرە بەڕێزەکان گەیشتینە ئەو ئەنجامەی کە سەعات 11ی رۆژی سێ شەممەی داهاتوو کۆدەبینەوە، تا ئەو کاتە بە خواتان دەسپێرین و هەر بژین.

فرست احمد عبدالله	د.حسن محمد سورە	د. ارسلان بایز اسماعیل
سکرتێری پەرلەمانی	جێگری سەرۆکی پەرلەمانی	سەرۆکی پەرلەمانی
کوردستان – عێراق	کوردستان – عێراق	کوردستان - عێراق